JOHANN WOLFGANG VON

GOETHE

YAŞAMIMDAN ŞİİR VE HAKİKAT

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

ALMANCA ASLINDAN ÇEVİREN:
MAHMURE KAHRAMAN

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Genel Yayın: 1737

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüpanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüpanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamıyacaktır.

23 Haziran 1941
Maarif Vekili
Hasan Âli Yücel

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

JOHANN WOLFGANG VON GOETHE

YAŞAMIMDAN ŞİİR VE HAKİKAT

özgün adı

AUS MEINEM LEBEN

DICHTUNG UND WAHRHEIT

almanca aslından çeviren

MAHMURE KAHRAMAN

Sertifika No: 11213

editör

ALİ ALKAN İNAL

görsel yönetmen

BİROL BAYRAM

düzelti

BELGİN SUNAL

grafik tasarım ve uygulama
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

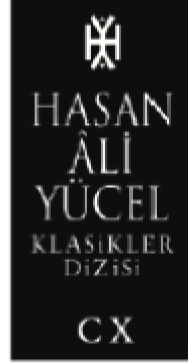
1. baskı haziran 2009, istanbul

ISBN 978-9944-88-667-3 (ciltli)
ISBN 978-9944-88-668-0 (karton kapaklı)

baskı
KİTAP MATBAACILIK SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
davutpaşa caddesi no: 123 kat: 1
topkapı istanbul
(0212) 482 99 10
Sertifika No: 0107-34-007147

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
istiklal caddesi, no: 144/4 beyoğlu 34430 istanbul
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

JOHANN WOLFGANG VON GOETHE

YAŞAMIMDAN ŞİİR VE HAKİKAT

ALMANCA ASLINDAN ÇEVİREN:
MAHMURE KAHRAMAN

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

BİRİNCİ BÖLÜM

Eziyet çekmemiş insan eğitilemez.[1]

1 Yunanlı şair Menandros'un (İÖ 342-292) bir sözü. (ç.n.)

Önsöz

Bu yapıtın bir önsöze gereksinimi belki diğerlerinden daha fazla; her zaman için gerçekleştirilmesi zor böyle bir çalışmaya vesile olduğundan bir dostun mektubu önsöz olarak aşağıda sunuluyor.

“Değerli dostum, edebi yapıtlarınızın on ikisi şimdi toplu baskı halinde elimizde, onları okuyunca, bazı bilinenleri, bazı bilinmeyenleri görüyoruz, bazı unutulanları ise bu toplu baskı sayesinde anımsamış oluyoruz. Aynı formatta elimizde bulunan bu on iki cildi insan bir bütün olarak görmekten kendisini alamıyor, yazar ve onun yeteneğiyle ilgili kafanızda bir tablo canlanıyor. Yazarın edebi kariyerini başlatan renkli yaşam ve aradan geçen uzun zaman dikkate alınırsa, bu on iki cildin çok az olduğu tartışılmaz. Aynı şekilde tek tek incelendiğinde bu kitapları çoğunlukla özel nedenlerin yazdırdığı, hem dış dünyayla ilgili belli konular, hem de iç dünyayla ilgili belirgin eğitim basamaklarının bunlarda ortaya çıktığı yadsınamaz, o döneme özgü bazı etik ve estetik ilkeler ve görüşler de ağırlıklı olarak mevcut. Bütünüyle bakıldığında, bu yapıtların birbirinden tamamen bağımsız olduğu söylenebilir; hatta bunları aynı yazarın yazmış olduğuna inanmak bile insana güç gelebilir.

Bu arada dostlarınız araştırmalarına hiç ara vermediler, yaşam ve düşünce tarzınızı daha iyi bilenler bazı bilinmeyenlere açıklık getirmeye, bazı sorunları çözmeye çalışıyorlar, hatta eskiden beri size olan ilgilerine ve sizinle yıllar süren dostluklarına dayanarak, çözemedikleri şeylerde bile ilginç bir yan buluyorlar. Yine de zaman zaman dostça yakınlığımızdan esirgemeyeceğiniz bazı konulardaki katkılarınız bizi sevindirir.

Sizden öncelikli ricamız, yeni kitabınızda belirli içeriklere göre yazılmış edebi yapıtlarınızı tarihsel sıraya göre anlatmanız, yapıtlarınıza konu olan yaşam şartlarınızı ve ruh halinizi anlatırken, sizi etkileyen örnekler kadar, izlediğiniz ve belli bir bağıntı içinde aktaracağınız kuramsal ilkelere de değinmeniz. Bu uğraşı daha küçük bir çevre için verirseniz, belki bundan

daha geniş bir çevrenin de hoşlanabileceği ve faydalanabileceği şeyler ortaya çıkar. Yazar, sevenleri tarafından gelecekte de okunma avantajını geçkin yaşlarına kadar kullanmalı; ani, güçlü bir etkiye sahip yapıtlarla sesini yeniden duyuramadığı dönemler söz konusu olduğunda, özellikle bilginin daha eksiksiz, bilincin daha açık olduğu zamanlarda yapılacak çalışmanın konu olarak yeniden ele alınıp son bir kez gözden geçirilmesi çok eğlendirici ve tazeleyici olabilir, bu, o sanatçıyla yetişmiş ve ondan etkilenmiş kişilerin kültürüne bir kez daha katkı sağlar."

Bu kadar içtenlikle ifade edilmiş olması, bende bu ricayı hemen yerine getirme isteği uyandırdı. Çünkü gençlik çağlarımızda tutkuyla yolumuzda ilerlerken, kafamız karışmasın diye başkalarının taleplerini sabırsızca reddederiz, oysa yaşlılık dönemimizde herhangi bir ilginin bizi heyecanlandırması ve yeni bir çalışma için sevgiyle ikna etmesi çok hoşumuza gider. Bu yüzden ben de öncelikli olarak, on iki ciltlik uzun ya da kısa sayılabilecek edebi yapıtlarımın isimlerini yazıp, bunları yıllara göre sıraya koyma işine hemen giriştim. Bunları yazdığım dönemleri ve içinde bulunduğum şartları anımsamaya çalıştım. Ama çoktan yayımlanmış kitaplar arasındaki boşlukları doldurmak için ayrıntılı ifadeler ve açıklamalar gerekli olduğundan, çalışmam gittikçe güçleşti. Çünkü her şeyden önce, ilk yazılarımın hiçbiri yoktu, başlanmış ama bitirilmemiş olanlar eksikti, hatta bitirilmiş bazı bölümlerin kurgusu daha sonra tamamen değiştirilip başka bir biçime sokulduğundan tümüyle yok olmuştu. Bunun dışında bilimsel ve sanatla ilgili konularda ne şekilde çalıştığımı, bazen tek başıma, bazen dostlarımla temasa geçerek, bana yabancı gelen dallarda neyi kendim için çalıştığımı, neyi yayımladığımı da düşünmem gerekti.

Tüm bunları, sevenlerimi tatmin etmek için yavaş yavaş devreye sokmak istedim, ancak bu çalışmalar ve değerlendirmeler bitmek bilmedi: Çünkü içimdeki heyecanları, dış etkileri, geçirdiğim kuramsal ve uygulamalı eğitim basamaklarını sırasına göre anlatarak, yukarıda bahsettiğim, üzerinde çok düşünülmüş ricayı yerine getirmek isterken, sınırlı özel yaşamımdan sonsuz dünyaya doğru açıldım, beni az ya da çok etkilemiş yüzlerce önemli insan ön plana çıktı; hem beni, hem de o dönemin insanlarının hepsini fazlasıyla etkilemiş, dünyanın genel politik durumuyla ilgili büyük olayların üzerinde özellikle durulması gerekti. İnsanı yaşadığı dönemin şartları içinde anlatmak, her şeyin onu ne kadar engellediğini ya da desteklediğini,

bunların nasıl bir dünya görüşü ve düşünce yapısı oluşturduğunu, eğer kendisi sanatçı, şair, yazar ise bunu dış dünyaya nasıl yansıttığını göstermek bir biyografinin temel amacı olmalı diye düşünürüm. Ama burada söylenen, kolayca gerçekleştirilebilecek bir şey değil, yani birey hem kendini, hem yaşadığı yüzyılı tanıyacak, bu arada kendisi her şeye rağmen ne ölçüde değişmeden kalabilir ki, hem de gönüllü ya da gönülsüz herkesi beraberinde sürükleyen yüzyıl hakkında bilgi sahibi olacak, çünkü sadece on yıl önce ya da on yıl sonra doğmak bile insanı aldığı eğitim ve hayattaki duruşu bakımından tamamen farklı biri kılabilir.

Bu anlatı bu yolda, benzer gözlem ve araştırmalardan, böylesi anılar ve düşüncelerden ortaya çıktı, oluşumu bu açıdan değerlendirilirse en iyi şekilde zevkine varılır, faydalı olur ve layıkıyla yorumlanabilir. Değinilmesi gereken bir diğer konu da, özellikle yarı edebi, yarı tarihsel anlatım yöntemiyle ilgili söylenecek şeyler, ama nasılsa anlatının akışı içinde buna birçok kez yer verilecek.

Birinci Kitap

28 Ağustos 1749 tarihinde, öğle vakti, kilisenin çanı saat on ikiyi vururken Frankfurt am Main'da dünyaya geldim. Yıldızların durumu olumluydu, güneş başak burcunda ve en yüksek noktadaydı, Jüpiter ve Venüs sevimli sevimli ona bakıyor, Merkür de keyifsiz görünmüyordu; Satürn ve Mars ise umursamaz bir tavır takındı, o sırada dolunay formuna kavuşan Ay sadece, gezegen saati başladığında, karşı konumdaki gücünü her zamankinden fazla kullandı ve bu yüzden o an geçinceye kadar gerçekleşmesi mümkün olmayan doğumuma direndi.

Hayatta kalmamın nedeni galiba yıldızların bu olumlu konumuydu, çünkü ebenin beceriksizliği yüzünden ölü doğmuş, birçok uğraş sonucunda dünyaya merhaba demişim. Bu olay aile bireylerimi çok zor duruma sokmuş olsa da, Frankfurtluların yararına sonuç vermiş olmalı, çünkü büyükbabam, senato başkanı Johann Wolfgang Textor'un bir doğum hemşiresini işe almasının ve ebelik derslerinin başlatılıp geliştirilmesinin herhalde benden sonra doğanlara faydası dokunmuştur.

Gençliğimizin ilk dönemlerinde ne gibi şeylerle karşılaştığımızı anımsamak istediğimizde, genellikle başkalarının söyledikleriyle bizim gerçekten, somut olarak yaşadıklarımızın birbirine karıştığını görürüz. Zaten bu konuda ayrıntılı bir araştırmaya girilmezse hiçbir sonuca varılamaz; aklımda kalan, aslında birbirine bağlanmış iki evden oluşan eski bir evde oturduğumuzdu. Kule merdivenine benzer bir merdivenle birbiriyle bağlantısı olmayan odalara çıkılırdı, aynı hizada olmayan katlar, basamaklarla dengelenmişti. Biz çocukların, yani benden küçük kız kardeşimin ve benim, evimizin en sevdiğimiz yeri, aşağıdaki geniş girişiydi; kapının yanında büyük bir ahşap kafes vardı, buradan geçince temiz havaya kavuşur, sokakla buluşurdunuz. Pek çok evde bulunan bu küçük odaya, kafesli avlu denirdi. Kadınlar burada oturur, dikiş diker ya da örgü örerlerdi; aşçı kadın salatalık malzemesini ayıklar, komşu kadınlar birbirleriyle buradan sohbet ederlerdi, bu sayede sokaklar elverişli mevsimlerde güneye özgü bir görüntüye kavuşurdu. Açık havada olmak insana özgürlük duygusu verirdi. Bu kafesli avlular sayesinde çocuklar komşu çocuklarıyla arkadaşlık kurardı; karşımızda oturan Ochsenstein'lardan üç erkek kardeş, rahmetli senato başkanının hayattaki oğulları beni sever, benimle ilgilenir, bana çeşitli şakalar yaparlardı.

Ev halkı yalnız yaşayan ve başka zamanlar ağırbaşlı olan bu adamların beni kışkırttıkları çeşitli yaramazlıkları anlatmaktan hoşlanırdı. Bu muzipliklerden sadece birini anlatmakla yetineyim. Bir keresinde çömlek pazarı kurulmuş, mutfakta kullanılmak üzere bu kaplardan almakla yetinilmemiş, biz çocuklara da oyun oynayalım diye bunların küçüklerinden satın alınmış. Güzel bir öğleden sonraydı, evde sessizlik hâkimdi, kafesli avluda taslarım ve çanaklarımla meşguldüm, bu oyundan sıkılınca, kaplardan birini sokağa atıverdim, neşeyle kırılması beni keyiflendirdi. Sevinçle ellerimi çırpıp eğlendiğimi gören Ochsenstein'lar şöyle seslendiler: “Devam!” Hiç duraksamadan hemen bir çanak daha, ardı arkası kesilmeyen, “Devam!” sesleri üzerine arka arkaya bütün küçük tasları, tavaları, ibrikleri kaldırıma doğru fırlattım. Komşularım alkışı sürdürüyorlardı, ben de onları eğlendirmekten çok mutluydum. Ama elimdekiler tükenmişti ve onlar bağırmaya devam ediyorlardı: “Devam!” Hemen mutfağa koşup seramik tabakları getirdim, elbette kırılırken bunlar çok daha neşeli bir oyun sergilediler; sonra mutfak dolabının rafından sırayla elime geçirdiğim tabakları arka arkaya alıp getirdim, onlar bir türlü tatmin olmayınca, kap kacak adına elime geçirebildiğim ne varsa her şeyi aynı felakete sürükledim. Çok sonra beni durdurmak için biri geldi. Olan olmuş, dünya kadar kap kırılmıştı, ama en azından, özellikle olaya neden olan muzipleri yaşamlarının sonuna kadar eğlendirecek neşeli bir hikâye kalmıştı geriye.

Biz aslında babaannemin[2] evinde oturuyorduk, o arka tarafta, dışarıda, evin girişinden bağımsız büyük bir odada yaşıyordu, oyun alanımızı onun koltuğuna, hatta hasta ise yatağına kadar yaymayı alışkanlık haline getirmiştik. Onu, sanki bir melek gibi güzel, zayıf, her zaman beyaz ve temiz giyimli bir kadın olarak anımsıyorum. Belleğimde yumuşak, sevimli, iyi biri olarak yer etmiş.

2 Cornelia Goethe. (ç.n.)

Evimizin bulunduğu sokaktan Hirschgraben[3] diye söz edildiğini duyuyorduk ama ne bir hendek ne de bir geyik gördüğümüzden, bu ismin ne anlama geldiğine dair bir açıklama istedik. Bunun üzerine bize şunlar anlatıldı; evimizin bulunduğu yer bir zamanlar kentin dışındaymış, şimdi sokağın bulunduğu yerde ise eskiden bir hendek varmış, bu hendekte birkaç geyik beslenirmiş. Senatonun eski bir geleneğine göre, halk her yıl bir

geyiği ziyafet yemeği olarak yiyebilsin diye bu hayvanlar burada korunup beslenir, böyle bir şenlik günü için hendekte her zaman bir geyik hazır bulundurulurmuş; aynı şekilde, kentin prensleri ve şövalyeleri kent dışında avlanma yetkilerini kaybettiklerinde, avlanmaları engellendiğinde, düşmanlar kenti kuşattığında ya da işgal ettiğinde bile bir geyik mevcut olurmuş. Bu hikâyeden çok hoşlandık, evcilleştirilmiş yabani hayvanların yaşadığı böyle bir yerin bizim zamanımızda da olmasını isterdik doğrusu.

3 Hirschgraben, Almancada geyik hendeği anlamına gelmektedir. (ç.n.)

Evin arka tarafı, özellikle üst kattan bakınca kent surlarına kadar uzanan komşu bahçelerinin bulunduğu, neredeyse uçsuz bucaksız bir düzlüğe bakan çok güzel bir manzaraya sahipti. Ne yazık ki daha önce burada bulunan parklar evlere ait bahçelere dönüşürken, sokağın köşesine bakan bizim evimiz ve birkaç başka ev oldukça küçük kalmıştı, at pazarından bu tarafa doğru uzanan evler geniş arka avlular ve bahçelere sahipken, biz avlumuzdaki oldukça yüksek duvar nedeniyle bu kadar yakınımızda yer alan cennetlerden dışlanmış olduk.

İkinci kattaki bir odanın penceresinin önünde az da olsa bitki yetiştirilerek bahçenin eksikliği hissettirilmemeye çalışılıyordu, bu yüzden buraya bahçeli oda derdik. Büyürken, oturmaktan en çok hoşlandığım, belki üzüntülü değil ama hüzünlü duygularla dolup taştığım oda burasıydı. Bahçelerin, kent surlarının ve su bendinin üzerinden verimli, güzel bir ova görünürdü, bu, Höchst'e kadar uzanan ovaydı. Yaz aylarında burada genellikle derslerime çalışır, fırtınaların dinmesini bekler ve pencerelerden güneşin batışını seyretmeye doyamazdım. Aynı zamanda komşuları bahçelerinde dolaşıp çiçeklerine bakarken, çocukları oynarken, insanları eğlenirken görür, kiy toplarının yuvarlandığını, kiylerin düştüğünü duyardım, bunların hepsi bende erken yaşlarda yalnızlık ve bundan kaynaklanan hüzün duygusu uyandırırdı, doğamda var olan ciddiyet ve duyarlılığa uygun olarak bu duygu etkisini yakın ve uzak gelecekte daha belirgin bir şekilde ortaya koydu.

Evin eski, köşeli ve birçok yerinin de karanlık olması gibi özellikleri çocuk ruhunda ayrıca ürperti ve korku uyandırmaya elverişliydi. Maalesef bir de çocukları erken yaşlarda bilinmeyen, görülmeyen ve korku uyandıran şeylerle yüzleştirmek gibi bir eğitim benimseniyordu. Bu yüzden biz çocukların yalnız uyuması gerekiyordu, bunu başaramayıp, yataklarımızdan

yavaşça çıkıp uşakların ve hizmetçilerin bulunduğu yere gittiğimizde, üzerine aldığı sabahlığıyla babam hiç alışkın olmadığımız biçimde önümüze çıkar, bizi azarlayıp yataklarımıza geri gönderirdi. Bu durumun yaratacağı kötü etkiyi siz düşünün artık. İki korkutucu duygu arasına sıkıştırılmış insan acaba korkudan nasıl kurtulur? Her zaman neşeli ve mutlu olan ve başkalarına da bu duyguları çok görmeyen annemin daha eğitici bir yolu vardı. Ödülledirerek hedefine ulaşmayı bilirdi. Şeftali zamanı gelince, gece korkuyu yenebilmişsek her sabah şeftalilerin lezzetini bolca tatma olanağına sahip olurduk. Bu başarılı bir yöntemdi ve her iki tarafı da mutlu ederdi.

Evin içinde en çok dikkatimi çeken şey, Roma'ya ait bir dizi gravürdü, babam koridoru bunlarla süslemişti; bu gravürler Piranesi'nin yetenekli birkaç önceli tarafından yapılmıştı, mimari ve perspektif bilgisine tümüyle hâkim, baskıları net ve takdire değerdi. Bu resimlerde her gün Halk Meydanı'nı, Colosseum'u, San Pietro Meydanı'nı, hem dıştan hem içten San Pietro Bazilikası'nı, Melek Şatosu'nu ve bazı başka yerleri görürdüm. Bu yapıtlar beni derinden etkilerdi. Genellikle çok az ve öz konuşan babam bazen konuyla ilgili açıklamalarda bulunma inceliğini gösterirdi. İtalyan diline ve bu ülkeyle ilgili her şeye duyduğu sevgi büyüktü. Oradan getirdiği mermer ve doğa bilimleriyle ilgili nesnelerden oluşan küçük bir koleksiyonu ara sıra bize de gösterir, zamanının büyük bir bölümünü İtalyanca kaleme aldığı gezi notlarına ayırır, onları temize çeker ve redaksiyonunu kendi eliyle yapar, notlarını bölüm bölüm, yavaş yavaş ve titiz bir şekilde düzenlerdi. Giovinazzi adlı yaşlı ve neşeli bir İtalyan dil uzmanı bu çalışmalarında ona yardımcı olurdu. İhtiyar fena şarkı söylemezdi, annem ister istemez her gün ona piyanoyla eşlik etmek durumunda kalırdı, bu arada ben de anlamını bilmeden *Solitario bosco ombroso*'yu[4] kısa sürede öğrenip ezberledim.

4 *Solitario bosco ombroso*: Yalnız ve gölgeli ağaçlık anlamına gelir. Sözleri Paolo Rolli'ye (1687-1765) ait İtalyanca arya, muhtemelen Willem de Fesch (1687-1755) tarafından seslendirilmiştir. (ç.n.)

Babam öğretme yetisine fazlasıyla sahip biriydi, iş hayatından uzak olduğundan, bildiği ve gücünün yettiği şeyleri başkalarına aktarmak isterdi. Böylece annemi evliliklerinin ilk yıllarında piyano çalmak, şarkı söylemek gibi seri halde yazı yazmaya teşvik etmiş, bu arada annem İtalyan dilini biraz öğrenmek ve yeterli beceriyi edinmek ihtiyacı duymuş.

Genellikle tüm boş zamanlarımızı babaannemizin yanında geçirirdik, onun geniş oturma odasında oyunlarımıza yetecek kadar yer vardı. Bizi ufak tefek şeylerle oyalamayı ve atıştıracak güzel yiyeceklerle mutlu etmeyi bilirdi. Bir Noel akşamında bize bir kukla oyunu seyrettirip eski evin içinde yeni bir dünya yaratarak yaptığı tüm iyilikleri taçlandırdı. Bu beklenmedik temsil, genç gönülleri kendisine kuvvetle bağlamaya yetti, özellikle erkek çocukta etkisini uzun zaman sürdüren çok güçlü bir izlenim bıraktı.

Başlangıçta sadece görmemize izin verilen, sonrasında ise bizim için deneme ve oyun sergileme alanı olan küçük sahne, sessiz oyuncularıyla biz çocuklar için önceleri gittikçe artan hastalığı nedeniyle göremez olduğumuz, sonrasında ise ölümün bizden sonsuza kadar kopardığı iyi babaannemizin son armağanı olarak çok değerliydi. Onun aramızdan ayrılışı ailenin yaşamında köklü bir değişim yaratacak kadar önemliydi.

Babaannemiz yaşadığı müddetçe babam evde en ufak bir değişiklik veya yenilik yapmaktan kaçınmıştı ama onun iki ayrı evi tek bir yapıya dönüştüreceğini hep bilirdik, artık inşaata hemen başlanabilirdi. Birçok eski kentte olduğu gibi, Frankfurt’ta da ahşap yapılar inşa edilirken yer kazanmak için binayı sadece birinci katta değil, üst katlarda da temelin dışına taşırarak inşa etme izni vardı; bu yüzden özellikle dar sokaklar biraz karanlık ve ürkütücü bir havaya büründü. Sonunda bir kanun yürürlüğe girdi, temelinden yeni bir inşaat yapmak isteyen kişi sadece birinci katta temelin sınırları dışına çıkabilecek, diğer katlar dikey bir görüntü arz edecek şekilde yapılacaktı. Babam ikinci kattaki çıkık bölmeden vazgeçmek istemediği için, mimari açıdan dış görünümü pek dikkate almayıp sadece güzel ve rahat iç donanımla ilgilendi, kendinden öncekilerin yaptığı gibi evin üst kısımlarını desteklerle güçlendirip, aşağıdan yukarı doğru sırayla eskiyi yıkıp yerine hemen yeniyi eklemek gibi kaçamak bir yola başvurdu, öyle ki, sonunda eskiye ait hiçbir şey kalmadı, ama tamamen yenilenen yapının eksikleri de bitmek bilmedi. Yıkmak ve yapmak zaman alan bir iş olduğundan, babam işlere daha iyi göz kulak olup kontrolü elinde tutabilmek için evden uzaklaşmama kararı aldı, çünkü inşaatın teknik yönünden gayet iyi anlıyor, bu arada ailesinden de uzak kalmamış oluyordu. Bu yeni dönem çocuklar açısından şaşırtıcı ve değişikti. Genellikle çocukların kapalı kaldığı, ders çalışma ve öğrenmeyle canlarının sıkıldığı, pek mutluluk vermeyen odaların, oyun oynanan koridorların, başka

zamanlarda temizlikleri için özen gösterilen ve korunan duvarların, bütün bunların duvarcı ustası tarafından kazıldığını, marangozun keseriyle yıkıldığını görmek, aynı zamanda desteklenmiş kirişlerin yukarıda benzer vaziyette adeta havada askıda kalması, bu arada yine de belli bir dersin, belli bir çalışmanın yapılması – bunların hepsi, çocukların kafasında öyle kolay kolay dengelenemeyecek bir karışıklığa yol açtı. Yine de o zamana kadar var olan oyun alanlarından daha çoğuna sahip olduklarından, kirişlerden sallanmak, kalaslardan sarkmak fırsatı doğduğundan, bu rahatsız ortam gençleri fazla etkilemedi.

İlk zamanlar babam inatla kendi programını uyguladı ama sonunda çatının bir bölümü aktarılırken, her şey muşamba vazifesi gören sökülmüş duvar kâğıtlarıyla örtülmüş olmasına rağmen yağmur yataklarımıza kadar geldi ve babam istemeyerek de olsa, daha önce kendisine teklif edildiği gibi çocukları bir süreliğine sevdiği dostlarına bırakmaya ve onları bir devlet okuluna göndermeye karar verdi.

Bu geçici dönem bazı olumsuzluklara neden oldu: Şimdiye kadar ev ortamında sert ama herkesten soyutlanmış, temiz ve soylu bir eğitimden geçen çocukların, küçük yaştaki çocuklardan oluşan kaba bir kalabalığın içine girmesiyle, aniden adi, kötü, hatta basit ne varsa her şeyle başları derde girdi, çünkü böyle şeylere karşı kendilerini koruyacak her tür silahtan ve yetenekten yoksundular.

Aslında doğduğum kentin farkına ilk olarak o sıralarda vardım: Yavaş yavaş daha özgür ve daha engelsiz, bazen yalnız, bazen neşeli çocukluk arkadaşlarımla kentte orada burada dolaşmaya başladım. Bu ciddi ve saygın ortamın üzerimdeki etkisini biraz olsun anlatabilmek için, çeşitli mahalleleriyle zaman içinde benim de şahit olduğum bir gelişim gösteren doğduğum yeri anlatmakla işe başlamalıyım. Büyük Main köprüsü üzerinde dolaşmayı çok severdim. Uzunluğu ve sağlam duruşu, güzel görünümü köprüye dikkat çekici bir yapı özelliği kazandırıyordu, ayrıca devlet adamlarının yurttaşlarına borçlu oldukları özeni simgeleyen, eski zamanlardan kalma neredeyse tek anıttı. Güzel nehir bakışlarımı hem aşağıya, hem yukarıya doğru üzerinde toplardı; köprünün haçının üzerindeki altın yaldızlı horoz güneş vurduğunda parlayınca içimde hep mutluluk duyguları uyanırdı. Sonra çoğunlukla Sachsenhausen’de gezinti yapılır, bir kreuzer[5] karşılığında kayıkla karşıya geçmek çok keyifli olurdu.

Yine bu tarafa geçer, şarap pazarına doğru kayardık, yükler boşaltılırken vinçlerin yapısına hayran kalırdık ama bizi en çok eğlendiren ticaret gemilerinin gelmesiydi, bu gemilerden zaman zaman çok ilginç tiplerin indiğini görürdük. Kente gelindiğinde her zaman saygıyla selamlanan Saalhof[6], İmparator Büyük Charles ve ardıllarının şatosunun bulunduğu yerdeydi. Eski sanayi mahallesinde gözden kaybolur, özellikle pazarın kurulduğu günlerde Bartholomäus Kilisesi etrafında toplanan kalabalığa karışmayı severdik. Burada eskiden beri satıcılar ve bakkallardan oluşan kalabalık izdiham yaratırdı, böylesi sıkışık bir yerleşim yüzünden, o zamanlar geniş ve ferah bir dükkân için öyle kolay kolay yer bulmak mümkün değildi. Pfarreisen denilen yerin dükkânları biz çocuklar için çok önemliydi, üzerine yaldızlı hayvan figürleri basılmış kâğıt almak için oraya bir miktar parayla giderdik. Küçük, tıkış tıkış insan dolu, pis pazar meydanına nadiren gitmek isterdik. Her zaman etlerin üzerinde durduğu, yan yana dizilmiş dar ve çirkin tezgâhlardan dehşete düşmüş halde kaçtığımı da anımsarım. Römerberg gezinti için daha hoş bir yerdi. Neue Kräme’den geçerek yeni kente çıkan yol her zaman neşeli ve eğlenceliydi, sadece Liebfrauenkirche’nin yanındaki sokağın Zeil’a çıkmaması canımızı sıkardı, bu yüzden hep Hasengasse ya da Katharinenpforte’den dolaşmak zorunda kalırdık. Ama en çok dikkatimizi çeken yerler kent içindeki küçük kentler, hisar içindeki hisarlar, yani etrafı duvarla çevrili manastır semtleri ve önceki yüzyıllardan kalma, az çok kaleye benzer yerlerdi: Sayarsak Nürnberger Hof, Kompostell, Braunfels, Stalburg’ların şatosu ve sonraki dönemlerde evlere ve iş mekânlarına dönüştürülmüş birçok hisar. O zamanlar Frankfurt’ta mimari açıdan görkemli hiçbir şey yoktu; her şey çoktan eskilerde kalmış, kent ve bölge için çok huzursuz bir dönemi işaret ediyordu. Eski kentin sınırını belirleyen kapılar ve kuleler, ileride yine yeni kenti çevreleyen kapılar, kuleler, duvarlar, köprüler, surlar, hendekler, her şey bu yapıların huzursuz dönemlerde toplum yaşamını güvence altına almak için zorunlu olarak yapıldığını çok açık bir şekilde gösteriyordu; meydanlar ve sokaklar, daha geniş, güzel düzenlenmiş olan yenileri bile planlı bir anlayışın değil, sadece rastlantı ve keyfiliğin sonucuydu. Erkek çocukta eski şeylere karşı bir parça ilgi doğdu, bu özellikle eski tarih kitapları, örneğin Grav’ın yaptığı Frankfurt’un istilası gibi ahşap oymalar sayesinde beslenip gelişti, ayrıca merak ya da estetik kaygılar gütmeden, çeşitliliği ve doğallığıyla sadece insana özgü durumlar bir başka ilgi alanı

olarak ortaya çıktı. Böylelikle gezinti yapmaktan en çok hoşlandığımız, yılda birkaç kez gitmeye çalıştığımız yerlerden biri, kent duvarlarının etrafını dolaştığımız geçitti. Bahçeler, avlular, arka taraftaki binalar iç kaleye kadar uzanırdı; binlerce insanı ev haliyle, sıradan, dışa kapalı, özel yaşamları içinde görürdünüz. Zenginlerin süs bahçelerinden sıradan vatandaşın ihtiyacını karşıladığı meyve bahçelerine kadar, oradan fabrikalara, çamaşırhanelere ve benzer iş yerlerine, hatta mezarlığa kadar –kentsel alanın içinde küçük bir dünya vardı– çok çeşitli, çok ilginç, her adımda değişen bir tiyatro oyununun önünden geçerdik ve bu oyun bizim çocuksu merakımızı yeterince gideremezdi. Bir gece arkadaşı için Madrid'in çatılarını kaldıran o ünlü topal şeytan[7] bile, arkadaşına bizim açık havada gündüz vakti izlediğimiz görüntülerden daha güzelini gösterememiştir şüphesiz. Bazı kulelerden, merdivenlerden, küçük kapılardan geçmek için bu yol üzerinde kullanılan anahtarlar kapı görevlilerinde bulunurdu, biz de onları mükemmel bir biçimde pohpohlamakta kusur etmezdik.

5 Kreuzer: 1300-1900 yılları arasında kullanılan bozuk para birimi. (ç.n.)

6 Karolenj kralının eski şatosu 1714-1717 yılları arasında varlıklı Bernus ailesi tarafından barok tarzındaki bir şatoya dönüştürüldü. (ç.n.)

7 Alan René Lesage'ın aynı adlı romanından. (ç.n.)

Bizim için daha önemlisi, başka anlamda daha faydalı bir yer, Römer diye anılan belediye sarayıydı. Alt kattaki kubbemsi galerilerde kaybolmaktan hoşlanırdık. Kurulun oldukça sade büyük toplantı salonuna girmeyi bile başardık. Belli bir yüksekliğe kadar ahşapla kaplı duvarların diğer tarafları tıpkı kubbe gibi beyazdı, hiçbir yerinde boyama ya da resim sanatıyla ilgili en ufak bir belirti yoktu. Sadece ortadaki duvarın üst tarafında şu yazıt okunuyordu:

Bir erkeğin konuşması
Konuşma sayılmaz:
Layıkıyla dinlenmezse.

Bu kurulun üyeleri için eski tarzda düzenlenmiş, duvardaki ahşap kaplamaların önünde halka oluşturacak şekilde yerleştirilmiş sıralar vardı

ve bunlar yerden bir basamak yükseltilmişti. Senatomuzdaki hiyerarşinin niçin sıralara göre bölümlere ayrıldığını o zaman kolayca anladık. Kapının sol tarafından karşı köşeye kadar ilk sırada azalar, köşede ise, önünde küçük bir masa bulunan tek kişi, senato başkanı otururdu; onun sol tarafından pencerelere doğru uzanan ikinci sırada beyler[8], pencerelerden kapıya doğru olan üçüncü sırada ise küçük esnaf yer alırdı, salonun ortasında da tutanak tutan kâtibin masası vardı.

8 İkinci sıranın beyleri soylular ve hukuk uzmanlarıydı. (ç.n.)

Eğer Römer'deysek, belediye başkanının huzuruna çıkan kalabalığın arasına karışırdık. Ama imparatorların seçilmesi ve taç giymesiyle ilgili şeyler çok daha ilginçti. İnsanın içini açan, fresklerle bezeli, genellikle bir parmaklıkla kapalı tutulan yeni imparator merdivenlerine çıkmak için kapı görevlisini ayarlardık. Erguvan rengi duvar kâğıtları ve muhteşem varaklarla süslü seçim odası bizde saygı uyandırırdı. Üzerinde imparatorluğa ait giysiler giymiş, hükümranlık nişanları takılmış küçük çocukların veya önemli şahsiyetlerin bulunduğu, garip bir etki uyandıran kapılara büyük bir dikkatle bakar, bir kez olsun kendi gözlerimizle bir taç giyme töreni görmeyi hayal ederdik. Eğer şans yüzümüze gülmüş de içeri sızmışsak, bizi büyük imparatorluk salonundan dışarı çıkarabilmeleri için çok uğraş vermeleri gerekirdi; belli bir yükseklikte çepeçevre resmedilmiş olan bütün imparatorların portrelerine bakarken, bize onların kahramanlıklarını anlatan kişiyi en yakın dostumuz sayardık.

Büyük Charles'la ilgili bazı masalsı şeyler anlatılırdı ama bizim için tarihsel açıdan ilginç olan şey, cesaretiyle büyük karışıklıklara son veren Rudolf von Habsburg'la başlardı. IV. Karl da ilgimizi çekerdi. Altın Ferman[9] ve acımasız Ceza Yasası'nın kararlarıyla ilgili şeyler duymuştuk, ayrıca IV. Karl'ın, rakibi İmparator Günther von Schwarzburg'a[10] karşı Frankfurtluların gösterdiği sadakatin hesabını sorduğunu da bilirdik. I. Maximilian'ın insan ve halk dostu olarak takdir edildiği konuşulur, kendisinin Alman soyundan gelen son imparator olacağını söylemiş olduğu anlatılırdı; ölümünden sonra seçim sadece İspanya Kralı V. Karl ile Fransa Kralı I. François arasında çekişme konusu olunca, maalesef bu kehanet de gerçekleşmiş. Kaygılı bir şekilde yine böyle bir kehanetin, daha doğrusu öngörünün ortada dolaştığı söyleniyordu, sadece bir imparatorun resmi için

boş yer kalmış olması dikkat çekiciymiş, rastlantı gibi görünse de, yurtseverler için endişe uyandıran bir durummuş.

9 İmparator IV. Karl'ın *Altın Ferman* adıyla yayımladığı belge, bir tür anayasa niteliğine sahipti, Kutsal Roma-Germen imparatorunun yedi elektörce seçilmesini öngörüyor, Frankfurt'u taç giyme kenti olarak saptıyordu. (ç.n.)

10 Günther von Schwarzburg 1349 yılında bazı elektör prensler tarafından IV. Karl'ın rakibi olarak imparator seçildi. Tahttan vazgeçtiği aynı yıl içinde öldü. (ç.n.)

Gezintilerimizi sürdürürken katedrale gitmeyi, dost düşman herkesin sevdiği cesur Günther'in oradaki mezarını ziyaret etmeyi de ihmal etmedik. Eskiden mezarın üstünü örten ilginç taş şimdi mihraba dikilmişti. Seçim şapeline açılan hemen yandaki kapı, sonunda üst makamdakiler sayesinde bu kadar önemli bir yere girmeyi başarıncaya kadar bize uzun zaman kapalı tutuldu. Keşke orası şimdiye kadar hayalimizde canlandırdığımız gibi kalsaydı, çünkü Alman tarihinde böylesine ilginç, en kudretli prenslerin böyle önemli bir olay için bir araya geldikleri bu mekân hiç de layık olduğu şekilde donatılmamıştı, üstüne üstlük ortadan kaldırılacak kalaslar, sopalar, iskele ve benzeri başka engellerle daha da çirkinleştirilmişti. Bu olaydan kısa bir süre sonra, Altın Ferman'ın belediye sarayında birkaç soylu yabancıya gösterilmesi sırasında, orada bulunmak için izin alınca, yüreğimiz gönendi, hayal gücümüz daha çok harekete geçti.

Sonra erkek çocuk, orta yaşlı akrabaları ya da tanıdıklarının ona anlatmaktan ve tekrarlamaktan hoşlandıkları, kısa bir arayla gerçekleşen son taç giyme törenlerinin hikâyelerini büyük bir zevkle dinledi, belli bir yaşa gelmiş hiçbir Frankfurtlu yoktu ki, bu iki olayı ve o sırada olanları yaşamının en önemli olayı addetmesin. Özellikle Fransız elçisinin masraftan kaçınmayıp VII. Karl'ın[11] taç giyme töreni için düzenlediği eğlenceli harika şenlikler çok muhteşem geçmesine rağmen sonrasında başkenti Münih'i savunamayan ve yurttaşlarına iyi davranılsın diye neredeyse yalvarmak zorunda kalan iyi kalpli imparator açısından sonuç daha da üzücü olmuş.

11 Elektör Karl Albrecht von Bayern (1697-1745) 12 Şubat 1742 tarihinde VII. Karl olarak Kutsal Roma-Germen imparatoru tacını giydi. (ç.n.)

I. Franz'ın taç giyme töreni onunki kadar görkemli olmasa da İmparatoriçe Maria Theresia'nın törende bulunması nedeniyle göklere çıkarılmış, güzelliğinin erkekler üzerindeki etkisi, VII. Karl'ın ciddi ve saygın kişiliğinin, mavi gözlerinin kadınlar üzerindeki etkisi kadar büyük olmuş. En azından her iki cinsiyet, anlatılanları dikkatle dinleyen erkek

çocukta bu iki şahsiyetle ilgili olumlu bir izlenim yaratmak için yarıştı. Bütün bu haberler ve hikâyeler neşeli ve huzurlu bir ruh haliyle anlatıldı, çünkü Aachen Barışı o zaman için tüm düşmanlıklara son vermişti, yapılan törenler kadar geçmiş savaşlardan, Dettingen Çarpışması'ndan ve geçip giden yılların en ilginç olaylarından rahat bir şekilde bahsedildi; tüm önemli ve tehlikeli olaylar, her barış antlaşmasından sonra olduğu gibi, mutlu ve dertsiz insanlar adeta eğlensin diye olmuştu.

Bu yurtsever hava içinde altı ay geçmeden fuarlar yeniden başlar, çocuklarda inanılmaz heyecanlar yaratırdı. Kentin merkezinde birçok dükkânın inşa edilmesiyle kısa sürede ortaya çıkan yeni bir kent, gidiş gelişler, malların yüklenmesi ve boşaltılması erkek çocukta bilincin geliştiği ilk anlardan başlayarak önüne geçilemeyen aktif bir merak ve çocukça, sınırsız bir sahip olma duygusu uyandırdı, büyüdükçe bu arzuyu küçük cüzdanının elverdiği ölçüde şöyle ya da böyle tatmin etmeye çalıştı. Aynı zamanda dünyada nelerin üretildiğine, nelere gereksinim duyulduğuna, dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan insanların birbirleriyle neleri değiştokuş ettiğine dair fikir sahibi oldu.

Bahar ve sonbaharla başlayan önemli günler ilginç şenliklerle duyurulurdu, bu şenlikler eski dönemleri ve o dönemlerle ilgili anlatılanları canlandırıyorsa bize daha saygın görünürdü. Eşlik Günü'nde bütün halk yollara dökülür, Fahrgasse'ye, Köprü'ye, Sachsenhausen'in ötelerine doğru akın ederdi; o gün çok özel bir şey olmamasına rağmen bütün pencereler işgal edilirdi, kalabalık, sanki izdiham yaratmak, seyircilerse birbirine bakmak için oradaydı; seyredilecek asıl şey, çökmekte olan geceyle gerçekleşirdi, o zaman insanlar gördüklerinden daha fazlasına inanırlardı.

İnsanların keyfi haksızlıklarda bulunduğu ya da rastgele adil olduğu eski, huzursuz dönemlerde fuarlara gelen tüccarları soylu olup olmadıklarına bakmadan haydutlar istedikleri gibi rahatsız eder, sıkıntıya sokarlardı, o kadar ki, prensler ve diğer güç sahibi sınıflar adamlarını Frankfurt'a kadar silahlı korumalar eşliğinde göndermek zorunda kalırlardı. Fakat buradaki kentliler kendilerine ve bölgelerine zarar vermek istemez, gelenleri karşılamaya giderlerdi, korumaların ne mesafede olduklarına, kente girebilmelerine ya da girememelerine göre bazen kavgalar çıkardı. Çünkü bu sadece ticaret ya da fuar işlerinde değil, savaş ve barış zamanlarında, özellikle seçim günlerinde soylu insanlar buraya geldiklerinde de olurdu,

istenmeyen herhangi bir maiyet efendisiyle kente girmekte ısrar ederse olaylar çıkardı; o zamandan beri bazı görüşmeler yapılmış, sürekli karşılıklı itirazlar söz konusu olsa da taraflar arasında pek çok konuda uzlaşma sağlanmıştı, uzun ve şiddetli kavgaların genellikle gereksiz, en azından lüzumundan fazla olduğu anlaşıldığında, yüzyıllardır süregiden çekişmenin nihayet bertaraf edilme umudu doğdu.

Bu arada sivil süvari birliği taburlar halinde, başlarında komutanlarıyla o günlerde kentin çeşitli kapılarından çıkar, belli bir yerde Sınıflar Meclisi'ni korumakla görevli birkaç binici ya da süvari bulur, onlar komutanlarıyla birlikte karşılanır, ağırlanırdı; akşam oluncaya kadar oyalanır, sonra bekleyen kalabalığa görünmeden atlarıyla kente girerlerdi; elbette bazı sivil biniciler atlarından ve canlarından olmak istemezlerdi. Önemli kafileler kente köprü kapısından girerdi, bu yüzden en büyük izdiham o yönde yaşanırdı. En sonunda gece çökmek üzereyken aynı şekilde korumalar eşliğinde Nürnberg posta arabası gelirdi, geleneğe uygun olarak arabada her seferinde yaşlı bir kadının oturduğu söylenirdi; arabada oturan yolcular fark edilemese de, sokaktaki çocuklar araba geldiğinde keskin bir çığlık atarlardı. O anda köprünün kapısından geçip arabaya hücum eden insanların yarattığı sıkışıklık gerçekten insanın aklını başından alacak kadar inanılmaz olurdu, bu yüzden köprünün yakınındaki evler izleyiciler tarafından pek rağbet görürdü.

Halkı gün ortasında heyecanlandıran çok daha ilginç bir başka tören, Müzikli Mahkeme'ydi. Bu seremoni, önemli ticaret kentlerinin ticaret ve meslekler gelişirken aynı ölçüde artan gümrüklerden kurtulmasalar da, en azından indirim sağlamaya çalıştıkları ilk dönemleri anımsatırdı. Bu gümrüklere ihtiyacı olan imparator, yetkili olduğu yerlerde genellikle bir yıllığına böyle bir muafiyet tanırdı, o yüzden bunun her yıl yenilenmesi gerekirdi. Bu, sembolik armağanlarla yapılırdı, bu armağanlar Bartholomäi Fuarı'nın başlamasından önce, zaman zaman gümrük müdürlüğü de yapan, imparatorluğa bağlı senato başkanlarına getirilirdi, hem de nezaket gereği, başkan azalarla birlikte mahkemede otururken. Sonraları senato başkanını imparator yerine kent seçse de, başkan bu ayrıcalıklarını korudu, hem kentlerin gümrük muafiyetleri, hem de Worms, Nürnberg ve eski Bamberg elçilerinin çoktan beri var olan bu ayrıcalığa karşı teşekkürlerini sunma seremonileri bizim zamanımıza kadar gelmişti. Hz. Meryem'in doğumunun

bir gün öncesinde halka açık bir mahkeme gününün duyurusu yapılırdı. Büyük imparator salonunda, bölümlere ayrılmış mekânda birinci basamakta azalar, onların ortasında, bir basamak yukarıda senato başkanı, tarafların tam yetkili kıldığı temsilciler ise aşağıda, sağ tarafta otururdu. Genellikle mahkeme kâtibi bu güne bırakılmış önemli kararları sesli sesli okumaya başlar, temsilciler suret rica eder, itiraz eder ya da gerekli gördükleri diğer şeyleri yaparlardı.

Birden ilginç bir müzik başlar, geçmiş yüzyıllar adeta geri gelirdi. Üç müzisyen bulunurdu, bunlardan biri eski bir kaval, diğeri bas flüt, üçüncüsü ise pommer[12] veya obua çalardı. Sırmalı şeritlerle süslü mavi paltolar giyerlerdi, paltoların kollarına notalar iliştirilirdi, başlarında ise şapka olurdu. Bu şekilde otellerinden saat tam onda çıkar, elçiler ve korumaları arkalarında, yerli halkın ve yabancıların şaşkın bakışları arasında salona girerlerdi. Duruşmalara ara verilir, müzisyenler ve korumalar parmaklıkların önünde durur, elçi içeriye girer ve başkanın karşısında yerini alırdı. Tamamen geleneklere göre bir araya getirilmiş sembolik armağanlar onları getiren kentin öncelikle ticaretini yaptığı şeylerden oluşurdu. Karabiber tüm malların yerine geçerdi, elçi bu sefer de karabiber dolu, güzel bir ahşap kutu getirmişti. İzinli ve onaylı bir ayrıcalığın simgesi olarak, bizzat imparatorun kullandığı ipekten, püsküllü, yırtmaçlı bir çift eldiven kutunun üzerinde görülüyordu. Yanında beyaz, küçük bir asa vardı, bu, o zamanlar yasayla ve yargıyla ilgili olaylarda unutulmaması gereken bir şeydi. Birkaç küçük gümüş para da unutulmamıştı, Worms kenti her seferinde geri aldığı eski bir fötr şapka getirirdi, böylece aynı şapka yıllarca bu seremonilerin tanığı olmuştu.

12 Pommer: Fagot benzeri müzik aleti. (ç.n.)

Elçi konuşmasını yapıp, armağanını verip, başkandan desteğin devam ettiğine dair güvence aldıktan sonra bu kapalı oturumdan ayrılırdı, müzisyenler enstrümanlarını çalar, kafile geldiği gibi gider, kurul ikinci ve nihayet üçüncü elçi huzura çıkıncaya kadar işine devam ederdi. Elçiler belli aralarla, arka arkaya gelirdi, bu bazen izleyicilerin coşkusunun daha uzun sürmesini sağlamak için, bazen de hiç değişmeyen geleneksel müzisyenlerden dolayı böyle olurdu. Nürnberg, kendisi ve kendisine bağlı kentler adına maaşları öder ve temsilcileri her yıl törenlerin yapıldığı yere getirme işini üstlenirdi.

Hem büyükbabamızı bu kadar onurlu bir görevde görmek bizi gururlandırdığından, hem de eğer büyükannemiz karabiberi kendi baharat kutusuna boşaltmışsa ahşap kutuyu, küçük asayı, eldivenleri ve eski gümüş parayı ele geçirmek için aynı gün büyükbabamızı çok saygılı bir biçimde ziyaret etmeyi alışkanlık haline getirdiğimizden, biz çocuklar bu şenliğe özel bir ilgi gösterirdik. O zamanı yansıtan müzisyenler ve elçilerle, hatta somut olarak elimizle tutup sahip olabileceğimiz armağanlarla eski çağları böyle olağanüstü bir biçimde sergileyen bu sembolik seremoniler, geçmiş yüzyıllara dönmeden, atalarımızın gelenek görenek ve düşünce tarzları konusunda bilgi sahibi olmadan açıklanamazdı.

Eskiye ait bu saygın törenleri, havaların güzel olduğu mevsimlerde çocuklara daha neşeli gelen, kent dışında, açık havada yapılan bazı şenlikler izlerdi. Main Nehri'nin sağ kıyısında, aşağı tarafta, kent kapısına yarım saat mesafede kükürtlü bir su kaynağı vardı, tarihi ıhlamur ağaçlarıyla çevrili kaynağın etrafı düzgün bir biçimde çevrilmişti. Buranın yakınında, o zamanlar Hof zu den guten Leuten adında, bu kaynak nedeniyle yapılmış bir hastane vardı. Çevredeki halka açık yeşil alanlarda, yılın belli günlerinde yakın yerlerden getirilen büyükbaş hayvan sürüleri toplanırdı, çobanlar sevgilileriyle dans edip şarkı söyleyerek türlü türlü eğlence ve taşkınlıklarla kır bayramını kutlarlardı. Kentin diğer tarafında buna benzer ama daha büyük bir park vardı, aynı şekilde orası da fıskiyeli bir havuz ve daha gösterişli ıhlamurlarla güzelleştirilmişti. Panktot yortusunda oraya koyun sürüleri götürülür, yoksul, sararıp solmuş öksüz çocuklar dört duvar arasından açık havaya çıkarılırdı: Bir gün hayata atılıp başlarının çaresine bakmak zorunda kalacak bu kimsesiz varlıklarla üzüntüyle ilgilenmektense erken yaşlarda dış dünyayla ilişki kurmalarını sağlayıp hemen hizmet etmeye ve sabretmeye alıştırılmaları, daha çocuk yaşta hem fiziksel, hem de ruhsal anlamda güçlendirilmeleri gerektiği düşüncesi biraz geç akıl edilmişti. Her zaman gezmeye bayılan dadılarımız ve hizmetçilerimiz, bizi küçük yaştan itibaren bu gibi yerlere götürmeyi ihmal etmezlerdi, dolayısıyla bu kır şenliklerinin anımsayabildiğim ilk izlenimlerden olduğunu söyleyebilirim.

Bu arada evimiz tamamlanmıştı, hem de çok kısa bir sürede, çünkü her şey önceden en ince ayrıntısına kadar düşünülmüş, hazırlanmış ve gerekli para temin edilmişti. Hepimiz yeniden bir aradaydık ve kendimizi çok

huzurlu hissediyorduk; ayrıntıları düşünülmüş bir program bitmiş halde karşınızdaysa, bu hedefe varmak için yaşadığınız tüm huzursuzlukları unutuyorsunuz. Ev, özel kullanıma ait bir konut olarak yeterince geniş, hayli aydınlık ve ferah olmuştu, merdivenler rahat, antre havadardı, pencerelerin çoğundan görülen bahçe manzarasının zevki rahatlıkla çıkarılabiliyordu. Bazı şeylerin tamamlanması ve dekorasyon gibi iç donanımla ilgili şeylerse zamanla bitirildi, bunlar aynı zamanda bir meşgale ve sohbet konusu oldu.

İlk olarak düzene koyulan şey, babamın kitap koleksiyonuydu, çalışma ya da yazı odasının duvarlarını kitapların en iyileri, cildi deriden ya da kısmen deriden olanlar süsledi. Babam dış görünümleri uyumlu olsun diye hepsini çeyrek forma ebatında satın aldığı Latince yazarların Hollanda’da basılmış güzel baskılarına ve ayrıca kapsamlı hukuk ilmi ve antik Roma’yla ilgili birçok kitaba sahipti. En önemli İtalyan şairlerinin kitapları da vardı, Tasso’ya özel bir ilgi duyardı. En iyi ve en yeni gezi kitapları da mevcuttu, Keyßler ve Nemeitz’in[13] hatalarını düzeltmekten ve eksiklerini tamamlamaktan zevk duyardı. Etrafında gerekli kaynak kitapların bulunmasına, çeşitli dillere ait sözlüklere, ihtiyaç ve zevke cevap veren diğerleri gibi, istenildiğinde başvurulabilecek bilimsel kavramlarla ilgili ansiklopedilere de önem verirdi.

13 Keyßler ve Nemeitz: Bu isimler Goethe’nin babası, Johann Caspar Goe-the’nin *Viaggio* başlıklı notlarında birçok kez anılmıştır. Johann Caspar Goethe, Nemeitz’in seyahat yazılarında sayısız yazım ve basım hatası olduğuna, Keyßler’in gezi kitabının ise herkesin elinde olup eksiksiz olduğuna değinir. (ç.n.)

Bu kitap koleksiyonunun temiz parşömen ciltli, çok güzel yazıyla yazılmış başlıkları olan diğer yarısı, çatıda özel bir odaya yerleştirildi. Ciltlemek, düzene koymak ve yeni kitapların edinilmesi gibi işlerle büyük bir zevkle ve titizlikle uğraşırdı babam. Şu ya da bu kitaba özel bir değer veren ciddi gazetelerin etkisinde kalırdı. Hukukla ilgili doktora tezlerinden oluşan kitaplarına her yıl birkaç tane daha eklenirdi.

İlk iş olarak, eski evde çoğunlukla gelişigüzel asılmış olan yağlıboya tablolar bir araya toplanıp çalışma odasının yanındaki güzel odanın duvarlarına, hepsi varakla süslü siyah çerçevelerle simetrik olarak asıldı. Babamın sık sık, hem de coşkuyla ifade ettiği bir ilkesi vardı, ona göre yaşayan ustalara para kazandırmak, dünyamızdan göçmüşlerle daha az ilgilenmek gerekiyordu, çünkü eski ressamlar değerlendirilirken işin içine

pek çok önyargı karışıyordu. Resim ve Ren şarabı ona göre benzer şeylerdi, kaç yıllık oldukları önem taşısa bile, her zaman için bir sonraki yıl bir önceki kadar mükemmel şarap elde etme olasılığı vardı. Zaman geçtikçe yeni şarap da nasılsa yıllanır, aynı şekilde pahalı ve belki daha da leziz olurdu. Bu fikrini harika bir biçimde şu saptamayla doğruluyordu; aslında birçok eski resmin resim sevenler açısından büyük bir değer taşımasının nedeni, zamanla daha koyu renkli ve daha kahverengi olması ve böyle bir resmin tonlarındaki uyumun beğenilmesiydi. Oysa babam yeni resimler zamanla koyulaşmasa bile kendisi açısından endişelenecek bir şeyin olmadığını söylüyordu ama resimlerin bu sayede değer kazandığını itiraf etmek istemiyordu.

Bu ilkeler doğrultusunda yıllar boyunca resim yaptırdığı Frankfurtlu sanatçılar şunlardı: Ressam Hirt, meşe ve kayın ormanlarını ve diğer kırlık bölgeleri hayvanlarla süslemeyi iyi bilirdi; Trautmann da kendine Rembrandt’ı örnek alır, kapalı mekânlardaki ışık ve yansımayı çok iyi resmettiği gibi, büyük yangınları da azımsanmayacak bir başarıyla resmederdi, o zaman Rembrandt tarzında resimler yapması için ona da siparişler verildi; ayrıca Schütz, Zaftleeven’in izinde Ren bölgesini defalarca resmetti; Juncker’in resimleri daha az sayıda değildi, çiçek ve meyveleri, ölüdoğayı, sakin sakin işine dalmış insanları, Hollandalıları örnek alarak çok net bir biçimde işlerdi. Şimdi ise yeni düzenleme nedeniyle, daha konforlu mekân sayesinde bu merak tazelenip canlandı. Bu sefer söz konusu ressam Brinckmann’ın bir öğrencisi olan, karakteri ve yeteneğinin çok yönlü gelişimine tanık olduğumuz Darmstadt Sarayı’nın ressamı Seekatz’tı.

Diğer odaların tamamlanmasına, değişik amaçlar doğrultusunda bu şekilde devam edildi. Her şeye temizlik ve düzen hâkimdi, özellikle büyük camlar mükemmel bir aydınlık sağladı, eski ev, çoğunluğu yuvarlak olan pencere camları nedeniyle oldukça loştu. Her şey istediği gibi olduğu için babam neşeli görünüyordu, ustaların çalışkanlığı ve titizliğinin onun istekleriyle örtüşmediği zamanlar bu neşeli hali bazen kesintiye uğramasa, bazı olumlu şeyler zaman zaman aile içinde oluştuğu, zaman zaman da dışarıdan aileye nüfuz ettiği için daha mutlu bir yaşam düşünülemezdi.

Sıra dışı bir doğa olayı yüzünden erkek çocuğun huzuru ilk kez büyük ölçüde kaçtı. 1 Kasım 1755 tarihinde Lizbon’da deprem oldu ve bu olay,

barış ve huzur içinde yaşamaya alışmış dünyayı muazzam bir dehşete düşürdü. Büyük ve görkemli bir başkent, aynı zamanda ticaret ve liman kenti beklenmedik korkunç bir felaket yaşar. Yer sarsılıp sallanır, deniz taşar, gemiler parçalanır, evler yıkılır, kiliseler ve kuleler de onların üzerine devrilir, imparatorluk sarayının bir bölümünü deniz yutar, kırılmış yerkabuğu sanki ateş püskürür: Her taraftan duman, yıkıntılarda da yangın çıkar. Altmış bin insan bir dakika önce huzur ve sükûnet içindeyken, hep birlikte yok olur, herhalde felaketi hissetmeye ve anlamaya fırsatı olmayanlar en şanslı olanlardır. Yangın şiddetle devam ederken, genellikle kaçak yaşayan ya da bu olay sayesinde hapishaneden kaçan soyguncular sürüsü de ortalığı kasıp kavurur. Hayatta kalan talihsizler hırsızlık, cinayet gibi birçok kötü davranışa maruz kalır, yani doğa her bakımdan sınırsız keyfiliğini kullanır.

Bu olayla ilgili belirtiler, haberlerden önce uzak ülkelerde hissedilmiş; birçok yerde hafif sarsıntılar olmuş, bazı su kaynaklarında, özellikle de şifalı olanlarda sıra dışı kesintiler fark edilmiş; önce yüzeysel, sonra korku yaratan ayrıntılarla hızla yayılan haberlerin etkisi ise çok daha büyük oldu. Bu konuda Tanrı’dan korkanlar düşüncelerini söylemekten, filozoflar insanları teselli edecek tezler ileri sürmekten, din adamları ise bunun bir ceza olduğuna dair vaaz vermekten geri durmadılar. Olayın bu kadar büyük olması dünyanın dikkatini bir süre için bu konuya çekti, patlamanın dünyaya yayılan etkisi hakkında her yandan ayrıntılı haberler gelirken, tanımadıkları insanların başına gelen felaketten dolayı huzursuz olan insanlar kendileri ve yakınları için duydukları endişe yüzünden daha büyük bir korkuya kapıldılar. Belki de dehşet şeytanı, sağanağını dünya üzerine hiçbir zaman bu kadar hızlı ve şiddetli yağdırmamıştı.

Her şeyi defalarca dinlemek durumunda kalan erkek çocuk olanlardan çok etkilendi. Tanrı’ya inancı ortaya koyan cümlede ona çok bilge ve merhametli diye tanıtılan, gökyüzünün ve yeryüzünün yaratıcısı ve koruyucusu Tanrı, kötülerle birlikte iyileri de aynı felakete maruz bırakmakla babalığını hiç göstermemişti doğrusu. Erkek çocuk bu izlenimleri silmek için boşuna uğraştı, bilge insanlar ve yorumcular bile böyle bir olayı ne şekilde değerlendirecekleri konusunda uzlaşma sağlayamazken, bu onun için tamamen olanaksız bir şeydi.

Bir sonraki yaz, Eski Ahit'te hakkında çok şey anlatılan öfkeli Tanrı'yı yakından tanımak için iyi bir fırsat çıktı. Aniden yağmaya başlayan dolu, evin arka tarafında, batı yönündeki yeni camları gök gürültüsü ve şimşeğin de etkisiyle çok şiddetli bir biçimde patlattı, yeni mobilyalara zarar verdi, birkaç değerli kitabı ve başka değerli şeyleri mahvetti; korkuya kapılan hizmetçilerin, çocukları kendileriyle birlikte karanlık koridora sürükleyip orada dizlerinin üzerine çökerek korkunç bağırtı ve çığlıklarla bu öfkeli Tanrı'yı yatıştıracaklarına inanmaları çocuklar için daha da ürkütücü oldu; bu arada baba, tek başına pencereleri büyük bir güç sarf ederek açtı ve kanatları yuvalarından çıkardı; gerçi bu sayede bazı camları kurtardı ama, doluyu izleyen sağanak yağmura da yol vermiş oldu, nihayet ortalık biraz yatıştığında, koridorların ve merdivenlerin su içinde kaldığı anlaşıldı.

Genellikle can sıkıcı olsa da böyle olaylar babamızın o zamanlar bize vermeyi planladığı derslerin akışını pek fazla kesintiye uğratmazdı. Babam gençliğini Alman eğitim kuruluşları arasında ilk sıralarda gelen Coburg lisesinde geçirmişti. Orada dil derslerinde iyi bir temel almış, bilimsel eğitimle ilgili her şeyi öğrenmiş, sonra Leipzig'de hukuk okumuş ve en sonunda Gießen'de doktorasını yapmıştı. Ciddiyet ve çabanın ürünü doktora tezinin başlığı şöyledir: *Electa de aditione hereditatis*[14], hâlâ hukuk hocaları tarafından takdirle karşılanan bir çalışmadır.

14 Johann Caspar Goethe'nin doktora tezinin tam başlığı şöyle: *Electa de aditione hereditatis ex iure Romano et patrio illustrata* (Roma ve Alman Miras Hukuku Hakkında). (ç.n.)

Kendi yapamadıkları şeyleri oğullarının gerçekleştirdiğini görmek bütün babaların hayalidir, bir başka deyişle, sanki ikinci kez dünyaya gelmişlerdir ve ilk yaşamlarındaki deneyimleri şimdi tam olarak bu hayatlarında işe yarayacaktır. O dönemin öğretmenlerine karşı duyduğu güvensizlik yüzünden babam, bilgilerinden edindiği sezgisi ve azmine duyduğu güvenle çocuklarını bizzat eğitmeye ve ancak çok gerekli olduğunda onların bazı dersleri alanında uzman öğretmenlerden almalarına karar verdi. Eğitimde amatörce bir yaklaşımın kendini göstermeye başladığı dönemdi. Bunun ilk sebebi, resmi okullarda çalışan öğretmenlerin aşırı dar kafalılığı ve sinirli halleriydi herhalde. Bu arada daha iyi bir yol aranırken, işinin ehli olmayan biri tarafından verilen derslerin ne kadar yetersiz olacağı unutuluyordu.

Babamın yaşamı o zamana kadar genellikle kendi istediği gibi geçmişti, benim de aynı yoldan yürümem isteniyordu ama daha rahat bir şekilde ve daha ileriye doğru. Kendisinde eksikliğini duyduğu ama bende doğuştan var

olan yetenekleri beğeniyordu, kendisi her şeyi aşırı çalışma, sebat ve tekrar yoluyla elde etmişti. Her zaman yarı şaka yarı ciddi, benim yeteneklerime sahip olsa benden çok farklı davranacağını, yeteneğe benim kadar kayıtsız kalamayacağını söylerdi.

Kuramlara ilgisiz olmama rağmen çabuk kavrama, değerlendirme ve ezberleme sayesinde babamın ve diğer öğretmenlerin verdiği dersleri kısa zamanda öğrenirdim. Keyfiliğe dayalı bir yasa olarak gördüğümden, gramer dersini sevmezdim; özel ezber gerektiren ve birçok istisnadan oluşan kurallar bana gülünç gelirdi. Yeni başlayanlar için kafiyeli Latince[15] olmasaydı işim biraz zor olurdu herhalde. Coğrafya dersinde öğrenmeyi kolaylaştıran şiirler vardı, bize en sıkıcı gelen uyaklar, ezberleyende en çok iz bırakanlar olurdu, örneğin:

15 Johann Gottfried Gross'un *Der angehende Lateiner (…)* başlıklı ders kitabı. (ç.n.)

Ober-Yssel: Çok bataklık
Bu yüzden bu güzel yer nefretlik.

Dil kalıplarını ve deyimleri kolay kavrar, bir konuyla ilgili sözcüğün içeriğini de çabuk anlardım. Her ne kadar dil hataları yüzünden geride kalsam da, güzel söz söyleme sanatında, bir kompozisyonun tekniğini oturtmakta ve benzeri konularda kimse beni geçemezdi. Babamı özellikle mutlu eden de böyle kompozisyonlarımdı, bu nedenle beni bir erkek çocuk için önemli sayılan parayla ödüllendirirdi.

Benim Cellarius'u[16] ezberlemem gereken odada babam kız kardeşime İtalyanca dersi verirdi. Ödevimi hemen bitirip sessizce oturmam gerektiğinde, kitabımın üzerinden kulak kabartarak, bana Latincenin eğlenceli bir türevi gibi gelen İtalyancayı çok çabuk öğrendim.

16 Burada kastedilen Christoph Cellarius'un 1755 yılında basılan *Latinitatis probatae et exercitatae liber memorialis* (Kolaylaştırılmış Latince Gramer) başlıklı kitabı. (ç.n.)

Bellek ve bağıntı kurmayla ilgili bende erken gelişen diğer konularda da, küçük yaşta adını duyurmuş çocuklar gibiydim. Bu yüzden babam üniversiteye gitmem konusunda sabırsızdı. Çok geçmeden büyük sempati duyduğu Leipzig'de kendisi gibi hukuk okuyacağımı, sonra bir başka

üniversiteye gidip doktora yapacağımı açıkladı. Doktora yapacağım üniversiteye gelince, onun için fark etmediğinden, istediğim yeri seçme konusunda özgürdüm, nedenini bilmiyordum ama ne yazık ki sadece Göttingen'e karşı bir önyargısı vardı, oysa ben oraya karşı özel bir güven ve itimat besliyordum.

Ayrıca bana Wetzlar'a, Regensburg'a, aynı şekilde Viyana'ya ve İtalya'ya gitmem gerektiğini de anlatırdı ama önce Paris'in görülmesi gerektiğini defalarca söylemişti, çünkü insan bir kez İtalya'ya gitti mi, ondan sonra artık hiçbir yeri beğenmezmiş.

Gelecekteki gençlik masalımı tekrar tekrar dinlemekten hoşlanırdım, çünkü öykü İtalya'nın ne anlama geldiğiyle başlar, Napoli'nin anlatılmasıyla biterdi. Sanki babamın her zamanki ciddiyeti dağılır, donukluğu canlılığa dönüşürür, o cennetleri yaşamak için biz çocuklarda tutkulu bir arzu uyandırırdı.

Sayısı gittikçe artan özel dersleri komşu çocuklarıyla birlikte alırdım. Bu ortak dersler beni motive etmezdi; öğretmenler ilgisiz davranır, arkadaşlarımın yaramazlıkları, hatta bazen de arsızlıkları verimsiz ders saatlerinde huzursuzluk, sıkıntı ve rahatsızlık yaratırdı. Eğitimin neşeli ve renkli geçtiği edebiyattan seçmeler dersinde de henüz bizim edebiyatımıza gelmemiştik. Ne biz gençler için katı denebilecek Cornelius Nepos[17], ne vaazlar ve din dersi sayesinde sıradanlaşan oldukça basit Yeni Ahit, ne Cellarius ne de Pasor[18] ilginç gelirdi bize; oysa o zamanki Alman yazarlarını okumak bizde bir parça uyak ve şiir tutkusu uyandırmıştı. Ödevlerimi güzel ifadelerle yazarak edebiyat yapmayı eğlenceli bulduğumda, çoktan bu tutkunun esiri olmuştum.

17 Cornelius Nepos: İÖ 100-24 yılları arasında yaşamış Romalı tarihçi. (ç.n.)

18 Cellarius ve Pasor: Cellarius'un *Historia universalis,* Pasor'un *Manuale novi Testamenti* başlıklı kitapları kastediliyor. (ç.n.)

Biz erkek çocukları pazar günleri buluşurduk, o gün herkes şiir yazardı. O günlerde beni uzun süre rahatsız eden garip bir durum yaşadım. Nasıl olursa olsun, şiirlerimin her zaman diğerlerine göre daha iyi olduğunu düşünüyordum. Ama kısa bir süre içinde, çok yetersiz şeyler yazan rakiplerimin kendileriyle ilgili düşüncelerinin de benimkinden farklı olmadığını anladım, kendilerini bir şey sanıyorlardı; bana daha da düşündürücü gelen, böyle şeylere karşı yeteneği olmasa da değer verdiğim iyi bir çocuğun, şiirlerini kendisine özel ders veren öğretmenine

yazdırmasına rağmen, bu şiirlerin çok iyi olduğunu düşünmekle kalmaması, onları kendisinin yazdığına tamamen inanmasıydı, onunla yakın arkadaştık, inanarak bunu hep iddia ediyordu. Büyük bir yanılgı ve bilinçsizliğin söz konusu olduğunu açıkça anladığımdan, günün birinde acaba ben de aynı durumda mıyım, acaba onun şiirleri gerçekten benimkilerden daha mı iyi, acaba ben o çocukların aptal olduklarını düşünmekle haksızlık mı ediyorum diye içime bir kuşku düştü. Bu, uzun süre fazlasıyla huzursuz olmama neden oldu. Benim açımdan gerçeği tam olarak bilmenin yolu yoktu, şiir yazamaz hale geldim, ta ki neşeme kavuşup özgüvenimi kazanıncaya ve sonunda deneme amacıyla yaptığımız çalışma beni rahatlatıncaya kadar; yaptığımız şakaları fark eden ebeveynlerimiz ve öğretmenlerimiz doğaçlama şiir yazmamızı istediler ve ben başarılı olup herkesin takdirini kazandım.

O zamanlar çocuklar için düzenlenmiş bir kütüphane yoktu. Yaşlılarsa hâlâ naif bir görüşe sahiptiler ve kendi bilgilerini çocuklarına aktarmak kolaylarına geliyordu. Amos Comenius'un *Orbis pictus*'unun dışında elimizde buna benzer başka bir kitap yoktu ama Merian'ın gravürlerinin bulunduğu büyük formattaki İncil'i sık sık karıştırıyorduk; aynı ustanın yaptığı gravürlerin yer aldığı Gottfried'in *Tarihçe*'si[19] bize dünya tarihinin en ilginç olaylarını öğretiyordu; *Acerra philologica*'da çeşitli fabllar, mitolojik öyküler ve ilginç hikâyeler vardı; bir süre sonra Ovidius'un *Değişimler*'i dikkatimi çektiğinde, özellikle de ilk bölümleri iyice okuduğumda, bir sürü imge ve olay, önemli ve mükemmel insan ve hadiseyle genç beynim yeterince hızlı bir şekilde dolmuştu, durmadan öğrendiklerimi özümseyip, tekrarlayıp yeniden anlatacak duruma getirmeye çalışırken asla sıkılmıyordum.

19 Johann Ludwig Gottfried'in (1581-1633) kitabının tam başlığı şöyle: *Chronica oder Beschreibung der Geschichte vom Anfang der Welt bis auf das Jahr 1619.* (ç.n.)

İlk olarak Neukirch'in çevirisinden okuduğum, dilimize çok yetersiz aktarılmış olsa da ruhumda tatlı ve hoş bir etki uyandıran Fénelon'un *Telemakhos*'u, bazen kaba ve tehlikeli olabilen eski kitaplara göre benim için daha faydalı ve etik açıdan daha olumlu oldu. *Robinson Crusoe*'yu[20] vaktinde elime almam işin doğası gereğiydi; tahmin edileceği gibi *Felsenburg Adası*'nı da atlamadım. Lord Anson'un *Dünya Seyahati*, gerçeğin saygınlığını masalların zengin hayal dünyasıyla birleştiriyordu, ayrıca bu mükemmel denizciye hayal gücümüzle eşlik ederken dünyanın

öbür ucuna gidiyor, onu yer yuvarlağı üzerinde adım adım izliyorduk. Önümde okumam gereken yeterince yapıt vardı, bir yığın kitabın içine daldım, gerçi bu kitapların dış görünümünün mükemmel oldukları söylenemezdi, yine de içerik söz konusu olunca bunlarda eski dönemlerin bazı olumlu yanları masum bir biçimde bize aktarılıyordu.

20 Daniel Defoe'nun (1660-1731) romanı. (ç.n.)

Bu kitapları basan yayınevi, daha doğrusu fabrika da Frankfurt'taydı, bu yayınevi daha sonraki dönemde Halk Yazıları, Halk Kitapları başlığıyla tanındı, hatta ünlü oldu; kitaplar en kötü saman kâğıdına, her seferinde işe yaramaz hale gelinceye kadar kullanılan ve bu yüzden büyük kayıplara uğrayan harflerle, neredeyse okunamayacak kadar kötü basılırdı. Biz çocuklar da eski zamanların bu değerli kalıntılarını eski kitaplar satan birinin evinin önündeki küçük bir masanın üzerinde bulma ve birkaç kuruşa satın alma şansına sahip olurduk. Herhangi bir şey yiyip içmek yerine şiddetle bu kitapları okumak istediğimizde, *Eulenspiegel, Haimon'un Dört Çocuğu, Güzel Melusine, İmparator Oktavian, Güzel Magelone, Fortunatus*'tan *Ebedi Yahudi*'ye kadar ne varsa hepsi emrimize amadeydi. Eğer böyle bir kitabı okuyarak eskitmiş ya da ona zarar vermişsek, hemen satın alıp yeniden okuyup yutmak gibi büyük bir olanağa daha sahiptik.

Yaz aylarında aileyle yapılan bir gezinti aniden çıkan fırtına yüzünden hayli can sıkıcı bir şekilde nasıl engellenir, mutlu bir durum nasıl mutsuz bir duruma dönüşürse, çocuk hastalıkları da aynı şekilde beklenmedik bir anda çocukluk yıllarının en güzel mevsimine rastlar. Bu durum benim için de farklı olmadı. Üstüme bir huzursuzluk çöküp ateşle birlikte çiçek hastalığı kendini gösterdiğinde, "para kesesi" ve "dilek" başlığı olan *Fortunatus*'u henüz satın almıştım. O sıralar çiçek aşısı bizde hâlâ çok kuşkuyla yaklaşılan bir konuydu, tanınmış yazarlar çiçek aşısını açıkça ve ısrarla önerirken, Alman doktorlar bunu doğanın işine karışmak gibi algıladıklarından, tereddüt içindeydiler. Bu yüzden uyanık İngilizler kıta Avrupasına gelip, hatırı sayılır bir para karşılığında varlıklı ve önyargıdan uzak insanların çocuklarını aşıladılar. Fakat çoğunluk bu ezeli dert karşısında hâlâ çaresizdi; hastalık aileleri kasıp kavuruyor, çok sayıda çocuğu ya öldürüyor ya da onlara zarar veriyordu, yine de az sayıda ebeveyn, sağladığı başarı nedeniyle tedavi olasılığı oldukça yüksek bu yola başvurma cesaretini gösterdi. Felaket sonunda bizim eve de uğradı ve bütün

şiddetiyle bu hastalığa yakalandım. Çiçek bütün vücudumu sardı, yüzümü kapladı, yatakta büyük acılar içinde, gözümü açamadan günlerce yattım. Acılarımı olabildiğince dindirmeye çalıştılar, eğer rahat durur, ovuşturup kaşıyarak hastalığımı azdırmazsam bana istediğim her şeyi alacaklarını söylediler, ben de kendimi tuttum; yaygın önyargıya uyarak bizi olabildiğince sıcak tutmaya çalıştılar ama bu sadece hastalığın artmasına yol açtı. Üzüntüyle geçen dönemin ardından nihayet çiçek bozuğu cildimde görünür bir iz bırakmadan, sanki bir maske gibi düştü ama yüzüm gözle görülür biçimde değişti. Bana gelince, yeniden gün ışığına kavuşmuş olmaktan ve lekeli cildimin yavaş yavaş düzeldiğini görmekten dolayı mutluydum ama bazıları önceki halimi sık sık hatırlatma konusunda yeterince acımasızdı; özellikle hayat dolu, o zamanlar beni taparcasına seven teyzem[21], beni seyrek gördüğü sonraki yıllarda bile şunları söylemeden rahat edemezdi: “Aman yarabbim! Kuzen! Ne kadar da çirkinleşmiş!” Sonra ayrıntılı olarak benden ne kadar hoşlandığını, beni dolaştırırken çevrede uyandırdığı ilgiyi anlatırdı, insanlara yaşattığımız mutluluğun bedelinin ödenmesi gerektiğini böyece erken yaşta öğrendim.

21 Johanna Maria Jakobäa Melber (1734-1823) (ç.n.)

Çocukluk çağı hastalıklarından hem kızamığa, hem de çiçeğe yakalandım, her seferinde kesin olarak söylenen şey şuydu: Bu hastalığın hayat boyu bir daha tekraralanmayacak oluşu bir şans sayılabilir, fakat maalesef başka bir hastalık gizliden gizliye yaklaşıyordu. Tüm bunlar düşünmeye olan eğilimimi artırdı, sabırsızlığın yarattığı olumsuzluğu uzaklaştırmak için genellikle tahammüllü olmaya çalıştığımdan, stoacılarda beğenilen erdemler bana örnek almaya değer geliyor, Hıristiyanlığın hoşgörü öğretisi de benzer şeyler öneriyordu.

Ailemizin çektiği acılardan söz edince, benden üç yaş kadar küçük, aynı şekilde bulaşıcı hastalığa yakalanmış ve çok sıkıntı çekmiş erkek kardeşimi[22] de anmak isterim. Hassas bir yapıya sahipti, sessiz ve inatçıydı, onunla hiç yakınlaşamadık. O da çocuk yaşta öldü. Benden sonra doğan ve aynı şekilde uzun yaşamayan kardeşlerim[23] arasında çok güzel ve tatlı bir kız çocuğu da anımsıyorum, onu da kısa bir süre sonra kaybettik, ben ve kız kardeşim hayatta kaldık ve birbirimize büyük bir içtenlik ve sevgiyle bağlandık.

22 Hermann Jakob (1752-1759) (ç.n.)

23 Katharina Elisabetha (1754-1756), Johanna Maria (1757-1759), Georg Adolf (1760-1761) (ç.n.)

Bu hastalıklar ve başka sıkıntılı olaylar sonucunda her şey iki misli bunaltıcı hale geldi, çünkü belli bir eğitim ve öğretim programı yapmış olan babam, eksik kalan her dersi vakit geçirmeden telafi etmek istiyor, sağlığına kavuşanlarla iki konu birden işliyordu, gerçi bu dersleri yapmak bana zor gelmiyordu ama belli bir hedefe doğru yol alan içsel gelişimimi duraksatması ve bir ölçüde de geriletmesi bakımından sıkıntı yaşıyordum.

Bu eğitim ve terbiye bunalımlarından, büyükannemize ve büyükbabamıza kaçarak kurtuluyorduk. Evleri Friedberg sokağındaydı ve zamanında bir kale olarak yapılmış gibiydi, çünkü eve yaklaştığınızda demir parmaklıklı büyük bir kapı görülürdü, bu kapı iki taraftan iki komşu evine bitişikti. İçeri girdiğinizde dar bir geçitten geçerek nihayet oldukça geniş bir avluya varırdınız, avlunun etrafı birbirine benzemeyen binalarla çevriliydi, bunların hepsi sonradan tek bir eve dönüştürülmüştü. Genellikle hemen bahçeye koşardık, orası binaların arkasında, hayli geniş ve uzun bir bahçeydi ve çok bakımlıydı; bahçenin dar yolları asma çitleriyle çevriliydi, bir tarafı sebzelere, diğer tarafı ilkbahardan sonbahara kadar tarhları ve bordürleri süsleyen çeşit çeşit çiçeklere ayrılmıştı. Öğle güneşini alan uzun duvar, şeftali ağaçlarını yönlendirmeye yarayan kafes için kullanılırdı, ağaçların bize yasaklanan meyveleri yaz boyunca iştah açıcı bir şekilde büyürdü. O tarafa gitmemek daha iyiydi, çünkü meyvelerin tadına bakmamız yasaktı, biz de karşı tarafa geçerdik, orada tükenmek bilmeyen sıra sıra frenk ve bektaşi üzümü çalılıkları doymak bilmeyen biz çocuklara sonbahara kadar yemiş vermeye başlardı. Yaşlı, yüksek ve her yana dal budak salmış dut ağacı hem meyvelerinden, hem de anlatıldığına göre yapraklarından beslenen ipek böceklerinden dolayı bizim için aynı şekilde önemliydi. Bu huzur dolu yerde, büyükbabamız her akşam sakin bir meşguliyet içinde kendi elleriyle meyve ve çiçek yetiştirmek için ince işlerle uğraşırdı, bahçıvan ise daha kaba işlere bakardı. Karanfillerin güzel çiçeklenmesi ve çoğalması için epey çaba göstermek gerekirdi ve bu büyükbabamı hiç sinirlendirmezdi. Meyvelerin rahat ve iyi büyümesini sağlamak için şeftali ağaçlarının dallarına yelpaze şekli verir, kafese özenle kendisi bağlardı. Lale, sümbül ve benzeri bitkilerin soğanlarının türlerine göre ayrılması ve bunların saklanması işini kimseye bırakmazdı; bir de farklı gül türlerini aşılamak için nasıl gayretle uğraştığını anımsamak bugün bile hoşuma gider. O esnada dikenlerden korunmak için eski moda deri

eldivenlerini takardı, bu eldivenlerden ona her yıl Müzikli Mahkeme'de üç çift verilirdi, bu nedenle hiç eldiven eksikliği duymazdı. Bu haliyle, Alkinoos ve Laertes[24] arasında birini anımsatacak şekilde, üzerinde her zaman cübbeye benzer bir sabahlık, başında siyah kadifeden kırmalı bir başlık olurdu.

24 Alkinoos ve Laertes: Alkinoos Yunan mitolojisinde efsanevi Skherie Adası'nda yaşayan Phaiak'ların kralı. Sonsuz verimliliğe sahip büyük bir bahçesi vardır. Laertes ise Odysseus'un babası. Üstünde eski, yamalı bir entari, ellerinde eldiven ve başında bir takke vardır. Homeros'un *Odysseia*'sında Alkinoos için bkz. VII, 112-132; Laertes için bkz. XXIV, 227-231. (ç.n.)

Bütün bu bahçe işlerini resmi işlerini yürüttüğü gibi bir düzen ve titizlik içinde yapardı, çünkü aşağı inmeden önce, her zaman bir sonraki gün yapılacak işlerin listesini düzenlemiş, dosyaları okumuş olurdu. Sabahları belediye sarayına gider, döndükten sonra yemeğini yer, arkasından koltuğunda kestirirdi, böylece her şey, her zamanki akışını sürdürürdü. Az konuşurdu, şiddete yönelik en ufak bir belirtiye rastlanmazdı onda; onu öfkeli gördüğümü hiç anımsamıyorum. Etrafındaki her şey eski tarzdaydı. Ahşap kaplı odasında en ufak bir yenilik görmedim. Kütüphanesinde hukuk kitaplarının dışında sadece ilk seyahatnameler, deniz yolculukları ve kıta keşifleriyle ilgili kitaplar vardı. Böylesine sarsılmaz bir huzur ve sonsuzluk duygusu veren başka bir ortam anımsamıyorum.

Yine de bu değerli yaşlı adam için beslediğimiz saygıyı zirveye taşıyan konu, onun olayları önceden sezme yetisine sahip olduğunu öğrenmemiz oldu, özellikle kendisi ve geleceğiyle ilgili şeylerde. Gerçi anneannemizden başka kimseyle net ve ayrıntılı bir biçimde konuşmazdı ama biz önemli rüyaların onu gelecek hakkında bilgilendirdiğini bilirdik. Örneğin genç sayılan beylerden biriyken, azalık sırasında boşalacak ilk kadroya kendisinin atanacağını eşine söylemiş. Gerçekten de kısa bir süre sonra azalardan biri kriz geçirip ölünce, seçim ve çekiliş gününde konukları ve tebrike gelecekleri karşılamak üzere evinde her şeyin gizlice hazırlanmasını istemiş ve sonucu bildiren altın bilye gerçekten de ona çıkmış. Bu olayı gördüğü basit rüyayı eşine şu şekilde anlatmış: Rüyasında kendisini, her şeyin geleneksel bir şekilde yapıldığı, her zamanki kalabalık kurul toplantılarından birinde görmüş. Rahmetli aza oturduğu yerden aniden kalkıp, aşağı inmiş, ona nazikçe iltifatta bulunup, kendisinin yerine oturmasını söylemiş ve arkasından kapıya yönelip dışarıya çıkmış.

Senato başkanı öldüğünde de benzer şeyler yaşanmış. Böyle bir durumda bu makamın doldurulması için fazla vakit kaybedilmez, çünkü imparatorun eskiden beri sahip olduğu senato başkanını atama yetkisini aniden uygulamaya koymasından korkulur hep. Bu sefer de gece yarısı, kurul habercisi ertesi sabah olağanüstü toplantı yapılacağını bildirmiş. Feneri sönen haberci yoluna devam edebilmek için küçük bir tahta parçası rica etmiş. “Ne kadar varsa hepsini verin.” demiş büyükbabam hanımlara, “Nasıl olsa benim için dolaşıyor.” Sonuç bu sözü doğrulamış, gerçekten senato başkanı olmuş; bu olayı daha da ilginç kılan, temsilcisinin çekilişi üçüncü ve son sırada yapması ve iki gümüş bilyenin önce çıkmış olmasıymış, yani altın bilye torbanın dibinde onu bekliyormuş.

Bize anlatılan diğer rüyalar da çok gerçekçi, hayal gücü ve mucizelerden eser taşımayan basit rüyalardı. Ayrıca çocukken onun kitaplarını ve ajandalarını karıştırdığımı, başka şeylerin yanı sıra bahçe bakımıyla ilgili notlar gördüğümü de anımsıyorum: Bu gece N.N. bana geldi ve şunları söyledi... İsimleri ve açıklamaları şifreli yazardı. Ya da benzer şekilde şöyle: Bu gece ... gördüm. Diğer yazılanlar da yine şifreliydi, yazılı sözler ve diğer ifadelerden hiçbir şey anlaşılamadığından bağlantı kurmak olanak dışıydı.

Bununla ilgili kayda değer bir şey de, sezgileri kuvvetli olmayan kişilerin bile onun etrafında bir an için böyle bir yeteneğe sahip olabilmeleriydi, arada mesafe olsa bile, aynı anda ortaya çıkan hastalık ya da ölüm olaylarını sezgisel simgeler sayesinde hissedebiliyorlardı. Ama bu özellik çocuklarından ve torunlarından hiçbirine geçmedi, tam tersi, onlar genellikle güçlü kuvvetli, yaşama sevincine sahip, yalnızca gerçeğe odaklı insanlar oldular.

Yeri gelmişken onları şükranla anmak isterim, çocukluğumda pek çok iyi şeyi onlardan öğrendim. Örneğin malzeme tüccarı Melber’le evli, dükkânları ve evleri kentin en hareketli, en kalabalık yerinin ortasında, pazaryerinde olan ikinci kızlarını ziyarete gittiğimizde, meşgul olacak ve eğlenecek çok şey bulurduk. Kaybolmaktan korktuğumuz kalabalık ve kargaşayı, hayli eğlenerek, orada pencereden seyrederdik; dükkânda birçok mal arasında başlangıçta sadece meyankökü ve bundan hazırlanan kahverengi süslü çörekler özellikle ilgimizi çekerken, geçen zamanla birlikte gelen giden malların pek çok çeşidini böyle bir mağazada tanıma

fırsatımız oldu. Bu teyze, kız kardeşler arasında en hareketlisiydi. Annem gençlik döneminde temiz giyimli, hoş ve kadınsı işlerle meşgul olmak ya da kitap okumaktan hoşlanırken, o uzun bir süre benimle ilgilendiği gibi, ihmal edilen çocuklarla meşgul olmak, onlara göz kulak olmak, saçlarını taramak ve onları gezdirmek için çevrede dolaşırdı. Taç giyme töreni gibi resmi kutlamaların yapıldığı zamanlarda onu evde tutmak olanaksızdı. Daha çocukken böylesi kutlamalar nedeniyle fırlatılan paraları yakalarmış, bununla ilgili şunlar anlatılmıştı: Bir keresinde epeyce para toplamış, elindekilere neşeyle bakarken, birisi paraları kapıp kaçmış, böylelikle kolayca elde ettiği ganimet bir anda yok olup gitmiş. Önünden geçmekte olan İmparator VII. Karl'ın faytonuna doğru, halkın sustuğu bir anda beton bir yükseltiye çıkarak ateşli bir şekilde yaşasın diye bağırınca, imparator, onun karşısında şapkasını çıkarıp, cüretkâr ilgisi için kendisine teşekkür etme lütfunu bile göstermiş.

Kendi evinde de etrafındaki her şey canlıydı, yaşama sevinci ve enerji doluydu, biz çocuklar, bazı mutlu anlarımızı ona borçluyduk.

Daha sakin ama kendi doğasına uygun bir yaşam süren ikinci bir teyze daha vardı, Sankt Katharinen Kilisesi'nde görevli papaz Starck'la evliydi. Papaz, ruh haline ve konumuna uygun bir şekilde kendi halinde yaşardı, güzel bir kitaplığı vardı. Homeros'u ilk kez bu kitaplıkta görmüştüm, hem de düzyazı çevirisiyle; Bay von Leon tarafından hazırlanan *En İlginç Gezi Hikâyelerinin Yeni Seçkisi*'nin yedinci kitabı, *Homeros'un Anlatımıyla Troya Krallığı'nın Fethi* başlığını taşıyordu ve Fransız tiyatrosu tarzında gravürlerle süslenmişti. O resimler hayal gücümü öylesine köreltti ki, epey bir zaman Homeros'un kahramanlarını bu figürlerin dışında düşünemedim. Olaylar ise ifade edemeyeceğim ölçüde hoşuma gitti ama yapıtta eleştirdiğim şey, bize Troya'nın fethiyle ilgili bilgi verilmemesi ve kitabın kuru bir şekilde Hektor'un ölümüyle sona ermesiydi. Bu kusuru eniştеme söylediğimde, aradığım şeyi mükemmelen bulacağım Vergilius'u okumamı önerdi bana.

Diğer derslerin yanı sıra, kesintisiz olarak yapılan din dersine de girerdik. Ama bize anlatılan kilise Protestanlığı aslında bir çeşit kuru ahlak öğretisinden başka bir şey değildi, şöyle akıllıca bir ders işleme düşüncesi yoktu, dersler insanın ne ruhuna ne de yüreğine hitap ediyordu. Zaten bu yüzden yasal kiliseden ayrılmalar olmuştu. Ülkede Separatistler, Pietistler,

Herrnhuterler, Sessizler ortaya çıktı ve nasıl adlandırılır, nasıl tanımlanırlarsa tanımlansınlar, hepsinin tek amacı Tanrı'ya, özellikle Hıristiyanlık dini aracılığıyla, resmi dinin tanıdığından daha çok yaklaşmaktı.

Erkek çocuk bu düşünce ve inançları hep dinliyordu, din adamı olan da olmayan da lehte veya aleyhte konuşuyordu. Az ya da çok ayrılıkçı olanların sayısı her zaman azınlıkta kalıyordu ama düşünce tarzları özgünlük, içtenlik, sebat ve bağımsızlık bakımından cazipti. Bu erdemler ve görüşlerle ilgili çeşit çeşit hikâyeler anlatılıyordu. Özellikle meslektaşlarından birinin sorusuyla mahcup edilmeye çalışılan dindar bir musluk tamircisinin yanıtı herkesçe duyuldu. Günah çıkardığı papazın kim olduğu sorusuna neşeyle ve büyük bir özgüvenle şöyle karşılık vermiş: "Benimki çok soylu, Kral Davud kime günah çıkardıysa, ben de ona çıkarıyorum."[25]

25 Burada Tanrı kastediliyor. (ç.n.)

Bu ve bunun gibi şeyler erkek çocuk üzerinde çok etkili oldu ve benzer görüşler doğrultusunda onu yönlendirdi. Kısacası, dünyanın güzelliği ve bize bahşedilen pek çok iyi şeyle uğraşırken, eski öfke nöbetlerinin çoktan unutulduğu doğanın büyük Tanrı'sına, yeryüzü ve gökyüzünün yaratıcısı ve koruyucusuna hemen yaklaşmak düşüncesindeydi ama tuttuğu yol oldukça sıra dışıydı.

Erkek çocuk zaten Tanrı'ya inancı belirten cümleye bağlılığını korumuştu. Tanrı doğrudan temas kurduğu doğayı kendi eseri olarak görür ve sever; ona göre gerçek Tanrı buydu, çünkü Tanrı'nın insanla olduğu kadar diğer şeylerle de temas kurduğunu, insandan olduğu kadar yıldızların hareketinden, günün saatlerinden, mevsimlerden, bitkilerden ve hayvanlardan sorumlu olduğunu düşünüyordu. Bu, İncil'in bazı bölümlerinde de altı çizilerek açıklanıyordu. Erkek çocuk bu varlığa belli bir suret veremiyordu, onu yarattığı eserlerde arıyordu ve onun adına Eski Ahit'e yaraşır şekilde bir sunak yapmak istiyordu. Doğal taşlar dünyayı metaforik olarak ifade etmeli, onların üzerinde bir ateş yanmalı ve bu da insan ruhunun yaratıcısına duyduğu özlemi anlatmalıydı. O anda kendisinde bulunan ve tesadüfen sayıları kabarık olan doğal taşlardan en iyi parçaları ve örnekleri seçti ama işin zor tarafı bunları düzene koymak ve yerleştirmekti; babanın güzel, kırmızı cilalı, sarı çiçekleri olan bir nota

sehpası vardı, birçok basamağı olan dört yüzeyli bir piramit şeklindeydi, son zamanlarda çok az işe yarasa da, dörtlü çalgılar için çok kullanışlı bir sehpaydı. Erkek çocuk buna el koyup, doğanın temsilcilerini gerçekten de neşeli ve aynı zamanda yeterince önemli bir görüntü sunacak şekilde basamaklara yerleştirdi; şimdi gün doğmak üzereyken Tanrı’ya ilk ibadet yapılmalıydı ama genç rahip aynı esnada hem güzel bir koku yayacak hem alev çıkaracak bir şeyi ne şekilde sağlayacağını bilemiyordu. Sonunda alev çıkarmayan ama için için yanarken çok hoş bir koku yayan küçük tütsü mumlarıyla ikisini aynı anda sağlayabileceğini akıl etti. Hem bu yavaş yanma ve buharlaşma insanın içinden geçenleri bariz bir alevden daha fazla ifade eder gibiydi. Güneş çoktan doğmuştu ama komşu evler doğu yönünü kapatıyordu. Damların üzerinden güneş nihayet göründü; hemen kandile uzanıp, en üst basamağa güzel bir porselen kâsede dikine yerleştirilen tütsüleri yaktım. Her şey istediği gibi oldu, ayin mükemmeldi. Sunak, yeni evde düzenlenen odanın özel bir dekor unsuru olarak kaldı. Başkalarının odanın içinde gördüğü sadece büyük bir özenle yerleştirilmiş taş koleksiyonuydu, oysa erkek çocuk söylemediği şeylerin daha çok bilincindeydi. İçinde o töreni tekrarlama isteği duydu. Şanssızlığa bakın ki, güneş tam olması gereken yerdeyken porselen kâse ortada yoktu, o da tütsü mumlarını doğrudan nota sehpasının en üst basamağına koydu ve yaktı; ayin öyle muhteşemdi ki, rahip iş işten geçinceye kadar kurbanına verdiği zararın farkına bile varmadı. Çünkü mumlar kırmızı cilanın ve güzel sarı çiçeklerin içine çok kötü bir şekilde işlemiş, sanki kötü bir ruh kaybolurken, silinmez siyah renkteki ayak izlerini geride bırakmıştı. Bunun üzerine genç rahip çok zor durumda kaldı. Gerçi ortaya çıkan zararı koleksiyonunun en büyük ve gösterişli parçalarıyla örtmeyi bildi ama artık yeni bir felakete yol açmaya cesareti kalmadı; bu rastlantıyı Tanrı’ya bu yolla yaklaşmak istemenin ne kadar tehlikeli olabileceği konusunda neredeyse bir işaret, bir uyarı olarak değerlendirdi.

İkinci Kitap

Şu ana kadar anlatılan her şey, ülkelerin uzun bir barış içinde yaşadıkları mutlu ve huzurlu zamanlara dair. Kendi yasalarına göre varlığını sürdüren, hatırı sayılır çoğunlukta vatandaşı barındıracak kadar büyük, ticaret ve yaşam şartlarını geliştirecek konuma sahip kentlerin dışında hiçbir yerde böyle güzel bir dönemin keyfi bu yoğunlukta yaşanamaz. Yabancılar geliş gidiş kolaylığına sahiptir, fayda elde etmek için, faydalı olmaları gerekir. Böyle kentler geniş bir bölgede hâkimiyet kurmasa bile, dışarıyla olan ilişkileri çok masraflı girişimler ya da destekler gerektirmediğinden, kendi içinde zenginleşme olanağına sahiptir.

Çocukluğumun geçtiği dönemde Frankfurtlular bu tarzda, birbiri ardına yaşanan mutlu yıllar geçirmişlerdi. Ama 28 Ağustos 1756'da yedi yaşımı henüz doldurmuştum ki, dünyaca meşhur savaş[26] patlak verdi ve bunun yaşamımın daha sonraki yedi yılına büyük bir etkisi oldu. Prusya Kralı II. Friedrich altmış bin askeriyle Saksonya'ya saldırdı, önceden savaş ilan edeceği yerde, söylentilere göre kendisinin kaleme aldığı, böyle korkunç bir adım atmasının nedenlerini ve ona bu hakkı tanıyan gerekçeleri içeren bir manifesto yayımlandı. Kendisini sadece izleyici değil, aynı zamanda hakem rolünde bulan dünya iki kampa ayrıldı, bu tabloyu bizim ailemizde de görmek mümkündü.

26 Yedi Yıl Savaşı 29 Ağustos 1756'da başladı. (ç.n.)

Frankfurt'ta aza olduğu dönemde, I. Franz'ın taç giyme töreninde hükümdarın gölgeliğini taşımış, imparatoriçeden[27] üzerinde portresi bulunan değerli bir altın zincir almış olan büyükbabam, bazı damatları ve kızlarıyla Avusturyalıların yanında yer aldı. VII. Karl'ın imparatorluk müşavirliği unvanını verdiği ve bu talihsiz imparatorun yazgısına içten duygularla üzülen babam ise ailenin azınlıkta kalan diğer yarısıyla Prusyalıların tarafını tuttu. Aradan çok geçmeden pazar günleri yıllardır düzenli biçimde süren görüşmelerimizin huzuru kaçtı. Akrabalar arasında

olağan sayılabilecek anlaşmazlıklar şimdi açıkça ifade edilebilen bir şekle büründü. Kavga ediyor, birbirlerini azarlıyor, ses çıkarmadan oturuyor, aniden birbirlerini yemeye başlıyorlardı. Genellikle neşeli, sakin ve huzurlu biri olan büyükbabamın sabrı tükendi. Kadınlar ateşe körükle gitmemeye boşuna uğraştılar, yaşanan bazı sevimsiz sahnelerden sonra aile toplantılarına katılmayan ilk kişi babam oldu. Ondan sonra evimizde oturup Prusyalıların kazandığı zaferlere rahatça sevindik, genellikle bizi bunlardan büyük bir coşkuyla haberdar eden, heyecanlı teyzemizdi. Bu, ilgilendiğimiz her şeyin önüne geçti, yılın kalan bölümünü sürekli bir heyecan içinde geçirdik. Dresden'in ele geçirilişi, kralın başlangıçtaki ölçülü tavrı, yavaş ama emin adımlarla kaydedilen ilerlemeler, Lowositz[28] zaferi, Saksonyalıların hapse atılması bizim için de aynı derecede zafer sayıldı. Düşmanların lehine söylenebilecek her şey yalanlandı ya da küçümsendi, karşı saflarda yer alan aile bireyleri de aynı şekilde davrandıklarından, tıpkı *Romeo ve Juliet*'teki[29] gibi, aralarında kavga çıkmadan sokakta karşılaşmaları bile olanaksız hale geldi.

27 Maria Theresia. (ç.n.)

28 Bohemya'daki Lobositz. (ç.n.)

29 Shakespeare'in oyundaki düşman ailelere gönderme. (ç.n.)

Böylece ben de Prusyalılardan yana tavır almış oldum, daha doğrusu Friedrich taraftarı oldum; Prusyalılarla ne ilgimiz varsa? Herkesi etkileyen, büyük kralın şahsiyetiydi. Babamla birlikte zaferlerimize seviniyor, zafer şarkılarını severek, daha çok da uyakları basmakalıp olsa bile karşı saftakileri alaya alan marşları defterime yazmaktan hoşlanıyordum.

İlk torun ve vaftiz çocuğu olarak küçüklüğümden beri her pazar büyükannem ve büyükbabamda yemek yerdim, haftanın en eğlenceli saatleriydi benim için. Ama artık hiçbir lokma lezzetli gelmiyordu, çünkü kahramanıma atılan iğrenç iftiraları duymak zorunda kalıyordum. Orada esen rüzgâr bir başkaydı, orada solunan hava evdekinden farklıydı. Büyükanneme ve büyükbabama beslediğim sevgi, hatta saygı bile azaldı. Ebeveynimin yanında bu konudan söz edemiyordum, bunu hem ben istemediğim, hem de annem beni uyardığı için yapmıyordum. Bu yüzden sessiz kaldım, nasıl ki altı yaşındayken Lizbon depreminin ardından Tanrı'nın iyiliğinden bir ölçüde kuşkuya kapılmışsam, şimdi de II. Friedrich yüzünden halkın dürüstlüğünden şüphelenmeye başladım. Yapı olarak saygı duyma eğiliminde olan biriydim, saygı duyulan herhangi bir şeye olan

inancımın kuşkulu hale gelmesi için büyük bir sarsıntının olması gerekirdi. Ne yazık ki iyi alışkanlıklar edinmemiz veya saygın bir davranış sergilememiz, bunlar doğru olduğu için değil, başkaları böyle istediği için isteniyordu bizden; başkaları ne der, her zaman söylenen buydu, bense başkalarının her şeyi veya bir şeyi değerlendirecek kadar dürüst olduğunu sanıyordum. Şimdi yaşadıklarım ise bunun tam tersiydi. En önemli ve çarpıcı başarılar küçük görülüyor, düşmanca karşılanıyordu, en değerli kahramanlıklar yalanlanamıyorsa çirkinleştiriliyor veya aşağılanıyordu; böylesi onur kırıcı bir haksızlık, her gün açıkça çağdaşlarının üstünde olduğunu kanıtlayan ve elinden gelen her şeyi yapan bir adamın başına geliyordu; bunu yapanlar da ayaktakımı değil, tam tersi, benim saygın kişiler olarak gördüğüm büyükbabam ve eniştelerimdi. Karşıt grupların olabileceği, kendisinin bile bir gruba dahil olduğu konusunda erkek çocuğun bir fikri yoktu. O haklılığına ve kendi görüşünü açıklamasının iyi olacağına giderek daha çok inanıyordu, o ve onun gibi düşünenler Maria Theresia’nın güzelliğini ve diğer olumlu yanlarını kabul ediyor, İmparator Franz’ın mücevher ve para tutkusunu ise ayıplamıyorlardı; Kont Daun’a[30] zaman zaman uyuşuk denmesinden de kendilerinin sorumlu olabileceklerini düşünüyorlardı.

30 Daun kontu, Avusturyalı savaş nazırı Leopold Joseph Maria (1705-1766). (ç.n.)

Şimdi daha ayrıntılı düşündüğümde, bunun özünde saygısızlık olduğunu, hatta halkın küçümsenmesinin söz konusu olduğunu görüyorum, bu benim yaşamım boyunca kötü olduğunu düşündüğüm, ancak deneyim ve eğitimle dengelemeyi başarabildiğim bir konuydu. Kısacası, eskiden beri taraf tutma sonucu ortaya çıkan haksızlıkların farkına varmak erkek çocuğun hiç hoşuna gitmedi, hatta bu farkındalık onu sevdiği ve değer verdiği insanlardan uzak durmaya alıştırdığı için bu durumu tehlikeli bile buldu. Sürekli birbirini izleyen savaşlar ve olaylar taraflarda ne rahat, ne de huzur bıraktı. Huzurumuzun kaçtığını, hayali üzüntülerin ve keyfi kavgaların sürekli tazelenerek tekrar kışkırtıldığını ve keskinleştirildiğini görüyor, böylece birbirimizi üzmeye devam ediyorduk, ta ki birkaç yıl sonra Fransızlar Frankfurt’u işgal edip[31] gerçek huzursuzluğu evlerimizin içine taşıyıncaya kadar.

31 Fransızlar Frankfurt’u 2 Ocak 1759 tarihinde işgal etmişti. Bu durum 1763 yılının Şubat ayı sonuna kadar sürdü. (ç.n.)

Birçokları, uzaklarda olup biten bu önemli olayları hemen heyecanlı sohbetlere malzeme yapsa da bu dönemin ciddiyetini kavrayan ve Fransa'nın katılmasıyla bizim oturduğumuz bölgelerin de savaş meydanı olabileceğinden korkanlar vardı. Biz çocuklar eskiye göre evde daha çok tutuluyorduk, bizi oyalamak ve eğlendirmek için çeşitli yollar aranıyordu. Sonuç böyle olunca, babaannemden kalan kukla oyunu tekrar kuruldu, hem de izleyiciler benim çatı katındaki odamda oturacak, oynayanlar ve oyunu yönetenler ise tiyatrodaki gibi sahnenin önünden itibaren yan odada yer alacak şekilde. İzleyici olarak bazen şu, bazen bu çocuğu içeri almak konusundaki ayrıcalığım sayesinde başlangıçta epey arkadaş sahibi oldum ama çocukların yerinde duramama hali sabırlı izleyiciler olmalarını engelliyordu. Oyunu kesintiye uğratıyorlardı, dadıların ve hizmetçilerin kontrol altında tutabileceği yaşta seyirciler bulmamız gerekiyordu. En önemli ilk oyunumuzu, kuklalar bu oyuna göre hazırlanmıştı, ezbere biliyorduk, başlangıçta yalnızca bunu sahneledik, fakat bu kısa bir süre sonra bizi yordu, gardırobu, dekoru değiştirdik, farklı oyunları sahneleme cesaretini gösterdik, elbette bu oyunlar sahip olduğumuz mekâna göre çok kapsamlı şeylerdi. Bu fazla özgüvenle gerçekte ortaya koyabileceklerimizi engelliyor, hatta yok ediyor olsak da, bu çocuksu eğlence ve meşguliyet bende farklı biçimlerde yaratıcılık ve canlandırma yeteneğini ve bazı yöntemleri ortaya çıkardı ve geliştirdi, herhalde başka bir yolla, bu kadar kısa zamanda, bu kadar küçük bir mekânda, bu kadar az masrafla bunun gerçekleşmesi mümkün olamazdı.

Geometri dersinde bize anlatılan her şeyi derste hemen uygulayabildiğim için pergel ve cetvel kullanmayı çok erken öğrenmiştim, en çok da yapıştırma işlerini seviyordum. Ama geometrik şekiller, küçük kutular gibi şeylere takılıp kalmadan, sütunları ve önünde merdivenleri olan, düz çatılarla süslü, bahçeli, sevimli evler tasarladım; buna rağmen bu hayal ürünü işlerden pek bir şey çıkmadı.

Kukla oyunlarını geride bırakıp oyun ve tragedyaları kendimiz sahneye koymak isteyince, asıl mesleği terzilik olan uşağımızın yardımıyla askeri malzemeler hazırlamaya karar verdim. Gerçi oyun arkadaşlarım da böyle şeyler yapıyor, kendilerininkini benimkiler kadar güzel buluyorlardı ama ben sadece bir kişiyi değil, küçük bir ordudan çok sayıda kişiyi çeşit çeşit aksesuvarlarla donattım, bu yüzden de küçük grubumuzda ihtiyaç duyulan

biri oldum. Böyle oyunların cepheleşmeye, muharebeye, dayağa yol açtığını ve genellikle de kavga ve can sıkıntısıyla son bulduğunu tahmin edersiniz. Bu durumlarda çoğunlukla birkaç çocukluk arkadaşım benim yanımda, diğerleri ise karşı tarafta yer alırdı, sık sık safların değiştiği de olurdu. Pylades[32] adını verdiğim bir çocuk, karşı tarafın kışkırtmasıyla bir kereliğine benim safımdan ayrıldı ama bana düşmanca duygular besleyerek karşı tarafta yer almaya bir dakika bile katlanamadı, gözyaşları içinde barıştık ve uzun zaman sadakatle birbirimize bağlı kaldık.

32 Yunan efsanesinde Orestes'in arkadaşı: Bkz. *Iphigenie Tauris'te*. Goethe arkadaşının adını saklı tutmak için ona bir isim takıyor. (ç.n.)

Onu ve onun gibi iyi niyetli arkadaşları masal anlatarak çok mutlu ederdim, olayları kendi başımdan geçmiş gibi anlatmam özellikle hoşlarına giderdi, kendi oyun arkadaşlarının başından böyle ilginç şeyler geçmiş olmasına çok sevinir, nelerle uğraştığımı, nerelere girip çıktığımı bilmelerine rağmen, bu maceraları nerede ve ne zaman yaşadığıma dair en ufak bir kuşkuya kapılmazlardı. Bu olaylar için başka bir dünyadan olmasa da, en azından başka bir bölgeden mekânlara ihtiyaç duyulur, her şey sanki dün ya da bugün cereyan etmiş olurdu. Bu nedenle kendilerini, benim onları kandırdığımdan daha iyi kandırırlardı. Eğer bu hayali figürleri ve yalanları yapıma uygun olarak yavaş yavaş ve sanatkârane bir şekilde işlemeyi öğrenmemiş olsaydım, böylesi abartılı başlangıçlar benim için mutlaka kötü sonuçlar doğururdu.

Bu dürtü tam olarak incelenirse, bunda bir kendini beğenme duygusunun olduğu görülür, böylece şair, olanak dışı bir şeyi kesin bir dille bizzat ifade eder ve kendisine, yani hikâyeyi uyduran kişiye bir şekilde hakikilik hissi veren bu hikâyeyi herkesin gerçek olarak algılamasını ister.

Burada bu bakış açısına göre ve sadece genel hatlarıyla anlatılan şey, belki bir örnek öykü sayesinde daha hoş ve anlaşılır olabilir. Sık sık oyun arkadaşlarıma anlattığım, hâlâ hayalimde ve belleğimde tüm canlılığını koruyan böyle bir masalı bu nedenle araya sıkıştırıyorum.

YENİ PARİS

Erkek Çocuklara Masal

Geçenlerde, Panktot yortusunun yapıldığı pazar gecesi bir rüya gördüm, bir aynanın önünde durmuş, sevgili ebeveynimin bana bayram için diktirdiği yazlık giysilerle meşgul oluyorum. Sizin de bildiğiniz gibi, kıyafetim büyük gümüş tokası olan hakiki deri ayakkabılardan, kaliteli, pamuklu çoraplardan, ipekli siyah iç çamaşırı ve sırmalı şeritleri olan yeşil ham ipek ceketten ibaret. Bir de babamın damatlık yeleğinden yapılmış dore kumaştan yelek. Saçlarım taranmış ve pudralı, bukleler kafamda küçük kanatlar gibi; giysileri hep birbiriyle karıştırıyorum, ikincisini giyeyim diye düşünürken ilk giydiğim üzerimden düşüyor, giyinme işini bir türlü bitiremiyorum. Ben böyle büyük bir sıkıntı içindeyken, genç ve güzel bir adam yaklaşıp büyük bir samimiyetle selam veriyor. – “Aa, hoş geldiniz!” diyorum. “Sizi burada görmekten dolayı çok mutluyum.” – “Yani beni tanıyor musunuz?” diye karşılık veriyor gülümseyerek. – “Niçin tanımayayım?” diye aynı şekilde gülümseyerek yanıt veriyorum. “Siz Merkür’sünüz, sizin pek çok resminizi gördüm.” – “O benim,” diyor, “önemli bir görev için tanrılar beni sana gönderdi. Şu üç elmayı görüyor musun?” Elini bana doğru uzatıp avucuna zor sığan üç elmayı gösteriyor, elmalar büyük oldukları kadar güzel, biri kırmızı, diğeri sarı, üçüncüsü ise yeşil. Meyve şeklinde birer mücevher oldukları söylenebilir. Elmaları tutmak istiyorum ama o geri çekilerek, – “Önce bunların senin için olmadığını bilmen gerekiyor. Bunları kentteki en yakışıklı üç genç erkeğe vermelisin, sonra her biri ancak hayalinde yaşatabileceği, kısmetine düşen eşi bulacak. Al, sana düşen görevi güzelce yerine getir!” diyor ve ayrılırken elmaları avuçlarıma koyuyor, sanki daha da büyümüş gibiler. Onları yukarıya, ışığa doğru kaldırıyorum ve çok şeffaf olduklarını görüyorum ama hemen uzayıp, hemen hemen kukla büyüklüğünde üç güzel bayana dönüşüyorlar, elbiselerinin rengi daha önceki elmaların renginde. Böylece parmaklarımdan yukarı doğru yavaşça yükseliyorlar, hiç olmazsa birini

tutayım diye elimi uzattığımda, çoktan yükselerek uzaklaşıyorlar, ben de arkalarından öylece bakıyorum. Orada öyle, hayli şaşırmış halde hareketsiz duruyorum, ellerim hâlâ havada ve sanki bir şey görecekmişim gibi parmaklarıma bakıyorum. Ama birden, kızların en sevimlisini parmaklarımın ucunda dans ederken görüyorum, diğerlerinden küçük ama çok sevimli ve neşeli; şaşkınlıkla bir süre bakıyorum ona, çünkü diğerleri gibi uçup gitmemiş, kâh bu parmağın, kâh şu parmağın ucunda oradan oraya geçiyor. Bu çok hoşuma gidiyor, fırsattan yararlanıp sonunda onu yakalayabileceğimi sanıyorum, fakat o anda başıma bir darbe yiyip baygın halde yere yığılıyorum ve giyinip kiliseye gitme vakti gelinceye kadar da kendime gelemiyorum.

Ayin sırasında, rüyamda gördüklerimi tekrar tekrar aklımdan geçirdim, büyükannem ve büyükbabamla öğle yemeği yerken de aynı şeyi yaptım. Öğleden sonra birkaç arkadaşımı görmeye gitmek, koltuğumun altındaki şapkam ve yan tarafıma asılı kılıcımla yeni giysilerimi göstermek ve onlara ziyaret borcumu ödemek istiyordum. Evde kimseyi bulamadım, bahçelere gittiklerini duydum, arkalarından gidip akşamı eğlenceli bir şekilde geçirmeyi düşündüm. Yol beni Zwinger'e çıkardı ve adını gerçekten hak etmiş, Kötü Sur denen yere geldim, orası hiçbir zaman tekin bir yer değildi. Yavaş yavaş yürürken üç tanrıçamı düşündüm, özellikle de küçük periyi; ara sıra elimi havaya kaldırıyor, parmaklarımın ucunda yine onu görürüm diye içten içe bir ümit besliyordum. Bu düşüncelerle ilerlerken sol tarafta, duvarda küçük bir kapı gördüm, bunu daha önce gördüğümü hiç anımsamıyordum. Alçak görünmesine rağmen üzerindeki sivri kemer sayesinde çok uzun boylu bir adamın bile geçebileceği yükseklikteydi. Kemerler ve pervazlar taş ustası ya da heykeltıraş tarafından çok süslü bir biçimde yontulmuştu, fakat ilk dikkatimi çeken şey kapı oldu. Çok eski, kahverengi ahşaptandı, bezemeleri sadeydi, kuşların konduğu, yer yer bombeli ağaç dalı şeklindeki menteşelerine ne kadar hayranlık duysam azdı. Bana asıl garip gelen şey ise, görünürde bir anahtar deliğinin olmayışıydı, ne bir mandal, ne bir tokmak; böylece kapının sadece içerden açıldığı sonucuna vardım. Yanılmamıştım, çünkü süslemelere dokunmak için yaklaştığımda, kapı içeriye doğru açıldı, uzun, geniş ve garip giysili bir adam göründü. İnsanda saygı uyandıran sakalı çenesini gölgelemişti, bu yüzden Yahudi olduğu tahmininde bulundum. Ama sanki düşüncelerimi

yüzümden okumuş gibi, iyi bir Katolik olduğunu anlayayım diye kutsal haç işareti yaptı. – “Genç adam, buraya nasıl geldiniz ve burada ne yapıyorsunuz?” diye sıcak bir ses tonu ve yüz ifadesiyle sordu. – “Bu kapının işçiliğine hayran kaldım.” diye karşılık verdim, “Buna benzer bir şeyi şimdiye kadar hiç görmedim, bu işçilik olsa olsa meraklıların sanat koleksiyonlarındaki küçük parçalarda bulunabilir.” – “Böyle bir işçiliği sevmeniz,” diye karşılık verdi arkasından, “beni mutlu etti. Kapı içerden bakınca çok daha güzel, hoşunuza gittiyse içeri girin.” Bana durumda bir gariplik var gibi geliyordu. Ortamda ne olduğunu bilmediğim bir şey, kapı görevlisinin garip kıyafeti, ıssızlık beni bunaltmıştı. Bu yüzden, dış tarafı daha uzun süre inceleme bahanesiyle olduğum yerde kaldım ve kaçamak bakışlarla bahçeye göz attım, bahçe gözlerimin önüne serildi. Hemen kapının arkasında gölgeli, büyük bir yer gördüm, aralarında belli mesafeler bulunan yaşlı ıhlamurlar yoğun bir şekilde birbirine geçmiş dallarıyla burayı öyle örtmüştü ki, çok sayıda insan günün en sıcak saatlerinde bu ıhlamurların altında serinleyebilirdi. Eşiğe geldiğimde, ihtiyar beni bir adım daha ileri çekmeye çalıştı. Ben de karşı çıkmadım doğrusu, bu gibi durumlarda bir prens ya da sultanın acaba tehlike var mı diye sormaması gerektiğini hep duymuştum. Hem kılıcım da yanımdaydı, bana düşmanca davranırsa onunla başa çıkamaz mıydım? Tam bir güven duygusuyla içeri girdim, görevlinin sessizce iterek kapattığı kapı yerine oturdu ki, nasıl olduğunu anlamadım bile. Sonra kapının iç kısmını gösterdi, gerçekten, sanatsal açıdan çok daha zengin bir işçiliği vardı, açıklamalarda bulundu, bu arada oldukça güler yüzlüydü. Bu sayede, üstü yapraklarla örtülü bu yerde, tamamen sakinleşmiş olarak kılavuzun peşine takıldım, dairesel duvarın hizasından ilerliyorduk, surda hayran olunacak şeyler gördüm. Midye, mercan ve taşlarla süslü nişler, Triton ağızlarından mermer havuzlara bolca su akıtıyordu; sincaplar sağa sola sıçrasın, Hint domuzları aşağı yukarı koşsun ya da sevimli yaratıklar insanlar ne isterse yapsın diye, aralarına kuş evleri ve tel kafesler yapılmıştı. İlerlerken kuşlar cıvıldıyor, bize şarkı söylüyor; sığırcıklar çok tuhaf sesler çıkarıyordu; biri hep Paris, Paris diye, diğeri ise Narkissos, Narkissos diye bağırıyordu, hem de okula giden bir çocuğun söyleyebileceğinden daha anlaşılır biçimde. Kuşlar bunları söylerken, sanki ihtiyar bana gittikçe daha ciddi gözlerle bakmaya başladı, bunu fark etmemiş gibi davrandım, ona dikkat edecek vaktim de yoktu aslında, çünkü yürürken daire çizdiğimizi, bu gölgeli yerin çok daha

önemli bir başka daireyi kuşatan büyük bir daire olduğunu gayet iyi anladım. Gerçekten de tekrar küçük kapıya geldik, sanki ihtiyar beni dışarı çıkarmak istiyor gibiydi ama gözlerim bu harikulade bahçenin ortasını çeviren altın parmaklığa takıldı; ihtiyar beni duvarın kenarından, yani bahçenin ortasından hayli uzakta yürütse de, yürüyüşümüz boyunca parmaklığı inceleme fırsatı buldum. İhtiyar küçük kapıya doğru giderken, öne doğru eğilerek şöyle dedim: “Bana karşı çok nazik davrandınız, sizden ayrılmadan önce bir ricada daha bulunma cesaretini göstermek istiyorum. Oldukça geniş bir daire şeklinde bahçenin iç bölümünü kuşatan şu altın parmaklığa daha yakından bakamaz mıyım?” – “Büyük bir memnuniyetle,” diye karşılık verdi, “ama o zaman bazı koşulları yerine getirmeniz gerekiyor.” – “Nedir bunlar?” diye aceleyle sordum. – “Şapkanızı ve kılıcınızı bırakmalısınız ve yanınızda yürürken elimi tutmalısınız.” – “Memnuniyetle!” diye karşılık verdim, şapkamı ve kılıcımı önüme çıkan ilk taş banka koydum. Sağ eliyle hemen sol elimi yakaladı, sıkıca tuttu, ileri doğru hafifçe çekiştirerek götürüyordu beni. Parmaklığın kenarına geldiğimizde şaşkınlığım hayrete dönüştü, hiç böyle bir şey görmemiştim. Uçlarındaki nadide süslerle yan yana asılı durumda halka oluşturan çok sayıda mızrak ve kargı, mermerden yüksek bir kaide üzerinde sıralanmıştı. Aralarından bakınca, hemen arkalarında sakin sakin akan bir su gördüm, her iki yandan mermerle çevriliydi, suyun pırıl pırıl derinliklerinde kırmızı ve gümüş renkli süs balıkları görülüyordu, kâh yavaş, kâh hızlı, kâh yalnız, kâh sürü halinde oradan oraya hareket ediyorlardı. Bahçenin ortasının ne durumda olduğunu görmek için kanalın üzerinden bakmak hoşuma giderdi doğrusu ama suyun karşı tarafının da aynı parmaklıkla çevrili olması, üstelik mızrakların ve kargıların aradaki boşluğa ustalıkla yerleştirilmiş olması hayli üzdü beni, yani diğer unsurlar da hesaba katılınca, nasıl koyulursa koyulsunlar aradan bir şey görmek olanaksızdı. Ayrıca özgürce hareket edememem için hâlâ elimden tutan ihtiyar bana engel oluşturuyordu. Bu arada merakım arttı, gördüğüm her şeyle gittikçe daha çok ilgileniyordum ve ihtiyara, acaba karşı tarafa geçebilir miyim diye sorma cesaretini gösterdim. – “Niçin olmasın?” diye karşılık verdi, “Ama koşullar değişir.” Koşulların ne olduğunu sorduğumda, kıyafetimi değiştirmem gerektiğini söyledi. Çok sevinmiştim, beni duvarın arkasındaki küçük bir salona götürdü, duvarlarda çeşitli giysiler asılıydı, hepsi de oryantalist giysilere benzer şeylerdi. Çabucak üstümü değiştirdim;

korkmama aldırmadan sertçe silkeledikten sonra pudralı saçlarıma renkli bir file geçirdi. Yeni kıyafetimle büyük bir aynanın karşısına geçtiğimde, kendimi pazar günü giydiğim ciddi kıyafetimle olduğumdan çok daha hoş buldum. Fuar tiyatrosundaki dansçılardan gördüklerime benzer hareketler yaptım, havalara sıçradım. Bu arada aynaya bakıyordum, tesadüfen arkamda duran nişi gördüm. Beyaz zemininde yeşil renkli üç ip asılıydı, her biri öyle dolaşmıştı ki, ne olduklarını uzaktan net olarak anlamıyordum. Aceleyle arkama döndüm ve ihtiyara hem nişi, hem de iplikleri sordum. Çok nazik bir şekilde birini aşağı indirdi ve gösterdi. Bu orta kalınlıkta, ipekten, yeşil bir ipti, her iki ucunda ikiye ayrılmış bir çift yeşil deri örülüydü, pek bir işe yarayan bir alete benzemiyordu. Bu bana düşündürücü geldi, ihtiyara ne anlama geldiğini sordum. Oldukça sakin ve olumlu bir tavırla şöyle yanıt verdi: “Bunlar burada, kendilerine duyulan güveni kötüye kullanan kişilere armağan edilmek üzere hazır bulunduruluyor.” İpi tekrar yerine asıp, hemen kendisini izlememi istedi; bu sefer elimden tutmadı, ben de özgürce yanında yürüdüm.

Şimdi en büyük merakım, parmaklıklardan geçip kanalın üstüne gelmeyi sağlayacak köprü ve kapının nerede olduğuydu, çünkü buna benzer şeyleri henüz keşfedememiştim. Bunun için altın parmaklığa doğru koşarken ona iyice baktım, fakat aniden hiçbir şeyi seçemez hale geldim, çünkü bir anda mızraklar, ciritler, kollu baltalar, kargılar silkelenmeye, sallanmaya başladı, bu garip hareket, hepsinin uçları aynı hizaya geldiğinde durdu, sanki eski zamanlardan kalma mızraklarla donatılmış iki ordu birbirine saldırmak üzereydi. Ortadaki karmaşa gözler, çıkan ses ise kulaklar için katlanılacak gibi değildi, tamamen yere yatıp, daire şeklindeki kanalı örtüp, insanın hayal bile edemeyeceği kadar muhteşem bir köprü kurdukları andaki görüntü şaşırtıcı, hatta inanılmazdı; bahçenin rengârenk zemini gözlerimin önünde uzanıyordu. Bahçe birbirine geçmiş tarhlara ayrılmıştı, hepsine birden bakıldığında, mücevherlerden bir labirent oluşturuyorlardı; hepsinin etrafı alçak boyda, hiç görmediğim kadar kıvrımlı, büyümüş bitkilerden oluşan yeşilliklerle çevriliydi; hepsi çiçek açmıştı, her bölüm farklı renkteydi, bu çiçekler de aynı şekilde alçaktı ve yere daha önce çizilmiş planı rahatlıkla gözler önüne seriyordu. Güneşin pırıl pırıl parladığı anda keyfini çıkardığım bu güzel manzaradan gözlerimi ayıramadım, fakat ayağımı nereye basacağımı bilemedim: Yılan gibi kıvrılarak uzanan yollara

en temizinden mavi kum döşenmişti, kum sanki dünya üzerinde karanlık bir gökyüzü ya da gökyüzünün sudaki yansıması gibiydi; gözlerimi böyle yere dikmiş halde bir süre kılavuzumun yanında yürüdüm, ta ki tarhların ve çiçek halkalarının ortasındaki, servilerin ve kavağa benzer ağaçların oluşturduğu büyük bir halkayı görünceye kadar, ağaçların arasından hiçbir şey seçilmiyordu, çünkü en alttaki dallar sanki yerden fışkırıyordu. Kılavuzum beni önümüze çıkan yola sokmak yerine doğrudan orta kısma yönlendirdi, yüksek ağaçların oluşturduğu halkanın içine girerken, muhteşem bir binanın sütunlu galerisi gözlerimin önüne serildiğinde çok şaşırdım, binanın diğer cepheleri de benzer görünüme ve giriş kapılarına sahipti. Beni yapı sanatının bu örneğinden daha çok büyüleyen şey, binanın dışından da duyulan nefis müzikti. Kâh lavta, kâh arp, kâh zither sesi, bazen de bunların hiçbirine benzemeyen bir tını duyduğumu düşündüm. İçeriye gireceğimiz kapı, ihtiyarın ufak bir dokunuşundan sonra hemen açıldı; dışarı çıkan kapı görevlisi bayanın rüyamda parmaklarımın ucunda dans eden sevimli genç kıza ne kadar benzediğini görünce çok şaşırdım. Sanki çoktan tanışıyormuşuz gibi selam verdi ve beni içeri davet etti. İhtiyar arkada kaldı, onunla birlikte kubbeli ve güzel süslemeleri olan kısa dehlizi geçip, orta büyüklükteki salona geldim, içeri girdiğimde tavanının katedrale benzer yüksekliği dikkatimi çekti, şaşırtıcıydı. Fakat sonra bakışlarım ilginç bir tiyatro oyununa kaydı. Halının üzerinde, kubbenin altında, tam orta yerde üç kadın üçgen oluşturacak şekilde oturuyordu, üçünün elbisesi de farklı renkteydi; birinin kırmızı, diğerinin sarı, üçüncününki ise yeşildi; koltuklar varaklıydı, halıda ise kocaman bir çiçek tarhı deseni vardı. Daha dışarıdayken ayırt edebildiğim üç enstrüman vardı ellerinde, içeri girmemden rahatsız olup çalmayı bıraktılar. – “Hoş geldiniz!” dedi ortadaki, yani yüzü kapıya bakan, kırmızı elbise giymiş arp çalıyordu. “Eğer müzik dostuysanız, neşelilerin yanında oturun.” Dip tarafta, üzerinde bir mandolin bulunan, oldukça uzun, yanlamasına duran bir bank olduğunu ancak o zaman gördüm. Nazik kız mandolini eline aldı, oturdu ve beni de yanına çekti. Şimdi sağ tarafımdaki ikinci bayanı izliyordum; üzerinde sarı elbise, elinde ise bir zither vardı; arp çalan genç kız belirgin yüz hatları ve soylu davranışlarıyla ciddi bir görünüme sahipken, zither çalanın biraz sevimli ve neşeli olduğu anlaşılabiliyordu. Zayıf bir sarışındı, diğerine ise koyu kahverengi saçlar güzellik katıyordu. Müziklerinin uyumu ve zenginliği beni yeşil giysili üçüncü güzeli incelemekten alıkoyamadı, lavtasından

çıkan müzikte hem duygulu, hem de çarpıcı bir şeyler vardı. Bana en çok ilgi gösteren ve benim için çalıyormuş görünen oydu ama onu anlayamıyordum: Melodileri ve mimikleri değiştikçe bana bazen şefkatli, bazen garip, bazen dürüst, bazen de inatçı geliyordu. Bazen duygulandırmak, bazen de şaka yapmak ister gibiydi. Ne yaparsa yapsın ondan pek hoşlanmadım; dirsek dirseğe oturduğum küçük kız ise gönlümü kazanmıştı; rüyamdaki perileri ve üç elmanın rengini bu hanımlarda görünce, onları alıkoymak için bir nedenim olmadığını anladım. Rüyamda bana attığı tokadı anımsamamış olsaydım, nazik küçük kızı tutmak isterdim. Şu ana kadar mandoliniyle çok sakin bir tavır sergilemişti ama hanımları neşeli bir şeyler çalmasını emrettiler. Daha birkaç dans melodisini heyecanlı heyecanlı çalmaya başlamıştı ki, birden ayağa kalktı, ben de aynı şeyi yaptım. Çalıyor ve dans ediyordu, onun adımlarına eşlik etmekten kendimi alamadım, bir tür küçük bale sergiliyorduk, bu arada hanımlar da hallerinden memnun görünüyorlardı. Dansımızı bitirdiğimizde, küçük kıza akşam yemeğine kadar serinlemem için bana güzel yiyecekler vermesini emrettiler. Ben tabii ki dünyada bu cennetten başka şeyler de olabileceğini unutmuştum. Neşeyle, buraya gelirken geçtiğim koridora geri götürdü beni. Yan tarafta güzelce döşenmiş iki odası vardı; kaldığı odalardan birinde bana portakal, incir, şeftali ve üzüm ikram etti, hem yabancı ülkelerin meyvelerini, hem de turfanda meyveleri büyük bir iştahla yedim. Bolca şekerleme vardı, kesme kristalden bir kupaya köpüklü şarap koydu, ancak içmek istemedim, çünkü meyvelerle susuzluğumu yeterince gidermiştim. – “Şimdi oynayalım.” dedi ve beni öbür odaya götürdü. Burası sanki Noel pazarına benziyordu ama bu kadar değerli ve kaliteli eşyaları bir Noel tezgâhında hiç görmemiştim. Burada her çeşit oyuncak bebek, onlara ait giysiler, gereçler, mutfaklar, oturma odaları ve dükkânlar gibi sayısız oyuncak vardı. Beni cam dolapların yanına sürükledi, dolaplarda ustalıkla yapılmış bu işler saklanıyordu. İlk dolapları hemen kapatıp, – “Bunların size göre olmadığını gayet iyi biliyorum. Ama burada,” dedi, “büyük bir kent kurmak için yapı malzemeleri bulabiliriz; surlar, kuleler, evler, saraylar, kiliseler. Ama bunlar beni oyalamaz; hem sizin, hem benim için eğlendirici başka şeyler bulmalıyız.” Bunun üzerine birkaç kutu getirdi, içinde küçük bir ordu istif edilmişti, itiraf etmeliyim ki, şimdiye kadar hiç böyle güzel bir şey görmemiştim. Her bir parçayı daha yakından görmem için fırsat tanımadan kutulardan birini koltuğunun altına soktu, ben de

diğerini aldım. – “Altın Köprü’ye gideceğiz,” dedi, “askerlerle en güzel orada oynanıyor. Mızraklar, orduların karşılıklı olarak nasıl yerleştirileceğini hemen belirliyor.” Sallanan altın zemine gelmiştik, safımı belirlemek için yere çöktüğümde, aşağıda suyun şırıltısını, balıkların sıçrayışlarını duyuyordum. Gördüğüm kadarıyla hepsi süvari birliğiydi. O, kadın ordusunun kumandanı olan amazon kraliçesine sahip olmakla övünüyordu, bana da Akhilleus ve çok gösterişli bir Yunan süvari birliği kaldı. Ordular karşı karşıyaydı, bundan daha güzel bir şey olamazdı. Bunlar bizimkiler gibi yassı kurşun askerler değildi, hem askerler, hem de atlar hacimli bir fiziki yapıya sahipti ve çok ince bir şekilde yapılmışlardı, nasıl dengede durduklarını anlamak mümkün değildi, çünkü ayaklarının altında taşıyıcı bir plaka yoktu.

Bana saldırıyı başlatacağını söylediğinde, yaptıklarımızdan çok memnun bir halde ordularımızı seyrediyorduk. Kutularımızda top arabaları da bulduk; bunlar pırıl pırıl küçük akik bilyelerle dolu kutulardı. Bunlarla belirli bir mesafeden karşılıklı çarpışacaktık, figürlerin yere yıkılması için gerekenden daha fazla bir güçle atılmaması gerekiyordu, çünkü hiçbiri zarar görmemeliydi. Karşılıklı top ateşi başladı, o, başlangıçta ikimizi de mutlu edecek şekilde davrandı. Fakat benim hedefi daha iyi vurduğumu ve sonunda ayakta kalanların sayısının çokluğuna bağlı olan zaferi elde etmek istediğimi anlayınca biraz daha yaklaştı ve kızlara özgü top atışıyla istediği başarıyı sağladı. En iyi birliklerimin çoğunu yere serdi, ben karşı çıktıkça hırslandı. Bu canımı sıkınca, ben de aynı şekilde davranacağım dedim. Gerçekten de sadece yaklaşmakla kalmadım, öfkeyle öyle sert atışlar yaptım ki, onun birkaç küçük Kentaur kızı çok geçmeden parçalara ayrıldı. Heyecandan o bunu hemen fark etmedi, parçalanmış figürler kendiliğinden tekrar eski hallerine dönüp, amazon ve at yeniden bütünleşerek, tekrar canlanıp Altın Köprü’den ıhlamurların altına doğru dörtnala, ara ara doludizgin koşturup, nasıl başardıklarını bilmiyorum ama nihayet duvarın dibinde gözden kaybolduklarında ben donup kaldım. Güzel rakibim olanların farkına vardığında ağlayıp feryat etmeye başladı ve haykırarak, ona ifade edilemeyecek kadar büyük bir zarar verdiğimi söyledi. Öfke içinde olan bana gelince, ona kötülük etmiş olmaktan dolayı sevinç duyuyordum, kalan birkaç akik bilyeyi de düşünmeden ısrarla askerlerinin arasına fırlattım. Şanssızlık bu ya, kraliçeye isabet ettirdim, o ana kadar

kuralına göre oynadığımız oyuna onu dahil etmemiştik. Parçalara ayrıldı, en yakın subayları da parçalandı ama onlar da kendilerini toparlayıp, ilk seferde olduğu gibi kaçtılar, ıhlamurların altında büyük bir neşeyle dörtnala koştular ve sura doğru gözden kayboldular.

Rakibim ağzına geleni söylüyor, küfrediyordu, ok yaydan çıkmıştı bir kere, altın mızrakların etrafında yuvarlanan birkaç akik bilyeyi almak için eğildim. Öfke dolu arzum, onun ordusunu yerle bir etmekti; o da benden geri kalmadı, üzerime atlayıp öyle bir tokat attı ki, kafamda şimşekler çaktı. Bir genç kızın tokadına öpücükle karşılık verilmesi gerektiğini duymuş olan ben ise, onu kulaklarından tutup defalarca öptüm. O da öyle şiddetli bir çığlık attı ki, beni bile korkuttu; onu bıraktım, bu da benim şansım oldu, çünkü o an bana ne olduğunu anlamadım. Yer ayaklarımın altında sallanmaya ve takırdamaya başladı, parmaklığın hareket etmeye başladığını anladım, ne düşünmeye ne de kaçmak için bir yere tutunmaya vaktim vardı. Her an şişlenmekten korkuyordum, çünkü ayağa dikilen kargılar ve mızraklar elbiselerimi yırttı; olanları anlamıyordum, görme ve duyma yetimi kaybettim, ok gibi fırlayan parmaklığın beni fırlattığı bir ıhlamurun dibinde, içine düştüğüm dehşetten kurtulmuş olarak kendime geldim. Ayılmamla birlikte karşı taraftaki rakibimin alaylarını ve kahkahalarını duyunca öfkem şiddetlenerek uyandı, o benden daha yumuşak bir şekilde düşmüş olmalıydı. Bu yüzden yerimden fırladım, etrafımda küçük orduyu kumandanı Akhilleus’la dağınık halde gördüğümde, hiddetli parmaklığı benimle birlikte buraya doğru onlar harekete geçirmişti, önce kahramanı yakaladım ve bir ağaca doğru fırlattım. Yunanlıların hepsini onun peşine takmak üzereydim ki, tam o anda her taraftan, taşlardan, duvarlardan, yerden, ağaç dallarından su fışkırmaya ve ne yöne dönsem beni tepeden tırnağa kamçılamaya başladı. Üzerimdeki ince giysi kısa sürede ıslanmıştı, yırtılmıştı da, çıkarmakta tereddüt etmedim. Terliklerimi, üstümde ne varsa hepsini attım, sonunda sıcak bir günde böyle bir banyo yapmak çok hoşuma gitti. Tamamen çıplak bir şekilde bu güzel suların içinde ciddi bir tavırla geziniyordum ve kendimi uzun süredir bu kadar iyi hissetmediğim geçiyordu aklımdan. Öfkem yatıştı, küçük rakibimle uzlaşmaktan başka bir şey istemiyordum. Ama sular bir anda çekildi ve ben ıslak zeminde sırılsıklam kalakaldım. Aniden önüme çıkan yaşlı adamın varlığından hiç hoşlanmadım, gizlenemesem de en azından örtünebilmeyi isterdim.

Utanma, üşümenin verdiği ürperti, biraz olsun örtünme çabası beni oldukça zavallı biri durumuna soktu; ihtiyar bana büyük suçlamalarda bulunmak için bu anı değerlendirdi. – “Yeşil iplerden birini alıp onunla boynunuzun değil, sırtınızın ölçüsünü almamı engelleyen bir şey yok!” diye bağırdı. Bu tehdide çok alındım. – “Bu tür düşüncelerden, böyle sözler kullanmaktan kendinizi sakınınız!” diye bağırdım. “Yoksa siz ve hanımefendileriniz kendinizi yok sayın!” – “Sen kimsin ki,” diye kafa tutan bir tavırla sordu, “böyle konuşabiliyorsun?” – “Tanrıların sevdiği biri.” dedim. “Bu kadınlar iyi birer eş bulacak mı, mutlu bir yaşam sürecekler mi ya da büyülü manastırlarında solup ihtiyarlayacaklar mı, bunların hepsi ona bağlı.” İhtiyar birkaç adım geriledi. – “Bu kehanette bulunan kim?” diye şaşkınlık içinde ve düşünceli düşünceli sordu. – “Üç elma,” dedim, “üç mücevher.” – “Peki, ücret olarak ne istiyorsun?” diye bağırdı. – “Hepsinden önce beni bu lanet duruma sokan küçük yaratığı.” diye karşılık verdim. Toprak hâlâ ıslak ve çamurluydu ama ihtiyar çekinmeden önümde kendini yere attı, sonra hiç ıslanmadan ayağa kalktı, dostça elimi tuttu, beni salona götürdü, çabucak giydirdi, kısa süre içinde yeniden her pazar olduğu gibi pırıl pırıldım ve saçlarım geldiğimdeki gibi taranmıştı. Kapı görevlisi bir kelime daha etmedi ama beni eşikten geçirmeden önce durdurdu ve karşı tarafta, yolun üzerindeki surda bazı şeyleri açıkladı, aynı anda da arka taraftaki küçük kapıyı gösterdi. Onu çok iyi anlamıştım; arkamdan kapanıveren küçük kapıyı tekrar bulmam için, açıkladığı nesnelerin aklımda kalmasını istiyordu. Karşımda ne olduğunu iyice anladım. Çok yaşlı ceviz ağaçlarının dalları yüksek bir duvarın üzerine tırmanmış, duvarın üst kısmında bulunan sıvadan yapılmış bordürleri kısmen kapatıyordu. Dallar taştan yapılmış bir levhaya kadar uzanıyordu, levhanın süslü çerçevesini gayet iyi gördüm ama üzerindeki yazıtı okuyamadım. Levha bir nişin taştan desteğine dayanmıştı, nişin içinde sanat değeri olan bir çeşme, bir kurnadan diğerine akarak büyük bir havuza dökülüyordu, küçük bir havuz oluşturan su toprakta kayboluyordu. Çeşmeli havuz, yazıt, ceviz ağaçları, hepsi üst üste dikey bir açıda duruyorlardı, gördüklerimin resmini yapmak isterdim doğrusu.

O akşamı ve onu izleyen diğer akşamları nasıl geçirdiğimi, benim bile hiç inanmadığım bu olayları ne sıklıkla tekrarladığımı tahmin etmek zor değil. Fırsat bulur bulmaz hiç olmazsa o işaretleri belleğimde tazeleyeyim, o harikulade küçük kapıyı göreyim diye tekrar Kötü Sur’a gittim. Fakat

büyük bir şaşkınlık içinde her şeyin değişmiş olduğunu gördüm. Ceviz ağaçları duvarın üzerine doğru uzanmıştı ama yan yana değildiler. Duvara gömülmüş bir levha vardı ama ağaçların oldukça uzağındaydı ve hiçbir süslemesi yoktu, üzerindeki yazıt da okunaklıydı. Havuzlu niş epeyce uzakta, sol taraftaydı ama benim gördüğüme benzer türden değildi; öyle ki, ikinci serüvenin birincisi kadar güzel bir rüya olduğuna inanmak zorunda kaldım, küçük kapıdan ise en ufak bir iz yoktu. Üç şeyin sürekli değiştiğini saptadım, tek avuntum bu oldu: O mahalleye tekrar tekrar gittiğimde ceviz ağaçlarının birbirine yaklaştığını, levhanın ve havuzun da aynı şekilde yakınlaşmış olduğunu fark ettiğimi sanıyorum. Belki de her şey bir araya gelince kapı da yeniden görünür olur, yaşadığım serüvenle yeniden bağ kurmak için elimden gelen her şeyi yaparım. Daha sonra olanları size anlatabilir miyim, yoksa bu bana kesinlikle yasaklanır mı bilemem.

Oyun arkadaşlarımın gerçekliğine coşkuyla inandıkları bu masal çok beğenildi. Bana ya da başkalarına söylemeden, her biri tek başına bahsedilen yere gittiler, ceviz ağaçlarını, levhayı ve havuzu buldular ama tabii ki bunlar birbirinden uzaktaydı: O yıllarda bir sırrın saklı kalmasından hoşlanılmadığı için sonunda itiraf ettiler. İşte tartışma bu noktada başladı. Birine göre doğru şuydu: Bahsedilen şeyler yerindeydi, aralarındaki mesafe hep aynıydı. Diğeri de şunu iddia ediyordu: Hareket halindeydiler, birbirlerinden de uzaklaşıyorlardı. Üçüncü ise hareket konusunda hemfikirdi ama ceviz ağaçları, levha ve havuz birbirine daha yakın gelmişti ona. Dördüncü ise daha ilginç bir şey görmüştü: Ceviz ağaçları ortadaydı, levha ve havuz ise benim söylediğimin tersi yöndeydi. Küçük kapının yeriyle ilgili olarak da fikir ayrılıkları vardı. Böylece bana, insanların çok basit ve kolayca anlatılabilecek bir konu hakkında birbirine zıt görüşlere sahip olabileceklerinin ve bu görüşlerinde ısrarlı olabileceklerinin ilk örneğini vermiş oldular. Masalın devamını anlatmayı inatla reddedince, bu ilk bölümün sık sık anlatılmasını istediler. Olayları olabildiğince değiştirmemeye çalıştım, hikâyemin kurgusunun aynı kalması dinleyicilerimin zihinlerinde masalın gerçeğe dönüşmesini sağladı.

Ayrıca yalana ve riyaya karşı tepkili biriydim, ancak somurtkan biri değildim; küçük yaşlarda kendimi ve dünyayı gözlemeye başlamamla birlikte iç dünyamda ciddiyet ağır bastı, dış dünyamda ise, aşırıya

kaçtığımda bazen dostça, bazen şakayla karışık biraz ağırbaşlı olmam istenirdi. Seçkin, iyi arkadaşlarım olsa da, bize karşı kötü davranmaktan zevk duyanlar karşısında azınlıktaydık; benim uydurarak, arkadaşlarımın ise paylaşarak içine dalmaktan fazlasıyla zevk aldığımız masalsı ve kibirli düşlerden onlar bizi genellikle çok kaba bir şekilde uyandırırlardı. Birçok kez gördük ki, insanın nazik tavırlar ya da fantastik eğlencelere dalmak yerine, ya kaçınılmaz bir belaya katlanmak ya da onlarla mücadele etmek uğruna kendini dayanıklı kılmak için daha çok nedeni var.

Bir çocuk için ne kadar olanaklıysa o kadar ciddiye alarak kendimde geliştirdiğim stoacı temrinler arasında bedensel acılara katlanmak da vardı. Öğretmenlerimiz çoğunlukla bize çok aksi davranır, düşüncesizce dayak ve yumruk atarlardı, başkaldırmak veya karşı çıkmak kesinlikle yasak olduğundan, yapılanlara karşı duyarsız tavırlar sergilerdik. Gençlerin birçok esprisi dayanıklılık yarışı üzerineydi; örneğin iki parmakla ya da elinin tümünü kullanarak uzuvlar uyuşana kadar dövüşmek, bazı oyunlardan sonra ceza olarak yenilen dayaklara soğukkanlılıkla katlanmak, güreşirken ya da dalaşırken yenilmek üzere olanların attığı çimdiklerden rahatsız olmamak, şakalaşırken canınız yandığında bu acının bastırılması, hatta genç insanlar arasında sıkça yaşanan çimdikleme ve gıdıklamalara kayıtsız kalmak gibi. Bu yolla başkalarının elinizden alamayacağı önemli bir üstünlüğe sahip oluyorsunuz.

Meydan okuma konusunda çok ustalaştığım için diğerlerinin sıkıştırmaları arttı; kaba bir acımasızlık nasıl sınır tanımazsa, bu da beni sınırlarımın ötesine geçmeye zorladı. Başıma gelen sayısız olaydan birini anlatayım. Öğretmen bir derse gelmemişti, hepimiz birlikteyken gerçekten uslu uslu sohbet ettik; iyi niyetli arkadaşlarım yeterince bekledikten sonra gidince, üç tane kötü niyetliyle baş başa kaldım, onlar da canımı nasıl sıkacaklarını, beni nasıl utandıracaklarını ve kovacaklarını düşünmeye başladılar. Bir ara beni odada yalnız bırakıp, çabucak parçaladıkları bir süpürgeden elde ettikleri ince uzun çubuklarla geri döndüler. Niyetlerini anladım; saatin dolmak üzere olduğunu tahmin ettiğimden, saatin çanı çalıncaya kadar kendimi savunmamaya karar verdim. Acımasızca bacaklarımı, baldırlarımı kamçılamaya başladılar. Olduğum yerde duruyordum ama yaptığım hesapta yanıldığımı, bu tür bir acının dakikaları fazlasıyla uzatacağını hemen anladım. Katlandığım acıyla birlikte öfkem de arttı, saatin çanının ilk

vuruşunda en savunmasız olanı ensesindeki saçlardan yakaladığım gibi anında yere devirdim, o arada dizimle de sırtına bastırıyordum; bana arkadan saldıran, yaşı daha küçük ve zayıf olanın kafasını kolumun altına soktum, onu kendime doğru bastırırken neredeyse boğuluyordu. Geriye sonuncusu kaldı, en güçsüzü de sayılmazdı, savunma için sadece sol elim boştaydı. Giysisinden yakalayıp, onun aceleye getirdiği, benimse akıllıca yaptığım bir dönüşle onu yere serip suratını döşemeye çarptım. Isırmaktan, tırmalamaktan, tekme atmaktan geri durmuyorlardı ama aklımda ve uzuvlarımda intikamdan başka bir şey yoktu. Üstünlüğümü kullanarak kafalarını birbirlerine çarptım, sonunda korkunç bir çığlık attılar, evdeki herkes etrafımıza toplandı. Etrafa dağılan çubuklar ve çoraplarımı çıkararak gösterdiğim bacaklarım lehime tanıklık etti. Bu seferlik ceza vermeyip beni evden uzaklaştırdılar; ilerde canımı en ufak şekilde sıkacak olurlarsa ya birinin ya öbürünün gözlerini oyacağımı, kulaklarını koparacağımı, hatta boğarak öldüreceğimi açık açık söyledim.

Çocuklar arasında her zaman olduğu gibi kısa zamanda unutulan, hatta espri konusu olan bu olay toplu halde yapılan ders saatlerinin azalmasına, en sonunda da tamamen kaldırılmasına yol açtı. Eskiden olduğu gibi, yeniden eve bağlandım, benden bir yaş küçük kız kardeşim Cornelia ile aramızda gittikçe güzelleşen bir arkadaşlık başladı.

Yine de çocukluk arkadaşlarım yüzünden başıma ne tür sevimsiz şeyler geldiğini gösteren birkaç olayı anlatmadan bu konuyu geçmek istemem, çünkü böyle öğretici anlatıların eğitici bir yanı vardır, insan başkalarının neler yaşadığını ve hayattan neler beklediğini öğrenir, yaşadığı her şeyin, kendisi çok şanslı ya da şanssız biri olduğu için değil, sadece insan olduğu için başına geldiğini düşünür. Bunu bilmek sıkıntıdan kaçınmaya pek yardımcı olmasa da, kendimizi katlanabileceğimiz ve üstesinden gelebileceğimiz durumlarda bulmak açısından çok işe yarar.

Herkesin bildiği bir şeyi burada anmak yerinde olur: Kültürlü ailelerin çocukları büyürken, ciddi bir çelişki çıkar ortaya; anlatmak istediğim şey şu, ebeveynler ve öğretmenler çocukları ölçülü, anlayışlı, akıllı davranmaları, terbiyesizlik ya da kendini beğenmişlik yüzünden kimseye kötülük etmemeleri, gelişme eğilimindeki nefret dolu duygularını bastırmaları yolunda uyarırlar ve yönlendirirler; oysa küçük yaştaki çocuklar böyle bir eğitimden geçerken, eleştirilen ve kendilerine kesinlikle

yasaklanan şeylere başkaları tarafından maruz kalıyorlar. Bu yüzden zavallı varlıklar doğal yaşam koşulları ve uygarlık arasında çaresizce çıkmaza giriyorlar ve karakterlerine göre, bir süre kendilerini tutsalar bile, ya sinsi ya da şiddetle parlayan insanlar oluyorlar.

Şiddetten kurtulmanın yolu şiddet kullanmaktır ama iyi huylu, sevgiye ve paylaşmaya yatkın bir çocuk alay edilmeye, kötü niyetli davranışlara karşı kendini savunmakta yeterli olamaz. Arkadaşlarımın saldırılarına karşı koymayı becersem bile, böyle durumlarda kendini savunmak zorunda kalan kişi aynı zamanda hep kaybeden kişi olduğundan, onların kırıcı sözleri ve küfürleriyle boy ölçüşecek biri değildim. Eğer öfkeye yol açmışsa, bu tür saldırıları fiziksel güçle geri püskürtürdüm ya da içimde sonuçsuz kalmayacak garip düşünceler uyanırdı. Kötü niyetliler, diğer ayrıcalıklarımın yanı sıra büyükbabamın senato başkanlığı nedeniyle ailemiz adına oluşan durumdan hoşnut olmamı bile çok görürlerdi bana. Kendisi gibi olanlar arasından bu göreve gelen ilk kişi olmasının onun yakınları üzerinde de etkisi büyük oldu. Bir keresinde, Müzikli Mahkeme’den sonra büyükbabamı azaların katıldığı kurulun ortasında, diğerlerinden bir basamak yukarıda, imparatorun resminin altında aynı şekilde tahtına kurulmuş vaziyette görmüş olmaktan dolayı biraz havaya girdiğimde çocuklardan biri kibirle şöyle dedi: Tavus kuşunun ayaklarına bakması gerektiği gibi, ben de Zum Weidenhof otelini işletmiş, muhtemelen ne taht ne de taç peşine düşmüş olan baba tarafından büyükbabama baksam daha iyi olurmuş. Bundan hiç utanmadığımı söyledim, çünkü bu durum tüm yurttaşların eşit haklara sahip olması ve herkesin yaptığı işle kendi tarzında faydalı ve onurlu olabilmesi konusunda tam da doğduğumuz kentin muhteşem ve yüce yönünü ortaya çıkarıyordu. Beni üzen, iyi yürekli adamın çoktan ölmüş olmasıydı, onu tanımış olmayı çok isterdim, resmine defalarca bakmış, mezarını ziyaret etmiş, en azından varlığımı borçlu olduğum fani varlığına ait sade mezar taşındaki yazıtı okumaktan mutluluk duymuştum. Hepsinden hain olan bir başka kötü niyetli ise önüne çıkan ilk kişiyi bir kenara çeker, bana karşı alaycı tavır takınsınlar diye kulaklarına bir şeyler fısıldardı. Öfkelenmeye başladım, açık konuşmalarını istedim. – “Madem bilmek istiyorsun,” dedi birincisi, “anlatacak çok şey var. Yani büyükbabanı buluncaya kadar daha uzun zaman dolaşman, araman gerek.” Daha açık konuşmazlarsa kötü olacağı tehdidinde bulundum. Bunun üzerine

ebeveynlerinden dinledikleri bir hikâyeyi anlatmaya başladılar: Babam aslında soylu bir adamın oğluymuş, o iyi insan ise görünüşte baba rolünü üstlenmiş. Çeşit çeşit kanıtlar gösterecek kadar da yüzsüzdüler, örneğin mal varlığımız sadece büyükannemizden kalmaymış, Friedberg ve başka yerlerde oturan diğer uzak akrabalarımızın ise malı mülkü yokmuş, zenginliğin kökeninde kötülüklerin bulunduğuna dair sebepler de saydılar. Onları tahmin ettiklerinden daha sakin dinledim, onları saçlarından yakalayacağıma dair en ufak bir işaret verecek olsam kaçmaya hazır vaziyetteydiler. Ama çok sakin karşılık verdim: Bunu da kabullenebilirim, yaşam o kadar güzel ki, hayatımızı borçlu olduğumuz kişinin hiçbir önemi yok; sonuçta yazgımız gözünde eşit olduğumuz Tanrı tarafından belirleniyor. Ellerine bir şey geçmeyince işi bu seferlik oluruna bıraktılar, beraberce oyun oynamaya devam ettik, bu, çocuklar arasında her zaman denenmiş bir barışma yöntemidir.

Bu haince sözler, sinsi sinsi ilerleyen bir tür etik hastalık gibi nüfuz etti bana. Meşru yoldan olmasa bile, soylu birinin torunu olmak hiç zoruma gitmezdi. Sezme gücüm bu izi takip etti, hayal gücüm harekete geçti ve meselelerin içyüzünü kavrama yetimi geliştirdi. Bununla ilgili açıklamaları araştırmaya başladım, olasılıklar için yeni gerekçeler buldum ya da tasarladım. Büyükbabamdan bahsedildiğini çok az duymuştum, sadece eski evde, misafir odasının duvarında babaanneminkinin yanında asılı bir portresi vardı, ikisi de yeni evin inşaatından sonra üstteki odalardan birinde hatıra olarak saklandı. Babaannem güzel bir kadınmış herhalde, kocasıyla aynı yaştaymış.[33] Onun odasında, yıldızlı ve madalyalı üniformasıyla yakışıklı bir adamın çok küçük bir resmini gördüğümü anımsıyorum, bu portre onun ölümünden sonra birçok başka küçük şeyle birlikte, her şeyi altüst eden tadilat sırasında kayboldu. Bu ve bunun gibi şeyleri çocuk kafamda bir araya getirdim, insan yaşamındaki önemli durumlar arasında ilginç bir bağıntı kurarak tüm uygar dünyaya nüfuz etmeyi bilen modern edebiyatçı yeteneğimi oldukça erken yaşta geliştirdim.

33 Goethe’nin babaannesi dedesinden on bir yaş gençti. (ç.n.)

Fakat böyle bir durumu kimseye anlatmadığım ya da sadece uzaktan soruşturmaya kalkıştığımdan, konuya olabildiğince yaklaşmak için gizli gizli çalışmak durumunda kaldım. Şunun kesin olarak iddia edildiğini duymuştum; genellikle oğullar, kuşku götürmeyecek şekilde babalarına ya

da büyükbabalarına benzerlermiş. Birçok dostumuzun, özellikle de aile dostumuz müşavir Schneider'in bütün prenslerle ve çevredeki beylerle politik ilişkileri vardı; ister hükümdar, isterse hükümdar çocuğu olsun, çoğunun Ren ve Main Nehri kıyısında ve bu ikisi arasındaki bölgede toprakları vardı, özel çıkarları yüzünden sadık temsilcilerini ara sıra kendi portreleriyle onurlandırırlardı. Duvarlarda çocukluğumdan beri defalarca gördüğüm bu portreleri şimdi daha büyük bir ilgiyle inceliyor, acaba babamla veya benimle bir benzerlik keşfedebilir miyim diye iki misli dikkat sarf ederek bakıyordum, bu çabam genellikle kesin bir yargıya varamadan sonuçlanırdı. Çünkü bazen birinin gözleri, bazen diğerinin burnu bir parça akrabalık işareti verir gibi olurdu. Ama bu işaretler yanıltıcı da olabiliyordu. Sonraları o acı sözleri tamamen uydurma bir hikâye olarak değerlendirsem de, etkisi bende kalıcı oldu; kimi zaman portreleri hayalimde çok net olarak yer eden beylere dikkatle bakmaktan, onları incelemekten kendimi alamadım. İster onur ister utanç versin, insanın iç dünyasında kibrini güçlendiren, bastırılmış kendini beğenme duygusunu okşayan her şeyin çok arzulanır bir durum olmasıdır gerçek olan.

Yine de burada ciddi, hatta eleştirel gözlemlerden söz etmek yerine, dikkatimi o güzel zamanlara yöneltsem daha iyi olur: Çünkü dolu dolu geçen çocukluk dönemini layıkıyla kim anlatabilir ki! Önümüzde dolaşan küçük yaratıkları neşeyle, hatta hayranlıkla seyretmekten başka bir şey gelmez elimizden, çünkü onlar yaptıklarından daha çoğunu vaat ederler; doğa, oynadığı diğer muzip oyunların yanı sıra, bizimle alay edercesine bu konuda da çok özel planlar yapar gibi görünür. Doğanın çocuklara doğuştan bağışladığı ilk fiziksel ya da duyumsal organlar, varlığın bir sonraki durumuna uygundur; çocuk bunları sıradan ve iddiasız bir şekilde, gelecekteki hedefleri için gayet akıllıca kullanır. Aslında benzerleriyle ve yeteneklerine uygun ilişkiler içinde gözlenirse, bir çocuğun hiç kimsenin daha fazlasını yapamayacağı kadar anlayışlı, akıllı olduğu görülür, öyle rahat, neşeli ve esnektir ki, onun için daha ileri bir eğitim düşünemezsiniz. Çocuklar sezdirdikleri tarzda büyüseler, bir sürü dâhimiz olurdu ama büyüme yalnızca gelişme değildir; bir insanı meydana getiren organik sistemler birbirinden uzaklaşır, birbirini izler, birbirinin içinde dönüşür, birbirini baskı altına alır, hatta birbirini öyle tüketir ki, bazı yeteneklerden, bazı güç gösterilerinden belli bir süre sonra hiçbir iz kalmayabilir. Bütün

olarak bakıldığında insana özgü donanımlar belirgin bir yöne sahip olsa da, bunu güvenilir bir şekilde önceden tahmin etmek en büyük ve en deneyimli uzmanlar için bile kolay değildir, yine de gelecekle ilgili işaretlerin ne olduğu ileriki dönemlerde hissedilebilir.

Bu yüzden, bu başlangıç bölümlerinde çocukluk hikâyelerime tamamen son vermeyi hiç düşünmüyorum, daha doğrusu, farkında olmadan ilk yıllar boyunca kendini gösteren bazı ipuçlarını daha sonra anlatacağım. Ayrıca savaşla ilgili olayların dünya görüşlerimiz ve yaşam tarzlarımız üzerinde zamanla çok güçlü bir etki yarattığını da belirtmeliyim.

Sakin yurttaş kendini büyük dünya olayları karşısında garip bir durum içinde bulur. Uzaktan da olsa olaylar onu telaşa sürükleyip huzurunu kaçırır, doğrudan içinde olmasa bile, olaylar hakkında yorum yapmaktan, ilgilenmekten kaçınamaz. Kişiliği doğrultusunda ya da dış nedenlerin etkisiyle taraf tutmakta gecikmez. Büyük felaketler, çok önemli değişimler yaklaştıkça, dış dünyada yaşanan sıkıntılardan payına düşen iç huzursuzluğu felaketi ikiye katlar, eldeki iyi şeyleri de parçalayıp yok eder. Sonra hem dostlarından, hem de düşmanlarından çeker, bazılarından ise diğerlerine göre daha çok çeker, ne sevgisini nasıl koruyacağını, ne de çıkarını nasıl gözeteceğini bilir.

Sivil yaşantımız açısından tam bir sükûnet içinde geçen 1757 yılı büyük heyecanlar içinde geçti. Belki de başka hiçbir yıl olaylar açısından bu kadar zengin olmamıştı. Zaferler, kahramanlıklar, felaketler, toparlanmalar birbirini izledi, iç içe geçti; her şey normale dönmüş gibiydi ama Friedrich’in kişiliği, ismi, şöhreti kısa bir süre içinde yeniden en önemli gündem maddesi oldu. Ona hayran olanların coşkusu gittikçe daha büyüyüp canlanırken, düşmanlarının nefreti daha da güçlendi, aileleri bile bölen görüş farklılıklarının, zaten birçok şekilde birbirinden uzaklaşmış yurttaşların daha da içine kapanmasındaki payı hiç de az değildi. Üç inancın[34], nüfusu birbirine eşit olmayan üç topluluğa ayırdığı, idareyi elinde bulunduranlar arasından bile sadece az sayıda erkeğin yönetime gelebildiği Frankfurt gibi bir kentte, mutlaka kendini arka planda tutan ve bilimsel çalışmaları ve hobileriyle kendine özgü, içedönük bir yaşam süren bazı varlıklı ve kültürlü insanlar vardı. Eğer o zamanlar yaşayan Frankfurtlu bir yurttaşın özelliklerine değinilecekse, bunlardan hem şimdi, hem de ilerde söz etmeliyim.

34 Burada Luterciler, reformcular (Kalvenciler) ve Katoliklerden söz ediliyor. (ç.n.)

Babam çıktığı seyahatlerden döndükten sonra, kente aktif hizmet edebilmek için alt kademedeki memuriyetlerden birini üstlenmeye, bu görev ona çekilişle verilmeyecekse, bu işi maaşsız yürütmek istediğine kendince karar vermiş. Düşüncesine ve görüş tarzına uygun olarak, iyi niyetli duygularla böyle bir ödülü hak ettiğini düşünmüş, ancak bu konuda ne yasal ne de geleneksel bir düzenleme olmadığından, dilekçesi reddedildiğinde öfkelenmiş ve keyfi kaçmış, günü geldiğinde herhangi bir görevi kabul etmemeye yemin edip, bu yolda yürümek için, senato başkanı ve çok yaşlı azaların özel bir onursal unvan olarak taşıdıkları imparatorluk müşavirliği unvanını elde etmiş. Kendini en üst düzeydekilerle aynı seviyeye getirmesi nedeniyle, sonrasında daha alt düzeyde bir işe başlaması söz konusu olmamış. Senato başkanının en büyük kızıyla evlenmesi de aynı şeye neden olunca, kurulun kapıları bu taraftan da yüzüne kapanmış.[35] Yani o, kendi aralarında hiçbir zaman bir topluluk oluşturmayanlar, kendini kenara çekmişler arasında yer aldı. Böyleleri çoğunluğa karşı nasıl kendi iç dünyalarına çekiliyorlarsa, birbirlerine karşı da öyledirler; bu dünyadan elini ayağını çekmişlik içinde kişinin kendine özgü tutumu da gittikçe sertleşir. Babam yaptığı seyahatlerde ve gördüğü özgür dünyada, çağdaşları arasında alışılmış olandan daha modern ve daha liberal bir dünya görüşünü benimsemiş olmalı. Elbette bu yolda kendine örnekler ve yoldaşlar buldu.

35 Aynı aileden senatoda çalışan biri varsa, ikinci bir kişinin senatoya girmesi söz konusu değildi. (ç.n.)

Von Uffenbach ismi bilinir. Kurul azası von Uffenbach o zamanlar çok saygın bir yaşam sürdürüyordu. İtalya'da bulunmuştu, özellikle müzikle ilgilenirdi, hoş bir tenordu, beraberinde güzel bir nota koleksiyonu getirdiği için, konserler ve oratoryolar onun evinde seslendirilirdi. Kendisi de söylediği ve müzisyenleri el üstünde tuttuğu için bu durum saygınlığına pek yakıştırılmaz, davetli konuklar kadar diğer hemşerilerin de bazı alaylı konuşmalarına neden olurdu.

Ayrıca Baron Häckel'i anımsıyorum, zengin ve soylu bir adamdı, evliydi ama çocuğu yoktu, Antoniusgasse'de saygın bir yaşama özgü her tür eşyayla döşenmiş güzel bir evde otururdu. O da değerli tablolara, gravürlere, antikalara, koleksiyoncularda ve meraklı kişilerde bulunabilecek birtakım şeylere sahipti. Zaman zaman saygın kişileri öğle yemeğine davet ederdi, evinde yoksulları giydirir, onlara eski elbiselerini geri vermez,

kendilerine armağan edilen giysilerle her defasında temiz ve düzenli geldikleri takdirde haftalık nafakalarını vererek kendi tarzında, dikkatli bir şekilde hayır işleri yapardı. Hoş ve kültürlü bir adam olduğunu hayal meyal anımsıyorum; daha net olarak aklımda kalansa, yaptığı müzayedeydi, başından sonuna kadar oturup, bazen babamın emriyle, bazen de kendi isteğimle hâlâ koleksiyonlarım arasında bulunan birkaç şey satın aldım.

Eskiden, ben şahit olmuş değilim, Johann Michael von Loen edebiyat dünyasında olduğu kadar Frankfurt'ta da büyük heyecan uyandırmış. Frankfurt doğumlu değildi, buraya yerleşmiş, anneannem Textor'un kız kardeşiyle, kızlık soyadı Lindheimer, evliydi. Saray ve devlet katında tanınıp yenilenen soyluluğuna sevinirken, kilise ve devlet katında ortaya çıkan bazı hareketlere karışma cesaretini göstermesiyle isim yaptı. *Rivera Kontu*[36] başlıklı didaktik bir roman yazmıştı, kitabın içeriğini alt başlıktan anlamak mümkündü: *Ya da Saraydaki Dürüst Adam*. Sadece aklın egemen olduğu saraylarda aynı zamanda ahlak da beklendiği için bu yapıt beğenildi; böylece kitabı ona takdir ve saygınlık kazandırdı. Oysa ikinci yapıtı kendisi için biraz tehlikeli sayılırdı. *Tek Gerçek Din*[37] başlıklı kitabı yazdı, kitabın amacı Lutercilerle Kalvenciler arasında hoşgörü sağlamaktı. Bu konuda din adamlarıyla anlaşmazlığa düştü; özellikle Gießen'deki Dr. Benner onun aleyhinde yazılar yazdı. Von Loen da ona karşılık verdi; kavga kızıştı ve mesele kişiselleştirildi, bunlardan ortaya çıkan hoşnutsuzluklar yazarın Lingen başkanlığı görevini kabul etmesine neden oldu; onun Fransa'da çoktan ortaya çıkan yeniliklere sırtını dönme-miş, önyargısız, aydınlık bir adam olduğunu düşünen II. Friedrich ona bu görevi verdi. Bir parça kırgınlıkla ayrıldığı eski hemşerileri, Lingen gibi bir yer Frankfurt'la asla kıyas kabul etmez diyerek, onun orada mutlu olmadığını iddia ediyorlardı. Babam da başkanın huzurundan kuşkuluydu, kralla sıkı fıkı olmasa daha iyi olurdu diyordu, çünkü çok sıra dışı biri olsa da, krala yaklaşmanın her durumda tehlikeli olduğu görüşündeydi. Ünlü Voltaire'in, Prusya büyükelçisi Freitag'ın adli soruşturması üzerine Frankfurt'ta nasıl alçakça tutuklandığını herkes görmüştü, oysa Voltaire önceleri çok gözdeymiş ve krala Fransız edebiyatı dersi veren öğretmen olarak hayli saygın bir yere sahipmiş. Böyle olaylarda, saraylara ve efendilere karşı uyarı olsun diye anlatılan o kadar çok görüş ve örnek vardı ki, doğuştan Frankfurtlu biri bile bunları hayal edemezdi.

36 Yapıtın özgün başlığı tam olarak şöyle: *Der redliche Mann am Hofe oder die Begebenheiten des Grafen von Rivera.*(1740). (ç.n.)
37 Özgün başlık: *Die einzige wahre Religion.* (ç.n.)

Doktor Orth adlı mükemmel bir insanın ise sadece ismini anımsıyorum. Niyetim anılmayı hak eden Frankfurtlulara burada bir anıt dikmek değil, daha ziyade çocukluk yaşlarımda adları ya da kişilikleri üzerimde bir ölçüde etki bırakmış olanlardan bahsetmek. Doktor Orth zengin bir adamdı ve yönetime asla katılmayanlar arasında yer almıştı, oysa sahip olduğu bilgiler ve görüşler ona bu yetkiyi verebilirdi. Almanya'ya, özellikle de Frankfurt'a ait eski eserler ona çok şey borçludur; *Frankfurt Reformasyonu Hakkında Notlar*[38] başlığıyla bir kitap yayımlamış, bu kitapta imparatorluk kentinin heykelleri toplanmıştı. Kitabın tarih bölümünü delikanlılık yıllarımda çok çalışmıştım.

38 Johann Philipp Orth'un kitabının özgün başlığı: *Anmerkungen über die sogenannte erneuerte Reformation der Stadt Frankfurt.* (ç.n.)

Daha önce komşumuz diye bahsettiğim von Ochsenstein, üç erkek kardeşin en büyüğü, dünyadan elini eteğini çekmiş biriydi, yaşarken dikkatlerden ne kadar uzak kalmışsa, ölünce dikkatleri o ölçüde üzerine topladı. Sabahın erken saatlerinde, henüz ortalık sakinken, ne cemaat ne de refakatçi eşliğinde, mezara esnaf tarafından götürülmeyi vasiyet etmişti. Öyle de oldu; bu olay, gösterişli cenaze törenlerine alışık kentte büyük yankı uyandırdı. Bu tür fırsatları yakaladığında geleneklerden kazanç sağlayan herkes bu yeniliğe karşı çıktı. Ama bu uyanık soylunun tüm sınıflardan takipçileri çıktı, böyle cenaze törenlerine, alay etmek için Ochs[39] Cenazeleri dense de, bu tür defin törenleri, alay konusu olmasına rağmen hali vakti yerinde olmayan bazı aileler arasında yaygınlaştı, gösterişli cenaze törenleri gittikçe azaldı. Geçen yüzyılın ikinci yarısında üst sınıflardan başlayarak çeşitli şekillerde kendini belli eden ve umulmadık etkileri olan alçakgönüllülük ve eşitlik düşüncesinin ilk belirtilerinden biri böylelikle ortaya koyulduğu için burada bu konuya değindim.

39 Ochsenstein soyadının ilk hecesi olan Ochs sözcüğü Almancada öküz anlamına gelir. (ç.n.)

Eski çağ tutkunlarının sayısı da az değildi. Tablo koleksiyonlarının bulunduğu mekânlar, gravür koleksiyonları, özellikle de ülkemize ait dikkat çeken şeyler coşkuyla aranıyor ve korumaya alınıyordu. İmparatorluk kentinin eski yasal düzenlemeleri ve vekâletleri, ki bunlardan hiç koleksiyon yapılmamıştı, yazılı ve basılı halde toplanıyor, kronolojik olarak

sıraya koyuluyor, ülkenin adalet ve geleneği adına define gibi saygıyla korunuyordu. Çok sayıda Frankfurtlunun port-resi de bir araya getirilerek sanat eserlerinin toplandığı mekânlarda özel bir bölüm oluşturuluyordu.

Babam bu tip adamları örnek almış olmalıydı. Dürüst ve saygın bir yurttaşa özgü niteliklerin hepsine sahipti. Evin tadilatını bitirdikten sonra, sahip olduğu her şeyi düzene soktu. Hem Schenk'in, hem de o zamanın diğer önemli coğrafya dergilerinin mükemmel bir harita koleksiyonu, yukarıda anılan yasal düzenlemeler ve vekâletler, portreler, bir dolap dolusu eski silah, bir dolap dolusu ilginç Venedik bardağı, kadehi ve kupası, doğayla ilgili nesneler, fildişi oymalar, bronzlar ve yüzlerce şey gruplara ayrılıp yerleştirildi, bunların sayısını artırmak için yapılan müzayedelerde fiyat yükselten her zaman birkaç teklifte bulunurdum.

İlk gençlik yıllarımdan beri hakkında çok ilginç şeyler duyduğum, aile bireylerinden birkaçının bazı şaşırtıcı durumlarına benim de tanık olduğum önemli bir aileyi daha anmalıyım: Senckenbergler. Hakkında pek bir şey bilmediğim baba, varlıklı bir adamdı. Üç oğlu vardı, istisnasız üçü de gençliklerinde kendine özgü tavırlarıyla tanınmıştı. İyi ya da kötü, kimsenin dile düşmemesi gereken bu dar görüşlü kentte böyle şeyler hoş karşılanmazdı. Lakaplar ve belleklerden uzun süre silinmeyecek garip hikâyeler genellikle böyle özelliklerin ürünüydü. Baba sadece bir değil, üç tavşanla tasvir edilen evin simgesinden adını alan Hasengasse'nin[40] köşesinde oturuyordu. Bu nedenle bu üç erkek kardeş Üç Tavşan diye anıldı ve bu lakaptan uzun süre kurtulamadılar. Ayrıca gençlikteki garip ve uygunsuz şeyler nasıl çok olumlu şeylerin habercisi olabiliyorsa, bu konuda da öyle oldu. En büyükleri, sonradan çok takdir kazanan meşhur İmparatorluk saray danışmanı Senckenberg'di. İkincisi senatoya alındı, yeteneklerini gösterme olanağı buldu, ancak sorumsuzca çevirdiği dolaplarla, hem de iğrenç bir şekilde, belki memleketine zarar vermedi ama sonrasında en azından arkadaşlarının iyi niyetini kötüye kullandı. Çok dürüst bir adam ve doktor olan üçüncü erkek kardeş ise mesleğini çok az ve sadece soyluların evinde icra etti, dış görünümü geçkin yaşlarında bile tuhaftı. Çok düzgün giyinirdi, sokakta onu her zaman konçlu çoraplarıyla giydiği ayakkabıları ve iyice pudralanmış bukleli peruğundan, koltuğunun altındaki şapkasına kadar her şeyi titizlikle düşünülmüş halde görürdünüz. Hızlı yürürdü, ama dalgın bir şekilde yalpalayarak kendini sokağın bazen

bir tarafında bazen öbür tarafında bulur, zikzak çizerdi. Muzip insanlar da şöyle derdi: Dümdüz yürürse kendini izleyebilecek göçmüşlerin ruhlarından kurtulmanın yolunu bu çarpık adımlarda buluyor ya da timsahtan korkan birini taklit ediyor. Eschenheim sokağındaki büyükçe sayılabilecek avlulu evini bahçesi ve tüm eşyalarıyla birlikte bir tıp vakfına bırakınca, tüm şakalar ve eğlenceli yakıştırmalar sonunda ona karşı büyük bir saygıya dönüştü; vakfın bulunduğu yerde sadece Frankfurtlu hemşerilere hizmet veren bir hastane, yanında bir botanik bahçesi, bir anatomi enstitüsü, bir kimya laboratuvarı, büyükçe bir kütüphane ve müdür için bir lojman yapıldı, öyle ki, orada bir üniversitenin ihtiyaç duyacağı her şey vardı.

40 Tavşan Sokağı anlamında. (ç.n.)

Sadece komşuluk ilişkileri ve yazdıklarıyla değil, kişiliğiyle de üzerimde önemli bir etkisi olan bir başka değerli insan Karl Friedrich von Moser'di, yaptığı iş nedeniyle mahallede sürekli anılan biriydi. Onun da dürüst ve ahlaklı bir karakteri vardı, zaman zaman insan doğasına özgü kusurlarla başı ağrıdığından, karakteri onu dindar denen kişiler arasına soktu; von Loen gibi o da, saray yaşamı kadar devletin yönetim biçiminin de daha güvenilir bir yapıya kavuşturulmasını istedi. Almanların çok sayıda küçük sarayı olduğundan, bu saraylarda bir sürü efendi ve hizmetkâr vardı, efendilerin onlardan beklentileri kayıtsız şartsız itaatti, hizmetkârlar ise genellikle kendi fikirlerine göre çalışmak ve hizmet etmek istiyorlardı. Kaçınılmaz kavgaların etkileri büyüklerine göre küçüklerinde daha çabuk fark edilip zarar verici olabiliyor, bundan ötürü sonu gelmeyen bir çatışma, hızlı değişimler ve kavgalar ortaya çıktı. Birçok soylu borçlandı, imparatorluğa ait borç komisyonları oluşturuldu; bazıları daha yavaş bazıları da daha hızlı aynı duruma düştü, bu arada hizmetkârlar bu durumdan ya insafsızca yararlandı ya da insaflı davranıp bir şekilde kendilerini sevimsiz ve nefret edilir hale getirdiler. Moser hem devlet adamı, hem de politikacı olarak etkin olmak istedi; kalıtım yoluyla aldığı, mesleki olarak da geliştirdiği yeteneği sayesinde önemli bir kazanç sağladı, fakat aynı zamanda bir insan ve bir yurttaş gibi davranmak, saygınlığına olabildiğince korumak istedi. Onun *Efendi ve Uşak*'ı, *Aslan İninde Daniel*'i, *Kutsal Emanetler*'i[41] tamamen içinde bulunduğu durumu tasvir eder, yani kendisini belki işkence görmüş gibi değil, ama hep sıkıntı içinde duyumsadı. Bu kitapların hepsi uyum sağlanamayan şartlara, ama kurtulmanın da olanaksız olduğu bir duruma ve bu durum içindeki

sabırsızlığa işaret eder. Böyle düşünen ve hisseden birinin elbette olağanüstü becerisinin işe yarayacağı görevleri tekrar tekrar araması gerekirdi. Onu hoş, hareketli ve aynı zamanda zarif birisi olarak anımsıyorum.

41 Karl Friedrich von Moser'in kitaplarının özgün başlıkları: *Herr und Diener; Daniel in der Löwengrube; Reliquien.* (ç.n.)

Klopstock ismi de bizi uzaktan oldukça etkiledi. Başlangıçta bu kadar mükemmel bir adamın nasıl böyle garip bir ismi[42] olur diye şaşırdı insanlar; yine de kısa zamanda alıştılar ve isminin heceleri ne anlama geliyor diye fazla kafa yormadılar. Babamın kütüphanesinde o zamana kadar sadece daha önceki yazarları, özellikle onun döneminde yavaş yavaş yayımlanmaya başlayan meşhur yazarları bulmuştum. Hepsi şiir formundaydı, babam için şiir formu, edebi bir eser için vazgeçilmez bir unsurdu. Canitz, Hagedorn, Drollinger, Gellert, Creuz, Haller güzel deri ciltleriyle yan yana diziliydi. Bunların yanında Neukirch'in *Telemakhos*'u[43], Kopp'un *Kurtarılmış Kudüs*'ü[44] ve başka çeviri kitaplar da vardı. Çocukluğumdan itibaren bütün bu kitapları başından sonuna dikkatlice okumuş ve kısmen de ezberlemiştim, bu nedenle insanlara hoşça vakit geçirtmek için toplantılara çağırılırdım. Buna karşın babama şiir hissi vermeyen Klopstock'un *Mesih*'teki[45] dizeleri herkesin hayranlığını kazanınca, babam için sıkıcı bir dönem başladı. Bu yapıtı satın almaktan kesinlikle kaçındı ama aile dostumuz müşavir Schneider kitabı gizlice getirip, annemin ve biz çocukların eline tutuşturdu.

42 Klopstock isminin sözcük anlamı dövme çubuğudur. (ç.n.)

43 Fénelon'un *Telemakhos'un Başından Geçenler* başlıklı yapıtını Almancaya Neukirch çevirmiştir. (ç.n.)

44 Johann Friedrich Kopp'un kitabının tam başlığı şöyle: *Versuch einer poetischen Übersetzung des Tassoischen Heldengedichts genannt: Gottfried oder das befreite Jerusalem.* (ç.n.)

45 Özgün başlık *Messias*. (ç.n.)

Mesih, az kitap okuyan, politikayla meşgul olan bu adam üzerinde yayımlanır yayımlanmaz güçlü bir etki yapmıştı. Doğallıkla ifade edilirken incelikle arıtılmış inançlı duygular, bu hoş dil, her ne kadar şiirden çok akıcı düzyazı olarak görülse de, aslında ruhsuz biri olan politikacının kalbini öyle kazandı ki, burada sözü edilen ilk on şarkıyı ruhu yücelten en muhteşem okuma parçaları olarak değerlendirdi ve bunları her yıl bir kere, kendini bütün işlerinden uzak tuttuğu paskalya yortusundan önceki yas haftasında kendi kendine sessizce okudu, bu da onu yıl boyunca zinde tuttu.

Başlangıçta hislerini eski arkadaşına anlatmak istedi ama kendisi için bir şey ifade etmeyen teknik konular yüzünden içeriği bu kadar güzel olan bir yapıta karşı babamın duyduğu giderilemez tiksintinin farkına varınca şaşkına döndü. Kolayca tahmin edileceği gibi, bu konu hakkında tekrar tekrar konuştular fakat her iki taraf da birbirinden gittikçe uzaklaştı, sert sahneler yaşandı ve yumuşak huylu adam hem gençlik arkadaşından, hem de pazar günleri içtiği çorbadan olmamak için sonunda en sevdiği kitap hakkında konuşmamayı kabullendi.

Başkalarının düşüncelerini değiştirmek her insanın içinden gelen bir arzudur, dostumuz da diğer aile üyeleri arasında kendi azizine yakın duran ruhlar olduğunu keşfedince, kendisini içten içe nasıl da ödüllendirilmiş hissetti. Her yıl sadece bir hafta kullandığı kitap, kalan zamanlarda bize verildi. Annem kitabı gizledi, biz de dersimiz olmadığı zaman, fırsatını bulduğumuzda bir köşeye gizlenip dikkat çeken bölümleri ezberlemek ve özellikle en duygulu ve en coşkulu bölümleri belleğimizde olabildiğince çabuk tutmak için kitabı elimize aldık.

Portias'ın rüyasını ezbere okuma yarışı yapıyorduk, Ölüdeniz'e atılan şeytan ve Adramelech arasındaki kızgın ve umarsız konuşmayı aramızda bölüştük. Çok kapsamlı olan birinci rol bana, biraz hafif olan diğer rol de kız kardeşimin payına düştü. Korkunç olsa da kulağa hoş gelen karşılıklı lanet okumalar ağzımızdan kolayca çıkıyordu, bu zehir zemberek deyimleri telaffuz etmek için her fırsatı değerlendirdik.

Kışın, bir cumartesi akşamıydı –babam pazar sabahı kiliseye giderken rahat rahat giyinebilmek için her zaman geceden tıraş olurdu– berber tıraş sabununu babamın yüzüne sürerken, biz de sobanın arkasında tabureye oturmuş, sessiz bir şekilde o malum lanet sözleri mırıldanıyorduk. O anda Adramelech'in şeytanı demir elleriyle tutması gerekiyordu; kız kardeşim kuvvetli bir şekilde beni yakalayıp, dizeleri ezbere okumaya başladı, gerçi çok alçak sesle okuyordu, ancak gittikçe yükselen bir coşkuyla:

Yardım et bana! Yalvarırım sana, eğer istersen,
Taparım ey canavar sana! Alçak, kara cani,
Yardım et bana! İntikam alan sonsuz ölüm acı veriyor
bana!...

Önceleri ateşli ve öfkeli bir nefretti duyduğum sana!
Oysa şimdi bir şey hissetmiyorum! Bu da içimi acıtan bir
feryat!

Buraya kadar her şey iyi gitmişti ama yüksek ve dehşet uyandıran bir ses tonuyla aşağıdaki sözleri söyleyince:

Nasıl perişanım, bilsen!

İyi yürekli cerrah[46] şoka girdi, sabun tasını babamın göğsüne devirdi. O anda büyük bir kıyamet koptu, sıkı bir soruşturmadan geçtik, özellikle de kaza dikkate alınınca, çünkü bu tam tıraş esnasında da olabilirdi. Her tür yaramazlık kuşkusunu yalanlamak için rollerimizin şeytani olduğunu ileri sürdük, zaten uyaksız dizelerin sebep olduğu talihsizlik bizi onları lanetlemek ve kötülemek durumunda bıraktı; altı ayaklı vezinle yazılmış o şiirlerin bir kazaya yol açması kaçınılmazdı.

46 18. yüzyılda berberler cerrahlık da yapıyordu. (ç.n.)

Gerek çocuklar, gerekse halk büyük ve yüce olanı bir oyuna, hatta bir farsa çevirmeye çalışır; yoksa buna sabretme ve tahammül gücünü nasıl bulabilirler ki!

Üçüncü Kitap

Yılbaşı o zamanlar herkesin iyi şanslar dilemek üzere koşuşturduğu kente büyük bir canlılık getirirdi. Başka zamanlar kolayca evden çıkmayanlar, yöneticilere ve dostlara bir an olsun hoş ve zarif görünmek için en güzel giysilerini giyerlerdi. O gün özellikle büyükbabamın evinde yapılan kutlama biz çocuklar için çok büyük bir keyif olurdu. Sabahın erken saatlerinde askerler kadar, kent müzisyenlerinin çaldığı trampet, obua, klarnet, trombon ve kornet ya da başka ne varsa dinlemek için torunlar orada toplanırlardı. Üzerinde verilecek kişinin adı yazılı, mühürlü yeni yıl armağanları yeni yıl tebriğine gelen az sayıdaki kişiye çocuklar tarafından dağıtılırdı, saygın ziyaretçilerin sayısı günün ilerleyen saatlerinde artardı. Önce yakın dostlar ve akrabalar, arkasından alt düzeydeki memurlar; senatonun beyleri de başkanlarının yeni yılını kutlamayı ihmal etmezlerdi, belli sayıda kişi akşam vakti sadece özel günlerde açılan odalarda ağırlanırdı. Tartlar, bisküviler, badem ezmeleri ve tatlı şarap çocuklara en cazip gelen şeylerdi, bunlara ek olarak, senato başkanının yanı sıra her iki belediye başkanına her yıl bazı vakıflardan gümüş eşyalar gelir, bunlar belli bir yakınlık durumuna göre torunlara ve vaftiz babalarına armağan edilirdi; sözün kısası, büyük şenliklerde önemli olan hiçbir şeyin, bu küçük kutlamada da eksikliği duyulmazdı.

1759'a gireceğimiz yılbaşı yaklaşıyordu, biz çocuklar bunu da öncekiler kadar sabırsızlıkla ve sevinçle bekliyorduk, ama büyüklerimiz endişeliydi ve kötü şeyler olacağını hissediyorlardı. Fransızların taburlar halinde yaptığı yürüyüşlere herkes alışıktı, sıklıkla olurdu bu, ama bu yürüyüşler yılın son günlerinde sürekli tekrarlanmaya başlamıştı. İmparatorluk kentindeki eski bir geleneğe göre ana kulenin bekçisi birliklerin yaklaştığını bildirmek için borazan çalardı, yeni yılın bu ilk gününde ise çok sık borazan çalmıştı, bu da daha büyük ordu birliklerinin pek çok yönden harekete geçtiğinin işaretiydi. Gerçekten de o gün büyük gruplar halinde kentin

içinden geçtiler; herkes onları seyretmeye koştu. Normalde küçük gruplar halinde yürümeleri kanıksanmış bir şeydi; oysa bu seferkiler gittikçe büyüyordu, engellenmeleri mümkün değildi, zaten böyle bir şey de istenmiyordu. Sözün kısası, 2 Ocak günü bir birlik Sachsenhausen'den gelip köprüden ve Fahrgasse'den geçerek polis karakoluna vardıktan sonra durdu, görev başındaki küçük karargâhı etkisiz hale getirip adı geçen karakolu ele geçirdi, Zeil'dan[47] aşağıya indi, merkez karakolu da ufak bir direnişten sonra teslim olmak zorunda kaldı. Huzur içindeki sokaklar bir anda savaş alanına döndü. Birlikler, barınmak için evlere düzenli bir şekilde yerleştirilmeleri sağlanıncaya kadar sokaklarda kalıp kamp kurdular.

47 Frankfurt'ta bugün de aynı isimle var olan bir cadde. (ç.n.)

Yıllardır görülmemiş bu beklenmedik sıkıntı, huzur içindeki vatandaşlar üzerinde şiddetli bir baskı yarattı; tadilatı henüz tamamlanmış evine yabancı askerleri almak, onları eksiksiz döşenmiş ve genellikle kapalı duran prestij odalarına yerleştirmek, titizlikle düzene sokup kontrol altında tutmak istediği şeyleri yabancıların keyfine sunmak en çok babama zor geldi; zaten Prusyalıları tutan babam, şimdi Fransızların evinin odalarını işgal ettiğini görmek durumundaydı, onun düşünce tarzına göre bu, başına gelebilecek en üzücü şeydi. Güzel Fransızca konuşan, hayatı boyunca olgun ve zarif tavırlar sergileyen babam konuyu biraz hafife alabilseydi, hem kendisi, hem de biz bazı sıkıntılı anları yaşamamış olurduk; kraliyet temsilcisi, asker olmasına rağmen askerler ve yurttaşlar arasındaki kavgalar, borç meseleleri ve anlaşmazlıklar gibi sadece sivil olaylarda uzlaşma sağlasın diye evimize yerleştirildi. Kont Thoranc[48] Provance bölgesinde, Antibes yakınındaki Grasse'ta doğmuş, uzun boylu, zayıf, ciddi görünümlü, çiçek hastalığı yüzünden cildi çok bozuk, ateşli siyah gözleri olan ve olgun, serinkanlı davranışlara sahip biriydi. Kontun eve girişi ev sahibine sorun çıkarmadı. Hangi odalar ona verilecek, hangileri aileye kalacak diye birçok odadan söz edildi, kont tabloların asılı olduğu odadan bahsedildiğini duyunca, gece olmasına rağmen resimlere mum ışığında en azından şöyle bir göz atmak için hemen ricada bulundu. Bunları görmekten olağanüstü mutluluk duydu, ona eşlik eden babama çok nazik bir şekilde teşekkürlerini iletti, sanatçıların çoğunun hayatta olduğunu, Frankfurt'ta, yakınımızda oturduklarını duyduğunda, en yakın zamanda tanışarak onlara sipariş vermek arzusunda olduğunu söyledi.

[48] Kont Thoranc: François de Théas, Comte de Thoranc (1719-1794), Lieutenant pour le Roi, yani Fransa kralının temsilcisi. (ç.n.)

Fakat sanatla ilgili bu yakınlaşma bile babamın düşüncelerini değiştirmesine ve davranışlarını yumuşatmasına yetmedi. Engel olamadığı şeyleri oluruna bıraktı, ama tamamen ilgisiz de kalmadı, o sırada etrafında olup biten olağandışı durum onun için her yönüyle katlanılmazdı.

Kont Thoranc bu arada örnek davranışlar sergiledi. Yeni duvar kâğıtlarını mahvetmemek için haritalarını bile duvarlara çaktırmak istemedi. Adamları uyumlu, sessiz ve düzenliydi ama doğal olarak gün boyunca ve gecenin de bir bölümünde konta çok sayıda gelen giden olması, insanların arka arkaya şikâyete gelmesi, tutukluların getirilip götürülmesi, tüm subayların ve emir erlerinin huzura kabul edilmesi, üstüne üstlük bir de kontun her gün yemekte birçok konuğunun olması, her şey ölçülü, ciddi, kurallara uygun seyrediyor olsa da çok büyük olmayan, sadece ailenin ihtiyaçlarına göre düzenlenmiş, bütün katlara açılan bir merdivenin olduğu bu evde arı kovanını andıran bir hareket ve kalabalık yaratıyordu.

Her gün evhamlı bir şekilde canı sıkılan evin huysuz beyiyle, iyi niyetine rağmen çok ciddi ve titiz askeri konuk arasında, arabulucu olarak şans eseri huzurlu bir tercüman, yakışıklı, göbekli, neşeli bir adam, bir Frankfurt yurttaşı vardı ve Fransızcası iyiydi, her şeye uyum sağlamayı biliyor, bazı ufak tefek sıkıntıları da şakaya vuruyordu. Annem onun sayesinde kocasının ruh haliyle ilgili olarak kontun kendi durumunu anlamasını sağlamıştı; meseleyi ona gayet akıllıca izah ettirmiş, henüz tamamen yerleşmemiş yeni bir ev, ev sahibinin doğal olarak kendini geri plana alması, ailesinin eğitimiyle ilgilenmesi gibi söylenecek ne varsa hepsinin düşünülmesini sağlamıştı; öyle ki, eşitliğe, dürüstlüğe ve onurlu bir kariyere büyük bir değer veren kont kendini onun yerine koydu, eve yerleştirilmiş biri olarak bu konuda da örnek bir davranış sergilemekle başladı işe, gerçekten de evde kaldığı birkaç yıl boyunca bazı olaylara rağmen davranışlarında bir değişiklik olmadı.

Annem biraz İtalyanca bilirdi, zaten evde bu dile yabancı kimse yoktu, bu nedenle hemen Fransızca öğrenmeye karar verdi; bu amaçla tercüman, bu fırtınalı olaylar sırasında annem onun bir çocuğuna vaftiz anneliği yaptığı için[49], kendisi de vaftiz çocuğunun babası olarak evde iki misli ilgi gördüğünden, Fransızca öğrensin diye her boş vaktini ona adadı (zaten tam karşımızda otururdu), anneme özellikle konta bizzat söyleyeceği cümleleri

öğretti, bu da çok başarılı oldu. Kont, ev hanımının o yaşta gösterdiği çaba karşısında mutlu oldu, hem güler yüzlü ve zeki bir kişiliğe sahip olduğundan, hem de bazı esprili nezaket ifadelerini severek kullandığından, çok olumlu bir temas sağlandı, dayanışma içindeki vaftiz annesi ve vaftiz çocuğunun babası amaçlarına ulaşmış oldular.

49 Vaftiz kayıtlarına göre tercümanın oğlunu vaftiz suyundan çıkaran Goe-the'nin annesi değil, henüz on yaşını doldurmamış Goethe idi. (ç.n.)

Daha önce söylediğim gibi, eğer babamı neşelendirmek mümkün olsaydı, bu farklı durum pek fazla sıkıntı yaratmayacaktı. Kont kişisel çıkar gözetmeyen biri olduğunu fazlasıyla gösteriyordu; konumu nedeniyle gelen armağanları bile kabul etmiyor, rüşveti çağrıştırabilecek en ufak bir şeye bile öfkeyle, hatta cezayla karşılık veriyordu; ev sahibini çok küçük de olsa hiçbir masrafa sokmamaları konusunda adamlarını sıkı sıkı tembihledi. Oysa biz çocuklara bolca tatlı ikram ettiriyordu. Hazır yeri gelmişken, bir keresinde annemizin bizi nasıl üzdüğünü, o zamanlarla ilgili saflığı göstermek için örnek diye anlatmalıyım; annem ziyafet sofrasından kontun gönderdiği donmuş yiyeceği çöpe attı, çünkü ne kadar şekerli olursa olsun, midenin hakiki bir dondurmayı hazmedebileceği fikri ona olanaksız geliyordu.

Zamanla tadına varmayı ve hazmetmeyi öğrendiğimiz tatlıların dışında, şaşmaz ders saatlerinin ve sıkı eğitimin bir ölçüde gevşemiş olması, biz çocukların çok hoşuna gitti. Babamın sıkıntılı ruh hali gittikçe arttı, bu zorunlu duruma boyun eğemiyordu. Sırf konttan kurtulmak için kendini, annemi, vaftiz çocuğunun babasını, beyleri ve tüm dostlarını nasıl da üzüyordu! Kont gibi birinin evde bulunmasının mevcut şartlarda gerçek bir nimet olduğunu, onun başka yere taşınmasıyla sorunun çözülmeyeceğini, kontun gitmesi durumunda, onun yerine ya subayların ya da sıradan insanların gelmesiyle bitmek bilmeyen bir trafiğin yaşanacağını ona boşuna anlattılar. Bu gerekçelerden hiçbirini anlamak istemiyordu. İçinde bulunduğu durum ona o kadar katlanılmaz geliyordu ki, hoşnutsuzluğunun daha kötü sonuçlar doğurabileceğinin farkında bile değildi.

Böylece başka zamanlarda ağırlıklı olarak bizimle ilgili yaptığı çalışmalar aksadı. Bize verdiği ödevleri artık her zamanki titizlikle incelemiyordu, biz de askeri ve halkı ilgilendiren diğer konulara karşı duyduğumuz merakı olabildiğince gidermeye çalışıyorduk, hem de yalnızca evin içinde değil, sokaklarda da; bunu sokaklarda yapmak daha kolaydı, çünkü gece gündüz

açık bırakılan evlerin kapısı, sağa sola koşuşturan yaramaz çocuklarla ilgilenmeyen nöbetçilerle doluydu.

Kraliyet temsilcisinin hakemliğinde anlaşma sağlanacak birçok olay, onun kararları aynı zamanda esprili, akıllı ve neşeli sözlerle aktarmaya kendince önem vermesi nedeniyle çok ilginç hale gelirdi. Yapılmasını istediği şeyde kesinlikle taraf tutmazdı, bunu ifade ediş tarzı nükteli ve renkliydi. Osuña dükünü[50] örnek alan bir hali vardı. Bir gün bile geçmiyordu ki, tercüman bize ya da anneme gülmek için böyle bir iki anekdot anlatmamış olsun. Bu neşeli adamın böylesine adil yargıları toplansa küçük bir kitap olurdu; aklımda kalan yalnızca bu genel izlenimler, belleğimde yer etmiş özel bir olay anımsamıyorum.

50 Pedro Tellez Girón y Guzmán, Osuña dükü (1579-1624); Sicilya ve Napoli'nin kral naibi, esprili deyimleriyle meşhur biriydi. (ç.n.)

Kontun garip huylarını zamanla öğrendik. Bu adam kendi tuhaf yanlarının çok net olarak bilincindeydi, keyifsiz, endişeli ya da kötü ruhların etkisinde denir ya, işte kendini öyle hissettiği anlarda yalnız kalmak ister, günlerce süren böyle zamanlarda odasına çekilir, hizmetkârından başka kimseyi görmez, çok acil durumlarda bile, huzuruna adam kabul etmesi gerekirken, yerinden kıpırdamazdı. Fakat kötü ruh ondan uzaklaşır uzaklaşmaz eski yumuşaklığı, neşesi ve enerjisiyle yeniden ortaya çıkardı. Kısa boylu, zayıf, neşeli ve iyi huylu bir insan olan hizmetkârı Saint-Jean'ın sözlerinden, onun gençlik yıllarında böyle bir ruh hali içindeyken büyük bir felakete neden olduğunu, şimdi bütün dünyanın dikkatinin üzerinde toplandığı böyle önemli bir görevde benzer hatalara düşmekten kendisini korumaya ciddi bir şekilde kararlı olduğunu anlıyorduk.

Geldikten birkaç gün sonra Hirt, Schütz, Trautmann, Nothnagel, Juncker gibi tüm Frankfurtlu ressamlar kontun huzuruna çıkarıldı. Ressamlar tamamlanmış tablolarını gösterdiler, kont da satılık olanları aldı. Benim çatıdaki sevimli, aydınlık odam ona verildi ve sanat eserleri için küçük bir mekâna ve atölyeye çevrildi; bütün sanatçıları, ama öncelikle doğal ve masum tasarımlarındaki pentürünü beğendiği Darmstadt'taki Seekatz'ı tam gün çalıştırmak istiyordu. Bu yüzden ağabeyinin sahibi olacağı Grasse'taki güzel bir binanın tüm odalarının ve koleksiyon odalarının ölçülerini getirtti, sonra sanatçılarla duvarların bölümleri hakkında düşünüp taşındı, yapılması düşünülen, duvar kâğıdının bir bölümü olarak duvara yapıştırılacak olan çerçevesiz, büyük yağlıboya resimlerin formatlarını belirledi. Seekatz kır

manzaralarını üstlendi, tamamen doğadaki halleriyle resmettiği yaşlılar ve çocuklar çok başarılıydı ama delikanlılar aynı ölçüde başarılı değildi, genellikle bir deri bir kemiktiler, kadınlar ise tam tersi nedenle başarısızdı. Seekatz'ın kısa boylu, şişman, iyi biri olmasına karşın görüntüsü nedeniyle sevimsiz bir karısı vardı ve kendisi dışında model kullanmasına izin vermiyordu, böyle olunca da ortaya hoş bir şey çıkmıyordu. Ayrıca figürlerin ölçüsünün dışına çıkmak zorunda kaldı. Ağaçları gerçeğe uygundu, ama yapraklar için aynı şey söylenemezdi. Seekatz, bu tür tablolarda pentürü tartışılmaz biri olan Brinckmann'ın öğrencisiydi.

Peyzaj ressamı Schütz bu konuda en iyi olandı belki de. Hem Ren bölgesini, hem de en güzel mevsimde oraya hayat veren güneşin rengini tüm ihtişamıyla resmetmişti. Büyük formatta çalışmaya yabancı olduğu söylenemezdi, biçim ve duruşlarda eksiksizdi. Çok iç açıcı resimler yaptı.

Trautmann, Yeni Ahit'in diriliş mucizelerini Rembrandt tarzında işledi, bir de köy ve değirmen yangınlarını resmetti. Odaların dikey planlarından anladığıma göre onun payına düşen de özgün bir koleksiyon odasıydı. Hirt güzel meşe ve kayın ağaçları resmetti. Sürüleri takdire değerdi. Ayrıntıya çok düşkün Hollanda ressamlarını taklit etmeye alışkın Juncker duvar kâğıdı tarzına en az uyum sağlayan ressam oldu, yine de iyi bir ödeme karşılığında bazı bölümleri çiçek ve meyvelerle süslemek durumunda kaldı.

Tüm bu insanları ilk çocukluk yıllarımdan beri tanıdığımdan ve atölyelerine sık sık gittiğimden, ayrıca kont beni etrafında görmekten hoşlandığı için resimlerin bitmesi, görüşülmesi, ısmarlanması ve gönderilmesi aşamasında hep hazır bulundum, taslaklar ya da projeler sunulduğunda fikrimi rahatça açıklıyordum. Resim tutkunları arasında, özellikle kaçırmadığım müzayedelerde, tarihsel konuya sahip herhangi bir resmin neyi anlattığını, konusunun İncil'den mi, dünya tarihinden mi ya da mitolojiden mi alındığını hemen söylemekle ün yapmıştım; metafor kullanılan resimleri anlamakta her zaman isabet kaydetmesem de, benden daha iyi anlayan biri çok nadiren çıkıyordu. Böylece şu ya da bu konuyu işlemeleri için sanatçıları sıklıkla etkileyebildim, bu üstünlüklerimden halen büyük bir keyifle faydalanırım. Anımsadığım bir şey daha var. İçinde Yakup'un hikâyesini anlatan on iki sahnenin yer aldığı ayrıntılı bir kompozisyon yazdım, bu sahnelerin bazıları resmedildi.

Bir çocuk için takdire değer bu uğraşlardan sonra, sanatçıların bulunduğu bu ortamda başıma gelen ufak bir ayıbı da anlatmalıyım. Arka arkaya odaya getirilen bütün resimleri görürdüm. Çocukluktan gelen merakım her şeyi inceleyip araştırmama neden oluyordu. Bir keresinde sobanın arkasında küçük, siyah bir kutu buldum; içine neyin gizlendiğini araştırmakta kusur etmedim ve pek de düşünmeden üzerindeki sürgüyü çektim. İçindeki tablo elbette her zaman görmeye alışkın olduğumuz türden değildi, sonra hemen kutuyu kapatmaya çalıştım ama bunu yeterince hızlı yapamadım. Kont içeriye girince beni yakaladı. – "Bu kutuyu açmanıza kim izin verdi?" diye kraliyet temsilcisine has bir tavırla sordu. Buna verecek hiçbir yanıtım yoktu, o da hemen çok ciddi bir ifadeyle cezamın ne olacağını söyledi: "Bir hafta süreyle," dedi, "bu odaya girmeyeceksiniz." Bir reverans yaparak dışarı çıktım. Bu yasağa titizlikle uymam, odada çalışan iyi yürekli Seekatz için çok can sıkıcı oldu, çünkü etrafında olmamdan hoşlanırdı; ufak bir yaramazlık sonucu cezamı çekerken öyle aşırıya kaçtım ki, genellikle Seekatz'ın eline verdiğim kahveyi kapının eşiğine bırakınca, her seferinde çalışmasını yarıda kesip ayağa kalkarak kahveyi almak zorunda kaldığı için Seekatz neredeyse bana kırılacak kadar rahatsızlık duydu.

Bu şartlar altında, Fransızca öğrenirken ders çalışmadan işin içinden nasıl kolaylıkla sıyrıldığımı şimdi açık seçik göstermem ve anlaşılır kılmam lazım. Bu konuda da doğuştan gelen yeteneğim işe yaradı; bir dilin sesini ve tınısını, hareketini, vurgusunu, tonunu, dışardan algılanabilecek tüm özelliklerini kavrama yetisine sahiptim. Latinceden dolayı çok sayıda sözcük biliyordum, İtalyancanın ise daha çok yardımı oldu, böylece kısa bir zamanda uşakların, askerlerin, nöbetçilerin, gelen ziyaretçilerin konuştuklarından o kadar çok şey anlamaya başladım ki, belki konuşmalara katılacak kadar değil, ama en azından bazı soruları sorabilecek ya da bazı yanıtları verebilecek duruma geldim. Fakat bu söylediklerim tiyatronun bana kazandırdıklarının yanında hiç kalır. Babamın isteksizliğine rağmen annemin desteğiyle büyükbabamdan her gün kullandığım bir davetiye almıştım. Orada, yabancı bir sahnenin karşısında parterde oturup, sahnede ne konuşulduğunu yetersiz denecek kadar az anlarken, yani eğlencem mimikler ve ses tonuyla sınırlıyken, daha çok hareketlere, mimiklere ve konuşmalar esnasındaki ifadelere dikkat ediyordum. Komedyayı çok az anlamamın nedeni, hızlı konuşulması ve kalıplarını hiç bilmediğim günlük

yaşamın konularıyla ilgili olmasıydı. Nadiren tragdya sahneleniyordu, temposunun çok hızlı olmaması, aleksandren ölçüsüyle yazılmış dizelerin ritmi, herkesçe bilinen ifadeler benim açımdan her bakımdan daha anlaşılırdı. Aradan çok geçmedi, babamın kütüphanesinde gördüğüm Racine'i aldım elime, herhangi bir diyalogun tamamını bağıntısı içinde anlayamasam da, tiyatro oyunlarını kulağımın duyduğu ve dilimin döndüğü kadarıyla büyük bir coşkuyla teatral bir biçimde okudum. Bütün bölümleri ezberledim ve bunları eğitimli bir papağan gibi okudum; bu bana, eskiden İncil'in bir çocuk için genellikle anlaşılmaz olan kimi yerlerini ezbere okumaktan daha kolay geldi, çünkü o bölümleri Protestan rahibin ses tonuyla okumaya alışamamıştım. Şiir formunda yazılmış Fransız komedyası o zamanlar çok sevilirdi; Destou-ches, Marivaux, La Chaussée sık sık sahnelenirdi, hâlâ bazı karakteristik figürleri net olarak anımsarım. Ama Molière'inkilerden çok az şey kaldı aklımda. Beni en çok etkileyen, yeni bir oyun olduğu için özenle sahnelenen ve defalarca tekrarlanan Lemierre'in *Hypermnestra*'sı oldu. *Devin du Village*[51], *Rose et Colas*[52], *Annette et Lubin*'in[53] üzerimdeki etkileri de oldukça hoştu. Kurdelelerle süslü erkek ve kız çocukları ve onların hareketleri hâlâ hatırımda. Çok geçmeden tiyatronun içini dolaşmak istedim, bunun için de karşıma bazı fırsatlar çıktı. Her zaman oyunları baştan sona dinleme sabrını gösteremediğimden, bazen koridorlarda, ılık mevsimlerde de kapının önünde yaşıtlarımla oynuyordum; böylece güzel, neşeli bir çocuk katıldı aramıza, tiyatrodandı, küçük de olsa bazı rollerde görmüştüm onu. Onunla Fransızca konuştuğumdan, en iyi benimle anlaşabiliyordu; tiyatroda ya da yakın çevresinde yaşıtı ve memleketlisi başka çocuk olmadığından, bana daha çok bağlandı. Tiyatro saatlerinin dışında da beraberdik, oyun sahnelenirken bile nadiren rahat bırakıyordu beni. Çok sevimli, küçük bir palavracıydı, ara vermeden tatlı tatlı konuşur ve yaşadığı serüvenleri, yaptığı kavgaları ve başka ilginç şeyleri beni olağanüstü eğlendirecek şekilde anlatmasını bilirdi, ondan dört hafta içinde konuşma ve dille ilgili hayal edilemeyecek kadar çok şey öğrendim, öyle ki, bu kadar çabuk hem de esinlenme yoluyla yabancı bir dil öğrendiğimi kimse anlamadı.

51 Jean-Jacques Rousseau'nun operakomiği. (ç.n.)

52 Pierre Alexandre Monsigny, André Grétry, Michel Jean Sedaine'ın operakomiği. (ç.n.)

53 Charles Simon Favart ve Marie Favart'ın operakomiği. (ç.n.)

Tanışmamızın ilk günlerinde beraberinde beni de tiyatroya sürükledi, özellikle erkek ve bayan oyuncuların antraktta dinlendikleri ve giyinip soyundukları fuayeye[54] götürdü. Tiyatro bir konser salonuna sığdırıldığı için, uygun ve rahat bir mekân değildi, sahnenin arkasında oyuncular için özel bölümler yoktu. Eskiden oyunların sahnelendiği yandaki büyük odada bayanlar ve erkekler genellikle bir arada bulunur, giyinirken ya da kıyafetlerini değiştirirken her zaman çok uygun durumlar sergilenmez, ne birbirlerinden ne de biz çocuklardan çekinirlerdi. O zamana kadar böyle şeylerle karşılaşmamıştım, yine de kısa bir süre sonra yinelenen ziyaretlerle de alışmış olmalıyım ki, bunu çok doğal bulmaya başladım.

54 Fuaye, 1803 yılından sonra izleyicilerin bir araya geldiği yer olarak kullanılmaya başlanmıştır. (ç.n.)

Çok geçmedi, içimde kendine özgü, özel bir ilgi uyandı. Her geçen gün arkadaşlığımı ilerlettiğim genç de Rosne, ona ben böyle diyorum, attığı yalanların dışında iyi yetişmiş, gerçekten uslu davranışları olan biriydi. Bizden birkaç yaş büyük ve çok hoş biri olan kız kardeşiyle tanıştırdı beni; uzun boylu, düzenli eğitim almış, esmer, siyah saçlı ve siyah gözlüydü; sakin, hatta hüzünlü bir hali vardı. Onun hoşuna gitmek için elimden geleni yapıyordum, ancak bir türlü dikkatini çekemiyordum. Genç kızlar kendilerini genç erkeklerden çok daha ilerde sanıyor, kendilerine ilk özel ilgilerini sunan erkek çocuklara karşı teyzevari bir tavırla yaklaşıyorlar. Daha küçük yaştaki erkek kardeşle bir arkadaşlığım yoktu.

Anneleri provalarda veya arkadaşlarıyla beraberse, ara sıra oynamak ya da konuşmak için onun evine giderdik. Güzel kıza vermek için elimde bir çiçek, bir meyve olmadan asla oraya gitmezdim, her zaman bunları hoş bir şekilde alır ve çok kibarca teşekkür ederdi, ancak hüzünlü bakışlarında hiçbir zaman neşe göremez, benimle ilgilendiğine dair en ufak bir ipucu bulamazdım. Sonunda sırrını çözdüm. Delikanlı bana annesinin şık ipek perdelerle süslü yatağının arkasındaki yakışıklı bir adamın soluk renkli portresini gösterdi ve kurnaz bir ifadeyle hemen şunları söyledi: “Aslında o babam değil, ama babam kadar iyi biri.” O adamdan hayranlıkla söz ederken ve kendi tarzında övgü dolu ifadelerle uzun uzun bazı şeyler anlatırken, kızın bu babadan, diğer iki çocuğunsa annenin sevgilisinden olduğunu tahmin ettim. Hüzünlü haline bir açıklama bulunca, onu daha çok sevdim.

Bu kıza duyduğum sevgi, zaman zaman sınır tanımayan kardeşinin palavralarına katlanmama yardım etti. Yaptığı kahramanlıkların ayrıntılı hikâyelerini dinlemek zorunda kaldım, başkasına zarar vermeden ne kadar sık düello ettiği, bunların hepsinin sadece onur meselesi yüzünden olduğu gibi. Düşmanının elinden silahını almayı, sonra da onu affetmeyi hep bildiğini anlatıyordu, hatta rakibinin kılıcını elinden öyle bir beceriyle alırmış ki, bir keresinde kılıcı yüksek bir ağaca, kolayca ulaşılmayacak bir yere fırlattığında çok mahcup olmuş.

Tiyatroya girişimi kolaylaştıran şey, senato başkanının verdiği, istediğim yere, hatta en öndeki yerlere bile oturmamı sağlayan davetiyemdi. Ön sahne, Fransız tarzına uygun olarak oldukça çukurda ve her iki taraftan alçak bir parmaklıkla sınırlanmış koltuklarla çevriliydi, çok sayıda sıra arka arkaya dizilmişti ve ilk sıradaki koltuklar neredeyse sahneyle aynı yükseklikteydi. Bu sıraların hepsi protokole ayrılmıştı; oyuncuların yakınında olmak, göz yanıltıcı her şeyi olmasa da her türlü keyfi adeta silip süpürdüğü halde,

subaylar genellikle sadece burada otururlardı. Hatta Voltaire'in çok şikâyetçi olduğu bu alışkanlığı ya da kötü alışkanlığı diyelim, bizzat görüp yaşadım. Salon tıklım tıklım doluyken, askeri birliklerin yürüyüşe geçtiği zamanlarda saygın subaylar, genellikle dolu olan protokol sıralarına oturmak istediklerinde, sahnenin önüne birkaç sıra bank ve sandalye koyulurdu, oyuncular sırlarını, çok da elverişli olmayan bu ortamda üniformalar ve madalyalar arasında açığa vurmak zorunda kalırlardı. *Hypermnestra*'yı bu şartlar altında sahnelenirken izlemiştim.

Bölümler arasında perde kapanmazdı; iyi yetişmiş bir Alman çocuğu olarak sanata ters olan şeylere hiç katlanamadığımdan, çok çarpıcı bulduğum garip bir alışkanlığı daha anlatmalıyım. Tiyatro en kutsal mabet olarak görülürdü, burada meydana gelen bir rahatsızlık, yüce izleyiciye karşı işlenecek en büyük suç olduğundan, hemen kınanırdı. Bu yüzden silaha davranmaya hazır iki piyade eri bütün komedyalarda herkesin gözü önünde en arkadaki perdenin iki yanında durur, sahnede olup biten her şeyin tanığı olurdu. Daha önce söylediğim gibi bölümler arasında perde kapanmadığından, müziğin çalmasıyla birlikte diğer ikisi kulisten çıkar, aynı şekilde ölçülü adımlarla doğruca geri çekilen askerlerin önüne gelerek nöbet değiştirirdi. Böyle bir düzenleme tiyatroda yanılsama denen her şeyi

yok etmeye birebirdi, daha çarpıcı olansa, Diderot'nun verdiği örnekler ve ilkeler doğrultusunda, bunun sahnede en doğal gerçekçiliğin istendiği ve eksiksiz yanılsamanın tiyatro sanatının asıl amacı olarak görüldüğü zamana denk gelmesiydi. Oysa tragedyada bu tür askeri önlemlere gerek duyulmazdı, antik dönem kahramanları nasılsa kendilerini denetleyebilirler diye düşünülüyor olmalıydı; sözünü ettiğim piyade erleri ise bu arada dekorların arkasında, fazla uzak olmayan bir yerde dururlardı.

Diderot'nun *Aile Babası*'nı ve Palissot'nun *Filozoflar*'ını seyrettiğimi, ikincisinde yerde dört ayağı üzerinde sürünen ve bir baş çiğ lahanayı ısıran filozof figürünün hâlâ aklımda olduğunu söylemeliyim.

Tiyatroyla ilgili bütün bu zenginlikler yine de biz çocukları tiyatro binasında tutmaya yetmezdi. Güzel havalarda binanın önünde ya da yakınında oynar, hele hele pazar ve bayram günleri giysilerimize hiç yakışmayan çılgınlıklar yapardık, çünkü böyle günlerde ben ve yaşıtlarım koltuk altında şapka ve sapı ipek bir kurdeleyle süslü küçük bir kılıç kuşanmış halde, sanki masaldan çıkmış gibi olurduk. Bir keresinde bütün gün oyun oynamıştık, de Rosne da bize katılmıştı, Rosne'un aklına, onun canını sıktığımı, ondan özür dilemek için düello yapmamız gerektiğini iddia etmek geldi. Gerçi buna neyin sebep olduğunu anlayamadım, yine de isteğini yerine getirip kılıcıma davranmak istedim. Bu durumlarda olayı daha rahat gerçekleştirebilmek için ıssız yerlere gitmenin âdet olduğunu söyledi. Bu yüzden samanlıkların arkasına gidip gerekli pozisyonu aldık. İki kişi arasındaki bu düello biraz tiyatrodaki gibi oldu, kılıçlar şakırdadı, ilk hamleler boşa gitti ama kavganın en ateşli yerinde onun kılıcının ucu benimkinin sapındaki kurdeleye takılıp kaldı. Kurdele delindi, bunun en mükemmel düellosu olduğunu söyledi ve tıpkı tiyatrodaki gibi beni kucakladı, bir bardak badem sütüyle heyecanımızı gidermek ve eski arkadaşlık bağımızı güçlendirmek için en yakın kafeye gittik.

Daha sonraları olsa da, yine tiyatroda başıma gelen bir başka serüveni yeri gelmişken anlatmalıyım. Arkadaşlarımdan biriyle parterde gayet sakin oturmuş, keyifle bir solo dans seyrediyorduk; tahminen bizim yaşlarımızda, ülkeyi gezmeye çıkmış Fransız bir dans ustasının oğlu, sevimli bir çocuk büyük bir ustalık ve zarafetle dans ediyordu. Dansçılara özgü kırmızı ipekten dar, kuyruklu bir kostüm giymişti, bu kostüm kısa ve geniş bir ceketin altından çıkarak uzun bir önlük gibi dize kadar uzanıyordu. Biz

seyirciler olarak, yetişmekte olan bu sanatçıdan alkışımızı esirgemedik, nasıl olduğunu bilmiyorum, birden manevi bir konuya takıldım. Bunu yanımdaki arkadaşıma da söyledim: “Nasıl pırıl pırıl bir çocuk, ne kadar güzel bir etki bıraktı; kim bilir bu gece nasıl yırtık pırtık bir ceketle uyuyacak!” Herkes ayağa kalktığından, insanlar ön tarafa doğru yürümemize engel oluyordu. Yanımda oturan, sonra da inatla yanımdan ayrılmayan ve söylediklerimden çok rahatsızlık duyan kadın meğerse genç sanatçının annesiymiş. Şanssızlığıma bakın ki, beni anlayacak kadar Almanca da biliyormuş, beni azarlamak için konuştukça konuştu. Beni öfkeyle yerin dibine geçirdi: Sen kimsin ki dedi, ailenin ve bu genç adamın zenginliğinden kuşkuya kapılıyorsun. O da en azından senin kadar iyi durumda, yetenekleri senin bile hayal edemeyeceğim kadar yıldızını parlatacak diye devam etti. Beni kalabalığın içinde azarlayıp etraftakilerin de dikkatini çekti, onlar da büyük bir kötülük yaptığımı düşünmüş olmalılar. Ondan ne özür dileyebilecek ne de kaçabilecek durumdaydım, gerçekten utandım, kadın bir an duraksadığında, fazla düşünmeden şöyle dedim: “Bu öfke niye? Hayat o kadar kısa ki!” Bu sözler üzerine kadın sesini kesti. Bana baktı ve bir fırsatını bulur bulmaz benden uzaklaştı. Sözlerim üzerine daha fazla kafa yormadım. Aradan çok geçmeden, çocuk tekrar sahneye çıkacakken kötü bir hastalığa yakalandığında, aklıma bu sözlerim geldi. Hayatta olup olmadığını hâlâ bilmiyorum.

Yersiz ve yakışıksız bir biçimde söylenmiş olsa da, gerçekleşen böylesi önseziler yaşlılar arasında saygı görürdü, çok ilginçtir ki, inancın ve batıl inancın biçimleri tüm halklarda ve tüm zamanlarda hep aynıdır.

Kentimizin işgal edildiği ilk günden itibaren en başta çocuklar ve gençler için eğlence hiç eksik olmadı. Tiyatrolar, balolar, resmigeçit törenleri, tabur halinde yürüyüşler dikkatimizi bir oraya bir buraya çekiyordu. Özellikle askeri geçitler gittikçe arttı, askerlerin yaşamı bize çok neşeli ve eğlenceli gelirdi.

Kraliyet temsilcisinin evimizdeki ikameti, zaman içinde Fransız ordusunun tüm önemli şahsiyetlerini tanımak, özellikle isimlerini şöhretleri sayesinde duyduğumuz ileri gelenleri yakından görmek gibi bir fayda sağladı. Generallerin önümüzden geçişini adeta balkondan bakar gibi merdivenlerden, sahanlıktan rahatlıkla izledik. Hepsinden önce Prens Soubise’i yakışıklı, samimi bir bey olarak anımsıyorum ama asıl Mareşal

von Broglie'yi çok net hatırlıyorum, genç sayılan, uzun boylu olmasa da yapılı, canlı, etrafına zekice göz gezdiren, kıvrak bir adamdı.

Mareşal, kraliyet temsilcisine birçok kez geldi, önemli birtakım konular olduğu anlaşılıyordu. Kraliyet temsilcisinin eve yerleşmesinin üçüncü ayında, biz yeni duruma henüz uyum sağlamışken kötü haber gizlice yayılmaya başladı: Müttefikler harekete geçmiş, Braunschweig dükü Ferdinand Fransızları Main Nehri'nden kovmaya geliyormuş. Övünülecek özel bir savaş yengisi olmayan Fransızların pek bir şey elde edecekleri sanılmıyordu, Roßbach Çarpışması'ndan beri aşağılandıkları bile söylenebilir; oysa Dük Ferdinand'a karşı tam bir güven besleniyordu, tüm Prusya yanlıları özlemle şimdiye kadar çektikleri sıkıntıdan kurtulmayı umuyorlardı. Babam biraz neşeli, annem ise tasalıydı. Şimdiki ufak sıkıntımızın kolayca büyük bir sıkıntıya dönüşebileceğini görecek kadar akıllıydı; düke karşı yürüyüşe geçilmediği, kentin yakınında bir saldırı için uygun zamanın beklendiği çok açıktı. Fransızların yenilgisi, kaçış ya da kentin savunması, geri çekilmeyi önlemek için köprüyü elden çıkarmamak, bombardıman, yağma, hepsi hayal gücünü harekete geçiren şeylerdi ve olabilecekler her iki tarafı da düşündürüyordu. Endişe haricinde her şeye katlanan annem tercüman aracılığıyla duyduğu korkuyu konta iletti, böyle durumlarda verilen sıradan yanıtı aldı: Gayet sakin olabilirmiş, korkacak bir şey yokmuş, ayrıca sükûnetini bozmasınmış, kimseyle de bu konuda konuşmasınmış.

Kentin içinden birçok askeri birlik geçti, Bergen'de konakladıkları öğrenildi. Geliş gidişler, atla geçişler, koşuşturmalar gittikçe arttı, gece gündüz evimize kargaşa hâkimdi. O sıralarda Mareşal Broglie'yi sıkça gördüm, hep neşeliydi, ne zaman görsem hareketleri, davranışları hep aynıydı, fiziki varlığı çok olumlu ve sağlam bir etki uyandıran bu adamdan tarih kitaplarında övgüyle söz edildiğini görmek beni sonraları çok mutlu etmiştir.

Böylece huzursuz geçen paskalya öncesindeki yas haftasından sonra, nihayet 1759 yılının paskalya cumasıydı. Büyük sessizlik, yaklaşan fırtınanın habercisiydi. Biz çocuklara evin dışına çıkmak yasaklandı, babamın huzuru kaçtı ve dışarıya çıktı. Çarpışma başladı; en üst kata çıktım, gerçi olayın geçtiği yeri göremiyordum ama topların patladığını, küçük silahların toplu halde ateş ettiğini gayet iyi duyabildim. Birkaç saat

sonra çarpışmanın ilk işaretlerini arka arkaya geçen arabalarda gördük; üzüntü veren halleri ve mimikleriyle yavaşça önümüzden geçen yaralılar hastaneye dönüştürülen Liebfrauen Manastırı'na götürülmek üzere arabalarla taşınıyordu. Frankfurtluların merhamet duyguları kabardı. Elini uzatıp bir şey alabilecek durumda olanlara bira, şarap, ekmek ve para verildi. Ama bir süre sonra konvoyda yaralı ve esir düşmüş Almanların da olduğu fark edilince, acıma sınır tanımadı, herkes zor durumdaki hemşerilerine yardım etmek için nesi var nesi yoksa her şeyi vermeye hazır gibiydi.

Fakat bu esirler müttefiklerin yenildiğine dair bir işaretti. Babam tuttuğu tarafın kazanacağından çok emin, yenilen tarafın önce kendisini ezip geçerek kaçmak durumunda kalacağını düşünmeksizin, zaferi elde edeceklerini umduğu tarafı karşılamaya gitmek gibi heyecan içinde bir cesaret gösterdi. Önce kentin Friedberg Kapısı'nın ön tarafındaki bahçeye gitmiş, orası tenha ve sessizmiş; sonra Bornheim fundalığına gitmeye cesaret etmiş ve bir süre sonra dağınık halde geride kalanları, savaş alanına malzeme taşıyan askerleri görmüş, sınır taşlarına ateş ederek eğleniyorlarmış, taşa çarpıp geri dönen kurşunlar oralarda dolaşan meraklı babamın kafasının etrafında vızıldamaya başlamış. Bu yüzden geri dönmeyi uygun bulmuş, ne olup bittiğini sorduğunda, her şeyin Fransızlar lehinde geliştiğini ve geri çekilmelerinin söz konusu olmadığını öğrenmiş, oysa bunu silahlardan çıkan sesten anlaması gerekirdi. Çok keyifsiz halde eve dönüp, yaralı ve esir düşmüş hemşerilerini görünce her zamanki soğukkanlılığını tamamen yitirdi. Gelip geçenlere bağışlarda bulundu, fakat ona göre bağışı sadece Almanlar almalıydı, oysa kader, dostu düşmanı kucak kucağa düşürdüğü için bunu ayırt etmek her zaman olanaklı değildi.

Kontun sözüne güvenerek huzurlu bir gün geçiren annem ve biz çocuklar oldukça sevinçliydik, annem sabahleyin "Dilek Kutusu"na[55] iğne batırarak kehaneti sorduğunda hem bugün, hem gelecek için olumlu bir yanıt aldığından, iki misli teselli bulmuştu. Babamız da aynı düşünceyle, aynı ruh haline sahip olsun istiyorduk, tatlı sözlerle elimizden geldiğince gönlünü okşamaya çalıştık, bütün gün yoksun kaldığı yemeklerden yesin diye yalvarıp yakardık; bizim sevgi gösterilerimizi ve sunulan her yiyecek ve içeceği reddetti ve odasına kapandı. Bu arada bizim keyfimiz yerindeydi, olay kesindi; alışkanlıklarının tersine günü at sırtında geçiren kraliyet

temsilcisi, sonunda eve geldi, evdeki varlığı her zamankinden daha gerekliydi. Zıplayarak karşıladık onu, ellerinden öptük ve sevincimizi gösterdik. Bu çok hoşuna gitti. Her zamankinden daha içten, “Harika!” dedi. “Ben sizin için de sevindim sevgili çocuklar!” Hemen bize şekerleme, tatlı şarap, çok güzel ne varsa verilmesini emretti ve odasına gitti; zor durumda olan, bir isteği veya ricası olan insanlarla etrafı çoktan çevrilmişti.

55 Karl Heinrich von Bogatzky’nin *Güldenes Schatzkästlein der Kinder Gottes, deren Schutz im Himmel ist* adlı kitabı. (ç.n.)

Bizim için nefis bir atıştırma oldu, buna katılmak istemeyen sevgili babamız için üzüntü duyduk, annemizi onu sofraya çağırsın diye zorladık, fakat bizden daha akıllı olduğu için, böyle armağanların onun için hoş şeyler olmadığını gayet iyi biliyordu. O arada akşam yemeğini hazırlamıştı ve bir porsiyon da onun odasına göndermek istiyordu ama babam böyle bir düzensizliğe asla katlanamazdı, olağanüstü durumlarda bile; kontun gönderdiği tatlılar saklandıktan sonra aşağıya, hep yemek yediğimiz odaya gelsin diye ikna edilmeye çalışıldı. Babam sonunda istemeyerek de olsa odasından çıktı, oysa bunun hem kendisi hem de bizim için bir felaket olacağını düşünemedik. Merdivenler evdeki tüm koridorlara açılırdı. Dolayısıyla babamın aşağıya inerken doğrudan kontun odasının önünden geçmesi gerekiyordu. Birçoğundan bir anda kurtulmak için kont, çok kalabalık olan koridora çıkmaya karar vermiş; ne yazık ki bu tam da babam aşağıya inerken olmuş. Kont ona doğru neşeyle yaklaşıp selam vermiş ve şöyle demiş: “Bu tehlikeli sorunun böyle mutlu sonuçlanması için hem bize, hem kendinize şans dilemiş olmalısınız.” – “Hiç de değil!” diye kızgınlıkla karşılık vermiş babam, “Buralardan gitmem gerekse bile, onların sizi kovmasını isterdim.” Kont bir an durmuş, fakat sonra öfkeyle saldırıya geçmiş: “Bunun cezasını çekeceksiniz!” diye bağırmış. “Sebepsiz yere beni ve haklı davamızı böyle bir hakarete maruz bırakamazsınız!”

Babam gayet sakin aşağıya indi, oturup bizimle birlikte yemek yemeye başladı, şimdiye kadar olduğundan daha neşeli görünüyordu. Onun bu haline çok sevindik, rahatlamak için başvurduğu sakıncalı yoldan haberimiz yoktu. Kısa bir süre sonra annem dışarıya çağrıldı. Biz de kontun bize ne tür şekerlemeler verdiğini babama açıklamak için çok hevesliydik. Annem geri dönmedi. Nihayet tercüman içeriye girdi. Onun işareti üzerine bizi yatmaya gönderdiler; zaten geç olmuştu, itiraz etmeden söyleneni yaptık. Sakin bir şekilde uyuyarak geçirdiğimiz geceden sonra, dün akşam evi titreten

şiddetli sarsıntının ne olduğunu öğrendik. Kraliyet temsilcisi babamın derhal karakola götürülmesini emretmiş. Astları ona asla karşı çıkılamayacağını gayet iyi biliyorlardı, yine de emirlerini yerine getirmekte geciktiklerinde, zaman zaman takdiri hak ettikleri olurdu. Her zaman soğukkanlılığını koruyan tercüman onların bu yönünü kullanmakta ustaydı. Ortalık öyle karışıktı ki, ister istemez bir gecikme olabiliyor ve bu makul karşılanıyordu. Tercüman annemi dışarıya çağırmış, bu iş sadece biraz geciktirilsin diye yalvarıp ricada bulunmak üzere onu yaverin karşısına çıkarmıştı. Kendisi de hızla kontun yanına çıktı, o sırada kont sinirlerine hâkim olmak için hemen iç odaya çekilmişti, öfkesini suçsuz birinden çıkarmamak ya da kendi onurunu kıracak bir karar vermemek için aciliyet gerektiren sorunu bir an bekletmeyi daha uygun görmüş olmalıydı.

Mutlu sona katkısı hiç de az olmayan tercümanın kontla konuşmasını, bütün konuşmanın akışını vaftiz çocuğunun şişko babası bize o kadar çok anlatmıştı ki, konuşma hâlâ belleğimdeki canlılığını koruyor.

Tercüman, sanat eserlerinin bulunduğu odayı açıp içeri girme cesaretini göstermiş, ki bu hiç hoş görülen bir şey değildi. Kont öfkeyle, “Ne istiyorsunuz?” diye seslenmiş. “Dışarı çıkın! Saint Jean’dan başka kimse buraya girme hakkına sahip değil.”

“O zaman beni bir an için Saint-Jean’ın yerine koyunuz.” diye karşılık vermiş tercüman.

“Bunun için çok kuvvetli bir hayal gücü lazım. Onun gibi iki kişi bile sizin cüssenize ulaşamaz. Gidiniz!”

“Sayın Kont, siz Tanrı vergisi çok büyük bir yeteneğe sahipsiniz, işte ben de ona sesleniyorum.”

“Beni pohpohlamaya çalışıyorsunuz. Bunu başaracağınızı zannetmeyin.”

“Sayın Kont, heyecanlı anlarınızda da, öfkeli anlarınızda da başkalarının düşüncelerini dinlemek gibi büyük bir yeteneğe sahipsiniz.”

“Güzel, güzel! İşte fazlasıyla dinlediğim düşüncelerden bahsediyoruz. Çok iyi bildiğim bir şey varsa, o da burada sevilmediğimiz, bu kentin insanlarının bize iyi gözle bakmadığıdır.”

“Herkes için aynı şey söylenemez!”

“Ama çoğu böyle! Onlar kentli gibi, bir imparatorluk kentinin yurttaşları gibi davranıyorlar mı? İmparatorlarının seçildiğini ve taç giydiğini gördüler; o haksız yere saldırıya uğrayıp topraklarını kaybetme, zorla başa

geçen birinin idaresinde yaşama tehlikesiyle karşı karşıya kalınca, şans eseri hem parasını, hem kanını onun lehine dökecek sadık müttefikler buluyor, ama Almanlar düşman aşağılanıp, olaylar kendi lehlerine gelişse bile, en ufak bir sıkıntıya dahi katlanmak istemiyorlar."

"Elbette siz bu zihniyeti uzun zamandır tanıyorsunuz, bilge bir insan olarak buna tahammül ettiniz ama yine de böylelerinin sayıları kabarık değil. Çok azı, düşmanın parlak nitelikleri karşısında körleşti, zaten siz kendiniz onu muhteşem bir adam olarak görüyorsunuz, çok azı onun gibi, bunu biliyorsunuz!"

"Tamam! Bunu uzun zamandır bildiğim halde ses çıkarmadım, böyle olmasa, bu kadar önemli bir anda yüzüme karşı bu şekilde hakaret etmeye kalkışamazdı. Nasıl istiyorlarsa öyle olsun, bu cesur sözcünün nezdinde cezalandırılmalılar, onları neyin beklediğini görmeliler."

"Yalnızca ufak bir erteleme, Sayın Kont!"

"Bazı konularda insan istese de çok hızlı davranamıyor."

"Yalnızca kısa bir süre için erteleme!"

"Komşu! Siz bana yanlış bir adım attırmak istiyorsunuz ama bunu başaramayacaksınız."

"Ne size yanlış bir adım attırmak isterim, ne de atacağınız yanlış adımı geri çekmenizi; kararınızda haklısınız: Karar Fransıza, kraliyet temsilcisine yakışıyor ama aynı zamanda Kont Thoranc olduğunuzu unutmayın."

"Onun burada söz hakkı yok."

"O akıllı adamı da dinlemek lazım."

"Eee, ne söyler?"

"Sayın Kraliyet Temsilcisi, diye başlayabilir söze: Size karşı bir kötülük yapmamış olsalar da, o kadar çok karanlık, isteksiz, yeteneksiz insana karşı uzun zaman sabır gösterdiniz. Elbette bu kişi size kötü davrandı ama kendinize hâkim olunuz, Sayın Kraliyet Temsilcisi! O zaman herkes sizi takdir eder ve över."

"Biliyorsunuz, saçmalıklarınıza katlanıyorum bazen, ama iyi niyetimi kötüye kullanmayın. Bu insanların gözleri kör mü? Savaşı kaybetseydik şu anda ne durumda olurlardı? Kentin kapılarına kadar çarpışıyoruz, kente girişi önlüyoruz, dayanıyoruz, köprüden geri çekilirken kendimizi savunuyoruz. Düşmanın eli böğründe boş boş oturduğunu sanıyorsunuz değil mi? El bombası atıyor, elinde ne varsa atıyor, yakabildikleri her yeri

ateşe veriyorlar. Pekiyi buradaki ev sahibinin derdi ne? Bu odalarda şimdi bir ateş küresi infilak edecekti, onu bir diğeri izleyecekti; onun lanet olası Pekin duvar kâğıtları zarar görmesin diye bu odalarda haritalarımı bile duvara çakmaya utandım ben! İnsanlar bütün gün dizlerinin üzerine çökmek zorunda kaldılar.”

“Bunu sizden başka kimse yapmaz!”

“Onların bize şans dilemesi gerekirdi. General ve subayları takdir etmeleri ve onlara teşekkür etmeleri, bitkin halka ümit vermeleri gerekirdi, bunu yapacaklarına, taraf tutmanın zehri yüzünden yaşamımın binbir zahmetle elde edilmiş en güzel, en mutlu anları mahvoluyor!”

“Bu partizanca bir şey ama bu adamı cezalandırmakla bunu ancak büyütürsünüz. Onunla birlikte diğerleri de sizi bir despot, bir barbar olarak ilan edecekler; onlar onu iyi bir şey için acı çekmiş, inançları uğruna şehit olmuş biri olarak görecekler; şimdi ona karşı olan diğerleri bile onu sadece hemşerileri olarak görecek, onun için üzülecek, size hak verseler bile, ona çok sert davrandığınızı düşüneceklerdir.”

“Sizi gereğinden çok dinledim, çekip gidin buradan!”

“O zaman sadece şunu dinleyin! Düşünün bir kere, böyle bir şey bu adamın ve bu ailenin başına gelebileceklerin en utanç vericisi olur. Ev sahibinin iyi niyetinden emin olmanız için bir sebebiniz yok ama evin hanımı bütün isteklerinizi yerine getirdi, çocuklar da sizi amcaları gibi gördüler. Bu tek darbeyle bu evin huzur ve mutluluğunu sonsuza dek yok etmiş olacaksınız. Hatta şunu da söyleyebilirim, eve bir bomba düşse, bu durumdan daha büyük bir yıkıntıya yol açmaz. Anlayışınıza o kadar hayranım ki Sayın Kont, size yalvarma fırsatını bu kez tanıyın bana. Düşmanın evinde bile kendini konuk olarak gören biri saygıya değer; oysa buradaki bir düşman değil, şaşkın biri. Kendinize hâkim olursanız, bu size sonsuz bir ün sağlayacaktır!”

“Bu harika olurdu.” diye gülümseyerek karşılık vermiş kont.

“Buna hiç kuşku yok.” diye karşılık vermiş tercüman. “Anneyi ve çocukları ayağınıza göndermedim, çünkü böyle sahneleri can sıkıcı bulduğunuzu biliyorum ama annenin ve çocukların size nasıl teşekkür ettiğini anlatmak isterim; Bergen’de çarpışmanın olduğu günden ve sizin o günkü yüce gönüllülüğünüzden durmadan nasıl bahsettiklerini, bunu çocuklarına ve torunlarına nasıl anlatacaklarını, yabancılarda bile size karşı

bir ilgi uyandırmayı nasıl bileceklerini anlatmak isterim, böyle bir olay hiçe sayılmamalı!”

“Zayıf noktamı yakalamış değilsiniz, tercüman. Öldükten sonra meşhur olmak için özen göstermiyorum, bu başkalarının işi, benim değil ama şu an doğruyu yapmak, sorumluluklarımı ihmal etmemek, onurumu tehlikeye atmamak, benim derdim bu. Gereğinden fazla konuştuk, şimdi gidin – cezalandırmayacağım nankörler size teşekkür etsinler!”

Bu beklenmeyen mutlu sonla şaşıran ve heyecanlanan tercüman gözyaşlarını tutamamış ve kontun ellerini öpmek istemiş; kont reddederek ve sert ve ciddi bir şekilde şunları söylemiş: “Böyle şeylerden hoşlanmadığımı biliyorsunuz!” Bu sözleri söyleyerek, acil işlerle ilgilenmek ve bekleyen kalabalığın isteklerini dinlemek üzere koridora çıkmış. Böylece sorun çözülmüş oldu, biz de ertesi sabah, önceki gün hediye edilmiş şekerlemelerin kalanlarıyla, uyuyup kaldığımız için kaçırdığımız tehdit edici sıkıntıyı atlatışımızı kutladık.

Acaba tercüman gerçekten bu kadar bilgece mi konuştu veya herkesin yaptığı gibi, mutlu ve olumlu gelişen bir olayın arkasından yaşadıklarını anlatırken abarttı mı, bilemem ama o, olayı her seferinde, her zaman hiçbir değişikliğe uğratmadan anlattı. Sözün kısası, o gün tercüman için herhalde yaşamının hem en sıkıntılı hem de en parlak günü oldu.

Ayrıca kontun sahte seremonilerin hepsini nasıl da reddettiğini, hak etmediği hiçbir unvanı asla kabul etmediğini, neşeli anlarında her zaman nasıl da esprili biri olduğunu şu ufak olay belgeleyecektir.

Soylu bir adam, ama aynı zamanda kafası karışık, yalnız yaşayan Frankfurtlulardan biri, evine yerleştirilen kişiden şikâyet etmek zorunda kalmış. Bizzat gelmiş, tercüman da ona yardımcı olmak istemiş ama o buna ihtiyacım yok demiş. Saygıyla eğilerek kontun karşısına çıkmış ve – “Ekselansları!” demiş. Kont da aynı şekilde eğilerek ona karşılık vermiş. Bu resmi selamlaşma karşısında adam unvanın yetersiz kaldığını düşünerek daha fazla eğilip, – “Monsenyör!” demiş. – “Bayım,” demiş kont gayet ciddi, “daha fazla abartmayalım, yoksa bu selamlaşma faslı majestelerine kadar uzayacak.” Diğeri oldukça mahcup, söyleyecek söz bulamamış. Belli bir mesafede duran ve meseleyi bilen tercüman araya girmemiş ama hayli sinirlenmiş, kont ise büyük bir neşeyle sözüne devam etmiş: “Örnek vermem gerekirse bayım, adınız nedir?” – “Spangenberg.” diye karşılık

vermiş adam. – “Benim ismim de,” demiş kont, “Thoranc. Spangenberg, Thoranc’dan ne istiyorsunuz? Şimdi oturalım, mesele hemen hallolsun.”

Böylece konu, burada Spangenberg diye bahsettiğim kişinin büyük memnuniyet duyacağı şekilde hemen halledilmiş ve bu hikâye, aynı akşam ailemiz içinde olanlara hınzırca sevinen tercüman tarafından sadece anlatılmakla kalmayıp, aynı zamanda tüm ayrıntıları ve mimikleriyle canlandırıldı.

Böylesi karışıklıklar, huzursuzluk ve sıkıntılardan sonra, kısa bir süre içinde eski güven dolu ve neşeli günler geri geldi, en azından gençler, bir engel olmadığında günlerini böyle geçiriyorlardı. Fransız tiyatrosuna duyduğum ilgi her temsilde artıyor; tiyatrodan sonra yemekteki ailemle masaya oturup genellikle sadece artakalanlarla yetinirken, her seferinde babamın sürekli eleştirilerine tahammül etmek zorunda kalmama rağmen, hiçbir akşam temsil kaçırmıyordum: Babam tiyatronun hiçbir işe yaramadığını ve insana hiçbir şey kazandırmadığını düşünüyordu. İçine düştüğüm durumda tiyatroseverlerin kendilerini savunacak ne kadar gerekçesi varsa hepsini bir bir sayıyordum. Mutluyken sıkıntı çekmek, dertliyken erdemli olmak nihayetinde edebiyatın terazisinde yeniden dengeleniyordu. Cezasını gören suçların güzel örneklerinden, *Miss Sara Sampson*’un[56] ve *Londralı Tüccar*’ın[57] büyük bir heyecanla önemini vurguluyordum, ancak *Scapin’in Dolapları*[58] ve benzerlerine sıra gelince yenik duruma düşüyordum, entrika dolu hizmetkârların aldatmacalarını ve coşkulu gençlerin aptallıklarını seyircinin olumlu karşıladığını görünce, huzurum kaçıyordu. Babamla birbirimizi ikna edemiyorduk; buna rağmen babam, benim Fransız dilinde inanılmaz derecede hızlı ilerlediğimi görünce, kısa bir süre sonra tiyatro konusunda benimle uzlaştı.

56 Gotthold Ephraim Lessing’in burjuva tragedyası. (ç.n.)

57 George Lillo’nun oyunu. (ç.n.)

58 Molière’in oyunlarından biri. (ç.n.)

İnsanlar böyledir işte, başkalarından gördüğünü, yeteneği olsun olmasın kendisi de yapmak ister. Bir süre sonra Fransız tiyatrosundaki bütün oyunları görmüştüm; birçok oyun ikinci, hatta üçüncü kez sahnelendi; en ağır tragedyadan en hafif piyese kadar hepsini görüp zihnimde canlandırdım; nasıl ki çocukken Terentius’u taklit etmeye cesaret ettiysem, şimdi de büyümekte olan bir erkek çocuk olarak, çok daha etkili olan bir olayda Fransız biçimlerini elimden geldiğince tekrarlamaktan geri

durmadım. O zamanlar yarı mitolojik yarı alegorik bazı oyunlar Piron tarzında oynanırdı; bunlar biraz parodi havasındaydı ve çok beğenilirdi. Bu temsiller özellikle ilgimi çekiyordu: Neşeli Merkür'ün küçük altın kanatları, kılık değiştirmiş Jüpiter'in şimşek saçan baltası, kadınlara karşı nazik Danae ve ne çoban ne de avcı olan güzeli görmek için yeryüzüne inen tanrılar gibi, Ovidius'un *Değişimler* ve Pomey'in *Pantheon Mythicum*'undakine[59] benzer motifler çok sık aklımdan geçtiğinden, bir süre sonra hayalimde böyle bir oyun oluşturdum; bununla ilgili olarak, konunun kırlarda geçtiğini, buna rağmen oyunda ne kral kızlarının ne prenslerin ne de tanrıların eksik olduğunu söyleyebilirim. Özellikle Merkür hayalimde öyle canlıydı ki, onu gözlerimle gördüğüme yemin bile edebilirdim.

59 François Antoine Pomey'in antik mitoloji ile ilgili el kitabı. (ç.n.)

Temize çektiğim yazımı arkadaşım de Rosne'un önüne koydum, çok nazik bir tavırla ve gerçek bir hami edasıyla aldı, elyazmama şöyle bir baktı, bana bazı dil hatalarımı gösterdi, bazı diyalogları çok uzun buldu ve nihayet boş bir zamanında yapıtı daha ayrıntılı inceleyip değerlendireceğine söz verdi. Lafı dolaştırmadan oyunun sahnelenip sahnelenemeyeceğini sorduğumda, bunun çok da olanaksız olmayacağı şeklinde yanıt verdi. Ona göre tiyatroda her şey fırsatlarla ilgiliymiş ve beni bütün kalbiyle destekliyormuş; yalnız bu konuyu gizli tutmalıymışız, çünkü bir keresinde kendi yazdığı oyunla tiyatro yönetimini şaşırtmışmış, yazarın kendisi olduğunu önceden bilmeselermiş, oyun kesinlikle sahnelenirmiş. Ona, ne olursa olsun suskunluğumu koruyacağıma söz verdim ve hayalimde piyesimin adını çoktan sokak köşelerinde ve meydanlarda görür gibi oldum.

Ayrıca işin uzmanı olma fırsatını yakalamak, zaten neşeli biri olan arkadaşımı çok mutlu etti. Oyunu başından sonuna dikkatle okudu, daha sonra bazı ufak tefek değişiklikler yapmak üzere oturduğumuzda oyun öylesine değişti ki, sonunda her şey mahvoldu. Üstünü çizdi, ilavelerde bulundu, bir figürü çıkarıp onun yerine bir başkasını koydu, kısacası sinirimi tepeme çıkaracak kadar çılgınca bir keyfilikle hareket etti. Onun bu işten anladığına dair düşüncem onu durduramadı, çünkü bana sık sık Aristoteles'in üç birlik kuralından[60], Fransız tiyatrosunun kurallara bağlı kaldığından, dizelerin olasılığından ve uyumundan o kadar çok bahsetmşti ki, onu hem kültürlü hem bilgili biri sanmıştım. İngilizleri eleştirir,

Almanları küçümserdi; sözün kısası, yaşamımda çok sık tekrarlanan tiyatroyla ilgili konferanslar çekerdi bana.

60 Mekânda, zamanda, olayda birlik. (ç.n.)

Fabldaki[61] erkek çocuk gibi, paramparça yapıtımı eve götürüp yeniden toparlamaya çalıştım ama nafile. Tümüyle vazgeçmek istemediğimden, ilk elyazmamı ufak tefek değişikliklerle sekreterimize temize çektirip babama verdim ve böylece oyun son halini aldıktan sonra, akşam yemeğimi bir süre sakin sakin yemek için onun beni rahat bırakmasını sağlamış oldum.

61 Goethe'nin *Acemi ile Eleştirmen* başlıklı şiiri. (ç.n.)

Bu başarısız deney beni düşündürdü, kendini beğenmiş uzmanın kabalığı yüzünden, herkesin vazgeçilmez bulduğu ama bana artık iyice kuşkulu gelen bu kuramları, kuralları doğrudan, kaynağından öğrenmek istedim, bu belki zor değil ama zahmetli bir işti. Önce Corneille'in *Üç Birlik Kuralı Hakkında* başlıklı makalesini okudum ve üç birlik kuralının nasıl uygulanacağını anladım ama niçin böyle olması isteniyordu, bunu hiç anlamadım, en kötüsü de, *Le Cid*[62] üzerine tartışmalardan haberdar oldukça, Corneille ve Racine'in kendilerini eleştirmenlere ve okuyuculara karşı savunmak gereğini duydukları önsözleri okudukça, daha büyük bir karmaşaya sürüklendim. Harikulade bir etki uyandıran *Le Cid* gibi bir oyunun kudretli kardinalin emri üzerine kötü ilan edildiğini, benim dönemimde yaşayan Fransızların ilahı Racine'in, o aynı zamanda benim de ilahımdı, (aza von Olenschlager biz çocuklara *Britannicus*'u oynattığında onu daha yakından tanımıştım, oyunda Neron rolü de bana düşmüştü) evet Racine'in diyordum, onun bile döneminde ne hayranları ne de eleştirmenleriyle baş edebildiğini, hiç kimsenin ne istediğini bilmediğini okuduklarımda çok net olarak gördüm. Tüm bunlar yüzünden aklım her zamankinden daha fazla karıştı, uzun zaman derin konuşmalarla, geçen yüzyılın bu kuramsal gevezelikleriyle kafamı yorduktan sonra, her şeyi bir kenara bıraktım, güzel yapıtlar ortaya koymuş yazarların kendilerinin bile bu yapıtlar hakkında konuşmaya başladıklarında, duruşlarının nedenini açıkladıkladıklarında, kendilerini savunduklarında, yapıtlarına eleştirel yaklaştıklarında ya da yapıtlarını olduğundan daha iyi göstermeye çalıştıklarında her zaman isabetli düşünmediklerini fark ettiğimde işe yaramaz her şeyi kararlı bir şekilde kendimden uzaklaştırdım. Bu yüzden yeniden, yaşayan yazarlara döndüm, tiyatro oyunlarını izlemeye daha bir hevesle gittim, bu zaman zarfında Racine'in ve Molière'in bütün yapıtlarını,

Corneille'inkilerin ise büyük bölümünü, inceleme sabrını gösterecek kadar özenle ve kesintisiz okudum.

62 Corneille'in *Le Cid* başlıklı trajik komedisi ilk kez 1636 yılının Aralık ayında sahnelendi. (ç.n.)

Kraliyet temsilcisi hâlâ bizim evimizde oturuyordu. Davranışlarını hiç değiştirmemişti, özellikle de bize karşı; ancak dikkat çeken bir şey vardı, her zamanki dürüstlük ve sadakatini sürdürse bile, görevini artık başlangıçtaki kadar coşkulu ve hevesli yürütmediğini, vaftiz çocuğunun babası tercüman bize açıkça söyledi. Fransızdan çok bir İspanyola uygun düşen karakteri ve davranışları, zaman zaman işini etkileyen ruh hali, olaylar karşısındaki dik başlılığı, şahsına ve karakterine ilişkin her şeye karşı aşırı duyarlı olması, bunların hepsi onu ara sıra üstleriyle çatışmaya sürüklüyordu. Buna bir de tiyatroda patlak veren bir düelloda yaralanması eklendi, kraliyet temsilcisinin en üst düzeyde emniyet görevlisi sıfatıyla herkesin ayıpladığı bir davranışta bulunmasını kimse onaylamadı. Söylediğim gibi, tüm bunlar onun daha içedönük bir yaşam sürmesine, olaylara zaman zaman daha tereddütle yaklaşmasına neden oldu.

Bu arada ısmarlanan resimlerin büyük bir kısmı teslim alınmıştı. Kont Thoranc boş zamanlarını bu resimlere bakarak geçiriyordu, daha önce bahsi geçen sivri çatılı odada, resimleri sıra sıra, enine, boyuna, yan yana, hatta yer darlığı çekildiği için üst üste asıp, tekrar alıp rulo yapıyordu. Çalışmalar yeniden inceleniyor, en başarılı bulunan parçalar tekrar tekrar mutluluk uyandırıyordu ama yine de bazı parçaların başka türlü yapılmış olması arzusu ifade ediliyordu.

Bundan yeni ve çok tuhaf bir çalışma ortaya çıktı. Yani ressamlardan biri figürleri, diğeri orta bölümdeki zemini ve arka planı, üçüncüsü ağaçları, dördüncüsü çiçekleri çok başarılı çalışmış olduğundan, kont, acaba resimlerdeki başarılı bölümler bir araya getirilse, bu yolla mükemmel yapıtlar ortaya çıkmaz mı diye bir fikre kapıldı. Hemen böyle bir çalışmaya başlandı, örneğin bitmiş bir peyzaja bir de güzel sürüler eklendi. Fakat bunun için her zaman yeterli boşluk bulunamadı, hayvanları resmedecek ressamın birkaç koyun eklemesi bile çok zordu, sonunda uçsuz bucaksız peyzaj çok sıkışık bir hale geldi. İnsanları resmedecek ressam ise çobanları ve oradan geçen birkaç kişiyi de resme eklemek zorunda kaldı; bunlar adeta birbirlerinin nefes almasını engelliyordu, hepsinin birden çok havadar bir yerde nasıl olup da boğulmadığı şaşırtıcıydı. Ortaya ne çıkacağını kimse

önceden asla tahmin edemezdi, iş bittiğinde de tatmin edici olmadı. Ressamlar öfkelendi. İlk siparişlerde kazançlıydılar, sonradan yapılan bu işlerde ise kayba uğradılar, oysa kont bu çalışmaların ücretlerini de cömertçe ödedi. Bir resim üzerinde birkaç ressam tarafından karmakarışık çalışılmış kısımlar, tüm çabalara karşın iyi bir etki sağlamadı, en sonunda biri, kendi çalışmasının başkalarınınki yüzünden mahvedildiğini, yok edildiğini düşündü; sanatçıların araları açıldı ve uzlaşamayacak kadar birbirlerine düşman olmalarına ramak kaldı. Bu değişiklikler ya da eklemeler demek daha doğru, sanatçılarla baş başa kaldığım, bahsi geçen atölyede yapıldı; çalışmalardan, özellikle hayvanlardan şu ya da bu hayvanı, şu ya da bu grubu beğenmek, onların yakın ya da arka planda resmedilmelerini önermek beni eğlendirdi, bazen ikna oldukları için, bazen de bana duydukları sempatiden isteklerimi yerine getirdiler.

Bu işe katılan ressamların cesaretleri hayli kırıldı, özellikle de Seekatz, evhamlı ve içedönük biriydi, oysa diğerlerinin arasında o eşsiz neşeli haliyle en iyi grup arkadaşıydı, ama yalnız, içine kapanık ve tamamen özgür çalışmak isteyen biriydi. Zor çalışmalarını bitirdikten, her zamanki yeteneğiyle onları çok büyük bir emek ve sevgiyle tamamladıktan sonra, şimdi kendi resimlerinde bazı değişiklikler yapmak ya da başkalarının resimlerini süslemek ya da kendisi başında durarak bir üçüncü kişiye resimlerini renklendirmek üzere birçok kez Darmstadt’tan Frankfurt’a gelmesi gerekiyordu. Sıkıntısı arttı, isyanı belli oldu, bu vaftiz babayı –bu arada o da vaftiz babası olmuştu– kontun isteklerine göre yönlendirmek için büyük çabalar harcamamız gerekti. Bir şey daha hatırlıyorum, resimlerin gidecekleri yerde duvar kâğıdı olarak kolayca yapıştırılması için, hepsini düzenli olarak paketlemek üzere sandıklar hazırlanmışken, bana göre küçük ama yapılması gerekli bir çalışma istendiğinde, Seekatz’ı yerinden kaldırıp buraya getirmek mümkün olmuyordu. Çocuklar ve gençlerde, hayvanlarda yaşama dair doğanın dört unsurunu tasvir edip, sadece figürlere değil, önemsiz sayılabilecek ayrıntılara da çok büyük özen göstererek sonuçta elinden gelenin en iyisini yapmıştı. Bunlar teslim edilmiş, paraları alınmıştı, bu konunun artık bir daha açılmamak üzere kapandığını düşünüyordu, fakat şimdi ölçüleri küçük verilen bazı resimleri birkaç fırça darbesiyle büyütmek için gelmesi gerekiyordu. O ise bunu bir başkası da yapabilir diye düşünmüş olmalı ki, yeni bir çalışmaya başlamıştı; kısacası gelmek

istemiyordu. Gönderme vakti gelmişti, ama resim henüz kurumamıştı, herhangi bir gecikme sorun yaratabilirdi; çaresizlik içindeki kont onu askeri yollarla getirtmeyi planlıyordu. Biz de resimlerin nihayet gönderildiğini görmek istiyorduk, vaftiz çocuğunun babası tercümanı bir arabaya bindirip, dik kafalıyı karısı ve çocuğuyla birlikte buraya getirtmekten başka çare bulamadık, Seekatz kont tarafından çok içten bir şekilde karşılandı, bütün ihtiyaçlarıyla ilgilenildi ve sonunda hatırı sayılır bir ücret ödenerek serbest bırakıldı.

Resimlerin gönderilmesinden sonra eve büyük bir huzur geldi. Tavan arasındaki sivri çatılı oda temizlenip bana verildi, sandıkların gönderildiğini gören babam kontu da onların arkasından göndermek arzusunun önüne geçemedi. Kontun sanata duyduğu ilgi babamınkiyle ne kadar aynı olursa olsun, yaşayan ressamlarla ilgilenme ilkesinin, zengin biri tarafından böyle verimli bir şekilde örnek alınmasına ne kadar çok sevinirse sevinsin, hatta koleksiyonunun mükemmel sanatçılara zor bir dönemde hatırı sayılır bir kazanç sağlamasına vesile olması onu ne kadar hoşnut ederse etsin, davranışlarının hiçbirini onaylamadığı, evine girmiş bu yabancıdan hoşlanmıyordu. Ona göre sanatçılar çalıştırılmalıydı, ama onlar duvar kâğıdı ressamlığı seviyesine düşürülmemeliydi; her yönüyle hoşlanmasanız bile, bir sanatçının kendi fikrince ve yetenekleri ölçüsünde yapmış olduğu şeyle yetinilmeli ve durmadan tartışıp her şeyde kusur bulunmamalıydı: Sözün kısası, kontun kendine özgü liberal çabasını saymazsak, kalıcı bir dostluk oluşmadı. Babam o odaya sadece kont yemekte olduğu zaman girdi, yalnızca bir kez Seekatz kendinden beklenmeyecek bir davranışta bulunup bütün aileyi resimleri görsünler diye odasına çağırdığında, babam ve kont sanat yapıtlarıyla ilgili olarak ortak bir sempati sergilediler ama aralarında bir yakınlaşma olmadı.

Evimiz kutular ve sandıklardan temizlenir temizlenmez, daha önce konuşulan ama arkası gelmeyen, kontun evden ayrılma konusu yeniden gündeme geldi. Görüşmeler aracılığıyla adil bir çözüm aranmaya, ricalarla onaylanmaya, nüfuz kullanarak ilgi görmeye çalışılıyordu, sonunda evlere asker yerleştiren beyler şu karara vardılar: Kont yeni bir eve yerleşecekti, bizim evimizin birkaç yıldan beri gece gündüz aralıksız katlandığı sıkıntı dikkate alındığından, daha sonrası için herhangi bir konuk ağırlama söz konusu olmayacaktı. Bu konuyla ilgili geçerli bir bahane olsun diye de

şimdiye kadar kraliyet temsilcisinin oturduğu birinci kat kiraya verilecek, böylelikle eve yeni bir konuk yerleşmesi olanaksız hale gelecekti. Sevgili resimlerinden ayrıldıktan sonra evde artık ilgisini çekecek bir şey bulamayan ve zaten kısa bir süre sonra geri çağrılmayı ve tayin edilmeyi uman kont bir başka güzel eve taşınmayı itirazsız kabul etti ve bizden iyi duygular ve huzur içinde ayrıldı. Bir süre sonra da kentten ayrıldı ve derecesi gittikçe yükselen pek çok rütbe aldı, fakat duyduğumuza göre bunlar onu pek memnun etmemiş. O arada, büyük bir gayretle yaptırdığı resimlerin başlarına bir şey gelmeden erkek kardeşinin sarayına asıldığını görme mutluluğunu yaşamış; birkaç kere mektup yazıp, ölçüler gönderip, bahsi geçen ressamlara çeşitli resimler yaptırdı. Yıllar sonra, Batı Hindistan'da bir Fransız kolonisinde valiyken öldüğü haberini aldık.

Dördüncü Kitap

Fransızların evimize asker yerleştirmesiyle büyük sıkıntılar yaşamış olsak da, o duruma o kadar alışmıştık ki, sonrasında biz çocuklara ev cansız gelecek kadar o günleri özledik. Ayrıca aile huzurunun tekrar tam olarak sağlanacağı da belli değildi. Yeni kiracılarla anlaşma sağlandı, biraz silip süpürüldükten, parlatılıp cilalandıktan, boya badanadan sonra ev yeniden eski haline döndü. Ebeveynimin çok değerli dostu, hukuk müşaviri Moritz, ailesiyle evimize taşındı. Frankfurtlu değildi, ama başarılı bir hukukçu ve devlet adamıydı, birçok küçük prensin, kontun ve ileri gelen beyin hukuk işlerini yürütürdü. Onu hep neşeli, nazik ve dosyalarının arasında harıl harıl çalışırken görmüşümdür. Eşi ve çocukları sakin, sessiz ve iyi insanlardı, ancak evimize bir hareket getirdikleri söylenemezdi, içedönük bir yaşantıları vardı; ama uzun süredir yoksun kaldığımız huzur ve sükûnete kavuştuk. Yeniden tavan arasındaki odama yerleştim, yaptığım çalışmalar ve araştırmalarla kendimden uzaklaştırmaya çalışsam da, bu odada yapılan resimlerden çıkıp gelen figürler zaman zaman gözümün önünde canlandı.

Hukuk müşavirinin kardeşlerinden biri olan elçilik müşaviri Moritz artık sık sık evimize geliyordu. Tam bir beyefendiydi, yakışıklıydı, davranışları rahat ve nazikti. O da soyluların işleriyle ilgilenirdi, iflaslar ve imparatorluk komisyonları nedeniyle babamla defalarca temasa geçti. Birbirlerine çok değer veriyor, genellikle alacaklıların tarafında yer alıyorlardı, ama hoşlarına gitmese de komisyon üyelerinin çoğunluğunun borçluların safına çekilmeye çalışıldığını biliyorlardı. Elçilik müşaviri bilgilerini paylaşmaktan hoşlanan biriydi, matematiğe karşı büyük sevgisi vardı, yaşamının akışında matematiğe yer olmadığından bu bilgilerini bana yardım etmek için kullanır, bundan büyük zevk alırdı. Bu sayede mimariyle ilgili taslaklarımı şimdiye kadar olduğundan daha ayrıntılı çizecek, o sırada bize her gün bir saat ders veren resim öğretmenimden[63] daha çok faydalanacak duruma geldim.

63 Johann Michael Eben (1716-1761) (ç.n.)

Bu değerli ve yaşlı adam elbette çok önemli bir sanatçı değildi. Çizgiler çizmemiz, bunlara göz, burun, dudak, kulak ve en sonunda yüz ve kafa oluşacak şekilde bir bütünlük kazandırmamız gerekiyordu, ancak bu arada ne doğal ne de sanatsal bir biçim oluşturma kaygısı güdülüyordu. Bir zaman insan figürünün kopyasını yapmak için canımız çıktı, sonunda çok ilerlediğimiz düşünülünce, kopyalarını yapalım diye Lebrun’un yüz

ifadeleri elimize verildi. Ama yaptığımız biçimsiz resimler de bizi geliştirmedi. Bunun üzerine peyzajlar yapmaya başladık, çeşitli ağaç türlerinin ve bir sürü şeyin resmi, sıradan geçen derslerde herhangi bir yol, yöntem izlenmeden yapılıyordu. Sonunda özgün yapıtın değeri veya tarzıyla ilgilenmeye gerek duymadan aynısını yapmaya, çizgilerimizin temiz olmasına dikkat eder olduk.

Biz böyle bir çaba içindeyken, babamız örnek bir davranış sergiledi. Hiç resim yapmamış biriydi, çocukları bu sanatla ilgilendiği için kendisi de geri kalmak istemiyor, o yaşta bile gençken ne yapmaları gerektiği konusunda onlara örnek olmak istiyordu. Böylece Piazzetta'nın bazı baş resimlerinin kopyalarını yaptı, normal bir kâğıdın sekizde bir formatına yapılmış bu meşhur resimleri, İngiliz kurşunkalemiyle en kaliteli Hollanda kâğıdına çizdi. Bu işi yaparken sadece taslaktaki temizliğe dikkat etmekle yetinmedi, gravürün taranmış alanlarının da aynısını yaptı, ama sertlikten kaçındığından kendi tarzını ön plana çıkarmamak için çok hafif dokunuşlarla, bastırmadan. Resimler gerçekten de tamamen yumuşak bir ifadeye ve aynı biçime sahipti. Yorulmak bilmeden sürekli çalışarak öyle ilerledi ki, bu önemli koleksiyonun hepsini numara sırasına göre bütün ayrıntılarıyla resmetti, o arada biz çocuklar bir baş resmini çizerken diğerine atlıyor ya da sadece hoşumuza gidenleri seçiyorduk.

Uzun zaman düşünülüp taşınıldıktan sonra, müzik dersi almamıza karar verildi, o dönemde dersler başladı, buna neden olan en son şeyi anmaya değer. Enstrümanın piyano olması konusunda uzlaşıldı, ancak öğretmenin kim olacağına bir türlü karar verilemedi. Nihayet bir keresinde piyano dersi almakta olan arkadaşlarımdan birinin odasına tesadüfen girdim, öğretmeni bana çok sevimli geldi. Sağ ve sol elin her parmağı için bir takma ad bulmuştu, kullanacağı parmağı komik bir şekilde bu adla gösteriyordu. Siyah ve beyaz tuşlar da yine aynı şekilde sembollerle isimlendirilmişti, seslere bile ad takılmıştı. Böyle renkli bir topluluk oldukça eğlenceli bir çalışma ortamı sağlıyordu. Parmakların kullanılması ve yöntem çok basit ve anlaşılır geliyordu insana, o arada öğrenci de çok esprili bir şekilde havaya sokulduğundan, her şey en güzel şekilde ilerliyordu.

Eve gelir gelmez ebeveynime bu eşsiz adamı vakit geçirmeden bize piyano öğretmeni olarak tutmaları için ricada bulundum. Önce biraz tereddüt ettiler ama sonra sorup soruşturdular; hakkında kimse olumsuz

konuşmadı, ama çok iyi olduğuna dair bir şey de söylenmedi. Bu arada kız kardeşime tüm komik adlandırmaları anlatmıştım, dersler başlasın diye sabırsızlanıyorduk, ısrarlarımızla bu adamın[64] öğretmenimiz olmasını sağladık.

64 Bismann 1763 yılının Haziran ayında Goethe ailesinin çocuklarına ders vermeye başladı. Cornelia, evleneceği 1773 yılına kadar şan da dahil ders almayı sürdürdü. (ç.n.)

Önce nota okumakla başladık, o sırada hiçbir espri yapılmayınca, şakacı adam ancak piyanonun başına oturduğumuzda, sıra parmaklara gelince espri yapmaya başlayacak diye kendimizi avuttuk. Ama ne tuşlar ne de parmak egzersizleri semboller için fırsat yaratmış göründü. Beş çizginin arasında ve üstündeki duruşlarıyla notalar kadar beyaz ve siyah tuşlar da sıkıcıydı, ne başparmak çocuğuyla, ne işaret çocuğuyla ne de altın parmakla ilgili tek hece geçti; adamın yüz ifadesi geçen dersteki kuru espriye nasıl takıldıysa öyleydi. Hayal kırıklığına uğrattığım için kız kardeşim beni en acı sözlerle suçladı ve her şeyi benim uydurduğumu düşündü. Adam işini aynı disiplinle yapmasına rağmen, benim de içim bayıldı ve pek fazla bir şey öğrenmedim; yine de o esprileri patlatacak diye bekliyor, kız kardeşimi her gün teselli ediyordum. Ama hiç espri yapılmadı, eğer benzer bir rastlantı bu bilmeceyi çözmeseydi, bunu kendime bile hiçbir zaman açıklayamazdım.

Arkadaşlarımdan biri tam dersin ortasında içeri girdiğinde, espri havuzundaki fıskiyelerin tümü birden açıldı; parmaklar adlandırılırken başparmak çocukları, işaret çocukları, başçık ve işaretçik, örneğin fa ve sol notalarına sıra geldiğinde facık, solcuk; fa diyez ve sol diyez diyecekse fadiz, soldiz yeniden ortaya çıkmış ve başrolü üstlenmişti. Genç arkadaşım gülmekten katıldı, insanın böyle neşeli bir yolla bu kadar çok şey öğrenebilmesinden mutluluk duydu. Bu mükemmel adamı kendine öğretmen olarak tutuncaya kadar ebeveynine rahat vermeyeceğine yemin etti.

Böylece oldukça erken yaşta, doğuştan gelen yeteneğimin beni daha da geliştirebileceğini bilmeden, yeni bir eğitim yönteminin ilkeleri doğrultusunda iki sanat dalına giden yol önümde kendiliğinden açıldı. Babam herkesin resim öğrenmesi gerektiğini iddia eder, bu yüzden de bunu açıkça emreden İmparator Maximilian’a büyük saygı duyardı. Beni ciddi ciddi müzikten çok resme yönlendirirken, kız kardeşime özellikle müziği

tavsiye etti, hatta ders saatlerinin dışında günün önemli kısmını kız kardeşimin piyanonun başında geçirmesine neden olan şey müzikti.

Bu şekilde çalışmaya zorlandıkça daha çok çalışmak istiyor, boş zamanlarımda bile çok ilginç uğraşlar buluyordum. Çocukluğumdan beri bende doğadaki nesneleri araştırma dürtüsü vardı. Çocukların bu tür nesnelerle bir süre oynayıp, evirip çevirdikten sonra en sonunda bunları yırtıp, parçalayıp koparmaları zaman zaman acımasızlık eğilimi olarak değerlendirilir. Oysa bu yolla nesnelerin aralarında nasıl bir bağıntı olduğunu, içten nasıl göründüklerini öğrenme arzusu ya da merakı giderilmeye çalışılır. Çocukken taç kısmına nasıl eklendiğini görmek için çiçeklerin yapraklarını kopardığımı veya tüylerin kanatlara nasıl bağlandığını gözlemek için kuşları yolduğumu anımsıyorum. Çocuklara bu yüzden kızmamak gerekir, doğa bilimciler bile birleştirmek ve bağlamaktan çok bölüp ayırarak, canlandırmaktan çok öldürerek bilgilendikleri görüşündedirler.

Çok şık, erguvan renkli kumaşla kaplı, güçlendirilmiş bir mıknatıs taşı günün birinde böyle bir araştırma merakının konusu oldu. Çünkü bu gizemli çekim gücü sadece kendisine uzatılan demir çubuk karşısında gücünü göstermekle kalmıyor, sürekli güçlenerek her gün daha büyük bir ağırlığı kaldırabilecek hale geliyordu; bu gizemli özellik beni o derece şaşırttı ki, etkisini uzun süre sadece izlemekle yetindim. Fakat sonunda, kılıfını çıkarırsam bazı kesin bilgilere ulaşabileceğimi düşündüm. Bunu gerçekleştirdim de, ama bir şey anlamadım çünkü kılıfsız aygıt bana pek fazla bir şey ifade etmedi. Onu da çıkardım ve sadece mıknatıs taşını ellerimle tutup, bıkmadan demir tozu ve dikiş iğneleriyle bazı denemeler yaptım, genç aklım çok yönlü deneyim dışında bundan pek bir fayda sağlamadı. Mekanizmanın parçalarını tekrar bir araya getirmeyi bilemedim, parçalar dağıldı, bu olağanüstü olguyu aletle birlikte ziyan ettim.

Bir elektrik makinesinin[65] parçalarını bir araya getirirken daha başarılı değildim. Gençliği herkesin elektrikle ilgilendiği bir döneme rastlayan bir dostumuz, bize sık sık delikanlılık zamanlarında böyle bir makine sahibi olmayı ne kadar çok arzuladığını, en önemli şartlara aldırmaksızın, eski bir iplik çıkrığı ve birkaç deney tüpü yardımıyla nasıl başarılı olduğunu anlatırdı. Bunları tekrarlamaktan hoşlanır, arada bizi de elektrik konusunda bilgilendirirdi, böylece bu konu biz çocuklara çok inanılır geldi, eski bir

iplik çıkrığı ve birkaç deney tüpüyle uzun zaman uğraşıp durduk, ama en ufak bir sonuç elde edemedik. Yine de inancımızı koruduk ve fuar zamanı, pek az görülebilecek kimi şeylerin yanı sıra sihirbazlık ve ilüzyon numaraları yapılırken, o zamanlar manyetik aletler kadar çeşitlenmiş olan bir elektrik makinesinin hünerlerini de görünce çok eğlendik.

65 1663 yılında Otto von Guericke tarafından icat edildi, 1740 yılında Johann Heinrich Winkler tarafından geliştirildi. Goethe'nin böyle bir makinesi vardı. Bu makine şimdi Weimar'daki Goethe müzesinde duruyor. (ç.n.)

Resmi eğitime karşı güvensizlik her geçen gün artıyordu. Herkes özel öğretmen arıyor, her aile bu masrafı karşılayacak durumda olmadığından, bu olanağı elde etmek için birkaçı bir araya geliyordu. Ancak çocuklar nadiren birbirlerine tahammül ediyorlardı; genç adam[66] yeterince otoriter değildi, sık sık tekrarlanan kırgınlıklardan sonra geriye kalan, nefret dolu ayrılıklar oluyordu. Bu yüzden hem kalıcı, hem daha faydalı başka kurumlar düşünülüyordu.

66 Muhtemelen Johann Jakob Gottlieb Scherbius (1728-1804), Goethe'nin Latince ve Yunanca öğretmeni. (ç.n.)

Yatılı okullar açmak düşüncesi zorunluluktan doğmuştu, Fransız dilinin etkin bir şekilde öğretilmesi ve aktarılması gerektiğini herkes hissediyordu. Babamın eğittiği bir genç vardı; onun hem uşağı, hem hizmetkârı, hem sekreteri, sözün kısası zaman içinde her şeyi olmuştu. Pfeil ismindeki bu adam çok iyi Fransızca konuşuyor, bu dili gayet iyi anlıyordu. Evlendikten sonra ona sahip çıkmak isteyenler onun için yeni bir iş düşünmüş, böylece akıllarına ona bir pansiyon açtırma fikri gelmiş, bu pansiyon yavaş yavaş küçük bir okula dönüşmüştü, burada bütün zorunlu şeyler, hatta sonradan Latince ve Yunanca bile öğretildi. Frankfurt'un çok yaygın, etkin ve sürekli ilişkileri, Almanca öğrenmek veya başka konularda kendini eğitmek isteyen genç Fransızların ve İngilizlerin bu okula gönderilmelerine fırsat yarattı. En verimli çağında olan Pfeil muhteşem bir enerjiye ve aktiviteye sahipti, herkes onu takdire değer görüyordu, yaptıkları kendine hiçbir zaman yeterli gelmediğinden, öğrencilerine müzik öğretmeni tutması gerektiğinde, hazır yeri gelmişken müziğe başlamakta sakınca görmedi ve öyle bir gayretle piyano çalmaya başladı ki, eskiden bir tuşa basmayı bile bilmezken, kısa süre içinde gerçekten iyi bir piyanist haline geldi. Babamın ilkesini benimsemiş gibiydi, bu ilke gereğince genç insanlara cesaret verebilmek ve onları teşvik edebilmek için ilerlemiş yaşında bile insan kendisini yeniden

öğrenci ilan etmeli, yeni becerileri çok zor edinebileceği bir yaşta, her şeye rağmen azim ve sebatla, doğuştan daha şanslı olan gençleri geride bırakmayı denemeliydi.

Piyano çalmaya duyduğu ilgi sayesinde Pfeil, klavyeli çalgılarla ilgilenmeye başladı, en iyisini edinme niyetiyle, bu çalgılarla isim yapan Geralı Friederici[67] ile görüşmeye başladı. Satmak üzere bu piyanolardan çok sayıda aldı ve sadece bir değil, birçok kuyruklu piyanoyu evinde sergileme, onlarla çalışma ve seslerini dinletme sevincini yaşadı.

67 Christian Ernst Friederici (1709-1780): Piyano ve org yapımcısı. (ç.n.)

Bu adamın canlılığı, müzik konusunda bizim evimize de büyük bir hareket getirdi. Babam tartışmalı konular da dahil, onunla sürekli iyi ilişkiler içindeydi. Bize de büyük bir kuyruklu Friederici piyanosu alındı ama ben kendi piyanomu kullanmaya devam edip, ona fazla dokunmadım, oysa bu piyano kız kardeşimin huzurunu oldukça kaçırdı, çünkü yeni piyanoyu layıkıyla değerlendirsin diye her gün daha fazla çalışması gerekti, bu arada babam gözcü, Pfeil ise örnek ve cesaret veren kişi sıfatıyla dönüşümlü olarak yanında durdu.

Babamın bir merakı biz çocuklara çok sıkıntı veriyordu. Bu da ipek böcekçiliğiydi, yaygınlık kazanırsa çok faydalı olacağına dair büyük hayalleri vardı. Tırtılların yetişmesi için büyük özen gösterilen Hanau'daki bazı tanıdıklar ona ilk fırsatı tanıdılar. Yumurtalar oradan tam zamanında gönderildi; dut ağaçlarının yaprakları yeterince büyüdüğünde tırtıllar yumurtadan çıkar, görülemeyecek kadar küçük yaratıklar büyük bir özenle beklenirdi. Tırtıllara daha çok yer ve bakım sağlamak için çatıdaki bir odada masa ve sehpalar tahtalarla birleştirilmişti, çünkü çok hızlı büyüyorlardı, en son kozalarından çıktıklarında öyle çok acıkıyorlardı ki, onları doyurmak için yeterince yaprak toplamak mümkün olmuyordu, gece gündüz demeden beslenmeleri gerekiyordu, çünkü her şey buna bağlıydı, içlerinde o büyük ve harika değişimin gerçekleştiği bir dönemde yiyecek kıtlığı çekmemeliydiler. Hava uygun olduğunda bu neşeli bir uğraş olarak görülebilir, fakat dut ağaçları soğuk havadan etkilenir, bu da büyük bir zorluk çıkarırdı. Daha da kötüsü, en son aşamada yağmurun yağmasıydı, çünkü bu yaratıklar neme hiç tahammül edemezler, bunun için nemli yaprakların özenle silinip kurulanması gerekir, bu her zaman tam olarak başarılamaz, bu ve benzeri nedenlerle tırtılların içinde bazı hastalıklar baş

gösterir ve küçük yaratıkların binlercesi ölürdü. Çürüme, gerçekten leş gibi bir kokunun yayılmasına neden olur, bu yüzden bazılarını kurtarmak için ölülerin ve hastaların temizlenmesi gerekirdi, bu ise biz çocuklara hayli kötü anlar yaşatan oldukça zor ve iğrenç bir işti.

O bir yılın en güzel bahar ve yaz günlerini ipek böceklerinin başında geçirdikten sonra, babama bir başka işte yardım etmek zorunda kaldık; daha kolay olmasına rağmen, daha az zorlandığımız söylenemezdi. Alttan ve üstten siyah çıtalara tutturulmuş Roma'ya ait manzara resimleri, yıllar boyunca eski evin duvarlarında asılı durmuştu, ışık, toz ve isten sararmış, sinekler yüzünden neredeyse görünmez olmuşlardı. Şimdi yeni evde böyle bir pislik hoş değildi, resimlerde görülen yerlere uzun zamandır gidememesi nedeniyle de babam için bu resimler değer kazanmıştı. Başlangıçta bu tip baskı resimler kısa bir süre önce edinilmiş izlenimleri tazelemeye ve canlandırmaya yarar. İzlenimlerimizin yanında yetersiz kalırlar ve genellikle gördüğümüz yerlerin yerini tutmazlar. Oysa ilk izlenimlerin hatırası zamanla solar ve onların yerini, farkına varmadan baskı resimler alır, böylece onlar da gördüğümüz yerler kadar değerli hale gelir, başlangıçta küçümsediğimiz şey sonunda takdirimizi ve ilgimizi kazanır. Durum bütün baskı resimler için böyledir, özellikle de portreler için. Yaşayan birinin portresini kimse kolay kolay beğenmez, ama bizden uzakta olan ya da çoktan rahmetli olmuş birinin taslak çizimi bile hoşa gider.

Sözün kısası, şimdiye kadar ihmalkâr davrandığı duygusuyla babam bu gravürleri olabildiğince eski haline dönmüş görmek istiyordu. Bunun ağartma yoluyla yapılabileceği biliniyordu; büyük formattaki kâğıtlar için riskli olan bu işlem yer bakımından hiç de uygun olmayan şartlar altında yapıldı; islenmiş gravürlerin, üzerinde ıslatılıp güneşlendirildiği büyük tahtalar, çatı katı pencerelerinin önündeki yağmur oluklarında çatıya yaslanmış halde durdu, bu yüzden bazı kazalar kaçınılmaz oldu. Bu işte önemli olan kâğıdı asla tam olarak kurutmamak, sürekli nemli kalmasını sağlamaktı. Bu görev bana ve kız kardeşime verildi, hem can sıkıntısı ve sabırsızlık hem de harcamamız gereken dikkatin eğlenmemize fırsat vermemesi yüzünden, başka zaman olsa çok hoşumuza gidecek bu tembellik büyük bir sıkıntıya dönüştü. Yine de sorun çözüldü ve gravürleri kalın bir kâğıt üzerine yapıştıran ciltçi, bazı kısımlarda ihmalimiz yüzünden

oluşan kenar yırtıklarını düzeltmek ve gravürleri eski haline getirmek için elinden geleni yaptı. Bütün gravürler tek ciltte toplanarak, en azından bu seferlik kurtarılmış oldu.

Biz çocuklar için yaşam ve eğitimle ilgili hiçbir eksik olmasın diye, tam bu sıralarda bir İngilizce öğretmeni[68] geldiğini bildirdi; dil konusunda biraz bilgisi olan herkese dört hafta içinde İngilizce öğretmeye ve öğrenciyi kendi kendine ilerleyecek duruma getirmeye hazır olduğunu duyurdu. Dolgun bir ücret aldı, sınıftaki öğrenci sayısıyla ilgilenmedi. Babam hemen bir deneme yapmaya karar verdi, benimle ve kız kardeşimle birlikte bu deneyimli öğretmenden ders aldı. Dersler aksamadan yapıldı, tekrarlar da unutulmadı; bu dört hafta boyunca diğer çalışmalara ara verildi, öğretmen bizden, biz ondan memnun ayrıldık. Daha uzun süre kentte kalıp pek çok müşteri bulduğundan, ara ara bizi yoklamaya ve bize yardım etmeye geldi, ona güvenen ilk kişiler olduğumuz için bize müteşekkirdi, bizi diğerlerine örnek gösterebileceği için de çok gururluydu.

68 Johann Peter Christoph Schade: 1734 doğumlu öğretmen 1762 yılında Frankfurt'a gelmişti ve kentin ilk İngilizce öğretmeniydi. (ç.n.)

Böylece babam yeni bir ilgi geliştirmiş oldu ve İngilizce de diğer dil çalışmaları arasındaki yerini aldı. Bazen bu dilin, bazen öbür dilin gramerini öğrenmenin veya alıştırma yapmanın, çalışmalarımın konusunu bazen şu yazardan, bazen bu yazardan almanın ve dersler yüzünden ilgi duyduğum şeylere vakit ayıramamanın bana gittikçe daha zor gelmeye başladığını şimdi itiraf ediyorum. Bu yüzden aklıma hepsini birden aynı anda yapma fikri geldi; birbirinden uzak, dünyanın dört bir yanına dağılmış, birbirlerinin içinde bulunduğu durumdan ve duygulardan haberdar olan altı ya da yedi kardeşi anlatan bir roman konusu buldum. En büyük erkek kardeş iyi bir Almancayla, yaptığı geziyle ilgili çeşit çeşit konuları ve olayları rapor eder. Kız kardeş bayan üslubuyla, bir sürü ayrıntı ve kısa cümlelerle, daha sonra yazılan *Zafer Kulesi*'ne[69] benzer şekilde, bazen ona bazen de diğer kardeşlere karşılık verir, kâh ev işlerinden, kâh gönül işlerinden bahseder. Erkek kardeşlerden biri teoloji okur ve çok kitabi bir dille Latince mektup yazar, bazen de mektuba Yunanca bir not ekler. Diğer bir erkek kardeş de Hamburg'da bir ticarethanede çalışmaktadır, onun payına düşen İngilizce yazmaktır, daha genç olup Marsilya'ya yerleşmiş olanın Fransızca yazışması gibi. Dış dünyaya açıldığı ilk gezide İtalyanca ile bağ kuran ise bir müzisyendir, hiçbir şeyi beğenmeyen, şımarık biri olan

en küçük kardeş de öbür dillerle bir ilintisi olmadığından Yidiş diline[70] yoğunlaşır, korkunç yazısı diğerlerini çıkmaza sürükler, ebeveynini ise güzel buluşundan dolayı güldürür.

69 Johann Martin Miller'in *Siegwart* adlı sentimentalist manastır hikâyesi. (ç.n.)

70 Goethe kısa bir süre Karl Christian Christfreund'dan Yidiş dersleri almıştı. (ç.n.)

Anlatı figürlerimin bulundukları bölgelerin coğrafyasını inceleyerek bu harika biçime uygun bazı konular aradım, bu cansız yerlere, kişilerin karakterleriyle ve işleriyle yakınlığı olan birçok insani özellik kattım. Bu şekilde alıştırma yaptığım kitabımın bölümleri gittikçe daha kapsamlı hale geldi; babam daha mutluydu, ben de kapasitemin ve becerilerimin daha çok farkına vardım.

Nasıl ki böyle şeyler bir başladı mı, bir türlü sonu gelmez ve sınır tanımazsa, bunda da aynı şey oldu: Tuhaf Yidiş dilini öğrenip, okuyabildiğim ölçüde güzel yazmaya çalışırken, İbraniceden türeyen, onun modern, bozulmuş ve çarpılmış hali olan bu dilin kesin bilgilerle işlenmesi için gerekli İbranice bilgisinin bende eksik olduğunu anladım. Bu yüzden babama İbranice öğrenmem gerektiğini açtım, çok istekli bir şekilde onayladı; yüce bir amacım daha vardı. Hem Eski Ahit'i, hem de Yeni Ahit'i anlamak için temel dillerin bilinmesi gerektiğini her yerde duyuyordum. Yeni Ahit'i çok rahatlıkla okuyordum. Pazar günlerine hazırlanmak için kiliseden sonra söz konusu havarilerin İncil'leri ve mektuplarının ezberden okunup, tercüme edilip biraz da açıklanması gerekirdi. Eski Ahit'te de aynı şeyi yapmak istedim, Yeni Ahit'e göre Eski Ahit orijinalliğinden dolayı bana daha çok hitap ediyordu.

Yarım yamalak iş yapmaktan hoşlanmayan babam, lisemizin müdürü Doktor Albrecht'ten bana özel ders vermesi için ricada bulunmaya karar verdi; bu sade dilin en gerekli bilgilerini öğreninceye kadar her hafta ders alacaktım; çünkü babam o kadar çabuk olmasa bile, en azından İngilizce için gereken zamanın iki mislini sarf ederek İbranicenin halledileceğini umuyordu.

Müdür Albrecht dünyanın en ilginç tiplerinden biriydi, kısa boylu, şişman değilse de tıknaz, sakat olmasa da tipsiz, kısacası uzun rahip gömleğini giymiş, peruk takmış bir Aisopos. Yetmiş yaşın üstünde gösteren yüzü alaycı bir gülümsemeyle çarpılırken, gözleri hep alabildiğine açık olurdu, gözleri kanlanmış olsa da hep pırıl pırıl ve akıllı bakardı. Yalınayaklılar

Manastırı diye bilinen lise yerleşkesinde oturuyordu. Çocukken ebeveynimle onu ara sıra ziyaret ederdik; uzun, karanlık koridorların, ziyaretçi odalarına dönüştürülmüş şapellerin, merdiven ve köşelerin böldüğü mekânın içinden tüylerim ürpererek geçerdim. Sıkıştırmadan her gördüğünde beni sınavdan geçirir, beni beğendiğini söyler ve bana cesaret verirdi. Günün birinde, resmi sınavdan sonra yapılan sınıf geçme töreninde gümüş *praemia virtutis et diligentiae*'yi[71] dağıtırken, kürsüsünün hemen yakınında dışardan gelen bir seyirci olarak beni gördü. İçinden koleksiyon paralarını çıkardığı küçük torbaya özlemle bakmış olmalıyım; gözünü kırpıp bir basamak aşağı inerek o gümüş paralardan bir tane de bana verdi. Diğerleri okulun öğrencisi olmayan birine verilen bu armağanı kuraldışı bulsalar da, ben çok sevindim. Ancak sıradışı birini, çok da çarpıcı bir şekilde sergileyen iyi yürekli ihtiyar için bu o kadar da önemli değildi. Eğitimci olarak çok iyi bir isim yapmış ve işini bilen biri olmasına rağmen, yaşı böyle bir işi yürütmesine eskisi kadar izin vermiyordu. Ama onu engelleyen elinin ayağının tutmaması değil, fiziksel koşullardı; önceden bildiğim gibi, ne Protestan kilisesi, ne okul yöneticilerinden, ne rahiplerden ne de öğretmenlerden memnundu. Hataları ve eksiklikleri görmeye ve hicve eğilimli doğasına, gerek bilimsel çalışmalarda gerekse topluluk karşısında yaptığı konuşmalarda sonsuz bir özgürlük tanır, okuduğu ve beğendiği tek yazar Lukianos gibi, yazdığı ve konuştuğu her şeyi iğneleyici ifadelerle süslerdi.

71 Latince çalışkanlık ve başarı ödülleri. (ç.n.)

İyi tarafı, hoşlanmadığı insanların yüzüne karşı kabalık etmemesiydi, daha çok bağlantılı konular, imalar, klasik yapıtlardan bölümler, İncil'den özdeyişlerle süslü ifadeler kullanarak eleştirmeyi düşündüğü yetersizliklere dikkat çekerdi. Bunun da ötesinde konferansları (her seferinde konuşmasını kâğıttan okurdu) sevimsiz ve anlaşılmazdı, en çok yaptığı da, ara sıra öksürerek ama sık sık çatlarcasına yavan bir kahkahayla konuşmasına ara vermekti, böylece alay içeren bölümleri önceden haber verip tepkisini göstermiş olurdu. Ondan ders almaya başladıktan sonra, bu garip adamın yumuşak başlı ve iyi huylu biri olduğunu gördüm. Her akşam saat altıda ona gider, çıngıraklı kapı arkamdan kapanıp manastırın uzun ve karanlık koridorunu baştan başa geçerken, kendimi hep evimdeymişim gibi huzurlu hissederdim. Kütüphane odasındaki muşamba kaplı masaya otururduk, sık sık karıştırdığı Lukianos'un kitabını yanından hiç ayırmazdı.

Bütün bu iyi yanlarına rağmen, derse törensiz başlayamazdım, çünkü öğretmenim bazı alaycı saptamaları yapmadan ve İbranicenin ne işime yarayacağı konusundaki düşüncelerini söylemeden edemezdi. Ona Yidiş diliyle ilgili niyetimi açmayıp Eski Ahit'in daha iyi anlaşılmasıyla ilgili şeyler söyledim. Bunun üzerine güldü ve “Anlamayı bırak, okumayı sökersen buna bile şükretmen gerek.” dedi. Bu içten içe canımı sıktı ve harflere geldiğimizde bütün dikkatimi topladım. Şekillerini ve adlarını büyük ölçüde bildiğim Yunanca alfabeyle benzerlik gösteren bir alfabe buldum karşımda. Bu alfabedeki her şeyi kısa zamanda kavrayıp öğrendim, şimdi sıra okumaya geldi diye düşünüyordum. Okumanın sağdan sol tarafa olduğunu gayet iyi biliyordum. Fakat birdenbire bir sürü küçük harf ve simge çıktı ortaya, sesli harfleri gösteren her çeşit nokta ve çizgi vardı, sesli harfler daha büyük bir alfabede açık açık yazılıyken, bilmediğim adlandırmalarla geri kalanları gizlenmiş gibi görünce şaşkınlığım daha da arttı. Parlak dönemlerinde Yahudi halkının gerçekten de ilk simgelerle yetindikleri ve başka türlü yazmayı ve okumayı bilmedikleri de öğretiliyordu. Bana daha kolay görünen bu eski yöntemi denemeyi çok isterdim doğrusu ama benim ihtiyar biraz sert bir tavırla bir açıklamada bulundu: Grameri eskiden geçerli olduğu haliyle yazıp öğrenmeliymişiz. Bu noktalar ve çizgiler olmazsa okumak çok zor bir işmiş, bunu ancak bilim adamları ve deneyimli kişiler yapabilirmiş. Bu küçük ayırt edici simgeleri öğrenme zahmetine katlanmama rağmen, olay bana gittikçe daha karışık gelmeye başladı. İlk zamanlarda kullanılan daha büyükçe simgelerin bazılarının ait oldukları yerde hiçbir geçerlilikleri kalmamıştı, ama onlardan doğan daha küçük simgeler boşu boşuna yazılmıyordu. Bazen yine kısık bir nefes demekken, bazen de az ya da çok sert bir gırtlak sesi demek oluyordu, bazen de sadece destek ya da dayanak görevi görüyordu. Son olarak her şeyi tam olarak öğrendiğinizi zannettiğinizdeyse, büyükler kadar küçük işaretlerin de bir önemi olmadığını, asıl büyük işin gözlere düştüğünü, dudaklara ise pek yapacak bir şey kalmadığını öğreniyordunuz.

İçerik olarak yabancısı olmadığım bir şeyi anlaşılması zor, yabancı bir deyim olarak kekelemem gerektiğinde, benim için olanaksız belli bir geniz ya da gırtlak sesi çıkarmam istendiğinde aslında konudan tamamen kopuyor, çocukça bir yaklaşımla bu bir sürü simgenin garip ismiyle alay ediyordum. Oradakiler zaman zaman vurgu yerine geçen ve beni çok

eğlendiren imparatorlar, krallar ve düklerdi. Fakat bu yavan espriler kısa bir süre sonra cazibesini yitirdi. Yine de okurken, tercüme ederken, tekrarlarken, ezberlerken kitabın içeriğinin tüm canlılığı ile gözümün önüne gelmesi bütün bunları bana unutturdu, yaşlı hocamdan asıl beklediğim içerikle ilgili açıklamalardı. Gerçek ve olasılıklarla ilgili rivayetlerin çelişkileri bana eskiden de çok çarpıcı gelirdi; Givon üzerinde güneşin, Ayalon vadisinde ayın yerinde sabit kalması yüzünden özel ders aldığım öğretmenlerimin başını az ağrıtmamıştım, başka olasılık dışı ve aykırı olgulardan hiç bahsetmeyeyim. İbranicede ustalaşmak için yalnızca Eski Ahit'le meşgul olurken benzer şeyler tetiklendi, Eski Ahit'i Luther'in çevirisinden değil, babamın hemen benim için edindiği Sebastian Schmid'in aslına uygun olarak basılmış versiyonundan iyice çalıştım. Bu aşamada ne yazık ki dil alıştırmalarını yaptığımız dersler aksamaya başladı. Okumak, çeviri yapmak, gramer, yazı yazmak ve kelimeleri ezberlemek nadiren dolu dolu yarım saat sürerdi, çünkü hemen anlamı çözmeye, daha Hz. Musa'nın birinci kitabında olmamıza rağmen, daha sonraki kitaplardan aklımda kalanları ifade etmeye başlardım. Başlangıçta iyi huylu ihtiyar beni böyle sapmalardan uzaklaştırmaya çalıştı ama sonunda bu durum ona da eğlendirici gelmeye başladı. İster istemez kendine özgü bir tarzda öksürüp gülmekten kendini alamadı, hataya düşebileceği açıklamalar yapmaktan kaçındı, buna rağmen ben ısrarlarımdan vazgeçmedim: Kuşkularımı ifade etmek benim için çözümlere ulaşmaktan daha önemliydi ve o davranışlarıyla bana bu hakkı verdikçe, giderek daha heyecanlı ve daha gözü pek oldum. O katılırcasına kahkaha atarken, her seferinde sadece şunu söyledi: "Deli çocuk! Deli genç!"

Yine de Kutsal Kitap'ı didik didik eden çocuksu merakımı oldukça ciddiye alıyor ve yardıma değer görüyor olmalıydı. Bu yüzden bir süre sonra beni kitaplığında bulunan İngilizce büyük Kutsal Kitap'a[72] yönlendirdi, bunda zor ve çok net olmayan bölümlerin açıklaması akıllıca ve özenli bir şekilde yapılmıştı. Bu çeviri Alman din bilginlerinin büyük çabaları sayesinde özgün yapıt karşısında üstünlük sağlamıştı. Çeşitli düşüncelere yer verilmiş, sonunda kitabın değerini, dinin gerekçesini ve insan zekâsını bir ölçüde yan yana var edebilen bir tür uzlaşma sağlanmıştı. Dersin sonuna doğru ne zaman basmakalıp sorular ve çelişkilerle kendimi göstersem, hemen kitap rafını gösterirdi; kitabı alıp okurdum, o da

Lukianos'unu karıştırırdı; ne zaman kitap üzerine düşüncelerimi dile getirsem, keskin zekâma verdiği karşılık her zamanki kahkahası olurdu. Uzun yaz günlerinde, okuyabildiğim sürece oturmama izin verirdi, bazen beni yalnız bırakırdı, ancak bir kitabın arkasından bir başka kitabı eve götürmeme izin verinceye kadar bir süre geçmesi gerekirdi.

72 İngiliz teologların yorumladığı ve on dokuz ciltten oluşan Kutsal Kitap, Romanus Teller, Johann Augustin Dietelmair, Siegmund Jacob Baumgarten tarafından *Die heilige Schrift des Alten und Neuen Testaments nebst einer vollständigen Erklärung (…)* başlığıyla Almancaya çevrilmişti. (ç.n.)

İnsan nereye yönelirse yönelsin, ne yaparsa yapsın, sürekli olarak doğanın kendisine çizdiği yola geri dönüyor. Şu andaki durumumda benim için de aynı şey söz konusuydu. Dil ve kutsal yazıların içeriğini öğrenme çabalarımın sonunda, o güzel ve çok kutsal topraklar, o toprakların çevresi ve komşuları, yeryüzünün bu parçasını binlerce yıl boyunca yücelten halklar ve olaylar hayalimde daha canlı bir görüntüye kavuştu.

Bu küçük yer, insan soyunun kökenini ve gelişimini görür; tarihin ilk dönemlerine dair ilk ve en ilahi haberler bize oradan ulaşır; burası hem çeşitlilik gösteren bir yer hem sade ve kavranması kolay, inanılması çok güç göçlere ve yerleşimlere uygun bir yer olarak hayalimizde canlanır. Tüm yeryüzündeki yerleşilebilir yerlerden burada ismi geçen dört nehir arasındaki ufak, oldukça hoş bir yer, genç bir insan için seçilip ayrılır. O, ilk yeteneklerini burada geliştirir, bilgi peşinde koşarken, kendinden sonra gelen neslin huzurunu kaçıracak felaket burada onun başına gelir. Cennet kaybedilir, insanlar çoğalıp kötüleşir, insan soyunun uygunsuz davranışlarına henüz alışmamış tanrıların sabrı tükenip bu soyu yok eder. Çok az sayıda insan tufandan kurtulur; bilinen anavatan toprakları yeniden, şükreden kurtulanların gözlerinin önüne serilir.

Bu dört nehirden[73] ikisi, Fırat ve Dicle, hâlâ yataklarında akıyor. İlk ırmağın adı kalır, ikincisi ismini akışından alır. Cennetin belirgin izleri, bu kadar büyük bir değişimden sonra bulunacak gibi değildir. Yenilenen insan nesli, buradan ikinci kez göç eder; çeşitli yollarla beslenme ve çalışma olanağına kavuşur, en çok da evcil hayvanlardan oluşan büyük sürüleri etrafında toplama ve onlarla göç etme olanağına kavuşur.

73 Bu ırmaklar Pişon, Gihon, Dicle ve Fırat'tır. Bkz. Eski Ahit; Yaratılış 2,11 vd. (ç.n.)

Hem bu yaşam tarzı hem soyların artışı, halkları kısa zamanda birbirinden uzaklaşmak zorunda bırakır. Akrabalarını ve dostlarını sonsuza dek kaybetmeye hemen karar veremezler; akıllarına, onlara dönüş yolunu

uzaklardan gösterecek yüksek bir kule yapmak gelir. Ama bu deneme, ilk çaba gibi başarısız olur. Onlar öyle hemen mutlu ve akıllı, sayıca çok ve birlik olamazlar. Tanrılar onların kafasını karıştırır, inşaat yarım kalır, insanlar dört bir yana dağılır; yeryüzünde yerleşim sağlanır ama insanlar artık bölünmüştür.

Bu yerler aklımızdan ve fikrimizden hiç çıkmaz. Sonunda yine evlatlarına belli bir kişilik vermekten ve böylece onları sonsuza kadar her türlü dönüm noktasında ve göçte büyük bir ulus olarak birleştirmekten çok mutluluk duyan bir ulusun babası yine buradan çıkar.

İbrahim, Fırat'tan yola çıkarak, tanrısal bir işaretle doğuya doğru yürüyüşe geçer. Çöl, bu yolculukta karşısına belirgin bir engel çıkarmaz; Ürdün'e gelir, nehri geçer, Filistin'in güzel güney bölgelerinde dolaşır. Bu ülke eskiden ele geçirilmiştir ve oldukça yoğun bir nüfusa sahiptir. Fazla yüksek olmayan taşlık ve verimsiz dağlar, sulak ve tarıma elverişli ovaların ortasında uzanır. Kentler, araziler, bazı yerleşimler düzlükte ve suları Ürdün'de toplanan büyük ovanın yamaçlarında dağınık haldedir. Ülke çok kalabalık, toprak çok bereketli olsa da dünya hâlâ yeterince büyüktür, insanlar çevrelerindeki toprakları hemen ele geçirecek kadar hesapçı, aç gözlü ve saldırgan değildir. Bu araziler arasında otlayan sürülerin rahatça oradan oraya hareket edebileceği geniş yerler vardır. İbrahim böyle yerlerde yaşar, erkek kardeşi Lut da yanındadır ama buralarda uzun süre kalamazlar. Nüfusu zaman zaman azalan, zaman zaman çoğalan, ürünleri hiçbir zaman ihtiyacı karşılamayan ülkenin söz konusu koşulları beklenmedik bir kıtlık yaratır ve tesadüfen orada bulunması nedeniyle yiyeceğin azalmasına neden olan göçmen yerliyle birlikte aç kalır. Bu iki Keldani kardeş Mısır'a gider; birkaç bin yıl boyunca dünyanın en önemli olaylarının meydana geleceği yer bize böyle anlatılır. İnsanların Dicle'den Fırat'a, Fırat'tan Nil'e kadar uzanan topraklara yerleştiğini, oralarda herkesin bildiği, tanrıların sevdiği, bizim için değerli bir adamın, sürüleri ve eşyalarıyla zaman zaman göçtüğünü ve onları kısa zamanda sayıca çoğalttığını görürüz. Kardeşler geri döner ama çekilen kıtlıktan ders almış olduklarından, birbirinden ayrılma kararı alırlar. Gerçi her ikisi de güney Kenan'da kalır ama İbrahim Hebron'daki Mamre meşeliğine yerleşirken, Lut, Siddim ovasına gider; şimdiki Ölü Deniz'in bulunduğu yerde kuru bir toprak elde etmek için, Ürdün'de suyun akacağı bir yeraltı kanalının olduğunu düşünecek kadar

hayalimiz güçlü ise, bu ova gözlerimizin önünde ikinci bir cennet olarak canlanabilir, zaten canlanmalıdır da, daha da ileriye gidersek, orada ve çevrede oturanların, sefaya düşkün ve günahkâr diye adları çıktığından, rahat ve varsıl bir yaşam sürdürdüklerini varsayabiliriz. Lut onların arasında yaşar ama inzivaya çekilmiş olarak.

Fakat Hebron ve Mamre, Tanrı'nın İbrahim'le konuştuğu ve ona dört yönde gözünün görebildiği kadar, tüm bölgeleri kapsayan bütün ülkeleri vaat ettiği önemli kentler olarak karşımıza çıkar. Gözümüzü bu sakin bölgelerden, kutsal güçlerle ilişki kurabilen, onları konuk gibi ağırlayan, onlarla konuşan bu göçebe halklardan bir kez daha batıya çevirip, Kenan'ın durumuna benzer önemsiz bölgeleri de düşünmeliyiz.

Aileler birbirine bağlıdır; birleşirler, ulusların yaşam tarzı uyum sağladıkları veya sağlayacakları yer tarafından belirlenir. Suları Dicle'ye akan sıradağlarda savaşçı halklar görürüz, çok erken zamanlarda dünyayı fetheden ve dünyaya hükmeden hükümdarların öncüleri olur ve o zamanlar için korkunç sayılacak bir savaşla bize gelecekteki büyük olayların başlangıcını sergilerler. Elam kralı Kedorlaomer, müttefikleri üzerinde çok etkili olur. Uzun süre hüküm sürer: İbrahim'in Kenan'a gelmesinden önce on iki yıl boyunca Ürdün'e kadar tüm halkları vergi vermeye zorlar. Sonunda zayıf düşerler ve müttefikler savaşa hazırlanır. Beklenmedik biçimde onları bir yolda görürüz, muhtemelen İbrahim de Kenan'a gitmek üzere aralarındadır. Ürdün'ün batısı ve güney tarafındaki halklar yenilgiye uğrarlar. Kedorlaomer, ordusunu güneye, çölde yaşayan halklara doğru yönlendirir, sonra kuzeye doğru giderek Amaleklileri yener, Amorilere de üstün geldikten sonra Kenan'a varır, Siddim ovası krallarına saldırır, onları yener ve dağıtır, zengin ganimetlerle, zafer elde etmiş ordusunu Lübnan'a kadar götürmek için Ürdün'den yukarı doğru yola koyulur.

Esirler, ganimetler, varı yoğuyla sürüklenenler arasında, konuk olarak bulunduğu ülkenin kaderini paylaşan Lut da vardır. İbrahim bunu öğrenir, biz burada ulus atasını hemen savaşçı ve kahraman olarak görürüz. Emrindeki hizmetkârları toparlar, onları gruplara ayırır, ganimetleri taşıyan ağır arabaya saldırır; arkalarında hiç düşman kalmadığını zanneden bu muzafferleri yanıltır, erkek kardeşini, onun servetini, yenilgiye uğramış kralların servetlerine ait bazı şeylerle birlikte geri getirir. Bu kısa sefer sayesinde İbrahim adeta ülkeyi zapt eder. Koruyucu, kurtarıcı, kendi

çıkarlarının peşinde olmayan biri olduğundan, yerli halk onu kral gibi görür. Ovanın kralları onu minnetle, kral ve rahip Melkisedek ise kutsayarak karşılar.

Sonsuza kadar var olacak bir neslin kehanetleri yenilenir, gittikçe daha uzağa giderler. Ona Fırat'ın sularından Mısır'daki ırmağa kadar tüm topraklar vaat edilir ama hâlâ evlat sahibi olmak konusunda durum pek parlak değildir. Seksen yaşına gelmiştir ve henüz bir oğlu yoktur. Tanrılardan çok ona güvenen Sara'nın sabrı tükenmeye başlar: Doğu gelenekleri uyarınca, cariyesi sayesinde soyunun devam etmesini ister. Ama Hacer efendisine verilir verilmez, bir oğul sahibi olmak için hamile kalır kalmaz, evde anlaşmazlık çıkar. Kadın, koruması altındaki Hacer'e kötü davranır, Hacer diğer gruplar içinde daha iyi yaşayacağını düşünerek kaçar. Yüce bir işaret alınca geri döner ve İsmail doğar.

İbrahim doksan dokuz yaşındadır, çok sayıda çocuğu olacağı müjdesi o kadar çok tekrarlanır ki, sonunda her iki kadın da söylenenleri gülünç bulur. Nihayet Sara da hamile kalır ve bir oğlan doğurur, ona İshak adı verilir.

Tarih, büyük ölçüde insan soyunun yasaya uygun olarak üremesine dayanır. Dünyadaki en önemli olayları anlamak için ailelerin sırlarını bilmek gerekir; ulusların atalarının evlilikleri de bazı gözlemlerde bulunmamıza vesile olur. İnsanın kaderini belirleme lütfunda bulunan tanrılar, her tür evliliği burada sanki örnek olsun diye anlatmış gibidir. Pek çok kişinin beğendiği güzel bir kadınla yıllarca çocuksuz bir evlilik sürdüren İbrahim yüz yaşına geldiğinde iki kadının kocası, iki oğulun babası olarak bulur kendisini, ama o andan itibaren evinde huzur kalmaz. Yan yana iki kadının, bir de birbirine düşman iki anneden olma iki oğulun geçinmeleri olanaksızdır. Yasalara, geleneklere ve düşüncelere uygun olmayan taraf geri çekilmelidir. İbrahim, İsmail'e ve Hacer'e olan ilgisini feda etmelidir; ikisi birden dışarı atılırlar ve Hacer gönüllü olarak geldiği yoldan bu kez gönülsüz bir şekilde gitmek zorunda kalır; anlaşıldığına göre başlangıçta hem çocuğunun, hem de kendisinin mahvoluşudur bu ama daha önce onu geri çevirmiş olan Rabbin meleği bu kez İsmail'den büyük bir halk ortaya çıksın, tüm müjdelerin en olanaksızı engelleri aşarak gerçekleşsin diye onu kurtarır.

Yaşlanmış iki ebeveyn ve geç yaşta doğmuş tek bir oğul; burada nihayet huzurlu bir ev ortamı, dünyevi bir mutluluk var diye düşünülür. Asla!

Tanrısal güçler ulus atasına en zor sınavı hazırlar. Yine de bazı şeyleri değerlendirmeden bundan bahsedemeyiz.

Doğal ve genel bir din[74] ortaya çıkıp, bundan vahiy yoluyla bildirilmiş özel bir din oluştuysa, şu ana kadar hayalimizde canlandırdığımız ülkeler, yaşam tarzı ve insan türü mutlaka buna uygundu, en azından nereye gidersek gidelim bu kadar olumlu ve net benzer bir olgunun ortaya çıkmadığını görüyoruz. Doğal dinin eskiden insan ruhundan çıktığını kabul edersek, buna dünya görüşünün birçok inceliği de dahildir, çünkü doğal din, genellikle dünya düzenine kılavuzluk eden ortak yazgı fikrine dayanır. Tanrılar tarafından şu veya bu halka vahiy yoluyla gönderilen özel bir din, tanrısal varlığın bazı seçilmiş insanlara, ailelere, soylara ve halklara söz verdiği özel bir yazgı inancını da beraberinde getirir. Bunun insanın içinde büyüyüp geliştiği pek söylenemez. Bunun için çok eski zamanlardan kalma gelenek, görenek ve güvence gerekir.

74 Burada doğal din, vahiy yoluyla oluşan dinin karşıtı olarak kullanılıyor ve Aydınlanma akımı bağlamında “doğal” sözcüğü “akıl ile teşhis edilebilen” anlamına geliyor. (ç.n.)

Bu yüzden İsrail geleneği, bu özel yazgıya inanan ilk adamları inanç kahramanları olarak tanımlar, onların kendilerini bağımlı hissettikleri, her emrini gözü kapalı yerine getirecekleri o yüce varlığın daha sonra gerçekleşecek vaatlerini beklemekten yorulmayacaklarına kuşku yoktur.

Aynı şekilde vahiy yoluyla gelmiş özel bir din, bir insanın tanrılar tarafından diğerine göre daha çok korunacağı inancını esas alır, böylece bu din öncelikle durumların ayrılmasından doğar. İlk insanlar birbirlerine benzerler, ama uğraşıları onları kısa bir süre içinde ayırır. Herkesten özgür olan avcıdır; savaşçı ve hükümdar ondan ortaya çıkar. Toprağı ekip biçen, toprakla uğraşansa kazanılmış şeyleri korumak için evler ve samanlıklar inşa eder, durumu süreklilik ve güvence vaat ettiği için, kendini önemli hisseder. Çobanın payına ise, hem en elverişsiz durum, hem de sınırsız mülkiyet düşmüş gibi görünür. Sürüler durmadan artar, çobanın onları otlatacağı alan her yanda genişler. Bu üç sınıfın birbirini başından beri sevip saymadığı anlaşılıyor; kentlinin çobandan nefret etmesiyle çoban kentliden ayrılır. Avcılar da işgalci olarak ortaya çıkıncaya kadar dağlara çekilip gözümüze görünmez olurlar.

Ulusların ataları, çoban sınıfından gelmedir. Onların geniş çöl ve otlaklardaki yaşam tarzları, düşünce yapılarını enginleştirir ve özgürleştirir, altında yaşadıkları gök kubbe, geceleri ortaya çıkan tüm yıldızlarıyla

duygularına yücelik katar, onların iş güç sahibi becerikli avcıdan, evinde oturan güvence içindeki özenli çiftçiden daha fazla, yanlarında olacak, onları ziyaret edip ilgilenecek, idare edip kurtaracak sarsılmaz bir Tanrı inancına gereksinimleri vardır.

Tarihi akışa geçtiğimizde, bir diğer bakış açısına daha ihtiyacımız olacak. Ulusların atalarının dini her ne kadar insani, güzel ve ferahlatıcı olsa da, insanın sıyrılıp çıkması ya da tekrar içine dalması mümkün olan vahşiliğin ve caniliğin izleri devam ediyor.

Nefretin, yenilen düşmanın kanı ve ölümüyle giderilmesi doğal bir şey; savaş alanında öbek öbek öldürülmüş insanların arasında barışın sağlanması anlaşılır bir şey; aynen kurban edilen hayvanlarla bir anlaşma yapmaya inanmak da daha önceki geleneklerden kaynaklanıyor; insanın her zaman taraf, rakip ya da destek olarak gördüğü tanrıları ölüler sayesinde buraya çekme, onlarla uzlaşabilme, onları kazanabilme hayalinde de, aynı şekilde şaşacak bir şey olmamalı. Fakat kurbanların safına geçip de o eski dönemde nasıl kurban edildiklerine baktığımız zaman, belki de savaşlardan gelen bir alışkanlıkla bize garip, hatta iğrenç gelebilecek bir geleneği görürüz, o da şu: Kime adanırsa adansın, kurban edilen her tür hayvan ikiye bölünüp, iki tarafa koyulur, sokakta onların arasında Tanrı'yla anlaşma yapmak isteyenler bulunur.

O güzel dünyada, adanan ve vaat edilen her şeyin ölmesi gibi insanı şaşırtan ve duygulandıran korkunç başka bir ize daha rastlanır, belki de barışa götüren bir savaş geleneği. Kendini şiddetle savunan bir kentin insanları böyle bir adak yüzünden tehdit edilir; kent saldırı ya da başka bir şey nedeniyle el değiştirir; hiç kimse hayatta kalmaz, tek bir erkek bile kalmaz, zaman zaman kadınlar, çocuklar, hatta hayvanlar bile aynı yazgıyı paylaşırlar. Düşüncesizce ya da batıl inançlar yüzünden, belli ya da belirsiz bir şekilde, aynı kurbanlar tanrılara adanır; insanlar korumak istediklerini, hatta en yakınları olan kendi çocuklarını bile böyle bir çılgınlığın kefareti olarak kurban etmek durumuna düşerler.

İbrahim'in yumuşak, gerçek bir ulus atasına özgü kişiliğinden böylesine barbar bir tapınma şekli çıkmış olamaz ama bazen bizi sınamak için tanrılar, insanların böylesi kişilere atfetme eğiliminde oldukları özellikleri ortaya çıkarır gibi yapıp, sonra da onun korkunç şeyi yapmasını emrederler. Yeni anlaşmanın teminatı olarak oğlunu kurban etmesi gerekir, eğer bu iş

geleneklere göre yapılacaksa, onu kesmek ya da yakmak yerine ikiye bölmesi, dumanı tüten iç organların arasında lütfunu esirgemeyen tanrılardan yeni bir müjde beklemesi gerekir. İbrahim emri duraksamadan ve düşünmeden yerine getirmeye hazırlanır; tanrılar için irade yeterlidir. İbrahim’in sınavları sona erer; çünkü bundan daha zor bir sınavın olması mümkün değildir. Fakat Sara ölür, bu olay İbrahim’in Kenan ülkesini örnek bir şekilde sahiplenmesine vesile olur. Bir mezara gereksinimi vardır, bu dünyada sahip olmak için uğraş verdiği ilk mülktür bu. Mamre’ye doğru iki bölümlü bir mağarayı daha önceden arayıp bulmuştur. Bu mağarayı yanındaki tarlayla birlikte satın alır, o arada yasal yollara özen göstermesi, bu mülkün onun için ne kadar önemli olduğunun göstergesidir. Onun hayal edebileceğinden de fazladır bu mülk, çünkü kendisi, oğulları ve torunları da buraya gömülecektir, soyundan gelenlerin gittikçe artan burada toplanma arzusu ve daha sonraki tüm ülkeye sahip olma isteği böylece en uygun şekilde gerekçelendirilmiş olur.

O andan itibaren değişimli olarak çok çeşitli aile tabloları sergilenir. İbrahim hâlâ bulunduğu yerin halkından ısrarla uzak durmaktadır, Mısırlı bir annenin oğlu olan İsmail yine bu ulustan bir kızla evlendiyse, İshak da kendi kanından dengi biriyle evlenmelidir.

İbrahim uşağını Mezopotamya’ya, orada bıraktığı akrabalarına gönderir. Akıllı Eliezer de gizlice oraya gider, uygun gelini eve götürmek için çeşme başındaki genç kızların becerikliliğini sınavdan geçirir. Su içmek ister, Rebeka kendisinden istenmediği halde onun develerine de su verir. Eliezer genç kıza armağanlar verir, efendisinin oğluyla evlenmesini ister, teklifi de geri çevrilmez. Böylece onu efendisinin evine götürür ve genç kız İshak’la evlendirilir. Uzun bir süre çocuklarının olması beklenir. Rebeka sınandıktan sonra kutsanır, İbrahim’in çifte evliliğinde iki anne arasında ortaya çıkan çatışmanın benzeri burada bir annede belirir. Farklı görüşte iki erkek çocuk daha annelerinin karnındayken boğaz boğaza gelirler. Dünyaya gelirler: Büyük olan hareketli ve güçlüdür, küçük olan hassas ve akıllıdır; biri babasının, diğeri annesinin sevgilisi olur. Daha doğumda başlayan önceliği elde etme savaşı hiçbir zaman son bulmaz. Esav, yazgısı nedeniyle Yakup’tan önce doğması konusunda sakin ve ilgisizdir; Yakup ise erkek kardeşinin kendisini doğum sırasında arkada bırakmak için sıkıştırdığını unutmaz. Arzuladığı ilk oğulluk hakkını elde etmek için her fırsatı

değerlendirerek bu hakkı erkek kardeşinden hile ile alır ve babasının kendisini kutsamasını sağlar. Esav öfkelenir, kardeşini öldürmeye ant içer, Yakup, şansını atalarının ülkesinde denemek için kaçar.

Böylesine soylu bir ailede düşüncesizce davranan, aklı ve kurnazlığı sayesinde doğanın ve olayların kendisinden esirgediği üstünlükleri elde etmeye çalışan biri ilk kez ortaya çıkar. Kutsal kitapların bize hem ulusların atalarını, hem de Tanrı tarafından seçilmiş diğer erkekleri asla erdemli örnekler olarak sunmadığı yeterince söylenip anlatılmıştır. Onlar da bazı zayıflıkları ve hataları olan farklı karakterde insanlar, ama bu erkeklerde Tanrı'nın sevgisini kazanmalarını sağlayan önemli bir özellik bulunmalıdır; bu, Tanrı'nın onları ve yakınlarını özellikle benimsediğine dair sarsılmaz inançtır.

Doğal ve genel bir dinin aslında inanca ihtiyacı yoktur: Çünkü meydana getiren, düzenleyen ve yöneten yüce bir varlık kendisini bize anlaşılır kılmak için adeta doğanın arkasına gizlenir; böyle bir inanç herkese nüfuz eder, hatta insan bu inancın yaşamını sürdürmesini sağlayan ucunu kaçırsa bile, bunu hemen ve her yerde yeniden elde edebilecektir. O yüce varlığın bir kişiyi, soyu, halkı, bir coğrafyayı seçtiğinin ve önemli diye benimsediğinin bildirildiği özel bir dinde ise durum tamamen tersidir. Hemen bütünüyle yok edilmemesi için, bu din sarsılmaz inanç üzerine kurulmalıdır. Böyle bir dine karşı her kuşku onu yok eder. Fikir değiştirilebilir ama inanç değil. Sonu gelmez sınavlar bu yüzden yapılır, tekrarlanan vaatlerin yerine getirilmesi geciktirilir, böylece ataların inançlarının gücü tümüyle açığa çıkar.

Bu inanç içinde Yakup da atağa geçer, kurnazlık ve aldatmacayla elde edemediği sevgimizi, Rahel'e duyduğu sürekli ve sarsılmaz aşkla elde eder; Eliezer'in babası adına evlenme teklif etmesi gibi, Rahel'e de kendisi evlenme teklifinde bulunur. Muazzam bir halkın müjdesi öncelikle onunla gerçekleşir; etrafında pek çok oğul görecektir, ama Yakup oğulları ve onların anneleri yüzünden yürek acıları da çeker.

Yedi yıl boyunca sabırla, bocalamadan sevgilisi uğruna hizmet eder. Kendisi kadar kurnaz, amaca ulaşmak için her yolu mübah gören kayınpederi onu aldatır, kardeşine yaptığı şeyin bedelini ona ödetir: Yakup kollarının arasında sevmediği bir eş bulur. Gerçi Lavan kısa bir süre sonra onu yumuşatmak için sevdiğini ona verir, ancak yedi yıl daha hizmet etmesi

koşuluyla; böylelikle sıkıntılar yeni sıkıntılar doğurur. Sevilmeyen eş doğurgandır, sevilenin ise çocuğu olmaz; o da Sara gibi bir cariye sayesinde anne olmak ister, ama öteki eş bunu ona çok görür. O da kocasına bir cariye verir, o zaman da iyi yürekli ulus atası dünyanın en huzursuz adamı olur: Dört kadını olur, üçünden çocuk sahibi olur, ama sevdiğinden bir çocuğu bile olmaz! Sonunda şans onun da yüzüne güler ve Yusuf dünyaya gelir; tutkulu bir aşkın geç doğan çocuğu. Yakup'un on dört yıllık hizmeti sona erer ama Lavan ondan, ilk ve en sadık uşağından olmak istemez. Yeni koşullar belirleyerek sürüleri paylaşırlar. Lavan, çoğunluğu oluşturan beyaz renklileri kendine ayırır; Yusuf da adeta değersiz bir malmış gibi kendisine bırakılan beneklilerle yetinir. Fakat bu konuda da kendisini üstün duruma getirmeyi bilir, nasıl ki hileli bir yemekle ilk doğum hakkını, tebdili kıyafet sayesinde de babasının hayır duasını almışsa, aynı şekilde entrika ve sevgiyle sürünün en iyi ve en büyük kısmına sahip olmayı bilir, bu yönden de İsrail halkının gerçekten saygın ulus babası ve kendinden sonraki neslin ideali olur. Lavan ve yakınları, entrikadansa başarının farkına varırlar. Kırgınlıklar yaşanır; Yakup bütün yandaşları, bütün eşyalarıyla kaçar, kısmen şansı kısmen kurnazlığı sayesinde, peşine düşen Lavan'ın elinden kurtulur. Rahel ona bir oğul daha verirken doğum sırasında ölür; acıların oğlu Benyamin sağlıklı bir şekilde dünyaya gelir ama yaşlı baba daha da büyük bir acıyı oğlu Yusuf'un sözde kaybıyla yaşar.

Belki biri çıkıp, bu herkesin bildiği, sık sık tekrarlanan ve yorumlanan hikâyeleri neden burada tekrar ayrıntılı bir biçimde anlattığımı sormak ister. Dağınık yaşantıma, düzensiz çalışmama rağmen ruhumu ve duygularımı sessiz, sakin bir etki sağlamak üzere bir noktaya toplayıp, başka şekilde anlatmayı bilmemem bunun yanıtı olabilir; dışarıda da oldukça vahşi ve garip olaylar olmaya devam ederken, etrafımı çevreleyen barışı başka türlü anlatamazdım. Bu masaldan da anlaşılacağı gibi, sürekli meşgul olan hayal dünyam beni ne zaman bir buraya bir oraya sürükleyecek olsa, ne zaman masal ve hikâye, mitoloji ve din kafamı karıştıracak olsa, doğunun o bölgelerine kaçmayı seviyordum; Musa'nın ilk kitaplarına dalıyor, kendimi dört bir yana yayılmış göçebe halkların arasında hem çok büyük bir yalnızlık ve hem de çok büyük bir insan opluluğu içinde buluyordum.

İsrail halkının geçmişinde kalan bu aile kavgaları son olarak, özellikle gençlik için büyük bir umut ve gurur vesilesi olan birisini daha karşımıza çıkarıyor: Yusuf, meşru ve çok tutkulu bir aşkın çocuğu. Karşımıza sakin ve net birisi olarak çıkar, kendisini ailesinden üstün kılacak özelliklerini tahmin eder. Kardeşleri yüzünden felakete uğrar, köleyken bile sağlamlığını ve dürüstlüğünü korur, çok tehlikeli heveslere kapılmaz, kehanet sayesinde kendini kurtarır, hak ettiğinde üst düzeyde onurlandırılır. Önce büyük bir krallığa, sonra yakınlarına hem yardımcı, hem de faydalı olur. Yücelik ve sükûnet konusunda büyükbabasının babası İbrahim'e, sakinlik ve bağlılık konusunda da büyükbabası İshak'a benzer. Babasından aldığı ticaret kafasını büyük işlerde kullanır: Artık kayınpederi ve kendisi adına sürüleri değil, kral adına tüm mal varlıklarıyla halkları yönetir. Bu abartısız hikâye oldukça güzel, keşke bu kadar kısa olmasa, insan ayrıntılarını tamamlamakla görevli hissediyor kendini.

Kutsal Kitap'ta sadece ana hatlarıyla anlatılan karakter ve olayların böyle tasvir edilmesi Almanlara artık yabancı değildi. Gençliğimde hem benim hem de birçok yaşıtımın hoşuna giden Eski ve Yeni Ahit'teki kişiler, Klopstock sayesinde hassas ve duygulu bir kimlik kazanmıştı zaten. Bodmer'in bu tarzdaki çalışmaları bana pek bir şey ifade etmedi ama Moser'in *Aslan İninde Daniel*'i genç ruhum üzerinde çok etkili oldu. Bu hikâyede iyi bir düşünce yapısına sahip tüccar ve saray adamı kimi sıkıntılardan sonra üstün şeref sahibi olur; insanların onu mahvetmekle tehdit ettiği dindarlığı hem kalkanı hem silahıdır. Yusuf'un hikâyesi üzerine çalışmak uzun zamandır arzuladığım bir şeydi fakat özellikle böyle bir çalışmaya uygun düşecek şiir ölçüsü bilmediğim için, biçim konusunun üstesinden gelemiyordum. Sonunda hikâyeyi düzyazı formunda kaleme almayı çok uygun buldum ve kendimi bütün gücümle yazma işine verdim. Karakterleri birbirinden ayırmayı ve eksik yönlerini tamamlamayı, olaylar ve epizotlar sayesinde bu eski, kolay hikâyeyi yeni ve bağımsız bir hikâye haline getirmeyi denedim. Hikâyeye bir içerik gerektiğini, bunun da ancak deneyimin farkına varmamızla oluşabileceğini, bir gencin akıl edemeyeceğini elbette ben de düşünemedim. Sözün kısası, bütün olayları en ufak ayrıntısına kadar kafamda canlandırıp, sırasıyla en ince detayına kadar anlattım.

Bu çalışmayı kolaylaştıran, hem bu yapıtı, hem de yazarlığımı oldukça kapsamlı kılan bir gerçek vardı. Pek çok yeteneğe sahip, ancak hassasiyeti ve kibri yüzünden ruh sağlığı bozulmuş genç bir adam[75] babamın vesayetinde evimizde kalıyor, aileyle sükûnet içinde yaşıyordu; çok sakin ve içedönük biriydi, kendisine alışkın olduğu tarzda davranılınca mutlu ve yardımseverdi. Üniversite notlarını büyük bir itinayla tutmuş, hızlı ve okunaklı bir yazı edinmişti. En çok yazı yazmayı sever, temize çekmesi için kendisine bir şeyler verilmesinden hoşlanırdı; kendisini üniversite yıllarına dönmüş gibi hissettiği için, yazı dikte ettirilmesini daha çok severdi. Yazısı pek ustaca olmayan, Alman harflerini ufak ve titrek yazan babama hiçbir şey bundan daha iyi gelemezdi, bu yüzden hem kendisinin, hem de yabancıların işlerini yaparken, bu genç adama genellikle gündüzleri birkaç saat yazı yazdırırdı. O arada kafamdan öylesine geçen şeyleri başka birinin yazısıyla kâğıt üzerinde görmek benim için büyük bir rahatlık demekti; yaratıcılık ve benzerini yazma yeteneğim, bu yazdırma kolaylığı sayesinde arttı.

75 Johann David Balthasar Clauer. (ç.n.)

Düzyazı-epik şiir formunda Kutsal Kitap'la ilgili böyle büyük bir yapıtı yazma işine şimdiye kadar girişmemiştim. Oldukça sakin bir dönemdi, hiçbir şey hayal gücümü Filistin ve Mısır'dan uzaklaştıramıyordu. Şiir, sanki konuşuyormuş gibi büyük bir kolaylıkla bölüm bölüm yazıya geçerken, elyazmam her geçen gün çoğaldı, bazen sadece birkaç kâğıdın düzeltilerek yeniden yazılması gerekti.

Yapıt bittiğinde, gerçekten ben bile şaşırdım, geçen yıldan kalma, şimdi de fena bulmadığım bazı şiirler olduğunu anımsadım, bunlar *Yusuf*'la bir formatta yazılıp, çeyrek formatta ilginç bir kitap oluşturabilir, kitaba *Karışık Şiirler* başlığı verilebilirdi; bu çok hoşuma gitti, çünkü bu sayede sessiz, sakin bir şekilde, meşhur ve tanınmış yazarları taklit etme fırsatı bulmuştum. Anakreon[76] tarzında epey şiir yazmıştım, hece ölçüsünün rahat ve içeriğin kolay olması nedeniyle bunları bir çırpıda kaleme almıştım. Ama bunlar uyaklı olmadığı için işim henüz bitmiş sayılmazdı, ayrıca babama beğeneceği bir şey gösterme arzusundaydım. Dini odlar bu yapıta yakışır diye düşündüm, benzerlerini Elias Schlegel'in *Kıyamet Günü*'nü[77] büyük bir hevesle taklit ederek yazmayı denemiştim. İsa'nın cehennem yolculuğu ayini için yazılmış bir od[78], ebeveynimden ve arkadaşlarımdan

büyük övgü almış, birkaç yıl boyunca benim de çok hoşuma gitmişti. Her seferinde basılmış halde elimize verilen, pazar günleri çalınan kilise müziklerinin bilinen metinlerini iyice çalıştım. Bunlar elbette çok zayıftı, daha önce yazılanlara bakarak, kaleme aldığım çok sayıda şiirimin aynı şekilde bestelenmeyi ve cemaatin ruhunu yüceltmek için seslendirilmeyi hak ettiğini rahatlıkla düşünebilirdim. Bu bireysel çalışmayla yazı öğretmeninin talimatlarından kurtulduğum için, bu ve bunun gibi birçoğunu bir yıldan fazla bir zamanda kendi elimle yazmıştım. Şimdi ise hepsi gözden geçirilerek düzene sokuldu, bunların yazı yazmaya hevesli genç bir adam tarafından temize çekildiğini görmek için büyük bir ikna turuna gerek yoktu. Bunları alıp hemen ciltçiye koştum, çok geçmeden tertemiz cildi babama uzattığımda, her yıl böyle çeyrek formatta bir kitap çıkarmam yolunda özellikle güzel sözlerle bana cesaret verdi; boş saatlerimde yaptığım bu işe babamın inancı benden daha fazlaydı.

76 18. yüzyılda Gleim, Uz ve Hagedorn sayesinde yaygın hale gelen şiir formu. (ç.n.)

77 Elias Schlegel'in bu başlıkla bir yapıtı bilinmiyor. Goethe, Johann Andreas Cramer'in (1723-1788) bir yapıtını düşünmüş olabilir. (ç.n.)

78 Bu odun başlığı *İsa'nın Cehennem Yolculuğu Hakkında Şiirsel Düşünceler*'dir. (ç.n.)

Bir başka olay, bu dini ve daha çok Kutsal Kitap'la ilgili çalışmalara ilgimi artırdı. Ruhani başkan Johann Philipp Fresenius munis, yakışıklı denecek kadar hoş bir görünüme sahip, cemaati, hatta bütün kent için örnek bir din adamı, iyi bir vaiz olarak saygı duyulan biriydi, ama Herrnhuter cemaatine karşı çıktığı için, dışlanmış dindarlar arasında pek sevilmeyen biriydi aynı zamanda, çoğunluk karşısında ise, kırgınlığı ölünceye kadar süren özgür düşünceli bir generalin din değiştirmesi sayesinde üne kavuşmuş, adeta kutsal biri haline gelmişti; o öldü, yerine gelen Plitt, uzun boylu, yakışıklı, güzel, saygın bir adam, kürsüde (Marburg'da profesördü) insanları ahlaki açıdan yüceltmekten çok öğretme yeteneğini kullanmıştı, hemen öğütlerini belli bir kuramsal bağıntı içinde ele alacağı bir tür din dersi vereceğini bildirdi. Bir keresinde kiliseye gitmiş, sırasıyla neler söylendiğini çoktan öğrenmiştim, zaman zaman bir vaazın neredeyse tamamını ezberden okuyarak büyüklük taslayabiliyordum. İnsanların yeni başkan hakkında hem iyi, hem kötü konuşması, birçoğunun onun önceden duyurduğu eğitici vaazlarına özel bir güven beslememesi nedeniyle vaazı tüm ayrıntılarıyla yazmayı aklıma koydum, daha önce söylenenleri rahatça duyabildiğim bize ayrılan sandalyede ufak denemelerde bulunmuştum.

Oldukça dikkatli ve hızlıydım; o, âmin dediği anda kiliseden fırladım, yazıya geçirilmiş vaazı yemekten önce verebilmek için, kâğıda yazdığım ve aklımda tuttuğum şeyleri dikte ettirmem birkaç saatimi aldı. Babam yaptığım şeyden dolayı çok gururlandı, az önce yemeğe gelen değerli bir aile dostumuz da sevincimizi paylaştı. Onun Mesih'ini benimsiyorum diye zaten bana çok yakınlık gösterirdi, arma koleksiyonum için mühür kalıpları almak üzere sık sık yanına gittiğimde, önemli bölümleri ona okurken, gözlerinin yaşla dolduğunu görürdüm.

Bir sonraki pazar günü çalışmamı aynı hevesle sürdürdüm, yaptığım işin gidişi beni eğlendirdiğinden, yazıp sakladığım şeyler üzerine düşünme gereği duymuyordum. Bu çabalarım üç ay boyunca hemen hemen aynı şekilde devam etti fakat sonunda, bu kadar havaya girdikten sonra ne Kutsal Kitap hakkında özel bir açıklama, ne de dogma hakkında daha özgür bir görüş sahibi olduğumu anlayınca, bu arada ufak çapta tatmin olan kendimi beğenmişliğim bana pahalıya patlamış gibi göründü, artık bu işi aynı hevesle sürdüremezdim. Başlangıçta sayfalar tutan vaazlar gittikçe azaldı, bu çabama son verebilirdim, şayet her işi tamamına erdirme meraklısı babam beni güzel sözler ve vaatlerle son pazar Kutsal Üçleme Yortusu'na kadar dayanmaya ikna etmeseydi, oysa sonunda elimizde ufak kâğıtlar üzerine yazılmış metin, konu ve içerikten başka bir şey kalmadı.

Bir şeyi bitirme konusunda babamın özel bir inadı vardı. Bir kere başlanmış bir şeyin ona göre bitirilmesi gerekirdi, bu arada başlanmış şeyin rahatsız, sıkıcı, sıkıntı verici, hatta lüzumsuz olduğu net bir şekilde anlaşılmış olsa bile bu böyleydi. Anlaşılan yegâne amaç başlanmış bir işi bitirmek, yegâne erdem de sebat etmekti. Uzun kış gecelerinde aile içinde bir kitap okumaya başlamışsak, o kitabı bitirmek zorundaydık, hemen hepimiz sıkılsak da, ilk esnemeye başlayanlardan biri kendisi olsa da. Bower'in *Papaların Tarihi*[79] başlıklı kitabını okumak zorunda kaldığımız böyle bir kış hâlâ aklımda. Felaket bir durumdu, kitapta ne kilisenin içinde bulunduğu şartlarla ilgili, ne de çocukların ve gençlerin ilgisini çekebilecek bir şey vardı. Yine de tüm dikkatsizliğime ve tüm karşı çıkışlarıma rağmen, bu okumadan daha sonraki yıllarda bazı şeylerle bağıntı kurabilecek kadar çok şey kalmış aklımda.

79 Archibald Bower'in (1686-1766) kitabının tam başlığı *Unparteiische Historie der Römischen Päpste*. (ç.n.)

Hızla birbirini izleyen bu farklı uğraşlar ve çalışmalar sırasında, yapılanlar acaba uygun mu ya da faydalı mı diye düşünmek olanaksızdı, babam esas hedefini hiç aklından çıkarmazdı. Belleğimi, yeteneğimi ölçmeye, bağıntı kurmaya, beni hukuk konularına yönlendirmeye çalışırdı, bu nedenle Hoppe'nin küçük bir el kitabını[80] verdi elime, biçim ve içerik olarak, *Hukuk Sistemi*[81] başlıklı yapıtı gibi yazılmıştı. Kendimi hem öğretmen hem de öğrenci yerine koyarak, soruları ve yanıtları kısa bir sürede ezbere öğrendim; o zamanki din derslerinde Kutsal Kitap'ı çok hızlı bir şekilde açmayı öğrenmek sık sık yapılan alıştırmalardan biriydi, şimdi de *Corpus juris*'te[82] aynı çalışmayı yapmalıydım, bu konuda da kısa bir zamanda mükemmel denecek kadar deneyim kazandım, babam devam etmek istiyordu ve *Küçük Struve*'ye[83] başlandı ama onunla o kadar çabuk ilerleme sağlanmadı. Kitabın biçimi başlangıç düzeyindeki öğrenciler için uygun değildi, öğrencinin kendi kendini geliştirmesi olanaksızdı, bir de babamın öğretme tarzı bana hitap edecek kadar baskıdan uzak değildi.

80 Joachim Hoppe'nin (1656-1712) burada sözü edilen kitabının başlığı *Examen institutionum imperialium.* (ç.n.)

81 Hoppe'nin bu kitabının tam başlığı şöyleydi: *Commentatio succinta ad institutiones justinianeas*. (ç.n.)

82 Goethe'nin babasının kitaplığında *Corpus juris Civilis* ve *Corpus juris Civilis Romani* başlıklı iki kitap vardı. (ç.n.)

83 Georg Adam Struvius'un (1619-1692) *Jurisprudentia Romano-Germanic forensis* başlıklı ders kitabı. (ç.n.)

Sadece yıllardır içinde bulunduğumuz savaşlar nedeniyle değil, burjuva yaşantımız sayesinde hikâyeler ve romanlar okuyarak, yasaların suskun kaldığı, bireye başının çaresine bakması konusunda yardımcı olmadığı birçok durum olduğunu gayet net biliyorduk. Şimdi büyümüştük ve geleneklere göre başka şeylerin yanı sıra, zaman zaman da olsa kendimizi savunmak ve atın üzerinde acemi gibi durmamak için eskrim ve ata binmeyi öğrenmemiz gerekiyordu. Bunların ilkiyle ilgili olarak, böyle bir antrenman bizim için çok hoş bir şeydi, çünkü zaten çoktan fındık ağacı dallarından, elimizi korumak için söğütten temiz bir şekilde ördüğümüz kabza korkuluğu olan kılıçlar yapmayı öğrenmiştik. Şimdi gerçekten çelik kılıçlarla çarpışmamıza izin vardı, bu arada çıkardığımız sesler oldukça coşkuluydu.

Kentte iki tane eskrim hocası vardı: Birisi işini sert ve başarılı bir şekilde yürüten orta yaşlı, ciddi bir Alman, diğeri ileri ve geri hamlelerle, nidalar

eşliğindeki hafif yüzeysel vuruşlarla üstünlük elde etmeye çalışan bir Fransızdı. Hangi tarzın daha iyi olduğu konusunda farklı fikirler vardı. Birlikte ders alacağım küçük grup Fransıza verildi, biz ileri geri gitmeye, hamle yapıp geri çekilmeye, o esnada da alışılmış nidaları çıkarmaya hemen alıştık. Tanıdıklarımızın çoğu Alman eskrim hocasına başvurdu ve onlar tam tersi çalışmalar yaptılar. Bu kadar önemli egzersizleri böyle farklı yöntemlerle yapmak, herkesin kendi hocasının daha iyi olduğu fikri, gerçekten hemen aynı yaştaki genç insanlar arasında bir bölünmeye yol açtı, eskrim okulları arasında ciddi tartışmaların çıkmasına ramak kaldı; genellikle kılıçla değil, sözle düello edildi, sonunda meseleye bir son vermek için iki öğretmen arasında bir karşılaşma düzenlendi, bu karşılaşmanın başarısını uzun uzun yazmama gerek yok. Almanın duruşu tıpkı bir duvar gibiydi, kendi üstünlüğüne yoğunlaştı, rakibinin kılıcına sertçe vurup elinden fırlamasını sağlayarak onu tekrar tekrar silahsız bıraktı. Diğeri bunun uygun olmadığını iddia etti, çevikliğiyle öbürünün nefesini kesmek üzere ileri atıldı. Gerçekten de Almanı birkaç kez dürttü, şayet ciddi olsaydı onu öbür dünyaya gönderebilirdi.

Genel olarak ne bir karara varıldı, ne de bir şey değişti. Sadece benim de aralarında bulunduğum birkaç kişi Almana başvurdu. Ancak birinci öğretmenden çok şey öğrenmiştim, yeni öğretmen beni alışkanlıklarımdan vazgeçirinceye kadar hayli zaman geçti, eski öğrencilerine oranla, biz dönmelerden pek memnun kalmadı.

Ata binme konusunda daha kötüydüm. Maneje tesadüfen sonbaharda gönderildim, böylece soğuk ve nemli bir mevsimde başlangıç yapmış oldum. Bu güzel sanatın titiz yöntemi bana oldukça itici geldi. Önemli olan tek şey, her zaman bacakların yaslanmasıydı, yaslamanın aslında nasıl olacağını, her şeyin buna bağlı olduğunu açıklayan biri yoktu: At üzerinde üzengisiz, bir aşağı bir yukarı gidip geliniyordu. Ayrıca ders, öğrenci söğüşlemek veya utandırmak üzerine kurulmuştu. Suluk zincirini yerine asmayı ya da yerinden almayı mı unuttunuz, kamçıyı ya da şapkayı mı düşürdünüz, her ihmal, ters giden her şeyin karşılığı para cezasıydı, üstüne üstlük bir de alay konusu oluyordunuz. Bu bütün keyfimi kaçırıyordu, özellikle de çalışma yaptığımız yer katlanılır gibi değildi. Ya hep çamurlu ya da tozlu olan o iğrenç ve büyük alan, o soğuk, çürük kokusu, hepsi birden bende büyük bir nefret duygusu uyandırdı; ahır sorumlusu

diğerlerine hep iyi atları, bana ise en kötülerini veriyordu, beni uzun uzun bekletiyor ya da göründüğü kadarıyla ihmal ediyordu; belki diğerleri ona kahvaltı veya başka hediyeler veriyor ya da başka marifetlerle onu pohpohluyorlardı, böylece aslında dünyanın en neşeli şeyi gibi görünen bu işte en sıkıcı saatlerimi geçirdim. O döneme ve olaylara ait izlenimler canlılığını kafamda öylesine koruyor ki, kısa bir süre sonra tutkulu ve gözü pek bir şekilde ata binmeye alıştığım, günlerce, haftalarca attan inmediğim halde, topraklanmış manejden özenle kaçındım ya da orada elimden geldiğince az zaman geçirdim. Ayrıca eğer edinilmiş bir becerinin başlangıç evreleri anlatılacak olsa, bunun sıkıntılı ve ürkütücü bir şekilde gerçekleştiği sıklıkla görülür. Bunun ne kadar bıkkınlık verici ve zararlı olduğu fikrini, gençlere her şeyin basit, neşeli ve rahat bir biçimde öğretilmesi gerektiğini daha sonraki dönemlerde eğitim ikeleri ortaya koydu, ancak bundan da yine başka sıkıntılar ve olumsuzluklar ortaya çıktı.

Baharın yaklaşmasıyla bizde de yeniden daha sakin bir döneme girildi. Eskiden kenti gezerken, kentin dini ve dünyevi, resmi ve özel binalarını bulmaya çalışırken, özellikle o zamanlar hâlâ baskın olan eski çağlara ait şeylerden büyük zevk duyarken, sonraları Lersner’in *Tarihçe*’si[84] ve babamın Frankofurtensien külliyatı içinde bulunan kitapları ve broşürleri sayesinde geçmiş dönemlerin şahsiyetlerini hayalimde canlandırmaya uğraştım; bunu dönemlerin, geleneklerin ve önemli şahsiyetlerin özel yanına büyük bir dikkat sarf ederek çok iyi bir şekilde başardığımı söyleyebilirim.

84 Achilleus Augustus Lersner’in kitabının başlığı *Der Welt berühmten Freyen Reichs- Wahl-Handelsstadt Franckfurt am Mayn Cronica*. (ç.n.)

Eskiye ait anımsadığım şeylerden biri de, çocukluğumdan beri ilgimi çeken, köprü kulesinin üzerine oturtulmuş, devlete karşı suç işlemiş bir asinin kafatasıydı, ucu boş demir uçların belgelediği gibi, üç ya da dört kişiden birine ait olan bu kafatası, 1616 yılından beri zamanın ve açık havanın tüm olumsuzluklarına direnerek ayakta kalmıştı. Sachsenhausen’den Frankfurt’a ne zaman gelseniz kule karşınıza dikilir ve kafatası hemen dikkatinizi çekerdi. Daha çocukken bu asilerin, Fettmilch ve yoldaşlarının hikâyesini anlattırmayı severdim; kent yönetiminden ne kadar rahatsız oldukları, yönetime başkaldırdıkları, gizlice askeri ayaklanma düzenledikleri, Judenstadt’ı[85] talan ettikleri ve çirkin kavgalar çıkardıkları, ama sonunda hapsedilip, kraliyet temsilcileri tarafından ölüme mahkûm

edildikleri anlatılırdı. Sonraları bunları daha ayrıntılı öğrenmek ve ne tür insanlar olduklarını dinlemek benim için önemli oldu. O dönemde yazılmış, eski, gravürlerle süslü bir kitaptan öğrendiğime göre bu insanlar ölüme mahkûm edilmiş ama aynı zamanda birçok kurul azası da görevinden azledilmiş, çünkü bazı yolsuzluklar ve affedilmemesi gereken birçok olay sıradan olmaya başlamış; her şeyin nasıl olduğunu daha ayrıntılı bir şekilde kavradığım için, bu talihsiz insanlara üzüldüm; onlar sonraki dönemin daha iyi bir anayasaya kavuşmasına vesile olan kurbanlar olarak görülebilirler, çünkü hem kökeni çok eskilere dayanan soylu Haus Limpurg'un[86], hem bir soylu kulübünden doğan Haus Frauenstein'ın[87], hem de hukukçuların ve esnafların yönetime katıldığı kurumun kuruluşu o döneme dayanıyordu, bu kurum Venedik usulü bilyelerle gizli oy verme yöntemine dayanan karmaşık bir seçim düzenler, sivil meclisler tarafından sınırlanır, haksız olanlara ayrıcalıklı bir özgürlük tanımaksızın adaleti sağlamaya çalışırdı.

85 Judenstadt: Yahudi Mahallesi. (ç.n.)

86 Frankfurtlu soyluların oluşturduğu bir dernek. On dört üyesiyle senatoda azaların ve soyluların oturduğu iki sıraya sahipti. (ç.n.)

87 Frankfurt'taki soylu birliği. Senatoda ilk iki sırada altı üyesi vardı. (ç.n.)

Özellikle Judenstadt'ın içinde bulunduğu durum, çocuklukta olduğu kadar delikanlılıkta da sıkıntı veren anımsamaya değer şeyler arasındaydı; Judenstadt aslında birçok değil, tek bir sokaktan oluştuğu için Judengasse[88] olarak anılırdı, eski zamanlarda kent duvarlarıyla hendek arasına sıkışıp kalmış bir geçit gibiydi. Sıkışıklık, pislik, kalabalık, kulağa hoş gelmeyen bir aksan, hepsi birlikte, sadece kent kapısının önünden geçip giderken bile insanın üzerinde çok kötü bir etki uyandırırdı. İçeri girme cesaretini göstermem hayli zaman aldı; kendimi biraz fazla pazarlıkçı, yorulmaksızın bir şeyler isteyen veya bir şeyler sunan böyle bir kalabalığın yapışkanlığından bir kez kurtarmışken, bir daha kolay kolay dönmedim oraya. Bu arada Gottfried'in *Tarihçe*'sinde tüyler ürperten gravürlerini gördüğümüz Hıristiyan çocuklarına karşı Yahudilerin acımasızlıklarıyla ilgili hikâyeler, karamsar bir şekilde genç çocuğun gözlerinin önünde canlanıyordu. Yeni dönemde onlar hakkında iyi şeyler düşünülse de, köprü kulesinin altında kemerli duvardaki alay ve utanç konusu olan resim, onlara edilen hakaretin, hâlâ açıkça inanılmaz ölçüde onlara karşı olunduğunun kanıtıydı: Bir de bu resim kasten bir şahıs tarafından değil, resmi bir makam tarafından yaptırılmıştı.

88 Judengasse: Yahudi Sokağı. (ç.n.)

Yine de onlar Tanrı'nın seçtiği halktı, nasıl olmuşsa olmuş, eski dönemleri anımsatmak için her yana yayılmışlardı. Ayrıca çalışkan ve hoş insanlardı, geleneklerine bağlılık konusundaki dirençlerine saygı duymaktan kendini alamıyordu insan. Kızları da sevimliydi, Sept günü Fischerfelde'de[89] karşılarına çıkan bir Hıristiyan çocuğu onlara samimi ve kibar davranırsa, bundan çok hoşlanırlardı. Bu nedenle törenlerini çok merak ediyor, öğrenmek istiyordum. Sinagoglarını sık sık ziyaret edinceye kadar işin ucunu bırakmadım, bir sünnete ve düğüne tanık oldum ve hasat bayramı hakkında fikir edindim. Her yerde iyi karşılandım, iyi ağırlandım, yine geleyim diye davet edildim; beni oralara götüren ya da tavsiyelerde bulunanlar nüfuzlu insanlardı.

89 Bugün Fischerfeldstraße olarak mevcut. (ç.n.)

Böylece büyük bir kentin genç bir sakini olarak bir konudan diğerine yöneliyordum. Burjuva hayatının sükûneti ve güvencesi içinde kötü olaylar da eksik olmuyordu. Bazen yakındaki ya da uzaktaki bir yangın bizi evimizin huzur ortamından uzaklaştırıyordu, bazen büyük bir suçun soruşturması ve cezalandırılması kenti haftalarca huzursuz ediyordu. Çeşitli idamlara gözümüzle tanık olmak durumunda kalıyorduk. Bir kitap yakılırken benim de orada bulunmam, gerçekten anmaya değer bir şey. Komik bir Fransız romanıydı bu, gerçi roman devlete karşı değildi ama ne dini ne de gelenekleri gözetiyordu. Cansız bir şeyin cezalandırılmasını görmek gerçekten ürkütücü bir duyguydu. Top top kâğıtlar ateşte açılıyor, fırın kürekleriyle karıştırılıp ateşle daha çok temas etmesi sağlanıyordu. Çok geçmeden yanan kâğıtlar havada uçuşmaya başladı, insanlar bunları merakla yakaladılar. Biz de bir tane yakalayıncaya kadar uğraştık, yasaklanmış eğlenceyi elde etmek isteyenlerin sayısı hiç de az değildi. Hatta yazarın herkesçe tanınmak gibi bir sorunu varsa, bundan iyisini kendisi bile yapamazdı.

Bununla beraber, zaman zaman beni kente sürükleyen keyifli fırsatlar da çıkardı. Babam erken yaşlarda ufak tefek işlerini yaptırmaya beni alıştırmıştı. Özellikle çalıştırdığı ustaları uyarma işiyle görevlendirirdi beni, çünkü ustalar onu genellikle lüzumundan fazla oyalarlardı, o da her şeyin tam olarak yapılmasını ister ve sonunda parayı peşin öderken ücreti düşürmeye çalışırdı. Bu sayede neredeyse tüm atölyelere girip çıktım, başkalarının durumlarına uyum sağlamak, insan yaşamını özel bir tarzda

hissetmek ve bunlara keyifle katılmak bende doğuştan gelen bir yetenek olduğundan, böyle görevlerin verdiği fırsatlar sayesinde zevkli birkaç saat geçiriyor, değişik bir davranış tarzını veya içinde sevincin, acının, zahmetin ya da şansın bulunduğu herhangi bir yaşam tarzının olmazsa olmaz koşullarının neler olduğunu öğreniyordum. Bu sayede, alt sınıfı üst sınıfa bağlayan bu çalışkan sınıfa yaklaşıyordum. Bir tarafta basit ve kaba ürünlerle meşgul olanlar, diğer tarafta işlem görmüş şeylerin keyfini sürmek isteyenler varsa, esnafa düşen, zekâsı ve eliyle her iki tarafı kabul edip, her birinin kendi tarzındaki arzularına cevap vermektir. Her esnafın uğraş alanının belirlediği aile yapısı aynı şekilde benim sessiz ilgimin konusuydu, böylelikle içimdeki tüm insanların değil, tüm insani durumların eşitlik duygusu gelişip güçlendi, bana göre tek koşul insanın çıplak varlığıydı, bunun dışındaki her şey önemsiz ve rastlantısaldı.

Babam anlık bir zevk için hemen tüketilecek bir harcamaya öyle kolay kolay izin vermezdi; beraber gezintiye gidip, bir eğlence yerinde bir şeyler yiyip içtiğimizi hiç anımsamıyorum, oysa içi kadar dışı da güzel olan şeylerin satın alınması konusunda cimri biri değildi. Savaşın son döneminde pek fazla sıkıntı çekmemiş olsa da, ondan daha fazla barış isteyen biri olamazdı. Bu duygular içinde anneme elmaslarla süslü altın bir mücevher kutusu sözü vermişti, annem barış ilan edilir edilmez alabilecekti bunu. Bu mutlu olayın ümidi içinde birkaç yıl bu armağan üzerine çalışıldı. Büyük sayılabilecek kutu Hanau'da yapıldı; babam oradaki kuyumcularla ve ipekçilik işinin başındaki insanlarla iyi ilişkiler içindeydi. Kutu için birçok çizim yapıldı; kapağı bir çiçek sepeti süslüyordu, onun üzerinde de ağzında zeytin dalı olan bir güvercin süzülüyordu. Kısmen güvercinin, kısmen çiçeklerin üzerine, kısmen de kutunun açıldığı yere yerleştirilecek değerli taşlar için boşluk bırakılmıştı. Gerekli taşlarla birlikte kutunun yapılma işi bütünüyle Lautensack adındaki kuyumcuya verildi, o da birçok yetenekli sanatçı gibi nadiren gerekeni, genellikle de keyfi olanı, canının istediğini yapan zeki ve neşeli bir adamdı. Değerli taşlar kutunun kapağına yerleştirilecekleri şekilde hemen siyah balmumu üzerine oturtuldu ve çok da güzel göründü ama bunları altın kutunun üzerine taşımak için yerlerinden oynatmak mümkün olmadı. Başlangıçta babam işi daha sonraya bırakmak istedi; barış umudu her geçen gün daha da canlanıp, insanlar en sonunda koşulları, özellikle Arşidük Joseph'in[90] Kutsal Roma-Germen

imparatorluğu unvanını alması için gerekli koşulları ayrıntılarıyla öğrenmek isteyince, babamın sabrı azaldı. Her hafta birkaç kez, hatta sonunda hemen her gün tembel sanatçıyı ziyarete gittim. Sürekli sıkıştırmam ve bezdirmem sayesinde yavaş olsa da ilerleme kaydedildi, çünkü bu zaman zaman ele alınan, zaman zaman da ara verilen türden bir iş olduğu için, hep arka plana atılması ya da bir kenara itilmesi için birtakım sebepler oluyordu.

90 İmparator I. Franz'ın oğlu Arşidük Joseph, II. Joseph adıyla Kutsal Roma-Germen imparatoru seçildi. 3 Nisan 1764'te taç giyme töreni yapıldı. (ç.n.)

Meğer bu davranışın esas nedeni sanatçının maliyetini kendisinin karşılayacağı bir işe girişmesiymiş. Herkes İmparator Franz'ın değerli, özellikle de renkli taşlara büyük ilgi duyduğunu bilirdi. Lautensack hatırı sayılır bir parayı (daha sonra anlaşıldığına göre mal varlığından daha büyük bir meblağı) bu tür taşlara harcamış, bunlardan bir çiçek buketi yapmaya başlamış, buketteki her taş, biçimine ve rengine uygun biçimde gözler önüne serilecek, imparatorun hazinesinde saklanmaya değer bir sanat eseri olacakmış. Kendi dağınık çalışma tarzıyla yıllardır bu iş üzerinde çalışmış ve imparatorun kısa bir süre içinde gerçekleşmesi beklenen barıştan sonra oğlunun taç giyme töreni için Frankfurt'a gelişi beklendiğinden, şimdi işi bitirmek ve nihayet parasını toparlamak için acele ediyormuş. Amacımı unutturmak için beni getir götür işleriyle oyalayarak böyle şeyleri öğrenme zevkimi ustalıkla kullandı. Bana taşlar hakkında bilgi vermeye çalışıyor, özelliklerini ve değerlerini anlatıyordu, öyle ki, sonunda buketin tamamını ezbere biliyordum, bunu bir müşteriye onun kadar överek anlatacak hale gelmiştim. Şimdi bile gözlerimin önünde, daha pahalı şeyler gördüm, ama bu türden, böylesine olağanüstü güzelliğe sahip başka birini bir daha görmedim. Ayrıca hakkında sohbet etmekten hoşlandığı güzel bir gravür koleksiyonuna ve başka sanat yapıtlarına da sahipti, onun yanında geçirdiğim uzun saatler boşuna değildi. Nihayet kongrenin gerçekten Hubertusburg'da yapılacağı kararlaştırıldığında, bana olan sevgisinden dolayı özel bir şey yaptı ve çiçekleriyle beraber, güvercin barış şenliklerinin yapıldığı gün gerçekten annemin eline verildi.

Ressamlara ısmarlanmış resimleri takip etmek için de benzer görevler aldım. Babamın benimsediği bir fikir vardı, birçok insan da aynı görüşteydi; ahşap üzerine yapılan bir resim tuval üzerine yapılandan daha üstündü. Düşüncesiz sanatçıların bu önemli meseleyi marangoza bıraktıklarını bildiğinden, babam büyük bir özenle her boyda iyi meşe tahtalar

bulundururdu. Bu iş için en eski kalaslar aranırdı, marangoz onları keser, tutkallayıp rendeleyerek düzeltir, sonra yıllarca üst kattaki odada saklanarak tahtaların iyice kuruması sağlanırdı. Belli başlı çiçeklerle süslü bir saksıyı kendi sanatsal ve zarif üslubuyla ve natüralist bir yaklaşımla tasvir etmesi için böyle mükemmel bir tahta ressam Juncker’e verildi. O sırada mevsim bahardı, haftada birkaç kez elime geçen en güzel çiçekleri ona götürmeyi ihmal etmedim, o da hemen çiçekleri tabloya dahil ediyor ve resmin tamamını bu çiçeklerden yavaş yavaş, gerçeğe oldukça sadık ve çok özenli bir biçimde ortaya çıkarıyordu. Bir keresinde tesadüfen bir fare yakalayıp ona götürdüm, fareyi minimini bir hayvan olarak resmetmek istedi, onu da gerçekten tüm ayrıntılarıyla, saksının dibinde bir başağın tadına bakarken gözler önüne serdi. Yakaladığım kelebek ya da böcekler gibi, doğayla ilgili birçok masum konu resmedildi, en sonunda benzetme ve işleniş tarzı olarak oldukça değerli bir resim çıktı ortaya.

Bu nedenle, bu değerli adam çalışmanın teslim edilmesine yakın bir tarihte resimden artık pek hoşlanmadığını açıkladığında oldukça şaşırdım; ayrıntılarda çok başarı sağladığını, ama zaman içinde oluştuğundan, resmin bütününde iyi bir kompozisyon oluşturamadığını, en azından her çiçeğin yerleştirilebileceği genel ışık ve gölge planını başlangıçta yapmamakla hata ettiğini söyledi. Altı ay boyunca gözlerimin önünde oluşan ve kısmen beğendiğim resmi uzun uzun yorumladı ve üzülmemem konusunda beni tamamen ikna etti. Resmedilmiş fareyi de bir talihsizlik olarak görüyordu, “Çünkü,” dedi, “bu hayvanlar birçok insanın tüylerini ürpertir, hoş duygular yaratmak istenilen yere bu hayvan koyulmamalı.” Yanlış bir düşünceden arındığını görüp eskiye göre çok daha akıllıca düşünmeye başladığını anlayan biri gibi, artık bu sanat yapıtına gerçek bir küçümsemeyle bakıyordum; aynı büyüklükte bir başka tahta ısmarladığında ona tamamen hak verdim, buna kendi zevkine göre daha biçimli bir kap ve ustalıkla düzenlenmiş bir çiçek buketi yaptı; küçük, canlı yaratıkları da zarif ve ferah bir biçimde seçmeyi ve yerleştirmeyi bildi. Bu panoyu da daha önce yaptığı resme bakarak ya da çok uzun ve zahmetli uygulama sırasında yardımına koşan belleği sayesinde çok büyük bir titizlikle yaptı. Her iki resim de şimdi bitmişti, ikincisi bize tartışmasız bir mutluluk vermişti, gerçekten daha ustalıklıydı ve daha çok göze çarpıyordu. Babama bir resim yerine iki resimle sürpriz yapıldı ve seçim ona bırakıldı. Bizim fikrimize ve

gerekçelerimize hak verdi, özellikle de iyi niyet ve çabaya; yine de resimlere birkaç gün baktıktan sonra, seçimi hakkında fazla söze gerek duymadan birinciyi seçti. Sanatçı canı sıkılmış halde, iyi niyetle yapılmış ikinci resmini geri aldı ve bana babamın kararında birinci resmin yapıldığı kaliteli meşe tahtanın kesinlikle etkili olduğunu söylemeden edemedi.

Şimdi yine resim sanatını düşündüğümden olacak, anılarımda büyük bir fabrika canlanıyor, hem fabrika, hem de yöneticileri bana ilginç geldiğinden orada çok zaman geçirirdim. Burası ressam Nothnagel'in kurduğu büyük muşamba fabrikasıydı: Zeki bir sanatçıydı, ama hem yeteneği, hem de düşünce tarzı yüzünden sanattan çok fabrika işlerine yatkındı. Avlular ve bahçelerden oluşan çok büyük bir mekânda her tür muşamba üretilirdi; malzeme arabaları ve benzer ihtiyaçlar için kullanılan, spatula ile balmumu sürülmüş en ham halinden, şekiller basılmış duvar kâğıdı imal edilinceye kadar, ortalama bir kaliteden en kalitelisine kadar duvar kâğıdının üzerine bazen Çin tarzında fantastik, bazen doğal çiçekler, bazen figürler, bazen peyzajlar becerikli işçilerin fırçasıyla resmedilirdi. Sonsuza uzanan bu çeşitlilik beni çok eğlendirirdi. Çok sayıda insanın en basitinden belli bir sanat değeri yadsınamayanlara kadar yaptıkları işler bana olağanüstü cazip gelirdi. Art arda sıralanmış odalarda gruplar halinde çalışan o gençlerle ve orta yaşlı adamlarla tanıştım, bazen ben de onlara yardım ettim. Bu mallar müthiş satılıyordu. O zamanlar kim bir ev yapsa veya bir binayı döşese, onun ihtiyaçlarına ömür boyu cevap vermiş oluyorlardı, çünkü bu muşamba duvar kâğıtları kesinlikle bozulmuyordu. Nothnagel ise her şeyi idare etmekle yeterince meşguldü, işyerinde etrafında ustabaşılar ve işçilerle otururdu. Kendisine kalan zamanlarda özellikle gravürlerden oluşan sanat koleksiyonuyla ilgilenir, hem gravürlerle, hem de sahip olduğu tablolarla ticaret yapardı. Aynı zamanda özgün baskı işinden de hoşlanırdı; çeşitli levhaları aside yedirirdi ve sanatın bu dalında ürün vermeye yaşamının son yıllarına kadar devam etti.

Evi Eschenheim Kapısı'nın yakınında olduğundan, onu ziyarete gittiğimde yol beni genellikle kentin dışına, kent kapısının dışındaki babamın arazilerine sürüklerdi. Bir tanesi ağaçlık, büyük bir bahçeydi, toprağı çayırlık olarak kullanılıyordu; arazi kiraya verilmiş olsa da, babam ağaçların yetiştirilmesini ve bakımını özenle takip ederdi. Friedberg Kapısı'nın dışında bulunan ve çok iyi durumda olan bağ onu daha fazla

uğraştırırdı, bağ kütüklerinin arasına büyük bir özenle sıra sıra kuşkonmazlar dikilip yetiştirilirdi. Mevsimin uygun olduğu zamanlarda gün geçmezdi ki babam oralara gitmesin; genellikle bizim de onunla gitmemize izin verilirdi, baharın ilk ürünlerinden güzün son ürünlerine kadar keyif ve neşe eksik olmazdı. Bahçe işlerini de öğrenmiş olurduk, her yıl tekrarlandığı için bu işler bizim için artık çok bildik ve sıradandı. Yaz ve güz meyvelerinden sonra gelen bağbozumu çok neşeli olurdu ve en çok beklenen şeydi; şarabın yapılıp içildiği yerlerin daha özgür bir karaktere sahip olmasında şaşılacak bir şey yok, böylelikle yazı sonlandırıp, aynı zamanda kışa merhaba diyen bağbozumu günleri de etrafa inanılmaz bir neşe yayardı. Sevinç ve coşku tüm bölgeye yayılırdı. Gündüz vakti her taraftan sevinç nidaları ve silah sesleri duyulurdu, geceleri ise oradan buradan atılan havai fişekler ve aydınlatma fişekleri insanların her yerde hâlâ uyanık ve canlı bir şekilde bu kutlamayı olabildiğince uzatmak istediklerini gösterirdi. Bundan sonra üzümlerin sıkılması ve mahzende mayalanması esnasındaki zahmetler bize evde de neşeli meşguliyetler sağlardı, böylece farkına bile varmadan kış mevsimine girerdik.

Bu kırlık alandaki arazilerimiz 1763’ün baharında bizi hayli sevindirdi, o yılın 15 Şubat’ı, Hubertusburg Anlaşması’nın yapılması nedeniyle, şenlik günleri başlamış oldu, yaşamımın çok büyük bir bölümü bu anlaşmanın arkasından gelen mutlu olayların ışığında geçti. Başka konulara geçmeden önce, gençlik dönemim üzerinde önemli etkileri olmuş birkaç kişiyi anmam gerekir.

Yukarıda bahsi geçen Doktor Orth’un damadı, Haus Frauenstein’ın üyesi, kurul azası von Olenschlager yakışıklı, huzurlu, sıcakkanlı bir adamdı. Belediye başkanlığının şenlik kıyafetini giyse, çok saygın Fransız ruhani liderlerinden biri derdiniz. Akademik çalışmalarından sonra kendini saray ve devlet işlerine vermişti, seyahatlerini de bu amaçlar doğrultusunda yapardı. Bana çok değer verirdi ve onu özellikle ilgilendiren konular hakkında benimle sık sık konuşurdu. *Altın Ferman’ın Yorumu*’nu[91] yazarken hep yanındaydım; bu belgenin değerini ve ciddiyetini çok net bir şekilde açıklamıştı bana. Hayal gücüm bu sayede o barbar ve huzursuz dönemlere geri döndü, geçmişle ilgili olarak anlattığı şeyleri ben ona sanki şimdi oluyormuş gibi karakter ve olayları betimleyerek, hatta bazen de mimiklerle

canlandırarak anlatmadan edemezdim; bundan çok zevk alırdı ve alkışlayarak anlattıklarımı tekrarlamamı isterdi.

91 Özgün başlık *Erläuterung der Güldnen Bulle* şeklinde. (ç.n.)

Çocukluktan beri tuhaf bir alışkanlığım vardı, kitapların başlangıçlarını ve bir yapıtın bölümlerini her zaman ezbere öğrenirdim, önce Musa'nın beş kitabını, arkasından *Aeneis* ve *Değişimler*'i böyle çalışmıştım. Aynı şeyi şimdi de *Altın Ferman*'da deniyordum; birden gayet ciddi bir ifadeyle şunu söyleyip, *Omne regnum in se divisum desolabitur: Nam principes ejus facti sunt socii furum*[92], hamimi güldürdüm. Akıllı adam kafasını iki yana sallayıp düşünceli bir şekilde şunları söyledi: "İmparatorun büyük bir kurul toplantısında benzer sözleri prenslerinin yüzlerine söylediği zamanlar da ne zamanlarmış hani!"

92 *Altın Ferman*'ın giriş cümlesi: "İçinde huzur olmayan her imparatorluk çöker, çünkü prensleri hırsızlarla işbirliği içindedir." (ç.n.)

Von Olenschlager çevresinde çok sevilen biriydi. Etrafında fazla insan görülmezdi ama düzeyi yüksek sohbetlere çok ilgi duyardı, biz gençlere zaman zaman oyun sahneletirdi, böyle bir çalışmanın gençliğe faydalı olduğu düşünülürdü. Schlegel'in *Canut*'unu sahneledik, oyunda bana kral, kız kardeşime Estrithe ve evin küçük oğluna da Ulfo rolü düştü. Arkasından *Britannicus*'u oynama cesaretini gösterdik, çünkü oyunculuk yeteneğiyle birlikte dil alıştırması da yapmamız gerekiyordu. Ben Neron, kız kardeşim Agrippine ve yaşça küçük oğlan da Brittanicus rolünü üstlendi. Hak ettiğimizden daha çok takdir topladık, övgü alırken bile, daha iyi olabilirdi diye geçiyordu aklımızdan. Böylelikle bu aileyle çok iyi ilişkiler içinde oldum, bazı neşeli anları ve gelişimimin hızlanmasını bu aileye borçluyum.

Von Reineck, kökeni eskilere dayanan soylu bir aileden, başarılı, dürüst ama inatçı, bir deri bir kemik, çok esmer, güldüğünü hiç görmediğim bir adamdı. Tek kızının yakın bir dostu tarafından kaçırılmasıyla bir felaket yaşadı. Aleyhinde zorlu bir dava açarak damadının peşine düştü, yargı formaliteleri onun intikam hırsını istediği kadar çabuk ve sert bir şekilde tatmin etmeyince, mahkemelerle de arası bozuldu ve kavgalar kavgaları, davalar davaları izledi. Tamamıyla evine ve evinin bitişiğindeki bahçesine çekildi, alt kattaki geniş ama kasvetli bir odada yaşadı, odaya yıllardır badana fırçası değmemişti, kim bilir belki bir hizmetçi kızın süpürgesi de. Benden çok hoşlanırdı ve daha küçük yaştaki oğluyla ilgilenmemi isterdi. Onunla nasıl konuşulacağını bilen çok eski arkadaşlarını, devlet adamlarını,

avukatlarını ara sıra yemekte görürdü, beni de davet etmeyi asla ihmal etmezdi. Yemek yemek onun için ayrı bir keyifti, içki içmekse çok daha büyük bir zevk. Ama sobanın çatlaklarından çıkan dumanlar konuklar için büyük ve vahim bir işkenceye dönüşürdü. Onunla samimi olanlardan biri evin beyine bütün kış böyle bir rahatsızlığı kaldırıp kaldıramayacağı şeklinde bir soru yöneltme cesaretini göstermiş, o da buna ikinci bir Timon[93] ve Heautontimorumenos[94] olarak şöyle yanıt vermişti: “Keşke çektiğim eziyetlerin en büyüğü bu olsaydı!” Aradan uzun zaman geçince kızını ve torununu görmeye ikna edilebildi. Damadını görmeyi ise hep reddetti.

93 Lukianos’un aynı başlığı taşıyan yapıtından, insan düşmanı anlamında. (ç.n.)

94 Terentius’un aynı başlığı taşıyan oyunundan, kendi kendine işkence eden anlamında. Bu yapıt Türkçeye 1946’da *Özünün Celladı* başlığı ile çevrildi. (ç.n.)

Hem böylesine namuslu hem de mutsuz olan bu adama orada bulunmam çok memnuniyet verirdi; benimle sohbet ettiğinde, özellikle dünya ve devlet işleri hakkında beni bilgilendirdiğinde, kendini rahatlamış ve neşeli hissederdi. Hâlâ çevresinde olan az sayıdaki arkadaşı, onun sinirli ruh halini yumuşatmamı ve herhangi bir eğlenceye katılması için onu ikna etmemi istediklerinde, sık sık beni öne sürerlerdi. Gerçekten de bazen bizimle arabayla bir yerlere gelir, yıllardır bir kez olsun görmediği yerleri yeniden seyrederdi. Eski mal sahiplerini anımsar, onların kişilikleri ve yaşadıkları olaylarla ilgili şeyler anlatır, o arada her zamanki sert ama yine de neşeli ve esprili tavrını takınırdı. Onu yeniden başka insanların arasına sokmaya çalışırdık ama bu bizim için neredeyse bir çileye dönüşürdü.

Ondan daha yaşlı sayılmayacak bir bey de von Malapart’tı, Roßmarkt’ta çok güzel bir evin sahibi olan ve tuzla işinden büyük gelir sağlayan zengin bir adamdı. O da içedönük bir yaşam sürerdi ama yaz aylarında, çok güzel karanfiller yetiştirdiği Bockenheim Kapısı tarafındaki bahçesinde olurdu çoğunlukla.

Von Reineck de karanfillere çok meraklıydı; çiçeklerin açtığı zamandı, bu adamlar birbiriyle görüşsün diye bazı girişimlerde bulunuldu. Gerekeni yaptık, sonunda von Rein-eck bizimle bir pazar öğleden sonra arabayla oraya bir gezinti yapmaya karar verinceye kadar ısrarımızdan vazgeçmedik. Bu iki yaşlı adamın selamlaşması çok kısa oldu, hatta sadece mimiklerle selamlaştıkları bile söylenebilir, hakiki diplomat adımlarıyla uzun karanfil kafesleri boyunca bir aşağıya bir yukarıya yürüdük. Çiçeklik gerçekten

olağanüstü güzeldi, farklı çiçeklerin kendine özgü biçimleri ve renkleri, birinin diğerine göre üstünlüğü ya da nadir bulunması sonuçta bir tür sohbet konusu oldu, bu da çok samimi bir ortam yarattı; bizi sevindiren ise, hemen bitişikteki kameriyede kurulmuş sofranın üzerinde güzel şişeler içindeki yıllanmış, değerli Ren şarabını, güzel meyveleri ve başka lezzetli şeyleri görmek oldu. Ama bunların keyfini çıkarmak mümkün olamadı. Şanssızlık eseri von Reineck önünde, ne yazık ki boynunu biraz bükmüş güzel bir karanfil gördü; çok narin bir şekilde çiçeği işaret ve orta parmağıyla sapından çanağına doğru tutup, tam olarak görebileceği şekilde, arka tarafından yukarıya doğru kaldırırdı. Bu yumuşak dokunuş bile çiçeğin sahibini çileden çıkardı. Von Malapart kibar ama yine de yeterince sert, daha ziyade biraz kibirli bir şekilde, *oculis non manibus*[95] diye bir anımsatmada bulundu. Bu söz üzerine von Reineck çiçeği hemen elinden bıraktı ama ateş püskürdü ve her zamanki can sıkıcılığı ve ciddiyetiyle şöyle karşılık verdi: "Bir çiçeğe bu şekilde dokunmayı ve bakmayı ancak bu işten anlayan ve bu işe meraklı biri başarabilir." Çiçeği aynı şekilde bir kez daha parmaklarının arasına aldı. Her iki tarafın dostları –von Malapart'ın yanında da bir dostu vardı– çok mahcup oldular. Arka arkaya tavşanları salıverdiler (bir sohbet bölünüp de başka bir konuya geçilmesi gerektiği zaman bizde bu deyim kullanılır); fakat bunun bir faydası olmadı, yaşlı beylerin hiç sesi çıkmıyordu, von Reineck aynı davranışı tekrarlayacak diye korku içindeydik, o zaman olan hepimize olurdu. İki dost, bu iki beyi kâh burada, kâh orada oyalayarak birbirinden uzak tuttu, en akıllıcası, sonunda gitmek üzere ayağa kalkmamız oldu; maalesef bu yüzden büyüleyici ziyafet sofrasını keyfini süremeden arkamızda bırakmak zorunda kaldık.

95 Gözle, elle değil! (ç.n.)

Saray danışmanı Hüsgen Frankfurt doğumlu değildi, Kalvenci olduğu için resmi işlere giremediği gibi, avukatlık yapma izni de yoktu, mükemmel bir hukukçu olarak oldukça güven duyulan biri olduğundan, imzasını değiştirerek hem Frankfurt'ta, hem de imparatorluk mahkemelerinde mesleğini gayet rahat icra ediyordu; onun oğluyla yazı dersi alırken evlerine gittiğimde çoktan seksen yaşını geçmişti. Cüsseli biriydi, uzun boyluydu ama zayıf değildi, enliydi ama şişman sayılmazdı. Çiçek hastalığı sadece yüzünü bozmakla kalmamış, onu bir gözünden de etmişti, ilk zamanlar insan onun yüzüne korkarak bakardı. Kel kafasında hep üst tarafından şeritle bağlı, çan şeklinde bir başlık olurdu. Desenli yünlüden ya da Şam

kumaşından sabahlıkları kesinlikle çok temizdi. Ağaçlı yolda, zemin katta çok ferah bir dairede otururdu, çevrenin temizliği bu ferahlıkla uyum içindeydi. Büyük bir düzen içindeki kâğıtları, kitapları, haritaları insanın üzerinde hoş bir izlenim bırakırdı. Çeşitli yazılarıyla sanat alanında isim yapan oğlu Heinrich Sebastian, gençliğinde pek gelecek vaat eden biri değildi. İyi huylu ama hantal, kaba değil ama dobra, kendini yetiştirmeye özel bir ilgi duymayan biriydi; istediği her şeyi annesinden sağladığı zaman, babasıyla karşılaşmamaya çalışırdı. Oysa ihtiyarı tanıdıkça, ona daha çok yaklaştım. Sadece çok önemli hukuk davalarına baktığından, başka şeylerle oyalanmaya ve sohbet etmeye yeterince vakti vardı. Onun Tanrı ve dünyayla bir zıtlık içinde olduğunu tam olarak hissedebildiğimde, ortamına gireli ve öğretilerini dinleyeli çok zaman geçmemişti. En sevdiği kitaplardan biri olan Agrippa'nın *De vanitate scientiarum*'unu[96] okumamı özellikle önerdi, genç beynim bu yüzden bir süre büyük bir karmaşa yaşadı. Gençliğin verdiği rahatlıktan olacak bir tür iyimserlik duygusu içindeydim, Tanrı ya da tanrılarla yeniden barışmıştım, çünkü yıllar içinde, kötülüklerin dengelendiği, yaşanan sıkıntılardan sonra insanın kendini yeniden toparladığı, tehlikelere maruz kalsa da her zaman mahvolmayacağı deneyimini edinmiştim. Ayrıca insanların uğraştığı ve yaptığı şeylerin önemsiz olduğunu görüyor ve benim yaşlı ihtiyarı asla memnun etmeyen bazı şeyleri övgüye değer buluyordum. Evet, bir keresinde bana dünyanın çirkin yüzünden söz ederken, sözünü önemli denecek bir saptamayla tamamlamayı düşündüğünü fark ettim. Bu durumlarda yaptığı gibi görmeyen sol gözünü tamamen kapatıp, diğeriyle keskin bir şekilde bakarak genizden gelen bir sesle şöyle dedi: "Tanrı'nın bile hataları olduğunu görüyorum."

96 Yapıtın başlığı tam olarak şöyle: *De Incertitudine et Vanitate Scientiarum et Artium et de Excellentia Verbi Dei* (Bilimlerin ve Sanatların Belirsizliği ve Değersizliği ile Tanrı Sözcüğünün Mükemmelliği Hakkında) (ç.n.)

Benim bu Timon'a benzeyen kılavuzum aynı zamanda matematikçiydi ama onu mekaniğe sürükleyen, uygulamaya yönelik doğasıydı, bu bizzat onun işi olmamasına rağmen. Saatlerin, günlerin yanı sıra, güneşin ve ayın hareketlerini de gösteren, en azından o zaman için mucize sayılabilecek bir saati kendi tarifine göre yaptırmıştı. Saati, pazar sabahları onda her seferinde kendisi kurardı, hiçbir zaman kiliseye gitmediği halde, bunu aksatmadan yapardı. Hiçbir zaman evine gelen birileri ya da konukları

olduğunu görmedim. Giyimine özenmiş halde evden dışarıya çıktığını son on yıl içinde iki kez bile anımsamam.

Bu adamlarla yaptığım değişik sohbetler kayda değerdi, üzerimde hepsinin de kendi tarzlarına göre etkileri oldu. Her biri için çok önemliydim, genellikle kendi çocuklarından bile çok, sevdikleri bir oğullarıymışım gibi her biri bende kendi etik modelini oluşturmaya çalışarak, sevinçlerine sevinç katıyordu. Olenschlager beni bir saray adamı, Reineck ise diplomaside görev alacak bir devlet adamı olarak yetiştirmek istiyordu; her ikisi de, özellikle Reineck beni edebiyat ve yazarlık dünyasından uzak tutmaya çalışıyordu. Hüsgen benim kendisine benzer bir Timon, ama aynı zamanda başarılı bir hukuk hocası olmamı istiyordu; onun düşüncesine göre insanın hem kendisini, hem de yakınlarını kötü niyetli insanlara karşı sürekli koruyabilmesi, ezilmiş birinin yanında yer alabilmek ve gerektiğinde dalaverecilere haddini bildirmek için gerekli bir hünermiş; sonuncusu ise ne yapılabilir ne de önerilir bir şeymiş.

Öğütlerinden, gösterdikleri yoldan yararlanmak için bu adamlara yakın dururken, asıl izinden gittiklerim gençler ve yaşça benden fazla büyük olmayanlardı. Herkesten önce burada Schlosser kardeşleri ve Griesbach'ı anmalıyım. Onlarla sonradan yıllarca kesintisiz süren daha yakın bir dostluk kurduğumdan, şimdilik sadece şu kadarını söylemekle yetineyim ki, onlar o zamanlar dil konusunda mükemmel, akademik kariyer için yaptıkları bilimsel çalışmalarda övgüye değer görülüyor, herkes onların ilerde devlet ve kilise katında olağanüstü işler başaracaklarına dair ümit besliyordu.

Bana gelince, niyetim sıra dışı bir şeyler ortaya koymaktı; bunun ne olabileceği konusunda ise çok net bir fikrim yoktu. İnsan elde edeceği üstünlüklerden çok, maddi geliri hayal etse de, en büyük arzum nedir diye düşündüğümde, gözümün önüne gelen en cazip görüntünün şu olduğunu yadsıyamam: Şairi onurlandıran defne çelengi.

Beşinci Kitap

Bütün kuşları yakalamak için çeşitli yemler vardır, aynı şekilde her insan da kendine özgü bir tarzda yönlendirilir veya yanlış bir yola saptırılır. Kişiliğim, aldığım eğitim, çevrem, alışkanlıklarım beni her tür kabalıktan uzak tuttu, alt tabakadan insanlarla, özellikle küçük esnafla sık sık görüşmeme rağmen, onlarla aramda yakın bir dostluk kurulmadı. Sıra dışı ya da tehlikeli denebilecek işlere kalkışacak kadar cesaretim vardı, zaman zaman kendimi böyle şeyleri yapacak durumda hissediyordum; ancak bunları yapacak uygun ortamdan yoksundum.

Yine de hiç beklenmedik bir şekilde beni büyük bir tehlikeye yaklaştıran, en azından sıkıntıya ve zor duruma sokan arkadaşlıklar içinde buldum kendimi. Daha önce ismini andığım Pylades adlı çocukla kurduğum eski ve değerli arkadaşlık delikanlılık dönemine kadar sürdü. Ebeveynlerimiz görüşmedikleri için birbirimizi çok sık görmüyorduk ama ne zaman karşılaşsak, o eski arkadaşlık coşkusu hep canlanırdı. Bir keresinde çok rahat bir gezinti yeri olan, Sankt-Gallen'in iç ve dış kapısı arasındaki ağaçlı yolda karşılaştık. Henüz selamlaşmıştık ki, bana şunları söyledi: "Yazdığın şiirler hakkındaki düşüncelerim değişmiş değil. Geçenlerde bana verdiklerini neşeli birkaç arkadaşıma okudum, kimse o şiirleri senin yazdığına inanmıyor." – "Bu konuyu tartışmaya gerek yok," diye karşılık verdim, "şiirlerimizi yazar, onlardan zevk alırız, başkaları onlar hakkında ne düşünürse düşünsün önemli değil."

– "İşte inanmayan arkadaş karşıdan geliyor!" dedi arkadaşım. – "Bu konuyu kapatalım." diye yanıt verdim. "Onun fikrini değiştiremedikten sonra bunun faydası yok." – "Hiçbir şey yapmadan," dedi arkadaşım, "bunu onun yanına bırakmam."

Oradan buradan kısaca konuştuktan sonra, fazlasıyla benim tarafımı tutan genç arkadaşım yine aynı konuyu açıp, biraz alıngan bir tavırla çocuğa şöyle dedi: İşte o güzel şiirleri yazan ve bunu yapamayacağına inandığınız

arkadaşımız burada.” – “Bunda darılacak bir şey yok.” diye karşılık verdi çocuk. “Onun bu yaşta böyle şiirleri yazabilmesi için sahip olduğu bilgiden daha fazlasının gerekli olduğuna inanıyorsak, ona karşı beğenimizi dile getirmiş oluyoruz.” Karşılık olarak ben önemsiz birkaç şey söyledim ama arkadaşım konuşmaya devam etti: “Bunu kanıtlamak çok zor değil. Ona bir konu verin, o da size doğaçlama bir şiir yazsın.” Bu hoşuma gitti, anlaştık, bir üçüncü arkadaş, gerçekten güzel bir aşk mektubunu şiir formunda yazacak kadar kendime güvenip güvenmediğimi sordu; mektup, aşkını ilan etmek isteyen genç ve utangaç bir kızın ağzından, bir delikanlıya yazılacaktı. – “Yazmak için gerekli şeyler yanımızda olsa,” diye karşılık verdim, “bundan daha kolay bir şey yok.” İçinde bir sürü beyaz yaprak bulunan cep ajandasını çıkardı, ben de yazmak üzere bir banka oturdum. Bu arada onlar bir aşağıya bir yukarıya yürüyor, dikkatlice beni izliyorlardı. Konuyu hemen kafamda toparladım ve sevimli bir genç kız bana karşı iyi duygular beslese ve bu duygularını düzyazı ya da şiir formunda açıklasa ne güzel olur diye aklımdan geçirdim. Bu yüzden duraksamadan, aşk ilanını bir genç kızın ağzından yazmaya başladım, konuyu kısa sürede ne ölçülü-uyaklı ne de ölçüsüz-uyaksız hece düzeni arasında, olabildiğince naif bir tarzda ele aldım; bu kısa şiiri her ikisine okuduğumda, benden kuşkusu olan şaşkınlık, arkadaşım ise hayranlık içinde kaldı. Şiirim onun ajandasına yazılı olduğundan, arzusu üzerine ona bıraktım, yeteneklerimin belgesini onun ellerinde görmek de hoşuma gitti. Hayranlık ve ilgisini birçok kez tekrarlayarak bize veda etti, daha sık görüşmekten başka arzusu olmadığını söyleyince, yakında kırlara gidelim diye sözleştik.

Gezintiye onlar gibi birçok genç katıldı. Onlar orta sınıfın, daha doğrusu alt sınıfın insanlarıydı, akıllı çocuklardı, okula gittikleri için az çok bilgili ve bir ölçüde eğitimliydiler. Büyük ve zengin bir kentte para kazanmanın çeşitli yolları vardır. Bu gençler avukatların yanında yazı yazarak ya da devlet okulunda kavrayamadıkları dersleri biraz ilerletsinler diye alt sınıftan çocuklara özel ders vererek para kazanıyorlardı. Kilise töreniyle cemaate kabul edilecek yetişkin gençlerle din derslerini tekrarlıyor, sonra bazı komisyoncuların ve tüccarların işlerini görmek için koşuşturuyor, özellikle pazar ve tatil günlerinde de sade bir biçimde eğleniyorlardı.

Yolda giderken, yazdığım şairane aşk mektubunu çok beğendiklerini söyleyerek onu çok eğlenceli bir iş için kullandıklarını itiraf ettiler:

Elyazısını değiştirerek mektubu yeniden yazmışlar ve mektup, bazı yakın arkadaşlar aracılığıyla ukala ve genç bir adama iletilmiş, adamın şimdi, uzaktan kur yaptığı bir kızın kendisine son derece âşık olduğundan ve kendisini yakından tanımak için fırsat kolladığından kuşkusu yokmuş. Bu arada bana bir şey daha söylediler, adam kıza bir şiirle yanıt verebilmeyi çok arzu ediyormuş ama ne onda ne de kendilerinde bunu yapacak yetenek varmış, bunun için istenen yanıtı yazayım diye bana durmadan ricada bulundular.

Aldatmacalar, az çok esprili, işsiz güçsüz insanlar için bir eğlencedir. Düşünmeden yapılan bir kötülük, başkalarına kibirli bir biçimde zarar vermek, ne kendisiyle meşgul olabilen ne de etrafına faydası dokunabilen insanlar için bir zevktir. Bu tür bir şeyi yapma isteği hemen her yaşta vardır. Çocukluk yaşlarımızda aramızda böyle şeyleri çok yapmıştık, birçok oyun bu tür aldatmacalar ve tuzaklarla ilgilidir; bu seferki şaka bana çok aşırı gelmedi, söylediklerini kabul ettim, mektuba yazılması gereken birkaç özel şey anlattılar, yazılmış halde mektubu eve götürdük.

Çok geçmeden o grupla bir akşam yemeğine katılmak üzere arkadaşım tarafından acilen davet edildim. Daveti yapan bu sefer genç âşıkmış, kendisi için o güzel şiiri yazma inceliğini gösteren kişiye ısrarla teşekkür etmek istiyormuş.

Oldukça geç toplandık, yemek çok sadeydi, şarap da fena değildi; sohbete gelince, doğal olarak sohbet fazla uyanık olmayan ve tekrar tekrar okuduktan sonra mektubu neredeyse kendisinin yazmış olduğuna inanacak hale gelen delikanlının etrafında döndü.

Yaradılışımdaki iyilik böyle kötü niyetli bir şakadan zevk almamı önlüyordu, aynı konunun tekrarlanması kısa sürede midemi bulandırmaya başladı. Eğer beklenmedik birisi beni yeniden neşelendirmeseydi, sıkıntılı bir akşam geçireceğim kesindi. Geldiğimizde masa çoktan temiz ve düzenli bir şekilde hazırlanmıştı, yeterince şarap da vardı, oturup, servise gerek kalmadan biz bize eğlenmeye başladık. Sonunda şarap bittiğinde, birisi hizmetçi kızı çağırdı ama onun yerine, yakından bakıldığında inanılmaz güzellikte, olağanüstü bir genç kız geldi. Samimi bir şekilde iyi akşamlar dedikten sonra – “Ne istiyorsunuz?” diye sordu, “Hizmetçi kız hasta, yatakta. Size ben servis yapabilir miyim?” – “Şarap bitti.” dedi birisi. “Birkaç şişe getirsen çok iyi olur.” – “Hadi Gretchen,” dedi diğeri, “hemen

şuracıkta zaten." – "Neden olmasın!" diye karşılık verdi kız, masadan birkaç tane boş şişe alıp hızla uzaklaştı. Arkadan bakınca fiziğinin daha da hoş olduğu söylenebilirdi. Küçük kafasındaki minik başlığı çok sevimli duruyordu, ince boynu, başıyla ensesi ve omuzları arasında çok tatlı bir geçiş sağlıyordu. Her şeyi özenle yaratılmıştı, insanın dikkati onun sakin, sadık gözleriyle, sevimli dudaklarıyla cezbedilip tutuklu kalmasa, onu bütünüyle ve daha rahat bir şekilde seyretmek mümkün olabilirdi. Kızı gece vakti yalnız başına dışarı gönderiyorlar diye çıkıştım arkadaşlara; benimle alay ettiler, tekrar geri geldiğinde teselli buldum: Zaten meyhaneci hemen caddenin karşısındaydı. – "Sen de bize katılsana!" dedi birisi. Oturdu, ama ne yazık ki benim yanıma değil. Kadehini sağlığımıza kaldırıp şarabını içti ve eğlencemizi çok uzatmamamızı ve fazla gürültü yapmamamızı öğütleyerek az sonra uzaklaştı: Annenin o sırada yatmak istediğini söyledi. Sözü geçen kişi kendi annesi değil, oranın sahibinin annesiydi.

Bu kızın varlığı o andan itibaren beni her yerde izledi; bu, dişi bir varlığın üzerimdeki ilk kalıcı etkisiydi; onu evinde görmek için bir bahanem yoktu, zaten böyle bir arayışa da girmedim, onun uğruna kiliseye gidip hemen oturduğu yeri buldum; böylece uzun Protestan ayini sırasında onu doya doya seyredebildim. Dışarı çıkarken onunla ne konuşmaya, ne de ona eşlik etmeye cesaret edebildim, beni fark etmesi ve selamıma başını sallayarak karşılık vermesi zaten mutlu olmama yetti. Yine de ona yaklaşma mutluluğundan uzun süre yoksun kalmayacaktım. Edebi sekreteri olduğum o âşık çocuğu, onun adıyla yazdığım mektubun kıza gerçekten verildiğine inandırmışlardı, o da hemen bir yanıt alacağı konusunda büyük bir ümide kapılmıştı. Bunu da benim yazmam gerekiyordu; muzip çocuklar Pylades aracılığıyla, mektup gerçekten duygulu ve mükemmel olsun diye tüm espri yeteneğimi kullanmamı ve tüm sanatımı göstermemi tekrar tekrar rica ettiler.

Güzelimi tekrar görme ümidiyle hemen işe koyuldum, Gretchen bana yazacak olsa hoşuma gidecek ne varsa hepsini düşündüm. Onun endamı, ruh hali, davranış ve düşünce biçimi ile ilgili olduğunu düşündüğüm her şeyi kaleme aldım; içten içe, yazdıklarımın gerçek olmasını dilemekten kendimi alamıyor, onun da bana benzer şeyler yazabileceğini düşündükçe kendimden geçiyordum. Başkasıyla alay ettiğimi sanırken aslında kendimi kandırıyordum, bütün bunlar bana biraz sevinç, biraz da sıkıntı yaşattı.

Defalarca sıkıştırıldıktan sonra mektubu bitirdim, geleceğime dair onlara söz verip belirlenen saatte orada oldum. Genç çocuklardan sadece biri evdeydi, Gretchen pencerenin önünde oturmuş yün eğiriyordu, anne de oraya buraya gidip geliyordu. Genç çocuk mektubu ona okumamı istedi, ben de okudum; göz ucuyla kâğıdın üzerinden güzel kıza bakarken mektubu duygusuz bir şekilde okuduğumu söyleyemeyeceğim; ruhunda bir parça huzursuzluk, yanaklarında hafif bir kızarıklık hissettiğimde, ondan duymayı arzuladığım şekilde, mektubu daha iyi ve daha canlı okumaya başladım. Övgüleriyle durup durup okumamı kesen kuzen, sonunda bazı değişiklikler yapmamı istedi. Bu bölümler doğal olarak mektubun gideceği tanınmış, varlıklı bir ailenin saygın kızından çok Gretchen’in durumuna uygundu. Genç adam arzu ettiği değişiklikleri söyleyip yazmam için kalem kâğıt getirdikten sonra bir iş nedeniyle kısa bir süre izin alıp gidince, büyük masanın arkasında, duvara bitişik duran sırada oturur halde kaldım ve neredeyse masanın üzerini kaplayan büyük arduvaz yazı tahtası üzerinde, her zaman pencerenin içinde duran taş kalemle yapacağım değişiklikleri çalışmaya başladım; bu taştan yazı tahtasında genellikle hesap kitap yapılır, üzerine çeşit çeşit notlar alınır, hatta gelip gidenler bunun sayesinde birbirleriyle haberleşirdi.

Bir süre çeşitli şeyler yazıp durdum, tekrar tekrar sildim, sonunda sabrım tükenmiş halde şöyle bağırdım: “Olmuyor!” – “Daha iyi,” dedi sevgili kız, ölçülü bir sesle, “keşke hiç olmasa. Siz böyle işlerle uğraşmamalısınız.” Eğirdiği yünü bıraktı, masaya yaklaştı, beni büyük bir anlayış ve samimiyetle eleştirdi. – “Mesele masum bir şaka gibi görünüyor; bu bir şaka, ama hiç de masum değil. Gençlerimizin böyle uygunsuz davranışlar yüzünden çok mahcup duruma düştüklerini gördüm.” – “Peki, ne yapmam lazım?” diye karşılık verdim. “Mektup yazılmış durumda, onu değiştireceğimden eminler.” – “Bana inanın,” diye karşılık verdi, “onu değiştirmeyin, hatta geri alın, cebinize sokun, çekip gidin ve arkadaşınızın yardımıyla sorunu çözmeye çalışın. Bu konuda bir çift lafım daha var size: Yoksul bir kız olarak bu akrabalara bağımlı olduğumu görüyorsunuz, gerçi onlar kötü şeyler yapmıyorlar, ama sık sık keyifleri öyle istediği için ya da kazanç sağlamak uğruna bazı korkusuz işlere girişiyorlar, benden ilk mektubu temize çekmemi istedikleri halde kabul etmedim; yazılarını değiştirerek kendileri tekrar yazdılar, başka planları yoksa bu mektup için

de aynı şey söz konusu olacak. Hem siz iyi bir aileden gelen, varlıklı, özgür, genç bir erkeksiniz, sizin açınızdan kesinlikle olumlu sonuçlanmayacak, nahoş şeylere bile yol açabilecek böyle bir meseleye neden alet oluyorsunuz?" Onu böyle uzun uzun konuşurken dinlemek beni mutlu etti, sohbetlere genellikle birkaç sözcükle katılırdı. Ona olan sevgim inanılmaz ölçüde arttı, kendime hâkim olamayarak şöyle karşılık verdim: "Zannettiğiniz kadar özgür değilim, ayrıca hayal ettiğim en değerli şey benim olmadıktan sonra varlıklı olmam neye yarar ki!"

Şairane mektup müsveddemi kendine doğru çekti, onu biraz yüksek sesle, çok hoş ve tatlı bir şekilde okudu. – "Gerçekten çok hoş." dedi, bir tür naif bir ifadeyle, duraksayarak şöyle dedi: "Daha olumlu ve gerçek bir durum için yazılmamış olması yazık!" – "Bu elbette çok arzu edilir bir şey olurdu." dedim. "Sonsuz bir aşkla sevdiği bir genç kızdan, onun ilgisine dair böyle bir belgeyi eline alan erkek kim bilir ne kadar mutlu olur!" – "Elbette bu kadarı yetmez," diye karşılık verdi, "ama yine de bazı şeyler olanaklı hale gelir." – "Örneğin," diye devam ettim, "eğer biri sizi tanıyor, size değer veriyor, saygı duyuyor ve tapıyorsa, önünüze böyle bir mektubu koyup, oldukça çabuk ve yürekten, içtenlikle sizden dilekte bulunsa, ne yapardınız?" Mektubu ona doğru uzattım, o da tekrar bana doğru itti. Gülümsedi ve bir an daldı, kalemi eline aldı ve mektubu imzaladı. Sevinçten kendimden geçtim, ayağa sıçradım ve onu kucaklamak istedim. – "Öpmek yok!" dedi, "O sıradan bir şey, ama sevmek başka." Mektubu alıp cebime koydum. – "Kimsenin eline geçmeyecek," dedim, "konu kapanmıştır! Siz beni kurtardınız." – "Şimdi bu kurtuluşu tamamlayıp," diye yüksek sesle konuştu, "diğerleri gelmeden ve size eziyet ve sıkıntı vermeden gitmek için acele ediniz." Ondan ayrılamıyordum, sağ elimi iki eliyle tutmuş sevgiyle sıkarken öyle sevimli sevimli bir ricada bulunuyordu ki! Neredeyse ağlayacaktım; onun gözlerinin de nemli olduğunu sanıyorum, yüzümü ellerine bastırdım ve hızla oradan ayrıldım. Yaşamım boyunca kendimi hiç böyle bir karmaşanın içinde bulmamıştım.

Saf bir gencin ilk aşk duyguları düşünsel açıdan tümüyle değişim halindeydi. Doğanın istediği, bir cinsin karşı cinste iyinin ve güzelin duyumsal olarak farkına varmasıdır. Bu genç kıza bakarken, ona sevgi duyarken önümde güzel ve mükemmel yepyeni bir dünya açılıyordu. Şairane mektubumu başından sonuna yüz kere okudum, altındaki imzaya

bakıp öptüm, kalbime bastırdım, bu içten itiraftan mutluluk duydum. Coşkum arttıkça, ona hemen gidememek, tekrar görememek ve onunla konuşamamaktan dolayı içimdeki acı çoğaldı, çünkü kuzenlerinin suçlamalarından ve ısrarlarından korkuyordum. Meseleyi onlara anlatabilecek iyi biri olan Pylades'i nerede bulacağımı bilmiyordum. Bu nedenle bir sonraki pazar günü, genellikle o arkadaşların gittikleri Niederrad'a gitmek üzere yola çıktım, gerçekten de oradaydılar. Küsüp kızacakları yerde beni güler yüzle karşılamalarına çok şaşırdım. Özellikle yaşı en küçük olan bana çok yakınlık gösterdi, elimi tutup şöyle dedi: "Geçenlerde bize muzip bir şaka yaptınız, size çok kızdık, yine de şairane mektubunuzla birlikte kaçmanız aklımıza iyi bir fikir getirdi, yoksa belki bunu hiç akıl edemeyecektik. Barışmak için bugün bizi yedirip içirmelisiniz, bu arada sizin de kesinlikle beğeneceğiniz, yapmanızı istediğimiz şeyin ne olduğunu öğreneceksiniz." Bu konuşma beni büyük bir bunalıma soktu, çünkü yanımda aşağı yukarı kendime ve bir arkadaşıma bir şeyler ısmarlamaya yetecek kadar para vardı ama bir grubu, hele yeri geldiğinde sınırlarını her zaman koymayı bilemeyen böyle bir grubu ağırlayacak durumum yoktu; ayrıca başka zamanlar herkesin hesabını kendisinin ödemesini onurlu bir şey olarak değerlendirdiklerini bildiğimden, bu öneriye çok şaşırdım. Mahcup duruma düşmem onları güldürdü, yaşı daha küçük olan konuşmayı sürdürdü: "Önce şu gölgeye oturalım, sonra meselenin devamını öğrenirsiniz." Oturduk, o da şunları söyledi: "Geçenlerde siz şairane mektubunuzu alıp gidince, meseleyi bütünüyle tekrar gözden geçirdik ve bir hiç için başkasını sıkıntıya soktuğumuzu, kendimizi tehlikeye attığımızı anladık; sırf uğursuzca başkalarını üzelim diye yeteneğinizi kötüye kullanıyoruz, oysa bundan hepimiz yararlanabiliriz. Bakın şurada biri bir düğün, diğeri de bir ölüm için iki şiir siparişi[97] var. İkincisi hemen hazır olmalı, birinci için bir hafta daha zaman var. Sizin için çocuk oyuncağı olan bu şiirleri yazarsanız, bize iki kez jest yapmış olursunuz, hem de daha uzun bir süre biz size borçlu kalırız." Bu öneri her bakımdan hoşuma gitti; gençliğimden beri, o zamanlar her hafta birçoğu elden ele dolaşan, özellikle saygın evliliklerde düzinelercesine rastlanan ısmarlama şiirlere bir parça kıskançlıkla bakardım, çünkü böyle şiirleri aynı kalitede, hatta daha iyi yazacağıma inanıyordum. Şimdi kendimi göstermem için önüme bir fırsat çıkmıştı, öncelikle şiirlerimi basılmış olarak görme fırsatıydı bu. Hiç reddedici bir

tavır takınmadım. Ailenin durumu ve bireyleri hakkında bana bilgi verdiler; bir kenara çekildim, taslağımı hazırlayıp birkaç kıta yazdım. Tekrar arkadaşların yanına dönüp bol bol şarap içtiğim için şiir tıkanmaya başladı, şiiri o akşam teslim edemedim. – “Yarın akşama kadar zamanı var.” dediler. “İtiraf etmeliyiz ki, ölüm şiiri için aldığımız para yarın da neşeli bir akşam geçirmemize yeter. Bize gelirsiniz, aslında bu fikri bize veren Gretchen de bizimle birlikte eğleneceği için daha iyi olur.” Sevincimi ifade etmem olanaksızdı. Eve dönerken aklımda sadece eksik olan kıtalar vardı, uyumadan önce şiiri baştan sona yazdım, ertesi gün de çok düzgün bir şekilde temize çektim. Gün geçmek bilmedi, hava daha yeni kararmıştı ki, kendimi yine en çok sevdiğim kızın yanında, o küçük ve sıkışık evde buldum.

97 Bu tür ısmarlama şiirler para karşılığında yazılırdı. 17. ve 18. yüzyıl edebiyatının tipik örneklerindendi. Genellikle basılmış halde ilgili kişiye gönderilirdi. (ç.n.)

Böylece zamanla daha yakın arkadaşlık kurduğum genç insanlar aslında basit değillerdi ama sıradan insanlardı. Yaptıkları işleri takdir ediyordum, nasıl para kazanılabileceği konusunda çeşitli fırsatlarla ilgili konuşmalar yaptıklarında onları zevkle dinliyordum; konuşmaktan en çok hoşlandıkları konu da, her şeye sıfırdan başlayan o zamanki çok zengin insanlardı. Bazıları yoksul yardımcılar olarak patronları için vazgeçilmez olmayı başarmış, sonunda damatlık mertebesine kadar yükselmişler; diğer bir grup da küçük bir dükkân sahibiymiş, bu dükkânlar kükürtlü fitil ve benzeri şeylerle öyle genişletilip büyütülürmüş ki, sahipleri zengin esnaf ve tüccar sınıfına geçmiş. Dediklerine göre, kendine yetmek isteyen gençler için ayak işlerine bakmak, komisyonculuk yapmak, beceriksiz zenginlerin her çeşit siparişini almak ve alışverişlerini yapmak iyi ve kazançlı işlerdi. Hepimiz bunları dinlemekten hoşnuttuk, her birimiz, sadece dünyada ilerleme kaydetmek değil, aynı zamanda olağanüstü bir başarı elde etmek için yeterli iç donanıma sahip olduğumuzu hayal ettiğimiz anda kendimizi önemli hissediyorduk. Hiçbirimiz sohbeti Pylades kadar ciddiye almış görünmüyordu, o da sonunda bir genç kızı olağanüstü ölçüde sevdiğini, onunla gerçekten sözlendiğini itiraf etti. Ebeveyninin maddi durumu onun yüksek okula gitmesine olanak tanımıyordu ama elyazısı güzel olan, hesap ve çağdaş diller konusunda kendini yetiştirmiş biriydi, şimdi de mutlu bir aile kurma ümidi içinde bütün olanaklarını kullanmak istiyordu. Bu yüzden kuzenler onu takdir ediyorlardı ama onun genç bir kızla bu kadar erken

sözlenmiş olmasını da onaylamıyorlardı, ayrıca onun terbiyeli ve iyi bir genç olduğunu bildiklerini ama olağanüstü bir şeyi başaracak ölçüde çalışkan ve girişimci olmadığını düşündüklerini de ekliyorlardı. Kendini savunmak için ayrıntılı bir şekilde neler yapmaya cesaret edebileceğini, nasıl sıfırdan başlamayı düşündüğünü açıklarken, diğerleri de aynı heyecana kapıldı, herkes neye sahip olduğunu, ne yaptığını, geçmişte yaptıklarını, gelecek planlarını bir bir anlatmaya başladı. Sonunda sıra bana geldi. Şimdi benim de yaşam tarzımı ve beklentilerimi anlatmam gerekiyordu, düşüncelere daldığımda Pylades şöyle dedi: – “Adil olunması açısından önce şunu söylemem gerek, bulunduğu konumun ona sağladıklarını bir tarafa bırakmalı. Şu anda bizim gibi ekonomik yönden desteği olmasa nasıl bir başlangıç yapardı, bunu bir hikâye gibi anlatsın.”

O ana kadar yün eğiren Gretchen ayağa kalkıp her zamanki gibi masanın başına oturdu. Bu arada biz birkaç şişeyi boşaltmıştık, en iyi esprilerimle varsayımlara dayalı yaşam hikâyemi anlatmaya başladım. – “Öncelikle hepinize saygılar,” dedim, “bana müşteri bularak zaten benim adıma başlangıcı sizler yapmış oldunuz. Eğer yavaş yavaş ısmarlama şiirlerin tümünün kazancını bana verir ve parayı sadece yiyip içerek bitirmezsek, ben de bu parayla bir şeyler yapabilirim. Bu arada bu işi elinizden alırsam bana darılmayın.” Bu konuyla ilgili olarak onların yaptıkları işlerde dikkatimi çeken şeyleri, bu işlerden hangisine yeteneğim olduğunu onlara anlattım. Her biri önceden ne kadar para kazanacağını anlattığından, onlardan bütçemin oluşmasında bana da yardımcı olmalarını rica ettim. Gretchen şimdiye kadar söylediklerime büyük bir ilgiyle kulak misafiri olmuştu, hem de kendisine çok yakışan bir tavırla, şimdi ise dinlerken konuşmak istiyordu. Kavuşturmuş olduğu kollarını açarak masanın kenarına dayadı. Uzun süre bu şekilde oturmayı başardı, o arada sadece başını sallamakla yetindi, bunun da her zaman bir nedeni veya anlamı vardı. Bazen söze karıştı, bazı konularda sohbet tıkandığında yardımcı oldu; arkasından yine her zamanki gibi sessiz kalıp sükûnetini korudu. Onu gözlerimle izliyordum, kolayca tahmin edileceği gibi, onu da içine alan gelecek planımı düşünüp, ifade ettim, ona olan ilgim, söylediklerime gerçeklik ve olasılık izlenimi verdi, hikâyemin beni koşullandırdığı gibi, bir an hayal dünyasına dalıp, yalnız ve çaresiz olduğumu düşündüm, bu arada ona sahip olma ümidiyle kendimi oldukça mutlu hissettim. Pylades itirafını

evlilikle bitirmişti, şimdi bizim de planlarımızı bu noktaya getirip getirmeyeceğimiz konuşuldu. “Şundan hiç kuşkum yok,” dedim, “dışarıdan mükemmel bir biçimde toparladığımız şeylerin evde korunması ve bütünüyle tadının çıkarılması için aslında buradaki herkesin bir eşe ihtiyacı var.” Hayalimdeki eşi betimledim, eğer Gretchen’in tam bir kopyası olmasaydı, tuhaf olurdu.

Ölüm şiirinden alınan parayı güzelce yedik, düğün şiirinden alınacak para da hoş bir şekilde elimize geçmek üzereydi; tüm korku ve endişelerimin üstesinden geldim, çok tanıdığım olduğundan, bu akşam eğlencelerini aile bireylerimden gizleyebiliyordum. Sevgili kızı görmek ve onun yanında olmak yaşamımın vazgeçilmez şartı olmuştu. Onlar da bana alışmışlardı, yapacak başka iş yokmuş gibi hemen her akşam beraberdik. Pylades bu arada sevgilisini eve getirmişti, bu çift bazı akşamları bizimle geçiriyordu. Henüz çok yeni olmalarına rağmen, sözlü bir çift olarak sevgilerini saklamıyorlardı; Gretchen’in bana karşı davranışı beni mesafeli tutacak kadar zekiceydi. Elini kimseye uzatmıyordu, tabii bana da; dokunmaktan hoşlanmıyordu, özellikle bir şeyler yazıyor ya da okuyorsam bazen yanıma oturuyor, sonra samimi bir şekilde kolunu omzuma atıyor, elimdeki kitaba ya da kâğıda bakıyordu; aynı özgürlüğü ben kullanacak olsam kaçıp bir süre geri gelmiyordu. Bu davranışını diğer mimikleri ve hareketleri gibi sık sık tekrarlıyordu, yani her zaman uyumlu, güzel ve cazipti. Ancak bana gösterdiği samimi davranışları bir başkasına gösterdiğini hiç görmedim.

Genç insanlardan oluşan farklı gruplarla yaptığım gezintilerin çok masum ve aynı zamanda çok eğlencelilerinden birinde, Höchst’e giden yük gemisine bindik, yükleri gemide olan ilginç yolculara baktık, neşe veya muzipliğin bizi yönlendirdiği biçimde, bazen birine bazen diğerine şaka yapıp takılarak arkadaşlık kurduk. Höchst’te gemiden inerken Mainz’dan bir yük gemisi geldi. Bir restoranda güzel hazırlanmış bir sofra vardı, gelip gidenlerden durumu iyi olanlar birlikte yemek yedi, sonra herkes yeniden yola çıktı, çünkü her iki gemi tekrar geri dönüyordu. Her seferinde gemiyle, öğle yemeğini yedikten sonra kuzeyde kalan Frankfurt’a döner, çok kalabalık bir grupla yapılabilecek en ucuz nehir yolculuğunu yapmış olurduk. Bir keresinde Gretchen’in kuzenleriyle de böyle bir yolculuk yaptım, Höchst’te yemek yerken, bizden yaşça biraz büyük görünen genç bir adam bize katıldı. Kuzenler onu tanıyordu, bana da tanıştırdılar.

Olağanüstü bir yanı olmasa da, ha-linde insanın çok hoşuna giden bir taraf vardı. Buraya
Mainz'dan gelmişti, bizimle Frankfurt'a geri dönecekti, kentle, özellikle resmi daireler ve memuriyetlerle ilgili benimle pek çok şeyden bahsetti, bu konularda çok bilgili görünüyordu. Ayrılırken bana karşı saygılıydı ve şunları ekledi: Onun hakkında olumlu şeyler düşünmemi arzu ediyormuş çünkü zamanı geldiğinde referansıma ihtiyacı olacakmış. Bununla ne demek istediğini anlamadım ama kuzenler birkaç gün sonra durumu açıkladılar; onun hakkında iyi şeyler söylediler ve büyükbabama ondan olumlu bahsetmemi rica ettiler, tam o sırada uygun bir kadro boşmuş, o arkadaş da bu işe girmeyi çok arzu ediyormuş. Böyle şeylere şimdiye kadar hiç karışmamış olduğumdan, başlangıçta beni mazur görmelerini istedim ama beni sıkıştırmaya devam ettiler, ta ki ben olur deyinceye kadar. Maalesef genellikle lütuf meselesi olarak görülen bu tür memuriyetlerin uygun kişilere verilmesinde büyükannemin ya da bir teyzemin ricasının sonuçsuz kalmadığını zaman zaman görmüştüm. Böyle bir iyilikten dolayı bana çok minnettar kalacaklarını söyleyen arkadaşlarımın hatırına, torun olmamdan kaynaklanan sıkıntıyı bir yana bırakıp elime verilen dilekçeyi büyükbabama iletme işini üstlendim.

Bir pazar günü yemekten sonra büyükbabam bahçeyle uğraşırken, sonbahar yaklaştıkça bu işler artardı, ben de ona her bakımdan yardımcı olmaya çalıştığım bir sırada, biraz duraksadıktan sonra ona ricamı bildirip dilekçeyi verdim. Dilekçeye bakarken, genç adamı tanıyıp tanımadığımı sordu. Genel olarak söylenebilecek her şeyi söyledim, o da dinledikleriyle yetindi. "Eğer vasıflıysa ve bir de iyi bir diploması varsa, hem senin, hem de onun hatırı için bu konuya olumlu yaklaşırım." Daha fazla bir şey söylemedi, uzun bir süre bu konuyla ilgili hiçbir şey duymadım.

Gretchen'in bir süredir yün eğirmediğini fark etmiştim, bunun yerine dikişle uğraşıyordu, hem de çok ince işlerle, bu beni daha çok şaşırttı, çünkü günler kısalmış, kış kapıya dayanmıştı. Bu konuda fazla kafa yormadım, yalnızca birkaç sabah onu her zamanki gibi evde göremeyince huzursuz oldum, üstüne düşmeyince nereye gittiğini öğrenmem mümkün olmadı. Ama bir gün çok şaşırtıcı, tuhaf bir şey oldu. Bir baloya hazırlanan kız kardeşim aksesuvar satan bir bayandan İtalyan çiçekleri almamı rica etmişti. Bu çiçekler manastırlarda yapılıyordu, küçük ve sevimliydi

şeylerdi. Mersinler, özellikle minik güller ve benzer çiçekler çok güzel ve doğal görünüyordu. Hatırını kırmadım ve dükkâna gittim, daha önce onunla birçok kez orada bulunmuştum. İçeri girer girmez dükkânın sahibi buyrun dedi, o sırada pencerenin önünde fistolu başlığıyla bana çok genç ve güzel gelen, ipek tülün altında çok güzel bir yüze sahip olduğunu düşündüğüm bir bayan gördüm. Onun bir çırak olduğunu kolayca anladım, çünkü çalışıyordu, minik bir şapkanın üzerine şerit ve tüyler yerleştiriyordu. Şapkacı bayan bana içinde çeşitli çiçekler bulunan uzun kutuyu gösterdi; çiçekleri inceledim, seçerken tekrar pencerenin önündeki genç bayana baktım ama onun Gretchen'e inanılmaz derecede benzediğini fark edince çok şaşırdım, sonunda Gretchen olduğuna kanaat getirdim. Bana göz kırpıp birbirimizi tanıdığımızı ele vermememi işaret edince hiç kuşkum kalmadı. Bir bayanın bakabileceğinden çok daha fazla sayıda çiçeğe bakıp hiçbirini beğenmeyerek şapkacı bayanı çıldırttım. Aklım olağanüstü karıştığından, gerçekten bir tercihim yoktu, aynı zamanda beni genç kızın yanında tuttuğu için bu oyalanmadan hoşnuttum; yüzünü örten başlığı canımı sıksa da, bu haliyle bana her zamankinden daha cazip geldi. Sonunda şapkacı kadın tüm sabrını yitirdi ve kendi eliyle bana ağzına kadar çiçek dolu bir karton kutu bulup çıkardı, kutuyu kız kardeşime gösterecektim, o da çiçekleri kendisi seçecekti. Kutuyu yanındaki kızlardan biriyle benden önce gönderince, dükkândan adeta zorla çıkarıldım.

Eve gelir gelmez babam beni yanına çağırttı ve Arşidük Joseph'in Kutsal Roma-Germen imparatoru seçilip taç giymesinin çok kesin olduğunu bildirdi. Bu kadar önemli bu olay hazırlıksız karşılanmamalı, yani seyirci kalıp hayret duyarak geçiştirilmemeli dedi. Bu yüzden son iki taç giyme törenlerinin seçim ve taç giyme notlarını içeren defterlere bakmak, şimdiki durumda ne gibi yeni koşullar ekleneceğini anlamak için son Seçim Sözleşmesi'ne[98] baştan sona göz gezdirmek istiyordu. Not defterleri açıldı, bütün gün boyunca ve gece yarısına kadar bunlarla ilgilendik, bu arada tatlı kız bazen eski ev elbisesiyle, bazen yeni kostümüyle Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'nun en yüce konuları arasında zaman zaman hayalimde dolaştı. Bu akşam için onu görmem olanaksızdı, uykusuz, huzursuz bir gece geçirdim. Bir gün önceki çalışmaya bir gün sonra gayretle devam edildi, sadece akşama doğru güzelimi görmeye gitmem olanaklı olabildi, yine her zamanki ev elbisesini giymişti. Beni görünce gülümsedi, ona başkalarının

önünde bir şeyler söyleme cesaretini kendimde bulamadım. Herkes yine sakin bir şekilde bir arada otururken, o konuşmaya başladı ve şöyle dedi: “Şu günlerde verdiğimiz kararla ilgili olarak arkadaşımıza bir şey söylememeniz onaylanır bir şey değil.” Sonra anlatmaya devam etti, geçenlerde bir insanın hayat yolunu nasıl çizeceği konusunda yaptığımız sohbetten sonra, kendi aralarında bir bayanın yeteneklerini ve çalışmalarını nasıl geliştirebileceği ve zamanını olumlu yönde nasıl kullanabileceği konusunda konuşmuşlar. Bunun üzerine kuzeni ona, tam o sırada çırak arayan bir şapkacı kadının yanında şansını denemesini önermiş. Kadınla anlaşmışlar, her gün saatlerce oraya çalışmaya gidiyor, iyi ücret alıyormuş; cemiyet kuralları gereği orada cüppeye benzer bir şeyi giymeyi kabul etmek zorunda kalmış, ama iş saatleri dışındaki yaşamına ve kişiliğine yakışmadığı için onu her seferinde işyerinde bırakıyormuş. Gerçi bu açıklama sayesinde biraz rahatladım ama tatlı kızın herkesin girip çıktığı bir dükkânda, kibar insanların zaman zaman toplandıkları bir yerde olduğunu bilmek doğrusu çok hoşuma gitmedi. Yine de hiçbir şey belli etmedim, kıskançlıktan kaynaklanan endişelerimi hissettirmeden yenmeye çalıştım. Yaşça küçük kuzen bana bununla ilgili fazla zaman bırakmadan, yeni bir şiir siparişiyle çıkageldi, bana söz konusu kişileri anlattı ve hemen şiirle ilgili buluşu ve planı yazmaya başlamamı istedi. Birkaç kere böyle bir şiirin işlenme tarzıyla ilgili olarak benimle konuşmuştu, bu konularda sohbeti çok sevdiğimden, şiirde güzel söz söyleme sanatının ne olduğunu ayrıntılı olarak ona açıklamamı, konuyla ilgili fikir vermemi, hem benim, hem başkalarının bu türden örneklerini kullanmamı rahatça istemişti benden. Genç adam iyi bir kafaya sahipti, her ne kadar edebiyatla ilgili bir damara rastlanmasa da o kadar çok ayrıntıya giriyor, her şeyle ilgili bilgi sahibi olmak istiyordu ki, sonunda sesimi şu saptamayla yükselttim: “İşimi ve müşterilerimi elimden alacakmışsınız gibi görünüyor.” – “Hayır desem yalan olur,” dedi o gülümseyerek, “çünkü bu yüzden size bir zararım dokunmayacak. Daha ne kadar sürdürebilirsiniz ki, üniversiteye gideceksiniz, o zamana kadar bırakın sizden faydalanayım.” – “Memnuniyetle.” diye karşılık verdim ve kendisinin bir plan yapması, konunun havasına uygun bir hece ölçüsü seçmesi ve yapılması gereken her şey için ona cesaret verdim. Konuya ciddiyetle yaklaştı ama başaramadı. Sonunda yazdıkları üzerinde o kadar çok şeyi değiştirdim ki, en baştan kendim yazsaydım daha kolay ve güzel olurdu. Yine de bu öğrenme ve

öğretme, bu anlatma ve karşılıklı çalışma güzel güzel sohbet etmemizi sağlıyordu; Gretchen de bunlara katılıyor, bazı ilginç buluşları oluyordu, hepimiz eğleniyorduk ve hepimizin mutlu olduğu söylenebilirdi. Gündüzleri şapkacının yanında çalışıyordu, akşamları genellikle beraberdik, sonunda ısmarlama şiirlerin arkası kesilmeye başlayınca bile keyfimiz kaçmadı. Bir keresinde siparişi veren kişi şiiri beğenmeyip protesto ederek geri gönderince çok üzüldük. Böyle olmakla birlikte, o şiiri en iyi çalışmamız olarak değerlendirip kendimizi avuttuk, o kişiyi de bu işten anlamayan biri olarak ilan ettik. Durmadan bir şeyler öğrenmek isteyen kuzen hayali siparişler veriyordu, gerçi onları yazarken de hâlâ eğleniyorduk ama elbette bunlardan hiçbir gelir sağlanmadığından, ufak ziyafetlerimiz çok daha mütevazı olmak zorunda kalıyordu.

98 Seçim Sözleşmesi, imparatorun elektörler ve imparatorluk kentlerine karşı sorumluluklarının maddeler halinde yazılı olduğu yasaları içerir. (ç.n.)

Önemli anayasal konular, hem seçim, hem de Kutsal Roma-Germen imparatorunun seçimi ve taç giymesi, gittikçe ciddileşiyordu. Başlangıçta 1763 Ekim'inde Augsburg'da yapılması düşünülen elektörlerin heyet toplantısı Frankfurt'a alındı, hem o yılın sonunda, hem de bir sonraki yılın başında bu önemli olaya başlangıç oluşturacak hazırlıklar yapılmaya başlandı. İlk etkinlik, şimdiye kadar hiç görmediğimiz bir resmigeçitti. Prensliğimizden görevli bir atlı, aynı şekilde atlı dört trompetçi eşliğinde, yakın korumalar etrafını çevirmiş halde yüksek ve anlaşılır bir sesle kentin her köşesinde uzun bir ferman okudu; ferman bizi daha sonra olacaklar konusunda bilgilendiriyor ve biz vatandaşlara yakışık alır, duruma uygun davranışlar içinde olmamızı kesin bir dille hatırlatıyordu. Senatoda uzun uzun düşünüldü, aradan çok geçmeden elçiler ve maiyetlerinin kalacağı yerleri geleneklere göre düzenlemek ve belirlemek için imparatorluk nazırı gönderildi. Bizim ev Pfalz elektörlüğünün sorumluluk bölgesindeydi ve evimize yeni ama daha sevindirici bir konuk yerleştirildi. Önceden Kont Thoranc'ın oturduğu orta kat, Pfalz elektörlüğünden bir centilmen için hazırlandı; üst kata Nürnbergli devlet adamı Baron Königsthal yerleştiğinden, Fransızların kaldığı döneme göre daha çok sıkıştık. Bu bana evin dışında olmak, günün büyük bir bölümünü sokakta geçirmek için yeni bir bahane oldu, böylelikle olup bitenleri görüp inceleyebildim.

Belediye sarayında odaların önceden değiştirilmesi ve düzenlenmesi bizim açımızdan görülmeye değerdi, elçiler arka arkaya gelmiş, 6 Şubat

günü törenle toplu halde kente girmişlerdi; arkasından imparatorluk komiserlerinin gelişine ve büyük bir debdebeyle gerçekleşen, yine toplu halde Römer'e doğru ilerleyişlerine hayran kaldık. Prensliğin saygın şahsiyeti von Liechtenstein iyi bir izlenim bıraktı, yine de bilenler, gösterişli üniformalarının başka bir vesileyle daha önce bir kez kullanıldığını, bu seçim ve taç giyme törenlerinin ihtişam yönünden VII. Karl'ınkilere yetişmekte zorlanacağını iddia ettiler. Gördüklerimiz biz gençlerin çok hoşuna gidiyor, her şey gözümüze çok güzel görünüyordu, bazı şeyler de bizde şaşkınlık uyandırıyordu.

Seçim kurultayının tarihi nihayet 3 Mart olarak belirlendi. Böylece kent yeni protokol görüşmeleriyle hareketlendi, elçilerin karşılıklı törensel ziyaretleri hep ayakta kalmamıza neden oldu. Ayrıca izlemekle yetinmeyip her şeyi iyice anlamamız gerektiğinden, tam bir dikkat sarf etmek zorundaydık; evde layıkıyla rapor vermek için babamın ve Bay von Königsthal'in kararlaştırdığı gibi, hem bize alıştırma olsun hem de onlar bilgilensin diye kısa makaleler bile yazmamız gerekti. Seçim ve taç giyme törenleri için izleyici gözüyle kalıcı bir günce tutabilmek bana gerçekten çok özel bir fayda sağladı.

Bende kalıcı bir etki bırakan elçilik görevindeki şahsiyetlerden, Mainz elektörlüğünün ilk elçisi Baron Erthal'di, kendisi daha sonra elektör oldu. Dış görünümünde herhangi bir çarpıcı özellik yoktu, onu dantellerle bezeli siyah cüppesiyle her zaman çok beğenirdim. İkinci elçi Baron Groschlag dışardan bakınca rahat ama çok görgülü davranışlara sahip, cüsseli bir dünya vatandaşıydı. Herkeste çok huzurlu bir izlenim bıraktı. Prens Esterhàzy, Bohemyalı elçi uzun boylu değildi ama yapılıydı, hareketli ve aynı zamanda soylu, terbiye almış biriydi, kibirli ve soğuk değildi. Bana mareşal von Broglie'yi anımsattığı için ona özel bir ilgim vardı. Ancak Brandenburg elçisi Baron Plotho hakkında beslenen duygularla bu önemli insanların görünüm ve kişilikleri silikleşiyordu. Hem giysileri, hem üniforması hem de aksesuvarlarından cimri olduğu anlaşılan bu adam, Yedi Yıl Savaşı'ndan beri diplomasi kahramanı olarak ün yapmıştı; kralına karşı gösterdiği saygısızlığı, birkaç tanığın eşliğinde yasal olarak ilan etmeyi planlayan noter Aprill'i Regensburg'da, "Ne! O ve yasal yolla ilan etmek mi?" sözleriyle karşılamış, sonra da adamı merdivenden aşağıya atmış ya da attırmıştı. Biz attığına inandık, çünkü böylesi daha çok hoşumuza

gidiyordu, şimşek gibi gözleriyle sağa sola bakan, kısa boylu, tıknaz adamın bunu yapacağına fazlasıyla inandık. Özellikle arabadan inerken bütün gözler ona yönelirdi. Bir tür sevinç fısıltısı her tarafı kaplar, alkışlara “Yaşasın!” ya da “Bravo!” sesleri eşlik ederdi. Aralarında Frankfurtluların dışında her bölgeden gelen Almanların da bulunduğu kalabalık, kral ve ona kalpten bağlı herkese çok değer verirdi!

Bir yanıyla bu tür şeylerden biraz zevk aldım, çünkü olup biten her şey, ne türden olursa olsun, mutlaka içinde belli bir anlam gizliyor, herhangi bir iç bağıntıyı açığa çıkarıyor ve bu sembolik seremoniler bu kadar çok parşömen, kâğıt ve kitap yüzünden neredeyse batacak Alman İmparatorluğu’nu yine bir an için de olsa gözler önüne seriyordu; ama diğer yanıyla, babamın amacı doğrultusunda iç mekânlardaki görüşmeleri evde yazarken, burada dengeyi ayakta tutan birçok gücün karşı karşıya geldiğini, onların yeni hükümdarı eskisine göre daha çok sınırlama niyeti gütmekte ancak fikir birliğine vardıklarını anladığımda, gizli bir hoşnutsuzluk duyduğumu saklayamıyordum; herkes ayrıcalıklarını elde edip genişlettiği ve bağımsızlığını daha çok güvence altına aldığı ölçüde, sahip olduğu nüfuzdan mutluluk duyuyordu. II. Joseph’ten, onun sertliğinden ve olası planlarından korkulduğu için, bu kez her zamankinden daha dikkatli davranılıyordu.

Büyükbabam ve evlerini ziyaret etmeyi alışkanlık haline getirdiğim diğer kurul üyeleri için de iyi bir dönem değildi, çünkü soylu konukları karşılamakla, onlara iltifat edip hediyeler vermekle çok meşguldüler. Böyle durumlarda herkes para sızdırmak ya da sorumluluk yüklemek istediği ve muhatap alınan insanlardan az sayıda kişi destek verdiği ya da yardım ettiği için tek tek olaylarda olduğu kadar toplu olaylarda da genellikle kendini savunmak, karşı koymak ve itiraz etmek zorunda kalan senatonun işi başından aşkındı. Sözün kısası, Lersner’in *Tarihçe*’sinde bu gibi durumlardaki benzer olaylarda senatonun değerli üyelerinin gösterdikleri sabır ve sebatı hayranlıkla okumuştum, bunlar bütün canlılığıyla tek tek gözlerimin önünden geçiyordu.

Kenti gerekli gereksiz doldurmaya başlayan insanlar yüzünden de bazı sıkıntılar yaşanıyordu. Otellere kent tarafından elbette güncelliğini yitirmiş Altın Ferman’ın talimatları nafile hatırlatılıyordu. Sadece görevli kişiler ve onlara eşlik edenler değil, aynı zamanda soylu ya da soylu olmayan kişiler

de merak veya özel nedenlerle buraya geliyor, korumaya alınıyorlardı, ondan sonra şu sorunla karşılaşılıyordu: Kimler bir konuta yerleştirilecek, kimler kendisine bir konut kiralayacak, buna her zaman kolayca karar verilemiyordu. İnsan kalabalığı çoğalıyor, bizzat işin başında olmayan veya görevli olmayanlar ise kendilerini huzursuz hissetmeye başlıyorlardı.

Her şeye keyifle tanık olan biz genç insanlar ise, gözlerimizi ve hayal gücümüzü yeterince doyuracak kadar çok şey bulamamaktan şikâyetçiydik hep. Bolerolar, elçilerin kaba tüylü şapkaları ve bunlara benzeyen bir yığın şey eski dönemlere ait gerçek görüntüler oluşturuyordu; oysa bazıları da yarı çağdaş veya çok moderndi, öyle ki her yanda renkli, hoş görünmeyen, hatta genellikle zevksiz giyinmiş birileri görülebiliyordu. İmparatorun ve seçilecek Kutsal Roma-Germen imparatorunun oğlunun buraya gelişi nedeniyle büyük hazırlıkların yapıldığını, esas olarak imparatoru bağlayan yasaların tartışıldığı elektörlerin heyet toplantılarının yoğun bir çalışmayla ilerleme kaydettiğini ve seçim günü olarak 27 Mart'ın saptandığını duymak bizi çok mutlu etti. İmparatorluk mücevherlerinin Nürnberg ve Aachen'den getirtilmesi düşünülüyordu, elçilerin konaklayacakları yerler konusunda yapılan yanlışlıkların ardı arkası kesilmiyor, öncelikle Mainz elektörünün kente girişi bekleniyordu.

Bu arada ben, kâtiplik görevimi evde büyük bir hevesle yerine getiriyordum; bu çalışmaları yaparken, yeni sözleşmede dikkate alınması gereken, pek çok yerden gelen ufak tefek şikâyetler gördüm. Sınıflar Meclisi'nin her üyesi[99] bu belgede kendi ayrıcalığını görmek, saygınlığının arttığını bilmek istiyordu. Buna rağmen bu türden saptama ve istekler dikkate alınmadı ve birçok şey olduğu gibi kaldı; bununla beraber şikâyet sahiplerine, bu ihmalin asla emsal oluşturmayacağı konusunda çok kesin güvenceler verildi.

99 İmparotorluk meclisinde oy sahibi olan, doğrudan imparatora bağlı üyelerdi: Ruhani üyeler, ruhban sınıfından elektörler, başpiskoposlar, piskoposlar, başpapazlar, başrahipler, başrahibeler olabiliyordu. Laik üyeler ise laik elektörler, prensler, dükler, kontlar ve imparatorluk kentleriydi. (ç.n.)

İmparatorluk nazırlığı bu arada birçok zahmetli çalışmaya katlanmak zorunda kaldı; yabancıların sayısı arttı, bunları yerleştirmek gittikçe zorlaştı. Farklı elektörlük bölgelerinin sınırlarıyla ilgili fikir birliğine varılamadı. Senato, vatandaşlarından sorumlu olmadıkları bazı vergiler

almak istiyordu, böylece gece gündüz, saatler süren şikâyetler, itirazlar, kavgalar ve anlaşmazlıklar belirdi.

Mainz elektörü kente 21 Mart günü girdi. O anda top atışları başladı, bu atışlar yüzünden kulaklarımız uzun süre defalarca uğuldadı. Yapılan seremoniler arasında önemli tören buydu: Şimdiye kadar gördüğümüz adamların hepsi, görevleri yüksek de olsa buyruk altındaki kişilerdi; oysa şimdi egemen biri, bağımsız bir prens, imparatordan sonra gelen ikinci kişi, büyük ve saygın bir maiyet öncülüğünde ve eşliğinde çıkıyordu karşımıza. Eğer bu konuya tekrar dönmeyeceksem, herkesin kolay kolay bulamayacağı bir fırsatı ele geçirmişken, bu kente girişin ihtişamıyla ilgili bazı şeyleri anlatmalıyım.

Aynı gün Lavater, Berlin'den evine dönüş yolundayken Frankfurt'a uğradı ve bu töreni bizimle birlikte izledi. Böyle dünyevi gösterilere en ufak bir değer vermemesine rağmen, bu tören alayının ihtişamı ve ayrıntıları onun zaten canlı olan hayal gücünde belirgin bir iz bırakmış olmalı, çünkü yıllar sonra bu mükemmel ama tuhaf adam bana, farklı şekilde edebi olarak kaleme aldığı bir metni anlatırken, sanırım Aziz Yuhanna'nın vahyiydi, Mainz elektörünün törenle Frankfurt'ta girişini örnek alarak, Hıristiyanlık karşıtının törenle gelişini her safhası ve her şahsiyetiyle ayrıntılı olarak yazdığını, hatta kula atların başlarındaki püsküllere kadar hiçbir şeyi unutmadığını düşündüm. O ilginç edebi tarzın yarattığı ekole[100] değinecek olursam söyleyecek çok şey var; bu ekol, Eski ve Yeni Ahit'teki mitleri tamamen modern hale getiriyor, ister basit, ister soylu olsun fark etmiyordu, çağdaş yaşama uygun bir hava verilirse, bunların daha görsel ve daha hissedilir hale geldiğine inanılıyordu. Bu yazın tarzının nasıl gittikçe sevilmeye başlandığından ayrıca daha sonraki bölümlerde söz edilecek; burada şu kadarını söyleyeyim, bu tarz edebiyatı kimse Lavater ve onun yolundan yürüyenlerden daha ileriye götüremedi; içlerinden biri üç kutsal kralın Beytlehem'e atlarla nasıl geldiğini öyle modern bir biçimde anlattı ki, herkes yazılanlardan Lavater'i görmeye gelen prensleri ve efendileri teşhis etmekte hiç zorlanmadı.

100 Duygululuk akımından söz ediliyor. (ç.n.)

Şimdilik elektör Emmerich Joseph'i ikametgâhına adeta gizlice girerken bırakıp, az önce halk yığını dağılırken Pylades ve sevgilisiyle birlikte kalabalığın içinde gördüğüm Gretchen'e (bu üçü birbirinden kopmaz bir

görüntü verirdi) dönelim. Karşılaşıp birbirimize selam verir vermez, o akşamı beraber geçirmeyi kararlaştırdık, sözleştiğimiz yere erkenden gittim. Her zamanki arkadaşlar bir aradaydı, herkesin söyleyeceği, anlatacağı, önemli bulduğu bir şey vardı; herkesin dikkatini farklı farklı şeyler çekmişti. – “Sizin konuşmalarınız,” dedi Gretchen sonunda, “ bugünün olaylarından daha karışık geldi bana. Gördüğüm şeylere bir anlam veremiyorum, birinin bana meselenin ne olduğunu anlatmasını çok isterim.” Kendisine böyle bir hizmette bulunmanın benim için çok kolay olduğunu söyledim. Sadece neyle ilgilendiğini söylemesi yeterliydi. O da bunu dile getirdi; bazı şeyleri ona açıklarken, sırasıyla aktarmamın daha iyi olacağını düşündüm. Bu törenleri ve faaliyetleri, oyuncular oynamaya devam ederken, perdenin isteğe göre kapatılıp sonra yeniden açılacağı ve izleyicinin konuşmalara kısmen katılabileceği bir tiyatro oyununa benzetmem yersiz değildi. Bana izin verildiğinde, konuşkan biri olduğumdan, her şeyi başından bugüne kadar şaşmaz bir sırayla anlattım ve konferansımı daha canlı kılmak için, taş kalemi ve büyük arduvaz yazı tahtasını kullanmayı ihmal etmedim. Sadece diğerlerinin birkaç sorusu ve kendi söylediklerinde diretmeleri yüzünden biraz rahatsız olsam da, Gretchen’in kesintisiz dikkatinin beni inanılmaz cesaretlendirmesiyle, konferansımı herkesi hoşnut bırakacak şekilde bitirdim. Sonunda bana teşekkür etti ve onun sözcükleriyle ifade edersem, bu dünyayla ilgili meseleler konusunda bilgi sahibi olan, olayların nasıl olduğunu ve ne anlama geldiğini bilen insanları kıskandığını söyledi. Erkek olmak istermiş, şimdi bile bazı bilgileri bana borçlu olduğunu tüm içtenliğiyle takdir etmeyi biliyordu. “Eğer bir erkek çocuk olsaydım,” dedi, “üniversiteye birlikte gider, doğru düzgün bir şey okurduk.” Sohbet bu çerçevede sürüp gitti; Fransızca dersi almayı kesinlikle aklına koydu, bunun gerekli olduğunu şapkacı kadının dükkânında fark etmiş. Ona, oraya artık neden gitmediğini sordum çünkü akşamları pek serbest kalamadığımdan, son zamanlarda gündüzleri ara sıra, ona hoşluk olsun diye dükkânın önünden geçmiştim, amacım bir an için de olsa onu görmekti. Bu hareketli dönemde orada dikkat çekmek istemediği, kent eski haline dönünce tekrar gitmeyi düşündüğü şeklinde açıklamada bulundu bana.

Şimdi sohbetin konusu çok yakında yapılacak olan seçimdi. Ne, nasıl olacak, uzun uzun anlatmayı, açıklamalarımı yazı tahtasında ayrıntılı

şekillerle sergiliyordum; sunakları, tahtları, koltukları ve oturma yerleriyle seçimin yapıldığı mekânı çok güzel gözler önüne serdim. Zamanında ve oldukça keyifli, birbirimizden ayrıldık.

Doğanın birbirine uyumlu yarattığı genç bir çift için kızın öğrenme, erkeğin öğretme aşkıyla dolu olmasından daha güzel bir birliktelik olamaz. Böyle bir durumdan hem temeli sağlam hem de güzel bir ilişki doğar. Kadın erkekte kendi düşünsel varlığının yaratıcısını, erkek ise kadında gelişimini doğaya, rastlantıya veya tek taraflı isteğe değil, iki taraflı isteğe borçlu olan bir varlığı görür; bu karşılıklı etkileşim öyle tatlıdır ki, eski ve yeni Abaelardus'tan[101] beri iki varlığın bu buluşmasından çok şiddetli tutkuların yanı sıra, büyük mutluluklar kadar mutsuzlukların da oluşmasına şaşırmamalıyız.

101 Eski Abaelardus, öğrencisi Héloise'a aşık olan filozof Petrus Abaelardus; yenisi ise Rousseau'nun *Julie, ou La nouvelle Héloise* başlıklı yapıtındaki St. Preux. (ç.n.)

Büyük seremonilerle gerçekleşen ziyaretler ve karşı ziyaretler nedeniyle hemen ertesi gün kentte büyük hareketlilik yaşandı. Kurulun, askerlerin ve halkın temsilcilerle değil, bizzat gelerek gruplar halinde içtiği dürüstlük andı Frankfurtlu bir yurttaş olarak özellikle ilgimi çekti ve birçok gözlemde bulunmamı sağladı: Önce Römer diye bilinen belediye sarayının büyük salonunda senato ve kurmay subaylar, sonra Römerberg denilen büyük meydanda farklı rütbelere, sınıflara, mahallelere göre bütün yurttaşlar ve en son olarak da geri kalan askeri personel ant içti. Burada onurlu bir amaç için bir araya toplanmış halk, kral ve maiyetine bağlılık yemini edip, yapılacak önemli seçimde, huzurun bozulmayacağına dair söz verirken bir bakışta görülebiliyordu. Az önce Trier ve Köln elektörleri de gelmişti. Seçimden bir önceki akşam bütün yabancılar kentten çıkarılıp, kentin kapıları kapatılacak, Yahudiler sokaklarına kilitlenecekti, Frankfurtlu yurttaşlar böyle büyük bir törene sadece kendileri tanık olacakları için ne kadar gururlansalar yeriydi.

Bu zamana kadar her şey hayli modern bir şekilde sergilendi, hem en üst düzey, hem de üst düzey şahsiyetler sadece faytonlarla dolaştı, şimdi ise onları çok eskiden olduğu gibi atların üzerinde görüyorduk. Kalabalık ve izdiham olağanüstüydü. Römer'i gizli bir tahıl ambarını karış karış bilen bir fare kadar iyi bildiğimden, dolaşarak ana kapıya kadar geldim; elektörler ve elçiler gösterişli faytonlarla önce buraya gelip üst katta toplantı yapmışlardı, şimdi de atlara biniyorlardı. Çok heybetli, iyi terbiye edilmiş atların

üzerinde bol işlemeli eyer örtüleri vardı ve atlar akla gelebilecek her şekilde süslenmişti. Güzel ve hoş bir adam olan elektör Emmerich Joseph, atın üzerinde yakışıklı görünüyordu. Diğer ikisinden aklımda kalan sadece, genellikle tablolarda görmeye alıştığımız, kakım kürküyle süslü kırmızı prens pelerinlerinin açık havada bize çok romantik göründüğüydü. Gelmeyen laik elektörlerin elçileri de, altın işlemeli, sırmalı şeritlerle bolca süslü dore kumaştan İspanyol tarzı giysileriyle gözlerimize bayram ettirdiler; özellikle eski çağlardaki gibi kenarları yukarıya doğru kıvrılmış şapkaların büyük tüyleri rüzgârda çok harika bir şekilde uçuşuyordu. Bu arada hiç hoşuma gitmeyen şey ise kısa, modern pantolonlar, beyaz ipek çoraplar ve modaya uygun ayakkabılardı. Şöyle doğru düzgün bir kostüm, dore olursa hoşa giden botlar, sandaletler ya da benzeri şeyler görmeyi arzuluyorduk.

Elçi von Plotho burada da davranışlarıyla diğerlerinden farklıydı. Dinç ve neşeli görünüyordu, bu büyük seremoniye karşı özel bir saygı duymuyor gibiydi. Önündeki yaşlıca bir adam atın üzerine hemen binemeyince büyük giriş kapısında bir süre beklemek durumunda kaldı, atı önüne getirilinceye kadar gülmekten kendini alamadı, sonra çok çevik bir hareketle ata bindi, II. Friedrich'in saygın bir elçisi olarak yine hayranlığımızı kazandı.

Bizim için perde yine kapandı. Gerçi kiliseye girmeye çalıştım, ancak orada da neşeden çok sıkıntı vardı. Oy kullanacak olanlar, seçimin uzun uzun düşünüldüğünü gösteren kapsamlı seremonilerin yapıldığı en kutsal yere sığınmışlardı. Uzun bekleyişin, izdihamın ve hareketin ardından, en sonunda Kutsal Roma-Germen imparatoru ilan edilen II. Joseph'in ismi duyuldu.

Yabancıların kente hücumu gittikçe arttı. Herkes tören elbiseleriyle ya faytonla ya da yaya olarak bir yerlere gidiyordu, sonunda sadece bol sırmalı kıyafetler dikkat çekmeye başladı. İmparator ve Kutsal Roma-Germen imparatoru olan oğlu çoktan Heusenstamm'a, Schönborn kontunun sarayına varmış, orada geleneksel tarzda karşılanıp ağırlanmışlardı; kent ise bu önemli dönemi bütün mezheplere özgü dini törenlerle, özel ayinler ve vaazlarla, dünyevi açıdan da ilahilerin eşlik ettiği durmadan atılan toplarla kutladı.

Başlangıcından şu ana kadar bu resmi kutlamalar tasarlanmış bir sanat yapıtı olarak değerlendiridiğinde, eleştirilecek fazla bir şey yoktu. Her şey

çok iyi hazırlanmıştı; halka açık gösteriler sönük başlamış, gittikçe daha görkemli olmuştu; insanların sayısı artmış, daha soylu unvanlara sahip şahsiyetler gittikçe çoğalmıştı, onlar gibi ortam da muhteşemdi, her geçen gün artan bu durum, sonunda bunlara hazırlıklı sakin birini bile şaşkınlığa sürüklerdi.

Mainz elektörünün kente girişi, ki buna ayrıntılı olarak değinmeyeceğiz, mükemmel bir adamın[102] yazdığı gibi, önemli kehanetleri olan dünya çapındaki bir hükümdarın gelişi denecek kadar görkemli ve etkileyiciydi. Bu yüzden bizim de gözlerimiz az kamaşmadı. İmparator ve geleceğin Kutsal Roma-Germen imparatoru kente yaklaşıyor diye duyduğumuzda sabırsızlığımız doruğa çıktı. İmparatorluğun en başındaki kişiye layık olduğu saygıyı göstermek ve kentin anahtarlarını sunmak için Sachsenhausen'den biraz uzakta, içinde senato üyelerinin konakladığı bir çadır kurulmuş. Daha ileride, güzel, geniş bir ovada bir başka görkemli çadır daha varmış, tüm elektörler ve seçmen elçiler majestelerini karşılamak için oraya gitmişler, bu arada onların maiyeti, sıra yavaş yavaş kendilerine geldikçe kente doğru yürüyüşe geçmek ve kortejdeki yerlerini almak için yol boyunca yayılmış. Sonra imparator çadıra yaklaşmış, içeri girmiş, saygılı bir karşılamadan sonra elektörler ve elçiler kurallara uygun şekilde en yüce hükümdara yolu açmak için izin istemişler.

102 Burada Lavater'den söz ediliyor. (ç.n.)

Açık arazidekilere göre, surların içinde ve caddelerdeki ihtişam daha göz alıcı olduğundan bizler kent dışına çıkmamıştık; çan sesleri ve topların gürültüsü hükümdarın çok yakında olduğunu haber verinceye kadar, halkın yolun iki tarafına dizilmesi, yaratılan izdiham, şakalar ve beceriksizlikler nedeniyle çok eğlendik. Bir Frankfurtluyu en çok mutlu eden olay ise, bu vesileyle bu kadar çok sayıda hükümdarın ve temsilcinin burada bulunduğu sırada imparatorluk kenti Frankfurt'un da küçük bir hükümdarlık görüntüsü vermesiydi: Kortejin başında kentin imrahoru görülüyordu, üzerinde, kırmızı zeminli beyaz kartalın çok güzel göründüğü armalı eyer örtüleriyle binek atları onu izliyordu, hizmetliler, uşaklar, kös ve trompet çalanlar vardı, senato temsilcisine kent üniforması giymiş senato hizmetlileri yürüyerek eşlik ediyordu. Onlara süvari alayından üç birlik katıldı, ata çok güzel biniyorlardı, onları Eşlik Günü'nündeki karşılama töreninden ve diğer resmi olaylardan gençliğimizden beri tanıyorduk. Bu onuru paylaşmaktan

ve o anda bütün ihtişamıyla görünen bir egemenliğin sayısız ögesinden mutluluk duyduk. İmparatorluk nazırının farklı maiyetleri ve altı laik elektörün gönderdiği seçim elçileri adım adım yaklaşıyorlardı. Aralarında yirmi uşak ve iki resmi arabadan daha az maiyeti olan yoktu, bazıları daha da kalabalıktı. Maiyeti en kalabalık olan, ruhani elektörlerdi[103], hizmetliler ve uşaklar sayılmayacak kadar çoktu; Köln ve Trier elektörlüğünün yirmiden fazla resmi arabası vardı, Mainz elektörlüğü ise tek başına bu kadar maiyete sahipti. Ata binmiş veya yürüyen hizmetkârların kıyafetleri olağanüstü ihtişamlıydı, şık atlı arabalardaki efendilerin, devlet ve din adamlarının da onlardan eksik kalır yanı yoktu; zenginlikleri ve saygınlıklarını gösterecek biçimde giyinmiş, bütün madalyalarını takmışlardı. İmparator hazretlerinin maiyeti de doğal olarak diğerlerinden fazlaydı. At terbiyecileri, yedek atlar, atlarla ilgili eşyalar, eyer örtüleri bütün gözleri üzerinde topluyordu, sarayın mabeyincileri, danışmanları, başmabeyincisinin, baş eğitimcisinin, imrahorun altı atlı tören arabası büyük bir gösterişle kortejin bu bölümünün sonunda yer aldı, görkemine ve çok sayıda olmalarına rağmen bunlar sadece öncü atlılar olmalıydı.

103 Ruhani elektörler Mainz, Köln ve Trier başpiskoposlarıydı. (ç.n.)

Şimdi kalabalık, ihtişam ve soyluluk yönünden artış kaydederek, gittikçe daha da yoğunlaştı. Birçoğunun yürüdüğü, çok azının at üzerinde olduğu hizmetlilerden seçilmiş koruma eşliğinde seçim elçileri, bir de elektörler hiyerarşik düzenle ortaya çıktılar, her biri görkemli bir resmi arabadaydı. Mainz elektörlüğünün hemen arkasından imparatorluğun on postacısı, kırk bir uşağı ve sekiz muhafızı majestelerin geldiğini bildirdi. Arkası baştan başa aynayla donatılmış, resimli, cilalı, oymalarla ve varakla süslü, üst tarafı ve içi kırmızı nakışlı kadifeyle kaplı çok görkemli resmi araba, imparatoru ve oğlu Kutsal Roma-Germen imparatorunu[104], uzun zamandır beklenen bu hükümdarları tüm ihtişamıyla ve rahatlıkla görmemizi sağladı. Hem gösterişini sergileme, hem de büyük insan kitlesi tarafından rahatça görülme ihtiyacını gidermek için korteje dolambaçlı bir yol seçilmişti. Kortej Sachsenhausen’den geçip, köprünün üzerinden Fahrgasse’ye, sonra Zeil’dan aşağıya doğru yürüdükten sonra, eskiden kent kapısıyken kent büyüyünce açık bir geçide dönüşen Katharinenpforte’den geçerek, kentin içine yöneldi. Dünyadaki saltanatın yıllar içinde gittikçe arttığı iyi ki düşünülmüştü. Kimi prens ve imparatorların gelip gittiği bu kapıdan şimdiki imparatora ait resmi arabanın ahşap oymalarının ve diğer

süslemelerinin bir şeye çarpmadan geçip gidemeyeceği bile ölçüp hesaplanmıştı. Düşünülüp taşınılmış, rahatsız ve dolambaçlı bir yoldan kaçınmak için kaldırımın yok edilmesine, rahat bir gidiş geliş sağlanmasına karar verilmişti. Yine aynı düşünceyle, yol üzerindeki bütün dükkânların ve büfelerin sundurmaları da tacın, kartalın ve tanrı figürlerinin bir yere çarpmaması ve zarar görmemesi için kaldırılmıştı.

104 I. Franz ve II. Joseph (ç.n.)

Bu paha biçilmez kafes, içindeki çok değerli yolcularıyla bize doğru yaklaşırken bakışlarımızı o üst düzey şahsiyetlere çevirmiş olmamıza rağmen, muhteşem atlardan, koşum takımlarından, sırma ve püsküllerden gözlerimizi alamadık; dikkatimizi özellikle çeken, atların üzerinde oturan iki harika faytoncu ve önden giden atlılar oldu. Sanki başka bir ulusun insanları gibiydiler, uzun, siyah ve sarı kadifeden ceketleri, imparatorluğa özgü saray geleneğine göre yapılmış büyük sorguçlu başlıklarıyla sanki başka dünyadandılar. O kadar çok şey arka arkaya geldi ki, pek fazla bir şey ayırt edemez olduk. Arabanın her iki tarafında hassa askerleri, sağ elinde ileriye doğru tuttuğu Saksonya kılıcıyla taç giyme töreninden sorumlu nazır, arabanın arkasından atla gelen imparatorluğun muhafız kıtalarının kumandanı olarak savaş nazırları, sarayın hizmetinde olan gruplar halindeki soylu erkek çocuklar ve nihayet, bütün dikiş yerlerine bol bol sırma geçirilmiş, siyah kadifeden kat kat yakaları olan ceketleriyle okçular, bunların arasında kırmızı fraklar ve deri rengi yelekler, aynı şekilde bunlar da bol sırmayla süslüydü. Bir sürü şey görüp, yorumlayıp göstermekten kafamız öyle karıştı ki, giysileri gösteriş bakımından diğerlerinden pek de aşağı kalmayan elektörlerin hassa alayları hiç dikkatimizi çekmedi; çift atlı on beş faytonla kortejin sonunda yer alan senatomuzu ve özellikle en sonuncuda olan, kırmızı kadife yastığın üzerinde kentin anahtarlarını taşıyan senato kâtibini görme arzumuz olmasa, pencerelerden ayrılmış olabilirdik. Kentimizin kumbaracı birliğinin kortejin sonunda yer alması bizi yeterince gururlandırdı, hem Alman, hem Frankfurtlu olarak bu kutlu gün bize son derece yüce ve yoğun duygular yaşattı.

Katedralden dönen kortejin yine önümüzden geçeceği bir evde yerlerimizi almıştık. Kilise, mihrap ve seçimin yapılacağı yerde seçim yasaları andı içilinceye kadar ayin, müzik, seremoniler, kutlamalar, konuşmalar ve yanıtlar, konferanslar ve tebliğler gibi yapılacak birçok şey olduğundan,

güzel bir yemek yemek, baba-oğul hükümdarların sağlığına kadeh kaldıralım diye birkaç şişe şarap içmek için yeterli vaktimiz vardı. Böyle zamanlarda olduğu gibi sohbetin konusu geçmiş zamanlara kaydı, aramızda yaşlı başlı insanlar da vardı, şimdiki törenleri beğeniyorlardı, hiç değilse insanların gösterdiği ilgi ve şu anda ortama hâkim olan coşkulu katılım yönünden. Anlattıklarına göre, I. Franz'ın taç giymesinde her şey şimdiki gibi programlanmamış; henüz barış ilan edilmemişmiş, Fransa, Brandenburg ve Pfalz elektörlüğü seçime itiraz etmişler; geleceğin imparatorunun birlikleri onun genel karargâhının bulunduğu Heidelberg yakınlarındaymış, Aachen'den gelen imparatorluk mücevherleri neredeyse Pfalzliler tarafından ele geçirilecekmiş. O arada görüşmeler yapılmış ve iki taraf da meseleye daha hoşgörüyle yaklaşmış. Maria Theresia bile, hamile olmasına rağmen nihayet taç giyen eşini görmek için gelmiş. Aschaffenburg'a varmış, orada Frankfurt'a gitmek için bir yata binmiş. Franz da eşiyle karşılaşma düşüncesiyle Heidelberg'den yola çıkmış ama çok geç kalmış, karısı çoktan hareket etmişmiş. Kimliğini açıklamadan küçük bir kayığa binerek ona yetişmeye çalışmış ve yetişmiş de; birbirini seven çift bu sürpriz buluşmadan büyük mutluluk duymuş. Evlendiklerinden beri birbirinden hiç ayrılmayan bu çift, bir keresinde Viyana'dan Floransa'ya giderken Venedik sınırındaki karantinada bile berabermiş, bu olay tüm dünyaya hemen yayılmış, çocuk sayısı bakımından oldukça şanslı, sevgi dolu bu çiftin mutluluğunu herkes paylaşmış. Maria Theresia kentte büyük bir coşkuyla karşılanmış, Zum Römischen Kaiser adlı otele gitmiş, o sırada Bornheim kırlarında eşini karşılamak üzere büyük bir çadır hazırlanmış. Burada ruhani lider olan elektörlerden sadece Mainz elektörü, laik elektörlerin temsilcilerindense sadece Saksonya, Bohemya ve Hannover temsilcileri hazır bulunmuş. Kente giriş töreni başlamış, güzel kadının varlığı törende bütünlük ve görkem açısından eksik olan şeyleri yeterince doldurmuş. Güzel bir yerde bulunan otelin balkonunda ayakta durmuş, yaşasın diye bağırıp alkış tutarak kocasını selamlamış; halk da ona katılmış ve çok büyük bir heyecan uyanmış. Büyük şahsiyetler de sonuçta insan diye düşünen sıradan yurttaş onları türdeşi diye sevecekse, birbirini seven çiftler, sevgi dolu ebeveynler, birbirine bağlı kardeşler, sadık dostlar olarak hayal ettiğinde yanılmamış olur. O zamanlar herkes iyi şeyler dileyip kehanette bulunmuş, herkesin güzel görünümü ve sezildiği kadarıyla iyi

özellikleri nedeniyle sevdiği, dünyanın çok büyük ümitler beslediği ilk doğan oğulda, bugün bunların gerçekleştiği görülüyordu.

İçeri giren birkaç arkadaş bizi tekrar şimdiki zamana döndürdüğünde, biz geçmişe ve geleceğe dalmıştık. Onlar henüz yayılmamış bir olayın haber değerini bilen kişilerdi, bu yüzden öncelikle duyduklarını anlatmak için aceleleri vardı. Az önce büyük bir ihtişam içinde geçip gittiğini gördüğümüz bu yüksek şahsiyetlerin insana yaraşır güzel bir özelliğini de anlattılar: Heusenstamm ve o büyük çadır arasındaki yolda, imparator ve oğlunun Darmstadt kontuyla ormanda buluşmasına karar verilmiş. Bir ayağı mezarda olan bu yaşlı adam, eskiden kendini adadığı efendisini bir kez daha görmek istemiş. Franz'ı imparator seçen elektörlerin kararnamesini kontun Heidelberg'e götürdüğü ve alınan paha biçilmez armağanlara sarsılmaz bağlılık andıyla karşılık verdiği günü ikisi de anmak istemiş. Bu önemli şahsiyetler bir çam ormanında durmuşlar, yaşlılıktan zayıf düşmüş kont, iki tarafın da duygulu anlar yaşadığı sohbeti daha da uzatabilmek için bir ladin ağacına yaslanmış. Bu yer daha sonraları rastlantı sonucu belirlendi ve biz gençler birkaç kez orayı görmeye gittik.

Kortej yine, göründüğü kadarıyla daha kısa ve daha sıkışık halde önümüzden dalgalanarak geçip giderken, böylece birkaç saati eskileri anıp yenileri düşünerek geçirdik: Tek tek her şeyi yakından izlemeye, fark etmeye ve gelecek için aklımızda tutmaya fırsat bulduk.

O andan itibaren kent sürekli bir hareket içindeydi: İstisnasız herkes, görevi gereği kendisinden beklendiği şekilde en önemli şahsiyetlere nezaket ziyaretinde bulunup, kendisini tek tek tanıttığından ve gidiş gelişlerin sonu gelmediğinden, orada bulunan yüce şahsiyetlerden her birinin saray halkını rahatlıkla ayrıntılı olarak anlatmak olanaklıydı.

Şimdi imparatorluk mücevherleri[105] geliyordu. Elbette bu konuda da her zamanki kavgalar eksik olmadı, Mainz elektörlüğü ve kent arasındaki bölge ve eşlik konusunda çıkan anlaşmazlıklar yüzünden, bu kişiler öğlen saatlerinden gece yarısına kadar kırlarda oyalanmak zorunda kaldılar. Kent ısrarcı olmadı, Mainzlılar mücevherlere sınıra kadar eşlik etti, böylece bu sorun bu seferlik çözülmüş oldu.

105 Taç giyme törenindeki simgesel eşyalar: Taç, asa, imparatorluk elma'sı, eldiven ve haç. (ç.n.)

O günlerde kendimle ilgilenemedim. Evde yazılacak ve temize çekilecek şeyler vardı; her şeyi görmek istiyorduk, görmemiz de gerekiyordu, bu

şekilde bizim için şenlik açısından son derece zengin geçen Mart ayı sona erdi. En son yapılan ve taç giyme günü beklenen şeylerle ilgili olarak Gretchen'e eksiksiz ve ayrıntılı bilgi vereceğime söz vermiştim. Büyük gün yaklaşıyordu; aslında ona neyi anlatacağım değil, nasıl anlatacağım konusu kafamı yoruyordu; gördüğüm ve not aldığım her şeyi yazdım, sırf bir an önce gidip ona anlatayım diye. Nihayet bir akşam oldukça geç bir saatte evine gittim, vereceğim bilgiler, hazırlıksız olduğum o ilk konuşmamdan çok daha iyi olacak diye şimdiden kendimle gurur duyuyordum. Ama anlık bir olay, bize veya bizim vasıtamızla başkalarına çok iyi bir şekilde hazırlanıp yapmak istediğimiz şeyin veremeyeceğinden fazla zevk veriyor. Gerçi arkadaşların çoğunu evde buldum ama aralarında yabancılar da vardı. Oyun oynamaya oturdular, sadece Gretchen ve yaşça küçük kuzeni benimle ve arduvaz yazı tahtasıyla ilgiliydiler. Sevgili genç kız bir yabancı olarak seçim gününde hemşeri sayılmaktan ve sadece bu olayı görmekten duyduğu sevinci çok hoş bir şekilde ifade etti. Onunla ilgilendiğim için, şimdiye kadar Pylades aracılığıyla bilet vererek, yol göstererek, arkadaşlık edip gözeterek birçok kez içeriye alınmasını sağlayacak ilgiyi esirgemediğim için bana tüm içtenliğiyle teşekkür etti.

İmparatorluğa ait mücevherlerle ilgili anlattıklarımı çok severek dinledi. Ona, bunları belki birlikte görebileceğimize dair söz verdim. Kıyafetlerin ve tacın genç imparatorda denendiğini öğrenince birkaç esprili fikir ortaya attı. Taç giyme törenlerini nereden seyredebileceğini biliyordum, törende neler olacağını, özellikle de oturduğu yerden neleri tam olarak görebileceğini anlattım.

Böylece zamanın nasıl geçtiğini anlamadık, saat gece yarısını geçmişti, terslik bu ya, evin anahtarının bende olmadığını fark ettim. Çok büyük bir heyecan yaratmadan eve girmem söz konusu değildi. Gretchen'e içinde bulunduğum zor durumdan bahsettim. “Tamam,” dedi, “en iyisi herkesin burada kalması.” Kuzenler ve diğer yabancılar bu geceyi nerede geçireceklerini bilmediklerinden, bu konuda zaten kafa yormuşlardı. Hemen bir karara varıldı; lambalar sönmeye yüz tuttuğu için, Gretchen fitilli ve yağlı büyük pirinç bir lambayı yakılmış halde içeriye getirdikten sonra, kahve yapmaya gitti.

Kahve birkaç saat uyanık kalmamızı sağladı ama oyun yavaş yavaş yorucu oldu, sohbet bitti; anne büyük koltukta uyuyordu, yolculuktan

yorgun düşmüştü, yabancılar ise orada burada şekerleme yapıyorlardı, Pylades ve sevgilisi bir köşede oturuyorlardı. Kız kafasını onun omuzlarına dayamış uyuyordu, Pylades de çok uzun süre uyanık kalmadı. Yaşça küçük kuzen karşımızdaki taş masada oturmuş, kollarını üst üste kavuşturmuş halde uykuya dalmıştı, yüzünü de kollarına dayamıştı. Ben masanın arkasında pencerenin bulunduğu köşede oturuyordum, Gretchen de yanımdaydı. Sessiz sessiz sohbet ediyorduk ama sonunda o da uykuya yenik düştü, minik başını omzuma dayadı ve hemen uykuya daldı. Şimdi yalnız başıma oturuyordum, uyanık bir şekilde, ölümün yakın kardeşi beni de kendimden geçirirken çok garip bir durumdaydım. Uykuya daldım, yeniden uyandığımda çoktan sabah olmuştu. Gretchen aynanın önünde durmuş, minik başlığını düzeltiyordu; her zamankinden sevimliydi, ben ayrılırken çok içtenlikle ellerimi sıktı. Eve dolambaçlı bir yoldan saklanarak gittim, çünkü babam, komşunun itirazına rağmen Küçük Geyik Hendeği tarafına bakan duvarda ufak bir gözetleme penceresi yaptırmıştı. Eve gelirken onun tarafından görülmek istemiyorsak o taraftan uzak dururduk. Arabulma görevi her zaman işimize gelen annem kahvaltıda olmayışımı erken saatte evden çıktığım bahanesiyle gizlemeye çalışmıştı, yani o masum gecenin ardından hoş olmayan şeyler yaşamamış oldum.

Etrafımı çevreleyen bu sonsuz, zengin dünya bütün olarak, her yönüyle bakıldığında üzerimde çok basit bir izlenim uyandırıyordu. Olayların dış görünümlerini tam olarak görmekten başka hiçbir şeyle ilgim yoktu, babamın ve Bay von Königsthal'in verdiği görevler sayesinde elbette olayların içyüzlerinin de farkına varıyordum. Gretchen'den başka kimseye sevgi duymuyordum, tek amacım ona tekrarlayabilmek ve açıklayabilmek için her şeyi tam anlamıyla görmek ve kavramaktı. Hatta böyle bir kortej geçip giderken, genellikle biraz yüksek sesle, gördüklerimi kendi kendime anlatıyordum, bunu her şeyin ayrıntılarından emin olmak, dikkatim ve titizliğim sebebiyle güzelimden övgü almak için yapıyordum, başkalarının takdir ve onayı benim için fazladan bir şeydi.

Gerçi bazı yüksek ve soylu şahsiyetlerle tanıştırıldım ama ya kimsenin başkasına ayıracak zamanı yoktu ya da orta yaşlı insanlar genç bir insanla nasıl sohbet edileceğini, onu nasıl sınayacaklarını bilmiyorlardı. Bana gelince, insanlara kendimi rahatlıkla anlatacak kadar özel bir beceriye sahip değildim. Genellikle iltifat alıyor ama takdirlerini kazanamıyordum. Beni

meşgul eden şeyleri tümüyle aklımda tutuyordum ama başkaları bunlarla ilgilenir mi diye sormuyordum kedime. Genellikle ya çok hareketli, ya çok sessizdim, insanların ilgimi çekmesine ya da bana itici gelmesine göre ya gevezeliğim üstümde oluyordu ya da ağzımdan tek laf çıkmıyordu. Gelecek vaat eden biri olarak görüldüğüm halde tuhaf biri olduğum da söyleniyordu.

Nihayet taç giyme günü geldi, 3 Nisan 1764; hava güzel, herkes heyecanlıydı. Akrabalar ve dostlarla birlikte bana da, hem de Römer'in içinde, üst katların birinde, her şeyi tepeden tamamıyla görebileceğimiz iyi bir yer ayrılmıştı. Yerimizi almak için erkenden yola koyulduk, bir gün önce yakından tanık olduğumuz hazırlıklara şimdi kuşbakışı bakıyorduk. Aşağıya yeni bir şadırvan yapılmıştı, sağında ve solunda iki büyük fıçı vardı, bir taraftaki beyaz, öbür taraftaki kırmızı şaraptı, sehpanın üzerindeki çift başlı kartalın iki gagasından fıçılara şarap akacaktı. Bir tarafta yığın halinde dökülmüş yulaf, öbür tarafta da büyük ahşap bir kulübe vardı, içinde devasa bir şişe geçirilmiş yağlı bir sığırın bütün olarak kömür ateşinde günlerdir kızartılıp pişirildiği görülüyordu. Römer'den başka sokaklara ve başka sokaklardan Römer'e çıkan bütün girişler her iki taraftan bariyerler ve nöbetçilerle korunuyordu. Büyük meydan yavaş yavaş insanlarla doldu, kalabalık belki yeni bir gösteri vardır diye hep bu tarafa doğru gelmeye çalıştığından ya da özel bir haber duyurulduğundan, itiş kakış, sıkışıklık ve heyecan gittikçe arttı.

Bu arada büyük bir sessizlik oldu, uyarı çanı çaldığında tüm halkı bir ürperti ve şaşkınlık sardı. Yukardan aşağıya bakan herkesin dikkatini ilk olarak çeken şey, içinde Aa-
chenli ve Nürnbergli efendilerin imparatorluk mücevherlerini katedrale getirdikleri kortejdi. Kutsal emanetleri koruyanlar olarak arabada öncelikli yere oturmuşlardı, senato temsilcileri de büyük bir saygıyla arka tarafta oturuyorlardı. Sonra üç elektör katedrale giriyordur. Mücevherlerin Mainz elektörlüğüne verilmesinden sonra taç ve kılıç hemen imparatorun kaldığı saraya götürülüyordur, yapılacak hazırlıklar ve seremoniler kilisedeki izleyiciler kadar önemli şahsiyetleri de meşgul ediyordur diye hiçbir şey kaçırmayan bizler tahminde bulunduk.

O sırada elçilerin arabalarla Römer'e geldiklerini gördük, Römer'den de tahtın gölgeliği astsubaylar tarafından imparatorun bulunduğu saraya taşınıyordu. O sırada Pappen-

heim kontu olan tören nazırı hemen atına bindi; zayıf yapılı, çok yakışıklı bir beydi, İspanyol tarzı giysisi, geniş ceketi, sırmalı bolerosu, tüylü sivri şapkası ve taranmış, uçuşan saçları ona çok yakışıyordu. Hareket etti, tüm çanların çalmasıyla atlı elçiler imparatorun bulunduğu saraya doğru, seçim gününde olduğundan daha büyük bir ihtişamla onu izlediler. Her şeyi görmek istediğimiz böyle bir günde keşke biz de orada olabilseydik. Bu arada birbirimize orada neler olabileceğini anlatmaya başladık. Şimdi imparator taç giyme kıyafetini giyiyordur dedik, eski Karolenj örneğine göre dikilmiş yeni bir kıyafet. Görevliler imparatorluk mücevherlerini alıp ata binmişlerdir. Resmi kıyafetiyle imparator, İspanyol giysisiyle Kutsal Roma-Germen imparatoru atlarına aynı anda biniyordur; bütün bunlar olurken, adım adım ilerleyen, sonu gelmeyen kortejin yaklaştığını duyduk.

Zengin giyimli hizmetkârların ve diğer resmi görevlilerin kalabalığından, buraya doğru yürüyen gösterişli soylulardan gözlerimiz yorgun düştü; şimdi de seçim elçileri, resmi görevliler ve nihayetinde on iki aza ve senatonun beyleri tarafından taşınan zengin işlemeli gölgeliğin altında romantik kıyafetiyle imparator sol tarafta, onun biraz arkasında İspanyol giysisiyle oğlu, yavaş yavaş görkemli bir şekilde süslenmiş atların üzerinde buraya doğru yaklaşırken gözlerimiz seyre doyamadı. Keşke büyülü bir cümleyle gördüklerimizi bir an için bile olsa sabitlemek olanaklı olsaydı, ama muhteşem görüntüler önlenemez bir şekilde geçip gidiyordu, zaten tam olarak boşalmamış meydanı hemen yine buraya doğru akın eden halk dolduruyordu.

Fakat yeni bir izdiham oluştu: Pazaryerinden buraya, Römer’e çıkan bir başka giriş yolu açmak ve katedralden dönen kortejin geçmesi için köprü şeklinde ahşap bir yol yapmak zorunda kaldılar.

Katedralde olup bitenleri, kutsanmayı, taç giymeyi, ant içmeyi hazırlayan ve yöneten sonu gelmez seremonileri daha sonra, kilisede bulunabilmek için pek çok özveride bulunanlardan büyük bir memnuniyetle dinledik.

Bu arada bizler oturduğumuz yerde hafif şeyler yedik: Çünkü şimdiye kadar gördüğümüz en büyük şenlik gününde soğuk yiyeceklerle yetinmek zorunda kaldık. Ama evlerin mahzenlerindeki en kaliteli ve en eski şaraplar buraya getirilmişti, en azından bu yönüyle biz de eski usulde yapılan şenliği eski usulle kutladık.

Şimdi meydanda en görülmeye değer şey, yeni tamamlanmış, üzerine kavuniçi ve beyaz bir örtü serilmiş köprüydü; önce arabanın içinde, sonra atın üzerinde otururken hayran olduğumuz imparatoru yürürken de çok beğendik; en çok da yürümesinden hoşlanmamız hayli ilginçti; onu böyle en doğal, aynı zamanda en saygın haliyle görmekti bizi gururlandıran.

I. Franz'ın taç giyme törenine tanık olan orta yaşlı insanlar şunları anlattılar: Tüm ölçüleri aşan bir güzelliğe sahip Maria Theresia o töreni Römer'in hemen yanındaki Haus Frauenstein'ın bir balkon penceresinden seyretmiş. Garip kıyafetiyle katedralden dönen eşi, deyim yerindeyse kendisine Büyük Charles'ın hayaleti gibi gelince, kral espri olsun diye iki elini havaya kaldırıp ona imparatorluk elmasını, hükümdar asasını ve zarif eldivenleri göstermiş, bunun üzerine Maria Theresia kahkaha krizine tutulmuş, bunu izleyen halk da, Hıristiyan dünyasının bu en üst düzeydeki çiftinin güzel ve doğal karıkoca ilişkisine tanık olduğu için çok sevinmiş. İmparatoriçe ise kocasını selamlamak için mendilini sallayıp ona bizzat yüksek sesle yaşasın diye bağırınca, halkın coşku ve heyecanı zirveye ulaşmış, sevinç çığlıklarının sonu gelmek bilmemiş.

Hem çan sesleri hem de rengârenk köprünün üzerine doğru yavaş yavaş ilerleyen uzun kortejin ön sıraları her şeyin tamamlandığının işaretiydi. Herkes daha büyük bir dikkatle seyrediyordu, kortej öncekinden daha net görülüyordu, çünkü o anda tam önümüzdeydi. Korteji ve halkın bütünüyle doldurduğu meydanı neredeyse kuşbakışı görüyorduk. Ancak kortejin sonunda ihtişam hayli yoğunlaştı; elçiler, tören görevlileri, gölgeliğin altındaki imparator ve kral, onlara yaklaşan üç ruhani elektör, siyah kıyafetler giymiş kurul azaları ve beyleri, sırmalı işlemeleri olan gölgelik, muhteşem bir uyum içinde, tek bir iradeyle hareket eden bir bütün gibi görünüyordu, bu kitle az önce çanların çalmasıyla mabetten çıkarak, kutsal bir olgu gibi bize doğru yaklaşıyordu.

Hem politik, hem dinsel bir törenin sonsuz bir cazibesi vardır. Dünyevi majesteyi gücünü simgeleyen sembollerle çevrili halde karşımızda görürüz ama o Tanrı'nın önünde eğilerek her ikisinin beraberliğini getirir aklımıza, çünkü birey de, Tanrı'yla yakınlığını boyun eğip dua ederek gösterir.

Pazaryerinden buraya ulaşan tezahürat sesleri, şimdi de büyük meydana doğru yayılıyordu, binlerce gırtlaktan, mutlaka kalplerden de çıkan coşkulu

bir yaşasın sesi çınladı, çünkü bu büyük şenlik gerçekten uzun yıllar boyunca Almanya'ya esenlik getirecek sürekli bir barışın teminatıydı.

Birkaç gün önce hem köprünün hem de çeşmenin üzerindeki kartala kimsenin yaklaştırılmayacağı, yani her zamanki gibi bunlara dokunulmaması resmi kanalla herkese duyurulmuştu. Bu duyuru çok sayıda insanın akın etmesi durumunda ortaya çıkabilecek bazı kaçınılmaz kazalardan korunmak için yapılmıştı. Ama ayaktakımının hoşuna gidecek bir şeyler de yapmış olmak için, özellikle görevlendirilmiş kişiler kortejin arkasından buraya doğru yürüyorlardı, köprüdeki örtüyü çözdüler, silindir şeklinde yuvarlayıp havaya fırlattılar. Bu yüzden bir felaket yaşanmadı ama gülünç bir olay oldu; kumaş havada açıldı, birçok kişinin üstünü örtecek şekilde düştü. Ucundan tutanların kumaşı kendilerine doğru çekmesiyle ortada duranların yere yuvarlanması bir oldu, bu insanlar bir tarafını yırtarak ya da keserek bulundukları yerden çıkıncaya kadar kumaşın altında epey korku yaşadılar, majestelerin adımlarıyla kutsanmış bu dokumanın ucundan herkes kendine göre bir parça alıp götürdü.

Bu çılgın eğlenceyi uzun süre seyretmedim, aksine, yüksekte oturduğum yerden kalkıp bir sürü merdiven ve geçitten geçerek aşağıya, Römer'in büyük merdivenlerine indim; burası uzaktan seyrettiğimiz o soylu ve muhteşem kitlenin dalga dalga geleceği yerdi. Belediye sarayının girişlerinde çok sayıda insan bulunmadığından izdiham fazla değildi, rahatça yukarıda demir parmaklıkların olduğu yere geldim. Şimdi önemli şahsiyetler önümde attan iniyorlardı, o arada maiyet aşağıdaki kemerli galeride kaldı, onları üç bölümlü merdivende her yönden ve sonunda da çok yakından seyredebildim.

Nihayet iki majeste de yukarı geldi. Baba ve oğul *İkizler*[106] gibi giyinmişlerdi. İmparatorun kıyafeti erguvan rengi ipektendi, inciler ve taşlarla zengin bir şekilde işlenmişti, taç, asa ve imparatorluk elması da çarpıcıydı; hepsi yepyeniydi ve eski çağlar çok zevkli bir biçimde taklit edilmişti. Elbisesinin içinde çok rahat hareket ediyordu, onun temiz kalbi ve olgun yüzü hem imparator, hem baba olduğunu gösteriyordu. Buna karşın genç Kutsal Roma-Germen imparatoru, üzerinde ödünç alınmış gibi duran büyük beden giysiyle ve Büyük Charles'ın mücevherleriyle kendini buraya doğru sürüklüyordu, ara sıra babasına bakarken gülümsemesini zor tutar gibiydi. İyice yerleşsin diye desteklenen taç da, yaygın bir çatı gibi

başından kopuk duruyordu. Cüppe ve omuz atkısı birbirine gayet iyi uyarlanmış ve dikilmiş olsa da, hiç güzel bir görüntü sunmuyordu. Asa ve imparatorluk elması hayranlık uyandırdı; ancak daha olumlu bir izlenim için, bedenine uygun bir kıyafetle süslenmiş güçlü bir insanı görme arzusu yadsınamıyordu.

106 Romalı yazar Titus Maccius Plautus'un (İÖ 254-184) *Menaechmi* (İkizler) başlıklı komedyasına gönderme yapılıyor. (ç.n.)

Büyük salonun kapıları onların arkasından kapanır kapanmaz daha önce oturduğum yere koştum ama birisi oraya çoktan yerleşmişti, binbir güçlükle yerime kavuştum.

Pencerenin önünde oturmanın tam zamanıydı; halkın seyredebileceği en ilginç şey şimdi başlayacaktı. Herkes yüzünü Römer'e dönmüştü, yaşasın seslerinden, imparatorun ve oğlunun büyük salonun balkon penceresinden özgün giysileriyle kendilerini gösterdikleri anlaşılıyordu. Ama oyun sadece bu gösteriden ibaret değildi, onların da karşısında ilginç bir gösteri sergilenecekti. Yakışıklı tören nazırı herkesin önünde atına bindi; kılıcını bırakmıştı, sağ elinde gümüşten kulplu bir kap, sol elinde de bir kürek vardı. Böylece atını bariyerlerin arasından büyük yulaf yığınına doğru dörtnala koşturdu, elindeki kabı doldurup, fazlasını sıyırdı ve zarif bir hareketle geri getirdi. İmparatorluk atlarının yemleri sağlanmış oldu. Sonra aynı şekilde mabeyinci de atını oraya doğru koşturup bir el leğeni, ibrik ve el havlusuyla geri döndü. Fakat izleyiciler için daha eğlendirici olan, kızarmış öküzden bir parça almaya gelen törenin aşçıbaşısıydı. O da yine atıyla, elinde gümüş bir kapla bariyerlerden geçip büyük ahşap mutfağa kadar gitti, az sonra Römer'e doğru yola çıkmak üzere, ne olduğu görülmeyen yemekle tekrar ortaya çıktı. Sırada şadırvana atıyla gidip şarap getirecek olan törenin şarapçıbaşısı vardı. İmparatorluk sofrası hazırdı, şimdi bütün gözler para fırlatacak olan haznedardaydı. O da güzel bir ata bindi, atın eyerinin iki yanında tabancalık yerine Pfalz elektörlüğünün armasının işli olduğu bir çift küçük torba asılıydı. Yerinden kıpırdamasıyla torbalara uzanıp sağa sola cömertçe altın ve gümüş para saçması bir oldu, paralar her seferinde havada metal yağmuru gibi pırıl pırıl parladı. Armağanları yakalamak için binlerce el bir anda gökyüzüne uzandı; madeni paralar düşer düşmez insanlar öne doğru eğilip yere düşen paraların etrafında büyük bir halka oluşturdular. Paraları fırlatanın atıyla ilerlerlemesi gibi, bu hareket iki taraftan sürekli tekrarlandığından, manzara izleyiciler

açısından çok eğlenceliydi. En sonunda torbalar atılınca kıyamet koptu, herkes bu en büyük ödülü kapmaya çalıştı.

Majesteler balkondan ayrılmışlardı, böyle durumlarda armağanları sakin bir şekilde ve minnet duygularıyla kabul etmek yerine, onları çalmayı tercih eden ayaktakımına bir fedakârlıkta bulunulması gerekirdi. Kaba ve ilkel dönemlerde, paylarını aldıktan hemen sonra tören nazırının yulafı, şarapçıbaşının şadırvanı, aşçıbaşının da mutfağı yerinde bırakma geleneği yaygınmış. Her tür felaketin önüne geçmek için bu sefer olabildiğince düzen ve disiplin sağlandı. Buna rağmen başkalarına zarar veren eski şakalar yine dikkat çekti, birisi bir çuval yulaf alınca, öbürü gelip çuvala bir delik açıyordu, buna benzer pek çok zararsız şaka yapıldı. Kızarmış öküz içinse bu sefer her zamankinden daha ciddi bir mücadele verildi. Çekişme ancak gruplar halinde yapılabiliyordu. İki esnaf birliği, kasap ve şarap üreticileri geleneksel tarzda, bu devasa kızartma ikisinden birinin payına düşecek şekilde yerini aldı. Kasaplar, sığırı bütün olarak mutfağa getirdiklerine göre ona sahip olmak kendilerinin hakkı diye düşünüyorlardı; şarap üreticileri ise mutfak kendi esnaf birliklerinin yakınında inşa edildiği ve son defasında kendileri üstün geldiği için hak talep ediyorlardı; nitekim esnaf birliğinin bulunduğu toplantı binasının sivri çatısındaki pencereden, o zaman avlanan sığırın boynuzlarının zafer işareti olarak göze çarpacak şekilde dışarıya doğru uzandığı görülüyordu. Sayıca kalabalık bu iki esnaf birliğinin çok güçlü kuvvetli ve yetenekli üyeleri vardı ama bu sefer kimin kazandığını anımsamıyorum.

Ancak bu tarz bir tören öyle ya da böyle tehlikeli ve ürkütücü bir şekilde son bulur; tahtadan yapılmış mutfak izdihama uğradığında da gerçekten korkutucu bir durum yaşandı. Mutfağın tavanı insan kaynıyordu, oraya nasıl çıktıklarını anlamak mümkün değildi; ahşap kirişler koparak yıkıldı, özellikle uzaktan bakınca, izdiham yaratanların birbirlerini ezerek öldüreceğini sanırdınız. Kulübe bir anda çatısız kaldı, kimileri neredeyse bağlantı yerlerinden kopacak kirişlerde ve kolonlarda asılı kaldı, alttaki direkler testereyle kesildikten sonra bile, bazıları yukarıda hâlâ sallanıyordu, kulübenin iskeleti sağa sola sallanırken, aniden çökecekmiş gibiydi. Yufka yürekli insanlar bakmaya korktular, herkes büyük bir felaket bekliyordu ama en ufak bir yaralanma dahi olmadı, her şey sertlik ve şiddet içerse de, şans insanların yüzüne güldü.

İmparatorun ve oğlunun[107], balkondan çekildikten sonra girdikleri kuruldan çıkınca tekrar görüneceklerini ve arkasından Römer'in büyük salonunda yemek yiyeceklerini herkes biliyordu. Bunun için bir gün önce yapılan hazırlıklar hayran kalınacak türdendi, en büyük arzum bugün içeriye göz atmaktı. Bu nedenle her zamanki yollardan geçerek yine salonun kapısının tam karşısına düşen büyük merdivene geldim. Bugün burada imparatora soylu şahsiyetlerin hizmet etmesi beni şaşırttı. Mutfaktan yemek taşıyan kırk dört kont geçti önümden, hepsi harika giyinmişti, konumlarıyla yaptıkları iş arasındaki zıtlık, bir erkek çocuğun kafasını karıştıracak türdendi. Çok kalabalık yoktu ama mekân küçük olduğundan yeterince izdiham vardı. Salonun kapısında nöbet tutuluyor, o arada görevliler içeriye girip çıkıyorlardı. Pfalzli bir uşağa, beni de beraberinde içeri götürebilir mi diye sordum. Çok düşünmeden, taşıdığı gümüş kaplardan birini elime verdi, temiz giyimli olmam işe yaramıştı; böylece mabede girdim. Pfalz büfesi hemen kapının yanındaydı, birkaç adım atınca kendimi parmaklığın arkasındaki yükseltide buldum.

107 Kutsal Roma-Germen İmparatoru II. Joseph. (ç.n.)

Salonun baş tarafında, pencerelerin hemen önünde, gölgeliğin altında imparator ve oğlunun özgün giysileriyle oturduğu tahtın basamakları yükseliyordu; taç ve asa sırmalı yastıkların üzerinde, arka tarafta belli bir mesafede duruyordu. Üç ruhani elektör, arkalarında açık büfeleriyle, her bir yükseltinin üzerindeki yerlerini almıştı: Mainz elektörü majestelerin karşısında, Trier elektörü sağ, Köln elektörü sol tarafta. Salonun bu baş tarafının heybetli ve güzel bir görünümü vardı, burası, ruhaniler hükümdarın yanında olabildiğince kalmak istiyormuş gibi bir izlenim veriyordu. Oysa bütün laik elektörlerin[108] görkemli bir şekilde düzenlenmiş olmasına rağmen, başında kimsenin bulunmadığı içki büfeleri ve masaları, onlarla imparatorluğun en başındaki kişi arasında yüzyıllar boyunca yavaş yavaş oluşmuş anlaşmazlığı anımsatıyordu. Onların elçileri çoktan yan odada yemek yemek için uzaklaşmışlardı, bu nedenle göze görünmeyen birçok konuğun görkemli bir biçimde ağırlandığı salonun bu en büyük kısmı insana sanki hayaletlerle doluymuş hissini veriyor, ortada kimsenin oturmadığı boş masa ise daha hüzünlü görünüyordu, çünkü bu masada oturma hakkına sahip olan herkes, o sırada şehirde bulunmasına rağmen, bu en onurlu günde onurunu zedelememek için nezaketen gelmemişti.

108 Laik elektörler şunlardı: Bavyera, Bohemya, Brandenburg, Hannover-Braunschweig, Pfalz ve Saksonya elektörleri. (ç.n.)

Ne deneyimlerim ne de oradaki sıkışıklık birçok gözlemde bulunmama izin veriyordu. Olabildiğince çok şey görmeye çalışıyordum; tatlılar ikram edilirken, elçiler huzura çıkmak üzere tekrar içeri girdiklerinde ben dışarıya çıktım, bugünkü yarı perhizden sonra, yakındaki arkadaşlarımda yine bir şeyler atıştırıp, akşamki ışıklandırmalara hazırlandım.

Bu pırıltılı akşamı keyifli bir şekilde kutlamayı düşündüm: Gretchen, Pylades ve yakınlarıyla bir saat sonra bir yerde buluşmaya söz verdik. Sevgilimle buluştuğumda kentin her yanı pırıl pırıldı. Gretchen'in koluna girdim, konukların kaldığı evlerin birinden diğerine gittik, birlikte çok mutluyduk. Kuzenler başlangıçta bizimle beraberdi, fakat sonra insanların arasında kayboldular. Bazı elçilerin evleri çok güzel ışıklandırılmıştı, Pfalz elektörlüğününki mükemmel görünüyordu, evlerin önü gündüz gibi aydınlıktı. Ben tanınmayayım diye biraz farklı giyinmiştim, Gretchen bunu fena bulmadı. Değişik ışık gösterilerine ve her seferinde bir elçinin diğerine üstün gelmeyi hedeflediği ışıl ışıl harika binalara hayran kaldık. Yine de Prens Esterhàzy'nin evi, hepsinden güzeldi. Küçük arkadaş topluluğumuzu, buluş ve uygulama büyüledi, biz tam tek tek hepsinin zevkini çıkaralım derken, kuzenler tekrar karşımıza çıkıp Brandenburg elçisinin evinin harikulade ışıklandırmasından söz ettiler. Roßmarkt'tan
Saalhof'a kadar uzanan uzun yolu yürürken canımız hiç sıkılmadı, ancak bizimle alçakça alay ettiklerini anladık.

Saalhof'un Main'a bakan cephesi düzgün ve güzel görünümlüdür, kente bakan cephe ise çok eski, düzensiz ve gösterişsizdir. Biçim ve büyüklük bakımından uyumsuz, aynı hizada ve eşit mesafede olmayan küçük pencereleriyle, asimetrik yerleştirilmiş büyüklü küçüklü kapılarıyla, büyük bölümü dükkâna dönüştürülmüş giriş katıyla kimsenin ilgisini çekmeyen kişiliksiz bir cephe oluşturur. Şimdi burada rastlantısal, düzensiz, birbirinden kopuk mimarisine uyularak her pencere, her kapı, dışarıya açılan her boşluk, çok güzel mimariye sahip bir binada yapılabileceği gibi tek tek lambalarla çevrelenmiş, bu yüzden tüm cephelerin en çirkini ve en kötüsü, akıl almayacak kadar çok ışıklandırılmıştı. Herkes bundaki niyeti anlayacağı için, soytarı şakası misali, bu bazılarının hoşuna gitti; daha önce başka yönleriyle takdir toplayan Plotho'nun sergilediği bazı davranışlarının hoşgörüyle karşılandığından söz etmiştik, ona karşı iyi niyet

beslendiğinden, Kutsal Roma-Germen imparatoru gibi her tür seremoniyi dışlamaya bayılan bu muzip insana hayran kalınıyordu: Bu durumda en iyisi biz Esterhàzy’nin periler diyarına geri dönelim.

Bu soylu elçi bugünün onuruna, konakladığı uygunsuz yerdeki eviyle hiç ilgilenmeyip, Roßmarkt’taki ıhlamurlu uzun gezinti yolunu, ön taraftaki giriş kapısını renkli ışıklarla, arka tarafı ise daha görkemli resimlerle süsletmişti. Lambalar tüm konturları belirginleştirmişti. Ağaçların arasında, kaidelerin üzerinde ışık piramitleri ve yarı saydam küreler vardı; bir ağaçtan diğerine ışıklı girlandlar uzanıyordu, girlandlardan lambalar sallanıyordu. Birçok yerde halka ekmek ve sosis dağıtılıyordu, şarap da eksik değildi.

Burada dört kişi birbirimizin koluna girmiş çok mutlu bir şekilde bir aşağıya bir yukarıya dolaşıyorduk; Gretchen’in yanında kendimi gerçekten, istediğiniz şarapla hemen kristal bardakların dolduğu sevdiğiniz yemeğe dönüşen meyvelerin ağaçtan koparıldığı cennet denen şanslı yerde zannediyordum. Sonunda biz de böyle bir gereksinim duyduk ve Pylades önderliğinde çok hoş döşenmiş bir restoran bulduk; herkes sokaklarda dolaştığı için bizden başka kimsenin olmaması daha çok hoşumuza gitti ve gecenin büyük bir bölümünü arkadaşlık, sevgi, ilgi duyguları içinde çok neşeli ve mutlu geçirdik. Gretchen’i kapısına kadar götürdüğümde, beni alnımdan öptü. Bana sunduğu bu jest ilk ve sondu, çünkü maalesef onu bir daha görmeyecektim.

Ertesi gün annem şaşkınlık ve korkuyla odama girdiğinde ben hâlâ yataktaydım. Herhangi bir şeyden dolayı zor durumda kaldığında, bu halinden rahatça anlaşılırdı. – “Kalk,” dedi, “hiç de hoş olmayan bir şeye kendini hazırla. Çok kötü arkadaşlarla görüştüğün, çok tehlikeli ve fena işlere karıştığın anlaşıldı. Baban öfkeden kuduruyor, ondan sadece sorunun üçüncü bir kişi tarafından incelenmesini isteyebildik. Odanda kal ve olacakları bekle. Müşavir Schneider sana gelecek; hem baban, hem de yönetim tarafından görevlendirildi; şimdilik meselenin ne olduğu belli değil, çok kötü bir boyut kazanabilir.”

Meseleye olduğundan çok daha kötü yaklaşıldığını anladım, gerçi sadece mevcut arkadaşlığım öğrenilse bile, başım yeterince dertte demekti. Yaşlı, kurtarıcı dostumuz nihayet içeri girdi, gözleri yaşlıydı, kolumu tuttu ve şöyle dedi: “Böyle bir mesele yüzünden size geldiğim için çok üzgünüm. Bu kadar büyük bir hata yapabileceğinizi aklımın ucundan bile

geçirmezdim. Ama kötü arkadaşlar ve kötü örnekler insana her şeyi yaptırır; genç ve deneyimsiz bir insan böylece adım adım suç işlemeye sürüklenir." – "Ne suç işlediğimi," diye karşılık verdim, "ne de kötü arkadaşlarla görüştüğümü zannediyorum." – "Şimdi söz konusu olan şey senin kendini savunman değil," diye sözümü kesti, "aksine, bir soruşturma, sizin tarafınızdan dürüstçe yapılacak bir itiraf." – "Ne bilmek istiyorsunuz?" diye sordum karşılık olarak. Oturup bir kâğıt çıkardı ve sormaya başladı: "Siz N.N.'yi büyükbabanıza *** kadrosu için görevlendirilsin diye tavsiye etmemiş miydiniz?" – "Evet." diye yanıt verdim. – "Onunla nerede tanışmıştınız?" – "Gezintilerde." – "Hangi arkadaş çevresinde?" Duraksadım, çünkü arkadaşlarımı ele vermek hoşuma gitmiyordu. – "Susmak bir işe yaramaz," diye devam etti, "zaten her şey yeterince biliniyor." – "Bilinen neymiş?" dedim. – "Bu insanı size kendi gibiler tanıştırmış, açıkça söylemem gerekirse ***." O sırada, hiç görmediğim ve tanımadığım üç kişinin adını verdi, durumu hemen açıkladım. – "Bu insanları tanımıyorsunuz," diye devam etti, "ama onlarla sık sık buluşmuşsunuz!" Yine asla diye karşılık verdim: "Söylediğim gibi, adı ilk geçen şahıstan başka hiçbirini tanımıyorum ve hiçbirini de bir evde görmüş değilim." – "Siz sıklıkla *** caddesine gitmiyor musunuz?" – "Asla!" diye karşılık verdim. Bu tam olarak gerçeği yansıtmıyordu. Bir kez Pylades'e, o caddede oturan sevgilisine giderken arkadaşlık etmiştim ama arka kapıdan girmiş, bahçe içindeki evde oturmuştuk. Bu nedenle o caddede bulunmadığıma dair kaçamak yanıt verme hakkını kendime tanıyabildim.

Değerli adamın sorduğu soruların hepsine olumsuz yanıt verdim, çünkü asıl öğrenmek istediği şeyin ne olduğunu bilmiyordum. Sonunda sinirlenmeye başladı ve şöyle dedi: "Ben size güven duyuyorum, ama siz benim iyi niyetimi kötüye kullanıyorsunuz, ben sizi kurtarmak için buradayım. Bu insanlar için veya onların suç ortakları için mektuplar kaleme aldığınızı, makaleler yazdığınızı ve böylelikle onların kötü şakalarına alet olduğunuzu yadsıyamazsınız. Ben sizi kurtarmak için buradayım; elyazısı taklit etmekten, sahte vasiyetnameler düzenlemekten, haksız yere düzenlenen borç senetleri ve benzer şeylerden söz etmek az şey sayılmaz. Burada sadece aile dostunuz olarak bulunmuyorum, ailenizi ve sizi dikkate alarak hem sizi, hem de sizin gibi tuzağa düşmüş diğer gençleri korumak isteyen yönetimin emriyle ve onu temsilen buradayım." Dikkatimi

çeken şey, bahsettiği kişiler arasında benim görüştüğüm kişilerin bulunmamasıydı. Bağlantılar kopuktu, ama bir yerden teğet geçiyordu, hâlâ genç arkadaşlarımı koruma ümidimi yitirmemiştim. Ama uyanık adam gittikçe daha çok sıkıştırmaya başladı. Bazı geceler eve geç geldiğimi, bir yolunu bulup evin bir anahtarını ele geçirdiğimi, aşağı tabakadan ve şüpheli oldukları sanılan insanlarla eğlence yerlerinde birçok kez görüldüğümü, işin içine kızların da karışmış olduğunu inkâr edemezdim; sözün kısası, her şey isimlere kadar biliniyor gibiydi. Bu bana suskunluğumda direnme cesaretini verdi. – “Benim bu meseleden uzak tutulmama,” dedi akıllı dostumuz, “engel olunuz, mesele ertelenemeyecek kadar önemli; ben gidersem, size benim kadar hoşgörü göstermeyecek bir başkası hemen gelecektir. Zaten kötü olan durumu inadınızla daha da kötü hale getirmeyin.”

O an iyi kuzenleri, özellikle Gretchen’i çok canlı bir şekilde gözlerimin önüne getirdim; onları hapsedilmiş, sorguya çekilmiş, aşağılanmış olarak düşündüm, bana karşı hepsi düzgün davranmış olsalar da, böyle kötü işlere karışmış olabileceklerini bir an aklıma getirdim, en azından her zaman eve geç gelen, neşeli şeylerden çok az bahseden, fazla haz etmediğim yaşça büyük olan kuzen işin içinde olabilirdi. İtiraf etmeyi hâlâ reddediyordum. – “Kötü bir şey yapmadığımı biliyorum,” dedim, “bu açıdan çok rahatım ama arkadaşlık ettiğim kişilerin uygunsuz ve yasaya aykırı bir olaydan dolayı suçlu duruma düşmüş olmaları olanaksız değil. Aranır, bulunur, suçları kanıtlanır ve cezalandırılırlar, şimdiye kadar kendimi suçlayacak bir şey yapmadım, bana karşı samimi ve iyi davranışlarda bulunmuş kişileri de suçlayamam.” Bana sözümü tamamlatmadı, biraz hayal kırıklığına uğramış bir sesle şöyle dedi: “Elbette, bulunacaklardır. Bu kötü insanlar üç evde buluşuyorlar. (Caddenin adını söyledi, evlerin adresini verdi, şanssızlık bu ya, içlerinden biri benim gittiğim evdi.) İlk hücre zararsız hale getirildi,” diye devam etti, “şu anda diğer ikisi aranıyordur. Birkaç saat içinde her şey netleşecek. Sözlü itiraf yoluyla adli soruşturmadan, yüzleşme veya benzer bazı çirkin şeylerden kendinizi uzak tutun.” Evin yeri ve adresi belirlenmişti. Şimdi tüm suskunluğumun boşuna olduğunu görüyordum, hatta buluşmalarımızın masumiyetinin benden çok onlara yarayacağı ümidini taşıyordum. – “Oturunuz!” diye bağırdım ve odadan çıkarken onu geri çağırdım: “Size her şeyi anlatmak, hem kendimi, hem sizi rahatlatmak

istiyorum. Yalnız bir şey rica ediyorum, o da şu andan itibaren dürüstlüğümden kuşkuya kapılmamanız.”

Dostumuza konuyla ilgili her şeyi anlattım, başta sakin ve kararlıydım; şahısları, nesneleri, olayları anımsayıp, bazı masum mutlulukları, bazı neşeli zevkleri sanki mahkemedeymişim gibi anlattıkça içimden çok büyük bir acı yükseldi, sonunda gözyaşlarına boğuldum ve kendimi ölçüsüz bir acının kollarında buldum. Asıl sırrın şimdi itiraf edilmek üzere olduğunu zanneden aile dostumuz (çünkü benim duyduğum üzüntüyü istemeyerek de olsa korkunç bir şeyi itiraf edeceğimin bir belirtisi olarak değerlendirdi), itiraf edeceğim her şey önemli olduğundan, beni en iyi şekilde rahatlatmaya çalıştı; istediği kısmen oldu ama ben yine de hikâyemi zar zor tamamlayabildim. Olayların zararsız şeyler olmasından memnun olsa da, içinde biraz kuşku kalmıştı, yine heyecan, üzüntü ve öfkeye boğulduğum yeni sorular yöneltti bana. Sonunda, ne söyleyecek ne de korkacak bir şeyim var dedim: Çünkü suçsuzum, iyi bir aileden geliyorum ve saygın biriyim; diğerleri de benim gibi suçsuz olabilirler, ama kimse bunu kabul etmez ve onlara destek olmaz diye sözlerime devam ettim. Onları da benim gibi korumazlarsa, akılsızlıklarını hoş görüp hatalarını affetmezlerse, onlara karşı en ufak bir sertlikte bulunup haksızlık ederlerse kendimi öldüreceğimi, bunu da kimsenin engelleyemeyeceğini hemen açıkça söyledim. Dostumuz bu konuda da beni yatıştırmaya çalıştı ama ona güvenmiyordum, nihayet beni bırakıp gittiğinde, çok kötü bir durumdaydım. Konuyu anlattığım ve bütün olayları açıklığa kavuşturduğum için kendime kızıyordum. Çocuklara özgü olayları, gençlere özgü hevesleri ve yakınlıkları tamamen farklı yorumlayabileceklerini, belki değerli Pylades’i de bu işe karıştırıp çok mutsuz ettiğimi şimdiden görebiliyordum. Bütün bu tahminler canlı bir şekilde aklımdan arka arkaya geçiyor, derdimi çoğaltıp artırıyordu, ağlamaktan kendimi toparlayacak halim kalmayınca, kendimi boylu boyunca yere attım ve gözyaşlarımla döşemeyi ıslattım.

Kız kardeşim içeri girdi, halimden korkup teselli etmek için elinden geleni yaparak beni yerden kaldırdığında, orada uzanmış halde ne kadar kaldığımı bilmiyorum. Senatodan birinin aşağıda, babamın yanında aile dostumuzun gelmesini beklediğini, kapalı kapılar ardında bir süre görüştükten sonra iki beyin de gittiğini, kendi aralarında çok neşeli olduklarını söyledi, hatta

gülerek konuşmuşlar, ona göre vardıkları sonuç şuydu: “Gerçekten çok iyi, ciddiye alınacak bir mesele yok.” – “Tabii,” diye yerimden sıçradım, “ciddiye alınacak bir mesele yok, benim için, bizim için bu böyle, çünkü ben bir suç işlemedim, işlemiş olsaydım bana yardım etmenin yolunu bulurlardı ama onlar, onlar,” diye yüksek sesle bağırdım, “onları kim koruyacak!” Kız kardeşim beni şu gerekçeyle avutmaya çalıştı, soyluları kurtarmak istedikleri zaman, alt tabakadan olanların yaptıkları hataları örtbas etmek zorunda kalırlarmış. O gider gitmez derdimle tekrar baş başa kaldığımda, hem sevgimin ve tutkumun görüntüleri, hem de şimdiki olası felaket arka arkaya gözlerimin önüne geldi. Kendimi kandırmak için bir sürü hikâye uyduruyor, ama felaket üstüne felaket görüyordum, bu arada Gretchen’i ve kendimi gerçekten acınacak hale sokmaktan da geri kalmıyordum.

Aile dostumuz benden odadan çıkmamamı, sorunumu evdekilerden başka kimseyle paylaşmamamı rica etmişti. Bunu tamamıyla onaylıyordum, bana göre de en iyisi evde kalmaktı. Annem ve kız kardeşim ara ara yanıma geliyor, güzel şeyler söyleyip en iyi biçimde yardımcı olmaya çalışıyorlardı, hatta henüz ikinci gündeyken, şimdi daha iyi bilgilendirilmiş olan babam adına gelip tamamen affedildiğimi söylediler, bunu teşekkürle kabul ettim, ama onunla dışarı çıkıp, meraklılara gösterilecek imparatorluk mücevherlerine bakmaya gitme önerisini inatla reddettim; benin için kötü sonuçlar doğurmayacak olan bu sıkıntılı işin zavallı arkadaşlarıma neye mal olduğu bana açıklanmadan ne dünya ne de Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu’yla ilgili bir şey bilmek istediğimi kesin bir dille söyledim. Bu konuda ne diyeceklerini bilemediler ve beni yalnız bıraktılar. Buna rağmen sonraki günlerde evden çıkma ve resmi törenlere katılma denemesinde bulundum. Boşuna! Ne büyük tören günü, ne bu vesileyle yapılan çok sayıdaki Sınıflar Meclisi üyelerinin terfileri, ne de imparatorun ve oğlu Kutsal Roma-Germen imparatorunun halka açık sofrası ilgilendiriyordu beni. Pfalz elektörü her iki majesteye nezaket ziyaretinde bulunmak için gelecekti, onlar elektörleri ziyaret edecek, kalan şeyleri halletmek ve elektörler teşkilatını yenilemek için hep birlikte son elektörler toplantısına arabalarla gideceklerdi, hiçbir şey beni kederli yalnızlığımdan çekip alamadı. Şükran şenliğinde çanlar çalarken, imparator Kapüsen kilisesine giderken ya da elektörler ve imparator kentten arabalarla

ayrılırken odamdan dışarı bir adım atmadım. Son top ateşi, aşırıya kaçsa da beni heyecanlandırmadı, barut dumanının dağılması ve yankının yavaş yavaş duyulmaz oluşu gibi bütün bu güzellikler ruhumdan silinip gitmişti.

Derdimi tekrar tekrar düşünmekten ve kafamda binlerce kez çoğaltmaktan başka bir şey bana iyi gelmiyordu. Tüm yaratıcı yeteneğim, edebiyatım ve güzel söz söyleme sanatım bu sağlıksız alanda sıkışıp kalmıştı, yaşamımdaki bu dert yüzünden ruhum ve bedenim amansız bir hastalık tehdidi altındaydı. Bu hüzünlü durumda hiçbir şey benim için istenmeye ve arzulanmaya değer görünmüyordu. Gerçi zaman zaman, zavallı arkadaşlarımın ve sevgilimin nasıl olduklarını, yapılan sıkı soruşturmaların nasıl sonuçlandığını, onların o yolsuzluklarla az çok ilgili mi, yoksa suçsuz mu bulunduklarını öğrenmek için içimde sonsuz bir merak uyanıyordu. Bunları da kafamda ayrıntılı olarak şekillendiriyor, onları suçsuz ve gerçekten mutlu kılmayı ihmal etmiyordum. Kısa bir süre sonra bu belirsiz durumdan kurtulmak istedim ve aile dostumuza, olayın gidişini benden gizlemesin diye gerçekten çok tehditkâr mektuplar yazdım. Başıma gelecek uğursuzluğu açık açık öğrenmek ve şimdiye kadar beni kâh üzen, kâh yüreklendiren hayalimdeki avuntulardan yoksun kalmak korkusuyla mektupları hemen yırttım.

Büyük bir huzursuzluk, öfke ve yorgunluk içinde günler ve geceler geçirdim, öyle ki, sonunda bedenim oldukça şiddetli bir şekilde hasta olunca kendimi mutlu hissettim, doktor çağırıldı ve beni her şekilde sakinleştirmenin yolları arandı. O suça az ya da çok karışmış herkese çok insaflı davranıldığını, neredeyse hiç suçu olmayan yakın arkadaşlarımın ise ufak bir uyarıyla bırakıldıklarını, Gretchen’in kentten ayrılıp tekrar memleketine döndüğünü yeminle anlatarak, benim için gereken her şeyi yaptıklarını düşünüyorlardı. Gretchen’den bahsederken uzun uzun duraksadılar, ben de bunu iyiye yormadım elbette; bu gidişin gönüllü bir ayrılık olmadığını, gurur kırıcı bir sürgünün söz konusu olduğunu anladım. Bu yüzden ne beden ne de ruh sağlığım düzeldi; zor günler gerçekten şimdi başlıyordu, hüzünlü olaylar ve kaçınılmaz trajik bir felaketi anlatan, çok sıra dışı bir romanı imgelemimde canlandıracak kadar boş zamanım vardı.

İKİNCİ BÖLÜM

İnsan gençliğinde sahip olmak istediği şeye yaşlılığında bolca kavuşur.

Altıncı Kitap

Böylece bu durum bazen iyileşmemi sağlarken bazen de engelledi, diğer duygularıma biraz sinsi bir sıkıntı daha eklendi: Gizlediğim ya da itiraf ettiğim türden şeylerin sonuçlarının ne olacağını hesaba katmadan mühürlü bir gönderiyi bana kolayca vermediklerinin ve gözetlendiğimin farkındaydım. Bu nedenle Pylades'in, bir kuzeninin ya da en azından Gretchen'in haber vermek ya da haber almak için bana mektup yazma

girişiminde bulunmuş olabileceklerini tahmin ediyordum. Bu endişemin yanı sıra şimdi gerçekten canım sıkkındı, tahminlerimi testten geçirmek ve çok ilginç bağıntılar kurmak için yeniden elime fırsat geçti.

Aradan çok geçmeden bana bir de özel bir gözcü buldular. Şans eseri sevdiğim ve beğendiğim bir adamdı, bir dostumuzun evinde eğitimci olarak çalışıyordu, o zamana kadar yetiştirdiği çocuk artık üniversiteye gidiyordu. Üzüntülü zamanlarımda sık sık ziyaretime geldi, sonunda odamın yanındaki odayı onun için düzenlemenin doğru olacağı düşünüldü. Zira beni meşgul etmek, yatıştırmak ve anladığım kadarıyla göz hapsinde tutmakla görevliydi. Her gün bir arada olduğum biriyle güvensizlik ve gerginlik içinde yaşamanın katlanılır bir durum olmadığını hissettiğimde, ona tüm kalbimle değer verdiğim ve Gretchen'e duyduğum duygular hariç, bazı şeyleri eskiden de onunla paylaştığım için, ona karşı açık ve dürüst olmaya karar verdim. Dolayısıyla vakit kaybetmeden meseleyi ona açtım, geçmişte kalan mutluluğumu en küçük ayrıntısına kadar anlatınca, anlayışlı bir adam olarak beni olayın sonu hakkında bilgilendirmesinin, hem de konuya özel tüm ayrıntılarla, daha iyi olacağını gördü, böylece olup biten her şey hakkında net bir fikre sahip olacak, geçmişi arkamda bırakıp yeni bir yaşama başlamam gerekiğini anlayınca, büyük bir ciddiyet ve çabayla ikna edilmiş olacaktım. Önce diğer genç insanların ne ile meşgul olduklarını söyledi; başlangıçta korkusuz yolsuzluklara, arkasından kötü polisiye olaylara, daha sonra da çok komik dolandırıcılıklara ve başka benzer uygunsuz işlere karışmışlar. Bu yüzden gerçekten ufak çapta bir çete oluşmuş, buna evrakta sahtecilik yaparak, imza taklit ederek bazı ceza gerektiren işlere kalkışan ve daha büyük suçların da hazırlığı içinde olan vicdansız insanlar dahil olmuş. Sonunda sabırsızlıkla sorduğum kuzenler ise tamamen suçsuzmuş, sadece diğerleriyle öylesine bir tanışıklıkları varmış ama kesinlikle onlarla işbirliği içinde değillermiş. Büyükbabama tavsiye ettiğim, onun vasıtasıyla izimi buldukları, himaye ettiğim kişi ise en kötü olanlarından biriymiş; o göreve başvurmasının asıl nedeni bazı suçlar işlemek ya da bazı suçları örtbas edebilmek içinmiş. Bütün bunlardan sonra kendimi tutamayıp, her zaman büyük bir sevgi duyduğum Gretchen'e ne olduğunu sordum. Dostum olumlu anlamda başını sallayıp gülümsedi: "Sakin olunuz," diye karşılık verdi, "bu kız olayın üstesinden gayet güzel geldi, harika bir tanıklıkta bulundu. Her yönüyle iyi ve güzeldi,

soruşturmayı yürüten beyler ona karşı çok şefkatli davrandılar ve kendisinin arzu ettiği gibi kentten ayrılmasına hayır demediler. Size duyduğu saygıyla ilgili olarak söyledikleri de, onun onurlu biri olduğunu gösteriyor; gizli dosyalardaki ifadesini bizzat okudum ve imzasını gördüm.” – “Onun beni hem çok mutlu, hem çok mutsuz kılan imzası!” dedim yüksek sesle. “Neler itiraf etmiş, nelerin altına imza atmış?” Dostum yanıt vermek için biraz duraksadı, fakat yüzündeki neşeli ifade benden kötü bir şey gizlemediğini gösteriyordu. – “Sizinle ve çevrenizle ilgili neler söylediğini bilmek istiyorsanız,” diye nihayet karşılık verdi, “büyük bir açıksözlülükle şunları söyledi: ‘Onu sık sık gördüğümü ve onu görmekten hoşlandığımı yadsıyamam ama onu her zaman bir çocuk olarak gördüm, ona olan ilgim gerçekten bir ablaya yakışan türdendi. Bazı durumlarda ona öğütler verdim, sonu belirsiz bir olaya sürüklenmemesi için ona sıkıntı verebileceğini düşündüğüm taşkın şakalara katılmasını önledim.’”

Dostum, Gretchen’in saray eğitmeni edasıyla söylediklerini anlatmayı biraz daha sürdürdü ama onu artık duymuyordum; beni dosyalara bir çocuk olarak geçirmesi çok korkunç bir şeydi, bir anda ona karşı tüm tutkularımdan kurtulduğumu sandım, dostuma aceleyle, şimdi her şeyin geçmişte kaldığını söyledim! Artık ondan söz etmiyor, adını ağzıma almıyordum; yine de onu düşünmek, görüntüsünü, ruhunu, elbette şimdi bana tamamen farklı bir açıdan görünen davranışlarını gözümün önüne getirmek gibi kötü alışkanlıklarımdan vazgeçemiyordum. Olsa olsa benden birkaç yaş büyük bir kızın, beni bir çocuk olarak görmesini katlanılmaz bir şey olarak görüyordum, oysa benim çok akıllı ve zeki bir genç olduğumu düşündüklerini sanıyordum. Bana eskiden çok cazip gelen soğuk ve çirkin varlığını şimdi çok itici buluyordum; bana karşı gösterdiği ama karşılık vermeme izin vermediği yakınlıklardan bütünüyle nefret ediyordum. Yazdığım edebi aşk mektubunu imzaladığı için, oysa bana olan mesafeli ilgisini bu imzayla belirtmişti, onu kendini beğendirmeye çalışan kurnaz ve bencil biri olarak görme fırsatını kendime tanısaydım, her şey yine de yolunda olacaktı. Şapkacı bayan kılığında da bana eskisi kadar masum görünmüyordu, tüm sevimli özelliklerini kafamdan tamamen silinceye kadar bu sıkıcı gözlemleri aklımdan geçirip durdum. Kendimi mantığımla ikna ediyor, onu kafamdan çıkarmam gerektiğine inanıyordum; ne zaman gözümün önüne gelse, sadece görüntüsü, gözümün önüne geldikçe

görüntüsü beni yalancı çıkarıyordu, bu da elbette oldukça sık tekrarlanıyordu.

Bu arada o ucu kancalı ok kalbi parçalayıp çıktı, şimdi mesele, gençlikten gelen iyileşme gücünün nasıl harekete geçirileceğiydi? Kendime gerçekten cesaret verdim, hemen yapılması gereken ilk şey, ağlamayı, zırlamayı kesmekti, bunu fazlasıyla çocukça buluyordum. İyileşmek için ilk büyük adım buydu! Çünkü gecelerimin neredeyse yarısını kendimi büyük bir sabırsızlıkla bu acılara bırakmakla geçiriyordum; gözyaşlarım ve hıçkırıklarım yüzünden öyle bir noktaya geldim ki, yutkunamıyor, yemek-içmek zevki işkenceye dönüşüyordu, kendime yakın bulduğum kişi de acı çekiyor sanıyordum. Ortaya çıkan durum üzerine gittikçe daha çok hissettiğim kalp kırgınlığı yumuşamama kesinlikle izin vermiyordu; beni emzirilen bir bebek yerine koyup, bana karşı tam bir sütanne gibi davranış sergilemekten haz duyan bir kız uğruna uykumu, huzurumu, sağlığımı feda etmiş olmayı korkunç buluyordum.

Bu hastalıklı düşüncelerden, kendimi kolayca inandırdığım gibi, sadece çalışarak uzaklaşabilirdim ama ne yapmalıydım? Elbette birçok konuda bazı şeyleri tekrarlamam, üniversiteye başlamak için birçok yönden hazırlık yapmam gerekiyordu; fakat hiçbir şeyden zevk almıyor, hiçbir şeyi başaramıyordum. Bazı şeyler de bana zaten bildik ve sıradan geliyordu; bir şeyler öğrenmek için ne gücüm ne de çevrede beni teşvik edici bir neden vardı, bu yüzden yan odadaki aklı başında arkadaşımın ilgilendiği bir alan sayesinde, kapsamlı bilgi ve değerlendirmeleri uzun zaman alan, benim için çok yeni ve yabancı bir konuda çalışmaya razı oldum. Arkadaşım beni felsefi sırlarla tanıştırmaya başladı. Jena'da Daries adlı bir hocadan ders almıştı ve çok sistematik bir kafaya sahip biri olarak bu bilim dalının bağıntılarını ayrıntılarıyla kavramıştı, şimdi de bana öğretmeye çalışıyordu. Maalesef konuları belleğimde bu yöntem üzerinden ilişkilendiremiyordum. Sorduğum sorulara hep daha sonra yanıt vereceğini söylüyor, öğrenmek istediğim şeyleri ilerde öğreteceğine söz veriyordu. Aramızdaki en büyük fark, benim bağımsız bir felsefe bilimine gerek olmadığını, zaten felsefenin din ve edebiyat alanında tamamıyla mevcut olduğunu iddia etmemdi. O bunu asla onaylamıyor, din ve edebiyatın felsefenin temeline oturması gerektiğini kanıtlamaya çalışıyordu; buna inatla karşı çıkıyordum, tartışmamız ilerledikçe, her aşamada fikrimi destekleyecek gerekçeler öne

sürüyordum. Çünkü edebiyatta olanaksız olana ilişkin kuşku götürmez inanç, dinde sırrına erilmez olana inanç şekline dönüştüğünden, kendi alanlarında her ikisini de kanıtlamak ve açıklamak isteyen filozofların işi bana çok zor geliyordu; sürekli birinin diğerinden farklı bir sebep araması, sonunda şüphecilerin her şeyi dayanaksız ve sonsuz bulmasıyla, felsefe tarihinden yola çıkıp gerçekliğin çok çabuk kanıtlanması gibi.

Dogmatik konuşmalardan hiç hoşlanmadığım için, arkadaşımın benimle çalışma ihtiyacını duyduğu felsefe tarihi beni çok eğlendiriyordu, ama sadece şu anlamda, nüfuz edebildiğim takdirde bir öğreti, bir fikir bana bir diğerinden farklı görünmüyordu. Edebiyat, din ve felsefe tamamen iç içe geçtiğinden, en çok antik dönem felsefecilerini ve ekollerini beğeniyordum, ilk düşüncemde ısrarlıydım; Eyüp'ün Kitabı, Ezgiler Ezgisi ve Süleyman'ın Özdeyişleri benim için Orpheus'un ve Hesiodos'un şarkıları kadar iyiydi ve bunlar bu konuda geçerli bir kanıt sunuyor gibi geliyordu bana. Arkadaşım bana anlattıklarının esasını, Brucker'in *El Kitabı*'na[109] dayandırıyordu, ne kadar ilerlersek ilerleyelim, anlatılanlardan pek fazla faydalanamıyordum. İlk dönem Yunan filozoflarının amacı benim için çok anlaşılır değildi. Yaşamı ve ölümü İsa'ya benzetilebilecek Sokrates benim için mükemmel, bilge bir adamdı. Öğrencilerinin ise havarilerle büyük benzerlikler gösterdiklerini düşünüyordum; hocalarının ölümünden sonra hemen anlaşmazlığa düşmüşler, her biri çok açık bir şekilde doğruluk konusunda sadece sınırlı bir görüş ortaya koymuş. Ne Aristoteles'in keskin zekâsı, ne de Platon'un engin dünyası beni biraz olsun etkiliyordu. Oysa Stoacılara karşı eskiden beri bir ilgim vardı, Epiktetos'un kitabını edindim ve söylediklerini genellikle onaylayarak okudum. Arkadaşım, beni bir türlü uzaklaştıramadığı tek yönlülüğümle istemeyerek baş başa bıraktı: Çünkü çalışmaları çok yönlü olsa da o esas konunun ayrıntılarında boğulan biriydi. Oysa bana söylemesi gereken tek şey şuydu: Yaşamda sadece eylem söz konusudur, zevk ve acı kendiliğinden gelir. Bu arada gençlerin kendilerini gerçekleştirmelerine izin verilmelidir, yanlış ilkelere bağlanıp kalmaları uzun sürmez, yaşam onları kısa zamanda bu yanlış ilkelerden koparır ya da uzaklaştırır.

109 Augsburglu rahip Johannes Jakob Brucker'in (1696-1770) *Institutiones historiae philosophiae, usui academiae iuventitus adornatae* (Üniversite Öğrencilerinin Kullanımı İçin Felsefe Tarihine Giriş) başlıklı kitabı. (ç.n.)

Mevsim güzelleşmişti, çoğunlukla birlikte dışarıya çıkıyor, kentin etrafına yayılmış çok sayıdaki eğlence yerine gidiyorduk. Lakin buralarda da kendimi çok iyi hissetmiyordum; kuzenlerin hayaletleri hâlâ her yerde karşıma çıkıyor, kâh orada kâh burada biri gerçekten karşıma çıkacak diye ödüm kopuyordu. Ayrıca insanların fazlasıyla umursamaz bakışlarından da rahatsız oluyordum. Adınız bir şeye karışmamış halde, tanınmadan ve büyük kalabalıklar içinde gözetlendiğinizi düşünmeden dolaşmak gibi eskiden farkında olmadığım mutluluğumu yitirmiştim. Şimdi evhamlı düşüncelerle canım sıkılıyordu, sanki insanların dikkatini çekiyormuşum, sanki beni yakalamak, sorguya çekmek, azarlamak için bakışları benim üzerimde toplanıyormuş gibi.

Bu nedenle arkadaşımı ormanlara götürdüm, tek tip çam ağaçlarından kaçtığımdan, bölgenin her tarafına yayılmış olmasa da, her zaman zavallı, yaralı bir kalbi içinde saklayacak büyüklükte yapraklı ağaçların bulunduğu güzel korulukları aradım. Ormanın en uzak köşesinde, çok yaşlı meşelerin ve kayınların muhteşem büyüklükte gölgeler oluşturduğu karanlık bir yer bulmuştum. Yer biraz eğimliydi, bu da yaşlı ağaç gövdelerini daha görünür kılıyordu. Bu açıklık yerin etrafı yoğun çalılıklarla kaplıydı, çalılıkların arasından yosun tutmuş kayalar güçlü ve heybetli bir şekilde yükseliyor, suyu bol bir çaya şelale oluşturuyordu.

Açık havada, ırmak kenarında, insanların arasında olmayı tercih eden arkadaşımı zar zor ikna edip buraya getirir getirmez, bana şakayla karışık, gerçek bir Alman gibi davrandığımı söyledi. Böylesine ıssız yerlerde, tabii bir oluşum içindeki doğanın bizde uyandırdığı harikulade duygularla atalarımızın nasıl mutlu olduğunu, Tacitus’un bir yapıtından[110] örnekler vererek anlattı. Daha sözünü bitirmeden şöyle seslendim: “Ah! Bu muhteşem yer, neden el değmemiş doğanın derinliklerinde değil, niçin onun etrafını çitle çeviremiyor, onu ve kendimizi kutsayıp dünyadan soyutlayamıyoruz! İnsanın bir resme gereksinim duymayacağı, sadece iç dünyamızda doğayla kurduğumuz diyalogdan oluşan bir ibadetten daha güzeli olamaz elbette!” O anda neler hissettiğim şimdi bile aklımda, söylediklerimi tam olarak hatırlamam ise olanaksız. Ama şu kadarı kesin ki, ilkel toplumların ve gençliğin çok kapsamlı, belirsiz duyguları sadece yüce olana yöneliktir, soyut veya aklın almayacağı biçimlerden oluşan yüce olan

şey, dış dünyamızdaki nesnelerle içimizde uyandığında, kavrayamadığımız bir büyüklük etrafımızı kuşatır.

110 Tacitus'un burada sözü edilen yapıtının başlığı *Germania.* (ç.n.)

Bu tür bir ruh halini herkes az ya da çok hisseder, böylesine soylu bir gereksinimi çeşitli yollarla karşılamaya çalışır. Ama biçimleri birleştiren gece ve alacakaranlık, yüceliği nasıl kolayca oluşturuyorsa, her şeyi ayıran ve tekleştiren gündüz, bunun aksini yapar, her ikisinin de aynı şekilde ölümsüz ve kalıcı olması, yücenin güzel sayılmasına ve güzelle içsel olarak birleşmesine bağlıdır, eğer bu yeterince başarılmazsa, büyüyen her oluşum yüce olanı yok eder.

Düşünmeyi seven arkadaşım, böylesi kısa haz anlarını benim için daha da azalttı; dışarıya çıktığımda, aydınlık ve ağaçsız çevrede içimde benzer duyguları canlandırmak için boşuna uğraşıyordum, hatta bununla ilgili anılar bile kalıcı olamıyordu. Yüreğim bir daha huzur bulamayacak kadar çok şımartılmıştı: Sevmiş, ama sevdiğinden koparılmış; dolu dolu yaşamış, ama yaşadıklarından eser kalmamıştı. Sizi eğitmeye çalıştığını açıkça belli eden bir arkadaş sizde huzur bırakmaz; oysa bir kadın yüce, sevinç getiren bir varlığa tapar gibi, şımartır görüntüsü vererek sizi eğitir. Fakat güzel kavramını bende somutlaştıran o kadın uzaklara gidip kaybolmuştu; onun hayali beni sık sık meşe ağaçlarımın altındaki gölgede görmeye geliyordu, ama onu yanımda tutamıyordum, benzer duyguları gelecekte yaşamak için içimde çok güçlü bir dürtü vardı.

Arkadaşımı ve gözcümü beni yalnız bırakmaya alıştırmış, hatta bunun gerekli olduğuna inandırmıştım, çünkü o belirsiz, muazzam duygular artık kutsal ormanımda bile doyurmuyordu beni. Dünyayı diğer organlarımdan çok gözümle kavrıyordum. Çocukluğumdan itibaren ressamların arasında yaşamış ve sanatla ilgi kurarak nesnelere bakmaya alışmıştım. Şimdi kendi kendime kalıp iç dünyama çekilince, bu yeteneğim yarı doğal, yarı edinilmiş halde iyice kendini gösterdi; ne tarafa baksam bir resim görüyor, dikkatimi çeken, beni mutlu eden şeyleri tespit etmek istiyordum, beceriksizce doğa resimleri yapmaya başladım. Bu konuda neredeyse hiçbir şey bilmiyordum, yine de herhangi bir tekniğe başvurmadan, gördüğüm muhteşem şeyi aynen resmetme konusunda inat ettim. Elbette bu sayede nesnelere büyük bir dikkatle bakma yetisini kazandım, fakat bunları ancak genel hatlarıyla ve bende yarattıkları etkiye göre kavrayabiliyordum;

betimleyici yazar olarak doğam beni ne kadar yetkin kılıyorsa, bir ressamın ayrıntıyı görme yeteneğini de benden o kadar esirgiyordu. Ancak bu, kendimi ifade etmek için bana kalan tek yoldu, bu yüzden aynı inatla, hatta hüzünle yoluma devam ettim, ortaya çıkardığım şeyleri yeterli bulmasam da, çalışmalarıma daha büyük bir hırsla sarıldım.

O arada işin içine biraz art niyet karıştığını yadsıyamam: Muhteşem kıvrımlı köklerine tam ışık alan eğrelti otlarının sokulduğu, otların parlak ışığının eşlik ettiği, yarısı gölgeli yaşlı bir ağaç gövdesini, kendime cefalı bir çalışma konusu olarak seçersem, bir saat içinde işimin bitmeyeceğini deneyimlerinden bilen arkadaşım, her zamanki gibi elinde bir kitapla başka güzel bir yer aramaya koyulurdu. Yani sevdiğim işi yapmak için hiçbir engel kalmazdı, yaptığım resimleri sevdikçe, bu işe olan hevesim de arttı, resmettiklerimden çok, o an, o saat aklımdan geçen şeyleri görmeye alıştım. Böylelikle en basitinden otlar ve çiçekler bile bizim için değerli bir günce oluşturabilir, çünkü mutlu bir anın anısını geri getiren hiçbir şey önemsiz değildir; çeşitli dönemlerle ilgili bende bulunan benzer şeyleri değersiz diye atmak bugün bile bana zor gelir, çünkü hüzün verse de, böyle şeyler beni doğrudan sevinçle anımsadığım o zamanlara götürür.

Yine de bu resimler kendince bir ilgi yaratıyorsa, bu olumlu gelişme babamın katkı ve dikkati sayesindeydi. Gözcümün haberdar ettiği babam, yavaş yavaş kendime geldiğim ve özellikle tutkulu bir şekilde doğa resimleri yapmaya başladığım için çok mutluydu; bu biraz kendisinin de resme ve resim sanatına çok değer vermesinden, biraz da yakın dostumuz Seekatz’ın benim ressam olmaya yönlendirilmediğime üzüldüğünü söylemiş olmasından kaynaklanıyordu. Ancak baba ve oğulun huyları yine çatıştı: Resim yaparken kaliteli, beyaz, tamamen temiz kâğıt kullanamıyordum; gri renkli, eskimiş, hatta bir tarafı yazılı kâğıtlar genellikle daha çok hoşuma gidiyordu, belki beyaz zeminin yeteneksizliğimi sınamasından korkmuşumdur. Bir de hiçbir resmi tam olarak bitiremiyordum; gözlerimle gördüğüm ama kavramadığım bir bütünü nasıl resmedebilirdim, bildiğim halde aynısını yapmak için ne ustalık, ne de sabır gösterebildiğim bir ayrıntı gibi. Babamın bu konudaki eğitimci yanı gerçekten hayran olunacak türdendi. İyi niyetle denemelerimi soruyor, tamamlanmamış her taslağa çizgiler çekiyor, bu yolla beni yaptığım resmi tamamlamaya ve ayrıntılarını işlemeye zorluyordu; o biçimsiz kâğıtları

düzgün bir şekilde kesiyor ve bunlarla, oğlunun gelişmesini görüp mutlu olacağı koleksiyonu başlatmış oluyordu. Gemlenemeyen kararsız ruhum beni o yörede oradan oraya dolaştırırken, o bundan rahatsızlık duymak bir yana, hem sabrını ölçmesine hem de bir ölçüde ümitlerini güçlendirmesine yarayan herhangi bir defterle geri döndüğümde daha da mutlu oluyordu.

Artık eski eğilimlerime ve ilişkilerime döner miyim diye kimse endişe duymuyordu, yavaş yavaş beni tamamen özgür bıraktılar. Rastlantı sonucu karşılaştığım birkaç arkadaşla, çocukluğumdan beri öyle uzaklarda ciddi ciddi karşımda duran dağlara birçok yürüyüş yaptım. Böylelikle Homburg'a, Kronberg'e gittik, Feldberg'e tırmandık, oradan gördüğümüz manzara bizi gittikçe daha uzaklara çekti. König-stein da gittiğimiz yerler arasına katıldı; Wiesbaden, çevresindeki yerlerle birlikte Schwalbach birkaç günümüzü aldı; tepelerden, uzakta yılan gibi kıvrıldığını gördüğümüz Ren Nehri'nin kıyısına kadar gittik. Mainz bizi hayretler içinde bıraktı, yine de doğaya açılan gençlerin ruhunu kendine bağlayamadı; Biebrich'in güzel manzarasıyla neşelenip, mutlu mesut dönüş yoluna geçtik.

Babamın bazı resimler beklediği bu gezintiler neredeyse sonuçsuz kalacaktı; çünkü duyarlılık, yetenek ve çalışma el ele vermezse, sonsuz ve büyük bir manzara resme dönüşmez. Ama farkında olmadan küçük konulara yönelince birkaç verimli konu buldum; çünkü değerli olduğunu düşündüğüm, elimden geldiğince resmini yapabileceğim, eski çağları yansıtan ne yıkılmış bir saray kalıntısına, ne de bir sura rastladım. Mainz'da bent üzerindeki Drusus anıtını bile, yolculuklardan birkaç resmi anı olarak eve beraberinde götürmek isteyen herkesin başına geleceği gibi, bir parça tehlike ve olumsuzluğu göze alarak çizdim. Ne yazık ki yanıma yine en kötü çizim kâğıtlarını almış, birçok konuyu bir kâğıt üzerine hiç olmayacak şekilde sıkıştırmıştım, ama eğitmen babamın kafasını bunlar karıştırmadı; resimleri bir makasla birbirinden ayırdı, ciltçiye götürerek uyumlu olanları bez üzerine yapıştırttı, tek kalan resimlere çizgiler çekti ve beni gerçekten çeşitli dağların ana hatlarını kâğıdın kenarına kadar uzatmak ve ön planı bazı otlar ve taşlar yaparak doldurmak zorunda bıraktı.

Onun kesintisiz çabaları yeteneğimi geliştirmedi ama düzen seven karakterine özgü bu özelliğin üzerimde gizli bir etkisi oldu ve bu etki sonradan birçok şekilde kendini net olarak gösterdi.

Kısa zamanda tamamlanan, sık sık tekrarlanan, kısmen yaşam sevinci, kısmen sanatsal zevk veren böyle gezilerden tekrar eve çekildim, hem de üzerimde her şeyden çok etkisi olan bir mıknatıs sayesinde; o da kız kardeşimdi. Benden sadece bir yaş küçüktü, yaşamımın tüm bilinçlenme evrelerini benimle birlikte geçirmişti, bu sayede bana çok içten bir bağlılığı vardı. Bu bağlılığı doğuran doğal sebeplere bir de ailemizin içyapısından kaynaklanan bir zorunluluk eklendi; bir yanıyla sevgi dolu, iyi yürekli, diğer yanıyla ciddi biri olan babam, iç dünyasında yumuşak bir kalbi olduğu için, çocuklarına en iyi eğitimi vermek, mutluluk üzerine kurulmuş aile yuvasını yüceltmek, ayakta tutmak ve düzeni korumak gibi hedeflerine ulaşmak için dış görünüm olarak inanılmaz bir inatla çelik gibi sert bir ciddiyet sergiliyordu; oysa annem hâlâ çocuk sayılırdı, ancak ilk iki çocuğuyla beraber belli bir bilince erişmişti; sağlıklı bakış açısıyla dünyayı algılayan bu üçlünün hem yaşama gücü hem de andan haz beklentisi vardı. Aile içinde varlığını hissettiren böyle bir çatışma yıllar içinde artmaya devam etti. Baba hiç şaşmadan ve pes etmeden hedefine odaklandı; anne ve çocuklarsa duygu, istek ve arzularından ödün vermediler.

Bu şartlar altında kız ve erkek kardeşin birbirine sıkı sıkıya bağlanıp, tamamen yoksun bırakıldıkları zevkleri hiç olmazsa tek tek elde etmek için anneye tutunmaları doğaldı. Ama evden uzun süre ayrılma izni benim kadar olmayan kız kardeşimin çalışarak dış dünyadan kopuk geçirdiği saatler, dinlenme ve eğlenmeye oranla çok daha uzun olduğundan, benimle sohbet etmek onun için bir ihtiyaç halini aldı ve benimle birlikte evden uzaklaşmak özlemiyle bu durum daha da çoğaldı.

İlk yıllardaki oyun ve öğrenme, gelişme ve eğitim kardeşler için o kadar ortaktı ki, ikiz oldukları bile söylenebilirdi, aralarındaki bu ortaklık ve bu güven duygusu da, fiziksel ve psikolojik güçlerinin gelişmesiyle değişime uğramadı. Cinsel görüntülere bürünen düşünsel ihtiyaçların, düşünsel biçimlere dönüşen cinsel dürtülerin uyanışındaki o şaşkınlık ve gençliğin o ilgisini, görünmekte olan ovayı aydınlanırken örten sis gibi bizi bilgilendirmek yerine belirsizliğe sürükleyen bu konudaki tüm görüşleri, bunların neden olduğu karmaşa ve yanılgıları kardeşler el ele verip paylaşarak aştılar, birbirlerine yaklaşarak aydınlanmak isterken yakın akrabalığın mahremiyeti onları birbirinden uzaklaştırınca, sıra dışı durumları hakkında çok az bilgi sahibi oldular.

Yıllar önce yazmayı deneyip başaramadığım bu konuya şimdi genel hatlarıyla değinmek pek hoşuma gitmiyor. Anlatılması kolay olmayan bu sevgili varlığı çok erken kaybettiğimden, onun değerini hatırlamanın bir yolunu bulmalıydım, böylece onun kişiliğini anlatmama olanak tanıyacak edebi bir yapıt yazma düşüncesi oluştu bende: Bu ancak
Richardson romanları tarzında olabilirdi. Sadece ince ayrıntılarla olağanüstü bir derinlikten ortaya çıkıp, bu derinlik hakkında bir fikir vererek bütünü anlatan bir karaktere sahip çok sayıda bölümle gerçekleşebilirdi; bu ilginç kişilikle ilgili yazı yoluyla genel bir fikir vermek, ancak bu şekilde bir ölçüde başarılabilirdi, çünkü kaynak, ancak suyu aktığı sürece hatırlanır. Fakat dünyanın karmaşası, pek çok başka şeyden olduğu gibi beni bu güzel ve değerli plandan da etti ve şimdi rahmetlinin hayalini büyülü bir aynayla çağırmaktan başka bir şey kalmıyor bana.

Uzun boyluydu, hoş ve zarif bir yapısı vardı, davranışlarında sevimli bir yumuşaklıkla karışmış doğal bir olgunluğa sahipti. Yüz hatları çarpıcı ve güzel değildi, kendisiyle barışık, kendisiyle uzlaşabilecek bir insanı ifade etmiyordu. Gözleri o zamana kadar gördüklerimin en güzeli değilse de, genellikle insanı beklentilere sürükleyen çok derin bir anlama sahipti, herhangi bir ilgi veya sevgi ifade ettiğinde, gözlerinde eşsiz bir pırıltı belirirdi; ama bu aslında yürekten gelen ve aynı zamanda özlem ve arzu dolu şeyleri beraberinde taşıyan bir sevecenliğin ifadesi değildi; bu onun ruhundan gelen, güçlü ve zengin, almak ihtiyacı duymadan, sadece vermek isteyen bir ifadeydi.

Ama onun yüzünü asıl bozan, öyle ki bazen ona gerçekten çirkin bir görünüm veren şey, dönemin modasıydı, bu moda kadınların sadece alnını açığa çıkarmakla kalmıyor, görünürde veya gerçekten, kasıtlı veya kasıtsız, alnı geniş göstermek için her yolu deniyordu. Fazlasıyla kadınsı bombeli bir alna, ayrıca bir çift sert ifadeli siyah kaşa ve öne doğru çıkık gözlere sahip olduğundan, ortaya bir zıtlık çıkıyordu, bu da onu kendisini tanımayan biri için ilk anda belki itici hale değil, ama en azından çekici hale getirmiyordu. Bunu erken fark etti ve bu duygusu, karşı cinslerin birbirlerine hoş görünmekten masum bir zevk aldıkları yaşa geldiğinde üzüntüsünün artmasına neden oldu.

Hiç kimse kendini çirkin bulmaz, en güzel kadar en çirkin insan da varlığından dolayı mutlu olma hakkına sahiptir; iyi duygular insanı güzelleştirdiğinden ve herkes kendine aynada iyi duygularla baktığından, herkes kendine aksi fikirde olsa bile hoşlanarak bakmalı şeklinde bir iddia öne sürülebilir. Fakat kız kardeşimin mantık konusunda doğuştan gelen belirgin bir yeteneği olduğundan, bu noktada da kör ve aptal değildi; dış görünüm konusunda kız arkadaşlarının çok gerisinde kaldığının, belki de olduğundan çok daha net bir şekilde farkındaydı, iç özellikler bakımından onlardan çok çok üstün olması onu avutmaya yetmiyordu.

Kız arkadaşlarının ona karşı beslediği sınırsız güven, saygı ve sevgi onun fiziksel güzellikten yoksun olmasını yeterince telafi ediyordu; ister yaşlı, ister genç olsun, hepsi ona karşı aynı duygular içindeydi. Etrafında çok hoş insanlar toplanmıştı, aralarında gönül çelmesini bilen genç erkekler de vardı; hemen her genç kız bir sevgili bulmuştu, sadece o yalnızdı. Fiziksel görünümü biraz itici, doğal olarak dışa yansıyan iç dünyası ise çekici olmaktan ziyade reddediciydi, çünkü her güzel şeyin varlığı, buna tanık olan kişinin dönüp kendisine bakmasına neden olur. Fazlasıyla farkında olduğu bu durumu benden gizlemiyordu, bu yüzden sevgisini gittikçe daha güçlü bir şekilde bana yönlendirdi. Bu yeterince özel bir durumdu. Nasıl ki, birine olan aşkınızı açıkladığınız yakınınız içten gelen bir ilgiyle gerçekten sevgiye ortak olur, hatta zamanla rakibe dönüşür ve sonunda ilgiyi tamamen kendi üzerinde toplarsa, biz kardeşler de aynen böyleydik: Gretchen'le olan arkadaşlığım bozulurken, kız kardeşim beni öyle ciddi bir şekilde avutmaya kalktı ki, adeta gizliden gizliye bir rakipten kurtulmuşçasına mutluluk duydu; buna karşılık benim onu gerçekten seven, tanıyan ve ona saygı duyan tek kişi olduğumu söyleyerek bana karşı adil bir tavır sergilediğinde de, bu kez ben bundan içten içe hınzırca bir zevk aldım. Zaman zaman bende Gretchen'in kaybıyla ilgili acı tazelendiğinde birden ağlamaya, yakınmaya ve taşkın tavırlar sergilemeye başladığımda, kaybettiğim şeyle ilgili çaresizliğim kız kardeşimde de böyle gençliğe özgü duyguları hiç yaşamamış, başaramamış ve tadamamış olmasıyla ilgili umarsız bir sabırsızlık uyandırıyordu, bu ikimizi de aşırı mutsuz ediyordu, bu kendine özgü durumda birbirine yakınlık duyan insanların neden sevgili olamadıklarına üzülüyorduk.

Durduk yerde insanı birçok olumsuzluğa maruz bırakan tuhaf aşk tanrısı, bu sıkıntılarımıza son vermek üzere şans eseri bütün iyi niyetiyle işin içine karıştı. Pfeil'ın yatılı pansiyonunda öğrenim gören genç bir İngilizle[111] sık sık görüşüyordum. Anadiliyle ilgili güzel bilgiler verebilen biriydi, onunla İngilizce konuşuyor, bu arada ülkesi ve ulusuyla ilgili bazı şeyler öğreniyordum. Uzun zaman bize sık sık gelip gitti, kız kardeşime karşı bir ilgisi olduğunu hiç fark etmedim, ama o bu duygusunu tutkuya dönüştürünceye kadar sessizce beslemiş olmalı; nihayet beklenmedik bir anda duygularını açıkladı. Kız kardeşim onu tanıyor, beğeniyordu, kız kardeşime layıktı. Kız kardeşim İngilizce sohbetlerimizde üçüncü kişi olarak bulunurdu, İngilizcenin garip telaffuzunu onun konuşmalarına dikkat ederek öğrenmeye çalışırdık, bu sayede İngilizcenin sadece ses tonunu ve tınısını değil, aynı zamanda öğretmenimizin kişisel vurgularının en ona özgü yanlarını da kendimize mal ettik, öyle ki, sonunda hepimizin tek bir ağızdan konuşur gibi olması hayli tuhaf bir etki uyandırdı. Aynı tarzda onun bizden Almanca öğrenme çabasının başarıyla sonuçlanmadığını belirtmeliyim; sanırım o küçük aşk meselesi İngilizce yazışarak ve konuşarak yaşandı. Bu iki genç insan gerçekten birbirine yakışıyordu; o da kız kardeşim gibi uzun boylu ve yapılı biriydi, sadece daha zayıftı, küçük ve uzun bir yüzü vardı, çiçek hastalığı yüzünden bozulmamış olsa, gerçekten yakışıklı sayılabilirdi; davranışları sakin ve kararlıydı, bazen soğuk ve ruhsuz bir izlenim bırakırdı ama yüreği sevgi ve iyilikle doluydu, soylu bir ruhu vardı ve ilgileri sakin ve kararlı olduğu kadar esnekti. Birbirini daha çok tanıyan, daha kolay kişiliklere sahip, gelecek endişesi taşımayan, genellikle gelecekteki ciddi ilişkilere sadece boşuna bir hazırlık olarak geçici olup çok nadiren kalıcı bir etki bırakan ilişkileri düşüncesizce sürdüren diğerlerinin arasında, birbirini yeni bulmuş bu ciddi çift oldukça ilginç görünüyordu.

111 Lupton, Arthur (1748-1807) (ç.n.)

Böyle hareketli bir grup için mevsimin elverişli oluşu ve bölgenin güzelliği çok işe yarardı; sık sık gemiyle geziler yapardık, çünkü bu yolculuklar bütün eğlencelerden daha fazla sohbet olanağı sağlardı. İster gemide ister karada olalım, hemen birbirini çeken güçler bir araya geliyor, çiftler birbirini buluyordu, aralarında olduğum, benim gibi, biriyle nişanlı ya da sözlü olmayan birkaç erkek için, insanın böyle neşeli bir günde tercih etmeyeceği türden erkek erkeğe sohbet kalıyordu geriye. Benimle aynı

durumda olan ve ne şefkatli olacak kadar iyi bir ruha, ne de karşısındakine iltifat edecek kadar sağduyuya sahip olması nedeniyle, ki bu özellikler olmadan bu tür ilişkileri aklınızın ucundan bile geçiremezsiniz, kız arkadaşı olmayan birisi[112] vardı; bu kişi pek çok kez nükteli ve esprili bir şekilde durumundan yakındıktan sonra, bir sonraki toplantıda kendisine ve herkese yardımı dokunacak bir konuşma yapacağına söz verdi. Sözünü tutmayı da ihmal etmedi; biz parlak bir gemi yolculuğu ve çok güzel bir yürüyüşün ardından çimenlerin üzerinde, gölge düşmüş tepelerin arasında uzanıp yosun tutmuş kayaların ve ağaç köklerinin üzerinde neşe ve keyif içinde bir kır yemeği yedikten sonra otururken, arkadaşımız hepimize neşe içinde güzel şeyler anlattığı sırada muzip bir ifadeyle yarım daire şeklinde oturmamızı rica etti, karşımıza geçip, abartılı bir tonla etkili bir biçimde aşağıdaki konuşmayı yapmaya başladı:

112 Burada sözü edilen kişi muhtemelen Johann Bernhard Krespel (1747-1813) (ç.n.)

“Çok değerli kız ve erkek arkadaşlar, çiftler ve çift olmayanlar! – Bu konuşmadan açıkça anlaşılacağı gibi, günah çıkaran bir papazın ortaya çıkıp herkese vicdan muhasebesi yaptırması çok gerekli bir şey. Benim soylu arkadaşlarımın bir kısmı eşini buldu, kendilerini çok iyi hissediyor olmalılar, diğer bir kısmı ise bulamadı, kendi deneyimlerime dayanarak, onların kendilerini çok kötü hissettiklerini söyleyebilirim; hemen şimdi burada, sevgili çiftler çoğunluğu oluşturuyorsa, arkadaşlık bu konuda herkes için çaba göstermelerini gerektirmez mi diye bir düşünün diyorum. Bu gezilere iki kişi çıkmak yerine neden grup halinde çıkıyoruz ve nasıl oluyor da bu grubun içinde birçok gruplaşmalar ortaya çıkıyor? Böyle güzel ilişkilerin aleyhinde fikir açıklamak veya ilişkileri kurcalamak hiç tarzım değil ama her şeyin bir zamanı var! Güzel ve önemli bir söz; ancak zamanı dolu dolu yaşayan biri bunun ne demek olduğunu elbette düşünmez.”

Sonra arkadaşlığın erdemlerini aşk dolu duygularla karşılaştırarak konuşmasına gittikçe daha canlı ve daha neşeli bir biçimde devam etti. – “Bunlar,” dedi, “bizde her zaman mevcut şeyler, bunları her zaman içimizde taşıyoruz, bu konuda herkes kolayca, çalışmadan usta olacaktır ama diğer duyguları aramamız, onlar için çaba göstermemiz gerekir, o konuda ne kadar ilerlersek ilerleyelim, o duyguları öğrenmenin sonu yoktur.” Sonra ayrıntılara girdi. Bazıları kendini hedef alınmış hissetti, o arada herkes

birbirine bakıyordu, fakat kimse ona darılmadığı için arkadaşımızın ayrıcalığı vardı, sözü kesilmeden sözüne devam etti:

“Eksiklikleri ortaya dökmek yetmez, eğer daha iyi bir duruma gelmenin yolları aranmıyorsa, böyle davranmak haksızlık olur. Sevgili arkadaşlar, bu yüzden paskalya yortusu öncesindeki yas haftasında görev yapan rahip gibi size tövbe etme ve daha iyi olma konusunda genel uyarılarda bulunmak yerine, tüm sevimli çiftlere en uzun ve en kalıcı mutluluğu diliyorum, buna en güvenli şekilde bizzat katkıda bulunmak için beraber geçirdiğimiz saatlerde bu küçük ve çok sevimli çiftleri ayırmak ve buna bir son vermek önerisinde bulunuyorum. Ben,” diye devam etti, “eğer onaylanırsa, bunun nasıl olacağını düşündüm. İşte şurada, içinde beylerin isimlerinin yazılı olduğu torba; şimdi çekiniz güzel bayanlar, kısmetinize çıkan beyi bir hafta boyunca hizmetkârınız olarak seçmiş olmanın keyfini sürün. Bu sadece bizim arkadaş çevremizde geçerli, bu grup dağıldığında, bu bağlar da son bulur, sizi kimin eve götüreceğine kalbiniz karar verir.”

Gruptakilerin büyük bir kısmı bu konuşmadan ve arkadaşımızın anlatım tarzından mutlu olmuş, ortaya atılan fikri onaylar gibi göründü; yine de bazı çiftler durumlarının değişeceğini düşünerek başlarını öne eğdiler, sanki kendi hesaplarının bozulacağını düşünüyorlardı. Bu nedenle arkadaşımız neşeli ama sert bir tavırla şunları söyledi:

“Kimsenin ayağa fırlamaması, bazılarının tereddütüne rağmen önerimi beğendiğini söylememesi, önerimin faydalı yanlarını tartışmaması beni şaşırttı, kendimi övme işi böylece bana kaldı. Tanrı bağışlarsa, içinizde en yaşlınız benim. Şimdiden saçlarım döküldü, bunun sebebi de çok düşünceli biri olmam.”

O anda şapkasını başından çıkardı – “Ama ben bunu onurla ve sevinçle sergilerim, eğer derimi kurutup, en güzel süsümü elimden alan düşüncelerim sadece bana değil, başkalarına da bir ölçüde faydalı olacaksa. Genciz, sevgili dostlar, bu güzel bir şey; yaşlanacağız, bu da işin kötü tarafı; birbirimize karşı hoşgörülüyüz, bu hoş ve mevsime uygun bir şey. Ancak yakında dostlarım, gün gelecek kendimizi eleştireceğiz: O zaman herkes kendiyle nasıl başa çıkacağını görecek; ama aynı şekilde başkaları da bizi beklenmedik bir anda eleştirecek; buna kendimizi hazırlamalıyız, bundan kaçış yok.”

Konuşmanın tümünü, ama özellikle de son bölümünü Kapüsen tarikatından bir rahibin ses tonu ve mimikleriyle sunmuştu; kendisi Katolikti, bu yüzden pederlerin konuşma sanatını öğrenmek için yeterince fırsatı olmuştu. Nefes nefese kalmış gibi bir hali vardı, ona gerçekten papaz görünümü veren genç ama kel kafasının terini sildi, bu kaba saba şaka sayesinde hafif şeylerden hoşlanan grubun neşesi öyle yerine geldi ki, herkes onu dinlemeye devam etmek istedi. Konuşmasını sürdürmek yerine o, torbayı alıp ilk bayana yöneldi: "Söz konusu olan şey bir deneme!" diye seslendi, "Ustayı usta yapan, ortaya çıkardığı iştir. Eğer bir hafta boyunca bundan hoşlanmazsanız bu duruma son verir, her şeye eskisi gibi devam ederiz."

Bayanlar yarı istekli, yarı zorunlu kuralarını çektiler, bu ufak olayda işin içine bazı tutkuların karıştığı kolayca anlaşılıyordu. Şans eseri, çekiliş isabetliydi, öylesine beraber olan çiftler ayrıldı, ciddi olanlarınsa beraberlikleri bozulmadı; böylece kız kardeşim de İngiliziyle kaldı, bunu aşk ve şans tanrısının kendilerine yaptığı bir sürpriz olarak yorumladılar. Kura sonucu rastlantısal biçimde ortaya çıkan yeni çiftler bizim rahip tarafından birleştirildi, sağlıklarına kadeh kaldırıldı ve beraberlikleri uzun sürmeyecek olsa da hepsine büyük mutluluklar dilendi. Grubumuzun uzun zamandır tadını çıkardığı en neşeli an buydu. Kısmetlerine bir bayanın düşmediği genç erkekler, bu hafta boyunca konuşmacımızın ifade ettiği gibi akıl, ruh ve bedenle ilgilenme görevini üstlendiler; özellikle de ruhla ilgilenilmesini istedi, çünkü akıl ve beden nasılsa başının çaresine bakabilirdi.

Takdir toplamak isteyenler, çok ilginç ve yeni oyunları devreye soktular, biraz ötede kimsenin tahmin etmediği bir akşam yemeği hazırlanıyordu, geceye denk gelen dönüş yolculuğumuzda, o parlak ay ışığında hiç de gerekmediği halde gemi ışıklandırıldı; gökteki ayın sevgi dolu bakışlarını yapay ışıklarla aydınlatmanın grubun yeni düzenine uygun düştüğünü söyleyerek durumu açıklamaya çalıştılar. Karaya ayak bastığımız anda bizim Solon şöyle bağırdı: *"Ite missa est!"*[113] Herkes kurayla kendine çıkan bayana gemiden çıkarken eşlik etti, sonra onu gerçek partnerine teslim edip yeniden kendisininkini aldı.

113 Katolik ayininin son cümlesi: *Gidiniz! Vedalaşma vakti*. (ç.n.)

Bir sonraki buluşmada, haftada bir yapılan bu düzenleme yaz için de planlandı ve kura çekilişi yinelendi. Kuşkusuz bu şaka sayesinde grupta yeni ve beklenmedik bir değişim yaşandı, herkes kendisinde güzellik ve zekâ adına ne varsa göstermeye ve kendine tam bir güvenle, geçici sevgiliye en nazik şekilde kur yapmaya, hiç değilse bir haftalığına ufak tefek hoşluklarda bulunmak için yeterince rezerv sahibi olmaya teşvik edildi.

Konuşmacımıza teşekkür edileceği yerde, konuşmasının en iyi olan sonuç bölümünü kendine sakladığı konusunda şikâyette bulunulacağı kimsenin aklına gelmemişti. Bunun üzerine, konuşmanın en iyi bölümünün ikna bölümü olduğunu söyledi, ona göre ikna etmeyi düşünmeyen, hiç konuşmamalıydı: Çünkü ona göre bu ikna etme konusu kötü bir meseleymiş. Bu yüzden rahat bırakılmayınca, hemen Kapüsen vaazına başladı, hem de her zamankinden çarpık bir yüz ifadesiyle; belki de çok ciddi konulara değinmeyi düşündüğü için böyleydi bu. İncil'den konuya uygun düşmeyen sözlerle, alakası olmayan benzetmelerle, hiçbir şeyi açıklamaya yaramayan imalarla, tutkularını, ilgilerini, arzularını, niyetlerini, planlarını gizlemeyi bilmeyen kişinin hayatta başarılı olamayacağı, tam aksine her yerde rahatsız edilip, kendisiyle alay edileceği şeklinde cümlesini tamamladı; aşkta mutluluk aranıyorsa, en derindeki sırların bulunup çıkarılabilmesi ise mükemmel olanmış.

Aslında bu konuyla ilgili tek bir söz edilmese de, bu düşünce herkesin kafasını meşgul etti. Bu ilginç insanı hayalinizde canlandırmak istiyorsanız, onun çok yönlü biri olarak doğduğunu aklınızda tutmanız gerekir; yeteneklerini ve özellikle keskin zekâsını Cizvit okulunda geliştirmiş ve dünyaya ve insana ilişkin bilgilerini, fakat sadece kötü yanlarıyla ilgili olanları kendinde toplamıştı. Tahminen yirmi iki yaşındaydı, insanları küçümseyen biri olarak beni de kendisi gibi yapmak hoşuna giderdi herhalde; ama bu bana göre bir şey değildi, çünkü ben her zaman iyi olmaktan ve başkalarını iyi bulmaktan büyük zevk aldım. Yine de onun sayesinde birçok şeye dikkat eder oldum.

Neşeli her topluluktaki insanları zirveye taşımak için mutlaka bir aktör gerekir, diğerleri bazı monoton anları canlandırmak için espri oklarını ona doğru fırlattıklarında, bundan zevk alacak biri olmalı bu aktör. Şövalyelerin gösteri dövüşlerinde mızraklarını üzerinde denedikleri kişi gibi sadece içi

doldurulmuş bir Sinalı değilse, bu kişi söz düellosu yapmayı, takılmayı ve teşvik etmeyi, hafifçe yaralayıp geri çekilmeyi bilir, kendine övgüler yağdırır gibi görünürken, diğerlerine birinciliği layık görür, bundan daha hoş bir şey kolay kolay bulunamaz. Arkadaşımız Horn bu özelliklere sahip biriydi, ismi bile birçok şakaya alet olurdu ve ufak tefek biri olduğu için ona hep Hörnchen[114] derdik. Grubumuzda gerçekten en kısa boylumuz oydu, kaba ama sevimli hatlara sahipti; her an gülmeye hazır çok esmer yüzünde basık bir burnu, biraz kalın dudakları, pırıl pırıl küçük gözleri vardı. Küçük ve basık kafatasını kıvırcık ve oldukça gür siyah saçları örtüyordu, komik bir maske gibi insanları her zaman güler halde tutmak için olacak, uzatmaktan çok hoşlandığı sakalı yüzüne bir ışık yayardı. Ayrıca iyi ve hareketli biriydi, bacaklarının çarpık olduğunu iddia ederdi, bundan hoşlandığı için herkes onu bu konuda haklı görürdü, bununla ilgili olarak da bazı şakalar yapılırdı: Çok iyi dans eden biri olarak talep görmesini kadınların gariplikleri̇ne bağlar, çarpık bacaklarını onların ortada görmek istediklerini düşünürdü. Neşesi sonsuzdu ve her buluşmada onun da bulunması bizim için vazgeçilmez bir şeydi. Benden sonra üniversiteye gelince, birbirimizi daha yakından tanıdık; yıllarca sonsuz bir sevgi, sadakat ve sabırla benimle arkadaşlık ettiği için, çok güzel şeylerle anılmayı hak etmiş biri o.

114 *Horn*, Almancada boynuz, *Hörnchen* ise küçük boynuz demektir. (ç.n.)

Kolayca şiir yazmam ve basit konuları şiire dönüştürebilmem sayesinde, o da aynı şekilde bu tür çalışmalara sürüklendi. Toplu halde yaptığımız kısa yolculukları, eğlenceleri ve o arada meydana gelen olayları şiir yazmakla değerlendiriyorduk ve böylelikle bir olayın betimlenmesiyle hep yeni bir olay ortaya çıkıyordu. Fakat genellikle bu tür şakalar alayla sonuçlandığından ve arkadaşım Horn komik anlatımlarıyla gerektiğinde durmasını bilmediğinden, zaman zaman kırgınlıklar yaşanıyor, ama kısa zamanda bu kırgınlıklar tekrar giderilip, ortalık yatıştırılabiliyordu.

O sıralarda fazlasıyla gündemde olan bir edebi türde, komik bir kahramanlık şiiri yazmayı denedi. Pope’un *Bir Bukle Saç Hırsızlığı*’nın[115] birçok benzerleri yazılmıştı; Zachariä bu edebi türün Alman topraklarında gelişmesine önayak oldu, herkesin hoşuna giden bir türdü, çünkü konu genellikle daha iyiyi korurken, meleklerin alaya aldıkları kaba saba bir insandı.

115 Alexander Pope’un (1688-1744) komik destanı. (ç.n.)

Çok harika bir şey değil, ama edebiyat dünyasına baktığınızda, özellikle Alman edebiyatını incelediğinizde, halkın tümünün, bir kez kendisine sunulmuş ve belli bir biçimde başarıyla işlenmiş bir konudan bir daha asla kopamadığını, hatta bu konunun her türlü tekrarının talep edildiğini görürsünüz; sonunda bir sürü benzerinin arasında özgün olan yapıt gözden kaçar ve unutulup gider.

Arkadaşımın yazdığı kahramanlık şiiri bu saptamanın tipik bir kanıtıydı. Büyük bir kızak partisinde kaba saba bir insanın kısmetine kendisinden hoşlanmayan bir bayan düşer; adam böyle bir ortamda olabilecek, ardı arkası kesilmeyen oldukça komik şanssızlıklarla karşılaşır, sonunda kızak kayma hakkını[116] kullanmaya hazır olduğunu söylediğinde kızaktan düşer, o arada elbette kötü ruhlar ona çelme takmışlardır. Güzel bayan dizginleri eline alıp, yalnız başına eve döner; tercih ettiği sevgilisi onu karşılar ve kendini beğenmiş rakibin karşısında üstünlüğü elde eder. Ayrıca dört farklı cinin ona yavaş yavaş zarar vererek sonunda onu yenik düşürmesi çok güzel düşünülmüştü. Aleksandren ölçüsüyle yazılmış şiir, konusunu gerçek bir olaydan almıştı, küçük grubumuzu hayli eğlendirdi, herkes şiirin, Löwen'in *Walpurgis Gecesi*[117] ya da Zachariä'nin *Palavracı*'sıyla[118] boy ölçüşebileceği fikrindeydi.

116 Kızak kayma hakkı: Bir bayanla kızak kayan erkek, ondan bir öpücük alma hakkına sahip olur. (ç.n.)

117 Özgün başlık *Die Walpurgis Nacht*. (ç.n.)

118 Özgün başlık *Der Renommiste.* (ç.n.)

Birlikte eğlenmemiz sadece bir akşamı ve bunun için gerekli hazırlıklar da birkaç saati aldığından, okumaya ve istediğim gibi çalışmaya yeterince zaman buluyordum. Babamın hatırı için Hoppe'nin *El Kitabı*'nı tekrar tekrar çalıştım ve kendimi başından sonuna sınavdan geçirdim, bu sayede *Hukuk Sistemi*'ni ana hatlarıyla öğrenmiş oldum. Yalnızca doymak bilmez öğrenme merakım ilerlememi sağlıyordu; eski edebiyat tarihine daldım, oradan içinde Gesner'in *Isagoge*'sini ve Morhof'un *Polyhistor*'unu başından sonuna öğrendiğim bir ansiklopediyi elime aldım, bazı mucizelerin bilimde ve yaşamda nasıl ortaya çıktığı konusunda genel bir fikre sahip oldum. Gece gündüz sürdürdüğüm kesintisiz ve hızlı çalışma sayesinde, bilgimi artırmaktan çok kafamın karıştığını söyleyebilirim; babamın kütüphanesinde Bayle'i[119] bulup, derinliklerine daldığımda, kendimi daha büyük bir labirentte kaybettim.

119 Pierre Bayle'in (1647-1706) *Dictionnaire historique et critique* başlıklı, Almanca'ya çevrilmiş iki ciltlik ansiklopedik sözlüğü. (ç.n.)

İçimde hep yenilenen inanç, eski dillerin önemli olduğu yolundaydı: Edebiyatın karmaşık dünyasından kurtulmak için can atıyordum, eski dillerde, konuşma sanatının tüm örneklerinin ve aynı zamanda eskiden dünyanın sahip olduğu değerli her şeyin bulunduğunu düşünüyordum. İbranice ve Kutsal Kitap'la ilgili çalışmalar arka plana itilmişti; Yeni Ahit'in ötesine geçemediği için Yunanca bilgilerim de aynı şekilde. Daha büyük bir ciddiyetle Latinceye sarıldım, Latince örnek yapıtlar bize daha yakındı ve harika özgün eserlerle birlikte, tüm zamanların diğer yapıtlarını da, önemli bilginlerin özgün yapıtları ve çevirileri şeklinde önümüze koyuyordu. Bu nedenle bu dilde birçok şeyi büyük bir kolaylıkla okudum, harfi harfine hiçbir şeyi kaçırmadığım için, yazarları anladığımı düşünüyordum. Gerçi Grotius'un, Terentius'u delikanlılardan farklı okuduğunu gururla söylediğini duyduğumda çok canım sıkıldı. Gençlerin, hatta her insanın mutlu yüzeyselliği işte, yaşamlarının her anında kendilerini mükemmel görebilirler ve ne doğruyu, ne yanlışı, ne yükseği ne alçağı sorarlar, sordukları sadece kendilerine uygun gördükleridir.

Böylece Almanca, Fransızca ve İngilizceyi öğrendiğim gibi, Latinceyi de kural, kavram tanımaksızın sadece kullanarak öğrenmiştim. O zamanki okul eğitiminin durumunu bilen biri, benim gramer gibi söz söyleme sanatını da atlamamı garip bulmayacaktır: Böyle olunca bana her şey doğal yolla oluyormuş gibi geliyordu, sözcükleri, sözcüklerin kuruluşunu ve değişik şekillerde söylenişini kulağımda ve aklımda tutuyordum ve bu sayede dili kolaylıkla yazmak ve konuşmak için kullanabiliyordum.

Üniversiteye gideceğim sıralarda Mikail günü yaklaşıyordu, iç dünyam bilimden olduğu kadar yaşamdan da etkileniyordu. Doğduğum kente karşı duyduğum tiksinti gittikçe belirginleşti. Gretchen'in kentten ayrılmasıyla, küçük delikanlılık ve genç erkeklik bitkisinin kalbi kırılmıştı; sağından solundan tekrar çiçeklenmesi ve yeni gelişimler sayesinde ilk darbenin üstesinden gelmesi için, zamana ihtiyacı vardı. Artık sokak sokak dolaşmıyordum, diğer insanlar gibi gerekli yolları kullanıyordum. Gretchen'in oturduğu semte bir daha hiç uğramadım, mahallesini bırakın, kentin o yakasına bile yaklaşmadım; eski surlarımın ve kulelerimin yavaş yavaş bana itici gelmesi gibi, kentin havası da hoşuma gitmemeye başladı, eskiden bende saygı uyandıran her şey, şimdi bana çirkin görünüyordu.

Hem başkanın torunu olduğumdan, hem de o zamana kadar koşulsuz saygı duyulan şeyler bir parça kuşkulu hale gelince, her çocuk gibi fazlasıyla kendine özgü bir şaşkınlığa kapılıp yorulmak bilmez araştırmalara sürüklendiğimden, böyle bir cumhuriyetin gizli zafiyetleri benim için sır değildi. Adaletten yana olan adamların, taraftar toplamak isteyen, yolsuzluklara açık olabilen insanlarla çatışmasının boşuna üzüntü kaynağı olduğunu çok açık bir şekilde anlamıştım, haksızlıklara karşı aşırı bir nefretim vardı: Çünkü çocukların hepsi fazlasıyla ahlak yargıcıdırlar. Kentin işlerine sadece sivil biri olarak karışan babam, bazı başarısızlıklar hakkındaki görüşlerini üzüntü içinde büyük bir heyecanla anlatırdı. O kadar çok okuduktan, çaba gösterdikten, seyahatlere çıkıp, çok yönlü bir kültüre sahip olduktan sonra sonuçta onun, kendim için hiç arzu etmediğim şekilde, etrafına ördüğü duvarlar arasında içedönük bir yaşam sürdüğünü görmüyor muydum? Bunların hepsi benim ruhumda korkunç bir ağırlık etkisi uyandırıyordu, bana gösterilenden tamamen farklı bir yaşam programı bulmaya çalışarak kendimi bu durumdan kurtarmak istiyordum. Düşüncelerimde hukukla ilgili çalışmaları bir yana bıraktım ve kendimi tamamen dil konusuna, antik döneme, tarihe ve bunlarla ilgili şeylere verdim.

Gerçi kendimde, başkalarında ve doğada farkına vardığım şeyleri yazınsal yolla anlatmaktan hep çok büyük bir zevk alıyordum. İçimden geldiğinden ve hiçbir eleştiri kafamı karıştırmadığından bunu gittikçe daha kolay yapmaya başladım; yazdığım şeylere çok güvenmesem bile, onların hatalı olabileceğini, ama çok kötü olmadığını görüyordum. Yazdıklarımda herhangi bir şey eleştirildiğinde, belli etmeden, zamanla daha iyi yazacağıma, Hagedorn, Gellert gibi diğer adamların yanında ismimin onurla anılacağına inanıyordum. Ama sadece böyle bir gelecek bana fazlasıyla içi boş ve yetersiz geliyordu; ciddi bir şekilde kendimi esaslı çalışmalara adamalıydım, bunu da antik dönemi tamamıyla kavrayıp, kendi yapıtlarımda daha çabuk ilerleme kaydedip, kendimi bir üniversitedeki öğretim kadrosu için yeterli hale getirmek yoluyla gerçekleştirecektim, bu da bana kendini yetiştirmek ve başkalarının eğitimine katkıda bulunmak isteyen genç bir erkek için en çok arzulanan bir şey gibi geliyordu.

Bu düşüncelerle kafamda hep Göttingen vardı. Heyne, Michaelis gibilere ve bazı diğer hocalara çok güveniyordum; en büyük arzum onların yanında

olmak ve öğretilerini öğrenmekti. Ama babam dediğinden şaşmıyordu. Benim gibi düşünen birkaç aile dostu onu etkilemeye çalıştıysa da, Leipzig’e gitmem gerektiği konusundaki ısrarını sürdürdü. Onun arzularının ve isteklerinin aksine, gerçekten kişiliğimi savunmak adına, kendime uygun üniversite eğitimini almakta ve yaşam tarzını seçmekte kararlıydım. Bunlardan haberi olmadan gelecekle ilgili planlarıma karşı çıkan babamın inadı, ona duyduğum saygıyı azalttı, çünkü üniversitelerde ve dışarıdaki yaşantımda ne şekilde aşamalar kaydetmem gerektiği konusunda, bilimsel çalışmalar ve hayatla ilgili bir yön belirleyip, durmadan aynı şeyleri tekrarlarken, onu saatlerce dinliyor ve herhangi bir vicdan rahatsızlığı duymadan mesafemi koruyordum.

Göttingen’le ilgili tüm hayallerim suya düştüğünden, dikkatimi Leipzig’e yönelttim. Ernesti orada bana parlak bir ışıkmış gibi geldi, Morus da oldukça fazla güven veriyordu. Kendime içimden sessizce tam tersi yönde bir rota çizdim, daha doğrusu oldukça sağlam bir temel üzerine bir hayal kurdum; kendi hayat yolumu çizmek bana romantik olduğu kadar onurlu geldi, Griesbach’ın benzer yollardan geçip, büyük başarılar elde ettiğini ve bu nedenle herkesin takdirini kazandığını düşününce, aklımdan geçenler bana aşırı bir hayal ürünü gibi gelmedi. Günlerin geçtiğini, Ekim ayının yaklaştığını gördüğümde, zincirlerini koparmış, zindan parmaklıklarını eğeyle kesmek üzere olan bir tutuklunun gizli sevinci herhalde benimkinden daha büyük olamazdı. Elverişsiz mevsim, herkesin anlattığı kötü yollar beni korkutmuyordu. Yabancı bir yerde kış mevsiminde başlangıç yapmak zorunda olmak, beni karamsarlığa itmiyordu; kısacası içinde bulunduğum şartları kötü buluyor, dışımdaki bilinmez dünyanın aydınlık ve neşeli olduğunu düşünüyordum. Böyle düşler görüyor, yalnızca bunları düşünüyor, uzaklarda mutluluk ve sevinçten başka bir şey yok diyordum kendi kendime.

Bu planlarımı herkesten bir sır gibi sakladığım halde, kız kardeşimden gizlemedim, başlangıçta çok korktu, ama sonunda sahip olacağım parlak duruma benimle birlikte sevinsin, huzurumu paylaşsın diye, sonradan onu yanıma alacağıma söz verdiğimde yatıştı.

Özlemle beklediğim Mikail günü nihayet geldi, kitapçı Fleischer ve onun Wittenberg’deki babasını ziyaret etmek isteyen, kızlık soyadı Triller olan karısıyla neşe içinde yola çıktım; doğduğum, büyüdüğüm değerli kenti,

sanki bir daha ayak basmayacakmışım gibi, umursamaz bir tavırla arkamda bıraktım.

Bazı dönemlerde çocuklar ebeveynlerinden, uşaklar efendilerinden, himaye altına alınmış olanlar hamilerinden ayrılırlar, ayaklarının üzerinde durmak, kendini bağımsız kılmak, kendi istediği gibi yaşamak gibi bir deneme, başarılı olsun olmasın doğanın iradesi gereğidir.

Allerheiligen Kapısı'ndan çıkıp, kısa bir süre sonra Ha-nau'yu arkamızda bırakmıştık, geçtiğimiz yerler, içinde bulunduğumuz mevsimde insanı mutlu edecek görüntüler ortaya koymasa da, ilk kez gördüğüm için dikkatimi çekiyordu. Sürekli yağmur henüz tam olarak yapılmamış yolları inanılmaz ölçüde kötü hale getirmişti, daha sonra aynı durumları yaşadığımız yollar da daha iyi sayılmazdı; bu yüzden yolculuğumuz güzel ve mutlu geçmedi. Yine de çok nadir gerçekleşebilecek bir doğa olayının manzarasını bu nemli havaya borçluydum; çünkü benzerini hiç görmemiş, görmüş olabilecek başkalarından da işitmemiştim. Gece vakti Hanau ile Gelnhausen arasında bir yamaçtan yukarıya doğru arabayla gidiyorduk, bu yollar bize zorluk çıkarıp, bizi tehlikeyle karşı karşıya bırakınca, karanlık olmasına rağmen, yürüyerek gitmeyi tercih ettik. Birden yolun sağ tarafındaki bir çukurda harika bir biçimde aydınlatılmış bir tür amfi tiyatro gördüm. Huni şeklindeki mekânda basamaklar halinde sayısız ışık üst üste parlıyordu, öyle canlı bir parlaklıkları vardı ki, insanın bakınca gözü kamaşıyordu. Fakat insanın gözünü daha çok yanıltan şey, ışıkların sabit bir yerde durmayıp, oraya buraya, hem aşağı, hem yukarı, tersine ya da her yöne zıplamasıydı. Birçoğu da sakince olduğu yerde duruyor, parlamaya devam ediyordu. Yola çıkacağımız söylenince hiç istemeyerek bu gösteriden uzaklaşmak zorunda kaldım, daha ayrıntılı görmeyi isterdim doğrusu. Sorum üzerine arabacı böyle bir olgudan haberi olmadığını söyledi, ama yakında eski bir taş ocağı bulunduğunu, bu ocağın ortasındaki çukurun suyla dolduğunu anlattı. Acaba bu cinlerin bir toplantısı mıydı, yoksa ışık saçan yaratıklar mı bir araya gelmişti, bilemem.

Thüringen'den geçerken yollar daha kötüleşti, arabamız maalesef Auerstädt civarında gece çökmek üzereyken çamura saplandı. Yakınımızda bize yardım edebilecek insanlar yoktu, bu durumdan kurtulmak için elimizden geleni yaptık. Büyük bir hevesle çaba göstermekten geri durmadım, bu arada göğüs kaslarımı fazlasıyla germiş olmalıyım; çünkü

sonradan göğsümde bir belirip bir kaybolan, ancak yıllar sonra tamamen geçen bir ağrı hissettim.

Sanki iyi ve kötü olayların bir arada yaşanması yazgımızmış gibi, aynı gece beklenmedik mutlu bir olaydan sonra, komik bir duruma düştüm. Auerstädt'te soylu bir çifte rastladık, onlar da bizimkine benzer sebeplerden dolayı gecikmiş, ancak şimdi gelebilmişlerdi; en iyi çağlarında, yakışıklı, saygın bir koca ve çok güzel karısı. Bizi nazikçe kendileriyle birlikte yemek yemeye davet ettiler, mükemmel bayan benimle samimi konuşunca kendimi çok mutlu hissettim. Beklenen çorbanın gelmesini çabuklaştırmak için dışarıya gönderildiğimde, uykusuzluğa ve yolculuk yorgunluğuna alışık olmadığımdan, önüne geçilmez şekilde uykum geldi, ayakta uyuduğum söylenebilir, başımda şapkam tekrar odaya girdim, diğerlerinin sofra duası yaptıklarını fark etmeden, düşüncesizce sakin bir şekilde sandalyenin arkasına geçtim, yoksa davranışımla dualarını komik bir şekilde bozmak aklımın ucundan bile geçmezdi. Zeki, esprili ve sohbet seven biri olan Madam Fleischer yerine oturmadan önce, yabancıların dikkatini bana yöneltti; Tanrı'ya ve krala başında şapkasıyla saygı göstermekten daha iyi bir yol olmadığına inanan bir kul olmak için genç yol arkadaşının büyük bir gayret sarf ettiğini söyledi. Kahkahasını tutamayan güzel bayan daha da güzelleşti, yüzüne çok yakışan bu kahkahaya sebep olmamak için dünyadaki her şeyimi verirdim. İnsanlar aldıkları terbiye gereği şakayı daha çok uzatmayıp, kendi mahzenlerinden gelen kaliteli şarap sayesinde uykularını, keyifsizliklerini giderip, geride kalan tüm sıkıntılarla ilgili anılardan kurtulduklarında, şapkayı henüz bir kenara koymuştum.

Leipzig'e vardığımda, benim için özel bir eğlence anlamına gelen fuar zamanıydı: Burada baba ocağındaki ortamın devamını karşımda görüyordum; bildiğim mallar, tanıdığım satıcılar sadece başka yerlerde ve farklı düzenlemelerle başka bir fuardaydı. Pazaryerini ve dükkânları büyük bir ilgiyle dolaştım; ama özellikle dikkatimi çeken, ilginç kıyafetleriyle doğu bölgelerinin insanları, Polonyalılar ve Ruslar oldu, yine de en çok gösterişli fizikleri, saygın kıyafetleriyle Yunanlıları beğendim.

Kısa bir zaman sonra bu canlı hareketlilikten eser kalmadı, ancak o zaman kent güzel, yüksek, birbirine benzer yapılarıyla karşıma çıktı. Leipzig benim üzerimde çok olumlu bir etki bıraktı, özellikle pazar ve tatil günlerindeki sessiz zamanlarda, kentin etkileyici bir yanının olduğu

yadsınamazdı, ayrıca ay ışığında yarı aydınlık yarı gölge içindeki sokaklar, beni sık sık gece vakti gezinti yerlerine çekti.

Yine de şimdiye kadar gördüğüm şeyler, bu yeni ortam beni tatmin etmekten çok uzaktı. Leipzig, kenti görmeye gelenlere eski çağları anımsatan bir yer değildi; anıtlarından anlaşıldığı kadarıyla, geçmişi eskilere dayanmayan, ticaret kapasitesini, refahını ve zenginliğini ortaya koyan yeni bir döneme aitti. Bununla beraber devasa boyuttaki binalar beğenime çok uygundu, ama iki sokak sonra o binaların arka tarafında, orta sınıf dünyasını kuşatan, etrafında binaların yükseldiği, gökyüzüne uzanan büyük avlular, büyük kaleler kasaba benzeri görüntüler sunuyordu. Bu kendine özgü havası olan yerlerden birine yerleştim, Eski ve Yeni Neumarkt'ın arasındaki Feuerkugel'e. Geçit nedeniyle hareketli olan avluya bakan iki güzel odada fuar sırasında[120] kitapçı Fleischer kalıyordu, diğer zamanlar için ben de oldukça uygun bir kira ödüyordum. Bitişiğimdeki odada, alanında iyi eğitim almış, doğru düşünmeyi bilen ama yoksul bir ilahiyatçı[121] vardı, gelecekten çok endişe duymasının nedeni gözleriyle ilgili büyük bir sağlık sorununun olmasıydı. Gün doğuncaya kadar çok kitap okumaktan, hatta biraz gazyağından tasarruf etmek için ay ışığında okumaktan bu hastalığa yakalanmıştı. Yaşlı ev sahibimiz olan bayan, ona çok iyi davranıyordu, bana karşı da hep dostça tavırlar içindeydi, yani ikimize de özen gösteriyordu.

120 Bu sırada Goethe kent dışında bir otelde kalıyordu. (ç.n.)

121 Johann Christian Limprecht (1742-1812). Goethe Strasbourg'da bulunduğu zaman zarfında Limprecht'le mektuplaşmıştır. (ç.n.)

Bir tavsiye mektubuyla saray danışmanı Böhme'ye koştum, Mascov'un öğrencisi olan Böhme şimdi onun ardılı idi, tarih ve devlet hukuku dersi veriyordu. Ufak tefek, tıknaz, hareketli bu adam beni yeterince sıcak karşıladı ve eşiyle tanıştırdı. Onlar ve ziyaret ettiğim diğer kişiler, burada geçireceğim gelecekteki günlerle ilgili olarak bana güzel şeyler söylediler; tabii başlangıçta aklımdan neler geçtiğini kimseye belli etmedim; hukuk biliminden ayrılıp, eski çağlar eğitimine geçmek istediğimi açıklayacağım uygun anı bekleyebilecek miydim bilmiyordum. Dikkati elden bırakmayarak, bizimkiler niyetimden çok çabuk haberdar olmasın diye, Fleischer'lerin tekrar dönüş yolculuğuna çıkacağı zamanı bekledim. Sonra tereddüt etmeden özellikle bu konuda güvenebileceğimi hissettiğim saray danışmanı Böhme'ye gittim, büyük bir kararlılık ve samimiyetle ona

niyetimi açıkladım. Ama anlattıklarımı hiç onaylamadı. Tarihçi ve devlet hukukçusu olarak, onun edebiyat bilimi ile ilgili her şeye karşı kesin bir nefreti vardı. Talihsizlik bu ya, bu konuda ders veren kişilerle de ilişkilerinin çok iyi olmadığı söyleniyordu, akılsızlık edip, birikimine fazlasıyla güvendiğimi söylediğim Gellert'e özellikle tahammül edemiyordu. O adamlara benim gibi sadık bir dinleyici tahsis edip, kendini böyle bir öğrenciden mahrum etmek, üstelik bir de bu şartlar altında, ona izin verilir bir konu gibi gelmiyordu. Bu yüzden beni içinden geldiği gibi iyice eleştirdi, kendisi onaylasa bile, oysa bunun tam tersi söz konusuydu, ebeveynimin izni olmadan böyle bir adımı atmama izin veremeyeceğini söyledi. Sonra coşkuyla filoloji ve dil çalışmalarını kötüledi, elbette ikinci planda hissettirdiğim yazınsal denemelerimle ilgili daha olumsuz konuştu. Eğer isteğim antik dönemin yapıtlarına yaklaşmaksa, bunu hukuk bilimi okuyarak çok daha iyi yapabileceğimi söyleyerek sözünü tamamladı. Everhard Otto ve Heineccius gibi bazı centilmen hukukçuları hatırlattı bana, eski Roma eserleri ve hukuk tarihi dersleriyle ilgili büyük vaatlerde bulundu; düşünüp taşındıktan sonra, ebeveynimin de onayıyla aklımdan geçen planı uygulamaya sokmayı düşünsem bile, burada dolambaçlı yollara sapmamamı çok net olarak söyledi. Bu konuyu bir kez daha düşünmemi, fikrimi kısa zamanda kendisine açıklamamı benden rica etti, dersler yakında başlayacağı için çabuk karar vermem gerekiyordu.

Hemen anında karar vermemi istememekle çok güzel bir davranış sergiledi. Bunları anlatırken öne sürdüğü gerekçeler ve sergilediği otorite, benim esnek gençliğimi ikna etmeye yetmişti, kendi içimde olabildiğince şekillendirdiğim bir meselenin zorluklarını ve düşündürücü yanlarını ancak şimdi görüyordum. Saray danışmanının eşi Bayan Böhme bu olaydan kısa bir süre sonra beni evine davet etti. Evde yalnızdı. Artık genç sayılmazdı, hastalığa fazla meyilli, olağanüstü yumuşak ve ince duygulu biriydi, iyi kalpliliği bile gürültü yaratan kocasının karşısında tam tersi bir tablo oluşturuyordu. Kocasının kısa bir süre önce benimle yaptığı konuşmayı anımsatarak konuyu bir kez daha öyle samimi, sevgi dolu ve anlayışlı bir biçimde tüm ayrıntılarıyla ele aldı ki, ona hak vermekten kendimi alamadım; üzerinde ısrarla durduğum az sayıdaki çekinceyi onlar da onayladı.

Sonra kocası ders programımı yaptı: Felsefe, hukuk tarihi, hukuk sistemleri ve birkaç başka ders daha alacaktım. Programı kabul ettim; ama Gellert'in Stockhausen'den okuttuğu edebiyat tarihine ve ayrıca onun uygulamalı derslerine girmeyi de kabul ettirdim.

Bütün gençlerin sevgisini ve saygısını kazanan Gellert olağanüstüydü. Onu görmeye gitmiştim ve beni iyi karşılamıştı. Fazla uzun boylu değildi, inceydi ama zayıf sayılmazdı, hüzünlü denebilecek munis bakışları, çok güzel bir alnı, fazla abartılı olmayan atmaca burnu, narin bir ağzı vardı, yüzü göze hoş gelen bir ovale sahipti: Tüm bunlar onun varlığını hoş ve aranır kılıyordu. Ona ulaşmak bazı çabalar gerektirirdi. İki yardımcısı, herkesin istediği her an içeriye girme izni olmayan bir tapınağı koruyan papazlara benzerdi; böyle bir tedbirin alınması zorunluydu: Onunla karşılıklı görüşmeyi düşünen herkesi kabul edip memnun edecek olsa, bütün bir gününü feda etmesi gerekirdi.

Başlangıçta derslerime gayretle sarıldım ve derslerimi ihmal etmedim: Felsefe beni hiç aydınlatmadı. Mantık dersinde, doğruluğunu kanıtlamak için gençliğimden beri büyük bir rahatlıkla yaptığım zihinsel antrenmanları, bu kadar bölüp ayırıp, adeta mahvetmem bana tuhaf geliyordu. Olaylar, dünya ve Tanrı hakkında aşağı yukarı öğretmen kadar bilgim olduğunu sanıyordum ve bana birden fazla konuda büyük boşluklar varmış gibi geliyordu. Yine de her şey oruç gününe yaklaşıncaya kadar düzgün bir şekilde devam etti, o sıralar Profesör Winckler'in yakınındaki Thomasplan'da, tam ders saatinde çok nefis krepler tavadan sıcak sıcak servis yapılıyordu, kreplerin bizi derse geciktirmesiyle defterlerimizdeki notlar azaldı, bunun sonucunda da bahara doğru karla birlikte eriyip bitti.

Hukuk dersleri de kısa zamanda aynı şekilde kötüleşmeye başladı: Öğretmenin bize anlatmakta fayda gördüğü kadarını zaten biliyordum. Not almak konusundaki inatçı çalışkanlığım yavaş yavaş aksamaya başladı, babama bazen sorarak, bazen onun sorularına yanıt vererek yeterince tekrarladığım şeyleri unutmayayım diye bir daha not almayı çok sıkıcı buluyordum. Genç insanlara okullarda bazı konularda gereğinden fazla bilgi verilince, bunun zararı sonradan daha çok görülüyor, çünkü asıl ön bilgileri bir temele dayandırma ve dil alıştırmaları, gençleri sözde gerçeklere yönlendirmek için zaman ve dikkat açısından kesintiye uğratılıyor, bu

gerçekler bir yönteme dayanarak ve tam bir bütünlük içinde aktarılmazsa, eğitmekten çok kafa karıştırıcı oluyor.

Üniversite tahsili yapanları çok bunaltan bir başka sorunu da burada yeri gelmişken anlatayım. Profesörler ve başka resmi dairelerdeki görevlilerin hepsinin aynı yaşta olması olanaksız bir şey; fakat genç hocalar öğrenmek için öğrettiklerinden ve bir de eğer iyi kafa yapısına sahipseler, çağı yakalamak isteyeceklerinden, öğrencilerin işine yaramayan bir birikime sahip olurlar, çünkü öğrenciler asıl ihtiyaç duydukları konuda değil, öğretmenlerin kendileri için öğrenmek zorunda oldukları konularda ders alırlar. Buna karşın çok yaşlı profesörlerden bazıları uzun zaman aynı yerde çalışır: Onlar da genellikle sadece sabit görüşleri, ayrıntılarda ise zaman içinde gereksiz ve yanlış olduğu kanıtlanan birçok şeyi anlatırlar. Bu iki durum yüzünden üzücü bir çatışma ortaya çıkar, genç beyinler ise arada kalır, bu durum, yeterince eğitimli ve kültürlü olsalar bile, yine de sürekli olarak öğrenmek ve düşünmek için aktif bir çaba içinde bulunan orta yaşlı hocalar tarafından dengelenebilir.

Bu yolda kültürümü artıracağım yerde birçok yeni şey öğrenmeye devam ediyordum, bu yüzden içimde gittikçe artan bir huzursuzluk duyuyordum, günlük yaşamla ilgili bazı küçük hoşnutsuzluklarım da vardı; insan oturduğu yeri değiştirip, yeni ortamlara girdi mi, bunun bedelini ödemek zorunda kalıyor. Bayanların bende eleştirdiği ilk şey kıyafetim oldu; çünkü evden doğal olarak biraz tuhaf bir giyim tarzıyla üniversiteye gelmiştim.

Babamın en çok nefret ettiği şey, bir şeyin boşuna yapılmış olması, bir insanın zamanını kullanmayı bilmemesi veya zamanını kullanmaya fırsat bulmamasıydı, zaman ve gücüyle ilgili tasarrufu öyle ileri bir noktaya taşımıştı ki, bir taşla iki kuş vurmaktan başka hiçbir şey ona zevk vermezdi. Bu nedenle evde sadece bir işle sınırlı bir hizmetli asla bulunmazdı. Eskiden yazılarını kendi yazardı, daha sonra evimizde oturan gence yazılarını dikte ettirmek kolayına geldi, hizmetlilerin terzi olarak da çok işe yarayacağını düşündü, onlar sadece kendi iş elbiselerini değil, baba ve çocuklar için de kıyafetler dikerken, hatta tüm tamir işleriyle uğraşmak zorunda kalırken, zaman iyi değerlendirilmiş oluyordu. Babam fuarlarda dışarıdan gelen tüccarlardan kaliteli mallar alıp bir kenara koyar, en kaliteli kumaşları ve malzemeleri almak için bizzat uğraş verirdi; hâlâ çok net hatırladığım gibi, Aachenli baba-oğul Loewenigh’leri her zaman görmeye

giderdi, beni ilk delikanlılık yıllarımdan başlayarak onlarla ve başka önemli tüccarlarla da tanıştırdı.

Yani malzemelerin kaliteli olması için her türlü çaba gösteriliyordu ve çeşitli cinsten kumaşlar, ipekler ve Göttingen malzemelerinden oluşan yeterince stok vardı, gerekli astarlar bile hazırdı, öyle ki kumaş kalitesi açısından rahatça insan içine çıkabilirdik; ama kesim her şeyi mahvediyordu: Çünkü böyle bir ev terzisi, gerektiğinde ustaca biçilmiş bir ceketi dikip bitirecek kadar iyi bir kalfa olsa bile, bu durumda elbiseyi de kendinin biçmesi gerekiyordu, bu da her zaman başarıyla sonuçlanmıyordu. Buna bir de babamın ne kadar takım elbisesi varsa hepsini çok iyi ve temiz tutması ve kullanmaktan ziyade yıllarca saklaması ekleniyordu, bu yüzden bazı eski moda kesimlere ve aksesuvarlara sempatisi vardı, böylece giysilerimiz garip bir görünüme sahip oluyordu.

Ben üniversiteye giderken gardırobum da aynı şekilde hazırlanmıştı; hiçbir eksiği yoktu, gösterişliydi, giysilerimin arasında süslü şeritleri olan bir takım bile vardı. Bu tarz giyime alışmış olan ben, kendimi yeterince bakımlı hissediyordum; aradan çok geçmedi, kız arkadaşlarım önce ufak takılmalarla, sonra akılcı yaklaşımlarla, başka bir dünyadan buraya düşmüş gibi göründüğüme beni ikna ettiler. Bu konuda çok fena canım sıkıldıysa da, başlangıçta ne yapacağımı bilemedim. Ama çok sevilen *Şiirsel Köy Soylusu*'nda[122] bir keresinde Bay von Masuren tiyatroda sahneye benzer bir kıyafetle çıkıp, insanlar onun yavan biri olmasından çok dış görüntüsüne çok gülünce, bütün gardırobumu bulunduğum ortama uygun yeni moda giysilerle bir anda değiştirmek için cesaretimi topladım, bu yüzden gardırobumdaki giysiler elbette çok azaldı.

122 Luise Adelgunde Victorie Gottsched'in (1713-1762) *Der poetische Dorfjunker* adlı komedyası. (ç.n.)

Bu sınavın üstesinden geldikten sonra, bir kez daha yeni bir sınavdan geçmem gerekti; bu seferki öyle kolayca bir yana bırakılacak cinsten bir mesele olmadığından, hiç hoşuma gitmedi.

Yukarı Almanya ağzıyla konuşulan bölgede doğmuş ve yetişmiştim, babam hep belli ölçüde düzgün bir dil için çaba göstermiş, gençliğimizden beri bu bölge dilinin kusurlarının neler olabileceği konusuna biz çocukların dikkatini çekip, daha güzel konuşmamız için hazırlık yapmış olsa da, naiflikleri nedeniyle hoşuma giden, zevkle vurguladığım, derinlerde yatan bazı özellikler bende mevcuttu, bu yüzden yeni arkadaşlarım tarafından her

seferinde sert bir şekilde uyarılıyordum. Çünkü Yukarı Almanca, Ren ve Main nehirlerinin geçtiği yörenin dili (deniz kıyıları gibi büyük nehirlerde de her zaman bir canlılık vardır), belki çok güzel bir biçimde benzetmeler ve imalarla çok şey ifade eder ve insanların anlaşmaları için içsel yetenek söz konusu oldu mu, deyimleri kullanıma sunar. Her iki durumda da Yukarı Almanya ağzı genellikle kabadır, ama ifade edilmek istenen şeyin amacı düşünülürse, her zaman yerindedir; tabii bazen hassas bir kulağı tırmalayan şeyler ağızdan kaçırılabilir.

Her bölge kendi konuşma tarzını sever: Bu, insanın içinde nefes aldığı bir unsurdur aslında. Meißen ağzının nasıl bir inatla diğerlerine üstünlük kurduğu, hatta onları uzun bir süre dışladığı, herkesçe bilinen bir şey. Biz uzun yıllar hoşgörüden yoksun bu yönetimden çok çektik, çeşitli mücadeleler sayesinde bütün eyaletler eski haklarına yeniden kavuştu. Nihayet değişmesine razı olunan telaffuzla birlikte, düşünce tarzının, hayal gücünün, duyguların ve baba ocağındaki kişiliğin de feda edilmesi gerektiğini düşünen biri, hayat dolu genç bir insanın, değişmeyen bir özel öğretmenin eğitimi altında nelere katlandığını kolaylıkla anlayacaktır. Bu anlaşılması zor talepte bulunanlar, kültürlü erkekler ve kadınlardı, onların düşüncelerini benimseyemiyor, kendime açıklayamasam da, haksız olduklarını hissettiğime inanıyordum. Kutsal Kitap'ın anlamlı bölümlerine göndermelerde bulunmam bana yasaklanmalıymış, bir de tarihsel terimleri olduğu gibi kullanmamalıymışım. Geiler von Kayserberg'i okumuş olduğumu unutmalıymışım ve atasözü kullanmaktan kaçınmalıymışım, oysa atasözleri, lafı uzatmaktansa kestirmeden konuşmaya yarıyordu; gençliğin verdiği hırsla öğrendiğim bu şeylerin hepsinden vazgeçmem gerekiyordu, iç dünyam felce uğramış gibi geliyordu bana, en basit şeyleri bile nasıl ifade edeceğimi bilmiyordum. Ayrıca şunu da duyuyordum, insan nasıl yazıyorsa öyle konuşmalı, nasıl konuşuyorsa öyle yazmalıymış, oysa benim için yazmak ve konuşmak her zaman, her birinin kendi haklarını savunduğu farklı iki şeydi. Meißen aksanında bile, yazılacak olsa tuhaf kaçacak bazı şeyler duyuyordum.

Kültürlü erkeklerin, kadınların, hocaların ve kibar bir toplulukta beğenilen diğer kişilerin, genç bir üniversite öğrencisi üzerinde ne gibi etkileri olduğunu burada dinleyen biri, söylenmemiş olsa bile, kesin olarak Leipzig'de bulunduğumuzu anlar. Her Alman üniversitesinin kendine özgü

bir yapısı vardır; bizim ülkemizde herkesi çatısı altında toplayan ortak bir eğitim yapılamadığından, her bölge kendi tarzında ısrarcı olup, tipik özelliklerini tamamen ortaya koyuyor; aynı şey üniversitelerde de geçerli. Jena ve Halle'de kabalık alıp başını gitmişti, fiziksel güç, dövüş becerisi, şiddet kullanarak kendi hakkını koruma oralarda çok sıradan şeylerdi; böyle bir durum ancak en basitinden savruk bir yaşam sayesinde korunabilir ve varlığını sürdürebilir. Üniversite öğrencilerinin o kentin yerlileriyle ilişkisi farklılıklar gösterse de, yabani bir yabancının yerlilere saygı göstermemesi, kendisini her türlü özgürlüğe ve her türlü küstahlığı yapma ayrıcalığına sahip, özgün bir varlık olarak görmesine rağmen anlaşma sağlanıyordu. Şayet zengin, tam ve sıkı bir ahlak eğitiminden geçmiş yerlilerle görüşmek istiyorsa, Leipzig'deki bir üniversite öğrencisinin bunun tam tersine centilmen olmaktan başka seçeneği yoktu.

Eğer kapsamlı ve olanakları geniş bir yaşam tarzının bir göstergesi olarak ortaya çıkmıyorsa, tüm kibarlıklar elbette sınırlı, yerel ve bazı açılardan da belki budalaca görünür; böylece Saale Nehri'nin o vahşi avcıları, Pleiße kıyısındaki munis çobanlar üzerinde üstünlük sağladıklarını zannediyorlardı. Zachariä'nin, o zamanki yaşam tarzı ve düşünce biçimini çok net bir şekilde ortaya koyan *Palavracı* adlı yapıtı, her zaman için değerli bir belge olma niteliğini koruyacaktır; zayıf olmasına rağmen, masumiyeti ve çocuksuluğu yüzünden o zamanki toplum hayatının ve insanın hoş durumları hakkında bilgi sahibi olmak isteyen kişi için de onun şiirleri ayrıca önemli olacaktır.

Sıradan bir varlığın mevcut şartlarından doğan tüm gelenekler ölümsüzdür, benim zamanımdaki bazı şeyler hâlâ Zachariä'nin kahramanlık şiirini anımsatıyordu. Üniversite arkadaşlarımızdan biri, kendisini halkın düşüncelerini değiştirecek kadar zengin ve özgür sanıyordu. Tüm faytoncularla sanki akrabalarıymış gibi içki içerdi, beyefendilermiş gibi onları arabalara oturtur, kendisi de dizginleri ele alırdı, bir keresinde arabayı devirmiş ve bunu büyük bir eğlence olarak görmüş, kırılmış arabanın ve tesadüfen oluşmuş vuruk ve göçüklerinin zararını ödemişti, ayrıca kimsenin kalbini kırmazdı, daha ziyade grup halindeki insanlarla alay ederdi. O ve bir arkadaşı bir kere çok güzel bir gezinti gününde Thomasmüller'in eşeğini ele geçirmişler; ayakkabıları ve çoraplarıyla tam tekmil giyinmiş halde eşeğe binip, büyük bir ciddiyetle kentin etrafında dolaşmışlar, Glacis'te gezintiye

çıkmış bir sürü insanın şaşkın bakışlarıyla karşılaşmışlar. Birkaç iyi niyetli insan onu bu konuda eleştirdiğinde, istifini bozmadan, efendimiz İsa'nın benzer durumda nasıl davranacağını görmek istedim demiş. Ama onun yaptıklarına özenen biri daha çıkmadığı gibi, çok sayıda arkadaşı da olmadı.

Biraz varlıklı ve saygın bir üniversitelinin, meslek sahibi insanlara saygısını göstermek ve Fransızların kendi alışkanlıklarına göre oluşturduğu örnekten daha şık bir görünüme kavuşmak için bir sürü sebebi vardı. Mal varlıkları ve dolgun kazançları nedeniyle refah düzeyi yüksek profesörlerin öğrencilerine maddi bağımlılığı yoktu, prenslik okullarında veya diğer liselerde eğitim alarak, yükselmeyi ümit eden ülkenin çocukları, gelenek halini almış alışkanlıklardan bağlarını koparma cesaretini göstermezlerdi. Dresden'in yakın olmasının, oradan edinilen kibarlığın, eğitimden sorumlu kişilerin gerçek dindarlığının etik ve dini bir etki bırakmaması olanaksızdı.

Başlangıçta bu yaşam tarzı bana çok ters değildi; elimdeki referans mektupları beni iyi ailelerle tanıştırmıştı, onların yakın çevreleri de beni aynı şekilde iyi karşılamıştı. Fakat kısa bir süre sonra, bu insanlar tarafından bazı konularda eleştirildiğimi, onların zevkine göre giyindikten sonra, onların duymak istediği şekilde konuşmam gerektiğini de hissettim, ayrıca ders ve zihinsel gelişim açısından üniversite eğitiminin bana katacağını düşündüğüm şeylerden payıma düşenin hiç de fazla bir şey olmadığını açıkça gördüm, böylece umursamaz davranmaya, sosyal sorumluluk açısından yapmam gereken ziyaretleri ve başka nezaket gösterilerini ihmal etmeye başladım; saray danışmanı Böhme'den çekinmesem, ona karşı saygım olmasa, eşine güven ve sevgi beslemesem, çok daha önceden bütün bu ilişkilere son verirdim. Kocasının maalesef genç insanlara karşı nasıl davranılacağı, onların güvenini kazanmak ve onları gerektiği şekilde yönlendirmek konusunda üstün bir yeteneği yoktu. Ona yaptığım ziyaretlerden asla bir şey elde etmemişimdir; oysa karısı bana karşı içten bir ilgi gösterirdi. Hastalıklı hali onun sürekli evde kalmasına neden oluyordu. Bazı akşamlar beni eve davet eder, görgülü olmama rağmen yaşam tarzı denen şeyden yoksun olan beni, bazı ufak formaliteler konusunda uyarır ve düzeltirdi. Akşamlarını sadece tek bir bayan arkadaşıyla[123] geçirirdi; o da sert ve herkese akıl öğreten biri olduğundan, ondan hiç hoşlanmazdım, beni vazgeçirmeye çalıştığı uygunsuz davranışlarımı ona inat sık sık tekrarlardım. O arada onlar bana karşı sabırlı olmaya çalışır, topluluk içinde

mutlaka oynanması gereken Piquet, l’Hombre ve buna benzer başka kâğıt oyunlarını bana öğretirlerdi.

123 Barones Wilhelmine Ernestine Plotho. (ç.n.)

Madam Böhme’nin benim üzerimdeki en büyük etkisi edebi zevk konusunda oldu, elbette olumsuz anlamda, bu konuda o eleştirmenlerle tam bir uzlaşma içindeydi. Gott-
sched’in yazdığı şeyler Alman dünyasında gerçek bir tufana neden olmuştu, hatta sel suları neredeyse en yüksek dağları aşma tehdidinde bulunuyordu. Böyle bir tufanın geçmesi, çamurun temizlenmesi için çok zaman gerekirdi, her dönemde taklitçi şairlerin sayısı çok fazladır, sığ ve yüzeysel taklitler, bugün kimsenin bir şey hatırlamadığı bir kargaşa yarattı. Kötüye kötü demek, o zamanki eleştirmenlerin en büyük zevki, hatta en büyük zaferiydi. Antik kültür konusunda yüzeysel bilgilere sahip, çağdaş edebiyat konusunda daha bilgili biraz mürekkep yalamış biri, her konuda kullanılabilecek tek bir ölçüt vardır diye düşünüyordu. Madam Böhme önemsiz, zayıf ve sıradan şeylere tahammülü olmayan, kültürlü bir kadındı; ayrıca edebiyattan hiç hoşlanmayan ve edebiyatın doğru bulduğu şeyleri geçerli saymayan bir adamın karısıydı. Ben Madam Böhme’ye isim yapmış, saygınlığı çoktan bilinen yazarların şiirlerini veya metinlerini ezbere okuma cesareti gösterdiğimde, beni bir süre sabırla dinlerdi: Çünkü ben her zamanki gibi biraz hoşuma giden her şeyi ezbere aklımda tutuyordum; ama onun sabrının da bir sınırı vardı. Weiße’nin *Modaya Uygun Şairleri*’yle[124] ilgili olarak beni çok küçümsedi, oysa bu komedya büyük bir ilgi toplamış ve tekrar tekrar oynanmış, bana büyük zevk vermişti. Elbette konuya daha yakından baksam, onu haksız bulmam olanaksızdı. Birkaç kez de ona kendi yazdığım şiirleri, elbette yazarını belirtmeden, okuma cesaretini gösterdim, şiirlerimin başına gelenler de diğerlerinden farklı değildi. Böylece kısa zamanda üzerinde dolaşmaktan hoşlandığım Alman edebiyat dünyasının topraklarındaki güzel renkli çayırlarım acımasızca biçildi, hatta ben bile kuruyan samana bakıp, kısa bir zaman önce içimde kıpır kıpır sevinçler yaratan şeyle cansız diye alay etmek zorunda bırakıldım.

124 Özgün başlık, *Poeten nach der Mode.* (ç.n.)

Onun bu görüşlerine, farkında olmadan, Profesör Morus da katıldı, oldukça yumuşak ve samimi bir adam olan Morus’u ben saray danışmanı Ludwig’in verdiği yemekte tanıdım, kendisini ziyaret etmek için izin istememi çok hoş karşıladı. Antik edebiyatla ilgili fikrini ona sorararken,

çağdaş edebiyattan hoşlandığımı da ondan gizlemedim; beni madam Böhme'den daha sakin bir şekilde dinledi, ama daha kötüsü, bu konularda çok daha esaslı konuşmasıydı, başlangıçta büyük bir hoşnutsuzlukla, sonra şaşkınlık ve en sonunda da eğitici bir tavırla gözümü açmamı sağladı.

Buna bir de Gellert'in uygulamalı edebiyat dersini işlerken yakınmaları eklendi; istediği sadece düzyazı kompozisyonlardı, öncelikle bunları değerlendiriyordu. Şiirleri konu dışı gereksiz bir şeymiş gibi işlerdi, en kötüsü de düzyazılarımın bile onun gözünde bir değeri olmamasıydı: Eskiden yaptığım gibi, kısa bir romanı esas alarak mektuplarla anlatmayı seviyordum. Konular tutkuluydu, üslup bilinen düzyazının dışına çıkıyordu, içerik de doğal olarak yazarın derin insanlık bilgisini çok fazla ortaya koymuyordu; böylece çalışmalarımı diğer öğrenciler kadar ayrıntılı ve titiz gözden geçirip, kırmızı mürekkeple düzeltip, orasına burasına eğitici bir not düşse de, öğretmenimden çok az destek görüyordum. Uzun zaman zevkle sakladığım bu türden birçok şey, maalesef yıllar akıp giderken kâğıtlarımın arasından kaybolup gitti.

Orta yaşlı insanlar gerçekten eğitici bir tavır sergilemek istiyorlarsa, genç bir delikanlıyı mutlu eden bir şeyi, ne türden olursa olsun, ne yasaklamalı ne de onu bundan soğutmalılar, ama o sırada onu başka bir şeye yönlendiremiyor veya başka bir konuya dikkatini çekmeyi başaramıyorlarsa. Benim hoşlandığım ve ilgi duyduğum şeylere herkes karşı çıkıyordu, buna karşın övdükleri şeylerse, ya faydalı yönlerini anlayamayacağım kadar benden uzaktı ya da bana o kadar yakındı ki, bunların bende beğenmediklerinden daha iyi olduklarını göremiyordum. Bu konuda kafam iyice karıştı, Cicero'nun *Orator*'u hakkındaki Ernesti'nin bir dersi benim için çok yol gösterici oldu; bu derste gerçekten bir şeyler öğrendim, yine de benim için önemli olan konu hakkında bilgilendirilmedim. Yorum yapmak için bir ölçüt istiyordum, kanımca kimse böyle bir bilgiye sahip değildi: Çünkü örnekler ortaya koyulduğunda bile, bir diğeriyle aynı fikirde olan kimse yoktu; Wieland gibi bir adama bile biz gençlere çok cazip gelen sevimli yazılarındaki bazı kusurlu yönler tek tek sayılıyorsa, biz neyi bir ölçüt olarak kabul edecektik?

Varlığım ve çalışmalarım böyle bir dağınıklık, hatta parçalanma içindeyken, saray danışmanı Ludwig'e öğle yemeğine gitmem söz konusu oldu. Hem doktor, hem de botanikçiydi; topluluk, Morus'un dışında yeni

doktor olmuş veya olmak üzere olan kişilerden oluşuyordu. Orada bulunduğum saatler içinde tıp veya doğa tarihi dışında başka sohbet duymadım, hayal gücüm tamamen farklı bir alana kaydı. Haller, Linné, Buffon gibi isimlerin büyük bir saygıyla anıldığını duydum; kapıldıkları yanılgılar yüzünden zaman zaman tartışma çıksa da, sonunda onların sağladıkları bilinen sayısız fayda övgüyle anılınca, her şey yeniden dengelenmiş oldu. Konular eğlenceli, önemli ve benim ilgi alanım içindeydi. İsteyerek aklımda tuttuğum birçok ismi ve kapsamlı bir terminolojiyi yavaş yavaş anlamaya başladım, çünkü içimden gelen bir kafiyeyi yazmaktan veya cesaret edemediğim bir şiiri okumaktan korkuyordum; o an için beğeniyor olsam da, bazıları gibi belki çok geçmeden bu şiirin kötü olduğunu söylemek durumunda kalabilirdim.

Bu zevk ve yorum konusundaki belirsizlik, beni her geçen gün daha çok rahatsız etmeye başladı, öyle ki sonunda ümitsizliğe kapıldım. Delikanlılık dönemindeki çalışmalarımdan en iyi bulduklarımı yanıma aldım, hem bu sayede birkaç övgü almak istediğimden, hem de kaydettiğim ilerlemeleri daha emin bir şekilde gözden geçirebilmek için; ama ne yazık ki bir insandan düşüncelerini tamamen değiştirmesi, o ana kadar sevdiği ve iyi bulduğu ne varsa vazgeçmesi istendiğinde, içine düşülen kötü durumda buldum kendimi. Bir süre sonra ve bazı mücadelelerin ardından, başlamış olduğum veya tamamladığım çalışmalarıma öyle büyük bir küçümsemeyle baktım ki, bir gün şiir, düzyazı, plan, taslak, tasarı ne varsa hepsini birden mutfaktaki ocakta yaktım, bütün evi dolduran kesif duman yüzünden iyi yürekli yaşlı ev sahibimiz az korku ve endişeye kapılmadı.

Yedinci Kitap

O zamanki Alman edebiyatının durumu hakkında o kadar yeterli ve çok sayıda yazı yazıldı ki, konuyla biraz ilgili herkes her yönüyle bilgi sahibi olabildi; keşke bir de bu konudaki yorumlar büyük ölçüde birbiriyle uyumlu olsaydı; şimdi parça parça ve atlayarak anlatmayı düşündüğüm şey, bunun aslında nasıl olduğundan çok, benimle ilgili yönü. Bu nedenle özellikle okuyucuyu telaşa düşüren şeylerden, her huzurlu yaşamın ve her iç açıcı, kendiyle barışık, hayat dolu yazın sanatının iki can düşmanından, yani hicivden ve eleştiriden söz edeceğim.

Huzurlu dönemlerde herkes kendi tarzına göre bir yaşam sürmek, sıradan insan mesleğini yapmak, dükkânını işletmek, sonra da eğlenmek ister: Yazar da aynı şekilde bir şeyler yazmaktan, yapıtlarını tanıtmaktan hoşlanır ve ucunda para olmasa bile takdir bekler, çünkü faydalı ve güzel bir şey yaptığına inanır. Bu sükûnet içinde sıradan insanın hiciv yazarları, yazarın ise eleştirmen yüzünden huzuru kaçar ve böylece mutlu bir topluluk hoş olmayan bir duruma itilir.

İçinde doğduğum edebiyat akımı, bir önceki akıma aykırı düşüncelerle ortaya çıktı.[125] Yabancı milletlerin baskınlarına, başka ulusların istilasına uğradığı zaman zarfında Almanya, bilimsel ve diplomatik görüşmelerde yabancı dillere bağımlıydı ve kendi dilini geliştirebilme olanağından yoksundu. Bazı yeni kavramlar, aynı zamanda sayısız yabancı sözcük gerekli gereksiz Almancaya nüfuz etmeye başladı, çoktandır bilinen nesneler için bile insanlar yabancı sözcükler ve deyimler kullanmaya özendirildi. Neredeyse iki yüz yıldır talihin ters gittiği karmaşa ortamında yabanileşen Alman, yaşama ayak uydurmak için Fransızlara, kendini doğru düzgün ifade etmek için de Romalılara yöneldi. Fakat bunların anadilinde de olması gerekiyordu; çünkü o deyimlerin olduğu gibi kullanılması veya yarı yarıya Almancalaştırılması hem günlük konuşma dilini, hem de politik üslubu gülünç hale getiriyordu. Ayrıca güney dillerinin metaforları yanlış

yorumlanarak, oldukça abartılı bir biçimde kullanılıyordu. Aynı şekilde prenslere benzeyen Romalı yurttaşların soylu davranışları, Almanların kasabaya özgü bilim adamlarının davranışlarına uyarlanmaya çalışılıyordu, bundan ortaya çıkansa, hiçbir yerde olma, kendini pek fazla yurdunda hissedememe haliydi.

125 Barok edebiyat akımına aykırı ilkelerle ortaya çıkan aydınlanma akımı. (ç.n.)

Bu edebi akımda dâhiyane yapıtların ortaya çıkmasıyla, Almanların özgür düşüncesi ve neşesi harekete geçti. İçten gelen bir ciddiyete eşlik eden bu duyarlılık, yabancı sözcükleri işin içine karıştırmadan, herkesçe anlaşılır düşünce tarzıyla temiz ve doğal yazmak konusunda ısrarcı oldu. Bu takdire değer çabalar sayesinde ise Almanya'da yaygın olarak kullanılan kuzey Almanca ağzına kapılar ardına kadar açıldı, öncelikle büyük ırmakların nüfuz edeceği su bendi delindi. Bu arada dört fakültede[126] birden katı bir tutuculuk çok sonra birinden diğerine geçerek uzun zaman etkili oldu.

126 Teoloji, felsefe, tıp, hukuk. (ç.n.)

Bundan dolayı değerli beyinlerin, özgür düşünceye sahip doğa insanlarının, üzerinde çalıştıkları ve karşı çıktıkları, mesele pek önemli olmadığından eğlence konusu yaptıkları iki konu vardı; bunlardan biri yabancı sözcükler, sözcük oluşturulması ve deyimler yüzünden bozulan dildi, diğeri ise bu hatanın yapılmaması için özen gösterilen yazıların değersizliğiydi; bu arada bir olumsuzlukla mücadele edilirken, diğerinden medet umulduğu kimsenin aklına gelmiyordu.

Liscow adında genç ve cesur bir adam, önce sığ ve budala bir yazara ismen saldırma cesaretini gösterdi, onun aptalca davranışı ona kısa bir zaman sonra daha sert bir tavır sergileme fırsatını verdi. Sonra sınırlarını genişletmeyi sürdürdü ve hicvini, küçümsediği ve küçük düşürmek istediği, hatta büyük bir nefretle peşlerine düştüğü belli kişilere ve olaylara yöneltti. Ancak kariyeri uzun sürmedi; çok kısa bir süre sonra öldü, huzursuz ve kural tanımaz bir genç olarak unutulup gitti. Az şey yapmış olsa da, yaptığı kadarıyla yurttaşları onu yetenek ve kişilik bakımından övgüye değer buldular; Almanlar her zaman erken yaşta ölen, iyi şeyler vaat eden yeteneklere karşı özel bir inanç beslemiştir; kısacası Liscow herkesçe sevilen Rabener'in seviyesine ulaşabilecek mükemmel bir hiciv yazarı diye çok önceden bize övülüp, önemle tavsiye edilmişti. Elbette onun yazıları bizim için yol gösterici olmadı; çünkü bu yazılarda bize çok doğal gelen aptalca bir şeyin aptalca bulunmasından başka bir şey bulamadık.

İyi yetiştirilmiş, iyi bir eğitimden geçmiş, neşeli, asla hüzün ve kin nedir bilmeyen biri olan Rabener genel olarak her şeyi hicvederdi. Sorunlar ve aptallıklar diye bilinen şeylerle ilgili eleştirisi, sakin insan zekâsının saf düşüncelerinden ve dünya nasıl olmalı şeklindeki belli bir etik kavramdan ortaya çıkar. Hataların ve yetersizliklerin eleştirisi zararsız ve eğlendiricidir; yeterince cesur olmayan yazılarının hoş görülmesi için, komik öğe sayesinde aptalların akıllanması gibi verimli bir çaba beklentisi vardır.

Rabener gibi biri bu dünyaya kolay kolay bir daha gelmez. Çalışkan bir memur olarak sorumluluklarını yerine getirir, bu sayede de yurttaşlarının kendisi hakkında iyi düşünmelerini sağlar, üstlerinin de güvenini kazanır; bunun yanı sıra rahatlamak için etrafını çevreleyen her şeyi esprili bir şekilde ele alır. Kurallara körü körüne bağlı bilim adamlarıyla, kibirli gençlerle, her tür dar görüşlülük ve kendini beğenmişlikle alay etmekten ziyade, onlarla eğlenir, alay etse bile ifadeleri küçümsemekten uzaktır. Aynı şekilde kendi durumunu, başına gelen kötü şeyleri, yaşamını ve ölümünü de şakaya vurur.

Bu yazarın konularını işleyiş tarzı estetik açıdan fazla bir şey içermez. Gerçi teknik açıdan yeterince zenginlik söz konusudur, ama dolaysız ironiyi aşırı kullanır, yani eleştirilmesi gerekeni över, övülmesi gerekeni eleştirir, oysa bu söz sanatının çok seyrek kullanılması gerekir; çünkü bunun kesintisiz kullanılmasından zeki insan sıkılır, fazla zeki olmayanın kafası karışır, büyük çoğunluğu oluşturan ortalama insan ise hoşlanır, çünkü bu grup çok fazla düşünme ihtiyacı duymadan kendinin diğerlerinden daha akıllı olduğunu sanır. Yazdıkları ve yazma tarzı onun dürüstlüğünün, neşesinin ve iç huzurunun kanıtıdır, onu beğenmemizin nedeni bunlardır; yaşadığı dönemde takdir görmesi, böylesi etik üstünlüklerinin sonucudur.

Onun genel betimlemelerine örneklerin aranması ve bulunması doğaldı; bunun sonucunda bazıları ondan şikâyetçi oldular; yazdığı hicivlerin şahıslarla ilgili olmadığı yolundaki çok uzun savunmaları, onda uyandırılan hoşnutsuzluğun kanıtıdır. Mektuplarının birkaçı insan ve yazar olarak onu ölümsüz kılmaya yeter. Evini, sahip olduğu her şeyi, yazılarını, peruklarını kaybettiği Dresden kuşatmasını anlattığı, iç huzurunda en ufak bir sarsılma olmadan, neşesine gölge düşmeden kaleme aldığı samimi yazıları oldukça övgüye değer, çağdaşları ve hemşerileri bu mutlu ruh halini ona çok görmüş olsalar da. Gücünün azaldığından, yakınlaşan ölümünden söz ettiği

mektubunda olağanüstü saygı uyandırır, Rabener neşeli, anlayışlı, dünyevi olaylara hoşgörüyle yaklaşan insanlar arasında azizliği hak etmiş biridir.

Bu konuyu istemeyerek kesiyorum, sadece bir şey daha ekleyeyim: Hicivleri tümüyle orta sınıfla ilgilidir: Zaman zaman soyluları da tanıdığını, ama onlara değinmeyi uygun bulmadığını kaydeder. Onun ardılının olmadığı, onun gibi veya ona benzeyen birinin çıkmadığı söylenebilir.

Şimdi eleştiriye geçelim! Hem de öncelikle kuramsal denemelere. O zamanlar düşüncelerle ilgili konuların dünyevi alandan dinsel alana doğru kaydığını, hatta etik bilimde bile hiç anılmadığını söylersek, konuyu abartmış sayılmayız; sanatın en yüce ilkesiyle ilgili kimsenin bir fikri yoktu. Elimize Gottsched'in *Eleştirel Edebiyat Sanatı*[127] verildi; bunlar yeterince faydalı ve öğretici yazılardı; çünkü en önemlisi yazınsal türlerin tarihçesiyle ilgili bilgi aktarıyor, bir de şiirde ölçü ve çeşitli ölçü akımlarına değiniyordu; edebi deha ön koşuldu! Ama bir de yazarın bilgi sahibi olması, kültürlü olması, zevk sahibi olması gibi, benzer şeylere sahip olması gerekiyordu. Son olarak Horatius'un *Edebiyat Sanatı* bize gösterildi; bu paha biçilemeyen yapıtın altın değerindeki her bir sözü bizde derin bir saygıyla birlikte hayranlık uyandırdı, ama bunlardan faydalanmak istediğimizde, hepsi birden ne işimize yarayacak hiç anlamadık.

127 Yapıtın tam başlığı şöyle: *Versuch einer kritischen Dichtkunst vor die Deutschen.* (ç.n.)

İsviçreliler Gottsched'in rakibi olarak ortaya çıktılar; yani daha iyi başka şeyler yapmak istiyorlardı: Onların gerçekten daha mükemmel olduklarını duyuyorduk. Breitinger'in *Eleştirel Edebiyat Sanatı* ele alındı. Bu yazılar bizi daha geniş bir alana sürükledi, ama aslında güvendiğimiz çalışkan adamın bizi içinde dolaştırdığı labirent çok daha yorucuydu. Genel bir bakış açısı bile bu sözleri haklı çıkarır.

Yazın sanatı için kendi içinde esaslar oluşturulamıyordu; fazlasıyla düşünsel ve geçiciydi. Gözlerle yapılan, dış dünyaya yönelik duyumlarla adım adım çalışılan bir sanat olan resim sanatı, vardığı noktada daha olumlu bir konumdaydı; İngilizler ve Fransızlar çoktan güzel sanatların kuramını yazmıştı, bundan hareketle bir benzetme yapılarak edebiyat da esaslara bağlanabilir diye düşünülüyordu. İmgeleri İngilizler gözler önüne serdi, Fransızlarsa hayal gücünün karşısına çıkardı; yani dikkate alınan ilk şey yazınsal imgelerdi. İşe metaforlarla başlandı, arkasından betimlemeler geldi, ama sürekli olarak gözle görülen şeyler dile getirildi.

Yani imgeler! Bu imgeler doğadan alınmayıp, başka nereden alınacaktı? Ressam açıkça doğayı taklit ediyordu, yazarın aynı şeyi yapmaması için bir neden var mıydı? Ama karşımızda durduğu haliyle doğa zaten taklit edilemez: Doğada o kadar çok önemsiz, değersiz şey var ki, yani insan seçmek zorunda; peki seçimi belirleyen şey nedir? İnsan önemli olanı görmeli, peki önemli olan nedir?

Bu soruya yanıt bulmak için İsviçreliler uzun uzun düşünmüş olmalı: Çünkü en önemli olan her zaman için yeni olandır diyerek biraz tuhaf ama güzel, hatta esprili bir fikir öne sürdüler; buna bir süre kafa yorduktan sonra, olağanüstü olan her zaman diğer her şeyden daha yenidir dediler.

Böylece edebiyatın olmazsa olmaz şartlarını olabildiğince toparladılar; ancak düşünülecek bir şey daha vardı, olağanüstü olan şeyin içi boş olabilir, insanla bir alakası olmayabilirdi. Fakat böylesine kesinlikle olması istenen alakanın ahlaki olması gerekir ki, bundan daha iyi bir insan modeli ortaya çıksın; böylece bir şiir zirveyi yakalar, elbette yazılmış her şeyin dışında yine de faydalı olacaksa. Gerekli olan bütün bu şeylerin hepsinden sonra çeşitli yazınsal türler denenmek istendi, doğayı taklit eden, sonradan olağanüstü ve aynı zamanda da ahlaki bir amaç ve fayda güden yazılar, önemli ve üstün görüldü. Uzun uzun düşündükten sonra nihayet bu büyük üstünlüğe, kesin bir kanıyla Aisopos’un fablleri değer görüldü.

Şimdi bize böyle bir sonuca varmak tuhaf gelse de, bunun çok iyi bir kafa yapısına sahip insanlar üzerinde etkisi büyük oldu. Gellert’in ve arkasından Lichtwer’in kendilerini bu yazın türüne adamaları, Lessing’in bile fabl yazmayı denemesi, birçok başka insanın yeteneğini bu alana yönlendirmesi, bu yazın türünün kazandığı güvenin ifadesidir. Kuram ve uygulama her zaman birbirini etkiler; yapıtlardan yola çıkarak insanların düşünce tarzını, düşüncelerden yola çıkarak insanların neler yapabileceklerini tahmin edebiliriz.

Yine de İsviçre kuramını değerlendirmeden bir kenara bırakmamalıyız. Her ne kadar büyük çabalar göstermişse de Bodmer yaşamı boyunca hem kuram, hem uygulama açısından bir çocuk kaldı. Breitinger çalışkan, bilgili, zeki bir adamdı, etrafına ayrıntılı bir şekilde bakıyorsa, edebiyatın bütün gerekleri gözünden kaçmazdı, hatta yönteminin zayıf yönlerinin farkında olduğu bile kanıtlanabilir. Örneğin şu sorusu ilginçtir: Acaba II. August’un eğlence kampını bir ölçüde betimleyen von König’in şiiri[128], gerçekten bir

şiir midir? Böyle bir sorunun yanıtı iyi bir niyetin göstergesidir. Ama onu tamamen haklı çıkarmaya yarayacak şey, yanlış bir noktadan hareketle, daire üzerinde turunu neredeyse tamamlamak üzereyken, asıl meseleyle değinmesidir; yani geleneklerin, karakterlerin, tutkuların, kısacası edebiyatın öncelikle ilintili olduğu insanın iç dünyasının anlatılması gereği kitabının sonunda ek olarak tavsiye edilir.

128 Johann Ulrich König'in tamamlanmamış destanı *August Kampta* (1731) başlığını taşır. (ç.n.)

Genç insanların böyle esnek ilkelerle, yarım yamalak kanunlarla ve dağınık öğretilerle nasıl bir karmaşaya sürüklendiklerini tahmin etmek güç değil. Örneklere bağlı kalındı, ama ortaya daha iyi bir şey çıkmadı; yabancı yazarlar da antik döneminkiler kadar uzaktılar, yerli yazarların en iyi yapıtlarında her seferinde aşırı uçlarda bir birey ortaya çıkıyordu, onun erdemleriyle boy ölçüşemeyeceğiniz gibi, hatalarına düşmekten de korkuyordunuz. Kendi içinde üretken bir şeyler olduğunu hisseden biri için bu umarsız bir durumdu.

Alman edebiyatının eksiği nedir diye iyice incelendiğinde, ortaya çıkan şey içerikti, hem de yerel özellikler taşıması gereken içerik; yetenek sıkıntısı yoktu. Burada kelimenin her yönüyle şair denebilecek biri olan Günther'i analım. Yadsınamayacak bir yetenek, duyarlılığı, hayal gücü, belleği, anlama ve aktarma yetisiyle üst düzeyde üretken, şiirsel açıdan akıcı, zeki, esprili ve bu arada çok bilgili biri; kısacası hayatta ikinci bir yaşamı edebiyat aracılığıyla ortaya koymak, hem de sıradan gerçek yaşamda ortaya koymak için gerekli ne varsa, hepsine sahip biri. Ismarlama şiirlerde, yaşanabilecek tüm durumları duyguyla yüceltmeyi, uygun ruh halleri ve imgelerle, tarihi ve efsanevi anlatımlarla süslemeyi büyük bir kolaylıkla yapabilmesine hayrandık. Kabalık ve yabanilik onun döneminin, yaşam tarzının, özellikle onun kişiliğinin ya da esnek kişiliğinin diyelim, bir parçasıydı. Kendini frenlemeyi bilmedi, yaşamı gibi yapıtları da kaybolup gitti.

Uygunsuz bir davranışı yüzünden Günther, II. August'un sarayında görevlendirilme şansını kaybetmişti, yoksa ihtişamın yanı sıra, şenliklere coşku kazandırıp, onurlandıran ve geçici bir eğlenceyi sonsuza kadar yaşatabileceği saray şairliği gibi bir işi olacaktı. Von König kültürlü ve mutlu bir insandı, bu görevi şerefle ve çevresinin takdirini kazanarak yerine getirdi.

Egemen tüm devletlerde edebiyatın içeriği tepeden gelir, Mühlberg yakınlarındaki eğlence kampı belki ilk saygın konuydu, ulusal değil, bir şairin karşısına çıkan yöresel bir konuydu. İki kral iki büyük ordunun bulunduğu yerde birbirlerini selamlar, her ikisinin de maiyeti ve ordusu etrafındadır, iyi durumdaki birlikler, sözde savaş, her tür şenlik; biçim açısından yeterince doyurucu, betimleyici ve tanımlayıcı şiir açısından bakılınca gereğinden fazla malzeme.

Elbette bu konunun içyapı bakımından bir eksiği vardı, bu da sadece ihtişam ve görüntünün mevcut olması, ama bundan bir eylemin ortaya çıkmamasıydı. Bir kişinin dışında kimse öne çıkmıyordu, böyle bir şey olsa bile, şair diğerlerini kırmamak için birini yüceltmemeli. Hof und Staatskalender'den[129] yararlanması gerekirdi, bu yüzden şahıs betimlemeleri oldukça tekdüze bir şekilde arka arkaya yazıldı; hatta çağdaşları bile, atları insanlardan daha iyi anlattı diye onu eleştirdiler. Bir şeyin iyi betimleniyor olması, onun sanatının takdir edilmesine yetmez mi? Çok geçmeden asıl zorlukla karşılaşmış olmalı: Çünkü şiir tek şarkının ötesine geçemedi.

129 Saray erkânı ve çalışanları hakkında bilgi veren süreli yayın. (ç.n.)

Böyle çalışmalar ve gözlemler arasında beklenmedik bir olay benim için sürpriz oldu ve çağdaş edebiyatımızı başından itibaren öğrenmek için yaptığım övülesi planımı suya düşürdü. Hemşerim Johann Georg Schlosser, üniversite yıllarını çalışıp çaba göstererek geçirdikten sonra, Frankfurt am Main'da genellikle yapıldığı gibi avukatlığa başladı; ancak onun azimli ve çok yönlü ruhu, bazı nedenlerden dolayı bu işte aradığını bulamadı. Treptow'da ikamet eden Württemberg dükü Friedrich Eugen'in yanında özel sekreterlik görevini kabul etti: Prens, soylu ve özgür bir biçimde ailesini, halkı aydınlatmayı ve daha iyi duruma getirmeyi, yüce amaçlar için birleştirmeyi düşünen önemli şahsiyetler arasında ismi anılan biriydi. Bu prensin erkek kardeşi Dük Ludwig Eugen çocuk eğitimi konusunda fikrini almak için Rous-
seau'ya mektup yazmıştı, Rousseau'nun herkesçe bilinen yanıtı düşündürücü bir biçimde şu cümleyle başlıyordu: *Si j'avais le malheur d'être né prince*.[130]

130 Prens olarak doğmak gibi kötü bir yazgım olsa. (ç.n.)

Schlosser, sadece prensin özel işlerine bakmakla kalmadı, çocuklarının eğitiminden sorumlu olmasa da, bilgi ve uygulamada yardımcı olmak durumundaydı. Her yönüyle temiz bir ahlak için uğraş veren, genç, soylu,

çok iyi niyetler besleyen bu adam, şayet güzel ve nadir bulunan bir edebiyat kültürü, yabancı dil bilgisi, kendisini hem şiir, hem düzyazıyla ifade etme becerisi herkese cazip gelmese ve onunla yaşam daha kolaylaşmasaydı, biraz sıkıcı olan sertliği yüzünden insanları kendisinden kolayca uzaklaştırabilirdi. Onun Leipzig'e uğrayacağı bana bildirildi, onu özlemle bekledim. Geldi ve Brühl'de bulunan ve sahibinin adı Schönkopf olan küçük bir otel ya da şarapevine yerleşti. Schönkopf'un karısı Frankfurtluydu[131], yılın diğer zamanlarında fazla sayıda insan ağırlayamasa ve küçük eve konuk kabul edemese de, fuar zamanı birçok Frankfurtlu onu görmeye gider, orada yemek yer, zorunlu hallerde orada konaklardı. Schlosser geldiğini bildiren haberi gönderince, onu görmek için oraya gitmekte acele ettim. Onu tanımakta güçlük çektim, karşıma genç ve yapılı bir adam çıktı, tombul yüzü ufak olmasına rağmen hatları basık değildi. Siyah kaşları ve saçlarının bukleleri arasındaki yuvarlak alnının biçimi, onun ciddi, katı ve belki de inatçı biri olduğunun işaretiydi. Schlosser bir bakıma benim tam tersimdi, işte bizim arkadaşlığımızı uzun ömürlü yapan şey de buydu. Onun yeteneklerine çok büyük saygım vardı ve bu saygı, yaptığı şeylerde benden çok üstün olduğunu kesin olarak anladığımda, daha da arttı. Ona duyduğum saygı ve güven onda sempati uyandırıyor, kendisininkine zıtlık oluşturan hareketli, hızlı ve her zaman canlı olan kişiliğime karşı hoşgörüsünü artırıyordu. İngilizleri çok iyi okumuştu, Pope örnek aldığı bir yazar değildi belki, ama ilgisini çekiyordu, bu yazarın *İnsan Hakkında Deneme* başlıklı şiirine karşı, aynı biçim ve hece ölçüsüyle bir şiir yazmış, Hıristiyan dinini o şiirdeki Tanrı inancına üstün kılmıştı. Sonra bana yanında getirdiği büyük kâğıt tomarındaki bütün dillerde yazdığı şiirlerini ve makalelerini gösterdi, bu yazılar beni benzerlerini yazmaya teşvik etti, ama bir kez daha inanılmaz ölçüde huzurum kaçtı. Yine de çalışarak işin içinden çıktım. Ona ithafen, konusunu bizim sohbetlerimizden alan, oldukça önemli ve eğitici, Almanca, Fransızca, İngilizce, İtalyanca şiirler yazdım.

131 Katharina Sibylla. (ç.n.)

Schlosser, önemli insanlarla yüz yüze görüşmeden Leipzig'den ayrılmak istemiyordu. Onu tanıdıklarıma götürmekten çok mutlu oldum; henüz tanışmadığım kişilerle de onurlu bir biçimde tanışmış oldum, çünkü o kültürlü ve karakter sahibi biri olarak iltifatlarla karşılanıyor ve sohbetin tarzını gerçekten iyi şekillendirmeyi biliyordu. Gottsched'e yaptığımız

ziyareti anlatmadan geçmemeliyim, böylece bu adamın düşünce tarzı ve ahlak anlayışı anlaşılmış olur. Zum goldenen Bären'in birinci katında çok güzel bir dairede oturuyordu, yaşamı boyunca oturacağı bu evi ona, yaşça büyük olan Breitkopf, Gottsched'in yazılarının, çevirilerinin ve diğer katkılarının sağladığı büyük kazançlarla temin etmişti.

Geldiğimiz haber verildi. Beyefendinin hemen geleceğini söyleyen uşak bizi büyük bir odaya aldı. Onun yüzüyle yaptığı işareti doğru anlayıp anlamadığımızı pek bilemeyeceğim; kısacası, herhalde bize yan odayı işaret ediyor diye düşündük. İçeriye girdiğimizde tuhaf bir sahneyle karşılaştık: Çünkü o anda Gottsched içeriye girdi, uzun boylu, şişman, dev gibi bir adam, kırmızı taftayla astarlanmış yeşil Şam kumaşından sabahlığını giymiş halde karşıdaki kapıdan bize doğru yaklaştı; kocaman kafası keldi ve başına bir şey takmamıştı. Bu sorun hemen çözüldü, uşak elinde büyük bir bukleli perukla (bukleler dirseğe kadar uzanıyordu) yan kapıdan içeriye girdi ve şaşkın bakışlarla en önemli aksesuvarı efendisine uzattı. Gottsched sıkıntısını belli eden en ufak bir şey söylemeden, sol eliyle peruğu hizmetkârın kolundan alıp, büyük bir beceriyle başına takarken, sağ eliyle zavallı adama bir tokat indirdi, öyle ki uşak ancak bir komedyada olabilecek şekilde, uçarcasına kapıya yöneldi, sonra gösterişli eski moda adam, çok ciddi bir tavırla bize oturmamızı söyledi ve ölçülü davranışlarla uzun uzun sohbet etti.

Leipzig'de bulunduğu sürece her gün Schlosser'le yemek yedik, çok hoş insanlarla tanıştım. Dresden sarayının başpapazı Hermann'ın daha sonra Leipzig belediye başkanı olan oğlu, birkaç Livonyalı, onların saray öğretmenleri, Gellert'in *İsveçli Kontes'*inin benzeri bir yapıt olan *Kont P.*'nin yazarı saray danışmanı Pfeil, Zachariä, şairin erkek kardeşi ve coğrafya ve soyağacı bilgisiyle ilgili el kitaplarının redaktörü Krebel, hepsi kültürlü, neşeli ve samimi insanlardı. İçlerinde Zachariä en sessiz olandı; Pfeil kibar ve bir diplomata yakışır tavırlara sahip bir adamdı, ama hiç yapmacık değildi ve çok munis biriydi; Krebel gerçek bir Fallstaff'tı, uzun boylu, oldukça cüsseli, sarışın, öne doğru çıkık pırıl pırıl ve gökyüzü kadar aydınlık gözleri olan, her zaman güler yüzlü ve huzurlu biriydi. Bu insanların hepsi kısmen Schlosser nedeniyle, kısmen de açıkça belli olan yumuşak başlılığım ve açıksözlülüğüm nedeniyle bana çok nazik davranıyordu, onlarla daha sonra yemeklerde aynı ortamı paylaşmak için

özel bir şey yapmam gerekmedi. Schlosser'in kentten ayrılmasından sonra da onlarla görüşmeyi sürdürdüm; Ludwig'in yemek davetlerine son verdim, oldukça sevimli ve iyi biri olan evin kızından[132] hoşlanınca, bu kendi içine dönük toplulukta bulunmaktan mutluluk duydum. Gretchen felaketinden beri bu ne peşine düştüğüm ne de tesadüfen karşıma çıkmış bir huzurdu. Öğle yemeklerindeki zamanımı arkadaşlarımla neşeli ve faydalı bir şekilde geçiriyordum. Krebel benden gerçekten hoşlanıyor, bana ölçülü bir tarzda takılmayı ve beni teşvik etmeyi biliyordu: Pfeil ise bazı konulardaki görüşlerimi yönlendirmeye ve belirlemeye çalışarak, bana ciddi bir ilgiyle yaklaşıyordu.

132 Anna Katharina Schönkopf (1746-1810); Goethe ondan Käthchen, Ännchen veya Annette diye söz eder. (ç.n.)

Bu ortamda yapılan sohbetler, gösterilen örnekler ve kendi kendime düşünmem sayesinde, yavan, boş sözler edilen, bir işe yaramayan bir dönemden sıyrılmak için ilk adımın kesin, doğru ve kısa ifadelerle atılabileceğinin farkına vardım. Şimdiye kadarki yazın tarzında sıradan olanla daha iyi olan arasındaki fark, her şey yüzeysel bir biçimde iç içe geçtiğinden ayırt edilmiyordu. Yazarlar çoktandır bu dertten kurtulmak için uğraş veriyorlardı, sonunda az veya çok bunu başardılar. Haller ve Ramler doğuştan kısa yoldan anlatmaya meyilliydiler; Lessing ve Wieland'ı ise düşünce yönlendiriyordu. Bunlardan Lessing yavaş yavaş şiirlerini epigram tarzında yazmaya başladı, *Minna*'da kısa ifadeler, *Emilia Galotti*'de az ve öz söz kullandı, ancak çok sonraları *Nathan*'da kendisiyle bire bir örtüşen neşeli bir naifliğe büründü. Wieland daha *Agathon*, *Don Sylvio* ve *Komik Hikâyeler'ini* yazarken zaman zaman uzun uzun ifadeler kullanmıştı, oysa *Musarion* ve *Idris*'te harika bir biçimde bilinçli ve yerli yerinde ifadelere büyük bir incelikle yer verdi. Klopstock'un *Mesih*'in ilk şarkılarında gereksiz sözlere yer vermediği söylenemezdi; odlarda ve diğer kısa şiirlerde sözcük tasarrufuna gittiği görülüyordu, aynı şekilde tragedyalarında da. Antik dönem yazarlarıyla, özellikle Tacitus'la yarışması nedeniyle sürekli kendini köşeye sıkışmış hissetti ve bu yüzden anlaşılmaz ve sıkıcı bir hal aldı. Güzel ama tuhaf bir yetenek olan Gerstenberg de kısa ifadeler kullanıyor, yaptıkları takdir ediliyordu, ama genel olarak okuyucuyu çok mutlu etmedi. Uzun uzun anlatmayı seven Gleim huzurlu bir yapıya sahipti, savaş şarkılarında bile az ve öz anlatmayı bilemezdi. Ramler ise şairden ziyade eleştirmendi. Almanların şiir alanındaki çalışmalarını antoloji haline

getirdi. Sonunda hiçbir şiiri tam olarak beğenmeyince, şiir bir biçime kavuşsun diye bazı yerleri atıp, düzeltip değiştirdi. Bu yüzden hem şairleri, hem hayranlarını kendine düşman etti, bunun nedeni aslında herkesin sadece kendi hatalarını görmesi ve okuyucunun da, herkesin zevkine göre yazılmış ve düzeltilmiş bir şeyler okumaktansa, hatalı yazan kişileri okumaya ilgi duymasıdır. O zamanlar şiirde ölçü emekleme dönemindeydi ve hiç kimse çocukluğunu daha kısa anlatmanın yolunu bilmiyordu. Edebi düzyazı yaygınlaşmaya başladı. Geßner ve Klopstock bazı taklitçileri heyecanlandırdılar; diğerleri ise yeniden hece ölçüsünü gerekli gördüler ve bu düzyazıları anlaşılabilir dizelere çevirdiler. Ama onlar da kimseyi memnun edemediler: Ekleyip çıkarmalar yapmak zorunda kaldılar ve sonunda düzyazı formundaki özgün metnin her zaman daha iyi olduğu görüldü. Olabildiğince özlü ifade kullanıldıkça, önemli olan toparlandığından ve sonunda kesin bir uzlaşmaya olanak tanındığından, yorum yapmak kolaylaştı. Aynı zamanda gerçekten edebiyat sayılacak biçimlerin birçok türü ortaya çıktı: Anlatılmak istenen her konuyla ilgili olarak, sadece gerekli olanlar yazılmaya çalışıldığında, her konunun hakkı verilebildi, böylece kimse bilinçli hareket etmese bile, üslupta zenginlikler oluştu, yazılanların arasında elbette kötüleri de vardı ve bazı denemeler başarısızlıkla sonuçlandı.

Hiç şüphesiz Wieland hepsinin içinde en güzel karaktere sahip olandı. Küçük yaşlarda, gençlerin yaşamak istediği fikir yönünden zengin bölgelerde eğitim almıştı; fakat deneyim denilen şeyler nedeniyle, dünyayı tanımak ve kadınlarla tanışmak yüzünden bunlardan uzaklaşınca, kendisini gerçeğin safında buldu, şaka ve ciddiyet arasındaki hafif gerilim içinde yeteneğini en güzel şekilde gösterdiği iki dünyanın çelişkisinden hem kendisi, hem başkaları hoşnut kaldı. Başarılı yapıtlarından bazıları benim üniversite yıllarıma denk geldi. Özellikle *Musarion* üzerimde büyük bir etki uyandırdı, Oeser'in bana verdiği baskıdan önceki ilk temiz provayı okuduğum bölüm hâlâ aklımda. Bu bölümde bana antik dönem canlanmış ve yeniden karşıma çıkmış gibi geldi. Wieland'ın dehasında plastik olan her şey, bu bölümde kendini en mükemmel şekilde gösteriyordu, burada insanlara karşı soğuk biri olan mutsuz ve lanetli Phanias-Timon[133], sonunda sevgilisi ve dünyayla barışır, böylelikle insana düşman bir dönem onunla birlikte yaşanır. Ayrıca bu yapıtların, yüceltilmiş inançlara karşı sempatik

bir tavır almasından çok memnun kalınıyordu, bu inançlar yaşama yanlış uygulandığında genellikle bağnazlık suçlamaları yapılıyordu. Şayet yazar insanların gerçek ve saygıya değer gördükleri şeylerin kendisini uğraştırdığını hissettirirse, onun bu değerlerle alay etmesi hoş görülüyordu.

133 Phanias, Wieland'ın yapıtının erkek kahramanı, Musarion sayesinde insan düşmanlığından arınır. (ç.n.)

O zamanlar böyle çalışmaların eleştirisinin ne ölçüde kısır olduğunu anlamak için, Allgemeine Deutsche Bibliothek'in ilk ciltlerine bakmak yeter. *Komik Hikâyeler* hakkında çok olumlu şeyler söylendi; ama bu eleştirilerde de edebi türün özelliklerinden hiç bahsedilmedi. Eleştirmen[134] kendi zevkini, o zaman herkesin yaptığı gibi örnek aldığı kişilere göre oluşturmuştu. Acaba parodi yazarı konuya gerçekten zayıf ve gülünç bir yan kazandırabilmiş mi, ondan bir şeyler alabilmiş mi ya da taklit görüntüsü altında muhtemelen kendisi konuya isabetli bir buluş ekleyebilmiş mi diye görmek için, öncelikle böyle parodi tarzındaki yapıtlar yorumlanırken, özgün, soylu, güzel konunun gözler önüne getirilmesi gerektiği bu yazılarda hiç düşünülmüyordu. Genel bir bakış açısı sağlanamıyor, şiirler bölüm bölüm beğeniliyor veya eleştiriliyordu. Eleştirmen, açıkça söylediği gibi hoşlandığı kadarını vurguluyor, bir kez olsun kitaptaki her şeyi ortaya koyamıyordu. Oldukça değerli Shakespeare çevirilerine yaklaşım açıkça şuydu: "Aslında Shakespeare gibi bir adam hiç çevrilmemeli." Allgemeine Deutsche Bibliothek'in zevk konusunda ne kadar geri olduğunu, genç insanların başka örnekler bulmak için gerçek duygular peşinde koştuklarını anlamak için sözü uzatmaya gerek yok sanırım.

134 Burada Thomas Abbt'tan bahsediliyor. (ç.n.)

Almanlar bu şekilde az ya da çok biçimi belirleyen konuyu her yerde aramaya başladılar. Ulusal bir konu çok az ya da hiç işlenmemişti. Schlegel'in *Hermann*'ı bu yolda bir adımdı. Geßner'in yapıtlarında bireysel özelliklerin bulunmayışı, büyük bir sevimlilik ve çocuksu bir içtenlikle, onun benzer şeylerden hoşlandığına herkesi inandırdı. Aynı şekilde hem yabancı, hem ulusal bir konuyu anlatan bu şiirlerin konusu insanın genel durumlarından alınıyordu, örneğin *Pastoral Musevi Şiirleri*[135] ve Eski Ahit'le ilintili başka şiirler. Bodmer'in *Nuh'un Soyundan Gelenler*'i[136] Alman Parnas'ının etrafında çok yavaşça akıp gidecek olan yükselmekteki suların eksiksiz bir sembolüydü. Anakreon tarzı zevk ve sefaya düşkünlük, çok sayıda sıradan insanı oldukça meşgul etti. Horatius'un özenli tarzı,

yavaş olsa da, Almanları kendilerini onunla kıyaslamak zorunda bıraktı. Genellikle Pope’un *Bir Bukle Saç Hırsızlığı* örneğine bakarak yazılan eğlenceli kahramanlık şiirleri de daha iyi bir dönemi başlatmaya yetmedi.

135 Georg August von Breitenbauch (1731-1817). (ç.n.)

136 Bodmer’in kahramanlık şiiri *Nuh*’un ikinci baskısındaki başlık, *Nuh’un Soyundan Gelenler’*dir. (ç.n.)

Bir de burada bir çılgınlıktan söz etmeliyim; bunun, yakından bakılınca gülünç olması gerekirken, hayli ciddi etkileri oldu. Çeşitli ulusların ön plana çıktıkları tüm edebi türler Almanları yeterince tarihi bilgiye sahip kılmıştı. Aslında edebiyatın iç kavramını esas alan bu daldaki yapıtları Gott-sched *Eleştirel Edebiyat Sanatı*’nda oldukça mükemmel bir şekilde ele almış ve aynı zamanda Alman şairlerinin başarılı yapıtlarla tüm dallardaki boşlukları doldurmayı bildiğini kanıtlamıştı. Ve bu böyle sürüp gidiyordu. Her yıl çeşitlerin arttığı görülüyordu, ama aynı zamanda her yıl bir yapıt diğerini şimdiye kadar parlak örnek teşkil ettiği alandan kovuyordu. Şimdi gerçi Homeroslarımız yoktu ama Vergiliuslarımız, Miltonlarımız vardı, bir Pindariusumuz yoktu ama bir Horatiusumuz vardı; Theokritosların da az olduğu söylenemezdi; nihayet ülke içinde de bir karşılaştırma yapılabilmesi için, edebiyat yapıtlarının sayısı gittikçe artarken, dış ülkelerle yapılan kıyaslamalarla insanlar kendilerini değerlendirdiler.

Eğer bu zevk meselelerinin değişken olması bir yana bırakılırsa, akılcı diye adlandırılan görüşün Almanya ve İsviçre’de Protestanların yaşadığı bölge içinde canlanmaya başlamasının bu akım üzerinde etkili olduğu asla tartışma konusu değildi. İnsanın sorabileceği her şeyi, kabul edilmiş ilkelere göre, belli bir düzen içinde, belli bölümler altında aktarma yararlılığını her zaman gösteren okulda öğretilen felsefe dersleri, içeriğinin anlaşılmaz ve insanın işine yaramaz gibi algılanması nedeniyle, aslında saygın bir yöntemin zamana uygun olmayan uygulaması nedeniyle ve çok çeşitli konular hakkındaki inanılmaz genişlikteki kapsamı nedeniyle yabancı, tatsız ve sonunda da gereksiz hale gelmişti. Bazıları, nesnelerle ilgili olarak doğanın insanı ihtiyaç duyduğu güzel ve isabetli duyumlarla donattığı, bizimle yakından ilgilisi olmasa da, birbiriyle yakından ilgili olması gibi, çok genel anlamda yorucu bir çalışma veya araştırma yapmaya gerek olmadan, kenarda köşede kalmış nesnelerin bile ele alınabileceği, kendisinin ve başkalarının çıkarları doğrultusunda kullanılabileceği gibi net bir fikre vardı. Denemeler yapılıyor, gözler dört açılıyor, düşünülüyor,

dikkat ediliyor, uğraşılıyor, çalışılıyor ve insan bulunduğu ortamda doğru yorumlarda bulunuyor, doğru davranışlar sergiliyorsa, onun uzakta bulunan başka şeylerle ilgili olarak konuşma hakkına sahip olduğuna da inanılıyordu.

Böyle bir düşünceye varıldıktan sonra herkes sadece felsefe yapmakla kalmadı, yavaş yavaş kendisini bir filozof olarak görmeye başladı. Yani felsefe, genellemeye varan, insanın ruhsal ve fiziksel deneyimleri hakkında yorumlarda bulunma cesaretini gösteren az ya da çok sağlıklı ve deneyimli bir görüş ortaya koydu. Olayları net görebilen bir zekâ ve nadir bulunan ölçülülük, tüm düşüncelere karşı adil olmak için tamamen orta yolu ve ılımlılığı esas alarak, böyle yazılara ve sözel ifadelere saygı ve güven kazandırdı ve sonuçta tüm fakültelerden, hatta tüm sosyal sınıflardan ve uğraş alanlarından filozoflar çıktı.

Bu yolda teologlar doğal dine[137] yönelmek durumunda kaldılar; doğanın ışığının Tanrı bilgisi, iyileşme ve mükemmelleşme konusunda, bizi teşvik etmek için yeterli olduğu ifade edilince, fazla düşünmeye gerek kalmadan onun lehinde karar verildi. Ölçülü olma prensibinden yola çıkarak tüm semavi dinlere aynı haklar tanındı, bu yüzden bir din diğerine karşı umursamaz ve güvensiz bir tavır takındı. Ayrıca her şey olduğu gibi bırakıldı, mademki Kutsal Kitap insana düşünmek için daha çok konu, insanla ilgili konular hakkında gözlem olanakları sunuyordu, o zaman verilen tüm vaazlarda ve başka dinsel konuşmalarda esas alınabilirdi.

137 Bkz. dipnot 74. (ç.n)

Ancak tüm dünyevi yazarlar gibi bu yapıtın da zaman içinde kaçınamayacağı, başına gelecek özel bir yazgı vardı. Şimdiye kadar bu kitapların en önemlisinin bir ruh tarafından yazıldığına, hem de tanrısal bir ruh tarafından var edilip, adeta yazdırıldığına dair bir inanç vardı. Fakat uzun zamandır hem inananlar, hem de inançsızlar kitabın çeşitli bölümlerinin farklılıklarını bazen eleştirmiş bazen de savunmuşlardı. İngilizler, Fransızlar, Almanlar tarafından Kutsal Kitap az ya da çok sağduyulu, sertlik yanlısı, küstahça ve iyi niyetten uzak bir şekilde ele alınmış, sonra yine her ulusun iyi düşünen ciddi insanları tarafından korunmuştu. Ben kendi açımdan bu kitabı seviyor ve ona değer veriyordum: Çünkü neredeyse ahlaki eğitimimin tümünü yalnızca ona borçluydum, çünkü bu kitapta geçen olaylar, öğretiler, semboller, mesellerin hepsi bende

derin izler bırakmış, şu veya bu şekilde beni etkilemişti. Bu nedenle haksız, alaycı, yanlış yoruma dayanan karşı çıkışlardan hoşlanmıyordum; yine de o zamanlar öyle bir noktaya gelindi ki, birçok bölümün ana tezi karşı çıkmaksızın kısmen kabullenildi, Tanrı'nın insanın düşünce tarzı ve kavrama yeteneğine yöneldiği, hatta ruh tarafından harekete geçirilenlerin bu nedenle karakterlerini, bireyselliklerini yadsıyamayacakları, inek çobanı olarak Amos'un vaktiyle bir prens olan Yeşaya'nın dilini kullanamayacağı söylendi.

Bu duygu ve düşüncelerden, özellikle gittikçe artan dil bilgileri sayesinde, çok doğal olarak bir çalışma türü ortaya çıktı; doğuya özgü yerellikler, uluslar, doğanın ürünleri ve olguları daha ayrıntılı olarak araştırılmaya ve bu şekilde o eski çağlar canlandırılmaya çalışıldı. Michaelis sahip olduğu tüm yeteneğini ve bilgilerini bu alanda kullandı. Seyahat yazıları kutsal yazıları açıklamak için güçlü bir araç oldu, birçok soru hazırlayıp yola çıkan yeni gezginlerden, bu soruları yanıtlayarak peygamberler ve havariler lehinde tanıklık etmeleri beklendi.

Bu arada kutsal yazılar her bakımdan doğal görüşe yaklaştırılsın ve bu yazıların asıl düşünce ve tasarım biçimi genel olarak kavransın diye büyük çaba gösterildi, amaç bu tarihsel ve eleştirel görüş sayesinde bazı itirazları önlemek, bazı ahlaka aykırı şeylere son vermek ve her tatsız ve rahatsız edici alayı etkisiz hale getirmekti; böylece bazılarında tam tersi bir düşünce tarzı belirdi, böyleleri en anlaşılmaz, sır dolu yazıları yorumlarına konu olarak seçtiler ve tahminler, hesaplar ve başka akılcı ve seçkin bileşimler sayesinde, belki bilinmeyen bir şeyi ortaya koymak değil, ama kendilerini güçlü kılmak, eğer yazılar kehanetler içeriyorsa, başarılı olmak ve bu sayede beklenen şeylere inancı haklı çıkarmak istediler.

Saygın biri olan Bengel'in anlayışlı, adil, Tanrı'dan korkan ve mükemmel biri olarak tanınması, onun Yuhanna'nın vahyi için gösterdiği çabalara kararlı bir başlangıç yapmasını sağladı. Derin düşünceye sahip insanlar gelecekte olduğu kadar geçmişte de yaşama ihtiyacı duyarlar. Eğer günümüze kadar geçen zamanın akışı içinde gerçekleşen öngörülere ve hem bugün, hem uzak gelecekte saklı kalan kehanetlere saygı duymazlarsa, dünyanın günlük işleri onlar için pek önemli olamaz. Bize sadece, zaman zaman ortaya çıkan rastlantısal bir dalgalanmayı zorunlu olarak sınırlı bir çerçeve içinde aktaran tarihte eksik kalan bir bağıntı bu sayede açığa çıkar.

Kutsal yazıların kehanet bildiren bölümünden çok hoşlanan kişilerden biri de Doktor Crusius'tu, insan varlığının birbirine zıt özelliklerini, ruh ve zekâyı aynı anda harekete geçiriyordu. Birçok genç kendini bu öğretiye adadı ve gittikçe daha çok dikkat çeken, hatırı sayılır bir kitle oluştu; bu arada Ernesti taraftarlarıyla birlikte hoşlarına giden belirsizliği netleştirmekten çok, tamamen yok etmekle tehdit ediyordu. Bu durumdan çekişmeler, nefret, takip ve hoş olmayan şeyler ortaya çıktı. Ben netlikten yana olan tarafı tutuyor, oldukça övgüye değer hoşgörülü yorum tarzı yüzünden, nihayetinde o yazıların edebi içeriğinin kehanet içeren içeriğiyle birlikte kaybolup gittiğini kendime hatırlatsam bile, onların ilkelerini ve faydalı yönlerini benimsemeye çalışıyordum.

Vaazlarında ve makalelerinde güzel ve temiz bir üslup aracığıyla, belli bir bilinç ve zevk sahibi insanlarda da dine ve ona çok yakın olan ahlak öğretisine coşku ve bağımlılık yaratmaya çalışan Jerusalem, Zollikofer, Spalding gibi adamların çabaları, Alman edebiyatı ve güzel sanatlarla ilgilenen kişilere daha yakın geldi. Hoşa giden bir yazı türü kesinlikle ihtiyaç halini aldı, böyle bir dilin her şeyden önce anlaşılır olması gerektiğinden, çalışmalarında ve yaptıkları işlerde hem uzmanlar, hem de kitle için açık, net, etkileyici bir dil kullanmaya başlayan yazarlar her tarafta görülmeye başlandı.

Tissot adlı bir yabancının olayından sonra, doktorlar bile büyük bir hevesle halkın eğitiminde etkin rol oynamaya başladılar. Haller, Unzer, Zimmermann gibi kişilerin çok büyük katkıları oldu, onlarla ilgili bir şey söylenecekse, özellikle sonuncusuyla ilgili olarak, bu da onların yaşadıkları zaman zarfında etkili olduklarıdır. Onlardan tarih, özellikle de biyografi kitaplarında söz edilmeli: Sadece geride bir şey bırakan değil, bir konuda etkin ve faydalı olup, başkalarını da etkin ve faydalı kılan insan önemini korur.

Hukuk hocaları gençliklerinden itibaren, saraya bağlı soylunun kalem odasından Regensburg meclisine kadar, yazılarda çok süslü bir ifade şeklini benimseyen karmaşık bir üsluba alışıktılar, yazmak zorunda oldukları konuları yazının teknik olarak kurgusunu ve buna bağlı olarak üslubunu çok sıkı bir bağıntı içinde ele alacak kadar kendilerine özgürlük tanıyamıyorlardı. Yine de genç von Moser kendini özgür ve özgün bir yazar olarak kanıtlamıştı, Pütter verdiği konferansların netliği sayesinde hem

konusuna hem de üslubuna bir netlik kazandırmıştı. Onun hocalık yaptığı okuldan ortaya çıkan her şey bu sayede sivrildi. Böyle olunca popüler olmak için felsefeciler de kendilerini açık ve anlaşılır yazmak zorunda hissettiler. Mendelssohn ve Garve ortaya çıkarak, herkesin ilgisini ve hayranlığını kazandılar.

Alman dilinin ve her alanda üslubun geliştirilmesiyle yorumlama yetisi de arttı, o zamanlar dinsel, ahlaksal ve bir de tıbbi konularla ilgili hayran kalacağımız eleştiri yazıları ortaya çıktı; oysa şiir yorumları ve düzeyli edebiyat yapıtlarıyla ilgili yazıların çok kötü olmasa da, çok yetersiz oldukları görülüyordu. Hatta bu durum Literaturbriefe[138] için olduğu kadar Bibliothek der schönen Wissenschaften ve Allgemeine Deutsche Bibliothek[139] için de geçerliydi, bu konuda çok kolaylıkla önemli örnekler vermek mümkün.

138 Lessing, Mendelssohn ve Nicolai tarafından yayımlanan çağdaş edebiyatla ilgili mektuplar. (ç.n.)
139 Nicolai bu iki derginin yayımına başlamıştı. (ç.n.)

Tüm bunlar gerektiğinden çok bir karmaşa yarattığından, bir şeyler üretmeyi düşünen ve kendinden öncekilerin sözlerini ve cümlelerini aynen kullanmak istemeyen herkese, bir an önce yazmayı düşündüğü bir konu bulmaktan başka bir şey kalmadı. Bu noktada da kafamız hayli karışıktı. Kleist'ın bir sözü o sıralar oldukça sık ağızdan ağıza dolaşıyordu. Sık sık çıktığı yürüyüşler nedeniyle kendini sorguya çekenlere, şakacı ve zeki bir üslupla dürüstçe, boş boş dolaşmadığını, imge avına çıktığını söylemiş. Her fırsatta elinde tüfeği, tavşan ya da yabantavuğu avına gitmek üzere yola çıkan, her fırsatı değerlendiren kendi sınıfından erkeklerden farklı olduğunu bu şekilde gösteren, hem soylu hem asker olan bu adama bu benzetme çok yakışmıştı. Bu nedenle Kleist'ın şiirlerinde, her zaman başarılı işlenmemiş olsa da, doğayı hoş bir şekilde anımsatan, böyle iyi seçilmiş tablolara rastlanır. Hatta ciddi ciddi imge avına çıkalım diye bize de öğütler verildi, Apel'in Bahçesi, Sebze Bahçeleri, Rosenthal, Gohlis, Raschwitz ve Connewitz gibi yerler, edebiyat adına av eti aramak için en tuhaf yerler olsa da, sonuçta bizim bir şeyler ortaya koymamıza yaradı. Bu bahaneyle gezintilerimi genellikle yalnız yapıyordum, etrafa bakınan biri ne güzel ne de ilginç sayılabilecek konularla karşılaştığından, gerçekten güzel bir yer olan Rosenthal'de en güzel mevsimde sivrisinekler insanda hassas bir düşüncenin oluşmasına olanak vermediğinden, yorulmak bilmeyen sürekli bir çaba içinde doğadaki sıradan yaşama (bu ifadeyi ben ölüdoğa terimiyle

eşanlamlı olarak kullanıyorum) büyük ilgi duydum; bu dünyada insanın farkına vardığı küçük olaylar aslında fazla bir şey ortaya koymadığından, görüşüm, duygum veya düşüncemin ağırlık kazanmasına göre, onlarda kâh simgesel, kâh alegorik yöne eğilimli bir anlam görmeye alıştım. Sayısız birçok olaydan sadece birini anlatmak istiyorum.

Herkes gibi ben de ismime âşıktım ve bütün genç ve cahil insanların yaptığı gibi adımı her yere yazıyordum. Bir keresinde orta yaşlı bir ıhlamur ağacının düz kabuğuna ismimi güzelce, ince ince kazıyarak yazdım. Sonra Annette'ye duyduğum sevginin en yoğun zamanına rastlayan sonbahar mevsiminde onun adını da benimkinin üzerine özenle kazıdım. Kış mevsiminin sonuna yaklaştığımız sıralarda aklına eseni yapan bir âşık olarak, onu üzmek ve canını sıkmak için hiç yoktan kavga çıkarırdım: Rastlantı bu ya, baharda ağacın bulunduğu yere gittim, tüm şiddetiyle ağacın içine sızan sular, onun adındaki henüz sertleşmemiş harflerin çentiklerinden sızarak akmış, ağacın masum gözyaşları benim ismimin çoktan sertleşmiş hatlarını ıslatmıştı. Yaptığım kabalıklar yüzünden onun sık sık ağlamasına neden olan ben, onu orada ismimin üzerinde ağlar görünce şaşkına döndüm. Yaptığım haksızlıkları ve onun bana karşı beslediği sevgiyi anımsayınca, benim de gözlerimden yaşlar boşandı, ona koşup tekrar tekrar özür diledim, bu olayı şiir formunda kaleme aldım ve her zaman zevkle, duygulanarak başkalarına okumaktan da kendimi alamadım.

Pleiße kıyısındaki bir çoban gibi, böylesi hassas konulara dalıp, her zaman çabucak kendime mal edebildiğim konuları seçerken, Alman şairleri daha önemli ve daha kapsamlı konulara çoktan el atmışlardı.

Alman şiirinin ilk gerçek, önemli ve esaslı konusu Büyük Freidrich'ten ve Yedi Yıl Savaşı'ndan alındı. Temeli bir ulusun önderine, çobanların ve halkların yaşadığı olaylara dayanmayan, hem halkların hem bu halkların çobanlarının önderlerine güven duyma sorunu yokken, onların yaşadıkları olayları ve önderleri konu edinmeyen her ulusal edebiyat yavandır ve yavan kalır. Krallar en son kişiye kadar insanların yazgılarını belirleyip bu yazgıyı paylaştıkları için, bu sayede de yazgıları belirledikleri halde bu yazgıları paylaşmaktan kaçınan tanrılara göre çok daha ilginç oldukları için, kralların önder sıfatını kazandıkları savaşlarda ve tehlike durumlarında anlatılmaları

gerekir. Bu bağlamda edebiyat alanında kendini göstermek isteyen her ulusun bir destanı olmalıdır, bunun illa epik şiir formunda olması gerekmez.

Gleim'ın seslendirdiği savaş şarkıları Alman şiirleri arasında çok önemli bir yere sahiptir, hem olaylarla birlikte, hem de bu olaylardan doğdukları için, ayrıca sanki savaşa katılmış biri en önemli anlarda bu şiirleri kaleme almış gibi bizde çok mükemmel etkiler uyandırdığı için bu böyledir.

Ramler de kralının kahramanlıklarını farklı bir tarzda ve oldukça saygın bir şekilde şiire dönüştürdü. Tüm şiirleri içerik açısından zengindir, iç dünyamızı yücelten önemli konularla bizi ilgili kılar ve bu sayede de kalıcı bir değere sahiptir.

Çünkü işlenmiş bir konunun içeriği, sanatın her şeyi sayılır. Bir dâhinin, geliştirilmiş bir sanat yetisinin, her şeyi istediği biçimde işleyerek zor bir konunun üstesinden gelebileceği yadsınamaz. Ama iyice incelendiğinde, bunun bir sanat eseri olarak beceri isteyen bir iş olduğu her zaman görülür, nihayetinde konunun işleniş tarzının, yetenek, çaba ve çalışma sayesinde konunun önemini bize daha başarılı ve daha güzel bir şekilde aktarması için, sanat eserinin esaslı bir konuyu ele alması gerekir.

Prusyalılar ve onlarla birlikte Almanya'da Protestanların yaşadığı bölge, edebiyat için gerekli böyle bir hazineye sahipti, rakipleri bundan yoksundu ve bu eksikliği sonradan gösterdikleri çabayla gidermeleri mümkün olmadı. Prusyalı yazarlar krallarına karşı besledikleri yüce duyguları anlatma yoluna gittiler, her şeyi onun adına yaptıkları halde, kral yazarlarla hiç ilgilenmeyince, onlar daha büyük çabalar göstermeye başladılar. Çok önceleri Fransız kolonisi sayesinde, daha sonraları da kralın bu ulusun eğitimine ve parasal kurumlarına duyduğu ilgi nedeniyle, Fransız kültürü hatırı sayılır ölçüde Prusya topraklarına girmişti, karşı çıkma ve direnme yolunda teşvik oluşturması nedeniyle, bunun Almanlara faydası dokundu; aynı şekilde Friedrich'in Almancaya karşı duyduğu nefret, edebiyatın gelişmesi için bir şans oldu. Kralın dikkatini çekmek için her şey yapıldı, amaç onun gözünde değerli olmak değil, onun tarafından fark edilmekti; ama bu Alman tarzına uygun olarak, içten gelen sese göre, doğru bulunduğu şekilde yapıldı, kralın Almanların hakkını teslim etmesi, onları takdir etmesi isteniyor ve arzu ediliyordu. Elbette bu gerçekleşmedi ve gerçekleşemezdi de: Çünkü düşünceleriyle yaşayan ve bunun keyfini süren bir kraldan, barbarca bulduğu ve uzun zaman sonra gelişme gösterebilecek

bir şeyden zevk alarak yaşamını geçirmesi nasıl beklenebilir? Elle yapılan ya da fabrikalarda üretilen mallar konusunda, yabancıların mükemmel malları yerine, çok sıradan yerli mallarını kullanmaları için hem kendine, hem de özellikle halkına baskı uygulayabilir; ama bu alanda her şey mükemmellik yolunda hızla ilerleme kaydeder ve böyle şeylerin olgunlaşması için bir ömrün geçmesi gerekmez.

Yine de Yedi Yıl Savaşı'nın gerçek ürünü olan bir yapıttan, Kuzey Almanya'ya özgü mükemmel denecek kadar ulusal içeriğe sahip bir yapıttan burada özellikle saygıyla bahsetmeliyim: Bu, konusunu önemli bir yaşamdan alan ilk tiyatro oyunuydu, bir dönem için tipik olan bir konuyu işleyen bu oyun, bu nedenle de hiç akla gelmeyecek ölçüde etkili oldu: *Minna von Barnhelm*. Klopstock'un ve Gleim'ın aksine, kişisel saygınlığını bir tarafa bırakan Lessing, ne zaman istese elde edeceği ve sahip olacağı bir şeydi bu, çok yoğun bir çalışmayla yorulan kafasını dinlendirmek için tam tersi bir şeye gereksinim duyduğundan, kendini eğlenceli meyhanelere ve dış dünyaya atma cesaretini gösterdi, böylece General Tauentzien'in maiyeti arasına karıştı. Adı geçen oyunun savaş ve barış, nefret ve sevgi arasında yazıldığı kolayca anlaşılır. Bu yapıt bizi edebiyat sanatının şimdiye kadar gezindiği edebiyat dünyasından ve günlük yaşamdan kaynağını alan daha değerli ve daha önemli bir dünyaya yöneltti.

Prusyalıların ve Saksonyalıların bu savaş sırasından birbirlerine karşı duydukları nefret dolu gerginlik, savaşın bitmesiyle yok edilemedi. Sakson vatandaşı, aşırı bir gurura kapılan Prusya vatandaşının kendisinde açtığı yaraların acısını tam olarak şimdi hissedebiliyordu. Politik barış sayesinde, insanlar arasında barış hemen sağlanamıyordu. Adı geçen oyunun bu duruma çok olumlu bir katkısı oldu. Saksonyalı kadınların sevimli ve şirin hali Prusyalıların değerine, saygınlığına ve inadına üstün geliyor, hem önemli şahsiyetler, hem de sıradan kişilerle, tuhaf ve isteksiz insanların mutlu bir şekilde uzlaşması doğru bir biçimde anlatılıyor.

Alman edebiyatıyla ilgili sürekli öne sürülen, tutarsız bu iddialarla okuyucunun kafasında bazı karışıklıklar yarattımsa, o zaman zavallı aklımın içinde bulunduğu karışık durum hakkında bir fikir vermişim demektir; edebiyat dünyamızın bu kadar önemli iki dönemi çatışma halindeyken, ben antik edebiyatın hakkından gelemeden, birçok yeni şeyin baskınına uğradım, artık antik edebiyatı tamamen bir kenara bırakabilmek için bir

nedenim var diye düşünürken, birçok eski şey yakamı bırakmadı. Kendimi adım adım bu zor durumdan kurtarıp, hangi yolu seçtiğimi şimdi elimden geldiğince anlatmaya çalışacağım.

İlk gençlik yıllarıma rastlayan uzun dönemi, etrafımdaki birçok değerli adamla içten gelen bir gayretle çalışarak geçirmiştim. Babama bıraktığım çeyrek formattaki elyazması çok sayıdaki cilt bu durumu yeterince belgeler, birçok deneme, taslak, yarıya kadar yazılmış tasarılar, herhangi bir karar sonucu değil, can sıkıntısından ateşe atılmıştı! Yaptığım görüşmeler, gördüğüm dersler, bazı karşıt görüşler, özellikle yemeklerde beraber olduğum saray danışmanı Pfeil sayesinde, bir konunun önemine ve konuyu ifade ederken özlü ifade tarzına gittikçe daha çok değer vermeyi öğreniyordum, ama ilkini nerede arayacağımı, ikincisine nasıl ulaşacağımı bilmiyordum. İçinde bulunduğum çevrenin dar olması, arkadaşlarımın ilgisizliği, öğretmenlerin mesafesi, kültürlü kent sakinlerinin içedönük yaşamları, hiç önemli olmayan doğayla ilgili konular yüzünden, her şeyi iç dünyamda aramak zorunda kalıyordum. Şiirlerim için gerçek bir temele, duyguya veya fikre ihtiyacım olduğunda, tek çıkar yol iç dünyama dalmaktı; edebi bir yazıyla ilgili olarak bir konu veya olayın özünde ne yattığını doğrudan öğrenmek istiyorsam, bende bir heyecan ve ilgi uyandırmaya elverişli çevrenin dışına çıkmamayı uygun görüyordum. Böylece önce lied formunda veya daha serbest ölçüyle birçok kısa şiir yazdım[140]; düşüncelerimden doğan bu şiirler, geçmişle ilgili şeylerden bahseder ve genellikle nükteli bir ifade tarzıyla kaleme alınmıştır.

140 *Annette* başlıklı şiir kitabı. (ç.n.)

Ve bu şekilde hayatım boyunca değiştirmeden izleyeceğim yol belli oldu, yani amacım hem dış dünyadaki şeyler hakkındaki düşüncelerimi düzene sokmak, hem de iç dünyamda huzur bulmak için beni mutlu eden veya canımı sıkan ya da bir şekilde kafamı meşgul eden şeyleri, bir resim ya da bir şiir haline getirerek bu konularla ilgili bir sonuca ulaşmaktı. Bunun için gerekli yeteneğe, benim gibi doğası sürekli olarak aşırı uçlarda gezinen birinden başka hiç kimsenin daha fazla ihtiyacı olamazdı. Bu yüzden söylediğim her şey, bu küçük kitabın tamamlama cesaretini gösterdiği büyük bir itirafın kırıntılarıdır.

Eskiden Gretchen'e duyduğum sevgiyi, bu kez genç, güzel, sevimli, neşeli, sevgi dolu birine ve insanın kendine gösterilmesinden çok başkasına

göstermekten mutluluk duyduğu her tür saygıyı sunmak için kalbinin bir köşesinde bir süre minik bir azize gibi yer almayı fazlasıyla hak edecek kadar hoş biri olduğunu söylemekten başka ekleyecek bir şey bulamadığım minik Anna'ya duymaya başlamıştım. Onu her gün hiçbir engel olmadan görebiliyordum, yediğim yemeklerin hazırlanmasına yardım ediyordu, hiçbir şey yapmasa bile akşamları içtiğim şarabı getiriyordu, fuar zamanı dışında az sayıda kişinin gittiği küçük restoranın iyi isim yapmış olmasının kanıtı bizim öğlenleri sayısı belli arkadaşlarla yaptığımız sofra başı sohbetleriydi. Orada çeşitli konulardan konuşuyor, eğlenmek için fırsatlar yaratıyorduk. Fakat o, restorandan fazla ayrılma olanağına ve iznine sahip olmadığından, zaman geçirmek biraz sıkıcı hale geliyordu. Zachariä'nin şarkılarını söylüyor, Krüger'in *Dük Michel* başlıklı komedyasını oynuyorduk, bu arada düğümlenmiş bir mendil bülbül yerine geçiyordu, işte bir süre bu şekilde oyalandık. Fakat bu tür ilişkiler masum olduğu ölçüde, zaman içinde sıkıcı olmaya da başlar, ben de kötü bir bunalıma düştüm, sevgilimin canını sıkmaktan eğlence yaratmak, genç bir kızın bağlılık duygularına keyfi ve despotça endişelerle hükmetmek gibi yanlış davranışlara sürüklendim. Edebiyat denemelerimin başarısızlığı, bu konudaki sorulara net bir karşılık bulmamın görünürdeki olanaksızlığı ve beni bir şekilde kıskacına alan her şeyle ilgili kötü ruh halimin hıncını ondan alabileceğim sanısına kapıldım, nasılsa o beni gerçekten yürekten gelen bir sevgiyle seviyor, ondan hoşlanmam için elinden geleni yapıyordu. Nedensiz ve sıkıcı kıskançlık numaralarıyla hem ona hem kendime en güzel günleri zehir ediyordum. İşi sınır tanımayacak kadar acımasızlığa vardırırken, bu duruma o inanılmaz bir sabırla katlanıyordu. Ancak bana utanç verse de, beni çaresiz kılsa da sonunda onu kendimden uzaklaştırdığımı anladım, gereksiz ve nedensiz yere yapmış olduğum aptallıkları şimdi yapmam yerinde olurdu. Aramızda korkunç şeyler geçiyor, hiçbirinde lehime bir gelişme olmuyordu; onu gerçekten sevdiğimi, ondan vazgeçemeyeceğimi o zaman anlamaya başladım. Ona karşı tutkum çoğaldı ve bu durumlarda yaşanabilecek her tür şekle büründü; sonunda genç kızın şimdiye kadar üstlendiği rolde kendimi buldum. Benden hoşlansın diye, hatta başkalarının aracılığıyla onu mutlu etmek için, elimden gelen her şeyi yapmaya çalıştım: Çünkü onu tekrar elde etme ümidimden yoksun kalmayı göze alamıyordum. Ancak artık çok geçti! Onu gerçekten kaybetmiştim, manevi yönden kendime eziyet edeyim diye,

manasızca türlü şekillerde bedenimi ihmal ederek, yaptığım hataların intikamını kendimden aldığım çılgınlıklar, bana hayatımın en güzel birkaç yılını yaşatmayan birçok fiziksel hastalığa yol açtı; şayet edebiyat alanındaki yeteneğim şifa olan yönüyle yardımıma koşmasaydı, belki de tamamen mahvolup giderdim.

Daha önceleri de birçok kez yakışıksız hareketlerde bulunduğumu yeterince anlamıştım. Durduk yerde kalbini kırdığım zavallı kızı gördükçe gerçekten içim sızlıyordu. Hem onun durumunu, hem kendiminkini, hem de kendi çevremizdeki bir başka çiftin mutlu yaşantısını ayrıntılarıyla o kadar sık düşündüm ki, sonunda bu durumu, üzüntü veren ve öğretici bir bedel olarak tiyatro oyunu halinde işlemekten kendimi alamadım. Bundan, elimizde olan tiyatro yapıtlarımın en eskisi, kısa bir oyun olan *Âşık Adamın Ruh Hali* ortaya çıktı, bu oyundaki âşığın masum doğasında ateşli bir aşkın yarattığı tutku hemen fark edilir.

Ancak çocukluğumdan beri ben hep derinliği olan, önemli ve yoğun dünyalardan hoşlanmıştım. Gretchen’le olan hikâyem ve arkasından yaşadıklarımdan sonra zamanında burjuva sınıfının maneviyatını yitirdiği tuhaf labirentlerin farkına varmıştım. Din, ahlak, yasa, sosyal sınıf, insan ilişkileri, alışkanlıklar, hepsi sadece kent yaşamının çok yüzeyindedir. Güzel evlerin sıralandığı sokaklar temiz tutulur, buralarda insanlar yeterince saygın tavırlar sergiler; ama evlerin içine genellikle iç karartıcı bir hava hâkimdir, bir gecede yıkılan ve huzurlu bir ortama göre daha korkunç bir etki uyandıran bazı zayıf duvarlar pürüzsüz dış yüzeyi ince bir tabaka halinde örter. Yakın ya da uzak çevremde iflas, boşanma, baştan çıkarılmış kızlar, cinayet, hırsızlık, zehirlenme yüzünden çok sayıda ailenin mahvolduğunu ya da mahvolmanın eşiğine geldiğini görmüştüm, çok genç olsam da, onlara yardım etmek ya da onları kurtarmak için böyle durumlarda elimi uzatmıştım: Çünkü benim içtenliğim herkese güven duygusu verirdi, sır sakladığım bilinir, her tür fedakârlığı yapar, en tehlikeli durumlarda bile yapılabilecek şeylerin en iyisini yapmaya çalışırdım, bu nedenle konunun kapanması, fırtınanın dinmesi, yapılacak ne varsa hepsini yapmak için genellikle yeterince fırsat bulurdum; bu arada kâh kendi hatalarım, kâh başkaları yüzünden bazı kırıcı ve utanç verici deneyimlerim oldu. Rahatlamak için birçok tiyatro oyunu yazmayı tasarladım ve birçoğunun giriş bölümünü yazdım. Tiyatro oyunlarında gerilimin gelişmesi

her zaman için endişe verici olduğundan ve hemen hemen bu oyunlar trajik bir sonla noktalanacak gibi göründüğünden, her iki oyunu yazma işini bir kenara bıraktım. Bunlardan bitirebildiğim sadece *Suç Ortakları* oldu, bu oyunda neşeli ve gülünç olaylar, karamsar aile tablosunun içindeki korku uyandıran olaylarla iç içe gelişir, bütün olarak üzücü olsa da, ayrıntılarda eğlendirici bir oyundur. Çok sert bir şekilde ifade edilmiş yasadışı olaylar yapıtın estetik yönüne ve ahlaki duygulara zarar verdi, bu nedenle oyun Alman tiyatrosunda kabul görmedi, oysa bu oyunun benzer zafiyetlerden uzak tutulmuş taklitleri büyük ilgiyle karşılandı.

Ancak her iki oyun da, ben bilincinde olmadan üst düzey bir bakış açısıyla yazılmıştır. Bu oyunlar ahlaki suç durumunda ölçülü bir hoşgörüden yana imalarda bulunur, kaba ve sert bir şekilde fazlasıyla Hıristiyanlara özgü şu sözü söyler: Kendini günahsız sayan ilk taşı atsın.

İlk oyunlarıma karamsar bir hava veren bu ciddiyet, beni doğamda kesinlikle var olan çok güzel konuları ihmal etme hatasına düşürdü. Genç bir insan için korkunç sayılabilecek bu deneyimler arasında içimde o anki olaylara üstünlük sağlayan, tehlikeden çekinmek yerine, bile bile tehlikenin üzerine giden cesur bir mizah duygusu gelişti. Bunun nedeni taşkınlık duygusunda yatıyordu, en dinamik yaşlar bu duygudan fazlasıyla hoşlanır ve mizah fars şeklinde ifade edildiğinde, hem olayı yaşarken, hem de hatırlarken insana büyük zevk verir. Bu tür şeyler çok sıradandır, üniversiteli gençlerimizin sözcük hazinesinde bunun adı muzipliktir ve anlam bakımından yakın olmaları nedeniyle soytarılık yapmak yerine, benzer şekilde muziplik yapmak denir.

Böylesi mizahi cesaret gösterileri, zekice ve duyarlı bir biçimde sahnelenirse etkisi büyük olur. Anlık olmaları ve amacın, illa da onsuz olmaz deniyorsa, geleceğe yönelik olmamasıyla entrikadan ayrılır. Beaumarchais bunun değerini bütünüyle kavramıştı, onun *Figaro*'sunun etkileri en çok buna dayanır. Böyle iyi niyete dayanan muziplikler ve şakalar, kendini tehlikeye atmak söz konusu olsa bile soylu amaçlar için yapılıyorsa, bundan ortaya çıkan durumlar, estetik ve ahlaksal açıdan tiyatro adına büyük değer taşır; örneğin *Saka*[141] başlıklı opera belki de şimdiye kadar tiyatroda gördüğümüz en başarılı konuya sahiptir.

141 Luigi Cherubini'nin bu operasının metni *Les Deux Journées* başlığıyla Jean Nicolas Bouilly'ya aittir. (ç.n.)

Günlük yaşamın bitmek bilmez sıkıcılığına neşe katmak için çok sayıda mizah denemelerim oldu, bunlar bazen sonuç vermedi, bazen de benden hoşlanan arkadaşlarımın işine yaradı. Kendi adıma, bunları yazarken bir kez bile belli bir amacım olduğunu hatırlamadığım gibi, bu tür yazılarımın birini sanat yapıtı olarak değerlendirmek aklımın ucundan bile geçmedi; fakat hemen elimin altında bulunan bu tür konuları ele alıp geliştirseydim, ilk yazılarım daha neşeli ve daha işe yarar olurdu. Sonradan bu gruba girecek bazı şeyler yazdım, ama bunlar bölük pörçük ve amaçsız yazılardı.

Duygularımız bize mantığımızdan daha yakın olduğundan ve mantık kendi başının çaresine bakmayı bilirken, duygularımız bizi uğraştırdığından, duygularımızla ilgili meseleler bana her zaman çok daha önemli göründü. Sevgilerin geçiciliği, insan varlığının değişkenliği, ahlaki duyarlılık, yüce ve derin olan her şey hakkında yorulmak bilmeden kafa yordum, bunların varlığımızla kurdukları bağıntı insan yaşamının bilmecesi olarak görülebilir. Bu konuda beni üzen düşüncelerden de bir şarkı, bir epigram veya herhangi bir dizeyle kurtulmaya çalıştım, bu düşünceler fazlasıyla bana ait ve çok özel olaylarla ilintili olduğundan, yazdıklarım benden başka kimsenin ilgisini çekmeyecek şeylerdi.

Bu arada benim dış dünyayla ilişkilerimde kısa bir zaman sonra büyük değişiklikler oldu. Madam Böhme uzun süren üzücü bir hastalıktan sonra sonunda ölmüştü; onu son kez görmeye gittiğimde beni kabul etmemişti. Kocası benden pek hoşnut değildi; ona göre yeterince çalışkan değildim, üstelik çok sorumsuzdum. Benim devlet hukuku dersinde düzgün not tutmak yerine, derste adı geçen yargıçlar, başkanlar ve jüri üyelerinin garip peruklu karikatürlerini defterimin kenarına çizerek, bu muzipliklerle etrafımda ders dinleyen arkadaşlarımı oyalayıp güldürdüğüm kendisine anlatılınca bana çok kızdı. Eşinin ölümünden sonra, eskisinden daha çok içine kapalı bir yaşam sürmeye başladı. Ben de ondan azar işitmemek için gözüne görünmemeye çalıştım. Gellert'in bizim üzerimizde otorite kurmaması büyük bir talihsizlikti. Elbette günah çıkaran papaz rolünü üstlenecek değildi, hepimizin teker teker düşünce tarzını ve hatalarını öğrenmeye vakti yoktu; bu meseleye çok genel bir bakış açısıyla yaklaştığından, bizi dinsel kurumlarla yola getireceğini sanıyordu; bu nedenle bizi her karşısına aldığında, küçük başını öne doğru eğip, ağlamaklı ama tatlı bir sesle, kiliseye düzenli bir şekilde gidip gitmediğimizi, hangi

papazlara günah çıkarttığımızı, kutsal şaraplı ekmek ayinine katılıp katılmadığımızı sormayı alışkanlık haline getirdi. Yaptığı bu sınavdan kötü not aldığımız takdirde azarlanıp kovulurduk; onun bu tutumu ders olacak yerde bizi öfkelendirirdi, yine de bu adama içten bir sevgi duymaktan kendimizi alamazdık.

Beklentiler doğrultusunda kilise faydalı olduğunu kanıtlayacaksa, orada yapılan büyük dinsel törenlerin sırayla, birbiriyle ilintili olarak nasıl yapılması gerektiğini anlaşılır kılmak için, bu olay nedeniyle, ilk gençlik yıllarıma ait bazı şeyler üzerine çalışmayı ihmal etmedim. Protestan ayinlerinde, cemaati birbirine bağlayacak kapsamlı çok az seremoni vardır; bu nedenle cemaat üyelerinin birbirinden ayrılıp, küçük topluluklar kurması ya da kiliseyle bir ilgileri olmadan, yan yana, huzur içinde yurttaşlık görevlerini yerine getirmesi kolaydır. Bu yüzden uzun bir zaman önce kiliseye gidenlerin ve takdis töreninin keyfini sürmek isteyenlerin sayısının günden güne azaldığından şikâyet ediliyordu. Bu iki durumun da, özellikle de sonuncusunun nedeni çok açık; ama bunu söyleme cesaretini kim bulabilir? Biz bir deneyelim bakalım.

Hem ahlaksal ve dinsel konularda, hem de günlük sivil yaşamda, insan kendiliğinden bir şeyler yapmaktan hoşlanmaz; insanın yaptığı işlerin, alışkanlık haline gelmiş bir dizi iş olması gerekir; insan sevdiği ve yaptığı şeyleri, tek tek ve birbirinden ayrı düşünemez, bir şeyi severek tekrarlaması için, yaptığı şeyin ona yabancı olmaması gerekir. Protestan kültünde pek fazla seremoni olmadığından, yapılanlara tek tek bakılırsa, bir Protestanın çok az kutsama eylemine sahip olduğu görülür, hatta bizzat katıldığı bir tek ayin vardır, bu da şaraplı ekmek ayinidir. Çünkü bir Protestan vaftiz törenini uzaktan izler, o arada da bundan çok hoşlanmaz. Takdis törenleri dinde zirvedir, Tanrı'nın olağanüstü lütuf ve merhametinin manevi sembolüdür. Şaraplı ekmek yerken, fani dudaklar cisimleşmiş kutsal bir varlığı almış, ilahi bir yiyeceği dünyevi bir yiyecek halinde tatmış olur. Tüm Hıristiyan kiliselerinde bu böyle yorumlanır, yani şaraplı ekmek, az ya da çok bilinmeyene boyun eğmek, az ya da çok bilinene uyum sağlamak adına yenir; aslında bu, olası ya da olanaksız şeylerin, insanın ne elde edebileceği ne de vazgeçebileceği şeylerin yerine geçen, her zaman için ilahi ve önemli bir olay olarak kalır. Ama bu kutsal tören tek olmamalıydı; hiçbir Hıristiyan, yüreğinde bu sembolik ve kutsal anlamı hissetmezse, amacı

hakiki mutluluğu yaşatmak olan şaraplı ekmeği bu duyguyla yiyemez. Bir Hıristiyan, kendi içindeki dinle, kendi dışındaki kilisenin dinini bir bütün olarak görmeye, birçok parçaya ayrılıp, her bir parçasına kutsallığını, bozulmazlığını ve ebediliğini geçiren şaraplı ekmeği yüce ve genel bir tören olarak görmeye alışmalıdır.

Burada genç bir çift birbirlerine ellerini uzatır, bunu dans etmek ya da karşılaştıklarında selamlaşmak için yapmazlar; papaz onları takdis eder, bu bağ bir daha çözülmez. Aradan çok geçmez, bu çift sunağın eşiğine bir benzerlerini getirir; o da kutsal suyla temizlenir ve kiliseye öyle bir bağla bağlanır ki, bu hayırlı olayı ancak çok korkunç bir isyanla reddedebilir. Çocuk, yaşamında dünyevi işlerin üstesinden gelir, dinsel konularda ise eğitilmesi gerekir. Yapılan sınavda bunları mükemmel bir şekilde öğrendiğini gösterirse, artık gerçek bir yurttaş, hakiki ve gönüllü bir inanan olarak ona kilise kucağını açar, elbette bu da olayın önemine uygun bir tören yapılmadan olmaz. İşte o şimdi inkâr kabul etmez bir Hıristiyandır, ancak şimdi bunun ona ne fayda sağlayacağını, tabii ki sorumluluklarının ne olduğunu da öğrenir. Ama bu arada o insan olarak bazı tuhaf şeylere rastlar, aldığı dersler ve cezalar, iç dünyasının ne kadar düşündürücü durumda olduğunu anlamasını sağlar, hâlâ sürekli olarak alınacak derslerden ve yasaların çiğnenmesinden söz edilir; ama ceza verilmez. Bu noktada, doğal ve dinsel gereklerin çatışması esnasında sürüklendiği büyük bir karmaşa içindeyken, yaptığı iyi ve kötü şeyleri, hatalarını, kuşkularını, kendisini sakinleştirecek, uyaracak, güçlendirecek, aynı zamanda onu sembolik cezalarla terbiye edecek ve nihayetinde günahlarını tamamen silmek için, onu mutlu etmek için, insanlık levhasını temiz ve yıkanmış bir halde kendisine tekrar verecek olan, yalnızca bu işle görevli saygın bir adama güvenmek gibi harika bir çıkış yolu bahşedilir ona. Böylece o birçok dini ayin sayesinde, iyice incelendiğinde bunların çok sayıda ufak ayine ayrıldığı görülür, hazırlanmış ve temiz bir şekilde huzura kavuşmuş halde, şaraplı ekmeği almak üzere diz çöker; ancak uzaktan gördüğü kupa bu yüce olayın gizemini gözünde daha da büyütür, bu, insanı doyuran türden hep ortak bir yeme içme eylemi değil, bu, insanı ilahi içkilere susatan ulvi bir yemektir.

Oysa delikanlı her şey bu kadar diye düşünmez, yetişkin bir adam da aynı şekilde! Çünkü biz dünya işlerinde nihayetinde kendimize güvenmeye

alışmışız, bu konuda bile her zaman bilgi, anlayış, kişilik yeterli olmaz; dinsel konularda ise asla öğrenmenin sonu yoktur. Genellikle kendini bir kez olsun gerçekten ait olduğu yerde hissetmeyen içimizdeki yüce duygu, bir de dışardan gelen şeylerin etkisinde kalır, öyle ki bizim kendi öz varlığımız gerekli olan öğüt, teselli ve yardıma ulaşmakta güçlük çeker. Fakat bunun için hazırlanmış bir ömre yetecek kadar çare vardır, anlayışlı ve inançlı bir adam devamlı olarak şaşıranlara doğru yolu göstermek, ıstırap çekenleri kurtarmak için bekler.

Yaşam boyunca denenen şey, ölümün eşiğinde iyileştirici tüm gücünü on misli göstermelidir. Çocukluktan beri yapılagelen ve güven duygusu veren bir alışkanlıkla, hasta biri bu sembolik ve manalı güvenceleri içtenlikle kabullenir, o anda kendisi için her dünyevi güvence kaybolurken, ilahi bir güvence sayesinde kendisine sonsuza dek mutlu bir varoluş müjdesi verilir. O artık tanrısal şeylerle aracısız bağlantı içinde olmak sayesinde, ondan fışkıran sonsuz mutluluklara kavuşmak için, ne düşman bir unsurun ne de kötü niyetli bir insanın nurlu bir bedenle etrafını sarmasına engel olabileceğine tamamen inanmış hisseder kendini.

En sonunda insanın tüm bedenini ilahi kılmak için ayaklar da merhemlenip kutsanır. Ayaklar, olası bir iyileşme durumunda, içine nüfuz edilemeyen bu dünyevi ve sert zemine temas etmekten tiksinti duyar. Şimdiye kadar kendilerini çeken yere basarak uzaklaşsınlar diye, onlara mucizevi bir hız kazandırılır. İşte burada güzelliklerine kısaca değindiğimiz, aynı değere sahip kutsal törenlerin parlayan çemberi sayesinde, beşikle mezar rastlantısal bir şekilde birbirlerinden istediği kadar uzakta bulunsunlar, yine de sürekli bir döngü içinde birbirine bağlıdır.

Fakat bütün bu zekâ ürünü mucizeler, diğer meyveler gibi doğal bir toprakta yetişmediğinden, ne ekilir, ne dikilir ne de büyütülür. Onlar başka bir bölgeden dualarla getirtilmeli, bu da herkesin her zaman başaracağı bir şey değildir. Bu sembollerden en önemlisi, anlatılan eski dinsel hikâyelerde karşımıza çıkar. Bir insanın diğerinin karşısında yukarısı tarafından korunduğunu, hayırlı ve kutlu kılınabildiğini söylerler. Fakat bu doğal bir yetenek gibi görünmesin diye, bu önemli ve zor bir ödeve bağlı lütuf, hak sahibinden bir başkasına aktarılır, bir insanın sahip olacağı en büyük varlık, kendisinin elde edemeyeceği ve ulaşamayacağı şeylerin manevi miras yoluyla yeryüzünde edinilip ebedileştirilmesidir. Hatta papazın takdis

töreninde, bu kutsal törenleri etkili kılmak için gerekli her şey vardır, bu sayede cemaat ayrıcalıklı olur, ona düşen inanmak ve güvenmekten başka hiçbir şey yapmamaktır. Böylece papaz, öncüllerinin ve ardıllarının arasında yerini alır, hem de en yüce takdisçiyi temsil eden kişilerin arasında ulu bir şekilde, sanki saygı duyduğumuz şey kendisi değil, yaptığı iştir ya da önünde diz çökmek için verdiği işaret değil, bizim için ettiği hayır duadır, dünyevi herhangi bir şey, hele hele günahkâr ya da ahlaktan yoksun bir varlık, onu zayıf düşürüp güçsüz kılamayacağı için, gözümüze daha ilahi ve doğrudan gökten inmiş gibi görünür.

Oysa Protestanlıkta, bu gerçekten akla dayalı bağıntı, bahsedilen sembollerin bir kısmının hakiki sayılmayıp, çok az bir bölümünün geçerli sayılmasıyla nasıl da parçalandı! Ayrıca bizi birinin sıradanlığıyla diğerinin yüce değerine nasıl hazırlayacaklar?

Çocukluğumda, yıllardır ailemizin günah çıkardığı iyi, yaşlı ve güçten düşmüş bir papazdan din dersi[142] aldım. Din dersi kitabını, bunun açıklamasını ve bir günahkârın hak yolunu bulması konularını gayet iyi biliyordum, İncil'in güçlü kanıt niteliğindeki bölümlerinin hepsine hâkimdim, ancak hiçbirinden sağladığım bir fayda yoktu; iyi yürekli ihtiyarın büyük sınavı geleneksel usülde yaptığını öğrenince bütün keyfim kaçtı, konuya karşı ilgimi yitirdim, son haftayı çeşitli eğlencelerle geçirdim, benden yaşça büyük bir arkadaşımdan ödünç aldığım papazın notlarının yazılı olduğu kâğıtları şapkamın içine koyup, zevkle ve inançla ifade edebileceğimi sandığım şeyleri öylesine okudum.

142 Johann Georg Schmidt (1694-1781). (ç.n.)

Günah kürsüsüne yaklaştıkça, iyi niyetimin ve çabamın, bu önemli konudaki can sıkıntısı ve bilinçsizlikten kaynaklanan ihmalim yüzünden felce uğradığını gördüm. Bazı ufak tefek kusurlarımın olmasına rağmen çok büyük bir hata yapmamış olduğumun bilincindeydim, işte bunları azaltan da bu bilinçti, çünkü içimde bulunan ve azim ve sebatla yine de sonunda eski alışkanlıklarıma hâkim olması gereken moral gücünü anımsatıyordu bana. Günah kürsüsünde çok önemli bir şeyi itiraf etmek zorunda olmadığımız, hatta bunu yapmak istesek bile, bunun hoş karşılanmayacağı bize öğretilmişti ve bu yüzden Katoliklerden daha iyi bir durumdaydık. Oysa ben bunu doğru bulmuyordum, böyle bir olanak varken anlatmak isteyebileceğim çok ilginç dinsel çelişkilerim vardı. Bunu yapamayacağım

için, durumumu iyice açıklayan, anlayış sahibi bir adama tek tek söylememin yasak olduğu şeyleri genel olarak itiraf eden bir günah çıkartma metni kaleme aldım. Fakat ben günahlardan arınılan o eski Yalınayaklılar Manastırı’na girip, içinde ruhanilerin bu amaçla bulundukları o garip parmaklıkları olan odacıklara yaklaşırken, zangoç bana kapıyı açtğında kendimi o dar ve kapalı odada ruhani büyükbabamın karşısında buldum, bana genizden gelen güçsüz sesiyle başla dediğinde, bir anda aklımın ve duygularımın ışığı söndü, gayet iyi ezberlediğim günah çıkarma söylevimin dudaklarımdan dökülmeye niyeti yoktu, mahcup bir şekilde elimdeki kitabı açtım ve tesadüfen herkesin rahatlıkla ezberden söyleyebileceği kadar çok bilinen yeri[143] kitaptan okudum. Günah çıkardıktan sonra hiçbir şey hissetmeden oradan ayrıldım ve ertesi gün ebeveynimle kudas ayinine gittim ve birkaç gün böyle bir törene yakışır şekilde davrandım.

143 Bkz. İncil, Matta; 6, 25: *Gökte uçan kuşlara bakın! Ne eker, ne biçer, ne de ambarlarda yiyecek biriktirirler. Göksel babanız yine de onları doyurur.* (ç.n.)

Ama bunun arkasından, bazı dogmalarımız yüzünden güçleşen, esasını birçok yoruma açık İncil’deki sözlerden alan dinimiz yüzünden, ben içinde kuşku taşıyan insanlarda baş gösteren, sonra evhama dönüşen, bunları en uç noktada sabit fikirlere vardıran bir rahatsızlık geçirdim. Düşünceleri ve yaşam tarzlarıyla düzgün bir hayat sürdükleri halde Kutsal Ruh’a karşı günah işledikleri düşüncesinden ve böyle bir şeyi yapmış olmak korkusundan kurtulamayan birçok insan tanımıştım. Aynı şey şaraplı ekmek ayini konusunda başıma geldi. Hak etmediği halde şaraplı ekmeği yiyen biri, Tanrı’nın bedenini yemiş, kanını içmiş olur sözü çok erken yaşlarda üzerimde korkunç bir etki uyandırmıştı. Ortaçağı anlatan tarih kitaplarında, ilahi kararlar ve kızgın demirler, kor ateşleri, kaynar sularla yapılan çok garip sınavlar ve İncil’de bahsi geçen, günahsızlara iyi geldiği halde günahkârları şişirip çatlatan pınarla ilgili okumuş olduğum korkunç her şey hayalimde canlanıyor, sahte söz, ikiyüzlülük, yalan yere yemin, Tanrı’ya küfür gibi, layık olmayan birine en kutsal törende dert olabilecek her şey çok korkunç bir tablo oluşturuyordu; daha da korkunç olan, kimsenin kendisini değerli ilan edememesi, sonunda her şeyi bir dengeye oturtacak olan günahların bağışlanması durumunun, bazı koşullara bağlı olması ve insanın bunları özgürce sağlayacağından emin olamamasıydı.

Bu karamsar kuşku beni hayli üzüyordu, beni yeterince rahatlatmak isteyen açıklamalar anlamsız ve boş geldiğinden, içimdeki endişeler ürkütücü bir boyut kazandığından, Leipzig'e gider gitmez, kiliseyle ilgili bağlarımı tamamen koparmanın yollarını aramaya koyuldum. Bu yüzden Gellert'in uyarıları da bende çok baskı yarattı, bizim insanı bezdiren tavırlarımızdan kurtulma ihtiyacını duyan ve zaten kısa ve özlü konuşmaya çalışan Gellert'i bu tür tuhaf sorularla sıkıştırmak, aynı şekilde neşeli anlarımda bunları düşünerek utanmak istemediğimden, sonunda kilise ve sunakla ilgili bu vicdan korkusunu tamamen arkamda bıraktım.

Gellert kendi inançlı ruhuna uygun olarak ahlakla ilgili görüşlerini kaleme almıştı, yazdıklarını zaman zaman herkese okur, bu sayede dinleyicilere karşı onurlu bir şekilde sorumluluğunu yerine getirmiş olurdu. Gellert'in yazıları uzun zaman Almanların etik kültürüne temel oluşturmuştu ve onun yapıtını basılmış halde görmek herkesin özlemiydi, fakat bu, ancak bu değerli adamın ölümünden sonra gerçekleşebileceğinden, hayattayken onun derslerini dinlemek, büyük mutluluk sayılıyordu. Onun ders saatlerinde felsefe derslerinin yapıldığı konferans salonu tıklım tıklım dolu olurdu, güzel ruhu, temiz iradesi, kendimizi iyi hissetmemiz için bu soylu adamın gösterdiği çabalar, biraz boğuk ve hüzünlü bir sesle verdiği öğütler, yaptığı uyarılar ve ricalar bir an için etkili olurdu; ama bu etki uzun süreli olmazdı, bir de işi alaya alan bazı tipler vardı, onun bu yumuşak tavrının sinir bozduğunu düşünerek, bizi de durumdan kuşku duymaya sürüklerlerdi. Ben Leipzig'e gelmiş bir Fransızın büyük rağbet gören bu adamın ilkeleri ve düşünceleri konusunda bilgi edindiğini hatırlıyorum. Kendisine gereken raporu verdiğimizde kafasını sallamış, gülümseyerek şöyle demişti: *"Laissez le faire, il nous forme des dupes."*[144]

144 Bırakalım bizim için aptalları eğitmeyi sürdürsün. (ç.n.)

Böylece çevrelerinde saygın bir şeyin bulunmasına katlanamayan değerli insanlar da, Gellert'in bizim üzerimizdeki ahlaki etkisini zaman zaman bozmak için ellerinden geleni yapıyorlardı. Bazen onun, kendisine özellikle tavsiye edilen soylu ve zengin Danimarkalıları diğer öğrencilerden daha iyi yetiştirdiği ve onlarla fazla ilgilendiği öne sürülüyordu; bazen de bu genç delikanlılara kardeşinin evinde öğle yemeği için sofra hazırlatmasında kendisinin bir çıkarı olduğunu ya da onlara iltimas geçtiğini söylüyorlardı. Uzun boylu, gösterişli, iriyarı, kısa süre evli kalmış, biraz kaba biri olan ve

eskrim öğretmeni olduğu söylenen kardeşi, Gellert’in aşırı hoşgörüsü yüzünden, bu soylu konuklara sözde zaman zaman sert ve kaba davranışlarda bulunuyormuş; bu sefer de bu delikanlılarla ilgilenmek gerek diye düşünüyor, mükemmel biri olan Gellert’in temiz adını öyle yerden yere vuruyorlardı ki, sonunda biz bu adamla ilgili olarak kafamız karışmasın diye ona karşı ilgisiz kalıp, gözüne görünmemeye çalıştık; yine de her zaman bindiği uysal beyaz atıyla önümüzden geçerken, ona büyük bir saygıyla selam verdik. Sağlığı için gerekli sporu yapsın diye bu atı ona elektör prens armağan etmişti; bu da ona çok layık görülen bir armağan değildi.

İşte böylece benim için hiçbir otoritenin kalmadığı, tanıdığım ya da düşündüğüm en önemli ve değerli kişilerden kuşku duyduğum, onlarla ilgili ümitsizliğe kapıldığım devre yavaş yavaş yaklaşıyordu.

II. Friedrich bana göre hâlâ daha yüzyılımızın ileri gelen şahsiyetlerinin hepsinden üstündü, büyükbabamın evinde olduğu gibi Leipziglilerin yanında da onu beğendiğimi söyleyememek bana çok garip geliyordu. Elbette Leipzigliler savaşın bedelini çok ağır ödemişlerdi; bundan dolayı bu savaşı çıkaran ve sürdüren bir hükümdar hakkında iyi duygular beslememeleri çok doğaldı. Onun önemli biri olduğunu kabul etmekle birlikte, değerli biri olduğunu asla kabullenmiyorlardı. Söylediklerine göre, büyük olanaklarla bir şeyler başarmak marifet değilmiş; ülkeyi feda edip, para harcayıp, kan döktükten sonra, herkes istediğini gerçekleştirebilirmiş. Friedrich planlarının ve yapmış olduğu işlerin hiçbirinde büyük bir adam olduğunu kanıtlamamış. Kendisinin söz sahibi olduğu işlerde hep hata yapmış, onun olağanüstü başarısı da bu hataları giderme yoluna gidince ortaya çıkmış; herkes sıklıkla yapılan hataları akıllıca tamir etme yetisine sahip olmayı istediği için, iyi bir isim yapmış. Yedi Yıl Savaşı ayrıntılarıyla incelenirse, kralın o mükemmel ordusunu lüzumsuz yere feda ettiği ve o yıkıcı savaşın uzayıp gitmesinden onun sorumlu olduğu hemen anlaşılırmış. Gerçekten büyük bir hükümdar ve ordu komutanı, düşmanlarının hesabını çok daha çabuk görürmüş. Onlar bu düşüncelerinde haklı olduklarını kanıtlamak için, yadsıyamayacağım birçok ayrıntıya giriyorlardı, ben de bu dikkate değer prense karşı çocukluğumdan beri beslediğim mutlak saygının yavaş yavaş kaybolduğunu görüyordum.

Leipzigliler beni büyük bir adama hayran olmak duygusundan nasıl uzaklaştırdıysalar, o sıralar edindiğim yeni bir dost da, o zamanki hemşerilerime karşı beslediğim saygıyı oldukça azalttı. Bu dostum yeryüzünde rastlanabilecek en ilginç adamlardan biriydi. Adı Behrisch olup, genç Kont Lindenau'ya özel öğretmenlik yapıyordu. Dış görünümü de yeterince ilginçti. Otuzlu yaşların sonlarında, zayıf, düzgün bir fiziğe sahip, oldukça büyük burunlu, yüz hatları çok belirgin biriydi. Peruk dediğimiz takma saçı, sabahtan gece yarısına kadar başından çıkarmaz, çok şık giyinir, asla kılıcını beline takmadan, şapkayı koltuğunun altına almadan sokağa çıkmazdı. Hoşça vakit geçirmeyi, daha doğrusu vakit geçirmek için hiç yoktan bir şeyler yaratmayı bilmek gibi eşsiz bir yeteneğe sahip insanlardan biriydi. Yaptığı her şeyi, eğer davranışları doğuştan biraz yapmacık olsa, yapay denebilecek bir yavaşlık ve tereddütle yapardı. Yaşlı bir Fransız gibiydi, Fransızcayı çok güzel ve rahat okuyup yazardı. En büyük zevki saçma sapan şeylerle ciddi ciddi uğraşmak, aklına düşen anlamsız herhangi bir şeyi sonuna kadar gerçekleştirmeye çalışmaktı. Örneğin sürekli olarak gri takımlar giyerdi, takımlarındaki her bir parça çeşitli kumaşlardan yapıldığından, yani renk açısından ton farkları olduğundan, o grinin bir tonunu daha giysisine ekleyebilmek için günlerce düşünür, sonunda bunu başarıp, bu konuda kuşkulu davranan bizleri utandırırsa, büyük sevinç duyardı. Sonra da bizim yaratıcılıktan yoksun olduğumuz ve onun yeteneğinden duyduğumuz kuşku üzerine bize çıkışır, uzun nutuklar çekerdi.

Ayrıca iyi eğitim görmüş biriydi, özellikle çağdaş dillere ve bu dillerin edebiyatlarına hâkimdi, yazısı da çok güzeldi. Bana karşı çok iyi davranırdı; hep benden yaşça büyük kimselerle arkadaşlık etmeyi sevdiğimden ve bu duruma alıştığımdan, onunla hemen dostluk kurdum. Benim kendisine yeterince iş çıkaran can sıkıntımı ve sabırsızlığımı yatıştırmaya çalışmaktan zevk duyduğundan, benimle görüşmek onun için hoş bir eğlenceydi. Edebiyat sanatından çok anlayan biriydi, iyi, kötü, ortalama ya da şöyle böyle yazılar hakkında oldukça genel bir yorum yapabilirdi; fakat onun bu yorumları her zaman olumsuzdu, üstelik benim o dönemin yazarlarına karşı beslediğim bir parça inancı da, şu ya da bu yazarın yazıları ve şiirleri hakkında şakacı ve alaycı ifadelerle ortaya koyduğu duygusuz saptamalarla tamamen yok ederdi. Yazılarıma olumlu yaklaşırdı, hiçbirini bastırmamam

şartıyla istediğimi yazmama karışmazdı. Buna rağmen yazdığım şeylerden iyi bulduklarını temize çekerek, onları bana güzel bir cilt halinde armağan edeceğine söz verdi. Bu iş bize vakit geçirmek için son derece güzel bir olanak yarattı. O daha uygun kâğıtlar bulup, kendi kendine kenar boşluklarının ne kadar olacağına karar verip, yazının biçimini saptayıp, karga tüyünü bulup, yontup mürekkebe batırıncaya kadar aradan haftalar geçer, o arada hiçbir şey yapılmamış olurdu. İşte o her defasında böyle törenle yazı yazmaya koyulunca, zamanla gerçekten çok güzel bir elyazması ortaya çıkardı. Şiirlerin başlıklarını gotik harflerle, dizeleri de Saksonların dikey elyazısıyla yazarak, her şiirin sonuna, örneğini bir yerden aldığı veya kendiliğinden bulduğu uygun bir süs koyar, bunları bu gibi şeylerde kullanılan ağaç damga veya baskı klişelerinin figürlerine süslü bir şekilde benzetmeyi bilirdi. Bu işleri yaparken her şeyi göstermesi, bu kadar güzel bir elyazısıyla, hem de hiçbir baskı makinesiyle yapılmayacak şekilde edebiyata mal olduğumu görmek mutluluğunu, eğlenceli ve coşkulu bir dille övmesi, bana yine çok güzel anlar yaşamak fırsatını verirdi. Diğer yandan onunla görüşmek, sahip olduğu güzel bilgiler nedeniyle daima farkında olmadan benim için öğretici oldu, kendisinin hareketli ve sert doğamı yatıştırması bakımından da manevi yönden bana çok iyi geldi. Ayrıca kaba şeylere karşı büyük nefret duyardı, son derece garip şakalar yapmakla beraber, asla kaba ve bayağı değildi. Hemşerilerinden tuhaf bir şekilde hoşlanmaz, onların yaptığı her şeyle esprili bir dille alay ederdi. Bazılarının komik taklitlerini yapmaktan özellikle hiç bıkmazdı; her birinin dış görünüşünde mutlaka alaya alınacak bir taraf bulurdu. Böylece, örneğin biz onunla pencereden dışarıya bakıyorsak, gelip geçenlere kusur bulur, hepsini yeterince eleştirdikten sonra, onların düzgün görünümlü insanlar duygusunu vermeleri için ne tarzda giyinmeleri, ne şekilde hareket etmeleri gerektiğini uzun uzun, ayrıntılarıyla açıklayarak saatlerce oyalanabilirdi. Onun bu tip önerileri genellikle biraz uygunsuz ve zevksiz şeylerdi, öyle ki biz, alaya alınan adamın o andaki halinden çok, onun varsayım olarak kılığını ve tavırlarını değiştirecek kadar delilik etmesi durumunda bürüneceği görüntüye gülerdik. Bu gibi konularda o en ufak bir kötü niyet beslemez, ama son derece acımasız davranırdı. Misilleme olarak biz de ona, kendisinin dış görünümüne bakılacak olsa, dans öğretmenliği yapan bir Fransıza değilse de, üniversitede dil hocalığı yapan birine benzediğini söyler, onu üzmekten geri durmazdık. Ona bu şekilde takılmamız saatler

sürecek bir tartışmayı başlatan bir işaret olur, o kendisiyle yaşlı bir Fransız arasındaki olağanüstü farkı açıklamaya çalışırdı. O esnada, gardırobunu değiştirip düzgün bir hale getirmek için, bizi birçok saçma sapan önerilerde bulunmaya zorlardı.

Daha güzel ve daha özenli bir şekilde temize çekildiklerini gördükçe, daha büyük bir hevesle yazmayı sürdürdüğüm yazılarımın konusu artık tamamen doğal ve gerçek olaylara yönelmeye başladı; konular her zaman önemli olmasa bile, dostum bana bir dizeyi karga tüyü ve çini mürekkebiyle Hollanda kâğıdına yazmanın ne demek olduğunu, bunun için ne kadar zaman, yetenek ve emek sarf edildiğini, bunların boş ve anlamsız şeyler için harcanmaması gerektiğini sık sık hatırlattığından, şiirlerimi temiz ve kesin ifadelerle yazmaya çalışıyordum. Bu arada o daima yazılmış bir defteri açarak, bazı bölümlerde nelerin fazlalık olduğunu ayrıntılarıyla incelemeye çalışır, gerçekten böyle bir durumla karşılaşmamasını, bizim adımıza başarı sayarak överdi. Sonra kitap basımından büyük bir nefretle bahseder, dizgicileri taklit eder, onların hareketleri, ellerini oradan oraya aceleyle uzatmalarıyla alay eder, bu çalışma tarzından edebiyat adına birçok felaket çıkarırdı. Buna karşın yazı yazan birinin zarafetini ve duruşundaki soyluluğu yüceltir, bunu bize göstermek için, hemen oturup yazı yazıyormuş gibi yapar, biz onu örnek alıp, onun gibi masada oturmuyoruz diye doğal olarak bizi azarlardı. Derken yeniden yazı yazan biriyle dizgici arasındaki karşıtlığa dönüp, yazılmaya başlanmış bir mektubu baş aşağı çevirerek, bir metni aşağıdan yukarıya veya sağdan sola doğru yazmanın hiç doğru bir şey olmadığını, oysa böyle şeylerin ciltler dolduracak kadar fazla olduğunu anlatmaya çalışırdı.

İşte böyle zararsız çılgınlıklarla değerli vaktimizi ziyan ederken, elimizden tesadüfen bizi herkesin diline düşürecek ve ismimizi lekeleyecek bir iş çıkacağı kimsenin aklına gelmezdi.

Gellert galiba ders vermeyi sevmezdi, gerek düzyazı gerek şiir üslubu hakkında ders vermeyi canı isterse, bunu çok az sayıdaki seçtiği öğrenciyle yapardı, biz bu öğrencilerin arasına katılma hakkına sahip değildik. Bu yüzden ders programımızda oluşan boşluğu, isim yapmış, genç, dinamik ve faal biri olarak üniversitede olduğu kadar kentte de birçok dostu olan Profesör Clodius kapatmaya çalışıyordu. Artık onun üstlendiği derslere bizi bizzat Gellert yönlendiriyordu, fakat esasında bize göre aralarında fazla bir

fark yoktu. O da sadece ayrıntılara eleştiri getiriyor, yazdığımız yazıları kırmızı mürekkeple düzeltiyordu, böylece biz birçok yanlış arasında bocalıyor, doğru hakkında hiçbir fikir sahibi olamıyorduk. Kısa yazılarımdan birkaçını ona götürdüğümde, onları fena bulmadı. Ancak tam o sıralar bana evden bir mektup geldi, dayımın düğünü[145] için mutlaka bir şiir yazıp göndermemi istiyorlardı. Oysa ben kendimi böyle şeylerden zevk aldığım o gamsız ve rahat dönemden çok uzaklaşmış hissediyordum, karşılığında para kazanamayacağımdan, yazacağım şiiri gösterişli bir konuyla süslemeyi düşündüm. Bu niyetle, Frankfurtlu bir hukukçunun evlenmesiyle ilgili olarak bütün Olymposluları bir araya topladım, hem de bunu böyle saygıdeğer bir adamın düğününe yakışacak bir ciddiyetle yaptım. Venüs'le Themis onun yüzünden birbirleriyle kavgaya tutuştular; fakat aşk perisinin Themis'e oynadığı bir oyun üzerine, tartışmayı öteki kazandı, tanrılar da onun evlenmesine karar verdiler.

145 Avukat Johann Jost Textor. (ç.n.)

Bana göre bu şiir hiç fena olmadı. Evden de şiiri beğendiklerini belirten güzel bir mektup alınca, şiiri yeniden özenle temize çektikten sonra, götürüp Clodius'a gösterdim, amacım onun takdirini kazanmaktı. Ancak bunu yapmakla hiç doğru davranmamıştım. Konuyu fazlasıyla ciddiye aldı, bu şiirin özünde yatan esprili yönü dikkate almadan, insanları ilgilendiren böyle küçük bir olay için, tanrıların bu kadar çok harcanmasının son derece büyük bir hata olduğunu, böyle mitolojik figürlerin kullanılmasının, daha doğrusu kötüye kullanılmasının, herkesin ufak hesaplar peşinde olduğu devirlerden kalma kötü bir alışkanlık olduğunu, ifade şeklimi bazı yerlerde abartılı, bazı yerlerde bayağı bularak şiirin birçok yerini kırmızı mürekkeple çiziktirmekten geri kalmadığı halde, yine de çok az düzeltme yaptığını söyledi.

Gerçi böyle şiirler derste isim verilmeden okunup eleştirilirdi; ancak herkes birbirini gözetlediğinden, talihsizliğe uğrayan bu tanrılar toplantısının benim eserim olduğu sır olmaktan çıktı. Yine de Clodius'un eleştirisi, kendimi onun yerine koyduğumda tamamen doğru göründüğünden, bir de yakından incelediğimde, bu tanrıların boş bir hayal ürününden başka bir şey olmaması doğal diye düşününce, Olymposluların hepsinden soğudum, bütün o efsanevi Pan-theon'u bir tarafa attım, ondan

sonra da benim kısa şiirlerimde sahneye çıkan yegâne tanrılar Amor ve Luna oldu.

Behrisch'in alaylarına hedef olan kişiler arasında Clodius en baştaydı; zaten onun gülünç yanlarını bulmak zor sayılmazdı. Kısa boylu, biraz güçlü ve tıknaz vücutlu olup, hareketleri sert, konuşması heyecanlı, davranışları tutarsızdı. Bütün bunlar onu hemşerilerinden farklı kılıyordu, yine de hemşerileri iyi özellikleri ve güzel ümitler vaat etmesi nedeniyle ona içten bir ilgi gösteriyorlardı.

Yapılacak törenlere şiir yazma işiyle genellikle o görevlendirilirdi. Od diye adlandırılan bu şiirlerde o, Ramler'in yazdığı ve yalnız onun kalemine yakışan bir tarzı örnek alıyordu. Fakat Clodius onu taklit eden biri olarak, en çok Ramler'in kullandığı yabancı sözcüklere yoğunlaşmıştı, bu sözcükler, Ramler'in şiirlerine hem konunun önemi hem de şiirlerin üslubu bakımından yakıştığından, herkesin hem kulağına, hem ruhuna, hem de hayal gücüne çok olumlu etkisi olduğundan, şiirler ustalıklı bir gösterişle ortaya çıkıyordu. Oysa Clodius'un şiirinin, insanın ruhunu herhangi bir şekilde yüceltebilecek bir ayarda olmaması nedeniyle, bu sözcükler onunkilerde kulağa yabancı geliyordu.

Birçok kez bu tip şiirlerin güzelce basılıp, büyük takdir gördüğüne bizzat tanık olduk; putperestlerin tanrılarını şiirimize konu seçmemize engel olan kişinin, sıra kendisine gelince, Yunanlıların ve Romalıların sözcüklerinden Parnassos Dağı'na çıkan merdivene basamaklar oluşturmasını son derece itici bulduk. Sık sık tekrarlanan bu sözcükler belleğimize iyice yerleşti, bir gün neşeli bir anımızda, lahana bahçelerinde oturmuş çok güzel bir pasta yediğimiz sırada, güç ve kudret ifade eden bu sözcüklerin hepsini, pastacı Hendel için yazacağım bir şiirde kullanmak aniden aklıma geldi. Düşünmemle yazmam bir oldu! İşte o şarapevinin bir duvarına kurşunkalemle yazmış olduğum bu şiiri, aynı şekilde buraya da geçiriyorum.

Ey şöhreti güneyden kuzeye uzanan Hendel adlı yiğit,
Övgü dolu şarkıların kulaklarına gelen sesini işit!
Yaratıcı dehanla yaptığın pastalar fırında kabarıyor,
Hem Galliler hem de Britanyalılar durmadan onları arıyor.

Kahveler okyanus misali karşında dökülüyor,
Hymettos balından daha tatlı akıyor.
Senin şu pastanen tüm güzel sanatların eşsiz bir timsali,
Duvarlarındaki ödüllerle anlatıyor cihana şu misali:
Taçsız da olsa Hendel burada hep mutlu olmuştur,
Sahnedeki her oyun için herkesten sekiz kuruş soymuştur.
Sen ölünce küllerin ihtişamla parlasın,
Vatanseverler senin katakompunda ağlasın.
Fakat sen yaşa! Yatağın soylu nesline yuva olsun,
Bedenin Olympos kadar yüce, Parnassos kadar sağlam
olsun.
Yunan phalanks'ı vermesin Roma toplarıyla el ele,
Dokunmasınlar Germanyamızla, Hendel'imize.
Senin ıstırabınla hepimiz acı duyar, sevincinle coşarız,
Esin perilerinin yurdu Hendel'in mabedine koşarız.

Bu şiir, duvarları çirkinleştiren birçok başka şey arasında hiç fark edilmeden uzun süre orada kaldı ve biz şiirle doya doya eğlendikten sonra, başka konulara daldık, şiir tamamen aklımızdan çıktı. Bu olaydan uzun bir süre sonra Clodius *Medon* adlı yapıtıyla sesini duyurdu, Medon'un bilgeliğini, hoşgörüsünü ve erdemlerini son derece gülünç bulduk, aynı şekilde oyunun ilk sahnelenişinde çok alkış toplamasını da. Ben hemen o akşam şarapevinde toplandığımızda, beyitler halinde bir giriş bölümü yazdım; burada bir soytarı, iki büyük çuvalla sahnenin ön kısmına çıkıp, çuvallardan birini sağ, diğerini sol tarafına bırakarak birkaç espri yapıp, arkasından izleyicilere bu torbaların içinde oyuncuların, seyircilerin gözlerine serpeceği hem ahlaki hem de estetik kum bulunduğunu, çuvallardan birinin karşılığı para olmayan iyiliklerle, diğerinin de hiçbir art niyet gütmeyecek şekilde ifade edilmiş duygularla dolu olduğunu söyler. Soytarı bunları dedikten sonra isteksizce uzaklaşır, birkaç kez tekrar geri döner, seyircilere gözlerini kapamaları için yapmış olduğu uyarıyı ciddi bir tavırla tekrarlar, her zaman onların dostu olduğunu, onlarla ilgili iyi duygular beslediğini anımsatır ve buna benzer birçok şey daha söyler. Bu

öndeyiş hemen arkadaşımız Horn tarafından şarapevinde oynandı, ama bu tamamen bizim aramızda kaldı, bir kopyası bile yoktu ve çok geçmeden o tek nüsha da kaybolup gitti. Soytarıyı çok güzel canlandıran Horn'un aklına, bir gün benim Hendel için yazmış olduğum şiire birçok dize daha eklemek gelmiş, öncelikle de bu dizelerde *Medon*'a[146] göndermelerde bulunmuştu. Bu dizeleri bize okudu, fakat bundan pek bir zevk almadık, çünkü yazdığı dizelerde hiçbir incelik göremedik ve şiirin ilk halindeki ruhun kaybolduğunu düşündük. Bizim ilgisiz kalışımızdan, hatta eleştirimizden hoşlanmayan arkadaşımız, şiirin hem yenilik içerdiğini, hem de esprili olduğunu düşünen başkalarına şiirini göstermiş olmalıydı. Şiirin birçok kopyası yazıldı, Clodius'un *Medon*'unun şöhreti nedeniyle hızla okuyucunun eline geçti. Genellikle şiiri kimse beğenmedi, şiiri yazanlar son derece ayıplandı (bunun bizim grubun işi olduğu da kısa sürede öğrenilmişti): Cronegk ve Rost'un Gottsched'e saldırısından beri böyle şeyler bir daha olmamıştı. Zaten biz daha önceden kabuğumuza çekilmiş, adeta baykuşların öbür kuşlar karşısındaki durumuna düşmüştük. Dresden'de de bu konu iyi karşılanmadı, bizim için can sıkıcı olmasa da ciddi sonuçlar doğurdu. Kont Lindenau bir süredir oğlunun eğitiminden sorumlu Behrisch'ten zaten tam olarak memnun değildi. Gerçi bu küçük delikanlı hiç ihmal edilmiyor, öğretmenleri ona günlük derslerini verirken Behrisch ya genç kontun odasında ya da en azından yan odada bulunuyor, onunla birlikte üniversitedeki derslere düzenli olarak gidip geliyor, gündüzleri onsuz sokağa çıkmıyor, bütün gezintilerinde ona eşlik ediyordu, bizleri Apel'in Yeri'nde bulmak her zaman mümkün olduğundan, her hava almaya çıktıklarında biz de onlara katılıyorduk; işte bu durum herkesin dikkatini çekiyordu. Behrisch de bize alıştı, genellikle akşamları saat dokuza doğru öğrencisini uşağa teslim ettikten sonra, bizi şarapevinde bulur ve buraya her zaman iskarpinlerinden konçlu çorabına, belindeki kılıcından koltuğunun altındaki şapkasına kadar tam tekmil gelirdi. Onun yaptığı şakaların ve çılgınlıkların sonu yoktu. Örneğin arkadaşlarımızdan biri, beraber olduğu güzel bir kızla ancak o saatte buluşabildiği için, her akşam saat onda çıkıp gitmeyi alışkanlık haline getirdi. Hiçbirimiz onun gitmesini istemezdik, çok iyi eğlendiğimiz bir akşam Behrisch onu bırakmamayı aklına koydu. Saat on olur olmaz, arkadaşımız ayağa kalktı ve hoşça kalın dedi. Behrisch arkasından seslenip, hemen onunla birlikte gitmek istediğini, biraz beklemesini rica etti.

Arkasından çok hoş bir şekilde önce gözlerimizin önünde duran kılıcını aramaya başladı, sonra da beceriksizliği yüzünden, çok uğraştığı halde bir türlü kılıcını beline takamadı. Başlangıçta bu hareketi öyle doğal yaptı ki, hiç kimsenin aklına işin içinde bir oyun olduğu gelmedi. Fakat o, konuyu zenginleştirsin diye, sonunda işi daha da aşırıya kaçırarak kılıcı bir sağ tarafına bir bacaklarının arasına doğru uzatınca, kimse kahkahasını tutamadı, bir an önce gitmek için acele eden, aynı şekilde neşeli biri olan arkadaşımız da bize uydu; Behrisch onun buluşma saati geçinceye kadar işi uzattı, böylece hepimiz ta gece yarısına kadar neşe içinde eğlenip, keyifli sohbetler ettik.

146 Christian August Clodius'un yapıtı. (ç.n.)

Ne yazık ki Behrisch'in ve onun sayesinde de bizim, herkesin zannettiği kadar kötü olmayan birkaç kıza ilgimiz vardı; fakat bu yüzden biz de çok iyi anılmıyorduk. Bizi zaman zaman onların bahçesinde görmüşlerdi, genç kontla gezintiye çıktığımızda da yolumuzu oraya düşürürdük. Bütün bunların hepsi bir araya getirilip, kontun babasına anlatılmıştı. Sözün kısası, Kont Lindenau zaten oğlunun eğitiminden sorumlu kişiden iyilikle kurtulmanın yolunu arıyordu, ama aslında bu bir şans oldu. Behrisch, düzgün kıyafeti, bilgisi, yeteneği ve hiç kimsenin kuşku duymadığı dürüstlüğü sayesinde çok sayıda önemli şahsiyetin sevgi ve saygısını kazanmış biriydi, onların tavsiyesiyle Dessau veliaht prensinin eğitmenliğiyle görevlendirdi[147], böylece her yönden mükemmel bir prensin şatosunda kalıcı bir başarı elde etti.

147 Behrisch, Anhalt-Dessau dükü III. Leopold'un hizmetine girmiş ve onun evlilik dışı oğlu Waldersee kontu Franz Anton Johann Georg'un eğitmenliğini üstlenmişti. (ç.n.)

Behrisch gibi bir arkadaştan ayrılmak benim için çok önemliydi. O beni bir yandan şımartırken, diğer yandan eğitirdi, benimle ilgili olarak güzel bulduğu şeylerin topluma faydalı hale gelebilmesi için, onun yakınımda olması gerekiyordu. Beni yerinde olan her tür güzel ve kibar davranışa yönlendirip, sosyal yetimi ortaya çıkarmanın yolunu bilirdi. Fakat bu tip konularda kontrolü kendi kendime sağlayamadığımdan, yalnız kaldığımda, tekrar o eski dağınıklığıma ve dik başlı yapıma geri dönüyordum, çevremin benden hoşnut olmadığı düşüncesiyle mutsuzluğum gittikçe artıyordu. Fazlasıyla keyfi davranışlarım yüzünden, benim için faydalı olabilecek şeyleri kötü buluyor, bu yüzden iyi ilişkiler içinde olduğum insanları kendimden uzaklaştırıyor, bir şeyi yapmak veya yapmamak, bir şeyle

gereğince ilgilenmemek ya da yetersiz ilgilenmek yüzünden hem ben kötü duruma düşüyordum, hem de başkaları; bu nedenle birtakım iyi insanların benden deneyimsiz biri diye söz ettiklerini duyuyordum. İyi düşünme yetisine sahip herkes de, benim dış dünyayı anlatan yapıtlarımı okuyunca aynı şeyi söylüyordu. Bunları elimden geldiğince inceliyor, ama kayda değer çok şey bulamıyordum ve okunabilir hale gelmeleri için kendimden bir şeyler katmak durumunda kalıyordum. Dostum Behrisch'i de birçok kez deneyimin ne olduğu konusunda bana açıklamada bulunsun diye sıkıştırmıştım. Fakat onun derdi yalnızca çılgınlık yapmak olduğundan beni oyaladı, bunu iyice düşündükten sonra sonunda bana şöyle bir açıklamada bulundu: Aslında gerçek deneyim, tam anlamıyla deneyimli birinin, deneyimlerini deneyerek, deneyimli olmasından başka bir şey değildir. Bunun üzerine ona fena halde çıkışıp, açık konuşmasını istedik, o da bize bu sözlerin altında ancak deneyim sahibi olduktan sonra kavrayabileceğimiz büyük bir sır yattığını söyledi, konuşmasına bu tarzda devam etti: Çünkü on beş dakika boyunca bu şekilde konuşurken bana mısın demedi; ona göre deneyim gittikçe artarak gerçek bir deneyime dönüşürmüş. Bu komik sözlere inanmadığımızı görünce, bu tarzda kendini ifade etmeyi ve karşısındakileri etkilemeyi en çağdaş ve en önemli yazarlardan öğrendiğini söyledi, bu yazarlar rahat bir sükûnetin insanı sükûnete kavuşturduğunu, sessizliğin sessizlik içinde daha da sessizleşebileceğini bize hatırlatmışlardı.

İyi bir çevrede takdir gören bir subay rastlantı sonucu tatilde aramızdaydı, Yedi Yıl Savaşı'na katılmış, çok düşünceli ve deneyimli biri olarak herkesin güvenini kazanmıştı. Onunla arkadaşlık kurmam zor olmadı, sık sık gezintiye çıktık. Bu arada deneyim sözcüğü belleğimde adeta sabit fikir haline gelmiş, buna açıklık getirme ihtiyacı da tutkuya dönüşmüştü. Her zamanki açıksözlülüğümle, ona içinde bulunduğum huzursuz ruh halinden bahsettim. O da gülümseyerek, sorularımı sırayla ele alıp, hem kendi hayatı, hem de yakın çevremizdeki insanlarla ilgili birçok şey anlatma inceliğini gösterdi; deneyim denen şeyin, çok güzel düşüncelerimizin, arzularımızın ve planlarımızın ulaşılmaz olduğuna ve bu tür hayaller kurarak bunlardan coşkuyla bahseden birinin deneyimsiz sayılması gerektiğine bizi ikna ettiğini söyledi, onun anlattıklarından anladığım da elbette bu kadarla sınırlı kaldı.

Fakat o dürüst ve mert biri olduğu için, bana kendisinin bu hayalleri kurmaktan vazgeçmediğini, kendisinde artakalan o bir parça inanç, sevgi ve ümit sayesinde hâlâ iyi bir durumda olduğunu söyledi. Sonra bana kendisinin katıldığı ölçüde savaştan, savaş meydanlarından, ordu akınlarından, çarpışmalardan bahsedip, bu konuyla ilgili birçok şey anlattı; bu korkunç olaylar, bir tek kişiyle ilintili olduğunda, bana garip bir şekilde önemli geliyordu. Sonra, kısa bir süre önce sarayda meydana gelen ve bizim masal gibi dinlediğimiz olaylardan bahsetmesini istedim. II. August'un güçlü bir beden yapısına sahip olduğunu, çok sayıda çocuğu olduğunu, ölçüsüz para harcadığını, sonra veliahtının sanat ve koleksiyon meraklısı olduğunu, Kont Brühl'ün son derece ihtişama düşkün biri olduğunu, ihtişam adına yapılan şeylere tek tek bakıldığında her birinin bir zevksizlik örneği olduğunu, verilen birçok ziyafetin ve yapılan parlak eğlencelerin hepsinin Büyük Friedrich Saksonya'ya girince birden sona erdiğini anlattı. Artık o kraliyet şatoları yıkılmış, Brühl'ün parlak güzellikleri yok olmuş, bütün bunlardan geriye yalnızca baştan başa harap, güzel bir yurt kalmıştı.

Benim düşüncesizce yapılan o zevk ve sefa âlemlerine şaşırdığımı ve ondan sonra ortaya çıkan felakete üzüldüğümü görünce, deneyimli bir insanın böyle şeylerin hiçbirine şaşmaması ve yürekten bir ilgi göstermemesi gerektiğini söylediğinde, o zamana kadarki deneyimsiz dünyamda bir süre daha kalmak için büyük bir arzu duydum, o da bana bu konuda hak verdi ve şimdilik benden olumlu deneyimlerle ilgilenmemi, olumsuz olanları da, beni huzursuz ediyorlarsa, olabildiğince kendimden uzak tutmamı ısrarla rica etti. Bir keresinde yine genel olarak deneyimden bahsedildiğinde, ben kendisine dostumuz Behrisch'in o komik cümlelerini tekrarladım, gülümseyerek başını salladı ve şöyle dedi: "İşte, sözler bir kez ağızdan çıktı mı, ne hal aldıkları görülüyor! Bu sözler insana o kadar komik, hatta o kadar budalaca geliyor ki, bunlara akıllıca bir anlam yüklemek hemen hemen olanaksız; yine de bir deneme yapılabilir."

Israrımı sürdürünce, o her zamanki anlayışlı ve neşeli tavrıyla şöyle dedi: "Yorumda bulunup ifade etmem için, Behrisch'in tarzını sürdürmeme izin verirseniz, o, deneyimin bilinmesi arzu edilmeyen şeylerin öğrenilmesinden başka bir şey olmadığını, en azından bu dünyada bunun böyle olduğunu söylemek istemiş gibi geliyor bana."

Sekizinci Kitap

Behrisch'ten her bakımdan çok farklı olsa da, bazı yönleriyle ona benzetilebilecek biri vardı; Oeser'den bahsediyorum, o da ömrünü rahat bir iş yaparak düşler içinde geçiren biriydi. Dostları bile onun iyi bir yeteneğe sahip olduğu halde, gençlik yıllarını tembellik ederek geçirdiğini, bu yüzden sanatını mükemmel bir teknikle uygulayabilecek bir olgunluğa erişememiş olduğunu sessizce itiraf ediyorlardı. Buna rağmen yaşına göre yine de çalışkan biri olduğu söylenebilirdi, onu tanıdığım uzun yıllar içinde gerek buluş, gerekse çalışma azmi yönünden bir eksiği yoktu. Onu gördüğüm ilk anda oldukça ilgimi çekmişti; oturduğu daire de tuhaf ve sezgisel bir biçimde bana son derece cazip gelmişti. Evine eski Pleissenburg Şatosu'nun sağ köşesinden helezon şeklindeki, yenilenmiş, güzel bir merdivenle çıkılırdı. Oradan sol tarafa dönünce, kendisinin müdürü olduğu, resim akademisinin aydınlık ve geniş salonlarına girilirdi; fakat yanına gitmek için dar ve karanlık bir geçitten geçilir, geçidin sonunda ona ait odalara varılırdı, geniş bir buğday ambarıyla bu odalar arasından geçerek geçit son bulurdu. İlk oda kendisinin her zaman çok beğendiği ressamlar tarafından, geç dönem İtalyan ekolünde yapılmış resimlerle süslüydü. Birkaç soyluyla birlikte ondan özel ders aldığımdan, burada resim yapmamıza izin verilirdi, bazen az sayıda kitabın, sanat ve doğa koleksiyonlarının yanı sıra, onu yakından ilgilendiren daha birçok şeyin bulunduğu odasının yanındaki, iç tarafta kalan odaya da girerdik. Burada her şey çok zevkli ve sade bir şekilde yerleştirildiğinden, birçok şeye yer bulabilmek mümkün olabilmişti. Mobilyalar, dolaplar ve dosyalar zarif ve sade olup, hiçbirinde bir fazlalık göze çarpmıyordu. Bize özellikle tavsiye ettiği ve sürekli tekrarladığı ilk şey, sanat ve el emeğimizi birleştirerek ortaya koyduğumuz şeylerde sadelikten ayrılmamaktı.[148] Rokoko tarzı süslemelerden olduğu kadar barok tarzı zevklerden de nefret eden biri olarak, diğer odaların döşendiği mobilyaların daha güzel ve daha sade

biçimleriyle zıtlık oluşturan eski gravür ve desen örneklerini bize gösterirdi, onun etrafındaki her şey bu ilkelere uygun olduğu için bu sözlerle bu öğretilerin üzerimizde güzel ve kalıcı bir etkisi oldu. Ayrıca hem çevresindeki insanların, hem de devlet yöneticilerinin birçoğunun gözünde saygın biri olması nedeniyle, yeni binalar inşa edileceği ya da eskileri onarılacağı zaman hep fikri sorulduğundan, bize kendi düşüncelerinin ürünü olan yapıları gösterme olanağına da sahipti. Çok daha büyük bir ustalık isteyen bağımsız işlere girişmek ve bu işleri tamamlamaktansa, belli bir amaç ya da kullanım için resim yapmayı daha çok yeğliyordu. Bundan dolayı kitapçılar herhangi bir yapıt için büyüklü küçüklü gravürler istediklerinde, bunları yapmaya daima hazırdı; aynı şekilde Winckelmann'ın ilk kitaplarındaki süslemelerin desenleri de ona aitti. Fakat genellikle sadece resimlerin taslağını çizer, Geyser de bunların büyük bir ustalıkla baskılarını yapardı. İnsan figürleri pek mükemmel denemeyecek ortalama özelliklere sahipti. Çizdiği kadınlar hoş ve sevimli, çocuklar da oldukça naif bir ifadeye sahipti; sadece erkekler pek başarılı değildi, düşünce yönünden zengin ama flu ve ayrıntıya girmeyen tarzı, genellikle Lazzaroni'nin resmindeki erkekleri anımsatırdı. Biçimden ziyade ışık, gölge ve figür zenginliğine daha fazla önem verdiğinden, kompozisyonları genellikle insanın üzerinde iyi bir etki bırakırdı; yaptığı ve ortaya çıkardığı şeylerin hepsinde özel bir incelik göze çarpardı. Önemli, alegorik ve çağrışım uyandıran şeylere karşı, kendisinde kök salmış eğilimin önüne geçemediği ve geçmek de istemediği için, eserleri daima insana bir şeyleri duyumsatır, bu yüzden de resimleri sanatsal ve teknik yönden sahip olamadıkları mükemmelliğe ifade bakımından ulaşırdı. Her zaman tehlikeli olan bu yolla, ara sıra iyi denebilecek bir üslubun sınırlarına yaklaşır, ama bunun ötesine geçemezdi. Çok ilginç fikirler ve gerginlik yaratan esprilerle amacına ulaşırdı; en iyi yapıtlarında bile biraz mizahi bir yön vardı. İnsanlar zaman zaman böyle şeylerden hoşlanmadığını belli edince, bunun acısını yeni ve daha da tuhaf bir espriyle çıkarırdı. Daha sonraları büyük konser salonunun girişinde, kendi tarzına uygun olarak, elindeki mum söndürme makasını bir muma doğru uzatan ideal bir kadın resmi sergiledi, herkes de acaba bu tuhaf peri mumu temizlemek mi, yoksa söndürmek mi istiyor diye tartışınca son derece mutlu oldu, bu arada çeşitli muziplikler yaparak, birçok esprili yorumda bulundu.

148 Johann Joachim Winckelmann'ın (1717-1768) *Heykel ve Resim Sanatında Yunan Yapıtlarının Taklidi Hakkında Düşünceler* başlıklı kitapçığında öne sürdüğü ilke. Winckelmann'ın "Yunanlıların ustalık eserlerinin en önemli özelliği soylu sadelik ve sessiz büyüklüktür." şeklindeki ifadesi klasik sanatı tanımlayan bir içeriğe sahiptir. (ç.n.)

Ama benim zamanımdaki yeni tiyatronun inşaatı çok büyük bir heyecan uyandırdı, çok yeni olan sahne perdesi olağanüstü hoş bir etki yarattı. Benzer sahnelerde genellikle havada süzülen esin perilerini Oeser bulutlardan yere indirmişti. Şöhret mabedinin avlusunu Sophokles ve Aristophanes'in heykelleri süslüyordu, heykellerin etrafında bütün çağdaş oyun yazarları toplanmıştı. Tüm sanat tanrıçaları da buradaydı, hepsi değerli ve güzeldi. Şimdi sıra perdenin ilginç tarafında! Perdenin açık olan orta kısmında, uzaktaki mabedin giriş kapısı görünüyordu ve ince bir ceket giymiş bir adam, etrafıyla ilgilenmeden yukarda adı geçen grupların arasından geçerek doğruca mabede yürüyordu; sadece arkadan göründüğü için pek fazla dikkat çekmiyordu. Bu adam galiba ne geçmişte ne gelecekte benzeri olmayan, kendine borçlu olduğu başarısıyla ölümsüzlüğe doğru ilerleyen Shakespeare'di. Bu eser yeni tiyatronun büyük zemininde yapıldı, orada sık sık Oeser'in etrafında toplandık, ben de ona *Musarion*'un baskı öncesi provalarını okudum.

Bana gelince, resim yapma konusunda fazla bir ilerleme kaydetmedim. Onun derslerinin ruhumuz ve zevkimiz üzerinde bir etkisi oldu, ama resim yapma tarzı, benim gibi sanat ve doğa konularında henüz bilinçlenmemiş birinde sıkı ve disiplinli bir çalışma aşkı uyandıracak kadar teşvik edici değildi. Yüz ve bedenle ilgili olarak biçimlerden çok bunlarla ilgili görüşlerini, bunların birbirine orantısından çok duruşlarını anlatırdı. Sonra bize insan tipleri tarif eder, onları yaptığımız resimlerde canlandırmamızı isterdi. Eğer karşısındakiler işe yeni başlamış öğrenciler olmasa, belki bu güzel ve doğru bir yöntem olabilirdi. Bunlardan dolayı onun üstün bir öğretme yetisine sahip olmadığını söylemek mümkün olsa bile, onun çok akıllı, görmüş geçirmiş, kıvrak bir zekâya sahip olmasının, kendisini daha yüce bir anlamda öğretmen kıldığını kabul etmek gerekiyordu. Yetersiz kaldığımız yönleri gerçekten iyi görürdü; bunları yüzümüze vurmaktan hoşlanmaz, övgüsünü de yergisini de az ve öz sözlerle ima etmeye çalışırdı. O zaman biz de konu neyse, üzerine kafa yormak zorunda kalırdık, bu sayede de birçok konuda çabucak görüş sahibi olduk. Örnek verirsem, bir keresinde mavi kâğıt üzerine, anlatılan ilkeler doğrultusunda siyah ve beyaz

tebeşirle, çok özenerek bir çiçek buketi yaptım, boyayı kısmen yayıp, kısmen çizgiler halinde gölgeleyerek küçük resmi etkili hale getirmeye çalıştım. Ben bu tarzda epeyce uğraştıktan sonra Oeser bir ara arkama geçip, “Daha çok kâğıt!” diyerek, hemen uzaklaştı. Yanımdaki arkadaşımla, onun ne demek istediği konusunda kafa patlattık: Çünkü yarım tabaka kâğıt üzerine yaptığım çiçek buketinin etrafında yeterince boşluk vardı. Uzun uzun düşündükten sonra, siyah ve beyaz rengi birbirine karıştırıp kâğıdın mavi rengini tamamen kapatmakla, yarı gölge zemini bozup, hem de büyük bir çabayla, gerçekten hoş olmayan bir resim ortaya çıkardığımı nihayet fark ettiğimizde, onun ne demek istediğini galiba anladık. Ayrıca perspektif, ışık, gölge hakkında yeterince, ama yine iş öğrendiğimiz ilkeleri uygulamaya gelince, kafa çalıştırıp, yorulacağımız şekilde bize ders vermekte kusur etmezdi. Sanatçı olmayacağımıza göre, amacı galiba bir sanat eserini ortaya çıkarma derdine düşmeden, bir sanat eserinin gerekleri konusunda bilgilenmemizi, görüş ve zevk sahibi olmamızı sağlamaktı. Zaten çalışkanlık bana göre bir şey değildi, çünkü ben kolay elde edebileceğim bilgilerden başka bir şeyden zevk almazdım, belki tembellik yapmadım, ama zamanla isteksizlik duymaya, bilgi edinmek resim yapmaktan daha kolay olduğundan, onun bizi istediği şekilde yönlendirmesiyle ilgilenmemeye başladım.

O sıralar Argenville’in *Ressamların Yaşamı*[149] adlı yapıtı Almancaya çevrildi; bu kitabı çıkar çıkmaz alıp, dikkatle okudum. Oeser bundan hoşlanmış olmalı, bize büyük Leipzig koleksiyonlarından bazı dosyalar görme olanağını tanıdı, bu sayede hepimizde sanat tarihine karşı bir ilgi uyandı. Ancak bu uygulamalar da bende onun düşündüğünden farklı bir etki uyandırdı. Sanatçının işlediği bazı konular bende edebi bir yetenek açığa çıkardı, bir şiir için bir gravür nasıl yapılıyorsa, ben de gravürler ve desenler için, bu resimlerdeki insanların bir önceki ve bir sonraki hallerini hayalimde canlandırarak şiirler yazmaya başladım, kısa bir zaman sonra da onlara çok yakışan kısa bir lied yazmayı başardım, böylece sanatları birbiriyle ilintili olarak incelemeye kendimi alıştırmaya başladım. Hatta bazen şiirlerimin betimlemeye dönüşmesi şeklinde yaptığım hatalar, sonradan sanat dalları arasındaki farka dikkatimi yoğunlaştırarak birçok şeyin bilincine varınca, benim için faydalı oldu. Böyle kısa şiirlerden

birçoğu Behrisch'in derlediği şiirler arasında yer aldı; ne yazık ki onlardan bugüne kalan olmadı.

149 Yapıtın özgün başlığı, *Abrégé de la vie des plus fameux peintres.* (ç.n.)

Oeser'i gördükçe tanık olduğumuz, onun içinde yaşadığı sanat ve zevk ortamı, bize gittikçe daha saygın ve hoş göründü; rahmetli olmuş ya da halen hayatta olan sanatçılarla ilgili anılarını anlatmaktan hoşlanırdı, onlarla dostluğu ya eskiye dayanıyordu ya da halen sürmekteydi; Oeser birine bir kez saygı duydu mu, o kişiye karşı tavrını bir daha değiştirmez, hep aynı ilgiyi sürdürmeye devam ederdi.

Fransızlar arasında en çok Caylus'ün beğenildiğini duyduktan sonra, bize bu alanda çalışan Almanları da tanıttı. Bu arada Profesör Christ'in, hem meraklı, hem koleksiyoncu, hem uzman, hem de bu işlerle uğraşan biri olarak sanat adına güzel hizmetlerde bulunduğunu, bütün bilgisini bu işlerin gelişmesi için kullanmış olduğunu öğrendik. Oysa Oeser'in pek değerli bulmadığı Alman sanatının oldukça çocuksu başlangıç dönemiyle fazla ilgilendiğinden ve bir keresinde Winckelmann'a karşı asla affedilemeyecek ölçüde çirkin davranışlar sergilediğinden dolayı Heinecken'in adı anılmazdı. Hocamız Lippert'in katkılarından ise yeterince bahsederek, dikkatimizi onun bu alandaki çabalarına çekerdi. Oeser'in söylediğine göre, heykeller ve büyük anıtlar bütün güzel sanat bilgilerinin hem temeli, hem zirvesi olsa da, onların hem orijinalleri, hem de kalıpları nadiren görülebiliyordu, buna karşın Lippert bize kıymetli taşlardan küçük bir dünya tanıtmıştı, bu dünyada antik dönem sanatçılarının açıkça görülen katkılarının, başarılı buluşlarının, amaca uygun kompozisyonlarının, konuyu zevkle ele alış biçimlerinin daha çarpıcı, daha anlaşılır olduğunu, ayrıca bu kadar çok sayıdaki eserin karşılaştırmaya daha çok olanak sağladığını söylüyordu. Biz bunlarla izin verildiği ölçüde ilgilenirken, dikkatimiz Winckelmann'ın İtalya'daki yüksek sanat yaşamına çevrildi, onun ilk yazılarını büyük bir heyecanla elimize aldık: Çünkü Oeser ona taparcasına saygı duyuyordu ve bu duyguyu bize de geçirdi. Gerçi ironik ifadelerle karışık hale gelen ve çok özel düşüncelerden ve olaylardan bahseden bu kısa makalelerin gizini pek çözemedik; ancak Oeser bizi bu konuda fazlasıyla etkilediği ve ayrıca bize güzel, zevkli ve hoş şeylerle ilgili temel bilgiler verdiği için bu yazıların içeriğini genel olarak anladık, bunun üstüne Winckelmann'ın susuzluğunu giderdiği pınardan

faydalanmayı büyük mutluluk saydığımızdan, böyle yorumlara daha büyük bir güvenle yaklaşmaktan gurur duyduk.

Bir kentte iyilik ve adalet konusunda aynı görüşte olan çok sayıda kültürlü insanın bulunması o kent için büyük bir şans sayılır. İşte Leipzig bu üstünlüğe sahipti, orada henüz görüş ayrılıkları yaşanmadığından, barış içinde bu durumun keyfi sürülüyordu. Çok deneyimli bir uzman olan gravür koleksiyoncusu Huber'in Alman edebiyatının değerini Fransızlara da tanıtmak gibi olumlu bir yönü daha vardı; birikim sahibi bir meraklı olan Kreuchauff, tüm sanat camiasının dostu olduğundan, koleksiyonların hepsini kendinin sayardı; Winkler sahip olduğu değerli şeylerden haklı olarak duyduğu mutluluğu başkalarıyla paylaşmaktan hoşlanırdı; benzer şekilde başkaları da aynı düşünceyle yaşıyor ve çalışıyordu; sanat yapıtlarını incelerken, aralarında bulunduğum kadarıyla, anlaşmazlığa düştüklerini hatırlamıyorum: Her zaman sanatçının yetiştiği okul, yaşadığı dönem, doğanın kendisine bahşettiği yetenek, sanatında ulaşabildiği seviye onaylayıcı bir biçimde ele alınırdı. Bu arada işlenen konuların din, dünya, köy, kent, doğa ya da ölüdoğayla ilgili olması bir önem taşımazdı; önemli olan yapıtların sanat yönünden dikkate değer olup olmamasıydı.

Bu sanatseverler ve koleksiyoncular, durumları, düşünce tarzları, yetenek ve olanakları bakımından daha çok Hollanda ekolüyle ilgileniyor görünseler de, bir taraftan gözlerini kuzeybatılı sanatçıların sonsuz yeniliklerine alıştırmaya çalışıyor, diğer taraftan ümit ve saygı dolu bakışlarını güneydoğulu sanatçılardan ayırmıyorlardı.

Sadece ailemin beklentilerini karşılayan üniversite, benimkileri karşılamadığı halde, bana yaşamımın en büyük mutluluğunu verecek konular hakkında esaslı bilgiler edindirdi; oldukça önemli teşvikler gördüğüm yerlere ait izlenimler de benim için daima çok hoş ve değerli oldu. Eski Pleißenburg Şatosu, akademinin salonları, öncelikle de Oeser'in oturduğu daire, aynı şekilde Winkler'in ve Richter'in koleksiyonları hâlâ bütün canlılığıyla gözümün önündedir.

Orta yaşlı insanlar kendi aralarında hep bilinen şeyleri konuşarak sohbet ederken, genç bir adam ancak gelişigüzel bilgiler edinir, sonra duyduklarını kafasında düzene sokmak gibi güç bir işi başarmak zorunda kalarak çok sıkıntı yaşar. Bundan dolayı diğerleriyle beraber ümitle etrafımızda yeni bir ışık ararken, çok şey borçlu olduğumuz bir adam sayesinde buna kavuştuk.

İnsanın ruhunu çok mutlu eden iki şey vardır: Seyretmek ve düşünmek. Fakat seyretmek için her zaman bulunamayan değerli bir konu ve sıra dışı önemli bir eğitim gerekir. Oysa düşünmek için gerekli olan şey duyarlılıktır; düşünce içeriği kavrar, eğitimin aracı da budur. Bu yüzden, çok seçkin bir düşünürün karanlık bulutların arasından bize aksettirdiği ışık demetini büyük bir sevinçle karşıladık. Bizi sıkıntılı bir seyir dünyasından çekip, düşüncenin özgür alanına soktu, Lessing'in *Laokoon* adlı yapıtının bizi nasıl etkilediğini anlamak için genç olmak gerek. Uzun zaman yanlış yorumlanmış olan *ut pictura poesis*[150] sözü birden düzeltildi, plastik ve söz söyleme sanatlarının arasındaki fark netleşti, dayandıkları esaslar birbirine çok benzerken, sonuçları birbirinden nihayet ayrıldı. Açıklamalar, plastik sanat dalında ürün veren bir sanatçının estetik sınırlar içinde kalması gerekirken, söz sanatlarıyla uğraşan birinin anlam ifade eden her şeyi önemsemesi gerekir, hatta bunun da ötesine geçebilir şeklindeydi. Birinin ancak estetik şeylerle tatmin edilebilen görme duyumuz için, diğerinin ise, çirkin olanları da hoş görebilen hayal gücümüz için çalıştığıydı. Bu mükemmel düşüncenin vardığı tüm sonuçlar adeta ani bir ışık gibi karşımıza çıktı, o zaman kadar bize yol gösteren ve açıklayıcı olan eleştiri eski bir ceket gibi atıldı, biz de kendimizi bütün olumsuzluklardan artık kurtulmuş saydık; Almanların plastik sanatlarında ve şiirinde, yaşamı çıngıraklı şapka takan bir deli, ölümü daima takır takır öten bir iskelet, dünyadaki yerli yersiz her kötülüğü iğrenç yüzlü bir şeytan olarak canlandıran 16. yüzyılı, diğer yönleriyle muhteşem olsa da, bir parça acıma duygusuyla hor görme hakkına sahip olduğumuzu düşündük.

150 Horatius'a ait bu söz, "Edebiyat resim sanatına benzer." anlamına gelir. (ç.n.)

Antik dönem sanatçılarının ölümü uykunun kardeşi olarak görmeleri şeklindeki düşüncenin güzelliği bizi çok büyüledi, her ikisini ikizler gibi ayırt edilemeyecek kadar birbirine benzer şekilde betimlemişlerdi. Ancak bu noktada biz güzel olanın zaferini coşkulu bir sevinçle kutlayabildik, her tür çirkin şeyi de, bu dünyadan büsbütün kovmak mümkün olmayacağından, sadece sanat dünyasının düşük seviyedeki gülünç şeyler alanına attık.

Böyle ana ve esas düşüncelerin güzelliği ancak, bunların o sonsuz etkilerini hisseden insanlara, özlendiği doğru zamanda görünür. O zaman ruhları böyle bir gıdayla beslenmiş insanlar, yaşamlarının her döneminde

bununla severek uğraşırlar ve coşkulu bir gelişmenin mutluluğunu duyarlar, bu arada böyle bir etkiye karşı çıkan, o yüce düşüncenin sonucunu tartışan ve eleştiri konusu yapan insanlar eksik olmaz.

Düşünce ve seyretmenin dönüşümlü olarak etkileşim içinde olması gibi, bu yeni düşünceleri uzun süre düşünüp taşınmadan, önemli sanat yapıtlarının birçoğunu bir kez olsun bir arada görmek için sonsuz bir arzu duymaktan kendimi alamadım. Bu sebeple Dresden'e gitmeye karar verdim, ama orada otelde gecelemek istemiyordum. Bunun için gerekli paraya sahiptim, ancak üstesinden gelemediğim evhamlı huyumla gereksiz yere büyüttüğüm başka zorluklar vardı: Oradaki sanat yapıtlarına tamamen istediğim gibi bakmak, aklıma koyduğum gibi kimsenin kafamı karıştırmasına meydan vermemek için bu planımı herkesten gizledim. Garip başka bir konu yüzünden de bu basit iş, karmakarışık bir hale büründü.

Doğuştan ya da sonradan edinilmiş zafiyetlerimiz vardır, bunlardan hangilerinin bize genellikle zorluk çıkardığını ayırt etmek kolay değildir. Ben farklı ortamlara uyum sağlayan biriydim, bunun için de çok fırsatım oldu, ama babamdan bana bütün otellere karşı büyük bir nefret duygusu geçmişti. İtalya'da, Fransa'da ve Almanya'da yaptığı seyahatler sırasında bu nefret onda iyice kökleşmişti. Babam sohbet esnasında nadiren metafor kullanan biriydi, bunu da çok neşeli ise yapardı, zaman zaman tekrarladığı şey şuydu: Her otelin kapısında büyük bir örümcek ağının gerili olduğunu görür gibi olurmuş, bu ağ büyük bir ustalıkla örülmüş olduğundan böcekler içeriye girebilir, fakat en ayrıcalıklı yaban arıları bile zarar görmeden dışarıya çıkamazlarmış. İnsanın alışkanlıkları veya yaşamında hoşuna giden şeylerin hepsinden vazgeçip, otel sahibinin veya garsonun keyfine göre yaşaması yetmezmiş gibi, bir de üstüne para vermek zorunda olmak ona korkunç gelirdi. O eski zamanların konukseverliğini beğenir, eve yabancı her şeye hoşlanmadan katlanmasına rağmen, sanatçılara ve müzisyenlere karşı konuksever bir tavır sergilerdi; aile dostu Seekatz istediği zaman bizde kalır, başarıyla viyolonsel çalan müzisyenlerden sonuncusu Abel de daima çok iyi karşılanır ve ağırlanırdı. Bugüne dek hiçbir şekilde silinmemiş bu tür çocukluk izlenimlerimle yabancı bir kentte bir otele gitmeye nasıl karar verirdim? Yakın dostlarımdan birinin evinde kalmak en kolay yoldu: saray danışmanı Krebel'le, yargıç yardımcısı Hermann ve diğerleri beni birçok kez evlerine davet etmişlerdi: Ancak oraya gittiğimi onlar da bilmemeliydi,

sonunda aklıma çok ilginç bir fikir geldi. Gözleri ne yazık ki gittikçe bozulan çalışkan oda komşum teologun Dresden’de ayakkabıcılık yapan ve kendisine ara sıra mektup yazan bir akrabası vardı. Bu adam yazdığı mektuplar nedeniyle çoktandır bende ilgi uyandırmıştı, ondan gelen her mektup, bizim bayram gibi kutlama yapmamız demekti. Kör kalmaktan korkan akrabasının sızlanmalarını çok ilginç bir tarzda yanıtlardı. Çünkü her zaman akla binbir zorlukla gelen avuntu sözcükleri bulmaya çalışmazdı; ama olanakları kısıtlı, yoksul ve yorucu yaşamından bahsederken beliren neşeli üslubu, kötülüklere ve sıkıntılara meydan okuyan şakaları, yaşamın başlı başına bir servet olduğu yolundaki sarsılmaz inancı mektubu okuyan insana da geçer, o da hiç olmazsa bir an için onunla aynı ruh haline bürünürdü. Ben de içimden gelen bir coşkuyla bu adama birçok kez selam göndermiş, güzel yeteneğini takdir ettiğimi belirtmiş, onunla tanışmak istediğimi dile getirmiştim. İşte bütün bunları düşününce, onu arayıp bulmak, onunla sohbet etmek, hatta evinde kalarak onu daha yakından tanımak, bana son derece doğal geldi. Bunun üzerine iyi kalpli komşumun, biraz direndikten sonra zorla yazdığı mektubu alıp, cebimde kimliğim, sarı faytona binip, büyük bir istekle Dresden’e doğru yola koyuldum.

Ayakkabıcıyı aradım ve onu kentin dış mahallelerinden birinde buldum. Taburesinde otururken beni samimi bir şekilde karşıladı, mektubu okuduktan sonra gülümsedi ve “Öyle görüyorum ki, siz tuhaf bir Hıristiyansınız bayım.” dedi. “Bu ne demek, usta?” diye karşılık verdim. “Tuhaf sözcüğünü kötü bir niyetle söylemedim,” dedi, “kendine benzemeyen kişiye böyle denir, sizi garip bir Hıristiyan olarak görüyorum, çünkü siz bazen Mesih’in yolunda olduğunuzu belli ederken, bazen de etmiyorsunuz.” Bu konuda beni aydınlatmasını rica etmem üzerine sözlerine şöyle devam etti: “Anlaşılan sizin amacınız, yoksullarla düşkünlere müjdeli bir haber vermek; bu güzel bir şey, Mesih’i böyle taklit etmek övgüye değer. Fakat şunu da düşünmeniz gerekir ki, o da zenginlerin iyi donanmış sofralarında oturmaktan daha çok hoşlanırdı ve yayılan mis gibi kokulara hayır demezdi, oysa sizin benim evimde bulacaklarınız bunların tam tersi.”

Bu neşeli giriş sözleri beni de esprili bir havaya soktu ve biraz birbirimize takıldık. Karısını benim gibi bir konuğu nasıl yatıracağı ve ağırlayacağı konusunda bir düşüncedir aldı. Fakat kocasının sadece Kutsal Kitap’ta

olduğu gibi değil, aynı zamanda Gottfried'in *Tarihçe*'sindeki gibi güzel buluşları vardı, orada kalacağım konusunda anlaşmaya varınca, para kesemi olduğu gibi saklaması için evin hanımına verdim, gerekirse içinden istediği kadar para alıp, harcamasını rica ettim. Adamın bunu kabul etmek istememesi ve göründüğü kadar parasız olmadığını şakayla karışık söylemeye çalışması üzerine, ben de suyu şaraba çevirmek için bugün hâlâ mucizeler var olmadığına göre, böyle denenmiş bir yolun hiç de gereksiz olmadığını söyleyerek onu savunmasız bıraktım; kadın benim konuşma tarzıma ve hareketlerime yavaş yavaş alıştı, kısa sürede anlaşıp, çok neşeli bir akşam geçirdik. Her şey aynı kaynaktan geldiğinden ruh hali hep aynıydı. Onun serveti, neşeli bir ruha sahip olmasıydı, düzenli çalışmayı seven, sağlam bir zekâydı. Devamlı çalışmak onun için çok önemli olmakla birlikte aynı zamanda da bir zorunluluktu, bunun dışında kalan her şeyi rastlantı diye değerlendirmesi, onun huzurunu devamlı kılıyordu; birçoklarının arasında o bana göre, bilge olduğunun farkında olmayan amatör filozoflardandı.

Müzenin açılma saatini sabırsızlıkla bekledim. Nihayet bu kutsal yere girdiğimde duyduğum hayranlık tahmin ettiğimden çok daha fazla oldu. Görkem ve temizliğin çok büyük bir sessizlik içinde egemenlik kurduğu, kendi içinde bölümlere ayrılmış salon, hepsi yeni varaklanmış gibi görünen çerçeveler, cilalı zemin, çalışanlardan çok ziyaretçilerin girip çıktıkları salonlar, insanda bir şenliğe katılıyormuş hissi uyandırıyordu, kendi içinde eşsiz bir duyguydu, insanın Tanrı'nın evine girdiğinde hissettiklerine yakın bir duygu, bazı mabetleri süsleyen bir mücevherin, bazı ayinlerde kullanılan bir eşyanın, burada yeniden kutsal sanat yapıtlarını sergilemek amacıyla ortaya çıkması gibi. Rehberimin ara vermeden söylediği her şeyi büyük bir zevkle dinledim, ondan sadece dış galeride kalmak için izin istedim. Burada kendimi evimdeymişim gibi huzurlu hissettim. Ben daha önce birçok sanatçının yapıtlarını görmüştüm, bazılarını gravürlerinden, bazılarını da isimlerinden tanıyordum; bunları rehberime de söyledim, bu sayede onunla biraz yakınlık kurdum; fırçanın doğaya üstün geldiği resimler karşısında duyduğum hayranlık onu büyüledi: Çünkü böyle mükemmellikler beni kendine çekiyordu, görülen doğayla yapılan karşılaştırma, sanatın değerini kaçınılmaz olarak yüceltiyordu.

Öğle yemeğini yemek üzere, yeniden ayakkabıcının evine döndüğümde, gözlerime inanamadım: Karşımda Ostade’nin müzede sergilenecek kadar mükemmel bir tablosunu gördüğümü sandım. Nesnelerin duruşu, ışık, gölge, her tarafı kaplayan hafif loşluk, büyülü davranışlar, hepsi birden, o resimlerde hayran olduğum şeyler, burada gerçek haliyle karşıma çıktı. Sonraları yapıtlarına büyük bir ilgi gösterdiğim şu veya bu sanatçının gözüyle doğaya bakmayı uygulamaya koyma yeteneğimin oldukça yüksek olduğunu ilk kez fark ediyordum. Bu yeteneğim bana birçok zevk yaşattı, ama aynı zamanda doğanın benden esirgemiş gibi göründüğü, zaman zaman hevesle kendimi adadığım yeteneğimi geliştirme hırsımı da artırdı.

Açık olduğu saatlerde galeriye gidiyor, birçok değerli yapıt karşısında duyduğum hayranlığı, yüksek sesle ifade etmeye devam ediyordum, bu yüzden de beni kimsenin tanıyıp fark etmemesi için aldığım kararı bozmuş oldum; o ana kadar benimle sadece galerinin bir bekçisi meşgul olurken, galerinin güvenliğinden sorumlu müşavir Riedel benimle ilgilendi, öncelikle seviyeme uygun bazı şeylere dikkatimi çekti. O mükemmel insanın bugünkü gibi, hem o zaman hem daha sonraki yıllar boyunca, çalışkan ve nazik biri olduğunu gördüm. Onun görüntüsü, orada gördüğüm değerli sanat yapıtlarıyla belleğimde öylesine iç içe geçti ki, onları asla birbirinden ayrı gözümün önüne getiremez oldum, hatta onun anısı İtalya’ya gittiğimde de bana eşlik etti, orada kapsamlı ve zengin birçok koleksiyona bakarken yanımda olmasını çok isterdim.

Böyle yapıtlara, tanımadığınız yabancı kimselerle konuşmadan, duyduğunuz hayranlığı paylaşmadan bakılamadığından ve resimlerin görüntüsü öncelikle insanların birbirine açılması için ortam yarattığından, ben de orada Dresden’de oturduğunu ve elçiliklerden birinde çalıştığını tahmin ettiğim genç bir adamla konuşmaya başladım. Bu genç beni bir akşam neşeli bir grubun toplandığı ve çok pahalı olmayan, oldukça iyi vakit geçirilebilen bir restorana davet etti.

Oraya gittiğimde henüz kimse gelmemişti, garson bana, beni davet eden bayın selam gönderdiğini ve kendisi biraz geç geleceği için özür dilediğini bildirdi, burada olacaklara önem vermememi, zaten kendi hesabımdan başka bir şey ödemem gerekmediğini ekleyince biraz şaşırdım doğrusu. Bu sözlere ne anlam vereceğimi bilemedim, ama o an babamın sözünü ettiği örümcek ağlarını anımsayınca, kendimi toparlayıp, olacakları beklemeye

başladım. Nihayet grup toplandı, tanıdığım genç beni arkadaşlarına tanıştırdı, çok geçmeden meselenin ukala ve kendini beğenmiş tavırlar sergileyen deneyimsiz bir gençle alay etmekten ibaret olduğunu anladım: Bundan ötürü beni de onun gibi sanırlar diye son derece dikkatli davrandım. Sofrada o gençten başka herkes bu kasıtlı niyetin iyice farkındaydı. Gittikçe daha çok içki içildi, en sonunda onun sevgilisinin şerefine kadehler kaldırılıp yaşasın diye bağırıldıktan sonra, herkes bir yudum daha içmeme konusunda yemin etti; bunun üzerine bardaklar arkaya doğru fırlatıldı, bu da çok daha aşırı çılgınlıklara bir işaretti. Sonunda aralarından sessizce ayrıldım, garson yiyip içtiklerime karşılık benden ufak bir hesap aldı ve her akşam restoranın bu kadar gürültülü olmadığını, oraya yine gelmemi rica etti. Kaldığım ev epeyce uzaktaydı ve oraya vardığımda neredeyse gece yarısı olmuştu. Kapılar kilitli değildi, fakat herkes yataktaydı, yoksul evin içini bir lamba aydınlatıyordu, giderek karanlığa alışınca Schalcken'in en güzel tablosunu görür gibi oldum, gözlerimi bir türlü bundan alamayınca, var olan bütün uykum kaçtı.

Dresden'de geçirdiğim o birkaç günü yalnızca resim galerisine ayırdım. Antika eserler hâlâ bahçedeki pavyonlarda sergileniyordu, ne onları ne de Dresden'de bulunan başka değerli şeyleri görmek istedim. Resim koleksiyonlarında bile anlamadığım birçok şey olduğundan fazlasıyla emindim. Bu arada İtalyan ustalarının yapıtlarındaki inceliği kavramaya yeltenmeden, onların değerli olduğunu tartışmasız kabul ettim. Doğa diye görmediğim, doğanın yerine koyamadığım, bildiklerimle karşılaştıramadığım şeyler üzerimde etkili olmuyordu. Üst düzeyde sanatsever olmanın ilk adımını attıran şey somut etkidir.

Ayakkabıcıyla çok iyi anlaştık. Yeterince zeki ve renkli biriydi, birbirimize takılmak için zaman zaman adeta yarıştık; oysa şanslı olduğunu düşünüp bununla övünen, başkalarından da aynı şeyi yapmalarını isteyen bir kimse, bizde hoş duygular uyandırmaz, hatta bu tarz düşüncelerin tekrarlanması canımızı bile sıkar. Meşgul olduğumu, eğlendiğimi, heyecan duyduğumu bildiğim halde, hiç şanslı olmadığımın farkındaydım, çünkü yaptığı ayakkabılar bana bir türlü olmadı, yine de çok iyi iki dost olarak ayrıldık, karısı da vedalaşırken benden memnun kalmış gibiydi.

Oradan ayrılmadan kısa bir süre önce çok hoş bir şey daha oldu. Gözümde yeniden biraz değer kazanmak isteyen o genç adam sayesinde, müdür von

Hagedorn'la tanıştım, incelik göstererek, bana koleksiyonunu gösterdi ve genç bir sanat dostu olarak duyduğum heyecan ona büyük mutluluk verdi. Bir uzmana yakışır şekilde, sahip olduğu resimlere kendine özgü bir aşk duyuyordu, bu yüzden arzu ettiği gibi bir ilgiye başkalarında nadiren rastlıyordu. Özellikle benim Swanevelt'in bir resmini son derece beğenip, resmin her bir ayrıntısını övüp yüceltmekten bıkmayışımdan memnun oldu. Altında büyüdüğüm güzel ve berrak gökyüzünü bana yeniden anımsatan manzaralar, o yörelere özgü bitki toplulukları ve sıcak bir iklimin insanlara bağışladığı ne varsa hepsi içimde özlem duyguları uyandırarak, resimlerde genellikle bana varlığını hissettirdi.

Fakat hem ruhumu, hem de duygularımı hakiki sanata hazırlayan bu değerli deneyimler, Dresden'de geçtiğim yıkık ve perişan birçok sokağın üzüntü veren görüntüsü yüzünden zaman zaman bozuldu. Bir enkaz yığını halindeki sokaklardan Mohrenstrasse ve Kreuz kilisesiyle, kilisenin delik deşik olmuş kulesi, o zaman yüreğimi sızlattı, şimdi hayalimde hâlâ karanlık bir leke gibi duruyorlar. O güzel kentin düzgün binaları arasına serpilmiş olan bu hüzünlü yıkıntılara Frauen Kilisesi'nin kubbesinden baktım; o sırada zangoç kiliseyi yapan ustanın[151] sanatını övüp, ustanın binayı ve kubbesini hiç istenmeyen bir durum olsa da bombardımana dayanıklı olacak şekilde yaptığını söyledi. İyi yürekli zangoç sonra bana etraftaki harabeleri göstererek, düşünceli bir şekilde kısaca şöyle dedi: “Bunu bir düşman yapmıştır!”[152]

151 Georg Baehr (1666-1738) (ç.n.)

152 İncil; Matta; 13, 8. (ç.n.)

Böylece sonunda istemesem de Leipzig'e döndüğümde, bu tür kaçamaklarıma alışkın olmayan arkadaşlarımı büyük bir şaşkınlıkla bu gizemli seyahatimin ne anlam ifade edebileceği hakkında çeşitli tahminler yürütmeye çalışırken buldum. Sonra onlara her şeyi olduğu gibi anlattığım halde, bütün bunların masal olduğunu söyleyerek, konakladığım ayakkabıcının eviyle sakladığımı düşündükleri sırrı çözmeye uğraştılar.

Fakat kalbimi bilseler, içimde art niyetin olmadığını anlarlardı: İnsanın bilgisi arttıkça huzursuzluğu da artar sözünün doğruluğu bende bütün şiddetiyle ortaya çıkmıştı, gördüğüm her şeyi kafamda bir düzene sokup hazmedebilmek için ne kadar uğraştımsa başaramadım; sonunda yaşadıklarımın etkilerini yavaş yavaş göstermelerini beklemek zorunda kaldım. Yeniden kendimi sıradan yaşamın içinde buldum, arkadaş çevrem,

ilgilendiğim alanlarda bilgimi artırmak, fazla önemli olmasa da, yaptığım herhangi bir şey yeteneklerimi daha çok gerektiği şekilde meşgul edince, kendimi çok iyi hissettim. Breitkopf ailesiyle tanışıp dost olmam da bana ilaç gibi geldi. Yoksul bir matbaa işçisi olarak Leipzig'e gelip yerleşen ailenin asıl kurucusu Bernhard Christoph Breitkopf hâlâ yaşıyor ve Yeni Neumarkt'ta Gottsched'le birlikte, Zum goldenen Bären[153] adındaki güzel bir binada oturuyordu. Oğlu Johann Gottlob Immanuel de çoktan evlenmişti ve çok sayıda çocuğu vardı. Hatırı sayılır servetlerinin bir kısmını, öncekinin karşısına Zum silbernen Bären[154] adıyla ilkinden daha yüksek ve daha büyük yeni bir bina yaptırmak için harcamaktan daha iyi bir şekilde kullanamayacaklarını düşünmüş olmalılar. Bu aileyle, bu bina inşa edildiği sırada tanıştım. En büyük oğulları benden birkaç yaş büyüktü, yakışıklı ve genç bir erkekti, kendisini müziğe vermişti, büyük bir ustalıkla hem piyano, hem keman çalıyordu. Cana yakın ve iyi bir genç olan ikinci oğul da müziğe düşkündü, sık sık verilen konserlere diğeri kadar canlılık katabiliyordu. Hem çocuklar, hem de ebeveynleri beni seviyorlardı; yeni bina yapılırken, döşenirken ve taşınma sırasında hep onlarla beraberdim, bu sayede bu işler hakkında da çok şey öğrenmiş oldum; o sırada Oeser'in tavsiyelerinin uygulamasını da görmek fırsatını elde ettim. Böylece inşasına tanık olduğum bu evde onları sık sık görmeye gidiyordum. Bazı şeyleri beraber yaptık. Yaşça büyük olan kardeş benim liedlerimden birkaçını besteledi, bu şarkılar benim adımla değil onun adıyla basıldığı için pek bilinmez. Bu liedlerden beğendiklerimi[155] seçerek, kısa şiirlerimin arasına koydum. Babası notaları matbaada basmayı başarmış ya da var olan yöntemi mükemmelleştirmişti. Çoğunlukla kitap basımının tarihçesinden ve gelişmesinden bahseden kitaplarla dolu güzel kütüphanesinden faydalanmama izin verdi, bu sayede ben de bu alanla ilgili bilgi edindim. Aynı zamanda bu kitaplıkta antik dönemi betimleyen gravürler buldum, incelemelerime bu yönde devam ettim, taşınma sırasında kapsamlı bir değerli taş koleksiyonunun dağılmış olması, bu çalışmalarımı daha da ilerletti. Koleksiyonu elimden geldiğince düzene sokmaya çalıştım, bunun için Lippert'in ve daha başka kişilerin de eserlerine başvurdum. Aynı zamanda aile dostu olan Doktor Reichel adındaki hekime, hastalık nedeniyle olmasa da, en ufak bir huzursuzluk hissettiğimde akıl danışıyor, böylece hep beraber sakin ve hoş bir yaşam sürüyorduk.

153 Altın Ayı. (ç.n.)

154 Gümüş Ayı. (ç.n.)
155 *Sevgilinin Mezarı, Kararsızlık, Gece, Mutluluk* ve *Sevinçler* başlıklı şiirler. (ç.n.)

Şimdi bu evde farklı yönden kurduğum bir yakınlığa daha değineceğim. Tavan arasındaki daireye Stock adında bir gravür ustası taşındı. Nürnberg doğumlu, çok çalışkan ve işinde titiz ve düzenli biriydi. O da Geyser gibi, romanlarda, şiir kitaplarında gittikçe daha çok görülmeye başlayan resimler için, Oeser'in çizimlerine büyüklü küçüklü baskı levhaları yapıyordu. Bunları öyle temiz oyuyordu ki, hepsi asitten neredeyse kusursuz çıkıyordu, geriye kalan, çok iyi kullandığı hakkâk kalemiyle sadece biraz düzeltilmeleriydi. Herhangi bir baskı levhasının kendisini ne kadar uğraştıracağını hesaplardı, günlük programını tamamlamadan hiçbir şey onu işinden alıkoyamazdı. Böylece temiz ve düzenli bir odada, büyük çatı penceresinin önündeki geniş bir çalışma masasında oturur, karısı ve iki kızı da ona arkadaşlık ederlerdi. Kızlarından biri mutlu bir evlilik yapmış, öteki de önemli bir sanatçı olmuştu; kızları ömrüm boyunca dostum olarak kaldılar. Boş vakitlerimi alt ve üst kat arasında gidip gelerek geçiriyordum, hem kesintisiz çalışan, hem son derece neşeli biri, hem de iyi insan denince ilk akla gelecek örnek olan bu adama çok severek eşlik ettim.

Bu sanatın temiz tekniği ilgimi çekiyordu, ben de benzer şeyler yapayım diye ona çıraklık etmeye başladım. Yeniden ilgim manzaralara yönelmişti, yalnız çıktığım gezintilerde manzaralar bana eğlendirici geliyordu, aslında ulaşılması ve sanat eserlerinde bana ürkütücü gelen insan figürlerine göre manzarayı kavramak daha kolaydı. Thiele'nin ve başkalarının çeşitli peyzajlarından özgün baskılar yaptım, deneyimsiz biri tarafından yapılsa da etkileyici ve güzel bulundular. Baskı kalıplarının hazırlanması, beyaza boyanması, oyulması ve ondan sonra da asitlenmesi benim için değişik bir meşguliyetti, çok geçmeden ustama birçok konuda yardım edecek hale geldim. Asitleme işi için gereken dikkat bende vardı, nadiren beceriksizliğim tutardı; ancak bu iş sırasında oluşan zararlı buharlardan kendimi korumakta yeterli dikkati gösteremedim, sonradan bir süre beni sıkıntıya sokan hastalıklarda bunun payı olmuştur mutlaka. Bu işler arasında bazen her şeye el atmış olmak için, ahşap oymayı da denedim. Fransız örneklerine göre çeşitli küçük baskı kalıpları yaptım, bunların bazıları işe yarar bulundu.

Şimdi biraz da, o zamanlar Leipzig'de bulunan veya orada kısa süre kalan birkaç kişiden söz etmeme izin verin. O bölgenin vergi memuru Weiße,

neşeli, hoş ve nazik biri olarak hepimizin sevgi ve saygısını kazandı. Gerçi onun tiyatro oyunlarının çok mükemmel olduğu söylenemezdi, ama yine de bu oyunların cazibesine kapıldık, onun Hiller tarafından hoş bir şekilde canlandırılan operaları, bizi oldukça eğlendirdi. Hamburg'dan gelen Schiebeler de aynı yolda yürüyordu, onun *Lisuart ve Dariolette* başlıklı operetlerini de aynı şekilde beğendik. Sonra bizden yaşça büyük olan Eschenburg adında yakışıklı bir delikanlı, birçok üstünlüğüyle öğrenciler arasında kendini gösterdi. Zachariä de Leipzig'e gelerek, birkaç hafta kaldı, kardeşi sayesinde aramıza katıldı, aynı masada yemek yedik. Uzun boylu, yakışıklı, hoş bir adam olarak zengin bir sofraya karşı ilgisiz olmadığını bizden gizlemeyen bu konuğumuzu doğal olarak bazen olağanüstü birkaç çeşit yemek, yeterince tatlı ya da meyveyle, kaliteli şarapla ağırlamayı onur bildik. Lessing Leipzig'e geldiğinde ise, kafamızdan neler geçiyordu bilmiyorum, belki ona yaklaşamayacağımızı çok iyi bildiğimizden ve onunla yakınlık kurma ümidimiz olmadığından, ona bir jestte bulunmak bir yana, gittiği yerlerin yakınından bile geçmek aklımıza gelmedi. Kibirli ve kaprisli gençlerde çok sık rastlanan bu anlık ahmaklığın acısı elbette sonradan çok çıktı, çok değerli ve aynı zamanda benim de çok takdir ettiğim bu insanla bir daha karşılaşmaya hiç fırsat bulamadım.

Hem sanatla, hem de antik dönemle ilgili bütün uğraşılarda herkesin aklına gelen ilk kişi, başarıları Almanya'da coşkuyla karşılanan Winckelmann'dı. Onun kitaplarını dikkatle okuduk, ilk yapıtlarını hangi sebeplerle yazmış olduğunu kendi kendimize bulmaya çalıştık. Bu yazılardaki bazı görüşler sanki Oeser'den alınmış gibiydi, hatta esprileri ve ilginç buluşları bile onun tarzındaydı, hem ilginç, hem de gizemli bu yazıların fazla derinine dalmasak da, hangi sebeple yazıldıklarına dair yaklaşık bir fikir edininceye kadar, yazıları elimizden bırakmadık; yine de gençlik bilgi edinmekten çok heyecan duymaktan hoşlanır, benim önemli eğitim basamağımı da kehanet içeren yazılara borçlu olmam son kez olmayacaktı.

O zamanlar edebiyatın güzel bir dönemiydi, Klotz'un tartışmalarıyla Lessing'in karşı çıkışları, bu dönemin kısa bir süre sonra sona ereceğinin habercisi olsa da, değerli insanların saygı gördüğü bir dönemdi. Winckelmann o zamana kadar görülmemiş biçimde herkesin takdirini kazandı, ayrıca huzurlu saygınlığına yakışmayacak bir yayına karşı onun ne

kadar hassas olduğu biliniyordu. Sanki tüm dergiler onu takdir etme konusunda anlaşmış gibiydiler, en seçkin seyyahlar bile onun yanından bilgilenmiş ve hayranlık duyguları içinde ayrılıyorlardı, onun dile getirdiği yeni görüşler, hem bilimde, hem de yaşamda yaygınlaştı. Dessau prensi onu takdir edenlerin başında geliyordu. Genç, iyi kalpli ve soylu düşüncelere sahip bu prens, gerek seyahatlerinde gerekse diğer zamanlarda çok ilgi gören biriydi. Winckelmann da ona karşı büyük bir hayranlık besliyordu, ne zaman onun adını ansa, isminden en güzel sıfatlarla söz ederdi. O zamanın tek parkındaki peyzaj, mimarlığa karşı duyduğu zevkli ilgi ve bu ilginin von Erdmannsdorf'un mesleki uygulamalarının sağladığı katkıyla desteklenmesi, bunların hepsi hem başkalarına parlak bir örnek oluşturuyor, hem de hizmetkârları ve tebaasına altın bir devir vaat eden bu prensin değerini ortaya koyuyordu. O sıralar Winckelmann'ın İtalya dönüşü bu soylu dostunu ziyaret edeceğini, Leipzig'den geçerken Oeser'e uğrayacağını, böylece bizim de onu bir şekilde göreceğimizi büyük bir sevinçle öğrendik. Onunla konuşmak gibi bir talebimiz yoktu; ama onu görmeyi umuyorduk, o yaşlarda insan her olayı eğlenceye dönüştürdüğünden, Dessau'ya at ya da arabayla gidip, arkadaşlarla buluşmak için sözleştik, sanat eserleri sayesinde muhteşem olan bu güzel yörede, iyi yönetildiği kadar göze hoş görünen şeylerle donatılmış bu yerde amacımız gözümüzü dört açıp, kendimizden çok üstün bulduğumuz o insanları sokaklarda dolaşırken görebilmekti. Düşüncesi bile Oeser'i heyecanlandırmaya yetti, Winckelmann'ın ölüm haberi[156] bizde güneşli havada çakan şimşek etkisi uyandırdı. Haberi ilk duyduğum yer bile hâlâ aklımda; o anda Pleissenburg Şatosu'nun avlusunda, Oeser'in dairesine çıkan merdivene açılan küçük kapıya yaklaşmaktaydım. Tam içeriye gireceğim sırada sınıf arkadaşlarımdan biri bana doğru yaklaşarak, Oeser'le görüşemeyeceğimi ve bunun nedenini söyledi. Bu korkunç olay büyük yankı uyandırdı; herkes acı içindeydi, onun vakitsiz ölümü, tüm dikkatleri onun yaşamının ne kadar değerli olduğu konusuna çekti. Çalışmalarını sürdürerek yaşlanma şansına sahip olsaydı, yapıtlarının etkisi şimdiki kadar büyük olmayabilirdi. Birçok olağanüstü insan gibi o da kaderin hazırladığı tüyler ürpertici bir sonla ödüllendirilmiş oldu.

156 Winckelmann 8 Haziran 1768'de bir otel odasında, aşçı Francesco Arcangeli tarafından bıçaklanarak öldürülmüştü. (ç.n.)

Şimdi Winckelmann'ın ölümünden sonsuz bir keder duyarken, kısa bir süre sonra kendi yaşamımdan endişe edecek hale geleceğimi düşünmüyordum: Bütün bu olanların arasında beden sağlığım hiç iyi bir durumda değildi. Zaten daha Frankfurt'tan dönerken hastalık belirtileri kendini biraz hissettirmeye başlamıştı; bu hareketsiz ve düzensiz yeni ortamda bunlar azalacak yerde çoğaldı. Auerstädt'te geçirdiğim kazadan beri zaman zaman göğsümde duyduğum, attan düştükten sonra da önemli ölçüde artan ağrı, bütün keyfimi kaçırdı. Kötü beslenme yüzünden sindirim sistemim hassaslaşmıştı; ağır Merseburg birası beynimi bulanıklaştırıyor, beni büsbütün kederlendiren kahve ise, özellikle yemeklerden sonra sütle birlikte içtiğimde, bağırsaklarımı sanki felce uğratıyor, sindirim faaliyetimi tamamen durduruyordu ve bu yüzden büyük bir endişeye kapıldığım halde, yaşam tarzımı daha sağlıklı bir hale sokmayı beceremiyordum. Gençliğimin verdiği yeterli güçten destek alan bedenim, taşkın bir neşe ve hüzünlü bir keyifsizliğin aşırı uçları arasında bocalayıp duruyordu. Bir de o sıralar, ısrarla tavsiye edilen soğuk su banyosu modası vardı. Sert bir yatakta yatılacak, ince bir yorgan kullanılacak, böylece her zamanki terlemelerimizin önüne geçilecekti. Rousseau'nun önerilerinin yanlış yorumlanması sonucu gelişen bu ve bunun gibi ahmaklıklar, sözde bizi doğaya daha çok yaklaştıracak, geleneklerin tahribatından koruyacaktı. Yukarıda sözünü ettiğim her şey, hiçbir ayırım gözetilmeden akılsızca uygulanınca, bundan birçok insan çok zarar gördü, ben de böyle şeylerle sağlıklı bedenimi öyle yormuş olmalıyım ki, sonunda bütününü kurtarmak adına bedenimdeki bazı özel organlar gizlice anlaşarak isyan etti.

Bir gece şiddetli bir şekilde kan kusarak uyandım, yan odadaki komşumu uyandıracak kadar gücüm ve aklım yerindeydi. Çağrılan Doktor Reichel bana tüm içtenliğiyle yardımcı olmaya çalıştı; birkaç gün ölümle hayat arasında gidip geldim, nihayet iyileşmeye başlayınca duyduğum sevinç, kusma esnasında boynumun sol tarafında oluşan, ancak tehlike geçtikten sonra fark edilen bir beze yüzünden gölgelendi. Yavaş ve sıkıntılı olsa da, iyileşme her zaman hoş ve sevinç uyandıran bir şeydir, sağlığa kavuşmamda bünyemin de rolü olmuştu, sanki şimdi başka bir insan olmuştum: İçimde çoktandır hissetmediğim bir neşe vardı, uzun süren hastalık beni korkutsa da, içimdeki rahatlama duygusundan dolayı sevinçliydim.

Yine de o zaman beni ayağa kaldıran asıl şey, birçok değerli insanın bana hak etmediğim kadar ilgi göstermesi oldu. Hak etmediğim diyorum, çünkü onların içinde can sıkıcı davranışlarımla bıktırmamış, manasız tutarsızlığımla incitmemiş, haksız olsam bile inatla uzak durmakta diretmemiş olduğum kimse yoktu. Her şeyi unutmuşlardı, herkes bana büyük bir sevgiyle yaklaşıyor, bazen odamda, bazen de çıkabilirsem dışarıda beni oyalayıp, eğlendirmeye çalışıyordu. Benimle birlikte arabayla kırlara geliyor, beni köylerindeki evlerinde ağırlıyorlardı; böylece bende kısa sürede iyileşme belirtileri görülmeye başlandı.

Bu dostlardan öncelikle, o zamanki kurul beylerinden, daha sonra Leipzig belediye başkanı olan Doktor Hermann’ı anacağım. Schlosser sayesinde tanıdığım, birlikte yemek yediğimiz kişiler arasındaydı, her zaman düzeyli ve kalıcı bir dostluğumuz oldu. Üniversite öğrencilerinin en çalışkanlarından biri olduğu rahatlıkla söylenebilirdi. Derslere hiç aksatmadan gelirdi, kendi kendine çok sistemli çalışırdı. Onun adım adım yükselmesini, en ufak bir kaçamak yapmadan doktora unvanını elde etmesini, sonra herhangi bir zorluk çekmeksizin, ne aceleye getirip ne de yavaş davranarak, yargıç yardımcılığına kadar yükseldiğini gördüm. Beni kendisine çeken munis huyu, beni ona bağlayan öğretici sohbetleriydi; bende zerresi bulunmayan disiplinli çalışması beni özellikle mutlu ettiğinden, onu beğenip takdir edersem en azından huyunun birazının da bana geçeceğini düşünüyordum gerçekten.

İşlerinde olduğu kadar yeteneklerini uygulamaya koymak, zevklerini tatmin etmek konusunda da düzenli biriydi. Büyük bir ustalıkla piyano çalar, duygusunu katarak doğa resimleri yapar, beni de aynı şeyleri yapayım diye teşvik ederdi; ben de onun tarzında gri renkli kâğıda beyaz ve siyah tebeşirle Pleisse kıyılarındaki bazı sazlıkların ya da sessizce akan bu nehrin gözlerden uzak, sevimli köşelerinin resimlerini yaparken özlemle düşüncelere dalardım. Beni baş başa yiyeceğimiz bir akşam yemeğine davet ederek, komik davranışlarıma neşeli şakalarla karşılık verdiği, beraber geçirdiğimiz eğlenceli birkaç saati anımsıyorum, yanan mumların ışığında, kurulda yaptığı bir işe karşılık kendisine verilen tavşanı yerken, Behrisch tarzında birçok espriyle hem yemeğin lezzetine lezzet kattı, hem de şarabın etkisini artırdı. Saygın işinde bugün bile sürekli bir başarı sahibi olan bu değerli insanın, önceden sezdiğim halde önemini tahmin edemediğim

hastalığım sırasında bana çok yakın bir dostluk gösterdiğini, tüm boş vakitlerini bana ayırdığını, eski neşeli sohbetlerimizi anımsatarak o anki derdimi unutturduğunu burada en derin şükranlarımla anıyor, aradan bu kadar zaman geçtikten sonra bunu burada herkese söyleme olanağına sahip olduğum için mutluluk duyuyorum.

Bu değerli dosttan başka benimle en çok ilgilenen kişi Bremenli Gröning oldu. Onunla kısa bir süre önce tanıştım, bana karşı iyi duygular beslediğini ancak hastalığım sırasında anladım; kimse hasta birine karşı kolay kolay yakınlık gösteremezken bu iyiliğin değerini daha çok hissettim. Beni eğlendirmek, düşünceli halimden çekip çıkarmak, yakında sağlığıma kavuşup yeniden çalışmaya başlayacağıma inandırmak için elinden geleni yaptı. Daha sonraları bu değerli insanın çok önemli görevlerde, doğup büyüdüğü kente büyük yararlar sağladığını sıkça duymaktan çok mutlu olmuşumdur.

Bu konuda Horn adındaki diğer bir dost da sevgi ve ilgisini devamlı hissettirdi. Breitkopf ve Stock ailelerinin bütün bireyleri ve daha başka birçok kişi, bana yakın akraba muamelesi yaptı; böylece bu kadar çok sayıdaki dost insanın yakın ilgisi, hissettiğim huzursuzluğu en güzel şekilde yatıştırdı.

Ama burada o sıralar tanıştığım ve yararlı sohbetleriyle, içinde bulunduğum durumu gerçekten unutturacak kadar beni mükemmel biçimde oyalayan birinden ayrıntılı olarak söz etmeliyim. Sonraları Wolfenbüttel’de kütüphane memurluğu yapan Langer, iyi bir eğitim almış, kültürlü biriydi, hastalığımdan kaynaklanan huzursuzlukla çok ateşli bir hal alan bilgi edinme konusundaki açlığımdan hoşlanıyordu. Açık ve net konuşmalarıyla beni avutmaya çalışıp, çeşitli şekillerde yönlendirmeyi bildi ve o sıra izleyeceğim yol konusunda zihnimi açtı, tüm bunlardan dolayı, dostluğumuz kısa sürmüş olsa da, ona çok şey borçluydum. Çevrem kendisini bazı tehlikelere maruz bıraktığı için, bu değerli insana minnet borcum herkesten daha fazla: Langer, Behrisch’ten sonra genç Lindenau kontunu eğitmek üzere görevlendirildiğinde, kontun babası yeni eğitmene benimle görüşmemesini ısrarla şart koşmuştu. Beni birçok kez farklı yerlerde görünce, onda böyle tehlikeli birini tanıma merakı uyanmıştı. Kısa zamanda ilgisini çektim, Behrisch’ten daha akıllı davranıp, geceleri gelip beni alırdı ve gezintiye çıkar, ilginç konulardan bahsederdik, sonra ben onu

sevgilisinin kapısına kadar götürürdüm: Dışardan çok sert görünen, bu ciddi ve eğitimli adam bile, çok sevimli bir kadının ağlarına takılmaktan kurtulamadı.

Alman edebiyatına olduğu kadar şiir yazma denemelerime de bir süredir uzak kalmıştım, böyle eğitici bir çevrede olması gerektiği gibi yine sevdiğim antik yazarlara döndüm; onlar düşünce alanındaki isteklerimin ufkunu, biçimleri ve kütleleri belirgin olsa da oluştuğu parçalar ve iç ilişkileri seçilemeyen uzaktaki mavi dağlar gibi sınırlıyordu. Glaukos ve Diomedes gibi[157], Langer'le bir değiştokuş yaptım; ona Alman yazarları ve eleştirmenlerine ait sepetler dolusu kitap verip, karşılığında ondan, son derece yavaş seyreden iyileşme döneminde, bana biraz hayat versin diye, Yunan yazarlarına ait birçok kitap aldım.

157 İlyada VI, 233-237; "Ama Kronosoğlu Zeus, tam o sıra, / Glaukos'un aklını başından aldı, / Tydeusoğlu Diomedes'le değişti silahlarını: / altını tunçla değişti, / yüz öküzlük silahı dokuz öküzlük silahla." (ç.n.)

Yeni tanışan dostların birbirlerine duydukları güven duygusu yavaş gelişir. Ortak çalışmalar ve hobiler, karşılıklı uyumu ortaya çıkaran en önemli şeydir; arkasından, geçmişteki ve o andaki tutkular ve özellikle aşk maceraları hakkında konuşmak gelir; fakat dostluğun eksiksiz olması için daha derin şeyler gerekir, bunlar hem dostluğun temelini sağlamlaştıran, hem de zirvesini süsleyen dinle ilgili görüşler ve hep baki olan gönül meseleleridir.

Hıristiyan dini, kendi tarihsel olumlu olgusuyla, hem ahlaka dayanan, hem de ahlak ilkelerini yine kendisi kuracak olan kayıtsız şartsız inanç arasında bocalıyordu. Kişiliklerin ve düşünce tarzlarının değişikliği sonsuz şekillerde belirdi, özellikle mantıkla duygunun bu gibi inançlarda ne kadar payı olduğu ya da olması gerektiği konusundan doğan asıl fark işin içine karıştı. En uyanık ve en zeki insanlar bile bu konuda tırtıl olduklarını hiç düşünmeden, içinde mükemmelliğe eriştikleri kozayı fırlatıp atan kelebekler gibi davrandılar. Daha vefakâr ve alçakgönüllü olan diğerlerini ise, çok güzel çiçek açtıkları halde, yine köklerinden ve ana gövdelerinden ayrılmayan, hatta asıl bu aile bağı sayesinde beklenen meyveleri olgunlaştıran çiçeklere benzetmek mümkündü. İşte Langer de bu ikinci gruptakilere benziyordu; bilgili biri olmasına ve kitaplardan çok iyi anlamasına rağmen, yine de İncil'e diğer kutsal kitaplara göre özel bir üstünlük tanıyarak, onu bizim ahlaksal ve düşünsel kütüğümüzü gösteren

bir belge olarak görüyordu. Evrenin yüce Tanrı'sıyla aracısız ilişki kurmayı aklı almayanlardan biriydi; dolayısıyla arada bir aracının bulunması onun için gerekliydi ve onun benzerlerini o hem dünyevi, hem de ilahi şeylerde bulabileceğine inanıyordu. Can sıkıcı bir hastalık nedeniyle dünyevi konulardan uzaklaşmış, ruhunun canlılığını ilahi konulara yönlendirmek için sonsuz bir istek duyan bir delikanlı için, onun hoş ve mantıklı sözleri ilginçti. İncil'e zaten sonsuz bir inançla bağlı olduğuma göre, şimdi söz konusu olan şey sadece eskiden beri değer verdiğim bir inancı kutsal olarak görmekti, ilk kutsal yapıt olarak onu elime almış olduğum için bu bana zor gelmedi. Bu yönlerden İncil, acı çeken, hassas, hatta kendini zayıf hisseden bir delikanlının hoşlanacağı bir kitaptı; bu yüzden Langer hem inançlı, hem de anlayışlı biri olarak, insanın bir duygusunu her şeyden üstün tutmaması ve kendini bu duyguya kaptırmaması gerektiğini düşünse de, ben duygulanmadan ve kendimden geçmeden Yeni Ahit'i okumayı başaramıyordum.

Bazı zamanları böyle şeylerle geçiriyorduk, Langer hem sadık, hem de iyi hazırlanmış bir inanan olduğumu görünce benden öyle hoşlanmaya başladı ki, sevgilisiyle geçireceği saatlerin çoğunu bana adamaktan, hatta Behrisch gibi patronunun gazabına uğramak tehlikesini bile göze almaktan çekinmedi. Onun ilgisine büyük bir minnetle karşılık verdim, çünkü benim için yaptığı şeyler belki her zaman takdire değerdi, ama o andaki durumum göz önüne alınırsa, yaptıkları büsbütün önemli oluyordu.

Genellikle ruhumuz kadar düşüncelerimiz de uyumlu olduğundan, dünya işlerinin kulakları tırmalayan kaba sesleri bize çok sert ve şiddetli geliyordu; her zaman içten içe hüküm süren zıtlığın birden ortaya çıkınca daha derin bir etki yapması gibi, ben de dostum Langer'in Aristoteles tarzı okulundan, en azından Leipzig için garip sayılan bir olaya, daha doğrusu öğrencilerin çıkardıkları bir kargaşaya tanık olmadan ayrılmayacaktım. Bunun nedenini şimdi anlatacağım. Kentteki askerlerle gençler anlaşmazlığa düşmüş, birbirlerine saldırmışlardı. Bunun üzerine birçok üniversiteli genç gördükleri hakaretin intikamını almak için birlik olmuştu. Askerler de onlara şiddetle karşılık vermişti, üstünlüğü elde eden taraf, mutsuz üniversiteli gençler değildi elbette. İşte bu sırada bazı önemli şahsiyetlerin bu kavganın galiplerini övdükleri ve ödüllendirdikleri söylendi, dolayısıyla gençlerin hem onurlarıyla oynandı, hem de intikam

duyguları kamçılandı. Ertesi akşam pencerelerin taşlanacağı ağızdan ağıza dolaştı, bunun gerçekten yapılacağını bana haber veren birkaç arkadaşım, gençlik ve halk her zaman tehlike ve gürültüye karşı kayıtsız kalamadığından, beni oraya götürdüler. Gerçekten ilginç bir oyun başladı. Karşı tarafı bomboş olan caddenin bu tarafı hiç gürültü yapmadan ve kımıldamadan, çok sessiz bir şekilde ne olacağını bekleyen insanlarla dolmuştu. Yolun boş olan orta yerinde bir düzine kadar genç insan, çok sakin tavırlarla tek tek gidip geliyordu; fakat malum eve yaklaştıklarında, evin önünden geçerken pencereleri taşladılar. Bu şekilde birçok kez gelip giderek, evde kırılacak cam kalmayıncaya kadar taşlamayı sürdürdüler. Sonunda bu olay nasıl sessiz başlamışsa yine aynı sessizlikle sona erdi ve olanların arkasından başka bir şey yaşanmadı.

İşte üniversitelilerin yol açtığı olayların gürültülü yankıları arasında, 1768 yılının Eylül ayında, tanıdığım ve güvendiğim birkaç kişiyle birlikte kiralanan rahat bir arabayla Leipzig’den ayrıldım. Auerstädt civarında geçirdiğimiz eski kazayı anımsadım; fakat yıllar sonra yine orada daha büyük bir tehlikeyle karşı karşıya geleceğimi bilemez, aynı şekilde Gotha’da şatoyu gezerken, rölyeflerle süslü büyük salonda gün gelip çok büyük bir lütuf ve sevgi göreceğimi aklıma getirmezdim.[158]

158 Goethe burada Napoleon’dan söz ediyor. (ç.n.)

Doğduğum kente yaklaştıkça, babamın evinden hangi şartlar, amaçlar ve hedeflerle ayrılmış olduğumu dalgın bir şekilde anımsadım, şimdi bir kazazede gibi geri dönmek fazlasıyla cesaret kırıcı bir duyguydu. Fakat kendimi suçlayacak fazla bir şey bulamadığımdan, kendimi sakinleştirmekte güçlük çekmedim; ayrıca duygulu bir şekilde karşılandım. Çok hareketli bir yapıya sahip olmam ve bu durumumun hastalıkla birlikte körüklenip artması, hüzünlü bir sahnenin yaşanmasına neden oldu. Tahmin ettiğimden daha fena görünüyor olmalıydım, çoktandır aynaya bakmamıştım; bakmış olsam bile kim kendi yüzünü yadırgar ki! Sözün kısası, birçok şey zamana bırakılarak öncelikle bedenen ve zihnen sükûnete kavuşmam konusunda sessizce uzlaşıldı.

Kız kardeşim hemen bana arkadaşlık etmeye başladı, daha önce ailemizin durumu hakkında onun mektuplarından öğrendiğim şeyleri, artık ondan ayrıntılarıyla ve eksiksiz olarak dinliyordum. Ben evden ayrıldıktan sonra babam, öğretme merakını tümüyle kız kardeşime adamıştı, artık huzur

sağlanmış, kiracı derdi kalmamış, dış dünyaya tamamen kapalı evde babam onun dışarıya çıkıp, biraz olsun hava alma yollarını kesmişti. Dönüşümlü olarak Fransızca, İtalyanca, İngilizce çalışıp öğrenmesi gerekmişti, o arada babam onu günün büyük bölümünü piyano başında egzersiz yaparak geçirmek zorunda bırakmıştı. Yazı yazmak da ihmal edilmemişti, zaten kız kardeşimin bana yazdığı mektupları babamın yönettiğini, ilkelerini bana kız kardeşimin mektuplarıyla bildirdiğini çoktan biliyordum. Kız kardeşim kolay tarif edilebilecek biri değildi, hep de öyle kaldı; hem sert hem yumuşak, hem inatçı hem uysaldı, bu özellikler onda bazen bir arada, bazen de iradesi ve isteği doğrultusunda tek tek belirirdi. Örneğin sert yanını bana göre irkiltici bir biçimde babama yönlendirmişti, kendisini tam üç yıl birçok masum eğlenceden alıkoymasını ya da bu eğlenceleri ona zehir etmesini bir türlü affedemiyordu, ayrıca babamın iyi ve güzel özelliklerinin hiçbirini görmek istemiyordu. Babamın emrettiği veya yapılmasını istediği şeylerin hepsini yapıyor, fakat olabilecek en sevimsiz tavırlarla. Bu işleri eskiden beri alıştığı bir düzenle yapıyordu, ama gerektiği kadar, ne azına ne de fazlasına yanaşıyordu. Sevgi duyduğu için ya da hoşluk olsun diye rahatını bozmuyordu, öyle ki annemin bile baş başa yaptığımız bir sohbette değindiği en önemli konulardan biri bu olmuştu. Ancak kız kardeşim de herkes gibi sevgi ihtiyacı duyduğundan, bütün ilgisini bana yönlendirdi. Tüm zamanını bana bakmak ve beni eğlendirmekle geçiriyordu; farkında olmadan idaresi altına aldığı kız arkadaşları da bana hoş görünmek ve beni oyalamak için aynı şekilde çeşitli şeyler düşünmek durumunda kalıyorlardı. Beni neşelendirmek konusunda çok yaratıcıydı, hatta bu vesileyle, o zamana kadar onda hiç farkına varmadığım, fakat kendisine çok yakıştırdığım muzip bir espri anlayışına sahip olduğunu görüyordum. Çok geçmeden aramızda bir dil uydurduk, ne söylediğimiz anlaşılmadan herkesin yanında konuşabiliyorduk, kız kardeşim bu uydurma dili ebeveynimizin yanında büyük bir cesaretle kullanıyordu.

Babam halinden oldukça memnun görünüyordu. Sağlığı yerindeydi, günlerinin büyük bir kısmını kız kardeşime ders vermekle geçiriyor, gezi izlenimlerini yazmaya devam ediyor, lavtasını eline alıp çalmaktan çok akorduyla uğraşıyordu. Bu arada, doktorasını yapmakta olan, kendisine çizilen yolda yürüyen, güçlü kuvvetli ve aktif bir oğul yerine, bedeninden çok ruhundan rahatsız bir görünüm sergileyen bir oğla kavuşmaktan

duyduğu hayal kırıklığını elinden geldiğince gizlemeye çalışıyordu. Bir an önce iyileşmem konusundaki arzusunu saklamıyordu; ama onun karşısında evhamlı ifadeler kullanmamak gerekiyordu, çünkü o zaman öfkelenip acımasız olabiliyordu.

Doğuştan hareketli ve neşeli biri olan annem, bu şartlar altında çok sıkıcı günler geçirdi. Fazla kalabalık olmayan evimizdeki işleri kısa zamanda hallediyordu. İç dünyasında hep bir meşguliyeti olan bu iyi yürekli kadın, ilgisini çekecek bir şeyler aradı, bunu da kendisine en yakın gelen din konusunda buldu, en iyi arkadaşları da kültürlü ve Tanrı'ya yürekten inanan kadınlar olunca, daha büyük bir hevesle din konusuna daldı. En yakın arkadaşı Bayan von Klettenberg'di. Gerek konuşmaları, gerekse mektupları, benim *Wilhelm Meister*'deki *Güzel Bir Ruhun İtirafları*'nı[159] yazmama esin kaynağı olmuştur. Kendisi ince yapılı ve orta boylu biriydi; doğasında olan samimi ve doğal davranışlarına saray ve toplumla ilgili nazik davranışlar da eklenince, daha hoş bir havaya bürünmüştü. Düzgün kostümü Herrnhut rahibelerinin giysilerini anımsatırdı. Her zaman neşeli ve sakin bir ruh haline sahipti. Hastalığını geçici dünyevi varlığının bir parçası sayar, çektiği acılara büyük bir sabırla katlanır, ağrısı ve sızısı olmadığı zamanlar hareketli ve konuşkan biri olurdu. En sevdiği, belki de tek uğraşı, insanın kendini tahlil ederek oluşturabileceği ahlaki deneyimlerdi[160]; dini görüşlerinin yanı sıra, hem doğal, hem de doğaüstü şeyleri çok hoş, hatta dâhiyane bir şekilde dikkate alırdı. Onun ruhunu anlatan ayrıntılı betimlemeleri, böyle şeylerden hoşlananlara anımsatmak için herhalde çok söze gerek yok. Onun gençliğinden beri yürüdüğü kendine özgü yol, içinde doğup büyüdüğü soylu sınıf, ruhundaki canlılık ve özgün biri olması nedeniyle, huzura kavuşmak için aynı yolda yürüyen kadınlarla çok iyi geçinemezdi. Onların en seçkini Bayan Griesbach'ın çok sert, çok soğuk ve çok bilgiç bir görünümü vardı; duygularını geliştirmekle yetinen diğerlerine göre daha çok şey bilir, düşünür ve anlardı, bu nedenle ondan pek hoşlanmazlardı, çünkü hiçbiri ebedi saadete giden yolda bu kadar kapsamlı bir zekâyı taşıyacak güce ve isteğe sahip değildi. Onların birçoğu da, geç dönem duyumcularının[161] terminolojisine benzetilen belli kavramlara bağlı kaldığından, ister istemez biraz sıkıcıydı. Bayan von Klettenberg iki aşırı uç arasında bir yol tutturmuştu, gerek fikirleri gerek hareketleriyle kibar bir aileden, soylu sınıftan geldiğini kanıtlayan Kont Zinzendorf'u[162] örnek

almaktan bir parça övünür gibiydi. Sonunda aradığını bende buldu, genç, ateşli, aynı zamanda kendisini çok günahkâr saymamakla birlikte, bir türlü huzur bulamayan, bilinmeyen bir mutluluğa ermek için can atan, ne bedenen ne de ruhen fazla sağlıklı olmayan bir insan. Gerek doğanın bana bağışladıklarını, gerekse kendi kendime edindiğim özellikleri beğenirdi. Birçok olumlu özelliğe sahip olduğumu bilmesi, onun için küçültücü bir şey değildi; birincisi, o bir erkekle yarışmayı düşünen biri değildi, ikincisi de kendini din kültürü açısından benden çok daha ilerde görürdü. Huzursuzluğumu, sabırsızlığımı, çabalarımı, meraklarımı, araştırmalarımı, düşüncelerimi ve çelişkilerimi, kendi düşünce tarzına göre yorumlayıp, bu konudaki düşüncelerini bana açarak, tüm bunların benim Tanrı'yla barışık olmayışımdan ileri geldiğini açıkça söylerdi. Oysa ben çocukluğumdan beri Tanrı'yla aramın çok iyi olduğunu sanıyordum. Hatta başımdan geçen çeşitli olaylardan sonra, onun bana karşı hatalı olduğunu sanarak, bazı şeylerini hoş görmem gerektiğini düşünme cesaretini bile göstermiştim. Bu kibir sonsuz güçlü irademden kaynaklanıyordu, herhalde Tanrı'nın irademe daha çok yardımcı olabileceğini zannediyordum. Bu nedenle Bayan von Klettenberg'le bu konuda çok tartıştığımı, her şeye rağmen bu tartışmaların genellikle çok dostça, ara sıra da eskiden yaşlı müdürle[163] yaptığım sohbetlerde olduğu gibi, benim birçok şeyi hoş görülmesi gereken, tuhaf bir delikanlı olduğum sözleriyle sona erdiğini tahmin edersiniz.

159 *Wilhelm Meister'in Çıraklık Yılları*; Altıncı Kitap. (ç.n.)

160 Burada anlatılmak istenen, duygululuk akımının ilkelerinden biri: *Kendini tanı!*

161 Pietizmin terminolojisi, edebiyatta duyumculuk akımını etkilemişti. (ç.n.)

162 Zinzendorf kontu Nikolaus Ludwig (1700-1760) 15. yüzyıldan beri varlığını sürdüren "Bohemyalı Kardeşler" cemaatini "Herrnhut Kardeşlik Cemaati" adıyla yeniden canlandırmıştı. (ç.n.)

163 Johann Georg Albrecht. (ç.n.)

Boynumdaki beze bana çok ıstırap verdiği için, doktor ve cerrah önce bezeyi dağıtmaya çalıştılar, sonra söyledikleri gibi, bezenin olgunlaşmasını beklediler ve sonunda yarmayı uygun gördüler, böylece tedavinin sonuna doğru yaranın sürekli olarak cehennem taşı ve daha başka dağlayıcı şeylerle yakılması yüzünden her gün bir başka bunaltıcı şey yaşadım, uzun zaman beni acıdan çok can sıkıntısı rahatsız etti. Doktor ve cerrah birbirinden çok farklı insanlar olmalarına rağmen ikisi de içe dönük bir yaşam sürüyordu. Cerrah zayıf, yakışıklı, eli hafif ve becerikli biriydi, ne yazık ki veremliydi, içinde bulunduğu duruma gerçek bir Hıristiyan sabrıyla katlanır,

hastalığının mesleğine engel oluşturmasına meydan vermezdi. Doktor ise garip huylu, kurnaz bakışlı, samimi konuşan, diğer taraftan da dindar kesimin son derece güven duyduğu karmaşık bir adamdı. Çalışkan ve dikkatli olduğu gibi, hastalarını avutmayı da bilirdi; yine de hastalarının sayısını bu özelliklerinden çok, kendisinin hazırlayıp el altından hastalarına verdiği, bizde doktorların ilaç yapmaları yasak olduğundan kimseye bahsedilmeyen birkaç ilaç sayesinde çoğaltmıştı. Hazmı kolaylaştıran bazı tozları çok gizli tutmuyordu; ancak çok büyük tehlike halinde kullanılması gereken o önemli tuz, kimse tarafından görülmemiş veya etkisi bilinmiyor olsa da, dindarların arasında sohbet konusuydu. Böylesine evrensel ölçüde bir ilaç bulduğuna herkesi inandırmak için, doktor kendisine biraz ilgi gösteren hastalarına bazı gizemli kimya ve simya kitaplarını önererek, onların incelenerek o cevherin elde edilebileceğini anlatmıştı; bu ilacın nasıl hazırlandığını gerek maddi gerekse manevi nedenlerden dolayı söyleyemeyeceğini ve o büyük işin içeriğini anlamak, onu yapmak, sonra da kullanmak için doğanın sırlarını bağlantılarıyla bilmek gerektiğinden, bu kitabın incelenmesi gerektiğini, çünkü bu ilacın sadece bir madde olmakla kalmayıp, evrensel bir şey olduğunu, farklı biçimlerde ve şekillerde de yapılabileceğini söylemişti. Bayan arkadaşım bu cazip sözleri pür dikkat dinlemişti. Beden sağlığı ruh sağlığıyla yakından ilgiliydi; ayrıca böyle bir ilaca sahip olmak, onunla birçok acıyı dindirebilmek ve bazı tehlikeleri uzak tutabilmekten daha büyük bir hayır, başkalarına gösterilecek daha büyük bir merhamet olabilir miydi? Daha önce Welling'in *Opus mago-cabbalisticum* adlı kitabını gizli gizli okumuştu, fakat yazar tuttuğu ışığı hemen söndürerek yok ettiğinden, bu aydınlık ve karanlık değişiminde arkadaşlık edecek birini arıyordu. Zaten bu hastalığı bana geçirmek için ufak bir teşvik yeterliydi. Bunun üzerine bu tarz bütün kitaplar gibi, kökeni doğruca Yeni-Platonculuk okuluna kadar uzanan bu kitaptan ben de bir tane edindim. Bu kitap üzerinde yaptığım en önemli çalışma şuydu: Yazarın bir bölümde diğer bölümle ilgili üstü kapalı göndermelerini, böylelikle gizlediği şeyleri açıklamaya çalıştığı bölümleri tam olarak not aldım, birbirini açımlayan böyle bölümleri metnin kenarına sayfa numaralarıyla yazdım. Sonunda belli bir konuyla ilgili kavramları çalışmamızın ve dilediğimiz gibi kullanmamızın, anlamasak bile en azından telaffuz etmemizin dışında bu kitap bizim için büyük ölçüde gizemini ve anlaşılmazlığını korudu. Bahsi geçen kitap, öncellerini büyük bir saygıyla

anıyor, o kaynakların aranıp bulunması için insanda istek uyandırıyordu. Bunun üzerine Theophrastus Paracelsus ve Basilius Valentinus'un kitaplarına başvurduk; aynı şekilde Helmont, Starkey ve diğerlerinin yapıtlarına da onların az çok doğa ve tasavvura dayalı öğreti ve önerilerini inceleyip benimsemeye çalıştık. Okuduklarımdan en çok *Aurea Catena Homeri*[164] başlıklı kitabı beğendim, biraz hayali de olsa doğayı güzel bir bağıntı içinde anlatıyordu; böylece bazen yalnız başımıza bazen de birlikte bu gariplikLerle uzun uzun uğraştık, odamdan çıkamadığım uzun kış gecelerini, annemin de bize katılmasıyla üçümüz bir arada, sırları çözmekten çok, bu sırlarla eğlenmekle geçirdik.

164 Türkçesi, *Homeros'un Altın Zinciri.* Yazarı belli değil. Kitabın başlığı Homeros'un *İlyada*'sına gönderme. Bkz. *İlyada:* 8. Bölüm (V, 18-27) (ç.n.)

Bu arada ben zor bir dönemden daha geçtim: Sindirim sorunu, hatta bazen de hazımsızlık nedeniyle çok zor anlar yaşadım, öyle ki yaşamımdan bile endişe duymaya başladım, kullandığım ilaçların da bir faydası olmadı. Büyük bir üzüntüye kapılan ve başka çıkar yol bulamayan annem, o meşhur ilacı versin diye doktoru sıkıştırdı; uzun uzun direndikten sonra bir gece aceleyle evine giden doktor, küçük bir şişede kristal halinde tuz getirdi, suda eritildikten sonra bana içirilen tuz, ağzımda oldukça alkalik bir tat bıraktı. Tuzlu suyu içer içmez biraz olsun rahatladığımı hissettim, o andan itibaren hastalığım hafiflemeye başlaması bir dönüm noktası oldu. Bu olayla hem doktora, hem de onun bize böyle değerli bir ilacı sağlamak için gösterdiği çabaya duyduğumuz inancın nasıl güçlenip çoğaldığını anlatamam.

Ne annesi ne babası ne de kardeşi olan bayan arkadaşım, kentin iyi bir yerinde bulunan büyük bir evde oturuyordu; daha önceden küçük bir havalı fırın, orta boy boynuzlu imbik ve damıtma kabı edinmişti. Welling'in tarifleri, hocası ve doktorunun yönlendirmeleriyle, açığa çıkarılması bilinirse, içinde şifalı güçlerin saklı olduğu düşünülen demir üzerinde denemeler yapıyordu, fakat bizim bildiğimiz bütün kitaplarda havadan elde edilecek tuzun rolü büyük olduğundan, bu işlemler için havada eriyecek, doğaüstü şeylerle birleşerek sonunda o gizemli ve mükemmel bağırsak çalıştıran medikal tuzu kendiliğinden ortaya çıkaracak alkaliler gerekliydi.

Biraz iyileşip, baharın güzel günlerinden faydalanarak, tekrar tavan arasındaki eski odamda kalabilecek hale gelir gelmez, ben de ufak bir donanım oluşturdum; kumlu damıtma işlemi yapan küçük bir havalı fırın

hazırdı, yanan bir fitil sayesinde çanaklardaki damıtma kaplarında çeşitli karışımların ayrışarak dönüşmesini çok çabuk öğrendim. Sonra dünya ve insana ait ilginç bileşenler gizemli ve tuhaf bir işlemden geçti, en önemlisi de bağırsak çalıştıran tuzların hiç bilinmeyen şekilde elde edilmesiydi. Fakat beni uzun zaman oyalayan ve en çok uğraştıran şey likit silisyum (çakıl özü) diye adlandırılan madde oldu, bu da saf kuvars taşlarının belli ölçüde alkaliyle eritilmesiyle elde edilir ve böylece oluşan şeffaf cam, havada eriyip güzel ve saydam bir sıvı haline gelir. Bunu bir kez yapan ve kendi gözleriyle gören biri, çalışarak ve çalışmaya devam ederek simyacı taşına ve olasılıklara inananları kınamaz. Bu çakıl özünü elde etmek konusunda ben özel bir beceri sahibi olmuştum; Main Nehri'nde bulunan güzel ve beyaz çakıl taşları bu iş için mükemmel bir malzemeydi; ben de başka şeylerle birlikte gereken gayreti göstermekten kaçınmadım. Fakat sonunda çakılların hiçbir vakit, benim filozofça bir düşünceyle umduğum gibi tuzla tam olarak birleşmediğinin farkına varınca yoruldum: Çünkü bunlar hem kolayca ayrışabiliyordu, hem de birkaç kez canlı jel izlenimi uyandırarak beni hayli şaşırtan çok güzel mineral eriyiğinden her seferinde toz kalıyordu geriye, ki bunu da ben en ince çakıl tozu zerresi olarak kabul ettim, ama bunun doğasında üreme gücünün olduğuna ve bu simyacı taşından bir şey elde edilebileceğine dair en ufak bir iz yoktu.

Bu işlemler o kadar garip ve birbiriyle ilgisiz oldukları halde, yine de bunlardan bazı şeyler öğrendim. Oluşan tüm kristalleşmelere iyice dikkat ettim, birçok doğal şeyin dış biçimini öğrendim ve son zamanlarda kimya konularının yönteme bağlı olarak işlendiğini bildiğimden, işi yarı yarıya öğrenmiş biri olarak gerek eczacılara gerekse basit ateşle işlem yapan bütün diğerlerine karşı pek ilgi duymasam da, bu konuda genel bir fikir sahibi olmak istedim. O arada Boerhaave'nin kimyayla ilgili ders kitabı beni çok ilgilendirdi ve birçok kitabını okuma hevesi uyandırdı, zaten uzun süren hastalığım da beni tıbbi konulara yaklaştırmış olduğundan, bu değerli insanın aforizmalarını okuyarak, bunları aklıma ve belleğime kazımak istiyordum.

Biraz daha duygusal ve o sıralardaki gelişimim için çok daha faydalı bir uğraş da, Leipzig'den aileme yazdığım mektupları gözden geçirmem oldu. Kendimizle ilgili hiçbir şey bize birkaç yıl önce elimizle yazdığımız şeyleri tekrar elimize alıp kendimizi konu olarak incelemekten daha iyi bir fikir

veremez. Ancak şu da var ki, o zaman çok gençtim ve bu kâğıtlarda anlatılan dönem henüz yakın geçmişteydi. Genel olarak insan gençlik yıllarında biraz da olsa kendini beğenmişlik duygusundan kolayca sıyrılamaz, bu da en çok, kısa bir süre önce olmuş şeyleri küçümsemek şeklinde belirir: Çünkü insan kendisinde ve başkalarında iyi ve güzel bulduğu şeylerin hiç de öyle olmadıklarını yavaş yavaş görerek, bu şaşkınlıktan kurtulmanın en iyi yolunun kurtaramayacağı şeyleri fırlatıp atmak olduğunu sanır. Benim için de aynı şey oldu. Leipzig'de çocukça uğraşılarımı yavaş yavaş önemsiz buluşum gibi, şimdi de üniversite aldığım eğitim bana önemsiz geliyordu. Oysa bu dönemi sadece gözlem yeteneğimi ve dünya görüşümü daha iyi bir düzeye ulaştırdığı için çok değerli bulmam gerektiğini anlamıyordum. Babam hem kendisine, hem de kız kardeşime yazmış olduğum bütün mektupları özenle saklamış ve ciltletmişti; hatta onların hem yazım, hem dil hatalarını düzeltmişti.

Bu mektuplarda ilk dikkatimi çeken şey kâğıtların görüntüsüydü; 1765 Ekim'inden ertesi yılın ortasına kadar geçen sürede elyazımı inanılmayacak ölçüde ihmal etmiş olmam beni dehşete düşürdü. Ama sonra Mart ayı ortalarında birdenbire, genellikle ödüllü yarışmalarda yazdığım şekilde dikkatli ve düzgün bir yazı göze çarpıyordu. Bu konudaki şaşkınlığım iyi kalpli Gellert'e borçlu olduğum teşekkür duygusuyla dağıldı, yazdığımız kompozisyonları kendisine her verişimizde, elyazımıza çok fazla, hatta üslubumuzdan bile daha çok özen göstermeyi kutsal bir ödev saymamızı, bize o içten sesiyle söylediğini gayet iyi hatırlıyordum. Ne zaman eline okunaksız, özensiz bir yazı geçse, aynı sözleri tekrarlardı; yazı güzelliğinin üslup güzelliğini de beraberinde getirdiğine çok sıklıkla tanık olduğundan, bu arada bize birçok kez öğrencilerinin güzel yazı yazmalarını kendi dersinin asıl amacı kılmaktan çok hoşlandığını söylemişti.

Ayrıca mektuplarımın Fransızca ve İngilizce bölümlerinin, hatasız olmasa bile rahatça ve özgürce yazılmış olduklarını görebiliyordum. Bu dilleri, hâlâ Treptow'da oturan Georg Schlosser'le mektuplaşırken kullanıyordum, onunla yazışmam kesintiye uğramadı, böylece dünyada olup biten şeyler hakkında (işler her zaman onun umduğu gibi gitmiyordu) ondan birçok bilgi edindiğim gibi, onun olgun ve soylu düşünce tarzına güvenim gittikçe artıyordu.

Mektupları gözden geçirirken dikkatimden kaçmayan başka bir şey de, değerli babamın iyi niyeti yüzünden bana zarar vermiş olduğu ve sonunda içine sürüklendiğim yaşam tarzını benimsememe neden olduğuydu. Beni defalarca kâğıt oyunlarına karşı uyarmıştı; ancak Bayan Böhme hayattayken babamın uyarısının sadece bu oyunların kötüye kullanılmasıyla ilgili olduğunu söyleyerek beni ikna etmişti. Ben de kâğıt oyununun grup içinde faydalarını gördüğümden, Bayan Böhme'nin isteği doğrultusunda hareket etmekten hoşlanmıştım. Bende oyun yeteneği vardı, ancak merak yoktu; oyunların hepsini hem kolay, hem de çabuk öğreniyor, fakat asla bütün bir akşam boyunca gereken dikkati toplayamıyordum. Yani çok iyi başlıyordum, ama sonunda hata yapıyor, hem kendim oyunu kaybediyordum, hem de başkalarının kaybetmesine neden oluyordum; bu yüzden akşam yemeklerine otururken veya toplantılardan eve dönerken canım hep sıkkın oluyordu. Uzun süren hastalığı sırasında oyun için artık yanında kalmamı istemeyen Bayan Böhme ölünce, babamın uyarısı ön plana geçti; önce oyun gruplarından özür diledim, sonra bir katkım olmadığından başkalarından çok kendi kendime sıkıcı geldiğimi düşünerek davetleri geri çevirmeye başladım, yapılan davetler gittikçe seyrekleşmeye başladı, sonunda tamamen arkası kesildi. Gençlere ve özellikle pratik zekâya sahip insanlara, dünyada kendilerini oyalayacak işi olsun isteyenlere önerilecek kâğıt oyunu, bende hiçbir zaman bir merak haline gelmedi, çünkü sıkıldığım anda oyunu sürdürmem olanaksızlaşıyordu. Birisi çıkıp bana bu konuda genel bilgi verse, bu işte yorum yapabileceğimiz, zekâmızı işletebileceğimiz belirli işaretlerin az çok rastlantıyla ilgili olduğunu anlamamı sağlasa, hatta bana birçok oyunu birden öğretseydi, kâğıt oyunlarıyla belki daha barışık olabilirdim. O zamanki gözlemlerimle, grup halinde oynanan oyunlardan kaçmak yerine, bu oyunlar konusunda biraz beceri sahibi olmaya çalışmanın daha doğru olacağı sonucunu çıkarmıştım. Zaman sonsuz denecek kadar uzun, gerçekten dolu dolu yaşamak isterseniz, her geçen gün, içine pek çok şey koyabileceğiniz bir fıçı aslında.

Tek başıma yaşarken meşgul olduğum değişik uğraşların sayısı, eskiden kendimi zaman zaman adadığım çeşitli merakların fırsat buldukça belirmesiyle çoğaldı. O arada yeniden resim yapmaya başladım, her zaman doğrudan doğayı ya da daha çok gerçek olan şeyleri konu edinmek istediğimden, içindeki eşyalarla ve insanlarla birlikte, odamın resmini

yaptım; bundan sıkılınca, tam o sıralarda anlatılan ve herkeste ilgi uyandıran kent yaşamına dair çeşitli olayları resmettim. Bu resimler ruhsuz veya çok zevksiz olmasa da, ne yazık ki figürler orantıdan ve asıl özden yoksundu, ayrıca boyama tekniği de oldukça bulanıktı. Böyle şeylerden hâlâ zevk alan babama göre, resimler daha net olmalıydı; ona göre her şey tamamlanmış ve bitmiş olmalıydı. Bu yüzden resimleri elden geçirtiyor, etraflarına bordür yaptırıyordu. Ailemizin ressamı Morgenstern –sonradan kilise resimleriyle tanınıp meşhur oldu– resimlerimdeki odaların ve diğer mekânların konturlarını yeniden çiziyordu, tabii ki onun çizgileri silik insan figürlerinin yanında oldukça göze batıyordu. Babam böyle yapınca benim daha net resimler yapacağımı zannediyordu, ben de onun hoşuna gitsin diye çeşitli ölüdoğa resimleri yaptım; resimlerin gerçeği model olarak karşımdaysa, daha net daha belirgin bir üslupla çalışabiliyordum. Sonunda bir gün aklıma yine gravür yapmak geldi. Oldukça ilginç bir peyzaj resmim vardı, Stock’tan öğrendiğim yöntemlerle ilgili eski notlarımı arayıp bulduğumda ve çalışırken o eğlenceli günleri anımsadığımda çok mutlu oldum. Kısa bir süre sonra levhayı aside yedirip, birkaç deneme baskısı yaptım. Ne yazık ki, resim ışık ve gölgeden yoksundu, bu iki öğeyi resme kazandırmak için uğraşıp durdum; fakat bunların tam olarak neyle ilgili olduklarını anlamayınca işi bir türlü tamamlayamadım. O sırada sağlığımın çok iyi olduğunu düşünüyordum; ama o günlerde o zamana dek hiç başıma gelmemiş bir hastalığa yakalandım. Boğazım yara içinde kaldı, özellikle küçük dilim aşırı iltihaplandı; bir şeyi yutarken büyük acılar duyuyordum; doktorlar da ne yapacaklarını bilemiyorlardı. Gargara ve küçük fırçayla sürülen ilaçlarla beni uğraştırıyor, ama bir türlü bu dertten kurtaramıyorlardı. Nihayet içime doğmuş gibi birden, aside yedirme işinde yeterince dikkatli davranmadığımın, bu işi sevdiğimden sık sık yaptığım için, bu hastalığı hem davet ettiğimi, hem de tazeleyerek hastalığın daha da şiddetlenmesine neden olduğumu düşündüm. Doktorlar söylediklerimi akılcı buldular, ben de doğal olarak bu oyma ve aside yedirme işini bir kenara bıraktım, zaten denemem de hiç başarılı değildi, eserimi göstereceğime saklamak için bir nedenim vardı, hele bu sıkıntılı hastalıktan kısa sürede kurtulunca, kendimi avutmam zor olmadı. Bu arada Leipzig’de yaptığım benzer çalışmaların o kadar çok çektiğim hastalıklara bazı katkılarının olmuş olabileceğini düşünmekten kendimi alamadım. Hiç kuşkusuz, insanın kendisine dikkat etmek zorunda kalması hem can sıkıcı,

hem de üzücü bir şey; ancak gerek insanların doğasındaki o garip ve aşırı duyarlılık, gerekse yaşam tarzlarının ve yaşanan hazların sonsuz değişikliği dolayısıyla, insan neslinin çoktan tükenmemiş olması şaşılacak bir şey. İnsan doğasında bir tür dayanıklılık ve çok yönlülük varmış gibi görünüyor, çünkü insan başına ne gelirse gelsin, her şeyin üstesinden geliyor ve her yediğini tam olarak hazmetmese bile, en azından bünyesine zararsız hale getiriyor. Ancak kendi gücünün çok üstünde olan şeylere, bütün direncine rağmen, boyun eğmek durumunda kalıyor; birçok yöreye özgü hastalıklar bunun böyle olduğunu bize kanıtlıyor. Zorluklarla dolu kent ve toplum yaşamımızda, nelerin bizim üzerimizde iyi ya da kötü etkileri olduğunu görebilsek ve bize zevk veren bazı şeylerden kötü etkileri nedeniyle vazgeçebilsek, sağlıklı yapıya sahip olanlarımıza bile çoğu kez hastalıktan daha çok sorun yaratan birçok üzüntüyü kendimizden uzaklaştırmamız olanaklı olurdu. Ne yazık ki, bu hem beslenme, hem de etik alanda böyle: Herhangi bir hatamızı ondan kurtulmadan önce göremiyoruz; bunun da bize bir faydası olmuyor, çünkü bir sonraki hatamız, bir öncekine benzemiyor, bu yüzden de biz onun hata olduğunu anlayamıyoruz.

Leipzig'den kız kardeşime gönderdiğim mektupları tekrar tekrar okurken, başka birçok şeyle birlikte, gözüm bir konuya takıldı, daha üniversitedeki ilk yılımda, biraz bir şeyler öğrenince kendimi çok akıllı ve bilgili sanmış, kendimi profesör yerine koyup, bilgiçlik taslamaya başlamışım. Gellert'in bize derste öğrettiği veya öğrenmemizi istediği şeyleri hemen kız kardeşime anlatmışım; ister yaşamın ister mektubun içinde olsun, bu bilgilerin bir genç kıza anlatılmasındansa, genç bir delikanlıya uygun düşeceğini akıl edemediğimi görmek beni hayli eğlendirdi; bu taklitçiliğimle hep birlikte alaya ettik. Ayrıca Leipzig'de yazmış olduğum şiirler de bana göre yetkin değildi; bu şiirler bana göre soğuk ve sıkıcı, insanların duyguları ve aklını ilgilendiren konuları ifade etmekte de son derece yüzeyseldi. Evimden bir kez daha ayrılıp, ikinci üniversiteye gideceğim zaman, bu düşünceler yazılarımın hepsini yine ateşte yakma cezasına çarptırmama neden oldu. Ya üçüncü veya dördüncü sahneye kadar yazılmış, ya da sadece giriş bölümü tamamlanmış birçok piyesle birlikte, şiirler, mektuplar ve daha bir sürü kâğıt ateşe atıldı, geriye Behrisch'in elyazısıyla yazılmış olan *Âşık Adamın Ruh Hali* ve *Suç Ortakları*'ndan başka bir şey kalmadı, ikincisinde üzerinde devamlı olarak ona karşı beslediğim özel bir sevgiyle düzeltmeler yaptım,

tamamlanmış bir oyun olduğu halde, daha hareketli ve daha anlaşılır bir hale getirmek için giriş bölümünü tekrar tekrar ele aldım. *Minna*’nın ilk iki sahnesinde Lessing, bir oyuna nasıl giriş yapılacağına dair eşsiz bir örnek vermiştir, onun düşüncelerini ve amaçlarını anlamanın bana çok faydası oldu.

O zamanlar başımdan geçen, beni heyecanlandıran ve meşgul eden şeylerin hikâyesini oldukça ayrıntılı olarak anlattım; ama bu kez olabildiğince kalıcı bir bilgi edinmek üzere, duyuüstü şeylere duyduğum ilgi bende yeniden uyandı.

O arada elime geçen önemli bir kitap beni çok etkiledi, bu Arnold’un *Kiliseler ve Dinsizler Tarihi*[165] başlıklı kitabıydı. Arnold sadece olayları anlatan bir tarihçi değil, aynı zamanda hem inançlı, hem de duyarlı bir adamdı. Onun düşünceleri benimkilere çok benziyordu, o zamana kadar bana hep deli ya da tanrıtanımaz diye tanıtılan birçok inançsız kişi hakkında daha olumlu fikirler edinmem kitabı özellikle beğenmemi sağladı. Başkaldıran insan olmak ve karşı çıkmak zevki hepimizde vardır. Birbirinden farklı fikirleri zevkle okudum, sonuçta her insanın kendine has bir dini vardır sözünü sık sık duymuştum, benim de kendime özgü dinimi oluşturmamdan daha doğal bir şey olmamalı düşüncesiyle, bunu yapmak bana büyük bir keyif verdi. Yeni Platonculuk bu dünya görüşünün esasını oluşturuyordu; hermetik, mistik ve kabalist şeylerin de buna katkısı vardı, yeterince garip olsa da, kendime bir dünya yarattım.

165 Kitabın özgün başlığı, *Unparteiische Kirchen und Ketzerhistorie.* (ç.n.)

Başlangıcından beri yaratma eylemi içinde olan bir Tanrı düşüncem vardı; yaratmak eylemi kendi içinde bir çeşitlilik barındırdığına göre, ikinci benzer bir varlığın ortaya çıkması gereği doğdu, onu da biz Oğul diye tanıdık; yaratma eylemini onların ikisi sürdürecekti, onlar bir üçüncüde kendilerini var ettiler ve bu üçüncü sürekli olarak canlılığını korudu ve sonsuza dek bir bütün olarak kaldı. Fakat onunla birlikte Tanrı olgusu tamamlanmıştı ve artık tekrar kendilerine tamamen benzeyen başka bir varlık yaratma olanağından yoksundular. Ancak yaratma dürtüsü hep sürekli olduğundan, bir dördüncü varlık yarattılar, o da onlar gibi, hem bağımsız, hem bağımlı, hem de onlar tarafından sınırları belirlenmiş, zıtlıkları kendi içinde barındıran bir varlıktı. İşte bu varlık, bütün yaratma gücü kendisine geçen ve geriye kalan tüm varlıkların kendisinden geleceği

Lucifer'di.[166] O da tüm melekleri kendi örneğine göre, hem bağımsız, hem kendine bağımlı, hem de kendisi tarafından sınırları belirlenmiş halde yaratarak, hemen sonsuz faaliyetini kanıtlamış oldu. Fakat böylesi kutsal bir ışığın içinde o ilahi aslını unutup, onu kendi içinde bulacağını sandı; Tanrı fikri ve düşüncesiyle uzlaşma içinde olmayan her şey işte bu ilk nankörlükten çıktı. Kendine yoğunlaştığı ölçüde huzuru kaçtı, aslına doğru yükselmenin tatlı duygusundan ettiği ruhlar için de aynı şey söz konusu oldu. Böylece meleklerin çöküşü diye adlandırılan olay yaşandı. Onların bir kısmı Lucifer'le birlik oldu, diğer bir kısmı da aslına geri döndü. Bütün yaratıkların oluşturduğu birlikten, onların hepsi Lucifer'den gelmeydi ve onu izlemeleri gerekiyordu, bizim madde biçiminde algıladığımız, ağır, sert, karanlık diye bildiğimiz, fakat doğrudan Tanrı'dan değilse bile tanrısal varlığın neslinden gelen ve bu yönüyle babası ve ataları gibi her şeye gücü yeten ve ebedi olan bütün o varlıklar doğdu. Bütün kötülükler, böyle dememizde bir sakınca yoktur herhalde, sadece Lucifer'in tek taraflı yönünden doğduğu için, bu yaratıkların daha iyi olan diğer yarısı eksik kaldı: Çünkü birlik oldukları için her şeye sahiptiler, ancak yayılma yoluyla etkili olabilecek şeylerin hepsinden yoksundular; böylece bütün yaratıklar, sürekli bir araya toplanmalarının sonucu birbirlerini yok edebilir, babaları Lucifer'le birlikte kendilerini yok edebilir, Tanrı'yla aynı sonsuzluğa sahip olmak konusundaki bütün arzularını yitirebilirlerdi. Tanrılar bu duruma bir süre seyirci kaldılar, onlar ya ortalığın temizleneceği ve yeni bir yaratma eylemi için kendilerine yer açacak devirleri bekleyeceklerdi ya da hemen işe karışarak, ebedi olamama durumuna yardımcı olacaklardı. Onlar sonuncusunu tercih ederek, Lucifer'in eyleminin sonucu olan bütün eksiklikleri sadece iradeleriyle anında tamamlamışlardı. Sonsuz varlığa, yayılma ve kendine karşı gelebilme yeteneğini verdiler; yaşamın ana damarı yeniden onarıldı, Lucifer de bundan payını aldı. İşte bu, bizim ışık dediğimiz şeyin belirdiği ve yaradılış sözcüğüyle anlatmaya çalıştığımız olayın başladığı evredir. Tanrıların sürekli etkili olan yaşam gücü sayesinde, bu dönem yavaş yavaş zenginleştiği halde, yeniden tanrısal varlıkla eski bağı kurabilecek yetenekte bir varlığın eksikliği duyuldu, bunun üzerine her yönden Tanrı'ya benzeyen, hatta onun bir eşi olan, fakat hem bağımsız, hem sınırlı olması bakımından Lucifer'in konumunda bulunan insan yaratıldı; bu çelişki, varlığın tüm safhaları sayesinde onda kendini göstereceği gibi, mükemmel bir bilinç ve kararlı bir irade karşılaşacağı her durumda

kendisiyle beraber olacağından, onun hem en mükemmel, hem de en kusurlu, hem en mutlu, hem de en mutsuz yaratık olacağı önceden biliniyordu. Çok geçmeden o da tamamen Lucifer'in rolünü üstlendi. İyilik yapandan yüz çevirmek gerçek nankörlüktür, böylece bütün yaratılış, aslından kopuş ve tekrar ona dönüşten başka bir şey olmadığı, olamayacağı halde, bu kopuş ikinci kez üst düzeyde gerçekleşti.

166 Hıristiyanlıkta Lucifer şeytanın cennetten kovulmadan önceki adıdır. (ç.n.)

Burada günahtan arınmanın, sadece geçmişten bugüne süregelmesinden ziyade, sonsuza dek sürmesi gerektiği, hatta tüm oluşum ve varoluş süreci boyunca tekrar tekrar yenilenmesi gerektiği kolayca görülür. Bu bağlamda, Tanrı'nın daha önceden kendisi için bir kılıf olarak hazırladığı insan şeklini benimsemesinden, bu benzerlik yüzünden sevinçleri artsın, acıları hafiflesin diye, kısa bir süre onun alınyazısını paylaşmasından daha doğal bir şey olamaz. Bütün dinlerin ve felsefelerin tarihi bize insanların kaçınamayacağı bu büyük hakikatin çeşitli uluslar tarafından, değişik zamanlarda, farklı şekillerde, hatta garip masallar ve imgelerle sınırlılığa uygun şekilde anlatıldığını gösterir; bizi küçük düşürüyor, bize baskı uyguluyor gibi görünse de, bize Tanrı'nın amaçlarını bu sayede yerine getirme ve yücelme fırsatı veren, hatta bunu bizim için ödev kılan bir durumda olduğumuz ve benliğimizi kendimize özgü varlığımızı oluşturmaya zorlarken, diğer yandan nabzımızın düzenli atışıyla benliğimizin dışına çıkmaktan kaçınmadığımız bilinsin yeter.

Dokuzuncu Kitap

“İnsanın yüreği bundan böyle sık sık, özellikle sosyal ve kibar birçok erdemle dolup taşacak, onda daha hassas duygular uyanıp yeşerecek; özellikle insan kalbinin daha gizlide kalmış köşeleri ve ihtirasları hakkında genç okuyucuya bir görüş kazandıracak birçok nitelik kalıcı olacak; Latince ve Yunanca ne varsa hepsinden daha değerli olan bir öğreti bu, bu alanda Ovidius çok mükemmel bir hocaydı. Fakat gençlerin eline antik şairlerin ve bu arada Ovidius’un yapıtlarının verilmesinin nedeni sadece bu değil. Yüce yaratıcının bize bağışladığı birçok güce sahibiz, bunlara uygun eğitimin, hem de daha ilk yaşlarda, verilmesi ihmal edilmemeli, yoksa bu güçler ne mantık, ne metafizik, ne Latince ne de Yunanca ile geliştirilebilir; sonra bir de hayal gücümüz var, eğer en değerli ilk düşüncelerin önüne geçmeyecekse, en uygun ve en güzel görüntüler bu hayal gücünün karşısına çıkarılmalı, böylece her yanda ve doğada var olan güzeli belirgin, gerçek ve aynı zamanda da bütün hatlarıyla tanıyıp sevmeye ruhumuzu alıştırmalı ve bunu alışkanlık haline getirmeliyiz; hem bilimsel çalışmalarda olduğu kadar günlük yaşamda da hiçbir ders kitabından öğrenilemeyen birçok düşünce ve bilgiye ihtiyaç duyarız. Duygularımızın, ilgilerimizin, tutkularımızın hep olumlu yönde geliştirilmesi ve arındırılması gerekir.”[167]

167 Bu alıntı, Johann Gottlieb Lindner’in *Lehrreicher Zeitvertreib Ovidianischer Verwandlungen* başlıklı kitabı ile ilgili Christian Gottlob Heyne’nin Allgemeine Deutsce Bibliothek’te yayımlananan eleştiri yazısından alınmıştır. Alıntıdaki “yürek”, “doğa”, “tutku” gibi temel kavramlarla coşumculuk akımı açımlanıyor. (ç.n.)

Allgemeine Deutsche Bibliothek’te gözüme ilişen bu önemli okuma parçası kendi türünde ilk yazı değildi. Birçok kişi benzer düşünceleri benzer şekilde ifade ediyordu. Bu yazılar bizim gibi hareketli gençler üzerinde çok büyük bir iz bıraktı, bu etki Wieland’ın yazılarıyla iyice güçlenince daha da belirginleşti: Wieland’ın en parlak ikinci dönemine ait yapıtları, onun bu ilkelerle yetiştiğinin açık bir göstergesiydi. Biz daha ne isteyebilirdik? Karmaşık düşünce yöntemini benimsemiş felsefe bir yana bırakılıp,

öğrenilmesi çok güç olan eski diller arka plana itildi; Hamlet'in sarf ettiği düşündürücü bir söz[168] ders kitaplarının yeterliliğiyle ilgili olarak, bu konudaki kuşkumuzu her geçen gün artırdı; artık bir yandan içinde yaşamaktan çok zevk aldığımız hareketli yaşamın gözlemlenmesi, diğer yandan da kalbimizde kısmen hissettiğimiz kısmen de sezdiğimiz, eskiden eleştiri konusu olduğu halde, şimdi hem çalışmalarımızın en önemli konusu olacak, hem de ruhsal güçlerimizin en önemli eğitim aracı diye övülecek tutkuların, değerli ve soylu duygular olarak değerlendirilmesi gerekiyordu. Üstelik bu düşünce tarzı benim fikirlerimle bire bir örtüşüyordu, hatta yazınsal alandaki çalışmalarıma tamamen uygundu. Bu yüzden bazı güzel planlarımın suya düştüğünü, bazı büyük ümitlerimin boşa çıktığını gördükten sonra, babamın beni Strasbourg'a gönderme konusundaki arzusuna hiç karşı koymadan boyun eğdim, bana orada hareketli ve eğlenceli bir yaşamım olacağı, o arada da hem üniversite eğitimini sürdüreceğim, hem de doktoramı yapacağım söylendi.

168 *There are more things in heaven and earth, Horatio, / Than are dreamt of in our philosophy"* Yerde ve gökte daha öyle şeyler var ki Horatio / Senin felsefenin düşlerine bile girmez. (Hamlet I, 5) (ç.n.)

İlkbahar geldiğinde kendimi hem sağlığıma, hem de gençlik cesaretime yeniden kavuşmuş hissediyor, öncekinden çok farklı sebeplerle de olsa, baba ocağından ayrılmak için can atıyordum: Çünkü evde hastalık çektiğim o hoş odalar ve diğer mekânlar bana artık sevimsiz gelmeye başlamıştı, babamla da huzurlu bir ilişki kurma olanağı yoktu; hastalığımın nüksetmesi ve iyileşmemin uzun sürmesi nedeniyle anlayışlı davranmak yerine sabırsızlık göstermişti, hatta hoşgörüyle beni avutacağı yerde, kimsenin elinde olmayan bu konuyla ilgili olarak, sanki bu benim elimdeymiş gibi, onun birçok kez acımasız sözler kullanmış olmasını bir türlü affedemiyordum. Ama o da benden birçok kalp kırıcı söz işiterek rencide olmuştu.

Gençler üniversitelerden genel bilgiler edinmiş olarak dönerler, bu iyi ve güzel bir şeydir, ancak onlar kendilerini bilge sandıkları için, önlerine çıkan her şeye bu bilgileri uygulamaya kalkışırlar, çoğunlukla bu olumlu bir şey değildir. Ben de mimarlık, dekorasyon ve süsleme konularında genel anlamda bir fikir sahibi olmuş, sohbet esnasında oturduğumuz evle ilgili fikirlerimi söylemek gafletine düşmüştüm. Babam evimizin baştan düzenlenmesini uzun uzun düşünmüş, inşaat işlerini de büyük bir azimle

yürütmüştü, mademki bu ev kendisine ve ailesine aitti, o halde kimsenin bir itirazı olmamalıydı; ayrıca Frankfurt’taki birçok ev aynı anlayışla yapılmıştı. Doğrudan üst kata çıkan merdivenler koridorlara açılırdı, oysa bu koridorlar rahatça geniş bir oda olarak düşünülebilirdi, zaten güzel mevsimleri hep bu koridorlarda geçirirdik. Ancak tek bir ailenin sürdürdüğü bu hoş ve neşeli yaşam, evin içinde üst kattan alt kata kadar yapılan konuşmalar, yabancı insanlar da bu evde oturduğu zaman, büyük rahatsızlık yaratırdı, bunun böyle olduğunu Fransızların evimize birini yerleştirdiği sırada iyice görmüştük. Eğer merdivenlerimizin Leipzig’deki evlerde olduğu gibi bir tarafa yaslanmış halde her katta bir kapısı olsaydı, kraliyet temsilcisiyle aramızda geçen o üzücü olay yaşanmayacak, hatta babam hoş olmayan şeyleri çok daha az hissedecekti. Bir keresinde bu tarz merdivenleri beğendiğimi söylemiş, merdivenlerin olumlu yanlarını anlatmış, babama evimizdeki merdivenleri bu şekle dönüştürmenin olanaklı olduğunu göstermiştim, bunun üzerine babam, kısa bir süre önce birkaç yamuk ayna çerçevesine kusur buldum, bazı Çin işi duvar kâğıtlarını eleştirdim diye açtı ağzını yumdu gözünü. O anda çıkan olay hemen yatıştırıldı ve aramız yine düzeldi, ama benim Elsace’a yapacağım yolculuğu çabuklaştırdı, ben de yeni yapılmış rahat bir posta arabasıyla, herhangi bir yerde gecelemeden yolculuğumu kısa sürede tamamladım.

“Zum Geist” adlı otelin bulunduğu yerde arabadan inip, hemen en çok istediğim şeyi yapmak üzere, yol arkadaşlarımın bana uzaktan gösterdikleri ve yol boyunca gözümü ayıramadığım katedrale koştum. Dar bir sokaktan geçip, kocaman binanın yanına varıp, önündeki meydan pek küçük olduğundan neredeyse katedralin tam dibinde durduğumda, bina üzerimde çok ilginç bir etki uyandırdı; fakat o an bunun zevkini çıkaracak durumda değildim, güneşin aydınlattığı geniş ve verimli toprakları önüme serecek manzarayı kaçırmamak için hislerimi bir kenara bırakıp, katedralin merdivenlerini hızla çıktım.

İşte böylece, bir dönem oturup yerleşeceğim güzel yer terastan bakınca gözlerimin önüne serildi: Büyükçe bir kent, her yana yayılmış güzel ve sık ağaçlar, iç içe geçmiş çayırlıklarla Ren Nehri boyunca uzanan bitki örtüsünün dikkat çeken zenginliği, nehir kıyısı, adaları ve adacıkları gözler önüne seriyordu. Güney tarafından gelen ve Ill Irmağı’nın suladığı dümdüz topraklar aynı şekilde yeşil bir örtüyle kaplıydı; batı tarafındaki dağlarda da

aynı göz alıcı orman ve çayırlar vardı, birçok düzlükte olduğu gibi, kuzey tarafındaki küçük tepelerin bulunduğu kısım ise, yeşilliklerin her yanda çabuk büyümesini sağlayan çok sayıda dereyle kesintiye uğruyordu. Bu bereketli ve sonsuz çayırların, her şeyi verimli kılan mükemmelen işlenmiş elverişli toprakların, neşeyle dikilmiş ağaçların, yeşeren ve olgunlaşan meyve bahçelerinin arasında, en zengin ve en güzel yerlerine köylerin ve çiftliklerin kurulduğu, insanlar için hazırlanmış yeni bir cennet gibi böylesine geniş ve göz alabildiğine uzanan bir alanda, hem yakın, hem uzak mesafede kısmen dikili araziler, kısmen ormanlarla kaplı dağların ortasında olduğunuzu düşünürseniz, o zaman bir dönem bu kadar güzel bir yerde yaşamamı sağlayan yazgımı nasıl bir coşkuyla kucakladığımı anlarsınız.

Bir müddet yaşayacağınız toprağa böyle ilk kez bakmanın önsezilerle dolu olduğu kadar, hoş ve kendine özgü bir tarafı da her şeyin karşımızda boş bir sayfa gibi durmasıdır. Bizim yaşayacağımız acılar ve sevinçler henüz yazılı değildir; içimize ferahlık veren, renkli ve canlı olan şey henüz bizim için dilsizdir; gözlerimiz ancak bize önemli gelen şeylere takılır ve bizde ilgi ya da tutku uyandıracak şey henüz ortada yoktur; yine de olacakların sezgisi genç insanda endişe uyandırır, giderilmemiş bir gereksinim sessizce olabilecek veya olacak şeyleri talep eder, ister acı ister mutluluk olsun, içinde bulunduğu yörenin belirgin özelliğini fark etmeden tartışmasız benimser.

Bulunduğum yükseklikten aşağıya inince, heybetli binanın önünde bir müddet daha durdum; fakat ne o anda ne de daha sonra kendi kendime açıklayamadığım bir şey vardı, bu bina hem normlara uygunluğu nedeniyle kavranması kolay olmasa, hem de yapılış bakımından gözüme hoş görünmemiş olsaydı, bende korku uyandıracak bu harika yapıyı bir canavar zannederdim. Bu aykırı düşünceyle kafamı fazlaca yorma gereği duymadan, insanda şaşkınlık uyandıran böyle bir anıt, oradaki duruşuyla üzerimdeki etkisini sürdürsün diye sakin sakin bekledim.

Balık pazarının güney tarafında, yeri güzel ama küçük bir eve taşındım. Evim, işimin olmadığı anlar imdadıma yetişen sürekli hareket halindeki güzel ve uzun bir caddenin üzerindeydi. Sonra tavsiye mektuplarını sahiplerine götürdüm, hamiliğimi yapacak kişiler arasında bir tüccar da vardı, kilisede yapılan ayinlerle ilgili olarak kiliseyle bağlarını koparmamış olsa da, ailesiyle birlikte kendisini yakından bildiğim dinsel düşüncelere

vermişti. O aynı zamanda anlayışlı bir adamdı, düşünceleri ve hareketlerinde asla karamsar biri değildi. Bir de bana kendilerinden bahsedilmiş, benden de onlara söz edilmiş, beraber yemek yediğimiz arkadaşlarım vardı, hepsi de sevimli ve neşeli insanlardı. İki yaşlı ve bekâr kadın tarafından uzun zamandır düzenli ve başarılı bir şekilde işletilen bu pansiyonda farklı yaşlarda aşağı yukarı on kişi kalıyordu. Gençler arasında Lindau doğumlu Meyer isimli genci çok iyi anımsıyorum. Eğer biraz titrek bir hali olmasa, boy bos ve yüz olarak dünyanın en güzel insanı sayılabilirdi. Aynı şekilde onun mükemmel yetenekleri inanılmaz düşüncesizliği yüzünden, çok güzel huyu da sefaya düşkünlüğü nedeniyle gölgelendi. Yusyuvarlak, sıcak ve şen bir yüzü vardı; duyu organlarına gelince, yani gözlerine, burnuna, ağzına ve kulaklarına, yerli yerinde oldukları söylenebilirdi; çok büyük olmasalar da ufak da sayılmazlardı. Hele o üst üste binmiş dudakları son derece sevimliydi, dış görünümüne kendisinin tümüyle bilmece olduğuna dair özel bir anlam katan bir şey daha vardı, yani kaşlarının burnunun üzerinde birleşmesi, bu da güzel bir yüzde daima çapkınlık ifadesi olarak göze çarpar. Neşesi, dürüstlüğü ve iyi kalpliliğiyle kendisini herkese sevdirmişti; inanılmaz ölçüde güçlü bir belleğe sahipti, dersleri dikkatle izleme konusunda en ufak bir sorunu yoktu; her duyduğunu aklında tuttuğu gibi, her şeyde ilgilenecek bir yön bulacak kadar zekiydi, tıp öğrenimi gördüğünden bu onun için çok zor olmuyordu. Edindiği tüm izlenimleri eğlenceye dönüştürürdü, dersleri tekrarlarken, profesörleri taklit ederken, sabahleyin üç farklı derse girmişse, öğle vakti bu dersleri paragraf paragraf, hatta bazen kesik kopuk bir o profesörü bir bu profesörü anlatacak kadar taşkınlıklarını ileri götürürdü. Renkli geçen dersler genellikle eğlendirici, ama bazen de sıkıcı geçerdi.

Diğerleri az çok kibar, olgun, ciddi insanlardı. Onların arasında bir de emekli Louis Şövalyesi[169] vardı; yine de öğrenciler çoğunluktaydı ve hepsi de her zaman içtikleri şarabın ölçüsünü kaçırmasalar, gerçekten temiz kalpli ve iyi niyetli gençlerdi. Bunu kolayca başaramamaları, başkanımız Doktor Salzmann'ı üzerdi. Altmış yaşlarındaki bu bekâr adam, yıllardır öğle yemeklerine gelir, sofranın düzen ve saygınlığını korumasını sağlardı. Hatırı sayılır bir servete sahipti; kılığı kıyafeti temiz ve şıktı, hatta her zaman ayakkabısını konçlu çorabıyla giyer, şapkasını koltuğunun altına almayı ihmal etmezdi. Şapkayı başına geçirmesi onun için olağandışı bir

işti. En güzel yaz günlerinde bile sağanak yağışların eksik olmadığını bildiğinden olacak, elinde hep bir şemsiyesi olurdu.

169 Fransa kralı XIV. Louis'nin askeri hizmetler için verdiği Louis nişanının sahibi. Burada bahsi geçen kişi muhtemelen bir Cronhjelm baronu. (ç.n.)

Bu adama Strasbourg'da hukuk öğrenimi görmek ve doktoramı olabildiğince çabuk tamamlamak niyetinde olduğumdan söz ettim. Herkesten daha bilgili biri olduğundan, ona gireceğim dersler ve genel olarak bütün bu konular hakkında neler düşündüğünü sordum. Bana Strasbourg'da genel anlamda bilgili hukukçular yetiştiren diğer Alman üniversitelerine göre farklı bir yol izlendiğini söyledi. Burada her şeyin Fransız modeline göre yapıldığını, aslında eğitimin uygulamaya yönelik olduğunu, bunun mevcut şeyler üzerinde duran Fransız zihniyetine uygun bir yöntem olduğunu anlattı. Herkese bazı genel ilkeler, bazı önbilgiler verildiğini, bunların olabildiğince özet halinde anlatıldığını, sadece en gerekli şeylerin öğretildiğini ekledi. Sonra beni öğrencileri sınavlara hazırlayan, herkesin büyük bir güven beslediği bir hocayla tanıştırdı, bu kişi kısa zamanda benim de güvenimi kazandı. Onunla bir başlangıç olmak üzere hukuk bilimiyle ilgili konular hakkında yaptığımız konuşmada anlattıklarıma çok şaşırdı; şu ana kadar fırsat buldukça ifade ettiğim gibi, Leipzig'de bulunduğum sıralarda, her ne kadar öğrendiğim her şey genel ve ansiklopedik bilgiden başka bir şey olmasa da, ayrıntılı bilgi sayılmasa da, hukukla ilgili konularda yine de epeyce fikir sahibi olmuştum. Üniversite yaşamı, gerekli gayreti göstermiş olmakla övünemesek bile, her tür eğitime sonsuz fayda sağlar, çünkü etrafımızı hep bilgili ve bilgi edinmeye çalışan insanlar sarar ve böyle bir çevre farkında olmadan bizim için oldukça faydalı olur.

Beni sınavlara hazırlayan hocam, sohbet esnasında huzursuz hareketlerim karşısında bir süre sabrettikten sonra, her şeyden önce ilk hedefimi, yani sınava girmem, doktora yapmam, sonra da çalışmaya başlamam gerektiğini aklımdan çıkarmamamı söyledi. En önemlisi de dedi, sorunların çözümünü asla ayrıntılarda aramamaktır. Bir yasanın nasıl ve nerede çıktığı, yasanın çıkmasında iç ve dış sebeplerin neler olduğu sorulmaz; yaşanan dönem ve alışkanlıklar nedeniyle nasıl değişime uğradığı, yanlış yorum ve uygulama yüzünden nasıl tamamen tersine döndüğü araştırılmaz. Bu tür incelemeleri hukuk uzmanları yapar ve ömürlerini de bu uğurda harcarlar; bize gelince, biz mevcut durumu sorarız, yasaları müvekkillerimizin yararına ve onları

korumak için kullanmak istediğimizde aklımızda bulunsun diye belleğimize kazırız. İşte gençlerimizi, gelecekteki yaşamlarına böyle hazırlarız, gerisi de onların yetenekleri ve çalışmaları oranında kendilerine kalır dedi. Sonra da bana soru ve yanıtlardan oluşan defterlerini verdi; bu defterlerin hepsinden hemen o an sınava girebilecek durumdaydım, çünkü Hoppe'nin hukukla ilgili küçük kitabı hâlâ tamamen aklımdaydı; geri kalanını da biraz çalıştıktan sonra, farkına varmadan çok kolayca sınava aday olduğumu gördüm.

Fakat bu yolda ilerlerken, üniversite eğitimi sırasında istediğim şeylerle uğraşma olanağım yoktu: Olumlu olmayan şeylere karşı ilgisizdim, her şeyin akılcı olmasa bile tarihsel bir açıklaması olsun istiyordum, böylece kendi yeteneklerim doğrultusunda daha geniş bir alanda buldum kendimi, tesadüfen dışardan gelen bir ilgiye kapılıp, çok harika bir şekilde bu durumdan faydalandım.

Beraber yemek yediğim arkadaşlarımın çoğu tıp fakültesinde okuyordu. Bilindiği gibi onlar kendi bilimsel konularından ve mesleklerinden ders saatleri dışında da büyük bir heyecanla bahsetmekten hoşlanırlar. Bu işin doğasında vardır. Onların uğraşılarının konusu, fazlasıyla duygularla ilgili olup, aynı zamanda çok değerlidir, hem çok basit, hem de zordur. Tıp bilimi insanın tüm varlığını uğraş edindiğinden, insan da tıp bilimini kendine uğraş edinir. Bir öğrencinin öğrendiği her şey, ona derhal bu mesleğin önemli ve tehlikeli olsa da, bazı yönlerden ödüllendirici olduğunu anımsatır. Bu nedenle öğreneceği ve uygulamasını yapacağı şeylere kendisini tutkuyla adar, çünkü bunlar hem kendisini ilgilendirir, hem de ona bağımsızlık ve refah adına bir gelecek vaat eder.

Yani yemeklerde, eskiden saray danışmanı Ludwig'in pansiyonunda olduğu gibi, tıpla ilgili sohbetlerden başka bir şey dinlemiyordum. Yaptığımız gezintilerde, katıldığımız eğlencelerde başka konulara çok değinilmiyordu; yemek yediğimiz arkadaşlarla iyi anlaştığımızdan, onlarla diğer zamanlarda da beraberdim, her defasında onlarla aynı fakültede okuyan ve aynı dünya görüşüne sahip öğrenciler her yerde bize katılırdı. Ayrıca hem hocalarının ünlü olması, hem de öğrenci sayısının çokluğu nedeniyle tıp fakültesi diğer fakültelere göre daha parlak bir konumdaydı; tıp bilimiyle ilgili konulara duyduğum heyecanı kısa zamanda artırıp ateşlendirecek kadar bilgi sahibi olunca, ben de bu akıntıya kapıldım. İkinci

yarıyıl başlayınca Spielmann'ın kimya, Lobstein'ın anatomi derslerine devam etmeye başladım; hayret uyandıran ön bilgilerim, daha doğrusu üst düzeydeki bilgilerim, bulunduğum çevrede az çok saygı ve güven uyandırdığından, gerçekten çalışkan bir öğrenci olma niyetindeydim.

Yaptığım çalışmalar, dağınık ve bölünmüş olmaları yetmezmiş gibi, önemli bir engelle karşılaştı: İlginç bir siyasi olay herkeste bir heyecan uyandırdı ve bu bizim de arka arkaya tatil yapmamıza neden oldu. Avusturya arşidüşesi, Fransa kraliçesi Marie Antoinette[170] Paris'e giderken Strasbourg'dan geçecekti. Dünyada önemli şahsiyetler bulunduğunu anımsatan böyle törenler büyük çabalarla hazırlanır, sık sık tekrarlanırdı; o sırada benim en çok dikkatimi çeken şey, kraliçenin karşılanıp, eşinin elçilerine teslim edilmesi için Ren Nehri üzerindeki adaların birinde iki köprü arasına inşa edilen bina oldu. Yüksek bir bina değildi, ortada büyük bir salon, buna iki taraftan açılan daha küçük iki salon ve arka tarafa doğru uzanan başka odalar vardı; sözün kısası, daha sağlam yapılmış olsa, önemli şahsiyetler için önemli bir dinlenme köşkü olabilirdi. Fakat burada beni asıl ilgilendiren ve kapıdaki görevli beni tekrar tekrar içeri alsın diye birkaç büseli (o zamanlar kullanılan gümüş bozuk para) esirgemediğim şey, binanın içinde her tarafa asılmış olan halılardı. Raffaello'nun desenleri örnek alınarak dokunan halılardan birini ilk kez orada gördüm, kopya olsa da çok sayıda halıyı bir arada gördüğümden, üzerimdeki etkileri çok başka oldu. Birçok kez gelip gittiğim halde seyre doyamadım; hatta boşuna bir heves yüzünden üzüldüm, bu kadar çok beğendiğim bir şeyin nasıl yapıldığını bilmek isterdim. Büyük salona açılan yan salonları oldukça hoş ve iç açıcı, büyük salonu da o oranda kötü buldum. Bu salonda çok daha büyük, daha parlak, daha zengin ve kenarları yoğun süslemelerle bezeli, çağdaş Fransız ressamlarının tabloları örnek alınarak dokunmuş duvar halıları asılıydı.

170 I. Franz ve Maria Theresia'nın kızı Marie Antoinette 19 Nisan 1770 tarihinde, daha sonra Fransa kralı olan XVI. Louis'yle evlendi. Marie Antoinette Viyana'dan Paris'e giderken 7 Mayıs 1770 tarihinde Strasbourg'a vardı. (ç.n.)

Ne duygularıma ne bilgilerime karşı büsbütün ilgisiz kaldığımdan bu sanatı da öğrenmek isterdim; fakat resimlerin konusu beni çok kızdırdı. Resimlerde İason, Medeia ve
Kreon'un hikâyesi işlenmişti, yani en mutsuz evlilik örneği canlandırılmıştı. Tahtın sol tarafında, etrafında ağlayıp sızlayarak acılarına ortak olanların

arasında, çok korkunç ölümle savaşan gelin görülüyordu; sağ tarafta ise baba, ayaklarının dibinde uzanan öldürülmüş çocuklarına bakıyordu, o sırada Furialar ejderler tarafından çekilen bir arabayla gökyüzüne doğru yükseliyordu. Bu vahşi ve tüyler ürpertici resimde zevksizlik de eksik olmasın diye, tahtın sırmayla işli kırmızı kadifeden arkalığının gerisinde, sağ tarafta sihirli boğanın beyaz kuyruğu bir halka oluşturuyordu; bu arada ateş püsküren canavarı ve onunla savaşan İason’u da o değerli kumaşın kıvrımı örtüyordu.

İşte bu sırada, Oeser’in derslerinde öğrendiğim ilkelerin hepsini hemen hatırladım. Mesih’le havarileri gösteren resimlerin bir düğün evinin yan salonlarına konulması tesadüfen ve düşünmeden olmuştu, hiç şüphe yok kraliyet döşemecisi odaların büyüklüğünden etkilenmişti; yine de bunu hoş gördüm, çünkü bu benim için çok faydalı oldu; fakat büyük salonda yapılan yanlış beni çileden çıkardı. İnsanın hem göz zevkini, hem de duygularını hiçe sayan böyle bir yanlışlık karşısında arkadaşlarımın yanında, etrafımdakilere hiç aldırış etmeden, öfkeli ve kızgın, bu ne böyle, diye bağırdım; ülkesine ilk adımını attığı anda, gelmiş geçmiş düğünlerin en tüyler ürperten örneğini, düşüncesizce genç bir kraliçenin gözleri önüne sermek doğru mu? Fransız mimarları, dekoratörleri ve döşemecileri arasında, resimlerin bir şey anlattığını, insanın bilincine ve duygularına işlediğini, izlenimler yaratıp, önseziler uyandırdığını anlayan bir kişi bile yok mu? Bu hem güzel, hem de duyduğumuz kadarıyla neşeli bayan için sınıra kadar en çirkin hayaleti karşılamaya göndermekten başka bir şey değil, dedim. Başka neler söylediğimi anımsamıyorum, ancak arkadaşlarım can sıkıcı bir olay yaşanmasın diye, beni yatıştırmaya ve binadan uzaklaştırmaya çalıştılar. Sonra bana resimlerde bir mana aramanın herkese özgü bir şey olmadığını, en basiti, bunun akıllarından bile geçmeyeceğini, ne Strasbourg’dan ne de bölgeden oraya akın eden halkın, ne de kraliçe ve maiyetinin böyle düşüncelere kapılacağını söylediler.

Güzel ve soylu bayanın, neşeli olduğu kadar etkileyici tavrını, şimdi bile çok iyi anımsıyorum. Onun camlı arabasının içinde, kortejini karşılamaya gelen halkla ilgili olarak yanındaki nedimeleriyle samimi bir sohbette bulunduğunu hepimiz çok yakından gördük. Akşam olunca da, süslü binaları, özellikle ister yakından ister uzaktan seyrine doyum olmayan

katedralin o pırıl pırıl yanan sivri kulelerini görmek için sokaklarda dolaştık.

Kraliçe yoluna devam etti; arkasından halk dağıldı, kent de çok geçmeden eski sessizliğine büründü. Kraliçe gelmeden önce, sakatlar, felçliler ve kötü görünümlü hastalar kraliçenin yolu üzerinde görünmesin diye çok akılcı düzenlemeler yapılmıştı. Bu durum alay konusu oldu, ben de Fransızca kısa bir şiir yazdım; özellikle hastalar ve felçliler için yeryüzünde dolaşıyormuş izlenimi veren Mesih'in gelişi ile bu talihsiz insanları ürkütüp kaçıran kraliçenin gelişini karşılaştırmıştım. Arkadaşlarım şiiri fena bulmadılar; grubumuzdaki arkadaşlardan bir Fransız, şiirin dilini ve veznini, şiir görünüşte fazla özenli olsa da, acımasızca eleştirdi, ondan sonra bir daha Fransızca şiir yazdığımı hiç hatırlamıyorum.

Kraliçenin sağ salim başkente vardığını haber alır almaz, havai fişek gösterileri yapılırken, polisin dikkatsizliği yüzünden, inşaat malzemeleriyle kapanmış bir caddede atlılar ve arabalar birbirine girmiş, birçok insan ölmüş diye bir felaket haberi duyuldu, düğün kutlamaları[171] esnasında kent yas ve acıya boğulmuş. Ölenler gizlice gömülerek, facianın büyüklüğü hem genç kral ve kraliçeden, hem de bütün dünyadan gizlenmeye çalışılmış, öyle ki birçok aile, eve dönmeyen yakınlarının o korkunç olaya kurban gittiğine ikna edilmiş. Bu olay nedeniyle büyük salondaki duvar halısının ürkütücü tasvirlerinin tekrar zihnimde canlandığına burada değinmem gereksiz diye düşünüyorum: Bazı etik izlenimlerin duygularımıza nüfuz edince ne kadar güç kazandıkları herkesçe bilinir.

171 30 Mayıs'ı 31 Mayıs'a bağlayan gece, bu felaket sırasında 133 kişi yaşamını yitirdi. (ç.n.)

Diğer taraftan bu olay, aklıma esen bir şaka yüzünden, tanıdıklarıma büyük bir korku ve endişe yaşattı. Leipzig'de hep beraber olduğumuz gençler arasında, sonradan birbirine takılmalar, kandırmacalar ve birbirini karşılıklı alaya almalar devam ediyordu. İşte yine böyle aşırı bir muziplik yapma arzusuyla, Frankfurt'taki bir dostuma[172] (pastacı Hendel için yazdığım şiiri *Medon* başlıklı yapıta uyarlayıp genişleterek, herkese yayan arkadaş) sözde Vesailles'dan yazılmış bir mektup gönderdim; sağ salim oraya vardığımı, kutlamalara katıldığımı ve benzer başka birçok şey daha yazıp, aynı zamanda da ona yazdıklarımdan hiç kimseye bahsetmemesini sıkı sıkıya tembih ettim. Bu arada bir şey daha eklemeliyim, Leipzig'deki küçük arkadaş grubumuz, bizi zor duruma sokan o malum şakadan sonra bu

delikanlıya arada sırada takılmayı âdet haline getirmişti, o dünyanın en komik adamıydı, kendisinin kasıtlı olarak bir yanılgıya sürüklendiğini anlarsa, her zamankinden daha sevimli olurdu. Bu mektubu yazdıktan hemen sonra kısa bir yolculuğa çıktım, iki hafta kadar bulunduğum yerden uzak kaldım. Bu arada felaket haberi Frankfurt'a ulaştı, arkadaşım beni gerçekten Paris'te sanıyordu, bana olan sevgisinden endişeye kapılıp, benim de o felakete kurban gitmiş olabileceğimi düşünmüş. Hem aileme, hem de sürekli mektuplaştığım başka insanlara, benden mektup alıp almadıklarını sormuş, o sırada seyahatte olmam, mektup yazmama olanak tanımadığından, hiçbir yerde mektubuma rastlamamış. O zaman büyük bir korku içinde her tarafa koşturmuş, sonunda meseleyi en yakın arkadaşlarımıza açmış, onlar da aynı şekilde meraklanmışlar. Şans eseri ebeveynim Strasbourg'a döndüğümü bildirdiğim mektubu aldıktan sonra, onların aklından geçenleri öğrenmiş. Genç arkadaşlarım benim hayatta olduğumu duyunca sevinmişler, ama benim o sırada Paris'te olduğumdan tümüyle eminmişler. Onların benim için endişelendiklerini bildiren dostça haberler beni öyle duygulandırdı ki, bir daha böyle kaba bir şaka yapmayacağıma dair yemin ettim, ama sonraları ne yazık ki zaman zaman benzer hataları işlemekten geri kalmadım. Ne yapalım, gerçek hayat bazen pırıltısını öyle kaybediyor ki, zaman zaman hayal ürünü denen cilayla yaşamın parlatılması gerekiyor.

172 Johann Adam Horn. (ç.n.)

O müthiş saray trafiği ve ihtişam fırtınası artık dinmişti, olanak olsa her gün her saat seyretmekten, büyülenmekten, hatta tapmaktan zevk duyacağım Raffaello örneği halıları özlemekten başka bende geriye bir şey kalmamıştı. Tutkulu çabalarım sayesinde, birçok önemli şahsiyetin bu halılarla ilgilenmesini sağladım, böylece halılar olabildiğince geç indirilip sarıldı. Kendimizi yeniden o sessiz ve huzurlu üniversite ve arkadaşlık ortamının akışına bıraktık, yemek sırasında grubumuzun başkan ve genel eğitmeni yine mahkeme kâtibi Salzmann'dı. Zekâsı, sabrı ve her tür şakada, hatta ara sıra hoş gördüğü taşkınlıklarımızda bile korumasını bildiği olgunluğu sayesinde bütün arkadaşlarımızın sevgi ve saygısını kazandı, ben onun ciddi bir hoşnutsuzluk gösterdiğine ya da ufak kavga ve tartışmalarda araya girip, otoritesini kullandığına çok az şahit olmuşumdur. Bütün arkadaşlar arasında ona en çok yakınlık gösteren bendim; o da benimle sohbet etmekten aynı şekilde hoşlanıyordu, çünkü benim diğerlerinden daha

fazla çok yönlü bilgiye sahip olduğumu, olaylara nesnel yaklaşabildiğimi görüyordu. Diğer taraftan beni herkese arkadaşı ve dostu diye çekinmeden tanıştırması için, dışarıda da ona uyum sağlamaya çaba gösteriyordum: Önemli bir görevi yokmuş gibi görünse de, işini kendisini çok onurlu kılacak şekilde yürütmeyi bilirdi. Asliye hukuk mahkemesinde kâtipti ve burada üniversitenin kadrolu sekreteriymiş gibi her şey ondan sorulurdu. Bu görevi yıllardır son derece titiz bir şekilde yürüttüğü için, ister zengin ister yoksul olsun, ona minnet borcu olmayan hiçbir aile yoktu; oysa devlet yönetiminin tüm kademelerinde, öksüzlerle ilgilenen veya onların malını mülkünü ziyan eden ya da ettiren biri kadar hem hayır dua alan hem de lanet edilen başka kimse yoktur.

Strasbourglular tutkulu denecek kadar gezintiye çıkmaya meraklıdırlar, böyle olmakta da çok haklılar. Çünkü ne yana yürürseniz yürüyün, doğal ya da eski ve yeni yapılmış eğlence yerlerine rastlarsınız, hepsi insanlarla dolup taşar, neşeli ve mutlu insanlar bu yerlerin tadını çıkarır. Ama gezintiye çıkanların büyük bir bölümü için bu işi keyifli kılan şey, kadınların başka yerlere göre daha çeşitli elbiseler giymesidir. Kentte yaşayan orta sınıftan gelen kızlar hâlâ saçlarını örüp, büyük bir firketeyle başlarının üzerinde topluyorlardı; aynı zamanda dar denebilecek elbiseler giyiyorlardı, bu elbiselerde her tür kuyruk çirkin dururdu herhalde; bu giysinin güzel olan tarafı sınıf farklarını çok keskin bir şekilde belli etmemesiydi: Kızlarının böyle elbiseler giymesini istemeyen hâlâ bazı varlıklı ve kibar aileler mevcuttu. Diğerleri ise Fransız modasına göre giyinir, bu gruba her yıl birkaç kişi eklenirdi. Salzmann çok tanıdığı olan ve her yere girip çıkan biriydi; bu da onunla dolaşan biri için, özellikle yaz mevsiminde büyük bir avantajdı, çünkü onunla beraber olunca, yakın olsun uzak olsun bütün parklarda iyi karşılanır, iyi dostlar edinir, serinlik veren şeyler içer, aynı zamanda çeşitli eğlenceler için birçok davet alırdınız. İşte böyle bir durumda ikinci kez ziyaretine gittiğim bir aileyle çok çabuk vedalaşmam gerekti. Davet edilmiş, tam vaktinde oraya gitmiştik. Fazla sayıda konuk yoktu, birkaç kişi oyun oynuyor, diğerleri de her zamanki gibi geziniyordu. Tam yemeğe oturacağımız sırada, ev sahibi bayanla kız kardeşinin, sanki özel bir mahcubiyet söz konusuymuş gibi heyecanlı heyecanlı birbirleriyle konuştuklarını gördüm. Hemen yanlarına gidip şöyle dedim: Bayanların gizli işlerine karışmaya hakkım olmadığını biliyorum,

ama belki bir tavsiyede ya da bir yardımda bulunabilirim. Bunun üzerine onlar bana içinde bulundukları zor durumu açıkladılar: Meğerse yemeğe on iki kişi davet etmişler, o sırada seyahatten dönen bir akrabaları on üçüncü kişi olarak çıkagelmiş, bu durum kendisine değil, ama başkalarına uğursuzluk getirebilirmiş. – “Bunun çaresi çok basit,” diye karşılık verdim, “hakkım baki kalmak şartıyla gitmeme izin verin.” Ancak onlar kibar ve saygın insanlar olduklarından bunu asla onaylamadılar ve on dördüncü konuğu bulsun diye uşaklarını komşuya gönderdiler. Ben işi akışına bıraktım, fakat uşağın hiçbir şey halledemeden bahçe kapısından girdiğini görünce, hemen sıvışıp, o akşamı Wanzenau’daki yaşlı ıhlamur ağaçlarının altında neşe içinde geçirdim. Doğal olarak bu özverimin karşılığını da yeterince gördüm.

Az çok kalabalık bir toplantı, kâğıt oyunu oynanmadan düşünülemez. Salzmann bana Madam Böhme’nin verdiği öğütleri tekrarladı, ben de ufak bir özveriyle, şayet buna özveri denirse, insanın eğlenebileceğini, hatta grup içinde bu sayede başka şekilde tadına varamayacağı daha büyük bir özgürlük elde edebileceğini gerçekten anlamış bulunduğumdan, ortama uyum sağladım. Epeydir içimde uykuya dalmış piket oyununa karşı yeniden bir ilgi uyandı, ayrıca vist de öğrendim; eğitmenimin tavsiyesiyle, her ne olursa olsun el sürülmemesi gereken bir para kesesi hazırladım, dostum Salzmann’la birlikte çoğu akşamı en seçkin gruplarla geçirmeye başladım; bu ortamlarda bana karşı iyi davranılıyor, bazı küçük aykırılıklarım hoş görülüyor, dostum da bana tatlı dille bu konuda uyarılarda bulunuyordu.

Fakat bu arada, insanın topluma dış görünümüyle de uyması ve buna göre kendisine çekidüzen vermesi gerektiğini sembolik de olsa öğrenmiş olmak için, bana son derece sıkıcı gelen bir şeye boyun eğmek zorunda kaldım. Çok güzel saçlarım vardı ama, Strasbourglu berberim saçlarımın arkaya doğru çok kısa kesilmiş olduğunu, hem kısa, hem de kıvırcık saçların ancak çok azı öne doğru tarandığı için, geriye kalanları arkaya doğru bırakıp, bir örgü ya da atkuyruğu şeklinde bağlamak gerektiğini, bu yüzden de saçlara herkesin beğenebileceği bir kesim yapmanın olanaksız olduğunu hemen söyledi. Saçlarım zamanın modasına uygun düşecek şekilde uzayıncaya kadar bir peruk takmaktan başka çıkar yol olmadığını da ekledi. Önce ciddi ciddi karşı çıktığım bu masum aldatmacaya hemen razı olursam, bunu kimsenin fark etmeyeceği şekilde yapacağına söz verdi. Sözünü de tuttu,

bende saçı ve saç kesimi en güzel genç diye tanındım. Ama sabahtan akşama kadar böyle takma saçla ve pudralı olarak durmak, aynı zamanda o sahte süsün farkına varılmasın diye terlememeye, sert hareketler yapmamaya dikkat etmek zorunda kaldığımdan, bu sıkıntının benim daha sakin ve daha uslu davranışlar sergilememe, koltuğumun altında şapkam ve bunun devamı olarak uzun konçlu çoraplarım ve ayakkabılarımla dolaşmaya alışmama gerçekten katkısı oldu; ama güzel yaz akşamları çayırlara ve bahçelere yayılan Ren sivrisineklerinden korunmak için, çoraplarımın altına ince deriden yapılmış çoraplar giymeyi ihmal etmemem gerekiyordu. Bu şartlar altında bedenim sert hareketlerden yoksun olduğundan, arkadaşlar arasındaki sohbetlerimiz daha heyecanlı ve coşkulu bir hal aldı, hatta benim o zamana kadar katıldığım sohbetlerin en ilginçlerini yapmaya başladık.

Duygu ve düşüncelerime göre herkesi olduğu gibi, hatta görünmek istediği gibi kabul etmek bana zor gelmezdi, böylece neredeyse ilk kez tüm açık yürekliliğiyle ortaya çıkan taze ve genç bir insanın samimiyeti, beni birçok dost ve arkadaş sahibi yaptı. Beraber yemek yediğimiz arkadaşların sayısı yirmiye çıktı, bizim Salzmann her zamanki alıştığımız tavrını sürdürünce, her şey eskisi gibi devam ediyordu, hatta herkes kendini dinleyen kişiler karşısında dikkatli olmak zorunda olduğundan, sohbetlerimiz ilk kez düzeyli denebilecek seviyeye ulaştı. Yeni gelenler arasında özellikle ilgimi çeken bir adam vardı; sonraları Stilling diye tanınan Jung adlı kişiydi. Modası geçmiş giyim tarzı bir tarafa bırakılırsa, bir parça kaba görünümüne karşın, ince bir yanı da vardı. Atkuyruğu şeklinde bağlanmış peruğu, onun anlamlı ve sevimli yüzünü çirkinleştirememişti. Yumuşak ama ince denemeyecek tatlı bir ses tonu vardı, hatta çok sık görüldüğü gibi, heyecanlanınca kulağa oldukça hoş gelen güçlü bir ses tonuna kavuşurdu. Yakından tanıdığınızda, temelini duygulardan alan, bu yüzden de sevgi ve tutkuyla belirlenen bir zekâsı olduğunu, ruhundan iyi, gerçek ve doğru adına olabildiğince net bir coşku fışkırdığını görürdünüz. Bu insanın çok sade bir yaşam tarzı vardı, yine de birçok macera yaşamış, çeşitli uğraşlarla geçirdiği yoğun bir yaşamı olmuştu. Enerjisinin özünde Tanrı'ya ve ondan doğrudan aldığı, sürekli bir özenle, her sıkıntı ve beladan kesin bir kurtuluşla beliren desteğe sarsılmaz bir inancı vardı. Jung'un yaşamında fazlasıyla yer alan bu tür deneyimlere

ve bunların son zamanlarda Strasbourg'da bile sıkça tekrarlanmasına rağmen çok büyük bir neşeyle, mütevazı ama dertsiz bir yaşam sürdürüyor, bir yarıyılı bile çıkarmaya yetecek parası olmadığı zaman bile, kendini ciddi ciddi çalışmalarına veriyordu. Gençliğinde odun kömürü yapma işine atılacakken, terzilik yapmaya başlar, yanı sıra kendi kendine önemli konularda bilgiler edinince, öğretme merakı onu bir okulda öğretmenlik yapmaya kadar götürür. Bu denemesi başarısızlığa uğrayınca tekrar terziliğe geri döner, fakat ondan sonra herkes ona güvendiği, onu sevdiği için birkaç kez özel öğretmenlik görevini üstlenir. Yine de en içsel, en gerçek eğitimini her yerde karşımıza çıkan insanlardan biri olmasına borçluydu, bu insanlar kendi yazgılarını kendileri belirleyen, hem Kutsal Kitap'ı hem de iyi denecek kitapları okuyup, hem birbirlerine önerilerde hem de itiraflarda bulunup kendilerini ıslaha çalışan, bu sayede de kültürlü denebilecek bir seviyeye ulaşarak insanlarda hayranlık uyandıran kişilerdi. Çünkü bu insanların peşini bırakmayan ve herkesin içinde onları eğlendiren merak duydukları şey, ahlak, iyi niyet ve hayırseverlik temeline dayanırdı, bu kadar sınırlı olanaklar içinde yaşayan insanlarda görülen sapmalar çok önemsiz olduğundan, onların vicdanları genellikle temiz, düşünceleri de çoğunlukla iyimser olurdu: Böylece yapay değil, gerçekten doğal bir kültür oluşurdu, bu her yaşa ve her sınıfa uyması, doğası gereği diğerlerine göre her yerde geçerli olması gibi üstünlüğü elinde tutan bir kültürdü; bu yüzden de bu insanlar kendi ortamlarında hoşsohbetti ve tüm gönül meseleleriyle ilgili en ince, en güzel duyguları uygun ve tatlı bir dille ifade etme yetisine sahiptiler. İşte değerli Jung da böyle bir duruşa sahipti. Onunla aynı dünya görüşünü paylaşmamalarına rağmen, düşüncelerini sevimsiz bulmayan az sayıda birkaç kişi için de o konuşkan ve hoşsohbet biriydi; özellikle kendi hayat hikâyesini son derece güzel anlatır ve dinleyicilerinin her şeyi net ve canlı bir şekilde düşünmelerini sağlardı. Bu anlattıklarını yazmasını istedim, o da bunu yapacağına dair bana söz verdi. Fakat konuşma tarzıyla, aşağıya düşmesin diye uyandırılmayan yüksek bir yerdeki bir uyurgezere ya da taşmasın diye önüne herhangi bir set çekilmeyen tatlı su akıntısına benzediğinden, kalabalık toplantılarda genellikle sıkılırdı. İnancından kuşku duyulmasına ve fikirleriyle alay edilmesine asla tahammülü yoktu. Güzel şeylerden bahsederken yorulmak bilmezdi, ama herhangi bir itirazla karşılaşınca adeta dili tutulurdu. Böyle durumlarda genellikle durumu geçiştirmesine yardımcı olurdum, o da benim bu hareketimi, içten bir ilgi

göstererek ödüllendirirdi. Benimle çok iyi ilişkiler içinde olmasının nedeni, bu halinin bana hiç yabancı olmaması, en yakın arkadaşlarımdan bu ruh halini iyi bilmem ve onun doğal ve naif tavırlarından hoşlanmamdı. Düşünce tarzını beğenir, kendisine çok yakışan o garip inancına hiç karışmazdım. Salzmann da ona karşı hoşgörülüydü; hoşgörülü diyorum, çünkü Salzmann karakteri, doğası, yaşı ve yaşam tarzı bakımından daha çok aklı ön planda tutan ya da daha çok anlayışlı diyebileceğimiz Hıristiyanların safındaydı, böylelerinin inançları dürüst bir karaktere ve erkeksi özgürlüğe dayanır, bundan dolayı onlar kolayca hüzne, dalgınlığa ve belirsiz düşüncelere sürüklenebilecekleri duygularla uğraşıp, bunlarla içli dışlı olmaktan hoşlanmazlardı. Böyleleri de saygıya değerdi ve sayıca çoktular; bütün bu dürüst ve iyi insanlar birbirlerini anlar, aynı fikirleri benimser, aynı tarzda yaşarlardı.

Aynı şekilde, birlikte yemek yediğimiz Lerse de onlardan biriydi; kelimenin tam anlamıyla dürüst, dar geliri nedeniyle idareli ve tutumlu biriydi. Onun yaşam tarzı ve günlük giderleri, tanıdığım üniversitelilerin hiçbirinde görmediğim kadar sınırlıydı. Hepimizden daha temiz giyinir, ama hep aynı elbiseyle dolaşırdı; aynı zamanda gardırobuna aşırı özen gösterir, etrafını temiz tutar ve günlük yaşamda da her şeyin böyle olmasını isterdi. Onun bir yere yaslandığını veya dirseklerini bir masaya dayadığını hiç kimse görmemişti; peçetesini adının ilk harfleriyle süslemeyi hiçbir zaman unutmaz, sandalyeleri çok temiz bulmadığı zaman, hizmetçi kıza fena halde çıkışırdı. Bütün bunlara rağmen davranışlarında hiçbir sertliğe rastlanmazdı. Konuşması samimi, ifadesi kesin, sözleri mesafeli ve canlıydı; o arada yaptığı alaycı ve hafif şakalar da ona pek yakışırdı. Dış görünümüyle yapılı biriydi, oldukça uzun boylu ve zayıftı, çiçek bozuğu ve renksiz bir yüzü vardı, küçücük mavi gözleri de parlak ve keskin bakışlıydı. Birçok konuda bizi eğitebilecekken onun eskrim hocamız olmasını sağladık: Çünkü çok iyi kılıç kullanırdı, bu nedenle bu sanatın tüm inceliklerini bizim üzerimizde denemekten zevk alan bir hali vardı. Bu konuda ondan gerçekten faydalandık, bize iyi hareketler ve antrenmanlar yaptırarak geçirttiği bazı güzel zamanlar için ona minnet borçluyduk.

Bütün bu özellikleri nedeniyle Lerse, grubumuzda seyrek de olsa meydana gelen, Salzmann'ın babacan tavrıyla yatıştıramadığı küçüklü büyüklü kavgalarda hâkim ya da hakem olmak için en uygun kişiydi.

Üniversitelerde birçok felakete yol açan düellolara karışmadan, karşılıklı saygıya ve iyi niyete dayanan, bazılarının rastlantı sonucu temas edebildiği, fakat asla içine girme olanağını bulamadığı bir grup oluşturduk. İşte bu topluluğun içindeki bozuşmalarda Lerse daima olabildiğince nesneldi, eğer kavga konuşarak ve açıklamalarda bulunularak yatıştırılamayacak hale gelmişse, istenen huzuru sağlamak için, sözleri onurlu bir biçimde zarar vermeyecek hale getirmenin yolunu bilirdi. Gerçekten bu konuda onun kadar becerikli başka kimse yoktu; Tanrı'nın onu ne savaş ne de sevda kahramanı olarak yarattığını, romanlarda ve eskrimde olduğu gibi tanık rolüyle yetindiğini sık sık söylerdi. Hep aynı kaldığı, iyi ve tutarlı bir kişiliğin mükemmel bir örneği sayılabildiği için bende bıraktığı izlenim derin ve hoştu; *Götz von Berlichingen*'i yazarken, dostluğumuz adına bir anıt dikmek ve kendisini böylesine saygın bir tarzda ikinci plana atabilen dürüst bir kahramana Franz Lerse adını vermek ihtiyacını duydum.

Bir yandan esprili mesafesiyle sürekli olarak bize, insanın gerek kendine gerekse başkalarına karşı ne gibi sorumlulukları olduğunu, herkesle mümkün olduğu kadar uzun süre barış içinde yaşamak ve bu amaçla insanlara karşı tavır belirlemek için ne yapması gerektiğini hatırlatırken, ben gerek iç dünyamda gerekse dış dünyamda tamamen başka şeylerle ve başka düşmanlarla savaşmak zorundaydım, yani o sıralarda hem kendimle, hem eşyalarla, hatta taşlarla bile kavga halindeydim. Sağlığım yapmak istediğim ve gerek gördüğüm her şey için beni destekleyecek kadar iyiydi; ancak hâlâ daha hırçın biri sayılırdım, bu yüzden de her zaman dengelerimi koruyamıyordum. Şiddetli bir gürültü sinirime dokunuyor, sağlıksız şeyler bende tiksinti ve korku uyandırıyordu. Ne zaman yüksek bir yerden aşağıya baksam başımın dönmesi beni endişelendiriyordu. Tüm bu zayıflıklarımı yenmeye çalışıyor, zaman kaybetmek istemediğimden, biraz sert sayılabilecek yollara başvuruyordum. Akşamları askerler talimden dönerken, o müthiş gürültüleriyle insanın kulaklarını patlatan trampetlerin yanına sokuluyordum. Tek başıma katedralin tepesine tırmanıp, boyun noktası denilen yerde, taç ya da topuz denen şeyin altında, kulenin dışına çıkacak cesareti toplayıncaya kadar en az on beş dakika kadar oturuyor, sonra da en çok bir adım genişliğindeki sahanlıkta doğru düzgün tutunma olanağı bile yokken, ayakta durup uçsuz bucaksız manzarayı seyrediyordum; yakındaki binalar ve süslemeler, kilise ve sağda solda duran

başka şeylerin görünmesini engelliyordu. O anda bir balonla havaya yükselmiş gibi oluyordum. İşte benzer korku ve işkencelere karşı ilgisiz kalacak hale gelinceye kadar kendimi böyle şeylere maruz bıraktım, sonraları hem dağ gezintilerinde, hem jeolojik araştırmalarda, hem de yüksek yapılarda, inşaat iskeleleri ve bina saçakları üzerinde dülgerlerle yarışırcasına oradan oraya koştum, hatta Roma'da bile önemli sanat eserlerini yakından seyredebilmek için böylesi cesaret gösterilerine ihtiyaç duyduğumda, o eski antrenmanlarımın çok faydası oldu. Aynı şekilde anatomi de bu nedenle benim için iki misli değerli hale geldi, çünkü bana en iğrenç şeyleri görmeye katlanmayı öğretip, bu arada öğrenme zevkimi de tatmin etti. Yine böyle bir yandan her şeyi öğrenmek, diğer yandan da bütün iğrenç şeylere karşı hassasiyetimden tamamen kurtulmak amacıyla, orta yaşlı Doktor Ehrmann'ın kliniğine ve onun oğlunun doğum derslerine devam ettim. Bu derslerde de artık böyle şeyler karşısında soğukkanlılığımı asla kaybetmeyecek hale geldim. Sinirlerimi bozan böyle etkilere karşı değil, aynı zamanda hayal gücümün reddettiği şeylere karşı da güçlü olmanın yolunu aradım. Mezarlıkların karanlığına, ıssız yerlerin, gece vakti kiliselerin ve şapellerin ve bunlara benzer ne varsa hepsinin, o kuşku uyandıran ve tüyler ürperten etkilerine karşı kendimi ilgisiz kılabildim; hem de bu konuda o kadar ileri gittim ki, geceyle gündüz benim için artık aynıydı, hatta daha sonraları böyle yerlerde çocukluğumda duymuş olduğum o hoş ürpertileri tekrar tatmak hevesine kapıldığımda, gözümün önüne getirdiğim en garip ve en korkunç imgelerle bile, içimde bir parça olsun bu duyguları canlandırmam mümkün olmadı.

İçimde egemenlik kuran çok ciddi ve güçlü şeylerin bende bazen güç bazen de zafiyet şeklinde beliren etki ve baskısından kurtulmak yolundaki bu çabalarımda beni gittikçe daha çok çeken, alıştığım ve sonunda zevklerini tam bir özgürlük içinde tatmayı öğrendiğim o özgür, eğlenceli ve hareketli yaşam tarzım yardımıma koştu. İnsan başkalarının hatalarını görür ve bunları rahatça eleştirirse, kendisinin zayıflıklardan kurtulduğunu görmesi de zor olmaz. Başkalarını küçük görmek ve eleştirmek suretiyle kendimizi onlardan farklı görmek oldukça hoş bir duygudur ve onun içindir ki, ister birkaç ister birçok kişiden oluşsun, iyi bir grup da en çok bu duygudan hoşlanır. Kendimizi yüksek makamlardaki insanların ya da önemli kişilerin, hükümdarların ya da devlet adamlarının yargıcı yerine

koyduğumuzda, resmi makamları hantal ve amaçtan uzak bulduğumuzda, sadece akla yakın ve gerçek engelleri görüp, zamana ve şartlara bağlı her girişimden beklenecek hedefin büyüklüğünü ve katkısını takdir etmediğimizde beliren huzurlu kendini beğenmişlik duygusu hiçbir şeye benzemez.

Fransız imparatorluğunun durumunu anımsayın, sonradan çıkan yazılardan bu durumu tam olarak ayrıntılarıyla öğrenmiş biri, Fransa demek olan Elsace'da o zamanlar kral ve nazırlar, saray yaşamı ve kayırılan kişiler hakkında neler konuşulduğunu kolayca tahmin edebilir. Bunlar kendi eğitimim bakımından yeni, kendimi bir şey sanmam ve kibirlenmem bakımından da çok hoşlandığım konulardı; her şeye en ince ayrıntısına kadar dikkat edip, büyük bir özenle yazdım, şimdi elimde kalan birkaç nota baktığımda, böyle haberlerin hikâyelerden ve herkesin bildiği güvenilmez söylentilerden yola çıkılarak o sıralarda yazılmış olmalarına rağmen, gelecekte hep bir değere sahip olduklarını görüyorum, çünkü bunlar sonunda herkesçe öğrenilen sırrı, eskiden bilinen ve yaygınlaşan haliyle, o dönemin insanlarının doğru ya da yanlış kararlarını, daha sonraki neslin görüşleriyle bir araya getirip karşılaştırmaya yarar.

Taslaklar ve planlara göre son derece tuhaf bir biçimde gerçekleştirilmeye başlanmış kenti güzelleştirme işleri dikkat çekiyor, bizim gibi sokaklarda dolaşan herkes her gün yapılan şeylere tanık oluyordu. Başkan Gayot, Strasbourg'un dönemeçli ve eğri büğrü sokaklarını ortadan kaldırıp düzgün, ferah ve güzel bir kent kurmayı aklına koymuştu. Bunun üzerine Blondel adında Parisli bir mimar bir proje hazırladı, buna göre ev sahiplerinden yüz kırkı fazladan yer kazanıyor, seksen kişi zarara uğruyor, diğerleri ise eski durumlarını korumaya devam ediyordu. Onaylandığı halde hemen uygulamaya konulamayacak bu plan yavaş yavaş tamamlanabilecekti, bu arada zaten yeterince acayip olan kent, biçim ve biçimsizlik arasında gidip geliyordu. Örneğin dönemeç oluşturan bir cadde dümdüz olacaksa, ilk inşaat meraklısı belli bir hatta kadar öne doğru çıkacaktı; ya onun bitişiğindeki ya da ondan sonraki üçüncü ve dördüncü de aynı şeyi yapacaktı, bu çıkıntılar nedeniyle, arka taraftaki evlere avlu olarak son derece biçimsiz boşluklar kalacaktı. Bu işte zor kullanılmak istenmiyordu, fakat zorunluluk olmayınca işlerde ilerleme sağlamanın olanağı yoktu; onun için bir evle ilgili olarak verilmiş bir karara, caddeyle ilintili olduğu

takdirde, bir düzeltme veya ekleme yapılamayacaktı. Yapılan bazı güzel binalar farklı düşünmemizi sağlarken, garip rastlantılara bağlı bu işlerin hepsi, bizim gibi işsiz güçsüz dolaşanlara alay etmek, Behrisch gibi işlerin çabuk tamamlanması yolunda önerilerde bulunmak, bunların gerçekleşme olasılığından kuşku duymak gibi harika fırsatlar yarattı. Bu projelerin geçen zaman zarfında ne ölçüde gerçekleştirildiğini bilemem.

Strasbourglu Protestanların konuşmaktan hoşlandıkları bir diğer konu da Cizvitlerin sürgün edilmesiydi. Kent Fransızların eline geçer geçmez, bu rahipler hemen koşup gelmiş, kendilerine bir yer aramışlardı. Kısa zamanda her tarafa yayılan muhteşem bir de okul inşa ettiler, bu bina katedrale öyle sokuldu ki, kilisenin arka kısmı binanın cephesinin üçte birini neredeyse kapattı. Bina, ortasında bir bahçesi olan tam bir dörtgen biçiminde olacaktı; o sıralarda üç cephe tamamlanmış durumdaydı. Bu yapı da rahiplerin tüm diğer binaları gibi taştandı ve çok sağlamdı. Onların niyeti Protestanları sıkıştırmak değildi belki ama zorlamaktı, kendilerine görev edindikleri şey, eski dinin tümüyle yeniden tesis edilmesiydi. Bu yüzden onların gözden düşmesi düşmanlarını son derece sevindirdi, şaraplarını satıp, kitaplarını elden çıkarıp, o binayı belki de daha az faal olan başka bir tarikatın mensuplarına devredişleri düşmanlarına adeta zevk verdi. İnsanlar bir düşmandan ya da koruyucu olsa bile birinden kurtuldukları vakit çok sevinirler, çobansız ve köpeksiz bir sürünün kurtlara yem olabileceği hiç akıllarına gelmez.

Her kentin çocuklarını ya da torunlarını korkutan bir tragedyası vardır, Strasbourg'da da talihsiz başkan Klinglin'den sık sık bahsedilirdi, bu dünyada yaşanabilecek tüm mutlulukları tattıktan, hem kentte hem ülkede hüküm sürüp servet, mevki ve nüfuz adına edindiği her şeyin keyfini çıkardıktan sonra sarayın gözünden düşmüş, o zamana kadar hoşgörüyle karşılanan her şeyden sorumlu tutulmuş, yetmiş yaşın üstünde olduğu halde hapse bile atılmış, şüpheli bir biçimde ölüp gitmişti.

Gerek bunu, gerekse daha başka hikâyeleri, beraber yemek yediğimiz Louis Şövalyesi, coşku ve heyecanla anlattığından, ben gezintilerde, böyle davetlerden hep kaçan ve beni onunla baş başa bırakan diğer arkadaşlarım gibi yapmaz, bu şövalyenin yanından hiç ayrılmazdım. Yeni tanıştığım kişilerle ilgili olarak bir süre onların kişilikleri ve benim üzerimdeki etkileri konusunda pek fazla kafa yormadığımdan, bu adamın anlattığı hikâyelerin

ve ifade ettiği düşüncelerin bana bir şeyler öğretip, beni aydınlatacağı yerde, sinirlerimi bozup, zihnimi karıştırdığını ancak yavaş yavaş fark edebildim. Onunla ilgili bir yorumda bulunamıyordum; oysa bu bilmeceyi çözmek o kadar zor değildi. O da yaşamdan pek fazla ders almayan, bu yüzden de yaşamını ayrıntılarla uğraşarak geçiren birçok insandan biriydi. Ne yazık ki düşünme yetisinden yoksundu, ama düşünmek için büyük bir heves ve tutkuya sahipti, böyle insanları ruh hastası sınıfına sokacak bazı düşünceler onlara kolayca yerleşebilir. Nitekim o da böyle sabit bir fikre her zaman bağlanıp kalıyor, bu yüzden de zaman içinde son derece can sıkıcı biri haline geliyordu. Özellikle yakın geçmişteki olayları hatırlamak bakımından belleğinin zayıflığından acı acı şikâyet ediyor, kendi vardığı bir sonuca göre, tüm erdemlerin sağlam bir bellekten, buna karşın tüm kusurların da unutkanlıktan geldiğini iddia ediyordu. Bu saptamasını o ince zekâsıyla karşısındakine kabul ettirmesini de biliyordu; sözcükleri tamamıyla gelişigüzel, bazen geniş bazen de dar anlamda, birbiriyle yakından ya da uzaktan ilgili bir şekilde kullanmakta sakınca görmedikten sonra, insan her şeyi iddia edebilir.

Başlangıçta onu dinlemek eğlendiriciydi, hatta onun söz ustalığına hayran olmak bile mümkündü. Espri ve zihin jimnastiği açısından insan kendini en tuhaf şeylere bile bir şekil vermesini bilen bir hitabet hocasının karşısında sanıyordu. Yazık ki bu ilk izlenim çabuk silindi: Çünkü bu adam her sohbetin sonunda, ben nasıl bir tavır takınırsam takınayım, hep aynı şeyi söylüyordu. Hele biraz eskice olan olaylardan bahsediyorsa, bunlar kendisini ilgilendirsin veya ilgilendirmesin, hepsini en ince ayrıntısına kadar hatırlasın veya hatırlamasın, onu durdurmak olanaksızdı. Çoğunlukla önemsiz bir konu, onu dünya tarihiyle ilgili anlattığı bir olaydan koparıyor, bayıldığı düşmanca düşüncelerini sayıp dökmesine neden oluyordu.

Bu konuyla bağıntılı olarak, öğleden sonra çıktığımız gezintilerden biri büyük bir talihsizliğe uğradı; okuyucuyu üzmese de yorulmasına neden olacak benzerlerinin yerine, burada bu olaya yer veriliyor.

Bir gün kentte dolaşırken yaşlı bir dilenci kadına rastladık, onun anlattığı hikâyeyi yalvarıp yakararak kesintiye uğrattı. – “Defol karşımdan, ihtiyar cadı!” diyerek yoluna devam etti. Dilenci kadın onun arkasından çok kullanılan bir atasözünü yüksek sesle söyledi, ancak sevimsiz adamın yaşlı olduğunu vurgulamak için, sözcükleri biraz değişikliğe uğratarak:

“Mademki yaşlanmak istemiyordunuz, o zaman kendinizi gençken astırsaydınız iyi olurdu!” O bu sözleri işitince aniden geri döndü, kadının üstüne yürüyecek diye korktum. – “Astırmak! Kendimi astırmak, ha! Hayır, olmazdı, bu iş için fazla usluydum; ama kendimi asmak, bunu bizzat yapmak, bu doğru, bunu yapmam gerekirdi; artık bir tabanca kurşununa bile değmeyeceğimi görmemek için, onu beynime sıkmalıydım.” diye karşılık verdi. Kadın olduğu yerde dondu kaldı, ama o sözünü sürdürdü: “İhtiyar cadı, sen büyük bir gerçeği dile getirdin! Seni şimdiye kadar boğmadıklarına, ateşte diri diri yakmadıklarına göre, ettiğin bu sözden dolayı ödüllendirilmen gerek.” Arkasından ona bir dilenciye kolay kolay verilemeyecek miktarda sadaka uzattı.

O arada biz birinci Ren köprüsüne gelmiş, gitmeyi düşündüğümüz restorana doğru yürümeye başlamıştık, hiç beklemediğimiz bir anda rahat yaya kaldırımında çok güzel bir kız karşımıza çıkıp, hoş bir tavırla eğilip, selam verip – “Aman yüzbaşım, nereye böyle?” diyerek, bu durumda söylenmesi âdet olan şeyleri sıraladığında, ben önceki sohbet konusuna dönsün diye uğraşıyordum. Bunun üzerine o biraz mahcup bir tavırla, – “Fakat Matmazel ben sizi...” diye kekelerken, genç kız hemen onun sözünü kesip, sevimli bir şaşkınlıkla, – “Efendim? Siz dostlarınızı bu kadar çabuk mu unutuyorsunuz?” diye sordu. ‘Unutmak’ sözü onu öfkelendirdi, başını sallayarak yeterince sert bir tavırla şöyle karşılık verdi: – “Gerçekten sizi tanıyamadım, Matmazel!” Genç kız da hem esprili, hem de ölçülü bir şekilde, – “Dikkat ediniz yüzbaşım, gelecek sefer de ben sizi tanımayabilirim!” diyerek sert adımlarla arkasına dönüp bakmadan, yürüyüp gitti. O zaman arkadaşım birden iki eliyle başını yumruklayarak, – “Ah ben ne eşeğim! Ben koca bir eşeğim! Haklı mıyım, değil miyim, görüyorsunuz işte.” diye dövündü. Ondan sonra da hiddetli bir şekilde, bu olayla büsbütün güçlenen her zamanki sözlerini ve iddialarını kendi kendine tekrarlamaya başladı. Onun özeleştiri içeren sözlerini burada yineleyemem, zaten yinelemek de istemem. Sonunda bana doğru dönüp, şöyle dedi: “Siz bu durumun tanığısınız! Karşı köşede genç ve güzel olmayan bir dükkân sahibi bayan var, onu hatırlıyor musunuz? Her önünden geçişte ona selam veriririm, arada sırada da biraz konuşurum; oysa onun bana güler yüz gösterdiği günden beri neredeyse otuz yıl geçti. Şimdi de bu kızcağız bana gereğinden fazla kibar davrandı, yemin ederim daha dört hafta bile olmadı

ve ben onu tanımak istemiyor, onun güler yüzlü tavrına onu aşağılayarak karşılık veriyorum. Her zaman söylediğim bir şey var, nankörlük kusurların en büyüğü, eğer unutkan olmasa, kimse nankör olmaz!”

Restorana geldik, koridorlarında içki içerek eğlenen kalabalığın gürültüsü, onun kendine ve yaşıtlarına savurduğu küfürleri kesintiye uğrattı. Üst katta bir odaya girdik, yüzbaşı orada tek başına aşağı yukarı gezinen delikanlıyı ismini söyleyerek selamladığında sakinleşmiş gibiydi, ben de onun öfkesinin yatıştığını düşündüm. Delikanlıyla tanışmaktan memnun oldum; çünkü ihtiyar arkadaşım bana onun hakkında pek çok iyi şey anlatmış, harbiye dairesinde memur olan bu delikanlının, emekli aylıklarında bir sorun yaşandığı zaman, birçok kez hiçbir karşılık beklemeden, kendisine sayısız iyiliklerde bulunduğunu söylemişti. Sohbetin genel konulara yönelmesi beni sevindirdi, konuşma sırasında bir şişe şarap içtik. Fakat tam o anda şövalyemin inatçı insanlara özgü bir başka aksiliği yüzünden tatsızlık yaşandı. Çünkü sabit fikrinden bir türlü kurtulamıyor, anlık geçici bir izlenim üzerinde fazlasıyla duruyor, bu konuyla ilgili duygularını ölçüsüz bir biçimde ifade ediyordu. Kendine karşı siniri henüz yatışmadan, buna bir de, elbette çok farklı türden, yenisi eklendi. Odaya girdiğinde etrafa şöyle bir bakınca, masanın üstünde iki fincanlık kahveyle iki de fincan bulunduğunu gördü; bunun üzerine kendisi de yaman bir çapkın olduğu için, bundan hemen bir anlam çıkartmak isteyip, delikanlının orada az önce yalnız olmadığı sonucuna vardı. Bu tahmin onda delikanlının güzel bir kızla buluşmuş olabileceği ihtimalini güçlendirince, sinirli haline bir de onu büsbütün çileden çıkaran çok tuhaf bir kıskançlık duygusu eklendi.

Genç delikanlıyla çok iyi niyetli bir sohbete daldığımdan, henüz bir şeyin farkında değildim, yüzbaşı o sırada gayet iyi bildiğim sevimsiz ses tonuyla, iki fincanla ve olur olmaz konularla ilgili iğneli sözlerle konuşmaya başladı. Bunlardan alınan delikanlı, bütün terbiyeli insanlarda görüldüğü gibi, işi şakaya vurup, olgun davranarak konuyu değiştirmeye çalıştı; ancak bizim ihtiyar fütursuzca konuşmayı sürdürüp, tahammül sınırlarını zorlamaya başlayınca, gence şapkasını ve bastonunu alıp gitmekten ve giderken de oldukça kötü bir söz söylemekten başka yapacak bir şey kalmadı. O arada yüzbaşı bir şişe şarabı daha tek başına içtiğinden, öfkesi iyice arttı. Yumruğunu masanın üstüne indirip, arka arkaya birkaç kez, “Bu adamı geberteceğim!” diye bağırdı. Ancak gerçekte niyeti bu kadar kötü değildi,

çünkü biri ona karşı çıkınca ya da herhangi bir nedenle onun canını sıkınca, hep aynı şeyleri söylerdi. Dönüş yolunda olay hiç beklenmedik bir biçimde daha da kötüye gitti; ona delikanlıya karşı nankörce davrandığını, bu memurun eskiden kendine çok iyiliği dokunduğundan bana birçok kez övgüyle söz ettiğini ona hatırlatma gafletine düştüm. Bir kimsenin kendine karşı bu kadar büyük bir öfke duyduğunu ben hayatımda hiç görmemiştim; bu, o güzel kızın başlattığı konuşmanın çok sinirli final bölümüydü. Bunda pişmanlık ve kefaretin gülmeceye vardığını görüyordum, her tutkunun dehayı desteklemesi gibi gerçekten dâhiyane idi. Öğleden sonra çıktığımız gezintide olup biten her şeyi yeniden ele aldı, kendi kendine lanet etmek için bunlardan ustaca faydalandı, en sonunda büyücü kadını tekrar karşısına alıp, öylesine bir karmaşaya sürüklendi ki, kendini Ren Nehri'ne atacak diye korkmaya başladım. Eğer ben, Telemakhos'unu kurtaran Mentor gibi onu hızla sudan çekip çıkaracağımdan emin olsam, elbette atlamasında bir sakınca olmaz, bu seferlik onu serinlemiş halde eve götürmüş olurdum.

Lerse'ye bu konudan bahsettim, ertesi gün onunla genç adamın yanına gittik, dostum onu esprileriyle güldürdü. Her şey normale dönsün diye sözde rastlantısal bir karşılaşma ayarlamak için anlaştık. İşin güzel tarafı, bu sefer yüzbaşının öfkesinin yatışmış olması ve aslında kavgadan hiç hoşlanmayan gencin gönlünü almaya çalışmış olması oldu. Her şey bir sabah vakti oldu, bazıları olaydan haberdar olduğundan, ben de arkadaşlarıma alay konusu oldum, oysa onlar deneyimlerinden yola çıkarak yüzbaşıyla dostluğun bazen ne kadar can sıkıcı olabileceğini bana önceden söyleyebilirlerdi.

Şimdi neyi anlatmam gerekir diye düşünürken, garip bir bellek oyunu sonucu görkemli katedrali anımsadım, o günlerde ona özel bir dikkat sarf ediyordum, katedralin ister kentte, ister kırlarda olsun insana sürekli göstereceği bir şeyleri vardı.

Bu yapının cephesine her baktığımda, yücelik ve estetiğin el ele verdiğine dair ilk izlenimim güçlenerek arttı. Kütle halinde karşımıza çıksa da, ayrıntılarını tek tek incelemeye çalışırken bu devasa yapı bizi korkutmamalı, aklımızı karıştırmamalı, o zaman devasa kütle yapay ve görünüşe göre olanaksız gibi görünen bir bağlantıyı ortaya koyar, göze güzel görünen bir olguya eşlik eder. Fakat bu katedral hakkındaki izlenimlerimizi belirtmek, ancak birbiriyle hiç uyuşmayan bu iki özelliği

birleşmiş olarak hayal ettiğimizde olanaklı olabileceği için, biz sadece bundan dolayı bu eski anıta büyük bir değer vermemiz gerektiğini anlar ve birbiriyle büyük zıtlık oluşturan unsurların, nasıl uyum içinde birbirine nüfuz edip birleşebileceklerini ciddi ciddi anlatmaya başlarız.

Her şeyden önce dikkatimizi, kuleleri bir yana bırakarak, sadece önümüzde dikey bir şekilde duran, uzunlamasına bir dikdörtgen şeklinde heybetle yükselen cephede toplayalım. Bazı bölümlerin kısmen görünüp, sonra da gözden kaybolduğu alacakaranlık, ay ışığı ya da yıldızlı bir gecede cepheye yaklaşırsak, karşımızda sadece yüksekliğinin genişliğine göre güzel bir orantıya sahip olduğu muazzam bir duvar görürüz. Bu duvara gün ışığında bakıp, hayal gücümüzle ayrıntıları bir kenara bırakırsak, ön cephenin binanın yalnız iç bölümlerini değil, aynı zamanda buna bitişik olan bazı şeyleri örttüğünü de anlarız. Bu büyük yüzeydeki boşluklar, içerisinin ihtiyaçlarına cevap vermek içindir, gereksinime göre açılmış bu boşlukları dokuz bölüme ayırabiliriz. Gözümüze ilkönce ilişen, kilisenin sahın bölümüne açılan, ortadaki büyük kapıdır. Bunun iki tarafında, avluya çıkan galerilere giden iki küçük kapı daha görülür. Giriş kapısının üstünde, kilisenin içine ve kubbesine ışık sızmasını sağlayan gül pencere dikkatimizi çeker. Yan taraflarda, ortadakiyle oldukça zıt duran, gökyüzüne doğru yükselen kulelerin alt bölümüne ait oldukları anlaşılan, dikine uzun birer dikdörtgen şeklinde, iki büyük pencere görülür. Üçüncü katta çan kuleleriyle kilisenin diğer bölümlerini aydınlatan, yan yana sıralanmış üç pencere gözümüze ilişir. En üstte hepsinin söve yerine, galerinin korkuluklarıyla çevrili olduğunu görürüz. Anlatılan bu dokuz bölüm, yerden yükselen dört büyük sütun tarafından desteklenip çerçevelenerek, üç büyük dikey bölüme ayrılmış bulunmaktadır.

Bu kütlenin tamamında, genişlik ve yüksekliğindeki güzel orantı yadsınamayacağı gibi, bu sütunlarla bunların arasındaki dar ve uzun bölümlerin, ayrıntılara dengeli bir özgürlük hissi verdiği de söylenebilir.

Fakat bu ayrıntıları görmemekte direnip, bu muazzam duvarın süsleme olmadan, yalnız o yüksek sütunlarla desteklendiğini, duvardaki boşlukların gerekli olduğunu, bunların da ihtiyaca yetecek kadar olduğunu varsayıp, başlıca bölümlerin iyi bir orantıya sahip olduğunu itiraf edecek olursak, hepsi birden heybetli ve görkemli bir şey olur, buna rağmen yine kasvetli ve can sıkıcı, diğer taraftan da süslemesiz olarak hiç de sanatkârane yapılmış

gibi görünmez. Zira yalnızca büyük, sade ve uyumlu bölümleri dikkate alınarak bir bütün halinde görülen bir sanat eseri, herhalde insanda iyi ve güzel bir etki bırakır; ama insanda beğeni duygusu uyandıran asıl haz, bu eserin sadece düşünce ürünü olan bütün ayrıntılarındaki uyumda ortaya çıkabilir.

İncelediğimiz bina bizi bu bakımdan mükemmel şekilde tatmin eder; çünkü her bölümünde onu güzelleştiren ve ona çok uygun olan çeşitli süslemeler görürüz, bu süslemeler ona uyum sağlamış ve adeta onun içinden fışkırmış gibidir. Böyle bir çeşit bolluğu, uygunluk esasına dayandığı ve bu nedenle aynı zamanda birlik duygusunu uyandırdığı için insana büyük bir zevk verir ve ancak bu durumda böyle bir yapı sanatta zirve sayılabilir.

İşte bu şekilde hem sağlam, hem de aşılmaz, üstelik bir de gökyüzüne uzanan iki yüksek kuleye kaide vazifesi görecek olan bir duvarın, gözümüze esaslı ve dayanıklı, fakat aynı zamanda zarif ve ince görünmesi, bin yerinden delinse de kale gibi sağlam olduğu hissini vermesi gerekir.

Bu sorun en mükemmel şekilde çözülmüş. Duvardaki pencereler, pencerelerin yerleri, sütunlar, her birinin kullanılışına göre kendine özgü bir karakter taşıyor; bu özellik her ayrıntıya geçmiş, bundan dolayı her şey birbirine uygun şekilde süslenerek, en büyüğünden en küçüğüne kadar hepsi yerli yerinde, kolayca kavranabiliyor, böylece devasa büyüklük içinde bir güzellik beliriyor. Bütün bunlardan ben sadece o kalın duvarların içine gömülmüş ve kasalarından sivri uçlu kemerlerine kadar hep oymalarla süslenmiş olan kapıları, o büyük pencereyi ve onun yuvarlak formundan çıkan gülü, bu pencereyi bölümlere ayıran konturları ve bir de dikey bölümlerin ince yuvarlak kayıtlarını anımsıyorum. Azizlerin heykellerini korumak için gölgelik diye yapılmış olup, gene öyle ta yukarılara kadar uzanan o incecik sütunlu ve sivri çatılı zarif küçük yapılarla birlikte, geriye doğru kademe kademe uzaklaşan bu sütunları, ondan sonra da her çıkıntının ve her kabarıklığın nasıl taş haline gelmiş bir çiçek demeti veya yaprak dizisi veyahut doğaya özgü bir oluşum şeklinde belirdiğini düşünün bir. Söylediklerimi hayal etmek ve zihinde canlandırmak için, aslını görme olanağınız yoksa, yapının tümünü veya ayrıntılarını gösteren resimlere bakınız. Benim söylediklerim birçok kişiye abartılı gelebilir: Çünkü ben de

bu eseri ilk gördüğümde hayran olmuştum, ama onun değerini tam olarak anlamam için aradan uzun bir zamanın geçmesi gerekti.

Gotik mimari sanatını eleştirenler arasında büyüdüğümden, ürkütücü dini bir figürü son derece sevimsiz hale getiren, üst üste yığılmış karmaşık süslemelerden hoşlanmıyordum; bu tarz yapılardan benim gördüklerim arasında ölçülerinde güzel bir orantı olan ya da saf bir düşünce ifade eden bir yapı bile olmadığından ve ruhsuz eserler görmüş olduğumdan, bu nefretim daha da arttı. Oysa bu kez eleştiriye değer hiçbir şey göremiyordum, tam tersi bunda estetik bir özellik olduğunu düşündüğümden, yeni bir bilgiye ulaşmış gibiydim.

Bu yapıyı gittikçe daha çok seyredip, bu konuda daha fazla kafa yorduğumdan, sonraları onda daha değerli şeyler olduğunu keşfettiğimi düşündüm. Belli başlı bölümlerinin ölçülerindeki o güzel orantıyla en küçük ayrıntısına kadar yayılmış bulunan o çok anlamlı ve zengin süslemelerin tamamen farkındaydım; ancak bu sefer de bu çeşitli süslemelerin birbiriyle ilgilerini, esas bölümden diğerine yapılan bağlantıyı, azizlerden canavara, yapraktan dikene kadar, gerçi hep aynı tarzda, fakat son derece değişik biçimlerde yapılmış ayrıntıların birbiriyle alakasını tek tek görmeye başladım. Hayranlığım inceledikçe arttı; ölçüp resimlerini çizerek bunlarla uğraştıkça bu esere karşı duyduğum ilgi büyüdü, öyle ki yaptığım resimleri bazen incelemek, bazen de eksik veya yarım kalmış olanları, özellikle kuleleri düşünüp kâğıt üzerinde tamamlamak için çok vakit harcadım.

Böylece bu yapının eski Alman topraklarında inşa edildiğini, tam anlamıyla Alman devrinde ilerleme kaydettiğini, kiliseyi yapan mimarın mütevazı mezar taşının üstünde yazılı olan adının tını ve köken yönünden Alman olduğunu gördüğüm için, o zamana kadar kötülenmiş gotik mimari tarzı ifadesini, bu büyük şaheserin yüksek değeri nedeniyle ısrarla Alman yapı sanatı diye değiştirip, ulusumuza mal etme cesaretini gösterdim; fakat aynı zamanda da önce sözlü olarak sonra D.M. Erwini a Steinbach’a[173] ithaf ettiğim kısa bir makaleyle bu yurtseverliğimi ilan etmekten kaçınmadım.

173 Erwin von Steinbach (tahminen 1244-1318) (ç.n.)

Bu biyografik anlatı, yukarıda sözünü ettiğim yazının Herder tarafından Von deutscher Art und Kunst adlı dergide basıldığı zamanı anlatan döneme gelince, bu önemli konuyla ilgili bazı şeyler anlatılacak. Fakat şimdi başka

konulara geçmeden, fırsatı değerlendirip, kuşkuya kapılanlara ikinci bölümün başına koyulan epigrafı açıklamak istiyorum. İnsana ümit veren ve doğruluk payı büyük bu eski Alman atasözünü çok iyi bilirim: İnsan gençliğinde sahip olmak istediği şeye yaşlılığında bolca kavuşur! Buna rağmen bazı aksi yöndeki deneyimlerimi ve bunların açıkça ortaya koyduğu durumları anlatmak isterim; yine de bu sözü doğrulayan birçok durum vardır, şimdi bu konudaki düşüncelerimi açıklayacağım.

Arzularımız, içimizdeki yeteneklerin önsezisi, başarabileceklerimizin habercisidir. Hayal gücümüz yapabileceğimiz ve yapmak istediğimiz şeyleri, kendi dışımızda ve gelecek adına tasarlar; farkında olmadan zaten sahip olduğumuz şeye özlem duyarız. Böylece tutkulu bir arzu, gerçekten olanaklı bir durumu düşlenen gerçeğe dönüştürür. Eğer doğamızda böyle bir yeti kesin olarak varsa, o zaman gelişmemizin her adımında öncelikli arzumuzun bir bölümü olumlu şartlarda kısa yoldan, olumsuz şartlardaysa yine aynı yöne doğru ama dolambaçlı yoldan amacına ulaşır. Böylece insan, azmiyle dünyevi servetlere kavuşur; böyleleri refah, şan ve şeref içinde yaşarlar. Diğerleri ise daha büyük bir güvence içinde iç dünyalarına gıda olabilecek şeyler için çaba gösterirler, her konuda net bir görüş sahibidirler, ruhları huzurlu, içinde bulundukları durum ve gelecekleri güvence içindedir.

Bunlardan başka bir üçüncü yol daha vardır, diğer iki eğilimi birleştirir, başarısı en kesin olandır. İnsanın gençliği, yapıcılığın yıkıcılığa üstün geldiği, taleplerin ve vaatlerin sezildiği bir döneme rastlarsa, böyle birini dışardan gelen sebepler aktif bir katılıma zorlar, oradan oraya koşar ve birçok alanda çalışma arzusu ortaya çıkar. Fakat bu kez insanın sınırlı durumuna rastlantı sonucu birçok engel eklenirse, başlanmış işler yarıda kalır, edinilmiş bir şey yitirilir ve böylece bütün istekler teker teker yok olur. Bu istekler temiz bir kalbe ait ve zamanın gereklerine uygunsa, insan orada burada yarım kalan veya elden giden şeylere hiç aldırmadan, bir gün böyle fırsatlara yeniden kavuşacağından ve o zamana kadar karşılaşmadığı, hatta aklından bile geçirmediği yeni fırsatların belireceğini göreceğinden emin olmalıdır. Bu dünyada yaşarken, başkaları tarafından başarılmış olan, bir zamanlar yapmak istediğimiz halde sonradan daha birçoğuyla birlikte vazgeçmek zorunda kaldığımız şeylere baktığımızda, insanların ancak hep birlikte çalışarak yaşadıkları vakit gerçekten insan oldukları ve bireyin

ancak kendisini bir bütünün parçası saymak cesaretini gösterdiği zaman mutlu olabileceği şeklinde içimizde güzel bir duygu belirir.

Bu görüşe tam yerinde değinildi; çünkü ben o eski mimarlık eserlerine karşı duyduğum ilgiyi düşünüp, yalnızca Strasbourg'daki katedrali incelemek için ayırdığım zamanı hesaplayıp ve bir müddet sonra Köln ve Freiburg katedrallerini incelerken gösterdiğim dikkat sayesinde, bu binaların değerlerini gittikçe daha iyi anladığımı hatırlayınca, sonradan onları tamamıyla aklımdan çıkarmamı, hatta daha gelişmiş bir sanatın cazibesine kapılıp, büsbütün arka plana itmemi eleştirebilirim. Son zamanlarda bu binalara karşı bir ilgi gösterildiğini, sevgi, hatta tutku oluştuğunu, birçok yetenekli gencin onlardan etkilendiğini, bütün vakitlerini, enerjilerini, servetlerini geçmiş günlerin bu anıtları için seve seve harcadıklarını görünce, benim zamanında istemiş ve özlemiş olduğum şeyin bir değeri olduğunu anlayıp sevinç duyuyorum. Yalnız atalarımızın yaptıkları şeylerin takdir edilmesiyle yetinilmeyip, eninde sonunda değerli olan her şeyin kalıcı olduğu düşüncesini bize aktarmak için eskiden başlanıp da yarım kalmış eserlerin ilk amacının en azından resim olarak betimlenmeye çalışılmasını ve karmaşıkmış hissi veren geçmişin ölçülü bir ciddiyetle açıklanıp, canlandırılmaya çalışıldığını görmekten mutlu oluyorum. Burada özellikle, adeta Babil kulesi gibi gökyüzüne yaklaşmak amacıyla inşaatına başlandığı halde, yeryüzü olanaklarının yetersizliği nedeniyle ister istemez yarıda kalan o muazzam tasarımlara bir örnek olan Köln katedralini muhteşem bir gravürde canlandırmak için yorulmak bilmeden uğraşan Sulpiz Boisserée'yi övgüyle anmak isterim. Şimdiye kadar böyle yapıların bu kadar ilerlemiş olmasına bile şaşırdık; ama asıl başarılmak istenenin ne olduğunu çok büyük bir hayranlıkla öğreneceğiz.

Atalarımızın o büyük ve muazzam tasarılarının gözlerimizin önünde canlanması ve bizim onların neyi amaçlamış olabileceklerine dair bir fikir edinebilmemiz için böyle edebi ve artistik girişimler güç, servet ve nüfuz sahibi herkes tarafından layıkıyla desteklenmelidir. O zaman bu uğraşlar sonuçsuz kalmaz ve bu sayede o yapıtlar hakkında nihayet doğru bir yorum yapma olanağı doğar. Çalışkan genç dostumuz Köln katedralini anlatan monografiden başka, bizim ortaçağ mimarlığımızın tarihini ayrıntılarıyla anlatacak olursa, bu hedefe her yönüyle varılır. Diğer taraftan, bu sanatın gerekli uygulamalarına dair, bilinmesi gereken şeyler ortaya çıkarılıp, bu

yapı sanatı tüm ana hatlarıyla Yunan-Roma ve Doğu-Mısır yapı sanatlarıyla karşılaştırılarak anlatılırsa, artık bu alanda yapılacak pek fazla bir şey kalmamış demektir. Böyle yurtsever çabaların sonuçları gözleri önüne serilince, ben de şimdi dost toplantılarında gerçekten büyük bir sevinçle o atasözünü tekrarlayabilirim: İnsan gençliğinde sahip olmak istediği şeye yaşlılığında bolca kavuşur.

Bitirilmeleri yüzyıllar sürse de böyle işler zamana bırakılıp, fırsatlar değerlendirilebilir, buna karşın gençlikte zamanında koparılması gereken olgun meyveler gibi, hemen yapılması gereken şeyler de vardır. Burada okuyucular izin verirse, konuyu hemen değiştirip, biraz da Strasbourg'da her gün ve her an insanın karşısına çıkan katedral gibi, Alsace'da tınısı her an duyulan danslardan bahsedeceğim. İlkgençlik yıllarımda babam bana ve kız kardeşime dans dersleri vermişti, bu onun gibi olgun bir adam için garip karşılanabilir; ancak o her zamanki ciddiyetini koruyarak, bize dans pozisyonlarını ve adımları öğretmiş, menuet yapabilecek hale geldiğimizde, bize zaman zaman küçük flütüyle üç dörtlük usulde anlaşılması kolay parçalar çalmış, biz de ona elimizden geldiğince ayak uydurmaya çalışmıştık. Yine aynı dönemde, Fransız tiyatrosunda, bale değil belki ama en azından sololarıve pas de deux'leri, o arada çeşitli ayak hareketleri ve sıçramalar görmüştüm. Menuet'i yeterince öğrendikten sonra, birkaç kez babamdan başka dans parçaları çalmasını rica etmiştim; çünkü onun notaları arasında gigue'den murki'ye kadar her tür dans müziği vardı; babam çalmaya başlar başlamaz, doğuştan gelen bir yetiyle ezgiye göre, adımlarımı ve diğer hareketlerimi birbirine uydururdum. Bu onu biraz neşelendirirdi, hatta ara sıra maymunları da böyle oynattığını söyleyerek hem kendini hem bizi eğlendirirdi. Gretchen felaketinden sonra Leipzig'e gittiğimde, dansla bir ilgim kalmamıştı; daha doğrusu yalnızca şu kadarını hatırlıyorum, bir keresinde bir baloda beni menuet yapmaya zorlamışlardı, gerek temposu gerek hareketleri bana çok yabancı gelmişti ve ben bu dansın ne adımlarını ne de figürlerini anımsamıştım, sonunda beni zorla dansa kaldırarak aralarına alan kadınların neşesini kaçırmayayım diye sırf inattan beceriksiz hareketler sergilediğimi söylemeseler, kendime sinirlenip, fena halde utanacaktım.

Frankfurt'ta bulunduğum dönemde, böyle eğlencelerden tamamen uzak kalmıştım; fakat kısa bir süre sonra Strasbourg'da hayata dair başka

zevklerle birlikte, içimde bedenimi ahenkli bir şekilde hareket ettirme arzusu doğdu. Pazar ve panayır günleri, hangi eğlence yerinin önünden geçseniz, neşeli bir kalabalığın dans etmek üzere orada toplandığını, genellikle halka şeklinde dönerek dans edildiğini görürdünüz. Aynı şekilde kır evlerinde de özel balolar verilir, gelecek kış mevsiminde verilecek gösterişli maskeli balolardan söz edilirdi. Bu ortamlara çok uygun biri olmadığım, sosyete içinde göze batacağım tahmin edilebilir; çok iyi vals yapan bir arkadaşım bana iyi ortamlarda rahat olabilmem için düzeyi daha düşük ortamlarda bulunmamı önerdi. Beni yeteneğiyle tanınan bir dans öğretmenine götürdü, öğretmen dansın temel esaslarını tekrarlatıp iyice öğrettikten sonra, beni bu konuda ilerleteceğine söz verdi. Esprili ve becerikli bir Fransızdı, bana içten davrandı. Ona bir aylık ücreti peşin ödeyip, ondan on iki fiş aldım, bu fişlere karşılık bana belirlenen saatlerde ders verecekti. Bu adam sert ve düzenli biri olmakla beraber titiz biri değildi; kendi kendime birkaç egzersiz yaptıktan sonra, hemen onun gözüne girip takdirini kazandım.

Bu öğretmenden aldığım dersleri son derece kolaylaştıran bir şey daha vardı: Birbirinden güzel, yaşları yirmiyi bulmamış iki kızı vardı. Çocukluklarından beri bu sanatı öğrenmiş olan bu kızlar, bu konuda çok deneyimli görünüyorlardı, eşlik ederek en beceriksiz öğrencinin bile kısa zamanda bir şeyler öğrenmesini sağlayabiliyorlardı. İkisi de çok terbiyeliydi, sadece Fransızca konuşuyorlardı, ben de onların önünde beceriksiz davranıp, komik duruma düşmemek için tüm gayretimle çalışıyordum. Onlar da beni beğendikleri için şanslıydım, babalarının küçük kemanıyla çaldığı bir menuet’e dansla eşlik etmeye hep hazırdılar, beni yavaş yavaş vals yapmaya ve dönme hareketlerine alıştırmak onlar için kolay olmadı elbette. Görünüşte babalarının çok fazla öğrencisi yoktu, sakin bir yaşam sürüyorlardı. Bu yüzden dersten sonra bazen sohbetle vakit geçirelim diye biraz daha kalmamı rica ederlerdi; özellikle kızların küçüğünden hoşlandığımdan, hepsi bana karşı çok nazik davrandığı için teklifi seve seve kabul ederdim. Bazen onlara bir romandan parçalar okurdum, bazen de onlar aynı şeyi yaparlardı. Belki küçüğünden daha güzel sayılabilecek, ama bana diğeri kadar bir şey ifade etmeyen abla, bana daha fazla iltifat eder, her konuda daha nazik davranırdı. Derslerde hep benimle ilgilenir, bazen de ders saatini uzatırdı; bu nedenle birkaç kez babasına her

ders için iki fiş verme ihtiyacını hissettim, ama o benim bu teklifimi geri çevirdi. Küçük kıza gelince, bana karşı soğuk davranmasa bile, çoğunlukla sessiz durur, ancak babası seslenirse gelir, ablasının yerini alarak benimle dans ederdi.

Sonunda bir akşam bunun nedenini öğrendim. Dans dersi sona erdiğinde, yan odaya geçeceğimiz sırada abla bana şöyle dedi: "Biraz daha burada oturalım; söylemem gerekirse mesele şu, iskambil falına bakan bir kadın içerde kız kardeşime, onun tüm kalbiyle sevdiği ve tüm ümitlerini bağladığı yabancı bir ülkedeki sevgilisinin ne durumda olduğunu anlatıyor. Benim kalbim boş," diye devam etti, "kalbimin görmezlikten gelinmesine alışmam gerekiyor." Bunun üzerine ona nezaketen birkaç söz söyledim, kendisi de o falcı kadına başvurursa, bu merakından hemen kurtulabileceğini, bunu benim de istediğimi, çoktan beri fal baktırmak istediğimi, ama bu konuda inançlı biri olmadığımı söyledim. O da beni bu yüzden eleştirdi, dünyada hiçbir şeyin fal kadar doğru olmadığını, ancak alay etmek için ya da kötü bir niyetle değil, sadece gerçek arzuların gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini anlamak için fala başvurmak gerektiğini söyledi. Fal bakma işinin bittiğini söyler söylemez, nihayet onu benimle yan odaya gelmeye razı ettim. Kız kardeşi çok neşeliydi, bana karşı her zamankinden samimi davranıp, neşeyle espriler bile yaptı: Anlaşıldığına göre uzaklardaki sevgilisiyle ilgili kuşkuları giderilince, ablasının odadaki sevgilisine, çünkü o beni böyle görüyordu, biraz iltifat etmekte sakınca görmemişti.

İhtiyar kadına güzel sözler edildi, bana ve ablaya gerçeği söylediği takdirde, kendisine bol para verileceği de vaat edildi. O da bilinen hazırlıklar ve seremonilerden sonra güzel kızın falına bakmak üzere kâğıtları açtı. Kâğıtların durumunu iyice inceledi, fakat dili tutulmuş gibi, bir türlü gördüklerini söylemek istemiyordu. – "Ablama can sıkıcı bir şey söylememek için tereddüt ettiğinizi görüyorum," dedi o sırada bu gizemli işten anlayan küçük kız, "oysa bu kâğıtların kötü olduğu açık!" Ablanın rengi sarardı, yine de kendini toparlayıp şunları söyledi: "Korkmayın, söyleyin, bu benim hayatıma mal olacak değil ya!" Yaşlı kadın derin bir nefes aldıktan sonra, onun birini sevdiğine, fakat adamın onu sevmediğine, arada bir başkasının olduğuna dair birçok şey söyledi. Zavallı kızcağızın zor duruma düştüğü meydandaydı. Falcı kadın da mektup ve paradan söz açarak durumu biraz düzeltebileceğini sandı. – "Ne mektup bekliyorum,"

dedi güzel kız, “ne de para istiyorum. Eğer söylediğiniz doğruysa ve ben birini seviyorsam, o zaman ben de sevilmeyi hak ediyorum demektir.” – “Bakalım durum daha iyiye gidecek mi?” diye karşılık verdi ihtiyar, bir yandan kâğıtları karıştırıp, ikinci kez açarken; ancak durumun daha kötüye gittiğini hepimiz gördük. Genç kızın yalnızlığı yetmezmiş gibi, etrafını sıkıntılar sarmıştı; sevgilisi biraz uzaktaydı, diğerleri daha yakınına gelmişlerdi. İhtiyar belki daha iyi bir şeyler çıkar ümidiyle üçüncü kez fala bakmak istedi; lakin zavallı kızcağız kendini daha fazla tutamayıp hıçkırıklara boğuldu, o güzel göğsü şiddetle sarsılmaya başladı, arkasını dönüp hızla odadan çıktı. Ne yapacağımı şaşırdım. İçimdeki sevgi beni küçük kıza, acıma duygusu da ablaya doğru sürüklüyordu; yeterince zor durumdaydım. – “Lucinde’yi teselli ediniz,” dedi küçüğü, “arkasından koşunuz.” Tereddüt içindeydim; ona bir parça olsun sevgi gösterisinde bulunmadan onu nasıl avutacaktım, hem de böyle bir anda, soğuk ve mesafeli bir biçimde bunu nasıl yapacaktım! – “Haydi birlikte gidelim!” dedim Emilie’ye. “Beni görmenin onun hoşuna gideceğini sanmıyorum.” diye karşılık verdi. Her şeye rağmen onunla ablasının odasına gittik, ama kapı kilitliydi. O kadar gürültüyle seslendiğimiz ve yalvardığımız halde, Lucinde cevap bile vermedi. – “Onu kendi haline bırakmalıyız,” dedi Emilie, “istediği bu!” İlk tanıştığımızdaki halleri aklıma gelince, onun hep sinirli ve huzursuz olduğunu hatırladım, bana karşı duyduğu ilgiyi de genellikle hırçınlığını bana belli etmeyerek gösterdi. Ne yapabilirdim ki! İhtiyara yol açtığı felakete karşılık bol para verdim, gitmek istediğimde Emilie şöyle dedi: “Sizin falınıza da bakılmak koşuluyla.” İhtiyar buna hazırdı. – “Ben dinlemek istemiyorum!” dedim ve koşarak merdivenlerden indim.

Ertesi gün oraya gidecek cesaretim kalmadı. Daha önce bana iki kız kardeşten birçok kez haber getirip, buna karşılık onlara çiçek veya meyve götüren bir çocuk, üçüncü gün bana Emilie’nin kendisini görmeye gitmemi istediğini bildirdi. Bunun üzerine her zamanki saatte oraya gittim, babaları yalnızdı, adımlarımda, gidiş gelişlerimde, duruşlarımda ve hareketlerimde gördüğü birçok hatayı düzeltti, benden memnun görünüyordu. Dersin sonuna doğru küçük kız geldi ve benimle güzel bir menuet yaptı, inanılmaz hoş figürler sergiledi, babası da şimdiye kadar salonunda bu kadar güzel ve uyumlu bir çifte pek az rastladığını söylemekten kendisini alamadı. Dersten

sonra her zaman olduğu gibi oturma odasına geçtim, babası bizi yalnız bıraktığında Lucinde’yi sordum. – “Yatakta,” dedi Emilie, “böyle olmasına memnunum, bu yüzden endişelenmenize gerek yok. Onun psikolojik rahatsızlığı, eğer o kendisinin bedenen rahatsız olduğunu kabul ederse geçer; ölmeye niyeti yok, böyle olunca da bizim her istediğimizi yapıyor. Evde hazırladığımız ilaçlar var, onlardan alıp dinleniyor; böylece içindeki fırtına da yavaş yavaş diniyor. Kendisini hasta sandığı için çok uslu ve sevimli, aslında sağlığıyla ilgili bir sorunu yok, sadece bir tutkunun seline kapılmış, bu yüzden romanlardaki gibi çeşit çeşit ölüm şekilleri düşünüyor, sonra bunlardan, tıpkı kendilerine cadılardan bahsedilen çocuklar gibi sevimli bir şekilde korkuyor. Örneğin daha dün akşam büyük bir öfkeyle bana bu sefer muhakkak öleceğini, ona başlangıçta iyi davranan, ama şimdi tam tersi bir tavır sergileyen o nankör ve sahte sevgilinin, ancak kendi ölümü çok yaklaştığı zaman çağrılmasını, o zaman ona acı sitemlerde bulunup hemen ruhunu teslim edeceğini söyledi.” – “Bunda benim bir suçum yok! Ona ilgimi belli edecek herhangi bir şey söylemiş değilim. Buna yakından tanık olmuş birini de tanıyorum.” dedim yüksek sesle. O zaman Emilie, “Sizi çok iyi anlıyorum; fakat eğer akıllı ve kararlı davranmazsak, hepimiz çok kötü bir duruma düşeriz. Ben sizden artık dans derslerine gelmemenizi rica etsem, buna ne dersiniz? Galiba elinizde son aya ait dört fiş kaldı, babam da sizden daha fazla para almanın sorumsuzluk olduğu görüşünde: Çok ciddi bir şekilde kendinizi dans sanatına adamak niyetinde değilsiniz herhalde! Genç bir erkeğe toplum hayatında gerektiği ölçüde dans etmesini biliyorsunuz zaten.” dedi. – “Bunu benden isteyen siz misiniz, Emi-
lie?” diye karşılık verdim. – “Evet ben, ama sebepsiz yere değil. Anlatacaklarımı dinleyin. Önceki gün siz gittikten sonra, sizin için fal baktırdım, aynı şey daha kesin bir ifadeyle arka arkaya çıktı. Etrafınız güzellikler, mutluluklar, dostlar ve büyük adamlarla çevriliydi, bu arada ekonomik durum da iyiydi. Kadınlar size karşı biraz mesafeliydiler. Ama zavallı ablam hepsinden daha uzaktaydı; diğer kız size gittikçe yaklaşıyor, fakat hiçbir vakit yanınıza gelemiyordu; çünkü araya giren üçüncü biri vardı. Size itiraf etmeliyim ki, ben kendimi bu ikinci kadın olarak düşündüm, şimdi bu itirafımdan sonra, bu iyi niyetli önerimin sebebini daha iyi anlayacaksınız. Ben uzaklarda bulunan sevgilime aşk ve evlilik sözü verdim, bugüne kadar onu her şeyden çok sevdim; yine de sizin

arkadaşlığınız benim için şimdikinden daha önemli olabilirdi; o zaman siz birini sevginizle diğerini de soğuk davranışlarınızla mutsuz edeceğiniz iki kız kardeşin arasında ne kadar mutsuz bir durumda kalırdınız, hem de bütün bu sıkıntılara geçici bir heves yüzünden, boşu boşuna katlanmış olurdunuz. Çünkü sizin kim olduğunuzu ve ne gibi beklentileriniz olduğunu bilmesek bile, o kartlar bana bunu açıkça gösterdi. Hoşça kalın!" dedi ve bana elini uzattı. Ben tereddüt ederken, beni kapıya doğru götürüp, "Bunun gerçekten son konuşmamız olması için, başka zaman olsa esirgeyeceğim bir şey vereceğim size." dedi. Boynuma atılarak, beni içten bir sevgiyle öptü. Ben de ona sarıldım ve tüm gücümle onu göğsüme bastırdım.

Tam o anda yan taraftaki kapı açıldı, sırtında hafif fakat düzgün bir gecelik bulunan abla içeriye daldı ve "Onunla ben de vedalaşacağım!" diye seslendi. Bunun üzerine Emilie benden uzaklaştı, onun yerine Lucinde boynuma atılıp, tüm gücüyle göğsüme yaslandı, siyah bukleli saçlarını yanaklarıma bastırdı, bir süre bu vaziyette kaldı. Böylece ben iki kız kardeşin arasında, Emilie'nin az önceki kehanetine benzer bir duruma düştüm. Nihayet Lucinde beni bırakıp, ciddi ciddi yüzüme baktı. O sırada elini tutup, biraz olsun gönlünü almak istedim; ama o arkasını dönüp, sert adımlarla birkaç kez odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaştı ve kendini kanepenin köşesine attı. Emilie yanına gitti, ama onu hemen itti, o anda bana hâlâ anılarımda üzüntü veren, gerçekte tiyatroyla alakası olmayan, ateşli ve genç bir Fransız bayana yakışacak, ancak başarılı ve duyarlı bir oyuncu tarafından tiyatroda tekrarlanabilecek bir sahne yaşandı.

Lucinde kız kardeşine binbir sitemde bulundu. – "O bana ilgi gösteren, ama senin benden çaldığın ilk kişi değil," diye yüksek sesle bağırdı, "gözlerimin önünde seninle nişanlanan o uzaklardakiyle de aynı şey oldu. Bana da seyretmek ve katlanmak düştü; fakat bunun bana ne kadar gözyaşına mal olduğunu ancak ben bilirim. Öbürünü bırakmadan bunu da elimden aldın, hepsini birden elinde tutamayacağını bilmiyor olamazsın! Ben dürüst ve iyi kalpli biriyim, bunun için herkes beni kısa zamanda tanıyıp, sonra da bir kenara itebileceğini düşünüyor; sense içine dönük ve sessizsin, herkes senin içinde mucize gizlediğini sanıyor. Oysa sen çıkarları için her şeyi yapabilen, soğuk ve bencil birinden başkası değilsin; fakat bu senin çok derinlerinde gizli olduğu için, kimse bunu öyle kolay kolay

anlamıyor, tıpkı yüzüm gibi içi dışı bir sıcak ve sadık kalbimi kimsenin anlamadığı gibi.”

Emilie hiç sesini çıkarmadan, öfkesi gittikçe artan ve benim duymamam gereken şeyleri anlatmaya başlayan ablasının yanına oturdu. Ablasını yatıştırmaya çalışırken, uzaklaşmam için arkadan bana bir işaret yaptı; fakat kıskançlık ve kuruntunun gözleri keskin olduğundan, Lucinde bunu fark etmiş gibiydi. Ayağa fırlayıp, bana doğru geldi, ama öfkeyle değil. Önümde durdu, aklından bir şey geçiyor gibiydi. Sonra şöyle dedi: “Sizi kaybettiğimi biliyorum; sizin üzerinizde hak iddia edecek değilim. Ama sen de ona sahip olamayacaksın kız kardeşim!” Bu sözleri söylerken beni tuhaf bir biçimde başımdan tuttu, iki elini saçlarımın arasına sokup, yüzümü kendi yüzüne yaklaştırdı ve beni tekrar tekrar dudaklarımdan öptü. – “Şimdi,” diye bağırdı, “lanetimden kork. Bu dudakları benden sonra ilk öpenin hayatından felaket eksik olmasın! Haydi bakalım, onu ayartmaya çalış; Tanrı bu kez sesimi duyacak. Size gelince bayım, acele edin, olabildiğince çabuk uzaklaşın buradan!”

Bu eve bir daha ayak basmamak üzere, koşarak merdivenlerden inip oradan ayrıldım.

Onuncu Kitap

Alman şairleri esnaf birliği üyesi oldukları günleri artık geride bıraktıklarından[174], halkın en küçük bir ilgisinden dahi yoksundular. Şans bir şekilde yüzlerine gülmemişse, ne destek, ne saygı ne de itibar görüyorlardı, yetenekli birinin vezir olmak için mi, yoksa rezil olmak için mi doğduğu tamamen rastlantıya bağlıydı. Zeki ve yetenekli olduğunu düşünen yoksul bir adam, kıt kanaat geçinmek durumundaydı, esin perilerinden aldığı ilham anlık gereksinimlerin bastırmasıyla heba olup gidiyordu. Tüm yazın türleri içinde en önemli ve en hakiki tür olan sipariş üzerine yazılan şiirler, halkın bu türün yüksek değeri konusunda bugün bile bir fikir sahibi olamayacağı kadar küçümsendi, tuttuğu yol Günther'inkine[175] benzemiyorsa, bir şair çok hazin bir biçimde dünyada kenara itilip, asalak ve dalgacı diye hem tiyatro, hem yaşam sahnesinde insanların istediği gibi oynayabileceği bir karakteri canlandırdı.

174 Eskiden Meistersinger denilen şairler daha çok zanaatkârlar ve tüccarlar arasından çıkardı. (ç.n.)

175 Johann Christian Günther (1695-1723): Ortaçağla Goethe'nin ilk dönemi arasındaki önemli şairlerden biri. (ç.n.)

Oysa esin perisi toplumdaki saygın erkeklerin yoldaşı olunca, bu sayede bu kişiler şöhrete ulaşıyor, bunun nedeni de ilham perisi oluyordu. Hagedorn gibi deneyimli ve soylu insanlar, Brockes gibi önemli yurttaşlar, Haller gibi çalışkan üniversite hocaları, ulusun önde gelenleri arasında, en soylu ve en değerlileri arasında sayılıyorlardı. Güzel yeteneklerinin yanı sıra bir de yorulmak bilmez, güvenilir, üst düzey devlet adamı olarak başarısını kanıtlamış insanlara da özellikle saygı duyuluyordu. Bu nedenle nadiren hepsinin bir kişide toplandığı çok farklı özellikleri üzerinde toplayan Uz, Rabener ve Weiße çok özel bir itibar görmenin mutluluğunu yaşadılar.

Ama gün gelecek, edebiyat dehası kendi kendinin farkına varacak, kendi şartlarını kendisi oluşturacak ve koşulsuz bir saygınlığın temelini atacaktı.

Böyle bir dönemi başlatacak her şey, Klopstock'ta[176] tümüyle mevcuttu. Gerek ruhsal gerek ahlaki açıdan bakıldığında, mükemmel bir gençti. Ciddi ve esaslı eğitimden geçmiş biri olarak, gençliğinden başlayarak hem kedisine, hem de yaptığı her şeye büyük değer verdi, yaşamında atacağı adımları ince ince hesaplayarak, içten gelen tüm gücünün verdiği sezgiyle düşünülebilecek en yüce konuya yöneldi. Sayısız özelliği simgeleyen isim, Mesih onun sayesinde yeniden yüceldi. Dünyevi sıkıntılar ve acılar yüzünden en yüce tanrısal zaferlere giden yolda ona eşlik etmeyi düşünen kahraman, kurtarıcı olmalıydı. Tanrı'ya, meleklere ve insana dair genç bir insanda var olan her şey bu yapıtta işlendi. İncil'le yetişmiş, onun gücüyle beslenmiş biri olarak ulus ataları, peygamberleri ve öncüleriyle bugünün insanı olarak yaşar; yine de hepsi yüzyıllardır sadece, alçalmasını hayretle izlerken, yücelmesine övgüyle katıldıkları birinin etrafında aydınlık bir alan oluşturmak için görevlidir. Çünkü sonunda sıkıntılı ve korkunç saatlerden sonra, ölümsüz yargıç nihayet onun yüzündeki bulutları dağıtıp, oğlunu ve ortak Tanrı'sını yeniden benimseyecektir, oysa o yolunu değiştirmiş insanları, hatta tövbekâr birini bile yine ona gönderecektir. Gökyüzünün canlı varlıkları, binlerce melek sesi halinde tahtın etrafında sevinçle haykırır, dikkatini az önce korkunç kurban sunağında toplayan evrene ilahi bir sevgi ışığı yağar. Bu şiirin taslak ve yazım aşamasında Klopstock'un duyumsadığı bu ilahi barış, gelişen bir kültürden kolay kolay vazgeçmeyen beklentilerin bilincine varmadan, ilk on şarkıyı okuyan herkese kendini hissettirir.

176 Goethe burada 16. yüzyılın "usta şarkıcılar"ı Meistersingerler'den bahsediyor. Deha kültünün başlangıcını ve yazarlığı meslek olarak sürdürmek Klopstock'un şahsında birleşmiştir. (ç.n.)

Konunun önemi şairin kendi gözündeki değerini artırdı. Bir gün bu korolara kendisi de girebilir, Tanrı-insan onu ödüllendirebilir, yüz yüze çabalarından dolayı her duygulu ve inançlı yüreğin bazı saf gözyaşlarıyla oldukça hoş bir şekilde sunduğu şükran borcunu ona karşı yerine getirebilir: Bunlar ancak mükemmel yaratılmış bir insanın sahip olabileceği ve besleyebileceği kadar masum ve çocuksu düşünceler ve beklentilerdi. Böylece Klopstock kendini kutsanmış bir kişi olarak görme hakkına tümüyle sahip oldu ve böylece fazlasıyla titizlik ve dürüstlük gerektiren işini canla başla yaptı. Bir başkasıyla evlendiği için, kendisini gerçekten sevip sevmediği, onun kendisi için değerli olup olmadığı konusunda belirsizliğe sürüklendiği kadına ilk aşkını duymuş olması onu ileri

yaşlarında da inanılmaz ölçüde huzursuz etti. Onu Meta'ya bağlayan duygular, bu içten huzurlu sevgi, kısa ama kutsal evlilik, hayatta kalan kocanın ikinci bir evliliğe karşı duyduğu nefret, bunların hepsi bir zamanlar rahmetlinin yaşadığı yerlerde onu yeniden anımsayabilmek içindi.

Kendisine karşı sergilediği bu onurlu davranış, dostluk gördüğü Danimarka'da, önemli ve insani açıdan bakıldığında da mükemmel bir devlet adamının[177] evinde, bir süre iyi bir şekilde ağırlanmasıyla daha da yüceldi. Orada, hem içedönük, hem de toplum geleneklerine, dış dünyaya yönelik ilgiye adanmış daha soylu bir ortamda, içindeki eğilim daha güçlendi. Mesafeli bir tavır, ölçülü bir konuşma, açık ve kesin konuştuğunda da kısa ve özlü bir ifade, ona tüm yaşamı boyunca bir diplomata, bir bakana yaraşır şekilde belli bir saygı kazandırdı, gerçi aynı kaynaktan çıksa da bu saygınlık onun hassas duyarlılıklarıyla çelişiyor gibiydi. Tüm bunlar bir yana, ilk yapıtları hem iyi bir model, hem de örnek oluşturdu, bu yüzden inanılmaz bir ilgi gördü. Oysa önemli niteliklerinden biri olan, var olmak çabası içindeki başka insanlara yaşamlarında ve yapıtlarında destek olmasına hiç değinilmedi.

177 Danimarka dışişleri bakanı Kont Bernstorff. (ç.n.)

Yine de edebi çalışmaları içinde genç insanlara bu tarz bir destek, talihin yüzlerine gülmediği ümit dolu insanları ilerletmek ve onlara yürüyecekleri yolda kolaylık sağlamak zevki, kendine sağladığı saygınlık açısından ikinci, ama yaşamında yaptıklarına bakıldığında birinci denebilecek bir Alman erkeğini yüceltti. Burada Gleim'dan söz edildiğini herkes tahmin edecektir. İç karartıcı ama kazancı yüksek bir işi vardı, coğrafi açıdan elverişli, fazla büyük olmayan, askerlik, sivil yaşam, edebiyat alanında yapılan çalışmalar nedeniyle hareketli bir yerde, burası aynı zamanda büyük ve zengin bir vakfın gelirlerine de sahipti ve bu gelirlerin büyük bir kısmı buranın gelişmesi için kullanılıyordu, tüm gücüne rağmen kendini bütünüyle tatmin etmeyen, canlı bir üretkenlik dürtüsü hissetti, bu yüzden kendini belki daha güçlü bir başka tutkuya bıraktı, yani başkalarının bir şeyler yaratmasını sağlama tutkusuna. Her iki iş onun uzun yaşamının tümünde kesintisiz iç içe geçti. Onun için edebiyat yapmak ve bağışta bulunmak nefes almak kadar önemliydi, gelmiş geçmiş tüm sıkıntılarında her türden ihtiyaç içindeki sanatçıya yardım ederek oldukça çok dost, borçlu ve taraftar kazandı, öyle ki yazdığı hantal şiirler bile hoşgörüyle karşılandı, çünkü

onun yaptığı cömertçe iyiliklere ancak şiirlerine katlanarak karşılık verilebiliyordu.

Bu iki adamın kendilerini değerli kıldığı, başkalarının da kendilerini değerli hissetmelerine neden olduğu o yüce düşünce tarzı genelde ve özelde önemli ve güzel etkiler ortaya çıkardı. Ancak ne kadar saygıdeğer olursa olsun bu bilinç, hem kendileri, hem çevreleri, hem de yaşadıkları dönem için tuhaf bir sıkıntı yarattı. Düşünce alanında yaptıklarına bakarak bu iki adam bir çırpıda önemli addedilirse herkesin yüzünde önemlerini yitirirler, sosyal yönden hareketli yaşamları da silikleşir. Gündüz uzun, bunun bir de gecesi var; durmadan edebiyat yapılmaz, çalışılmaz, bir şeyler verilmez; onların zamanı ne sıradan insanlarınki, ne seçkinlerin ne de zenginlerinki gibi dolmaz; bu yüzden kendi özel ve yakın ilişkilerine büyük değer veriyorlardı; bunun önemini ancak birbirlerine itiraf ediyorlardı; o an için hoş olsa bile sonrası için hiç önemli olmayan şakalarla gereğinden fazla eğleniyorlardı. Hak ettikleri övgü ve saygıyı başkaları gösteriyor, onlar da aynı şekilde karşılık veriyor, tabii ki ölçülü bir şekilde, ama her zaman dozunda, ilgilerinin çok değerli olduğunu bildiklerinden, bunu tekrar tekrar ifade etmekten haz duyuyor, bunun için ne kâğıt ne de mürekkepten kısıyorlardı. Böylece genç neslin, içindeki boş düşünceleri şaşkınlıkla karşıladığı yazışmalar ortaya çıktı; bu neslin önemli insanların böyle boş şeylerle dolu yazışmalarla nasıl eğlenebildiği olasılığını görmeyip, keşke bu mektuplar hiç yayımlanmadan kalsaydı demesini eleştiremezsiniz. O çok değerli insanın fazlasıyla içine dönük olduğunu, gelişmek için hem besin, hem de bir ölçüt bulabileceği dış dünyanın zenginliklerini elde etmekten kaçındığını, gelecek güvencesi olmadan, zar zor geçindiğini öğrenirse, bu az sayıdaki kitabı almadan edemez.

Genç insanlar olarak kendi çevremizde de etkin olmaya başladığımızda, bu adamların yapıtları zirvedeydi, ben yaşlı denebilecek insanlarla olduğu kadar, genç sayılanlarla da genellikle bu yolda karşılıklı olarak böyle bir hoşgörü, takdir ve tahammül ortamına girdim. Çevremde, yazdığım her şey iyi karşılandı. İster kadın, ister erkek, isterse hami olsun, kimse kendine sevgiyle yaklaşan, kendini sevgiyle anlatan şeyleri kötü bulmaz; böylesi iltifatlardan sonunda karşılıklı anlamsız bir zevk veren bir ifade ortaya çıkar, zaman zaman daha yüce amaçlara yönelmeyen biri bunların içinde kendini kolayca kaybeder.

Şans eseri kendini beğenmişlik, anlatma merakı, kibir, gurur ve kurum adına içimde var olan veya etkisini gösteren her şey, beklenmedik bir tanışma sayesinde kendi türünde eşsiz, döneme uymayan, bir o kadar kalıcı ve önemli çok sıkı bir sınavdan geçti.

Yani benim için çok anlamlı sonuçlar doğuracak en önemli olay, Herder'le tanışmak ve buna bağlı olarak gelişen yakın dostluktu. Herder üzüntülü olaylar yaşayan Holstein-Eutin prensine[178] yolculuklarında arkadaşlık etmiş, onunla Strasbourg'a kadar gelmişti. Çevremizdeki insanlar, geldiğini duyar duymaz onunla tanışmayı çok istediler ve hiç beklenmedik bir şekilde, rastlantı sonucu bu şansı ben elde ettim. Şöyle ki, Zum Geist adlı otele gitmiştim, hangi önemli yabancıyı görmeye gittiğimi anımsamıyorum. Hemen girişteki merdivende benim gibi yukarıya çıkmak üzere olan, din adamı diyebileceğim biriyle karşılaştım. Pudralı saçları topuz şeklinde tutturulmuştu, siyah giysisi aynı şekilde kendine özgüydü, daha da özgün olan, etek ucunu toplayıp cebine soktuğu uzun, siyah, ipek cüppesiydi. Kendisinden daha önce de söz edildiğini duyduğum, bir ölçüde dikkat çeken, ama bütününde zarif ve hoş görünümlü bu insanın yeni gelen ünlü kişi olduğuna hiç kuşkum yoktu, konuşmamdan onu tanıdığımı hemen anladı. Kendisine bir şey ifade etmese de ismimi sordu; ancak gösterdiğim yakınlıktan hoşlanmış olmalı, o da buna büyük bir samimiyetle karşılık verdi, daha merdivenden yukarıya çıkarken, aramızda heyecanlı bir sohbet başladı. O zaman oraya kimi görmeye gitmiştik hatırlamıyorum; sözün kısası, ayrılırken müsaade ederse kendisini ziyaret etmek istediğimi söyleyince, oldukça içten, bundan memnunluk duyacağını belirtti. Bu ayrıcalığı defalarca kullanmaktan kaçınmadım ve o gittikçe daha çok ilgimi çekmeye başladı. Aslında sevimli biri değildi, ama çok yerinde ve olgun davranışlarının yumuşak bir tarafı vardı. Yuvarlak bir yüze, belirgin bir alna, biraz basık bir burna, biraz kalın ama oldukça kendine özgü, hoş bir ağza sahipti. Siyah kaşlarının altında, biri kızarık ve iltihaplı olsa da etkileyiciliğinden bir şey kaybetmemiş bir çift simsiyah göz. Çeşitli sorularla beni ve yaşantımı anlamaya çalışırken, yarattığı çekim gücü üzerimde gittikçe arttı. Ben genellikle insanlara çok yakın davranan biriydim, özellikle ondan hiçbir şeyi gizlemiyordum. Çok geçmeden kişiliğindeki aksi huylar ortaya çıkıp, beni hayli huzursuz etmeye başladı. Ona bazı gençlik uğraşlarımdan, amatör meraklarımdan, başka şeylerin yanı

sıra büyük bir bölümünü sık sık mektuplaşan bir aile dostunun katkısıyla topladığım mühür koleksiyonumdan söz ettim. Onları Staatskalender'e[179] göre düzenlemiştim, bu sayede birçok hükümdarı, önemli önemsiz güç ve iktidar sahibi insanı, soylular da dahil olmak üzere tanımıştım, bu arma damgaları çoğu kez belleğime, özellikle taç giyme törenlerinde yaramıştı. Bu konulardan ona rahatlıkla bahsettim; ancak o benimle aynı fikirde değildi, bu merakımı hem çok küçümsedi, hem de bana bunun gülünç bir şey olduğunu söyleyerek hevesimi kırdı.

178 Aslında burada söz edilen kişi Holstein-Gottorp prensi Peter Friedrich Wilhelm. (ç.n.)

179 Bkz. dipnot 125. (ç.n.)

Onun itirazcı karakteriyle ilgili birçok şeye daha katlanmak zorunda kalacaktım, çünkü hem prensle yola devam etmek istememesi, hem de bir gözündeki rahatsızlık nedeniyle Strasbourg'da kalmaya karar verdi. Bu rahatsızlığı insanı çok tedirgin eden, rahat kaçıran türden bir hastalıktı, daha kötü olan ise, bu hastalığın ancak sancılı ve fazlasıyla sıkıntı veren, sonucu belirsiz bir ameliyatla iyileştirilmesinin mümkün olmasıydı. Gözyaşı kesesinin alt kısmı kapalıydı, kesenin yanındaki kemikte bir kanal bulunmadığından, kesenin içindeki sıvının doğal bir akış yolu yoktu. Kesenin alt tarafının ameliyatla kesilmesi, kemikte kanalın açılması gerekiyordu, her iki kısmı bağlantılı hale getirmek için bir at kılı, gözyaşı kanalından sokulup, ucu ameliyatla açılmış keseden ve bununla bağlantılı hale gelmiş yeni kanaldan geçirilerek, her gün ileri geri oynatılacaktı, eğer burası ameliyatla açılmazsa, tüm bunları yapmak ve başarmak olanaklı değildi.

Herder prensle vedalaştı, kalacağı bir pansiyona taşındı, ameliyatı Lobstein'ın yapmasına karar verildi. Onun yanında bulunmak, hastalık fobimi törpülediğinden işime yaradı; ameliyatta hazır bulunup, böyle değerli bir adama bazı yönlerden hizmet edip yardımcı olmak olanağına sahip olabildim. Onun sonsuz dayanıklılığına ve sabrına hayran olmamak elde değildi: Ne çok yönlü cerrahi müdahalede ne de sık sık tekrarlanan ıstıraplı pansumanlar sırasında en ufak bir şikâyette bulundu, en az acı çeken bizlerden biri gibiydi; ama o sırada onun aksiliklerine elbette çoğu kez katlanmak zorunda kaldık. Biz diyorum: Çünkü benim dışımda Pegelow adında güler yüzlü bir Rus da genellikle onun yanındaydı. Pegelow Herder'in Riga'dan eski bir tanıdığıydı, artık genç sayılmamasına rağmen, Lobstein'ın rehberliğinde cerrahlık konusunda bilgisini artırmaya

çalışıyordu. Herder çok ilginç ve şakacı biriydi, ama bir anda aksileşebiliyordu. Gerçi tüm insanlar kişiliklerine göre bu çekici ve itici özelliklere sahiptir, bazıları daha çok, bazıları daha az, bazıları daha yavaş, bazıları daha hızlı; az sayıda insan olumsuz özelliklerini gerçekten bastırabilir, birçoğu ise bunu görünüşte başarır. Herder'e gelince, onun her şeye karşı çıkan, sert ve iğneleyici alayı, hastalığından ve bu hastalık sonucu çektiği acıdan kaynaklanıyordu şüphesiz. Bu durumla hayatta sık sık karşılaşırız, hastalıklı durumların insanın moralini nasıl bozduğu yeterince kale alınmaz, bu yüzden bazı insanlar haksızca yargılanır, çünkü insan tüm insanların sağlıklı olduğunu düşünür ve onlardan da bu çerçevede uygun davranışlar sergilemesini bekler.

Bu tedavi süresince Herder'i her sabah ve her akşam ziyaret ettim; bütün gün yanında kaldığım da oldu; onun güzel ve önemli özelliklerinin, zengin bilgi dağarcığının, engin deneyimlerinin değerini her geçen gün daha çok anlarken, aynı şekilde kısa sürede onun azarlarına ve eleştirilerine de alıştım. Bu kalbi temiz kavgacının üzerimdeki etkisi büyük ve önemliydi. Benden beş yaş büyüktü, genç yaşlarda bu oldukça büyük bir fark yaratır; onun kim olduğunu bildiğimden, yapıtlarının değerini anlamaya çalıştığımdan, üzerimde büyük bir üstünlük sağlaması doğaldı. Ama bunun huzur veren bir durum olduğu söylenemezdi: Çünkü şimdiye kadar yakınlık kurduğum yaşlıca insanlar beni koruyarak eğitmeye çalışmışlardı, belki onların yumuşak davranışı beni şımartmıştı; fakat Herder'den asla onay bekleyemezdiniz, nasıl davranırsanız davranın sonuç değişmezdi. Bir yandan ona duyduğum büyük ilgi ve saygı, diğer yandan içimde uyanan, devamlı karşılıklı kavga halinde olmanın verdiği huzursuzluk nedeniyle, yaşamımda ilk kez içimde bu türden bir çatışma doğdu. Konuşmaları her an önemli olduğundan, gerek soru sorarak, gerek yanıtlayarak veya genellikle bir biçimde içini dökerek her gün, her saat beni yeni fikirlerle tanıştırdı. Leipzig'de dar ve kısıtlı bir çevrede yaşamaya alışmıştım, Alman edebiyatıyla ilgili genel bilgilerim Frankfurt'taki yaşantımla genişleyemezdi; hatta mistik-dini bağlamdaki kimyasal uğraşlarım beni karanlık bir alana sürüklemişti, birkaç yıldır engin edebiyat dünyasında neler olup bittiğine genellikle yabancı kalmıştım. Şimdi Herder sayesinde tüm yeni görüşler ve akımlardan bir anda haberdar oldum, kendisi de bunların içinde yer alıyordu. Bu alanda yeterince isim yapmış, *Fragmanlar*,

Tehlikeli Ormanlar[180] ve diğer yapıtları onu hemen en saygın kişiler arasına sokmuştu, bu çalışmalar uzun zamandır Almanya'nın dikkatini onun üzerine çekmişti. Böyle birinin sahip olduğu coşkuyu ve huzursuzluğu ne anlamak ne de anlatmak mümkün. Ama bu kadar yıl sonra yapıtları ve bu yapıtların bıraktığı etki düşünülünce, onun gizli azminin büyük olduğu anlaşılıyor.

180 Özgün başlık: *Fragmente; Kritische Wälder.* (ç.n.)

Dillerin kökeniyle ilgili en iyi yazı konusunda Berlin Akademisi'nin koyduğu ödüle başvurmayı düşündüğünü bana söylediğinde, bu şekilde beraber sürdürdüğümüz yaşantının üzerinden çok zaman geçmemişti. Bu arada onun çalışması bitmek üzereydi, çok temiz bir elyazısına sahip olması, bana kısa zaman içinde okunaklı bir elyazmasını dosya halinde vermesini sağladı. Bu konular hakkında o zamana kadar hiç kafa yormamıştım, başını sonunu düşünmeden doğrudan konuya girdim. Ayrıca böyle bir soru bana göre biraz gereksizdi: Çünkü Tanrı insanı insan olarak yaratmışsa, aynı kolaylıkla ona konuşma ve iki ayak üzerinde yürüme yetisini de vermişti; aynı kolaylıkla yürüyebildiğini, kavrayabildiğini anlaması, aynı kolaylıkla gırtlağıyla şarkı söyleyebileceğinin, bu sesleri diliyle, damağıyla ve dudağıyla çeşitli şekillerde değiştirebileceğinin farkına varması gerekirdi. İnsan köken olarak tanrısal bir varlıksa, dil de aynı şekilde tanrısal bir olguydu, insan doğal çevrenin doğal bir varlığı olarak görülüyorsa, dil de aynı şekilde doğaldı. Bu iki olguyu ben beden ve ruh gibi asla birbirinden ayıramadım. Katı realizmine rağmen biraz fantastik duyarlılığa sahip Süßmilch, tercihini tanrısal kökenden yana kullanmıştı, yani Tanrı ilk insanda öğretmen rolünü oynamış. Herder'in makalesi[181] insanın insan olarak, kendi güçlerini kullanarak nasıl bir dil oluşturabileceğini ve oluşturmak zorunda olduğunu göstermeye çalışıyordu. Makaleyi büyük bir zevkle ve özel bir güç sarf ederek okudum; fakat düzeyim ne bilgi ne de düşünce yönünden bu konuda yorum yapacak kadar yüksekti. Bu yüzden sezgisel olarak aklıma gelen birkaç şeyi ekleyerek, yazara takdirlerimi belirttim. Ama söylediklerimin hepsi aynı şekilde karşılık buldu: Bol bol azar ve eleştiri; her durumda onaylanması gereken oydu. Şişman cerrahın sabrı benden daha azdı; ödüle aday bu yazının anlattıklarına mizah yoluyla eleştirilerde bulundu ve bu kadar soyut konuları düşünmeye henüz hazır olmadığını söyledi. Zaten onun tek derdi genellikle akşamları benimle birlikte l'Hombre oynamaktı.

181 Herder'in *Abhandlung über den Ursprung der Sprache* adlı makalesi. (ç.n.)

Bu kadar sıkıcı ve sancılı tedavi sırasında Herder enerjisinden bir şey kaybetmedi; ama gittikçe sevimsizleşti. Bir şey istemek için bile, yazdığı notlarda ufak da olsa bir alay olmaması mümkün değildi. Örneğin bir keresinde bana şunları yazdı:

Sendeki Cicero'nun mektupları içinde Brutus'unkiler[182]

182 Brutus'un Cicero'ya yazdığı mektuplar, *Cicero'nun Mektupları* başlıklı baskıda mevcuttur. (ç.n.)

varsa
Kitaplarının şık raflarda durması kendisine yeten
İçinde yazılanlardan çok dış görünümüne değer veren
Soyunu göklerden, Gotlar'dan ya da göçerlerden alan,
Goethe[183] *gönder bana onları.*

183 Son dizede, Almancada Goethe ismi ile ses benzerliği olan sözcükler yer alıyor: Von Göttern (ilahlardan) / von Goten (Gotlar'dan) / vom Kote (çamurdan) / Goethe. (ç.n.)

Bu alayı benim ismimi kullanarak yapması elbette hoş bir şey değildi; çünkü insanın ismi bedenini saran, gerektiğinde sürüklenebilecek bir pelerin değil, tamamen bedenin ölçüsüne göre dikilmiş bir elbise gibidir, yani tıpkı insanın teni gibi, ona zarar vermeden tırmalayıp hırpalayamayacağınız şekilde kendisinde kök salmıştır.

Oysa şiirdeki ilk eleştirisinde gerçeklik payı vardı. O da şuydu, Langer'le değiştokuş yaptığım kitapların yanı sıra babamın kitaplığından aldığım çeşitli güzel baskıları beraberimde Strasbourg'a getirmiş, okumak gibi iyi bir niyetle bu kitapları temiz bir rafa yerleştirmiştim. Fakat başımda bir sürü iş varken, buna nasıl zaman bulacaktım. Herder zamanının tümünü kitaplara adadığından, bu konuyla çok ilgiliydi, bana ilk kez geldiğinde kitaplarımı görmüş, kısa zamanda benim kitaplara el sürmediğimi anlamıştı; her türlü gösteriş ve caka satmanın en büyük düşmanı olan Herder bu yüzden yeri geldiğinde bana takılmayı alışkanlık haline getirmişti.

Ona Dresden Resim Galerisi hakkında birçok şey anlattığım günün akşamı bana bir başka alaylı şiir daha gönderdiğini anımsıyorum. Elbette İtalyan ekolünün önemini anlamış değildim, birinci sınıf olmasa da, hiciv

yanı ağır basan mükemmel bir sanatçı olan Domenico Feti'yi[184] çok beğeniyordum. O zamanlar ruhani konular resmedilirdi. Ressam konularını Yeni Ahit'teki mesellerden almış ve onları oldukça özgün, zevkli ve neşeli bir tarzda betimlemişti. Bu yolla konularını günlük yaşama tümüyle uyarlaması olanaklı olmuştu, onun zeki olduğu kadar saf ayrıntılara sahip kompozisyonlarının serbest fırça darbeleri dikkat çekiyor, bu da bende coşkulu bir duygu uyandırıyordu. Benim bu çocuksu sanat heyecanımla Herder şöyle alay etti:

184 Domenico Feti (1588-1623): İtalyan Barok ressam. (ç.n.)

Sevdiğinden
Çok beğendiğim bir usta var,
Adı Domenico Feti.
Öyle güzel hicveder ki, İncil'deki meseli
Sanki dersin bir soytarı masalı,
Sevdiğinden. – Seni soytarı meseli!

Buna benzer daha çok ya da daha az esprili veya suya sabuna dokunmayan ya da daha neşeli, daha acı olayların daha birçoğunu anabilirim. Bunlar canımı sıkmıyordu, ama hoşuma da gitmiyordu. Hem kültürüme katkısı olan her şeye fazlasıyla değer vermeyi bildiğimden, hem de eski düşüncelerimi ve ilgi alanlarımı değiştirdiğimden, durumu kısa zamanda kabullendim ve o anki şartların olanak tanıdığı ölçüde haklı eleştiriyi haksız hakaretten ayırt etmeye çalıştım. Bu sayede geçirdiğim günler de benim için çok verimli ve yararlı oldu.

Şiire o zamana kadar olduğundan başka bir anlamda ve çok başka bir yönde yakınlaştım, hem de çok beğendiğim bir tarzda. Ardılı Lowth'a göre Herder'in bilimsel olarak yorumladığı İbranilerin şiir sanatı, günümüze kadar gelenleri Alsace'da bulabilmek için uğraştığımız halk şarkıları, şiirin en eski belgeleri olarak, şiir sanatının dünyanın ve halkların malı olduğunu, bazı kibar ve kültürlü insanların payına düşen özel bir miras olmadığını kanıtlıyordu. Bunların hepsini çılgın gibi okudum, ben ne kadar almaya yatkınsam Herder de o kadar vermeye yatkındı ve birlikte çok ilginç saatler

geçirdik. Ben ayrıca yazmaya başladığım doğayla ilgili bilimsel yazılarımı sürdürmeye çalışıyordum, aslında iyi değerlendirildiğinde insanın her zaman her şeye yetecek vakti oluyor, ara sıra yapabileceklerimin iki, üç mislini yaptığım da oluyordu. Beraber geçirdiğimiz bu birkaç haftanın bize kazandırdıklarına gelince, Herder'in sonradan zaman içinde ayrıntılarıyla yazdığı her şeyin temelinin burada atıldığını, benim şimdiye kadar düşündüğüm, öğrendiğim, kendime mal ettiğim ne varsa hepsini tamamlamak, daha değerli şeylerle ilintili kılmak, genişletmek için şanslı bir ortamda bulunduğumu rahatlıkla söyleyebilirim. Herder daha programlı olsaydı, kültürümün kalıcı bir yön edinmesi yolunda bana muhteşem bir rehberlik yapmış olurdu; ama o yönlendirmek ve yol göstermekten ziyade sınamaya ve ilgi uyandırmaya eğilimliydi. Böylece bana önce, çok büyük değer verdiği Hamann'ın yazılarını gösterdi. Beni bu konularda bilgilendirip, bu olağanüstü zekânın anlaşılması zor taraflarını anlatacağı yerde, yoruma bağlı bu konuları kavramak için doğal olarak yeterince tuhaf mimikler yaptığım için genellikle benimle eğlenme yolunu seçiyordu. O arada ben neden bahsedildiğini anlamasam bile, kendimi kaptırarak okuduğum Hamann'ın yazılarında bazı şeylerden hoşlandığımı kesinlikle anladım.

Tedavinin tahmin edilenden uzun sürmesi, sağaltım konusundaki kararsızlığı yüzünden Lobstein'ın kendini tekrarlamaya başlaması, sorunun bir türlü çözümlenmeyeceğinin anlaşılması üzerine bütün ilişkiler bozuldu, zaten Pegelow bana olumlu bir sonuca ulaşmanın çok zor olduğunu gizlice söylemişti. Herder'in sabrı tükendi, siniri bozuldu, şimdiye kadar yaptığı gibi çalışmalarını sürdüremedi, iyi sonuç vermeyen cerrahi müdahalenin suçu, Herder'in oldukça kafa yoran çalışmalarına ve devamlı olarak yanında bulunan hareketli ve neşeli bizlere yüklenince, onun kendini daha çok kısıtlaması gerekti. Sözün kısası, çekilen onca acı ve sıkıntıdan sonra yapay gözyaşı kanalı oluşmadı ve hedeflenen bağlantı meydana gelmedi. Hastalığın daha da artmaması için, ameliyat yerinin iyileşmesini beklemekten başka yapacak bir şey kalmadı. Ameliyatta büyük acılar çeken Herder'in metanetine hayran kalınırken, onun melankolik, hatta ömür boyu böyle bir yara izini taşımak zorunda olmaktan dolayı öfkeli halde düşüncelere dalmasının gerçekten soylu bir tarafı vardı, böylece onun bu durumuna şahit olan ve onu seven kişilerin saygısını sonsuza dek kazandı.

Herder Darmstadt’ta önemli bir bayanla[185] tanışmış ve sevgisini kazanmıştı, bu yüzden onun yüzünü oldukça çirkinleştiren bu hastalık kendisi için daha da can sıkıcıydı. Yapılan tedaviye boyun eğmesinin nedeni daha çok, geri döndüğünde daha özgür, daha neşeli, daha güzel bir görünüme sahip halde nişanlı sayıldığı kişinin karşısına çıkmak, ona daha kalıcı, daha sarsılmaz bir bağla bağlanmak düşüncesiydi. Oysa şimdi olabildiğince çabuk Strasbourg’dan ayrılmak istiyordu, şimdiye kadar burada kalması onun için hem masraflı, hem de sıkıcı olmuştu, bu nedenle belli bir tarihte ödeme sözü verdiği bir miktar parayı onun adına bir başkasından borç aldım. Süre dolduğu halde paradan ses çıkmadı. Borç aldığım kişinin herhangi bir uyarıda bulunmamasına rağmen, ben yine de birkaç hafta boyunca mahcup duruma düştüm. Sonunda ondan bir mektupla birlikte para da geldi, mektubunda bile her zamanki Herder’e ters düşmedi: Bana teşekkür edip özür dileyeceği yerde, beyitler halinde birçok konuyu hicvetti, başkası olsa onu yanlış anlar, hatta ondan soğurdu; oysa bu durum beni fazla ilgilendirmedi, çünkü onun değeri konusunda oldukça önemli ve güçlü bir fikre sahip olmuştum, ona zarar verebilecek can sıkıcı her şeyi düşüncelerimden sildim.

185 Herder, Maria Karoline Flachsland’la Ağustos 1770’te Darmstadt’ta tanışmış, 2 Mayıs 1770 tarihinde onunla evlenmişti. (ç.n.)

Eğer olumlu bir sonucu olmayacağını düşünüyorsanız, kendinizin ve başkalarının hatalarını asla başkalarına anlatmamalı veya çok az anlatmalısınız; bu yüzden gerekli gördüğüm bazı görüşlerime burada yer vermek istiyorum.

İyilik bilmek ya da bilmemek, etik dünyada her an ortaya çıkan, insanların birbirlerini ikna edemedikleri olaylarla ilgilidir. Ben minnet duygusu karşısında iyilik bilmemek, nankörlük ve nefret arasında bir ayırım yapmak istiyorum. İlki insanda doğuştan vardır, yani yaradılıştan: Çünkü hem sevindirici, hem de üzücü olayların kaygısızca ve düşüncesizce unutulmasından kaynaklanır, yaşamı sürdürmek ancak bu şekilde olanaklı hale gelir. İnsanın katlanılır bir yaşam için öyle çok sayıda kendinden önce ve kendi döneminde yapılmış işlere ihtiyacı var ki, eğer güneşe ve toprağa, Tanrı’ya ve doğaya, atalarına ve ebeveynine, dostlarına ve arkadaşlarına her zaman layık oldukları şükran borcunu öderse, olacak iyilikleri elde etmek ve keyfini çıkarmak için ne zaman ne de arzu kalır geriye. Eğer insan yine de bu düşüncesizliğin kendi içinde ve dışında hüküm sürmesine izin verirse,

soğuk bir vurdumduymazlık gittikçe üstün duruma geçer ve insan iyilik yapanı sonunda bir yabancı gibi görmeye başlar, bize faydası dokunacağını bilsek, gerektiğinde onun aleyhine bir şeyler yapmaktan bile geri durmayız. Aslında bunun tek başına kabalıktan kaynaklanan nankörlük olduğu söylenebilir, bu cahil insan sonunda zorunlu olarak kaybetmek durumundadır. Minnet duygusu karşısında nefret ise, huzursuz ve öfkeli bir insanın yapılan iyiliğe karşılığı olup çok enderdir ve yalnızca önemli insanlarda görülür. Büyük bir yetenek ve sezgiye sahip, alt sınıfta ya da yoksul bir durumda doğmuş, çocukluklarından beri basamakları teker teker çıkıp, her yönüyle çaresiz olan insanlarda bu durum, bazen iyilikseverlerin kabalıkları yüzünden onların keyiflerini kaçırabilir veya onlar için can sıkıcı olabilir, eğer maddi açıdan kabul ettikleriyle karşılığında yaptıkları şey gerçek uzlaşmayı olanaksız kılacak kadar yüce bir şeyse. Lessing yaşamının en parlak döneminde dünyevi servetlerden payına düşen güzel aklıyla, bu konudaki düşüncelerini kaba ama hoş bir ifadeyle dile getirdi. Herder ise, kaçınılmaz bir biçimde ruhunu saran huzursuzluğu sonradan aklının gücüyle yatıştıramadığı için en güzel günlerini hem kendine, hem başkalarına zehir etti.

İnsanın kendisinden de böyle bir beklentisi olabilir: Çünkü her zaman faal olan doğanın ışığı hem insanın içinde bulunduğu şartları ortaya koyar, hem de insanın yaratma yeteneğine oldukça lütufkâr bir biçimde fayda sağlar; bazı etik eğitim konusunda kusurlar büyütülmemeli, fazlasıyla ciddi, ulaşılması zor yollara başvurulmamalıdır, çünkü bazı hatalar çok kolayca, hatta zahmete katlanmadan giderilebilir. Böylelikle örneğin iyilik bilmeyi, içimizde sırf alışkanlık yoluyla etkin kılabilir, canlı tutabilir, hatta gereksinim haline getirebiliriz.

Bir biyografi denemesinde insanın kendisinden söz etmesi yerinde bir şeydir. Yaradılışım gereği sıradan bir insan kadar iyilik bilirim, kabullendiğim bir iyiliği unuttuğumda, ilişkilerin bir anda kötüleşmesi sonucu ortaya çıkan öfkeli bir duygu, beni çok kolay nankörlüğe sürükleyebilmiştir.

Bununla baş etmek için, ister armağan, ister değiştokuş, ister satın alma yoluyla ya da başka bir şekilde olsun, sahip olduğum her şeyi nasıl elde ettiğimi, kimden aldığımı anımsamaktan mutlu olmaya kendimi özellikle alıştırdım. Koleksiyonlarımı gösterirken, bazılarını sayelerinde edindiğim

insanları anmayı, hatta sevdiğim ve değerli bulduğum nesneleri borçlu olduğum fırsata, rastlantıya, en ufak bir sebep ya da yardıma hakkını vermeyi alışkanlık haline getirdim. Etrafımızda bulunan şey bu sayede hayatiyet kazanır, biz onu daha düşünsel, daha sevgi dolu, daha varoluşsal bağıntılar içinde görürüz, geçmiş durumların şimdileştirilmesi sayesinde o anki yaşam yücelir ve zenginleşir, hediyeyi verenler insanın hayalinde tekrar tekrar değer kazanır, insan onların görüntüsüyle hoş hatırayı birbiriyle ilintili hale getirir, iyilik bilmezlik olanaksız hale gelir ve uygun bir karşılık kolay ve arzulanır olur. Aynı zamanda soyut bir şey değilse, onu seyretmeye olanak bulursunuz, insan değerli eşyalarının nereden ve ne zaman geldiğini hatırlamaktan çok hoşlanır.

Benim için çok önemli ve verimli sonuçlar doğuran Herder'le olan dostluğumu gözden geçirmeye son vermeden önce birkaç şeyi daha anlatmam gerek. O zamana kadar eğitimime katkısı olan, ama özellikle beni şimdi bile ciddi ciddi meşgul eden konuları Herder'e giderek daha az aktarmamdan daha doğal bir şey olamazdı. Onu tanımadan önce sevdiğim bazı şeylerden aldığım zevki yok etmişti, özellikle Ovidius'un *Değişimler* başlıklı yapıtından aldığım mutluluk yüzünden beni çok katı bir biçimde eleştirmişti. Sevdiğim şeyi istediğim gibi savundum, genç birinin hayalinde, güzel ve ferah yerlerde tanrılar ve kahramanlarla dolaşmaktan, onların yaptıklarının ve tutkularının tanığı olmaktan daha coşku veren bir başka şey olmadığını söyledim; ciddiyetiyle bilinen adamın yukarıda bahsedilen yapıtını ayrıntılarıyla anlatıp, bunu kendi deneyimlerimle güçlendirdim: Ona göre söylediklerimin hiçbiri kabul edilir gibi değilmiş, bu şiirlerde gerçek, var olan hakikat yer almıyormuş; ne Yunanistan, ne İtalya, ne antik ne de şimdiki dünya, her şey daha çok burada olanların bir taklidiymiş, çok kültürlü bir insandan bekleneceği gibi abartılı bir anlatımmış. Değerli bir bireyin ortaya koyduğu yapıtın aynı zamanda doğanın kendisi olduğunu, gelmiş geçmiş tüm halklarda her zaman şairin şair olduğunu son olarak belirttiğimde, söylediklerimi hiç beğenmedi, bazı şeylere bu yüzden katlanmam gerekti, hatta neredeyse Ovidius'umdan soğudum: Çünkü hiçbir sevgi, hiçbir alışkanlık, insanın güvendiği saygın insanların olumsuz konuşmaları karşısında uzun zaman dayanacak güce sahip değildir. Bazı şeyler sürekli olarak aklınıza takılır kalır, kesinlikle yasaklanmışsa, sevginiz bunalıma düşer.

Büyük bir özenle içime kök salmış, yavaş yavaş edebiyat yapıtına dönüştürmek istediğim bazı konulara duyduğum ilgiyi ondan sakladım. Bunlar Götz von Berlichingen ve Faust'tu. Birincisinin hayat hikâyesi beni derinden etkilemişti. Kanunların ve uygarlığın olmadığı dönemde kaba ama iyi niyetli ve başının çaresine bakan birinin kişiliği bende büyük bir ilgi uyandırıyordu. Diğerinin kukla oyunu olarak önemli hikâyesi içimde çok sesli bir tını ve melodi hissi uyandırıyordu. Ben de tüm bilgilerin peşinden koşmuş ve oldukça erken yaşta bunun bir önemi olmadığını anlamıştım. Ayrıca yaşamımda birçok şeyi denemiş, her seferinde daha huzursuz, daha sıkıntılı geri dönmüştüm. Başka konular gibi bunları da her yerde aklımdan geçiriyordum, fakat birkaç satır olsun kaleme almadan, yalnız olduğum saatlerde bunlarla oyalandım. Bana anlatılanları daha tutarlı bir biçimde anlatabilmek için hâlâ çok severek uğraşmama rağmen Herder'den en çok gizlediğim şey, mistik ve gizemli simya ve bununla ilgili şeylerdi. Edebi çalışmalarımdan *Suç Ortakları*'nı galiba ona göstermiştim, ancak onun bana bu konuda herhangi bir şekilde yol gösterdiğini veya bana cesaret verdiğini anımsamıyorum. Ama onun benim gözümdeki değeri her şeye rağmen hep aynı kaldı; ondan gelen her şey sevindirici olmasa da önemliydi; onun elyazısı bile üzerimde büyülü bir etki bırakırdı. Bana gönderdiği notlardan birini ya da bir zarfı bile yırtıp attığımı anımsamıyorum; böyle olduğu halde bu kadar yer değiştirdikten ve bunca zamandan sonra, o harika, bilgi dolu, mutlu günlerden geriye elimde hiçbir belge kalmadı.

Ayrıca Herder'in çekim gücünün benim kadar başkalarını da etkilediğinden söz etmeme gerek yoktu, şayet Stilling adıyla tanınan Jung'un da onun etkisinde kalanlardan biri olduğunu bilmeseydim. Bu adamın sadık ve dürüst çabasının, sıradan bile olsa herkesi fazlasıyla ilgilendiren bir yanı vardı; anlatmaya hazır herkesi dinleme yeteneğiyle insanı açık kalpli olmaya davet eden biriydi. Herder ona karşı bizlere davrandığından daha hoşgörülüydü: Çünkü onun etkisi ondan aldığı tepkiyle orantılıydı. Jung'un sınır tanımazlığı o kadar iyi niyetli, kendini ön plana çıkarması o kadar yumuşaklık ve ciddiyet içeriyordu ki, akıllı bir insan kesinlikle ona karşı sert olamaz, dostluk gösteren biri onunla alay edemez, onu küçük düşüremezdi. Jung da Herder tarafından öyle coşkuya kaptırıldı ki, yaptığı her şeyde kendini güç ve destek almış hissetti, Herder'in bana karşı ilgisi ise bir ölçüde azalmış gibiydi; yine de onunla

dostluğumuzu hep koruduk, önceden olduğu gibi sonradan da iyi geçindik ve birbirimize içten yardımlarda bulunduk.

Şimdi dostluğmuzun geliştiği hasta odasından ve onun sağlığından çok hastalığına değinen genel gözlemlerden uzaklaşalım; açık havaya, katedralin yüksek ve geniş balkonuna çıkalım, sanki bir sürü Romalıyla batmakta olan güneşi selamlamak için biz genç arkadaşların akşamları sık sık oraya gittiğimiz zamanlar geri gelmiş gibi olsun. Burada tüm sohbetler kesilir, çevre seyredilirdi, sonra da gözlerin keskinliği sınanırdı, herkes çok uzak yerleri seçmeye, hatta belirgin bir biçimde ayırt etmeye çalışırdı. Kaliteli dürbünlerle etrafa bakardık, arka arkaya her arkadaş, en beğendiği ve en sevdiği yeri tam olarak gösterirdi; benim de önemli bulduğum bir yer vardı, manzarada göze çarpan bir şey olmasa bile, hoş bir büyü beni her şeyden çok oraya çekerdi. Bu vesileyle konuşarak hayal gücümüzü harekete geçirir, bazı kısa seyahatler yapmaya söz verir, hatta genellikle hazırlıksız yola çıkardık, bazı bakımlardan benim için bir kazanç olduğundan, hepsini olmasa bile birini ayrıntılı olarak anlatmak isterim.

Engelbach ve Weyland adında iki değerli dostum vardı, birlikte yemek yerdik, ikisi de Alsace’ın aşağı bölgesinde doğmuştu, bir gün atla Zaberne’e[186] gittik, hava güzeldi, küçük ve sevimli bu yerleşim bizi çok hoş karşıladı. Piskoposluk şatosunun görünüşü bizde hayranlık uyandırdı; yeni bir ahırın genişliği, büyüklüğü ve ihtişamı, sarayın sahibinin başka zevklerinin olduğuna işaretti. Merdivenlerin harikuladeliği bize sürpriz oldu, odalara ve salonlara saygıyla girdik, yemek yerken gördüğümüz, kısa boylu, tıknaz bir adam olan kardinalin görünümü sadece etrafla bir aykırılık içindeydi. Bahçeye bakış muhteşemdi, dümdüz, şatoyu ortalayan kanalın uzunluğu yürüyerek kırk beş dakika sürüyor, sarayın daha önceki sahibinin zevki ve sahip olduğu güç konusunda kapsamlı bir fikir veriyordu. Şatonun etrafında dolaştık ve bu güzel yerde yapılmış şatonun bazı kısımlarına ve en sonunda Vosges dağlarının eteklerindeki Alsace ovasına zevkle baktık.

186 Aşağı Alsace’daki Saverne adlı yerleşim. (ç.n.)

Kraliyet gücünün bu ruhani karakolunda mutlu olup, o bölgede güzel vakit geçirdikten sonra, ertesi gün sabah erken, oldukça saygı uyandıran bir biçimde güçlü bir krallığa giriş yapan kamusal bir yapıya gittik. Doğan güneşin aydınlığında meşhur Zabern Geçidi karşımıza çıktı, akıl almaz bir çalışmanın eseriydi. Korkunç kayaların üzerine inşa edilmiş yılan gibi

kavisli bir şose, üç arabanın yan yana durabileceği kadar geniş, farkına varmadan insanı oldukça yavaş, dağın tepesine çıkarıyordu. Yolun engebeli ve düz yerleri, yayalar için her iki yandan düzleştirilmiş tümsekler, dağdan gelen suyu yönlendirmek için taştan oyuklar, hepsi güzel bir manzara sağlayacak kadar temiz ve kalıcı bir biçimde ustalıkla yapılmıştı. Buradan geçerek yavaş yavaş yeni bir kale olan Pfalzburg'a yaklaşılıyordu. Bu kale fazla yüksek olmayan bir tepede, yapılar siyah kayaların üzerinde aynı cins taşla zarif bir biçimde inşa edilmişti. Kireçle beyaza boyanmış birleşme yerleri, dikdörtgen taşların büyüklüğünü tam olarak gösteriyordu ve özenli işçilikle ilgili dikkat çeken bir belge oluşturuyordu. Yerleşim yeri ise bir kaleye yakışacak şekilde düzenliydi, evler taştandı ve zevk ürünü bir kilisesi vardı. Sokaklarda gezerken –pazar günü sabahın dokuzuydu– kulağımıza müzik sesleri geldi; bir restoranda insanlar içlerinden geldiği gibi vals yapıyorlardı, oranın sakinlerini ne aşırı pahalılık, ne de tehdit oluşturan açlık eğlenceden alıkoyuyordu; aynı şekilde, fırıncı bize yolculuk için birkaç ekmek vermeyip, yemek yiyelim diye bir restorana gönderdiğinde de gençlik neşemizden hiçbir şey kaybetmedik.

O mimarlık harikasına ikinci kez hayranlıkla bakmak, insana canlılık veren Alsace'ı tepeden gören manzarayı bir kez daha seyretmek için büyük bir istekle atlarla tekrar yoldan aşağıya indik. Çok geçmeden arkadaşımız Weyland'ın iyi bir şekilde karşılanmamızı sağladığı Buchsweiler'e vardık. Küçük bir kentin ortamı, zinde gençlerin ruhuna çok uygun gelir; aile ilişkileri daha yakın ve daha duygudur, rahatça yürüyen resmi işler, üretim, tarım, sebze-meyve yetiştirme işleri arasında çok yorulmadan insanı oradan oraya koşturan ev işleri bizi dostça paylaşıma davet eder, bir arada olmak ihtiyaçtır, eğer bu tür yerlerde hissedilen yerlilerin anlaşmazlıkları gibi şeylerle ilgilenmezse, bu dar çevrede bir yabancı kendisini çok iyi hisseder. Bu küçük kent, Fransız egemenliği altındaki Darmstadt kontuna ait Hanau-Lichtenberg kontluğunun en önemli yerleşimiydi. Orada görevli yönetim ve meclis, burayı güzel ve görülmeye değer prenslik topraklarının önemli bir merkezi yapmıştı. Eski sarayı ve bir tepeye mükemmel bir biçimde yerleştirilmiş parkları görmek için dışarıya çıktığımızda, buranın düzensiz sokaklarını, intizamsız mimarisini hemen unuttuk. Bazı mesireler, evcil ve yabani sülün çiftliği ve birkaç benzer yerin kalıntısı, bu küçük başkentin eskiden ne kadar hoş bir yer olduğunun göstergesiydi.

Yakındaki Bastberg’in tepesinden tam bir cennete benzeyen yöreye baktığınızda, ortaya çıkan manzara bütün gördüklerinizin üstündeydi. Birbirinden tamamen farklı midye kabuklarının bir araya yığılmasıyla oluşmuş bu yükseklik, ilk kez tarihöncesi zamanların bu tür tanıklıklarına dikkatimi çekti; bunları hiç bu kadar büyük kütleler halinde görmemiştim. Yine de görme merakı olan bizler çok geçmeden yerleşim bölgesine yöneldik. Kontluğa bakan dağların önündeki en son tepedeydik; kuzeye doğru üzeri küçük ormanlarla kaplı verimli bir düzlük, akşam sularında Zabern’e kadar uzanan ürkütücü bir dağ sırasıyla sınırlanıyordu, piskoposluk sarayı ve ondan bir saat uzaklıktaki Aziz Johann kilisesi oradan net olarak görülüyordu. Oradan bakınca Vosges’lerin güneye doğru gittikçe küçülen dağ sırasını görüyordunuz. Kuzeydoğuya döndüğünüzde bir kaya üzerindeki Lichtenberg sarayı seçiliyordu, güneydoğuya doğru ise, gittikçe artan sis yüzünden düzlüğü tam olarak seçemediğiniz sonsuz Alsace ovasını ve en sonunda Suebya dağlarını, gölgeler halinde ufukta kayboluncaya kadar gözünüz keşfe çıkıyordu.

Şimdiye kadar yapmış olduğum birkaç yürüyüşte nehrin akış yönünü, hatta çok küçük bir derenin bile aslında nereye doğru aktığını gezilerde öğrenmenin ne kadar önemli olduğunu anlamıştım. Bu sayede içinden nehir geçen dolaştığınız her bölge hakkında genel bir bakış açınız, birbiriyle bağlantılı ovalar ve tepelerle ilgili bir fikriniz olur, hem seyrederken, hem de belleğinizde tutarken yardımınıza koşan bu ipuçlarıyla ülkelerin jeolojik ve politik karmaşasını büyük bir netlikle çözebilirsiniz. Ertesi gün Lothringen’e gitmeyi düşündüğümüzden, yaptığım son değerlendirmeyle Alsace’a coşkulu bir elveda dedim.

O günkü nahoş bir olayı daha güzel anılarla dolu geçmişi anımsayarak unutturmaya çalıştığımız akşam samimi sohbetlerle geçti. Küçük ülkenin tümünde olduğu gibi burada da, öncelikle büyük zekâsı ve çalışkanlığı yaptığı her şeyde görülen sonuncu Hanau kontu Reinhard’ın adı hayırla anılıyordu, onun yaşadığı dönemden bazı güzel anıtlar kalmıştı. Böyle adamların iki yönlü hayırsever olmak gibi üstünlükleri vardır, hem mutlu kıldıkları bugün için, hem de duygu ve cesaret vererek ayakta tuttukları gelecek için.

Dağlarda kuzeybatıya doğru yönelip, çok tepelik bir yerde eski bir saray olan Lützelstein’ın önünden geçip, Saar ve Mosel yöresine tırmanırken

gökyüzü bulutlanmaya başladı, sanki bize dağlık batı yöresinin durumunu daha açık hissettirmek ister gibiydi. Önce küçük bir yerleşim olan Bockenheim'a gelip, Neusaarwerden'e yaklaşırken güzel yapılmış yazlık bir saray karşımıza çıktı; Saar ovası iki taraftan dağlarla çevriliydi, eteklerindeki Hohnau denen yerde, sonsuz çayırlar ve otlaklar Saaralben'e kadar ve onun da ötesine geçip göz alabildiğine uzamasa, dağlar gözünüze kasvetli görünebilirdi. Lothringen düklerinin eski haraları burada oldukça dikkat çekiyordu; o sırada bu binalar çiftlik olarak kullanılmak için çok uygun bir yerdeydi. Saargemünd üzerinden Saarbrücken'e geldik, bu küçük başkent çok kayalık ve ormanlık bir arazide kurulmuş güzel bir yerleşimdi. Gri-beyaza boyalı evler farklı yükseklikleriyle hareketli bir manzara sunduğundan, tepeliklerden oluşan kent küçük olmasına rağmen, son prensin yaptırdığı güzel binalarla, insanın üzerinde hoş bir etki uyandırıyordu. Gösterişli binalarla çevrili meydanın ortasında, küçük fakat bütünle uyumlu ölçekte bir Protestan kilisesi vardı. Sarayın ön cephesinin zemini kentle aynı hizadaydı, arka cephe ise dik bir kayanın yamacına yaslanmıştı. Buradan ovaya rahatça inmek için setler oluşturulmuş, aşağı tarafta uzunlamasına dikdörtgen şeklindeki bir bahçe, bir taraftan ırmağın yatağının değiştirilmesi, diğer taraftan kayanın kesilmesiyle elde edilmişti, bu yerin üstü tamamen toprakla doldurulup bitkilendirilmişti. Bu işin yapıldığı dönem, peyzajların mimarlara danışıldığı döneme rastlar, oysa bugün peyzaj ressamlarının fikrine başvuruluyor. Sarayın tüm dekorasyonu, pahalı ve hoş, zengin ve zarif olan şeyler, yaşam zevki olan birine işaret ediyordu, zaten rahmetli prens de böyle biriymiş; şimdiki prens orada değildi. Başkan von Günderode bizi çok sıcak karşıladı ve üç gün boyunca düşündüğümüzden daha iyi ağırladı. Tanıştığımız kişilerden çok yönlü bilgi edinmek için yararlandım. Önceki prensin sefa dolu yaşamı, sohbetimize zengin bir malzeme oluşturdu, ülke coğrafyasının kendine sunduğu olanakları kullanmak için yaptırdığı çeşitli tesisler de unutulmadı. Aslında burada dağlık bölgelerin ilginç yönleri konusunda bilgi sahibi oldum, yaşamımın büyük bir bölümünde beni meşgul eden ekonomik ve teknik gözlemlerde bulunma zevki bende ilk kez canlandı. Dudweiler'deki zengin taş kömürü ocaklarından, demir ve şap atölyelerinden söz edildiğini duyduk, ayrıca yanan bir dağdan da bahsedildi, yakınımızdaki bu mucizeyi görmek için hazırlandık.

Güzel ve verimli bir ülkeden gelen birine ıssız ve hüzünlü görünen, bağrında barındırdığı değer nedeniyle bizi kendine çeken ormanlık sıra dağlardan geçerek yürüdük, biri küçük, biri büyük iki atölye gösterdiler bize, birinde orak, diğerinde demir tel imal ediliyordu. Bu atölyelerden birincisinin sıradan ellerin yerine geçtiğini düşünüp mutlu olursanız, zekâ ve bilincin birbirinden ayrılamayacağı daha üst düzey bir organik sistemle çalışan ikincisine hayranlık duyamazsınız. Şap ocağında bu gerekli malzemenin tam olarak nasıl elde edilip temizlendiğini araştırdık, büyük bir yığın halinde beyaz, yağlı, yumuşak ve topraklı bir madde görüp, bunun ne olduğunu sorduğumda, işçiler gülümseyerek, bunun şapın kaynarken üst tarafa attığı köpük olduğunu söylediler, Bay Staudt bundan faydalanmayı düşündüğü için köpüğü biriktiriyormuş. – “Bay Staudt halen yaşıyor mu?” diye arkadaşım şaşkınlıkla sordu. Evet deyip, bizim gideceğimiz yolun onun ıssız bir yerdeki evinin yakınından geçtiğini söylediler.

Yolumuz şap suyunun aşağıya doğru aktığı oluklardan yukarıya doğru çıkıyordu; meşhur Dudweiler taş kömürünün çıkarıldığı, köy ocağı dedikleri çok önemli bir galerinin önünden geçtik. Kömürler kuruyunca, koyu renge bürünen, çeliğin mavisi gibi bir renge sahip yüzeye düşen her harekette en güzel iris renkleri görülüyordu. Asıl madde etrafımızda bol bol bulunduğundan, karanlık galeri geçitleri fazla ilgimizi çekmedi. Sonra sıcak havayla kızdırılan şap tabakalarının eritildiği açık ocaklara geldik, her ne kadar bilsek de, az sonraki ilginç bir olay bizi şaşırttı. Bir uçuruma vardık ve kendimizi dağın yanan bölgesinde bulduk. Keskin bir kükürt kokusu etrafımızı sardı; çukurun bir tarafı neredeyse kor halinde, kırmızımsı beyaz alevlerle yanan taşla doluydu; yarıklardan yoğun bir duman çıkıyordu, toprağın yüksek ısısını, ayakkabılarımızın kalın tabanına rağmen hissettik. Dağın yüzeyini oluşturan tabakalar tamamen kızgın olduğundan ve kısa zamanda iyice eritilebildiği için bu kadar rastlantısal bir olay, zira bu hattın ne şekilde yandığı bilinmiyordu, şap fabrikasına büyük bir avantaj sağlıyordu. Hendeğin tümü zamanla ayrılan tabakaların alınıp kullanılmasıyla oluşmuştu. Bu hendekten çıkarak dağın tepesine vardık. Çukurdan sonra her iki tarafında genişleyerek uzanan açık alanın etrafında güzel bir kayın ormanı vardı. Çok sayıda ağaç kurumuştu, ateşin henüz etkilemediği, ama tehdit edercesine köklerine yaklaştığı diğerleri şimdilik çok canlıydı, onların yakınındakiler ise sararmıştı.

Açık alanda çeşitli deliklerden duman çıkıyordu, bazıları çoktan sönmüştü, bu ateş on yıldır dağın dibine kadar kazınmış maden kuyuları ve yarılmış galeriler boyunca için için yanıyordu. Ateş kendine oyuklarda boydan boya duran, çıkarılmamış kömür madeni sayesinde yol açıyor olabilirdi: Çünkü ormana doğru birkaç yüz metre gidince verimli taş kömürünün izleri olduğu düşünülmüş, fakat işçiler kazmaya başlar başlamaz kuvvetli buhar onlara engel olup, kaçmalarına yol açmış. Açılan çukur yeniden doldurulmuş, ama münzevi yaşamı sürdüren kimyacımızın evine giden yoldan geçerken, oranın hâlâ tüttüğünü gördük. Ev dağlarla ormanların arasındaydı; vadiler burada çok çeşitli ve hoş kıvrımlar oluşturuyordu, toprak her yanda siyahtı ve kömüre benziyordu, madenler genellikle zaman içinde tükenir. Bir kömür filozofu da –*Philosophus per ignem*[187] deniyordu ona genellikle– yerleşmek için daha uygun bir yer bulamazdı doğrusu.

187 Ateş sayesinde filozof. (ç.n.)

Konut olarak kötü denmeyecek küçük bir evin önüne geldik ve Bay Staudt'u bulduk, arkadaşımı hemen tanıdı ve bizi yeni hükümetle ilgili şikâyetlerini ifade ederek karşıladı. İyi amaçlarla kurulmuş başka birkaç tesis gibi şap fabrikasının da dış ya da iç sorunlar nedeniyle masrafları karşılamadığını, başka benzer sebeplerin daha da etkili olabileceğini elbette onun sözlerinden anlayabildik. Doğal ürünlerle yapılabilecek her şeyi içten gelen bir sezgiyle bilen, küçük ve önemsiz şeyleri karmaşık bir şekilde incelemekten hoşlanan dönemin kimyacıları arasındaydı, ama yetersiz bilgileri yüzünden ekonomik ve ticari çıkarları ortaya koyan şeyleri kesinlikle yeterince anlamıyordu. Bu yüzden o köpükten elde etmeyi düşündüğü fayda yakın zamanda gerçekleşecek gibi görünmüyordu; böylece bize, yanan dağın sunmuş olduğu amonyak pastasından başka hiçbir şey göstermedi.

Şikâyetlerini insanlara anlatmaktan dolayı istekli ve mutlu, bir deri bir kemik, güçsüz düşmüş adamcık, bir ayağında ayakkabısı, bir ayağında terliği, durmadan düşen, tekrar tekrar nafile yukarıya çektiği çorabıyla, dağdan yukarıya, kendi yaptığı ve büyük üzüntüyle çöktüğünü gördüğü kulübeye doğru zorlukla yürüyordu. Orada, taş kömürünün kükürtlenip, demir fabrikalarında kullanılması için elverişli hale getirildiği birbirine bağlı bir dizi ocak vardı; ama aynı zamanda sıvı yakıt ve reçine de elde

edilmek isteniyordu, hatta kurum da olsun isteniyordu, yani birçok amaç bir arada güdülüyordu. Eski prensin hayatta olduğu dönemde bu işle amatörce uğraşılmış, ümit varmış; şimdi ise kanıtlanamayan faydanın ne olduğu soruluyordu.

Simyacımızı yalnızlığıyla baş başa bıraktıktan sonra, aceleyle –çünkü zaman hayli geçmişti– Friedrichsthal'deki cam imalathanesine gitmek üzere yola çıktık, orada insana özgü sanat yeteneğinin en önemli ve en harika işlerinden birini gördük.

Ama bu önemli deneyimlerden çok, biz genç delikanlıların neşeli bir macera ve çöken akşamla birlikte Neunkirchen yakınlarında sürpriz bir havai fişek eğlencesi çekti. Çünkü birkaç akşam önce, Saar kıyılarında, kayalar ve çalılıklar arasında bulutlar halinde parlayan ağustosböcekleri etrafımızda nasıl uçuştuysa, kıvılcım saçan bacalar neşeli havai fişek gösterisini karşımızda öyle sürdürdü. Gecenin ilerleyen saatlerinde vadide bulunan cam imalathanelerine gittik; harıl harıl yanan fırının küçük deliğinden çıkan ışıkla çok az aydınlanan tahta barakaların loşluğu çok güzeldi. Suyun sesi ve suyun çalıştırdığı körükler, eriyen madene öfkeyle karışarak kulakları sağır edip insanın aklını karıştıran bir hızla esen rüzgârın korkunç ıslığı, sonunda bizi dağın eteğinde kurulmuş Neunkirchen'e dönmek üzere oradan uzaklaştırdı.

O gün birçok yeri gezmeme ve çok yorulmama rağmen burada da dinlenemedim. Arkadaşıma iyi geceler dileyip, daha yukarıdaki av köşkünü aradım. Köşk, geceleyin bulutsuz gökyüzü nedeniyle, ana hatlarını fark ettiğim, ama yayıldığı alanı seçemediğim ormanlara ve dağa geniş bir açıdan bakıyordu. Sağlamlığını korumuş yapı boş ve ıssızdı; ortada ne kâhya ne de avcı vardı. Terasın tümüne açılan merdivenlerin başındaki büyük cam kapıların önünde oturdum. Burada dağların arasında, bir yaz gecesinin aydınlık ufku karşısında daha da karanlık görünen ormanla kaplı loş bir yerde, üzerimde ışıl ışıl yanan yıldızlı gökyüzüyle, bu ıssızlıkta kendimle baş başa kaldım ve böyle bir yalnızlığı şimdiye kadar hiç hissetmemiş olduğumu düşündüm. Sakin atmosferi birden bahar havası gibi canlandıran birkaç av borazanının uzaktan gelen sesi benim için sevimli bir sürpriz oldu. Seyahat sırasında karşıma çıkan renkli insanlar yüzünden arka planda kalan hoş birinin hayali, o an gözlerimin önüne geldi, gittikçe daha

da netleşti, beni yerimden kaldırdı ve sabah erken yola çıkmak için hazırlık yapacağım otele gitmeme neden oldu.

Geldiğimiz yoldan geri dönmedik. Böylece güzel ve ilginç bir başkent olarak ilgimize değebilecek Zweibrücken'den hızla geçtik. Sade görünümlü saraya, geniş ve eşit aralıklarla ıhlamur dikilmiş, sürek avı atlarının yetiştirilmesi için iyi bir şekilde düzenlenmiş alana, büyük ahırlara, prensin satmak üzere yaptırdığı burjuva evlerine bir göz attık. Yerlilerin, özellikle kadınların ve kızların davranışları ve giysileri gibi her şey, geleceğe yönelik duruma bir işaretti ve uzun zamandır Ren Nehri'nin karşı yakasında oturanların kendini uzak tutamadığı Paris'in etkisini belirgin kılıyordu. Geniş, büyük ve sanat değeri yüksek fıçılarla dolu düklüğün kent dışındaki mahzenine de gittik. Yola devam ettik, sonunda geldiğimiz yer Saarbrücken'e benziyordu. Vahşi ve sarp dağlar arasında az sayıda köy vardı; burada tahıl görmek hayaldi. Hornbach'ın yanından geçip, akarsuların birbirinden ayrıldığı, birinin Saar'a diğerinin Ren'e karıştığı önemli bir yerde bulunan Bitsch'e tırmandık; Saar ve Ren nehirlerini az sonra görecektik. Bir dağın etrafını çok pitoresk bir şekilde saran küçük kent Bitsch'ten ve yukarıda bulunan kaleden de ilgimizi esirgemedik. Kale, kısmen kayaların üstüne, kısmen kayalar oyularak inşa edilmişti. Yeraltındaki mekânlar özellikle ilginçti; burası sadece çok sayıda insanın ve hayvanın kalmasına yetecek kadar alanla sınırlı değildi, aynı zamanda askerleri eğitmek için büyük bir mahzen, bir değirmen, bir şapel ve yerüstünde huzur kaçınca yeraltında lazım olan her şey vardı.

Aşağıya doğru hızla akan dereleri izleyerek Bärental'den geçtik. Her iki tarafın tepelerindeki sık ormanlara el değmemişti. Burada binlerce çürük gövde üst üste yığılmıştı; genç fidanlar yarı yarıya ölmüş atalarının üzerinde sayısız filiz vermişti. Bize eşlik eden birkaç kişinin konuşmaları arasında, bu dağlık bölgelerde kendisinden sık sık saygıyla söz edildiğini duyduğumuz von Dietrich adı tekrar geçti. Bu adamın işi ve becerikliliği, zenginliği, zenginliğini kullanması ve bundan faydalanması, her şeyi uyum içindeydi; çoğaltıp elde ettiği servetiyle mutlu olmayı, sağladığı kazançların keyfini sürmeyi hak etmiş biriydi. Gezdiğim yerler çoğaldıkça, herkesin bildiği meşhur isimlerin dışında, bazı yörelerde sevgi ve saygıyla anılan isimler beni daha çok mutlu ediyordu; burada da biraz soruşturduktan sonra, von Dietrich'in diğerlerinden önce dağların zenginliklerinden, demir,

kömür, odundan başarıyla faydalanmayı bildiğini ve zamanla büyüyen zenginliğini oluşturduğunu hemen öğrendim.

Geldiğimiz Niederbronn da bunun yeni bir kanıtıydı. Bu küçük yerleşimi Leiningen kontları ve diğer sahiplerinden yörede önemli demir atölyeleri kurmak üzere satın almıştı.

Burada, Romalılar tarafından yapılmış bu hamamlarda kendimi antik çağın ruhuyla yıkadım; rölyef, yazıt, sütun başlığı ve gövdesi halindeki heybetli kalıntılar, ticari karmaşa ve araç gereç arasındaki çiftliklerden harika bir ışık gibi parladı.

Yakında bulunan, bir tarafına temel oluşturan büyük bir kaya kütlesine yaslanmış Wasenburg'a çıktığımızda, Merkür'e iyi bir adak sunan yazıta da aynı şekilde saygı duydum. Şato, Bitsch'ten kırlara doğru uzanan dağların en sonuncusunda bulunuyor. Bunlar Roma kalıntıları üzerine inşa edilmiş bir Alman sarayının kalıntılarıydı. Kuleden bakınca yine tüm Alsace'ı tepeden görüyordunuz, katedralin kolayca seçilen tepesi, Strasbourg'un bulunduğu yeri işaret ediyordu. Ama öncesinde büyük Hagenau ormanı yayılıyordu, kentin kuleleri de ormanın arkasından çok belirgin bir biçimde gökyüzüne yükseliyordu. O tarafa yönlendirildim. Von
Dietrich'in önemli bir saray yaptırdığı Reichsofen'dan atla geçtik, Aşağı Moder yakınındaki tepelerden Hagenau ormanının kenarındaki Moder çayının nazlı akışına baktıktan sonra, arkadaşımı pek önemli olmayan taş kömürü ocaklarını görsün diye orada bırakıp, Dudweiler'deki kesinlikle daha ciddi bir gezi olmuştu, Hagenau'dan geçip, sevgili Sessenheim'a kestirme yollardan, bu içimdeki özlemin bir işaretiydi, atla gittim.

Çünkü artık ne vahşi dağlık bir bölgenin ne de arkasından gelen ferah, verimli ve aydınlık toprakların tüm manzaraları, hoş ve cazip bir konuya yönelmiş iç dünyamı ilgilendiriyordu. Bu kez de dönüş yolu bana gidiş yolundan daha cazip geldi. Çünkü bu yol beni tekrar, kalpten bağlı olduğum, sevgi ve saygımı fazlasıyla hak eden bir bayana yaklaştırıyordu. Arkadaşlarımı bu kızın köy evine götürmeden önce, ona olan sevgimi ve bana verdiği mutluluğu canlandırmama ve çoğaltmama çok katkısı olan bir olayı anlatmama izin verilsin.

Frankfurt'ta sürdürdüğüm yaşam tarzımdan, kendimi verdiğim çalışmalardan, çağdaş edebiyat konusunda ne kadar geri olduğum anlaşılır; Strasbourg'da bulunmam da beni bu konuda verimli kılmadı. Derken

Herder geldi, hem kendi önemli çalışmalarını, hem de bazı kaynak eserleri, ayrıca yeni kitapları da beraberinde getirmişti. Bunların arasında *Wakefield Papazı*'nın[188] mükemmel bir eser olduğunu, bize kitabın Almanca tercümesini okuyarak kendisinin tanıtacağını söyledi.

188 Oliver Goldsmith'in (1728-1774) *Vicar of Wakefield* adlı yapıtı. (ç.n.)

Herder'in okuma tarzı çok kendine özgüydü; onu vaaz verirken dinlemiş birinin bu konuda bir fikri olabilir. Her şeyi, bu romanı da aynı şekilde, ciddi ve sade bir biçimde okuyordu; canlandırma ve mimik yoluyla yapılan her tür betimlemeden tümüyle uzaktı, bir destan okurken sakıncası olmayan, aksine işin gereği olan mimiklerden bile kaçınırdı: Farklı kişiler konuştuğunda, her bir kişinin konuştuğu şeyleri vurgulamak ve böylece olayın kahramanını anlatıcıdan ayırt etmek için ses tonundaki farklı bir değişiklikten bile. Her şey bugünle ilgili değil, tarihle ilgiliymiş gibi, bu edebi figürün gölgeleri sanki gözlerinin önünde canlanmıyor, belli belirsiz gelip geçiyormuş gibi, Herder hiç monotonluğa düşmeden her şeyi arka arkaya, tek bir ses tonuyla okurdu. Onun dudaklarından dökülen bu tarz bir okumanın yine de sonsuz bir tadı vardı: Her şeyi derinden hissedip, böyle bir yapıtın zenginliğine gereken değeri vermeyi bildiği için bu yapıtın tüm olumlu yanları, net ve keskin bir tarzda vurgulanan ayrıntılarla bozulmayıp, bütünün sunduğu duygudan koparılmadığından, daha belirgin bir biçimde ortaya çıkardı.

Protestan bir köy papazı, modern edebiyatın belki de en güzel konusudur; Melkisedek gibi, hem rahip hem kral bir kişilikte ortaya çıkar. Bir papazın yaşamı, yeryüzünde düşünülebilecek en masum durum olan çiftçinin yaşamına aynı meşguliyetlere, aynı aile ilişkilerine sahip olması nedeniyle benzer; hem baba, hem aile reisi, hem de köylüdür ve böylece her yönüyle cemaatin bir üyesidir. Yüce mesleği, bu temiz, güzel, dünyevi temel üzerine oturur; insanları yaşama dahil etmek, onların manevi eğitimiyle ilgilenmek, yaşamlarının tüm önemli evrelerinde onları kutsamak, onlara bilgi vermek, onları güçlendirmek ve avutmak, o an için teselli yeterli değilse, mutlu bir gelecek için ümit vermek ve buna kefil olmak onun görevidir. Salt insani duygulara sahip, şartlar ne olursa olsun bundan ödün vermeyecek kadar güçlü, temizlik ve dürüstlüğün beklenemeyeceği kitleden bu yönüyle üstün böyle bir adamı düşünün, hem görevine uygun gerekli bilgilerin onda bulunduğunu, hem de bir dakikayı bile iyilik yapmadan geçirmemeye

benzer neşeli bir işi yaptığını, hem de tutkuyla, düşünün – o mükemmelen donatılmış demektir. Fakat aynı zamanda sadece küçük bir çevrede kalmayıp, yeri geldiğinde daha küçüğüne geçebileceği zorunlu bir sınırlı ortam da buna eklensin; iyi yüreklilik, barışseverlik, dayanma gücü gibi önemli bir karakterde övgüye değer başka ne varsa ona bahşedilsin, tüm bunların yanı sıra neşeli ve yumuşak bir karakteri, hem kendisinin, hem başkasının hataları karşısında güler yüzlü bir sabrı olsun: İşte mükemmel Wakefield'imizde bunların hepsi mevcut.

Yaşamındaki dönüm noktalarında bu karakterin sevinçleri ve acılarıyla betimlenmesi, hikâyenin gittikçe artan dozda uyandırdığı ilgi, çok olağan şeylerin özel ve nadir olanlarla ilintili kılınması, bu romanı yazılmış en iyi romanlardan biri yapıyor; ayrıca çok etik olduğu, hatta tam anlamıyla Hıristiyan ruhu taşıdığı, iyi niyetin ve adil olmaktaki ısrarın ödüllendirilmesini anlattığı için Tanrı'ya mutlaka güven duyulması gerektiğini bildirdiği, iyinin kötü üzerindeki sonsuz zaferini onayladığı ve tüm bunları sofuluğa ve abartıya kaçmadan yaptığı için birçok olumlu özelliğe de sahip. Yazarı bu son iki şeyden koruyan değerli düşünce tarzı, genellikle romanda ironi olarak kendini gösteriyor, bu küçük kitapçık bize bu sayede hem akılcı, hem sempatik geliyor. Yazar Doktor Goldsmith, doğruları ve yanlışlarıyla etik dünya konusunda tartışmasız geniş bir perspektife sahip; ama aynı zamanda, İngiliz olmasının, ülkesinin ve ulusunun ona sağladığı avantajların değerinin ve kıymetinin farkında. Anlatmaya çalıştığı aile, burjuva refahının alt basamaklarından birinde bulunuyor ve en üst basamakla temasa geçiyor; daha da küçülen dar çevresi, olayların doğal ve sıradan akışı sayesinde geniş bir dünyaya açılıyor; bu küçük kayık, İngiliz yaşantısının büyük ve hareketli denizinde yüzüyor, mutluluk ve acı içinde etrafında yelken açmış muazzam donanmadan ya kötülük ya da destek bekliyor.

Okuyucularımın bu yapıtı bildiklerini ve belleklerinden çıkarmadıklarını varsayabilirim; onu tekrar okuma heyecanına kapılan kişi kadar, ondan ilk kez burada söz edildiğini duyan kişi de bana minnet duyacaktır. Onlar için köy ruhanisinin karısının, kendisinin ve yakınlarının hiçbir şeyini eksik etmeyen, ama hem kendini, hem yakınlarını biraz gözünde büyüten, çalışkan ve iyi biri olduğunu kısaca belirtmek isterim. İki kızından biri olan Olivie, güzel ve daha çok dışa dönük, Sophie ise alımlı ve içedönük;

çalışkan, babanın izinden giden, biraz aksi huylu bir oğul olan Moses'i de anmadan geçmeyelim.

Herder'in okumasında bir hata bulacaksak, o da sabırsızlığıydı; doğru hissedip, gereğince düşünebilmesi için, dinleyicinin olayın belli bir kısmını dinleyip kavramasını beklemezdi; aceleyle hemen tepkileri almak isterdi, bu da onu mutlu etmeye yetmezdi. Bende adım adım yükselen duygu taşkınlığını eleştirirdi. Ben olayları insan olarak, genç bir insanın gözüyle değerlendirirdim; bana göre her şey canlı, gerçek, şimdiydi. O ise, salt içerik ve biçime bakan biri olarak, benim konudan etkilendiğimi elbette görür, bunu doğru bulmazdı. Özellikle Pegelow'un çok rafine olmayan düşüncelerini benimkilerden daha kötü bulurdu; yazarın genellikle kullandığı zıtlıkları hissetmememizden, sıklıkla tekrarlanan bu numaranın farkına varmadan duygulanıp hislenmemizden dolayı keskin zekâdan yoksun oluşumuza özellikle öfkelenirdi. Ama en baştaki bir anlatıda Burchell'in üçüncü şahıstan birinci şahsa geçerek itirafta bulunmaya hazır olduğunu hemen görmememizi veya en azından hissetmememizi hoş karşılamazdı; sonunda biz zavallı gezginin zengin ve güçlü bir beye dönüştüğünü anlayıp, çocuklar gibi sevinirken, yazarın hedeflediği şeyi kaçırdığımız bölüme o geri döner, kalın kafalı oluşumuzu şiddetle eleştirirdi. Bundan da onun yapıtı salt sanat ürünü olarak gördüğü, bizden de aynı şeyi beklediği anlaşılıyordu, oysa biz hâlâ sanat yapıtlarının doğadaki nesneler gibi insana nüfuz etmesine izin verilen durumlarda geziniyorduk.

Ben Herder'in eleştirilerine asla kafa yormadım; genç insanları bir şey bir kez etkilemeye görsün, bu etki iç dünyalarında değerlendirilir, bundan çıkan bazen iyi, bazen kötü sonuçlara göre onlar şanslı ya da şanssız olurlar. Sözünü ettiğim kitap, üzerimde kendime açıklayamadığım kadar büyük bir etkide bulunmuştu; aslında talih ve talihsizlik, iyi ve kötü, ölüm ve yaşam gibi konuların üzerine çıkan ve böylece gerçek edebiyat dünyasının malı olan ironik düşünce yapısıyla özdeşleşmiş hissettim kendimi. Elbette bunun bilincine sonradan vardım, kısacası kitap o sıralar beni çok meşgul etti; ama bu kurmaca dünyanın benzeri bir gerçek dünyayı hemen bulma ümidine asla kapılmadım.

Zaman zaman yöredeki arkadaşlarına ve akrabalarına uğrayarak sakin ve çalışkan yaşamına neşe katan, Alsace doğumlu, birlikte yemek yediğim

arkadaşım Weyland, beni çeşitli yerlere götürüp, birçok aileyle bizzat tanıştırıp, onlarla bazen de tavsiye yoluyla tanışmamı sağlayarak günlük gezilerimde bana yardımcı olurdu. Bana sık sık bir köy papazından bahsederdi, bu papaz Strasbourg'a altı saat uzaklıkta, Drusenheim yakınında oturuyor, iyi bir görev bölgesinde, anlayışlı karısı ve birkaç şirin kızıyla[189] yaşıyordu. Bu ailenin konukseverliği ve sevimliliğinden hep övgüyle bahsedilirdi. Tüm boş günlerini ve saatlerini at üstünde, açık havada geçirmeye alışan genç bir şövalyeyi heveslendirmek için bu kadarı fazlaydı. Sonunda bu gezintiyi yapmaya karar verdik, beni tanıştırırken benimle ilgili iyi ya da kötü bir şey söylemeyeceğine, ayrıca bana karşı ilgisiz davranacağına, hatta kötü olmasa bile biraz yoksulca ve özensiz giyimle ortaya çıkmama izin vereceğine dair arkadaşımın bana söz vermesini istedim. Onayladı ve bunun bizi çok eğlendireceğini düşündü.

189 Papaz Johann Jakob Brion'un, eşi Magdalena Salomea'dan beş çocuğu vardı: Katharina Magdalena, Maria Salomea, Friederike Elisabetha, Jakobea Sophia, Christian. (ç.n.)

İnsana özgü asıl iç özellikleri daha belirgin ortaya çıksın diye, zaman zaman dış görünümle ilgili üstünlüklerini gizlemesi önemli insanların hoş görülebilir ruh halidir; bu nedenle prenslerin kılık değiştirmesiyle oluşan serüven her zaman için oldukça hoştur: Kişiliklerinin bir parçası olarak görülen iyi özelliklerin hepsini ikiye katlayan ve can sıkıcı olayları ya hafife alan ya da onlardan kaçınan, kılık değiştiren tanrılar vardır. Philemon ile Baukis'te Jüpiter'in[190], bir av partisinden sonra IV. Henry'nin köylülerinin arasında kimlik gizlemiş olmaktan zevk almaları tamamen işin doğası gereği ve beğenilen bir şey; ama ismi bilinmeyen, ün yapmamış genç bir insanın kimliğini gizleyerek eğlence yaratmayı aklına getirmesi, başkaları tarafından affedilmez bir burnu büyüklük olarak görülebilir. Fakat burada söz konusu olan, ne olaylar ne de düşüncelerin, ne kadar takdir ya da övgü hak ettiği değil, bunların ne ölçüde ortaya koyulup gerçekleşebileceği; eğlenelim diye bu defalık delikanlının kibrini hoş görelim, ayrıca burada anmam gereken bir şey de kimliğimi gizleme zevkimin gençliğimden beri bende fazlasıyla ciddi babam nedeniyle uyandığıdır.

190 Ovidius'un *Değişimler*'inden VII, 626-724. (ç.n.)

Kısmen kendi eskilerimi, kısmen ödünç aldığım bazı giysileri giyip, saçlarımı beni çirkinleştirmeyecek şekilde tarayarak kendimi en azından bu defalık garip bir görüntüye soktum, ata bindiklerinde Latin jokeyler denen tiplerin özellikle davranış ve mimiklerini ben aynen taklit etmeye

çalışırken, arkadaşım yolda gülmekten kendini alamadı. Güzel yol, harika hava ve Ren Nehri'nin civarı neşemize neşe kattı. Arkadaşım üstüne başına çekidüzen vermek, ben zaman zaman becerememekten korktuğum rolüme bürünmek için Drusenheim'da kısa bir süre mola verdik. Buradaki bölge ferahlık ve düzlük bakımından Alsace'a benziyordu. Çayırların arasındaki güzel bir patikadan atlarla ilerleyip, kısa bir süre sonra Sessenheim'a geldik, atlarımızı otelde bırakıp, rahat rahat yürüyerek papazın çiftliğine gittik. Weyland uzaktaki evi bana göstererek, "Eski ve kötü bir çiftlik evine benzemesi seni yanıltmasın; içi daha yenidir." dedi. Çiftliğe girdik, her şeyi çok beğendim: Nedeni de Hollanda sanatında bana büyük bir zevk veren pitoresk şeylerin orada olmasıydı. Zamanın insan elinden çıkan yapılar üzerinde bıraktığı etki son derece barizdi. Ev, samanlık ve ahır öyle bir yıkılma noktasına gelmişti ki, tadilat mı yapılsın, yoksa yeniden inşa mı edilsin diye kararsız kalınmıştı ve birini yapmadan öbürünü yapmanın bir yolu yoktu.

Hem köyde, hem çiftlikte her şey sessiz ve sakindi. Kısa boylu, kendi halinde ama hoş bir adam olan babanın yanında kimsenin olmadığını gördük: Çünkü aile tarladaydı. Papaz bize hoş geldiniz dedi, serin bir şey içer misiniz diye sordu, biz hayır dedik. Arkadaşım hanımları aramaya gitti, ben ailenin reisiyle baş başa kaldım. – "Beni zengin bir köyde ve kazançlı bir işte bu kadar kötü bir yerde otururken görmek," dedi, "sizi belki şaşırtmıştır; fakat bu," diye devam etti, "kararsızlıktan kaynaklanıyor. Hem köylüler, hem üst makamlar bana evin yeniden yapılacağına dair söz verdiler; birçok plan yapıldı, incelendi, değiştirildi, hepsi ne tümüyle reddedildi ne de onaylanıp uygulamaya konuldu. O kadar çok zaman geçti ki, artık sabrım tükendi." Bu işe daha güçle sarılsın diye, ümit vermek ve enerji kazandırmak için uygun bulduğum sözlerle ona karşılık verdim. Bunun üzerine bu konularla ilgili insanları büyük bir samimiyetle anlatmaya başladı, o iyi bir karakter betimleyicisi olmasa da, ben bütün işin nasıl tıkanıp kaldığını gayet iyi anlayabildim. Papazın kendine has bir içtenliği vardı; sanki beni on yıldır tanıyormuş gibi konuşuyordu, bakışlarında benimle ilgili bazı merakları olduğunu tahmin edebileceğim herhangi bir şey yoktu. Sonunda arkadaşım anneyle içeriye girdi. O bana çok farklı bir gözle bakıyormuş gibi geldi. Sakin bir yüzü ve anlayışlı bir ifadesi vardı; gençliğinde güzel biri olmalıydı. Uzun boylu ve zayıftı, ama

kilosunun yaşına uygun olduğu söylenemezdi; arkasından bakınca çok genç ve hoş bir görüntüsü vardı. Sonra büyük kızı hayat dolu bir halde hızla içeri girdi; Friederike'yi sordu, ebeveyni de onu sormuştu. – "Üçünüz gittikten sonra onu görmedim." dedi baba. Abla kız kardeşini aramak üzere tekrar kapıdan çıktı; anne serinleyelim diye bazı içecekler getirdi; birbirini tanıyan insanlar bir zaman sonra karşılaşınca, geniş bir tanıdık çevresinde bulunan insanlar hakkında bilgi edinip haber toplarlar, Weyland da tanıdıkları birçok insan ve olayla ilgili olarak karı kocayla bir sohbete girdi. Ben kulak misafiri oldum ve oradaki çevreyle ilgili tahminimden çok şey öğrendim.

Büyük kız tekrar telaşla odaya girdi, kız kardeşini bulamadığı için huzursuzdu. Onu merak ettiler ve onun bazı kötü huylarından dolayı söylendiler; yalnızca baba çok sakin bir şekilde şöyle dedi: "Bırakın dolaşsın, nasılsa her zamanki gibi geri dönecek!" O sırada kızı gerçekten kapıdan içeriye girdi; köyün semalarında o an hakikaten çok güzel bir yıldız parladı. Alışkın oldukları üzere iki kız kardeş Alman tarzında giyinmişti, bu neredeyse unutulmuş yerel giysi özellikle Friederike'ye yakışıyordu. Çok güzel, minik ayakları bileğine kadar görünecek şekilde, fırfırlı, kısa ve beyaz, güzel bir etek, dar, beyaz bir yelek ve taftadan siyah bir önlük – bu haliyle yarı köylü yarı şehirli gibiydi. Zayıftı ve üstünde hiçbir şey yokmuş gibi hafif adımlarla yürüyordu, güzel başındaki kalın ve sarı saç örgülerine göre boynu çok zarif görünüyordu. Neşeli mavi gözleriyle etrafa pırıl pırıl bir bakışı vardı, sevimli, yassı burnu, sanki dünyada hiç dert yokmuş gibi rahat bir şekilde havayı kokluyordu; hasır şapkası kolundaydı, böylelikle onu ilk bakışta hemen tüm güzelliği ve sevimliliğiyle görme ve tanıma hazzını tattım.

Kendimi kontrol altında tutarak rolümü oynamaya başladım, onları izlemek için yeterli zaman bulduğum böyle iyi insanlarla alay ettiğimden biraz utanç duyuyordum: Kızlar sohbetlerini sürdürüyordu, hem de coşku ve keyifle. Defalarca komşular ve akrabalardan söz edildi, hayalimde amcalar, teyzeler, yeğenler, kuzenler, gelip gidenler, yakın dostlar ve konuklardan oluşan öyle bir kalabalık canlandı ki, kendimi dünyanın en hareketli yerinde sandım. Ailenin tüm üyeleri benimle birkaç laf etti, anne gelip gittikçe her seferinde bana baktı, ama benimle ilk sohbet eden Friederike oldu, ben etrafta duran notaları görüp incelerken, bana piyano çalıyor muyum diye sordu. Evet dediğimde, benden bir şeyler çalmamı rica

etti; ama babası buna karşı çıktı: Konuklara ev sahibinin bir müzik parçası çalmasının veya bir şarkı söylemesinin daha uygun olacağını söyledi.

Öğretmenin zamanı olsa çoktan akort etmiş olacağı piyanoda, köyde dinlemeye alışkın olduğumuz türden bir yetenekle Friederike birkaç şey çaldı. Sonra bir şarkı söylemesini istedik, biraz duygulu ve hüzünlü bir şarkıydı; bunu hiç beceremedi. Ayağa kalkıp gülümseyerek, hatta daha çok güler yüzlü neşesinden gelen ve yüzünde hep var olan ifadeyle şöyle dedi: “Kötü şarkı söylememin suçu ne piyanoda ne de öğretmende; hadi dışarıya çıkalım ve ben size kulağa daha hoş gelen Alsace ve İsviçre türküleri söyleyeyim.”

Ablanın canlılığı, kız kardeşin sevimliliği beni sık sık düşüncelerimden uzaklaştırmasına rağmen, daha önce kapıldığım bir düşünce akşam yemeğinde beni öyle meşgul etti ki, suskun ve düşünceli bir hale geldim. Kendimi Wakefield’dekine benzer bir ailede bulduğumdan, şaşkınlığım ifade edilemeyecek boyuttaydı. Elbette baba o mükemmel adamla karşılaştırılamazdı; ama onun gibisi zaten bulunamazdı! Oysa oradaki baba figüründe bulunan olumlu özelliklere burada anne sahipti. Saygı duymadan ve çekinmeden ona bakmanız mümkün değildi. Onda iyi bir eğitimin izlerini görüyordunuz; davranışları sakin, rahat, neşeli ve serbestti.

Büyük kız, Olivie’nin dillere destan güzelliğine sahip olmasa da, ondan daha yapılı, daha hareketli ve daha sertti; her bakımdan çalışkan olduğu belliydi ve annesine her konuda yardımcıydı. Friederike’yi, Primrose ailesindeki Sophie’nin yerine koymak zor değildi: Eserde onunla ilgili çok fazla şey söylenmiyor, açıklanan sadece onun sevimli olduğu; Friederike gerçekten öyleydi. Nerede olursa olsun aynı işin, her yerdeki aynı durumun, aynı olmasa da benzer sonuçlar doğurması gibi, Wakefield ailesinde olan şeylerin çoğu burada da sohbet konusu oldu. Fakat epey sonra, daha önce kendinden söz edilen ve babanın sabırsızlıkla beklediği, kızlardan yaşça küçük erkek çocuk zıplayarak odaya girdi, konuklarla fazla ilgilenmeden teklifsizce geçip aramıza katıldığında, yüksek sesle şöyle dememek için kendimi güç tuttum: Moses, sen de mi buradasın!

Kâh orada kâh burada meydana gelen bazı neşeli olaylar söz konusu olduğundan, masadaki sohbet bu yöre ve aile yapısı hakkındaki bilgilerimi genişletti. Friederike yanımda oturduğundan, görmeye değer birçok yeri anlatmak için fırsatı değerlendirdi. Bir hikâye diğerini anımsattığından, ben

de sohbete katılıp, benzer olayları anlatabildim, bu arada güzel köy şarabı bol bol ikram edildiğinden, rolümü neredeyse unutma tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktım, bu nedenle daha dikkatli olan arkadaşım güzel mehtabı bahane edip, gezintiye çıkmamızı teklif etti, bu da hemen kabul edildi. O büyük kıza, ben de küçüğüne kolumu uzattım, bu şekilde geniş kırlarda yürüdük, konumuz yanı başımızda sonsuzluğa karışan topraktan çok üzerimizdeki gökyüzüydü. Friederike'nin anlattıkları mehtaba uygun romantizme sahip değildi; dile getirdiği berraklık geceyi gündüze çeviriyordu, konuşmalarında bir duyguyu anlatan ya da insanı hislendiren bir taraf yoktu; yalnız sözleri şimdiye kadar olduğundan daha çok bana yönelikti, hem kendi yaşamını, hem yöreyi, hem de tanıdığı insanları bana kendi gözünden anlattığı için onları yeterince tanıyamayacağımı düşünüyordu: "Bize bir kez gelen her yabancının severek yaptığı gibi, sizin de istisna oluşturmayıp, beni ziyarete geleceğinizi ümit ediyorum." dedi.

İçinde yaşadığı küçük dünyayla, özellikle değer verdiği insanlarla ilgili anlattıklarını sessizce dinlemek benim için çok hoş bir duyguydu. Üzerimde çok güzel bir etki bırakan durumu hakkında bana net ve güzel bir fikir verdi: Daha önce onunla aynı ortamda bulunmadığım için derin bir üzüntü duydum, bir de şimdiye kadar onun çevresinde bulunma şansına sahip olmuş herkese karşı gerçekten bana acı veren kıskançlık duygularıyla dolup taştım. Sanki hakkım varmış gibi, dikkatimi hemen bahsettiği tüm erkeklere yönelttim, komşu, yeğen, yakın dost diye geçiyorlardı, ben kâh biri kâh diğeri hakkında tahminlerde bulundum; fakat tüm ilişkilerin hepsine yabancıyken bir sonuca nasıl varabilirdim ki. Sonunda onun dili çözüldükçe benim dilim tutuldu. Onu dinlemek çok güzeldi, sadece sesini duyup, karanlıkta hem yüzünü, hem de diğer her şeyi hayal meyal seçtiğimden, bana onun olağanüstü temiz kalbini görüyormuşum gibi geldi, çünkü o bana kalbini tüm samimiyetiyle açıyordu.

Bizim için hazırlanan odaya girdiğimizde, yol arkadaşım kendini beğenmiş bir tavırla hemen espriler yapmaya başladı, Primrose ailesine benzer bir aileyle bana büyük sürpriz yapmaktan çok gururluydu. Ona olan minnetimi ifade ederek onu onayladım. – "Gerçekten!" diye yüksek sesle konuştu, "Hikâyenin içindeyiz. Bu aile o aileye çok benziyor, buradaki kılık değiştirmiş bey, Bay Burchell olma şerefine nail olabilir; ayrıca sıradan yaşamda kötü insanlara romanlardaki kadar ihtiyacımız olmadığından, bu

kez ben yeğen rolünü almak isterim, hem de ondan daha iyi oynarım.” Çok hoşuma gitse de bu sohbete hemen son verdim, beni ele verip vermediği konusunda vicdanının rahat olup olmadığını sordum. Hayır diye yemin etti, ben de ona inandım. – “Yemekteki neşeli konuğun kim olduğunu sordular,” dedi, “ben de aynı pansiyonda beraber yemek yediğimizi söyledim ve seninle ilgili doğru olmayan birçok şey anlattım.” Başka sorulara geçtim: Acaba genç kızın bir sevgilisi olmuş muydu? Şimdi bir sevgilisi var mıydı? Birine söz vermiş miydi? Hepsine hayır diye yanıt verdi. – “Gerçekten!” diye karşılık verdim, “doğuştan böyle bir neşe benim için anlaşılmaz bir şey. Sevmiş ve ayrılmış olsa, tekrar kendini toparlayıp nişanlanmış olsa bile, her iki durumda da benim için fark etmez.”

Gece yarısına kadar böyle gevezelik ettik, gün doğduğunda yine enerji doluydum. Onu görme arzum dayanılmazdı; ama giyinirken, alçakça seçtiğim lanet giysileri görünce şok geçirdim. Giydikçe daha hain hale geldim: Fakat her şeyi böyle görüneyim diye önceden düşünmüştük. Saçlarımı bir biçimde taradım; ama küçük bir aynada kendimi kısmen görme olanağı bulduğumda, son olarak ödünç aldığım gri cekete nasıl zorlukla sığdığımı, ceketin kısa kollarının bana nasıl ruhsuz bir görüntü verdiğini anladıkça, büyük bir çaresizliğe kapıldım; her yanım birbirinden daha komikti.

Arkadaşım, giyinme faslım sürerken uyandı ve ipek yorganın altından rahat vicdanının verdiği huzurla ve yaşanacak günün neşeli şeyler getireceği duygusuyla baktı. Onun sandalyenin üzerinde duran şık giysileri beni çoktandır kıskandırıyordu, beden ölçülerimiz aynı olsa, giysilerini gözlerinin önünde alır, dışarıda üstümü değiştirir, bahçeye doğru hızla giderken, ona sırtımdaki lanet pırtıları bırakırdım; giysilerimi zorla giymeye çalışırken, ona yeterince güzel bir eğlence çıkmış olurdu, hikâye de sabahın erken saatlerinde mutlu sonla biterdi. Bir başka uygun yol olmadığı gibi, bunu düşünmenin de bir faydası yoktu. Arkadaşımın beni çalışkan ve zeki, ama yoksul bir ilahiyat öğrencisi diye bir başkası olarak tanıttığı kimlikle, dün akşam bir başkasının kılığına bürünmüş benimle tüm samimiyetiyle konuşan Friederike’nin karşısına çıkmak, benim için tamamen olanaksızdı. Sıkıntılı ve düşünceli bir halde orada dikilip, tüm yaratıcılık yeteneğimi kullandım; ancak o da beni terk etti. Uzun süre sabit bakışlarla bana baktıktan sonra, büyük bir huzurla yatağında uzanan arkadaşım aniden

yüksek sesle bir kahkaha atıp, şunları söylediğinde: “Gerçekten doğru! Çok garip görünüyorsun!” Hiddetle şöyle karşılık verdim: “Ne yapacağımı biliyorum, hoşça kal ve benim adıma herkesten özür dile!” – “Deli misin!” diye bağırdı, yataktan fırlayıp, beni durdurmaya çalışarak. Ben çoktan kapıyı açıp merdivenden inmiş, evden ve avludan dışarıya çıkarak otele gelmiştim; anında atım eyerlendi ve ben büyük bir sıkıntı içinde dörtnala Drusenheim’a doğru yola çıktım, oradan geçerek yola devam ettim.

Kendimi emniyette hissedince atımı biraz yavaşlattım ve ancak o zaman ne kadar büyük bir isteksizlikle oradan ayrıldığımı anladım. Ama yazgıma boyun eğdim, dün akşamki gezintiyi çok büyük bir sükûnetle hatırladım ve onu yakında tekrar görme ümidini besledim. Ama bu sessiz duygu az sonra sabırsızlığa dönüştü ve kıyafet değiştirip, iyi bir at almak için hızla kente dönmeye karar verdim; içimde yanan tutkunun bana anlatmak istediği şey, belki yemekten önce veya daha uygunsa yemekten sonra veya akşama doğru mutlaka yine gideceğim, bağışlanmamı isteyebileceğimdi.

Dediğim gibi bu niyetimi gerçekleştirmek için, atımı mahmuzlarken, aklıma daha güzel bir başka fikir geldi. Daha dün Drusenheim’daki otelde çok temiz giyimli otel sahibinin oğlunu görmüştüm, bu sabah da köy işleriyle uğraşırken bana otelde selam vermişti. Beden ölçümüz aynıydı ve bir an bana kendimi hatırlatmıştı. Düşündüğümü yaptım! Atımı henüz geri çevirmiştim ki, kendimi Drusenheim’da buldum; atımı ahıra götürdüm ve sözün kısası, delikanlıya aklımdan geçen şeyi teklif ettim: Sessenheim’da eğlenceli bir şey planladığım için, elbiselerini bana ödünç vermesini istedim. Fazla konuşmam gerekmedi; öneriyi sevinçle kabul etti ve genç kıza şaka yapacağım için bana övgülerde bulundu; çok uslu ve iyi kızlarmış, özellikle matmazel Riekchen[191]; her zaman neşeli ve şen olmaktan ebeveynleri de hoşlanırmış. Bana dikkatli dikkatli baktı ve kıyafetimden dolayı beni yoksul biri sandığı için şöyle dedi: “Eğer arzunuz beğenilmekse, bu doğru bir yol.” O arada kıyafet değiştirme işi hallolmuştu, aslında benimkilere karşılık kendi temiz giysilerini bana vermeyebilirdi; ama o temiz kalpli biriydi ve atım da zaten onun ahırındaydı. Az sonra düzgünce giyinmiş halde karşısındaydım, göğsümü gururla gerdim, arkadaşım benzerine huzur içinde bakıyordu. – “Tamamdır, kardeş!” dedi elini bana uzatarak; ben de onun elini gururla sıkarken, “Sevgilime çok yaklaşmayın, yanlışlıkla sizi benimle karıştırabilir.” dedi.

191 Küçük Friederike anlamında. (ç.n.)

Tekrar tamamen kendi modeline kavuşan saçlarımı onunkine benzer şekilde ayırmayı başardım, ona tekrar tekrar baktığımdan, gür kaşlarını yanmış mantar tıpasıyla aşırıya kaçmadan taklit etmeyi ve gizemli soyluluğuma dış görünüm olarak da çatık kaşlılığı eklemek için kaşlarımı ortadan birbirine yaklaştırmayı eğlenceli buldum. Bana şeritli şapkayı uzatırken, papazın evine gidişimin doğal bir nedeni olsun diye, papazlıkta bir işiniz yok mu diye sordum. – “Haklısınız!” diye karşılık verdi, “Ama iki saat daha beklemeniz gerekiyor. Bizde loğusa bir hanım var; pastasını papazın karısına ben götüreyim diye ricada bulunurum, siz de onu oraya götürürsünüz. Kendini beğenmişlik gibi şaka yapmak da zahmete girmeyi gerektirir.” Beklemeye karar verdim, fakat bu iki saat bana hiç geçmeyecekmiş gibi geldi, neredeyse üç saat olduğunda, pasta henüz fırından çıkmadığı için sabırsızlıktan öldüm. Sonunda pastayı sıcak sıcak elime aldım, çok güneşli bir gündü, elimde bu itibar belgesiyle acele acele yola koyuldum, benzerim yolun bir bölümünde bana arkadaşlık etti, akşama oraya gelip, elbiselerimi getireceğini söyledi, ama buna kesinlikle karşı çıktım, onun elbiselerini kendisine götürme önceliğinin bende olduğunu söyledim.

Arkadaşımın uzaktan iki kızla bana doğru geldiğini gördüğümde, temiz bir peçeteye sarılı armağanımla hızlı hızlı yürürken fazla yol almamıştım. Esasında bu cekete yakışmasa da, beni sıkıntı bastı. Olduğum yerde durdum, nefes aldım ve söze nasıl başlayacağımı düşündüm; o an bulunduğum yerin işime çok yarayacağını fark ettim: Çünkü onlar derenin öbür yanında yürüyorlardı, yol yol uzanan çimenlerin arasından akan dere iki patikayı birbirinden tamamen ayırıyordu. Tam karşıma geldiklerinde, beni çoktan görmüş olan Friederike şöyle seslendi: “George, ne getiriyorsun?” Peçete içindeki pastayı yukarı doğru tutarken, elimdeki şapkayla yüzümü örtecek kadar akıllıydım. – “Bir çocuğun vaftiz pastası!” diye bağırdı; “Loğusa nasıl?” – “İyii.” dedim, Alsace ağzıyla değil, yabancı biri gibi konuşmaya çalışarak. “Onu eve götür!” dedi abla, “Annemi bulamazsan hizmetçiye verirsin; ama bizi bekle, hemen geliyoruz, anladın!” Bulunduğum patikada hızla yürürken, başlangıç başarılı olduğuna göre, her şeyin iyi olacağına dair içimde güzel ümitler besleyen mutlu bir duygu vardı, az sonra papazın evine vardım. Ne evde ne mutfakta kimse vardı; çalışma odasında meşgul olduğunu düşündüğüm rahibi de telaşlandırmak

istemedim, bu yüzden kapının yanındaki banka oturdum, pasta yanımdaydı, şapkayı da yüzüme doğru indirdim.

O zamana kadar daha güzel bir duygu yaşadığıma dair bir şey hemen aklıma gelmiyor. Kısa zaman önce çaresizlik içinde ayağım dolaşarak üzerinden geçip gittiğim bu eşikte, burada yeniden oturmak; sabahki sıkıntımın bana uzun bir ayrılık hissi yaşatmasının üstünden çok geçmeden onu tekrar görmek, onun sevgili sesini tekrar işitmiş olmak; kalbimin çarpmasına neden olan şey onu ve onun beni tanımasını beklememdi, bu iki yönlü durumda yine de utanma duygusunun olmadığı bir keşfedilmeyi bekleyiş vardı, bir de en başta hemen dün gülünen şeylerden hiçbirine benzemeyen böyle neşeli bir şaka yapmak. Sevgi ve zorunluluk en iyi ustadır, burada ikisi de iş başındaydı ve çırak da onların değerini biliyordu.

Hizmetçi ise samanlıktan çıkıp geldi. – “Bakalım! Pastalar güzel olmuş mu?” diye bana seslendi; “Loğusa nasıl?” – “Herkes iyi.” dedim ve ona bakmadan pastayı gösterdim. Pastayı peçetesiyle tuttu ve şöyle mırıldandı: “Eee, bugün neyin var böyle? Sevimli Bärbchen yine bir başkasına mı baktı yoksa? Acısını bizden çıkarma. Böyle giderse iyi bir evlilik olacak.” Çok yüksek sesle konuştuğundan, papaz pencereye çıkıp, ne olduğunu sordu. Hizmetçi ona meseleyi anlattı; ayağa kalkıp, ona doğru döndüm, şapkayı yine yüzümde tutuyordum. Dostça birkaç şey söyleyip, orada kalmam istenince, bahçeye doğru gidip içeri girmek istedim, papazın karısı çiftliğin kapısından içeriye girerken, bana seslendi. Güneş doğrudan yüzüme vurduğu için, şapkanın bana sağladığı olanaktan yine faydalanıp, onu yere eğilerek selamladım, o da bana bir şeyler yemeden gitmememi söyleyerek eve girdi. O zaman ben de bahçede bir aşağı bir yukarı yürümeye başladım; o ana kadar kadar her şey yolunda gitmişti, gençlerin az sonra geleceğini düşününce, derin derin nefes aldım. Ama beklemediğim anda anne yanıma geldi, artık gizleme olanağımın kalmadığı yüzüme bakarak bana bir soru soracakken, lafı ağzında kaldı. – “George’yi ararken,” dedi kısa bir aradan sonra, “karşıma çıkana bakın! Siz misiniz genç adam? Kaç suretiniz birden var.” – “Ciddi bir yanıt verecek olursam sadece bir,” diye karşılık verdim, “şaka yaparsam, istediğiniz kadar.” – “Şakayı bozmak istemem,” diye gülümsedi; “aşağıya bahçeye inin, çayırlığa doğru, öğlen on ikiyi vurduğunda geri gelin, o zaman şakayı başlatmış olurum.” Dediğini yaptım; ama bahçenin çitlerinden dışarıya çıkıp, çayırlara gitmek isterken, o anda

beni sıkıntıya sokacak birkaç köylü, patikada bana doğru yaklaşıyordu. Bu yüzden kendimi bir süreliğine saklamak için çok yakında bir tepenin üzerini süsleyen koruluğa doğru yöneldim. Koruluğa girdikçe kendimi çok iyi hissettim: Bankların bulunduğu temiz bir yer karşıma çıktı, her banktan yöreyi gören güzel bir manzarayla karşılaşıyordunuz. Bankların birinden köy, kilisenin kulesi; diğerinden Drusenheim ve onun arkasında ağaçlı Ren adaları, karşıda Vosges dağları ve son olarak Strasbourg'daki katedral görünüyordu. Gökyüzü kadar iç açıcı birçok tablonun etrafını çalılıklar çerçeveliyordu, öyle ki daha çok mutluluk veren daha güzel bir şey görmeniz olanaksızdı. Banklardan birine oturdum ve güçlü bir ağacın gövdesinde uzunlamasına küçük bir tahta üzerinde şöyle bir yazıt gördüm: Friederike'nin huzuru. Bu huzuru bozmak için gelmiş olabileceğimi aklıma getirmedim. Filizlenen bir sevgide güzel olan şey, insanın başlangıcını bilmediği gibi sonunu da kestiremeyişidir, insan kendini mutlu ve neşeli hissettiği gibi, bir mutsuzluğa neden olabileceğini de sezemez.

Etrafa bakacak kadar vakit bulduktan sonra, birinin geldiğini duyuncaya kadar, kendimi tatlı düşlerin içinde kaybettim; gelen Friederike'ydi. – "George, burada ne yapıyorsun?" diye seslendi uzaktan. – "George değilim!" diye seslendim, ona doğru koşarken; "Ama binlerce kez af dileyen biriyim." Bana hayretle baktı, ama kendini hemen toparladı, derin bir nefes aldıktan sonra şunları söyledi: "İğrençsin, beni nasıl korkuttun!" – "Yapmış olduğum birinci kıyafet değişikliği beni ikincisine itti," dedim; "kimi göreceğimi biraz olsun bilseydim, ilki affedilemezdi, bu seferkini bağışlarsınız herhalde: Çünkü bu sizin görmekten çok hoşlandığınız bir insan tipi." Onun solgun yanakları en güzel gül kırmızısıyla renklendi. – "En azından George'den daha kötü karşılanacak değilsiniz! Gelin oturalım! İtiraf edeyim, korku iliklerime işledi." Yanına oturdum, oldukça heyecanlıydım. "Bu sabaha kadar olanları arkadaşınız bize anlattı," dedi, "şimdi siz bana sonrasını anlatın." Bu konuda ısrar beklemeden anlatmaya başladım, dünkü tipimden duyduğum nefreti ifade ettim, evden yıldırım hızıyla kaçışımı öyle komik anlattım ki, içten ve hoş kahkahalar atmasına neden oldum; sonra olanları anlattım, oldukça mütevazı, ama klasik bir aşk ilanı sayılabilecek kadar da tutkulu bir tarzda. Onu tekrar bulma mutluluğumu son olarak, ellerimin arasına bıraktığı eline bir öpücükle kutladım. Dünkü mehtap gezintisinde sohbetin yükünü o üstlenmişti,

bundan doğan borcumu böylelikle fazlasıyla ödemiş oldum. Onu tekrar görme, dün bastırdığım her şeyi ona söyleyebilme mutluluğu öyle büyüktü ki, konuşmalarım arasında onun ne kadar düşünceli ve suskun olduğunu fark edemedim. Birkaç kez derin derin nefes aldı, neden olduğum şoktan dolayı ondan defalarca özür diledim. Ne kadar oturduğumuzu bilmiyorum; birden “Riekchen! Riekchen!” diye sesler duyuldu. Ablasının sesiydi. – “Şimdi güzel bir oyun olacak.” dedi sevgili kız, neşesini yeniden toplamış halde. Beni yarı yarıya kapatacak şekilde eğilerek, “Benim tarafımdan buraya yaklaşıyor.” diye ekledi: “Hemen sizi tanımasın diye arkanızı dönün.” Abla bulunduğumuz yere geldi, yalnız değildi, Weyland da onunla birlikteydi, bizi görünce, donup kaldılar.

Aniden sessiz bir çatıdan alevlerin şiddetle fışkırdığını görünce, çirkin gövdesi aynı zamanda öfkeli ve korkunç olan bir canavarla karşılaşınca yaşadığımız şiddetli bir şok gibidir etik açıdan olanaksız olduğunu düşündüğümüz şeyi beklenmedik bir anda gözlerimizle görmek. – “Bu ne demek?” diye seslendi o, girdiği şokun heyecanıyla: “Olur şey değil! Seninle George! El ele! Hiç anlayamıyorum doğrusu!” – “Sevgili ablam,” diye Friederike çok düşünceli bir şekilde karşılık verdi, “zavallı adam, benden özür dilemek istiyor, senden de aynı şekilde, ama önce onu bağışlamalısın.” – “Anlamıyorum, kavramıyorum.” dedi abla, kafasını sağa sola sallayıp; kendi suskun tarzında çok sakin bir halde orada durup, bir şey söylemeden olanları seyreden Weyland’a baktı. Friederike ayağa kalkıp, beni ona doğru itti. “Tereddütsüz!” diye bağırdı, “Özür diledi, ben de affettim!” – “Evet!” dedim, ablanın yanına olabildiğince yaklaşarak, “Affınıza sığınıyorum!” Geri geri gitti, büyük bir çığlık attı ve kıpkırmızı oldu; sonra kendini çimenlerin üzerine atarak, kahkahalara boğuldu ve bir türlü sakinleşemedi. Weyland rahat bir ifadeyle gülümsüyordu, şöyle dedi: “Sen mükemmel bir gençsin!” Uzattığım eli sıktı. Genellikle o insanlara sevgi göstermekten pek hoşlanmazdı, ama el sıkışında çok içten ve insana cesaret veren bir şey vardı; ama bunda da biraz temkinliydi.

Biraz dinlenip toparlandıktan sonra, köye dönmeye koyulduk. Yolda, harika buluşmamızın nasıl gerçekleştiğini öğrendim. Friederike, kendine ait olan o yerde yemekten önce biraz dinlenmek için gezintinin sonunda onlardan ayrılmış, diğer ikisi eve gittiklerinde, anneleri öğle yemeğinin hazır olduğunu, onların oraya gidip Friederike’yi getirmelerini istemiş.

Abla aşırı derecede eğleniyordu, annenin sırrı keşfettiğini öğrendiğinde, yüksek sesle şöyle dedi: “Geriye kandırılacak babam, erkek kardeşim, uşak ve hizmetçi kaldı.” Bahçeye yaklaştığımızda, Friederike arkadaşımla önden eve gitti. Hizmetçi bahçede çalışıyordu ve Olivie (burada da ablaya bu adı verelim) ona şöyle seslendi: “Sana bir şey söylemem lazım!” Beni çitin yanında bıraktı ve kızın yanına gitti. Ciddi ciddi konuştuklarını gördüm. George’nin Bärbchen’le arasının açıldığına, kendisiyle evlenmek istiyor gibi bir hali olduğuna onu inandırmaya çalışıyordu. Hizmetçi anlatılanları fena karşılamadı; beni yanlarına çağırdılar, söylediklerini onayladım. Sevimli ve sağlıklı kızcağız bakışlarını aşağıya çevirdi, ben tam onun yanında duruncaya kadar öyle kaldı. Ama birden yabancı yüzü görünce, o da büyük bir çığlık atıp oradan uzaklaştı. Olivie, hizmetçinin arkasından koşmamı ve ses çıkarmasın diye onu tutmamı istedi; o da içeri girip, babasının ne yaptığına bakmak istiyordu. Olivie yolda hizmetçiden hoşlanan uşağa rastladı; o arada ben kıza yetişip onu sıkıca tuttum. – “Düşünsene! Ne büyük mutluluk,” diye bağırdı Olivie, “Bärbchen hikâyesi bitmiş, George, Liese’yle evleniyormuş.” – “Bu epeydir aklımdan geçiyordu.” dedi iyi kalpli adam ve canı sıkkın bir şekilde olduğu yerde kaldı.

Kıza, geriye sadece babayı kandırmak kaldığını söyledim. Delikanlıya doğru yürüdük, ama o arkasını dönüp uzaklaşmaya çalıştı; ama Liese onu geri getirdi, kandırıldığını anlayan delikanlı da çok ilginç davranışlarda bulundu. Hep birlikte eve gittik. Sofra hazırdı ve baba da oradaydı. Beni arkasında tutan Olivie eşiğe gelip şöyle dedi: “Baba, George’nin bugün bizimle yemek yemesinin senin için bir sakıncası var mı? Ama müsaade edeceksin, şapkasını başından çıkarmayacak.” – “Benim için hava hoş!” dedi ihtiyar, “Ama âdet olmayan böyle bir şeye ne gerek var? Yaralı mı?” Şapka başımda, durduğum yerde Olivie beni öne doğru itti. “Hayır!” dedi, beni odaya sokarak, “Ama şapkasının altında kuş yavruları var, uçup gürültü koparabilirler: Bir sürü yaramaz kuş.” Baba bir şeyler döndüğünü anlasa da, sesini çıkarmadı. O an abla başımdan şapkayı aldı, eğilerek selam verdi, benden de aynı şeyi yapmamı istedi. İhtiyar beni gördü, tanıdı, ama bir papaza özgü duruşunu değiştirmedi. “Aaa! Aaa! Stajyer Bey!” diye bağırdı, parmağını beni azarlarcasına havaya kaldırarak: “Hızla tipinizi değiştirmişsiniz, daha dün zaman zaman benim yerime haftalık vaaz için

kürsüye çıkmaya içten söz veren yardımcımı bir gecede kaybetmişim desenize.” Sonra içten bir kahkaha attı, bana hoş geldin dedi ve sofraya oturduk. Moses çok sonra geldi; şımarık erkek çocuk, her zamanki gibi kilisenin öğlen çanını duymamıştı. Ayrıca insanlara karşı yeterince saygılı değildi, hele bir şeyin aksini iddia ederken hiç. Hemen anlamasın diye, beni kız kardeşlerin arasına değil, George’nin zaman zaman oturmayı alışkanlık haline getirdiği, masanın ucuna oturttular. Kapıdan içeri girdiğinde, arkamdan kaba bir biçimde omzuma vurup şöyle dedi: “George, afiyet olsun!” – “Çok teşekkürler, genç soylu!” diye karşılık verdim. Yabancı ses, yabancı yüz onu ürküttü. – “Ne dersin,” diye bağırdı Olivie, “onun erkek kardeşine gerçekten benzemiyor mu?” – “Evet, herkes gibi arkadan.” diye Moses kendini toparlamaya çalışarak karşılık verdi. Bir daha yüzüme bakmadı ve sadece gecikmeli yediği yemeği hızla mideye indirmekle uğraştı. Sonra ara ara ayağa kalkıp, avluda ve bahçede bir şeylerle ilgilenmek de istedi. Yemekten sonra gerçek George içeriye girdi ve ortam bütünüyle daha da hareketlendi. Kıskançlığı nedeniyle ona espriler yaptılar ve kendisine bir rakip yaratmış olmasını doğru bulmadıklarını söylediler, ama o zaten yeterince mütevazı ve deneyimliydi, nişanlısını, benzerini, matmazelleri akıllara ziyan bir şekilde öyle birbirine karıştırdı ki, sonunda kimden bahsedildiği anlaşılmaz oldu ve bir bardak şarapla pastadan bir dilim huzur içinde afiyetle yesin diye onu rahat bıraktılar.

Yemekten sonra gezintiye çıkmaktan bahsedildi; ama bu benim üzerimdeki köylü kıyafetleriyle pek rahat olmazdı. Ama kızlar bu sabah, aceleyle çıkıp gittiğimi öğrendikten sonra, burada olduğu zaman bir kuzenlerinin ava giderken giymeyi âdet edindiği püsküllü, şeritli güzel bir ceketin dolapta asılı olduğunu hatırlamışlardı. Dış görünümümle alay edilse bile, içten içe köylü kılığında bıraktığım olumlu etkiyi, kuzen kılığına girip bozmak istemeyişimden kaynaklanan kibirli bir duyguyla buna hayır dedim. Öğle şekerlemesi yapmak için baba odasına çekilmiş, anne her zamanki gibi ev işlerine dalmıştı. Arkadaşım ise o an aklıma ne geliyorsa anlatmam için öneride bulundu. Geniş bir çardağın altına girdik, sonraları *Yeni Melusine* başlığıyla kaleme aldığım bir masalı anlattım. Aşağı yukarı bir erkek çocuğun delikanlılığa geçişi gibi, bu masal da *Yeni Paris*’in devamı sayılırdı. Hoş bir şekilde etrafımızı saran köy gerçeği ve sadeliğine hayal gücünün harika oyunlarıyla zarar vermekten korkmasam, bu masalı burada

da anlatırdım. Böyle yapıtların yaratıcısını ve anlatıcısını ödüllendiren şey merak uyandırmak, dikkati ayakta tutmak, belirsiz bilmeceleri önceden çözmeye motive etmek, beklentileri kırmak, nadir olanın yerine geçen daha nadir olanı karmaşık hale getirmek, empati ve korku uyandırmak, endişeli kılmak, duygulandırmak ve sonunda sözde ciddiyetten dönerek esprili ve neşeli şakalarla ruhu doyurmak, sonraki düşünceler için akla, yeni görüntüler için hayal gücüne malzeme sunmaktır, kısacası ben bunu bu hikâyeyi anlatırken başardım.

Birisi gelecekte bu masalı basılmış halde okuyup, böyle bir etkinin mümkün olup olmadığı konusunda kuşkuya düşerse, insanın görevinin aslında sadece yaşarken etkili olmak olduğunu unutmasın. Yazmak dili kötüye kullanmaktır, sessizce içinden okumak da konuşmanın hüzünlü bir yedeğidir. İnsan insanı kişiliğiyle, gençleri de en çok gençler etkiler, en saf etkiler de bu durumlarda görülür. Dünyaya hayat veren, manen ve madden hiçbir şeyin kökünü kurutmayan şeylerdir bunlar. Babamdan genetik olarak eğitici konuşma yapmayı almışım; annemdense hayal gücünün ortaya koyup kavrayabildiği her şeyi, neşeli ve güçlü bir ifadeyle betimleme, bilinen masalları yeniden canlandırma, başka masallar uydurup anlatma, hatta anlatırken bile kurgulama yeteneğini almışım. Babamdan aldığım mirası genellikle insanlar sevmedi: Kim bir başkasının fikirlerini ve duygularını severek dinler ki, özellikle de bir gencin eksik deneyimleriyle insana her zaman yetersiz gelen yorumlarını. Buna karşın annem sayesinde grup halindeki sohbetler için aslında doğru bir donanıma sahip oldum. En anlamsız masalın bile aslında hayal gücü için çok zengin bir cazibesi vardır, akıl çok yetersiz bir konuyu bile değerlendirir.

Bana kolay gelen bu hikâyelerle, çocuklar beni sevdi, gençleri heyecanlandırdırdım ve eğlendirdim ve yaşlı insanların ilgilerini üzerime çektim. Ama genellikle olduğu gibi, grup içinde bu tür hikâyeler anlatmayı kısa bir süre sonra kestim, bu yüzden yaşama zevkimden ve hayalimi özgürce geliştirme işinden çok şey yitirdim; yine de annemden ve babamdan aldığım o iki yetenek, bir üçüncüsüyle birlikte, bu da kendimi teşbih ve metafor yoluyla ifade etme gereksinimiydi, bana hayat boyu eşlik etti. Hem akıllı, hem zeki biri olan Doktor Gall bana bir süre ders verdikten sonra, bu özelliklere sahip olduğumu anladı, defalarca benim aslında bir hatip olarak doğduğumu söyledi. Bu açıklama beni biraz ürküttü: Bu

gerçekten doğruysa, aklımdan geçen diğer tüm meslekler benim için yanlış olurdu, çünkü ulusum tarafından hiçbir şey dile getirilmemişti.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Ağaçlar gökyüzüne uzamasın diye uğraş verildi.

On Birinci Kitap

Sıradan olanla olanaksız olanın oldukça güzel bir biçimde iç içe girdiği hikâyemi Sesenheim'daki o çardakta anlattıktan sonra, o ana kadar beni büyük bir ilgiyle dinleyen kızların ilginç anlatım tarzımdan olağanüstü büyülendiklerini gördüm. Sık sık birbirlerine anlatsınlar, başkalarına da okuyarak tekrarlasınlar diye, benden ısrarla masalı yazmamı rica ettiler. Bu sayede hem onları görmek için bir bahanem olacağını, hem de onlara daha yakın olmak için bir fırsat elde edeceğimi düşünüp, bunu severek yapacağımı söyledim. Grup bir ara dağıldı, bu kadar hareketli bir günden sonra, herkes akşamın biraz durgun geçeceğini hissediyordu. Çalışmalarında planlı ve çalışkan bir üniversite öğrencisi olan arkadaşım bu geceyi Drusenheim'da geçirip yarın vaktinde Strasbourg'da olmayı arzuladığı için hemen vedalaşmak üzere müsaade isteyince beni bu sıkıntıdan kurtarmış oldu.

Geceleyeceğimiz yere hiç konuşmadan geldik; yüreğimde beni susturan bir burukluk hissettiğimden, arkadaşım da kafasında farklı bir şey olduğu için susuyorduk, otele geldiğimizde, bana aklından geçenleri anlattı. – “Tam da bu masalı hatırlamış olman,” diye başladı, “tuhaf. Çok özel bir etki yarattığını fark etmedin mi?” – “Elbette,” diye karşılık verdim; “ablanın bazı bölümlerde gerekenden daha fazla güldüğünü, küçüğün ise, siz birbirinize anlamlı anlamlı bakarken kafasını sağa sola salladığını, senin neredeyse kendini kaybettiğini nasıl fark etmemiş olabilirim ki. Aklımın hayli karıştığını yadsımıyorum: Bu güzel kızlara, bilmeseler daha iyi olacak böyle soytarılıkları anlatmanın, kendileri zaten maceracı tiple ilgili ister istemez bir fikir sahibi olacakken, erkekler hakkında hayli olumsuz düşünceler aşılamanın yerinde olmadığını düşündüm.” – “Mesele bu değil!” diye karşılık verdi; “Bilmediğin bir şey var, nereden bileceksin? Güzel kızlar böyle şeylerin senin zannettiğin kadar yabancısı değiller: Etrafındaki çok sayıda insan düşünmeleri için onların karşısına bazı fırsatlar çıkarıyor,

abartılı ve masalsı bir şekilde anlatsan bile, böyle bir çift Ren Nehri'nin karşı yakasında yaşıyor. Erkek uzun boylu, kaba ve hantal, kadın ise sevimli ve erkeğin kendisini elinin üzerinde taşıyabileceği kadar ufak tefek. Onların diğer ilişkileri ve yaşadıkları şeyler senin anlattığın masala o kadar benziyor ki, kızlar bana ciddi ciddi, acaba o insanları tanıyarak mı böyle mizahi bir yaklaşımda bulundun diye sordular. Onlara hayır dedim, en iyisi sen masalı yazma. Araya zaman koyup, bahaneler uydurarak onları atlatmanın bir yolunu buluruz nasılsa."

Çok şaşırdım: Ren'in ne bu yakasında ne de öbür yakasındaki böyle bir çifti aklımdan geçirmiş değildim, hatta bu fikrin aklıma nereden geldiğini bile bilmiyordum. Gerçekle ilgisi olmayan böyle eğlencelerle hayal dünyamda meşgul olmak hoşuma gidiyordu, anlatınca başkaları da beğenir sandım.

Kentte tekrar uğraşlarıma kavuşunca, bu tür şeylerin zorluklarını her zamankinden fazla hissettim: Çalışmak için doğmuş insan, gereğinden fazla plan yapar, gereğinden fazla işle kendini yorar. Her şey yolunda gitse bile, girişeceği işe gücünün yetmeyeceğini açıkça görmesi için maddi manevi bir engelin araya girmesi gerekir.

Doktoramı bir ölçüde başarılı bir şekilde tamamlamak için hukuk konularına gerektiği kadar çalışıyordum; tıp bilimi de, bana doğayla ilgili birçok şeyi açıklamasa bile hissettirdiği için ilgimi çekiyordu, hem çevrem, hem de alışkanlıklarım nedeniyle bu konulara yatkındım; dostlarıma da biraz zaman ayırmam, ilgi göstermem gerekiyordu: Zira bazı aileler bana büyük bir dostluk ve saygıyla yaklaşıyordu. Tüm bunların üstesinden gelmem mümkün olabilirdi, şayet Herder'in yapmamı istediği şeyler beni fazlasıyla yormasaydı. Herder Alman edebiyatının yetersizliğini örten perdeyi yırtmıştı, bazı yargılarımı acımasızca yıkmıştı, ülkemin semalarında sadece birkaç önemli yıldız kaldı, çünkü o diğerlerinin hepsini gelip geçici meteorlar olarak görüyordu; hatta kendimle ilgili beklentilerimi ve hayallerimi bile öyle köreltti ki, yeteneklerimden kuşku duyar hale geldim. Ama aynı zamanda kendisinin de ilgi duyduğu o muhteşem geniş yola beni de soktu, sevdiği yazarlara dikkatimi çekti, bunların arasında Swift ve Hamann en başta geliyordu, yönlendirmeden ziyade beni sarstı. Bu çok yönlü karmaşaya beni yutmakla tehdit eden bir tutku eklendi, gerçi beni içinde bulunduğum durumdan çekip çıkardı, ama tümüyle kurtulmamı

sağlamadı. Bir de yemeklerden sonra gırtlağımın düğümlenir gibi olduğu fiziksel bir rahatsızlık belirdi, ancak pansiyonda genellikle severek içtiğimiz kırmızı şarabı bıraktıktan sonra bu sıkıntıdan çok kolayca kurtulabildim. Tahammülü zor bu rahatsızlık Sesenheim'da da ortaya çıkmayınca, mutluluğum iki kat çoğaldı; ama kentteki beslenme alışkanlığıma geri dönünce yeniden baş göstererek çok sıkılmama neden oldu. Bunların hepsi beni düşünceli ve huysuz yaptı, dış görüntüm nasılsa iç dünyam da öyleydi.

Bu rahatsızlık bir gün yemekten sonra her zamankinden daha şiddetli bir biçimde ortaya çıkınca, tıp derslerine girmeye başladım. Saygın hocanın büyük bir neşe ve huzurla bizi bir yataktan diğerine götürmesi, önemli belirtileri teşhis ederek hastalığın seyrini değerlendirmesi, kurama dayanmadan deneyimden yola çıkarak bilim geliştiren güzel Hipokrat yöntemi, genellikle derslerini taçlandıran bitiriş konuşmaları, bunların hepsi beni ona çekti, şimdiye kadar sadece bir aralıktan gördüğüm, bana yabancı bir bilim alanını benim için daha cazip ve sevilir hale getirdi. Hastalara karşı duyduğum antipati, bu durumları kavramlara dönüştürmeyi öğrendikçe, insan bedeninin ve ruhunun iyileşmesinin olanaklı olduğunu gördükçe azaldı. Nadir bulunan genç bir insan olmam nedeniyle dikkatini özellikle benim üzerimde yoğunlaştırdı, beni onun derslerine sürükleyen sıra dışı tuhaflığımı hoş görüyor olmalıydı. Bu kez dersini her zamanki gibi gözlediği bir hastalıkla ilgili bilgilerle değil, neşeyle şöyle bitirdi: "Baylar! Önümüzde birkaç gün tatil var. Tatili yenilenmek için kullanın; bilimsel çalışmalar sadece ciddiyet ve çalışkanlık değil, aynı zamanda neşe ve düşünce özgürlüğü ister. Bol bol hareket edin, güzel yöremizi hem yürüyerek, hem atla gezin; buranın yerlisi olanlar bildikleri şeyleri görmekten mutluluk duyacaklar, yabancılar ise yeni izlenimler ve hoş anılar edinecekler."

Bu uyarının hedefi olan bizler aslında sadece iki kişiydik; bu reçeteyi benim kadar diğer kişi de anlamış mıydı acaba! Sanki bana gökyüzünden bir ses gelmiş gibi oldu, olabildiğince çabuk bir at hazırlatıp, temiz giysilerimi giydim. Weyland'a haber gönderdim, ama ortalarda yoktu. Bu beni kararımdan döndürmedi, hazırlıklar maalesef uzun sürdüğü için yine de istediğim kadar erken yola çıkamadım. Atımı hızlı sürdüğüm halde geceye kaldım. Yolu şaşırmama olanak yoktu, çünkü ay benim coşkulu

yolculuğumu aydınlatıyordu. Gece rüzgârlı ve serindi, onu görmek için ertesi sabaha kadar beklemeyeyim diye yoluma dörtnala devam ettim.

Sesenheim'da atımı durdurduğumda vakit geçti. Acaba papazın oturduğu evin ışıkları şimdi yanıyor mu diye otel sahibine sorduğumda, kızların az önce eve gittiğini söyledi; yanlış anlamadıysam galiba bir yabancıyı bekliyorlar dedi. Bu hoşuma gitmedi, rakibim olsun istemiyordum. Vakit geç olsa da, hiç değilse ilk giden ben olayım diye acele ettim. İki kız kardeşi kapının önünde otururken buldum; çok şaşırmış gibi bir halleri yoktu, Friederike'nin Olivie'nin kulağına söylediklerini duyunca şaşıran ben oldum: "Sana söylemedim mi? İşte geldi!" Beni odaya götürdüler, sade bir akşam yemeğinin hazırlanmış olduğunu gördüm, anneleri beni eski bir tanıdık gibi selamladı; ama abla beni ışıkta görünce yüksek sesle bir kahkaha attı: O hislerini saklayamayan biriydi.

Bu biraz tuhaf ilk karşılaşmadan sonra hemen neşeli ve rahat bir sohbete başladık, o akşam anlayamadığım şeyleri ertesi sabah öğrendim. Friederike benim geleceğimi önceden tahmin etmiş; üzücü bile olsa, bir sezginin gerçekleşmesinden kim hoşlanmaz? Olayların doğruladığı tüm önseziler, insanın kendisiyle gurur duymasını sağlar, ister gelecekteki bir şeye değindiğini düşünecek kadar hassas duygulu, isterse gerekli ama belirsiz bağıntıları fark edecek kadar akıllı olsun. – Olivie'nin kahkahası da sır olarak kalmadı; dediğine göre beni bu sefer temiz ve güzel giyinmiş, şık bir halde görmek komiğine gitmiş; Friederike ise böyle çıkagelmemi hava atmak diye yorumlamadı, bunu daha çok kendimi ona beğendirme arzum olarak değerlendirdi.

Sabah erken, Friederike yürüyüşe çıkmak için seslendi; annesinin ve ablasının işi vardı, çok sayıda konuğu ağırlamak için hazırlık yapıyorlardı. Değerli Hebel'in yazmış olduğu gibi, sevimli kızın yanında köyde güzel bir pazar sabahının keyfini çıkarıyordum. Bana bekledikleri insanları anlattı, tüm eğlencelerin mümkün olduğu kadar birlikte yapılması ve belli bir düzen içinde zevk alınması için kendisine yardım etmemi rica etti. "Genellikle," dedi, "herkes birer birer kenara çekilir, şakalar ve oyunlar fazla bir zevk vermez, sonunda bazılarına iskambil kâğıtlarına el atmaktan, bazılarına da yoruluncaya kadar dans etmekten başka bir şey kalmaz."

Arkasından yemekten önce ve sonra yapılacaklar konusunda plan yaptık, birbirimize bilmediğimiz grup oyunlarını anlattık, çan bizi kiliseye

çağırdığında, aynı duygular içinde olmaktan neşemiz yerindeydi, kilisede onun yanında olunca babasının biraz yavan vaazı bile bana çok uzun gelmedi.

Sevgilinin yanında zaman daima çabuk geçer, yine de özel düşüncelere ayıracak vakti buldum. O an karşımda en doğal haliyle beliren onun olumlu taraflarını içimden tekrarladım: Huzurlu hali, naif düşünce yapısı, sezgili espri anlayışı: Bunlar birbiriyle uzlaşmaz gibi görünen özellikler, ama onda hepsi birden mevcuttu ve dış görünümüne hoş bir hava veriyordu. Şimdi kendimle ilgili iyi bir ruh haline katkısı olan daha ciddi gözlemlerde de bulunmalıydım.

O âşık kız dudaklarımı hem lanetleyip, hem de kutsadığından beri (zira her takdis ikisini birden içerir), manevi anlamda büyük bir zarar veririm korkusuyla, bir kızı öpme konusunda fazlasıyla batıl inançlı olduğumdan, temkinliydim. Bu nedenle güzel bir kızın az ya da çok şey ifade eden bu yakınlığını elde etme arzusuyla gencin içini kaplayan şehvetli her duyguyu bastırıyordum. Ama geleneklere fazlasıyla bağlı toplumda beni zorlu bir sınav bekliyordu. Bunlar, hareketli ve genç bir grubun bir araya gelip toplanmasını sağlayan ve çoğunlukla rehin alma üzerine kurulan oyunlardı, rehin verdiğiniz şeyi geri alabilmeniz için öpücüklerin önemi büyüktü. Hiçbir zaman öpücük vermek istemiyordum; bir zafiyet ya da engelin başka zamanlar ilgi duymadığınız şeylere bizi teşvik etmesi gibi, insanların karşısında onlar için kaybetmektense kazanayım diye yetenek ve espri adına neyim varsa ortaya koyuyordum. Rehin verilen nesnenin geri alınması için eğer bir şiir okunacaksa, genellikle bana başvuruluyordu. Böyle bir şeye her zaman hazırdım, fırsatını bulduğumda restoranın sahibi bayana veya bana çok nazik davranan genç bir kıza övgüde bulunacak bir şiir okumayı biliyordum. Öpücük vermem kaçınılmazsa, herkesi mutlu edecek kaçamak bir yol buluyordum; önceden düşünmeye fırsat bulmuşsam, çeşitli eğlenceler yaratıyordum, ama hazırlıksız yaptığım şeylerde daha başarılıydım.

Eve geldiğimizde, farklı yerlerden gelen konuklar neşeli bir kalabalık oluşturmuştu, sonunda Friederike onları bir araya toplayıp, o güzel yere bir yürüyüş yapma önerisinde bulundu ve grubun başına geçip konukları oraya götürdü. Orada atıştırmamız için yeterli yiyecek vardı, öğle yemeğine kadar grupça oynanacak oyunlarla vakit geçirilecekti. Frie-derike sırrımdan

habersiz olsa da, onunla uyum içinde, rehinsiz oyunlar veya rehinin öpücük verilmeden geri alınacağı oyunlar hazırlayıp oynatacaktım.

Becerim ve deneyimim her zamankinden daha gerekliydi, yoksa hiç tanımadığım insanlar benimle sevgili kız arasında bir ilişki olduğunu anlayacak, gizlice kaçınmaya çalıştığım şeyi şakayla karışık bana yaptırmak için ellerinden geleni yapacaklardı, çünkü böyle ortamlarda gençler arasında bir sevginin filizlendiği fark edilince, onlar mahcup edilmeye veya yan yana getirilmeye çalışır, eğer aşk ilan edilmişse, aynı şekilde onları ayırmaya uğraşırlar; o ortamdaki insanlar için bunun faydalı veya zararlı olmasının bir önemi yoktur, yeter ki eğlence olsun.

Bu sabah biraz dikkat edince, Friederike’nin tüm davranışlarıyla ilgili olarak, bana karşı tutumunun hiç değişmediğini gördüm. Köylülerin özellikle ona verdiği samimi selamlar, Friederike’nin onlara karşı iyi davrandığını ve onların sempatisini kazandığını gösteriyordu. Ev işlerinde annesine ablası yardım ediyordu; Friederike’den yorgunluk gerektiren şeyler beklenmiyordu, dediklerine göre, göğsündeki bir rahatsızlıktan dolayı onu koruyorlardı.

Bazı kadınlar vardır, kapalı mekânda hoşumuza gider, bazıları da açık havada daha olumlu bir izlenim bırakır; Frie-derike bu ikinci gruba dahildi. Karakteri ve fizyonomisi hiçbir zaman yüksek bir patikada yürürken olduğundan daha güzel değildi; davranışlarındaki güzellik yerdeki çiçeklerle, yüzünün solmaz neşesi mavi gökyüzüyle yarışır gibiydi. Onu saran bu canlılık veren havayı eve de taşırdı, huzursuzluklarda dengeleyici bir rol oynadığı, can sıkıcı ufak olayların izlerini kolayca silmeyi bildiği hemen anlaşılırdı.

Sevdiğiniz insanda bulabileceğiniz en katıksız mutluluk, onun başkalarını sevindirdiğini görmektir. Friederike’nin toplum içindeki davranışları genellikle herkesin beğeneceği türdendi. Yaptığımız yürüyüşlerde insana hayat veren bir ruh gibi bir oraya bir buraya süzülür, her yerde oluşan boşlukları doldurmayı bilirdi. Hareketlerindeki hafifliği beğendiğimi zaten söyledim, en zarif hali de koşarken ortaya çıkardı. Karaca henüz filizlenmiş ekinlerin üzerinden kuş gibi bir hafiflikle geçip giderken tamamıyla varoluşunun gereğini nasıl yerine getirirse, o da unutulan bir şeyi getirirken, kaybolan bir şeyi ararken, uzaktaki bir çifte seslenirken, gerekli bir şeyi isterken, bağ bahçede hafif adımlarla koşarken kendi tarzını en açık şekilde

gösterirdi. Bu arada hiç yorulmaz, dengesini tamamen korurdu; bu yüzden ebeveyninin göğsünün sağlığıyla ilgili derin endişeleri insana abartılı gelirdi.

Bağ bahçe dolaşırken bazen bize katılan babasının çoğunlukla yanında kendine uygun bir arkadaşı olmazdı. Bu yüzden ona ben arkadaşlık ederdim; yine en sevdiği konuyu açar, yapılması düşünülen papaz eviyle ilgili olarak benimle ayrıntılı bir sohbete girmeyi ihmal etmezdi. Özellikle yakındığı şey, bu konuda düşünüp taşınmak ve yapılacak değişiklikler konusunda karar vermek için özenle çizilmiş planları tekrar alamamasıydı. Bunun telafisi mümkün, diye karşılık verdim ona. Her şeyi belirleyen temel planı çizebileceğimi söyledim. Buna çok sevindi, gerekli ölçümlerin yapılmasına öğretmen yardım edecekti, sabah erken ayak ve inç cetvelleri hazır olsun diye haber vermek için aceleyle ona gitti.

Babası yanımızdan ayrıldıktan sonra, Friederike şöyle dedi: “Tatlı babamın hassas olduğu bir konuyla ilgilenmekle gerçekten iyilik yapıyorsunuz. Bu sohbetten bıkmış başkalarının yaptığı gibi ondan kaçmaya veya bu konuyu kapatmaya çalışmıyorsunuz. Ama bu inşaatın yapılmasını istemediğimizi de size söylemeliyim; bu hem köy halkı, hem de bizim için masraflı bir iş. Yeni ev, yeni ev eşyaları! Üstelik bu, konuklarımızın daha çok rahat etmesini de sağlamaz. Zaten eski binaya alıştılar. Onları burada gayet iyi ağırlayabiliyoruz, daha büyük bir evde ruhumuz sıkılır. Durum bu, ama siz ona karşı tavrınızı değiştirmeyin, size tüm kalbimle teşekkür ediyorum.”

Yanımıza gelen bir diğer genç kız, Friederike’ye bazı romanları okuyup okumadığını sordu. Hayır dedi Friederike; zaten genellikle az kitap okuyan biriydi; neşeli, geleneksel bir yaşam zevki içinde büyümüş, buna uygun bir eğitim almıştı. Wakefield dilimin ucundaydı, ancak ona bu kitabı önerme cesaretini kendimde bulamadım; benzer durumlar çok çarpıcı ve anlamlıydı. – “Ben roman okumayı çok severim,” dedi; “romanlarda örnek alınan o kadar hoş insan var ki.”

Ertesi sabah evin ölçüm işi yapıldı. Bu konularda çok daha az deneyime sahip olduğum için, iş oldukça uzun sürdü. Sonunda iyi sayılabilecek bir taslak çıktı ortaya. İyi kalpli papaz bana ne istediğini söyledi, planı daha sakin bir ortamda çizmek için izin istediğimde halinden memnun görünüyordu. Friederike beni yolcu ederken mutluydu, o benim sevgimden,

ben de onunkinden emindik, altı saatlik mesafe bizim için ayrılık sayılmazdı artık. Ekspres posta arabasıyla Drusenheim'a gitmek ve bu araçla rutin ya da rutin dışı haberleşmeler yapabilmek çok kolaydı, bunu George sağlayacaktı.

Kente geldikten sonra sabahın çok erken saatlerinde –çünkü uzun uzun uyumak artık söz konusu değildi– planla ilgilendim, elimden geldiğince temiz bir şekilde çizdim. O arada ona kitaplar gönderdim, kısa ama içten bir mektup yazdım. Yanıt hemen geldi, onun hafif, sevimli ve içten elyazısını görmek beni sevindirdi. Aynı şekilde mektubun içeriği ve üslubu da doğal, güzel, sevgi doluydu, içinden geldiği gibi yazmıştı, bu sayede onun bende bıraktığı olumlu izlenim kalıcı ve tazeleyici oldu. Güzel varlığının üstünlüklerini tekrar tekrar düşünmekten çok hoşlanıyor, yakında onu daha uzun süre görmeyi umuyordum.

Değerli hocanın beni çağırmasına artık gerek kalmadı; söylediği şeylerle beni tam zamanında öyle iyileştirmişti ki, artık kolay kolay onu ve hastalarını tekrar görmek istemiyordum. Friederike ile daha sık mektuplaşmaya başladım. Beni bir partiye davet etti, Ren'in karşı yakasından da arkadaşları gelecekmiş. Bu kez daha uzun kalmak üzere hazırlık yapmalıymışım. Büyükçe bir valizi ekspres posta arabasına yükleyerek yola çıktım; birkaç saat içinde onun yanındaydım. Çok sayıda neşeli insanla karşılaştım, babasını yanıma alıp, büyük bir sevinçle karşıladığı planı ona verdim; planı çizerken neleri dikkate aldığımı anlattım; mutluluktan kendinden geçti, özellikle temiz bir çizim olduğu için beğenisini belirtti: Bu, çocukluğumdan beri yaptığım bir şeydi, bu sefer planı en kaliteli kâğıda özel bir çaba göstererek çizmiştim. Ancak yapmamasını tavsiye etmeme rağmen, duyduğu sevincin önüne geçemeyerek planı oradaki insanlara gösterince, iyi yürekli ev sahibinin hevesi kursağında kaldı. Beklediği ilgiyi görmek bir yana, bu güzel çalışmayı inceleme gereği bile duymadılar; bu konuları bildiğini sanan bazıları daha da kötü davrandı, planı bir uzmanın elinden çıkmadığı gerekçesiyle eleştirip, yaşlı adamın dikkati bir an başka yere yöneldiğinde, o temiz kâğıtları sanki müsveddeymiş gibi ellerine aldılar, biri sert kurşunkalem darbeleriyle önerdiği düzeltmeleri hassas kâğıt üzerine öyle kaba bir biçimde çizdi ki, artık planın başlangıçtaki pırıl pırıl hale dönmesi olanaksızdı.

Sevinci alçakça elinden alınan canı sıkkın adamı, ona her ne kadar onları yalnızca taslak diye çizdiğimi, konuşacağımız şeylere göre yeni çizimler yapacağımı söylediysem de avutamadım. Çok sinirli bir şekilde ayrılıp giderken, kimse onun farkına bile varmadı, Friederike babasına karşı gösterdiğim ilgi kadar konukların saygısızlığı karşısındaki sabrıma da teşekkür etti.

Onun yanında dertlerimden ve sıkıntılarımdan arınıyordum. Konuklar genç ve oldukça gürültücü arkadaşlardı, yaşlı bir bey onlara üstünlük sağlamaya çalışıyor, gençlere sahip oldukları deneyimlerden çok daha ilginç şeyler anlatıyordu. Kahvaltıda bolca şarap ikram edilmişti, zengin öğle yemeğinde yok yoktu, oldukça sıcak bir havada yapılan yorucu bir yürüyüşten sonra, yaşlı devlet adamı yürüyüşü biraz fazla kaçırıp gençler de ondan pek geri kalmayınca, herkes büyük bir iştahla yemeğini yedi.

Friederike'nin yanında mutluluğum sonsuzdu: Sohbet ediyor, neşeleniyor, espriler yapıyor, ukalalık ediyor, ama sevgi, saygı ve ilgide kusur etmiyordum. O da benim gibi samimi, neşeli, ilgili ve konuşkandı. Konukları eğlendiriyor gibi görünsek de, aslında gözümüz birbirimizden başkasını görmüyordu.

Yemekten sonra herkes gölgeye çekildi, grupça oyunlar oynandı, sonra sıra rehin alma oyunlarına geldi. Rehin alınan nesneleri geri vermek için her tür aşırılığa başvuruldu: Mimikler ve hareketler yaptırıldı, çözülsün diye ödevler verildi, her şey sınır tanımayan çılgınca bir neşenin ifadesiydi. Ben de bu ölçü tanımayan şakaların dozunu yaptığım muzipliklerle artırdım, Friederike neşeli buluşlarıyla yıldız gibi parlıyor, bana her zamankinden daha sevimli görünüyordu; yaradılışımdaki her tür kuruntulu batıl inanca yatkın hislerden kurtulmuştum, duygulu sevgilimi tüm kalbimle öpme fırsatı çıktığında, ne durumu görmezden geldim, ne de bu mutluluğu tekrar etmekte bir sakınca gördüm.

Konukların müzik dinleme isteği sonunda yerine getirildi, müzik başladı, herkes dansa kalktı. Önce allemande, sonra vals, en sonunda da yerel danslar yapıldı. Zaten oradaki herkes yerel danslarla büyümüştü; ben de gizli bayan dans hocalarımı yeterince gururlandırdım; Friederike nasıl yürüyor, sıçrıyor, koşuyorsa öyle dans ediyordu, benim gibi deneyimli bir partner bulmuş olmaktan dolayı çok mutluydu. Biz genellikle birlikte dans ettik, fakat daha fazla yorulmasın diye etraftan uyarılar gelince, dansa ara

verdik. Bunu baş başa yaptığımız yürüyüşte el ele tutuşarak, o sessiz yerde tüm içtenliğimizle birbirimize sarılarak, birbirimizi tüm kalbimizle sevdiğimize dair en sadık sözleri vererek telafi ettik.

Oyundan kalkan orta yaşlı konuklar gelip bizi aldılar. Hafif geçen akşam yemeğinde de kimse yeterince dinlenmek için fırsat bulamadı; gecenin geç saatlerine kadar dans edildi, öğle yemeğindeki gibi hem sağlığımız, hem başka şeyler için bol bol kadeh kaldırıldı.

Ter içinde, huzursuz bir şekilde uyandığımda, uykuya dalalı birkaç saat olmuştu. Böyle zamanlarda ve durumlarda endişe ve pişmanlık savunmasız insanların başına üşüşmek eğilimindedir. Hayal gücüm hemen en canlı tabloları gözümün önüne getirdi; çok güçlü bir öpücükten sonra heyecanla benden uzaklaşan, ateş gibi yanakları ve kıvılcım saçan gözleriyle o laneti savuran Lucinde'yi görüyorum, bu yaptığıyla kız kardeşini korkutmak isterken, bilmeden yabancı masumu yıldırıyor. Karşısında Friederike ayakta duruyor; onun bakışıyla olduğu yerde donup kalmış, benzi solgun, hiçbir şey bilmediği lanetin sonuçlarını sezer gibi. Kendimi ikisinin ortasında buluyorum, ne o maceranın manevi etkilerini yadsımaya ne de kendimi o felaketin habercisi öpücükten mahrum bırakmaya hazırım. Friederike'nin hassas sağlığı tehdit edici lanetin gerçekleşmesini hızlandırıyor gibiydi, bana olan aşkının ona zarar vereceğini düşünüyordum; tüm sıkıntıları geride bırakmak istiyordum.

Ama bana daha da acı veren arka plandaki bir şeyi atlamak istemiyorum. Bir parça gurur, bendeki o batıl inancı besledi; dudaklarım –ister kutsanmış, ister lanetlenmiş olsun– benim için her zamankinden daha önemliydi, kısmen o büyülü üstünlüğü korumaktan, kısmen de vazgeçersem saf bir insanı yaralamamak için bazı masum sevinçlerden kendimi yoksun bırakmaktan, çekimser davranışımın bilincinde olmaktan büyük gurur duyuyordum.

Sonra her şey kaybedildi, hiçbir şeyin telafisi mümkün değildi; olağan yaşantıma geri dönmüştüm, çok sevimli yaratığı yaraladığıma, ona onarılmaz biçimde zarar verdiğime inanıyordum; böylece kurtulmam gereken lanet, dudaklarımdan kalbime geçmişti.

Bunların hepsi, aşk ve ihtiras, şarap ve dans sayesinde coşkuya kapılmış kanımda fırtına estiriyor, düşüncelerimde karmaşa yaratıyor, duygularımı incitiyordu, öyle ki, dünkü mutlu ve sevinçli halimin tersine, kendimi sonu

gelmeyecekmiş gibi görünen çaresizlik duyguları içinde hissediyordum. Çok şükür o an gün ışığı kepenklerin arasından içeri sızdı; gecenin tüm güçlerini bastırırcasına doğan güneş beni ayağa kaldırdı; hemen açık havaya çıktım, tamamen kendime gelmesem bile, hızla toparlandım.

Başka vehimler gibi batıl inanç da, kibrimizi okşamak yerine ona karşı çıkıp bu hassas olguya haddini bildirince, gücünü çok kolay yitirir; ancak o zaman, istersek ondan kurtulabileceğimizi gerçekten iyice görürüz; onun elinden aldıklarımız bize ne kadar fayda sağlarsa, ondan o kadar kolay kurtuluruz. Friederike'nin bakışı, onun sevgisinin bende uyandırdığı duygu, ortamın neşesi, her şey benden şikâyetçiydi, çok mutlu bir günün ortasında çok hüzünlü düşünceler barındırabildiğim için; bu düşünceleri sonsuza kadar uzaklaştırdığımı sanıyordum. Sevimli kızın gittikçe daha yakın ve munis hali beni tüm varlığıma nüfuz edecek şekilde sevindirdi, bu kez ayrılırken diğer arkadaşlar ve akrabalar gibi herkesin önünde bana bir öpücük vererek beni gerçekten mutlu etti.

Kentte beni bekleyen işler ve eğlenceler vardı, şimdi sevgilimden düzenli olarak gelen mektuplar sayesinde kendimi genellikle bu düşüncelerden uzaklaştırıp, onu daha çok düşünüyordum. Onun ruh hali mektuplarda da aynıydı; ister yeni haberler versin, ister yeni olaylara değinsin, her şeyi basitçe anlatırken, kısacası düşünürken o hep aynıydı, kalemle olsa da yürüyerek, gelerek, koşarak, sıçrayarak hafif ve güvenli adımlarla kendini ortaya koyar gibiydi. Ben de ona mektup yazmaktan çok hoşlanıyordum. Onun üstünlüklerini her gün hissetmek, yanımda olmasa bile ona olan sevgimi artırıyordu, o kadar ki, bu tarz bir yazışmayla karşı karşıya görüşmek arasında pek bir fark görmüyordum, hatta sonradan bunun daha çok hoşuma gittiğini, benim için daha değerli olduğunu bile söyleyebilirim.

Çünkü o batıl inancım tamamen yok olmuştu. Bu, çocukluk yıllarının izlenimlerine dayansa da, o günlerin ruh hali, gençliğin hızlı temposu, mesafeli ama anlayışlı adamlarla birlikte olmam, hepsi batıl inançların aleyhine faktörlerdi, yani çevremde kuruntularımı öğrenince çok gülünç bulmayan birini kolay kolay bulamazdınız. Ancak, geçen kuruntumun hayatla ilgili gerçek bir gözlemi geride bırakması en kötüsüydü, bu da erken yaştaki aşklarını kalıcı bir sona ulaştıramayan genç insanların başına gelen bir durumdur. Mantık ve düşünce bu durumda benim aleyhime el ele verdiğinden, bu yanlıştan kurtulmamın bana bir faydası dokunmadı. Böyle

tatlı ve iyi birini belki de sonsuza kadar kaybedeceğim gün yaklaştığından, bu mükemmel kızın değerini anladıkça ona olan sevgim arttı.

Bir gün Weyland'ın muzipliği tutup, *Wakefield Papazı*'nı Sesenheim'a getirip, beklemediğim bir anda sesli sesli okumam için sanki çok olağan bir şeymiş gibi elime tutuşturuncaya kadar, beraberliğimiz bir süre sakin ve güzel bir şekilde devam etmişti. Kendimi toparlayıp, kitabı elimden geldiğince neşeli ve doğal bir biçimde okumaya başladım. Dinleyicilerimin yüzüne hemen bir gülümseme yayıldı, birçok benzerlik bulmaları onlara hiç sıkıcı gelmedi. Raimond'la Melusine'i kendilerinin gülünç benzerleri olarak görmüş olsalardı, görüntüleri asla çirkinleştirmeyen bir aynada kendilerini görürlerdi. Romandaki figürlerle kendileri arasında ruh ve duygu birliği olduğu vurgulanmasa bile, aksi de söylenemezdi.

İyi denebilecek tüm insanlar kültürlerini artırırken, hayatlarında iki rol oynamak durumunda olduklarını hissederler, bu rollerin biri gerçek, diğeri düşünce boyutundadır, soylu her şeyin temelini bu duygu içinde aramak gerekir. Gerçeklikle ilgili rolümüzü çok belirgin olarak biliriz; ikincisine gelince, bu konuda nadiren fikir sahibiyizdir. İnsan yerde olsun gökte olsun, yaşadığı dönemde ya da gelecekte olsun, yüce yazgısını aramalıdır, bu yüzden insan, doğru olanın kendine uygun olan olduğunu açıklama kararını zorunlu olarak verinceye kadar, iç dünyasında sonsuz bir belirsizliğe, dış dünyanın kendini sürekli rahatsız eden etkilerine maruz kalır.

Kendini daha ileriye taşımak, daha üstün biriyle kendini eşit görmek, kendini roman figürlerine benzetmek gibi bir gençlik dürtüsü fazlasıyla hoş görülebilir çabalar arasındadır. Bu dürtü oldukça masumdur, tam tersi iddia edilse bile, tamamen zararsızdır. Can sıkıntısından ölürken ya da heyecanlı bir sohbete girişirken imdadımıza koşar.

Her zaman romanların zararlı oldukları vaazı verilmez mi, terbiyeli bir kızın ya da yakışıklı genç bir adamın kendini daha kötü ya da daha iyi birinin yerine koymasının ne zararı olabilir? Olağan yaşam daha mı değerli ya da insan kendisinin her güzel arzusunu reddedecek kadar sıradan gereksinimlerin esiri mi?

Kutsal isimlerin yerine Alman kilisesine giren, çoğu kez de vaftiz törenini yapan papazların kızmasına neden olan romantik edebiyat eserlerinden ya da tarihi romanlardan alınmış isimleri kesinlikle bunun bir uzantısı olarak

görmek gerekir. Çocuğunu kulağa hoş gelen bir isimle, tek neden bu olsa bile, soylu kılmak dürtüsü övgüye değer, hatta gerçek ve kurmaca dünya arasındaki bu bağıntı, o kişinin yaşamı üzerine hoş bir pırıltı yayar. Zevkle Berta adını vereceğimiz güzel bir çocuğa Ursel Blandine[192] adını verirsek, onu üzeceğimizi düşünürüz. Böyle bir isim kültürlü bir insanın, hele hele bir sevgilinin adeta kekelemesine neden olur. Hayallerle süslenip ortaya çıkan her şeyi komik ve itici bulan, soğuk ve tek yönlü dünyaya bu çok görülmez; ama insanlığın düşünen uzmanları bunu kendi değerlerine göre yorumlamayı bilir.

192 *Hanswurst'un Düğünü* adlı oyundaki Hanswurst'un evlenmek istediği zengin kız.

Muzip birinin onları zorladığı bu benzetmenin, Ren Nehri'nin bu güzel kıyısındaki birbirini seven çiftin durumu için çok hoş sonuçları oldu. İnsan aynaya bakarken kendiyle ilgili şeyler düşünmez, ama kendini hisseder ve onaylar. Etik örneklerde de bu böyledir, tıpkı siluet resimlerindeki gibi, insan onların yaşam tarzlarını ve ilgilerini, alışkanlıklarını ve tipik özelliklerini görür ve kardeşçe sevgiyle onlara dokunup sarılmaya çalışır.

Beraber olma alışkanlığımız gittikçe daha da sağlamlaştı; bana bu çevreye aitmişim gibi davranılıyordu. Bu işin nereye varacağı sorulmadan her şey zamana bırakıldı. Her ebeveyn, uzun uzun düşünülüp taşınılmış planların ortaya koyacağından daha iyi bir şey rastlantı eseri gençler adına hayata geçinceye kadar, kızlarını ve oğullarını bir süre kendi hallerine bırakmak zorunda hisseder kendini.

Friederike'nin görüşlerine ve benim dürüstlüğüme güven duyuyorlardı, masum öpücüklerden bile tuhaf bir şekilde kaçınmam nedeniyle, bana güvenebilecekleri yönünde olumlu bir izlenim edinmişlerdi. O zamanlar orada genellikle âdet olduğu gibi, kimse bizi gözetlemiyordu. Bazen küçük, bazen büyük gruplarla yöreyi dolaşmak, yakın yerlerdeki arkadaşlara gitmek bize kalmış bir şeydi. Sesenheim'da bir arada gördüğüm insanları Ren'in her iki yakasında, Hagenau, Fort Louis, Philippsburg, Ortenau gibi farklı yerlerde görüyordum; sıcakkanlı, konuksever ev sahipleri olarak mutfaklarını ve kilerlerini olduğu gibi, bağ ve bahçelerini, hatta tüm yöreyi emrimize sundular. Nehir gezintilerinde sık sık Ren'deki adalara giderdik. Hiç acımadan Ren'in berrak sularının serin sakinlerini tencereye koyar, ızgaraya dizer ya da kızgın yağda kızartırdık, Ren'in korkunç sivrisinekleri birkaç saat sonra her zamanki gibi bizi kaçırmazsa, oradaki sevimli balıkçı

kulübelerinde daha uzun kalabilirdik. Her şeyin yolunda gittiği, bu etkinliğin güzel sonuçlarıyla sevenlerin birbirine ilgisinin gittikçe arttığı en güzel gezintilerden birinden, böyle katlanılması zor bir sıkıntı yüzünden çok erken, beceriksizce tadına varmadan eve döndüğümüzde, iyi kalpli bir papaz olan babasının yanında Tanrı'ya lanetler savurdum ve bu sivrisineklerin beni bile, dünyayı iyi ve bilge bir Tanrı'nın yarattığı fikrinden soğutabileceğini söyledim. Yaşlı ve dini inançları güçlü baba, kendime gelmem için beni ciddi ciddi uyardı ve bu sivrisineklerin ve başka haşerelerin Âdem'le Havva'nın işlediği günahtan sonra oluştuklarını, cennette olsalar, huzur içinde vızıldayacaklarını ve kimseyi sokmayacaklarını anlatmaya çalıştı. O an kendimi sakinleşmiş hissettim: Eğer öfkeli bir insanı güldürebilirseniz, onu yatıştırmanız mümkün olur; günahkâr çifti cennetten kovmak için meleğin alev saçan bir kılıca gereksinimi olmadığını söyledim yine de; bunun Dicle ve Fırat'ın büyük sivrisinekleri sayesinde gerçekleştiğini söylememe müsaade edin dedim. Böylece onun tekrar gülmesini sağlamış oldum; çünkü iyi yürekli adam şakadan anlayan, en azından hoşgörülü biriydi.

Bu güzel topraklarda günün ve mevsimin tadını çıkarmak daha gurur verici, daha heyecanlıydı. Pırıl pırıl gökyüzünün bu berraklığının, verimli toprakların bu ışıltısının, bu ılık akşamların, bu sıcak gecelerin sevgilinin yanında ya da yakınında tadını çıkarmak için insanın kendini yaşadığı ana bırakması yeterliydi. Aylarca gökyüzünün tüm ihtişamıyla parladığı, toprağın şebnemle bol bol yıkandığı çok güzel sabahlar yaşadık; bu gösterinin çok kolay gerçekleştiği izlenimini ortadan kaldırmak için kâh bu, kâh öbür tarafta bulunan uzaktaki dağların üzerinde bulutlar toplanırdı. Berrak gökyüzünü bulanıklaştırmadan günler, hatta haftalar boyu yerlerinden kıpırdamazlardı, geçici sağanaklar da toprağa hayat verir, henüz kurumamışken güneş ışığında yeniden parlayan yeşilliklere ilahi bir ışık saçardı. Gerek çifte gökkuşağı, gerekse koyu gri, neredeyse siyah, yol yol uzanan bir gökyüzü şeridinin iki renkli kenarları o zamana kadar gördüklerimden daha güzel, daha renkli, daha hareketli ama aynı zamanda daha gelip geçiciydi.

Bu manzaralar farkında olmadan uzun zamandır ihtiyaç hissetmediğim şiir yazma hevesimi harekete geçirdi. Bilinen melodilere Friederike için bazı şarkı sözleri[193] yazdım. Bunlardan güzel bir kitapçık oluşabilirdi ama

şu an çok azı elimizde, bunları da şiirlerimin arasında rahatlıkla bulmak mümkün.

193 *Sesenheim Şarkıları* başlığıyla bir araya toplanmıştır. (ç.n.)

Hem sıkıcı akademik çalışmalarım, hem de başka işlerim nedeniyle sık sık kente dönmem gerektiğinden, bu sayede sevgimiz lehine yeni bir yaşantı ortaya çıktı; bu bizi özellikle böyle küçük aşk ilişkilerini çoğunlukla can sıkıcı sonuçlara götürme eğilimindeki nahoş şeylerden korudu. O benden uzaktayken benim için bir şeyler yapıyor, geri döndüğümde hazır olsun diye yeni bir eğlence düşünüyordu; ben de ondan uzaktayken yeni bir armağan, yeni bir buluşla onda heyecan uyandırmaya çalışıyordum. O sırada boyanmış kurdeleler moda olmuştu; ona hemen birkaç tane boyadım ve bu sefer ayrılığımız düşündüğümüzden daha uzun süreceği için kısa bir şiirle beraber ona gönderdim. Babasına yeni ve eksiksiz bir plan çizmek için verdiğim sözü tutmak üzere mimarlıktan anlayan genç biriyle benim yerime planı çizsin diye konuştum. Bu işi yapmak için hem çok istekliydi, hem de bana bir iyilikte bulunmak istiyordu, dahası böyle güzel bir aile tarafından ağırlanma ümidi beslemesiydi. Evin temel planını, dikey ve ara kesitlerini çizdi, avlu ve bahçeyi de unutmadı, kapsamlı ve masraflı bir işi gerçekleştirme olasılığının kolay ve uygulanabilir olduğunu göstermek için buna çok hesaplı bir bütçe de ekledi.

Dostluk çabalarımızın bu belgeleri, çok güzel karşılanmamızı sağladı; iyi kalpli baba kendisine hizmet etmek için çok istekli olduğumuzu görünce, bir arzusunu daha dile getirdi, o da şuydu: Arabası güzeldi ama tek renge boyanmıştı, onun çiçeklerle ve bezeme unsurlarıyla süslenmesini istiyordu. Seve seve yapacağımızı söyledik. En yakın kentlerdeki nalbur ve pahalı dükkânlardan boya, fırça ve gerekli başka şeyler getirtildi. Ama Wakefield’dekine benzer aksilikler eksik olmasın diye, her şeyi büyük bir gayretle boyayıp bitirdiğimizde bir türlü kurumak bilmeyince, verniği yanlış aldığımızı fark ettik: Ne güneş, ne rüzgâr ne de nemli hava fayda etti. Bu arada eski ve harap arabayı kullandılar, bizim de binbir çabayla boyadığımız bezemeleri daha büyük bir emek sarf ederek çıkarmaktan başka çaremiz kalmadı. Bunu yaparken de isteksizliğimizi ikiye katlayan şey, kızların ahşap zemin bozulmasın diye yavaş ve dikkatli olmamızı defalarca vurgulayarak rica etmeleri oldu; ancak ahşap zemin yaptığımız işlemlerden sonra asla ilk parlaklığına kavuşmadı.

Böyle sevimsiz ufak tefek olaylardan bizim neşeli yaşantımız, ancak Doktor Primrose ve onun ailesi kadar etkilendi; çünkü hem biz, hem arkadaşlarımız, hem de komşularımız beklenmedik mutluluklar yaşadık; düğünler, vaftiz törenleri, inşaatların çatısı tamamlandığında yapılan eğlenceler, birinin mirasa konması, birine piyangodan para çıkması gibi şeyleri birbirimize duyuruyor, birlikte kutluyorduk. Herkesin ortak sevinci olan her şeyi paylaşıyor, espri ve sevgiyle bunları çoğaltıyorduk. Ailelerin ve eğlenceli insanların arasında tam da en neşeli zamanlarında bulunuşum ne ilk ne de sondu, böyle zamanların coşkusuna katkım olduğunu söyleyerek kendimle böbürlenebilirim, böyle anların bu yüzden çabuk geçip hemen kaybolduğunu söyleyerek de yakınabilirim.

Fakat aşkımızın tuhaf bir sınavdan daha geçmesi gerekti. Doğru sözcük olmasa bile sınav demekte ısrarlıyım. Dostluk kurduğum köylü ailenin, oldukça saygın, isim yapmış, refah içinde yaşayan, mal mülk sahibi, kentte oturan akrabaları vardı. Onların genç çocukları sık sık Sesenheim’a gelirlerdi. Orta yaşlı anne ve teyzeler evlerinden pek çıkmazlardı; Sesenheim’daki yaşantıyla, kızların her geçen gün artan güzellikleriyle, hatta benim onlar üzerindeki etkimle ilgili o kadar çok şey duyuyorlardı ki, benimle mutlaka tanışmak istiyorlardı, onları birçok kez ziyaret edip, çok iyi ağırlandıktan sonra, onlar da Sesenheim’dakilere dostça bir davet borçlu olduklarını düşünüp hepimizi bir arada görmek istediler.

Bu konu uzun zaman tartışıldı. Annenin ev işlerini bırakması zordu, Olivie uyum sağlayamadığı kent yaşantısına tepkiliydi, Friederike ise kente fazla ilgi duyan biri değildi. Böyle olunca mesele sürüncemede kaldı; benim iki hafta boyunca köye gelmemin olanaksız olduğu anlaşılınca bir karar verildi, çünkü hiç görüşmemektense, istemeyerek de olsa kentte görüşmek daha iyiydi. Şimdiye kadar arkalarında şırıl şırıl akan derelerin, boynu bükük çiçeklerle dolu çayırların ve millerce uzaklıktaki ufkun bulunduğu ortamlarda karşıma çıkan siluetlerini sadece köy ortamında görmeye alıştığım kız arkadaşlarımı bu defa ilk kez kentte, büyük salonlarda görüyordum, ama duvar kâğıtları, aynalar, ayaklı saatler ve porselen bebeklerle küçülen büyük salonlarda.

İnsanın sevdiği kişiye karşı ilgisi o kadar belirleyici ki, bunun yanında çevrenin sözü bile edilmez; yine de insan uygun, doğal ve alışılmış bir çevre arıyor. Her şeyden duyduğum heyecan yüzünden o anda ortaya çıkan

uyumsuzluğun hemen farkına varamadım. Annenin terbiyeli, sakin ve soylu davranışları bu çevreye gayet uygundu, diğer hanımlardan bir farkı yoktu; Olivie ise karaya vurmuş balık misali sabırsızdı. Ne zaman bana bir şey söylemek istese, bana ya bahçeden seslenir ya da kırlarda yanına çağırırdı, burada ise beni pencere kenarına çekip aynı şeyi yapıyordu; bunun uygun bir davranış olmadığını hissettiğinden, mahcup ve beceriksiz bir tavır sergiliyor, ama yine de yapmaktan vazgeçmiyordu. Benim zaten bildiğim yaşantısıyla ilgili herhangi bir şeyi söyleme ihtiyacını duyuyordu: Örneğin Ren Nehri kıyısına, Ren'in karşı yakasına, hatta Türkiye'ye bile gitmek istediğini söylüyordu. Friederike'nin buradaki hali ise oldukça ilginçti. Aslına bakılırsa o da buraya uygun biri değildi, kendisi ortama uyum sağlayacağı yerde, ortamı kendisine göre şekillendirmeye çalışarak, kişiliğini ortaya koyuyordu. Köyde grup içinde nasıl davranıyorsa, burada da aynı şekilde davranıyordu. Her an ortama renk katmayı biliyordu. Kimsenin huzurunu kaçırmadan herkesi canlandırıyor, esasında sadece can sıkıntısından huzuru kaçan insanları bu sayede rahatlatıyordu. Böylelikle o, kentli teyzelerinin arzusunu yerine getirmiş oluyor, onlar da kanepelerinden kalkma zahmetine katlanmadan, köyde oynanan oyunları, yapılan sohbetleri bilmek istiyorlardı. Bu tür şeylerle yeterince zaman geçirildikten sonra, kentli ve Fransız modasına göre giyinmiş yeğenleri özellikle üstün kılan giysilere ve takılara bakılıp, kıskançlık duyulmadan onlara hayranlık beslendi. Bana her zamanki gibi davrandığı için benimle ilgili bir sorun yaşamıyordu. İstek ve arzularını başkalarına değil de bana yönelterek, beni emrinde biri olarak gördüğünü hissettirerek, bana farklı bir üstünlük tanıyormuş gibi davrandı.

Sonraki günler içinde hanımların benim bir şeyler okumamı arzu ettiklerini söylediğinde, bunu yerine getireceğimden emindi. Evin kızları benim okumalarımdan çok bahsetmişler: Zira Sesenheim'da ne zaman isteseler, onlara bir şeyler okuyordum. Hemen hazır duruma geçip, sadece birkaç saat sessizce ve dikkatle beni dinlemelerini rica ettim. Anlaştık ve bir akşam *Hamlet*'i ara vermeden, olabildiğince oyunun ruhuna nüfuz etmeye çalışarak, gençliğin doğasındaki canlı ve coşkulu bir vurguyla okudum. Büyük takdir topladım. Ben okurken, Friederike derin derin nefes almış, yanaklarını gelip geçici bir kızıllık kaplamıştı. Dışardan bakılınca görünen neşe ve sükûnetin altında heyecanlı ve hassas bir yüreğe özgü bu iki belirti

bana yabancı değildi ve beklediğim tek ödüldü. Okumamı sağladığı için kendisine edilen teşekkürleri sevinçle kabul etti ve zarif haline uygun biçimde, sayemde kalbimde yıldız gibi parlamaktan duyduğu gururu saklamadı.

Kente yapılan bu ziyaret uzun sürmeyecekti, ama dönüş yolculuğu bir türlü gerçekleşmiyordu. Hoşça vakit geçirmek için Friederike elinden geleni yapıyor, ben de katkıda bulunmakta kusur etmiyordum; fakat köyde fazlasıyla çeşitli olan eğlenceler kentte kısa sürede tükendi, buna bir de ablanın her geçen gün artan siniri eklenince, ortam oldukça gerildi. Sadece bu iki kız kardeş bulundukları ortamda Almanların yerel kıyafetleri içindeydi. Zaten Friederike'nin aklına başka türlü giyinmek de gelmezdi, giysilerinin her ortama uygun olduğunu düşünür, kendini kimseyle kıyaslamazdı; ama Olivie için seçkin insanların arasında böyle hizmetçi gibi dikkat çekerek dolaşmak hiç katlanılacak bir şey değildi. Köyde başkalarının giydiği kentli giysiler hiç dikkatini çekmez, bu giysilere sahip olmak istemezdi; oysa kente gelince köylü kıyafetlerine katlanamıyordu. Friederike'nin ricası üzerine onu yatıştırmak için kendisine yaptığım tüm nazik iltifatlara rağmen, tamamen farklı bir çevrenin yüzlerce önemsiz ayrıntısı ve kentli kadınların diğer becerileriyle ilgili her şey, birkaç gün boyunca o ihtiraslı kalpte büyük bir huzursuzluk yarattı. Üzücü bir durum yaşanacak diye korktum. Bu durumdan kendisini kurtarmam için ayaklarıma kapanıp, bana yalvardığı anı gözlerimin önüne getirdim. O kendi tarzına uygun davrandığı zamanlar çok iyi biriydi, ama böyle bir zorlama onu hemen huzursuz etti, sonunda da ümitsizliğe kapıldı. Friederike'nin de benimsediği, annesi ve Olivie'nin dilediği şeyi hızlandırmanın bir yolunu aradım. Kız kardeşinin tersine ona iltifat etmekten geri durmadım. Onu olduğu gibi, bu çevrede bile ağaç dalına konmuş kuş misali özgür görmenin beni ne kadar mutlu ettiğini ona söyledim. Ben yanında olunca hiçbir yere gitmek istemediğini söyleyecek kadar nazikti.

Sonunda yola çıktıklarını görmek içimi rahatlattı: Friederike ve Oivie'in arasında duygusal olarak bir gelgit yaşamıştım. Ne biri kadar gergin ne de diğeri kadar huzurluydum.

Strasbourg'a gelmiş olmamın nedeni doktora yapmak olduğundan, elbette bu kadar önemli bir işi önemsiz gibi görmek benim yaşamımda olağan

değildi. Sınav yüzünden beliren endişemi çok kolay bir şekilde atlatmıştım ama tezi de düşünmem gerekiyordu, çünkü Frankfurt'tan ayrılırken bir tez yazacağıma dair babama söz vermiştim, ayrıca ben de buna kesin kararlıydım. Bazı şeyleri ya da çok şeyi yapabilen kişilerin her şeyi yapabileceğini sanması hatadır, gerçi gençler bir şey olma yolunda kendilerini böyle hissetmeliler. Hukuk bilimi ve hukukla ilgili her şey hakkında genel bir bakış açısına sahiptim, bazı hukuk konularıyla da oldukça ilgiliydim, değerli Leyser'i kendime örnek aldığımdan, biraz da sağduyumun yardımıyla bu işi rahatlıkla başaracağıma inanıyordum. Hukuk biliminde büyük bir değişim yaşanıyordu, yargının adil olması isteniyordu, tüm geleneklerin her geçen gün tehlike altında olduğu gözleniyordu, özellikle ağır ceza konuları büyük bir değişimle karşı karşıyaydı. Bana gelince, o zamana kadar edindiğim hukukla ilgili genel bilgilerimde birçok eksiğim olduğunu hissediyordum; asıl bilgiden yoksun olduğumu, bu konulara karşı içten gelen bir ilgimin olmadığını biliyordum. Dışardan bir teşvik de yoktu, hatta tamamıyla farklı bir fakültenin cazibesine kapılmış durumdaydım. Üstelik bir konuya ilgi duymam için, o konunun bana bir şeyler kazandırması, bana verimli gelmesi, yelpazemi genişleten bir şeylerin dikkatimi çekmesi gerekiyordu. Böylece kendim için bazı konular saptamış, bu konularla ilgili kaynakları toplamıştım; bunları önüme alıp, öne süreceğim tezi, her konunun sırasını belirleyen şemayı bir kez daha düşünüp taşındım, bir süre bu şekilde çalıştım; ancak ilerleyemediğimi, özel bir konuyu işlemek için, sürekliliğini koruyan özel bir çalışmanın gerekli olduğunu, hatta insanın konunun bütünüyle uzmanı olmadan, hiç değilse kalfası olursa özel bir konuyu başarıyla tamamlayabileceğini anlayacak kadar akıllıydım.

Sıkıntılarımı anlattığım arkadaşlarım bana güldüler, çünkü hukukla ilgili tezler uzun bir bilimsel makaleye göre daha kolay savunulurmuş, üstelik bu Strasbourg'da yapılmayan bir şey değilmiş.[194] Böyle bir çıkış yolu bana çok uygun geldi, ama bu konuyla ilgili mektup yazdığım babam, şayet istersem ve gerekli zamanı ayırırsam, doğru düzgün bir tezi gayet iyi yazabileceğim düşüncesini taşıyordu. Böyle olunca genel bir konu bulmak, bildiğim bir şeyi seçmek zorunda kaldım. Kilise tarihini dünya tarihinden daha iyi biliyordum, kilisenin veya herkesçe benimsenmiş kilise ayininin iki tarafla çatışma halinde olması ve her zaman da olmaya devam etmesi beni eskiden

beri çok ilgilendiren bir konuydu. Çünkü kilise, üstün gelmek istediği devletle sonu gelmeyen bir kavga içindeydi, diğer yandan herkesi kendi etrafında toplamak isteyen gruplarla kavgalıydı. Devlet kendi açısından kiliseye üstünlük tanımak istemiyordu, gruplar da kilisenin baskı yapma hakkına başkaldırıyordu. Devletin istediği her şey halkın genel amaçlarına yönelikti, grupların istekleri ise evle, kendi iç dünyaları ve konforlarıyla ilgiliydi. Ben çocukluğumdan beri kilise mensuplarının bazen kendi üstleriyle, bazen de halkla bozuştuğu böyle tahriklerin tanığı olmuştum. Bu yüzden, o zamanki genç aklımla şu konuda karar kıldım: Yasa koyucu olarak devletin bir diyaneti belirleme hakkı vardır, ruhban sınıfı buna göre eğitim vermeli ve davranış sergilemelidir, diğer insanların ise dış dünya ve kamu yaşamı açısından buna göre kendilerini bir düzene sokmaları gerekir; bunun dışında herkes ne düşünür, ne hisseder veya planlar mesele olmamalıdır. Tüm çatışmaların bu sayede bir anda ortadan kalkacağına inanıyordum. Bu yüzden tez olarak bu konunun ilk yarısını seçtim. Şöyle: Yasa koyucu belli bir diyaneti sadece belirleme yetkisine sahip olmakla kalmayıp, aynı zamanda bundan sorumludur, ne ruhaniler, ne de diğer insanlar bundan muaf olabilir. Tüm kamu dinlerinin ordu komutanları, krallar ve iktidar sahibi adamlar tarafından yayıldığını, hatta Hıristiyanlık için de aynı şeyin söz konusu olduğunu göstererek, bu konuyu kısmen tarihsel, kısmen kendi vardığım sonuçlara dayanarak işledim. En yakın örnek de Protestanlıktı. Sırf babamı mutlu edeyim diye yazdığım, geçerli not almaktan başka bir şey düşünmediğim ve beklemediğim bu çalışmada konuyu cesurca ele almıştım. Behrisch’ten sonra bana ait bir şeyi basılı halde görmeye karşı üstesinden gelemediğim bir nefret duyuyordum; Herder’le olan yakınlığım bana yetersizliğimi fazlasıyla göstermiş, hatta bu yüzden kendime karşı belli bir güvensizlik duygusu da uyanmıştı.

194 Doktora öğrencileri kitap halinde basılmış bir tez çalışması yerine Latince *Positiones juris* denen yola başvurabiliyorlardı. Bunun için ileriye sürdükleri tezleri bir kâğıda bastırarak, bunların savunmasını üstleniyorlardı. Savunmada münazara benzeri bir sunumla, karşılarında karşı tezi savunan biriyle fakülte jürisinin karşısına çıkıyorlardı. (ç.n.)

Bu tez konusunu tamamen kendim bulduğum, Latinceyi akıcı bir şekilde konuşup yazdığım için, kendimi bilimsel çalışmaya verdiğim zamanları çok huzurlu geçiriyordum. Hiç değilse bu çalışmamın bir sebebi vardı; anlatım ve ifade yeteneği bakımından iyi sayılırdı, her şey konu etrafında toparlanmıştı. Çalışmamın sonuna gelince, hemen iyi Latince bilen biriyle

onu baştan sona okudum, o kişi üslubuma bütünüyle müdahale edemese bile, dikkat çeken hataların tümünü kolaylıkla yok etti ve ortaya herkese gösterebileceğim bir çalışma çıktı. Temize çekilmiş bir kopyayı hemen babama gönderdim, gerçi o daha önce kararlaştırdığımız konulardan birinin işlenmemiş olmasından hoşlanmadı, ama tümüyle Protestan ruhu taşıyan biri olarak çalışmada gösterilen cesaretten çok memnun kaldı. Tezimdeki gariplikler göz yumdu, gösterdiğim çabayı takdir etti, bu küçük kitap tanıtılırsa, iyi bir etki uyandıracağı ümidini taşıdığını söyledi.

Tezimi böylece fakülteye verdim, şansımdan oradakiler bana karşı anlayışlı ve nazik davrandılar. Hayat dolu ve zeki biri olan dekan, önce tezle ilgili takdir dolu sözler etti, sonra tezin aklını karıştıran yönlerine değindi, yavaş yavaş bu tür şeylerin tehlikeli olduğuna değinip, bu çalışmanın akademik bir doktora tezi olarak basılmasını uygun bulmadığını söyleyerek sözlerini bağladı. Ona göre aday, genç ve düşünen bir adam olarak gelecekte çok iyi şeyler yapacağını fakülteye göstermişti, fakültenin de konuyu sürüncemede bırakmak istemeyeceğini, memnuniyetle ileriye süreceğim tezleri savunmama izin vereceğini düşünüyordu. Bilimsel çalışmamı sonradan yazdığım haliyle ya da genişleterek, Latince veya bir başka dilde yayımlayabileceğimi, hem sivil biri, hem bir Protestan olarak bunu her yerde rahatlıkla yapabileceğimi, o zaman alacağım övgülerin daha eksiksiz olacağını, beni daha mutlu edeceğini ekledi. İçimi ne kadar rahatlattığını bu iyi adama söylememek için kendimi zor tuttum, onun olumsuz bulduğu şeyler yüzünden ben üzülmeyeyim ve öfkelenmeyeyim diye öne sürdüğü her yeni gerekçede içim daha da rahatladı, belirttiği sebeplere tamamen içimden geldiği gibi hiçbir şekilde karşı çıkmadım ve en sonunda kendisine sözlerini çok aydınlatıcı bulduğumu, tavsiyelerine uyup, yönlendirdiği şekilde davranacağımı söyledim. Tekrar beni savunmaya hazırlayan kişiyle bir araya geldim. İleri sürdüğüm tezler[195] seçilip basıldı, savunma yemek yediğim arkadaşların muhalefeti arasında büyük bir neşe içinde, hatta konuyu fazla ciddiye almadan geçip gitti; eskiden kanun kitaplarını okumuş olmam çok işime yaradı, artık iyi eğitim almış biri olarak değerlendirilebilirdim. Kutlamamız, gelenek olan zengin bir ziyafetle sona erdi.

195 Goethe’nin ileri sürdüğü 56 tez *Positiones juris* başlığı ile üniversite matbaasında basılmıştı. (ç.n.)

Bu arada babam küçük yapıtımın her zaman yapıldığı gibi basılmamış olmasına çok üzüldü, çünkü Frankfurt'a döndükten sonra bunun benim için gurur kaynağı olacağını düşünüyordu. Bu yüzden onu yayımlanmış görmek istiyordu; fakat ona bu çalışmanın henüz bir taslak olduğunu, ilerde genişletilmesi gerektiğini söyledim. Bu amaçla elyazmamı özenle sakladı, yıllar sonra bu elyazmasının hâlâ onun kâğıtları arasında olduğunu görecektim.

6 Ağustos 1771 tarihinde doktora sınavımı verdim; ertesi gün Schöpflin yetmiş beş yaşında öldü. Yakından tanımasam da, üzerimde önemli bir etkisi olmuştu: Çünkü önemli çağdaş adamlar büyük yıldızlara benzerler, ufukta kaldıkları sürece veya gözden kaybolmadıkları sürece, bu tarz mükemmellikleri kavrama yetisine sahipsek, onları izler, güçlenir ve bilgileniriz. Cömert doğa Schöpflin'e avantajlı bir dış görünüm bahşetmişti, zayıf bir fiziğe sahipti, sıcak bir ifadesi vardı, sohbet seven biriydi, her şeyiyle hoş bir varlıktı. İçsel yetenekler konusunda da doğa sevgili kuluna hasis davranmamıştı; onun şansı, büyük bir çaba göstermeden hem doğuştan, hem de zaman içinde gelişmiş olumlu özelliklere sahip olmasıydı. Yaşama duydukları ilgiyi tarihsel bilgiye bağlamayı bilen, geçmişle bugünü uzlaştırma eğilimindeki mutlu insanlardandı. Baden'de doğmuş, Basel ve Strasbourg'da yetişmişti, geniş ve güzel bir yerde bulunan memleketi, yeryüzü cenneti Ren vadisindeydi aslında. Tarihsel değeri olan antik nesnelerle ilgiliydi, isabetli hayal gücü sayesinde onları kavrar ve çok kolaylıkla aklında tutardı. Hem öğrenme, hem de öğretme arzusu fazla olduğundan, gerek akademik kariyerinde gerekse özel yaşamında aynı şekilde başarılıydı. Bir şekilde ara vermeden kısa sürede kendini göstermiş ve sivrilmişti; edebiyat dünyasında olduğu kadar toplum hayatında da kolaylıkla geniş çevrelere adını duyurmuştu: Çünkü çok geniş bir tarih bilgisi vardı ve mütevazı tavrı her yerde kendini belli ederdi. Almanya, Hollanda, Fransa ve İtalya'da seyahatler yapmıştı, dönemin tüm profesörleriyle temas halindeydi, prenslerle vakit geçirirdi, ancak onun renkli sohbetleri yüzünden davet yemekleri veya huzura kabul süreleri uzarsa, saray erkânının canı sıkılırdı. Devlet adamlarının bile güvenini kazanmış, onlar için çok esaslı sonuçlar ortaya koyan çalışmalar yapmış, her yerde yeteneklerini kullanacak alanlar bulmuştu. Birçok yerde onu tutmak istemişlerdi; ancak o Fransız sarayına bağlılığını korumuştu.

Almanlara özgü istikrarlı dürüstlüğü orada takdir edilmiş, hatta ona karşı gizli bir düşmanlık besleyen kudretli başkan Klinglin'e karşı bile korunmuştu. Doğuştan sosyal ve sohbet sever birisi olarak hem bilim, hem politika, hem de özel çevrelerde tanınmıştı, bu kadar zamanı nereden bulduğu merak konusuydu, hayatı boyunca kadınlardan nefret ettiğinden haberimiz yoktu, bu sayede kadınsever erkeklerin kadınlar için seve seve harcadıkları saatler ve günler kendisine kalmıştı.

Ayrıca yazar yönüyle onu sıradan insanlar, hatip yönüyle de kitle tanımıştı. Geçmişi yeniden bugüne taşıyarak, ölüp gitmiş insanları canlandırarak, yontulmuş ve şekillendirilmiş taşlara tekrar hayat vererek, silinmiş veya kırılmış yazıtları bir kere daha okuyucunun gözleri önüne serip, düşünce dünyasına sokarak oluşturduğu başyapıtı *Alsatia illustrata*[196] yaşamın bir parçasıydı. Onun aktif yaşamı Alsace'ı ve çevresini bu şekilde zenginleştirmişti; Baden ve Pfalz'ta ölünceye kadar kesintisiz bir otorite sahibi olmuştu; Mannheim'da Bilim Akademisi'ni kurmuş ve ölünceye kadar bu akademinin başkanı olarak kalmıştı.

196 Elsace yöresinin Kelt, Roma ve Germen tarihi ile ilgili iki ciltlik yapıt. (ç.n.)

Meşalelerle şarkı söylediğimiz bir gece dışında bu mükemmel adamın hiç yakınında olmadım. Eski vakıf binasının ıhlamur ağaçlarıyla kubbe gibi örtülü avlusunu katranlı meşalelerimizle aydınlatmak isterken dumanla doldurduk. Müziğin gürültüsü kesildikten sonra o aşağıya indi ve aramıza katıldı, tam ona göre bir ortamdı. Zayıf, yakışıklı ve neşeli ihtiyar, rahat ve özgür tavırlarıyla olgun bir halde karşımıza geçmişti, baskı ve tutuculuktan iz taşımayan, bize değer verdiğini belirten, ayrıntılarıyla düşünülmüş bir konuşmayı bir babaya özgü sevgi dolu ifadeler kullanarak yaptı, o kadar ki, bize resmi olarak sık sık hitap etmeye alışkın olduğu krallar ve prensler gibi davranınca, kendimizi önemli hissettik. Memnuniyetimizi çok gürültülü bir şekilde ifade edip, tekrar tekrar borazanlar, davullar çalıp, değerli, ümit dolu üniversiteliler olarak içimiz sevinç dolu halde evlerimize dağıldık.

Öğrencisi olup onu üniversiteden tanıyan Koch ve Oberlin benimle yakınlığı olan kişilerdi. Antik buluntulara karşı tutkulu bir merakım vardı. Onun Alsace ile ilgili kapsamlı eserindeki nesneleri zengin örneklerle barındıran müzeyi defalarca görmemi sağladılar. İşte bu kitabı ben ancak antik eserleri yerinde görüp daha yakından tanıdığım o seyahatten sonra edindim, sonra tamamen donanımlı halde, yaptığım kısa ya da uzun

gezilerde Ren vadisini Roma toprakları olarak gözümün önüne getirebildim ve geçmişi canlandıran birçok düşü uyanıkken gördüm.

Oberlin ortaçağ anıtlarına dikkatimi çekip, o zamandan kalma diğer harabeleri, kalıntıları, mühürleri ve belgeleri bana tanıttığı, hatta Minnesinger ve Heldendichter'lere[197] karşı bende ilgi uyandırmaya çalıştığı sırada, ben zaten bu konularla ilgileniyordum. Hem bu dürüst adama, hem de Bay Koch'a çok şey borçluydum; şayet onların istekleri ve arzuları gerçekleşmiş olsaydı, yüzüme gülen şans nedeniyle onlara teşekkür borcum olacaktı. Fakat olaylar şu şekilde gelişti.

197 Minnesinger: 12. ve 13. yüzyılda Almanya'da yaşamış aşk şairleri ve müzikçilerine verilen ad. Heldendichter: Germen kahramanlarının yaşamlarını konu alan kısa ve duygulu şarkıların şairleri. (ç.n.)

Yaşamı boyunca üst düzey anayasa hukukçusu olan, bu ve buna benzer bilimsel çalışmaların saraylarda ve bakanlar kurulunda yetenekli bir insana büyük nüfuz kazandırmaya uygun olduğunu gayet iyi bilen Schöpflin, medeni hukukçuların durumuna karşı yenilmez, hatta pek de adil olmayan bir nefret duyuyordu, bu görüşünü çevresindekilere de aşılamıştı. Yukarıda adı geçen ve Salzmann'ın arkadaşı olan bu iki adamın dikkatleri hoş bir şekilde üzerimdeydi. Gördüğüm şeyleri heyecanla ele alışımı, bunların olumlu yanlarını vurgulayıp, bunlara özel bir ilgi sunmayı bildiğim ifade tarzımı benden daha çok takdir ediyorlardı. Medeni hukuka olan az, hatta yetersiz diyebileceğim ilgimin onlar da farkındaydı, kolayca yönlendirilebileceğimi bilecek kadar beni tanıyorlardı; akademik yaşama duyduğum heves de herkesçe biliniyordu, bu yüzden onlar beni tarih, anayasa hukuku, hitabet sanatı konusunda önce sözleşmeli, sonra kadrolu olarak kazanmayı düşündüler. Strasbourg bu bakımdan çok olanak sunan bir yerdi. Versailles'daki Alman kançılaryasında çalışma ümidi, yaptıkları benim için elbette ulaşılmaz görünen Schöpflin örneği, belki taklit olsun diye değil, ama izinden gitmek için özendirici olabilirdi, belki bu sayede onunla övünecek kişi için verimli, onu kullanmayı düşünen için faydalı olabilecek benzer bir yeteneğin yetişmesini sağlayabilirdi. Benim bu hamilerim ve onlarla birlikte Salzmann, belleğime, yeteneğime, yabancı dil öğrenme kapasiteme büyük değer veriyorlardı ve böylece genellikle amaçlarını ve önerilerini bende gerekçelendirmeye çalışıyorlardı.

Bütün bunlardan nasıl olup da ortaya bir şey çıkmadığını, nasıl olup da yeniden Fransız tarafından Alman tarafına geçtiğimi burada anlatmayı

düşünüyorum. Ama izin verirseniz, önce konuya giriş mahiyetinde şimdiye kadar yaptığım gibi genel görüşlerime yer vereyim.

Bireyin gelişimini saf, sakin ve kesintisiz olarak anlatmayı başaran az sayıda biyografi vardır. Yaşamımız, içinde yaşadığımız evren gibi, kavranamaz biçimde özgürlük ve zorunluluğun bileşiminden oluşur. İstencimiz, şartlar ne olursa olsun yapacağımız şeyin habercisidir. Fakat bu şartlar kendine özgü biçimde bizi ele geçirir. “Ne” bizim içimizde, “nasıl” da nadiren elimizdedir, “niçin”i ise sormak gerek, bu yüzden haklı olarak dikkatimiz “bu yüzden”e çevrilir.

Fransız dilini çocukluğumdan beri severdim; ben onu maceralı yaşamın içinde, maceralı yaşamı da onun sayesinde öğrendim. Fransızca gramer öğrenmedim, Fransızca ders de almadım, ikinci bir anadil gibi Fransızların olduğu ortamlarda pratik yolla bu dili kendime mal ettim. Şimdi istediğim şeyse, bu dili kolayca konuşmaktı, bu yüzden Strasbourg’u üniversiteye devam etmek için diğer üniversitelere yeğlemiştim; ama ne yazık ki orada beklentilerim boşa çıktı, Fransız dili ve gelenekleriyle haşir neşir olacağım yerde, onlardan iyice uzaklaştım.

Genellikle görgülü davranış sergileme konusunda özenli olan Fransızlar, dillerini konuşmaya başlayan yabancılara karşı hoşgörülüler, hiç kimseyi yaptığı hata yüzünden alaya almazlar, olsa olsa hatalarını lafı dolaştırmadan söylerler. Ancak dillerinde hata yapılmasına hiç tahammülleri olmadığından, söylemiş olduğunuz bir şeyi başka bir ifadeyle tekrarlayıp bir bakıma kibarca vurgulayarak, kullanmanız gereken asıl sözcüğü de o arada kullanarak, zeki ve dikkatli yabancıyı doğru ve uygun ifade biçimine yönlendirme eğilimindedirler.

Kendinizi bir öğrenci yerine koyacak kadar, kendinize yabancılaşacak kadar ciddi olsanız bile, ne kadar çok şey öğrenirseniz öğrenin, ne kadar teşvik görürseniz görün, kendinizi yine de bir ölçüde aşağılanmış hissediyorsunuz, doğal olarak konuşurken gereğinden fazla sözünüz kesiliyor, hatta dikkatiniz dağılıyorsa, sonunda sabrınız tükeniyor, konuşmaktan vazgeçiyorsunuz. Bu herkesten çok benim başıma geliyordu, çünkü hep ilginç şeyler söylediğimi düşünüyor, bunun karşılığında da önemli şeyler dinlemek istiyordum, ikide bir doğru ifadeye yönlendirilmek değildi derdim; bu benim sıkça karşılaştığım bir durumdu, çünkü Fransızcam başka herhangi bir yabancınınkinden çok daha renkliydi. Ben

Fransızca deyim ve vurguları hizmetkârlardan, uşaklardan, nöbetçi askerlerden, hem genç hem yaşlı oyunculardan, tiyatro meraklılarından, köylülerden ve kahramanlardan öğrenmiştim; Fransızların kiliselerine gitmekten ve reformcu ruhanileri dinlemekten çok hoşlandığımdan, bu Babil lehçesine tuhaf bir unsur daha eklenmişti, zaten pazar günleri Bockenheim'a gitmem bana bu konuda hem bir zemin hazırladı, hem de bir olanak sağladı. Fakat bu kadarı da yetmedi: Çünkü gençlik yıllarımda 16. yüzyıl Alman yazarlarına gittikçe daha çok yönlendirilirken, kısa bir zaman sonra o harika dönemin Fransız yazarlarını da bu ilgiye dahil ettim. Montaigne,
Amyot, Rabelais, Marot benim arkadaşlarımdı ve içimde onlara karşı ilgi ve hayranlık uyandı. Tüm bu farklı elementler konuşmalarımda öyle karmaşık bir halde hareket etmeye başladı ki, söylemek istediklerim bu garip ifade tarzım yüzünden dinleyici açısından genellikle anlaşılmaz oldu, hatta kültürlü bir Fransızın artık yanlışlarımı kibarca düzeltmek yerine, doğrudan eleştirerek bana ders vermesi gerekti. Leipzig'de düşmüş olduğum duruma burada da düştüm, fakat bu kez başka bölgelerde olduğu gibi memleketimin şivesiyle konuşma hakkına sahip olduğumu söyleyerek işin içinden çıkamazdım, çünkü burada görgü kurallarına uymam gerekiyordu.

Kötü niyetli biri, Fransızca konuşan bir yabancının tüm çabalarının her zaman sonuçsuz kalacağını fısıldamamış olsaydı, belki durumu kabullenecektik: Çünkü deneyimli bir kulak, Fransız maskesi altındaki Almanı, İtalyanı, İngilizi gayet kolay ayırt edebilir; hoş görülürsünüz, ama asla yalnızca dilden haz duyanların mabedine kabul edilmezsiniz.

Bu konuda çok az istisna olduğu söyleniyordu. Von Grimm adında bir adamdan söz ediyorlardı, ama Schöpflin bile zirveyi yakalamış değildi. Mükemmel Fransızca konuşmanın gerekli olduğunu erken yaşlarda anlamış olmalıydı; herkesle konuşma merakını onaylıyorlardı, özellikle önemli ve soylu kişilerle sohbet etmesi, hatta yaşadığı ülkenin dilini benimsemesi, elinden geldiğince kendini bir Fransız cemiyet adamı ve hatibi olarak yetiştirmeye çalışması takdir ediliyordu. Onun kendi anadilini yadsıyıp, yabancı bir dil için çaba göstermesine yardımcı olan şey acaba neydi? Böyle biri kimseyi memnun edemez. Toplum içinde kendini beğenmiş biri olarak görülür: Özgüven ve kendini beğenmişlik duygusu olmadan, başkalarına bir şeyler anlatılmaz, anlatılamaz! Ayrıca dünyayı iyi tanıyan

seçkin dil uzmanları, onun yaptığının aslında bilimsel araştırma ya da tartışma olduğunu söylüyorlardı, sohbet değil. Bunlardan ilki Almanların kalıtsal ve en büyük kusurudur, ikincisi ise Fransızların herkesçe bilinen en önemli erdemidir. Topluluk önünde konuşan biri olarak onun daha başarılı olduğu söylenemezdi. Kral veya prensler için hazırladığı, üzerine çok düşünülmüş bir konuşmayı bastıracak olsa, Protestan olduğu için ona dikkat kesilen Cizvitler, Fransızcaya ters düşen ifadelerini yüzüne vurmaktan çekinmezlerdi.

Bununla teselli bulup, gençler olarak yaşlılara zor gelen şeylere katlanmamız gerekirken, yine de bu kılı kırk yaran titizlik canımızı sıkıyordu; bu çarpıcı örnek hem kendimize güvenimizi azaltıyor, hem de her şeyi görünür kılan çevre şartlarına fazla bel bağlamamız yüzünden, Fransızlara bu konuda yeterince iş çıkarmanın boşuna bir çaba olduğu düşüncesini uyandırıyordu. Bu nedenle Fransız diline tamamen arkamızı dönüp, şimdiye kadar olduğundan daha fazla istek ve ciddiyetle kendimizi anadilimize adamaya karar verdik.

Bununla ilgili olarak yaşantımızda bazı fırsatlar yakaladık, destek de gördük. Alsace Fransa’ya bağlanalı, eski anayasaya, geleneklere, dile ve giyim tarzına sevgi dolu bağlılık silinmesin diye ne yaşlılar ne de gençler için henüz uzun bir zaman geçmişti. Direnen kişi bu uğurda zorunlu olarak varlığının yarısını kaybetmişse, diğer yarısından da gönüllü olarak vazgeçmesi alçaklık sayılır. Bu sebeple geçmiş güzel zamanın kendisine hatırlattığı ve zengin bir dönemin geri dönme ümidini besleyebilen her şeye sıkıca sarılır. Birçok Strasbourglu birbirinden ayrı, fakat fikren birbirine bağlı küçük gruplar oluşturdu. Bu gruplar, Fransız egemenliği altında ülkenin değerli topraklarına sahip olan Alman prenslerinin çok sayıda yurttaşı tarafından gittikçe büyütülüp bir araya getirildi: Çünkü babalar ve oğullar üniversite eğitimi veya iş nedeniyle kısa ya da uzun süreler için Strasbourg’da kalıyorlardı.

Yemeklerde neredeyse Almancadan başka dil konuşulmazdı. Salzmann büyük bir kolaylık ve zarafetle Fransızca konuşurdu, ama yaptıkları ve yapacaklarında kuşku götürmez tipik bir Almandı; Lerse Alman genci olarak örnek diye gösterilebilirdi; Meyer von Lindau iyi Fransızca konuşayım diye kendini sıkmaktansa, mükemmel Almanca konuşmayı yeğlerdi, diğerlerinin arasında Fransız dili ve geleneklerine ilgi duyanlar

ise, bizimle beraber oldukları zamanlar çoğunluğun tercihine uyum sağlarlardı.

Dil konusundan devlet işlerine geçtik. Gerçi Alman anayasasıyla ilgili söyleyecek çok güzel şeyler yoktu; yasal anlamda anayasada birçok boşluğun söz konusu olduğunu itiraf ediyorduk, ancak birçok yasa dışı yolsuzlukla bocalıyor, yönetim enerjisini sadece yanlış yerde ortaya koyuyor, olayların tamamen değişmesinin olanak dışı olduğunun halka söylenmesine göz yummak zorunda kalıyor diye, anayasamızı o zamanki Fransız anayasasından üstün görüyorduk.

Oysa kuzeye baktığımızda Almanya'nın, Avrupa'nın, hatta dünyanın etrafında dönüyor gibi göründüğü Friedrich kutup yıldızı gibi parlıyordu. Fransız ordusunda Prusya taliminin hatta Prusya ordu düzeninin uygulamaya koyulmasıyla, onun ağırlığı kendini her şeyde çok güçlü bir biçimde gösterdi. Ayrıca biz onun yabancı bir dile gösterdiği düşkünlüğü hoş görüyorduk, çünkü Fransız şairleri, filozofları ve edebiyatçılarının onun canını sıkmayı sürdürmelerinden ve onun istenmeyen konuk diye görülmesi, ona buna göre davranılması gerektiğini sürekli tekrarlamalarından memnunduk.

Fransızlardan soğumamızın en önemli nedeni, Fransız kültürünü benimsemeye çalışan kral gibi Almanların da genellikle zevksiz olduklarını sürekli tekrarlayarak ortaya attıkları iddia idi. Nakarat gibi her yoruma eklenen bu sözü duymazlıktan gelerek sakinleşmeye çalıştık; Ménage'ın, Fransız yazarlarında her şey var, zevk hariç, sözü bize söylendiğinde, bu yeterli bir rahatlama sağlamıyordu; çağdaş yazarların hepsinin zevkten yoksun olduğu, Voltaire'in bile bu aşırı eleştiriden muaf olamayacağı, o sıralardaki Paris yaşantısıyla ilgili konular arasındaydı. Biz eskiden beri yüzümüzü defalarca doğaya döndüğümüzden, bu nedenle gerçek ve içten duygudan, bunu sağlam ve güçlü bir şekilde ifade etmekten başka bir şeye önem vermiyorduk.

Dostluk, sevgi, kardeşlik,
Kendiliğinden oluşmaz mı?

Bu bizim üniversiteli küçük grubumuzdaki üyelerin hem birbirini tanıdığı, hem de güç kazandığı parola ve slogan oldu. Bu ilke toplu olarak yaptığımız tüm eğlencelerin esasını oluşturdu ve bazı akşamlar bu âlemlerde Almanlığı herkesçe bilinen Kuzen Michel[198] bizi görmeye gelmeyi ihmal etmedi.

198 Almanlığı temsil eden Safdil Michel. (ç.n.)

Şimdiye kadar anlatılanlarda sadece dış dünyayla ilgili olaylar ve kişisel tuhaflıklar bulunmak istenirse, Fransız edebiyatı, çaba içindeki delikanlıya çekici olmaktan ziyade itici gelen, kendine özgü bazı özelliklere sahipti. Fransız edebiyatı çok eskiye dayanan bir edebiyattı, her iki özellik nedeniyle hayatın tadını çıkarmak isteyen ve her yanda özgürlük arayan gençler için eğlendirici olmaktan uzaktı.

16. yüzyıldan beri Fransız edebiyatının gelişimi hiçbir zaman tam olarak kesintiye uğramamıştı, hatta içerdeki politik ve dini huzursuzluklar kadar dışarıdaki savaşlar da edebiyatın ilerlemesini hızlandırıyordu; fakat yüzyıl öncesinde, genellikle böyle olduğu iddia ediliyordu, en zengin çağını yaşamıştı. Olumlu şartlar nedeniyle kısa zamanda o kadar çok sayıda eser yazılmış ki, 18. yüzyılın en büyük yetenekleri mütevazı bir şekilde eksik kalanlarla ilgilenmek zorunda kalmışlar.

Aradan geçen zamanda bazı eserlerin modası geçti, öncelikli olarak da komedya, mükemmelliğinden biraz kaybedecek olsa da yeni ilgi alanları, yaşam ve geleneklerle uyumlu hale gelmesi için zaman zaman yenilenmesi gerekti. Tragedyalar tiyatroda oldukça geri plana düştü, o sıralar Voltaire eline geçen önemli fırsatları Corneille'in eserlerini basmak için değerlendirdi, çoğunluğun görüşüne göre amacı, seviyesini yakalayamadığı öncelinin ne kadar yetersiz olduğunu göstermekti.

İşte yaşadığı dönemin mucizesi Voltaire'in bile, neredeyse yüzyıl boyunca renklendirip hâkimiyet kurduğu edebiyat gibi modası geçti. Ondan başka genç yaşta az ya da çok kitap yazan birçok edebiyatçı varlığını hissettirdi, yoksulluk içinde yaşadı ve zaman içinde silinip gitti. Sosyetenin yazarlar üzerindeki etkisi gittikçe arttı: Çünkü soylu, statü sahibi, varlıklı kişilerden oluşan yüksek tabaka, sohbetlerine ana konu olarak edebiyatı seçti, edebiyat bu sayede tamamen sosyetenin malı oldu ve seçkinleşti. Statü sahibi insanlar ve edebiyatçılar bir yandan birbirlerini eğitiyor, diğer yandan da birbirlerini olumsuz etkiliyorlardı: Soylu olan her şey aslında olumsuzdur,

Fransız eleştirisi de olumsuzlaştı, reddedici, küçümseyici oldu ve kötü sözler sarf eder hale geldi. Üst sınıf yazarlara karşı bu tarz ifadeler kullandı, daha alt sınıftan gelen yazarlar da birbirlerine karşı, hatta hamilerine karşı bile böyle davrandılar. Etkileyemedikleri seyirciyi şaşırtarak, ona karşı alçakgönüllü davranarak kazanmaya çalıştılar; kilise ve devleti içten içe sarsan şeyler dışında, edebiyat dünyasında da benzer bir huzursuzluk baş gösterdi, halkın küçümsemesi karşısında oluşan fırtınadan etkilenmemek için Voltaire bile çalışma gücüne ve sahip olduğu üstünlüğe çok ihtiyaç duydu. Zaten herkes ona inatçı ihtiyar çocuk diyordu; yorulmaksızın sürdürdüğü çabalar, güçten düşmüş bir ihtiyarın değersiz çalışmaları olarak görülüyordu; tüm yaşamı boyunca ısrarla üzerinde durduğu ve zamanını onları yaymak için harcadığı ilkelere artık değer verilmiyor, saygı gösterilmiyordu; inançlı olduğunu itiraf ederek tüm ateist olgularla bağını koparmaya başlayınca Tanrı'sı bile ona çok görüldü; böylece çok genç rakibi gibi zamanı kavramak, yeni fırsatlar kollamak, dostlarına fazlasıyla iyilik, düşmanlarına fazlasıyla kötülük yapmak ve gerçeğe tutkuyla bağlı bir çaba görüntüsünün altında samimiyetsiz ve sahte bir davranış sergilemek zorunda kaldı. Başlangıcına göre daha istikrarsız olacaksa, bu kadar uzun bir ömür sürmeye değer mi? Böyle bir durumun katlanılmaz olduğu onun büyük zekâsından ve hassas duyarlılığından kaçmadı; ara sıra nefes almak için kaçamak yapıyordu, ruh haline göre dizginleri bırakıyor, birkaç hamle yapınca sevinçten çıldırıyor, o zaman da çoğunlukla dost ve düşmanları ona karşı küskün bir tavır sergiliyorlardı: Onun yaptıklarını yapmasa da, ondan üstün olduğunu sanıyordu herkes. Her zaman yaşlı insanların yorumlarını dinleyen seyirci çok kolaylıkla ukalalık yapar, olgun olmayan birinden alınmış olgun bir düşünce kadar yetersiz bir başka şey olamaz.

Almanlara özgü doğa ve gerçek aşkıyla yanan biz gençler için, hayatta ve öğrendiğimiz şeylerde en iyi rehber kendimize ve başkalarına karşı dürüst olmaktı, Voltaire'in dürüstlükten uzak, taraf tutan tavrı ve birçok kutsal konunun çarpıtılması gittikçe daha çok canımızı sıktı, ona karşı nefretimiz her geçen gün arttı. Sırf din adamlarına zarar versin diye, dini ve dinin dayandığı kutsal kitapları aşağılamaktan bıkmaması bende hoş olmayan duygular uyandırdı. Bir de tufanla ilgili anlatılanları çürütmek için fosilleşmiş midyeleri yadsıdığını ve böyle şeyleri sadece doğanın bir oyunu olarak gördüğünü duyar duymaz, ona karşı güvenim tümüyle kayboldu:

Çünkü suları çekilmiş deniz tabanında, içinde yaşayan ilk canlıların değiştirdiği kabukların arasında olduğumu, Bastberg'de oldukça net olarak gözlerimle görmüştüm. Evet, bu dağlar bir zamanlar dalgalarla kaplıydı. Tufandan önce olmuş, sonra olmuş benim için fark etmiyordu, sözün kısası Ren vadisi bir zamanlar çok büyük bir göl, ucu bucağı görünmeyen bir körfezdi; beni kimse bir başka şeye inandıramazdı. Sonucu ne olursa olsun, ülkeler ve dağlar hakkındaki bilgilerimi zenginleştirmek niyetindeydim.

Yani Fransız edebiyatı hem kendi kendine, hem de Voltaire sayesinde olgunlaşmış ve elitleşmişti. Bu ilginç adamla ilgili, izniniz olursa, birkaç şey daha yazayım!

Aktif ve sosyal yaşam, politika, büyük kazançlar, dünyanın önemli adamlarıyla ilişki kurma ve bu ilişkileri kullanma, Voltaire bunlarla dünyanın önemli adamları arasına girdi, çocukluğundan beri onun arzusu ve hedefi buydu. Bağımsız olmak için insanın kendini bu kadar bağımlı kılması kolay bir şey değil. İnsanları kendine tabi kılmayı da başardı; ulusu onun yanındaydı. Rakipleri boşuna sıradan yetenekler ve büyük bir nefret geliştirdiler; hiçbir şey ona zarar veremedi. Sarayla hiçbir zaman uzlaşamadı, ama yabancı hükümdarlarla arası iyiydi. Katharina ve Büyük Friedrich, İsveç kralı Gustav, Danimarka kralı Christian, Polonya kralı Poniatowski, Heinrich von Preußen, Braunschweig dükü Karl onun yandaşlarıydı; papalar bile uysal uysal ona itaat etmeleri gerektiğini düşünüyorlardı. II. Joseph'in kendini ondan uzak tutması, bu prensin şöhretini bile engelledi: Eğer o güzel aklı ve harika düşünceleriyle zekâyı daha iyi hissedebilen biraz daha akıllı biri olsaydı, ne kendine, ne de giriştiği işlere zarar verirdi.

Benim burada birbiriyle ilintili olarak, yoğun bir biçimde anlattıklarım, o zamanlar kulaklarımızda o günlerin sesi ve çok çelişkili bir uyumsuzluk şeklinde, ilgisiz ve eğitici olmaktan uzak bir tını bıraktı. Her zaman sadece ataların övüldüğünü duyuyorduk. İyi ve yeni şeyler isteniyordu; ama istenen, çok yeni olan değildi. Uzun zamandır olduğu yerde sayıklayan tiyatroda bir yurtsever, ulusalcı Fransızlara özgü insanı duygulandıran konuları canlandırmış, *Calais'nin Kuşatılması*[199] coşkulu şekilde alkışlanmıştı ki, yurdundaki tüm arkadaşları tarafından içi boş ve her anlamda itici bulundu. Çocukluğumda beni çok eğlendiren Destouches'un bir dönemi anlatan betimlemeleri zayıf bulundu, bu onurlu adamın adı

çoktan silindi, daha birçok başka yazarın adını ağzıma almamam gerekiyordu, çağdaş edebiyat akımlarını yakından izleyen birinin karşısında, o yazarların yapıtlarına ilgi gösteriyorum diye bir taşralı gibi düşündüğüm şeklindeki eleştirilere katlanmak zorunda kalıyordum.

199 Pierre Laurent Buyrette de Belloy'nın (1727-1775) *Le Siège de Calais* başlıklı yapıtı. (ç.n.)

Bu yüzden başka Alman gençleri bizi can sıkıcı buluyordu. Biz görüşümüze ve doğuştan gelen eğilimlerimize göre, konuların üzerimizde bıraktığı izlenimleri saptamayı, onları yavaş yavaş sindirmeyi, sonuç olumluysa olabildiğince geç onlardan vazgeçmeyi seviyorduk. Sürekli dikkat, devamlı ilgi sayesinde her şeyin faydalı olduğuna, azim ve sebatla sonunda hem konunun yorumu, hem de esasının ifade edilebileceği bir noktaya gelinebileceğine inanıyorduk. Ayrıca önemli ve harika Fransız dünyasının bize bazı faydalar ve kazançlar sunduğunu da görmezden gelmiyorduk: Çünkü Rousseau bize gerçekten çok hitap etmişti. Fakat yaşamına ve yazgısına bakınca, onun tanınmayan ve unutulmuş biri olarak Paris'te yaşamak zorunda kalmış olması, yaptığı her şeyi kapsayan en büyük ödül oldu.

Ansiklopedi yazarlarından[200] söz edilirken veya onların dev yapıtlarından birini açınca, sanki büyük bir fabrikanın hareket eden sayısız makara ve dokuma tezgâhı arasında yürüyormuş gibi oluyorduk; bir sürü gürültü patırtı, özellikle insanın hem aklını, hem gözünü karıştıran mekanizma ve iç içe geçmiş çok zengin bir işletmenin büyük gizemi karşısında, bir parça bezi dokumak için yapılan şeyleri görünce, insan üstündeki ceket içinde kendini hiç de iyi hissetmiyor.

200 Diderot ve d'Alembert tarafından yayımlanan otuz üç ciltlik *Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des metiers* adlı ansiklopedi 1751-1788 yılları arasında basılmış, katkıda bulunanlar arasında Voltaire, Etienne Bonnot Condillac, Paul Thiry d'Holbach ve Charles Louis de Montesquieu de yer almıştı. (ç.n.)

Diderot bize oldukça yakındı; Fransızların onu eleştirdikleri her konuda o tam bir Alman gibiydi. Fakat düzeyi öyle yüksek, yelpazesi öyle genişti ki, biz ne onun seviyesine çıkabilecek ne de yanına yaklaşabilecek durumdaydık. Büyük hitabet sanatıyla yüceltmeyi ve seçkin kılmayı bildiği evlilik dışı çocukları çok beğeniyorduk, onun cesurca yazılmış azılı hırsızlarına ve kaçakçılarına hayran kaldık, bu tür anlatı figürleri daha sonraları Alman edebiyat dünyasında hızla çoğaldı. Böylece o da Rousseau gibi sosyal yaşamla ilgili hoş olmayan düşünceler yaydı, var olan her şeyin

batmakta olduğuna işaret eden dünyadaki korkunç değişimlere sessizce değindi.

Bize düşen, bu yorumları bir tarafa bırakıp, bahsi geçen bu iki adamın sanat alanında yaptıklarını anlatmaktır. Onlar bizi hem sanatta hem de sanatın dışında doğaya yönlendirdiler.

Her sanatın en önemli görevi yüce gerçek yanılsamasını görüntüyle vermesidir. Fakat sonunda sıradan bir gerçek kalıncaya kadar görüntüyü gerçek kılmaya çalışmak yanlış bir çabadır.

Sahne tasarlanan bir mekân olarak, perspektif yasalarının kullanılmasıyla arka arkaya yerleştirilen dekorlardan fazlasıyla faydalandı, oysa şimdi bu kazanımdan kasıtlı olarak vazgeçmek, tiyatronun yan taraflarını kapatmak ve gerçek oda duvarları yapmak istiyorlardı. Böyle bir sahneyle, hem oyun, hem de aktörlerin oynama tarzı buluştuğu takdirde çok yeni bir tiyatro doğabilirdi.

Fransız oyuncuları komedyada sanatın gerçekliğini zirveye taşımışlardı. Paris'te yaşamaları, saray erkânını sosyal yaşam içinde gözlemeleri, aktör ve aktrislerin aşk ilişkileri sayesinde üst sınıfla kurdukları ilişkiler, bunların hepsi sosyal yaşamın tüm beceri ve inceliklerinin adeta sahneye taşınmasına katkıda bulundu, bununla ilgili olarak doğallıktan yana olanların da söyleyecek pek fazla bir şeyi yoktu; yine de burjuva yaşamında eksik olmayan ciddi ve trajik konuları kendi oyunlarına uyarlayıp, düzyazıyı yüksek ifadeye kavuşturunca, yapay dizeleri, ezberi ve mimikleri gittikçe dışlayarak büyük bir aşama kaydettiklerini düşündüler.

Genellikle dikkat çekmeyen çok ilginç bir şey, o sıralar, şiir formunda, usta işi sert kuralları olan tragedyanın bile bir devrimle tehdit edilmesiydi, bu devrimi de ancak büyük yetenekler ve geleneğin gücü yönlendirebilirdi.

Kahramanlarını özel bir teatral tutum, vurgu ve abartıyla oynayan, kendini doğal ve sıradan olandan uzak tutan oyuncu Lecain'ın karşısına Aufresne adında, abartılı her şeye karşı savaş açan ve oynadığı tragedyada gerçeğe sonuna kadar bağlı kalmaya çalışan bir oyuncu çıktı. Bu yöntemden Paris'teki diğer tiyatro oyuncuları hoşlanmadı. Onlar birbirine kenetlenirken, Aufresne yalnız kaldı, inatla fikrinde ısrar ederek, Paris'ten ayrılmayı tercih etti ve Strasbourg'a geçti. Burada onu *Cinna*'da August rolünde, sonra Mithridat[201] ve bunun gibi başka rollerde hakiki ve doğal bir tarzla büyük bir ciddiyetle oynarken seyrettik. Yakışıklı ve uzun boylu bir

erkek olarak sahneye çıktı, yapılı denemeyecek kadar sıska bir görünümü vardı, aslında etkileyici değildi, ama soylu ve hoşa giden bir hali vardı. Oyunculuğu ölçülü ve sakindi, soğuk sayılmazdı, gerektiği kadar da güçlüydü. Çok deneyimli bir sanatçıydı, sanatsal olanı tamamen doğaya, doğayı da tamamen sanata dönüştürmeyi bilen çok az insandan biriydi. Yanlış anlaşılmış üstünlükleriyle, sahte doğallık öğretisini her an ortaya koyan şeyler aslında bunlardır.

201 *Cinna* Corneille'in, *Mithridate* Racine'in yapıtı. (ç.n.)

Şimdi küçük ama ilginç bir şekilde çığır açan bir yapıttan bahsetmek istiyorum: Rousseau'nun *Pygmalion*'undan. Onun üzerine söylenecek çok şey var: Çünkü bu tuhaf yapıt, doğayı sanat içinde eritmek gibi yanlış bir çabayla doğa ve sanat arasında gidip gelir. En mükemmeli gerçekleştirdiği halde, fikrini kendisinden bağımsız olarak sanata uygun biçimde anlatmaktan ve onu daha değerli bir düzeye taşımaktan tatmin olmayan bir sanatçıyı görüyoruz; hayır, o fikir de yeryüzündeki yaşama, kendi düzeyine indirgenmeli. Aklın ve eylemin ortaya çıkardığı en değerli şeyi, cinselliğin en basit perdesiyle parçalamak istiyor.

Bizi etkileyen bu ve başka şeyler, akıllı, deli, gerçek, yarı gerçek her şey, düşüncelerimizi daha karmaşık hale getirdi; bazen yanlış ve dolaşık yollara saptık, böylece tanığı olduğumuz, bilinçli ya da bilinçsiz, istekli ya da isteksiz karşı durulmaz bir biçimde katkıda bulunduğumuz Alman edebiyat devrimi de hazırlandı.

Felsefi açıdan bilgilenmek ve gelişmek için içimizden gelen bir dürtü ve ilgi yoktu; dini konularda aydınlanmış olduğumuz düşüncesindeydik, bu yüzden Fransız filozoflarının din adamlarıyla şiddetli çatışması bizi hiç ilgilendirmiyordu. O zamanlar büyük gürültü koparan, yasaklanan ve yakılmalarına karar verilen kitaplar bizim üzerimizde bir etki uyandırmadı. Merak edip elimize aldığımız *Systéme de la natura*'ya[202] hepsinin yerine değineyim. Böyle bir kitabın niye tehlikeli olabileceğini anlamadık. Bize öyle kasvetli, öyle karanlık, öyle ölüler dünyasına özgü geldi ki, kitabın varlığına katlanmakta bile güçlük çektik, karşısında hortlak görmüşüz gibi tüylerimiz ürperdi. Yazarı yolun sonuna gelmiş bir ihtiyar olarak, mezara bir adım kala, çağdaşlarına ve sonraki nesle hakikati bildirmek istediğini önsözde söylerken, kitabına çok özel bir tanıtım yapmış olduğunu sandı.

202 Paul Thiry d'Holbach'ın 1770 yılında yayımlanan yapıtı. (ç.n.)

Onunla alay ettik: Aslında dünyada güzel ve iyi şeyleri yaşlı insanların takdir edemeyeceğini anlamış olduğumuz düşüncesindeydik. “Eski kiliselerin camları karanlık olur! – Çiçeklerin ve kirazların tadını çocuklara ve serçelere sormak lazım!” Bunlar bizim sloganımız ve eğlencemizdi, böylece bu kitap bize yaşlılığın özeti gibi yavan geldi. Ona göre her şey zorunlu olarak varmış, bu yüzden de Tanrı yokmuş. O zaman da aklımıza, “Bu durumda Tanrı’nın varlığı da zorunlu değil mi?” sorusu geliyordu. O arada elbette günlerin, gecelerin, mevsimlerin, iklimsel etkilerin, fiziksel ve hayvani durumların gerektirdiği zorunluluklardan kaçamayacağımızı itiraf ediyorduk; yine de içimizde tamamen keyfi bir şeyin ortaya çıktığını ve bu keyfilikle denge kurmaya çalışan bir şeyin var olduğunu hissediyorduk.

Her zaman akıllı olmak, kendimizi dışımızdaki şeylerden, hatta kendimizden bile her zaman daha bağımsız kılmak ümidine son veremiyorduk. Bir yanılgıya işaret etse bile, onsuz yaşayamayacağımız özgürlük sözcüğü kulağımıza çok hoş geliyordu.

İçimizden kimse kitabı bitirememişti: Kapağını açarken sahip olduğumuz beklentileri karşılamadı. Kitapta doğadaki sistem anlatılıyordu, o halde gerçekten doğa, yani tanrıçamız hakkında bir şeyler öğreneceğiz diye hayale kapıldık. Fizik, kimya, gökyüzü ve yeryüzü bilgileri, doğa tarihi ve anatomi ve benzer başka şeyler yıllardan beri son ana kadar dikkatimizi süslü, büyük dünyaya yöneltmişti, güneş ve yıldızlar, ay ve gezegenler, dağlar, ovalar, nehirler ve denizler, özellikle içinde hayat olan her şeyle ilgili özel ya da genel bilgi sahibi olmaktan hoşlanıyorduk. Sıradan insana zararlı, din adamlarına tehlikeli, devlete aykırı gelen bazı şeylerin bu kitapta yazılı olduğuna şüphemiz yoktu, bu kitapçık durduk yerde yakılmak istenmiyor herhalde diye düşünüyorduk. Fakat yeryüzünün bütün oluşumlarıyla, gökyüzünün tüm takımyıldızlarıyla kaybolduğu bu ıssız ve ateist alacakaranlıkta içimizde derin bir boşluk oluştu. Güya eskiden beri var olan hareket halinde bir madde varmış, sağa sola, her yöne doğru olan bu hareket sayesinde sonu gelmeyen olgular yaratıyormuş. Eğer yazar hareket halindeki maddeden ortaya çıkan dünyayı gerçekten gözler önüne serebilseydi, anlattığı her şey bizi memnun edebilirdi. Ama onun doğayla ilgili bilgileri bizden daha azdı: Çünkü bazı genel düşünceler ortaya atıp, arkasından doğadan daha yüce veya doğanın içinde yüce doğa olarak görünen şeyi, somut, ağır ve hareketli ama aynı zamanda hedefsiz ve

şekilsiz bir doğaya dönüştürmek için bu düşüncelerden ayrılıyor, bu yolla da gerçekten çok şey yaptığını sanıyordu.

Bu kitap bize şayet bir zarar vermişse, o da şuydu: Her tür felsefeye, özellikle metafiziğe karşı gerçekten içten bir öfke duyduk, buna karşın hayat dolu bilgilere, deneyimlere, çalışmaya ve edebiyat yapmaya kendimizi daha büyük bir enerji ve tutkuyla adadık.

Böylece Fransız sınırında Fransızlara özgü her şeyden yoksun ve mahrum kaldık. Onların yaşam tarzını çok kurallı ve çok soylu, edebiyatlarını soğuk, eleştirilerini yıkıcı, felsefelerini hem karmaşık, hem yetersiz buluyorduk, öyle ki uzun zamandır bir başka etki bizi daha değerli, daha özgür, edebi olduğu kadar gerçek dünya görüşlerine ve manevi zevklere hazırlamamış, üzerimizde önce sessiz ve ölçülü, sonra gittikçe daha açık ve aşırı bir hâkimiyet kurmamış olsaydı, bu işlenmemiş doğaya en azından deneme yapmak üzere kendimizi adayabilirdik.

Burada Shakespeare'i ima ettiğimi söyleme gereği duymuyorum, bunu söyledikten sonra da başka açıklama yapmaya gerek yok. Almanlar Shakespeare'i diğer uluslardan, hatta belki İngilizlerden daha çok tanırlar. Birbirimizden bile esirgediğimiz dürüstlük, hoşgörü ve saygıyı ona yeterince sunmuştuk; önemli adamlar onun yeteneklerini doğru bir bakış açısıyla göstermeye çalıştılar, ben her zaman onu onurlandıran, takdir eden, hatta onu mazur gösteren her şeyi severek onayladım. Bu olağanüstü dehanın üzerimdeki etkisini daha önce anlatmış[203], onun yapıtlarıyla ilgili takdir toplayan bazı incelemeler yapmıştım; burada araya sokmaya çalıştığım onun çok önemli üstünlükleri hakkındaki diğer görüşlerimi beni dinlemekten hoşlanan dostlara anlatacak fırsatı buluncaya kadar, şimdilik bu genel bilgiler yeterli olsun.[204]

203 *Wilhelm Meister'in Çıraklık Yılları*'nda. (ç.n.)

204 Goethe bu konuyla ilgili olarak 1813-1816 yılları arasında üç bölümden oluşan *Shakespeare, Yine Shakespeare* başlıklı kısa bir makale yazmıştır. (ç.n.)

Şu an onunla nasıl tanıştığımı ayrıntılı olarak anlatmak istiyorum. Oldukça erken oldu, Leipzig'de Dodd'un *Beauties of Shakespeare*'i ile. Yazarı kısım kısım ele alan böyle antolojileri eleştirmek için çok şey söylemek mümkün, ama bunların bazı iyi tarafları olduğu da yadsınamaz. Bir yapıtın sahip olduğu değeri bütünüyle alımlayacak kadar her an akıllı ve zeki değiliz. Bir kitapta doğrudan kendimizle ilgili bölümlerin altını çizmez miyiz? Özellikle esaslı kültürden yoksun genç insanlar, içeriği zengin

bölümlerden fazlasıyla övgüye değer bir heyecan duyarlar, bahsi geçen kitabın bende iz bıraktığı dönemi yaşamımın en güzel dönemlerinden biri olarak anımsıyorum. Harika özellikler, değerli sözler, mükemmel anlatım tarzı, esprili bölümler benim üzerimde eşsiz ve büyük bir etki uyandırdı.

O sırada Wieland'ın çevirisi yayımlandı. Yutar gibi okuyup, arkadaşlara ve tanıdıklara anlatıp, herkes okusun diye öneride bulundum. Biz Almanlar, yabancı ulusların önemli yapıtlarının dilimize kolay ve rahat okunur şekilde çevrilmesi gibi bir ayrıcalığa sahiptik. Shakespeare düzyazı formunda tercüme edildi, önce Wieland sonra Eschenburg tarafından, herkesin anlayabileceği, her okura uygun metinler hızla yayılıp büyük yankı uyandırdı. Şiiri şiir yapan vezin ve uyaktan hoşlanırım, ama bir şair düzyazı formunda tercüme edilirse, ondan geriye kalan şey, aslında derin ve esaslı tesir bırakan, gerçekten kültürü artıran, faydalı olan şeydir. Ancak o zaman salt ve mükemmel içerik ortaya çıkar, eğer böyle bir içerik yoksa, göz kamaştıran dış görünüm bunu varmış gibi göstermeyi bilir, eğer varsa gizler. Bu yüzden ben, gençlerin eğitiminin başlangıcı için çevirilerin şiir formunda olmasındansa düzyazı formunda olmasını daha faydalı bulurum: Çünkü her şeye şaka gözüyle bakan, sözcüklerin tınısından ve hecelerin yutulmasından eğlence yaratan erkek çocukların bir tür taklide dayanan taşkınlıkları yüzünden, en değerli yapıtların zengin içeriklerini bile mahvettikleri görülür. Bu nedenle Homeros'un öncelikle düzyazı formunda çevirisi yapılamaz mı diye düşünülmeli; fakat bunun doğal olarak Alman edebiyatının şu anda içinde bulunduğu seviyeye uygun olması gerekir. Ben hem bunu, hem de daha önce söylediklerimi yorumlansın diye bu konudaki engin deneyimlerini hizmetimize sunan saygın pedagoglara bırakıyorum. Önerime katkı olsun diye Luther'in İncil çevirisini de anmak isterim: Bu mükemmel insanın çok farklı üsluplarda yazılmış bir yapıtı ve onun edebi, tarihi, hükmedici ve eğitici tınısını anadilimize akıcı bir şekilde çevirmekle, özgün metnin kendine has ifadelerini ayrıntılarıyla aynen vermekle dine daha çok faydası dokundu. Sonraları özgün metindeki şiir biçemiyle okunsunlar diye, hem Eyüp Kitabı, hem ilahiler, hem de dini şarkılarla boşuna uğraşıldı. Bir kitleyi etkilemek istiyorsanız, sade bir anlatım her zaman daha iyidir. Özgün metinle yarışan açıklamalı çeviriler aslında sadece üniversite profesörlerinin kendi aralarındaki sohbete yarar.

İşte Strasbourg’daki çevremizde Shakespeare böyle okundu; hem çevirisi, hem orijinali, teker teker veya toplu halde, bölüm bölüm veya özet halinde, öyle ki İncil’i ezbere bilenler gibi, biz de Shakespeare’i yavaş yavaş ezberledik, bize aktardığı dönemin erdemleri ve kusurlarını sohbetlerimizde taklit ettik, onun sözcük oyunlarından büyük haz duyduk ve bunları Almancaya çevirerek, hatta İngilizce muziplik yaparak onunla yarıştık. Herkesten önce büyük bir heyecanla onu okumuş olmanın bunda payı hiç de az değildi. Üzerimde değerli bir şeyin dolaştığı şeklindeki mutlu itirafım arkadaşlarım için bulaşıcı oldu, hepsi bu düşünceyi paylaştı. Böyle değerleri daha yakından teşhis etme, onları kavrama, mantıkla yorumlama olanağına sahip olduğumuzu yadsımıyorduk; ama biz bunu daha sonraki dönemlere bıraktık: Şimdilik istediğimiz sadece neşeyle ilgilenmek, heyecanla taklit etmek, böyle büyük bir haz içinde, bunu bize sağlayan adamı araştırmamak, onda kusur bulmamaktı, daha çok hoşlandığımız şey ise ona koşulsuz saygı idi.

O zamanlar bizim hareketli grubumuzda neler düşünüldüğünü, konuşulduğunu ve tartışıldığını birinci ağızdan öğrenmek isteyen varsa, Herder’in Shakespeare hakkındaki makalesini Von Deutscher Art und Kunst başlıklı dergide okusun; ayrıca Lenz’in *Tiyatro Hakkında Notlar*’ını[205] da, bunlar *Love’s Labour’s Lost*’un çevirisinin ek bölümündeydi. Herder bu yazıda Shakespeare’in ruhuna derinlemesine girer ve bunu muhteşem bir şekilde anlatır; Lenz ise tiyatro geleneğine karşı daha çok putları yıkarcasına bir tavır sergiler ve her yerde Shakespeare tarzının kullanılmasını ister. Burada üstün yetenekli olduğu kadar garip biri olan bu adamdan söz etmişken, deneme olsun diye onun hakkında birkaç şey söylemenin tam yeri. Strasbourg’da bulunduğum dönemin sonuna doğru onu tanıdım. Birbirimizi sık görmezdik; aynı arkadaş grubundan değildik, ama görüşmek için fırsat yaratırdık, aynı yaştaki gençler olarak benzer düşüncelere sahip olduğumuzdan, birbirimize bir şeyler anlatmaktan hoşlanırdık. Kısa boylu olsa da hoş görünümlü biriydi; narin yapısına, hoş ve biraz basık hatların çok yakıştığı çok güzel bir kafası vardı; mavi gözler, sarı saçlar, kısacası zaman zaman rastladığım kuzeyli gençlerden biri gibiydi; yumuşak, adeta temkinli adımlar, hoş ama fazla akıcı olmayan bir konuşma, mahcubiyet ve çekingenlik arasında gidip gelen ve genç bir erkeğe çok yakışan bir davranış biçimi. Özellikle kendi yazdığı kısa şiirleri

çok güzel okurdu, düzgün bir yazısı vardı. Ben onun düşünce tarzını ancak, sözlükte yazıldığı kadarıyla bazı ilginç özellikleri tek bir kavramda toplayan İngilizce “whimsical” sözcüğüyle açıklayabilirim. Shakespeare’e özgü dehanın aşırılıklarını ve taşkınlıklarını ondan daha iyi hissedip taklit edebilecek yetenekte bir başkası belki de bu yüzden yoktu. Yukarıda adı geçen çeviri bunun bir kanıtıdır. Çevirdiği yazarı özgürce ele alır, özlü ve sadık bir tutum sergiler, öncelinin donanımına ve espri anlayışına fazlasıyla uyum sağlamayı, böyle şeylerden hoşlananların takdirini kazanacak kadar imalarını hicvederek aynı düzeyde aktarabilmeyi bilir.

205 Özgün başlık*: Anmerkungen übers Theater*. (ç.n.)

Palyaçonun saçmalıkları özellikle neşelenmemizi sağlardı, prensesin vurduğu yabani hayvanın mezar yazıtını aşağıdaki gibi yazmayı başardığı için Lenz’i değerli biri olarak gördük.

Güzel prenses silaha davranıp
Yavru geyiği vurdu;
Geyik derin bir uykuya daldı,
Ve bir kızartma oldu.
Av köpeği havladı! Geyiğe ekle bir -çik
Olur sonunda bir geyikçik;
Başına koyarsan romen rakamıyla bir L,
Olur elli geyikçik.
Yaparım bundan yüz geyikçik,
Koyarsam başına romen rakamıyla iki LL.

Gençlerde kendiliğinden ve engel tanımaz bir biçimde beliren, sonraları tamamen yok olmadan yavaş yavaş derinlere kaçan saçma ifadelere duyulan ilgi bizde tam zirvedeydi, özgün esprilerle büyük ustamıza saygımızı göstermeye çalışırdık. Örneğin yabani bir attan düşerek yaralanan bir süvari yüzbaşısı için yazdığım şiir gibi biraz da olsa beğenilecek bir şeyle arkadaşlarımızın karşısına çıkabildiğimiz zaman kendimizi harika hissederdik:

Bu evde oturan bir atlı,
Hemen yanında bir yüzbaşı;
Birleştirirsen ikisini,
Olur sana bir atlı yüzbaşı.
Eğer bir yüzbaşıysa o,
Hakkıdır meşhur olmak;
Ama yüzbaşıyı kaçıran atlıysa,
Yazıklar olsun ona!

Bu ifadeler palyaçoya uygun mudur, değil midir, gerçekten sadece deli edebiyatından mı alınmıştır, yoksa akıl ve mantık anlamsız ve aykırı bir şekilde birbirine mi karışmıştır diye bu konularla ilgili çok ciddi tartışmalar yapardık. Herkesin güvenini kazanan Lessing'in *Dramaturji*'si[206] aslında bunun ilk işaretini verdikten sonra, pek sık rastlanmayan bu düşünceler hızla yayılma ve çok sayıda insan da böyle şeylere katılma olanağını elde etti.

206 Lessing'in yapıtının özgün başlığı *Hamburgische Dramaturgie.* (ç.n.)

Uyumlu ve heyecanlı bir grupla Yukarı Alsace'a bazı keyifli geziler yaptık, ama bu gezilerden tam da bu nedenle fazla bir bilgi sahibi olmadan geri döndüm. Her vesileyle kolaylıkla yazılan ve neşeli gezi notları oluşturabilecek birçok kısa şiirim kaybolup gitti. Molsheim Manastırı'nın avluya açılan koridorundaki renkli pencere resimlerine hayrandık; Kolmar ve Schlettstadt arasındaki verimli bölgede, birçok meyvenin tüketimini ayrıntılarıyla anlatıp, göklere çıkarıp, bu meyvelerin ticareti sınırlı mı, serbest mi olsun şeklindeki tartışma konusunu espriyle ele alarak Ceres'e[207] eğlenceli övgü şiirleri okuduk. Ensisheim'daki kilisede devasa büyüklükteki meteor taşını asılı halde gördük ve o dönemin kuşkuculuk merakına kapılıp, bizim kendi tarlamıza düşmese bile, böyle havada oluşmuş cisimler en azından kapalı mekânlarda saklanmamalı diye düşünmeden, insanların saflığını alay konusu yaptık.

207 Romalıların bereket tanrıçası. (ç.n.)

Yüzlerce, hatta binlerce inançlı kişiyle Ottilienberg’e yapılan hac ziyaretlerden birini hatırlamak bana zevk verir. Romalılardan kalma kalenin temel duvarlarının hâlâ mevcut bulunduğu bu yerde, dindar biri olmasından dolayı güzel bir kont kızı, bu harabelerde ve kaya kovuklarında yaşamış. Gezginlerin dua ettikleri şapelin biraz ötesinde onun çeşmesi gösteriliyor ve birçok güzel şey anlatılıyor. Onun belleğimde oluşan hayali ve ismi bende derin bir iz bıraktı. Gerçi sonunda geç dönemimdeki bir yapıtıma giren, ama bu yüzden sevgimin daha az olmadığı kızlarımdan birine[208] ait kılıncaya kadar bu iki şey peşimi bırakmadı.

208 Goethe’nin *Gönül Yakınlıkları* adlı romanındaki Ottilie adlı figür. (ç.n.)

Güzel Alsace bu yükseklikte de her zamanki haliyle ilk kez görülüyormuş gibi karşınızda belirir; tıpkı bir amfi tiyatrodaki gibi, nereye oturursanız oturun herkesi tepeden görürsünüz, elbette yanınızda oturanları çok net bir şekilde, burada ister yakında, ister uzakta olan çalılıkları, kayaları, tepeleri, ormanları, tarlaları, çayırları da aynı şekilde. Ufukta Basel’i bile göstermek istediler bize; orayı gördüğümüze dair yemin edemem, ama İsviçre dağlarının uzaktan seçilen mavi silueti bizi kendine çekerken, buradan bile bizde hak ettiği etkiyi uyandırdı, bu cazibeye kapılıp oraya gidememek bizde sancılı bir duygu uyandırdı.

Friederike’ye hissettiğim tutkulu bağlılık beni korkutmaya başlayınca, bu tür eğlencelerden ve neşeli ortamlardan, hem de sarhoş olacak kadar daha çok hoşlanmaya başladım. Böyle gençliğe özgü, dizginleri bırakılmış bir sevgi, geceleri atılan bombaya benzer, bu hafif ve pırıltılı bir hatta yükselir, yıldızlara karışır, bir an onların arasında durur gibi olup, hemen sonra aşağıya yönelir, yine aynı yolu izler ama aksi yönde, sonunda yolculuğunu tamamladığı yerde ölüm getirir. Friederike’de hiçbir değişiklik yoktu; bu ilişkinin çok yakında sona erebileceğini düşünmüyor, düşünmek istemiyor gibi görünüyordu. Benim yokluğuma istemeyerek katlanacak, ama onun kadar çok şey yitirmeyecek Olivie ise olacakların daha çok farkındaydı ve daha gerçekçiydi. Ara sıra benimle olası ayrılıkla ilgili konuşmalar yapıyor, kendini ve kız kardeşini teselli etmenin yollarını arıyordu. Bir erkeğe olan sevgisini yadsımadığı halde, ondan ayrılmak isteyen bir genç kızın üzüntülü durumu fazla sürmez, oysa açıklamalarda bulunarak bir genç kızdan ayrılmak isteyen bir delikanlı için durum bunun tam tersidir. Ona biçilen rol lanet bir roldür: Erkeklik yolunda kendisinden durumunu bir ölçüde

kavraması beklenir, büyük sorumsuzluklar ona yakışmaz. Ayrılmak isteyen bir kızın öne sürdüğü nedenler her zaman makul görünür, oysa erkeğinkiler asla.

Ama gururumuzu okşayan bir sevginin bizi nerelere götürebileceğini önceden nasıl bilebiliriz? Geleceği görüp, vazgeçsek bile, ondan yine kurtulamayız; değişik bir şekilde de olsa, hoşumuza giden bu alışkanlıktan haz duyarız. Benim de başıma aynı şey geldi. Friederike yanımdayken varlığı beni korkutsa bile, yanımda değilken onu düşünmekten, onunla konuşmaktan daha güzel bir şey yoktu benim için. Onlara daha seyrek gitmeye başladım, ama mektuplaşmamız daha heyecanlı bir hale geldi. Bana içinde bulunduğu durumu neşeyle, duygularını incelikle anlatmayı biliyordu, ben de sevgi ve tutkuyla onu güzel yanlarıyla hayalimde yaşatıyordum. Onun yokluğu beni özgürleştiriyordu, ona sevgim ise, uzaktan uzağa sohbet ederken gerçekten büyüdü. Böyle anlarda gerçekten geleceği göremez oluyordum; zamanın hızla akışı ve acil işlerim nedeniyle oldukça dalgındım. Çok çeşitli şeyler yapmam, her zaman etrafımdaki şeylere anında gösterdiğim içten ilgi sayesinde mümkün olmuştu; ancak sonunda her şey bütün şiddetiyle üst üste geldi, bir yerden kopmanız gerekiyorsa hep böyle olur zaten.

Bir de araya bir olay girince, son günlerim su gibi akıp geçti. Bir köy evinde saygın bir grupla beraberdim, oradan bakınca katedralin ön cephesi ve onun üzerinde yükselen kule harika bir şekilde görülebiliyordu. “Çok yazık,” dedi birisi, “hepsinin yapılmamış olması ve sadece bir kulenin oluşu.” Buna karşılık ben de şöyle cevap verdim: “Bu tek kulenin bitmemiş olması da benim için üzücü; çünkü dört spiral sütun fazla küt kalmış, üzerlerine dört kısa kule tepesi, bir de hantal haçın bulunduğu orta yerdekinin üzerine daha yükseği yapılmalı.”

Her zamanki heyecanımla bu iddiayı ortaya attığımda, kısa boylu, güler yüzlü bir adam bana şunu sordu: “Bunu size kim söyledi?” – “Kulenin kendisi.” diye yanıt verdim. “Onu uzun zamandır dikkatle inceliyorum, onunla o kadar ilgilendim ki, sonunda bu sırrı bana itiraf etmeye karar verdi.” – “Size gerçeği söylemiş,” diye karşılık verdi; yapı işlerinin yöneticiliğine getirildiğimden, bunu en iyi bilen benim. Arşivde aynı şeyi gösteren orijinal planlarımız mevcut, onları size gösterebilirim.” Ayrılık günüm yaklaştığı için bu jesti bir an önce yapması konusunda ısrarcı oldum.

Değeri büyük ruloları bana gösterdi; yapıda eksik olan kule tepelerini yağlı kâğıda hızlı bir şekilde çizdim, bu hazine hakkında daha önce bilgi sahibi olmadığım için üzgündüm. Benim için bu hep böyle olurdu, her şeye bakıp onları inceleyerek, binbir güçlükle bir sonuca varırdım, gerçi birinin bana bunu anlatması belki bu kadar çarpıcı ve faydalı olmayabilirdi.

İşlerim bu kadar yoğun ve karışık olsa da Friederike'yi bir kez daha görmeden gidemezdim. O günler belleğimde hatırası kalıcı olmayan mutsuz günlerdi. Atın üzerinden ona elimi uzattığımda, gözleri yaşla dolunca, kendimi çok kötü hissettim. Sonra atımı patikadan Drusenheim'a doğru sürerken, en ilginç hayallerden birini gördüm. Aynı yolda karşıdan kendime doğru atla yaklaşıyordum, bunu bedenimdeki değil, ruhumdaki gözlerimle gördüm, hem de hiç giymemiş olduğum giysiler üzerimdeydi: Giysilerim hafif sırmalı duman rengiydi. Bu düşten silkinip kendime gelir gelmez görüntü kayboldu. İlginçtir ki, sekiz yıl sonra hayalimde gördüğüm, özellikle seçtiğim için değil, tamamen rastlantı sonucu giydiğim kıyafetle kendimi Friederike'yi bir kez daha görmek üzere aynı yolda bulacaktım. Ayrıca bu konular nasıl değerlendirilirse değerlendirilsin, o tuhaf sanrı ayrılığın ardından bana bir parça sükûnet sağladı. Alsace'dan, onda edindiğim her şeyden sonsuza dek ayrılmanın verdiği acı azaldı, sonunda ayrılık sersemliğinden kurtulup, huzurlu ve neşeli bir yolculuk yaparak oldukça kendime geldim.

Mannheim'a gelince, herkesin büyük övgüyle söz ettiği antik sanat galerisini büyük bir istekle görmek için acele ettim. Daha önce Leipzig'de Winckelmann ve Lessing'in yazıları nedeniyle bu önemli sanat eserlerinden çokça bahsedildiğini duymuştum, ama pek azını görebilmiştim. Çünkü Laokoon'dan, yani babadan ve Çıngıraklı Faunus'tan başka üniversitede hiç kopya yoktu; Oeser'in yeri geldiğinde bize bu heykellerle ilgili anlatmak istediği şeyler, elbette fazlasıyla anlaşılmazdı. Ama yeni başlayan birine sanatın zorluklarıyla ilgili nasıl bir fikir verilebilir?

Müdür Verschaffelt beni çok iyi karşıladı. Çalışanlarından biri salonu açtıktan sonra, beni ilgi ve gözlemlerimle yalnız bıraktı. Burada çok harika izlenimlerin etkisinde, geniş, dört köşe, oldukça yüksek tavanlı, neredeyse küp şeklindeki bir salonda, üst taraftaki sıva pervazlarının altındaki pencereler sayesinde çok iyi aydınlatılmış bir mekândaydım: Antik çağın göz kamaştıran heykelleri sadece duvarların önüne değil, aynı zamanda

zeminin her tarafına gelişigüzel koyulmuştu; arasından zikzak çizerek geçilen bir heykel ormanı, aralarından güçlükle geçeceğiniz ideal ölçülerdeki insanlar topluluğu. Bu harika heykellerin tümü perdelerin açılıp kapanması sayesinde en uygun şekilde aydınlatılabiliyordu; ayrıca yerleştirildikleri kaide üzerinde hareketliydiler ve onları istediğiniz gibi çevirip döndürebiliyordunuz.

Bu büyüleyici kütlenin ilk etkisini geçiştirdikten sonra, en çok beğendiklerime yöneldim, makul büyüklüğü, narin yapısı, serbest hareketleri, muzaffer bakışı sayesinde Apollon Belvedere'nin[209] diğerlerinden önce duygularımıza egemen olduğunu kim yadsıyabilir? Sonra burada ilk kez oğullarıyla bir arada gördüğüm Laokoon'a yöneldim. Onunla ilgili konuşmaları ve tartışmaları hatırlayabildiğim kadarıyla aklıma getirip, kendi yorumumun ne olduğunu bulmaya çalıştım; ama heykeller beni bir oraya bir buraya sürükledi. Ölmek Üzere Olan Savaşçı'ya uzun uzun baktım, fakat özellikle Kastor ve Pollux heykel grubuna, kökenleri pek bilinmese de bu değerli kalıntılara, yaşadığım çok mutlu anlardan dolayı minnettardım. Haz duyarak baktığınız bir şeyle ilgili olarak hemen yorumda bulunmanın olanaksız olduğunu henüz bilmiyordum. Kendimi düşünmeye zorladım, bir şekilde netleşmeyi tam olarak başarmasam da, buraya toplanmış bu büyük kütlenin her bir parçasının mantıklı, her bir konunun doğal ve kendi içinde önemli olduğunu hissettim.

209 Goethe'nin burada gördüğü heykellerin hepsi kopyaydı. (ç.n.)

Yine de en büyük ilgiyi Laokoon'a gösterdim, o niçin bağırmıyor şeklindeki meşhur soruya, bağıramıyor da onun için, şeklinde kısa bir açıklama getirdim. Bu üç figürün tüm davranış ve hareketlerinin, heykel grubunun yapılmasına neden olan ilk düşünceden çıktığını anladım. Ana figürün bedeninin etkileyici olduğu kadar sanat yönü zengin duruşu iki nedene dayanıyordu: Yılanlara karşı koyma çabası ve o anki ısırılmadan kaçış. Bu acıyı azaltmak için bedenin alt bölümünün içeriye doğru çekilmesi ve bağırmanın olanaksız kılınması gerekmişti. Bir de küçük oğlun ısırılmadığı sonucuna vardım ve bu heykel grubunun sanat zenginliğini başka nasıl açıklayabileceğimi bulmaya çalıştım. Oeser'e bu konuda bir mektup yazdım, ama o benim yorumuma özel bir ilgi göstermedi, sadece iyi niyetime karşılık bana genel anlamda cesaret veren ifadeler kullandı. Buna rağmen ben bu konudaki düşüncemi yazıya geçirerek, tüm deneyim ve

fikirlerimle bir bütün oluşturuncaya kadar bu yazıyı saklayıp en sonunda Propyläen'de basılsın diye gönderecek kadar mutluydum.

Bu kadar değerli, çok sayıda plastik sanat eserini hevesle inceledikten sonra antik mimarinin ilk örneklerini de görmeliydim. Pantheon'un sütun başlıklarından birinin kopyasını buldum. Büyük olduğu kadar zarif ayı pençesi yapraklarına[210] bakınca, kuzeylilerin yapı sanatına olan inancımın biraz sarsıldığını yadsıyamam.

210 Korint sütun başlıklarındaki yapraklar. (ç.n.)

Tüm yaşamım boyunca etkisini sürdüren bu erken yaştaki gözlemler, ilk zamanlar pek işime yaramadı. Bu ifadeyle kitaptaki bir bölümü bitirmeyi değil, yeni bir bölüme başlamayı çok isterdim; çünkü o muhteşem salonun kapısı arkamdan kapanır kapanmaz, tekrar kendime gelmek için, sıkıcı olmadığı halde o heykelleri hayalimden uzaklaştırmaya çalıştım ve ancak uzun ve dolambaçlı bir yol kat ettikten sonra bu alana geri dönmem söz konusu olabildi. Bununla beraber insanın hazzına vararak, dağınık bilgiyi dışladığı böyle izlenimlerin sessiz faydalarının değeri tam olarak biçilemez. Eğer eleştirel olmadan, araştırıp ayırt etmeden, mükemmel ve iyi olanın tesirine kendilerini bırakırlarsa, bu çok büyük mutluluğu gençler de yaşayabilir.

On İkinci Kitap

Gezgin sonunda eve ilkine göre daha sağlıklı ve daha neşeli döndü, ama genel olarak bakıldığında onda bir kırılganlık baş gösterdi, bu da onun ruh sağlığının fazla yerinde olmadığının işaretiydi. İlk işim, annemi babamın hukukçu olmasından ileri gelen düzen anlayışı ile benim çok yönlü dışa dönüklüğüm arasında gelişen olayları bahaneler bulup, dengeleme işiyle uğraştırmak oldu. Mainz'da arp çalan bir genci o kadar beğenmiştim ki, fuar açılmak üzere olduğundan, kendisine ev bularak destek olmak konusunda yardımcı olacağıma söz verip Frankfurt'a davet ettim. Yaşamımda bana çok pahalıya mal olan garip durum bir kez daha yaşandı, etrafımda genç insanların toplanmasından, benimle dostluk kurmasından hoşlanmam nedeniyle doğal olarak onların sorunları bana dert oluyordu. Arka arkaya başıma gelen nahoş olaylar, bende doğuştan var olan ve çok belirgin bir kesinlikle bugün zaman zaman beni yanlışa sürükleyen dürtüye engel oluşturamadı. Benden daha gerçekçi olan annem, ekmek parası kazanmak için bir fuar çalgıcısının böyle saygın bir evden çıkarak restoranlara, meyhanelere gitmesini babamın yadırgayacağını önceden sezdi; bu nedenle komşulardan birinin evinde yatacak yer ve yiyecek yemek bulmasını sağladı; onu dostlarıma tavsiye ettim, böylece çocuk kendini kötü hissetmedi. Yıllar sonra onu tekrar gördüğümde, boyu daha uzamış, daha kaba saba biri olmuştu, sanatında da fazla bir ilerleme göstermemişti. Uyanık kadın denge kurup, benim hatalarımı örtbas etme konusunda ilk denemesinden memnun kaldı, ama bu becerisine çok yakın zamanda yine ihtiyaç duyacağını hiç aklına getirmemiştir herhalde. Babam yıllara dayanan hobileri ve meşguliyetleriyle mutlu bir yaşantı sürerken, tüm engellere ve gecikmelere rağmen planlarını gerçekleştirmiş biri gibi huzurluydu. Ben doktoramı tamamlamış, gelecekteki burjuva yaşamına uzanan yoldaki basamaklardan birini çıkmıştım. Tezimi beğenmişti, şimdi onu daha titiz bir şekilde inceliyor, ilerde gerçekleşecek basımı için bazı

hazırlıklar yapıyordu. Alsace'da bulunduğum zaman zarfında birçok kısa şiir, makale, gezi notları ve kâğıt parçalarına bazı şeyler yazmıştım. Bunları konularına göre ayırmak, düzene koymak, tamamlanmalarını istemek onu oyalıyordu; bunları basılmış olarak görmeye karşı o zamana kadar üstümden atamadığım isteksizliğin kısa bir süre sonra kaybolacağı ümidi içinde mutluydu. Kız kardeşim etrafına akıllı ve sevimli kızlardan oluşan bir grup toplamıştı. Otorite taslamadan herkesi idare ediyordu, çünkü aklıyla bazı şeyleri görmezden gelebiliyor, iyi niyetle birçok şeyi dengeleyebiliyor, bir de onlara rakip gibi değil, yakın dost gibi davranmayı başarabiliyordu. Eski dost ve tanıdıklardan Horn her zamanki sadık dost ve neşeli arkadaş olarak karşıma çıktı; Riese de yakın arkadaşım oldu, devamlı muhalefet ederek, kapılmaktan çok hoşlandığım her zamanki coşkuma kuşkulu ve olumsuz bir tavırla yaklaştığı için benim keskin zekâmı sınayıp pekiştirmekten vazgeçmiyordu. Daha sonra sözünü edeceğim diğerleri ise gruba yavaş yavaş katıldı; doğduğum kentte sürdürdüğüm bu yeni dönemi benim için hoş ve verimli kılan kişiler arasında Schlosser kardeşler hiç şüphesiz en başta geliyordu. Bilgili ve kibar bir hukuk hocası olan ağabey Hieronymus, avukat olarak herkesin güvenini kazanmış biriydi. Çok büyük bir düzenin hâkim olduğu odalarında kitapları ve dosyaları arasında olmak onun en sevdiği şeydi, onu başka hiçbir yerde o kadar neşeli ve paylaşımcı görmedim. Kalabalık yerlerde de sempatik ve espriliydi: Okuduğu geniş ufuklu kitaplar sayesinde kafası güzel şeylerle doluydu. Yeri geldiğinde esprili Latince şiirlerle insanların neşesini artırmaktan kaçınmazdı, herkesçe tanınan ilginç Frankfurtluların benim tarafımdan yapılan bazı karikatürlerinin altına yazmış olduğu birçok esprili beyti hâlâ saklarım. Yakın gelecekteki hem özel hem iş hayatıma başlangıç oluşturabilecek şeyler hakkında onunla sık sık konuşurduk, sayısız ilgi, tutku ve eğlence beni bu yoldan etmeseydi, o benim için hâlâ en doğru yolu gösteren kişi olurdu.

Yaşça bana daha yakın olan erkek kardeşi Georg, Württemberg dükü Eugen'in hizmetinden yine ayrılmış, Treptow'dan dönmüştü. Dünyayla ilgili bilgilerini, pratik zekâsını geliştirmiş biri olarak, Alman edebiyatı ve yabancı ülkelerin edebiyatları konusunda genel bilgi sahibi olmayı da ihmal etmemişti. Eskiden olduğu gibi bütün dillerde yazı yazmaktan hoşlanıyordu, ama bu konu beni artık fazla ilgilendirmiyordu, çünkü

kendimi sadece Almancaya adayarak, diğer dilleri sadece en seçkin yazarları orijinalinden iyi okuyabilecek kadar öğrenmekle yetindim. Dürüstlüğünden asla taviz vermedi, hatta gittikçe artan deneyimleri, iyi niyetli görüşlerinde daha sert, daha sabit şekilde ısrar etmesine neden oldu.

Bu iki arkadaş sayesinde kısa bir süre sonra Merck'le tanıştım, Herder ona Strasbourg'dan benimle ilgili olumlu şeyler yazmıştı. Yaşamımı çok derinden etkilemiş bu kendine özgü adam Darmstadt doğumluydu. Çocukluk döneminde aldığı eğitimle ilgili olarak fazla bir şey bilmiyorum. Üniversite eğitimini tamamladıktan sonra bir genci İsviçre'ye götürüp, bir süre orada kalmış ve evlenip geri dönmüştü. Onu tanıdığımda Darmstadt'ta, orduda maliyeden sorumluydu. Doğuştan gelen aklı ve zekâsıyla çok güzel bilgiler edinmişti, özellikle çağdaş edebiyat konusunda; tüm çağlarda ve tüm bölgelerde dünya ve insanlık tarihini incelemişti. Doğru ve net yorumlarda bulunan bir yeteneğe sahipti. Devlet işlerinde dürüst ve kararlı, deneyimli bir maliyeci olarak da takdir edilen biriydi. Kırıcı özellikleri nedeniyle insanlara ürkütücü gelmediği zamanlar çok sevilen biri olarak her ortama rahatlıkla girerdi. Uzun boylu ve kuru bir görünümü vardı, dışarıya doğru fazla çıkık sivri burnuyla dikkati çeker, açık mavi, hatta gri gözleri zaman zaman dikkat kesilen bakışlarına biraz kaplan havası verirdi. Lavater'in *Fizyonomi*'si[211] onun profilini bizim için kalıcı kıldı. Karakterinde de garip bir çelişki vardı: Doğuştan dürüst, soylu ve güvenilir biri olduğu halde dünyaya küsmüştü, kasten şakacı biri, hatta bir soytarı olmak için önüne geçilmez bir istek duyarak bu hastalıklı huyunu bastırmaya çalışırdı. Bir an anlayışlı, sakin, iyiyken, bir başka an aynı salyangozun bir şey yapmak için duyargalarını dışarıya çıkarması gibi, onun da aklına karşısındakini kıracak, yaralayacak, hatta ona zarar verecek şeyler gelirdi. Yine de insanın tehlikeli bir şey karşısında güvende olduğunu hissettiği zaman yapmaktan hoşlandığı gibi, onunla birlikte olmak ve olumlu özelliklerinin keyfini çıkarmak için adeta can atardım, çünkü kötü yanını bana göstermeyeceğine dair içimde iyimser bir duygu vardı. Manevi yönden huzursuz bir ruhla, duyduğu gereksinim nedeniyle insanlara kötü ve hain davranışlarda bulunurken bir yandan ortamın tadını kaçırır, diğer yandan da içinde özenle büyüttüğü bir başka huzursuzluk ruhundaki neşeyi yok ederdi. Amatörce bir yazma merakına kapılıp, kendini düzyazı ve şiir formunda kolay ve başarılı bir şekilde ifade ederek, o dönemin güzel

insanları arasında var olma cesaretini gösterdi. Büyük cesaret, kabalık, insanlar ve nesnelerle ilgili tuhaf görüşlerle oldukça sivrilen, Swift'e özgü öfkeyle yazılmış şiir formundaki mektupları hâlâ bendedir, bu mektupları aynı zamanda öyle kırıcı bir üslupla yazmış ki, onları şimdilik yayımlamak istemiyorum, ya imha edilmeli ya da edebiyatımızdaki kimsenin bilmediği çatışmalara örnek dikkat çekici belgeler olarak bir sonraki kuşağa saklanmalı. Bütün çalışmalarında olumsuz ve yıkıcı bir tavırla işe koyulmaktan kendisi de hoşlanmıyordu, örnek aldığım ya da taklit ettiğim eserlerin bana verdiği mutluluktan doğan masum anlatma merakımı kıskandığını sık sık dile getirirdi.

211 Fizyonomi, yüz ifadesinden karakter okuma bilimi demek. Lavater'in bu yapıtının tam başlığı şöyle: *Physiognomische Fragmente zur Beförderung von Menschenkenntnis und Menschenliebe*. (ç.n.)

Ayrıca o hem teknik, hem ekonomik alanda var olmak için karşı konulmaz bir istek duymasaydı, yazar olma merakı ona zarardan çok fayda sağlayabilirdi. Gün gelip yeteneklerine lanet okumaya başlayıp, faal bir yetenek arzusu dâhiyane bir biçimde tatmin olmayınca, sinirlenip kâh plastik sanatlara, kâh edebiyat sanatına boş verdi ve kendine hem zevk verecek, hem para kazandıracak fabrikatörlük ve ticaret işleriyle uğraşma kararı aldı.

Darmstadt'ta çok kültürlü adamların oluşturduğu bir grup vardı. Kontun bakanlarından saray müşaviri Hesse, profesör Petersen, rektör Wenck ve diğerleri oralıydı, komşu bölgelerden gelen bazı yabancılar ve oradan geçen birçok seyyah zaman zaman bu değerli gruba katılırdı. Saray müşavirinin eşi von Hesse ve kız kardeşi Bayan Flachsland nadir bulunan olumlu özelliklere ve yeteneklere sahiptiler, hele Herder'in nişanlısı Bayan Flachsland böyle mükemmel bir erkeğe duyduğu sevgi ve sahip olduğu özellikler nedeniyle kat kat ilginçti.

Bu çevrenin beni ne kadar tazeleyip geliştirdiğini söylememe gerek yok. Benim bitmiş veya henüz başlanmış çalışmalarımı okumamdan hoşlanır, o sırada yazmayı planladığım şeyleri açıkça ve ayrıntılı olarak anlattığımda bana cesaret verir, yeri geldiğinde, her seferinde daha önce başlayıp bir kenara koyduğum çalışmalarımla ilgili olarak beni eleştirirlerdi. *Faust* epeyce ilerlemiş, *Götz von Berlichingen* yavaş yavaş zihnimde oluşmaya başlamıştı, 15. ve 16. yüzyılları öğrenmekle meşguldüm, daha önce bahsi geçen katedral, yapı özellikleri nedeniyle üzerimde çok ciddi bir etki

uyandırmıştı, bu tür edebiyat yapıtlarına mükemmel bir arka plan oluşturabilirdi.

Bu yapı sanatı hakkında düşüncelerimi ve tahminlerimi toparlayıp yazdım. Vurgulamak istediğim birinci nokta, onun gotik değil Alman üslubuyla yapıldığı, yabancı değil yerli olduğuydu; ikincisi ise onun Yunan ve Roma yapı sanatıyla karşılaştırılmaması gerektiğiydi, çünkü onlar tamamen farklı bir ilkeden yola çıkmışlardı. Olumlu hava şartlarına sahip olduklarından, sütunlar üzerine çatı yaptıkları zaman, ortaya geçit veren duvarlar çıkmıştı. Oysa bizim kendimizi fırtınaya karşı sürekli korumamız, her tarafı duvarlarla çevirmemiz gerekiyordu, bu yüzden blok halindeki duvarlara hareket kazandıran, görünüşte açıkmış izlenimi vermelerini sağlayıp, geniş bir yüzeyde gözü hoş ve iç açıcı bir şekilde oyalayıp orta yolu bulan dehaya çok şey borçluyuz. Aynı şey kuleler için de geçerli; iç mekânda kubbeye benzer bir gökyüzü oluşturmayıp, dışardan gökyüzüne ulaşma çabasındadır, üzerinde bulundukları zemine oturan mabedin varlığından çevredeki en uzak bölgeleri bile haberdar ederler. Bu değerli yapının içine ancak şiirsel bir gözlem, inançlı bir ruh haliyle değinme cesaretini gösterdim.

Eğer değerini yadsımadığım bu görüşlerimi açık ve net bir şekilde, anlaşılır bir üslupla yazmış olsaydım, *Alman Yapı Sanatı Hakkında, Rahmetli Erwini a Steinbach* başlıklı broşürüm, yayımlanır yayımlanmaz daha çok etki yapar, yurdumdaki sanat dostu insanların ilgisini çekerdi; oysa Hamann ve Herder örneğinden etkilenip, bu çok basit düşünce ve gözlemleri garip sözcükler ve cümlelerden oluşan bir toz bulutuna sarıp, içimde yanan ışığı hem kendim hem de başkaları için kararttım. Buna rağmen bu yazılarım iyi bulundu, Herder'in Deutsche Art und Kunst dergisinde bir kez daha basıldı.

Kısmen meraktan, kısmen de edebi ya da başka amaçlar nedeniyle ülkemdeki eski eserlerle çok severek uğraşıp, onları anlamaya çalışırken, İncil üzerine yapılan araştırmalar ve dini anımsatmalar beni bu konudan tekrar uzaklaştırdı, çünkü 16. yüzyılda muhteşem bir ışık yayan Luther'in yaşamı ve gerçekleştirdiği şeyler beni tekrar takrar kutsal yazılara, dini duygular ve düşüncelere yönlendirdi. Zaman içinde oluşmuş, farklı zamanlarda üzerine çalışılarak derlenmiş bir yapıt olarak İncil'i görmek, benim küçük hayal dünyamı okşadı, bu tarz sunum asla yaygın değildi,

içinde yaşadığım çevre tarafından pek az benimseniyordu. Temelde Luther’in ifadelerine bağlıydım, ayrıntılar konusunda ise Schmid’in sadık çevirisine bakıyor, az bildiğim İbraniceyi olabildiğince kullanmaya çalışıyordum. İncil’de karşıt deyişler olduğunu şimdi kimse yadsımaz. En anlaşılır bölüm esas alınarak, tezat oluşturan daha az anlaşılır bölümle o bölüm karşılaştırılarak denge kurulmaya çalışılıyordu. Oysa ben, konunun anlamını en açık şekilde ifade eden bölümü inceleyerek ortaya koymak istedim; bunun üzerinde durup, diğerlerini düzmece olarak değerlendirdim.

Çünkü o zamanlar, acaba bunu bana biri mi aşıladı, acaba bu içimde kendiliğinden mi doğdu, yoksa kendi düşüncelerimin ürünü mü diye adını koyamadığım bir düşünceye sahiptim. O da şuydu: Bize eski zamanlarla ilgili olarak anlatılan, özellikle yazılı olarak aktarılan her şeyde önemli olan, eserin tezi, içeriği, amacı ve ilgiyle ele aldığı konuydu; özgün, tanrısal, etkili, dokunulmaz, ölümsüz olan bunlarda yatar, ne zaman, ne dış etkenler ne de şartlar özdeki bu içyapıya zarar verebilir, en azından iyi eğitim görmüş birinin bedenindeki hastalıktan daha fazla vermez. Böylece dil, aksan, kendine has özellikler, üslup ve son olarak da yazı, her düşünce ürünü yapıtın bedeni olarak görülebilir: İçyapıyla çok yakın akrabalığı olsa da bu, kötüleşme ve bozulmaya maruz kalır. Genellikle eskiden günümüze gelen aktarımlar, işin doğası gereği hiçbir şey eklenmeden bize ulaşmaz, eğer böyle olsaydı, daha sonra her zaman tümüyle anlaşılır olmaları gerekirdi, bunun birinci sebebi bu yapıtların bize kadar gelmesini sağlayan organların yetersizliği, ikincisi de insani yetenekler ve düşünce tarzlarının farklılığıdır; böyle olduğu için de yorumcuların birbirleriyle kıyaslanmaları doğru değildir.

Bundan dolayı bir yazının bize özellikle hitap eden içeriğini, özünü araştırmak kişinin kendi sorunudur, bunda her şeyden önce gelen, tıpkı kendi iç dünyamızda olduğu gibi, o yaşam gücü sayesinde bizimkinin ne ölçüde canlanıp, verimli hale geldiğidir: Buna karşın üzerimizde bir etkisi olmayan veya kuşku uyandıran dış görünümle ilgili her şey, eleştirinin konusu olmalı; eleştiri yapıtın tümünü bölüp parçalayabilse de, dayandığımız asıl sebebi elimizden almayı, hatta bir an için beslediğimiz güveni sarsmayı başaramaz.

Bizim çok önemli gördüğümüz tüm durumlarda işe yarayan ve insanı güçlü kılan bu fikir, inanç ve gözlemden çıkmıştır ve esasında benim hem

etik hem edebi yaşantımda mevcuttur, bazı durumlarda yanlış kullanım için kandırılmış olsak bile, bu fikir, doğru işe yatırılmış ve fazlasıyla kazanç getirmiş bir sermaye olarak değerlendirilebilir. İncil ancak bu düşünceyle benim için anlaşılır olmuştu. Protestanların din dersinde yaptığı gibi baştan sona tekrar tekrar göz gezdirmiş, hatta atlayarak baştan sona, sondan başa doğru okumuştum. Eski Ahit'in ham doğallığıyla Yeni Ahit'in hassas naifliği bana bazı bölümlerde ilginç gelmişti; gerçi bir bütün olarak sırlarını bana asla tam olarak açmış değildi, ama farklı kitapların farklı özellikleri artık kafamı karıştırmıyordu; anlamlarını sırasına göre doğru bir şekilde aklımdan geçirebiliyordum ve bu kitaba tekrar ondan vazgeçemeyecek kadar güçlü duygularla bağlanmıştım. İşte bu duygusal tarafım beni tüm alaylara karşı koruyordu, çünkü bir bakışta gerçeklikten uzak olduklarını anlıyordum. Onlardan nefret etmekle kalmıyor, onlara karşı öfke de besleyebiliyordum, çocuksu denecek kadar fanatik bir hırsla, elime geçirebilsem Voltaire'i *Saul*'ünden dolayı kesin boğabilirim diye düşündüğümü bugün bile gayet net anımsıyorum. Oysa her tür dürüst araştırma bana çok hitap ediyordu, her zaman daha çok ışık yayan doğunun mekân ve kostümleriyle ilgili yazılanları zevkle okuyordum, keskin zekâmı böyle değerli yazılarla tamamen zinde tutuyordum.

Küçük yaşlarda, Musa'nın ilk kitabında anlatılan dünyanın yaratılış efsanesine kendimi nasıl verdiğimi biliyorsunuz. Adım adım düzenli bir şekilde yol almayı düşündüğümden, uzun bir aradan sonra ikinci kitabı elime aldım. Ama çok büyük bir farkla! Çocukluğuma özgü zenginliklerin yaşamımdan çıkıp gitmesi gibi, ikinci kitapla birincisi arasında çok derin bir uçurum olduğunu gördüm. Geçmiş zamanın tamamen unutulması şu birkaç anlamlı sözcükte ifadesini buluyordu: "Sonra Yusuf'tan haberi olmayan yeni bir kral Mısır'da tahta çıktı."[212] Fakat gökteki yıldızlar kadar kalabalık halk da neredeyse atasını unutmuştu, Jehova ona çoktan yerine getirilen bu sözü yıldızlı gökyüzü altında vermişti. İfade edilemeyecek kadar büyük bir çaba, yetersiz kaynak kitap ve birikimimle beş kitabı incelemeye çalıştım ve o arada çok ilginç buluşlarım oldu. Bizim on emrimizin levhalara yazılmamış olduğunu, İsrailoğullarının kırk yıl değil, kısa bir süre çölde yürüdüğünü bulmuş olduğumu zannedip, aynı şekilde Musa'nın karakteriyle ilgili çok yeni bilgiler verebileceğim sanısına kapıldım.

212 Kutsal Kitap; Mısırdan Çıkış 1,8 (ç.n.)

Yeni Ahit de incelemelerimden kurtulamadı; ayırt etme isteğim nedeniyle korumacı değildim, ama duyduğum sevgi ve ilgiden olacak şu iyileştirici sözü onayladım: “Havariler karşı çıkabilirler, yeter ki İncil karşı çıkmasın.” Bu alanda da çeşitli keşifler yaptığıma inandım. Panktot yortusunda pırıltı ve aydınlık içinde bağışlanan diller konusunda, çok kişinin benimsemeyeceği biçimde biraz karmaşık bir yorumda bulundum.

Kardeşler birliğini daha da güçlendiren, insanın içinde günahkâr olanın baskın olduğu bilinmeli şeklindeki Luterciliğin temel öğretilerinden birine, pek başarılı olmasam da uyum sağlamaya çalıştım. Buna rağmen bu öğretinin terminolojisini oldukça benimsedim, bir köy rahibi kimliğine bürünerek yeni bir rahibe yazma hevesine kapıldığım bir mektupta[213] bunları kullandım. Bu yazının ana konusu o zamanın parolasıydı, bu parola hoşgörüydü ve yetişmiş insanlarla dehalar arasında geçerliydi.

213 Goethe’nin bu mektubu, Hessen-Darmstadt kontunun oğullarının eğitmeni teolog Georg Wilhelm Petersen’in yazılarına bir yanıttı. (ç.n.)

Yavaş yavaş oluşan böyle yazıları, halkın tepkisini öğrenmek için bir sonraki yıl masrafları bana ait olmak üzere bastırıp, armağan diye dağıttım ya da herhangi bir maddi kazanç peşine düşmeden kitapçı Eichenberg’e olabildiğince fazla satılsın diye verdim. Bazı yörelerde bununla ilgili zaman zaman olumlu, zaman zaman olumsuz eleştiriler çıktı, ama kısa bir süre sonra hepsi kayboldu. Babam onları arşivinde özenle sakladı, yoksa elimde şimdi bir nüsha bile olmayabilirdi. Bulabildiğim başka yazılarla birlikte onları da yapıtlarımın yeni baskılarına ekleyeceğim.

Gerek bu kâhince yazıların üslubuna, gerekse yayımlanmasına beni aslında Hamann teşvik ettiği için, hem ülkemiz, hem de bizim için büyük gizemini koruyan bu saygın ve söz sahibi adamı burada anmak yerinde olur. *Sokrates’le İlgili Önemli Olaylar*[214] başlıklı yazıları takdirle karşılandı, dönemin parlak düşünürlerinden hoşlanmayanlar beğendiler. Bu yapıtta, bilinen dünyaya ve edebiyata tamamen hâkim olsa bile biraz anlaşılmaz ve bilinmez bir tavır takınarak, bu konuda kendini özgün bir şekilde ifade ederek, esaslı ve derin düşünceli bir adam olduğunu sezdiriyordu. O zamanlar günün edebiyatına hâkim kişiler tarafından o elbette ne dediği belli olmayan bir hayalperest olarak görüldü, gelişmek isteyen gençler ise onun çekim alanına çoktan girmişlerdi. Yarı şaka yarı ciddi, ülkede Sessizler[215] diye anılanlar, herhangi bir gruba dahil olmadan gözlerden uzak bir kilise kuran o dindar insanlar bile onunla ilgilendi, bayan arkadaşım

Klettenberg kadar onun erkek arkadaşı Moser de kuzeyli büyücüye hoş bir varlık gözüyle baktı. Kısıtlı şartlardaki bir evde sıkıntı çekmesine rağmen, bu güzel ve değerli düşünce tarzını edinebildiği anlaşılınca, onunla daha çok yakınlık kuruldu. Başkan von Moser'in büyük nüfuzu sayesinde böyle mütevazı bir adama ortalama refah düzeyine sahip bir yaşam sağlanabilirdi. Mesele görüşüldü, hatta Hamann'ın Königsberg'den Darmstadt'a uzun bir seyahat yapması konusunda uzlaşılıp anlaşma sağlandı. Fakat başkan tesadüfen orada bulunmayınca, bu garip adam, ne sebeple olduğu anlaşılmadan hemen geri döndü; ama dostça mektuplaşmalar sürdürüldü. Königsberglinin hamisine yazdığı iki mektubu hâlâ saklıyorum, bunlar mektubu yazan kişinin inanılmaz değerinin ve samimiyetinin belgesi.

214 Özgün başlık, *Sokratische Denkwürdigkeiten*. (ç.n.)

215 Pietistler. (ç.n.)

Ama böyle güzel bir hoşgörü fazla uzun sürmeyecekti. O dindar insanlar kendileri gibi onu da dindar sanmış, kuzeyli büyücü diye ona saygı göstermiş, anlatımındaki ağırlığı sürdüreceğini sanmışlardı. Ancak o, *Bulutlar. Sokrates'le İlgili Önemli Olayların Piyesi*[216] ile ilgi uyandırmıştı, hem kapağında boynuzlu Pan'ın keçi profilinin görüldüğü, hem de ilk sayfalardan birinde pençeleriyle tuttukları notalarla karşısında duran yavrularına orkestra şefliği yapan ahşap oyma büyük bir horozun gülünç bir tablo çizdiği kitap, *Dilbilimcinin Haçlı Seferleri*[217] yeni yayımlandığında, yazar bununla beğenmediği bazı kilise müzikleriyle alay etmişti: Böylece onu sevenler ve sayanlar arasında bir hoşnutsuzluk oluştu, bunu hisseden yazarın canı sıkıldı, yakın ilişkilerden kaçındı. Fakat Herder hem nişanlısına, hem de bize yazdığı mektuplarda bu ilginç adamın neler yaptığını hemen anlatarak ona olan ilgimizi ayakta tuttu. Bunların arasında onun Königsberger Zeitung'da çıkan eleştirileri ve haberleri de vardı, bu yazılar oldukça ilginç bir özelliğe sahipti. Onun yazılarından oluşan hemen hemen eksiksiz bir koleksiyona ve Herder'in dilin kökeniyle ilgili ödül alan yazısı hakkında eliyle yazdığı oldukça önemli bir makalesine sahibim, bu yazısında o, Herder'in denemesini tamamen kendine özgü, şaşılacak kadar güçlü bir ışıkla aydınlatır.

216 Özgün başlık, *Wolken. Ein Nachspiel Sokratischer Denkwürdigkeiten.* (ç.n.)

217 Özgün başlık, *Kreuzzüge des Philologen*. (ç.n.)

Hamann'ın eserlerini ya kendim ilgilenerek ya da başkalarını teşvik ederek yayımlatmak istiyorum, bu önemli belgelerin tekrar okuyucunun

eline geçmesinden sonra, onun hayatı, kişiliği ve karakteri hakkında daha ayrıntılı konuşmanın zamanı gelecek; yine de bu arada bazı şeyleri burada anlatmam lazım, onunla benim gibi ilgilenmiş, hâlâ hayatta olan çok sayıda önemli adam var, onların yorumları ve eleştirileri benim için çok değerli. Hamann'ın tüm yazdıkları şu ilkeye dayanır: "İster eylemle, ister sözle, isterse başka bir şeyle yapılmış olsun, insanın yaptığı her şey, onun bir araya gelmiş tüm güçlerinin toplamıdır; tek başına her şey olumsuzdur." Muhteşem bir kural! Ama buna göre davranmak zor. Yaşam ve sanatla ilgili olarak elbette doğru bir söz; edebiyatla ilgisi olmayıp, sözle anlatılan her şeyde bile büyük bir güçlük yaşanır: Çünkü söz ayırt etmelidir, bir şeyler söylemek, bir şeyi anlamlı kılmak için tekleştirmek gerekir. İnsan konuştuğunda, o an için tek taraflı olmak durumundadır, ayırt etmeyen ne bir söz ne bir öğreti vardır. Fakat Hamann eskiden beri bu ayırmaya karşı durduğundan, bir bütün olarak nasıl hissediyor, hayal ediyor, düşünüyorsa aynı böyle konuşmak istediğinden ve başkalarından da aynı şeyi beklediğinden, kendi üslubu ve başkalarının ortaya koyduğu her şeyle çatışmaya girdi. Olanaksızı gerçekleştirmek için bütün olgulara el atar, doğa ve ruhun gizli olanda buluştuğu en derin ve gizemli görüşler, böyle bir karşılaşmadan yansıyan parlak ve akıllı buluşlar, bu alanlarda dolaşan önemli hayaller, ruhani ve dünyevi yazarların heyecanlı sözleri, hicvedilmek için eklenebilecek şeylerin hepsi, onun üslubunun ve anlattıklarının muhteşem bütünlüğünü oluşturur. Derininde ona katılamazsanız, yüzeyde onunla dolaşamazsınız, hayalinde canlandırdığı tiplere hâkim olamazsınız, sonsuz kapsama sahip edebiyattan sadece ima edilen bölümün anlamını bulup çıkaramazsınız, onu okudukça kafanız karışır ve belirsizliğe sürüklenirsiniz, bu durum karanlık geçen yıllarla birlikte artar, çünkü onun imaları özellikle yaşamın ve edebiyatın içinde o an egemen olan belli garipliklerle ilgilidir. Benim koleksiyonum içinde onun basılmış bazı formaları var, sayfanın kenarına kendi eliyle imalarının alakalı olduğu bölümleri alıntı olarak not etmiş. Onlara bakınca, insana hoş gelen çift anlamlı çifte ışık olduğunu görüyorsunuz yine, ancak anlamak dediğimiz şeyden genellikle kaçınmak gerekiyor. Böyle yazılara kâhince denmesi yerinde olur, çünkü aslında anlaşılmadıkları için yazıların sırrına erme fırsatının yakalanması gerekiyor. Onları açtığınız her seferinde yeni bir şeyle karşılaştığınızı düşünüyorsunuz, çünkü her bir bölümün içerdiği anlam bizi farklı şekillerde duygulandırıp heyecanlandırıyor.

Ben onu şahsen görmedim, mektuplaşarak doğrudan bir temas da kurulmadı. Arkadaşlık ve dostluk ilişkilerinde bana oldukça açık biri gibi gelir, onun insanlara, insanların ona yaklaşımını da çok doğru hissettiğimi düşünürüm. Onun mektuplarından gördüklerimin hepsi mükemmeldi ve dönem, şartlar ve kişisel ilişkilerin birbiriyle alakası bunlarda daha net ortaya çıktığından, mektupları yazılarına göre daha anlaşılırdı. Kesinlikle emin olduğumu düşündüğüm şey şuydu; çok saf bir duyarlılıkla ilgili düşünsel yeteneklerinin üstünüğüyle, samimi olmaktan çok ironik ifadeler kullandığı mektupları gönderdiği kişilerden kendisini her zaman daha bilge ve daha akıllı buluyordu. Bu tek tük olayda böyle olsa hiç mesele değil, ama genellikle böyle olduğu için hiç ona yakınlaşma isteği duymadım.

Buna karşılık Herder'le bizim aramızda edebi anlamda güzel bir mektuplaşma oldukça canlı bir şekilde sürdü, fakat ne yazık ki o, sükûnetine ve sinirlerine hâkim olamıyordu. Şakalarını ve eleştirilerini sürdürüyordu; benim bile sabrımı taşıran Merck'i kızdırmak için zaten özel bir şey yapmaya gerek yoktu. Bütün yazarlar ve insanlar arasında Herder en çok Swift'e saygı duyduğundan, biz ona aramızda başpapaz diyorduk, bu da bazı yanılgılara ve hoş olmayan şeylere yol açıyordu.

Bütün bunlara rağmen, kendisine iki misli onur kazandıran Bückeburg'da görevlendirildiğini duyunca çok sevindik: Çünkü yeni hamisi, garip bir adam olsa da, anlayışlı ve yürekli biri olarak büyük ün yapmıştı. Thomas Abbt bu görevlerde tanınmış ve meşhur olmuştu, rahmetlinin arkasından ülkesi ağıtlar yakıp, hamilerinin adına diktiği anıttan dolayı mutluluk duydu. Şimdi hayata gözlerini erken kapayan bu kişinin görevini üstlenen Herder'in, öncelinin uyandırdığı büyük saygınlıkla ilgili tüm beklentileri karşılaması gerekiyordu.

Bunun olduğu dönemde böyle bir görev iki kat değerli ve parlaktı; çünkü birçok Alman prensi Lippe kontunu örnek alıyordu, onlar hizmetlerine sadece okumuş, öncelikle politikadan anlayan adamları değil, aynı zamanda akıllı ve çok şey vaat eden adamları alıyorlardı. Klopstock'un Baden markisi Karl tarafından aslında kendi politik işleri için değil, yüksek sosyeteye güzel tavrı ve bilgisiyle faydalı olsun diye görevlendirildiği söyleniyordu. Bu sayede faydalı ve güzel şeylere gereken ilgiyi gösteren bu harika prensin saygınlığı artarken, Klopstock'a gösterilen saygı da bunun gerisinde kalmadı. Ondan çıkan her şey hoş ve değerliydi; odlarını,

bulabildiğimiz kadarıyla elejilerini özenle yazdık. Değerli Hessen-Darmstadt kontesi Karoline’nin oluşturduğu koleksiyonun az sayıdaki nüshalarından biri elimize geçtiğinde çok sevindik, çünkü bu bize elimizde olmayan şiirleri tamamlama olanağı verdi. Bu sebepten bu ilk versiyonlar uzun zaman bizim en sevdiklerimiz oldu. Yazarın daha sonra beğenmediğini söylediği şiirlerle sık sık neşelenip canlandık. Eleştiriyle sanat alanına ne kadar az çekilirse, güzel bir ruhun sergilediği yaşamın o kadar özgür etkide bulunacağı çok doğrudur.

Klopstock hem kendisine, hem de yetenekli başka adamlara kişiliği ve davranışlarıyla itibar ve saygınlık kazandırmayı bilmişti; şimdi onlar hayat şartlarının iyileşmesi ve güvence altına alınmasından dolayı ona minnet duyuyorlardı. Çünkü kitap ticareti eski dönemlerde daha çok üniversitelerdeki önemli bilimsel eserlere ve herkesin aradığı yayınlara yönelikti, bunlara yapılan ödemeler fena değildi. Ama edebi eserler yazmak sanki kutsal bir şeymiş gibi değerlendiriliyor, bu iş karşılığında bir ücret almak ya da alınan ücreti yükseltmek, neredeyse ilahi bir şeyi satmakla eşdeğer görülüyordu. Yazarlarla yayımcılar arasında çok garip bir ilişki vardı. O zamanki anlayışa göre ikisi, vekil ve müvekkil konumundaydılar. Yeteneklerinin yanı sıra, genellikle üst düzey ahlaklı insanlar olarak değerlendirilip saygı gören yazarlar, toplumda manevi yönden mevki sahibiydiler, eserlerinin tanınması onların kendilerini ödüllendirilmiş hissetmelerine yetiyordu, yayımcılar ise ikinci sınıf olmakla yetiniyor, kazandıkları paranın tadını çıkarıyorlardı: Fakat bu sefer de varsıllık, zengin kitapçıyı yoksul şaire üstün kılıyordu, böylece her şey çok güzel bir denge tutturmuş oluyordu. Karşılıklı hoşgörü ve minnet duygusu pek nadir görülen şeyler değildi: Breitkopf ve Gottsched hayatları boyunca dost kaldılar; cimrilik ve hainlik, özellikle korsan baskı henüz yaygın değildi.

Buna rağmen Alman yazarları arasında genel bir hareket oluştu. Yoksul olmasa da hayli kısıtlı yaşamlarını saygın yayınevi sahiplerinin zenginlikleriyle karşılaştırmaya başladılar; bir Gellert veya bir Rabener’in ne kadar şöhretli olursa olsun, başka herhangi bir kazançla yaşamını kolaylaştırmazsa, herkesin sevdiği Alman yazarının geçimini sağlamakta büyük zorluk çekeceğini görüyorlardı. Biraz tanınanlar ve hiç tanınmayanlar ise durumlarını düzelmiş görmeye ve yayınevi sahiplerinden bağımsız olmaya karşı dayanılmaz bir istek duyuyorlardı.

İşte o sırada Klopstock ortaya çıktı ve yazacağı *Bilginler Cumhuriyeti*[218] için, yayınevlerinden siparişte bulunmalarını önerdi. *Mesih*'in sonra yayımlanan şarkıları, kısmen içerikleri, kısmen de işleniş tarzı nedeniyle, temiz ve masum bir anlatıma sahip olsalar bile, temiz ve masum bir döneme rastlayan ilk şarkılar kadar etki uyandırmadı, ama odlarını yayımlayarak birçok insanın yüreğine, aklına ve ruhuna seslenen şaire duyulan saygıda bir değişiklik olmadı. Aralarında büyük nüfuz sahibi olan kişilerin de bulunduğu iyi niyetli birçok adam bir Louis altını olarak belirlenen parayı peşin olarak ödemeye hazır olduklarını bildirdi, çünkü bu hem kitabın sipariş bedelinin ödenmesi, hem de fırsat düşmüşken vatanı için gösterdiği hizmetlerden dolayı yazarın ödüllendirilmesi anlamına geliyordu. Bununla ilgili olarak herkes sıraya girdi, harcayacak fazla parası olmayan genç erkekler ve kızlar bile kumbaralarını açtılar; üst sınıftan, orta sınıftan kadınlar ve erkekler bu kutsal bağışa katkıda bulundular, ön ödemede bulunacak belki bin kişi bir araya geldi. Beklentiler son haddine ulaştı, ümitlerse olabildiğince büyüktü.

218 Özgün başlık tam olarak şöyle: *Die Deutsche Gelehrtenrepublik. Ihre Einrichtung, ihre Gesetze, Geschichte des letzten Landtags*. (ç.n.)

Bundan sonra eser yayımlandığında hiç görülmemiş bir başarı elde etti; gerçi önemli bir değere sahipti, ama herkese hitap edebilecek türden değildi. Klopstock'un şiir ve edebiyat hakkındaki görüşleri Kelt rahiplerinden oluşan eski bir Alman cumhuriyetinde dile getiriliyordu, onun hakiki ve sahte hakkındaki sözleri kısa özdeyişlerle dolaylı olarak ifade edilirken, bazı öğretici şeyler tuhaf anlatım tarzına feda edildi. Yazarlar ve üniversite hocaları için kitap çok değerliydi ve değerli olmayı da sürdürdü, ama yalnızca bu çevrede etkili ve faydalı olabildi. Kendi kendine düşünen kişi düşünürün izinden gitti, hakiki olanı aramayı ve ona değer biçmeyi bilense, bu kültürlü ve dürüst adam sayesinde bilgi sahibi oldu; ama meraklısı okuyucu aydınlanmadı, onun için kitap bir sır olarak kaldı, yine de kitap elden ele dolaştı, herkes birçok yönden faydalı bir yapıt beklerken, genellikle az da olsa bir zevk almak mümkün olmadı. Herkes hayal kırıklığına uğradı, ama yazara duyulan saygı öyle büyüktü ki, hiçbir homurtu, en ufak bir mırıltı duyulmadı. Genç ve güzel insanlar uğradıkları zararı hazmedemedi ve kendilerine pahalıya mal olan nüshaları şaka olsun diye hediye ettiler. Ben bile yakın kız arkadaşlarımdan bunlardan çok sayıda aldım, ama şimdi elimde bir tane bile kalmadı.

Yazar açısından başarılı, okuyucu açısından başarısız olan bu girişimin sonucu kötü oldu, bu olayın hemen arkasından bir eserin ısmarlanması ve bedelinin peşin olarak ödenmesi artık söz konusu olamazdı; ancak bu istek, yapılan denemenin tekrarlanmasını isteyecek kadar çok yaygınlaştı. Bu seferkini Dessau Yayınevi çok sayıda ve toplu halde yapma teklifinde bulundu. Hem üniversite hocaları, hem yayımcılar bundan yaptıkları anlaşmaya göre birlikte faydalanacaklardı. Uzun zaman güzel duygular uyandırmayan bu ihtiyaç bu kez yeniden büyük bir ümit uyandırdı, fakat bu ümit uzun süre korunamadı ve maalesef taraftarlar, ufak çabalardan sonra karşılıklı zarara uğrayarak yollarını ayırdılar.

Buna rağmen edebiyat dostları arasında hızlı bir haber yayıldı; Musenalmanach'lar[219] bütün genç şairleri, dergiler ise şairi diğer yazarlarla buluşturuyordu. Edebi yapıtlar yazma arzum sonsuzdu; o zamana kadar yazmış olduklarıma karşı ilgisizdim, ancak kendi kendime veya arkadaşlarla bir araya geldiğimizde yazdıklarımı başkalarına neşeyle okuyunca, ilgim tazeleniyordu. Birçoğu da, ister kısa ister uzun olsun, yazdığım her şeyden haberdar olmaktan hoşlanıyordu, çünkü ben yazmayı bir ölçüde seven ve kendini bu konuda yetenekli hisseden herkesi kendi tarzında, özgürce bir şeyler yazmaya zorluyordum, aynı şekilde onlar da beni yeni şiirler ve yazılar yazmam için teşvik ediyorlardı. Bu aşırıya kaçan karşılıklı çalışma ve uğraşlara herkes kendi tarzında neşeli bir katkıda bulunuyordu, özgürce, herhangi bir akıma bağlanmadan, çok sayıda gencin kendi doğal yaradılışına göre, hesapsız kitapsız katıldığı bu duygu fırtınası ve yaratıdan, bu yaşama ve yaşatmadan, bu alıp verme çabasından, bir yandan göklere çıkarılırken diğer yandan yerlere vurulan o meşhur edebiyat akımı[220] doğdu, bu akım içinde birçok dâhi genç adam, gençliğe yakışır şekilde tüm cesaretlerini toplayıp, kibirli bir hal takınarak yapıtlar ortaya koydu, güçlerini iyi yolda kullandıklarında bazı sevinçler ve güzel şeylere, kötü yolda kullandıklarında ise bazı sıkıntılar ve kötülüklere neden oldu; işte bu kitabın esas konusu, bu kaynaktan çıkan etkiler ve tepkilerdir.

219 1765'ten beri Fransa'da yayımlanan Almanac des Muses örnek alınarak, 1769'dan sonra Almanya'da da yayımlanan, öncelikle yayımlanmamış şiirlerin basıldığı yıllık. (ç.n.)

220 Goethe burada coşumculuk akımından söz ediyor ve "birçok dâhi erkek", "güçler" gibi sözcüklerle satır aralarında akımın tipik karakter özelliklerine değiniyor. (ç.n.)

Eğer aşk ruhlarını kaplamamışsa, ne türden olursa olsun, kalple ilgili meseleler içlerinde filizlenmemişse, genç insanlar en çok neye ihtiyaç

duyar, kendi yaşıtları arasında nasıl ilgi uyandırır? Ben içten içe sessizce kaybettiğim aşkın üzüntüsünü yaşıyordum; bu beni yumuşak ve uysal biri yaptı, hiçbir hatamı veya yanlış adımımı anımsamadığım ve tamamen özgür geleceğe koştuğum parlak dönemlere göre, toplumda daha sevilen biriydim.

Friederike'nin yazdığım veda mektubuna yanıtı yüreğimi parçaladı. Benimle ilgili, bana yönelik yazılmış aynı yazı, aynı duyarlılık, aynı duyguydu. Ben ancak şimdi onun çektiği acıyı hissediyordum, bunu gidermem bir yana, azaltmam bile olanaksızdı. Hep gözlerimin önündeydi, sürekli eksikliğini duyuyor, en kötüsü de yaptığım bu kötülüğü hiç affedemiyordum. Gretchen'i benden almışlardı, Annette beni terk etmişti, bu sefer ilk kez ben suçluydum; o çok güzel kalbi derinden yaralamıştım, bu yüzden derin bir pişmanlık dönemiydi, bana hayat veren alıştığım sevgiden yoksun olmam nedeniyle oldukça üzücü, hatta katlanılmaz bir dönemdi. Ama hayat devam ediyor; bu yüzden başkalarına içten ilgi gösterdim, onların sıkıntılarını gidermeye, benim gibi olmasınlar diye ayrılanları birleştirmeye çalıştım. Bu yüzden bana hem sırdaş, hem de o yörede çok dolaştığım için gezgin adını taktılar. Sadece açık havada, ovalarda, tepelerde, kırlarda ve düzlüklerde hissettiğim ruhumdaki bu sükûnete, her iki sarayın akrabalığı nedeniyle iyi ilişkiler içinde bulunan Darmstadt ve Homburg gibi iki güzel yerleşimin tam arasındaki Frankfurt'un konumu çok uygun düştü. Sokakta yaşamaya ve bir ulak gibi dağlarla ovalar arasında gidip gelmeye alıştım. Yapacak hiçbir işim yoksa, sık sık yalnız ya da arkadaşlarımla doğduğum şehrin sokaklarından geçiyor, Fahrgasse'deki büyük restoranlardan birinde yemek yiyor, yemekten sonra yoluma devam ediyordum. Her zamankinden daha çok açık havaya ve özgür doğaya ilgi duyar oldum. Yolda ilginç övgü şiirleri ve dithyramboslar okuyordum, bunlardan biri *Gezginin Fırtına Şarkısı* başlığıyla hâlâ elimdedir. Bir gün korkunç bir fırtınaya tutuldum, fırtınaya karşı bile olsa yoluma devam etmek zorunda olduğumdan, bu biraz saçma şarkıyı kendimden geçercesine coşkuyla söyledim.

Kalbim ilgisiz ve boştu: Kadınlara karşı tüm yakın ilişkilerden özenle kaçınıyordum, böylece sevgi dolu bir meleğin, her şeye ilgisiz ve her şeyden habersiz olan benim etrafımda gizli gizli uçtuğunun farkına bile varmadım. Zarif ve sevimli bir kadın bana karşı hiç farkına varmadığım bir sevgi besliyordu, bu yüzden ben onun faydalı toplantılarında daha neşeli ve

sempatiktim. Ancak yıllar sonra, hatta onun ölümünden sonra, bu gizli ve ilahi sevgiden beni sarsacak şekilde haberdar oldum; ama masumdum ve saf ve dürüst duygularla masum birinin yasını tutabilirdim, hem de daha güzel bir şekilde, çünkü bunu öğrendiğimde, içimde kimseye karşı bir sevgi beslemiyordum, ayrıca kendime içimden geldiği gibi yaşama şansı tanıdığım bir dönemdi.

Friederike'nin durumundan dolayı duyduğum acının beni korkuttuğu dönemde ise, eskiden yaptığım gibi, kurtuluşu yine şiir sanatında aradım. Kendimi üzmek pahasına yaptığım tövbe sayesinde içsel anlamda günahlarımın bağışlanmasına layık olmak için, başlamış olduğum şiir formundaki itiraflarımı yazmayı sürdürdüm. *Götz von Berlichingen* ve *Clavigo*'daki iki Maria figürü ve onların âşıkları rolündeki kötü ruhlu iki figür böyle pişmanlık dolu değerlendirmelerimin sonucu olsa gerek.

Canlı organizmanın sağlıklı bir organı hasta olanın görevini üstlenip sağlığına kavuşsun diye ona zaman tanıdığından, gençlikteki yaralar ve hastalıkların çabuk iyileşmesi gibi, bazı beden hareketleri çıkan uygun fırsatlarda şans eseri bana çok iyi geldi, kendimi yeniden toparlamak, yaşamla ilgili yeni sevinçler ve hazlar duymak için içimde çeşitli istekler doğdu. Ata binmek, zamanla lakayt, melankolik, gergin ama yavaş ve amaçsız gezintilere üstün geldi; gideceğiniz yere daha çabuk, daha neşeli, daha rahat gidiyordunuz. Genç arkadaşlar yeniden eskrime başladılar; özellikle yaklaşan kış mevsimiyle önümüzde yepyeni bir dünya açıldı, o zamana kadar hiç denemediğim paten kaymayı öğrenmek için hemen karar aldım, kısa zamanda çalışıp, düşünüp sebat ederek, kendimi göstermeye çalışmadan, buz pateni sahasının neşeli ve canlı ortamının zevkini çıkarmak için yeterince paten kaymayı öğrendim.

Bu yeni ve neşeli aktiviteyi de Klopstock'a borçluyduk, onun odları buna güzel bir kanıttı, bu faydalı spora karşı duyduğu heyecan ve özel ortamlarda söyledikleri de bunu güçlendiriyordu. Yağan karın don yaptığı neşeli bir sabah tam olarak aklımda, yatağımdan sıçrayarak kalkarken ağzımdan yüksek sesle şu dizeler döküldü:

Sağlıklıyım diye gönlüm rahat,
Ta aşağıdaki gölün kıyısında,

Gölü kaplayan kristali bembeyaz yaptım.

Kışa dönen gün nasıl da aydınlatır
Gölü tatlı bir ışıkla! Gece serpmiş üstüne
Yıldızlar misali parlayan çiyleri!

Tereddüt ve bocalama içinde hemen karar verdim ve bu yaştaki bir aceminin uygun hareketlerle ilk alıştırmalarını yapacağı yere doğru uçarak gittim. Bu fiziksel etkinlik gerçekten Klopstock'un önerdiği kadar vardı, bize en hareketli çocukluk çağlarımızı hatırlatıyor, gençleri çevikliklerinin tam anlamıyla keyfini çıkarmaya ve insanın bedenini yavaşlatan yaşlılığa meydan okumaya çağırıyordu. Biz de bu eğlencenin aşırı tutkunu olduk. Güneşli güzel bir günü böyle buzun üstünde geçirmek bize yetmiyordu; gecenin geç saatlerine kadar kaymayı sürdürüyorduk. Nasıl ki başka hareketler insanı yorarsa, bu spor da insana yeni bir enerji veriyordu. Bulutların arasından çıkıp, gece vakti uçsuz bucaksız donmuş çayırların buz tutmuş tarlalarına yansıyan dolunay, paten kayarken yüzümüze vuran gece rüzgârı, su azalırken kalınlaşan buz tabakasının büyük gürültüsü, kendi hareketlerimizin garip yankıları Ossian'ın sahnelerini olduğu gibi gözler önüne seriyordu. Arkadaşlardan bazen biri, bazen diğeri Klopstock'un bir odunu okuyor, yarı karanlıkta bir araya gelince, sevincimizin kaynağı olan kişinin yalansız övgüsü şöyle çınlıyordu.

Bir atın koşarken asla vermediği
Bir topun ise sahip olmadığı
Sağlık ve neşeyi bulanın
Ölümsüz olması gerekmez mi?

Dünyevi bir işi manevi bir teşvikle soylulaştırmayı ve saygın bir şekilde yaymayı bilen kişi böyle bir teşekkürü hak eder!

Zihinsel yetenekleri erken yaşlarda olağanüstü gelişmiş kabiliyetli çocukların, ancak izin verildiğinde en basit çocuk oyunlarıyla ilgilenmesi gibi, biz de ciddi şeylere duyduğumuz ilgiyi çok kolayca unuttuk; bu genellikle tek başına yapılan spor, belirsizlik içindeki bu huzurlu süzülüş, bir süre uykuya dalmış olan iç dünyamdaki bazı arzuları uyandırdı.

Alman tarihinin karanlık yüzyılları, öteden beri öğrenme arzumu ve hayal gücümü meşgul ediyordu. Götz von Berlichingen'i yaşadığı dönemde bir tiyatro oyununa konu etmek düşüncesi, benim için çok güzel ve değerliydi. Bu konuyu ele alan önemli yazarları hiç ara vermeden okudum: Datt'ın *De pace publica*[221] başlıklı yapıtına tüm dikkatimi verdim, yapıtı başından sonuna gayretli bir şekilde inceledim, ilginç ayrıntıları olabildiğince anlar duruma geldim. Bu etik ve edebi amaçlar doğrultusundaki çabalarım bir başka açıdan da işime yaradı, artık Wetzlar'a gitmem gerektiğinden, tarihi bilgiler bakımından yeterince hazırlıklıydım: Ülkede barışın sağlanmasından sonra Adalet Divanı[222] kurulmuştu, bunun tarihçesi Almanya'nın açıklığa kavuşmamış olayları için önemli bir yol gösterici olabilirdi. Mahkemelerin ve orduların yapısı bir imparatorluğun yapısı hakkında her zaman tam bir fikir verir. Etkisinin büyük olduğu söylenen maliye bile bu kadar belirleyici değildir. Genellikle bir yoksulluk varsa, bireylerin binbir zorlukla biriktirip, elinde tuttuğu parayı onlardan alabilirsiniz, böylece devletin her zaman parası olur.

221 Johann Philipp Datt: (1654-1722) Esslingen ve Stuttgart'ta hukukçu; yapıtının tam başlığı, *Volumen rerum Germanicarum novum sive de pace imperii publica libri V.* (ç.n.)

222 Almancası, Das Kammergericht. (ç.n.)

Wetzlar'da yaşadıklarım çok önemli değildi, ama oraya gittiğimde söz konusu olan olumsuz dönemi anlatmak için, Adalet Divanı'nın geçmişine genel olarak değinmem okuyucuya ilginç gelebilir.

Dünyayı yönetenler, savaşta en cesur ve en kararlı kişileri, barışta ise en bilge ve en dürüst insanları etraflarına toplayabildikleri için mükemmeldirler. Ülke içindeki gezilerinde imparatora her zaman eşlik eden böyle bir mahkeme de Alman imparatorluk sarayının bir parçasıydı. Ama ne bu önemsenme, ne Güney Almanya'da yürürlükteki Suebya Kanunu ile Kuzey Almanya'daki Saksonya Kanunu, ne de bunların uygulanması için görevlendirilen yargıçlar, ne sınıflar arası anlaşmazlıklara bakan mahkeme, ne sözleşmeyle yetkili kılınmış hakemler, ne de ruhanilerin sağladığı diyaloga dayalı uzlaşmalar, hiçbir şey şövalyevari gergin çarpışma ruhunu

susturamıyordu, çünkü bu, Almanlar arasında gerek iç kavgalar, gerekse yabancı ülkelerle yapılan savaşlar nedeniyle, özellikle haçlı seferleriyle, hatta hukuki uygulamalarla da teşvik edilip beslenmiş ve gelenek halini almıştı. İmparator ve güç sahibi sınıflar için kendilerine çıkarılan zorluklar can sıkıcıydı, çünkü küçükler birbirlerinin başına, birleştikleri takdirde de büyüklerin başına bela kesiliyorlardı. İçteki düzen nasıl bozulmuşsa, dışarıya karşı da büyük güç kaybına uğranmıştı; buna ek olarak bir de gizli ceza mahkemeleri yurdun büyük bir bölümünde herkesin başına dert olmuştu; bu mahkemelerin gizli polis teşkilatına dönüştüğü, hatta sonunda özel şahısların eline geçtiği düşünülürse, bunların yarattığı korku hakkında bir fikir sahibi olabilirsiniz.

Sonunda Sınıflar Meclisi kendi olanaklarıyla acilen bir mahkeme kurma önerisinde bulununcaya kadar, bu olumsuzlukları bir ölçüde gidermek için birçok şey boşuna denenmiş oldu. Ne kadar iyi niyetli olursa olsun bu teklif, her zaman sınıflara özgü yetkilerin genişletilmesi, imparatorluk gücünün azaltılması anlamına geliyordu. III. Friedrich’in yönetimi sırasında bu konu sürüncemede kaldı, oğlu Maximilian dışardan gelen baskıyla öneriyi kabul etti. Yargıcı kendisi belirledi, yargıç yardımcılarını ise Sınıflar Meclisi gönderdi. Aslında sayılarının yirmi dört olması gerekiyordu, ama başlangıçta on ikisiyle yetinildi.

İnsanları yaptıkları işlerde suçlu duruma düşüren genel bir hata, Adalet Divanı kurulurken yapılan ilk ve temel hata oldu. Büyük bir hedef için yetersiz yollara başvuruldu. Yargıç yardımcılarının sayısı bu kadar azken, zor ve kapsamlı görev nasıl yerine getirilebilirdi ki! Ancak yeterli bir kurumun oluşması için kim diretecekti? Lehine değil daha ziyade aleyhine çalışacak gibi görünen bir kurumun oluşmasına imparator ön ayak olamazdı; daha önemli bir bahane de, kendi mahkemesini, kendi saray meclisini oluşturmak zorunda olmasıydı. Oysa Sınıflar Meclisi’nin çıkarlarına baktığınızda, onlar için yapılacak şeyin, kanamanın durdurulması olduğu görülür, yara iyileşmiş ya da iyileşmemiş, bu onları yakından ilgilendirmez; işte size yeni bir masraf kapısı daha! Bu kurum yüzünden her prensin hizmetlilerinin sayısını artırmasının nedeni çok net bir şekilde anlaşılamamıştı, elbette belli bir amacı vardı, ama zorunlu bir şey için kim severek para verir? Oysa Tanrı yolunda faydalı bir şeye sahip olabilmek, herkesi mutlu eder.

Başlangıçta yargıç yardımcıları devletin verdiği ücretlerle geçiniyorlardı, sonra Sınıflar Meclisi de buna bir miktar katkıda bulundu; ikisi de yetersizdi. Ama büyük ve çarpıcı ihtiyacı gidermek için istekli, başarılı, çalışkan adamlar bulundu ve mahkeme göreve başladı. Bu mahkemeyle sadece rahatsızlıkların hafiflediğinin, ancak sağlıklı durumun söz konusu olmadığının anlaşılıp anlaşılmadığı ya da benzer durumlarda olduğu gibi kısıtlı olanaklarla çok şey başarıldığı tesellisiyle kendilerini kandırıp kandırmadıkları bilinmiyor. Sözün kısası, mahkeme haksızlıkların önüne geçeceği yerde, huzursuzluk yaratanları cezalandırdığı bahanesine sığındı. Ayrıca toplanır toplanmaz, kendinden bir güç yarattı, üst düzey bir görev yapmakta olduğunu hissetti ve politik açıdan çok önemli olduğunu anladı. O zaman dikkatleri üzerine çeken bir iş yaparak daha çok saygınlık uyandırmaya çalıştı; yorulmadan kısa zamanda halledilebilecek ve halledilmesi gerekli ne varsa, o an için önemli ne ise ya da kolayca karara bağlanabilecek diğer şeyler üzerine çalıştı, böylece imparatorluğun her yanında etkin ve saygın bir izlenim bıraktı. Ağır konulu meseleler ise, yani asıl hukuk davaları arka plana itildi, bu bir felaket değildi. Devlet için önemli olan, mülkiyetin emniyette ve güvencede olmasıdır; mülkiyetin doğru yollardan edinilip edinilmemiş olması devleti daha az ilgilendirir. Bu yüzden gecikmiş davaların yavaş yavaş şişen dosya sayılarının korkunçluğu imparatorluğa bir zarar vermedi. Şiddet kullanan insanlara karşı zaten önlem alınıyor, onlarla baş ediliyordu; mülkiyet için hukuk yoluyla mücadele verenlere gelince, nasılsa olanakları ölçüsünde yaşıyorlardı, refah ya da yoksulluk içindeydiler; ölüyorlar, zarar veriyorlar, uzlaşıyorlardı; ama bunların hepsi bazı ailelerin talihi ya da talihsizliğiydi, imparatorluk yavaş yavaş sükûnete kavuştu. Çünkü Adalet Divanı'nın eline, başkaldıranlara karşı kanunla zor kullanma hakkı verilmişti; eğer aforoz etme yetkileri olsaydı, bu daha da etkili olurdu.

Şimdi ise, yargıç yardımcılarının sayısının kâh çoğalması kâh azalması, çalışmalara bazen ara verilmesi, mahkemenin bir yerden başka bir yere taşınması yüzünden bekleyen davalar nedeniyle, dosyalar inanılmaz ölçüde çoğaldı. Sonra savaş nedeniyle arşivin bir bölümü Speyer'den Aschaffenburg'a, bir kısmı Worms'a kaçırıldı, bir bölümü de Fransızların eline geçti, onlar devlet arşivini ellerine geçirdiklerini sandılar, sonradan

birisi çıkıp, taşıma masraflarını üstlense ve bu kâğıt dağından kurtulsalar diye can atmışlardır herhalde.

Westfalya barış görüşmelerinde toplanan değerli adamlar, Sisyphos taşını yerinden kaldırmak için nasıl bir manivela gerektiğini iyice anladılar. Bunun için elli yargıç yardımcısının görevlendirilmesi gerekiyordu, fakat bu sayıya hiçbir zaman ulaşılamadı: Gider çok fazla tuttuğundan, yine yarısıyla yetinildi: Eğer taraftarların hepsi bu konudaki çıkarlarını görmüş olsaydı, masrafın tamamı rahatlıkla sağlanabilirdi. Yirmi beş yargıç yardımcısının ücretini ödemek için tahminen yüz bin Gulden lazımdı, Almanya'nın bunun iki mislini bulabilmesi işten bile değildi. Adalet Divanı'na el koyulan kilise mallarıyla gelir sağlama önerisi kabul edilemezdi: Çünkü her iki mezhep bu fedakârlığı acaba nasıl değerlendirirdi? Katolikler daha fazla fedakârlıkta bulunmak istemezler, Protestanlar da elde edilen kazancı kendi ihtiyaçları için kullanmak isterlerdi. İmparatorluğun iki mezhebe bölünmesinin burada da birçok açıdan çok kötü etkileri oldu. Sonra Sınıflar Meclisi'nin bizzat kurduğu bu mahkemeye ilgisi gittikçe azaldı: Daha güçlü olanlar bu birlikten kopmak istedi; herhangi bir yüksek mahkeme tarafından sorumlu tutulmamak için imtiyaz belgesi gittikçe artan bir telaşla aranır oldu; büyükler ödemede bulunmuyor, ödeme listesinde zaten avantajlı olduklarını düşünen küçükler ise, ellerinden geldiğince ödemeyi uzatıyordu.

Bu yüzden maaşların ödeneceği gün gerekli parayı toplamak çok güç oluyordu. Bundan da Adalet Divanı'na, yeni bir zaman kaybına yol açan yeni bir iş çıktı; eskiden yapılan yıllık teftişler aynı işi görürdü. Bizzat prensler veya müşavirleri haftalarca ya da aylarca kalmak üzere mahkemenin olduğu yere gider, kasaları inceler ve vergileri toplama işini üstlenirdi. Aynı zamanda hukukun işleyişinde, yargının gidişinde bir tıkanma olunca, herhangi bir yolsuzluk işin içine karışınca, buna çözüm bulma yetkileri de vardı. Kurumdaki aksaklıkları bulup gidermekle sorumluydular, ama üyelerin şahsi suçlarını araştırıp cezalandırmak ancak sonradan görevleri arasında yer aldı. Fakat davalılar ümitlerinin son damlasını da tüketmek istemediklerinden ve bu nedenle daha üst makamları arayıp, onları da işin içine kattıklarından, bu denetçiler de, işin başında bazı açık durumlarda kararların düzeltilmesinin beklendiği, sonunda da anlaşmazlığın ertelenip, bir sonuca bağlandığı temyiz mahkemesine

dönüştü: Bunda da temyiz için imparatorluk meclisine gidilmesinin ve eşit olunmasa bile denge sağlamak için her iki mezhebin gösterdiği karşılıklı çabaların payı büyük oldu.

Bu tür engeller, böyle rahatsızlık veren sıkıcı şartlar olmasa bu mahkemenin durumu ne olurdu diye bir fikir yürütürseniz, mahkemenin yeterince ilginç ve önemli olduğunu düşünemezsiniz. Şayet en başta yeterli sayıda personel görevlendirilmiş, onlara yeterince maaş güvencesi verilmiş olsaydı, Alman erkeklerinin çalışkanlığı sayesinde, bu kurumun elde edebileceği muazzam saygınlığı hayal bile edemezdiniz. Onlarla konuşurken kullanılan onursal unvan Amphiktyone[223] sözcüğünü gerçekten hak etmiş olurlardı; hatta ara güç konumuna bile yükselebilirlerdi, her ikisi de hem başkan, hem üyeler için onurlu şeylerdi.

223 Yunanca, çevrede oturan demek, Eski Yunan'da bir Amphiktyonie'nin üyesi anlamında. Başlangıçta halk boylarının ve kent devletlerinin temsilcileri Delfoi'deki Apollon mabedini birlikte korurlardı. (ç.n.)

Fakat mahkeme, böylesi başarılardan çok uzak bir şekilde, V. Karl yönetimindeki kısa bir dönem ve Otuz Yıl Savaşları öncesindeki dönem hariç, binbir zorluk içinde varlığını sürdürdü. Bu nankör ve sıkıcı işi yapacak adamların bulunabilmesine bile genellikle akıl ermiyor. Ama insan yetenekliyse her gün yaptığı işi kabullenir, ortaya bir şeyin çıkıp çıkmadığını görmesi de gerekmez. Özellikle Almanlar böyle sebatlı bir zihniyete sahiptir, bu yüzden üç yüzyıl boyunca çok saygın adamlar bu işler ve meselelerle uğraştı. Onların resimlerinin yer aldığı özel bir galeri bugün bile ilgi ve cesaret uyandırabilir.

İşte böyle anarşik zamanlarda başarılı bir adam tüm kararlılığıyla ortaya çıkar, bir de iyi şeyler yapmak istiyorsa, kendini en doğru yerde bulur. Örneğin Fürstenberg'in başkan olduğu dönemdeki mahkeme hâlâ daha hayırla anılır, bu mükemmel adamın ölümüyle birçok yolsuzluğun yapıldığı dönem başlar.

Fakat bütün bu erken ve geç dönemde yapılan hataların hepsinin ilk ve tek nedeni şuydu: Yetersiz personel sayısı: Talimata göre, yargıç yardımcılarının belli bir sıraya göre ve belli bir düzen içinde rapor vermeleri gerekirdi. Her bir yargıç, sırasının ne zaman geleceğini, sorumlu olduğu davaların hangisinin söz konusu olduğunu öğrenme olanağına sahipti; o dava üzerine çalışabilir, kendini hazırlayabilirdi. O zaman da el değmeyen uğursuz dosyalar üst üste yığılıyordu; sırasına bakmadan önemli

dosyaları öne alıp, raporlarını yazmaya karar vermek gerekiyordu. Bir davanın diğerlerine göre daha önemli olduğuna karar vermek ise, bir sürü davanın üst üste yığılması yüzünden zordu, seçim kayırmaya olanak tanıyordu: O zaman da düşündürücü başka bir durum ortaya çıkıyordu. Hem raporu yazacak kişi, hem mahkeme zor ve karışık davayla uğraşıp duruyordu ve sonunda davayı sonuçlandıracak kimse bulunamıyordu. O arada taraflar uzlaşmış, kavgaya tutuşmuş, ölmüş ya da fikirlerini değiştirmiş olabiliyorlardı. Bu nedenle sadece dava sahiplerinin hatırlattığı davaların tercihine karar veriliyordu. Böylece tarafların dava konusunda süren ısrarından emin olunuyor, bu yüzden çok büyük bir hataya meydan veriliyordu: Çünkü kendi davasının görülmesini isteyen kişi, sonuçta birine başvuracaktı, peki işin doğrusu kime başvurmaktı, elbette o işe bakacak olana. Talimata göre gizli kalması gereken şey olanaksız hale geldi: Konuyu bilen çok sayıda memur varsa, bu nasıl gizli kalabilir? Eğer davanızın çabuk görülmesini rica ediyorsanız, size iltimas geçilmesini de istemiş olursunuz: Eğer siz davanızı çabuklaştırıyorsanız, bu sizin haklı olduğunuzu ilan ettiğiniz anlamına gelir. Belki de bu doğrudan yapılmaz, ama ilk olarak memurlar aracılığıyla yapılır; onları tarafınıza almanız gerekir, böylece tüm entrika ve rüşvetlerin önü açılmış olur.

İmparator Joseph kendi isteğiyle Friedrich’i örnek alarak önce ordu ve hukukla ilgilendi. Adalet Divanı’nı titizlikle inceledi; süre giden haksızlıkları, yapılan yolsuzlukları o da biliyordu. Bu konuda da harekete geçmeli, sarsmalı ve gereğini yapmalıydı. Kendi lehine midir, değil midir sormadan, kesin başarı olasılığını öngörmeden teftiş yapılmasını önerdi ve teftişin derhal başlatılmasını istedi. Yüz altmış altı yıldır gerektiği gibi bir teftiş yapılmamıştı; dosyalar olağanüstü denecek kadar karışık halde yığınlar oluşturmuş, yıldan yıla sayıları çok artmıştı, on yedi yargıç yardımcısı davaları bile tamamlayacak durumda değildi. Yirmi bin dava birikmişti, yılda ancak altmış dava görülüyor, arkasından bunun iki misli ekleniyordu. Teftiş heyetini de çok sayıda temyiz dosyası bekliyordu, sayının elli bin olduğu söyleniyordu. Ayrıca bazı yolsuzluklar da mahkemenin çalışmasına engel oluyordu; hepsinden çok düşündürücü olan ise arka planda bazı yargıç yardımcılarının işledikleri kişisel suçlardı.

Wetzlar’a gideceğim sıralarda, teftiş başlayalı birkaç yıl olmuş, suçlananlar geçici olarak işten el çektirilmiş, soruşturma oldukça ilerlemişti;

Alman hukuk uzmanları ve hocaları, görüşlerini açıklamak ve bu görüşleri kamunun yararına sunmak için bu fırsatı kaçırmadılar, böylece biraz ön bilgiye sahip bir kişinin esaslı bir şekilde aydınlanacağı, iyi niyetle kaleme alınmış birçok yazı yayımlandı. Yeri gelmişken anayasa ve anayasayla ilgili yazılar ele alınsaydı, mucizevi bir şekilde hayatta kalan bu çok hasta bedenin korkunç durumundan en çok üniversite hocalarının hoşlandığı anlaşılırdı. Çünkü elde edilen sonuçlardan çok, ayrıntıların bir araya getirilmesi ve geliştirilmesi için devreye giren, takdire değer Alman çalışkanlığının bu konuda her zaman yeni çalışmalar için sonsuz gerekçesi vardı, şimdi de imparatorlukla imparator, alt sınıflarla üst sınıflar, Katoliklerle Protestanlar karşı karşıya getirilmek isteniyordu, farklı çıkarlar doğrultusunda her zaman zorunlu olarak farklı fikirler vardı, yeni mücadeleler ve muhalefet için her zaman fırsat çıkıyordu.

Bu hem eski, hem yeni durumların hepsini olabildiği kadarıyla bildiğimden, Wetzlar'daki yaşantımın pek renkli olmayacağını tahmin ediyordum. Kent güzel bir görünüme sahip değildi, iyi bir yere kurulmuştu, ama kötü yapıların bulunduğu küçük kentte iki dünya vardı: Birincisi yerel, eski, geleneksel dünya, ikincisi yabancı, yeni dünya; biri diğerini sıkı bir şekilde kontrol etmekle görevliydi, yargılarken yargılanan bir mahkemeydi; kentin bazı sakinleri endişe ve korku içindeydi, onlar da uğursuz bir soruşturmaya maruz kalabilirlerdi; uzun zaman şerefli bilinen, saygı gösterilen kişiler çok utanç verici yolsuzluklarla suçlanıyor, çok büyük cezalara çarptırılıyorlardı: Bunların hepsi çok üzüntülü bir tablo oluşturuyor, kendi içinde karışık, yolsuzluklarla iyice kaosa sürüklenmiş görünen bir işe tümüyle kendini vermek hevesini kırıyordu.

Biraz tereddüt geçirdikten sonra, bilgi sahibi olmak dürtüsünden çok yaşamımı değiştirme hevesi beni Wetzlar'a sürüklediğinde, Alman medeni hukuku ve kamu hukukunun dışında burada bilimsel denecek pek bir şeyle karşılaşmayacağımı, tüm edebi sohbetlerden yoksun kalacağımı tahmin ediyordum. Somurtkan insanlarla karşılaşmak yerine, üniversite yaşantımın üçüncü evresinin başladığını görmek beni nasıl da şaşırttı. Bir restorandaki kalabalık bir yemekte neredeyse bütün elçilik memurlarıyla bir araya geldim, genç ve neşeli insanlardı; bana samimi davrandılar, daha ilk günden bu öğlen buluşmalarına romantik bir hayalle neşe kattıklarını öğrendim. Zekâ ve esprileriyle kendilerinin bir şövalye sofrasında olduklarını hayal

ediyorlardı. En başta komutan, onun yanında şansölye, ondan sonra da devletin en yüksek memurları geliyordu: Onları da kıdem sırasına göre oturan şövalyeler izliyordu; hak tanınmış yabancılar ise en uçtaki yerlerle yetinmek zorundaydılar, onlar konuşulanları genellikle anlamıyorlardı, çünkü grup içinde şövalye terimlerinden başka bazı nükteli sözlerle dil zenginleştiriliyordu. Herkese bir lakapla birlikte bir şövalye adı takılmıştı. Bana İyi Yürekli Götz von Berlichingen diyorlardı. Bana İyi Yürekli demelerinin nedeni, tanıdığım önemli insanlara karşı ilgi ve bağlılık göstermemdendi, Götz von Berlichingen ise Almanların bu onurlu atasına gösterdiğim ilgi nedeniyle takılmıştı. Burada geçirdiğim günler için Kont Kielmannsegg'e çok minnet borçluydum. İçlerinde en ciddi olan oydu, çok çalışkan ve güvenilir biriydi. Von Goué ise anlaşılması ve anlatılması zor bir adam, kaba saba, enine boyuna, Hannover'e özgü bir tipti, içedönüktü. Onun da bazı yetenekleri vardı. Evlilik dışı bir çocuk olduğu tahmin ediliyordu; aynı zamanda kim olduğu bilinmeyen gizemli bir kadını seviyordu, tamamen kendine özgü arzu ve düşüncelerini bazı garipliklerin altına gizlerdi, garip şövalye birliğimizin asıl üyelerinden biri olmakla beraber, sanki komutan olmak istemeyen bir tavır takınması gibi. O sırada şövalyelerin komutanı görevinden ayrıldığından, o kendisinden çok bir başkası seçilsin diye uğraştı ve etkisini onu kullanarak gösterdi. Bir de bazı küçük rastlantıları önemli kılmayı ve masalvari bir biçimde gerçekleşmelerini sağlamayı bilirdi. Fakat tüm bunlarda hiçbir ciddi amaç sezemezdiniz; onun derdi sırf uzayan işler arasında kendisinin ve meslektaşlarının hissettiği can sıkıntısını gidermek ve iş olsun diye de olsa, boşluğu doldurmaktı. Ayrıca bu masalvari komedya büyük bir ciddiyetle oynanırdı, bir değirmeni şato, değirmenciyi ise kale komutanı sayıp, *Haimon'un Dört Çocuğu*'nun[224] kutsal ilahi olduğu söylenip, törenlerde bu kitaptan bölümler huşu içinde okunduğunda kimse bunlara gülemezdi. Şövalyeliğe kabul töreni bile geleneksel, şövalye tarikatlarından alınmış sembollerle yapılırdı. Espriye neden olan en önemli konu, herkesçe bilinenin sır muamelesi görmesiydi; açıkça yapılan şeyden söz edilmemesi gerekirdi. Tüm şövalyelerin listesi, parlamento bültenine yakışır şekilde basıldı. Eğer aileler bu konuda alay eder, her şeyin saçma ve gülünç olduğunu söyleme cesaretini gösterirlerse, cezalandırılmaları için, içlerinden ciddi bir koca ya da yakın akrabalar üye olup, şövalyeliğe giriş

törenine katılmaya yeltenincey kadar entrika çevrilirdi, çünkü aileden birinin canının sıkılması büyük zevk verirdi.

224 Kökeni Fransızlara dayanan *Die vier Haimons-Kinder* başlıklı Alman halk kitabı. (ç.n.)

Bu şövalye teşkilatının içine bir de garip bir tarikat karıştı, felsefi ve mistik bir temele oturan, kendine ait bir ismi olmayan bir tarikattı bu. Birinci dereceye geçit, ikinciye geçidin geçidi, üçüncüye geçidin geçidine geçit, dördüncüye ise geçidin geçidine geçidin geçidi deniyordu. Bu aşamaların yüce anlamını yorumlamak, üyelerin sorumluluğundaydı ve bu basılmış bir kitaba göre yapılıyordu, içindeki garip sözler daha da garip bir şekilde açıklanıyor veya genellikle çoğaltılıyordu. Zaman geçirmek için en çok böyle şeylerle uğraşmaktan hoşlanılıyordu. Behrisch'in çılgınlığı, Lenz'in aksiliği burada buluşmuş gibiydi: Bu kılıfın içinde en ufak bir art niyet olmadığını tekrarlamam gerek.

Bu tür komedilere çok severek katılsam da, *Haimon'un Dört Çocuğu*'ndan okuma parçaları seçip sıraya soksam da, bayram ve şenliklerde nasıl okunmaları gerektiğine dair önerilerde bulunsam da, kendi kendime onları ağdalı bir biçimde okusam da, böyle şeylerle uğraşmaktan artık bıkmıştım; Frankfurt ve Darmstadt'taki çevremi özlediğimde, Gotter'i bulmuş olmam çok sevindirici oldu, benimle içten bir ilgiyle dostluk kurdu, ben de ona candan duygularla karşılık verdim. Hassas, net ve pırıl pırıl bir duyarlılığa sahipti, işlek ve düzgün bir zekâsı vardı; Fransız zarafetine özenir, İngiliz edebiyatının etik ve beğeni toplayan konularıyla ilgili bölümünden zevk alırdı. Biz onunla karşılıklı bilgilerimizi, planlarımızı ve ilgilerimizi paylaştığımız güzel zamanlar geçirdik. Göttingenlilerle temas halinde olduğundan, Boie'nın yıllığına benim şiirlerimden birkaç tane koymak istediği için, beni kısa şiirler yazmaya teşvik etti.

Bu sayede onlarla birkaç kez görüştüm, genç ve yetenekli bu insanlar birbirlerine destek oldular ve sonradan çok fazla ve çeşitli etkinliklerde bulundular. İki kont Stolberg'ler, Bürger, Voß, Hölty ve diğerleri, başarıları her yerde bilinen Klopstock'un etrafında fikir ve düşünceleriyle bir araya geldiler.[225] Gittikçe genişleyen bu Alman şairleri çevresinde aynı zamanda, şiir açısından çok yönlü olumlu şeylerle beraber, tam olarak adını koyamayacağım başka şeyler de gelişti. Bunu bağımsızlık ihtiyacı olarak adlandırabilirsiniz, hep barış dönemlerinde ve tam olarak aslında bağımlı olmadığınız yerde belirir. Savaşta kaba şiddete elinizden geldiğince katlanır,

fiziksel ve ekonomik açıdan zarar görürsünüz, ama psikolojik açıdan değil; baskı kimseyi utandırmaz, zamanın gereğini yapmak incitici değildir; gerek dost gerekse düşmandan gelen kötülüklere alışılır, arzular vardır, ama görüşler yoktur. Barışta ise insanın özgürlüğe karşı duyarlılığı gittikçe daha çok belirginleşir, özgürleştikçe daha özgür olmak istersiniz. Kendinizden başka kimseye tahammül etmek istemezsiniz: Sıkıya gelemeyiz, kimse de gelmemelidir, bu hassas, hatta hastalıklı duygu güzel insanlarda adalet biçiminde belirir. Bu ruh hali ve düşünce tarzı o zamanlar her yerde kendini gösteriyordu, özellikle az sayıda insanın baskı altında olduğu yerlerde, onlar bu rastlantısal baskıdan kurtarılmak istendiklerinde de etik mücadele denen şey baş gösterdi, bazıları hükümetin işine karıştı, övgüye değer başlangıçlar akıl almayacak kadar kötü sonuçlar doğurdu.[226]

225 Göttingen Korusu Birliği (Göttinger Hainbund) 12 Eylül 1722 tarihinde kurulmuştu; Göttinger Musenalmanach bu grubun edebiyat organıydı. (ç.n.)

226 Fransız İhtilali'ne gönderme. (ç.n.)

Calas ailesinin tarafını tuttuğu savunmasıyla[227] Voltaire büyük yankı uyandırmış, kendini saygın kılmıştı. Almanya için daha çarpıcı ve önemli olan ise Lavater'in bölge valisine karşı başlattığı hareketti. Gençlik cesaretiyle ilintili estetik duyarlılık gittikçe arttı, daha kısa bir süre önce memur olmak için üniversite tahsili yapılıyordu, şimdi ise memurlara gözcülük yapmaya başlanmıştı, tiyatro oyunu ve roman yazarlarının kötü karakterlerini bakanlar ve memurlar arasından seçmeyi tercih edecekleri zaman yakındı. Bunlardan yarı hayali yarı gerçek etki ve tepkiler içinde bir dünya ortaya çıktı. Biz de şiddetli jurnalciliklere ve tahriklere şahit olduk, gazete ve dergi yazarları bir tür öfkeyle adil olma görüntüsü altında bunlara izin veriyorlardı, halkı gerçek mahkemenin kendisi olduğuna inandırdıklarında ise işler büsbütün çığırından çıktı: Aptalca, çünkü halkın elinde bir yürütme yetkisi yoktu ve parçalanmış Almanya'da halkın düşüncesinin kimseye ne faydası ne de zararı dokunurdu.

227 Protestan tüccar Jean Calas (1698-1762) bir oğlunu intihar nedeniyle kaybetmişti. Oğlunu öldürmekle suçlanan Calas idam edildi. Söylentilere göre oğlu Protestanlıktan Katolikliğe dönmek istemişti. Voltaire ise bu idamı bir yazısında protesto etmişti. (ç.n.)

Biz gençler arasında eleştiriye değecek türden hiçbir şey hissedilmedi, ama şiir, etik ve soylu bir çabayla kaynaşan, zararsız olmakla beraber verimsiz, bir ölçüde benzer bir düşünce bizi de etkisi altına almıştı.

Hermann'ın Meydan Muharebesi[228] ve bunun II. Joseph'e ithaf edilmesiyle Klopstock mükemmel bir fikir ortaya atmıştı. Romalıların baskısından kendini kurtaran Almanlar güzel ve güçlü bir ifadeyle anlatılıyordu, bu anlatım ulusun benliğini uyandırmak için çok faydalı oldu. Barış zamanında yurtseverlik deyince anlaşılan, sadece herkesin kendi kapısının önünü süpürmesi, kendi işine bakması, bir de evde huzur olsun diye gerekeni yapmasıydı, böyle olunca Klopstock'un uyandırdığı yurtseverlik duygusu kendini sağlamlaştıracağı bir zemin bulamadı. Friedrich Almanların bir bölümünün onurunu birlik olmuş dünyaya karşı korumuştu, alkışlayıp saygı göstererek bu büyük prensin zaferine katılmak ulusun her bireyinin hakkıydı; ama o kavgacı muhalif duygu neredeydi? Bu duygu nereye yönelecekti ve ne başarılar elde edecekti? Önce bu sadece şiir formunda belirdi, bu dürtü ve bu yönlendirme sayesinde, sonraları sıklıkla eleştirilen, hatta gülünç bulunan kahramanlık şiirleri yığınlar oluşturdu. Dışarıda hiç savaşacak düşman olmayınca, hayal dünyasında despotlar oluşturuldu, bunun için prensler ve hizmetkârlarının fiziksel özellikleri önce genel hatlarıyla, sonra yavaş yavaş ayrıntılarıyla örnek oluşturdu; böyle olunca hukuk işlerine karıştıkları için eleştirilen kişilere şairler de hızla katılmış oldu, ister monarşistlere ister aristokratlara özgü olsun, tüm üstünlükleri ortadan kaldıran tek bir görüşle yazılmış o dönemin şiirlerini görmek ilginçtir.

228 Almanca özgün başlık, *Hermanns-Schlacht.* Aslında bu yapıt bir üçlemeden oluşuyor: *Hermannsschlacht* (Hermann'ın Meydan Muharebesi), *Hermann und die Fürsten* (Hermann ve Prensler), *Der Tod Adams* (Âdem'in Ölümü). (ç.n.)

Bana gelince, şiir sanatını duygularımı ve ruh halimi ifade etmek için kullanmaya devam ediyordum. Kısa şiirlerimden *Gezgin* gibi olanlar bu döneme rastlar; bu şiirler Göttinger Musenalmanach'ta yayımlandı. İçime işleyen o şiddetli tutkudan ise kısa bir süre sonra *Götz von Berlichingen*'le kurtulmaya çalıştım; bunda düşünceli ve mert adamın karışık zamanlarda gerektiğinde yasanın ve yürütmenin yerine geçmeye karar verdiğini, fakat herkesin benimseyip saygı duyduğu hükümdara ikiyüzlü, hatta asi görününce, çaresiz kaldığını anlattım.

Klopstock'un odlarıyla, Alman edebiyat sanatına kuzey mitolojisinden çok bu mitolojide geçen tanrıların isimleri girdi; elime geçen kitaplardan bunların hepsini biliyor olsam da, onları kullanmayı beceremiyordum, bunun nedeni de şuydu. Mallet'nin yazdığı *Danimarka Tarihi*'nin

önsözündeki *Edda* masallarını okuyalı çok olmuş ve ben bu konuya hemen hâkim olmuştum; bu masallar arkadaşlarım istediği zaman severek anlattığım hikâyeler arasındaydı. Herder, Resenius'u[229] elime vererek, kahramanlık efsanelerini daha iyi öğrenmemi sağladı. Fakat değerli bulsam da bunların hepsini yazdığım edebiyat yapıtlarına mal edemiyordum; bunlar hayal gücümü olağanüstü biçimde harekete geçirse bile somut görüntüler olmaktan çok uzaktı, oysa dünyanın en büyük sanatçıları sayesinde Yunan mitolojisi, kolayca hayal edilebilir somut figürlere dönüşmüş halde, hâlâ kalabalıklar halinde karşımızda duruyordu. Tanrıların yurdu, benim anlatmayı becerebildiğim doğadan farklı bir yer olduğundan, anlatımlarımda onlara hiç yer vermiyordum. Wodan'ı Jüpiter, Thor'u Mars'ın yerine koymak için, ayrıntılarıyla anlatılmış güneyli figürlerin yerine belirsiz görüntüleri, hatta sadece sözcük tınılarını şiirlerime almak için beni tetikleyecek şey neydi? Bunları bir yandan fiziksel özellikleri neredeyse hiç bilinmeyen Ossian'ın kahramanlarına daha çok benzetirken, yalnız daha güçlü kuvvetli, daha dev gibiydiler, öbür yandan onları neşeli masallara dönüştürdüm: Çünkü kuzey mitolojisinin tümünde var olan hiciv özelliğini çok seviyor ve ilginç buluyordum. Üst düzey insanları hükümdarlıkları sırasında şaşırtmakla, onları alaya almakla, kaçınılmaz bir çöküşle tehdit etmekle uğraşan serüvenci devleri, büyücüleri ve canavarları tanrıların garip despotizmiyle karşı karşıya getirmesi ve tamamen kendiyle alay etmesi gibi nedenlerden dolayı kuzey mitolojisi benim için eşsizdi.

229 Johann Peter Resen (1625-1688) Danimarkalı eski çağlar araştırmacısı. (ç.n.)

İlk olarak Dapper'ın seyahatlerinden tanıdığım ve aynı şekilde büyük bir sevinçle masal hazineme kattığım Hint masalları, bende aynı olmasa bile benzer bir ilgi uyandırdı. Rama sunağını mükemmelen anlatmayı başardım, bu masaldaki kişiler çok renkli özelliklere sahip oldukları halde dinleyicilerimin gözdesi maymun Hanuman oldu. Ama bu biçimsiz, hatta biçim ötesi canavarlar da aslında edebi açıdan bana yetmiyordu; düşüncelerimin yorulmadan peşinden koştuğu hakikatin çok uzağındaydılar.

Yine de sanat karşıtı tüm bu hayaletlere karşı güzele olan duyarlılığımı olağanüstü bir güç koruyacaktı. Geçmişteki büyük yapıtlar yeniden bir kez daha ele alınır, gündeme oturursa, bu o edebiyat akımının lehine bir gelişmedir, çünkü bu yapıtlar o zaman tamamen tazeleyici bir etki ortaya koyarlar. Homeros'un ışığı bile bizim için yeniden parlar, hem de gerçekten

böyle bir tezahürü fazlasıyla teşvik eden dönemin algıladığı biçimde: Çünkü sürekli olarak doğaya dikkat çekmek, sonunda eski dönemlerin yapıtlarını bir de bu açıdan değerlendirmenizi sağlar. Birçok seyyahın kutsal yazıların açıklanması için yaptığı şeyi, başkaları Homeros için yaptı. Guys bunun yolunu açtı, Wood da buna hız kazandırdı. Başlangıçta çok az basılan özgün metin hakkında Göttingen'de çıkan bir eleştiri yazısı, bizi bu düşünceyle tanıştırdı ve bize bunun ne ölçüde gerçekleştirildiğini öğretti. O şiirlerde artık bunalımlı ve şişirilmiş kahramanlık dünyasının yerine antik dönemin yansıtılmış gerçeğini görüyor, bunu olabildiğince anlamaya çalışıyorduk. Homeros'un kahramanlarını gerçekten anlamak için, insanın medeniyet öncesi ulusları ve onların geleneklerini, seyyah yazarların çağdaş dünyayı bize anlattıkları gibi öğrenmesi gerekir diye ısrarla söylendiğinde, biz bunun tam olarak ne anlama geldiğini bilmiyorduk: Çünkü hem Avrupalıların, hem Asyalıların Homeros'un şiirlerinde yüksek bir kültür düzeyinden söz ettikleri yadsınamaz, belki Troya savaşının yapıldığı zamanda sahip olduklarından daha da üst düzeyde. Ama o kural egemen olan doğa anlayışıyla uyumluydu ve biz onu bu bağlamda geçerli saydık.

Yüce bir amaçla antropolojiyle, çok yakından ve severek edebiyat sanatıyla ilgilendiğim tüm bu işler arasında her gün Wetzlar'da bulunduğumu hatırlatacak bir şey öğreniyordum. Teftiş işlerinin durumu, karşılaştığı gittikçe artan engeller, yeni yolsuzluk söylentileri sürekli kulağımıza geliyordu. Burada Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu yine bir araya gelmişti, sadece açık havada yapılan kutlamalar için değil, çok ayrıntılı bir şekilde ele alınacak işler için de. Ama davetli konukların fazla soylu oldukları için dışarıda kaldığı taç giyme töreninin yapıldığı gün yarı yarıya boş olan ziyafet salonu burada da aklıma geldi. Gerçi orada hazır bulunmuşlardı, ama kötü belirtiler olduğu anlaşılmıştı. Herkesin dayanışma içinde olmadığı, tarafların muhalefeti sürekli olarak hissedilmişti; prenslerin kendi aralarında niyetlerinin ne olduğunu gizli gizli şu şekilde ifade ettikleri biliniyordu: Bakalım imparatordan bir şeyler koparabilecek miyiz?

Kayıtsızlıklar, baştan savmalar, haksızlıklar, rüşvetlerle ilgili tüm anekdotların en küçük bir ayrıntısının bile, iyiye koşan ve iç dünyasını bu anlamda donatan genç bir insan üzerinde nasıl kötü bir etki uyandıracağını her dürüst insan hissedecektir. Bu şartlar altında yasaya ve yargıçlara karşı nerede saygı duyulur? Ama teftiş kurulunun çalışmalarına karşı çok büyük

güven duyulsa ve çok önemli görevinin gereğini tümüyle yapacağına inanılsa bile, ileriye doğru adımlar atan neşeli bir genç için bu işte bir gelecek yoktu. Bu davanın tüm formaliteleri işin uzayıp gitmesine neden oluyordu; az çok bir şeyler yapmak, bir şeyi açıklamak istiyorsanız, hep haksız olana, sürekli suçlu olana hizmet etmek, eskrimde şaşırtıcı ve kaçamak hamlelerin ustası olmak zorundasınız.

Kafam böyle dağılmışken estetik yazılar yazamadığım için, kendimi bir başka şeye, estetik üzerine kuramsal yazılara verdim; zaten kuramla uğraşının her türü, kitap yazarken yaratma gücünün eksikliğine ya da tıkandığına işarettir. Eskiden Merck'le, şimdilerde zaman zaman Gotter'le, bir yapıtı oluştururken işe yarayacak ilkeler bulmaya çalışırdık. Ama ne ben ne de onlar bunu başarırdı. Merck kuşkucu ve seçici biriydi, Gotter ise çok beğendiği örneklere sadık kalıyordu. Sulzer'in kuramsal kitabı[230] sanatçılardan çok meraklılar için yayımlandı. Bu bakış açısıyla öncelikle istenen etik etkilerdi, bu noktada yapıtı yazanla okuyan sınıf arasında hemen bir çatışma oluşuyordu; çünkü iyi bir sanat yapıtının etik sonuçları olabilir ve olacaktır da, ama bir sanatçıdan etik hedefler koymasını istemek, onun işini mahvetmek demek olur.

230 Yapıtın özgün başlığı, *Allgemeine Theorie der schönen Künste* (ç.n.)

Önemli konular hakkında eskilerin neler söylediklerini birkaç yıldır, belli bir sıraya göre olmasa da atlayarak, gayretle okuyordum. Aristoteles, Cicero, Quintilian, Longinus gibi hiçbirini ihmal etmedim, ama bunun bana bir faydası olmadı: Bu adamların hepsi, bende olmayan bir birikimi önkoşul sayıyordu. Onlar beni sanat yapıtı bakımından olağanüstü zengin bir dünyaya götürdüler, genellikle yalnızca isimlerini bildiğimiz şair ve söz ustalarının sanata katkılarını bana açıkladılar, kendi yeteneklerini ve başkalarınınkini öğrenmek için insanın kendisinin bir şeyler yapması, hatta yapmaması gibi şeyleri düşünmeden önce, önümüzde bir sürü konunun olması gerektiğine beni çok güçlü bir biçimde inandırdılar. Çünkü eski dönemlerde yaşamış, bu kadar eski adamla tanışmam salt okul ve kitaplarla sınırlı kaldı, hayata geçemedi, özellikle çok meşhur söz ustalarında göze çarpan şey, kendilerini hayatın içinde yetiştirmiş olmalarıydı, onların özel ruh hallerine hemen değinilmeden önce, asla sanatçı kişiliklerinin özellikleri hakkında konuşulmuyordu. Şairlerde bu durum sanki daha azdı; ne de olsa doğa ve sanat her yanda ancak yaşam sayesinde temas halinde

olabiliyordu, bu nedenle tüm düşünce ve çabalarımın hepsinden geriye kalan, doğayı hem içten, hem dıştan araştırıp, sevgiyle taklit ederek egemen kılmak şeklindeki o eski plandı.

Ne gece ne gündüz bende huzur bırakan bu çalışmalarla ilgili olarak önümde iki büyük, hatta devasa konu duruyordu, önemli bir şey yazmak için onların zenginliğini bir ölçüde değerlendirmem yeterliydi. Biri Götz von Berlichingen'in yaşadığı zamana denk gelen eski zamanlar, diğeri ise *Werther*'de anlatılan parlak olmayan yeni zamanlardı.

Birincisiyle ilgili tarihsel çalışmalardan daha önce bahsettim; ikincisinin etik nedenlerine ise şimdi değineceğim.

İç dünyamı ilginç yanlarıyla kendi haline bırakmak, dış dünyanın ise özelliklerine göre üzerimde istediği etkiyi bırakmasına izin vermek şeklindeki düşüncem, beni *Werther*'in tasarlanıp yazıldığı o ilginç ortama sürükledi. İç dünyamı yabancı olan her şeyden uzak tutmaya, dış dünyamı ise sevgiyle gözlemeye ve insandan başlayarak, kavranabilir türden ne kadar canlı varsa, hepsinin kendi tarzında üzerimde etkili olmasına çalıştım. Bu sayede doğadaki bazı nesnelerle aramda garip bir akrabalık, doğanın bütününe karşı içsel bir ahenk oluştu, çünkü ister bir yerleşim, ister bir bölge, ister günün saatleri, ister bir mevsim ya da başka ne varsa, beni inanılmaz ölçüde ilgilendiriyordu. Resmi yapılmaya değer manzara, yazdığım konulara dahil oluyor, sevimli ırmağın hayat verdiği güzel kır manzarası, yalnızlığa olan yatkınlığımı artırıyor, her yöne yayılan sessiz gözlemlerime uygun ortam hazırlıyordu.

Ama gerek Sesenheim'daki o aile çevresinden gerekse Frankfurt ve Darmstadt'taki arkadaş ortamından ayrıldıktan sonra içimde dolduramadığım bir boşluk kaldı; bu yüzden, bir ölçüde saklı kaldıktan sonra beklenmedik anda su yüzüne çıkan sevgimizin tüm planlarımızı altüst edebileceği bir durumdaydım.

Şimdi bu yapıtın yazarı, başlattığı işin şu aşamasına gelince, ilk kez içinin kitapla ilgili olarak rahatladığını hissediyor: Çünkü kitap şu andan itibaren gerçek amacına uygun bir biçim alacak; bu kitap kendiliğinden oluşmadı; hedef daha çok bir yazarın yaşamının boşluklarını doldurmak, bazı parçaların eksikliklerini gidermek, hatıralardan silinmiş, unutulmuş olayların anısını tazelemekti. Ama şimdiye kadar yapılmış olanlar ne tekrarlanabilir ne de bunun gereği var; ayrıca şairin şimdi zayıflayan

belleğine seslenmesi boşuna olur, Lahn Ovası’nda kaldığı günlere olağanüstü güzellik katan o güzel ilişkileri tekrar hatırlatmasını istemek nafile bir çaba olur. Şans eseri onun koruyucu meleği daha eskiden bunları düşünüp, yoğun geçen gençlik yıllarında yaşanan her şeyi hemen aklında tutup, yazmasını ve uygun zamanda yeterli cesareti gösterip, okuyucunun gözleri önüne sermesini sağladı. Burada *Werther* başlıklı ince kitabımdan bahsettiğimi anlatmak için daha fazla konuşmam yersiz, ama kitapta işlenen karakterler ve anlatılan görüşlerle ilgili ara ara bazı açıklamalarda bulunacağım.

Gelecekteki kariyerlerine hazırlık olsun diye elçiliğe kabul edilmiş genç erkekler arasında bizim kısaca damat[231] dediğimiz biri vardı. Sakin ve dengeli davranışlarıyla, net fikirleriyle, işinde ve sözlerinde güvenilir biri olmasıyla kendini gösterdi. Huzurlu ve devamlı çalışmasıyla amirlerinin gözüne girince, ona kısa zamanda kadro sözü verildi. Bundan aldığı cesaretle ruhuna ve beklentilerine tümüyle uyan bir genç kızla[232] nişanlandı. Kız, annesinin ölümünden sonra çok çocuklu kalabalık bir ailenin idaresini eline alarak son derece çalışkan biri olduğunu göstermiş, dul babasına yalnız başına destek olmuştu, müstakbel eşi de ondan hem kendisi, hem de doğacak çocukları için aynı şeyi ümit edebilir, onunla tutarlı bir aile mutluluğu yaşayacağını hayal edebilirdi. Böyle bir şey söz konusu olmasa bile, herkes onun değerli bir bayan olduğunu söylüyordu. Şiddetli arzular uyandırmasa da, genel anlamda insanların beğendiği tiplerdendi. Narin yapılı, güzel bir görünüme sahip, sağlıklı, pırıl pırıl biriydi ve bunlardan doğan huzurlu bir çalışkanlık, günlük işlerin bunalmadan yapılması gibi şeylerin hepsi onda vardı. Böyle özellikleri gözlemlemeyi hep severdim ve bunlara sahip olanlarla da arkadaşlık kurmaktan hoşlanırdım; onlara gerçekten yardım etme fırsatını her zaman bulamasam da, büyük çaba ve paraya mal olmayan gençlerin masum eğlencelerinin zevkini başkalarından ziyade onlarla çıkarmayı yeğlerdim. Kadınların birbirleri için süslendikleri ve kendi aralarında süslenmeye doymak bilmedikleri hep söylenir, benim de en çok sevdiklerim, sade ama temiz bir giysiyle erkek arkadaşının ya da nişanlısının karşısına çıkarak, bunun yalnız onun için olduğu, fazla zahmete ve masrafa gerek görmeden bütün yaşamın böyle sürdürülebileceği hissini sessizce verenler oldu.

231 Johann Christian Kestner (1741-1800). (ç.n.)

232 Heinrich Adam Buff’un kızı Charlotte Sophie Henriette (1753-1828) annesi Magdalena Ernestine’nin ölümünden sonra kardeşleri Caroline, Helene, Hans, Sophie, Amalie ve Ernst’in bakımıyla yakından ilgilendi. (ç.n.)

Bu tür insanlar kendileriyle o kadar fazla ilgilenmezler; dış dünyayı izleyecek kadar zamana, onunla ilgilenip, ona uyum sağlayacak kadar sükûnete sahiptirler, güçlük çekmeden anlayışlı ve hoşgörülü olmayı bilirler, eğitimleri için fazla kitap okumaları gerekmez. İşte gelin adayı böyle biriydi. Damat ise, son derece güven veren ve güven duyan bir düşünce yapısına sahip olduğundan, değer verdiği herkesi hemen nişanlısıyla tanıştırırdı, günün büyük bir kısmında işiyle ilgili sorumlulukları yerine getirdiği için, nişanlısının ev işlerini bitirdikten sonra kalan zamanında sohbet ettiğini, kız ve erkek arkadaşlarıyla gezintilere ve kır partilerine katılıp eğlendiğini görmekten hoşlanırdı. Lotte –artık onun ismi bu– iki yönüyle iddiasız biriydi: Birincisi kendi özel eğilimlerinden çok herkesin huzuruyla ilgili bir kişiliğe sahipti, ikincisi kendisi için değerli, geleceğini yaşam boyu kendisininkiyle birleştireceğini ilan etmiş bir erkekle evlenecekti. Onun bulunduğu ortamda çok neşeli bir hava eserdi. Bir ebeveynin çocuklarına sürekli özen gösterdiklerini görmek hoş bir tablodur, bundan daha güzeli ise ablaların kardeşlerine aynı şeyi yapmasıdır. Birincisinde daha çok doğal içgüdü ve toplum geleneği, ikincisinde daha çok bir tercih, bir özgür irade olduğunu görürüz.

Aralarına yeni katılan kişi, tüm bağlarını koparmış biri olarak, sözlü olduğu için çok dostça yapılan yardımları kendine yönelik bir talep olarak değerlendirmeyip, bundan mutluluk duyabilen bir kızın yanında kaygıdan uzak, her şeyi oluruna bıraktı, ama kısa bir süre sonra kendini artık tanıyamayacağı kadar bir ağın içine girmiş, bağlanmış bulurken, genç çifti de kendisine karşı güven ve dostluk içeren bir davranış içinde gördü. Kimsenin arkadaşlığı ona yetmediği için, amaçsız bir şekilde hayallere dalıp, kendinde eksik olanı, bütün yılın sorumluluğunu taşırken, sadece o an için yaşıyor görünen bir kız arkadaşta buldu. Kız onun arkadaşlığından hoşnuttu; kısa zamanda o da onsuz yapamaz oldu, çünkü genç kız onunla günlük yaşantısını paylaşıyordu ve böylece onlar büyük bir çiftliğin tarla, çayır, bağ ve bahçesinde birbirinden ayrılmaz iki arkadaş oldular. Nişanlısı da işlerinden fırsat buldukça onlarla beraberdi; birbirlerinden vazgeçemeyecek noktaya nasıl geldiklerini anlamadan bu üç kişi birbirine alıştı. Bütün bir yaz boyunca, verimli bir toprağın hikâyesini, temiz bir

sevginin şiirini yazdıran gerçek bir Alman masalı yaşadılar. Olgun başaklı buğday tarlalarının arasında gezerek, şebnemi bol sabahın havasıyla canlandılar, tarlakuşlarının şarkısı, bıldırcının ötüşü insana zevk veren seslerdi, sonra sıcaklar bastırdı, korkunç fırtınalar patlak verdi, birbirlerine daha çok bağlandılar, bazı küçük aile sorunları devamlı sevgi sayesinde kolayca çözüldü. Böylece sıradan günler birbirini izledi, hepsi sanki bayram günü gibi geçti; takvimdeki her gün kırmızı renkte basılsa yeriydi. Yeni Heloise'in mutlu ama talihsiz erkek arkadaşının gelecekle ilgili kehanetini anımsayanlar, beni anlayacaklardır: Sevgilisinin ayaklarının dibinde oturarak kenevir kıracaktır; o kenevir kırmayı isteyecektir, bugün, yarın ve öbür gün, hatta yaşamı boyunca.

Şimdi de isminden daha sonra sıkça söz edeceğim genç bir adamdan sadece biraz, ama yine de hakkını vererek bahsedeceğim. O, özgür ve ince düşünceli bir din adamının oğluydu, adı Jerusalem'di. O da bir elçilikte çalışıyordu: Hoş görünümlü, orta boylu, düzgün bir fizyonomiye sahip biriydi; biraz yuvarlakça bir yüzü vardı, yumuşak, sakin hatları ve yakışıklı, sarışın bir delikanlıya yakışacak her şeyi vardı, sonra anlamlı olmaktan çok cazip denebilecek mavi gözlere sahipti. Kuzey Almanya'da geleneksel olarak giyilen İngiliz taklidi giysileri vardı: Mavi frak, doğal deri renginde yelek ve pantolon, kahverengi konçlu çizmeler. Bu metnin yazarı onu görmeye hiç gitmedi, o da yazarı görmeye gelmedi; onunla zaman zaman arkadaşlarında karşılaştı. Genç adamın ifadeleri ölçülü ve olumluydu. Çok çeşitli sanat dallarına ilgisi vardı; özellikle ıssız bölgelerin sessiz karakterini veren desen ve taslaklardan hoşlanırdı. Yeri geldiğinde Geßner'in özgün baskılarını anlatır, meraklılarına onu incelemeleri için cesaret verirdi. Bütün o şövalye oyunlarına ve soytarılıklara çok az katılırdı ya da hiç, o kendi içinde, düşünceleriyle yaşardı. Bir arkadaşının karısını bariz bir tutkuyla sevdiği söyleniyordu. Hiçbir yerde beraber görülmezlerdi. Sadece İngiliz edebiyatıyla uğraştığından söz edilir, onunla ilgili pek fazla bir şey konuşulmazdı. Varlıklı bir adamın oğlu olarak ya istemeden kendini ticarete adamak ya da açılacak kadroya acilen başvurmak zorundaydı.

Geßner'in sözü edilen özgün baskıları bizim kırsal konulara karşı ilgimizi artırdı, küçük grubumuzda coşkuyla okuduğumuz kısa bir şiir, ondan sonra başka hiçbir şeye ilgi duymamamıza neden oldu. Goldsmith'in *Deserted village*'ı[233], o eğitim düzeyinde, o dünya görüşüne sahip herkesin kesinlikle

çok beğeneceği bir yapıttı. Gözlerinizle görmekten çok hoşlanacağınız, sevdiğiniz, değer verdiğiniz, etrafınızda tutkuyla aradığınız ve gençlik neşesiyle katılmak istediğiniz ne varsa hepsi, canlı ve etki uyandıracak bir biçimde değil, geçmişte kalmış, kaybolmuş bir yaşam olarak anlatılıyordu. Köydeki bayram ve tatil günleri, kilisenin her yıl tekrarlanan açılış töreni şenlikleri ve panayırlar, o arada önce yaşlıların köyün ıhlamur ağacı altındaki ciddi toplantısı, sonra onların dans tutkusuyla yanan gençler tarafından bir kenara itilmesi ve bunlara kültürlü sınıfın bile katılması. Bu eğlenceler nasıl da yakışık alır bir görüntü sunuyordu, her şeye rağmen çıkan kavga ve geçimsizliklere neden olan şeyleri de hemen yatıştırıp, bertaraf etmeyi bilen dürüst köy rahibi, bu eğlencelerin taşkınlığa yol açmadan yapılmalarını sağlıyordu. Bizim dürüst Wakefield'imizle burada da çok iyi bildiğimiz çevresinde karşılaştık, ama benzer bir biçimde değil, bu seferki hüzünlü şairin sessiz yakınmalarıyla geri gelmiş onun gölgesi gibiydi. Masum bir geçmişi hoş bir hüzünle canlandırma planını kurduğunuz an, sırf bunu anlatma düşüncesi bile en güzel düşüncelerden biridir. İngiliz bu hoş planı her yönüyle öyle büyük bir başarıyla gerçekleştirmiş ki! Bu çok güzel şiire karşı duyduğum coşkuyu Gotter'le paylaştım, ikimiz birlikte bu yapıtı Almancaya çevirmeye çalıştık, ama o benden daha başarılı oldu: Çünkü fazlasıyla korkak bir şekilde özgün yapıttaki hassas anlamı olduğu gibi dilimizde vermeye çalışmam, bazı bölümlerin iyi olmasını sağladı, ama yapıtın bütününe uyum sağlamadı.

233 Başlık tam olarak şöyle: *The Deserted Village* (ç.n.)

En büyük mutluluğun özlem duymak olduğu hep söylenir, herhalde gerçek özlem de ancak elde edilemeyecek bir şeye karşı duyulandır; bu açıdan bakıldığında, labirentte yürürken izlediğimiz delikanlıyı en mutlu fani yapmak için her şey bir araya geldi. Sözlü bir kıza ilgi duymak, yabancı edebiyatın başyapıtlarını kendi edebiyatımıza kazandırmak ve mal etmek girişimi, doğayla ilgili konuları sadece sözcüklerle değil, aynı zamanda hakkâk kalemi ve fırçayla, asıl tekniği bilmeden, taklit etmek çabası: Bunların biri bile insanın bir yandan göğsünü kabartırken, bir yandan da sıkıştırmaya yeter. Fakat tatlı tatlı acı çeken delikanlı, herhalde bunlardan kopup, yeni bir huzursuzluğa sürüklensin, yeni ilişkiler kursun diye şunlar oldu.

Hukuk profesörü Höpfner Gießen’de oturuyordu. Merck ve Schlosser tarafından kendi dalında değerli, düşünceli ve dürüst biri olarak tanınıyor ve kendisine çok saygı duyuluyordu. Uzun zamandır onunla tanışmak istiyordum, şimdi de o iki arkadaş edebiyat konularında sohbet etmek için onu ziyaret etmeyi düşününce, fırsat düşmüşken benim de Gießen’e gitmemi istediler. Sevinçli ve huzurlu zamanlarımızda muziplik olsun diye yaptığımız gibi, bir işi kestirme yoldan kolayca yapmak yerine, hâlâ çocukmuşuz gibi güç durumlarda bile espri yapmaya çalıştığımızdan, ben oraya tanınmayan, yabancı biri olarak gidecektim, böylece tanınmamak için kılık değiştirme zevkimi bir kez daha tatmin etmiş olacaktım. Havanın güzel olduğu bir sabah, güneş doğmadan önce, bu sebeple Lahn Irmağı’nın geçtiği Wetzlar’dan yola çıkıp, sevimli vadiden yukarıya doğru yürüdüm; böyle yürüyüşlerde çok mutlu oluyordum. Yürürken buluşlar yapıyor, aralarında bağ kuruyor, çalışmayı sürdürüyordum ve sessizlikte kendimle baş başa, huzurlu ve sevinçli bir halim oluyordu; eskiden beri zıtlıklar içindeki dünyayı bana zor ve karışık gösteren şeyi anlamaya çalışıyordum. Gideceğim yere geldiğimde, Höpfner’in evini arayıp, çalışma odasının kapısını tıklattım. Bana “giriniz” diye seslendikten sonra, üniversiteden eve dönerken yolda değerli adamlarla tanışmak isteyen bir öğrenci gibi mütevazı bir tavırla karşısına çıktım. Özel yaşamımla ilgili sorularına hazırlıklıydım; ona sıradan ama inandırıcı bir hikâye anlattım, bundan hoşlanmış göründü, bunun üzerine kendimi bir hukuk adamı olarak tanıtınca, kötü karşılanmadım: Çünkü onun bu alandaki çalışmalarını ve o sıralar hukuk tarihiyle ilgilendiğini biliyordum. Yine de konuşma birkaç kez tıkandı, sanki ziyaretçi defteri ya da ayrılmak için iznini rica etmemi bekler gibiydi. Fakat ben dakik olduğunu bildiğim Schlosser’in geleceğinden emin olduğum için, her defasında oyalanmanın bir yolunu buldum. O da gerçekten geldi, arkadaşı onu buyur etti, beni yandan gördüğünde benimle fazla ilgilenmedi. Höpfner ise beni sohbete dahil ederek hümanist ve iyi yürekli biri olduğunu tümüyle gösterdi. Sonunda müsaade isteyip, otele koştum ve orada Merck’le birkaç laf edip, daha sonra ne yapacağımıza karar verdik.

Arkadaşlar hem Höpfner’i, hem de Alman edebiyatında ilk sırada olmasa da önemli bir yeri olan Christian Heinrich Schmid’i yemeğe davet etmeyi planlamışlardı. Aslında bu iş Schmid için düşünülmüştü, işlediği bazı

günahlardan dolayı neşeli bir şekilde cezalandırılacaktı. Konuklar yemek salonunda bir araya geldiklerinde, garsona beyler acaba onlarla yemek yememe izin verirler mi diye sordurdum. Bir parça ciddiyetin kendisine yakıştığı Schlosser, dostlar arasındaki sohbetin bir üçüncü kişi yüzünden bozulacağını bildiğinden hayır dedi. Fakat garsonun ısrarı ve benim oldukça iyi biri olduğumu söyleyen Höpfner'in onayı üzerine, sofralarına kabul edildim, yemeğin başlangıcında mütevazı ve mahcup bir tavır takındım. Schlosser ve Merck hiçbir baskı hissetmeden, sanki aralarında bir yabancı yokmuş gibi bazı konular hakkında fikirlerini açık açık söylediler. Çok önemli edebiyat konularından, değerli adamlardan bahsedildi. Bu arada ben biraz cesaret kazandım, Schlosser'in ara ara ciddi, Merck'in ise alaylı bir şekilde benimle uğraşmasıyla ilgilenmedim; ama çok iyi bildiğim zayıf taraflarına tam on ikiden vuruş yapan oklarımı Schmid'e yönelttim.

Önümdeki çeyrek litrelik sofra şarabıyla ölçülü davranmak niyetindeydim, fakat baylar daha iyisini getirtip, bana ikram etmekte de kusur etmediler. Günün sorunlarıyla ilgili birçok şey konuşulduktan sonra sohbet genel konulara kaydı, yazarlar var oldukça hep tekrarlanacak olan, acaba edebiyatın değeri artıyor mu, yoksa azalıyor mu, edebiyat ilerliyor mu, yoksa geriliyor mu sorusu ele alındı. Özellikle yaşlıların ve gençlerin, gündemde olanların ve gündemden düşenlerin nadiren uzlaştığı bu soru, illa bu konuda anlaşacağız diye bir amaç gütmeden neşeyle tartışıldı. Sonunda ben söz aldım ve şöyle dedim: "Bana öyle geliyor ki, edebiyat, aynı doğadaki gibi birbirini izleyerek belli olguları ortaya çıkaran ve sırasına göre tekrarlanan mevsimlere sahip. Bu yüzden ben edebiyatta herhangi bir dönemin bütünüyle övülmesinin veya yerilmesinin olanaklı olduğunu sanmıyorum; zamanın ön plana çıkardığı bazı yeteneklerin çok yüceltilip övülürken, diğerlerinin eleştirilip ezilmesini hiç hoş karşılamıyorum. Bülbülün gırtlağını harekete geçiren ilkbahar, aynı zamanda guguk kuşunun boğazını da motive eder. Gözümüze hoş gelen kelebeklere ve canımızı sıkan sivrisineklere güneşten yayılan aynı ısı hayat verir; insan bunu ayırt etse, aynı şikâyetleri on yılda bir tekrarlamaz, beğenilmeyen şu ya da bu yapıtı yok etmek için bu kadar sık boşuna çaba harcamazdı." Bu kadar çok bilgeliğe, bu kadar çok hoşgörüye neden vardığımı düşünen herkes bana hayretle bakıyordu. Ama ben oldukça rahat bir şekilde edebi yayınları doğadaki canlılarla karşılaştırmaya devam ettim, nasıl olup da sözü

yumuşakçalara getirdiğimi, onlardan çeşitli ilginç düşünceler ürettiğimi bilmiyorum. Onların da kendilerine göre bir bedene, hatta belli bir fizik yapısına sahip olduklarını yadsıyamayacağımız canlılar olduklarını söyledim; ancak kemikleri olmadığı için onlar doğru bir biçimde değerlendirilmiyor, canlı bir sümüksüden başka bir şey olmadıkları düşünülüyor; ama denizin bu tür canlılara da gereksinimi var. Aramızdaki Schmid'i ve bu tür önemsiz edebiyatçıları tanımlamak için metaforu biraz aşırıya kaçırdığımdan, onlar bana bu kadar ayrıntılı bir metaforun sonuçta hiçbir şey ifade etmeyeceğini hatırlattılar. "O zaman toprağa dönelim!" diye karşılık verdim, "Sarmaşıktan bahsedeceğim. O kemiksizler gibi onun da bir gövdesi yok, ancak yapıştığı her yerde başrol oynamaya bayılır. Onun yeri eski duvarlar, o duvarlarda mahvedecek bir şey kalmamış zaten, yeni binalardan ise sökülüp atılır; ağaçları emer bitirir, benim için en katlanılmaz tarafı da, bir kazıktan yukarıya tırmandı mı, onu yapraklandırdığı için kazığın canlı bir gövde olduğunu göstermek istemesi."

Benzetmelerimin belirsizliği ve pratikte bir işe yaramadığı konusunda beni tekrar tekrar uyarmalarına rağmen, parazit sayılan tüm yaratıklara karşı heyecanım gittikçe arttı ve o zamanki bilgilerimin elverdiği ölçüde, konularımı daha sevimli hale getirdim. Sonunda bütün yaratıcı adamlar yaşasın, yetersizler ise kahrolsun dedim, yemekten sonra Höpfner'e elimi uzatıp kuvvetlice sıkarken, kendisine dünyanın en dürüst adamı olduğunu söyledim ve önce onu, sonra diğerlerini tüm kalbimle kucakladım. Schlosser ve Merck işin sırrına varıncaya kadar, yeni mert arkadaşımız gerçekten rüya gördüğünü sandı, espri anlaşılınca herkes neşelendi, Schmid'in olumlu yanlarını takdir edip, meraklarına ilgi göstererek gönlünü alınca, o bile bu neşeyi paylaştı.

Bu verimli başlangıç, gündemdeki edebiyat konusunu canlandırmaya ve amaçladığımız asıl neşeye olanak sağladı. Biraz estetik, biraz edebi konularla, biraz da ticaretle uğraşan Merck, çok çeşitli alanlarda bilgi sahibi olan, güzel düşüncelere sahip, her şeyden haberdar Schlosser'i Frankfurter Gelehrte Anzeigen'i[234] bu yıl yayınlaması için teşvik etmişti. Höpfner'le, Gießen'deki başka akademisyenlerle, Darmstadt'ta değerli bir eğitimci olan rektör Wenck'le başka bazı yetenekli adamların da desteğini almışlardı. Herkesin kendi dalında yeterli tarihsel ve kuramsal bilgisi vardı ve o dönemin anlayışına göre bu adamlar fikir birliği içinde çalışabildiler. Bu

derginin iki yıl boyunca yaptığı yayımlar (çünkü daha sonra başkalarının eline geçti) yorumların ne kadar çok olduğunun, yazıların ne kadar sade bir dilde yazıldığının ve emek verenlerin gösterdiği büyük azmin ilginç bir kanıtı oldu. Dünya vatandaşlığıyla ilgili hümanist düşünceler teşvik edildi, yetenekli ve şöhreti hakkıyla elde etmiş adamlar her tür rahatsızlığa karşı korundu; düşmanlara, özellikle kendilerine aktarılan bilgileri öğretmenlerinin aleyhine kullanan öğrencilere karşı korundular. En çok ilgi çekense, birçok daldaki akıcı üsluba sahip yazıların, anlayış ve görüşlerin haklı olarak çok beğenildiği diğer dergiler Berliner Bibliothek ve Der Deutsche Merkur hakkındaki değerlendirmelerdi.

234 Merck'in 1 Ocak 1772'de devraldığı Frankfurter Gelehrte Zeitung adlı dergi. (ç.n.)

Bana gelince, gerçek bir eleştirmende olması gereken her şeye sahip olduğumu düşünüyorlardı. Gerçi tarihle ilgili bilgilerim bir bütünlük oluşturmuyordu, dünya tarihi, bilim tarihi ve edebiyat tarihini dönem dönem biliyordum, kapsadıkları konuların bazıları kısmen, bazıları ise ayrıntılarıyla ilgimi çekiyordu. Konuları kendi bağıntıları dışında canlandırma ve gözümün önüne getirebilme yeteneğim, herhangi bir yüzyılda, bilimin bir döneminde, ne öncesi ne de sonrasıyla ilgili bilgi sahibi olmadan kendimi tümüyle tanıdığım bir ortamda hissetme durumuna getirdi. Aynı şekilde konuların nasıl olduklarından çok nasıl olmaları gerektiğine dair, asıl felsefi bağıntısına girmeden, ama kısmen isabetli bir şekilde açıklamalarda bulunabileceğim, kuramsal açıdan pratik bir duyarlılık geliştirmiştim. Buna bir de başkalarının fikirlerini, benim düşüncelerimle kesin bir karşıtlık oluşturmadığı takdirde, çok kolayca kavrama yeteneği ve içtenlikle benimseme eklendi.

Bundan başka sürekli yazışmalar ve yaşadığımız yerlerin yakın olması nedeniyle sık sık karşı karşıya yapılan görüşmeler sayesinde, bu edebiyat derneğinin işi kolaylaştı. Kitabı ilk okuyan kişi, onun hakkında bilgi veriyordu, bazen ikinci bir kişi de çıkıyordu; konu görüşülüyor, benzerleriyle ilgi kuruluyor, sonunda belli bir sonuca varılırsa, birisi makaleyi yazma işini üstleniyordu. Bu sayede birçok eleştiri yazısı hem iyi ve ilginç, hem de güzel ve tatmin edici oldu. Bana düşen genellikle söylenenleri not etmekti; çalışmalar sırasında dostlarım espri yapmama ve ayrıca kendimi yeterli hissettiğim, çok sevdiğim konularda benim de fikirlerimi açıklamama izin veriyorlardı. Eğer sözü edilen derginin o iki

yılda çıkan sayıları bana önemli belgeler sağlamamış olsa, ben yazarak ya da inceleyerek o günlerin asıl ruhunu ve anlamını yeniden canlandırmak için boşuna uğraşmış olurdum. Kendimi teşhis ettiğim bölümlerin alıntıları, benzer makalelerle birlikte uygun bir yerde yayımlanacaktır.

Böylesine canlı bir bilgi, düşünce ve fikir paylaşımı sayesinde Höpfner'i çok kısa zamanda daha yakından tanıyıp, sevmeye başladım. Yalnız kalır kalmaz, onunla çalıştığı alanla ilgili konular hakkında sohbet ettim, sonuçta bu benim de alanım olacaktı, çok doğal bir yolla bana açıklamalarda bulunup, bilgiler aktarıyordu. O zamanlar ben birbiriyle bağıntılı üniversite derslerinden değil de, kitaplar ve sohbetlerden gayet güzel bir şeyler öğrenebileceğimin henüz net bir şekilde bilincinde değildim. Kitap bana okuduğum bölümde duraksama, geride kalan sayfalara bakma olanağını tanıyordu, oysa sözlü aktarımlar ve öğretmen buna olanak tanımıyordu. Genellikle dersin başında kafama bir düşünce takılır, o sıra anlatılanları duymaz, ipin ucunu kaçırırdım. Hukuk derslerinde de aynı şey oluyordu, bu yüzden Höpfner'le konuşmak için fırsatlar yarattım, benim kuşkulu ve tereddütlü olduğum konuları seve seve açıklaması, bazı boşlukları doldurması nedeniyle, Wetzlar'da sevdiğim şeylerden fazla uzaklaşmadan, bilgilerinden faydalanmak için Gießen'de onun yanında kalma arzusu belirdi içimde. Her iki dost önceleri bilmeden, sonra kasıtlı olarak bu arzum gerçekleşmesin diye uğraştılar: İkisi de buradan uzaklaşmak için sabırsızlanıyor, benim de buradan ayrılmam gerektiğini düşünüyorlardı.

Schlosser bana, kız kardeşimle önce arkadaşça sonra daha yakın bir ilişki kurduğunu, yakında bir işe girdikten sonra onunla evlenmeyi düşündüğünü söyledi. Ben bunu kız kardeşimin mektuplarından çoktandır anlamış olsam da, bu itirafa biraz şaşırdım; fakat kendimizle ilgili olarak oluşturduğumuz iyi bir düşünceyi zedeleyebilecek şeyi kolayca görmezlikten geliriz, ancak şimdi kız kardeşimi gerçekten kıskandığımı anlıyordum: Strasbourg'dan döndükten sonra çok daha yakın olduğumuzdan beri, kendimden bile saklamadığım bir duyguydu bu. O arada meydana gelen ufak gönül maceralarımızı, aşk hikâyelerimizi ve başka olayları karşılıklı birbirimize anlatmak için çok zaman harcamamış mıydık? Ayrıca hayal gücümün çalıştığı alanda, karşımda onu da dahil etmem gereken yeni bir dünya açılmamış mıydı? Kendi yazdığım kısa yapıtlar ve uçsuz bucaksız dünya edebiyatı ona zamanla tanıtılmalıydı. Bu amaçla ona Homeros'tan, onu

öncelikle ilgilendirebilecek bölümleri önceden bir hazırlık yapmadan tercüme ediyordum. Clarke’ın aslına uygun çevirisini becerebildiğim kadar Almanca okuyordum, konuşmalarım genellikle şiir formunda kafiyeli cümleler halindeydi, tasvirleri anlatırken kattığım canlılık, ifadelerimdeki güç, sözcüklerin yerlerini sınırlayan tüm engelleri ortadan kaldırıyordu; zekice buluşlarla anlattıklarımı, zekâsıyla takip ediyordu. Günün birkaç saatini böyle geçiriyorduk; eğer arkadaşları gelmişse, herkes kurt Fenris ve maymun Hanuman’ı anlatmamı istiyordu, Thor ve adamlarının büyülü devler tarafından nasıl aldatıldığını anlatan o meşhur hikâyeyi o kadar çok tekrarlamak zorunda kaldım ki! Bu yüzden, hatırlayabildiğim kadarıyla, hâlâ en değerliler arasında olduğuna dair bu hikâyelerin hepsiyle ilgili hoş bir izlenim kaldı bende. Darmstadt’taki dostlarımla kız kardeşimi de tanıştırdım, yaşadığım her şeyi mektup yazarak onunla paylaştığımdan, yaptığım yürüyüşler ve seyahatler de aramızdaki bağı daha güçlü kıldı, kısacık bir şiiri bile, bir nidadan ibaret olsa da, ona yazıyor, almış olduğum tüm mektupları ve bu mektuplara yazdığım tüm yanıtları ona hemen gösteriyordum. Tüm bu canlı faaliyetler benim Frankfurt’tan ayrılmamla birlikte kesintiye uğradı, Wetzlar’daki hayatım bu tür sohbetler açısından fazla verimli değildi, sonra Lotte’ye duyduğum sevgi de, kız kardeşime olan ilgilerimin aleyhinde olmuş olabilirdi; sözün kısası o kendini yalnız, belki ihmal edilmiş hissetti, sevgisini başkalarından esirgediği halde bunu kendisine tutkuyla açıklayan, hem olgun ve sessiz, hem de güvenilir ve değerli, onurlu bir adamın ciddi niyetlerine hemen karşılık verdi. Ben durumu kabullenip, dostuma mutluluk dilemek zorunda kaldım, ama içten içe eğer ağabeyi yanında olsaydı, dostum işi bu kadar ileriye götüremezdi diye düşünmekten kendimi alamadım.

Dostum ve müstakbel eniştem için eve dönmem önemliydi, çünkü benim sayemde eve rahatça girip çıkabilecekti, sevgi dolu bir aşka aniden yakalanan bu adamın duygularının buna fazlasıyla ihtiyacı var gibiydi. Bundan dolayı çok geçmeden bizden ayrılırken, benim de hemen arkasından gitmem için benden söz aldı.

O sıralar bir uğraşı olmayan Merck’in Gießen’de kalacağı süreyi uzatacağını umuyordum, böylece günde birkaç saati değerli Höpfner’le geçirebilirdim, dostum da o arada vaktini Frankfurter Gelehrte Anzeigen’e ayırabilirdi; ancak onu buna ikna etmek mümkün değildi, eniştemi aşk nasıl

uzaklara sürüklediyse, onu da üniversiteye duyduğu nefret buradan uzaklaştırdı. Bazı insanların kedilerden hoşlanmaması, bazı insanlar için şu ya da bu insanın çekilmez olması gibi doğuştan gelen bazı nefretler vardır, Merck de o zamanlar doğal olarak Gießen'de aşırı kalabalıklarıyla dikkat çeken tüm üniversitelilerin baş düşmanıydı. Oysa ben onlardan çok hoşlanıyordum: Onları karnaval oyunlarımın birinde soytarılar olarak da kullanabilirdim; gündüz vakti görüntüleri, geceleri ise gürültüleri Merck'in tüm neşesini kaçırmaya yetiyordu. O gençliğinin en güzel zamanlarını İsviçre'nin Fransa'ya yakın bölgesinde geçirmiş, sonraları saraylı, soylu, devlet adamları ve kültürlü edebiyatçılardan oluşan güzel bir çevreye girmişti; içlerinde kültürlü olma hevesi uyanan birçok ordu mensubu onu arayıp bulmuş, böylece onun yaşamı hep kültürlü bir ortamda geçmişti. Bu yüzden onun o kabalıklara sinirlenmesinde şaşılacak bir şey yoktu; ama üniversitelilere karşı nefreti olgun bir adama yakışmayacak kadar şiddetliydi, oysa onların çirkin giysilerini, uygunsuz davranışlarını esprili bir şekilde anlatırken beni sık sık güldürürdü. Höpfner'in davetleri ve benim ısrarlarımın bir faydası olmadı, onunla en kısa zamanda Wetzlar'a yürümek zorunda kaldım.

Onu Lotte'ye götürünceye kadar içim içime sığmadı; ancak onun bu arkadaş grubuna girmesi benim için hiç iyi olmadı: Nereye giderse gitsin nadiren mutluluk getiren Mephisto gibi, sevdiğim kişiye karşı sergilediği umursamaz tavırla, dengemi bozmasa bile, bir parça huzurumu kaçırdı. Oysa fazla bir iddiada bulunmadan etraflarına neşe saçan böyle zayıf ve narin insanlardan pek hoşlanmadığını hatırlamış olsaydım, bunu önceden tahmin edebilirdim. Lotte'nin kız arkadaşlarından Juno'ya benzeyen iriyarı birini çok çabuk gözüne kestirdi, yakınlaşmak için kendisinin zamanı olmadığından, bu gösterişli kız için çaba göstermedim diye beni gerçekten acı sözlerle eleştirdi, özellikle kimseyle bir bağı olmayıp, serbest olduğu için. Çıkarımı gözetmediğimi, burada bile zaman kaybı olan olağandışı sevgilimi görmekten hiç hoşlanmadığını söyledi.

Bir arkadaşa sevgilinin güzel yanlarını göstermek tehlikeli olabilir, çünkü o da onu cazip ve alımlı bulabilir, tersi durumda tehlike daha az değildir, çünkü arkadaş sevgiliyi onaylamazsa, aklınız karışabilir. Bu kez durum aynı değildi; çünkü ben Lotte'nin sevimli hayalini, öyle kolay kolay

silinmeyecek şekilde kalbime işlemiştim; fakat Merck'in varlığı, onun ısrarı oradan ayrılma kararımı hızlandırdı. Karısı ve oğluyla yakında yapacağı bir Ren seyahatinden çok güzel bir şekilde bahsetti, sık sık özenerek dinlediğim anlatılan yerleri sonunda kendi gözlerimle görme arzusu uyandı içimde. O gittikten sonra, Friederike'ye göre daha az suçluluk duygusuyla, ama tabii ki sancısız değil, Charlotte'yle vedalaştım. Bu ilişki de alışkanlık ve anlayış nedeniyle benim açımdan gerektiğinden daha tutkuluydu; oysa o ve nişanlısı daha güzel ve hoş bir ilişkiyi düşündürmeyecek kadar birbirine yakışıyorlardı, bundan doğan güven duygusu bana her tehlikeyi unutturdu. Bu arada bu serüvenin sonuna yaklaştığımı kendimden gizleyemedim: Çünkü genç adamın sevimli kızla evlenmesi, onun yakında beklediği terfiye bağlıydı; eğer insan ne istediğini bir ölçüde biliyorsa, zorlu bir durumun sorumluluğunu iradesiyle üstlenebilir, bu yüzden ben de katlanılmaz bir duruma sürüklenmeden, kendi isteğimle oradan ayrılmaya karar verdim.

On Üçüncü Kitap

Güzel bir mevsimde Koblenz'de Bayan von La Roche'ta buluşmak üzere Merck'le sözleştik. Bavulumu Frankfurt'a, yolculukta lazım olabilecek şeyleri de çıkan bir fırsatı değerlendirip Lahn'ın güneyine gönderdim, sonra kıvrımları hoş, kıyıları birbirinden değişik bu güzel ırmak boyunca aşağıya doğru yürürken, kararlarım özgür, duygularım ürkekti, yani sessiz ama hayat dolu doğanın bize çok iyi geldiği bir durumdaydım. Doğanın pitoresk ve şiirsel güzelliklerini keşfe alışkın gözlerimle yakında ve uzakta bulunan çalılıklarla kaplı kayalara, güneşli tepelere, nemli toprağa, taht kurmuş saraylara ve uzaktan insanı kendine çeken mavi dağ sıralarına bakarken kendimden geçtim.

Bulunduğum yerin biraz aşağısında ve uzağında, çok sayıda söğüt ağacının kısmen görüntüyü kestiği güneş alan hat boyunca uzanan ırmağın sağ tarafında yürüyüşe devam ediyordum. O an bu tür konuları layıkıyla anlatabilme şeklindeki o eski arzu içimde yeniden belirdi. Sol elimde tesadüfen güzel bir çakı vardı, bir anda ruhumun derinliklerinden adeta buyruk gibi bir ses yükseldi: Çakıyı hemen ırmağa fırlat diyordu bu ses. Onun ırmağa düştüğünü görürsem, sanatçı olma arzum gerçekleşecekti; ama nehre doğru eğilmiş söğütler çakının suya dalışını görmemi engellerse, arzu ve isteklerimden vazgeçmem gerekecekti. Bu tuhaf düşüncenin içimde doğmasıyla aklıma geleni yapmam bir oldu. Çünkü içinde birçok aleti barındıran, kullanışlı bir şey olduğunu düşünmeden, sol elimdeki çakıyı bütün gücümü toplayarak nehre doğru fırlattım. Fakat burada da, antik dönemde çok şikâyet edilen kehanetin aldatıcı çelişkisini gördüm. Çakının nehre girişini söğüdün en uç dalları gizledi, ama bu dalışa tepki veren suyun, güçlü bir havuz fıskiyesi gibi havaya sıçrayışını çok net gördüm. Bu görüntüyü lehime bir şey olarak yorumlamadım, gördüğüm şey yüzünden içimde uyanan kuşku, bu deneyi tekrar tekrar ve özensiz yapmama neden oldu, bu yüzden kehanetin işaret ettiği şeyi bizzat sağlamış oldum. En azından o an için dış dünya keyfimi kaçırmıştı, kendimi hayallerime ve duygularıma bıraktım, güzel yerlere yapılmış şatoları, Weilburg, Limburg, Diez ve Nassau gibi yerleşimleri yavaş yavaş arkamda bıraktım, çoğunlukla yalnız, ara sıra kısa sürelerle bir başkasına katılarak yürüdüm.

Birkaç gün süren güzel bir yürüyüşten sonra Ems'e vardım, orada birkaç kez sakin sularda yıkanma zevkini yaşadım, sonra bir kayıkla nehirden aşağıya doğru gittim. Orada eski Ren gözlerimin önüne serildi,

Oberlahnstein’ın güzel konumuna hayran kaldım; fakat güç ve ihtişam içindeki tam donanımlı haliyle karşımda duran Ehrenbreitstein Şatosu hepsinden güzel ve ulu görünüyordu. Dağın eteğinde, şatoyla çok hoş bir zıtlık içinde, güzel binaların bulunduğu Thal denilen küçük bir yerleşim vardı, orada müşavir von La Roche’un evini kolayca bulabildim. Geleceğimi önceden bildiren Merck sayesinde bu soylu aile tarafından çok içten karşılandım, bana hemen kendilerinden biri gibi davranmaya başladılar. Anneyle edebi ve duygusal konularla, babayla neşeli dünya görüşümle, kızlarıyla[235] da gençliğim sayesinde dostluk kurdum.

235 La Roche ailesinin Maximiliane ve Louise adında iki kızı vardı. Bunlardan Maximiliane Frankfurtlu tüccar Peter Anton Brentano ile evlenerek Clemens ve Bettine Brentano’nun annesi oldu. (ç.n.)

Vadinin en sonunda, nehre inen yamacın biraz yukarısına yapılmış evin, nehrin akışı yönünde kesintisiz bir manzarası vardı. Odalar geniş ve yüksek tavanlıydı, duvarlara sanat galerisine benzer şekilde birbirine bitişik yağlıboya resimler asılıydı. Tüm yönlere bakan her pencere, yumuşak güneş ışığının pırıltısıyla çok canlı bir şekilde ortaya çıkan bir peyzaj resmine doğal bir çerçeve oluşturuyordu; başka bir yerde şimdiye kadar böyle pırıl pırıl sabahlar ve bu kadar güzel akşamlar görmüş olduğumu sanmıyordum.

Evde tek konuk olarak bulunmam uzun sürmedi. Burada hem sanatsal hem duyumsal yaklaşımla yapılacak toplantı için Düsseldorf’tan gelen Leuchsenring de çağrılmıştı. Çağdaş edebiyat konusunda güzel bilgilere sahip bu adam, yaptığı seyahatlerde, özellikle İsviçre’de yaşadığı dönemde birçok kişiyle tanışmış, kendisi hoş ve tatlı dilli birisi olduğu için herkesin sevgisini kazanmıştı. Çok sayıda dostunun samimi mektuplarını içeren birkaç kutu yanındaydı: Zira insanlar birbirlerine karşı genellikle o kadar açık kalpliydiler ki, tek bir kişiyle konuşulurken veya ona mektup yazarken, birçok insana hitap ediyormuş gibi bir duyguyla hareket ediliyordu. İnsan hem kendi kalbini hem de başkalarınınkini yokluyordu, yönetimler bu tür yazışmalara ilgisizdi, ama Taxis Postası’nın düzenli hızı, mühür emniyeti, posta ücretlerinin fazla olmaması sayesinde bu etik ve edebi yazışmalar kısa zamanda yaygın hale geldi.

Böylesi mektuplar, özellikle önemli kişilerin birbirine gönderdikleri, özenle biriktirilir, sonra dostlar bir araya geldiğinde bölüm bölüm okunurdu; politik tartışmalar fazla ilgi çekmediği için etik dünyanın kapsamıyla ilgili olarak oldukça çok bilgi edinilirdi.

Leuchsenring’in kutuları bu bağlamda bazı hazinelere sahipti. Bir Bondeli’nin mektuplarına çok değer veriliyordu; duyarlılığıyla, yaptığı hizmetlerle ve Rousseau’nun bayan arkadaşı diye isim yapmış bir bayandı. Bu olağanüstü adamla en ufak ilişkisi olan biri, onun şöhretinden pay sahibi olurdu, onun adına her yanda sessiz bir topluluk oluşmuştu.

Bu mektuplar okunurken orada bulunmaktan çok memnundum, böylece tanımadığım bir dünyanın içine girdim, yakın geçmişte olan bazı olayların içyüzünü öğrendim. Elbette her mektup zengin bir içeriğe sahip değildi; Katolik olmasına rağmen yazılarında papazlık ve keşişlikle alay eden Bay von La Roche, değersiz bazı kişilerin önemli insanlarla kurdukları dostluk sayesinde güç kazandıklarını, sonunda diğerlerinin değil onun himaye edildiği bu durumda bir dayanışma gördüğüne inanıyordu. Kutular açılınca, bu mert adam genellikle aramızdan çekilirdi. Eğer o da bazı mektupları birlikte dinlemişse, ondan esprili bir söz duyabilirdiniz. Bir keresinde herkesin ortasında, kadınların mektuplarını topluiğneyle tuttururlarsa, mühür mumundan tasarruf edebileceklerine ve mektupların adreslerine açılmadan varacağına emin olabileceklerine dair beslediği düşüncenin bu mektuplarla daha da güçlendiğini söyledi. Aynı şekilde, özel yaşamı ve işi dışında kalan her şeyle alay ederdi, bu konuda efendisi ve hocası olan Mainz elektörlüğünün bakanı Kont Stadion’un düşünce yapısına göre hareket ederdi; kont, delikanlının dünya görüşünü ve mesafeli tavrını herhangi bir duyarlılığa karşı derin saygıyla dengelemeye uygun biri değildi.

Buna karşılık kontun ne kadar pratik düşünceli biri olduğuyla ilgili bir anekdotu burada anlatmak uygun olur. Öksüz La Roche’u beğenince, onu yetiştirmek üzere yanına alıp, delikanlıdan kendisine hemen sekreterlik görevi yapmasını istemiş. Ona yanıtlanacak mektuplar, yazılacak telgraflar verirmiş, bunlar yine onun tarafından temize çekiliyor, sık sık şifreleniyor, mühürleniyor ve üzerlerine adresler yazılıyormuş. Bu birkaç yıl böyle sürmüş. Çocukluktan çıkıp, delikanlılık dönemine girince, o zamana kadar başardığını sandığı şeyleri gerçekten yapacak duruma gelince, kont onu büyük bir yazı masasının yanına götürmüş, masada başlangıçta yazdığı bütün mektuplar ve paketler açılmamış halde duruyormuş.

Kontun öğrencisinden istediği bir başka deneme öyle herkesin beğeneceği türden bir şey değil. La Roche’un efendisini bizzat yazı yazmak

zahmetinden kurtarmak için, onun elyazısını taklit etmek için çalışması gerekmiş. Fakat bu yetenek sadece iş yazışmalarıyla sınırlı kalmamış, aşk meselelerinde de genç adam ustasını temsil etmiş. Kont, soylu ve akıllı bir kadına tutkuyla bağlıymış. Kont, âşığının çevresindekilerle gece yarılarına kadar vakit geçirirken, sekreteri evde oturup, en ateşli aşk mektuplarını döktürüyormuş; kont bunların arasından birini seçip, aynı gece sevgilisine gönderiyormuş; mektubu okuyun hanım da tutkulu âşığının sönmeyen ateşine kesinlikle inanmış olmalı. Erken yaşta edinilen böylesi deneyimler, delikanlıya mektuplardaki aşk sohbetleri hakkında elbette doğru bir fikir vermiş olamaz.

İki ruhani elektörün hizmetindeki bu adam, papazlara karşı sonsuz bir nefret besliyordu, bu belki de onların kaba, yavan, can sıkıcı konuşmalarını dinledikten sonra olmuştu, Almanya'daki rahipler bu tür konuşmalar yapmayı alışkanlık haline getirdiler ve bu yüzden de her tür eğitimi engelleyip mahvettiler. *Papazların Dünyasıyla İlgili Mektuplar*'ı[236] büyük ilgi uyandırdı, bütün Protestanlar ve birçok Katolik tarafından çok takdir topladı.

236 Özgün başlık: *Briefe über das Mönchswesen.* (ç.n.)

Bay von La Roche duygu denen her şeye karşı reddedici bir tutumla yaklaştığı ve kendisini en ufak duygu kırıntısından bile uzak tuttuğu halde, tatlı dilli biri olan en büyük kızına karşı duyduğu şefkatli baba sevgisini saklamıyordu: Kızının kısa boylu olduğu söylenebilirdi, ölçüleri uyumluydu; insanın içini açan hoş bir görünüme sahipti, simsiyah gözleri vardı, yüzünün teni daha canlısını düşünemeyeceğiniz kadar pırıl pırıldı. O da babasını seviyor, onun duygularına değer veriyordu. Aktif iş yaşantısı dolayısıyla Bay von La Roche'un zamanının büyük bir bölümünü mesleki çalışmalar kapsıyordu, eve gelen konukları aslında kendisi değil, karısı çağırdığından, toplantılardan fazla zevk aldığı söylenemezdi. Yemeklerde neşeli ve konuşkandı, en azından sofrasını hassas gerilimlerden uzak tutmaya çalışırdı.

Bayan von La Roche'un duygularını ve düşünce tarzını bilenler –uzun ömrü ve birçok yazısı nedeniyle her Alman onu saygın bir kadın olarak tanıdı– belki bundan huzursuz bir ev atmosferi doğabileceğini düşüneceklerdir. Ama asla böyle değildi! Çok mükemmel bir kadındı, onu başka hiçbir kadına benzetemem. Zayıf ve narin yapılı, boyu uzunca, geçkin

yaşlara kadar hem fiziğinde, hem de davranışlarında belli bir inceliği korumasını bildi; onunki soylu bir kadınınkiyle küçük burjuvadan saygın bir kadının davranışları arasındaki bir incelikti. Giyim tarzını yıllarca değiştirmedi. Yanları kıvrık, şirin bir başlık küçük kafasına ve zarif yüz hatlarına çok yakışırdı, kahverengi ya da gri elbise onun varlığına sükûnet ve olgunluk katardı. Güzel konuşurdu ve söylediği her şeye duygularıyla her zaman anlam katmayı bilirdi. Herkese karşı aynı davranışı sergilerdi. Sadece bunlarla onun kişiliğinin en önemli özelliğini henüz söylemiş olmadık; bunu anlatmak zor. Her şeyle ilgili gibi görünürdü, ama aslında hiçbir şey onu etkilemezdi. Her şeye karşı yumuşak bir tavrı vardı, bunalıma girmeden her şeye katlanabilirdi; kocasının şakalarına, dostlarının sevgisine, çocuklarının şirinliklerine hep aynı tarzda karşılık verirdi, dünyadaki iyi ve kötü ya da edebiyattaki olağanüstü ve sıradan şeylerden etkilenmeden hep kendisi gibi kalmayı başardı. Başına gelen bazı üzücü, hatta acı olaylara rağmen, yaşlılığına kadar süren özgür davranabilme yetisini bu düşünce tarzına borçluydu. Fakat haksızlılık etmemek için söylemeden geçmemem gereken bir şey de, o zamanlar göz kamaştıran bir güzelliğe sahip iki oğlunun[237] ara sıra onu her zaman kullandığı sözlerin dışında şeyler söylemeye zorlamalarıydı.

237 Sophie von La Roche'un aslında üç oğlu vardı: Friedrich, Karl ve Franz Wilhelm. (ç.n.)

Merck, ailesiyle birlikte gelinceye kadar, yeni, harika ve hoş bir çevrede günlerimi geçirdim. Burada da hemen ruhsal yakınlıklar kuruldu: İki hanım birbiriyle yakınlık kurarken, Merck Bay von La Roche'la hem cemiyet hayatını, hem politikayı bilen, bilgili ve çok gezmiş biri olarak yakınlık kurdu. Oğlu, erkek çocuklarla arkadaşlık edince, bana da kızlar kaldı, kızların en büyüğü kısa zamanda özellikle beni kendine çekti. Eskisini tamamen unutmadan, yeni bir sevginin içimizde filizlenmeye başlaması çok hoş bir duygu. Böyle olunca güneş batarken karşı taraftan ayın doğduğunu görmüş gibi oluyor, gökyüzündeki bu iki ışığın çifte pırıltısından mutluluk duyuyorsunuz.

Evin hem içinde, hem dışında eğlence boldu. Bölgeyi adım adım dolaştık; bu tarafta Ehrenbreitstein'a, karşı tarafta Kartause'ye tırmandık. Kent, Mosel Nehri köprüsü, bizi Ren'in karşı kıyısına götüren kayıklar, bunların hepsi birer eğlence demekti. Yeni saray henüz yapılmamıştı; bizi sarayın yapılacağı yere götürüp, henüz teklif halindeki planını gösterdiler.

Kültürsüz ortamlardaki gibi kültürlü ortamlarda da genellikle sevimsiz sonuçlar doğuran geçimsizlik konuları bu neşeli grupta bile içten içe büyüdü. Aynı zamanda soğuk ve huzursuz biri olan Merck, bahsettiğim mektupları bizimle oturup biraz dinledikten sonra, sözü edilen konular, insanlar ve onların ilişkileri hakkında bazı esprili yorumlarda bulundu, yalnız kalınca bana aslında gizli kalması gereken çok tuhaf şeyler açıkladı. Söz konusu şey politik sırlar değildi, birbiriyle ilintili şeyler de değildi; özel bir yeteneği olmayıp, biraz zekâyla şahsi nüfuzlarını kullanmayı bilen ve birçok kişiyle tanışarak kendilerini var etmeye çalışan insanlar dikkatimi çekti sadece; o andan itibaren böylelerinin daha çok farkına varma olanağına sahip oldum. Böyle insanlar çoğunlukla yer değiştirip, seyahat eden kişiler olarak kâh oraya kâh buraya gittikleri için, insanların onlardan ne esirgeyeceği ne de onları yoksun bırakacağı yeniliklerin yararlı yönlerinden faydalanırlar; genellikle her seyahat edenin kendi lehine, olduğu yerde kalan herkesin de kendi aleyhine bir şeyler yaşadığı eskiden beri bilinen bir şeydir.

Ne olursa olsun, kısacası biz o andan itibaren, kendiliklerinden oradan oraya giden, her kentte demir atan, en azından bazı ailelerin gözünde itibar kazanmaya çalışan bu tür kişilere karşı biraz huzursuz, hatta kıskançlıkla karışık bir ilgi geliştirdik. Bu meslekten hassas ve munis birini *Rahip Brey*'de[238], daha yetenekli, daha güçlü olan bir diğerini de daha sonra *Satyr veya Tanrılaştırılan Orman Şeytanı* başlığını taşıyan karnaval oyununda layıkıyla olmasa da hiç değilse iyi bir hiciv olarak anlattım.

238 Başlık tam olarak, *Rahip Brey Hakkında Bir Karnaval Oyunu* şeklinde. (ç.n.)

O arada bizim küçük arkadaş grubumuzu ilginç olgular hâlâ iyi bir şekilde bir arada tutuyordu; bir yandan aldığımız terbiye ve yaşam tarzımızla kendimize hâkim olurken, öbür yandan etrafında olan bitenle pek ilgilenmeyen, kendini daima düşünce düzeyindeki tasarılara vakfeden, bu tür şeyleri içtenlik ve iyilikle ifade etmeyi ve grupta ortaya çıkabilecek her tür keskinliği yatıştırmayı, sivrilikleri dengelemeyi bilen ev sahibi hanımın kendine özgü davranış biçimi bizi rahatlatıyordu.

Merck doğru zamanda gitme vaktinin geldiğini söyleyince, gruptakiler iyi ilişkiler içinde birbirinden ayrıldı. Ben, Merck ve ailesiyle Mainz'a dönen bir yatla Ren'den yukarıya doğru gittim, aslında yatın çok yavaş gitmesine rağmen, kaptandan yine de hiç acele etmemesini rica ettik. Böylece o

muhteşem havada her an güzellikleri artan, hem hacimleri, hem insanda uyandırdığı ruh hali durmadan değişiyormuş gibi görünen, sonsuz zenginlikteki manzaraların rahat rahat tadını çıkardık; Rheinfels ve St. Goar, Bacharach, Bingen, Eltville ve Biebrich isimlerini anarak, ben sadece okuyucularımın hepsinin bu yerleri hayallerinde canlandırmalarını arzu ediyorum.

Durmadan resim yaptık, bu sayede o muhteşem kıyıların binlerce değişik görüntüsünü daha kalıcı olarak zihnimize yerleştirdik; ama aynı zamanda dostluğumuz da bu uzun beraberlik ve çeşitli konulardaki yakın sohbetler sayesinde öyle derinleşti ki, Merck üzerimde büyük bir etki uyandırdı, ben de onun açısından iyi bir arkadaş olarak huzurlu bir beraberlik için vazgeçilmez oldum. Doğuştan keskin gözlerim yine sanat eserlerini izleme ihtiyacı duyuyordu, Frankfurt'taki yağlıboya ve gravür koleksiyonları bana bu konuda en güzel fırsatı tanımıştı, bu ilgi için Ettling'e, Ehrenreich'a, özellikle de dürüst Nothnagel'e çok şey borçluydum. Doğayı sanatta görmek bende tutkuya dönüştü, en üst düzeye çıktığı anlarda, başkalarına, hatta ihtiraslı âşıklara bile neredeyse çılgınlık gibi gelebilir; böyle bir ilgi Hollandalıların mükemmel eserlerine devamlı bakmaktan başka nasıl daha iyi beslenebilir ki! Yine de bu konuları çalışarak öğrenmek istediğim için, Nothnagel bana, yağlıboya resim yapayım diye içinde gerekli her şeyin bulunduğu küçük bir oda hazırladı, gerçek nesnelere bakarak birkaç basit ölüdoğa resmi yaptım; bunların birinde gümüş kakmalı kaplumbağa kabuğundan yapılmış bir bıçak sapı, daha bir saat önce beni görmeye gelmiş olan ustamı öyle şaşırttı ki, o arada öğrencilerinden birinin yanıma gelmiş olabileceğini bile iddia etti.

Bu konuları çalışmaya, onlara ışık, gölge ve yüzeylerinin özelliklerini kazandırmaya sabırla devam etmiş olsaydım, belli oranda bir beceri edinmiş, daha büyük başarılara ulaşan yolun kapısını aralamış olurdum; en zorla başlamak, hatta olanaksızı yapmak istemek gibi tüm amatörlerin düştüğü hataya ben de düştüm, kısa sürede tıkanıp kaldığım daha büyük işlere giriştim, hem teknik açıdan yeteneklerim yeterli olmadığından, hem de acemilerin az çok bir şey başarmalarını sağlayan sevgi dolu ilgi ve sakin çalışkanlığı her zaman tam anlamıyla verimli bir şekilde koruyamadığımdan.

Antik dönem büstlerinin birkaç tane güzel alçı kopyasını edinme olanağını bulmakla aynı zamanda sanatın daha değerli bir alanına girmiş oldum. Fuarlara gelen İtalyanlar bazen bunların iyi örneklerinden getiriyor, bunların kalıplarını çıkardıktan sonra, iyi satış da yapıyorlardı. Laokoon'un ve oğullarının başlarını, Niobe'nin kızlarını zaman içinde bir araya getirerek, diğer yandan antik çağın en önemli eserlerinin kopyalarından küçük ölçülerde bir sanat meraklısının kalan mirasından satın alarak küçük bir müze oluşturdum ve Mannheim'da edindiğim o büyük izlenimi elimden geldiğince yeniden canlandırmaya çalıştım.

Bir yandan bendeki yetenek, merak ya da başka herhangi bir ilgi adına içimde ne varsa geliştirip beslemeye çalışırken, öbür yandan babamın avukatlık yapmam konusundaki arzusu üzerine, elime rastlantı sonucu çok iyi bir fırsat geçince, günün büyük bir bölümünü avukatlık yaparak geçirmeye başladım. Büyükbabamın ölümünden sonra dayım Textor senatoya girmişti, üstesinden gelebileceğim ufak davaları bana veriyordu; Schlosser kardeşler de aynı işi yapıyordu. Önce dosyaları inceliyordum, babam uzun zaman yoksun kaldığı çalışma hayatına oğlunun bahanesiyle tekrar girdiği için, o da dosyaları büyük bir zevkle okuyordu. Onunla dosyalar hakkında konuşuyor, sonra gerekli raporları büyük bir kolaylıkla yazıyordum. Yazıları temize çekme konusunda çok iyi birini tanıyorduk[239], aynı zamanda tüm resmi dairelerde yapılması gereken evrak takibi konusunda da güvenilir biriydi: Böylece bu alanda yaptığım çalışmalardan son derece mutlu, ilgilendiğim diğer şeyleri de memnuniyetle izleyen, yakında yazar olarak da şöhret olacağımı ümit eden babamla yakınlaşmamı sağlayan bu iş hoş bir şekilde vakit geçirmemi sağladı.

239 Johann Wilhelm Liebholdt (1740-1806) (ç.n.)

Her dönemde her şey birbiriyle ilintili olduğu için, egemen olan duygu ve düşüncelerin çeşitli şekillerde dallanıp budaklanması sonucu hukuk biliminde de artık yavaş yavaş din ve etikte geçerli tüm ilkeler benimsendi. Avukatların en gencinden yargıçların en yaşlısına kadar tüm hukukçular arasında hümanizm yayıldı, hukuki ilişkilerde bile son derece insanca davranış sergilemek için herkes adeta yarışa girdi. Hapishaneler ıslah edildi, suçlar affedildi, cezalar hafifletildi, evlilik dışı çocukların yasal kimlik sahibi olmaları kolaylaştırıldı, boşanmalara ve farklı sosyal sınıflar arasındaki evliliklere zorluk çıkarılmadı ve değerli avukatlardan biri bir

celladın oğlunun tabipler birliğine alınması için açılan davayı kazanınca meşhur oldu; esnaf birlikleri ve kurumlar olanlara boşuna karşı çıktılar; engeller birer birer aşıldı. Mezheplerin birbirine karşı hoşgörülü olması sadece teoride kalmadı, aynı zamanda uygulamaya da döküldü, akıl, zekâ ve yetenekle Yahudilere karşı hoşgörülü olunması bu ılımlı dönemde önerilme çabası güdülünce, medeni kanun daha büyük bir etkiyle zorlanmış oldu. Yasaların ve geleneklerin dışında yer alan ve adil yargı, insani ilgi isteyen bu yeni hukuki yaklaşım, aynı zamanda daha doğal ve canlı bir üslup gerektirdi. O zaman bizim gibi genç hukukçuların önünde, içinde zevkle dolaşacağımız ferah bir alan açılmış oldu. Böyle bir iş nedeniyle bir saray müşavirinin bana çok güzel bir takdir yazısı gönderdiğini anımsıyorum. Fransızların savunma konuşmaları bize hem örnek, hem de teşvik oluşturdu.

Böylelikle bizler iyi hukukçu olmaktan çok, iyi bir hatip olma yoluna girdik, bir keresinde güvenilir biri olan Georg Schlosser beni eleştirerek bu konuya dikkatimi çekti. Büyük bir enerjiyle lehlerine yazılmış bir dava dilekçesini müvekkillerime okuduğumu ve onların bundan büyük bir memnuniyet duyduklarını ona anlattım. Bunun üzerine o da bana şöyle karşılık verdi: “Sen bu işte bir avukattan çok bir yazar olduğunu kanıtlamışsın. Burada sorun asla müvekkilin böyle bir dilekçeyi nasıl bulduğu değil, yargıcın beğenip beğenmeyeceğidir.”

Tüm gününü alan ciddi ve zorunlu işlerden dolayı akşamları tiyatroya bile gidecek zaman bulamayan biri gibiydim, mükemmel bir sahnenin olmayışı yüzünden, bu konuda belki aktif bir katkı sağlayabilirim diye araştırmak için, Alman tiyatrosu üzerine sürekli olarak düşünüyordum. Geçen yüzyılın ikinci yarısında tiyatronun durumu yeterince biliniyor, bu konuda bilgi sahibi olmak isteyen herkes nasılsa her yerde birçok kaynak bulabilir. Bu yüzden ben burada sadece birkaç genel değerlendirmede bulunacağım.

Sahne başarısı oyun metninin değerinden çok oyuncuların kişilikleriyle ilgilidir. Bu durum özellikle her şeyin komedya oyuncularının mizah duygusu ve yeteneğiyle alakalı olan yarı yarıya ya da tamamen doğaçlama oyunlarda söz konusuydu. Böyle oyunların konusunun, karşısında oynadığınız halkın geleneklerine uygun, çok sıradan bir yaşamdan alınması gerekir. Bu bire bir uygulamadan her zaman için halkı mutlu edecek büyük bir beğeni ortaya çıkar. Bunlar bugüne kadar korundukları Güney

Almanya'da her zaman mevcuttu, yalnız zaman zaman şahısların değişmesi yüzünden komedya tiplerinin rolünde bazı değişiklikler yapmak zorunda kalındı. Buna rağmen Alman tiyatrosu, ulusunun ciddi karakterine uygun olarak ahlaki olana doğru bir dönüm noktası yaşadı, bunu hızlandıran da daha çok bir dış etkendi. Tiyatro günah unsuru taşıyan ve ne olursa olsun kaçınılması gereken şeylerden biri midir ya da iyiler için iyi, kötüler için kötü olan önemsiz bir şey midir tartışması koyu Hıristiyanlar arasında baş gösterdi. Fanatik dincilerin bu sonuncu görüşe karşı tutumları olumsuzdu ve hiçbir ruhaninin asla tiyatroya gitmemesi gerektiği konusunda fikirleri sabitti. Tiyatronun zararlı değil, aksine faydalı bile olduğunu söyleyerek karşı görüşü vurgulamak boşunaydı. Bir şeyin faydalı olması için ahlaklı da olması gerekiyordu, ayrıca tam oluşmamış zevk yüzünden komedi figürü uzaklaştırılınca, bu durum Kuzey Almanya'da daha çok gelişti, kültürlü insanlar komedi figürünün lehinde olsalar da, İtalyan ve Fransız soytarı figürü Harlekine'nin sevimliliği ve kibarlığı karşısında Alman komedi figürü Hanswurst çoktan bir kenara bırakıldığından, komedi unsuru sahneden çekilmek zorunda kaldı. Scapin ve Crispin bile zaman içinde kayboldular; ben Crispin'in son kez Koch tarafından, yaşlılık döneminde oynandığını gördüm.

Richardson'un romanları orta sınıfın dikkatini daha hassas bir ahlak yapısına çekmişti. *Clarissa*'da bir kadının ahlaksız davranışlarının şiddetli ve önüne geçilmez sonuçları acımasız bir şekilde analiz edilmişti. Lessing'in *Miss Sara Sampson*'u da aynı konuyu işliyordu. *Londralı Tüccar*'da baştan çıkarılmış bir delikanlının içine düştüğü çok kötü durum gösteriliyordu. Fransız tiyatro oyunlarının da amacı aynıydı, ama daha ılımlı bir yol izleniyor ve sonunda uzlaşarak iş tatlıya bağlanıyordu. Diderot'nun *Aile Babası*, *Dürüst Hırsız*[240], *Sirke Tüccarı*[241], *Bilmeden Filozof*[242], *Eugenie*[243] ve buna benzer birçok yapıt, gittikçe daha egemen hale gelen namuslu yurttaş ve aile anlayışına uygun düştü. Bizde *İyilikbilir Oğul*[244], *Evlat Sevgisi Yüzünden Asker Kaçağı*[245] ve benzerleri aynı yolu izledi. *Bakan*, *Mandalina*[246] gibi Gebler'in diğer oyunları, Gemmingen'in *Alman Aile Babası*, hepsi orta sınıfın, hatta alt sınıfın olumlu özelliklerini hoş bir şekilde gözler önüne serip, büyük seyirci kitlesini hayran bıraktı. Soylu kişiliğiyle Ekhof oyunculara o zamana kadar yoksun oldukları bir saygınlık kazandırdı, dürüst bir adam olduğu için, dürüstlüğü mükemmel

bir biçimde ifade ederek, bu tip oyunların başrol oyuncularını son derece yüceltti.

240 Charles Georges Fenouillot'nun (1727-1800) *L'Honnête Criminel* başlıklı yapıtı. (ç.n.)

241 Louis-Sébastien Mercier'nin (1740-1814) *La Brouette du vinaigrier* başlıklı yapıtı. (ç.n.)

242 Michel Jean Sedaine'ın (1719-1797) *Le Philosophe sans le savoir* başlıklı yapıtı. (ç.n.)

243 Pierre-Augustin Caron de Beaumarchais'nin (1732-1799) aynı başlıklı ilk tiyatro oyunu. (ç.n.)

244 Johann Jakob Engel'in *Der dankbare Sohn* başlıklı yapıtı. (ç.n.)

245 Genç Gottlieb Stephanie'nin (1741-1800) *Der Deserteur aus Kindesliebe* başlıklı yapıtı. (ç.n.)

246 Avusturyalı devlet adamı Gebler (baronu) Tobias Philipp'in *Der Minister* ve *Clementine* başlıklı oyunları. (ç.n.)

Alman tiyatrosunun tamamen yumuşama eğilimi gösterdiği sırada, Schröder yazar ve oyuncu olarak ortaya çıktı ve İngiltere ile Hamburg'un bağlantısı sayesinde İngiliz komedyaları üzerine çalıştı. Bu oyunların konularını sadece çok genel anlamda kullanabildi: Özgün yapıtlar genellikle biçimden yoksundu, her ne kadar plana uygun bir şekilde başlasalar da, sonunda olaylar alıp başını giderek anlamsızlaşıyordu. Görünüşe göre yazarlar bu oyunları en ilginç sahneleri ortaya koymak için yazmışlardı, ama içeriği zengin bir sanat yapıtına alışmış biri sonunda istemeyerek kendini uçsuz bucaksız bir alana sürüklenmiş hissediyordu. Ayrıca kötü ve ahlak dışı, son derece kaba bir kişilik özelliği, tahammül sınırlarını aşıncaya kadar eserin dokusuna başından sonuna dek öyle kararlı bir şekilde işliyordu ki, ne kurguyu ne de karakterleri tüm olumsuzluklarından arındırmak zor görünüyordu. Bunlar, yalnızca büyük ve ahlakı kısmen bozulmuş bir kitlenin belli bir sürede yiyip hazmedebileceği, besleyici ama aynı zamanda tehlikeli bir yemektir. Schröder bu konularda genellikle bilinenden daha çok şey yaptı; bunları tamamen değiştirdi, Alman düşünce tarzına uygun ve olabildiğince ılımlı hale getirdi. Fakat espri genellikle insanların kötü davranışlarıyla alakalı olduğu için oyunların özündeki sertlik kalıcı oldu, onlar buna layık olsun olmasın. Aynı şekilde tiyatroda da yaygınlaşan bu tasvirlerde, o çok hassas ahlakın gizli bir dengesi vardı, her bir tarzın birbirine etkisi şans eseri içine düşülebilecek monotonluğu engelliyordu.

Doğuştan iyi ve temiz kalpli olan Almanlar, kimseye kötü davranıldığını görmek istemez. Ne kadar iyi niyetli olursa olsun, hiçbir insan istemediği şeylerin karşısına çıkarılamayacağından emin olamaz; komedya da genellikle her zaman, eğer hoş karşılanacaksa, başkalarının başına gelecek kötülüklere sevinme duygusunun seyircide bulunduğunu varsaydığı veya bu

duyguyu uyandırdığı için, doğal yollardan şimdiye kadar doğal sayılmayan bir davranış sergilendi; bu şuydu: Üst sınıfları aşağıya çekmek ve onları az çok incitmek. Düzyazı ya da şiir formunda yazılmış hicivler şimdiye kadar saraya ve soyluya dokunmaktan hep kaçınmıştı. Rabener o kesimle alay etmekten sakınarak, daha düşük sosyal sınıflarla yetindi. Zachariä taşralı soylularla çok ilgilendi, onların meraklarını ve tuhaf yönlerini gülünç bir şekilde sergiledi, ama onları küçük görme yoluna gitmedi. Thümmel'in *Wilhelmine*'si hem hoş, hem cesurca yazılmış esprili bir oyun olarak büyük takdir topladı, bunun nedeni belki de yazarın hem soylu, hem sarayda görevli biri olarak kendi sınıfına karşı korumacı bir tavır takınmadan bu oyunu yazmasıydı. Yine de en belirgin adımı *Emilia Galotti* ile Lessing attı, bu oyunda üst sınıfların tutkuları ve entrika dolu ilişkileri sert ve acı bir dille betimlenir. Bunların hepsi, heyecanlı çağın ruhuna tamamen hitap etti, daha az zekâya ve yeteneğe sahip insanlar da aynı şeyi, hatta daha fazlasını yapabileceklerini sandılar; Großmann insanın iştahını kapatan altı kâsesiyle[247] kendi ayaktakımının mutfağındaki tüm lezzetli yemekleri, başkalarının felaketinden haz duyan seyircinin önüne koydu. Dürüst bir adam olan saray danışmanı Reinhard, bu sevimsiz ziyafette saray öğretmenini tüm konukları avutup ahlaki açıdan yüceltecek bir konuma yükseltti. O andan itibaren tiyatro oyunlarındaki kötü karakterler hep sosyal açıdan üst sınıflardan seçildi; ancak karakterin böyle bir lütfa ermesi için ya genç bir soylu ya da en azından müşavir sekreteri olması gerekiyordu. En şeytanca sahneler için saraydan ve halktan en üst rütbeler ve görevler adres rehberinden seçiliyordu, bu soylu grup içinde hukuk müşavirleri bile birinci sınıf kötü karakterler olarak yer aldı.

247 Großmann'ın *Artık Sadece Altı Kâse* adlı oyununa gönderme. (ç.n.)

Burada anlatmak istediğim dönemin dışına fazlasıyla çıkmış olabileceğim korkusuyla, boş zamanlarımda tasarladığım tiyatro oyunlarının planlarıyla ilgilenmeye dair üstümde hissettiğim baskıya değinmek için tekrar kendime dönüyorum.

Shakespeare'in yapıtlarıyla devamlı ilgilenirken hayallerim öyle büyümüştü ki, artık önemli bir konuyu sahneye koymak için dar sahne mekânı ve bir oyunun temsili için ayrılan kısa zaman bana hiç yeterli gelmiyordu. Kendisi tarafından yazılmış temiz yürekli Götz von Berlichingen'in yaşamı beni tarihi konuları işlemeye yöneltti, hayal gücüm

öylesine genişledi ki, drama tarzım tüm tiyatro sınırlarını aşıp, gittikçe yaşayan olaylara yaklaştı. Nasıl ilerleyeceğimi, bu tür konularla her yönüyle ilgili kız kardeşime ayrıntılı olarak anlatıyordum, herhangi bir yapıtı yazmaya başlamadan bu sohbetleri o kadar sık tekrarladım ki, sonunda onun sabrı taştı ve konuşarak vakit geçireceğime, aklımdan geçenleri nihayet bir an önce kâğıda geçirmemi tüm iyi niyetiyle benden rica etti. Bu özendirmeyle kararlı bir biçimde bir sabah, öncesinde herhangi bir taslak ya da plan yapmadan yazmaya başladım. İlk sahneleri yazıp, akşamleyin Cornelia'ya okudum. Yazdıklarımı çok beğendiğini söyledi, ama benim bu tempoyu sürdürebileceğimden kuşkulu olduğunu belirtti, hatta bu işe azimle devam edebileceğime hiç inanmadığını ifade etti. Bu beni öyle tahrik etti ki, ertesi gün de yazmaya devam ettim, üçüncü gün de aynı şekilde; her günkü konuşmalarımızda Cornelia'nın beklentisi artıyordu, zaten konuya tamamen hâkim olduğumdan benim için her şey adım adım belirginleşti; böylece hiç ara vermeden işe koyuldum, ne arkaya ne sağa ne sola baktım, başımı kaldırmadan çalıştım. Aşağı yukarı altı haftada elyazmamı ciltlenmiş halde görme mutluluğunu yaşadım. Bunu Merck'le paylaştım, o da bana bu konuda anlayış dolu destekleyici şeyler söyledi; elyazmamı Herder'e gönderdim, düşüncelerini kaba ve sert bir ifadeyle bildirdi, bu nedenle ara ara yazdığı taşlamalarda bana alaycı isimler takmaktan geri durmadı. Bunlarla hiç kafamı karıştırmadan, elyazmamı iyice inceledim; bir kez zarlar atılmıştı, şimdi pulların doğru bir şekilde nasıl yerleştirileceği düşünülmeliydi. Bu konuda da bana kimsenin fikir veremeyeceğini görüyordum, bir süre sonra yapıtımı bir yabancı gibi okuyunca zaman ve mekânda birlik konusunu atladığımı, üzerinde fazla durulan daha değerli bir öğeye de zarar verdiğimi elbette fark ettim. Plan ve taslak olmadan kendimi sadece hayal gücüme ve içgüdülerime bıraktığımdan, başlangıç bölümlerinde konuya oldukça sadık kalmıştım, ilk perdeler olması gerektiği gibiydi; ama sonrakilerde, özellikle son bölüme doğru olanlarda bilinçsizce tuhaf bir aşka tutuldum. Adelheid'ı sevimli biri olarak anlatayım derken, ona âşık oldum, kalemim istemeden sadece onunla meşgul oldu, onun yazgısına duyduğum ilgi ağırlık kazandı, zaten Götz yapıtın sonuna doğru olay dışında bırakılıp, sonra sadece Köylü Savaşları'na mutsuz bir şekilde katılmak üzere geri döndüğünde, sanat zincirlerini silkerek kendini yeni bir alanda denemeyi düşünen bir yazarın gözünden onu alımlı bir kadının düşürmesinden daha doğal bir şey olamazdı. Bu hatayı, daha doğrusu bu

kusurlu aşırılığı çok geçmeden anladım, çünkü yazdığım yapıtın doğası beni hep üç birlik kuralına zorluyordu. Götz'ün hayat hikâyesini ve eski çağları anlatmak yerine sadece kendi yapıtımı düşünüyor, ona gittikçe daha fazla tarihsel ve ulusal bir içerik kazandırmaya ve onda kurmaca veya salt tutkudan ibaret şeyleri silmeye çalışıyordum. O arada sanatsal kaygıyı insan sevgisinin önüne çekerek bazı şeyleri feda etmiş oldum. Örneğin ürkütücü bir gecede geçen bir çingene sahnesinde Adelheid'ı ortaya çıkarıp, onun güzel varlığının mucize yaratmasını sağlamakla oldukça isabetli davranmıştım. Daha titiz bir incelemeyle onu uzaklaştırıp, dördüncü ve beşinci perdede Franz'la sevgili karısı arasında ayrıntılarıyla yazılmış aşk hikâyesini kısaltıp, yalnızca önemli anları vurguladım.

Gerçekten hâlâ ilk haliyle sakladığım elyazmasında hiçbir değişiklik yapmadan, hepsini baştan yazmaya karar verdim, öyle soluksuz çalıştım ki, birkaç hafta içinde yepyeni bir tiyatro oyunu önümdeydi. Bu kadar çabuk yazmama rağmen, eserin bu ikinci şeklini ilerde bastırmaya pek niyetim yoktu, daha çok çalışıp düşünerek işleyeceğim yeni bir şekle sokup, yine esas alacağım bir ön çalışma olarak görüyordum bunu.

Bunu nasıl yapacağıma dair bazı önerileri Merck'e anlatmaya başladığımda, benimle alay etti ve sonsuza kadar çalışıp, aynı şeyi baştan yazmanın ne anlamı var diye sordu. Bu yolla yapıt değişikliğe uğrarmış, ama nadiren daha iyi olurmuş; ne tür bir etki yapacağına bakmak lazımmış, ancak ondan sonra tekrar yeni bir şeye girişmek gerekirmiş. – "Çamaşırı zamanında asarsan kurur!" şeklindeki atasözünü yüksek sesle söyledi; tereddüt ve duraksama kendine güvenmeyen insanların tavrıymış. Buna karşılık ben de ona bu kadar çok ilgi gösterdiğim bir çalışmayı, bana belki ret yanıtı verecek bir yayımcıya vermenin hoşuma gitmeyecek bir şey olduğunu söyledim: Genç, isim yapmış, üstüne üstlük cesur bir yazar hakkında nasıl bir yorum yaparlar? Yayınevlerine karşı duyduğum çekingenlik yavaş yavaş kaybolunca, fena bulmadığım *Suç Ortakları* başlıklı yapıtımı basılmış görmek istedim; ancak ilgi gösteren bir yayımcı yoktu.

Arkadaşımın teknik açıdan ticari zekâsı bu konuda aniden harekete geçti. Frankfurt[248] dergisi sayesinde hocalar ve yayımcılarla temastaydı, bu nedenle bu ilginç ve mutlaka dikkat çekecek yapıtın giderlerini kendimizin karşılayarak bastırmamız gerektiğini düşünüyordu, ona göre bundan iyi bir

kazanç sağlayabilirdik; o, birçoklarıyla genellikle kitapçılarla elde ettikleri kazancı hesaplamaya çalıştı, bu kazanç bazı yapıtlarda elbette çok yüksekti, özellikle başka yapıtlardan ve başka ticaret ilişkileri yüzünden ne kadar zarara girildiği göz ardı edildiği takdirde. Kısacası anlaştık, ben kâğıt bulacaktım, o da baskı işiyle ilgilenecekti; böylece hemen işe giriştik, oyunumun kaba saba elyazmasını yavaş yavaş temiz formalar halinde görmek pek hoşuma gitti: Gerçekten düşündüğümden daha temiz oldu. Nihayet yapıtı tamamlayıp, paketler halinde gönderdik. Çok geçmeden her tarafta büyük bir hareketlilik yaşandı, oluşan heyecan yaygınlaştı. Fakat olanaklarımızın yetersizliği yüzünden, kitapları her yere yeterince hızlı dağıtamadığımız için, hemen bir korsan baskı çıktı; bir de bunun üstüne gönderdiğimiz kitapların bedellerinin doğal olarak kısa zamanda gelmemesi, peşin ödemelerinse çok az olması eklendi: Her yandan büyük ilgi gördüğüm, hatta çok takdir topladığım bir dönemde, babasının eline bakan ve cebinde fazla para olmayan biri olarak, yeteneğimi dünyaya tanıttığım yapıtın kâğıt parasını nasıl ödeyeceğim diye hayli mahcup durumdaydım. Kendisine çoktan bir çıkış yolu bulan Merck, en kısa zamanda her şey yoluna girecek diye iyimser bir beklenti içindeydi; benim ise hiç böyle bir umudum yoktu.

248 Frankfurter gelehrte Anzeigen (ç.n.)

Şimdiye kadar isimsiz yayınladığım kısa yazılarda, okuyucuyu ve eleştirmenleri cebimden para ödeyerek tanımıştım, büyük ilgi duyduğum yazarlara karşı nasıl bir davranış sergilendiğini yıllardır özellikle izlediğim ve gözlediğim için hem övgüye, hem yergiye oldukça fazla hazırlıklıydım.

O zaman kendime olan güvensizliğime rağmen birçok şeyin sebepsiz, tek taraflı ve keyfi olarak söylendiğini ben bile iyice anlayabildim. Benim başıma da aynı şey geldi, bu konudan bir ölçüde haberdar olmasaydım, kültürlü insanların karşı çıkışları aklımı fazlasıyla karıştırabilirdi! Örneğin Deutscher Merkur[249] dergisinde dar görüşlü birinin yazdığı oldukça uzun, iyi niyetle yazılmış bir eleştiri çıktı. Makale yazarının eleştirdiği konularda kendisiyle aynı düşüncede değildim, konunun farklı bir şekilde işlenebileceğini söylemesi ise benim hiç anlayabileceğim bir şey değildi. Bu nedenle bu yazının hemen arkasından, Wieland’ın genellikle o eleştirmene karşı çıkıp, beni ona karşı koruduğu güzel bir açıklamasına rastlamak benim için sevindirici oldu. O arada diğeri de basıldı, eğitimli ve

kültürlü adamların bunaltıcı zihniyetinin bir örneğini görmüş oldum; onlar bile böyleyse, o zaman geniş halk kitlesinden ne bekleyebilirdiniz ki!

249 Derginin tam başlığı: Der Teutsche Merkur. (ç.n.)

Merck'le bu konularda konuşarak aydınlanma zevkim uzun sürmedi, çünkü akıllı Hessen-Darmstadt kontesi Petersburg'a yaptığı yolculuk sırasında onu da maiyetine aldı. Yazdığı ayrıntılı mektuplar bana dünyayla ilgili geniş bilgiler veriyordu, tasvirler tanıdık ve dost biri tarafından yazılınca, anlatılan dünyayı kendime daha çok mal edebiliyordum. Fakat buna rağmen uzun zaman çok yalnızlık çektim, tam da bu önemli dönemde, çok ihtiyacını duyduğum onun aydınlatıcı ilgisinden yoksun kaldım.

İnsan asker olup savaşa gitme kararı alınca, tehlike ve zorluklara cesurca katlanmayı, yaralara, sancılara, hatta ölüme bile göğüs germeyi aklına koyunca, asla özel durumları düşünmez, bunlar arasında genellikle beklenen bela bizi son derece kötü bir biçimde gafil avlayabilir, dünyaya açılan herkesin, özellikle yazarların başına aynı şey gelir, benim için de bu böyle oldu. Okuyucunun büyük bir bölümü anlatım tarzından çok konuyla ilgilendiğinden, gençlerin tiyatro oyunlarıma karşı ilgisi de genellikle konuyla ilgiliydi. Onlar bu yapıtlarda, gençlikte kaba ve aşırı denebilecek şeylerin hepsine yer veren bir bayrak gördüklerini sandılar, bir dönem için içlerinde benzer şeyleri hisseden en akıllı insanlar bile bu heyecana kapıldılar. Mükemmel ve bazı bakımlardan eşsiz biri olan Bürger'in bir mektubunu hâlâ saklarım, kime yazıldığını bilmiyorum, ama bu mektup yapıtımın o zamanlar nasıl bir etki ve heyecan yarattığının önemli bir belgesi sayılabilir. Karşı taraftan aklı başında adamlarsa, şiddet yoluyla kendini savunma hakkını fazlasıyla olumlu ifadelerle anlattığıma, hatta benim o karışık dönemlerin tekrar geri dönmesini istemek gibi bir niyetim olduğuna dair eleştirilerde bulundular. Bir başkası da beni çok kültürlü biri olarak değerlendirip, iyi kalpli Götz'ün özgün hikâyesini açıklamalarla yayımlamamı istedi; herkesin ismimi bu yeni baskının başlığında görmek istemesi aynı şekilde hoşuma gitse bile, böyle bir şeyi başarabileceğimi hiç sanmıyordum. Önemli bir yaşamın çiçeklerini toplamayı bildiğim için, özenli bir sanat bahçıvanı olarak görülüyordum. Oysa başkaları benim bilgilerime ve esaslı deneyimlerime kuşkuyla yaklaşıyordu. Saygın bir devlet adamı hiç beklemediğim bir anda ziyaretime geldi. Bundan çok onur duydum, bir de sözlerine, benim *Götz von Berlichingen*'imi ve Alman

tarihiyle ilgili derin bilgilerimi överek başlayınca göğsüm iyice kabardı; fakat onun sadece, Götz von Berlichingen'in Franz von Sickingen'in kayınbiraderi olmadığını, yani bu kurmaca evlilikle tarihe büyük bir ihanette bulunduğumu söylemek için bana geldiğini anlayınca, doğrusu çok şaşırdım. Ona Götz böyle hitap ediyor diye kendimi mazur göstermeye çalıştım; ama son zamanlarda kan bağımız olmadığı halde posta arabacılarına da enişte denmesi gibi, bunun da yakın bir dostluk ilişkisini ifade eden bir deyim olduğunu söyledi bana. Verdiği bilgi için elimden geldiğince teşekkür ettim ve bu hatanın telafisinin olanaksız olması nedeniyle üzgün olduğumu söyledim. O da buna aynı şekilde üzüldü, o arada beni Alman tarihi ve düşünce yapısıyla ilgili konularda daha sonra yapacağım çalışmalar için uyardı ve bunun için kitaplığını kullanabileceğimi söyledi, sonraları o kitaplıktan gerçekten de faydalandım.

Yaşadığım bu tür şeylerden en komiği de, bir kitapçının ziyaretiydi; neşeli bir rahatlıkla bu tür oyunlardan bir düzine yazmamı, bunun karşılığında bana iyi para vereceğini söyledi. Tahmin edileceği gibi bu aramızda alay konusu oldu, ama aslında çok da haksız sayılmazdı: Çünkü sessizce Alman tarihinin bu dönüm noktasının öncesi ve sonrasındaki belli başlı olayları aynı anlayışla yazmak düşüncesiyle meşguldüm. Diğerleri gibi bu da övgüye değer bir niyetti, ama rüzgâr gibi geçip giden zaman yüzünden gerçekleşmedi.

Buna rağmen o tiyatro oyunu, yazarını şimdiye kadar meşgul etmekle kalmadı, oyun tasarlanırken, yazılırken, baştan yazılıp, basılıp dağıtılırken de yazarın düşüncelerinde birçok başka imgeler ve öneriler canlandı. Tiyatro oyunu olarak işlenebileceklerin önceliği oldu, sıkça ayrıntılarıyla düşünüldü, bitirilmeye çalışıldı; ancak aynı anda, tiyatro oyunu sayılmasa da onunla büyük akrabalığı olan bir başka betimleme tarzına geçiş oluşturdu. Bu geçiş, monologu bile diyaloga dönüştüren yazarın bir özelliği sayesinde gerçekleşti.

Vaktini en çok insanlarla beraber geçirmekten hoşlandığı ve buna alıştığı için, yalnızken düşündüklerini de bir sohbete dönüştürüyordu, bu da şu şekilde oldu. Yalnız kaldığında, tanıdıklarından biri yanındaymış gibi yapıyordu bunu. Oturmasını rica ediyor, onun yanında bir aşağı bir yukarı gidip geliyor, karşısında duruyor, o an aklındaki konuyu onunla tartışıyordu. O kişi söylediklerine zaman zaman karşılık veriyor ya da her zamanki

mimikleriyle kendi fikirlerini onayladığını ya da onaylamadığını belirten işaretler veriyordu; her insanın mimiğinin kendine özgü olduğu bilinir. Sonra konuşmacı sözlerine devam ediyor, konuğun hoşuna gitmiş gibi görünenlerin ayrıntısına iniyor, beğenmediklerini koşula bağlıyor veya daha çok açıklıyor, hatta sonunda tezinden kibarca vazgeçiyordu. En ilginci de, bunun için hiçbir zaman yakından tanıdıklarını değil, seyrek gördüklerini, hatta çoğunlukla dünyanın uzak yerlerinde oturanları, dostluğunun geçici olduğu kişileri seçiyordu; ancak bu diyalogları itirazcı tiplerle yapsa bile, onlar genellikle görüş alanı içinde bulunan şeylere karşı pırıl pırıl bir düşünce yapısıyla sakin bir ilgi göstermeye hazır, verici olmaktan çok almaya yatkın kişiler oluyordu. Bunun için her iki cinsten, her yaş ve sınıftan insanlar söz konusu olabiliyordu, bildikleri ve sevdikleri konularda konuşulduğu için nazik ve hoş tavırlar sergiliyorlardı. Oysa bunların birçoğu bu hayali sohbetlere ne kadar sık çağrıldıklarını bilseler herhalde çok şaşırırlardı, çünkü bazılarının gerçek bir sohbete katılmak için gelmesi çok zordu.

Hayali böyle bir sohbetin mektuplaşmaya ne kadar benzediği yeterince açık, ancak mektuplarda öteden beri var olan güven duygusunun karşılıklı olduğunu görürsünüz, diğerinde ise devamlı değişen, karşılığı olmayan bir güven duygusunu kendi kendinize geliştirirsiniz. Bir sıkıntıları olmadığı halde, insanların yaşamlarında hissettikleri o bıkkınlık halini yazar anlatacağı zaman, aklına hemen duygularını mektuplar halinde betimlemek geldi: Her keyifsizlik bir doğum, yalnızlığın bir çocuğudur; buna boyun eğen her çatışmadan kaçar, kendisine neşeli bir topluluktan daha muhalif ne olabilir? Başkalarının yaşamdan aldıkları haz onun için üzüntü vericidir, onu kendi içinden çekip çıkaran şeyler sayesinde benliğinin derinliklerine gömülür. Bu konuda kendini ifade edecekse, yardımına mektuplar koşacaktır: Çünkü yazarak içini dökmek, ister rahatlatıcı ister bunaltıcı olsun, kimsenin anında karşı çıkacağı bir şey değildir; karşı gerekçelere yer veren yazılmış bir yanıt ise münzeviye düşüncelerinde sabitleşme fırsatı verir ve onun daha da inatçı olmasına neden olur. Werther’in bu anlayışla yazılmış mektuplarının cazibesi, mektupların içeriğindeki zengin konuların önce böyle hayali diyaloglardaki birçok kişiyle konuşulmasından, sonra yapıtın kurgusunda sadece tek bir dost ve ilgiliye yöneltilmiş olmasından geliyor. Çok tartışılan bu küçük kitabın anlatım tekniği hakkında daha çok

şey söylemek doğru olmaz; ama içeriğiyle ilgili olarak birkaç şey daha eklenebilir.

Hayata karşı hissedilen nefretin fiziksel ve ahlaki sebepleri vardır, fiziksel nedenlerin araştırılmasını doktorlara, ahlaki olanlarınkini ise etikçilere bırakalım, oldukça sık işlenmiş bir konuda bu olgunun en belirgin şekilde ifadesini bulduğu asıl meseleye dikkatimizi toplayalım sadece. Yaşamın tüm hazları, etrafımızdaki olayların düzenli bir biçimde tekrarına dayanır. Geceyle gündüzün, mevsimlerin, çiçeklerin ve meyvelerin değişimi, zevk alabileceğimiz ve almamız gereken dönem dönem ortaya çıkan şeyler, dünyevi yaşamın asıl yapı taşlarıdır. Bu zevklere açık olduğumuz ölçüde kendimizi mutlu hissederiz; bu çeşitli olgular karşımızda bir öyle bir böyle olup biterken ilgimizi onlardan esirgersek, bu güzel sunumlara karşı hassasiyetimizi yitirmişiz demektir: İşte o zaman en büyük felaket, en ağır hastalık baş gösterir, insan yaşamı iğrenç bir yük olarak görmeye başlar. Bir İngilizin her gün giyinip soyunmamak için kendini astığı anlatılır. Büyük bir parkın bekçisi olan dürüst bir bahçıvan tanıdım, bir keresinde sıkıntıyla şöyle bağırdı: Ben hep yağmur bulutlarının batıdan doğuya doğru mu gittiğini göreceğim! Çok değerli adamlarımızdan birinin, baharda kırların yine yeşile büründüğünü görmekten bıktığı, değişiklik olsun diye kırların bir kere de kırmızıya bürünmesini arzulamış olduğu söylenir. Bunlar aslında, sık sık intiharla sonuçlanan, düşünen ve içedönük insanlarda tahmin edildiğinden daha çok karşılaşılan, yaşama karşı duyulan bunalım belirtileridir.

Bu bunalıma yol açan şey daha çok aşkın yeniden belirmesidir. İlk aşkın haklı olarak eşsiz olduğu söylenir: İkincisinde ve ikincisi yüzünden aşkın en yüce anlamı kaybolur. Aşkı yücelten ve omuzlayan ebedilik ve sonsuzluk düşüncesi yıkılır, aşk tekrarlanan her şey gibi geçici bir hal alır. İç içe geçmiş uygar dünyada sevgi duyguları ve şehvet duyguları diye ahlaki olanın şehvetli olandan ayrılması, bu konuda da iyi şeylere yol açmayan bir abartıya neden olur.

Ayrıca genç bir erkek, belki kendinde değil ama başkalarında ahlaki dönemlerin mevsimler gibi dönüşümlü olarak değiştiğini hemen anlar. Büyüklerin lütfu, güçlülerin ihsanı, çalışanların teşviki, kitlenin sevgisi, bireyin aşkı, hepsi azalıp çoğalır, güneş, ay ve yıldızları sabitleyemememiz gibi; yine de bunlar sadece doğa olayları değildir: Kendimizin veya

başkalarının hatası yüzünden, rastlantı ya da yazgı nedeniyle gözümüzden kaçar, ama değişirler ve biz onlardan asla emin olamayız.

Hassas bir delikanlıyı en çok korkutan şeyse, hatalarımızın önlenemez şekilde tekrarlanmasıdır: Çünkü biz erdemlerimizi oluştururken, aynı zamanda hatalarımızı da geliştirdiğimizi görmeyi çok geç öğreniriz. Kökleriymiş gibi erdemlerimiz hatalarımızın üzerine oturur, bu kökler gizli gizli, aydınlıkta açıkça görülen erdemlerimiz gibi hem güçlü, hem de çeşitli biçimlerde dallanır budaklanır. Erdemlerimizi genellikle istencimiz ve bilincimizle kullandığımızdan, hatalarımız ise bizi bilinçsizce şaşırttığından, erdemlerimiz bizi nadiren de olsa sevindirir, hatalarımız ise sürekli bize dert ve sıkıntı yaşatır. İnsanın kendisini tanımasını olanaksız kılan en büyük zorluk da buradadır. Buna bir de kaynayan gençlik ateşi, bazı konular yüzünden kolayca felce uğrayan hayal gücü ve günün belirsiz koşuşturması eklenince, böyle bir çıkmazdan kurtulmak için sabırsız bir çaba hiç de sıra dışı sayılmaz.

Eğer bir dış etken Alman gençlerini bu üzücü işe tahrik ve teşvik etmemiş olsaydı, etkilerine maruz kalan kişiyi çıkmaza sokan böyle karamsar düşünceleri onlar ruhlarında çok kararlı bir biçimde geliştiremezlerdi. Bunun nedeni İngiliz edebiyatıydı, özellikle de İngiliz şiiri, çok sayıda olumlu özelliğine eşlik eden şiddetli hüznü, onunla ilgilenen herkese aşılayan İngiliz şiiri. Akıllı İngiliz, çocukluğundan itibaren tüm yeteneklerini harekete geçiren önemli bir dünya tarafından kendini kuşatılmış hisseder; bu dünyayla uyum sağlamak için, zihnini toplamak zorunda olduğunu er ya da geç anlar. Onların şairlerinden kim bilir kaçı gençliklerinde başıboş ve eğlenceli bir yaşam sürüp, dünyevi şeylerin geçiciliğinden şikâyet etme hakkı görmüştür kendisinde! Onların birçoğu dünya işlerinde şansını denemiş, parlamentoda, sarayda, bakanlıklarda, elçiliklerde kâh önemli kâh önemsiz roller oynamış, ülkedeki iç karışıklıklarda, devlet ve yönetim değişikliklerinde etkin olmuş, kendilerinin başına gelmese bile, dostlarının ve hamilerinin başına sevinçli olaylardan çok üzücü olayların geldiğine şahit olmuştu! Birçoğu sürgüne gönderilmiş, kovulmuş, hapse atılmış, mülkiyetlerine zarar verilmişti!

Ama böyle büyük olayların sadece izleyicisi olmak bile ciddiyet ister, ciddiyet de tüm dünyevi şeylerin değersiz ve geçici olduğunu görmekten başka insana ne sağlar ki. Almanlar da ciddidir ve bu yüzden İngiliz şiiri

onlara oldukça hitap etmiş, üst düzey bir anlatıma sahip olduğu için de etkileyici olmuştur. İnsan bu şiirde her şeyiyle büyük, değerli ve deneyimli bir zihniyet, derin ve hassas bir ruh, mükemmel bir irade, güçlü bir etki bulur: Yani akıllı ve kültürlü bir insanda takdir edebileceğiniz en güzel özellikler; fakat tüm bunların bir araya gelmesi bir insanı şair yapmaya yetmez. Gerçek şiir, kendini dünyevi bir İncil gibi, iç neşe ve dış huzur sayesinde, bizi baskı altına alan dünyevi sıkıntılardan kurtarmak suretiyle belli eder. Sırtımıza yüklenen şeylerle bizi balon gibi yükseltir ve yeryüzündeki dolambaçlı labirentleri kuşbakışı gözlerimizin önüne serer. Çok ciddi yapıtlar gibi çok neşeli olanların da, hem hazzı hem sızıyı hafifletmek şeklinde tek bir amacı vardır. İngilizlerin genellikle etik-didaktik şiirlerinin çoğu bu şekilde yorumlanır, bu şiirlerde genellikle sadece yaşama karşı karamsar bir bıkkınlık dile getirilir. Sadece, bu konunun mükemmel bir biçimde işlendiği Young'ın *Gece Düşünceleri*[250] değil, aynı zamanda diğer gözleme dayalı şiirler de farkına varılmadan bu hüzünlü alana kayar, burada akla çözemeyeceği bir ödev verilir, çünkü gerektiğinde kendini yücelten din bile onu yarı yolda bırakır. Bütün kitaplar aşağıdaki olağanüstü dörtlüğün bir yorumu olarak düşünülebilir:

250 Edward Young'ın (1683-1765) *The Complaint, or Night-Thoughts on Life, Death and Immortality* başlıklı yapıtı. (ç.n.)

Then old Age and Experience, hand in hand,
Lead him to death, and make him understand,
After a search so painful and so long,
That all his life he has been in the wrong.[251]

251 *İhtiyarlıkla deneyim el ele verip, / Onu ölüme götürürken, / Çok zor ve uzun arayışlardan sonra, / Yaşam boyunca yanılgı içinde olduğunu anlar.* Samuel Johnson'un *The Works of English Poets* başlıklı antolojisinin onuncu cildindeki Rochester Kontu John Vilmot'ın *A Satyre Against Mankind* başlıklı şiirinden alınmıştır. (ç.n.)

Ayrıca İngiliz şairlerinin insanlardan nefret etmelerine ve her şeye karşı olan kötü duygunun yapıtlarıyla yayılmasına neden olan şey, hepsinin halkın içindeki çeşitli ayrılıklar yüzünden, yaşamlarının tümünü değilse bile önemlice bir bölümünü şu veya bu partiye adamalarıdır. Böyle bir yazar

kendini adadığı insanları ve savunduğu davayı övüp, ön plana çıkaramadığından, yoksa bu kıskançlık ve nefret uyandırabilir, yeteneğini karşıtları hakkında elinden geldiğince kötü ve çirkin konuşarak, çok sevdiği alaycı silahlarını keskinleştirip zehirleyerek ortaya koyar. Her iki taraf da aynı şeyi yapıyorsa, onların arasında kalan insanlar mahvolur ve yok olur, akıllıca çalışan büyük bir millet topluluğunda en iyimser yaklaşımla delilik ve çılgınlıktan başka bir şey bulamazsınız. Onların duygulu şiirleri bile üzüntülü konular işler. Bir şiirde terk edilen kız ölür, bir diğerinde sadık sevgili boğulur veya aceleyle yüzerek sevgilisine kavuşmadan önce köpek balıkları tarafından parçalanır; Gray gibi bir şair bir köy mezarlığında yere uzanıp bilinen şarkıları tekrar söylüyorsa, çok sayıda melankoli meraklısını etrafına toplayacağından emin demektir. Milton'un *Allegro*'su ateşli dizelerle sıkıntıyı dağıttıktan sonra, çok sınırlı bir neşe yakalayabilir, neşeli Goldsmith bile *Deserted Village*'da sevimli olduğu kadar hüzünle anlattığı kaybolan cenneti *Traveller* ile dünyanın her yerinde ararken, kendini elemli duygular içinde kaybeder.

Bu söylediklerimden sonra insanların karşıma neşeli yapıtlar ve keyifli şiirlerle çıkabileceklerinden kuşkum yok; ama onların en iyileri ve birçoğu mutlaka eski dönemlere aittir, aynı oldukları düşünülebilecek yeniler ise hicve eğilim duyar, dokunaklıdır ve özellikle kadınları küçük görür.

Sözün kısası, yukarıda genel hatlarıyla anılan, insanın doğasına zarar veren ciddi şiirler, en sevdiğimiz ve başka şiirlerin hepsinden çok beğendiğimiz şiirlerdi; insanın ruh haline göre, kimi hafif hüznü, kimi her şeye boş vererek ağır bunalıma yol açan çaresizliği aradığı için. Pırıl pırıl bir neşe yaymasını bilen babamız ve hocamız Shakespeare bu sıkıntıyı oldukça ilginç bir şekilde güçlendirdi. Hamlet ve monologları, genç insanlara tekinsizlik bulaştıran hayaletlerdi. Önemli bölümleri herkes ezbere bilir, topluluk içinde okurdu, hiç hayalet görmediği ve kral babasının intikamını almak gibi bir sorunu olmadığı halde herkes Danimarka prensi gibi melankolik olabileceğini düşünürdü.

Oysa tüm bu hüzünler tamamıyla uygun bir mekândan yoksun kalmasın diye, Ossian bizi Thule'nin öbür ucuna götürmüştü, orada gri renkli sonsuzluğa uzanan kırlarda, karşımıza dikilmiş yosunlu mezar taşlarının arasında yürürken, etrafta şiddetli rüzgârın savurduğu çayırlardan ve üzerimizde kara bulutlarla kaplı gökyüzünden başka bir şey görmüyorduk.

Bu Kaledonya gecesi ancak ay ışığında aydınlanıyordu; sanki göçüp gitmiş kahramanlar, sararıp solmuş genç kızlar etrafımızdaydı, ta ki sonunda biz Loda'nın ruhunu gerçekten o korkunç haliyle gördüğümüzü sanıncaya kadar.

İşte biz böyle bir ortamda, böyle bir çevrede, bu tarz meraklar ve çalışmalar arasında, tatmin bulmayan tutkulardan bunalmış halde, dışarıda olup biten önemli olaylara hiç ilgi duymadan, sıradan bir burjuva yaşamına sürüklenerek katlanmak zorunda olmaktan başka hiçbir beklenti taşımadan, huzursuz bir kibirle, kendine uygun bulmadığı yaşamdan gerektiğinde kendi isteğiyle ayrılma düşüncesini benimsedik, böylelikle günlerin getirdiği olumsuzlukların ve can sıkıntısının üstesinden gelebiliyorduk. Bu görüş çok yaygındı, *Wer-ther* her yerde beğenildiği ve bir gencin hastalıklı düşüncelerinin içyüzünü açık ve anlaşılır bir biçimde anlattığı için, yapıtın etkisi büyük oldu. *Werther*'in yayımlanmasından önce yazılmış şu önemli birkaç dize bile, İngilizlerin bu hastalığa ne kadar yakın olduklarının kanıtı:

To griefs congenial prone,
More wounds than nature gave he new,
While misery's form his fancy drew
In dark ideal hues and horrors not its own.[252]

252 *Dertle dost ve akraba, / Yaşadıklarından ziyade hüznü bilir, / Kendine ait olmayan korkulu düşüncelerle / Hayal gücünü acı dehlizlere çeker.* Thomas Warton'ın (1728-1790) *The Suicide* başlıklı şiirinden. (ç.n.)

İntihar hakkında ne kadar çok konuşulmuş, ne kadar çok tartışılmış olursa olsun, bu konu her insanı ilgilendiren ve her çağda bir kez daha tartışılması gereken insan doğasına özgü bir olaydır. Montesquieu, herkesin kendi tragedyasının beşinci perdesini istediği gibi sonlandırma özgürlüğünün olması gerek diyerek, hem kahramanlarına, hem büyük adamlara bu hakkı tanır. Ama burada sözü edilen insanlar, önemli bir yaşamı çalışarak geçirmiş, yaşamlarını bir imparatorluk veya bir özgürlük meselesi uğruna harcamış, ruhlarını kaplayan hayalleri dünyadan yok olunca, öbür tarafta da onun peşinden gitmeyi düşünmelerine kızamayacağınız türden insanlar

değiller. Burada bahsettiklerimiz, aslında işi gücü olmayıp, dünyanın en huzurlu döneminde kendi aşırı istekleri yüzünden yaşamı kendilerine zehir edenler. Ben de aynı durumda olduğumdan, bundan kurtulmanın ne büyük bir sıkıntıya mal olduğunu, ne büyük bir çaba sarf ettiğimi çok iyi bildiğimden, insanın seçebileceği çeşitli intihar biçimleri hakkında ayrıntıyla ele alınmış görüşlerimi kendime saklamak istemiyorum.

İnsanın kendi kendinden kurtulması, kendine sadece zarar vermekle kalmayıp, kendini yok etmesi, planını gerçekleştirmek için genellikle mekanik araçlara başvurması, hiç doğal bir şey değil. Aias kılıcının üzerine yığıldığında[253] ona son hizmeti sunan kendi bedeninin ağırlığı olur. Kalkanını taşıyan hizmetkârını, kendisini düşmanın eline bırakmamakla görevlendirdiğinde, savaşçının[254] garantilediği fiziksel değil, yalnızca etik bir dış güçtür. Kadınlar umarsızlıklarını suda soğutmayı denerler, oldukça mekanik bir araç olan tüfek çok az çabayla çabuk bir eylemi gerçek kılar. Basit bir yol olduğu için kendini asmak hakkında kimse konuşmaktan hoşlanmaz. Bu İngiltere’de en başta gelir, çünkü insanlar orada çocukluklarından itibaren bazılarının asıldığını, ama bu cezadan dolayı da şereflerine zarar gelmediğini görür. Zehir içerek, damar keserek yaşama yavaşça veda etmek de düşünülür, en rafine, en çabuk, en acısız ölüm, bir engerek sayesinde, ömrünü zevk ve sefa içinde geçirmiş bir kraliçeye[255] nasip olur. Ama bunların hepsi, insanın kendisine karşı birlik kurduğu dış çareler, düşmanlardır.

253 Sophokles’in tragedyası *Aias*’tan. (ç.n.)

254 Shakespeare, *Julius Caesar*; V, 3 (ç.n.)

255 Mısır kraliçesi Kleopatra (ç.n.)

Tüm bu yolları düşünüp, tarihte de intihar eden kişileri aramaya devam ederken, kendini öldürenler arasında, İmparator Otho kadar bu işi kahramanca ve özgür iradesiyle yapan bir başka kişiye rastlamadım. Kumandan olduğu savaşta kötü duruma düşen, ama çok çaresiz bir durumda da olmayan bu kişi, deyim yerindeyse ait olduğu imparatorluğun iyiliği için ve binlerce insanı korumak adına bu dünyadan ayrılmaya karar verir. Dostlarıyla neşeli bir akşam yemeği yer, ertesi sabah keskin hançerini kendi eliyle kalbine saplamış halde bulurlar onu. Sadece bu olay bana özendirici geldi, Otho gibi davranmayacak bir kişinin kendi isteğiyle dünyadan ayrılmaya hakkı yok diye bir kanıya vardım. Bu sayede de, o güzel barış zamanlarında boş gezen gençler arasında gizli gizli yayılan intihar

kararından olduğu kadar düşüncesinden de kendimi kurtardım. Hayli zengin silah koleksiyonumun arasında, değerli ve çok keskin bir hançer de vardı. Onu hep yatağımın yanına koyardım, ışığı söndürmeden önce, keskin ucunu göğsüme birkaç santim kadar batırmayı başarabilir miyim diye denemede bulunurdum. Ama bunu hiçbir zaman yapamadığım için, sonunda kendi halime gülüp, tüm hastalıklı evhamları üzerimden atıp, yaşamaya karar verdim. Bunu neşeyle yapabilmek için, bu önemli konu hakkında hissettiğim, düşündüğüm ve kuruntuya kapıldığım her şeyi dile getireceğim edebi bir yapıt ortaya koyma gereğini duydum. Bu amaçla birkaç yıldır aklımdan geçen şeyleri bir araya getirdim, bende en çok baskı uyandıran ve beni en çok korkutan durumları gözümün önüne getirdim; ama bir türlü bir bütünlük oluşmadı: Bana her şeyin içinde hayat bulacağı bir olay, bir hikâye lazımdı.

Jerusalem'in beklenmedik ölüm haberini aldım, etrafta dolaşan söylentilerin hemen arkasından da en doğru ve en ayrıntılı bilgileri edindim, o an Werther'in planı tamamlanmış oldu; her şey kendiliğinden bir bütün haline geldi ve bir kabın içinde donma noktasında olup, en ufak bir çalkantıyla hemen kırılmayacak buza dönüşen su gibi sağlam bir kütle oluştu. Beni bir öncekine göre daha ümitsiz kılan ve bana can sıkıntısından ziyade bezginlik veren tedirgin edici bir duruma düştüğüm sırada, bu sıra dışı kazanımı aklımda tutup, bu kadar önemli ve zengin içeriğe sahip bir yapıtı hayalimde canlandırmak ve hepsini bölümler halinde yazmak benim için çok daha önemli oldu.

Bilmediğiniz yeni şeylerle karşılaşmak her zaman bir felakettir; kendimizi sık sık irademize rağmen bir işin içinde buluruz, böyle durumlardaki eksiklikler bizi üzer, ama ne onları tamamlamanın ne de onlardan kaçmanın bir yolunu buluruz.

Bayan von La Roche en büyük kızını Frankfurtlu biriyle evlendirmişti ve sık sık kızını görmeye geliyordu, bu evlilik kendi tercihi olmasına rağmen durumdan hiç memnun değildi. Mutlu olacağı ya da herhangi bir değişikliğe fırsat tanıyacağı yerde devamlı şikâyet ediyordu, kızının mutsuz olduğu akla gelebilirdi, ama her şeye sahipti ve kocası ondan hiçbir şey esirgemiyordu, böyle olunca mutsuzluğun nedeni bir türlü anlaşılmıyordu. Bu arada ben evlerinde iyi ağırlanıyordum, orada herkesle tanıştım, kimi bu evliliğin gerçekleşmesine katkıda bulunmuştu, kimi de genç evlilerin mutlu

olmasını arzu ediyordu. Sankt Leonhard'ın başpapazı Dumeiz bana karşı güven besliyor, hatta dostluk gösteriyordu. O yakından tanıdığım ilk Katolik ruhani idi, çok ileri görüşlü biri olduğu için, bana inanç, gelenekler, en eski kilisenin iç ve dış şartları hakkında güzel ve geniş bilgiler verdi. Servière adında, genç olmasa da güzel bir görünüme sahip bir kadının tipini hâlâ net olarak hatırlıyorum. Allesina-Schweitzer[256] ve başka ailelerle de tanıştım, oğullarıyla uzun sürecek bir dostluğun temellerini attım, uğraşlarına, eğlencelerine hatta ibadetlerine bile katılma gereği duyduğum, hatta zorunda kaldığım yabancı bir çevrede birden kendimi onlardan biri gibi hissettim. Benim genç kadınla eskiden olan yakınlığım aslında kardeşçeydi, onun evliliğinden sonra da devam etti; aynı yaşlardaydık, bütün grubun içinde ben, onun çocukluğundan beri alışkın olduğu düşünsel ortamın hâlâ bir yansımasını bulduğu tek kişiydim. Çocuksu bir güven duygusu içinde yaşantımızı sürdürüyorduk, aramızda tutkulu hiçbir duygu yaşanmamış olsa da, durumumuz oldukça tedirgin ediciydi, çünkü o yeni çevresine de ayak uyduramıyordu, bol servete kavuşmuş olsa bile, insanın içini açan Thal-Ehrenbreitstein'da neşeli bir çocukluk geçirmiş biri olarak kasvetli bir yerdeki bir tüccar evine girip, birkaç üvey çocuğun annesi rolünü üstlenmesi gerekti. Bu kadar farklı yeni aile ilişkilerine gerçek bir ilgi ve paylaşım olmadan katıldım. Görünüşte herkes birbirinden hoşnuttu; fakat birçok kişi can sıkıcı durumlarda bana geliyordu, ben de ateşli bir müdahaleyle durumu daha iyileştireceğim yerde kötüleştiriyordum. Çok geçmeden bu durum benim için tamamen katlanılmaz hale geldi, bu tür yarım yamalak ilişkilerden ortaya çıkan her türlü can sıkıntısı üzerimde iki, hatta üç misli bir yük oluşturuyordu, kendimi bu durumdan kurtarmak için zorla yeni bir karar almam gerekti.

256 Aslında Allesina-Schweizer. (ç.n.)

Bir arkadaşının karısına duyduğu mutsuz aşkın yol açtığı Jerusalem'in ölümü beni düşten uyandırdı, onun ve benim başıma gelenleri sadece sakin sakin gözlemlemekle yetinmediğim ve o sırada bizzat yaşadığım şey beni tutkuyla harekete geçirdiği için, yazmaya başladığım o kitaba edebiyat ve gerçek arasındaki ayırıma olanak tanımayan ateşi katmamı sağladı. Dış dünyayla ilişkimi tamamen kopardım, arkadaşlarımın beni ziyaret etmemelerini rica ettim, bu konuyla doğrudan ilgisi olmayan şeylerin hepsini iç dünyamda arka plana ittim. Buna karşın, planladığım yapıtla ilgili her şeyi bir araya topladım, son dönemde yaşadığım ve edebi açıdan hiç

faydalanmadığım şeyleri aklımdan geçirdim. Bu şartlar altında, bu kadar uzun ve bu kadar gizli hazırlıklardan sonra, bütüne yönelik bir şema yapmadan, herhangi bir bölümün işlenmiş hali önceden kâğıda geçirilmeden, Werther'i dört hafta içinde yazıp bitirdim.

Artık tamamlanmış olan elyazmam, az sayıdaki düzeltme ve değişikliklerle önümdeydi. Hemen onu ciltlettim: Çünkü resim için çerçeve neyse, yazı için de cilt odur: Yazının içerik olarak önemli olup olmadığını önceden görürsünüz. Bu küçük kitabı oldukça bilinçsiz bir uyurgezer gibi yazdığım için, onu üzerinde bazı değişiklikler ve düzeltmeler yapmak üzere baştan sona okuduğumda ben bile şaşırdım. Kitaba belli bir mesafeden bakınca, bir süre sonra kitabın daha iyi olmasını sağlayacak şeyler aklıma gelir beklentisiyle, onu genç dostlarıma okusunlar diye verdim, her zamanki alışkanlığımın aksine, önceden kimseye kitabımdan bahsetmemiş, niyetimi açıklamamıştım, böyle olunca kitap onları daha çok etkiledi. Elbette bu etkinin asıl sebebi kitabın konusuydu, onların duyguları benimkilerin tamamen tersiydi: Çünkü ben kendimi bu kitap sayesinde başka şeylerden çok, fırtınalı bir ortamdan çekip çıkarmıştım, o ortamda ben, hem kendimin hem de başkalarının suçu yüzünden, hem rastlantısal hem de tercih edilmiş yaşam tarzım yüzünden, hem planlarım hem de aceleciliğim, hem inatçılığım hem de boş vermişliğim yüzünden şiddetli bir biçimde oradan oraya sürüklenmiştim. Kendimi tıpkı toplu bir günah çıkarmadan sonra olduğu gibi rahat, özgür ve yeni bir yaşamı hak etmiş hissediyordum. Eski kocakarı ilacı bu kez harika bir biçimde işime yaramıştı. Oysa gerçeği edebiyata dönüştürerek kendimi hafiflemiş ve aydınlanmış hissederken, edebiyatın gerçek olacağını, böyle bir romanın izinden gidip, insanların kesinlikle kendini vuracağını düşünen dostlarımın kafası karıştı: Başlangıçta bu konuyla ilgili olarak az sayıda insan arasında konuşulan şeyler, sonra büyük kitleler arasında yayıldı ve bana çok faydası dokunan bu kitap, çok zararlı diye kötü bir ün yaptı.

Kitap tamamlanır tamamlanmaz imha tehlikesiyle karşı karşıya geldiğinde, kitabın neden olduğu söylenen tüm kötülüklerin ve felaketlerin neredeyse tesadüfen önüne geçilecekti; bu da şöyle oldu. Merck kısa bir süre önce Petersburg'dan dönmüştü. Hep meşgul olduğu için onunla çok az konuşmuş, benim için çok önemli olan *Werther* hakkında ona en genel şeylerden söz edebilmiştim. Bir keresinde bana geldi, pek konuşmak

istemiyor gibiydi, beni dinlemesini rica ettim. Kanepeye oturdu, ben de hikâyeyi anlatan mektupları arka arkaya okumaya başladım. Bu şekilde ondan bir takdir işareti almadan bir süre okuduktan sonra, daha duygulu okumaya başladım, ara verdiğimde, "Evet! Çok hoş." diyerek beni hayli korkunç bir şekilde aşağılayıp, sözlerine bir şey eklemeden gittiğinde, cesaretim çok kırıldı. Çok sinirlendim. Başlangıçta yazdıklarım hakkında hiçbir yorumum olmadığı halde, yazdığım şeylerden dolayı çok mutluydum, oysa şimdi, konu, vurgu, üslup gibi konularda elbette her şey eleştirilebilirdi, ama yanıldığımdan çok emindim, çok aykırı bir şey yazmıştım. Karşımda bir şömine olsa kitabı hemen içine atabilirdim: Ama kendimi tekrar toparladım ve Merck bana o sıralar kendisinin bir insanın içine düşebileceği en kötü durumda[257] olduğunu açıklayıncaya kadar sıkıntılı günler geçirdim. Hiçbir şey görüp duymamış, hatta elyazmamın neden bahsettiğini bile anlamamıştı. O arada onun sorunu da ne kadar olursa o kadar çözümlenmişti, Merck o sıralar enerjisini başına gelen çok korkunç olayı atlatmak için kullanmıştı; esprili havasına yeniden kavuştu, ama eskisine göre daha acımasızdı. *Werther*'i baştan yazma niyetimi acı sözlerle eleştirdi, onun olduğu gibi basıldığını görmek istiyordu. Müsveddeler temize çekildi, bu da elimde fazla beklemedi: Tesadüfen kız kardeşimin Georg Schlosser'le evlendiği ve evin neşeli şenlik havasıyla pırıl pırıl parladığı gün, Leipzig'deki Weygand'ın[258] benden elyazmamı istediği bir mektup aldım. Böyle her şeyin bir araya gelmesini olumlu bir işaret sayarak *Werther*'i gönderdim, karşılığında aldığım ücret, *Götz von Berlichingen* yüzünden girdiğim borçları kapatmaya yaradı, biraz da bana para kalınca sevindim.

257 Merck Petersburg'da bulunduğu sırada karısı Bay von Grafenried ile bir aşk yaşamış, bu ilişkiden 1774 yılında bir oğlu olmuş, ama çocuk kısa bir süre sonra ölmüştü. (ç.n.)

258 Coşumculuk akımının önemli yayımcılarından. (ç.n.)

Bu ince kitabın etkisi çok büyük, hatta muazzam oldu, doğru zamana denk geldiği için önemliydi. Bir mayının patlatılması için yalnızca ufak bir ağızotunun yeterli olması gibi; halk arasında meydana gelen infilak da çok şiddetli oldu, çok şiddetliydi, çünkü genç insanlar çoktan kendilerini toprağın altına gömmüşlerdi, sarsıntı çok büyüktü, çünkü herkesin abartılı istekleri, tatmin olmamış tutkuları, ıstırapları patlama noktasına gelmişti. Halktan hayal ürünü bir yapıtı kurmaca diye algılamasını bekleyemezsiniz. Dostlarımdan öğrendiğim kadarıyla sadece içeriğe, konuya bakıldı, bunun

yanı sıra basılmış bir kitabın saygın olması için eğitici bir amacının olması gerekir şeklindeki önyargı tekrar gündeme geldi. Oysa gerçek bir betimlemenin böyle bir amacı yoktur. Onaylamaz, eleştirmez, duyguları ve olayları sıraya göre geliştirir ve bu sayede aydınlatıcı ve eğitici olur.

Eleştirileri pek dikkate almadım. Konu benim için kapanmıştı, o değerli insanlar da bu işin içinden nasıl çıkacaklarını düşünmekte özgürdüler. Yine de dostlarım bu yazıları toplamaktan, benim fikirlerimi daha iyi bildiklerinden, bu yazılarla alay etmekten geri durmadılar. Nicolai'ın yayımlanan *Genç Werther'in Sevinçleri*[259] başlıklı parodisi, çeşitli esprilere neden oldu. Aslında dürüst, değerli ve bilgili bu adam, kısır bir bakış açısıyla, hakiki ve eşsiz gördüğü kendi düşünce tarzına uygun olmayan her şeyi küçük görmeye ve yok saymaya başlamıştı. Bana karşı da böyle bir girişimde bulundu ve o yazı kısa zamanda elimize geçti. Chodowiecki'nin oldukça zarif kapak ilüstrasyonu beni çok eğlendirdi; bu sanatçıya çok büyük bir saygı duydum. Bu kötü kapak, aile ortamında hazırlanması gerçekten çok zor olan ham ketenden yapılmıştı. Yazar hikâyemi 214'üncü sayfaya kadar[260] onaylıyor ve burayla ilgili aktarmaya değer bir şey olmadığını, Werther'in gençliğini en başta öldürücü bir böceğin soktuğunu söyleyerek, yazılanlardan bir şey anlamadığını gösteriyor, ahlaksız adam ölüme adım adım yaklaşırken, olacakları hisseden ruh doktoru hastasının eline tavuk kanıyla doldurulmuş bir tabanca tutuşturuyor, bundan ortaya pis bir görüntü çıkıyor, ama şans eseri bir felaket yaşanmıyor. Lotte Werther'in karısı oluyor ve tüm olaylar herkesi mutlu edecek şekilde son buluyor.

259 Nicolai'ın parodisinin özgün başlığı, *Freuden des jungen Werthers.* (ç.n.)

260 Werther'in ilk baskısında, Werther'le Lotte'nin karşılaştığı sahneye kadar olan bölüm; Nicolai'ın parodisi bundan sonra başlıyor. (ç.n.)

Ancak bu kadarı aklımda kalmış: Çünkü o kitapçığı bir daha görmedim. Kapak ilüstrasyonunu kesip, en sevdiğim gravürlerin arasına koydum. Sonra sessiz ve zararsız bir intikam için bir taşlama yazdım, *Nicolai Werther'in Mezarı Başında*[261] başlığını taşıyan şiiri yine de buraya yazmayacağım. Her şeyi dramaya dönüştürme merakı bu olay nedeniyle bende yeniden canlandı. Lotte ile Werther arasında geçen bir diyalogu düzyazı formunda kaleme aldım, oldukça eğlendirici bir şey ortaya çıktı. Werther, kurtuluşunun tavuk kanıyla olmasının çok kötü olduğu konusunda acı acı yakınır. Hayattadır ama gözleri kördür. Onun kocasıdır ama onu

görememektedir, onu duygularıyla algılayabildiği tatlı ayrıntılarla hissetmektense, onu tüm varlığıyla görmeyi tercih ettiği için şimdi çaresizlik içindedir. Zaten tanıdığımız kadarıyla kör bir koca Lotte'nin fazla işine yaramaz, böylece haddi olmayarak başkalarının işine karışan Nicolai'ın girişimini fazlasıyla eleştirme olanağı elde edilir. Hepsi başarılı bir hicivle yazıldı, bilmediği konularla ilgilenip, sonunda hem kendinin, hem başkalarının canını sıkan ve son olarak bu kadar önemli özelliğine rağmen edebi açıdan elde ettiği saygınlığı tamamen yitiren Nicolai'ın başarısız ve kibirli çabasını sezgilerime bir sınır koymadan anlattım. Bu hicvin aslı, hiç temize çekilmedi ve yıllardır kayıp durumda. Benim bu kısa yapıta özel bir sevgim vardı. İki genç insanın birbirine olan temiz ve ateşli sevgisi, içine düştükleri hem komik, hem trajik durum yüzünden azalacağına artıyordu. Duygulara çok büyük bir şefkat hâkimdi, düşmana karşı bile acı değil, alaylı bir dil kullanılıyordu. Çok nazik bir yol olmasa da sözü bu küçük kitaba bıraktım, eski uyak formunun taklit edildiği kitapta şunları yazılıydı:

261 Bu şiir Goethe'nin ölümünden sonra yayımlanmıştır. (ç.n.)

Varsın o kibirli adam
Bana tehlikeli desin;
Yüzme bilmeyen beceriksiz,
Suçu suya yükler!
Berlin aforozundan bana ne,
Zevksiz yobazlar!
Beni anlamayan,
Yazdıklarımı okumayı öğrensin.[262]

262 Bu dizeler sadece Goethe'nin elyazmaları arasında kalmış olup, *Genç Werther'in Nicolai'dan Çektikleri* çerçevesinde, Nicolai'ın *Genç Wer-ther'in Sevinçleri* başlıklı parodisine yanıt niteliğindedir. (ç.n.)

Werther'e karşı söylenecek her şeye hazırlıklı olduğum için, çok sayıdaki eleştiriyi hiç can sıkıcı bulmadım; ama benimle ilgilenen iyi niyetli insanlar yüzünden katlanılması zor bir sıkıntıya düşeceğimi hiç düşünmemiştim;

bana bu küçük kitabım hakkında nazik birkaç şey söyleyecekleri yerde, hepsi birden illa romanın hangi bölümlerinin gerçek olduğunu bilmek istiyordu; buna çok sinirleniyor, genellikle oldukça kaba yanıtlar veriyordum. Çünkü bu soruya yanıt vermek için, bazı konulara edebi bir nitelik kazandırayım diye o kadar kafa yorduğum kısa kitabımı yine parçalayıp, biçimini bozmam gerekecekti, hatta bu yüzden gerçek olan bölümler mahvolmasa da, en azından ortaya saçılmış ve dağılmış olacaktı. Yine de yakından bakınca halka bu arzusundan dolayı kızamam. Jerusalem'in yazgısı büyük bir ilgi uyandırmıştı. Önemli bir din adamının ve yazarın oğlu, kültürlü, hoş, dürüst, genç bir adam, sağlıklı ve varlıklıyken, birden bilinmeyen bir sebeple dünyadan ayrılmıştı. Şimdi herkesin sorusu şuydu, böyle bir şey nasıl olur; onun talihsiz bir aşka yakalandığı söylendiğinde tüm gençliğin, soylu çevrelerde karşılaştığı can sıkıcı ufak tefek şeyler anlatıldığında da tüm orta sınıfın huzuru kaçtı, herkes işin doğrusunu öğrenmek istedi. Şimdi *Werther*'de ayrıntılı bir bölüm yer alınca, insanlar burada adı geçen delikanlının yaşamını ve düşünce tarzını bulduklarını düşündüler. Yer ve kişi örtüşüyordu, anlatının çok doğal olması sayesinde, okuyucu tamamen bilgilenip tatmin olduğunu düşündü. Buna karşın daha yakından incelenince, birçok şeyin gerçeğe uymadığı görülüyordu, bu bölümleri ortaya çıkaran bir eleştiri yazısının uyandıracağı birçok kuşku yüzünden, gerçeği arayanların başına büyük bir iş açıldı. Meselenin özünü kavrayan yoktu: Çünkü kendi hayatımdan ve acılarımdan romanın kurgusu içine yerleştirdiğim şeylerin anlaşılması olanaksızdı, çünkü dikkat çekmeyen bir genç olarak belki gizli değil, ama sessiz bir yaşam sürdürüyordum.

Birçok güzellikten bir Venüs meydana getirme olasılığının sanatçının çok işine yaradığını *Werther*'i yazarken de biliyordum, böylece ana hatlarını çok sevdiğim kişiden almakla birlikte birçok sevimli kızın iç ve dış özelliklerini Lotte'mi oluşturmakta kullanma hakkını kendime tanıdım. Bu yüzden araştırma yapanlar onun birçok kadınla benzer yanları olduğunu keşfedebilirdi, kadınlar içinse gerçek Lotte'nin kim olduğunu bilmek o kadar önemsiz sayılmazdı. Beni gören herkes gerçek Lotte'nin nerede oturduğunu bilmek istiyordu, bu nedenle çok sayıdaki Lotte beni sonsuz bir sıkıntıya soktu. Ben de Nathan[263] gibi üç yüzükle işin içinden sıyrılmaya çalıştım, ama daha ulvi bir varlığa işaret eden bu kaçışla ne inançlı insanlar

ne de okuyucular tatmin edilir. Benzer sıkıcı araştırmalardan bir süre sonra kurtulurum diyordum; ancak hayatım boyunca peşimi bırakmadılar. Seyahatlerde kimliğimi gizleyerek bundan kurtulmaya çalıştım, ama bu yol da birden çıkmaza giriyordu, böylece bu kitapçığın yazarı, şayet yanlış ve zararlı bir iş yapmışsa, böyle kaçınılmaz rahatsızlıklar yüzünden yeterince, hatta fazlasıyla cezalandırılmış oldu.

263 Gotthold Ephraim Lessing'in *Bilge Nathan* başlıklı oyunundaki yüzük meseli. (ç.n.)

İşte böyle sıkıntılı bir halde o, yazarlarla halk arasında derin bir uçurumun olduğunu fazlasıyla gördü, iki tarafın da kendini rahatlatacak bir fikri yoktu. Bu yüzden o, tüm önsözlerin ne derece boşuna olduğunu çoktan anlamıştı: Çünkü niyetinizi açıklamaya çalıştığınız ölçüde, kafaların karışmasına yol açarsınız. Ayrıca bir yazar istediği kadar uzun önsöz yazsın, halk onun reddetmeye çalıştığı konularla ilgili taleplerde bulunmaya devam eder. İçlerinde özellikle yorumlarını bastıranların bize çok komik geldiği okuyucuların benzer şekilde garip bir özelliğini daha erken yaşlarda öğrendim. Yani bir yapıt ortaya koymakla onlara borçlu olduğunuz, kitabınızı görünceye kadar böyle bir şeyin gerçek ya da kurmaca olabileceği konusunda hiçbir fikre sahip olmadıkları halde, onların istekleri ve beklentilerinin sürekli çok gerisinde kaldığınız sanrısı içinde yaşarlar. Bütün bunları bir tarafa bırakırsak, en büyük mutluluk ya da mutsuzluk, beklenmedik bir şekilde böyle cesurca ortaya çıkan bu garip genç yazar hakkında herkesin bilgi sahibi olmak istemesiydi. Onu görmek, onunla konuşmak, uzaktan da olsa onunla ilgili şeyler duymak istiyorlardı, böylece o, bazen sevindirici bazen sıkıcı ama her zaman kendini meşgul eden çok ciddi bir baskı yaşadı. Çünkü önünde yazmaya başladığı yeterince çalışma vardı, hatta şimdiye kadar kendisinde var olan şevkle çalışabilse, onları birkaç yılda tamamlayabilirdi; oysa o, tamamen yalnızca üretmeye olanak tanıyan sessizlik, loşluk ve karanlıktan çıkıp, kendimizi başkalarının arasında kaybettiğimiz, soğuk hava, takdir, eleştiri yüzünden olduğu kadar, ilgi yüzünden de aklın karıştığı gün ışığının gürültüsü içine çekildi, çünkü bu dış temaslar, asla bizim iç kültürümüzün içinde bulunduğu dönemle buluşmaz, bu sebepten bizi teşvik edemediği gibi zorunlu olarak bize zarar verirler.

Ama yazarı daha büyük yapıtların yazılıp bitirilmesinden alıkoyan şey, günün tüm meşguliyetlerinden çok, söz konusu topluluğun etkisiyle,

yaşamda bir ölçüde önemli ne varsa drama dönüştürme isteğiydi. Sanatla ilgili bu kavramın (çünkü bu yaratıcı o grupta böyleydi) aslında ne anlama geldiğini burada açıklamam gerek. Keyifli günlerde içeriği zengin sohbetlerin yaşandığı toplantıların heyecanıyla, sonradan daha uzun kompozisyonlar yazmak üzere bir araya getirilen her şeyi anlık kısa canlandırmalarla bölümlere ayırmak alışkanlık oldu. Basit tek bir olay, safça hatta aptalca söylenmiş yerinde bir söz, bir yanlış anlama, bir zıtlık, zekice söylenmiş bir söz, kişisel özellik ya da alışkanlıklar, anlamlı bir mimik, sadece renkli ve esrik bir yaşamda olabilecek her şey, diyalog, soru-cevap, heyecanlı bir olay, tiyatro oyunu şeklinde bazen düzyazı, genellikle de şiir şeklinde canlandırılıyordu.

Dâhiyane bir tutkuyla yapılan bu antrenmanlar o zamanki edebi düşünce tarzını doğruluyordu. Yani konular, olaylar, şahıslar tam olarak bütün durumlarda olduğu gibi ele alınıyordu, ancak onlar net olarak ifade edilmeye ve enerjik bir biçimde canlandırılmaya çalışılıyordu. İster onaylayıcı ister eleştirel olsun, tüm yorumlar izleyenin gözleri önünde canlı biçimleriyle sergileniyordu. Bu buluşlara, eleştiri ve alay içermeyen, isabetli ve kesin ifadelerle oldukça zenginleştirilmiş doğaçlama beyitler denebilir. *Panayır*[264] bunlardan biridir veya daha çok bu tür beyitlerin toplamıdır. Bu beyitlerde beliren kimliği belirsiz kişiler arasında o çevrede yaşayan gerçek insanlar da vardı veya onların bağlantılı olduğu, biraz da olsa tanıdıkları kişiler ima ediliyordu; ama bilmecenin anlamını birçoğu bilmiyor, herkes gülüyor ve pek azı kendi özelliklerinin alay konusu edildiğini biliyordu. Bahrdt'ın *En Son Vahiyler*'yle ilgili *Önsöz*'üm[265] bunlara başka türden bir örnektir; çok kısa olanlar karışık şiirler arasındadır, birçoğu kaybolup gitti, hâlâ elimde olanların ise burada yazılması uygun düşmez. Bunlardan yayımlananlar halkın heyecanını ve onların yazarla ilgili merakını artırdı; elyazısı şeklinde elden ele dolaşanlar, gittikçe büyüyen yakın çevreyi eğlendirdi. O zamanlar Gießen'de oturan Doktor Bahrdt beni görmeye geldi, görünüşte kibar ve samimiydi; *Önsöz*'le ilgili espriler yapıp, benimle dostluk kurmak istediğini söyledi. Oysa biz gençler, yaptığımız toplantıların hiçbirini, başkalarında fark edip, başarıyla canlandırdığımız özelliklere sessizce gülüp eğlenmeden geçirmiyorduk.

264 Özgün başlık, *Plundersweiler Panayırı*. (ç.n.)

265 Karl Friedrich Bahrdt'ın, özgün başlığı *Neueste Offenbarungen Gottes in Briefen und Erzählungen* olan yapıtıyla ilgili Goethe'nin yazmış olduğu hiciv. (ç.n.)

Edebi bir yıldız gibi herkesin hayranlığını kazanmak genç yazarın hoşuna gitmiyor değildi, ama o yine de mutlu bir alçakgönüllülük içinde ülkesindeki en değerli adamlara saygı göstermeye çalışıyordu, bunların arasında harika Justus Möser'in adını anmak mümkün. Bu eşsiz adamın yurttaşlık bilgileri içeren kısa makaleleri, birkaç yıldır Osnabrück'teki bir entelektüel dergisinde[266] basılıyordu, bu makalelerden Herder sayesinde haberdar oldum, Herder yaşadığı dönemde özellikle basılarak sesini duyuran değerli hiçbir yazıdan ilgisini esirgemezdi. Möser'in kızı Bayan von Voigt dağınık haldeki bu dergileri toplamakla meşguldü. Bu yazıların yayımlanmasını beklemeden, hem içerik, hem biçim açısından belli bir çevreye hitap edeceği düşünülen bu etkili makalelerin, her yerde yararlı olacağını samimi bir ilgiyle söylemek için onunla temas kurdum. Kendisi ve babası çok yabancı olmadıkları bir kişinin ifadelerini çok olumlu buldular, bu açıklama sayesinde duydukları endişe geçici olarak giderilmiş oldu.

266 Wöchentliche Osnabrükische Anzeigen adlı dergi. (ç.n.)

Hepsi tek bir görüşle yazılmış gerçekten bir bütün oluşturan bu kısa makalelerde burjuva olgusuyla ilgili oldukça ilginç çok özel bilgiler hayli dikkat çekici olup övgüye değer. Temelini geçmişten alan, hâlâ varlığını sürdüren bir dünya görüşüyle karşılaşırız. Bir yandan geleneklere sıkı sıkı tutunurken, diğer yandan gelişime ve değişime engel olmayan bir görüş bu. Yazıların bazılarında faydalı bir yenilikten korkulurken, bazılarında faydalı değil zararlı olsa bile, yeniliklerden bir sevinç ve haz duyuluyor. Yazar hiçbir önyargıya kapılmadan hem sosyal sınıfların durumlarını, hem de kent, kasaba ve köylerin içinde bulunduğu karşılıklı ilişkiyi inceliyor. Aynı zamanda onların ayrıcalıkları yasal gerekçeleriyle öğreniliyor, devletin ana sermayesinin nerede olduğu ve bunun ne çıkarlar sağladığı aktarılıyor. Mülkiyet ve faydalarını, buna karşın vergiler ve çeşitli olumsuzlukları, arkasından çeşitli kazanç yollarını da görüyoruz; bu makalelerde eski ve yeni çağ aynı şekilde karşı karşıya getiriliyor.

Hanse üyesi Osnabrück'ün eski dönemlerde büyük bir ticaret faaliyeti içinde olduğunu görüyoruz. O zamanın şartlarına göre ilginç ve güzel bir yerde kurulmuş; ülkenin ürünlerinden faydalanabiliyor, bizzat faaliyette bulunmak için denizden de çok uzak değil. Fakat daha sonraki zamanlarda ülkenin fazla içinde kalıyor, yavaş yavaş deniz ticaretinden uzaklaştırılıyor

ve en sonunda deniz ticareti diye bir şey kalmıyor. Bunun nasıl olduğu çok yönlü olarak anlatılıyor. İngiltere ile sahillerin, limanların ve iç bölgelerin çatıştığı ifade ediliyor; bu konuda deniz kenarında oturanların büyük üstünlükleri olduğu görülüyor, iç bölgelerde oturanların da aynı üstünlüklere sahip olabilmeleri için ciddi önerilerde bulunuluyor. Sonra esnaf ve sanatkârlarla ilgili bazı şeyleri ve fabrikaların onlara nasıl üstünlük sağladığını ve onların gezgin satıcılar yüzünden nasıl yok edildiklerini öğreniyoruz; çözümü zor, sonu gelmez bir döngü içinde bu çöküşün çeşitli sebeplerin bir sonucu, bu sonucun da yine yeni çöküşün bir sebebi olduğunu görüyoruz; ama cesur yurttaşımız, bundan kurtulmanın mümkün olduğuna dair hâlâ bir inanç beslendiği şeklinde çok net bir tablo çiziyor. Yazar en özel meseleleri çok ayrıntılı bir şekilde, olduğu gibi görmemizi sağlıyor. Önerileri, tavsiyesi, hiçbir şey temelsiz değil, ama genellikle uygulanmaları zor, bu yüzden o, her şey hem gerçeğe, hem varsayıma dayandığı halde, bu makalelere *Yurtseverin Hayalleri*[267] adını taktı.

267 Özgün başlık, *Patriotische Phantasien.* (ç.n.)

Halkı ilgilendiren her şey aile olgusuna dayandığı için dikkatini özellikle bu alana odaklıyor. Onun hem ciddi, hem esprili gözlemlerinin konuları olarak karşımıza gelenek ve göreneklerin, giysilerin, beslenmenin, ev yaşantısının, eğitimin değişimi çıkıyor. İşlediği konuları eksiksiz olarak ele almak isterseniz, sosyal yaşam ve ahlak konularını içeren her şeyin listesini çıkarmak gerekir. Konuları işleyiş tarzına hayran olmamak elde değil. Anlayışlı ve iyi niyetli bir yönetimin yapmayı düşündüğü veya yaptığı şeyleri herkese doğru olarak anlatmak için mükemmel bir politikacı haftalık dergilerde halka sesleniyor; ama asla eğitici tarzda değil, edebi diyebileceğimiz ve söz sanatı için kesinlikle örnek olabilecek çeşitli biçimlerde. O konusuna her zaman çok hâkim biri, çok ciddi bir konuya neşeli bir hava vermeyi biliyor; bazen şu veya bu isimle kimliğini yarı yarıya gizliyor, bazen kendi ismini kullanarak konuşuyor, her zaman mükemmel ve eksiksiz, ama aynı zamanda hep huzurlu, az ya da çok ironik, son derece dürüst, haksever, iyi niyetli, hatta bazen kaba ve sinirli biri, bunların hepsini öyle ölçülü yapıyor ki, yazarın zekâsına, anlayışına, kolay anlaşılırlığına, becerisine, zevkine ve kişiliğine hayranlık duyuyorsunuz. Herkesin işine yarayacak konuları seçme, derin bir kavrayış, özgür bir bakış açısı, başarılı anlatım, hem ayrıntılı, hem neşeli hiciv bakımından ben onu ancak Franklin’le bir tutabilirim.

Böyle bir adam bizim olağanüstü hayranlığımızı kazandı ve hem değerli şeyler arayıp, hem de bunları anlayacak durumda olan gençlik üzerinde büyük bir etkide bulundu. Onun anlatım biçimlerini kendimize mal edebileceğimizi sandık; ama bu kadar zengin içeriğe hâkimiyet kurmayı, herkesin karşı çıktığı konuları bu kadar büyük bir özgürlükle ele almayı kimse göze alamazdı.

Değer verdiğimiz ve saygı duyduğumuz şeyi gün gelip kendimize ait kılmak, hatta kendimizden bir şeymiş gibi ortaya çıkarıp yazmak arzusu, bizim yine de vazgeçmememiz gereken en güzel ve en tatlı hayalimiz.

On Dördüncü Kitap

Okuyucular arasında yayılan heyecanla birlikte yazar açısından belki daha önemli bir başka heyecan onun yakın çevresinde yaşandı. Bu kadar büyük

yankı uyandıran yapıtlarını henüz elyazmasıyken okuyan ve bundan dolayı onları kısmen kendilerinin sayan eski dostlar yeterince sakin bir şekilde önceden tahmin ettikleri büyük başarıya çok sevindiler. Özellikle içlerinde yaratıcı bir güç hisseden veya bu gücü harekete geçirip, besleme arzusunda olan yeni kişiler de onlara katıldı.

Başta gelenlerden Lenz çok dinamik ama farklı bir şekilde aralarında sivrildi. Bu ilginç insanın dış görünümünden daha önce bahsettik, espri yeteneğini de sevgiyle andık; şimdi onun kişiliğini betimleme yoluyla değil, yaşanan olaylarla anlatmak istiyorum, çünkü onun yaşam labirentini görmeden ve kişisel özelliklerini tasvir ederek anlatmadan onu anlamak olanaksız.

Dış dünyadan ve başkalarından kaynaklanmayan bir bunalım herkesçe biliniyordu, gündemdeydi ve özellikle çok değerli insanları tedirgin ediyordu. Kendini tahlil etmeyen sıradan insanların geçici olarak üzüldüğü ve düşüncelerinden uzaklaştırmaya çalıştığı şeyi seçkinler çok iyi fark eder, dikkate alır, yazıya, mektuba, günceye döker. Ancak insanın kendiyle ve başkalarıyla ilgili en katı etik beklentileri, edimde çok büyük dikkatsizliklerle birleşti, bu kendini yarı yarıya tanıma halinden oluşan kibir, çok tuhaf alışkanlıklara ve davranışlara yol açtı. İç dünyamızı huzursuz eden her şeyi kötü ve iğrenç diye adlandırmasa bile, onaylaması da olanaksız, bilinci açık tutan deneyime dayalı psikoloji, insana kendini bu şekilde yiyip bitirme hakkını tanıdı; böylece sonu gelmeyen bir çatışma doğdu. Bunu yapmak ve sürdürmek için Lenz, iç dünyasına dalan, bir meşguliyeti olmayan veya kısmen meşgul diğer insanların hepsini geride bıraktı, bu yüzden genellikle *Werther*’in yazılmış olmasıyla kapanması gereken çağın zihniyetinden dertliydi; ama onu açık ve dürüst insanlar olarak tanınan başka herkesten her şeyiyle ayıran özel bir huyu daha vardı. Bu da onun entrikaya gözle görülür bir yatkınlığının olmasıydı, bunu belli bir amaç için değil, bencillikten ve olgunluktan uzak çocuksu amaçlar uğruna, sırf iş olsun diye yapıyordu; amacı daha çok kendini her zaman espri yapmak zorunda hissetmesiydi, işte onun sürekli eğlenmesini sağlayan buydu. Bu şekilde hayatı boyunca kendini nükteli biri sandı, nefreti gibi sevgisi de yüzeyseldi, sürekli olarak yapacak bir şeyi olsun diye duygu ve düşüncelerini keyfince kullandı. Sevgi ve nefretini çok yanlış yollarla göstermeye çalıştı ve yaratısını devamlı olarak kendisi mahvetti; bu yüzden

ne sevdiklerine faydası dokundu ne de nefret ettiklerine zarar verdi, genel olarak değerlendirildiğinde, sadece kendini cezalandırmak için hata yapan, eski bir hikâyeye yenisini ekleyebilmek için entrikalara başvuran bir hali vardı.

Gerçekten derin, tükenmeyen yaratıcılığından gelen yeteneğinde incelik, esneklik ve titizlik birbiriyle yarışırdı, fakat tüm güzelliklerine rağmen bütünüyle hastalıklı bir durumdu bu, ancak bu yetenekleri hakkında yorumda bulunmak çok zordu. Yazılarındaki önemli özellikler göz ardı edilemezdi; hoş bir incelik en aptalca ve en süslü maskaralıklar arasında gezinirdi, bunlar böyle esaslı ve düzeyi yüksek hiciv anlayışına, gerçekten komik bir yeteneğe asla uygun değildi. Çalışkanlığıyla anlam yüklemeyi bildiği günlerini birçok lüzumsuz şeyle geçiriyordu, okumaya ayırdığı zaman güçlü belleği sayesinde kendine çok şey kattıkça ve özgün düşünce tarzı çeşitli konularla zenginleştikçe, zamanının çoğunu boşa harcayabiliyordu.

Lenz, Livonyalı genç soylularla Strasbourg'a gönderilmişti, bu kadar isabetsiz bir rehber aranmakla bulunamazdı. Yaşça büyük olan baron, bir süre için ülkesine dönüp, yürekten bağlı olduğu bir sevgiliyi geride bıraktı. Lenz, aynı kadınla evlenmek isteyen ikinci kardeşi ve ona sevdalı başka erkekleri sindirmek, onun değerli kalbini uzaktaki arkadaşı için saklı tutmak için kendini bu güzele âşık gibi göstermeye, daha doğrusu ona âşık olmaya karar verdi. Onu gözünde idealleştirip, bu ideale büyük bir yakınlık göstererek düşüncesini uygulamaya koydu, kendisinin de diğerleri gibi kadına neşe ve eğlence kaynağı olduğunu görmezden geldi. Böylesi onun için daha iyiydi! Çünkü kendisi için de bu bir oyundu, kadın kâh çekip kâh iterek, kâh önemseyip kâh küçümseyerek ona aynı şekilde oyunla karşılık verdiğinden bu durum uzun ömürlü olabildi. Ara sıra olduğu gibi olayların bilincine vardığında, böyle bir buluş yaptığından dolayı oldukça huzurlu bir şekilde şanslı olduğunu düşündüğünden herkes emindi.

Ayrıca öğrencileri gibi genellikle garnizon subaylarıyla beraberdi, daha sonra *Askerler*[268] başlıklı komedyasında dile getirdiği ilginç düşüncelerini o sıralarda edinmiş olmalı. Bu arada orduyla erken yaşta tanışması, kendisini silah konusunda büyük bir uzman olarak görmesini sağladı; bu uzmanlık alanını zaman içinde tüm ayrıntılarıyla gerçekten öğrenmişti, birkaç yıl sonra kapsamlı anılarını, büyük bir başarı elde etme beklentisiyle Fransız

savaş bakanına hitaben kaleme aldı. O ortamın zafiyetleri oldukça iyi görülüyordu, bunların giderilmesi için önerilen şeyler ise gülünç ve uygulamadan uzaktı. Ama o bu sayede saraydan büyük bir saygı göreceğini düşünüyordu, çoktan temize çekilip, bir mektup eşliğinde zarflanarak, üzerine resmi adresin yazıldığı bu hayal ürünü notların, bazı dostlarının öne sürdüğü gerekçelerle, bazılarının ise etkin karşı çıkışlarıyla gönderilmemesi ve sonrasında yakılması yüzünden dostlarından bunun acısını çıkarmayı bildi.

268 Özgün başlık, *Die Soldaten*. (ç.n.)

Bana önce yazılı, sonra sözlü olarak o kadınla ilgili bütün karmaşık düşüncelerini açıkladı. Edebiyatı çok basite alması beni sık sık şaşkınlığa düşürürdü, bu yüzden ondan ısrarla bu ayrıntılı maceranın özünü esprili bir şekilde ele alıp, bundan bir roman yazmasını istedim; ama bu onun yapabileceği bir şey değildi; sınır koymayıp, bir ayrıntıda kaybolmadan ve hedefsiz bir biçimde başı sonu belirsiz bir yolda yürümeden huzur bulamazdı. Bu ön bilgilerden sonra, aklını yitirdiği döneme kadarki yaşam hikâyesi belki bir gün bir şekilde gözler önüne serilebilir; şimdilik ben burada değinilmesi gereken asıl konuya geçeyim.

Genellikle yaptığı gibi ne altında ne üstünde ne de kenarlarında en ufak bir boşluk bırakmadan teksir kâğıtlarına yazdığı uzun bir makaleyi Lenz bana gönderdiğinde, *Götz von Berlichingen* yeni yayımlanmıştı. Bu yazının başlığı şöyleydi: *Evliliğimiz Hakkında*[269], o zamanlar onu pek tanımıyor, karakterini henüz hiç bilmiyordum, bu nedenle o kâğıtlar hâlâ duruyor olsa, benim o zaman bildiklerimden daha aydınlatıcı olabilirdi. Bu kapsamlı yazıyı benim yeteneğimle kendisininkini karşılaştırmak için yazmıştı; zaman zaman benden üstünmüş, zaman zaman da benimle aynı seviyedeymiş gibi bir tavrı vardı; fakat her şeyi öyle esprili ve nazik ifadelerle anlatıyordu ki, onun bende uyandırmak istediği duyguyu memnuniyetle benimsedim, zaten onun yeteneklerini gerçekten fazlasıyla takdir ediyordum ve onu her zaman sadece biçimden uzak dolambaçlı ifadelerini toparlamaya ve kendisinde doğuştan var olan yaratma yeteneğini sanat kurallarını gözeterek kullanmaya zorluyordum. Bana karşı gösterdiği güvene aynı içtenlikle karşılık verdim, yazısında çok yakın bir dostluk kurmak istediği için (yazının tuhaf başlığının ima ettiği gibi), o andan itibaren ona hem yazmış olduklarım, hem de yazmayı planladıklarım

hakkında her şeyi anlattım; o da bana geçen zaman içinde elyazmalarını gönderdi, bunlar *Saray Eğitmeni*[270], *Yeni Menoza*[271], *Askerler*, Plautus'unkilere benzer tiyatro oyunları ve daha önce bahsi geçen İngilizce bir oyunun[272] çevirisinde yer alan ek bölüm *Tiyatro Hakkında Notlar*'dı.[273]

269 Özgün başlık, *Über unsere Ehe*. (ç.n.)

270 Özgün başlık, *Der Hofmeister*. (ç.n.)

271 Özgün başlık, *Der neue Menoza*. (ç.n.)

272 Özgün başlığı, *Love's Labour's Lost* olan yapıtın *Amor vincit omnia* adlı çevirisi (ç.n.)

273 Özgün başlık, *Anmerkungen über das Theater*. (ç.n.)

Geleneksel tiyatroya karşı sert yaklaşımlarda bulunduğu bu makalenin içeriğinin birkaç yıl önce, yani *Götz*'ün henüz kaleme alınmamış olduğu bir sırada, edebiyat dostlarından oluşan bir topluluğa okunduğunu söylemesi benim için biraz dikkat çekiciydi. Lenz'in Strasbourg'daki dostları arasında benim tanışmadığım bir edebiyat grubunun olması pek olanaklı değildi; neyse bunun üzerinde durmayıp, beni hayali nefretine en baş konu, rastlantısal ve evhamlı takibine hedef seçtiğine dair en ufak bir kuşkuya kapılmadan, bu ve başka yazıları için ona kısa zamanda bir yayımcı buldum.

Olayın akışı gereği, olağanüstü olmasa bile yetenekli diyebileceğim iyi bir arkadaştan kısaca söz edeceğim. İsmi Wagner olan bu kişi önce Strasbourg'daki, sonra Frankfurt'taki arkadaş grubunun bir üyesiydi; bir ölçüde akıllı, yetenekli ve bilgili biriydi. Gayretli biri olduğunu gösterince ondan hoşlandık. Ayrıca bana içten bağlıydı, yapmak istediğim şeyler hakkında kimseden hiçbir şey saklamadığım için başkalarına anlattığım gibi ona da Faust'la ilgili, özellikle Gretchen trajedisiyle ilgili planımdan bahsettim. Wagner konuyu kavradı ve bunu *Çocuk Katili*[274] başlıklı tragedyasında kullandı. Birinin benim tasarladığım şeylerden birini aşırması ilk kez başıma geliyordu, ona bir şey söylemesem de canım sıkıldı. Sonraları bu tür düşünce hırsızlıkları ve aşırmaları oldukça sık başıma geldi, yazmayı düşündüğüm ve tasarladığım şeylerle ilgili olarak zaman kaybedip konuşurken, şikâyet etmeye hakkım yoktu.

274 Özgün başlık, *Die Kindesmörderin*. (ç.n.)

Eğer hatipler ve yazarlar büyük bir etki yaratmak düşüncesiyle zıtlıklardan faydalanmayı seviyorlarsa, öncelikle bunları bulup çıkarmaları gerekir, Lenz'ten sonra Klinger'den bahsetmek, önemli bir karşıtlık oluşturması bakımından, bu satırların yazarı için çok hoş bir şey. İkisi de

aynı yaşlardaydı, gençliklerinde birlikte ve yan yana mücadele etmişlerdi. Lenz gelip geçici bir meteor gibi Alman edebiyatının ufkunda bir an görünüp, ardından bir iz bırakmadan aniden kaybolup gitti, Klinger ise hem önde gelen bir yazar, hem de aktif bir devlet adamı olarak varlığını bugüne dek korudu. Ondan gerektiği kadar söz edeceğim, zaten farklar kendiliğinden belirecek; onun yaptığı şeyler ve birçok başarısı herkesçe bilindiğinden, uzak ve yakın her iki çevrede hâlâ saygı ve takdirle anılıyor.

Klinger'in dış görünümü –böyle başlamayı hep çok sevmişimdir– çok olumluydu. Doğa ona uzun, ince ve güzel bir beden, düzgün bir yüz ifadesi bahşetmişti; kendisine çok önem verirdi, nazik davranışlara sahipti, küçük topluluğun en yakışıklı üyesi olduğu söylenebilirdi. Tavırları ne samimi ne de mesafeliydi, içinde fırtınalar esmediği zaman ölçülü biriydi.

Kızlar göründükleri haliyle, delikanlılar ise vaat ettikleri şeylerle sevilir, Klinger'le tanışır tanışmaz dost oldum. Pırıl pırıl bir ruh hali ve gözden kaçmayan sağlam karakteriyle insana güven veriyordu. Çocukluğundan beri ciddi bir kişiliği vardı; kendisi gibi güzel ve dürüst bir kız kardeşin yanı sıra, dul bir kadın olarak ayakta kalmak için böyle çocuklara ihtiyaç duyan bir anneye bakmak zorundaydı. Sahip olduğu her şeyi kendi kendine edinmişti, davranışlarında var olan gururlu bir bağımsızlık özelliği ona yakışıyordu. Kolay kavrama yeteneği, mükemmel bellek, dil yeteneği gibi üstün zekâlı insanlarda ortak olan önemli doğal özelliklere üst düzeyde sahipti; aynı şekilde kendisinde doğuştan olan ve yaşam şartları nedeniyle kendisine oldukça yerleşmiş bulunan azim ve sebattan başka şeylere pek değer vermezmiş gibi bir hali vardı.

Böyle bir gence Rousseau'nun yapıtlarının söyleyeceği çok şey vardı. *Emile* onun en önemli başucu kitabıydı, kültür dünyasının tümünde genel bir etki bırakan görüşlerden o daha fazla etkilendi, yani diğerlerine göre daha fazla, bu fikirler onun için yararlı oldu. O da bir doğa çocuğuydu, o da sıfırdan başlamıştı; başkalarının fırlatıp attığı şeylere o hiç sahip olmamış, başkalarının uzak durduğu ilişkiler onun için hiç sıkıcı olmamıştı; bu nedenle o doğa İncil'inin en saf havarisi sayılabilirdi, ciddi çabalarına, insan ve oğul olarak davranışlarına bakılınca, gerçekten yüksek sesle şöyle diyebilirdi: "Doğanın elinden çıkan her şey iyidir!" Bunu tamamlayan cümle, "İnsanın elinde her şey kötüleşir!" ise onu hoş olmayan bir deneyime zorladı. O kendisiyle değil, Cenevre yurttaşının[275] bizi

zincirlerinden kurtarmayı düşündüğü kendi dışındaki geleneksel dünyayla savaşmak zorunda kaldı. Delikanlılık döneminde bu mücadele hem acı, hem zor olduğundan, ferah ve neşeli bir olgunluğa erişecekken, gittikçe artan bir güçle kendi iç dünyasına kapandığını hissetti: Yine de mücadele etmek, zorluklara göğüs germek zorunda kaldı; bu yüzden sonrasında birazını besleyip büyütse de, çoğunu mücadeleyle alt ettiği acı bir hüzün ruhunu kapladı.

275 Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) (ç.n.)

Anımsayabildiğim kadarıyla yapıtlarında mükemmel bir anlayış, masum bir duyarlılık, canlı bir hayal gücü, çeşitli insani özelliklere dair başarılı bir gözlem ve cinsiyet farklarının tipik halleri kendini gösterir. Yapıtlarındaki kızlar ve oğlanlar özgür ve sevimli, delikanlılar ateşli, erkekler sade ve anlayışlıdır, canlandırdığı olumsuz figürler ise çok abartılı değildir; onda neşe, huzur, espri ve başarılı buluşların eksikliği hissedilmez, alegoriler ve imgeler emrindedir; bizi eğlendirmeyi ve bize neşe vermeyi bilir; bizi neşelendiren anlamlı şakayı bilinçli olarak üzüntülü bir olayla bazı bölümlerde hem kendisinden, hem bizden esirgememiş olsaydı, aldığımız zevk daha büyük olabilirdi. Fakat onu tanımlayan şey budur, bu yüzden kuramsal olan herkes bilgi ve yanılgı, pratik olan herkes de var etmek ve yok etmek arasında gidip geldiğinden, yazanlar ve yaşayanlar bu kadar çeşitlilik gösterir.

Klinger kendisinden, duygularından ve aklından yola çıkarak dünyaya adapte olmuş biriydi. Bu da yalnızca kitleyle birlikte ve kitle içinde gerçekleştiğinden, onlar kendi aralarında genel olarak doğadan ve halka özgü niteliklerden ortaya çıkan anlaşılır bir dil kullandıklarından, onlar için başlangıçtaki etkin hedeflerinden kopmuş, havanda su döven, bu yüzden öncelikle yenilik sunan önemini tamamen yitirmiş her tür eğitim modeli fazlasıyla iticiydi. Böyle insanlar yeni düşüncelere, fikirlere, sistemlere karşı oldukları gibi yeni olaylara, büyük değişimlerin habercisi ya da hazırlayıcısı olarak ortaya çıkan önemli adamlara da karşıdırlar: Yaşamlarını ve eğitimlerini borçlu oldukları şeyi tümüyle tehlikede gördüklerinden, onların bu tutumlarını eleştirmemek gerekir.

İyi bir insanın bu azmi hem özel, hem de iş yaşamında mevcutsa, bazısına zor, bazısına sert gelebilecek olayların yazılması doğru zamana denk düşüp, kuşkuya yer bırakmayacak şekilde hedefe götürürse, daha da değerli olur.

Hiçbir esneklik göstermeden (zaten Alman yurttaşları bu erdeme doğuştan sahiptir) çalışkanlığı, kararlılığı ve dürüstlüğüyle önemli görevlere yükselip, bu görevlerde kalmayı başarıp, çok değerli hamilerinin[276] takdir ve lütfuyla bu görevleri sürdürürken, eski dostlarını ve geride kalan hayatını unutmadığı için bu özellik onda mevcuttu; her tür ayrılık ve uzaklıkta hatıralarını her an aklında tutarak inatla korumaya çalıştı; Willigis'e[277] benzer şekilde, nişanlarla süslü armasında geçmişteki yaşamına özgü şeyleri ebedi kılmaktan kaçınmadığını belirtmeden geçmemek gerek.

276 Çar I. Pavel'in ölümünden sonra Klinger, Çar I. Alexandr tarafından tümgeneralliğe terfi ettirilmişti. (ç.n.)

277 Mainz başpiskoposu Willigis (ö.1011) arabacı olan babasına saygı olarak armasına bir tekerlek koydurmuştu. (ç.n.)

Çok geçmeden Lavater'le temas kurdum. Meslektaşına hitaben rahibin yazdığı mektup ona yer yer çok inandırıcı gelmişti: Çünkü bazı bölümleri onun düşünceleriyle bire bir örtüşüyordu. Yoğun işleri arasında kısa zaman sonra sık sık mektuplaşmaya başladık. O sıralarda kapsamlı yapıtı "Fizyonomi" için ciddi hazırlıklar içindeydi, bu kitabın önsözü okuyucunun eline daha önce geçti. Herkesten kendisine desenler, siluetler, resimler, özellikle de İsa'nın tasvirlerini göndermelerini rica etti, bu konuda hiçbir becerim olmadığı halde, benden de bir kereliğine hayalimde canlandırdığım haliyle Mesih'i çizmemi istedi, olanaksız şeylere yönelik bu tür istekler bana çeşitli şakalar yapma fırsatını verdi, onun özellikleri yerine kendiminkileri çizmekten başka çıkar yol bulamadım.

Fizyonomi bilimine inanmayanların ya da en azından bu bilimi belirsiz ve aldatıcı bulanların sayısı çoktu, Lavater'le ilgili olumlu düşünceleri olan birçok kişi bile ona sataşmaktan ve onunla alay etmekten zevk aldı. Frankfurt'ta oturan, bir ölçüde yetenekli bir ressama[278] Lavater birçok isim yapmış insanın profilini ısmarlamıştı. Bu ressam şaka olsun diye benimkinin yerine Bahrdt'ın portresini gönderdi, Lavater'den ona, hazır yeri gelmişken fizyonomi bilimini kanıtlamak için söylenebilecek her şeyi söylediği, bunun benim resmim olmadığına dair düşüncelerini ve iddialarını içeren, esprili olduğu kadar eleştirel, uzunca bir yanıt geldi. Daha sonra gönderilen gerçek portrem için bir yorumda bulunmadı; ama bu konuda Lavater'le ressamlar ve portresi yapılan kişiler arasında tartışmalar çıktı. Ressamların asla gerçeğe uygun ve yeterince ayrıntılı çalışmadığını düşünüyordu, resmi yapılan kişilere gelince, sahip oldukları tüm

üstünlüklere rağmen, Lavater'in insanlık ve insanlarla ilgili beslediği düşünceyi anlamaktan çok uzaktılar, onlara göre bireyin sayesinde şahsiyet kazandığı özellik bir ölçüde geri planda kalmalıydı.

278 Johann Daniel Bager (1734-1815). (ç.n.)

Kendi iç dünyasında ve kişiliğinde geliştirdiği insanlık kavramı, içinde canlı olarak taşıdığı İsa tasavvuruyla tamamen örtüşüyordu, bu nedenle bir insanın Hıristiyan olmadan yaşayıp, nefes alabilmesi onun için anlaşılmaz bir şeydi. Hıristiyan diniyle ilişkim sadece duygusal ve ruhsal düzeydeydi, Lavater'in yakın durduğu fiziksel akrabalık konusunda hiçbir fikrim yoktu. Bundan dolayı böyle zeki ve duygusal bir adamın benim, Mendelssohn'un ve diğerlerinin üzerinde yarattığı zoraki baskı can sıkıcıydı, ya onunla birlikte, onun tarzında bir Hıristiyan olacaktınız ya da onu karşı tarafa çekip, huzur bulduğunuz konuda kendisini ikna edecektiniz. Yavaş yavaş benimsemeye bile başladığım liberal dünya görüşüne doğrudan karşı çıkan bu istek bende çok iyi duygular uyandırmıyordu. Dünya görüşünü değiştirme çabalarının tümü, eğer başarısızsa, hedef alınan kişiyi katı ve inatçı yapar, sonunda Lavater beni zor bir tercihle karşı karşıya bıraktığında, ben de aynı duruma düştüm: Ya Hıristiyan ya ateist ol! Bunun üzerine ona, şimdiye kadar beslediğim Hıristiyan inancıyla beni baş başa bırakmayacaksa, rahatlıkla ateizmde karar kılacağımı, çünkü gördüğüm kadarıyla kimsenin her ikisinin de ne anlama geldiğini bilmediğini söyledim.

Bu karşılıklı yazışmalar gergin olsa bile sağlam dostluğumuzu bozmadı. Lavater inanılmaz ölçüde sabırlı, azimli, sebatlı biriydi; öğretisinden emindi, inancını dünyaya yaymak şeklindeki önemli amacının, zorla olmayacağını bildiğinden, zamanla, tatlılıkla gerçekleşmesini beklemeyi kabullendi. Mesleğiyle ruhu birbiriyle tamamen uyumlu olan, çocuk yaştaki eğitimleri daha sonraki yıllardakiyle alakalı olan, yetenekleri doğalarına uygun gelişim gösteren, az sayıda şanslı insandan biriydi. Doğuştan gelen çok hassas ahlaki duygular içinde rahip olmak istemişti. Bu yolda gerekli eğitimi almış, bilim adamı olmak yolundaki eğitime ilgi duymadan birçok yeteneği olduğunu göstermişti. Bizden çok daha önce doğmasına rağmen, herkesin kulağını okşayan, dönemin özgürlük ve doğadan yana ruhunu ifade eden şu sözlerden etkilendi: Dışarıdan gelen birçok destek olmasa da, insanın içinde yeterince cevher ve kapasite vardır, yeter ki hepsi layıkıyla

geliştirilsin. Rahibin görevi, bilinen anlamda etik yönden, daha yüce anlamda da dini açıdan insanlar üzerinde etkili olmaktır, bu onun düşünce tarzıyla da tamamen uyuşuyordu. Dürüst ve inançlı duygularını, hissettiği gibi insanlara anlatmak, o duyguları onlarda uyandırmak, delikanlının en büyük arzusuydu, en sevdiği şey hem kendine hem de başkalarına dikkat etmekti. Bunları yapmasını, hatta bunların içine doğmasını sağlayan, birincisinde içinden gelen hassas duygular, ikincisinde ise dış dünyaya bakan keskin gözleriydi. Aslında o rahat yaşamak için doğmuş biri değildi, gerçek anlamda bir şeyi anlatmak yeteneğinden yoksundu; daha ziyade tüm gücüyle çalışmak, etkin olmak zorunda hissediyordu kendini, ben onun gibi durmadan çalışan bir başkasına rastlamadım. Fakat iç dünyamızdaki ahlak unsuru, aile, sosyal sınıf, mesleki birlik, kent ya da devlet gibi dış şartlar tarafından belirlendiğinden, çalıştığı müddetçe aynı zamanda bu olgulara değinmesi, onları harekete geçirmesi gerekti, özellikle üyesi olduğu topluluk değerli, olağan bir özgürlüğün çok kesin ve belirgin sınırlar içindeki keyfini sürdüğünden, elbette bazı çatışmalar, bazı karmaşalar ortaya çıktı. Cumhuriyet çocuğuyken kamu işleriyle ilgili olarak düşünüp konuşmaya alışır. Büyüme çağlarının ilk yıllarında delikanlı, yaşadığı kentte ait olduğu loncanın bir üyesi olarak[279] bazen oyunu kullanmak, bazen de esirgemek durumunda kalır. Adil ve bağımsız karar verecekse, öncelikle yurttaşlarının değerli olduğuna inanmak, onların düşüncelerini ve yeteneklerini öğrenmek, başkalarını öğrenmeye çalışırken, her zaman kendi iç dünyasına dönmek zorunda kalır.

279 Zürich’te burjuva sınıfı on üç loncaya ayrılmıştı. (ç.n.)

Bu şartlar altında Lavater erken yaşlarda deneyim sahibi oldu, bu uğraşlar onu, bunlarla yakın, bunların hem temeli, hem amacı olan o analize yönelik eleştiriden, dil çalışmalarından daha fazla meşgul etti. Bilgilerinin ve görüşlerinin büyük ölçüde genişlediği daha sonraki yıllarda, yarı şaka yarı ciddi, sık sık üniversite hocası olmadığını dile getirdi; İncil’e hatta İncil’in çevirisine bile sıkı sıkıya bağlı olması, aradığı ve hedeflediği şeyler için ancak İncil’de gıda ve destek bulması, esaslı bir üniversite eğitiminden yoksun oluşuna bağlanabilir.

Fakat çok geçmeden lonca ve esnaf birliğine uygun olarak yavaş hareket eden faaliyet çevresi bu aktif delikanlıya dar gelmeye başlar. Adil olmak delikanlıya zor gelmez, henüz haksızlıkta bulunmamış temiz bir kalp

bundan nefret eder. Bir eyalet valisinin baskılarına herkes şahit olur, ama bu baskılar nedeniyle mahkemeye başvurmak zordur. Lavater bir arkadaşıyla bir olup, suç işleyen bu adamı kendi isimlerini açıklamadan tehdit eder. Mesele duyulunca, soruşturma açılması gerekir. Suçlu cezalandırılır, bu adaleti sağlayanlar belki hakarete uğramaz ama kınanır. Oysa sağlam bir devlette hukukun da hukuk dışı yollarla gerçekleşmemesi gerekir.

Almanya'da yaptığı bir seyahatte Lavater seçkin üniversite hocalarıyla temas kurar, ancak sonuçta kendi düşünce ve inançlarına daha fazla sarılır, geri döndüğünde fikirlerini daha özgürce yayar. Soylu ve iyi bir insan olarak içinde insan olgusuna ilişkin mükemmel bir düşünce olduğunu hisseder ve uygulamada buna ters düşen, her bireyi mükemmellikten uzaklaştıran yadsınamaz tüm zafiyetleri, insanın gözünde kendini yeniden oluşturmak için insanlık tarihinin ortalarında kendini insan varlığına indirgeyen tanrısallık kavramıyla dengeler.

Bu ilginç adamın ilk dönemlerinden şimdilik bu kadar bahsettikten sonra, öncelikle bizim tanışmamızı ve buluşmamızı neşeli bir şekilde anlatmak istiyorum. Çünkü yakında yapmayı planladığı Ren gezisi sırasında Frankfurt'a da uğrayacağını bana ve diğerlerine bildirdiğinde, mektuplaşmamızın üzerinden çok zaman geçmemişti. Bunun üzerine onunla ilgilenen insanlar arasında büyük bir heyecan uyandı, herkes ilginç birini göreceği için heyecanlıydı, birçoğunun beklentisi etik ve dini kültürünü artıracağı yönündeydi; ikilem içinde olanlar önemli itirazlarla ona karşı çıkmayı düşünüyordu, kendini beğenmişler, kendi geliştirdikleri tezlerle onun kafasını karıştıracaklarından ve onu küçük düşüreceklerinden emindiler, bu kadar karışık bir toplulukla ilgilenmeyi düşünen, ilgi merkezi bir adamı bekleyen başka iyi, kötü her şey mevcuttu.

İlk karşılaşmamız çok samimi bir havada geçti; içtenlikle kucaklaştık, aynı bazı resimlerinde gördüğüm gibiydi. Hiç görmediğim ve tekrar göremeyeceğim kadar eşsiz ve mükemmel bir birey, canlı ve aktif halde karşımda duruyordu. O ise ilk anda birkaç ilginç sözle, beni daha farklı hayal ettiğini itiraf etti. Ben ise ona, gerek doğuştan gelen, gerek eğitimim nedeniyle sahip olduğum gerçekçiliğimle, hem Tanrı hem doğa beni böyle yaratmayı uygun gördüğüne göre, olanla yetinmemiz gerekiyor dedim. Böylece hemen mektuplarda pek az uzlaşabildiğimiz önemli konularda

konuşmaya başladık, ancak bunları ayrıntılarıyla ele alacak vakit bulamadık ve ben o zamana kadar hiç karşılaşmadığım bir şey öğrendim.

Biz diğerleri düşüncelerimizle ve kalbimizle ilgili konularda konuşacağımız vakit, kalabalıktan, hatta kendi grubumuzdan bile uzaklaşmaya çalışırdık, çünkü çeşitli düşünce yapıları ve farklı eğitim düzeyleri nedeniyle, az sayıda insanla bile anlaşmak zordur. Ancak Lavater tamamen farklı düşünüyordu; o düşüncelerini her yerde yaymayı seviyordu, insanların eğitimi ve hoşça vakit geçirmeleri konusunda, kapsamlı fizyonomi kuramına dayanan özel bir yeteneği vardı, bundan dolayı kendini topluluk dışında hiçbir yerde iyi hissetmiyordu. Ona insanları ve dehaları birbirinden isabetli biçimde ayırt etme özelliği bahşedilmişti, öyle ki birine bir an bakacak olsa, içinden ne geçtiğini anlardı. Kendisine içten bir itirafta bulunulsa ya da samimi bir soru yöneltilse, hem iç dünyasında, hem de toplum hayatında büyük deneyim sahibi olması nedeniyle herkesi tatmin edecek uygun şeyler söylemeyi bilirdi. Bakışlarındaki derin yumuşaklık, dudaklarındaki belirgin sevimlilik, yüksek Almancası ile samimi bir tını bırakan İsviçre ağzı ve ona özellik katan bazı diğer şeyler, onu dinleyen herkesi çok tatlı bir ruh haline sokuyordu; yassı göğsü, hatta biraz öne eğik duruşu bile, diğerleriyle karşılaştırdığınızda onun varlığının ağırlığına oldukça katkıda bulunuyordu. Kendini beğenmişlik ve kibir karşısında sakin ve akıllı davranışlar sergilemeyi biliyordu: Çünkü konuşmaktan kaçınıyor gibi görünerek, zayıf bir rakibin asla akıl edemeyeceği önemli bir görüşü elmas bir kalkan gibi aniden ortaya atıyor ve bundan çıkan ışığı öyle hoş bir şekilde ayarlıyordu ki, böyle insanlar, en azından onun yanında, kendilerini bilgilenmiş ve ikna olmuş hissediyorlardı. Bu etki varlığını belki sonradan da sürdürmüştür; çünkü bencil insanlar aynı zamanda iyi insanlardır, ancak verimli çekirdeği saran sert kabukların yumuşak bir etki sayesinde soyulması gerekir.

Fiziksel çirkinliklerinden dolayı, fizyonomilerin önemiyle ilgili öğretinin şaşmaz düşmanı diye damgalanan kişilerin orada bulunması, onun fazlasıyla üzülmesine neden oldu. Onlar genellikle yeterli zekâlarını, hatta yetenek ve becerilerini, ihtiraslı kötü niyetler besleyip, dar görüşlü kuşkulara kapılarak, kendi canlarını sıkacak gibi görünen bir öğretiyi çürütmek için kullandılar: Canlı bedeninin edindiği ahlaki güzellikleri işaret ettiğini söyleyen Sokrates gibi değerli düşüncelere sahip birini bulmak o

kadar kolay değil. Bu tür karşıtlarının sertliği ve inadı onun için ürkütücüydü, ama onun karşı koyma çabaları da, madeni eriten ateşin, direnen maden filizlerinin rahatını kaçırıp, onları yakması gibi, tamamen hırstan yoksun değildi.

Bu şartlar altında samimi bir sohbet, kendimizle ilgili bir sohbet zaten düşünülemezdi, onun insanlara nasıl davrandığını göreerek çok şey öğrensem de, bunun kültürüme bir katkısı olmadı: Çünkü benim durumum onunkinden tamamen farklıydı. Etik yönden bir şeyler ortaya koyan kişinin çabalarının hiçbiri boşa gitmez. İncil'in[280] çiftçiyle ilgili oldukça mütevazı bir şekilde açıkladığı gibi, karşılığını fazlasıyla alır; ama sanat alanında varlık gösteren kişiyse, kabul görmediği takdirde, her yapıtta her şeyi kaybeder. Benimle ilgilenen sevgili okuyucularımın beni sabırsızlıkla nasıl sıkıştırdıkları, benim de hangi sebeplerle onlarla uzlaşmaktan oldukça kaçındığım biliniyor. Şimdi uyandırdığım etkiyle Lavater'inki arasındaki farkı çok net olarak anladım: Onunki o varken, benimki ise yokluğumda mevcuttu; uzaktan onu beğenmeyen biri, yakınına geldiğinde onunla yakınlık kuruyordu, beni yapıtlarımla tanıyıp, sempatik bulanlar ise, inatçı ve reddedici bir tutum içinde biriyle karşılaşınca, hayal kırıklığına uğruyorlardı.

280 İncil; Luka, 8, 4-12 (ç.n.)

Darmstadt'tan hemen buraya gelen Merck, Mephistopheles rolüne büründü, özellikle kızların yoğun ilgisiyle alay etti; onlardan bazıları Yalvaç'a hazırlanan odaları, bilhassa da yatak odasını merakla incelediklerinde, muzip adam şöyle dedi: İnançlı kızlarımız, efendilerinin nerede yatırıldığını görmek istemişlerdir. Her şeye rağmen onun da diğerleri gibi kendini şeytandan arındırması gerekiyordu: Çünkü Lavater'e eşlik eden Lips[281], fizyonomi bilimiyle ilgili kapsamlı kitapta ilerde basılmak üzere biriktirilen önemli önemsiz birçok kişinin portresi gibi Lavater'in de ayrıntılı ve hoş bir profilini çizdi.

281 Lavater'in seyahat notlarından anlaşıldığına göre ona eşlik eden kişi Lips değil, Georg Friedrich Schmoll'dü. (ç.n.)

Lavater'le aynı ortamda bulunmak benim için çok önemli ve öğreticiydi: Çünkü onun önemli teşvikleri, benim sanatla meşgul dalgın ve sakin ruhuma canlılık getirdi, tabii beni etkisi altına alan dalgınlığı daha da artırarak; bu o anki durumum için çok iyi olmadı; ama aramızda o kadar çok şey konuşuldu ki, bu sohbetleri sürdürmek için içimde büyük bir arzu

doğdu. Bu yüzden eğer Ems'e giderse, yolda, arabada baş başa, dış dünyadan soyutlanmış halde, ikimiz için önemli konuları rahatça ele alabilmek için ona eşlik etmeye karar verdim.

O arada Lavater'le ve Bayan von Klettenberg'le yaptığım sohbetler benim için ilginç ve verimli oldu. Bunlarda farklı iki Hıristiyan karşı karşıyaydı, aynı dinin farklı insanların görüşlerine göre nasıl şekillendiği çok açıkça görülebiliyordu. O hoşgörülü dönemlerde herkesin dininin ve aynı şekilde ibadetinin de kendine özgü olduğu sık sık tekrarlanırdı. Ben tam olarak böyle düşünmesem de, tanığı olduğum bu durumda kadınların ve erkeklerin farklı bir Mesih'e ihtiyacı olduğunu söyleyebilirdim. Bayan von Klettenberg kendi Mesih'ini insanın kendini kayıtsız şartsız teslim ettiği, tüm sevinç ve ümidini onun kişiliğine bağladığı, herhangi bir kuşkuya ya da tereddüde kapılmadan gelecek yaşamını ona bıraktığı bir sevgili gibi görüyordu; Lavater ise kendi Mesih'ini kıskançlık duygularına yer vermeden sevgi dolu duygularla örnek aldığı, onun gösterdiği yararlılıkları onaylayıp, fazlasıyla takdir ettiği ve işte bu yüzden ona benzemeye, hatta onun gibi olmaya çalıştığı bir dost gibi görüyordu. Her iki yön arasında ne büyük bir fark! Bu sayede iki cinsin manevi ihtiyaçları genellikle ifade edilmiş oluyor. Hassas erkeklerin Meryem Ana'ya yönelmelerini, Sannazzaro'nun yaptığı gibi kadın güzelliğine ve erdemine örnek olarak, ona yaşamlarını ve yeteneklerini adamalarını ve gerektiğinde Tanrı'nın oğluyla oynamalarını bununla açıklamak mümkün olabilir.

Her iki dostumun birbirlerine karşı takındıkları tavrı, birbirleriyle ilgili düşüncelerini, sadece benim de katıldığım sohbetlerden değil, ikisinin bana gizli gizli anlattıklarından biliyorum. Ben her ikisini de tam olarak onaylamadım: Çünkü benim İsa'mın benim düşüncelerime göre almış olduğu bir şekil vardı. Fakat onlar benimkini kabul etmek istemediğinden, ben de onları her tür genel inanca aykırı ve uç düşüncelerle sinirlendiriyordum, sabırlarının taştığını görünce de işi şakaya vuruyordum.

İnanç ve bilmek arasındaki kavga henüz gündemde değildi, yine de bunlarla ilgili sözler ve kavramlar zaman zaman duyuluyor, dünyayı gerçekten önemsemeyenler birincisinin de ikincisi kadar güvenilmez olduğunu iddia ediyorlardı. Bu yüzden ben her ikisi için olumlu şeyler söylemekten hoşlanıyordum, ama dostlarımın takdirini yine de kazanamıyordum. İnanç konusunda, diyordum, her şey inanmakla ilgilidir;

inandığınız şeyin ne olduğunun önemi yoktur. İnanç, bugün ve gelecek adına önemli bir güven duygusudur, bu emniyet duygusu çok büyük, çok güçlü, bilinmeyen bir varlığa güvenmekten doğar. Her şey bu güvenin sarsılmaz oluşuna bağlıdır: Bu varlığı ne şekilde tasavvur ettiğimiz ise, bizim diğer yeteneklerimizle, hatta içinde bulunduğumuz şartlarla ilgilidir, bunların ne olduğunun bir önemi yoktur. İnanç, her bireyin kendi duygusunu, zekâsını, hayal gücünü yetenekleri ölçüsünde içine atmaya hazır olduğu kutsal bir kaptır. Bilmekte söz konusu olan bunun tam tersidir; önemli olan bilmeniz değil, neyi bildiğiniz, ne derecede iyi bildiğiniz ve ne kadar çok bildiğinizdir. Doğrulanabilir, genişletilebilir, azaltılabilir olduğu için bilmek üzerine tartışmak mümkündür. Bilmek ayrıntıyla başlar, sonsuza uzanır, biçimden yoksundur, yani deyim yerindeyse inancın tam zıddıdır.

Bu tür yarı gerçeklikler ve bunlardan çıkan belirsizlikler edebi açıdan ele alınabilir, heyecanlı ve eğlendirici olabilir, ama günlük yaşamdaki sohbetin tadını kaçırır ve İsa'nın kafasını karıştırır. Bu yüzden Lavater'i, onun sayesinde, onunla birlikte ruhlarını yüceltmek isteyen herkesle seve seve baş başa bıraktım, Ems'e yaptığımız yolculukla kendimi mahrum bıraktığım şeyi fazlasıyla telafi ettim. Yolculuğumuz güzel bir yaz gününde geçti, Lavater'in neşesi ve sevimliliği üzerindeydi. Çünkü dini ve ahlaki açıdan tutucu biri olmasına rağmen, ruhunda en ufak bir çekingenlik yoktu, insanlara neşe ve canlılık veren olaylara duyarsız kalmazdı. İlgili, esprili ve neşeliydi, onun hassas duygularına çizilen sınırları aşmamak kaydıyla, başkalarını da öyle görmekten hoşnuttu. Biri sınırı aşma cesaretini gösterdiğinde, o kişinin omzuna hafifçe dokunur, temiz kalpli bir ifadeyle "iyi ol!" diyerek cüretkâr kişiyi terbiyeli olmaya davet ederdi. Bu seyahat kendi kişiliğimi disiplin altına alıp geliştirmekten çok, onun kişiliğini öğrenmeme yarayan birçok bilgimi tazelememi sağladı. Ems'te onun yine her tür insanla etrafının çevrildiğini gördüm, ihmal edemeyeceğim kadar yoluna girmiş, tamamlanmayı bekleyen ufak tefek işlerim nedeniyle Frankfurt'a geri döndüm.

Ama hemen sakin yaşamıma dönemedim: Çünkü Basedow[282] geldi, o da başka yönden ilgimi çekip, üzerimde etki uyandırdı. Bu iki adam arasında çok büyük bir zıtlık vardı. Basedow'un sadece dış görünümü bile onların birbirine ne kadar zıt olduklarının göstergesiydi. Lavater'in yüz hatları

kendisine bakan için ne kadar özgürse, Basedow'unkiler içe çekilmiş denecek kadar kapalıydı. Lavater'in gözleri, geniş göz kapakları altında pırıl pırıl ve inançlı bir ifadeye sahipti, Basedow'unkiler ise yüzünün derinliklerine çekilmiş, küçük, siyah, keskin olup, dik kaşlarının altından bakıyordu, buna karşın Lavater'in alın kemikleri, son derece yumuşak, kahverengi saçlarının oluşturduğu kavisle örtülüydü. Basedow'un gür ve kaba sesi, hızlı ve sert sözleri, biraz kendini beğenmiş bir ifadeye sahip gülüşü, sohbet konusunu çabucak değiştirmesi ve başka her şeyi Lavater'in bizi şımarttığı davranış ve niteliklerle taban tabana zıttı. Basedow da Frankfurt'ta büyük bir ilgi gördü ve herkes onun yeteneklerine hayran kaldı; ama o ruhları yüceltecek, onlara yol gösterecek bir adam değildi. Yapmak istediği tek şey, insanlık gelecekte daha rahat ve daha doğaya uygun bir yaşam sürsün diye, kendisinin belirlediği geniş alanı[283] daha iyi hale getirmekti; bu amaç peşinde etrafta ne olup bittiğine bakmadan hızla ilerliyordu.

282 Basedow, dönemin önemli pedagoglarından biriydi. (ç.n.)

283 Pedagoji. (ç.n.)

Onun planlarıyla bir yakınlık kuramadım, hatta çaba gösterdiği şeyler bile benim için tam olarak anlaşılır değildi. Okullarda yapılan tüm derslerin aktif ve doğaya uygun olmasını istemesi gerçi hoşuma gidiyordu, eski dillerin öğrenilmesi gerektiğini söylemesi bence takdire değerdi, projesindeki yeni bir dünya görüşü ve çalışmaya teşvik hoşuma gidiyordu, ama *Temel Yapıt*[284] başlıklı eserindeki çizimlerin işlenen konulardan daha çok kafa karıştırmasını beğenmiyordum, çünkü gerçek dünyada her zaman sadece olanaklı şeyler bir arada olur, bu nedenle tüm çeşitliliğine ve görünürdeki karmaşasına rağmen, bu dünyanın tüm bölümlerinde düzene uygun şeyler mevcuttur. Oysa *Temel Yapıt*, dünya görüşüyle, asla buluşmayan şeyleri kavramların benzerliği nedeniyle yan yana getirmesi yüzünden bu dünyayı parçalıyor; bu yüzden de bu yapıt Amos Comenius'un benzer çalışmalarından bildiğimiz algılanabilir yöntem üstünlüklerinden yoksun.

284 Özgün başlık *Elementarwerk*. (ç.n.)

Öğretisinden çok daha tuhaf ve kavranması zor olan şey Basedow'un davranışlarıydı. Onun bu seyahati yapmaktaki amacı, kişiliğiyle insanlar için yaptığı çalışmalara dinleyicilerinin ilgisini çekmek ve onların kalbini kazanmak yerine, kesenin ağzını açmalarını sağlamaktı. Yapmak

istediklerini önemli ve ikna edici sözler kullanarak anlatmayı biliyordu, tezlerini herkes memnuniyetle benimsiyordu. Fakat hiç anlaşılmaz bir şekilde, yardımını beklediği kişilerin kalbini kırıyordu, hatta dini konular hakkındaki düşünce ve endişelerini açıklamaktan kendini alamadığı için, hiç gereği yokken onları üzüyordu. Bu konuda da Basedow, Lavater'in zıddı olduğunu gösteriyordu. Lavater İncil'i harfi harfine, tüm içeriğiyle ve her sözüyle bugüne dek geçerli görüp, uygulanabilir bulurken, Basedow her şeyi yenilemek, inanç öğretilerini olduğu kadar kilisedeki formaliteleri de kendi kapıldığı fikirlere göre şekillendirmek için çok huzursuz bir heyecan duyuyordu. Ama doğrudan İncil'den değil, onun tefsirlerinden alınmış varsayımlara, kilise mensuplarının ve ruhani meclislerin ifadesi olanaksız şeyleri açıklamaya ya da dinsizlerle mücadele etmeye çalıştıkları ifadelere, felsefi yapay sözlere veya soyut benzetmelere karşı çok acımasız ve düşüncesiz bir tavır sergiliyordu. Kaba ve sorumsuz bir şekilde, kendisinin kutsal üçlünün amansız bir düşmanı olduğunu söylüyor, genellikle herkesin benimsediği bu sırra karşı gerekçeler öne sürmeyi başaramıyordu. Bu konuyla ilgili özel bir görüşmemizde ben bile oldukça büyük bir sıkıntıya düştüm, baba oğul ve kutsal ruhu durmadan karşıma çıkardı. Buna karşın tam aksi iddialara silah olarak sarılıp, onun fikirlerini çürüterek, göze göz, dişe diş mücadele cesaretini gösterdim. Bu benim ruhuma yine bir motivasyon sağladı. Basedow benden çok daha kültürlü ve tartışma hamleleri konusunda benim gibi bir natüralistten daha deneyimli olduğu için, önemli konuları aramızda ele alırken, daha fazla çaba göstermem gerekiyordu.

Benim için aydınlatıcı olmasa da, kesinlikle deneyimimi artıran böyle güzel bir fırsatı kısa sürede elimden kaçıramazdım. Çok acil işleri babamın ve arkadaşlarımın üstlenmesini sağladıktan sonra, Basedow'a eşlik etmek üzere yine Frankfurt'tan yola çıktım. Lavater'in etrafına yaydığı hoş havayı düşününce, arada ne kadar büyük bir fark olduğunu anladım! Lavater kadar etrafındakiler de temizdi. Ona ters gelecek bir davranışta bulunmamak için, onun yanında herkes genç bir kız gibi terbiyeli olurdu. Basedow ise fazlasıyla içedönük olduğundan, kendi dış görünümüne dikkat etmezdi. Hiç ara vermeden kötü tütün içmesi, daha çok da temizliğine dikkat edilmeden hazırlanmış, çabuk ateş alan ama kötü bir duman çıkaran bir kavı, biten her pipodan sonra hemen ateşleyip, her defasında çektiği ilk nefeslerle havayı

tahammül edilemeyecek kadar kirletmesi oldukça rahatsız ediciydi. Ben bu terkibe Basedow'un Kötü Kokulu Kavı diyor, onun bu isimle doğa tarihine girmesini istiyordum; en çok hoşlandığı şey de, gerçekten iğrenç olan çirkin terkibi bana ayrıntısıyla anlatmasıydı, midemin bulanmasından da büyük zevk alıyordu. İnsana takılmaktan hoşlanması ve çok saf birini haince iğnelemeyi sevmesi, bu kadar mükemmel bir yeteneğe sahip birinin iyice kök salmış kötü huylarından biriydi. Kimsenin sükûnetine katlanamıyordu; iğneleyici alayları, kısık sesiyle karşısındakini kışkırtıyor, ani bir soruyla şaşkına çeviriyor, amacına ulaşamazsa acı acı gülüyor, ama karşısındaki durumu çabuk kavrayıp, ona karşılık verince çok mutlu oluyordu.

Lavater'e karşı duyduğum özlem öyle büyüdü ki! Beni tekrar gördüğüne o da sevinmiş gibiydi, o zamana kadar öğrendiği bazı şeyleri anlattı bana, özellikle aralarından birçok dost ve hayran kazandığı konukların farklı kişilikleriyle ilgili şeyler. Ben de bazı eski tanıdıklara rastladım, yıllardır görmediklerimde erkeklerin yaşlanması, kadınların değişmesi gibi, gençliğimizde uzun zaman farkına varmadığımız şeyleri saptamaya başladım. Konukların sayısı her geçen gün artıyordu. Çılgınca dans ediliyordu, büyükçe iki kaplıca otelinde gece gündüz beraber olunduğundan, iyi ve yakın dostlar arasında çeşit çeşit şakalar yapıldı. Bir keresinde ben köy papazı kılığına, bir arkadaşım da papazın karısı kılığına büründük; seçkin insanlara gereğinden fazla nezaket göstermemiz, onların sıkılmasına yol açtı, ama sonuçta herkes eğlendi. Akşamları, gece yarıları, sabahları müzikli toplantılar da eksik değildi ve biz gençler çok az uyuyabildik.

Bu eğlencelerden başka, gecenin bir bölümünü hep Basedow'la geçirdim. Asla yatağa uzanmıyor, sürekli olarak yazı yazdırıyordu. Ara sıra kendini yatağa atıp kestiriyor, o arada sekreteri, elinde kalem, gayet sakin, oturduğu yerde bekliyor, yarı uykulu Basedow düşüncelerini tekrar söze dökmeye başlayınca, anında yazmaya devam etmek üzere hazır durumda oluyordu. Tüm bunlar iyice kapalı, tütün ve kav dumanıyla dolu odada gerçekleşiyordu. Ne zaman dans etmeye ara versem, her sorunla ilgili konuşma ve tartışma eğilimindeki Basedow'un yanına çıkıyordum, bir süre geçip, arkamdan kapıyı bile kapamadan tekrar dans etmek üzere aceleyle dışarı çıktığımda, o araya sanki hiçbir şey girmemiş gibi, makalesini yazdırmaya kaldığı yerden sakin sakin devam ediyordu.

Sonra yakın yerlere beraber bazı geziler yaptık, şatoları gezdik, özellikle düşünsel ve dinsel konulara erkeklerden çok daha fazla ilgi duyan soylu kadınların oturduğu şatolara gittik. Nassau'da, büyük saygı gören, çok onurlu bir hanımefendi, Bayan von Stein'da birçok kişiyle karşılaştık. Bayan von La Roche da oradaydı, genç kızlar ve çocuklar da vardı. Burada Lavater'in fizyonomi konusundaki düşünceleri değiştirilmek istendi, rastlantıların temel biçim oluşturduğuna onu inandırmak istediler; ama o başka türlüsüne ikna edilemeyecek kadar kendinden emindi. Benden de, her zamanki gibi Werther'in acılarının gerçekten yaşandığını söylememi, Lotte'nin oturduğu yeri göstermemi istediler, bu tuhaf beklentiyi nazikçe geçiştirmem mümkün olmadı, oysa çocuklar birçok bilinen konuyu içeren, gerçekten ilginç hikâyeleri onlara anlatayım diye etrafıma toplandılar; bu arada benim için en olumlu şey şu oldu; dinleyicilerimden hiçbirinin aklına anlattıklarım hakikat mi, kurmaca mı diye sormak gelmedi.

Basedow'un ortaya attığı tek konu, gençliğin daha iyi bir eğitime ihtiyacı olduğuydu; bunun için soylu ve varlıklı insanların hatırı sayılır katkılarda bulunmasını istiyordu. Gerçi hem öne sürdüğü gerekçeler, hem de yaptığı ateşli konuşmalarla insanların kalbini kazanmadı, ama onları olumlu bir amaç doğrultusunda hazırladı, kutsal üçlüye karşı ruhunu kötü şeyler kaplayınca, nerede bulunduğuna dair en ufak bir duyarlılık göstermeden, kendine göre çok inançlı, etrafındakilerin fikrine göre ise aşırı inançsız, çok tuhaf konuşmalar yapmaya başladı. Lavater munis bir ciddiyetle, bense konu değiştiren şakalarla, bayanlar eğlenceli yürüyüşlerle bu kötü havayı dağıtmaya çalıştık, yine de esen soğuk havayı gideremedik. Aramızda olması nedeniyle Lavater'den beklenen Hıristiyanlıkla ilgili bir sohbet, Basedow'dan umulan eğitimle ilgili bir sohbet, konuşmaya hazır olduğumu düşündüğüm duygularla ilgili bir sohbet, hepsi aniden iptale uğradı, huzur kaçtı. Lavater yolda ona eleştirilerde bulundu, ben de onu esprilerle cezalandırdım. Mevsimin çok sıcak olduğu bir dönemdi, içtiği tütünün dumanından Basedow'un damağı daha da kurumuş olmalıydı, hararetli bir şekilde canı bir bardak bira içmek istedi, köye giden yolun kenarında uzaktan bir restoran gördüğünde, orada mola versin diye büyük bir ısrarla arabacıya emir verdi. Oysa ben o anda oraya yanaşan arabacıya, otoriter bir tavırla, emredercesine yüksek sesle, yoluna devam et dedim, şaşıran Basedow, kısık sesiyle arabacıdan durmasını zar zor isteyebildi. Ben

arabacıyı daha sert bir şekilde uyarınca, o da söylediğimi yaptı. Basedow ise bana küfürler savurdu, herhalde içinden bana yumruk atmak geçmiştir; oldukça soğukkanlı, ona şöyle dedim: "Sakin olun, peder! Bana teşekkür etmeniz gerek. Binanın logosunu görmediğiniz için şanslısınız! İç içe geçmiş iki üçgenden[285] oluşuyor. Sizi genellikle bir üçgen bile çıldırtmaya yetiyor; bir de ikisini birden görseydiniz, sizi zincire vurmamız gerekecekti." Bu espri onu kahkahalara boğdu, o arada beni azarlayıp, küfürler savuruyordu, Lavater ise biri yaşlı biri genç, iki çılgının yanında sabrını deniyordu.

285 Kutsal üçlüye gönderme. (ç.n.)

Temmuz'un yarısında Lavater yola çıkmaya hazırlanırken, ona katılmak Basedow'un işine geldi, ben ise bu değerli adamlara öyle alışmıştım ki, onlardan ayrılmaya içim elvermedi. İnsanın hem ruhunu hem gözünü ferahlatan çok hoş bir yolculuk yaptık, Lahn Nehri'nden aşağıya doğru. İlginç bir kale kalıntısına bakarken Lips'in anı defterine şu şarkıyı yazdım: *Eski Kulenin Tepesinde Duruyor*[286], bu beğenilince, oyunbozan tarzımla olumlu havayı dağıtmak ister gibi, sonraki sayfalara çeşit çeşit kafiyeli, kaba saba dizeler yazdım. Güzel Ren Nehri'ni tekrar görmekten mutluydum, bu manzaranın zevkine henüz varmamış olanların şaşkınlığı beni eğlendirdi. Koblenz'de kıyıya çıktık, vardığımız yerde çok büyük bir kalabalık vardı, üçümüz ayrı ayrı kendimize göre ilgi ve merak uyandırdık. Basedow ve ben, hangimiz en haylaz olabiliriz diye yarışıyor gibiydik, Lavater akıllı uslu davranışlar sergiliyordu, fakat içinden geçenleri saklayamadığı için, çok iyi niyetli olmasına rağmen, sıradan bütün insanlara son derece tuhaf geldi.

286 Goethe, Lavater ve Basedow ile yaptığı Ren seyahati sırasında kale kalıntısı Lahneck'ten geçerken bu şarkıyı Lavater'in güncesine yazdırıyor. Burada belirtildiği gibi Lips'in anı defterine değil. (ç.n.)

Koblenz'deki bu ilginç restoran masasının hatırasını, benzerleriyle birlikte yeni baskılarımda yer alacak dizelerle[287] kalıcı kıldım. Lavater'le Basedow'un arasında oturuyordum: Lavater bir köy papazına Yuhanna İncili'nin bilinmeyen yönleri hakkında bilgiler veriyor, diğeri inatçı bir dans hocasına, vaftiz töreninin eskimiş, çağımıza söyleyecek sözü kalmamış bir gelenek olduğunu kanıtlamak için boşuna uğraşıyordu. Daha sonra Köln'e nasıl gittiğimizi bir anı defterine şöyle yazdım:

287 Dört vurgulu sekiz-dokuz heceli Knittelvers. (ç.n.)

Emmaus’a gider gibi
Koşar adım yüründü;
Sağında solunda birer yalvaç,
Ortalarında bir fani.[288]

288 Bu şiir *Koblenz’de Yemek* başlığıyla yayımlanmıştır. Hz. İsa, Emmaus’a giderken havarilerin arasındadır. (ç.n.)

Şans eseri bu faninin ulvi olana işaret eden bir yönü vardı, buna çok özel bir tarzda değinmek gerekiyor. Henüz Ems’teyken, Köln’de Jacobi kardeşlerle buluşacağımızı duyunca çok sevinmiştim, onlar diğer değerli ve nazik adamlarla beraber bu iki ilginç yolcuyu karşılamaya hazırlanıyorlardı. Herder’in keskin hicvinin sebep olduğu aşırı saygısız ifadelerimizden doğan ufak tefek kabalıklarımızdan dolayı, kendi payıma onlardan hoşgörü bekliyordum. Gleim ve Georg Jacobi’nin yayım yoluyla birbirlerini pohpohladıkları mektup ve şiirler çeşitli alaylarımıza neden olmuştu, kendini huzurlu hisseden insanlara acı vermenin, kendine veya dostlarına yaranmak çabasının, bencillikten başka bir şey olmadığını düşünememiştik. Bu yüzden Yukarı Ren ve Aşağı Ren arasında biraz gerginlik doğmuştu, fakat bu durum kolayca üstesinden gelinecek kadar önemsizdi, bunun için de kadınlar biçilmiş kaftandı. Sophie La Roche bize bu soylu kardeşlerden çok olumlu bahsetti; Düsseldorf’tan Frankfurt’a taşınan ve bu çevreye içten bağlı Matmazel Fahlmer, ruhundaki eşsiz zarafet, sahip olduğu inanılmaz kültürle içinde yetiştiği ortamın değeriyle ilgili bir göstergeydi. Yukarı Almanya’ya özgü kaba davranışlarımıza karşı sergilediği sabırla bizi her geçen gün daha çok utandırıyordu, bize başkalarına saygı duymayı öğretti, buna bizim de ihtiyaç duyacağımızı hissettirerek yaptı bunu. Jacobi’lerin küçük kız kardeşinin temiz kalbi, Fritz Jacobi’nin karısının bol neşesi, aklımızı ve ruhumuzu gittikçe daha fazla bu yörelere çekti. Son olarak bahsi geçen bayan beni tamamen fethetmeye uygun biriydi: Aşırı duyarlılıktan uzak, doğru algılama yetisine sahip, neşeli ifadeler kullanan, güzel bir Hollandalı olan bu kadın, cinsellik çağrıştırmayan ifadesi, çalışkan kişiliğiyle Rubens’in kadınlarını anımsatıyordu. Adı geçen hanımlar, uzun

ya da kısa sürelerle Frankfurt'ta kaldıklarında, kız kardeşimle yakın bir dostluk kurmuşlardı. Cornelia'nın ciddi, dik başlı, birazcık da sevimsiz ruhu bu sayede konuşkan ve neşeli hale gelmişti, böylece Frankfurt'ta yaşayan bizler bir Düsseldorf bir Pempelfort'a özgü davranış ve düşüncelerden nasiplenmiştik.

Bu yüzden Köln'deki ilk karşılaşmamızda hemen samimi ve güvenilir bir hava esebildi: Çünkü bu bayanlar bizimle ilgili olumlu düşüncelere sahip olduklarından, konuk olduğumuz evde de etkili olmuşlardı; bu arada yaptığım seyahatlerde olduğu gibi, bana o önemli iki gezegenin kuyruğu gibi davrandılar, iltifatlarda bulunmak için özellikle sorular sordular, benden de bir şeyler dinlemek için ilgili göründüler. Bu seyahatte kendi iç dünyam ve duygularımla çok az ilgilenmem, aslında arkasına sadece iç huzursuzluğumu gizlediğim şimdiye kadarki çılgınlıklarım ve uygunsuz davranışlarımdan yorgun olmamdandı; bu sebeple iç dünyam tüm şiddetiyle açığa çıktı, bazı olayları yeterince hatırlamamamın sebebi bu olabilir. Düşündüğünüz şeyleri, gördüğünüz resimleri, aklınız ve hayal gücünüzle yeniden canlandırabilirsiniz, ama kalbimiz bu kadar iyiliksever değildir, güzel duyguları bizim için tekrarlamaz, coşkulu anlarımızı tekrar canlandırmak en az başarabildiğimiz şeydir; farkında olmadan bu duyguların baskınına uğrarız ve bilinçsizce kendimizi onlara bırakırız. Böyle anlarda bizi izleyen başkaları, bu yüzden bu konuda bize göre daha net ve açık bir fikre sahiptirler.

Dini sohbetlere karşı ben o zamana kadar sessizce reddedici bir tavır takınmıştım, akla yakın sorulara nadiren de olsa alçakgönüllülükle karşılık vermiştim, çünkü bunlar peşine düştüğüm şeylere göre bana çok kısır geliyordu. Yazılarım hakkında bana duygu ve düşüncelerini zorla kabul ettirmek istediklerinde, özellikle sıradan taleplerle canımı sıktıklarında, neyi yapmam, neyi yapmamam gerektiği konusunda bana ikna olmaz bir biçimde söylev çektiklerinde, konuşma bozulup dağılıyor, sonuçta kimsenin benden özellikle olumlu düşüncelerle ayrılması olanaksız oluyordu. Samimi ve nazik davranmam çok daha iyi olabilirdi; fakat ruhum eleştiri kaldırmıyordu, açıkça ifade edilen iyi niyetli sözlere açıktım, gerçek ilgi beni söz dinler hale getirebiliyordu. Fakat bende gittikçe güçlenen, yeterince ilginç bir tarzda ifadesini bulmamış bir duygu, geçmişi ve bugünü iç içe görme duyumsamasıydı; hayalete benzer bir şeyi bugüne taşıyan bir

bakış açısı. Bu benim uzun ya da kısa çalışmalarımın birçoğunda ifadesini bulur, bu görüş, yaşamla ilgili ve yaşamın içinde kendini doğrudan belli ettiği anda herkese tuhaf, açıklanamaz, belki sevimsiz gelebilir, ama şiirde her zaman iyi bir etki bırakır.

Köln üzerimde eski çağlara dair tahmin edemeyeceğim kadar büyük etki uyandıran bir yer oldu. Katedralin harabesi (çünkü yarım kalmış bir yapıt bir yıkıntıdan farksızdır) Strasbourg günlerimden alışkın olduğum duyguları uyandırdı. Sanatla ilgili değerlendirmelerde bulunamadım, çünkü birçok şeyi görmekle beraber birçok şeyden de habersizdim, şimdi çalışkan ve azimli dostlar[289] sayesinde olduğu gibi, eskiden beri yapılmış olanla yapılmak istenen, icra edilenle niyet edilen, inşa edilenle tasarlanan şeylerin iç içe girdiği labirentten beni çıkaracak kimse yoktu. Gerçi insanların arasında bu ilginç galerilere ve sütunlara hayran kaldım, ama yalnızken, tam inşaatın ortasında, tamamlanmaktan uzak halde donup kalan bu binaya her zaman hüzünle dalıp gittim. Burada yine olağanüstü bir tasarım gerçekleşmişti! Sanki mimari burada bize, zamanın akışı içinde başka insanların hiçbir şeyi tamamlayamadığını, ister sanatta ister sıradan işlerde olsun, Minerva[290] gibi sadece buluşu yapan kişinin kafasında olgunlaşıp gelişen şeylerin ortaya çıkacağını göstermek ister gibiydi.

289 Boisserée kardeşler. (ç.n.)

290 Minerva: Jüpiter'in ölümsüz kafasından parlak silahlarla dışarıya çıkan tanrıça. Güzel sanatlar, daha sonra da savaş tanrıçası. (ç.n.)

İnsana heyecandan çok sıkıntı veren bu anlarda, çok nazik ve çok güzel bir duygunun eşiğinde olduğumu fark etmedim. Beni Jabach'ın evine götürdüler, orada içimde oluşturmaya çalıştığım şeyler hem soyut, hem somut anlamda karşıma çıktı. Bu ailenin soyu çoktan sona ermişti, ama bir bahçeye açılan alt katta her şey olduğu gibi duruyordu. Kızıl renkli, eşkenar dörtgen seramik karolarla düzenli bir şekilde dekore edilmiş bir zemin, oturma yeri ve sırtı kumaşla kaplı, ahşap oyma yüksek koltuklar, ağır ayaklar üzerinde sanat değeri yüksek sedef kakmalı masa tablaları, duvara asılmış metal şamdanlar, çok büyük bir şömine ve onun ölçülerine uygun şömine gereçleri, her şey geçmişte kalan günlerle uyum içindeydi ve büyük mekânda yeni hiçbir şey yoktu, bizden başka hiçbir şey bugüne ait değildi. Fakat burayı gezerken içimizde uyanan garip duyguları fazlasıyla artıran ve tamamlayan şey şöminenin üzerindeki aile tablosuydu. Evin eski zengin sahibi karısıyla birlikte otururken, etraflarını da çocuklar sarmış halde

gösteren bir resimdi bu: Resim sanki dün, hatta bugün yapılmış gibi herkes burada, genç ve canlıydı, oysa onların hepsi çoktan bu dünyadan göçüp gitmişti. Bu dolgun yüzlü sağlıklı çocuklar da yaşlanmıştı, bu sanat değeri yüksek tablo olmasa arkalarında onlara ait hiçbir hatıra kalmamış olacaktı. Bu duyguların etkisi altında, neler düşündüğümü, neler söylediğimi bilmiyorum. İnsani duygularımın ve edebi yeteneklerimin en derinde yatan esası, sonsuz heyecanım sayesinde açığa çıktı, ruhumda yatan iyi ve sevgi dolu her şey meydana çıktı, coşup taştı: O andan sonra çok değerli adamlar benim kim olduğumu araştırıp soruşturmadan, benden sevgi ve güven duygularını esirgemediler.

Herkesin içinden geçen her şeyin dile geldiği bu düşünce ve kültür beraberliğinin sonucunda, en yeni ve en sevdiğim baladlarımı okumaya hazır olduğumu söyledim. *Thule Kralı* ve *Bir Zamanlar Yüzsüz Bir Âşık Varmış*[291] çok beğenildi, onları büyük bir keyifle okudum, çünkü şiirlerim beni hâlâ duygulandırıyordu ve onları okumak fırsatını nadiren buluyordum. Zira ortamda bulunan, aşırı hassas duygularımın aykırı gelebileceği bazı insanlar, bana kolayca engel oluşturabiliyordu, bu yüzden bazen şiir okurken şaşırıp, sonunu getiremediğim olurdu. İnatçı, garip ve evhamlı biri diye o kadar çok suçlandım ki!

291 Goethe'nin *Vefasız Delikanlı* başlıklı şiirinin ilk dizesi. (ç.n.)

Edebi çalışmalar genellikle beni meşgul ettiği ve gerçekten kişiliğime uygun düştüğü halde, çeşitli konular hakkında düşünmeye yabancı değildim, Jacobi'nin bilinmeyene karşı özgün ve kendi doğasına uygun eğilimi benim için de oldukça değerli ve güzeldi. Onunla aramızda ne Lavater'le olduğu gibi Hıristiyanlıkla ne de Basedow'la olduğu gibi eğitim konusunda bir tartışma çıkıyordu. Jacobi'nin bana aktardığı düşünceler, kaynağını doğrudan onun duygularından alan düşüncelerdi, tam bir güven duygusuyla bana içinde yatan en derin isteklerden bahsettiğinde, kendimi oldukça özel hissediyordum. Gereksinim, tutku ve fikirlerin ilginç bileşiminden benim için de, ilerde belki daha net hale gelebilecek birçok sezgi oluşabildi. Bu konuyla ilgili kapsamlı bir bilgi sahibi olmasam da, şans eseri bazı bilgiler edinmiş ve sıra dışı bir adamın yaşamı ve düşünce tarzını öğrenmiştim, gerçi bütünüyle değil, kısmen, ama yine de önemli etkilerini hissettim. Hem kişiliğim, hem de düşüncelerim üzerinde çok büyük etkisi olan bu düşünür Spinoza idi. Her yerde garip ruhumu eğitecek

bir kaynağı boşuna aradıktan sonra, sonunda bu adamın *Etika* başlıklı kitabını buldum. Bu yapıttan ne anladığımın, neyi özümsediğimin dökümünü yapamam, ama onunla ihtiraslarımın yatıştığını gördüğümü, hem düşünce, hem etik konusunda bana kapsamlı ve sınırsız bir bakış açısı sağladığını söyleyebilirim. Yine de beni o kitaba bağlayan asıl şey, her satırında dikkat çeken sınırsız özveri konusuydu. “Tanrı’yı gerçekten seven kişi, Tanrı’nın da aynı şekilde kendisini sevmesini istememeli” şeklindeki ilginç sözü, dayandığı önceki cümleler ve vardığı sonuçlarla tüm düşüncelerimi kapladı. Her konuda özverili olmak, sevgide ve dostlukta çok özverili olmak benim en büyük arzum, en önemli ilkem, en çok yaptığım şeydi, hele hele daha sonraları söylediğim “Seni seviyorsam, bundan sana ne?”[292] şeklindeki iddialı söz tam olarak beni ifade etmiştir. Ayrıca gözden uzak tutulmaması gereken bir şey de, en derin bağların aslında sadece zıtlıklar sonucu oluştuğuydu. Spinoza’nın her şeyi dengeleyen huzuru, benim her şeyi heyecana boğan çabalarımla zıtlık oluşturuyordu, onun matematiksel yöntemi benim yazınsal anlamdaki algılayış ve betimleme tarzımın tersiydi, aynı şekilde etik konulara yakıştırılmayan anlatım tarzının kurala bağlanmış hali, beni onun tutkulu bir öğrencisi, önemli bir hayranı yaptı. Zekâ ve yürek, akıl ve duygu kaçınılmaz bir gönül bağıyla birbirini aradı, bu sayede çok farklı iki insanın uzlaşması söz konusu oldu.

292 Goethe’nin *Wilhelm Meister’in Çıraklık Yılları* başlıklı yapıtından. IV, 9. (ç.n.)

Fakat ilk etki ve benim buna tepkimle içimdeki her şey kaynaşma halindeydi. Bu karmaşayı ilk olarak kendisine açtığım, onun iç dünyası da benim gibi çok derinlerde faaliyet gösteren Fritz Jacobi, kendisine duyduğum güvene samimiyetle yaklaştı ve bana aynı şekilde karşılık vererek, beni kendi düşüncelerine yönlendirdi. Onun da olağanüstü denecek kadar manevi bir gıdaya ihtiyacı vardı, o da huzur bulmak istiyordu, ama bir yabancının yardımıyla değil, kendi kendini eğitip aydınlatarak. Ne bana kendi ruh haliyle ilgili anlattığı şeyleri, ne de kendi ruh halimi anlayabilmiştim. Yine de felsefi düşüncede, Spinoza yorumunda bile benden çok ilerde olan Jacobi, yolumu bulmaya çalışma çabalarımı yönlendirip, beni aydınlatmaya çalıştı. Böyle temiz bir düşünce yakınlığı benim için yeni bir şeydi ve onunla daha çok konuşmak için büyük bir istek duydum. Geceleri birbirimize iyi geceler dileyip, yatak odalarımıza çekildiğimizde, onu tekrar görmeye gidiyordum. Geniş Ren Nehri üzerinde ay ışığı titreşirken, biz de pencerenin önünde ayakta durup, karşılıklı

konuştuğumuz şeylerden büyük zevk alıyorduk, çeşitli olayların zenginleştirdiği o güzel dönemde konuşacak o kadar çok şey vardı ki!

Yine de o olağanüstü dönemle ilgili her şeyi şimdi hatırlayabilmem mümkün değil; biraz daha net olarak, Ren Nehri'nin sağ tarafında bulunan ve çok güzel manzarası olan av köşkü Bensberg'e yaptığımız yolculuğu anımsıyorum. Orada beni aşırı hayran bırakan şey, Weenix'in duvar süslemeleri oldu. Avlanabilen tüm hayvanlar bir düzen içinde etrafımızda, sanki sütunlu büyük salonun sekisi üzerindeymiş gibi uzanıyordu. Onların üst tarafında geniş kırlar vardı. O cansız yaratıklara can vermek için o mükemmel adam tüm yeteneğini kullanmış, hayvanların dış görünüşüyle ilgili kıl, saç, tüy, boynuz, pençe gibi çeşitli şeyleri resmederken doğaya bağlı kalmış, etkili olmak amacıyla onun da ötesine geçmişti. Sanat yapıtlarına her yönden yeterli hayranlık duyulunca, fırça darbelerinin de düşünülmesi gerekiyordu, çünkü böyle resimler hem düşünce, hem de teknik bakımdan fırça darbeleriyle meydana getirilebiliyordu. Hangi aletlerle yapıldıkları ve insan eliyle nasıl oluşturuldukları anlaşılmıyordu. Fırça yeterli olmadığında, böyle zengin bir konuyu olanaklı kılan özel bir mekânizma kullanılmalıydı. Yakından da baksanız, uzaktan da baksanız hayranlığınız değişmiyordu: Etkisi kadar yapılış nedeni de hayran olmaya değerdi.

Ren'den aşağıya doğru süren yolculuğumuz neşeli ve rahat geçti. Nehrin genişlemiş olması içimizi ferahlattı, uzakları görmemizi sağladı. Düsseldorf'a vardık, oradan da çok güzel ve çok neşeli zaman geçirdiğimiz Pempelfort'a geçtik, orada çok bakımlı geniş bir bahçesi olan büyük bir evde kültürlü ve erdemli insanlar bir araya gelmişti. Kalabalık bir aileydi, bu geniş ve hoş ilişkilerden hoşlanan yabancılar da eksik değildi.

Düsseldorf Galerisi'nde Flaman ressamlara duyduğum sevgiyi besleyecek yeterli gıdayı buldum. Değerli, sağlam, doğanın zenginlikleriyle dikkat çeken resimler tüm salonları dolduruyordu, gerçi görüşümü zenginleştirmedi, ama bilgimi artırdı, amatör merakımı güçlendirdi.

Bu ailenin asıl özelliğini belirten güzel huzur, rahatlık ve kararlılık gibi şeyler çok geçmeden konuğun gözleri önüne serildi, çünkü konuk, buradan geniş bir çevrenin çıktığını ve başka yerlerde de etkin olduğunu anlayabildi. Komşu kentlerin ve yerleşimlerin faaliyet alanlarının ve zenginliğinin bu ailenin iç huzurunu artırmaktaki katkısı az değildi. Elberfeld'e gittik,

oradaki donanımlı fabrikaların faaliyeti bizi mutlu etti. Orada yine Jung'umuzla, Stilling diye bilinirdi, karşılaştık, o bizi daha önce Koblenz'de karşılamıştı, Tanrı'ya inancı ve insanlara karşı sadakati her zaman onun vazgeçilmez özelliğiydi. Burada onu kendi ortamında gördük ve dünyevi kazançlarla uğraşıp, yüce değerleri de gözden uzak tutmayan hemşerilerinin ona duyduğu güven bizi mutlu etti. Burada gerekli olan şeylere temizlik ve düzen hâkim olduğundan, endüstri bölgesinin huzur veren bir görünümü vardı. Bu gözlemlerde bulunurken mutlu günler geçirdik.

Tekrar dostum Jacobi'ye geri döndüğümde, kalbimin derinliklerinde görüşmelerimizin verdiği büyüleyici duyguların tadını çıkardım. İkimiz de karşılıklı fikir alışverişinin fazlasıyla heyecanlı beklentisi içinde sabırsızlanıyorduk, ondan içinden geçen, düşündüğü her şeyi herhangi bir şekilde güçlü ifadelerle anlatmasını ısrarla istiyordum. Bu benim birçok karmaşadan sıyrılmama yardımcı oluyordu, onun da bundan hoşlandığını düşünüyordum. Cesaretle işe girişmekte gecikmedi ve o kadar iyi, güzel ve bizi sevindiren şeyler yaptı ki! Yaşamın akışı içinde oldukça fazla gördüğümüz gibi, çalışmalarımızın birbirine zıt yönlerde ilerleyeceğine dair en ufak bir sezgi olmaksızın, sonunda birbirimizden yürekten bağlılık ve sonuz dostluk sözleriyle ayrıldık.

Daha sonra Ren'den yukarıya doğru yaptığımız yolculukta nelerle karşılaştığımız, hatıralarımdan tamamen silinmiş; bu kısmen aynı şeyleri ikinci kez gördüğümüzde düşüncelerimizin ilk kez gördükleriyle meşgul olmasından, kısmen de benim iç dünyama dalıp, yaşadığım birçok şeyi düzene sokmaya, üzerimde etkili olanları değerlendirmeye çalışmamdandı. Beni yazmaya teşvik ederek, bana uzun bir süre meşguliyet sağlayan önemli bir başarıdan burada söz etmeyi düşünüyorum.

Çok serbest düşüncelere, tümüyle amaçsız ve plansız bir yaşama ve davranışlara sahip olmam nedeniyle, Lavater ve Basedow'un maneviyatla, hatta dinle ilgili araçları, dünyevi amaçları için kullandıklarını anlayabildim. Bu iki adamın her biri kendi tarzında eğitip, öğretip, ikna etmeye çalışarak, arka planda kendileri için desteklenmesi çok önemli olan bazı amaçlar gizledikleri, yeteneğini ve zamanını amaçsızca harcayan benim gibi birinin dikkatinden kaçmadı. Lavater hassas ve akıllı biriydi, Basedow ise sert, taşkın, hatta kaba hareketleri olan biri; her ikisi de

meraklarından, girişimlerinden ve yaptıkları şeylerin mükemmelliğinden öyle emindiler ki, herkes onları dürüst adamlar olarak görmek, onları sevmek ve saymak gereğini duyuyordu. Özellikle Lavater'in gerçekten yüce amaçlara sahip olduğu şeklinde bir övgüde bulunmak mümkündü, çok akıllı davranmasının nedeni, amaç uğrunda her yol mubahtır diye düşünmesindendi. İkisini de izlerken, hatta onlara fikrimi rahatça söyleyip karşılığında onların fikirlerini dinlerken, doğal olarak mükemmel insanın içindeki kutsal konuları başkalarına da yaydığı düşüncesi uyandı. Fakat sonra kaba insanlarla karşılaşıyor, bu insanları etkilemesi için onların seviyesine inmesi gerekiyor; bunun için de yüce değerlerinden fazlasıyla özveride bulunuyor ve sonunda tamamıyla o insanlara benziyor. Yüce ve edebi olan, dünyevi amaçların cismine bürünürken, fani yazgılara sürükleniyor. Şimdi bu adamların yaşamlarının akışına bu açıdan baktığımda, bana hem saygıya, hem acımaya değer görünüyorlar: İkisinin de yüce değerleri değersiz şeylere feda etmek durumunda kaldıklarını önceden sezdiğimi düşündüm. Fakat ben bu tür gözlemlerde en ufak ayrıntıyı bile dikkate alıp, sınırlı deneyimlerimi aşan tarihteki benzer olayları bulmaya çalıştığımdan, asla bir sahtekâr olarak göremeyeceğim, gerçek yaşamda tüm canlılığıyla gördüğüm kurtuluşa değil felakete sürükleyen yolları Hz. Muhammed'in hayatına bir tiyatro oyunu olarak uyarlamak fikri gelişti bende. Kısa bir süre önce Doğulu peygamberlerin hayatını büyük bir ilgiyle okumuş, incelemiştim, dolayısıyla bu fikir bende oluştuğunda oldukça hazırlıklıydım. Zaman ve mekânın isteğe göre değiştirilmesi konusunda tiyatronun elde ettiği özgürlükten kısmen faydalansam da, yapıtın genel havası, yeniden ilgi duyduğum alışılmış biçime daha yakındı. Oyun, Hz. Muhammed'in yalnız başına, gökyüzünün berrak olduğu bir gece vakti bir övgü şiiri okumasıyla başlıyordu. Önce gökyüzündeki uçsuz bucaksız yıldızlara aynı zamanda ilahi varlıklar olarak tapınır, sonra iyiliksever yıldız Gad (bizim Jüpiterimiz) ortaya çıkar, yıldızların padişahı diye, en son ona övgüsünü dile getirir. Çok geçmeden ay yükselir, onun hem gözünü, hem gönlünü fetheder, sonra doğan güneş sayesinde harika bir biçimde canlanıp güçlenerek yeni övgülerde bulunsun diye görevlendirilir. Ama bu birinden diğerine geçiş hali, ne kadar rahatlatıcı olursa olsun, yine de tedirgin edicidir, ruhu bir kez daha tapınmak durumunda kalır; o zaman Tanrı katına çıkar, tüm bu sınırlı ve harikulade olguların varlıklarını borçlu oldukları tek olana, sonsuz olana,

sınırsız olana yaklaşır. Bu övgü şiirini büyük bir sevgiyle yazmıştım, şiir çoktan kayboldu[293], ama bir kantat için yeniden yazılabilir, ifade zenginliği nedeniyle müzik adamlarına önerilebilir. O zaman da düşündüğüm gibi, bir kervanın reisini ailesi ve tüm kabilesiyle birlikte tasarlamak gerekir, böylece seslerin değişimi ve koronun gücü tam olarak sağlanmış olur.

293 Bu şiir Goethe'nin söylediği gibi kaybolmadı, Charlotte von Stein'ın terekesinde Goethe'nin elyazısıyla korundu. (ç.n.)

Hz. Muhammed inanç konusunda geçirdiği bu değişimden sonra, bu konudaki duygu ve düşüncelerini yakınlarına açar, karısı ve Ali kayıtsız şartsız onun inancını kabullenirler. İkinci perdede kendisi ve Hz. Ali ise bu konuda daha ateşlidir, bu inancı kabilesinde yaymaya çalışır. Burada kişiliklerin farklılıklarına göre, bazılarının bu inancı onayladıkları, bazılarının ise bu inanca karşı çıktıkları görülür. Çekişme başlar, savaş kızışır, Hz. Muhammed kaçmak zorunda kalır. Üçüncü perdede düşmanlarını yener, dinini resmen ilan eder, Kâbe'yi putların resimlerinden temizler; fakat her şey kaba güçle yapılamayacağı için, entrikaya başvurmak zorunda kalır. Dünyevi şeyler çoğalır ve yayılır, ilahi şeylerse gerileyip belirsizleşir. Dördüncü perdede Muhammed fetihlere başlar, öğretisi amaç olmaktan çok araçtır, akla gelebilecek tüm yollara başvurulur, bu arada barbarlıklar eksik olmaz. Kocasını astırdığı bir kadın onu zehirler. Beşinci perdede zehirlendiğini hisseder. Büyük sükûneti, tekrar kendine gelişi, ilahi güce yönelmesi, ona herkesi hayran bırakır. Öğretisini arındırır, ülkesini sağlamlaştırır ve ölür.

Uzun süre düşüncelerimi meşgul eden çalışmamın taslağı işte böyleydi: Çünkü yazmaya başlamadan genellikle bir şeyi önce düşüncelerimde toparlamam gerekiyordu. Dâhiyi kişiliği ve düşünceleriyle insanlara hâkim kılan her şey anlatılmalıydı, tıpkı o arada kazandıklarının ve kaybettiklerinin anlatılması gibi. Aralarda okunan birçok şarkı önceden yazıldı, onlardan sadece *Muhammed'in Şarkısı* başlığını taşıyan şiirlerimin arasında duruyor. Oyunumda Hz. Ali ustasının onuruna, elde edilen başarıların zirvesinde bu şarkıyı okur, zehrin etkisiyle gerçekleşen dönüm noktasından kısa bir süre önce. Hâlâ bazı bölümlerin yazılış nedenini anımsıyorum, ancak bunların nasıl oluştuğunu burada anlatmak konuyu gereksiz yere uzatmak olur.

On Beşinci Kitap

Genellikle çok ciddi, hatta dini konuları incelememe fırsat tanıyan çeşitli uğraşlarımdan, her seferinde soylu bayan arkadaşım von Klettenberg'e dönüyordum, varlığıyla fırtınalı ve her şeyi yapmaya çalışan ilgilerimi ve tutkularımı bir an için de olsa yatıştıran, kız kardeşimden sonra, bu tür planlarımı çok severek anlattığım biriydi. Onun sağlının zaman zaman bozulduğunu hissetmem gerekirdi, ama ben bunu görmezlikten geldim, bu durum hastalığıyla birlikte neşesinin de artmasından kaynaklanıyor olmalıydı. Çoğunlukla pencerenin önündeki koltuğunda temiz ve sevimli bir biçimde oturur, yaptığım gezintilerin hikâyelerini ve ona okuduğum şeyleri zevkle dinlerdi. Bazen görmüş olduğum yerleri daha kolay anlatmak için ona resimler çizerdim. Çeşitli görüntülerin aklımdan geçtiği bir akşam, günbatımında hem kendisi, hem de bulunduğu ortam bana sanki ilahi bir ışıkla aydınlanmış gibi geldi, yeteneğimin elverdiği ölçüde onu ve odasındaki eşyaları resmetmekten kendimi alamadım, elbette bu resim Kersting gibi yetenekli bir ressamın elinden çıksa çok güzel olabilirdi. Bunu uzakta oturan bir bayan arkadaşıma gönderip, açıklama ve yorum olarak da şu şiiri ekledim.

Gör bu sihirli aynada bir düş
Nasıl güzel ve tatlı,
Tanrı'sının kanatları altında,
Dostumuz acı çekerken yatakta.

Bak, nasıl savaşıyor
Göçmek için dünyadan;

Gör baktığın resimde onu
Ve sizin için acı çeken Tanrı'yı.

Hisset, bu dünyada
Çabalarken duyumsadıklarımı,
Sabırsız bir gayretle
Çizerken ben bu resmi.[294]

294 Bu şiir, *Uzakta Oturan Bir Bayan Arkadaşa* başlığı ile biliniyor. (ç.n.)

Başka zamanlar ara ara yaptığım gibi bu dizelerde kendimi uzaktaki biri, bir yabancı, hatta bir dinsiz gibi gösterdiğim halde, o buna itiraz etmedi, üstelik eskiye göre bu halimin daha iyi olduğunu bile söyledi bana; Hıristiyanlıkla ilgili kullanmayı hiç başaramadığım kavramlara bu şiirde yer verdiğimden olacak; dinlemekten her zaman çok hoşlandığı misyoner yazılarını ona okuduğumda, misyonerlere karşı halkların tarafını tuttuğumu, yenisindense eski hayatlarını yeğlediğimi söylememe artık alışmıştı. Her zaman nazik ve tatlıydı, hem benim, hem ruhumun selameti için endişe taşıyor gibi görünmüyordu.

Aşırı bir ciddiyet ve tutkulu bir sevgiyle anlamaya çalışmam, o inançtan gittikçe daha çok uzaklaşmama neden oldu. Kardeşlik Topluluğu'na yaklaştığımdan beri, İsa'nın zafer sancağı altında toplanan bu derneğe ilgim her geçen gün artıyordu. Oluşum sürecinde değerlendirilen her semavi din çok büyük bir cazibeye sahiptir; bu sebepten manevi yönden her şeyin yeni ve dolaysız olduğu havariler dönemini tasavvur etmek çok hoştur, Kardeşler Birliği'nin bu konudaki büyülü tarafı da, o ilk evreyi sürdürmek, hatta sonsuz kılmak istemesiydi. Kökenini ilk dönemlere bağlıyordu, asla tamamlanmış değildi, göze çarpmayan sarmaşıkların içinde ham dünyaya sokulmuştu; inançlı ve seçkin bir adamın[295] koruması altında tek bir tomurcuk, fark edilmeyen, tesadüfmüş izlenimi bırakan başlangıçtaki halinden çıkıp, yeniden dünyanın her yerine yayılmak için kök saldı. Burada söz konusu en önemli nokta dini ve medeni kanunun tek bir kitapta toplanması, öğretmenin aynı zamanda efendi, pederin aynı zamanda yargıç durumunda bulunmasıydı. Daha da fazlası, dini konularda kendisine

kayıtsız şartsız inanç duyulan en büyük ilahi varlığa dünyevi işlerin yönetilmesi için başvurulması ve yönetimin her yönüyle, bireyin ise tek başına geleceğini belirleyecek onun cevabının, yazgıdan kaçılmaz diye tevekkülle karşılanmasıydı. Onların hiç değilse dışardan bakınca görünen güzel sükûneti oldukça davetkârdı, öte yandan misyonerlik mesleği insanda bulunan tüm eylem gücünü harekete geçiriyordu. Isenburg kontunun diplomatik temsilcisi elçilik müşaviri Moritz'in beni beraberinde götürdüğü Marienborn'daki ruhani meclisinde tanıştığım değerli adamlara büyük saygı duymuştum, beni aralarına almak sadece onların isteğine bağlıydı. Onların geçmişi, öğretisi, kökeni ve gelişimiyle ilgilendim, bu konuda bilgi verebilecek ve ilgililerle konuşabilecek duruma geldim. Kardeşlerin beni, Bayan von Klettenberg gibi tam bir Hıristiyan olarak görmediklerini fark ettim, bu beni başlangıçta huzursuz etti, ama sonradan zaten ilgim de biraz azaldı. Araştırma sonucu olmaktan çok tesadüfen karşıma çıkıncaya kadar, çok net olmasına rağmen, uzun zaman bizi farklı kılan sebebi bir türlü bulamamıştım. Beni hem Kardeşler Birliği'nden, hem de değerli Hıristiyanlardan ayıran şey, kilisenin birçok kez bölünmesine yol açan şeydi. Bir kısmı, insan doğasının Âdem ve Havva'nın işledikleri günah yüzünden mahvolduğunu, özünün en derininde bile onda iyiden eser kalmadığını, bu nedenle insanın tüm güçlerini kullanmaktan vazgeçmesi ve her şeyi Tanrı'nın yardımı ve rahmetinden beklemesi gerektiğini iddia ediyordu. Diğer bir kısmı ise, insanın genetik zayıflıklarını dile getirmeyi seviyor, yine de onun içinde hâlâ Tanrı'nın rahmetiyle canlanıp, insana manevi bir mutluluk vererek güzel bir ağaca dönüşebilecek bir tohum bulunduğunu söylüyordu. Bu sonuncu düşünce şekli beni çok derinden etkilemişti, oysa hem sözlerimle, hem yazılarımla tam aksini açıklamış olduğumun kendim bile farkında değildim; ama uyurgezer gibiydim, asıl ikilemi kendime asla açmamıştım. Bir gün hiç beklemediğim bir anda, bana göre son derece masum bu düşüncemi dinle ilgili bir sohbette hiç çekinmeden açıp, bu nedenle adamakıllı bir azar işitmek durumunda kalınca bu rüyadan uyandırıldım. Onların karşı iddialarına göre bu gerçek Pelagiusçulukmuş[296] ve yeni zamanlar felakete sürüklensin diye bu uğursuz öğreti tekrar her yere yayılıyormuş. Buna çok şaşırmış, hatta korkmuştum. Kilise tarihine geri dönüp, Pelagius'un öğretisini ve yazgısını ayrıntılarıyla inceledim, sonunda birbiriyle uzlaşmayan her iki düşüncenin yüzyıllar boyunca ne sarsıntılar geçirdiğini, çalışmaya ya da acı çekmeye eğilimli

oluşlarına göre insanlar tarafından ne şekilde benimsenip kabul edildiklerini açıkça gördüm.

295 Zinzendorf kontu Nikolaus Ludwig. (ç.n.)

296 İngiliz rahip Pelagius (tahminen 354-420) insanların doğuştan günahkâr olduklarını reddetmiş, bu yüzden 431'deki Efes Konsili'nde heretik olmakla suçlanmıştı. (ç.n.)

Geçen yılların akışı içinde hiç durmadan yeteneklerimin sınırlarını denemeye motive olmuştum, iyi niyetle etik konularda olgunlaşmak için içimde dinmek bilmeyen bir faaliyet vardı. Dış dünya bu faaliyetin disiplin altına alınarak başkalarının yararına kullanılmasını talep ediyordu, bu önemli talebi kendi içimde değerlendirmek zorunda kaldım. Ben her yönüyle doğaya dönük bir insandım, doğa bana her zaman ihtişamlı gelmişti; görevlerini yaparken, görevleri gereği çaba gösteren, çok sayıda değerli ve dürüst insanla tanışmıştım, hem onlardan, hem kendimden vazgeçmek bana olanaksız geliyordu; beni o öğretiden ayıran uçurum benim için netleşti, yani bu topluluktan da ayrılmam gerekti, kutsal yazılara olduğu kadar hayırseverlere ve bir inancı benimseyenlere karşı duyduğum ilgi elimden alınamayacağına göre, özel gereksinimime uyan bir Hıristiyanlık inancı geliştirdim, bunu çok tarih çalışarak, benim düşünce tarzıma ilgi duyanları tam olarak saptayarak, bir esasa dayandırıp oluşturdum.

Sevgiyle kendime mal ettiğim her şeyi, hemen edebi bir biçime dönüştürdüğüm için, erken yaşlarda halk kitaplarıyla bende iz bırakan Ebedi Yahudi'nin hikâyesini, bu çekirdek hikâye etrafında din ve kilise tarihinde öne çıkan konuları sırasına göre anlatmak gibi ilginç bir fikir geldi aklıma. Efsaneyi nasıl oluşturduğumu, onu ne şekilde yorumladığımı şimdi anlatmayı düşünüyorum.

Efsanede Ahasver adıyla geçen bir ayakkabıcı vaktiyle Kudüs'te yaşar. Onun fiziksel özelliklerini Dresdenli ayakkabıcımdan aldım. Onu, meslektaşı Hans Sachs'ın zekâsı ve espri anlayışıyla donatıp, İsa'ya duyduğu sevgiyle de yücelttim. Dükkânı açıkken, gelip geçenlerle sohbet etmeyi, onlara takılmayı ve Sokrates misali herkesi kendi tarzına göre kışkırtmayı sevdiği için, komşuları ve halktan başka insanlar onun yanında vakit geçirmekten hoşlanırlar, Ferisiler ve Sadukiler bile onunla konuşur, Mesih bile yanında havarileriyle zaman zaman ona uğrar. Aklı sadece dünya işlerine eren ayakkabıcı, efendimize karşı özel bir ilgi duyar, bu ilgi, düşüncesini kavramadığı adamı kendi düşünce ve davranış biçimine

döndürmek şeklinde ifade edilir. Bu nedenle İsa'dan kendi içine çekilmiş halinden sıyrılmasını, tembellerle ülkede dolaşıp durmamasını, halkı işinden alıkoyup, kendisiyle birlikte ıssız yerlere çekmemesini büyük bir ısrarla ister: Ona göre bir yerde toplanan halk gergindir, bundan da ortaya iyi bir şey çıkmaz.

Oysa efendi ona kendi değerli görüşlerini ve amaçlarını anlatmaya çalışır, ama bunlar kaba saba adama nüfuz etmez. İsa'nın gittikçe daha önemli, hatta herkesin tanıdığı biri olması üzerine, iyi niyetli zanaatkâr her geçen gün daha sert ve şiddetli davranışlar sergiler, bundan mutlaka huzursuzluklar ve ayaklanmalar çıkacağını, o zaman İsa'nın kendini lider olarak ilan edeceğini, oysa bunun asla onun amacı olmadığını düşünür. Bundan sonra olaylar bildiğimiz gibi gelişir, İsa hapsedilip yargılanır, efendisini ihbar ettiği söylenen Yahuda dükkâna girip, yana yakıla yaptığı kötü olayı anlatınca Ahasver daha çok sinirlenir. Anlattığına göre, diğer müritlerin en akıllıları gibi o da İsa'nın kendini halkın hâkimi ve önderi olarak ilan edeceğinden emin olduğundan, efendisinin o zamana kadarki bitmek bilmeyen tereddüdünü şiddet yoluyla giderip harekete geçirmek istemiş, bu yüzden rahipler heyetini, o ana kadar cesaret edemedikleri saldırının gerçekleşmesi için kışkırtmış. Havariler de silahsız değilmiş, efendileri bizzat teslim olmayıp, onları çok zor durumda bırakmasaymış, muhtemelen her şey yolunda gidecekmiş. Bu hikâyeyle Ahasver yumuşamayınca, zavallı eski havarinin durumu daha zorlaşır ve kendini aceleyle asmaktan başka çıkar yol bulamaz.

Mesih ayakkabıcının dükkânının önünden ölüme götürülürken, tam orada bildiğimiz sahne gerçekleşir, yani acı çeken çarmıhtaki işkenceden ölür ve Kireneli Simun'a zorla taşıttırılır. Ahasver burada ortaya çıkar, sert ama akıllı bir tavır sergiler, bu tür insanlar düşüncesizliği yüzünden felakete uğramış birine acıma duygusu hissetmezler, uygunsuz zamanda adalet duygusuyla dolup taşarak, söylenip durumu daha da kötüleştirirler; dışarıya çıkar ve önceden yaptığı tüm uyarıları öfkeli suçlamalara dönüştürerek tekrarlar, ona bu hakkı acı çekene duyduğu ilgi veriyor gibidir. Diğeri cevap vermez, ama o anda Mesih'i seven Veronika onun yüzünü bir bezle örter, sonra bezi alıp, havaya kaldırdığında Ahasver efendinin yüzünü görür, fakat o anda acı çeken kişinin yüzü değil, ilahi bir ışıkla nurlanmış, tanrısal bir yaşam ışığı saçan birinin yüzünü görür. Gördüğü olgudan gözü kamaşır,

gözlerini çevirir ve şu sözleri işitir: “Beni tekrar bu şekilde görünceye kadar yeryüzünde dolaşacaksın.” Neye uğradığını şaşıran Ahasver ancak bir süre sonra kendine gelir, herkes mahkeme alanına hücum ettiğinden Kudüs’ün sokakları ıssızdır, huzursuzluk ve özlem onu uzaklara sürükler ve Ahasver dolaşmaya başlar.

Şiir bununla ve bu olayla son bulur, ama tamamlanmaz, belki bir başka sefere bu da yapılır. Giriş bölümü, sırası tam belli olmayan bölümler ve sonuç bölümü yazılmıştı; fakat bu yapıta istediğim içeriği kazandırmak üzere gereken incelemeleri yapmak için ne zaman ne de kitaplar vardı, ben daha *Werther*’i yazarken ve sonrasında onun etkilerini görünce, hayatımda ister istemez yeni bir dönem başladığı için, yazdığım o birkaç kâğıt olduğu yerde kaldı.

Hepimizin yaşamak zorunda kaldığı insanların ortak yazgısı, zihinsel yetenekleri erken yaşlarda daha kapsamlı gelişenlere çok ağır gelir. İster ebeveynlerimizin ve akrabalarımızın koruması altında yetişelim, ister kardeşlerimizden ve dostlarımızdan destek görelim, tanıdıklarımızla eğlenip, sevdiklerimizle mutlu olalım fark etmez, sonunda insan her zaman kendi kendiyle baş başa kalır, hatta Tanrı dahi insanın kendisine duyduğu saygı, güven ve sevgiye her zaman ya da en azından zor anlarda bile karşılık veremeyecek şekilde insan karşısında bir duruş belirlemiş gibidir. Oldukça genç yaşta, yardıma en muhtaç olduğum anlarda sık sık bize şöyle söylendiğini duymuşumdur: “Kendi işini kendin gör!”; sık sık sıkıntıyla içimi şöyle çekmek zorunda kalmışımdır: “Ben başımın çaresine bakarım.” Etrafımda bağımsızlığımı onaylayacak bir şey ararken, bunun en doğru yolunun yazma yeteneğim olduğunu gördüm. Birkaç yıldır beni bir an bile bırakmadı; gündüz gözlerim açıkken gördüğüm şeyler, genellikle geceleri düzenli tekrarlanan rüyalara dönüşüyordu ve gözlerimi açtığım gibi gözlerimin önüne ya yeni ve ilginç bir konu ya da yazdıklarımın bir bölümü geliyordu. Çoğunlukla her şeyi günün çok erken saatlerinde yazıyordum; ama akşamları da, hatta gecenin geç saatlerinde şarap ve sohbet yaşama sevincimi artırdığında, herkes arzu ettiği şeyi benden isteyebilirdi; biraz tipik bir özelliğe sahip bir olay oldu mu, bunu hemen yazıya dökerdim. Bu doğal yeteneğim üzerine düşününce, bunun tamamen bana has bir durum olduğunu, yabancı hiçbir şeyin bunu olumsuz ya da olumlu anlamda etkileyemeyeceğini ve tüm varlığımı düşünceler üzerine kurabileceğimi

anladım. Bu düşünce zihnimde somutlaştı, eski bir mitolojik figür, Prometheus aklıma geldi, tanrılardan ayrılır, tezgâhının başında bir dünyayı insanlarla doldurur. Önemli bir eser ortaya koymanın yolunun dış dünya ile bağları koparmaktan geçtiğini çok iyi anladım. En beğenilen yapıtlarım yalnızlığın çocuğudur, dünyaya açılıp, geniş çevrelere girdikten sonra, buluş yapmak konusunda yeteneğim ve isteğim olduğu halde, yazma konusunda tıkanıp kaldım, aslında ne düzyazıda ne şiirde bir üslubum olduğundan, her yeni çalışmamda, yazdığım konuya göre, her seferinde el yordamıyla ilerlemek ve denemek zorunda kalıyordum. Bu konuda insanların yardımını reddettiğim, hatta olanaksız kıldığım için Prometheus gibi, tanrılardan uzak durdum, ayrıca kişiliğim ve düşünce tarzım yüzünden, fikirlerim her zaman başkalarını ezip, onları uzaklaştırdığı için bu durum kendiliğinden ortaya çıktı.

Prometheus efsanesini hayalimde canlandırdım. Titanların eski elbisesini kesip, kendi bedenime uygun hale getirdim, fazla düşünmeden bir oyun yazmaya başladım, bu hikâyede Prometheus kendi eliyle insanlar yapıp, onlara Minerva'nın lütfuyla can verip, üçüncü bir soy meydana getirdiği için Zeus ve yeni tanrılarla anlaşmazlığa düşer. Tanrılar haksız yere Titanlarla insanlar arasına itilmiş varlıklar olarak görülebileceklerinden, şimdi hüküm süren tanrıların şikâyet etmek için gerçekten de geçerli bir nedenleri vardı. Lessing'in Jacobi'ye karşı çıkarak, düşünce ve duyumsamayla ilgili önemli konuları açıklamasına neden olduğu için Alman edebiyatında etkili olan o şiir monolog şeklinde[297], bu ilginç kompozisyonda yer aldı. Bu, değerli adamların en gizli ilişkilerini açığa vurduğu ve dile getirdiği bir patlamayı hazırlayan bir kıvılcım yerine geçti: Onların bile farkında olmadığı bu ilişkiler, başka zamanlar son derece bilgili bir çevrenin içinde uykuya dalmıştı. Öyle bir kopukluk oluştu ki, yaşamın gürültüsü içinde değerli adamlarımızdan biri olan Mendelssohn'u kaybettik.

297 Bu şiir, *Prometheus. Monolog* başlığıyla bilinir. (ç.n.)

O sıralarda yapıldığı gibi, bu konuda felsefi, hatta dini yorumlarda bulunmak olanaklı olsa bile, bu aslında tamamen bir şiir konusudur. Tek Tanrı'lı dünya görüşünün tersi şeytansa, çok tanrılı dünya görüşünün tersi de Titanlardır; ne eşsiz Tanrı ne de ona karşı şeytan şiire uygun bir figürdür. Milton'un şeytanı, oldukça aslına uygun anlatılmış olsa da, şeytan yüce bir varlığın muhteşem yaratısını mahvetmeye çalışarak her zaman altta yer

almanın olumsuzluğuna, Prometheus ise yüce varlıklara meydan okuyup, bir yandan yaratıp, bir yandan oluşturmanın üstünlüğüne sahip. Ayrıca insanları dünyanın en yüce hâkiminin değil de, en eski soydan gelen biri olarak şiire yakışacak kadar ilginç ortalama bir figürün yaratması, şiire uygun düşen güzel bir düşüncedir; zaten Yunan mitolojisi de insanlara ve tanrılara özgü sembollerin sonsuz hazinesini sunar bize.

Yine de yeri göğü inleten bu muazzam denecek kadar devasa konu benim yazdığım şiir tarzına uygun değildi. Bana daha çok, sakin, metaforlara yer veren, en fazlasından yüce gücü benimseyen, ama kendini onunla eşdeğer kılmak isteyen sabırlı bir direnci anlatmak yakışırdı. Ama bu türün cesurlarından Tantalos, Ixion, Sisyphos da benim ilahlarımdandı. Tanrılar topluluğuna alınmış bu ilahlar, onlara yeterince boyun eğmediklerinde, arsız konuklar olarak, evinde kaldıkları hamilerinin öfkesini üzerlerine çeker, hazin bir sürgüne gönderilirler. Onlara acıyordum, durumları antik yazarlar tarafından da gerçekten trajik olarak nitelendirilmişti, tiyatro oyunlarımdan *Iphigenie*'min başarılı olmasını sağlayan nedenlerin bazılarını, bu ilahları oyunun arka planında korkunç bir muhalefetin üyeleri olarak göstermiş olmama borçluyum.

O sıralar önüne geçilmez bir biçimde hem şiir yazıyor, hem resim yapıyordum. Siyah ve beyaz tebeşirle gri kâğıt üzerine arkadaşlarımın profilden portrelerini çizdim. Yazı yazdırırken ya da bana bir şey okumalarını istediğimde, yazanların ya da okuyanların duruşunu, etraflarındaki nesnelerle birlikte çiziyordum; asıllarıyla benzerlikleri gözden kaçmıyordu, resimlerim beğeniliyordu, karşılığında para istemediklerinden amatörler böyle bir avantaja sahiptir. Fakat kendimi resim yapma konusunda yetersiz hissedince, daha kolayıma gelen dile, şiire yöneliyordum. Çok neşeyle, zevkle ve hızla yazıyordum, sanatın doğasını ve doğanın sanatını coşkuyla müjdeleyerek, oluşum evresinde hem bana hem de dostlarıma her zaman cesaret verici olduğundan, bazı şiirlerim bunun kanıtıdır.

O dönemde hayli meşgul bir halde, en azından bu sayede sanatçı atölyesine dönüşen, bir de yarım kalmış resimlerle kaplı duvarların büyük bir faaliyete dair olumlu bir hava yarattığı yarı aydınlık odamda otururken, yakışıklı, zayıf bir adam içeriye girdi, loş ortamda onu önce Fritz Jacobi sandım, ama az sonra yabancıya hoş geldin derken yanıldığımı anladım.

Tavırlarındaki rahatlık ve özen, biraz askerlerin davranışlarını anımsatıyordu. Kendini von Knebel olarak tanıttı, kısa açıklamasından onun Prusya ordusunun hizmetindeyken Berlin ve Potsdam'da uzun süre yaşadığını, hem oradaki yazarlarla, hem de Alman edebiyatıyla yakın ve etkin bir temas kurduğunu öğrendim. Kendine en çok Ramler'i örnek almış, onun şiir okuma tarzını benimsemişti. Almanlar arasında o zamanlar pek tanınmayan Götz'ün[298] yazdığı her şey hakkında ayrıntılı bilgisi vardı. Onun verdiği bir konferans sayesinde şairin *Kızlar Adası*[299] Potsdam'da basılmış, hatta krala bile takdim edilmiş, o da kitapla ilgili güzel şeyler söylemişti.

298 Johann Nikolaus Götz (1721-1781) (ç.n.)

299 Özgün başlık, *Mädchen-Insel*. (ç.n.)

Alman edebiyatıyla ilgili genel konularda konuştuktan hemen sonra, onun o sıralarda Weimar'da çalıştığını, Prens Konstantin'in öğretmeni olarak orada görevli olduğunu öğrenince çok sevindim. Oradaki yaşantı hakkında zaten bazı olumlu şeyler duymuştum: Bize gelen birçok yabancı, Düşes Amalia'nın prenslerinin eğitimi için en değerli adamları[300] görevlendirdiğine tanık olmuşlardı; Jena Üniversitesi'nin önemli hocalarının bu güzel amaç uğruna kendilerine düşeni yaptıklarını, adı geçen prensesin sadece güzel sanatları himaye etmekle kalmayıp, aynı zamanda kendisinin de özenle ve hevesle güzel sanatlarla yakından ilgilendiğini anlattılar. Wieland'a çok değer verildiği de söyleniyordu. Prensliğin dışında oturan bazı üniversite hocalarının yazılarını toplayan Deutscher Merkur dergisi de yayımlandığı kentin şöhretine az katkıda bulunmadı. En iyi Alman tiyatrolarından biri orada kurulmuştu, oyuncularıyla olduğu kadar, bu tiyatro için çalışan yazarlarıyla da isim yaptı. Bu güzel tesisler ve kurumlar, o yıl Mayıs ayında meydana gelen korkunç saray yangını yüzünden zarar görmüş, uzun süre çıkmaza girme tehlikesiyle karşı karşıya gelinmişti; fakat veliaht prense duyulan güven öyle büyüktü ki, herkes bu zararın sadece giderilmesiyle yetinilmeyeceğini, her şeye rağmen, beklenti dahilinde olan şeylerin fazlasıyla karşılanacağına inanıyordu. Adeta eski bir tanıdık gibi o insanlar ve konular hakkında bilgi edindikten sonra, oradaki ortam hakkında daha yakından bilgi sahibi olmayı arzu ettiğimi söyleyince, gelen konuk büyük bir samimiyetle, bundan kolay bir şey olmadığını, veliaht prensin erkek kardeşi Prens Konstantin'le Frankfurt'a yeni geldiğini, onların da benimle tanışmayı ve konuşmayı arzu ettiklerini söyledi. Büyük bir memnuniyetle onları görmek istediğimi söyleyince, yeni dostum, bunun

için vakit kaybetmememi, çünkü burada fazla kalmayacaklarını belirtti. Hazırlanmak üzere onu ebeveynimin yanına götürdüm, gelişine ve mesajına oldukça şaşıran ebeveynim onunla oldukça eğlenceli bir sohbete daldı. Sonra genç prensleri görmek üzere birlikte aceleyle çıktık, prensler beni çok samimi ve içten karşıladılar, veliaht prensin eğitmeni Kont Goertz de benden hoşlanmış görünüyordu. Kısa süre sonra önemli ve verimli sonuçlar doğuracak bu rastlantı çok iyi bir başlangıç oluşturdu.

300 1762'de Kont Goertz, 1772'de Wieland, 1774'de Knebel eğitmen olarak Weimar'a gelmişlerdi. (ç.n.)

Möser'in *Yurtsever Hayaller*'i, daha doğrusu birinci bölümü yeni ciltlenmiş, formaları henüz açılmamış halde masanın üzerinde duruyordu. Ben bu yapıtı çok iyi biliyordum, ama oradakilerin bu konudaki bilgisi azdı, böylece bu konuda ayrıntılı şeyler anlatabilme üstünlüğüne sahip oldum; içinde bulunduğu konumda çok güzel şeyler yapmaya kesin kararlı ve çok iyi niyetli genç bir prensle burada sohbet etmek için çok uygun bir fırsat doğmuş oldu. Möser'in anlattıkları hem konu, hem içerik açısından her Alman'ın ilgisini fazlasıyla çekebilecek nitelikteydi. Ayrıca Alman İmparatorluğu parçalanma, anarşi ve zafiyetle suçlandığı halde, Möser'in bakış açısından bu son derece iyi bir şeydi, çok sayıda küçük devletin olması, çok farklı eyaletlerin durum ve özelliğinden çıkan ihtiyaçlara göre kültürün her birinde yayılması demekti; Möser kentten, Osna-
brück vakfından yola çıkarak Westfalya'daki ortama kadar uzanıp, buradaki durumu bütün imparatorluğa mal etmeyi biliyor, durumu değerlendirip geçmişi bugüne bağlarken, bugünü dünden yola çıkarak hesaplıyor, bu sayede bir değişim takdire mi, yoksa eleştiriye mi değer diye gayet net olarak yorumda bulunuyordu, böylece her devlet başkanı, bulunduğu bölgenin anayasasını ve bu anayasanın hem komşularıyla, hem imparatorlukla bağıntısını en iyi şekilde bilmek, hem bugünü, hem geleceği değerlendirmek için, aynı yolu izleyebilirdi.

Bu vesileyle Yukarı ve Aşağı Saksonya devletlerini birbirinden farklı kılan şeylere, doğal ürünlerin, geleneklerin, yasaların ve alışkanlıkların eski zamanlardan beri farklı şekilde oluştuğuna, yönetim biçimi ve dine göre kâh bu şekilde kâh şu şekilde değişime uğradığına değinildi. Her ikisinin farkları ayrıntısıyla ortaya koyulmaya çalışıldı, ayrıntılar değil, temeli oluşturan yöntem incelendiğinde, çok çeşitli durumlara uygulanarak

varılacak görüşün, son derece verimli olmasını sağlayan iyi bir örneğin göz önünde olmasının ne kadar faydalı olduğu anlaşıldı.

Yemekte sohbete devam edildi, belki de olduğumdan daha olumlu bir izlenim bıraktım. Tiyatro oyunu ve roman konusunda paylaşılan bir ilgi uyandıracak yazılarımı sohbet konusu yapmak yerine, etik ve manevi konular etrafında dolaşan şiir formundaki yazılardan bahsederek, ancak dolaylı olarak, deyim yerindeyse sadece rastlantı sonucu, faydalı olabilirken, yetenekleri faal yaşamın içinden çıkan ve doğrudan bir fayda sağlayarak hemen tekrar bu yaşama geri dönen Möser gibi yazarları tercih ettiğimi gösteren bir tablo çizdim. Bu konuşmalar *Binbir Gece Masalları*'na benziyordu: Önemli bir konunun arasına birçok başka konu girdi, bazı meselelere ise ayrıntıya girilmeden sadece değinildi: Genç prensler Frankfurt'ta çok az kalabilecekleri için, onların arkasından Mainz'a gitmem ve orada birkaç gün kalmam için benden söz aldılar, bunu büyük bir memnuniyetle karşıladım ve ebeveynime bu güzel haberi vermek için hızla eve gittim.

Fakat bu babamın hiç hoşuna gitmedi: Burjuva duyarlılıkları yüzünden kendini önemli insanlardan hep uzak tutmuştu, çevredeki prenslerin ve beylerin diplomatik temsilcileriyle görüşürdü, ama asla onlarla yakın dostluklar kurmazdı; hatta saraylar onun alaya aldığı konular arasındaydı, birinin ona aynı şekilde karşılık vermesinden de çok hoşlanırdı, ancak onun anlayışına göre esprili ve alaycı ifadeler kullanmak gerekirdi. O bize, *Procul a Jove procul a fulmine*[301] dediğinde, ona şimşeğin geldiği değil düştüğü yer tehlikelidir derdik, o da karşılık olarak, insanın kendinden zenginlerle geçinmesi zordur şeklindeki eski bir atasözünü veriyor, biz de ona oburlarla aynı kaptan yemek yemenin bundan daha kötü olduğunu söylüyorduk. Bunu yadsımıyordu, ama hemen bir başka özlü söz bulup, bizi çıkmaza sokuyordu. Çünkü atasözleri ve özlü sözler halkın içinden çıkar, halk itaat etmek zorunda olduğundan, beyler yaptıkları işlerle kendilerini rahatlatırken, en azından halk istediği gibi konuşabilir; ayrıca 16. yüzyıl şiiri genellikle fazlasıyla eğitici olduğundan, dilimiz alt sınıftan üst sınıfa kadar söylenmiş şaka ve esprilerden yoksun değildi. Biz gençler, büyük şeylerin hayalini kurduğumuzdan, büyüklerin safında olmayı da sevdiğimiz için, tepeden bir bakış açısıyla bu tür sözleri not ediyorduk; sarayla ilgili bu deyiş ve karşıdeyişlerin bazılarını aşağıda veriyorum:

301 Jüpiter'den uzak olan, şimşekten de uzak olur. (ç.n.)

A
Uzun süre sarayda yaşamak, uzun süre cehennemde yaşamak gibidir!
B
Bazı iyi insanların geçim kaynağı saraydır!
A
Ben neysem oyum;
Kimse bana lütufta bulunmasın.
B
Sana lütufta bulunulmasında seni utandıracak ne var?
Lütufta bulunacaksan önce lütuf görmelisin.
A
Sarayda ne eksik dersen:
Tırmalandığın yerde okşayamazsın!
B
Hatip halka seslenirken,
Okşandığı yerde tırmalamaz.
A
Kölelikse seçtiği,
Ömrünün yarısıdır kaybettiği;
Kaybedilen hayat köleliği,
Seçmese de zaten kaybedilecektir.
B
Prenslere uyarsan,
Er geç mutlu olursun;
Ayak takımına uymayı denersen,
Tüm ömrünü heder edersin.
A
Buğdayın başak veriyorsa sarayda,
Sanki değilmişsin hiçbir şeyin farkında;

Eğer buğday ambarımda dersen,
Olacaktır bir terslik mutlaka.
B
Buğday başak vermişse olgun demektir,
Eskiden beri bu böyledir;
Dolu düşse bile ekine,
Sonraki yıl verir toprak yine.
A
Özüne sahip olmak isteyen,
Evine kapansın,
Çoluk çocuğa karışsın,
Hafif şarap içsin
Üstüne yerse sade yemek,
Hayatta hiçbir şey önünde durmaz.
B
Hükümdardan kaçmak mı niyetin?
Söyle nereye gitmek derdin?
Fazla ciddiye alma!
Sonuçta karındır hükmeden sana,
Budala oğludur hükmeden karına da,
Böylece kölesin sen de kulübende.[302]

302 Bu deyişler, *Saray Yaşantısı Hakkında Sözler* başlığı altında toplanmış. (ç.n.)

Az önce eski bir not defterinden bu uyaklı sözleri seçip yazarken, elime bunlara benzer eğlenceli denemeler geçti, o zaman eski Alman atasözlerini genişletip, doğrulukları deneyimle sabit başka sözlerle bunların karşıtlarını yazmıştık. Bunlardan yapılacak bir seçki, günün birinde kukla oyunlarına sonsöz olarak kullanılırsa, neşeli düşünceler uyandırmaya vesile olabilir.

Bu tür karşılıklarla babamın düşüncelerini değiştirmek mümkün olmazdı. Genellikle en güçlü tezini sohbetin sonuna saklardı, sonra da Voltaire'in II. Friedrich yüzünden başına gelenleri ayrıntılı bir şekilde anlatırdı: O çok büyük sevgi, karşılıklı nezaket ve samimiyet bir anda yok olup gitmiş, biz de değerli şair ve yazarların Frankfurt'taki askerler tarafından, vali

Freitag'ın isteği ve belediye başkanı von Fichard'ın emri üzerine tutuklanıp, Zeil caddesindeki Zur Rose adlı otelde uzunca bir süre hapsedildiğine tanık olmuştuk. Bu konuyla ilgili olarak bazı şeylere karşı çıkılabilir, bu arada Voltaire'in de sütten çıkmış ak kaşık olmadığı söylenebilirdi, ama biz çocuklara özgü saygıyla yenilgiyi kabul etik.

Prenslerin daveti nedeniyle evde bu ve buna benzer şeyler ima edildiğinden, nasıl davranacağımı hiç bilmiyordum: Bana doğrudan uyarılarda bulunuyor, bu davetin beni tuzağa düşürmek, himaye edilen Wieland'a karşı yazdığım kasıtlı eleştirinin intikamını almak için yapıldığını iddia ediyordu. Ben ne kadar aksini düşünsem bile, evhamlı düşüncelerle beslenen önyargının değerli babamı endişeye sürüklediğini açıkça görüyordum, onun düşüncesine karşıt bir şey yapmak istemediğim halde, nankör ve saygısız bir izlenim bırakmadan, verdiğim sözü tutmamak için bir bahane de bulamıyordum. Benzer durumlarda fikrine başvurduğumuz bayan arkadaşımız ne yazık ki yatalak durumdaydı. O ve annem benim önemli yol göstericilerimdi; hem verdikleri öğütler, hem de davranışlarıyla her zaman yanımdaydılar: Annem dünyevi konulara neşeli, hatta huzurlu bir şekilde yaklaştığından, kafamızı karıştıran şeyler onun olduğu yerde kolayca çözümlenirdi, karmaşaya tepeden bakıp içinde kaybolmadığından, genellikle doğru yolu gösterirdi; eğer kararlıysanız, annemin yardımseverliğine ve yaptırım gücüne güvenebilirdiniz. Birinin bakışı, diğerinin ise inancı imdadıma yetişirdi, annem her durumda neşesini koruduğu için, niyet edilen ya da istenen şeyi yapmanın bir yolunu mutlaka bulurdu. Şimdi de tavsiyesine başvurulmak üzere hasta arkadaşına gönderildi, bu görüşme benim lehime sonuçlanınca, babamın onayını alsın diye ona ricada bulunuldu, sonunda babam da endişeli ve gönülsüz olmasına rağmen yumuşadı.

Böylece çok soğuk bir mevsimde, sözleştiğimiz tarihte Mainz'a geldim, genç prensler ve maiyeti tarafından, davete uygun şekilde oldukça sıcak karşılandım. Frankfurt'ta yaptığımız sohbetleri anımsadık, yarım kalmış konular hakkında konuşmayı sürdürdük, yeni Alman edebiyatından ve bu alandaki cesur adımlardan söz açılınca, doğal olarak benim *Tanrılar, Kahramanlar ve Wieland* başlıklı çok tartışma yaratan oyunumdan da konuşuldu, o arada konuya espri ve neşeyle yaklaştıklarının en başta memnuniyetle farkına vardım. Büyük yankı uyandıran bu farsı yazmayı

nasıl akıl ettiğimi anlatmak zorunda kalınca, öncelikle bizim, yani has Yukarı Renlilerin sınır tanımadığımızı itiraf etmekten kaçınmadım. Shakespeare'e neredeyse tapıyorduk, Wieland ise kendine özgü inatçılığıyla, hem kendisinin, hem okuyucularının Shakespeare'e duyduğu ilgiyi köreltmek ve ona karşı duyulan heyecanı söndürmek için, yaptığı çeviriye düştüğü notlarla büyük yazarı eleştirmişti, hem de bizi oldukça sinirlendirecek ve yaptığı çevirinin değerini küçültecek şekilde. Şair olarak çok değer verdiğimiz, çevirmen olarak bize çok şeyler kazandıran Wieland'ı bu sefer eleştirmen olarak huysuz, ön yargılı ve insafsız bulduk. Buna bir de bizim ilahlarımız olan Yunanlılara karşı söyledikleri eklenince, hakkındaki kötü düşüncelerimiz ikiye katlandı. Yunanlı tanrıların etik değerlere değil, fiziksel olarak çarpıcı bir güzelliğe sahip oldukları yeterince bilinir, bu yüzden de sanatçıya bu kadar muhteşem beden güzellikleri sunarlar. Wieland da *Alceste*[303] başlıklı yapıtında, tanrılar ve yarı tanrıları modern bir tarzda anlatmıştı; geleneksel şiire herkes kendi amacına ve düşünce tarzına göre biçim vermekte özgür olduğundan, buna söylenecek bir şey yoktu. Ama adı geçen opera hakkında Merkur'de yayımladığı mektuplarda bize bu anlatım tarzını fazlasıyla taraflı bir şekilde yüceltiyor ve değerli antik şairlere ve onların mükemmel üslubuna sorumsuzca haksızlık ediyor gibi geldi, çünkü o eserlerin temelinde yatan sağlam ve sağlıklı yapıyı asla kabullenmiyordu. Bu eleştirilerimizi küçük grubumuzda konuştuktan hemen sonra, bir pazar günü öğleden sonraydı, her zamanki her şeyi tiyatro oyunu olarak yazma krizine tutulunca, bir şişe kaliteli Burgonya şarabını içerken, oyunun tamamını şu an elimizdeki haliyle, bir oturuşta yazıp bitirdim. Bunu o zamanki arkadaşlarıma okuyup, onların yazımı büyük bir hayranlıkla karşıladıklarını görünce, elyazmamı Strasbourg'daki Lenz'e gönderdim, o da aynı şekilde oyundan büyülenmiş göründü ve hemen basılması gerektiğini belirtti. Birbirimize birkaç mektup yazdıktan sonra, dediğini kabul ettim ve o da elyazmamı Strasbourg'da aceleyle baskıya verdi. Bunun Lenz tarafından bana zarar vermek ve okuyucunun gözünde adımı kötüye çıkarmak için atılan ilk adımlardan biri olduğunu ancak çok sonra anladım.

303 Euripides'in *Alkestis* başlıklı yapıtından esinlenerek yazılmış. (ç.n.)

Ve böylece yeni hamilerime tüm saflığımla, gayet iyi bildiğim gibi, bu oyunun başlangıçta kötülük olsun diye yazılmadığını önceden söyledim, işin içinde ne özel ne de başka bir kasıt olmadığına onları tümüyle

inandırmak için, bizim her zaman aramızda birbirimize takıldığımız ve birbirimize şakalar yaptığımız gibi, oyundaki neşeli ve cesur anlatım tarzını da anlattım. Bunun üzerine çok neşelendiklerini gördüm, elde edilen başarıdan sonra tembelleşen birinin bizi bu kadar çok korkutmasına neredeyse hayran kaldılar. Böyle bir grubu her an yumuşamanın huzurundan korkan, bu yüzden liderlerinin, düşman veya yağmalanacak bir şey olmadığında bile, barış zamanında da yaralar ve acılar eksik olmasın diye ziyafet masasının altına ateş ettiği korsanlara benzettiler. Bu konu hakkında çeşitli şeyler konuştuktan sonra, sonunda bana Wieland'a dostça bir mektup yazmamı önerdiler, bu fırsatı büyük bir sevinçle değerlendirdim, çünkü Wieland, Merkur'de gençlerin bu şakası üzerine hoşgörülü açıklamalarda bulunmuş, edebi tartışmalarda genellikle yaptığı gibi yazısını esprili ifadelerle noktalamıştı.

Mainz'da kaldığım birkaç gün çok güzel geçti: Yeni hamilerim ziyaretler ve ziyafetler nedeniyle dışarıda oldukları zaman ben onların maiyetiyle kaldım, bazılarının portrelerini çizdim, harika paten kaydım, bunun için kaleyi çevreleyen hendekteki suların donması benim için çok iyi bir fırsat yarattı. Orada yaşadığım güzel şeylerin anısıyla dolu halde eve döndüm ve içeriye girer girmez her şeyi ayrıntısıyla anlatarak rahatlamak istedim; ama karşıma hüzünlü yüzler çıktı, arkadaşımız Klettenberg'in aramızdan sonsuza dek ayrıldığını söylemeleri için çok beklemem gerekmedi. İçinde bulunduğum durumda ona her zamankinden çok ihtiyacım olduğundan bu habere çok üzüldüm. Beni avutmak için, inançlı birinin ölümünün mutlu bir yaşam demek olduğunu, onun iman dolu neşesine son ana kadar gölge düşmediğini söylediler. Her şeyi rahatça anlatmamı engelleyen bir şey daha çıktı: Babam bu kısa serüvenin iyi sonuçlanmasına sevineceği yerde, fikrini değiştirmeyip, bunun sadece karşı tarafın ikiyüzlülüğü olduğunu, belki gelecekte bana karşı kötü şeyler yapma niyetinde olduklarını ileri sürdü. Bu yüzden hikâyemle birlikte genç arkadaşlarıma koşmam gerekti, doğal olarak konuyu tüm ayrıntılarıyla anlatabilmem mümkün olmadı. Fakat sevgi ve iyi niyetten bu konuda da başıma çok sevimsiz bir iş çıktı: Kısa bir süre sonra *Prometheus ve Eleştirmenleri*[304] başlıklı kitapçık, hem de tiyatro oyunu formunda yayımlandı. Alaycı bir üslup kullanılmış, diyaloglar arasına, şahısların isimlerinin yerine küçük ahşap oyma figürler koyulmuş, çeşitli karikatürlerle benim yapıtlarım ve bunlarla ilgili yazılar hakkında

okuyucuya sesini duyurmuş o eleştirmenler belirtilmişti. Bir yanda kafası olmayan Altonaer Postreiter[305] caka satarken, diğer yanda bir ayı da homurdanıyor, öbür tarafta da bir kaz[306] bağırıp duruyordu; Merkür de unutulmamıştı, bazı vahşi ve evcil yaratıklar atölyelerinde çalışan ahşap oymacısını şaşırtmaya çalışıyor, fakat o bu durumla fazla ilgilenmeden çalışmasını hevesle sürdürüyor ve o sırada aklından geçenleri söylemekten geri kalmıyordu. Beklemediğim anda ortaya çıkan bu alaycı anlatım çok dikkatimi çekti, çünkü üslup ve tınısına bakınca, bunu yapanın grubumuzdan biri olduğu anlaşılıyordu, hatta küçük kitapçık benim bir çalışmam olarak bile görülebilirdi. Buna göre en sevimsiz olan da Prometheus'un Mainz'da geçirdiğim günlerle ve oradaki sohbetlerle ilgi kurup, benden başka kimsenin bilmemesi gereken bazı şeyleri herkese duyurmasıydı. Bu da bana, yazılanların en yakın çevremi oluşturanlardan ve bu olaylarla konuları benden uzun uzun dinlemiş kişilerden birine ait olduğunu gösteriyordu. Birbirimize baktık, herkes diğerlerinden şüpheleniyordu; adı meçhul yazar kendini saklamayı iyi biliyordu. Büyük öfke içinde çok kötü sözler söyledim, çünkü o kadar iyi karşılanıp, güzel sohbetler ettikten ve Wieland'a yazdığım samimi mektuptan sonra, yeni bir güvensizliğe ve tatsız durumlara yol açmak düşüncesi canımı çok sıktı. Yine de bu durumla ilgili belirsizlik uzun sürmedi: Odamda bir aşağı bir yukarı gidip gelirken kitapçığı sesli sesli okuduğumda, fikirler ve deyimler çok net bir şekilde bana Wagner'in tınısını hatırlattı, gerçekten de oydu. Hemen aşağıya koşarak keşfimi annemle paylaşmak istediğimde, bana bunu zaten bildiğini söyledi. Wagner hem iyi, hem övgüye değer bir şey yaptığını sanırken, güvenimi kötüye kullandığı için yazıyı yazanla bir daha görüşmeyeceğime dair savurduğum tehdidin gerçekleşmesinden korkarak anneme itirafta bulunmuş, kendisine yardım etmesini rica etmişti. Kim olduğunu bulmam ve insanın bir şeyin farkına kendisinin varmasının verdiği huzurla onunla barışmaya uygun bir ruh hali taşımam, çok işine yaradı. Hissetme yeteneğimin bu şekilde kanıtlanmasına fırsat yarattığı için hatasını hoş gördüm. Oysa okuyucuyu bunu yapanın Wagner olduğuna ve bu işin içinde benim parmağımın olmadığına inandırmak o kadar kolay olmadı. Mükemmel bir yeteneğe sahip olmadan, neşeli bir grup içinde uzun zamandır alaya alınıp, konuşulan her şeyi kavrayıp, belleyip, artık herkesin bildiği bir beceriyle anlatabileceği düşünülmediğinden, onun bu kadar zengin anlatıma sahip olabileceğine ihtimal verilmiyordu. Böylece bu sefer

olduğu gibi daha sonraları da sadece kendi aptallıklarımın değil, arkadaşlarımın düşüncesizliklerinin ve akılsızlıklarının cezasını sık sık çekmek zorunda kaldım.

304 Özgün başlık, *Prometheus, Deukalion und seine Rezensenten* (ç.n.)

305 Altonaer Postreiter, Altonalı postacı demek. Burada Altonaer Reichs-Post-reiter başlıklı derginin yayımcısı Albrecht Wittenberg'e gönderme yapılıyor. (ç.n.)

306 Ayı: Resimde ayı figürü yok, muhtemelen Nicolai için çizilen orangutandan söz ediliyor. Kaz: Frankfurter Gelehrte Anzeigen'in yayımcısı Johann Konrad Deinet için, Merkür: Merkur'un yayımcısı Wieland için çizilmiş. (ç.n.)

Üst üste gelen birçok olayı anımsayınca, farklı zamanlarda yolları Frankfurt'tan geçen, bazen bizim evde kalan, bazen de yemekte iyi bir şekilde ağırlanan önemli birkaç kişiden söz etmek istiyorum. Klopstock gerçekten bunların en başında gelir. Bana Karlsruhe'ye gideceğini ve orada bir süre kalacağını yazdığında, zaten birçok kez mektuplaşmıştık; belirttiği tarihte Friedberg'de olacağını ve kendisini oradan almamı arzu ediyordu. Tam zamanında oradaydım; ancak tesadüfen yolda alıkonulmuştu, birkaç gün boşuna bekledikten sonra eve döndüm, o ancak bir süre sonra bize geldi, zamanında orada bulunmadığı için özür diledi, benim onu karşılamak için gösterdiğim iyi niyete çok memnun olduğunu belitti. Kısa boylu ama fiziği düzgün biriydi, davranışları sertlikten uzak, ciddi ve ölçülüydü, sohbeti canlı ve hoştu. Duruşu genellikle bir diplomatı hatırlatıyordu. Böyle biri, hem kendi saygınlığını, hem de emrinde çalıştığı yüksek şahsiyetin saygınlığını korumak, bir prensin, hatta tüm devletin çıkarlarının yanında kendi çıkarlarını da gözetmek ve bu nazik durumda bile her şeyden önce insanlara iyilikte bulunmak gibi zor görevlerin üstesinden gelir. Klopstock hem insan olarak, hem de yüksek şahsiyetlerin, dinin, ahlakın ve özgürlüğün temsilcisi olarak değerli olduğunu gösteren bir izlenim bırakıyordu. Tüm centilmenlerde olan bir başka özelliğe daha sahipti, o da herkesin istediği ve beklediği konularla ilgili kolay kolay konuşmamaktı. Şiir ve edebiyat hakkında nadiren konuştuğunu duyardınız. Benim ve arkadaşlarımın tutkulu birer patenci olduğumuzu öğrenince, bu soylu beceri hakkında bizimle uzun uzun sohbet etti, bu konuyu iyice incelemiş, buzda kayarken yapılması ve kaçınılması gereken şeyleri ayrıntılarıyla düşünmüş biriydi. Fakat severek verdiği öğütlerden önce, yanlış kullandığımız bir ifadenin düzeltilmesine katlanmamız gerekti. Yukarı Almanya'da yaşayan herkes gibi kızaklı ayakkabı[307] dememizi doğru bulmuyordu. Ona göre bu sözcük küçük kızaklar üzerinde kayıyormuş gibi kayaktan değil,

Homeros’un tanrıları gibi, bu kanatlı tabanlar üzerinde, sert zemine dönüşmüş denize açılmak için yürümekten geliyormuş. Sonra da sıra patene geldi; yüksek ve pürüzlü kızakları olan patenin sözünü bile duymak istemiyor, alçak, geniş ve pürüzsüz Friesland çeliğinden yapılmış olanları öneriyordu, hızlı koşmak için en elverişli olanlar bunlarmış. Bu spor yapılırken denenen numaralardan da hiç hoşlanmıyordu. Önerisi üzerine düz ve uzun burunlu patenlerden kendime bir çift aldım, biraz rahatsız olsalar da onları yıllarca kullandım. Binicilik ve hatta atların terbiyesiyle ilgili açıklamalarda da bulunacak bilgiye sahipti ve bunu yapmaktan hoşlanıyordu; böylece onun amatörce yaptığı, bizimse bilmediğimiz sporlar hakkında daha rahat konuşmak için bilinçli olarak kendi mesleğinden söz etmemeye kararlı görünüyordu. Onunla uzun zaman bir arada bulunmuş kişiler bizi bu konuda yeterince bilgilendirmeseydiler, bu olağanüstü adamın hem bu, hem de başka garipliklerine ilişkin başka şeylere de değinebilirdim; fakat şu gözlemime yer vermeden geçemeyeceğim, doğanın olağanüstü özellikler bahşettiği, ama onları yetersiz veya en azından uygun olmadıkları faaliyet alanlarına soktuklarından, bu tür insanlar doğrudan kullanmayı bilmedikleri yeteneklerini sıra dışı ve garip yollarla göstermeye çalıştıkları için genellikle tuhaf durumlara düşüyorlar.

307 Paten anlamında. (ç.n.)

Zimmermann da aynı şekilde bir süre konuğumuz oldu. Uzun boylu ve güçlü kuvvetli bir yapısı vardı, doğuştan sinirli, tümüyle dalgın, oysa dış görünümü ve davranışlarına bakıldığında tamamen kendine hâkim biriydi, bu yüzden çevresinde deneyimli ve centilmen bir doktor olarak bilinirdi, iç dünyasındaki gemlenemez kişiliği ise sadece yazılarında ve çok yakın çevresinde zaman zaman hissedilirdi. Sohbeti renkli ve oldukça öğreticiydi; kişiliğini ve olumlu özelliklerini büyük bir heyecanla övmesini hoş görürseniz, onun yanında olmak başka yerde olmaktan çok daha cazipti. Kibirlilik denen şey beni hiç rahatsız etmediğinden ve kendime de yeniden kibirli olmak hakkını tanıdığımdan, yani bende olup, beni mutlu eden şey farkında olmadan ortaya çıktığından, onunla çok iyi anlaştım, karşılıklı olarak birbirimizi hem kabullendik, hem eleştirdik, konuşkan ve açıksözlü biri olduğundan, kısa zamanda ondan çok şey öğrendim.

Böyle birini minnet duygusuyla, iyi niyetli ve özenli bir şekilde değerlendirecek olursam, kibirli olduğunu söyleyemem. Biz Almanlar

kibirli sözcüğünü çok sık yanlış kullanırız: Aslında içinde boşluk kavramını barındırır ve bununla haklı olarak hiçlikten aldığı zevki, boş bir yaşamdan duyduğu memnuniyeti gizleyemeyen biri anlatılmak istenir. Zimmermann'da olan ise bunun tam tersiydi, çok önemli niteliklere sahipti, ama huzursuz biriydi; doğanın kendisine bahşettiği yeteneklerden dolayı içten içe mutluluk duymayan, bu yetenekleri kullanırken kendi değerini bilmeyip, başkalarının kendi yaptıklarını beğenmesini ve layıkıyla takdir etmesini ümit edip bekleyen kişi kendini kötü bir durumda bulur, çünkü insanların başarıyı takdir konusunda pek cimri davrandıkları, övgüye pek az yer verdikleri, kaçınılmaz olduğundaysa, övgüyü eleştiriye dönüştürdükleri herkesçe gayet iyi bilinir. Buna hazırlıklı olmadan insanların karşısına çıkan kişi, sıkıntıdan başka bir şey beklememeli: Ortaya koyduğu şeyi fazla olmasa da bir ölçüde değerli bulduğu kesindi, hayatımızda karşılaştığımız her onay şartlı olmalıdır; ayrıca her zevk için olduğu gibi, takdir ve övgü için duyarlılık gerekir. Bunu Zimmermann için düşünecek olursak, burada da şunu itiraf etmeliyiz: Sahip olmadığınız yeteneği, zaten koruma olanağınız yoktur.

Eğer bu mazeret değilse, bu ilginç adamı bir başka kusuru nedeniyle savunmamız daha da güç, çünkü bu yüzden başkalarının mutluluğu zarar görmüş, hatta mahvolmuştu. Söz konusu şey onun çocuklarına karşı davranışlarıydı. Birlikte seyahat ettiği kızı, kendisi çevrede gezinirken, bizde kalıyordu. Tahminen on altı yaşındaydı. Zayıf ve uzun boyluydu, ama zarif bir görünüme sahip biri değildi; etrafıyla biraz ilgilense, düzgün hatlara sahip yüzü göze hoş gelebilirdi, ancak her zaman ruh gibi suskundu, ağzından nadiren bir söz çıkıyordu, hele babasının yanında hiç konuşmuyordu. Ancak annemle birkaç gün yalnız kalıp, bu şefkatli kadının neşeli ve sevgi dolu varlığını hissettikten sonra, annemin ayaklarına kapanıp içini dökmüş, gözünden oluk oluk gözyaşları akarken, annemden kendisini bırakmamasını rica etmiş. Akıl almayacak kadar sert ve despot babasına sırf geri dönmemek için, bir hizmetçi, bir köle olarak hayat boyu bizimle kalmak istediğini üzüntü içinde söylemiş. Anlattığına göre ağabeyi babasının bu davranışları yüzünden delirmiş; her ailede benzer durumlar yaşandığını ya da çok daha iyi bir yaşamın mümkün olmadığını sandığından, durumuna bu kadar uzun zaman zor da olsa katlanmış; fakat şimdi böyle sevgi dolu, neşeli, baskıdan uzak davranışlarla karşılaşınca,

yaşamının bundan sonra cehenneme dönüşeceğini düşünmüş. Annem bu üzüntülü iç dökmeleri bana anlatırken çok duygulandı, hatta merhameti öyle bir noktaya vardı ki, eğer ben o çocukla evlenmeyi düşünürsem, onu eve gelin olarak almaktan mutlu olacağını açıkça belirtti. Ben de ona, eğer o bir öksüz olsaydı bu konuyu düşünüp tartışabilirdik, Tanrı beni böyle bir babanın kayınpederim olmasından korusun, diye karşılık verdim. Annem bu kızcağızla çok ilgilendi, ancak bu onun daha da mutsuz olmasına sebep oldu. Sonunda bir çıkar yol bulundu ve onu yatılı okula verdiler. Ama bu durum ona daha güzel bir yaşam sağlamadı.

Eğer bu değerli adamın kötü huyu, son günlerinde hem kendini, hem başkalarını üzen o uğursuz evhamı anımsanıp herkesin dilinde dolaşmasaydı, bu konuya hiç değinmezdim. Çocuklarına karşı sert tutumu da bu evhamdan kaynaklanıyordu, onunki bir tür yarı delilik, çocuklarını feda etmekle kalmayıp, kendine de yönelen kesintisiz bir sinir bozukluğuydu. Fakat görünüşte sağlıklı bu adamın en güzel çağlarında acı çektiğini, birçok hastayı iyileştiren bu deneyimli doktora tedavisi olmayan bir hastalığın ıstırap verdiğini unutmamalıyız. Hatta bu değerli adam görünürdeki saygınlık, şan, şöhret ve zenginliğe rağmen çok hazin bir yaşam sürdürüyordu, onunla ilgili yazılı kaynaklardan daha fazla bilgi edinen kişi, kızmak yerine ona acıyacaktır.

Şimdi bu önemli insanın üzerimde bıraktığı etkiye ilişkin açıklamalarda bulunmam bekleniyorsa, o dönemi genel hatlarıyla yeniden anımsamam gerekir. Yaşadığımız dönemin herkesten beklentileri olan bir dönem olduğu söylenebilir: Çünkü insan hem kendinden, hem de başkalarından o zamana kadar kimsenin yapmamış olduğu şeyleri bekliyordu. Herkesin kendine göre doğayı doğrudan gözlemesinin ve davranışlarını buna dayandırmasının, insanların en büyük arzusu olduğunu ve bunu elde etmenin hiç de zor bir şey olmadığını, düşünen ve hisseden önemli insanlar anlamışlardı. Böylece deneyim genel geçer bir parolaya dönüştü, herkes becerebildiği ölçüde doğayı izlemeye başladı; yine de bunda ısrar etmek ve fırsat yaratmak konusunda en çok nedeni olanlar aslında doktorlardı. Bu konuda onlar eski zamanlarda tüm beklentilere yanıt oluşturabilecek bir örnek buldular. Hip-pokrates ismiyle bize kadar ulaşan bu yazılar, insanın doğayı ne şekilde gözlemleyeceği ve gördüklerini kendini işin içine karıştırmadan nasıl anlatacağı konusunda örnekler veriyordu. Fakat bizim

Yunanlılar gibi göremediğimizi, onlar gibi ne şiir yazabileceğimizi, ne heykel yapabileceğimizi, ne de tedavi yöntemleri kullanabileceğimizi kimse düşünmüyordu. Gerçi onlardan öğrenmenin de olanaklı olduğu söyleniyordu, ama zaten geçen zaman içinde çok şey, her zaman doğrudan olmasa da çok sayıda deneyim, fikirler doğrultusunda edinilmişti. Fakat bunun da bilinmesi, ayırt edilmesi ve gözden geçirilmesi gerekiyordu; yine büyük bir beklenti; sonra etrafı kendi başına gözlemleyip inceleyerek herkesin sağlıklı doğayı bizzat tanıması gerekiyordu, hem de sanki ilk kez görüyor, inceliyormuş gibi; o arada yalnızca hakiki ve doğru olan yapılmalıydı. Ancak bilginlik çok yönlü tarih bilgisi ve aşırı özen olmadan, uygulama ise deneyime dayalı bilgi ve gösteri olmadan düşünülmesi zor bir şey olduğundan, büyük bir çatışma doğdu, çünkü faydalanmanın kötüye kullanmadan ayrılması, kabuktansa çekirdeğin önemsenmesi gerekiyordu. Bu konuda uygulama aşamasına gelinince, büyülü yeteneğiyle kavgayı yatıştırıp, istekleri karşılayacak dehaya başvurulursa, meselenin çok kısa yoldan çözüleceği görüldü. Bu arada işin içine akıl da karıştı, tüm önyargıların önüne geçilmesi ve tüm batıl inançların ortadan kaldırılması için her şeyin anlaşılır kavramlarla ve mantıklı bir biçimde açıklanması gerekiyordu. Boerhaave ve Haller gibi birkaç olağanüstü insan gerçekten inanılmaz işler yaptıkları için onların hem öğrencilerinden, hem sonraki nesillerden daha fazlasını bekleme hakkı doğdu. Artık yolun önü açıldı deniyordu, oysa dünyevi konuların tümünde genellikle bir yoldan söz edemezsiniz: Bir geminin yardığı su, nasıl hemen önceki haline dönerse, mükemmel insanlar da bir yanlışı kenara itip, kendilerine yer açtıklarında, arkalarından bu yanlış büyük bir hızla, doğal bir biçimde, yeniden başkalarıyla işbirliğine soyunur.

Fakat değerli Zimmermann bunu anlamakta sonuna kadar direndi; aslında dünyanın anlamsız şeylerle dolu olduğunu kabul etmek istemedi. Haksızlık olduğunu anladığı ve gördüğü her şeyin, öfke nöbetine tutulmuşçasına sabırsız bir tavırla üzerine gitti. Gözü döndüğünde karşısındaki ister hastabakıcı, isterse Paracelsus olsun, ister bir biyolog isterse bir simyacı olsun fark etmiyordu; her defasında öfkesi aynıydı, soluğu tükendiğinde, ayaklarıyla hepsinin kafasını ezdiğini sandığı bu ejderhaların yeniden sapasağlam halde, çok sayıdaki boyunlarını uzatıp, dişlerini göstermelerine çok şaşırıyordu.

Onun yazılarını, özellikle *Deneyim Hakkında*[308] başlıklı başarılı yapıtını okuyan kişi, bu mükemmel adamla benim neleri konuştuğumu daha iyi anlar; benden yirmi yaş büyük olduğu için, yapıtının üzerimde çok etkili olması doğaldı. İsim yapmış bir doktor olduğundan hastaları öncelikle soylu sınıftandı, rahata ve eğlenceye düşkünlük yüzünden bozulan ahlak, kitabının her satırında ifade ediliyordu; hem filozoflar, hem yazar dostlarım, hem de onun doktor olarak yaptığı konuşmalar, benim yeniden doğaya dönmemde itici güç oldu. Onun her şeyin daha iyi olması konusundaki ihtiraslı öfkesini tümüyle onaylamıyordum. Ondan ayrıldıktan sonra, kısa bir zaman içinde yeniden çalışmalarımın neyle sonuçlanacağını ve beni ne yöne sürükleyeceğini hiç düşünmeden, doğuştan gelen yeteneklerimi ölçülü bir çabayla kullanmaya, hoşlanmadığım şeyleri alaya alıp, onlara karşı çıkarak kendime bir alan yaratmaya çalıştım.

308 Zimmermann'ın *Von der Erfahrung in der Arzneikunst* başlıklı iki ciltlik yapıtı. (ç.n.)

Marschlins'te büyük bir yatılı okul kuran von Salis de aynı şekilde bize uğrayanlar arasındaydı, akıllı ve ciddi bir adamdı, küçük arkadaş grubumuzun hem dâhice, hem çılgın yaşam tarzı hakkında içinden ilginç saptamalarda bulunmuş olmalı. Güney Fransa'ya yaptığı yolculuk sırasında buraya uğrayan Sulzer de aynı şeyleri düşünmüş olmalı, en azından gezi notlarında benden bahsettiği bölüm buna işaret ediyor.

Bu hem hoş, hem faydalı ziyaretlerin arasına, hiç kabul edilmese daha iyi olabilecekler de karışıyordu. Gerçekten ihtiyacı olanlarla, arsız denebilecek serüven düşkünleri güvenilir bir genç olduğum için bana geliyor, gerçek ya da hayali akrabalardan veya felaketlerden söz edip, acil yardım talebinde bulunuyorlardı. Benden borç alıyor, benim yeniden borçlanmama neden oluyorlardı, bu yüzden varlıklı ve iyi niyetli dostlarımla ilişkilerim oldukça bozuluyordu. Bu arsız insanlara lanet ederken, babam kendini evinin güzelce yıkanmasından mutlu olan, ama sel sularının eşiği geçip, merdivenlere tırmanarak yükseldiğini gören büyücü çırağının[309] düştüğü durumdaki gibi hissediyordu. Çünkü gerçekleşen birçok olumlu şey nedeniyle babamın benim için hayalini kurduğu mütevazı yaşam planı bozulmuş, ertelenmiş, her geçen gün beklentilerin aksine gelişen bir şekle bürünmüştü. Regensburg ve Viyana'da bir süre kalmamdan neredeyse vazgeçilmiş gibiydi, ama en azından genel bir bilgi sahibi olmak için İtalya'ya giderken oralara uğranması gerekiyordu. Buna karşın meslek

hayatına atılmak için bu kadar dolambaçlı bir yola girmemi onaylamayan diğer dostlarım ise, bazı olumlu şartların oluştuğu anı değerlendirip, doğduğum kentte kalıcı bir işe girmem gerektiğini düşünüyorlardı. Önce büyükbabam sonra dayım nedeniyle senatoya girmem söz konusu olmadığı halde, geçici olarak çalışırken başvuruda bulunup çıkacak fırsatları bekleyebileceğim başka bazı resmi görevler de vardı. Bazı avukatlık davaları yeterince meşguliyet sağlıyordu, büyükelçiliklerde çalışmak da onurluydu. Ancak amaca uygun olarak ilgiyle çalışmayı yeğlemenizi bekleyen bu tarz bir yaşam ve meslek hayatının bana göre olup olmadığını incelemeden, bu işe uygun olduğuma inanıp ikna oldum; bu önerilere ve planlara bir de benim düzen kurmamı ve bu kararı hızlandırmamı sağlayacak duygusal bir ilgi de eklendi.

309 Burada Goethe'nin *Büyücü Çırağı* başlıklı baladına gönderme yapılıyor. (ç.n.)

Daha önce sözünü ettiğim, belki oluşumunu değil, ama sürekliliğini kız kardeşime borçlu olan ve içinde genç kızlarla genç erkeklerin bulunduğu grubumuz, gerek herkes birbirine alışkın olduğundan, gerekse haftada bir akşamı arkadaşlarla geçirmekten daha iyi bir eğlence olmadığı için, kardeşim evlenip buradan ayrıldıktan sonra da dağılmadı. Altıncı kitaptan tanıdığımız o tuhaf konuşmacı, başına gelen birçok şeyden sonra daha akıllı ve daha deneyimli bir halde aramıza döndü ve yine küçük arkadaş topluluğunun yasa koyucusu rolünü üstlendi. Eskiden yaptığı şakalara benzer şeyler tasarlamıştı: Birbirini seven çiftleri değil, gerçek karıkocaları belirlemek için her hafta kura çekilecekti. Sevgiliye nasıl davranılır bilirdik; ama bir karıkocanın toplum içinde nasıl hareket etmesi gerektiği konusunda hiçbir fikrimiz yoktu ve ilerleyen yaşlarımız nedeniyle öncelikle bunun öğrenilmesi gerekiyordu. Sanki insanların birbirine ait değilmiş gibi davranmak zorunda olduğu herkesçe bilinen kuralları o genel hatlarıyla belirliyordu; yan yana oturmayacak, birbirleriyle fazla konuşmayacak, hele hele birbirlerini hiç okşamayacaklardı: Karşılıklı kuşku ve huzursuzluk yaratabilecek her şeyden kaçınmakla kalmayıp, bir erkek aynı zamanda karısını baskı uyandırmayacak şekilde kendisine bağlayabilirse en büyük takdiri hak edecekti.

Bunun üzerine kuralar çekildi, kurada çıkan bazı abartılı çiftlerle şakalaşıp eğlenildi, hepimizin katıldığı evlilik komedisi neşeyle başladı ve her hafta yinelendi.

Bu arada ilginç bir rastlantı sonucu, hem ilk, hem ikinci çekilişte bana aynı genç kız çıktı, eş olarak hayal edilebilecek türden hoş biriydi. Fiziği güzel ve düzgündü, güzel bir yüze sahipti, davranışlarında beden ve ruh sağlığının yerinde olduğunu gösteren bir dinginliği vardı. Ne zaman görürseniz görün hep aynıydı. Ev işlerinden çok iyi anladığı herkesçe biliniyordu. Konuşkan biri olmamakla birlikte, sözlerinden düzgün bir zekâya sahip olduğu ve doğal bir biçimde yetiştiği anlaşılıyordu. Böyle bir insana dost olarak saygıyla yaklaşmak kolaydı; zaten ben ona çekiliş öncesinde de böyle davranıyordum, şimdi bunu oyun gereği yapmak yabancısı olmadığım bir hazdı. Çekiliş bizi üçüncü kez birleştirince, şakacı yasa koyucumuz fazlasıyla ağırbaşlı bir edayla: Tanrı böyle buyurduysa, bundan böyle isteseniz de ayrılamazsınız dedi. İkimiz de bu durumu onayladık, sözde evliliğimizin sorumluluklarını karşılıklı olarak öyle güzel yerine getirdik ki, gerçekten bu konuda herkese örnek olabilirdik. Genel istek üzerine akşamı geçirmek için bir araya toplanan tüm çiftler birbirlerine birkaç saatliğine “sen” diye hitap ettiklerinden, birbirini izleyen haftalar içinde bu samimi hitap şekline öyle alıştık ki, ne zaman karşılaşsak, hiç zorlanmadan birbirimize “sen” diye hitap ettik. Ama alışkanlık tuhaf bir şeydir: Yavaş yavaş bu ilişki bize çok doğal gelmeye başladı; o benim için her geçen gün daha değerli oluyordu, beraber olduğumuzdaki hali, güzel ve huzurlu bir güven duygusunun kanıtıydı, o sıralar karşımıza bir papaz çıkacak olsa, herhalde fazla düşünmeden nikâhlanırdık.

Her toplandığımızda yeni bir şeyler okumamız gerektiği için, bir akşam ben çok yeni bir yayın olan Beaumarchais’nin Clavigo[310] aleyhindeki hatıralarını[311] okumak üzere yanıma aldım. Çok beğenildi; gerekli açıklamalar yapıldı, konuyla ilgili birçok şey konuşulduktan sonra, sevgili partnerim şöyle dedi: “Şayet ben senin karın değil, amirin olsaydım, bu hatıraları tiyatro oyununa dönüştürmeni isterdim senden, oyunlaştırmaya çok müsaitmiş gibi geliyor bana.” – “Hayatım,” diye karşılık verdim, “bu sayede hem karım, hem amirim olabileceğini görebileceksin, aynı şimdi yaptığım gibi, haftaya bugün bu kitapçığın konusunu sana tiyatro oyunu olarak okuyacağıma söz veriyorum.” Bu kadar cesurca verdiğim söze şaşırdılar, sözümü tutmak için hiç vakit kaybetmedim. Çünkü bu durumlarda buluş denen şey o an aklıma geldi; sözde karımı evine götürürken çok suskundum; bana ne düşündüğümü sordu! “Oyunu

düşünüyorum,” diye karşılık verdim, “tam yarısına geldim, hoşlanacağın bir şeyi severek yaptığımı sana göstermek istiyorum.” Elimi sıktı, ben de onu istekle öpünce, şöyle dedi: “Rolünü unutma! Fazla sevgi gösterisi karıkocaya yakışmaz diyorlar.” – “Desinler,” diye karşılık verdim, “biz bildiğimiz gibi davranalım.”

310 José Clavijo y Fajardo (1730-1806) imparatorluğun arşiv görevlisi İspanyol yazar. (ç.n.)

311 Beaumarchais’nin *Quatrième Mémoire à consulter (…) par P.A. de Beaumarchais* başlıklı yapıtı. (ç.n.)

Daha eve varmadan, elbette yolu oldukça uzatarak, oyun neredeyse bitmek üzereydi: Kendimi övmek gibi olmasın ama, hem birinci, hem de ikinci okuyuşumda konunun bana da dramatik geldiğini, hatta bir tiyatro oyunu hissi verdiğini söylemeliyim, fakat böyle bir teşvik olmasaydı, bu oyun birçoğu gibi yazılmayı bekleyen yapıtlarım arasında kalırdı. Bu konuda nasıl davrandığım yeterince bilinir. İntikam, kin veya küçük çıkarlar yüzünden soylu birine düşman olan ve onu mahvetmek isteyen kötü niyetlilerden bıkmış olduğum için, Carlos’la gerçek dostluk anlayışına sahip temiz dünya görüşünü acı, aşk ve dış baskılar karşısında etkin kılmak, bir kez olsun bir tragedyayı bu esas üzerine kurmak istedim. Ustamız Shakespeare’den aldığımız yetkiyle, ana sahneyi ve asıl dramın betimlendiği bölümü olduğu gibi tercüme etmekte bir an bile duraksamadım. Sonunda hikâyeyi bağlamak için bir İngiliz baladının son bölümünü aldım, böylece cuma gününden önce oyunu tamamlamış oldum. Oyunu arkadaşlarıma okurken, dinleyicilerin tepkisini tahmin edebilirsiniz. Oyunu yazmamı buyuran bayan oldukça mutluydu, düşünce ürünü bu yavru, bu yapıt sayesinde aramızdaki ilişki daha yakın ve daha sağlam hale geldi.

Mephistopheles Merck ise ilk kez bu konuda bana büyük bir kötülük etti. Ben oyunu okurken, şöyle dedi: “Bundan sonra bu kadar saçma bir şey yazma; bu herkesin yazabileceği bir şey.” Ancak bu konuda çok haksızdı. Her şeyin illa da yazılmış tüm düşüncelerden farklı bir şey olması gerekmez, bir yapıtın herkesin bildiği gibi sona ermesi de olumlu bir şeydir. O zamanlar buna benzer bir düzine oyun yazmış olsaydım, bana verecekleri ufak bir cesaretle bu işten bile değildi, bu oyunlardan üçü veya dördü bugün tiyatrolarda oynanıyor olurdu. Repertuara değer veren her tiyatro yönetimi bunun büyük bir kazanç olacağını söyleyebilir.

Bu ve buna benzer eğlenceli şakalar, bizim tuhaf evlilik oyunumuzu, belki kent efsanesine dönüştürmedi, ama güzellerimizin annelerinin hoşlandığı, aralarında konuştuğu bir masal haline geldi. Böyle bir rastlantıdan annem de memnun kaldı: İlginç bir ilişkiye girdiğim genç kızı o önceden de beğenirdi, onun hem bana iyi bir eş, hem kendisine iyi bir gelin olacağından emindi. Benim uzun zamandır içinde bulunduğum belirsiz yaşam tarzımdan hoşnut değildi, bu konuyla ilgili gerçekten çok büyük şikâyetleri vardı. Sonuçta akın akın gelen konuklara yeterli hizmet vermek zorunda kalan kendisiydi, edebiyatla ilgili konaklama için alınan karşılık, oğluna gösterilen saygının yanı sıra, gelenlerin yiyip içip eğlenmesiydi. Ayrıca geliri olmayan birçok genç insanın sadece bilgi ve edebiyat için değil, hoşça vakit geçirmek için toplandıklarını, birbirlerine ve nihayetinde en çok da bana yük olup zarar vereceklerini açıkça görüyordu, çünkü benim düşüncesiz cömertliklerimi ve onlara kefil olma hevesimi gayet iyi biliyordu.

Bu sebeplerden annem, uzun zamandır düşünülen, babamın tekrar gündeme getirdiği İtalya seyahatini tüm bu ilişkilere aniden son vermek için en kesin yol olarak görüyordu. Ama uzak yerlerde yeni tehlikelere atılmayayım diye, başlamış ilişkimi önceden sağlama bağlamayı düşünüyordu, böylece yurduma dönmeyi daha çok isteyecek, ilişkimi ömür boyu sürdürme kararı alacaktım. Ben mi onun böyle bir plan yaptığını sanıyordum, yoksa o bu planı rahmetli bayan arkadaşıyla mı yapmıştı bilmiyorum: Kısacası, davranışlarından planlı bir niyet güttüğü anlaşılıyordu. Çünkü Cornelia evlendikten sonra ailemizin çok küçüldüğünü zaman zaman konuştuklarını duyuyordum; ben bir kız kardeşten, annem bir yardımcıdan, babam da bir öğrenciden olmuştu; konuşmalar bu kadarla kalmadı. Sözde rastlantı sonucu, annemin ve babamın bir gezintide o genç kıza rastladıklarını, onu bahçeye davet edip, uzun uzun sohbet ettiklerini öğrendik. Akşam yemeğinde bu konuda espriler yapıldı, kızları iyi tanıyan biri olarak istediği tüm özelliklere sahip olması nedeniyle babamın onu çok beğenmesi memnuniyetle karşılandı.

Bunun üzerine birinci katta, sanki konuk bekleniyormuş gibi bazı şeyler düzenlendi, keten takımlar incelendi, o zamana kadar ihmal edilen ev eşyaları da gözden geçirildi. Bir keresinde annemi tavan arasındaki odalardan birinde eski beşiklere bakarken yakaladım, içlerinden beni

salladığı ceviz ağacından yapılmış, fildişi ve abanoz kakmalı çok büyük bir beşik özellikle göze çarpıyordu. Böyle beşiklerin artık tamamen demode olduğunu, çocukların elleri kolları serbest halde güzel bir sepetin içinde, omuzdan aşırılan bir bantla, başkalarının yük taşıdığı gibi sırtta taşındıklarını söyleyince, duyduklarından pek mutlu olmadığı anlaşıldı.

Sözün kısası, evle ilgili yenilikleri gösteren belirtilerle sık sık karşılaşıldı, o arada ben olanlara ilgisiz kaldığımdan, yaşam boyu sürecek bu durumla ilgili beklenti sayesinde, evimizin ve aile bireylerimizin üstüne uzun zamandır benzeri görülmeyen büyük bir huzur çöktü.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Nemo contra deum nisi deus ipse[312]

312 Türkçesi, “Kendisinden başka kimse Tanrı’ya karşı değil.” Kaynağı bilinmeyen ve Goethe’nin yirminci kitapta kullandığı bu sözü Eckermann *Şiir ve Hakikat*’in dördüncü bölümüne epigraf olarak seçmiştir. (ç.n.)

Önsöz

Cesaretle girişilen çok yönlü gelişim içindeki bu yaşam öyküsünü yazarken, bazı olayları anlaşılır ve okunur kılmak için o dönemde iç içe geçen bazı şeyleri birbirinden zorunlu olarak ayıracağız, bazılarını da arka arkaya geldikleri anlaşılsın diye kendi içinde özetleyeceğiz, böylece tamamını genel bir bakış açısı edindirecek ve bazı şeyleri okuyucuya mal edecek şekilde bölümler halinde toparlayacağız.

Yöntemimizin doğruluğuna katkı olsun diye bu bölüme bu saptamayla başlıyoruz, ayrıca burada devam eden anlatının bir önceki kitabı bir sonuca bağlamadığını, aksine ana hatların hepsine sırasıyla yeniden değinilerek,

hem insanları, hem düşünce ve olayları oldukça özenli bir akış içinde sergilemek amacı güdüldüğünü okuyucunun göz ardı etmemesini rica ediyoruz.

On Altıncı Kitap

Her zaman felaketlerin birbirinin takipçisi olduğu söylenir, mutluluğun da benzer yapıda olduğu unutulmamalıdır, hatta uyumlu bir şekilde etrafımızı saran olaylar için de durum aynıdır, ister yazgımız nedeniyle olsun ister başına gelenlerden insanın kendisi sorumlu olsun fark etmez.

Hem iç, hem de dış dünyamda huzurlu olmak için her şeyin uyum içinde olduğunu en azından bu kez biliyordum. İnsanların benimle ilgili hayalleri ve tasarılarının sonucunu sakin sakin beklerken bunun farkındaydım; ancak bu noktaya yeniden ele aldığım çalışmalarımla vardım.

Uzun zamandır Spinoza'yı düşünmemiştim, ona yönelmemin nedeni ona karşı çıkan bir yazı oldu. Kütüphanemizde küçük bir kitap[313] buldum, yazarı bu özgün düşünüre şiddetle karşı çıkıyordu, o arada çarpıcı bir başlangıç yapmak için kitabın başlığının yanına Spinoza'nın portresini koymuştu, kitabın alt başlığı şöyleydi: *Signum reprobationis in vultu gerens*[314], bununla amacı Spinoza'ya kesinlikle karşı olduğunun ve onun erdemden yoksun olduğunun işaretini vermekti. Zaten resme bakılınca bu açıkça görülüyordu; çünkü gravür çok kötüydü ve kasten karikatür gibi yapılmıştı; o esnada ben hoşlanmadıkları insanı önce çirkinleştiren, sonra da ona canavar muamelesi yapan karşıt görüşlü kişileri anımsadım.

313 Johann Colerus'un *Das Leben des Spinoza* başlıklı kitapçığı. (ç.n.)

314 Özgün başlıkta *signum* yerine c*haracterem* sözcüğü yer almaktadır. (ç.n.)

Tartışmalardan hoşlanmadığım için bu küçük kitap bende hiçbir etki uyandırmadı, çünkü her zaman bir insanın nasıl düşünmesi gerektiğini başkalarından duymaktansa, o kişinin nasıl düşündüğünü kendisinden öğrenmeyi yeğlerim. Yine de merakımdan, zengin bilgisi ve isabetli görüşleri nedeniyle değerli ve faydalı olduğu kadar, yapılan dedikodular ve gevezelikler yüzünden gülünç ve zararlı olan Bayle'in ansiklopedik sözlüğündeki makaleyi okudum.

Spinoza başlıklı yazı bende huzursuzluk ve kuşku uyandırdı. Bu kişiden önce düşünceleri son derece iğrenç bir ateist diye söz ediliyor, arkasından da onun sakin bir düşünür, kendini çalışmalara adamış iyi bir yurttaş, sohbet seven, bağımsız çalışan, kendi halinde bir insan olduğu söyleniyordu; İncil'deki bir söz tamamen unutulmuş gibiydi: Onları meyvelerinden tanıyacaksınız![315] – Eğer böyleyse hem Tanrı'nın, hem insanların beğeneceği bir yaşam yıkıcı ilkelerden nasıl ortaya çıkar?

315 İncil: Matta; 7, 16 (ç.n.)

Bu ilginç adamın ölümünden sonra yayımlanan yapıtlarını karıştırırken, üstüme bir dinginlik ve netlik çöktüğünü gayet iyi anımsıyorum. Ayrıntıları her ne kadar anımsamasam da, bu etki bugün bile benim için oldukça açık; bu nedenle çok şey borçlu olduğum kitapları zaman kaybetmeden tekrar elime aldım, aynı barışçıl duygulara yeniden kapıldım. Kendimi bu yazılara kaptırıp, iç yolculuğa çıkınca dünyayı hiç bu kadar berrak görmemiş olduğumu düşündüm.

Eskiden olduğu gibi şimdi de bu konu hakkında o kadar çok tartışıldı ki, yanlış anlaşılmamayı umarak, bu kadar korkulan, hatta nefret edilen o

düşünce tarzıyla ilgili bazı şeylere değinmeden geçemeyeceğim.

Gerek fiziksel, gerek toplumsal yaşantımız, gelenekler, alışkanlıklar, deneyimler, felsefe, din, hatta tesadüfen gelişen bazı olaylar bile, hepsi bize şunu der: Feragat edin. Bu yüzden fazlasıyla iç dünyamıza ait şeyleri dış dünyaya bakarak biçimlendirmemeliyiz; iç dünyamızın eksiklerini tamamlamak için dış dünyadan beklediğimiz şeyler elimizden alınır, buna karşın bizim için hem yabancı, hem sıkıcı olan birçok şey ise içimize nüfuz eder. Zorlukla elde ettiklerimiz kadar, cömertçe sunulanlar da bizden çalınır. Bunun farkına varmadan, kişiliğimizden önce kısmen, sonra tamamen vazgeçmek durumunda kalırız. Bu arada bu sebeple taşkın davranışlar sergileyen kişiye saygı duymamak alışkanlık haline gelir; huzurlu izleyicilerin asık bir yüz nedeniyle canları sıkılmasın diye, insanın başına gelenler kötüleştikçe, yüz ifadesi daha sevimli bir hal alır.

Yine de bu zor sınavın üstesinden gelmek için doğa insanı yeterli iş, güç ve sabırla donatmıştır. Bozulmaz biçimde kendisine bahşedilen kayıtsızlık bu konuda özellikle yardımına koşar. Her an yeni bir şeye başlayabilmek için, bu sayede her an bir şeyden vazgeçme yetisine kavuşur; böylece tüm yaşantımızı bilinçsiz olarak durmaksızın tesis ederiz. Bir tutkunun yerine bir başkası koyulur; iş, güç, aşk, merak, hobi, sonunda her şey boşuna demek için teker teker denenir. Tanrı'nın gücüne gitse bile bu söze kimse şaşırmaz; hatta bilgece, karşı konulamaz bir şey söylendiği düşünülür. Bu tür katlanılması zor sezgilere önceden kapılan insanların sayısı azdır, tüm kısmi vazgeçişlerden kaçınmak için her şeyden sonsuza dek vazgeçerler.

Onlar sonsuz, zorunlu ve yasayla ilgili olana inanırlar, kalıcı, hatta geçici olanı izlerken yok olmayıp, aksine daha çok onaylanan fikirler oluştururlar. Fakat bunların içinde üstün insanla ilgili şeyler olduğundan, böyle insanlar genellikle insanlık dışı, Tanrı tanımaz yaratıklar olarak görülür; insanlar onların boynuzları ve pençeleriyle ilgili neler uyduracaklarını bilemezler.

Spinoza'ya güven duymamın sebebi bende uyandırdığı huzurlu etkiydi, Spinozacı değerli mistiklerim suçlanırken, Leibniz'in bile bu suçlamadan kaçınamadığını, aynı düşüncelerden dolayı zanlı durumuna düşünce Boerhaave'nin bile teolojiden tıp alanına kaymak zorunda kaldığını öğrendiğimde, bu güven duygusu daha da arttı.

Yazılarının doğruluğuna inandığım, onları aynen benimsediğim düşünülmesin. Çünkü kimsenin kimseyi anlamadığını, aynı sözleri duyanlar

arasında birinin diğerlerinin düşündüğünü düşünmediğini, aynı sohbet, aynı okuma parçasının farklı kişilerde farklı çağrışımlara yol açtığını çok net bir şekilde görmüştüm, bu tür yanlış anlaşılmalara maruz kalmış *Werther* ve *Faust*'un yazarının, Descartes'ın öğrencisi olarak hem matematik, hem Musevilik kültürü sayesinde düşüncenin doruğuna çıkmış bir adamı[316] tümüyle anladığı sanrısına kapılmadığına inanabilirsiniz; Spinoza bugüne kadar hâlâ tüm felsefi uğraşların odağı gibi görünüyor.

316 Spinoza'dan söz ediliyor. (ç.n.)

Yazmayı düşündüğüm şiire değerli bir motif olarak ekleyeceğim ebedi Yahudi'nin Spinoza'ya yaptığı ziyaret yazılı olarak elimde olsa, Spinoza'dan öğrendiklerim net olarak görülürdü. Bunu biraz olsun yazıya geçirecek duruma gelemememin nedeni, bu konuyu düşünmekten hoşlanmam ve bu konuyla içten içe meşgul olmaktan haz duymamdı; fakat bu sayede bana geçici bir eğlence olarak fayda sağlayan fikrim öyle genişledi ki, sonunda hoşluğunu yitirip, sıkıntı vermeye başlayınca, onu aklımdan çıkardım. Sonraki yaşamıma büyük bir etkisi olduğundan, Spinoza ile ilgili durumların ana hatlarının bende ne derece unutulmaz olduğu konusunu olabildiğince özlü bir biçimde anlatıp açıklayacağım.

Doğa sonsuz, gerekli, deyim yerindeyse tanrısal yasalara göre işler, öyle ki Tanrı istese bile hiçbir şeyi değiştiremez. Tüm insanlar farkında olmadan bu konuda tamamen aynı görüştedirler. Zekâ, akıl, hatta keyfilik belirtisi veren bir yaratığın bizde nasıl şaşkınlık, hatta korku yarattığını bir düşünün.

Ne zaman hayvanlar biraz akılcı davranışlar sergilese şaşkına döneriz; bize yakınmış gibi dursalar bile, bizden sonsuz bir uçurumla ayrılmış, zorunluluk dünyasına gönderilmiş görüntüsü verirler. Bu yüzden o yaratıkların sonsuz ustalıklı ama aynı zamanda da sınırlı tekniğini bütünüyle bir makineye yaraşır şekilde açıklayan düşünürlere kızamazsınız.

Bitkilere bakınca, saptamamızın daha çarpıcı biçimde onaylandığını görürüz. El değen mimozanın tüylü yaprakları çifter çifter birbirine yönelir ve sonunda sapın bir uzvu gibi kapanır. Küçük yapraklarını gözle görülür bir dış etken yokken açıp kapatan ve aynı bizim düşüncelerimizle oynadığımız gibi kendisiyle oynuyor görünen yoncayı izlerken, adını vermek istemediğim o duygu daha da artar. Bu beceriye sahip bir muz ağacının kocaman yapraklarını şemsiye gibi kendi kendine bir açıp bir kapattığını düşünün, herhalde bunu ilk kez gören biri korkudan geri kaçardı.

Kendi olumlu yanlarımızla ilgili düşüncemiz bizde de öyle kök salmıştır ki, bunların birazını bile etrafımızdakilere layık görmeyiz, mümkün olsa benzerlerimizi bile seve seve köreltiriz.

Oysa herkesin benimsediği etik kurallara karşı akılsızca, hem kendisinin, hem başkasının çıkarlarına karşı anlayışsız tavırlar sergileyen bir insanı gördüğümüzde, benzer bir korku kaplar bizi. O arada hissettiğimiz ürpertiden kurtulmak için bu duyguyu hemen eleştiri ve nefrete dönüştürürüz ve böyle bir insanı ya somut ya da soyut anlamda kendimizden uzaklaştırmaya çalışırız.

Spinoza'nın fazlasıyla vurguladığı bu zıtlığı ben çok ilginç bir şekilde kendime uyguladım, az önce anlatılanlar da aslında şimdi yazacaklarımın anlaşılmasına yarayacak.

İçimdeki edebiyat yeteneğini tamamen kendi doğam olarak görme noktasına gelmiştim, hem de etrafımdaki doğayı edebiyatın konusu olarak görmeyi önerecek kadar. Bu edebi yeteneğin uygulamaya geçmesi bir sebeple teşvik edilip belirlenebilir; ama çok sevindirici ve çok yeterli bir biçimde istemeden, hatta iradeye karşın açığa çıkar.

Dere tepe dolaşıp,
Şarkımı söyleyerek,
Geçirdim tüm günümü.[317]

317 *Esin Perilerinin Oğlu* başlıklı şiirden. (ç.n.)

Geceleri uyandığımda da bu durumla karşılaşıyordum, öncellerimden biri gibi kendime deri bir ceket yaptırıp, karanlıkta aniden beliren duygularımı sık sık yazma hevesine kapılıyordum. Şarkıları içimden söylemeyi alışkanlık haline getirmiştim, tekrar hatırlamam da mümkün olmuyordu, öyle ki birkaç kez ayakta yazı yazdığım kürsüye koşup, çapraz duran kâğıdı düzeltmeye zaman harcamadan, kıpırdamaksızın şiiri başından sonuna diyagonal bir biçimde yazmıştım. Bu bağlamda kurşunkalemi elime almayı daha çok seviyordum, kurşunkalem direnmeden yazıya boyun eğiyordu: Çünkü dolmakalemin gıcırdayıp, mürekkep püskürterek, uyurgezer gibi yazdığım şiirden beni uzaklaştırarak aklımı katıştırıp, kısa şiirimi henüz

doğarken boğması birkaç kez başıma gelmişti. Böyle şiirlere karşı özel bir saygım vardı, çünkü bu şiirlere karşı duygularım, tavuğun kuluçkaya yatıp, arkasından etrafında cik cik ötüşlerini duyduğu civcivlerine karşı hissettiklerine benziyordu. Eskiden bu şiirleri herkese sesli sesli okuma merakım tekrar canlandı, ama onları para karşılığında yazmak bana artık itici geliyordu.

Bu arada daha sonra olan bir olaya değineyim. Yazılarımın gittikçe daha çok arandığı, hatta toplu baskısının istendiği bir dönemdi, ama bilinen nedenler beni böyle bir şey yapmaktan alıkoyuyordu, böylece Himburg duraksamamdan faydalandı, hiç beklemediğim bir anda yapıtlarımın toplu baskısından birkaç nüsha bana gönderildi. Bu, işinin ehli olmayan yayımcı büyük bir yüzsüzlükle, bana rağmen okuyucumun önüne çıkardığı böyle bir hizmetten dolayı övünmekten geri kalmadı, bana da istersem biraz Berlin porseleni göndermeye hazır olduğunu bildirdi. Bu olay nedeniyle, saray fabrikasına sürüm güvencesi sağlamak için Berlinli Yahudilerin evlenirken belli miktarda porselen almak zorunda oldukları aklıma geldi. Utanmaz korsan yayımcılara karşı bende oluşan küçümseme duygusu bu soygun yüzünden hissettiğim kızgınlığı yazarak ifade etmemi sağladı. Ona yanıt vermedim, varıma yoğuma sahip olmak istediği için ondan intikamımı sessizce şu dizelerle aldım:

Tatlı hayaller kurulan yılların güzel tanıkları,
Beyaz çiçekler, kutsanmış saçlar,
Hafif kıvrımlı tüller, solmuş kurdeleler,
Tükenmiş sevgileriyle yas tutan rehinciler,
Ocağımın ateşine göz koyup,
Yüzsüz Sosias[318] *toplamış her şeyi,*

318 Gönderme yapılan kişi Horatius zamanında yaşamış Romalı kitapçı Sosius. (ç.n.)

Onur ve edebiyat eserleri
Miras kalmış ona sanki;
Acaba verirler mi
Çay kahve sofrasında gerekenleri?
Porseleni de pastası da onun olsun!

Himburglar beni ölü bilsin.[319]

[319] Goethe’nin Himburg’a yanıtı olan bu şiir *Yazılarımın Dördüncü Bölümü. Berlin 1779 Himburg Baskısı* başlığı ile Charlotte von Stein’a gönderilmiştir. (ç.n.)

İster uzun ister kısa olsun, yapıtlarımı kendiliğinden kafamda oluşturduğum için bazen uzun aralar verir, geniş zaman dilimlerinde kendi irademle hiçbir şey ortaya koyacak durumda olamaz, bu nedenle de can sıkıntısı hissederdim: Bu yüzden bende tam tersi bir düşünce uyandı, acaba sahip olduğum insani, akılcı, anlayışlı özellikleri bir başka açıdan hem kendi çıkarlarım, hem de başkalarının çıkarları için kullanayım mı, daha önce de yaptığım gibi ve benden gittikçe daha çok beklenen, bu ara zamanları dünya işlerine adayıp, sahip olduğum güçleri sonuna kadar değerlendireyim mi? Genel değerlendirmelerimden çıkmış gibi görünen bu fikri gerek kendi yapımla, gerekse içinde bulunduğum durumla öyle uyumlu buldum ki, bu şekilde hareket etmeye ve o zamana kadarki duraksamama ve oyalanmama bu sayede son vermeye karar verdim. Somut görevler için insanlardan aynı zamanda tutarlı ücretler talep etmek düşüncesi çok hoşuma giderken, o güzel yeteneğimi yüce bir şey olarak maddi karşılık beklemeden kullanabilirdim. Almanya’da son derece aranan ve beğenilen yeteneğin yasadışı görüldüğünü ve her tür haktan yoksun bırakıldığını anladığımda, aldığım karar sayesinde kendimi içimde doğabilecek kötümserlikten kurtardım. Çünkü korsan baskı sadece Berlin’de onay gören, eğlenceli bir şey değildi, yöneticilik erdemleriyle takdir gören Baden markisi, Macklot’u himaye ederken, büyük ümitler bağlanan İmparator Joseph ise soylu Trattner’i[320] korumasına aldı, ayrıca dehanın yapıtının ve haklarının basımevi ve fabrika sahiplerinin elinde olduğu söyleniyordu.

[320] Almancada “Edle(r)” sözcüğü bir unvan olup soylu anlamına gelmektedir. (ç.n.)

O sıralarda Baden’den gelen bir konuğa bu konuyla ilgili şikâyetlerde bulunduğumuzda bize şunu anlattı: Çalışkan bir bayan olan markiz bir de kâğıt fabrikası kurmuş, fakat üretilen kâğıdın kalitesi öyle kötüymüş ki, hiçbir yerde satılamamış. Bunun üzerine kitapçı Macklot, Alman şair ve yazarlarını bu kâğıda basmayı, böylece kâğıdın değerini biraz olsun artırmayı önermiş. El ele verip, bu işi kotarmışlar.

Bu kötü dedikodu gerçi bize hikâye gibi geldi, ama aynı zamanda eğlendirdi de. Macklot ismi o sıralarda hakaret etmek için kullanılıyor, kötü olaylar nedeniyle sık sık telaffuz ediliyordu. Böylece ara sıra borç almak zorunda kalan, alçaklıklara rağmen yeteneklerini geliştiren, birkaç güzel buluş sayesinde zararlarını yeterince telafi eden düşüncesiz genç kendini toparladı.

Mutlu çocuklar ve gençler bir tür sarhoşluk içinde dalgın dalgın dolaşırlar, bu durum özellikle, iyiler ve masumların her seferinde içinde oldukları ortamın şartlarının farkına varmamaları ve kendilerinin de fark edilmemeleri şeklinde kendini belli eder. Dünyayı kendi oluşturdukları bir konu, ele geçirecekleri bir rezerv olarak görürler. Her şey onlarındır, iradelerine her şey nüfuz edebilir gibidir; bu yüzden oldukça sık, kendilerini vahşi ve karmaşık bir kişilik içinde kaybederler. Daha iyi olanlarda ise bu eğilim kendini etik bir coşku yönünde ortaya koyar, bu coşku kendi dürtüsünden doğan herhangi somut ya da soyut olana ilişkin fırsatlara yönelirse de, sık sık yönetilebilir, yol gösterilebilir, baştan çıkarılabilir.

Kendisinden bahsedilen delikanlı işte bu durumdaydı, insanlara garip gelse de, bazılarının hoşuna gidiyordu. İlk karşılaşmada hemen mutlak anlamda özgürlükçü bir düşünce sahibi olduğu, sohbetlerde neşeli ve açık yürekli olduğu, zaman zaman da düşüncesiz davranışlarda bulunduğu görülüyordu. Sonuncusuyla ilgili bazı küçük hikâyelere yer verelim şimdi.

Binaların fazlasıyla iç içe inşa edilmiş olduğu Judengasse’de büyük bir yangın çıkmıştı. Çoğunlukla paylaşımcı bir ruha sahip olmam ve bundan kaynaklanan yardım etme isteğim, her zamanki güzel kıyafetlerimi giyinmiş halde beni oraya sürükledi. Allerheiligengasse tarafından duvar delinmişti, bu geçiş noktasına yöneldim. Çok sayıda insanın orada su taşımakla uğraştığını, dolu kovalarla öbür tarafa geçmek için izdiham yarattığını, öbür taraftan bu tarafa boş kovalarla geldiğini gördüm. Az sonra bir yol açıp, kovaları hem aşağıya, hem yukarıya doğru elden ele geçirirsek, olayın yükü yarı yarıya azalır diye düşündüm. İki dolu kovayı elime aldım, olduğum yerde durdum, diğerlerine yanıma gelmeleri için seslendim, gelenlerin ellerinden kovaları alındı, geri dönenler karşı tarafta sıraya girdi. Düzenleme beğenildi. Onları ikna edip, bizzat onlara katılmam hoş karşılandı, yangın söndürülmüş, yol kapatılmıştı. Bunları yaparken

mutluluk, neşeli diyebileceğimiz bir ruh hali, bu amaca uygun çalışan canlı mekanizma içinde belirdi, çok geçmeden kötü niyet kendini gösterdi ve insanların gördüğü zarardan mutluluk duyanlara fırsat tanıdı. Oradan kaçan yoksul insanlar, harap durumdaki taşınır mallarını sırtlarına alarak, rahatça ilerleyebilecekleri yola gelmişlerdi ve oradan geçmek zorundaydılar, ama bir engelle karşılaştılar. Kötü niyetli çocuklar ve gençler onları ıslattılar, felakete bir de küçümseme ve terbiyesizlik eklendi. İkna edici yumuşak bir konuşma ve azarlarla, belki önem vermediğim temiz giysilerime duydukları saygıdan, yaptıkları kötülüğe son verdiler.

Arkadaşlarımdan meraklı olanlar oraya felaketi görmeye gelmişlerdi, bu ıslak işin içinde arkadaşlarını ipek çoraplarıyla görünce şaşırmış gibiydiler. Ancak birkaçı beni onayladı, diğerleri gülüp, kafalarını olumsuzluk ifadesiyle sağa sola salladılar. Orada epeyce kaldık, çünkü ayrılıp gidenlerin yerine bazıları bize katılmak istedi; seyretme merakı olan birçok insan arka arkaya geldi ve böylece benim masum ama tehlikeli girişimimi herkes duydu ve kendime has tutumum günün kent efsanesine dönüştü.

İnsanların kolayca kendini beğenmişlik şeklinde eleştirdiği, mutlu özgüvenden kaynaklanan iyi niyetli ve neşeli ruh haliyle böyle düşüncesiz davranışlarda bulunmak, dostumuzu başka başka ilginçlikleriyle beraber ilgi merkezi yaptı.

Çok sert geçen kış Main’ı tamamen buzla örtmüş, dayanıklı bir zemine dönüştürmüştü. Buzun üzerinde doğal olarak çok canlı ve neşeli bir kalabalık belirdi. Uçsuz bucaksız buz pistinde, cam gibi donmuş ırmak yüzeyinde insanlar karınca gibi kaynıyordu. Sabahın erken saatlerinden itibaren ben de oradaydım, daha sonra annem arabayla eğlenceyi görmeye geldiğinde, ince giyinmiş olduğum için gerçekten donmak üzereydim. Arabada oturuyordu, göğsünde ağır sarı sırmalar ve ponponlarla bağlanan kürklü kırmızı mantosuyla çok gösterişli bir hali vardı. Korkunç denecek kadar üşüdüğümden, sonrasını düşünmeden ağzımdan şu sözler çıktı: Anneciğim kürkünüzü bana verin! O da fazla düşünmedi; anında mantoyu giydim, baldırlara kadar uzanan, erguvan rengi, kenarlarına samur kürk geçirilmiş, sırmalarla süslü manto, taktığım kahverengi kürk başlıkla hiç fena değildim. Böylece umursamadan aşağı yukarı kaymaya başladım; ayrıca o kadar büyük bir kalabalık vardı ki, tuhaf yaratık fazla olmasa da

biraz dikkat çekti: Sonradan bana bunu şaka ve ciddiyet içindeki anormalliklerimden biri olarak gördüklerini söylediler.

Mutlu ve umursamaz tavırlarımla ilgili hatırladığım şeylerden sonra hikâyemizin asıl konusuna geçelim.

Zeki bir Fransız bir keresinde şöyle demiş: Deha sahibi bir insan değerli bir yapıtla okuyucunun ilgisini çekmişse, aynı şey günün birinde yine olmasın diye her şey yapılır.

Bu çok doğru bir söz: Deha ürünü iyi bir şey sessiz ve tek başına genç yaşlarda ortaya koyulmuşsa, takdir görüyor, ama bağımsızlık yitiriliyor; işine yoğunlaşmış dehayı eğlenceye çekiyorlar, böylece yaptığı şeyle ilgili bazı şeyleri öğrenip, bunları kendilerine mal edeceklerini sanıyorlar.

Bu anlamda bazı davetler aldım ya da sadece davet değil diyelim: Bir dost, bir tanıdık sıkça büyük bir ısrarla beni bazı çevrelere sokmayı önerdi.

Voltaire'in Huron'u[321], Cumberland'ın Batı Hint adalısı[322], çok yetenekli doğa çocuğu olarak, davetleri sıkça reddetmesi nedeniyle ayı diye nitelendirilen bu yabancı, ilgi uyandırdı, böylece birçok evde onu tanımak için ona yakışır toplantılar düzenlendi.

321 Voltaire'in *L'Ingénu* başlıklı öyküsündeki Huronların yanında yetiştirilen Fransız kahraman. (ç.n.)

322 Richard Cumberland'in (1732-1811) *The West Indian* başlıklı komedyasındaki kahraman. (ç.n.)

Başka şeylerin yanı sıra bir dostum bir akşam kendisiyle küçük bir konsere gitmemi rica etti, konser reformcu, saygın bir ailenin evinde[323] verilecekti. Vakit epeyce geçti; her şeyi içimden geldiği gibi yapmayı sevdiğimden, her zamanki gibi özenle giyinmiş halde onun peşine takıldım. Aynı katta bir odadan geçerek aslında oturma odası olan geniş bir odaya girdik. Çok sayıda konuk vardı, kuyruklu piyano ortadaydı, evin tek kızı[324] hemen piyanoya oturup, önemli bir ustalık ve zarafetle piyano çaldı. Onun fiziksel görünümünü ve kişiliğini anlayabilmek için piyanonun ucunda bir yere oturdum, davranışlarında biraz çocuksu bir yan vardı, çaldığı parçanın gereği olan hareketleri zorlanmadan rahatça yapıyordu.

323 Banker Johann Wolfgang Schönemann'ın (1717-1763) evi. O yıllarda banka Schönemann'ın dul eşi Susanna Elisabeth Schönemann ve varisler tarafından yönetiliyordu. (ç.n.)

324 *Şiir ve Hakikat*'te kendisinden Lili diye bahsedilen Anna Elisabeth Schönemann (1752-1831). (ç.n.)

Sonat bittikten sonra piyanonun ucunda karşıma geçti; sohbete yeltenmeden selamlaştık, çünkü kuartet çalmaya başlamıştı. Müzik bitince ona biraz yaklaşıp, bazı iltifatlarda bulundum: İlk karşılaşmamızın aynı zamanda bana kendisinin yeteneğini de tanıtmış olmasından büyük memnuniyet duyduğumu söyledim. Sözlerime çok nazik karşılıklar verdi, birbirimize ilgimizi belli etmemeye çalıştık. Beni dikkatle izlediğini, aslında herkesin bana baktığını fark ettim, ben de seyredeyim diye karşıma güzel bir şey çıkardıkları için durumumdan memnundum. Zaman zaman göz göze geldik, çok tatlı türden bir çekim gücü hissettiğimi yadsıyamam. İnsanların sürekli hareket halinde olması ve etkinlikler o akşam farklı bir şekilde yakınlaşmamızı engelledi. Ancak annesinin ayrılırken beni tekrar görmeyi ümit ettiğini söylemesi, kızın da bunu içten onaylıyor görünmesi bende hoş duygular uyandırdı. Uygun aralarla ziyaretlerimi yinelemekten kaçınmadım, tutkulu bir ilişkinin habercisi sayılmayan neşeli ve ciddi sohbetler ettik.

Evimizde başlattığım konukseverlik yüzünden hem iyi niyetli ebeveynime, hem de kendime bazı huzursuzluklar yaşatıyordum; daha değerli olanın farkına varmak, onu anlamak ve desteklemek, olanak bulduğumda benzerlerini yazmak yolunda tutturduğum hedefle ilgili olarak tıkanıp kalmıştım. İnsanlar iyiyseler yumuşak başlıydılar, çalışkansalar akıllı ve genellikle zeki değildiler. Birincilerin bana faydası yoktu, ikinciler ise beni karmaşaya sürüklüyordu; ilginç bir olayı özenle kaleme aldım.

1775 yılının başında Jung, sonraları Stilling diye anıldı, Aşağı Ren’den Frankfurt’a geleceğini bildirdi, önemli bir göz ameliyatı için çağrılmıştı; ben ve ebeveynim onun geleceğine sevindik ve onu konuk ettik.

Geçkin yaşta, saygın bir adam, prens çocuklarının eğitiminden ve yetişmesinden sorumlu, sarayda ve seyahatlerde olgunluğuyla tanınan Bay von Lersner, gözlerinin görmemesi nedeniyle yaşadığı talihsizliğe uzun zamandır katlanmaya çalışıyordu, yine de biraz iyileşme ümidi vardı. Jung da yıllardır kendine güvenip, inançlı bir kararlılık göstererek Aşağı Ren’de birçok katarakt ameliyatı yapmış, bundan dolayı yaygın bir şöhret edinmişti. Ruhundaki dürüstlük, karakterindeki güvenilirlik ve salt Tanrı korkusu sayesinde herkesin güvenini kazandı; bu, nehirden kuzeye doğru, çeşitli ticaret bağlantılarının olduğu yolda yayıldı. Bay von Lersner ve yakınları, anlayışlı bir doktorun görüşünü aldı, bu başarılı göz doktorunu

getirtmeye karar verdiler, gerçi ameliyatı başarısız geçen Frankfurtlu bir tüccar ciddi ciddi bunu yapmamalarını önerdi. Ancak o kadar başarılı ameliyatın yanında tek bir olayın sözü edilmez! Her şeye rağmen Jung geldi, o zamana kadar çoğunlukla ihtiyaç duymadığı hatırı sayılır bir ücret bu sefer ona cazip gelmişti; şöhretine şöhret katmak için sevinçli ve ümitliydi, biz de soframızı böyle başarılı ve cesur bir dostla paylaşacağımız için kendimizi şanslı sayıyorduk.

Birçok tıbbi hazırlıktan sonra nihayet her iki göze katarakt ameliyatı yapıldı; çok heyecanlıydık, sonuç: Hastanın gözleri, gün ışığını engelleyen bandaj yapılmadan önce, operasyondan hemen sonra gördü. Ancak Jung'un keyifli olmadığı, aklından bir şeylerin geçtiği belliydi; sonraki incelemelerle ilgili olarak da bana ameliyatın sonucundan çok endişeli olduğunu söyledi. Strasbourg'da buna defalarca tanık olduğum gibi, bu genellikle çok basit bir şeydi, zaten Stilling de bunu yüz kez başarmış biriydi. Sorunsuz gerçekleşen ağrısız kesikten sonra, duyarsız saydam tabakanın arasından hafif bir baskıyla bulanık gören mercek kendiliğinden dışarıya fırlar, hasta objeleri hemen görürdü ve mükemmel organını rahatça ve isteği doğrultusunda kullanabilmek için başarıyla sonuçlanan ameliyat ona müsaade edinceye kadar bandajlı gözleriyle beklemesi gerekirdi. Jung'un bu mutluluğu bahşettiği bazı yoksullar, bu hayırsever adamın Tanrı'dan lütuf görmesini ve emeğinin karşılığını almasını dilemişlerdi, bu sefer bu bedeli ödeyecek kişi bu zengin adamdı.

Bu kez Jung işlerin çok kolay ve yolunda gitmediğini itiraf etti: Mercek kendiliğinden çıkmamış, kendisi onu almak zorunda kalmış, hem de yapışık olduğu için ayırmak zorunda kalmış: Bu da biraz zorlama gerektirmiş. Diğer gözü de ameliyat etmiş olmaktan dolayı huzursuzdu. Ama ikisinin birden aynı şekilde alınmasına kesinlikle karar verilmişti, böyle aksi bir tesadüfün olabileceği akla gelmemişti, zedelendikleri için de iyileşmemiş, ışığa kavuşmamışlardı. Sözün kısası ikinci mercek de kendiliğinden çıkmamış, örselenerek yerinden alınıp çıkarılmıştı.

Bu kadar iyi kalpli, iyi niyetli, içinde Tanrı korkusu olan bir adamın başına böyle bir olayın gelmesi o kadar kötü ki, ne anlatılması ne de açıklanması mümkün; böyle bir düşünce tarzıyla ilgili genel şeyler söylemenin belki de tam yeri.

Kendi ahlaki eğitimi üzerine çalışması, insanın yapabileceği en kolay, en tavsiye edilen şeydir; anlayış ve sevgiyle insan buna sosyal yaşam içinde yönlenir, hatta sürüklenir.

Stilling etik ve dini bir sevgi duygusuyla yaşıyordu; iletişimde bulunmadan, konuşmadan, iyi niyet olmadan var olamıyordu: Karşılıklı sevgi istiyordu; tanınmadığı yerde suskun, tanındığında sevilmiyorsa üzgün biriydi: Bu nedenle işlerini sınırlı ve huzurlu bir meslek ortamında kolaylıkla yapan iyi niyetli insanlar arasında kendini çok iyi hissediyordu.

Bu insanlar kibirden uzak durmayı, şan şöhret peşinde koşmamayı, sohbetlerde ölçülü olmayı kendilerine düstur edinmeyi, hem meslektaşlarına, hem komşularına karşı aynı içten davranışları sergilemeyi başarırlar.

Bunun temelinde genellikle bireysellikle değişen muğlak bir düşünce yapısı yatar; bu tür insanlar, tesadüfen esinlenerek, deneyime dayalı mesleki gelişime büyük önem verirler, Tanrı’nın doğrudan etkili olduğu inancıyla her şeyi doğaüstü yazgıya bağlarlar.

Bunun yanı sıra insan içinde bulunduğu durumu korumak ister, ama aynı zamanda motive edilmeye, yönetilmeye ve belli bir karasızlığın kendi başına üstesinden gelmeye de yatkındır. Gerek önceden planlanmamış olayların uygun tesadüfleri sonucu oluşan başarıları, gerekse en akılcı planların başarısızlıkları bu eğilimi artırır.

Böyle bir yaşam tarzıyla nazik ve mert tavırlar nasıl zafiyete uğrarsa, böyle bir duruma düşme tarzı da aynı şekilde düşündürücü ve dikkate değer.

Sohbeti en çok sevilen konuların başında, psikolojik değerini yadsımadığımız din değiştirme, dünya görüşünü değiştirme gibi konular gelir. Bunlar aslında bilimsel ve edebi çalışmalarımızdaki buluş denen şeydir: Önemli bir ilkenin farkına varmak her zaman dâhice bir düşünce operasyonudur; bunu gözlem yaparak bulursunuz, bunu size bulduran ne düşünmek, ne kuram ne de size aktarılanlardır. Burada söz konusu olan şey, inançta demir atan ve gururlu bir güvenle dalgaların ortasında varlığını hissettiren etik gücün farkına varılmasıdır.

Böylesi dâhice bir düşünce onu bulana çok büyük sevinç verir, çünkü bu özgün bir biçimde sonsuzluğu işaret eder; kanıtlanması için zamanın geçmesine gereksinim duymaz: Eksiksiz ve mükemmel bir biçimde bir anda ortaya çıkar, eski Fransızcadan uyaklı güzel bir söz buraya yakışır:

En peu d'heure
Dieu labeure.[325]

325 *Tanrı doğruyu / Birkaç saatte buldu*, Janus Gruter'in *Florilegium Ethico-politicum (…)* başlıklı kitabından. (ç.n.)

Dışarıdan gelen sıkıntılar genellikle böyle düşünce değişimlerinin şiddetle açığa çıkmasında etkili olur, insan işaret ve tansık gördüğünü sanır.

Beni tüm içtenliğimle Stilling'e bağlayan şey, güven ve sevgiydi; yaşamının akışında olumlu ve başarılı bir etkim olmuştu, kendisi için yapılan her şeyi değer bilen nazik kalbinde tutması fazlasıyla ona özgü bir şeydi, fakat çevresi o zamanki yaşantım için ne gerekli ne de faydalıydı. Gerçi günlerimin bilinmezliğini önceden hazırlayıp şekillendirmek isteyen herkesin kararına açık olmaktan hoşlanıyordum; ancak maceralı bir yaşamın akışında karşıma çıkan mantığı anlamamda iyi denebilecek her şeyi doğrudan Tanrı'nın etkisine bağlayan düşünce tarzı bana biraz beklentisi yüksek bir düşünce tarzı olarak görünüyordu, düşüncesizliğimiz ve kibrimizden kaynaklanan, ister aceleciliğimiz ister ihmalimiz yüzünden olsun, sonuçlarına zor ve ağır katlanılan her şeyi aynı şekilde Tanrı'nın bir eğitim aracı olarak gören düşünce tarzı da aklıma yatmıyordu. Yani ben değerli dostumu sadece dinleyebiliyordum, ama ona faydalı olabilecek karşılıklar veremiyordum; yine de diğer birçoklarına davrandığım gibi onun istediği gibi davranmasına müsaade ediyordum ve her zaman fazlasıyla dünyevi görüşe sahip insanlar onun hassas ruhunu zedelemekten çekinmiyorlarsa onu koruyordum. Bundan dolayı muzip birinin bir defasında ciddiyetle söylediği sözlerin onun kulağına gitmesine engel oldum: "Hayır, Tanrı'yla aram Jung kadar iyi olsa, ondan para değil bilgelik ve güzel öğütler isterdim, böylece paraya mal olan ve borçlu geçen kötü yıllara neden olan bu kadar çok aptalca şaka yapmazdım."

Şimdi böyle şakaların ve densizliklerin zamanı değildi elbette. Bir yanda korku bir yanda ümit arasında günler geçti; bazı şeyler çoğaldı, bazıları azalarak tamamen kaybolup gitti: Cesur ve sabırlı adamın gözleri iltihaplandı ve ameliyatın başarısız olduğu yadsınamaz biçimde kanıtlandı.

Bu yüzden dostumuzun içine düştüğü durumu anlatabilmek olanaksız; hissettiği büyük ve derin ümitsizliğe karşı direnmeye çalıştı. Çünkü bu olayda kaçırılan çok şey vardı! Öncelikle ışığa kavuşarak yeniden iyileşen hastanın sonsuz teşekkürü, bu da bir doktoru sevindirecek en güzel şeydi, çare arayan birçok başka hastanın güveni, mesleğinin başarısız bir uygulaması yüzünden bir aile çaresiz bir duruma düşerken, kendisinin para sahibi olması. Kısacası biz bu sıkıntılı Eyüp dramının başından sonuna kadar içinde olduk, çünkü bu dürüst adam, hakkında kötü konuşacak dostların rolünü bizzat üstleniyordu. Bu olayı şimdiye kadar yaptığı hataların bir cezası olarak ele alıyordu; tesadüfen başardığı göz ameliyatlarını, olumsuz bir biçimde işi bu noktaya vardıran tanrısal bir iradenin tecellisi olarak yorumluyordu; bu son derece önemli işi tüm ayrıntılarıyla öğrenmeyip, ameliyatlarını üstünkörü şansa bıraktığı için kınıyordu kendini; ameliyatı kötü geçen hastaların onun arkasından neler konuştuklarını bir anda aklına getiriyordu; bu gerçek değil mi diye kuşkuya kapılıyor, inançlı insanlar için böyle tehlikeli düşüncesizliklere, ne yazık ki kibre ve kendini beğenmişliğe kapıldığı için kabahatli olduğundan derin bir acı duyuyordu. Böyle anlarda kendini kaybediyordu, birbirimizi anlamaya çalışırken, sonunda kaçınılmaz olarak şu akla yakın sonuca vardık: Tanrı'nın takdiri.

Her zamanki gibi bu ruh hallerini ciddi ve içten bir şekilde gözlemlemeyip, kendi tarzımda yorumlamasaydım, geleceğe bakan neşeli halimle daha fazla yara alabilirdim; beni kederlendiren sadece, güzel annemin gösterdiği özenin ve işlerindeki zahmetlerinin karşılığının bu kadar kötü olduğunu görmekti; fakat o sükûnet içinde kesintisiz çalışırken bunun farkında bile değildi. Genellikle babamın durumuna üzülüyordum. Ucu ucuna denk gelen ev bütçesini benim yüzümden büyütmek zorunda kalmıştı, farklı yörelerin aksanıyla yapılan söz düelloları ona çok zevk verdiği ve tatlı tebessümlere boğduğu için, özellikle Frankfurt'taki dostlarımızı, sürekli gelip gitmekte olan seyyahları ve yabancıları çeken soframızda heyecanlı, hatta aykırı sohbetlerden çok hoşlanırdı: Acımasız tarzımla her şeye karşı çıkıyordum, ama inadım ancak haklı çıkan taraf kaçınılmaz biçimde komik duruma düşünce sona eriyordu. Son haftalarda böyle bir durum söz konusu değildi elbette; çünkü esas ameliyat yüzünden mutsuz olan dostun, başarıyla sonuçlanan küçük operasyonları çok mutlu ve

neşeli olaylara yol açıyordu, ama bunlar da üzüntülü atmosferde çok az bir değişiklik yaratabiliyordu.

Isenburglu yaşlı ve kör bir dilenci Yahudi bizi özellikle eğlendirdi, büyük yoksulluk içinde Frankfurt'a gönderilmişti, ne kalacak yeri, ne az da olsa yiyecek yemeği ne de kendiyle ilgilenecek biri vardı, fakat Doğu'ya özgü inatçı kişiliği o kadar işe yaradı ki, tamamen iyileşti ve en ufak şikâyeti olmadan büyük sevinç içinde sağlığına kavuştuğunu gördü. Ameliyatta canının acıyıp acımadığı sorulduğunda, abartılı bir ifadeyle şöyle dedi: "Bir milyon gözüm olsa, her seferinde yarım Kopfstück[326] verip, hepsini sırayla ameliyat ettirirdim." Gitmek üzere yola çıktığında Fahrgasse'de aynı şekilde ilginç tavırlar sergiledi, Eski Ahit'e göre Tanrı'ya teşekkür etti, efendisi ve onun elçisi mucize adamı övdü. Bu şekilde uzun ve çok sayıda esnafın bulunduğu bu sokaktan köprüye doğru yürüdü. Esnaflar ve alışveriş yapanlar dükkânlardan dışarıya çıkıp, bu kadar sıra dışı, inançlı, herkese ilan edilen coşku yüzünden şaşkına döndü; herkes onun sevincini paylaşmak için harekete geçti, isteyip yalvarmadığı halde, yolda yesin diye kendisine birçok şey verilmesi onu sevindirdi.

326 Üzerinde bir portre bulunan bozuk para. (ç.n.)

Fakat çevremizde böyle neşeli bir olay anlatılamazdı; çünkü çok yoksul adamın Main'ın sırtlarındaki kumluk arazide bulunan memleketindeki evinde çok mutlu olduğunun düşündürülmesi, buradaki varlıklı ve saygın bir adamın paha biçilmez huzura sahip olmadığı anlamına gelebilirdi.

Bu yüzden değerli Jung'umuz için bin Gulden'i almak incitici oldu, sonuç ne olursa olsun ödenme şartı olan parayı cömert insanlar soylu bir biçimde verdiler. Bu nakit geri döndüğünde üzücü, hatta uğursuz durumlarda sıkıştıran borçların bir bölümünü kapatacaktı.

Böylece bizden ümitsiz bir şekilde ayrıldı, çünkü evine döndüğünde endişeli karısının kendisini karşılamasını, çok dürüst bu adamın bazı borçlarına kefil olan ve kızlarının eş seçiminde yanılmış olabileceklerini düşünen iyi niyetli kayınvalide ve kayınpederiyle her zamankinden farklı olacak karşılaşmayı gözünün önüne getiriyordu. Etraftaki evlerde oturan, pencerelerden bakan kötü niyetli insanların alay ve küçümsemelerini zaten şimdiden hissedebiliyordu; başarısız ameliyat nedeniyle yokluğunda körelen ve varlığı tehlikeye giren muayenehanenin durumu onu oldukça ürkütüyordu.

Onu bu şekilde yola koyduk, biz yine de çok ümitsiz değildik, doğaüstü desteğe inancından aldığı güçle, dostlarına mutlaka sessiz ve sakin bir şekilde güven duygusu verecekti.

On Yedinci Kitap

Lili ile beraberliğime tekrar dönecek olursam, bazen annesi bizimleyken, bazen onunla baş başa geçirdiğim en güzel anları hatırlamam gerekir. Yazdıklarımdan dolayı, o zamanlar söylendiği gibi, insan sarrafı olduğum düşünülüyordu, bu anlamda sohbetlerimiz her bakımdan dikkate değer denebilecek kadar ilginçti.

Birbirine açılmadan, iç dünyayla ilgili bir sohbet nasıl yapılırdı? Bu yüzden Lili'nin uygun zamanlarda bana çocukluğuyla ilgili şeyler anlatması için aradan fazla zaman geçmedi. Çocukluğunda herkesin sevgisini

kazanmış, varlıklı bir ortamda mutluluk içinde büyümüştü. Bana erkek kardeşlerinden[327], akrabalarından ve benzer konulardan bahsetti: Sadece annesi mesafeli bir belirsizlik içinde kaldı.

327 Lili'nin erkek kardeşleri: Johann Noë, Jakob Philipp, Johann Friedrich ve Jakob Georg. (ç.n.)

Ufak tefek zayıflıkları da anıldı, insanlara cazip görünmek gibi bir yeteneğinin olduğunu ve bunu bilinen bir özelliğine borçlu olduğunu yadsımıyordu. Bu tarz konuşmalardan sonra hassas konuya geldik, bu yeteneğini bende de denemiş, fakat kendisi de bana ilgi duyunca cezasını görmüş.

Bu itiraflar o kadar temiz ve çocuksu bir insandan geliyordu ki, beni bu sayede sıkı sıkı kendisine bağladı.

Birbirimizi görme alışkanlığı karşılıklı ihtiyaç haline geldi; fakat onu kendi ortamında görmek istemeyeceksem, o zaman bazı günler, bazı akşamlar gece yarısına kadar nasıl onsuz olacaktım ki! Bu bende türlü sıkıntılara yol açtı.

Onunla beraberliğim, güzel, tatlı, kültürlü bir kızla olan ikili bir ilişkiydi, öncekilere benzemekle birlikte daha saygıdeğer türdendi. Bizim dışımızdaki şeylerin, insanların aramıza gireceğini hiç hesaba katmamıştım. Önüne geçilmez bir isteğin hâkimiyeti altındaydım; ben onsuz, o da bensiz olmak istemiyorduk, fakat tanıdıklar ve onun çevresindeki bazı insanlar yüzünden öyle kötü günler geçirdik, o kadar çok birbirimizi göremedik ki!

Neşemizi kaçıran gezintilerin hikâyesine gelince; bir keresinde işi çıkan kardeşiyle biz arkadan gidecektik, işlerini büyük bir rahatlıkla, ben üzüleyim diye mi bilmiyorum, son derece yavaş bitirdi, bu yüzden ayrıntılarıyla planlanmış bir randevunun tamamen iptal edilmesine neden oldu; başka buluşmaları ve buluşamamaları, özlemleri ve vazgeçişleri de bir romanımda ayrıntılarıyla aktardığım tüm bu acıları meraklı okuyucular mutlaka bulacaktır, anlatmadan geçiyorum. Yine de bizzat gözleme dayalı yaşanmış bu anlatının gençlik duygularını hatırlatması bakımından, herkes tarafından bilinse bile özellikle burada etkili olabilecek birkaç şarkı araya yazılabilir.

Kalbim, ah kalbim, söyle derdin ne?
Seni bu kadar bunaltan ne?

Çok yabancısın bu yeni yaşama!
Tanınacak halde değilsin.
Sevdiğin her şey kayıp,
Seni bunaltan şey de kayıp,
Kalmadı ne gücün ne huzurun –
Ah! Nasıl geldin bu hale!
Seni sonsuz gücüyle tutan,
Bu gençlik ateşi,
Bağlılık ve iyilik dolu bu gözler,
Bu güzel kız mı?
Aceleyle ondan kaçmak,
Cesaret toplayıp ona koşmak,
Ah benim yolum o an
Yine ona çıksa.

Kopamayan,
Bu büyülü bağla,
Sevgili güzel kız
Bağladı beni sıkıca;
Büyülü dünyasında
Onun gibi yaşamalıyım.
Değişim ne kadar büyük bilsen!
Sevgili! Sevgili! Bıraksan gitsem![328]

328 Goethe'nin Lili Schönemann'a yazdığı bu ilk şiir *Yeni Aşk, Yeni Yaşam* başlığını taşıyor. (ç.n.)

Niçin çekiyorsun beni dayanılmaz
O büyülü ihtişama?
Çok mutlu değil miydim ben
Issız gecedeki yakışıklı genç?

Gizlice odama kapanmış

Ay ışığında uzanmışım
Ürpertici ışığa sarılmış,
Karanlığa bürünmüşüm.

O an tertemiz hazzın
Tatlı saatlerini düşledim
Göğsümün derinliklerinde
Senin güzel hayalinle.
Bu kadar çok ışıklı yerde
Tuttuğun ben miyim?
Karşısına oturttuğun
Hiç çekilmez yüzlerin?

Baharın çiçekleri kırlarda
Şimdi daha güzel değil;
Sevgi ve iyilik meleği nerdesin,
Nerdesin ey doğa.[329]

329 Bu şarkı, *Belinde'ye* başlığıyla yayımlanmıştır. (ç.n.)

Bu şarkılar dikkatlice okunduğunda, hele duygulu bir biçimde söylendiğinde, o mutlu saatlerin doygun nefesi mutlaka hissedilir.

Birkaç şey daha eklemeden o geniş ve parlak çevreden ayrılmayalım, özellikle ikinci şiirin sonunu yorumlamak için.

Nadiren değiştirdiği sade ev kıyafetleriyle görmeye alıştığım kişi, karşıma zarif moda giysilerle çıkıyordu, yine de farklı biri değildi. Güzelliği ve içtenliğinde değişen bir şey yoktu, cazibesinin daha arttığını söyleyebilirim sadece; bu belki onun burada çok sayıda insanın karşısına çıkmasındandı veya daha canlı bir kimliğe bürünmesinin, onunla konuşan kişiye göre, birçok yönden çok çeşitli nedenleri olmasındandı; kısacası bu yabancılardan bir yandan hoşlanmıyor, diğer yandan kendimi onun toplum içindeki erdemlerini öğrenmek ve gözlemek gibi birçok zevkten mahrum

edemiyordum, o aynı zamanda daha geniş ve daha resmi ortamlara da uyum sağlayabilen biriydi.

Bana kalbini açan, şimdi takılarla süslü göğsün içindeki, kendiminki kadar iyi bildiğim aynı yürekti; bana en baştan içinde büyüdüğü ve yıllarını geçirdiği yaşam koşullarını anlatan aynı dudaklardı. Her göz göze gelişimiz, karşılıklı her gülümseme, gizli ve değerli bir anlayışın ifadesiydi, burada kalabalığın içinde ben bile çok insanca, çok doğal bir biçimde gelişen bu gizemli ve masum buluşmaya şaşırıyordum.

Yine de baharın gelişiyle açık havada yapılan güzel gezintiler, bu tür ilişkileri daha yakınlaştırdı. Main Nehri kıyısındaki Offenbach'ta bir kent oluşturmak yolunda, bunun yakında olacağı belliydi, önemli adımlar atılıyordu. O zamanlar için muhteşem denebilecek güzel binalar yapılmıştı; Bernard amca, ondan soyadıyla söz edeceğim[330], bu binaların en büyüğünde oturuyordu; yanında geniş bir fabrika binası vardı; iyi niteliklere sahip, genç ve enerjik bir adam olan d'Orville'in[331] evi ise onun karşısındaydı. Binaların önündeki bahçeler, teraslar Main'a kadar uzanıp, güzel coğrafyanın her açıdan görülmesini sağlarken, oraya gelen ve orada kalanlara büyük bir huzur veriyordu. Âşık bir insan duygularına bu kadar yakışan başka bir yer bulamazdı doğrusu.

330 Nicolas Bernard (1709-1811): Offenbach'ta tütün fabrikatörü. (ç.n.)

331 Jean George d'Orville'in babası Jacob Philipp, Lili'nin dayısıydı. (ç.n.)

Ben Johann André'de kalıyordum, sonraları yeterince tanınan bu adamın ismini söylemişken, o zamanki opera kavramıyla ilgili bir fikir vermek için biraz konunun dışına çıkacağım.

O sırada Frankfurt'taki tiyatroyu Marchand yönetiyor, sırf kendi çabasıyla elinden geleni yapmaya çalışıyordu. En verimli çağlarında, yakışıklı ve güzel bir adamdı; başat özellikleri huzurlu ve munis biri olmasıydı; bu nedenle tiyatroda görevli olması çok olumlu bir şeydi. O zamanki müzikal eserleri sahnelemek için çok sayıda sese ihtiyaç vardı, bu nedenle o önemli önemsiz demeden Fransız operalarını burada sahnelemeye çalıştı.

Grétry'nin operasındaki baba, *Canavarın İçindeki Güzel Kız*'da[332] özellikle başarılı oldu, bu operada tülün arkasında gerçekleşen sahneyi çok anlaşılır bir biçimde sahnelemeyi bildi.

332 Marmontel'in *La Belle et la bête* başlıklı yapıtından Grétry'nin oluşturduğu *Zémire et Azor* adlı opera. (ç.n.)

Kendi türünde başarılı bu opera kaliteli bir üsluba sahipti ve çok hassas duyguları uyandırmaya elverişliydi. Oysa gerçekçi bir daymon opera tiyatrosunu ele geçirmişti; durum ve esnaf operaları ortaya çıktı. *Avcılar*[333], *Fıçı Ustası*[334] ve diğerleri öncü oldu; André *Çömlekçi*'yi[335] seçmişti. Librettoyu kendisi yazmış, kendine ait metin için tüm müzikal yeteneğini kullanmıştı.

333 Johann Adam Hiller'in *Av* başlığıyla Christian Felix Weiße'nin bir metninden oluşturduğu müzikli oyun. (ç.n.)

334 Nicolas-Médard Audinot'dan *Le tonnelier*, Almancası Johann Heinrich Faber'den. (ç.n.)

335 Özgün başlık *Töpfer.* (ç.n.)

Ben onun evinde kalıyordum, her zaman için tam bir şair ve komponist olan bu kişiden burada gerektiği kadar söz edeceğim.

Doğuştan hareket gerektiren yeteneklerle donanmış biriydi, teknik adam ve fabrikatör olarak Ofenbach'ın yerlisiydi; müzikle amatörce mi uğraşsın, orkestra şefi mi olsun bilemiyordu. Amacına ulaşmak ümidiyle müzikte sağlam bir yer edinmek için ciddi çaba sarf ediyordu, kısacası kompozisyonlarını hayatı boyunca sürdürme eğilimindeydi.

O ortamı dolduran ve hareketlendiren kişiler arasında son derece aktif rol oynayanlardan rahip Ewald'den söz edilmeli, esprileriyle ortamda neşeli biriydi, sorumluluklarıyla ve statüsüyle ilgili çalışmaları sessizce, kendi kendine yürütmeyi bilirdi, sonraları teoloji alanında da saygın bir ün kazandı; o zamanki çevre için vazgeçilmez, dinlemesini ve karşılık vermesini bilen biri diye hatırlanmalı.

Lili'nin piyano çalması, değerli André'mizi tamamen bizim gruba bağladı; gece gündüz birkaç saat bilgi veriyor, şeflik yapıyor, piyano çalıyordu, ailesiyle bir programı olmadığında, grup halindeki eğlencelere katılıyordu.

O zamanlar yeni tanınan ve Almanların heyecanla karşıladığı Bürger'in *Leonore*'sini o bestelemişti, onu defalarca çalmaktan bıkmazdı.

Birçok kez heyecanla ezberden şiir okuyan ben de buna her an hazırdım, o zamanlar insanlar aynı şeyin tekrarından henüz sıkılmazlardı. Grubumuzdakilere hangimizi dinlemek istedikleri sorulduğunda, tercih genellikle benden yana olurdu.

Ne olursa olsun, bunların hepsi sevgililerin beraber geçirdikleri saatleri uzatmaya yarıyordu; zaman geçsin istenmiyordu, değerli Johann André ikimizin ayartmasıyla, müziğini gece yarısına kadar uzatmak için kolayca

yorulmak bilmeden işe koyuluyordu. Böylece iki sevgili değerli ve vazgeçilmez bir ortamda oluyordu.

Sabahın çok erken saatlerinde kapının önüne çıkınca, kırlara olmasa da temiz havaya kavuşurdunuz. O zaman bir kentin onur duyacağı türden binalar, kısa çiçekler ve başka gösterişli bitkilerle donanmış ihtişamlı tarhlarıyla tepeden bakınca gözler önüne serilen bahçeler, ırmağın üzerinden karşı kıyıya kadar uzanan kesintisiz manzara, genellikle erken saatlerde sallar, yön değiştiren gemiler ve kayıklardan oluşan yoğun bir nehir trafiği, sevgi dolu hassas duygularla uyum içinde yumuşak bir şekilde kayıp geçen canlı bir dünya. Sakin sakin akan bir ırmağın akıp giden yalnız dalgaları ve sazların fısıltıları inanılmaz derecede insanın içini açıyor, kendisine yaklaşanların üzerine hissedilir ölçüde insanı sakinleştiren bir büyü yaymayı ihmal etmiyordu. Yılın en güzel mevsiminde pırıl pırıl bir gökyüzü her şeyin üzerinde bir kubbe oluşturuyordu, bu manzaraların ortasında sabahları sevdiğiniz arkadaşlarla olmak ne kadar güzeldi!

Böyle bir yaşam tarzı ciddi bir okuyucuya çok düşüncesiz ve havai geliyorsa, konu bağlamında değinildiği kadarıyla, anlatım tarzı nedeniyle burada ele alınan şeylerin yanı sıra, sözü edilmeyen günler ve haftalarda başka uğraşlar ve işlerin, hatta katlanılmaz ölçüde rahatsız edici bir monotonluğun baş gösterdiği de unutulmamalı.

Kadınlar ve erkekler kendi sorumluluk alanlarında karınca gibi çalışıyorlardı. Ben de hem bugünü, hem geleceği dikkate alınca, gerekli şeyleri yapmayı ihmal etmiyordum, yeteneklerimin ve tutkularımın, önüne geçilmez bir biçimde beni yönlendirdiği şeyleri gerçekleştirmek için de yeterli zaman buluyordum.

Sabahın çok erken saatleri şiir sanatı içindi, günün ilerleyen saatleri, fazlasıyla kendine özgü bir biçimde dünya işlerine ayrıldı. Özenli ve nazik bir hukukçu olan babam, hem kendi mal varlığının yönetimini, hem de değerli dostlarının kendisine yüklediği işleri bizzat yürütüyordu; kişiliği mesleğini imparatorluk müşaviri olarak yapmasına engel olduğu halde, bazı tanıdıklara hukuk müşavirliği yapıyordu, hazırladığı yazılar resmen avukatlık yapan biri tarafından imzalanır, bu türden her imza o avukata da bir miktar gelir sağlardı.

Babamın bu meşguliyetleri, benim mesleğe girişimle daha da hareketlendi, sahip olduğum yeteneğe mesleğimden daha çok değer

verdiğini gayet açık görüyordum ve bu yüzden edebi anlamdaki incelemelerime ve çalışmalarıma yeterince zaman kalsın diye elinden geleni yapıyordu. Titiz ve çalışkan biri olmasına karşın, buluş ve uygulamada yavaştı, gizli stajyer olarak dosyaları inceliyor, buluştuğumuzda meseleyi incelemem için önüme koyuyor, yazıların üstesinden çok kolaylıkla geldiğim için baba olarak büyük bir mutluluk duyuyordu, bir keresinde halinden memnun, bana şunları söylemeyi ihmal etmedi: Yabancı biri olsaymış beni kıskanırmış.

Bu işleri daha kolaylaştırmak için bir sekreter[336] tuttuk, karakter ve kişilik olarak iyice incelense, bir romana kolaylıkla konu olabilir ve onu renklendirebilirdi. Latinceye tamamen hâkim olduğu iyi değerlendirilmiş okul yıllarından sonra başka zengin bilgiler de edinmiş, fazlasıyla bohem üniversite hayatı, yaşantısının akışını değiştirmişti; bir süre hasta bedeniyle yoksulluk içinde sıkıntı çekti, çok güzel elyazısı ve matematik yeteneği sayesinde sonradan daha iyi yaşam koşullarına kavuştu. Birkaç avukatın ilgilenmesiyle hukuk davalarındaki resmi işlemleri iyice öğrendi, dürüstlüğü ve dakikliğiyle hizmetinde olduğu herkes onun hamisi oldu. Bizim evde de görevlendirildi, hukuk ve maliyeyle ilgili bütün işlerde bize yardımcı oldu.

336 Johann Wilhelm Liebholdt aynı zamanda Goethe’nin babasının kütüphanesinin kitap listesini de yapmıştı. (ç.n.)

Hem hukuk işlerine, hem de bizim için gittikçe büyüyen vekâlet, sipariş ve gönderilecek postayla ilgili işlere bakıyordu. Belediye sarayında olup biten her şeyi bilirdi; iki belediye başkanının huzura kabul törenlerinde bazı şeyleri göğüslemek zorunda kalmıştı; aralarından birkaçının kısa süre içinde azalığa yükseldiği yeni beylerden bazılarını henüz özgüvenden yoksun haliyle oraya adım attığı ilk günden beri tanıdığından, nüfuz sahibi denebilecek türden bir güven kazanmıştı. Tüm bunları hamilerinin lehine kullanmayı biliyordu, sağlığı yoğun çalışmasına engel oluşturduğundan, her vekâlete, her siparişe özen gösterecek zamanı vardı.

Hoş bir insandı, fiziksel olarak zayıf, yüz hatları düzgündü; davranışları rahatsız edici değildi, ama yine de yapılacak işlerde fikrinin kesinliğinden gelen bir ifadeyle, giderilecek engelleri bertaraf ederken bile, neşesini ve nezaketini korurdu. Dolu dolu kırklı yaşlardaydı[337] ve yukarıda söylediğim şeyi yinelemem gerekecek, onu bir novellanın kurgusuna önemli bir figür olarak katmadığım için hâlâ pişmanlık duyarım.

337 O tarihlerde Liebholdt ancak 35 yaşındaydı. Goethe onu üvey kardeşi Johann Wilhelm'le karıştırıyor olmalı. (ç.n.)

Ciddi okuyucularımı anlattıklarımla biraz olsun tatmin ettiğimi umarak, dostluğun ve sevginin en güzel yanlarıyla belirdiği parlak anlara döneyim.

Yaş günlerinin özenle, neşeyle ve çeşitli etkinliklerle kutlanması bu tür yakınlıkların doğasında vardır; rahip Ewald'in doğum günü[338] için şu şarkı yazıldı:

338 Burada belirtildiği gibi bu şarkı rahip Ewald'in doğum günü için değil, Rachel Gertrud du Fay ile yaptığı evlilik için yazılmıştı ve *Düğün Şarkısı* başlığını taşıyordu.

Bütün güzel anlarda,
Şaraba ve aşka doyalım,
Bu şarkıyı şu anda
Hep beraber söyleyelim!
Tanrı'dır bizi dost kılan,
Buraya getiren.
Coşkumuzu artıran,
Onu ateşleyen.

Bu şarkı bugün hâlâ elimizde, yine aynı coşkuyla söylenmezse, bir ziyafet yemeğindeki bir grup öyle kolay kolay neşelenemeyeceğinden, aynı şeyi yapmalarını genç nesillere de öneriyoruz ve bu şarkıyı okuyup söyleyen herkesin içinden gelen ve dışarıya taşan aynı keyif ve hazzı almalarını diliyoruz, dünyada ne olup bittiğini düşünmeden, küçük arkadaş topluğumuzda evreni kucaklıyormuş hissine kapılan bizler gibi.

23 Haziran 1775 tarihinde Lili'nin on yedinci doğum gününün özel bir şekilde kutlanması bekleniyordu. Öğle vakti Offenbach'a geleceğine söz vermişti, arkadaşların bu kutlama konusunda hoş bir uzlaşmayla her zamanki tüm süslü sözlerden kaçınıp, ona yakışacak bir içtenlikle onu karşılama ve eğlendirme hazırlıkları yaptıklarını söylemeliyim.

Böyle zevkli sorumluluklarla meşgulken, ertesi günün güzel bir gün olacağı müjdesini veren ve kutlamamıza ferah ışıklarını yayacağını vaat eden günbatımını seyrettim, o sırada Lili'nin kardeşi Georg umursamaz bir

tavırla, oldukça neşeli odaya girdi ve lafı dolandırmadan ertesi günkü partimizin suya düştüğünü bildirdi; sebebini bilmiyordu, ama ablası ondan, yarın öğle vakti Offenbach’a gelmesinin ve kendisi için yapılacak partiye katılmasının olanaksız olduğunu söylemesini istemişti; ancak akşama doğru gelebilmeyi umuyormuş. Bunun hem benim, hem de arkadaşlarımın hiç hoşuna gitmeyeceğini gayet iyi biliyor ve hissediyormuş, ama benden elinden geldiğince içten bir ifadeyle acele bir şeyler uydurmamı rica ediyormuş, böylece vermemi istediği haberin sevimsizliği azalır, hatta unutulurmuş, bana çok teşekkür ediyormuş.

Bir an sustum, hemen toparlandım ve ne söyleyeceğime dair aklıma harika bir fikir geldi. “Acele et Georg,” diye seslendim, “söyle ona içi rahat olsun, akşama gelsin yeter; söz veriyorum, bu aksilik şenliğe dönüşecek!” Delikanlı meraklandı ve bunun nasıl olacağını öğrenmek istedi, sevdiğimiz kızın kardeşlerinden birinin her yolu deneyeceğini bildiğimizden, kararlı bir şekilde ondan gizledik.

O gider gitmez, büyük bir özgüvenle odamda bir aşağı bir yukarı yürüdüm, burada değerlendireceğim fırsat beni onun gözünde hizmetkârı olarak parlak bir şekilde yücelteceğinden, içimde sevinçli ve özgür bir duygu vardı, birkaç tabaka kâğıt alıp, özel günler için yazılan şiirlere yakışır şekilde kâğıtları güzel bir ipek kurdeleyle birbirine bağladım ve aceleyle şiirin başlığını attım:

“O gelmiyor! Acıklı bir aile oyunu, Tanrı’ya şikâyet, 23 Haziran 1775 tarihinde Main kıyısındaki Offenbach’ta tamamen doğaçlama olarak sahnelenecek. Olay sabahtan akşama kadar sürecek.”

Bu eğlenceli oyundan elimde ne bir plan ne de bir kopya var, araştırdım, ama bir sonuç alamadım; yeniden yazmam gerek, aslında bu genellikle bana zor gelen bir şey değil.

Olayın geçtiği yer d’Orville’in Offenbach’taki evi ve bahçesiydi; hikâye hizmetlilerle başlar, o arada herkes kendi rolünü oynar, parti için hazırlıklar gözler önüne serilir, çocuklar da oyuna katılır, aynı gerçek yaşamda olduğu gibi; bey ve hanıma gelince, kendine özgü işleriyle meşguldürler; aceleyle yürütülen işlerin arasında her şey bir karmaşaya sürüklenirken, yorulmak bilmez komşu, besteci Hans André gelir, piyanonun başına geçer, parti için yeni tamamladığı şarkıyı dinleyip ezberlesinler diye herkesi çağırır. Tüm ev halkını piyanonun başına toplar, ama herkes yeniden yapılması gereken

işlerin başına döner; biri öbürüne seslenir, biri diğerine lazımdır, o arada bahçıvanın gelmesi dikkatleri bahçe ve su sahnelerine çeker; çelenkler, üzerinde çok süslü yazıların olduğu kâğıt şeritler, hiçbir şey unutulmaz.

Çok sevinçli şeyler için bir araya gelindiğinde, bir haberci içeriye girer, oradan oraya haber taşıyan neşeli türden biridir, onun da oynayacak bir rolü vardır, aldığı bazı hatırı sayılır bahşişler sayesinde ne tür bir kutlamanın söz konusu olduğunu aşağı yukarı kestirebilir. Getirdiği zarftan dolayı gururludur, kendisine şarap ve ekmek vermelerini bekler, şakayla karışık isteği reddedilir, nihayet elindeki mektubu verir. Evin sahibinin kolları aşağıya düşer, kâğıtlar yere düşer ve şöyle der: "Bırakın beni masanın yanına gideyim! Her şeyi savurmak için bırakın konsolun yanına gideyim."

Hayattan zevk alan neşeli insanların beraberliği öncelikle sembolik söz ve mimiklerle vurgulanır. Bir çeşit günlük konuşma kullanılır, bu, bilgilendirdiği kişiyi çok mutlu ederken, yabancı durumun farkına varmaz ya da varır ve canı sıkılır.

Söz konusu şey, Lili'nin en sevimli halleriyle ilgili bir şakanın burada söz ve mimikle ifade edilmesidir, kötü bir şey söylenmiş veya konuşulmuşsa, özellikle masada otururken veya herhangi bir sehpanın yanında dururken yapılır bu.

Çok sevimli de olsa böyle bir kabalığı Lili bir keresinde yapmış, espri bununla ilgiliydi, bu hareketi yapma nedeni yemekte yanında oturan tanımadığı kişinin uygunsuz davranışıymış. Güzel yüz ifadesini bozmadan, sağ eliyle sevimli bir şekilde masa örtüsünü eliyle şöyle bir sıyırınca, her şeyi bir anda yere indirmiş, bunu çok yumuşak bir hareketle yapmış. Bıçak, çatal, ekmek, tuzluk, ne varsa hepsi, hatta yanında oturan kişinin kullandığı şeyler bile savrulmuş: Herkes şaşırmış, hizmetkârlar koşuşmuşlar, olanlara anlam veremeyenler olmuş, durumun farkında olanların ise yakışıksız bir davranışın böyle uygun bir karşılık görüp bastırılması hoşlarına gitmiş.

Yani bu sayede çirkin bir şeye karşı tavır almak için bir sembol bulunmuştu, bu seçkin bir toplulukta değil, ama zaman zaman yetenekli, dürüst, değerli ve iyi niyetli arkadaşlar arasında taklit ediliyordu. Bir şeyi onaylamama anlamında, bu hareketi sağ elle hepimiz yapıyorduk; sonraları Lili, ölçülü şekilde ve hoşlanarak eşyaların gerçekten savrulmasına izin vermişti.

Şair bizim için doğal bir alışkanlık haline gelen eşyaları fırlatma zevkini ev sahibine mimikle yaptırınca, önemli ve etkili olan şey görülmüş olur; çünkü her şeyin üstündeki nesneleri savuracağı tehdidinde bulunurken, herkes onu durdurur, kendini beti benzi atmış halde koltuğa bırakıncaya kadar, onu sakinleştirmeye çalışır.

“Ne olmuş?” diye yüksek sesle bağırılır. “Hasta mı? Yoksa biri mi öldü?” – “Okuyun! Okuyun!” der d’Orville, “mektup orada yerde duruyor.” Mektup yerden alınır, okunur ve şöyle denir: “O gelmiyor!”

Büyük şaşkınlık daha da büyür; – Ama sağlığı yerindeydi! – Bir sorunu yoktu! Aileden birine bir şey olmamıştı; akşama geleceği ümit edilir.

O sırada ara vermeden piyano çalan André, sonunda koşarak gelir, herkesi, bu arada kendini de yatıştırır. Rahip Ewald ve karısı aynı tipik ifadeyle içeri girerler, sağduyulu ve keyifsiz, onun olmayışı nedeniyle gergin ve gerekli hazırlıkları yapmış halde. İyi bir kahvaltı ve takdir toplayacak bir öğle partisi beklenirken, kusursuz ve sakin Bernard amca sonunda içeriye girinceye kadar her şey renkli bir karmaşa içindedir. O, olaya doğru açıdan bakan, yatıştırıcı ve sağduyulu sözler edip, tamamen Yunan tragedyasında bir tanrının çok büyük kahramanların karışık meselelerini birkaç sözle çözmesi gibi, her şeyi bir dengeye kavuşturur.

Tüm bunlar gecenin bir bölümünde hızla yazıya dökülüp, bir haberciye verilir, ertesi sabah saat tam onda mektupla Offenbach’a gelmesi için tembihte bulunulur.

Tam öğle vakti aynı şekilde hazırlıklı olarak Offenbach’ta bulunmak niyetiyle sabah çok erken uyanıp kalktım.

Çok ilginç bir tezahüratla karşılaştım; partimiz hiç de sessiz geçmiyordu; onları çok gerçekçi aktarmışım diye eleştirilerde bulunuyor, beni azarlıyorlardı. Hizmetliler efendileriyle aynı oyunda sahne almaktan dolayı hallerinden memnundular, en kararlı ve en rüşvet yemez gerçekçiler olarak çocuklar inatla şöyle diyorlardı: Böyle konuşmamışlarmış, her şey burada yazılı olduğundan çok farklıymış. Getirdiğim tatlıları yemekten önce vererek onları yatıştırdım, onlar da beni her zamanki gibi sevdi. Neşeli bir öğle yemeği, tüm coşkularımızdaki ölçü, Lili’yi ihtişamsız ama oldukça sevgi dolu karşılayacak havayı yarattı. O geldi ve keyifli, hatta neşeli arkadaşlar tarafından karşılandı, elbette o yokken ne kadar neşeli

olunabilirse. Ona her şey anlatıldı ve rapor edildi, o da bana kendi sıcak ve tatlı haliyle elinden geldiğince teşekkür etti.

Burada yokken onun adına yapılan kutlamanın rastlantı olmadığını, ilişkimiz hakkında ayrıntılarıyla konuşurken oluştuğunu anlamak için çok zeki olmak gerekmiyordu. O arada bunun duygularımıza ve davranışlarımıza en ufak bir etkisi olmadı.

Çok sayıda insan yılın bu mevsiminde kentten buraya gelirdi. Genellikle ben onlara akşamları gecikmeli olarak katılıyordum, görünüşte o benimle ilgiliydi, çoğunlukla birkaç saatliğine orada bulunduğumdan, ufak ya da büyük bir sorumluluk alarak veya onun yapmamı istediği şeyi yerine getirerek herhangi bir şekilde ona yardımcı olmaktan hoşlanıyordum. Bu da bir insanın başına gelebilecek en mutlu hizmet şekliydi, tıpkı eski şövalye romanlarının bu tür şeyleri bize belirsiz ama güçlü bir şekilde anlatması gibi. Onun bana hükmettiği açıktı, onun bu onuru duymaya hakkı vardı; burada hem yenen, hem de yenilen zafer kutluyordu, ikisi de aynı gurur içinde halinden memnundu.

Hep tekrarladığım faaliyetim çoğunlukla kısa olmakla birlikte gittikçe güçleniyordu. Johann André’nin her zaman çalacak bir müzik parçası vardı, ben de bilmedikleri şiirlerimden birini getiriyordum; edebiyat ve müzik çiçeklerinin sağanağına tutulduk. Her yönden muhteşem bir dönemdi; grubumuza belli bir coşku hâkimdi, hiçbir anımızda heyecan eksik değildi. Kuşkusuz bu bizim ilişkimizde başka şeyleri de etkiliyordu. Çünkü cesur doğası nedeniyle sevgi ve tutkunun ortaya çıktığı yerde, sahip oldukları eşit hakları niçin gizlemeleri gerektiğini kavramayan korkak insanlar cesaretlenir. Bu yüzden artık çekince taşımayan gizli ilişkiler az çok fark edilir, henüz hissedilmeyenler ise kimse anlamadan huzurla yoluna devam eder.

Çeşitli işlerim nedeniyle gündüzleri onunla dışarıya çıkamıyordum, bu yüzden bulutsuz akşam saatlerinde dışarıda daha çok beraber olma fırsatı çıkıyordu. Sevgililer aşağıdaki olayı sevinçle karşıladılar.

Bu yazılı olarak ifade edilmiş bir durumdu: *Ben Uyurken Yüreğim Ayık*; gece ve gündüz geçirilen saatler birbirine benziyordu; gün ışığı aşkın ışığını gölgeleyemiyor, gece ise sevginin pırıltısından apaydınlık güne dönüyordu.

Yıldızlarla dolu parlak gökyüzünün altında açık havada gezinmiştik; ona ve arkadaşlara evlerinin kapısına kadar eşlik etmiş, en son ona iyi geceler

dilemiştim, hiç uykum yoktu, yeniden gezintiye çıkmayı ihmal etmedim. Frankfurt'a giden kır yollarında yürümeye başladım, o arada düşüncelere ve gelecekle ilgili planlara daldım; gecenin sonsuz sessizliği içinde pırıl pırıl parlayan yıldızların altında hem kendime, hem ona ait olduğum duygusuyla bir banka oturdum.

Tanımlayamayacağım bir ses dikkatimi çekti, bana çok yakındı; ne yaprak hışırtısı ne de suyun şırıltısıydı, daha çok dikkat kesilince, toprağın altında küçük hayvanlar olduğunu anladım. Kirpi ya da gelincik olabilirdi ya da bu saatte bu sesi çıkarmaya kararlı başka bir canlı.

Sonra tekrar kente doğru yürümeye başladım ve Röderberg'e geldim, orada kireç beyazı görüntüsünden tanıdığım üzüm bağlarına çıkan teraslar vardı. Yukarıya tırmandım, yere uzanıp, uykuya daldım.

Tekrar uyandığımda gün çoktan doğmuştu, yüksek surun karşısında olduğumu gördüm, bu sur eski zamanlarda korunmak amacıyla bu taraftaki dağların karşısına yapılmıştı. Sachsenhausen karşımdaydı, hafif sis ırmağın yolunu belli ediyordu; hava sevdiğim gibi serindi.

Orada güneş arkamdan gittikçe yükselip, karşı tarafı aydınlatıncaya kadar kaldım. Orası sevgiliyi tekrar göreceğim yerdi, hâlâ uyuyanları kuşatan cennete doğru yavaşça geri döndüm.

Ona olan sevgimden çoğalttığım ve üstesinden gelmeye çalıştığım artan işler nedeniyle Offenbach'a yaptığım ziyaretler azalıp, bu sebeple hüzünlü bir sıkıntı baş gösterince, aslında insanın gelecek adına bugünü arka plana ittiğini ve bu yüzden çok şey kaybettiğini gayet iyi anladım.

Beklentilerim yavaş yavaş gerçekleşirken, onları olduklarından daha çok önemsedim, böyle herkesin bildiği bir ilişkinin sıkıntı yaratmadan daha fazla uzamayacağını anlayınca, yakında alacağım bir kararı daha fazla düşünmeye başladım. Bu durumlarda hep olduğu gibi, bunu açık bir şekilde birbirimize söylemedik; hiçbir kuşkuya yer bırakmayan karşılıklı huzur duygusu, bir ayrılığın söz konusu olamayacağına dair kesin inanç, birbirimize aynı şekilde duyduğumuz güven – bunların hepsi tehlikeli bir durum ortaya çıkardı, öyle ki uzun bir ilişkiye girmemeye karar vermiş olan ben, olumlu sonuçlanma garantisi olmadığı halde, kendimi tekrar aynı kapana kısılmış bularak gerçekten düşüncesizlik etmiştim, bu durumdan kurtulmak için kendimi gittikçe daha kayıtsız bir tavırla dünya işlerine

verdim, bunlardan da sevgilinin yardımıyla yine yarar ve mutluluk elde edeceğimi sandım.

Bazılarına gerginlik hissi verebilecek bu ilginç olayda bir aile dostu yardımcı olmak için bize geldi, olayların ve şahısların birbiriyle ilintisine tümüyle tanıktı. Adı Matmazel Delph idi; Heidelberg'de ablasıyla küçük bir ticarethane yönetiyordu ve çeşitli olaylar nedeniyle Frankfurt'taki büyük bir bankaya[339] büyük minnet borcu vardı. Lili'yi çocukluğundan beri tanır ve severdi; kendine özgü biriydi, ciddi ve erkeksi bir görünümü, benzer şekilde kaba ve aceleci bir yürüyüşü vardı. Hayatı tanıyacak kadar çok şey görmüştü, bundan ötürü en azından bazı konularda deneyimliydi. Entrikacı biri olduğu söylenemezdi; ilişkileri uzun zaman inceleme ve düşündüklerini kendine saklama alışkanlığı vardı: Fakat fırsatları değerlendirme yeteneğine de sahipti, insanların duygularının kararla kararsızlık arasında bocaladığını anlayınca, her şeyin bir kesinliğe kavuşturulması söz konusu olunca, kişiliğine özgü yeteneklerini öyle bir ortaya koyardı ki, planını uygulamakta kolay kolay başarısızlık nedir bilmezdi. Aslında bencilce amaçları yoktu; bir şeyler yapmak, bir şeyleri sonuçlandırmak, hele hele bir evliliğin gerçekleşmesini sağlamak onun için ödül sayılırdı. Durumumuzu uzun zamandır gözden geçirmiş, her gelişinde araştırmış, sonunda şu karara varmıştı: Bu sevgi teşvik görmeli, ciddi olduğu halde yeterince peşine düşülüp, sahiplenilmeyen planlar desteklenmeli ve bu küçük hikâye mutlu bir sona kavuşturulmalıydı.

339 Schönemann'ların bankası. (ç.n.)

Yılladır Lili'nin annesinin güvenini kazanmıştı. Onu eve getirip, bizimkilerle tanıştırdığımda, kendini ebeveynime sevdirmeyi bilmişti; bir imparatorluk kenti için bu sert insan kötü sayılmaz, ayrıca arka planda anlayışlı biriyse sevilir bile. Bizim arzu ve beklentilerimizi çok iyi biliyordu. Destek olma merakı bu konuda kendisine görev düştüğü düşüncesine yol açtı; sözün kısası, ailelerle görüştü. Bir şekilde devreye girip, zorlukların üstesinden geldi, bir akşam bize geldi ve Lili'nin ailesinin onayını bildirdi. "Ellerinizi birleştirin!" dedi coşkulu ve despot bir hava taşıyan sesiyle. Lili'nin karşısına geçtim ve ona elimi uzattım, elini tereddütsüz ama yavaşça benimkine doğru uzattı. Derin bir nefes aldıktan sonra heyecan ve coşkuyla birbirimizi kucakladık.

Nişanlı bir erkeğin kendini nasıl hissettiğini garip yaşantım içinde öğrenmem de, üzerimizdeki yüce yöneticinin şaşırtıcı bir kararıydı.

Bunun ahlaklı bir erkek için bütün anıların en güzeli olduğunu söyleyebilirim. Anlatılması zor, açıklanması olanaksız o duyguları anımsamak bile, insana mutluluk veriyor. Önceki yaşantım tamamen değişti; dikkat çeken aşırılıklarım ortadan kalktı, en büyük anlaşmazlıklarda uzlaşıldı, aceleci yapı, sürekli uyaran akıl, despotluğa soyunan dürtüler, başka zamanlar sürekli çatışma halinde olduğumuz ılımlı yasa, bunların hepsi dostça bir uzlaşma içinde birbirine yaklaştı, herkesin kutladığı masum partide yasak olan arzu edildi, uygunsuz olan da kaçınılmaz bir sorumluluğa dönüştü.

O andan itibaren fikirlerimin bir ölçüde değişmesine, insanlar etik anlamda onay vererek tanık oldular. Sevdiğim kız şimdiye kadar benim için güzel, hoş ve çekici biriydi, şimdiyse bana hem saygın, hem de önemli geliyordu. Onun kişiliği iki yönlüydü: Her zamankinden çok hissettiğim şey onun güzelliği ve sevimliliğinin bana ait olmasıydı; ama değerli karakteri, kendinden emin hali, her konuda güvenilir biri olması kendine ait özellikleriydi. Ona bakıyor, onu inceliyor ve sanki ömür boyunca keyfini süreceğim bir zenginlikmiş gibi kendimi mutlu hissediyordum.

Eskiden beri üstüne basarak, yıldızın parladığı anların uzun sürmeyeceği söylenir. Aslında tamamen Matmazel Delph'in çabasıyla her iki tarafın ailesinden resmen onay alındı, hem de sessiz, sakin ve formaliteye gerek kalmadan. Böyle bir nişana gerçek denebilmesi için, düşünülen şeyler ciddiyete bindiğinde, her şey bir sonuca bağlandı diye düşünüldüğü an bir kriz belirir. Dış dünya çok acımasızdır ve kendini sonuna kadar ortaya koymak zorunda olduğundan haklıdır. Sevgiye güven büyüktür, ama biz sevginin sıklıkla kendine karşı duran gerçekliklerde başarısızlığa uğradığını görürüz. Özellikle daha sonraki dönemlerde, yeterli mal varlığına sahip olmayan genç çiftler, kendilerini olayların akışına bırakırlar, cenneti düşlemezler; genç bir çiftin anlamsızca ortaya çıkmasından hoşlanmayan çevre, katlanılmaz talepleriyle onlar için doğrudan tehdit edici olur.

Amacıma ulaşmak için ciddiyetle tutunduğum araçların daha önce yetersiz olduğunu fark etmedim, çünkü belli bir noktaya kadar yeterliydiler; şimdi hedefe yaklaştıkça, her iki tarafın içine tam olarak sinmeyen şeyler ortaya çıkıyordu.

Aşkın kolayına gelen kendini kandırma duygusu tüm uyumsuzluğuyla yavaş yavaş ortaya çıktı. Fazla gerçekçi bir görüşle ailem ve ailemin şartları değerlendirildi. Bunun altında yatan niyet, gelin için hazırlık yapmaktı; fakat hayali kurulan gelin nasıl bir gelindi?

Üçüncü bölümün sonlarında ölçülü, anlayışlı, güzel, çalışkan, hep aynı şekilde sevgi dolu, ağırbaşlı bir genç kız tanımıştık, o, duvarları ve yuvarlağı çoktan inşa edilmiş bir kubbe için uygun olan son taştı, ama şimdi sakin ve önyargısız bir değerlendirme yaparsak, evlenilmek istenilen bu yeni kızın böyle bir işlevi yerine getirmesi için yeni bir kubbenin yapılması gerektiği yadsınamazdı.

O sıralar bunu açıkça görmüyordum, o da aynı şekilde. Oysa kendimi kendi evimde hayal ederken, onu da buraya getirdiğimi düşününce, o bana uygun biri gibi gelmiyordu, benim de onun bulunduğu ortamlara girmem için, günü izleyen, modaya uyan insanlara zıt düşmeyeyim diye giysilerimi zaman zaman değiştirmek, sonra yine değiştirmek zorunda kalmam gibi. Ancak çoktan modası geçmiş bir ihtişamın öne çıktığı tadil edilmiş saygın burjuva evinde ev eşyalarını değiştirmek söz konusu olamazdı.

Alınan onaya karşın büyükler arasında ne bir ilişki, ne bir aile bağı kurulabilmişti. Farklı dini alışkanlıklar[340], farklı gelenekler! Güzel kız kendi yaşam tarzını bir ölçüde sürdürmek istese, buna çok büyük olmayan bu evde ne olanak ne de yer vardı.

340 Schönemann'ların reformcu, Goethe'lerin Luterci olması. (ç.n.)

Bu konu dışında, sükûnet ve güçlenme adına geleceği parlak bir iş bulma yolunda önümde güzel ufuklar açıldı. Çalışkan insan her yerde tutunur, beceriler ve yetenekler güven uyandırır, farklı bir yönün söz konusu olduğunu herkes anlar. Rahatsız edici genç hoş görülür, dehanın ise her şeyi yapacağına inanılır, ancak yapabileceklerinin de bir sınırı vardır.

Almanya'da düşünce ve edebiyat dünyası o zamanlar gerçekten el değmemiş bir tarla gibiydi. Politikacılar arasında sürülecek bu tarlaya çalışkan çiftçiler ve akıllı kâhyalar arayan akıllı insanlar vardı. Saygın ve varlıklı mason locasının önde gelen üyeleriyle Lili'yle olan yakınlığım sayesinde tanışmıştım, onlar uygun bir tarzda benimle yakınlaşmak istiyordu; oysa ben bağımsız bir yapıya sahip olduğumdan, sonraları bana aptalca gelse de, her tür bağlantıyı reddediyor, değerli düşüncelerle bir

araya geldiklerine göre, kendi hedeflerine çok yakın hedeflerimde bana faydalı olabileceklerini anlamıyordum.

Asıl konuya geri döneyim.

Frankfurt gibi kentlerde kapsamlı işler vardır: Çalışarak çok yükselebileceğiniz büyükelçilikler veya avukatlık gibi. Bu tür işler bana da teklif ediliyordu, ilk anda insanda bunlar avantajlı ve saygın işler olduğu izlenimi uyanıyordu. Bu işlere uygun olduğumu düşünüyorlardı; daha önce anlatılan üçlü avukatlık bürosuyla bu mümkündü. Çelişkili durumları kendinize saklayacaksınız, olumlu şeyler söyleyeceksiniz, her belirsizliğin üstesinden güçlü çalışmayla geleceksiniz, bu sayede hayal edilemeyecek şeyler gerçekleşir, hem de heyecan azalmadan.

____

Birçok insan barış zamanlarında dünyada olup biten en yeni olaylarla ilgili acil haberleri veren gazeteleri okumaktan hoşlanır. Huzurlu ve hali vakti yerinde yurttaş bu haberler sayesinde farkında olmadan taraf tutar, sınırlı görüşümüzden dolayı bundan kurtulmanın ne olanağı ne de gereği vardır. Rahat her insan, iddiaya girmiş gibi kazanması ya da kaybetmesinin bir önemi olmadan keyfi bir ilgi geliştirir ve tiyatrodaki gibi, tanımadığı insanların mutluluğuna ve mutsuzluğuna oldukça ateşli ama soyut bir katılımda bulunur. Bu ilgi genellikle keyfi olsa bile, ahlaki temellere dayanır. Bilindiği gibi zaman zaman takdire değer çabalara hak edilen onayı veririz; zaman zaman da parlak bir başarının heyecanıyla, yapmak istediği şeyleri eleştireceğimiz kişiye yöneliriz. Tüm bunlar için o dönemde yeterince malzeme vardı.

II. Friedrich, gücüne dayanarak hâlâ Avrupa'nın ve dünyanın yazgısını belirlemek ister gibiydi; kendini tahta layık gören, önemli bir kadın olan Katharina çalışkandı ve fazlasıyla himaye ettiği çalışkan adamlara kendi gücünü gittikçe genişleten büyük bir hareket özgürlüğü tanımıştı; bu da Türkler üzerinde gerçekleştiğinden, Hıristiyan olmayan bu binlerce insan şehit düştüğü halde, hiç insan ölmemiş gibi gelmişti herkese[341], Türkler bize tepeden bakardı, biz de onları küçümseyerek buna fazlaca karşılık vermeyi alışkanlık haline getirmiştik. Çeşme limanında yanan donanma, kültürlü insanlar arasında genel bir sevinç yarattı, herkes zaferden duyulan çılgınca neşeyi paylaştı, o büyük olayın gerçeğe sadık bir tablosu yapılsın diye, Livorno limanında bir savaş gemisi de havaya uçuruldu. Çok geçmeden

kuzeyde genç bir kral[342], aynı şekilde kendi gücünü kullanarak idareyi ele aldı. Baskı altına aldığı aristokratların haline kimse üzülmedi, çünkü halk aristokrat sınıftan kendi dünyasında sessizce yaşıyor diye hoşlanmıyordu, onlardan ne kadar az söz edilirse o kadar güvencede sayıyordu kendini. Bu olayda genç kral hakkında çok olumlu şeyler düşünülüyordu, çünkü o soylu sınıfı dengelemek için alt sınıfları destekleyip, kendine bağladı.

341 5-7 Temmuz 1770 tarihleri arasında Çeşme limanında gerçekleşen deniz çarpışması. (ç.n.)

342 İsveç kralı III. Gustav (1746-1792) (ç.n.)

Halkın tümü kendini kurtarmaya çalışırken, dünyanın ilgisi daha da canlandı. Çok eskiden aynı oyunu küçük çapta da olsa görmekten mutlu olunmuştu; tüm gözlerin çevrildiği yer uzun zamandır Korsika'ydı; yurtsever planlarını uygulamaya fazla gücü yetmeyen Paoli Almanya'dan geçerek İngiltere'ye giderken tüm gönülleri fethetti; yakışıklı, zayıf, sarışın bir adamdı, ayrıca çok sevimli ve samimiydi; onu Bethmann'ın[343] evinde gördüm, orada kısa bir süre kaldı ve onu görmek için izdiham oluşturan meraklı insanları neşeli bir tavırla karşıladı. Şimdi dünyanın daha uzak yerlerinde benzer çatışmalar olacaktı; Amerikalılara bol şans dileniyordu, Franklin ve Washington'un isimleri politika ve savaşla ilgili konularda sivrilmeye ve parlamaya başladı. İnsanları rahatlatmak için bazı şeyler yapıldı, bazı kötüye kullanmaları önlemek ve çok değerli amaçlar doğrultusunda kendini sınırlamak, düzenli gelişen bir devlet ekonomisi başlatmak, tüm keyfi şiddete son vermek, düzen ve hukuk sayesinde tek başına idareyi elinde tutmak gibi en güzel hedefleri Fransa'nın çok yeni ve iyi niyetli kralı[344] ortaya koyarken, dünyaya çok sevindirici ümitler yayıldı ve güven duyulan gençlik, hem kendine, hem de çağdaşlarına güzel, hatta harikulade bir gelecek vaat edebileceğine inandı.

343 Banker Johann Philipp Bethmann. (ç.n.)

344 XVI. Louis (ç.n.)

Tüm bu olaylardan ben geniş çevreleri ilgilendirdiği ölçüde haberdardım, ben ve yakın çevrem gazetelerle ve yeni haberlerle ilgilenmezdik, bizim için önemli olan insan tanımaktı, zaten biz insanları kendi haline bırakmaktan yanaydık.

Doğduğum kentin de yüzyılı aşkın bir zamandır uyum sağladığı Alman topraklarının sükûnete kavuşmuş hali, birçok savaşa ve sarsıntıya rağmen durumunu aynen korumuştu. En üstten en alta, kraldan Yahudiye kadar çok çeşitli grupların tüm insanları ayırmak yerine birleştiriyor görünmesinin bu

huzuru oluşturmakta belli bir katkısı vardı. İmparatordan sonra krallar geldiğinden, seçme ve seçilme hakkı, bu arada sahip oldukları ve savundukları ayrıcalıklar onlar için önemli bir denge unsuruydu. Fakat büyük burjuva, kralların bulunduğu sınıfa seyirci kalıyordu, öyle ki önemli ayrıcalıklarını düşünerek, kendilerini en üsttekilerle eşit düzeyde, hatta ruhani elektörler diğer herkesten önde geldikleri için ve hiyerarşik düzenin evlatları olarak tartışılmaz saygın bir yere sahip olduklarını savladıklarından, kendilerini bazı bakımlardan daha yukarıda görüyorlardı.

Kökleri eskiye dayanan bu ailelerin aynı zamanda vakıflarda, şövalye tarikatlarında, bakanlıklarda, derneklerde ve kardeşlik teşkilatlarında da sahip oldukları olağanüstü ayrıcalıklar düşünülünce, kendilerini hem ast, hem üst hisseden önemli insanlardan oluşan bu büyük kitlenin büyük bir memnuniyet içinde düzenli bir meslekle günlerini geçirdiği, aynı konforu fazla çaba harcamadan çocuklarına hazırlayıp bıraktıkları kolayca anlaşılabilir. Bu sosyal sınıf aynı zamanda kültürlüdür; çünkü yüz yıldan beri orduda ve politikada üst düzeyde önemli adımlar attı ve soylu çevrede olduğu kadar diplomatik alanda da üstünlüğünü gösterdi; ama aynı zamanda edebiyat ve felsefe sayesinde insanları kazanmayı ve o dönemde çıkarlarına çok uygun olmasa da üst düzeyde bir yer edinmeyi bildi.

Bu oldukça geniş ayrıcalıklı kitleyi kıskanmak veya dünyadaki şanslı önceliklerini bu sınıfa çok görmek Almanya’da kimsenin aklına gelmemişti. Orta sınıf rahatsız edilmeden kendini ticarete ve bilime adamış, elbette hem bu sayede, hem de kullanılan benzer yöntem sayesinde, kendini önemli bir karşı denge durumuna getirmişti; insanların kendilerini bir ölçüde huzurlu bir ruh hali içinde bulduğu tam ya da yarı bağımsız kentler bu faaliyete uygundu. Zenginliğini artıran, birikime dayalı mesleğinde özellikle hukuk ve devlet işlerinde kariyerini geliştiren kişi, her yerde önemli bir nüfuz sahibi olabiliyordu. Başka yerlerde olduğu gibi Almanya’daki yüksek mahkemelerde de, soyluların oturduğu sıranın karşısına hukuk uzmanlarının oturduğu sıra koyuluyordu; birinin özgür bakışı, diğerinin derin görüşünü öğrenmekten hoşnuttu, yaşamlarında rekabetten eser yoktu; soylu sınıf zamanla meşrulaşan ulaşılmaz ayrıcalıklarından emindi, burjuva ise isminin önüne koyulan sıfatla görünüşte onlar gibi olma çabasını onurunun bir parçası saydı. Ticaret adamının, teknikerin, hızla ilerleyen uluslarla bir ölçüde yarışmak için yapacak yeterince işi vardı. Her günkü sıradan

dalgalanmaları bir kenara bırakırsak, o dönemin genellikle salt çalışmadan ibaret olduğu söylenebilir, iç ve dış gelişmeler nedeniyle, etkisini öncesinde olmadığı kadar sonrasında uzun süre koruyabildi.

O sıralardaki konumum üst sınıflar karşısında oldukça iyiydi. Her ne kadar *Werther*'de belli ikili ilişkilerin sınırındaki hoş olmayan şeyler aceleyle ele alınmış olsa da, işlenen diğer tutkular dikkate alınınca bu hoş görüldü, hiçbir doğal etki atlanmadığından herkeste iyi duygular uyandı.

Götz von Berlichingen sayesinde de üst sınıflar karşısında önemli bir yerdeydim; şimdiye kadarki edebiyatta gerektiği gibi olmayan şeyler de, eski Alman yaşantısı, bazı başka sınıflarla beraber zirvedeki dokunulmazlığıyla imparator ve bir şövalye, bilgi açısından zengin ve başarılı bir şekilde anlatılmıştı, şövalye sivil birey olarak genellikle yasadışı durumlarda, yasal olmasa bile dürüst davranışlar sergiliyor ve bu yüzden çok kötü durumlara düşüyor. Ancak bunların hepsi uydurma değil, tamamen yaşanmış şeylerdi, bu yüzden de yer yer biraz moderndi, ama faydalı olabilmek adına dürüst ve çalışkan adam kendini kendi hikâyesinde nasıl anlatıyorsa, her şey aynı anlayışla ele alınmıştı.

Ailenin durumu daha düzeliyor, o dönemin başka diğer ilişkileri gibi şövalyelerle ilişkiler daha silik ve etkisiz hale gelmiş olsa da ailenin şövalyelerle ilişkisi sağlamlığını koruyor.

Birdenbire Jagst adlı dere ve Jagsthausen kalesi edebi bir önem kazandı, Heilbronn'daki belediye sarayı gibi ziyaret edilmeye başlandı.

O dönemin tarihine ait bazı konulara değindiğim biliniyordu, kökleri o döneme dayanan birkaç aile atalarını adeta gün ışığına kavuşmuş halde görme şansına erişti. Bir ulusa geçmişinin böyle dâhiyane bir biçimde tekrar hatırlatılması genel bir hoşnutluk uyandırır; atalarının erdemlerinden dolayı bu ulus memnuniyet duyarken, çoktan üstesinden geldiği kusurlarına da gülümser. Dolayısıyla böyle bir anlatım ilgi ve takdir görür, ben de bu anlamda çok yönlü bir etki yaratmış olmaktan mutluluk duydum.

Sayısız yakınlaşmalar ve benimle tanışmak isteyen gençler arasında hiç soylu birinin olmaması ilginç gelebilir; buna karşın otuzuna varmış bazı insanlar beni arayıp buluyor, ziyaretime geliyorlardı, hem yurtseverlik, hem de genel anlamda insani açıdan ciddi şekilde bilgilenmek adına gösterdikleri istek ve çabada sevinçli bir iyimserlik seziliyordu.

O zamanlar 15. ve 16. yüzyıl arasındaki döneme karşı bir ilgi başlamış, ortam hareketlenmişti. Ulrich von Hutten’in yapıtları elime geçti ve onun yapıtlarında anlatılan şeylerin, yaşadığımız günlerde sanki aynen ortaya çıkmış gibi olması bana oldukça şaşırtıcı geldi.

Ulrich von Hutten’in Willibald Pirckheimer’e yazdığı mektubu bu konuyla bağıntılı olarak aşağıda vermek uygun olabilir.

“Talih bize bahşettiği şeyi çoğunlukla geri alır ve bu kadarla da kalmaz; insana dışarıdan gelen başka şeylerin de rastlantısal olduğu görülür. Fakat ben şan şöhret sahibi olmak için çaba harcıyorum, bunu herhangi bir şekilde gerçekleştirebilirim, ama kıskançlıkla karşılaşmak istemiyorum; içimde ünlü olmak için şiddetli bir arzu var, ama ben bunun olabildiğince soylu bir biçimde olmasını istiyorum. Değerli Wilibald, soylular sınıfına ailem nedeniyle dahil olsam da, kendi çabamla soylu olmadığım için, şimdiden soylu saydığım takdirde kendimi iyi hissetmem. Aklımda kapsamlı böyle bir yapıt var! Değerli şeyler düşünüyorum! Kendimi daha soylu, daha göz kamaştırıcı bir sınıfa geçmiş olarak görmeyi istemek gibi bir şey değil bu, tersine ben özel bir soyluluk unvanı elde edeceğim başka bir kaynak bulmak istiyorum, istediğim, atalarımın elde ettikleriyle yetinen sanrılı soylu insanlardan sayılmak değil; atalarımın mal varlığına gelecek nesillerime geçecek bir şeyler eklemek.

Var olan şeye fazla değer verenlerin düşüncelerinin aksine, çalışmalarım ve çabalarımla ileriye bakıyor ve uğraş veriyorum; benzer hiçbir şey benim için yeterli değil, sana söylediğim gibi bu türden bir hırsa sahip olmayı ne istedim ne de arzuladım. En alt tabakadan çıkıp, benim üzerimde yaşam olanaklarına kavuşmuş insanları hiç kıskanmıyorum; bu konuda kendi sınıfımdaki insanlarla hiç anlaşamıyorum, çalışarak ilerlemiş, düşük sınıftan gelen kişiler için çok kötü sözler kullanıyorlar. Onlar haklı olarak önümüze geçtiler, bizim ihmal ettiğimiz şöhret malzemesine kendileri için sarılıp sahip çıktılar; dokumacıların veya sepicilerin oğulları olmaları hiçbir şeyi değiştirmez, bizden daha çok zorlukla karşılaşarak böyle şeyleri elde ettiler. Bilgisiyle ilerlemiş bir insanı kıskanan cahil kişi sadece bir ahmak değil, zavallı, hatta çok zavallı biri olarak görülebilir; böyle güzelliklere ters açıdan bakmak soylularımızın özellikle düştüğü bir hatadır. Tanrı aşkına, önemsemediğimiz şeye sahip olanı kıskanmanın ne anlamı var? Yasalar için neden çaba göstermedik? Güzel bilgileri, en iyi sanatları niçin kendimiz

öğrenmedik? Bu konularda ayakkabıcı, dokumacı ve arabacı önümüze geçiyor. Niçin meydanı onlara bıraktık, niçin en özgür çalışmaları hizmetkârlara ve bizim için utandırıcı bir şey, onların pisliğine bıraktık? Soylunun payına düşen tenezzül etmediğimiz mirası, deneyimli her çalışkan kişinin edinebilmesi ve uğraş vererek kullanabilmesi çok yasal. Alt sınıftan gelip, üstümüze çıkmasına yeten şeyi ihmal eden biz zavallılar kıskanmaya son verelim ve bizim için onur kırıcı olsa da başkalarının sahip olma cüretini gösterdiği şeye ulaşmaya çalışalım.

Ünlü olmak için her arzu saygıya değer, başarmak adına verilen her mücadele takdire değer. Her sosyal sınıfın onuru kendine kalsın, kendi zenginliği ona layık görülsün! Ben ne duvarlara asılan ataların tablolarını ne de özenle düzenlenmiş soyağaçlarını küçümserim; fakat onların değeri, kendi çabamızla kendimize ait kılmamışsak, bizim değerimiz sayılmaz; kendilerine yakışan gelenekleri soylular benimsemezse, varlıklarını da sürdüremezler. Çalışkanlık bakımından kendinden önce sivrilmiş atalarıyla kıyaslanabilirmiş gibi, aile reislerinden kütük misali tembel, şişman ve göbekli birinin onların heykellerini sana göstermesi boşuna olur.

Sana hırsım ve yeteneğimle ilgili kapsamlı olduğu kadar dürüstçe söylemek istediklerim bu kadar.”

Anlatılanlar böyle bir akış içinde olmasa bile, soylu dostlarım ve tanıdıklarımdan aynı değerli ve etkili görüşleri dinliyordum, bunlardan başarı çok çalışılarak ortaya çıkıyordu. Herkes kendine özgü bir soyluluk elde etmelidir düşüncesi slogan olmuştu, o güzel günlerde rekabetin belirdiği yerde, küçümseme vardı.

Oysa bizler, istediğimiz şeye sahiptik: Doğanın bize bağışladığı yetenekleri rahatça ve engelsiz kullanmak gibi, elbette burjuva yaşantımızın sağladığı olanaklar ölçüsünde.

Çünkü doğduğum kent, yeterince ilgilenilmeyen kendine özgü bir konuma sahipti. Kuzeydeki serbest imparatorluk kentleri yaygın bir ticaret ağına sahipken, güneydekiler arka plana itilmiş ticaret ilişkilerine rağmen, sanat ve teknik üzerine kurulmuştu, Frankfurt am Main’da ise bunların hepsi bir arada, ticaret, sermaye birikimi, mal mülk, bilim ve koleksiyonculuk merakı iç içeydi.

Yönetim Luterci Protestanların elindeydi; Haus Limpurg’un eski mirasçılar birliği ismini sürdürüyordu, Haus Frauenstein başta gelen

üyeleriyle sadece bir mirasçılar birliğiydi, alt sınıfların neden olduğu huzursuzluklar sırasında anlayışlı olana sadık kalındı, hukukçu olsun, diğer varlıklılar ve değerli düşüncelere sahip olanlar olsun, kimse senatodan dışlanmamıştı; kritik zamanlarda düzeni sağlayan esnafların bile, her ne kadar oturdukları sırayı değiştiremeseler de, senatoda bulunma hakları vardı. Anayasa bakımından meşru karşı güçler, resmi kurumlar ve böyle bir anayasaya bağlı her şey, ticaret ve teknoloji, şanslı coğrafi konum nedeniyle herhangi bir engelle karşılaşmadığından birçok insana çalışma olanağı sunuyordu.

Büyük burjuvanın çalışmaları kıskançlık yaratmıyor, neredeyse kimsenin dikkatini çekmiyordu; benzer ikinci bir sınıfın soyu varlıklı, eski ailelere dayanarak, daha fazla çaba göstermesi gerekiyordu; bu sınıf hukuk ve devlet işlerindeki bilgisiyle kendini göstermeye çalışıyordu.

Reformcu diye anılanlarsa, başka yerlerde onlara mülteciler[345] deniyordu, parlak bir sınıf oluşturuyordu, Bocken-heim'daki dini törenlerine güzel arabalarıyla giderlerken bile, hava ister iyi ister kötü olsun, kiliseye ancak yürüyerek gitme olanağına sahip vatandaşlara bir tür üstünlük gösterisinde bulunuyorlardı.

345 1685 yılından sonra Nantes Fermanı'nın yürürlükten kalkmasıyla din özgürlüğü kalmayan ve Fransa'yı terk eden, çoğunluğu Kalvenci olan Fransız mülteciler. (ç.n.)

Katolikler hiç dikkat çekmiyordu, diğer iki mezhebin payına düşen ayrıcalıkların onlar da farkındaydı.

On Sekizinci Kitap

Edebi konulara dönersek, o zamanki edebiyat akımında Alman şiirini derinden etkileyen bir olguyu vurgulamalıyım; edebiyatımızın akışı içinde bugüne kadar sürdüğü ve gelecekte de varlığını koruyacağı için bu etki özellikle dikkate alınmalı.

Almanlar eski zamanlardan beri kafiyeye alışkındı, kafiye çok naif bir şekilde davranabilme ve sadece hecelerin sayılması gibi bir kolaylık sağlıyordu. İlerleyen kültürle beraber az ya da çok içgüdüsel olarak hecelerin anlamı ve içeriklerine dikkat edildiğinde, beğeni toplanıyordu, bazı şairler bu konuda deneyim sahibiydi. Kafiye edebi bir cümlenin finaliydi, kısa dizelerde kısa durak yerleri de dikkat çekiciydi, doğuştan hassas bir kulak şiirlerde değişiklik ve hoşluk sunuyordu. Şimdi henüz karara bağlanmamış ve bağlanması da çok zor olan hece vurgusu nedeniyle düşünülmeden, birdendire kafiyeden uzaklaşıldı. Bunun öncüsü Klopstock oldu. Onun ne kadar çaba gösterdiği, neler yaptığı bilinir. Herkes konunun hassasiyetini hissediyor, gönüllü olarak kimse bu işe kalkışmıyordu, dönemin doğaya yönelme talebiyle şiirsel düzyazılar yazılmaya başlandı. Geßner’in doğayla ilgili çok güzel şiirsel anlatıları geniş bir yol açtı. Klopstock, *Hermann’ın Meydan Muharebesi* başlıklı diyalogunu düzyazı olarak kaleme aldı, aynı şekilde *Adem’in Ölümü*’nü de. Burjuva tragedyaları ve dramlarıyla tiyatroya daha duygulu ve değerli bir üslup hâkim oldu, İngilizlerin etkisiyle bizde yaygınlaşan beş ayaklı ölçü[346] düzyazı adına şiire son verdi. Ancak vurgu ve kafiye taleplerine genellikle son verilemiyordu. Elindeki ilkeler belirsiz de olsa, Ramler bunlara sıkı sıkıya bağlı kalıyor, başkaları da yapıtlarını bu şekilde yazsın istiyordu. Düzyazıları şiire dönüştürüyor, başkalarının yazdıklarını düzeltiyor, bu yüzden eleştiriliyor, meseleyi daha da karıştırıyordu. Hece vurgusuna biraz dikkat edip, geleneksel kafiyeye bağlı kalanlar ve içlerinden gelen zevkle yolunu bulup, ifade edilmemiş ve kesinlik kazanmamış ilkelere göre

hareket edenler çok başarılı oldular; örneğin Wieland, taklidi olanaksız olsa da, uzun zaman sıradan yeteneklere örnek oluşturdu.

346 Blankvers de deniyor, uyaksız beş vurgulu dize. (ç.n.)

Ancak uygulama kesinlikle belirsizliğini sürdürdü ve o sıra kafası karışmamış kimse, en iyilerden bile, kalmadı. Bu yüzden şiirimizin asıl dâhiyane döneminde herkesin kendi tarzına göre düzgün diyebileceği fazla bir şey yazılamaması tehlikesi doğdu; bu konuda da dönem hareketli, teşvik edici ve üretkendi, ama yorumdan yoksun, kendiyle barışık olmayan bir dönemdi.

Yine de şiir konusunda dayanacak sağlam bir zemin bulmak ve özgür düşüncelerle nefes alınabilecek bir öğe keşfetmek için, karmaşık bir durumdan ciddi çalışmaların parlak bir biçimde ortaya çıktığı birkaç yüzyıl öncesine dönüldü ve böylece o zamanların şiir sanatıyla da yakınlık kuruldu. Minnesinger'ler bizden çok eskilerdeydi, önce onların dili öğrenilmeliydi, bizim istediğimiz bu değildi: Yaşamak istiyorduk, öğrenmek değil.

Gerçekten usta bir şair olan Hans Sachs bize en yakın olandı. Gerçek bir yetenekti, elbette o, şövalyeler ve saray görevlileri gibi biri değildi, bizim de gururla olmak istediğimiz türden, sıradan bir yurttaştı. Eğitici anlamda realizm bize hitap ediyordu, hafif vurgudan, yeri geldiğinde kullanıma hazır kafiyeden faydalanıyorduk. Bu tarz, o günün şiirine çok uygundu ve buna her an ihtiyaç duyuyorduk.

Yıllarca, hatta hayat boyu süren, ilgi ve çalışma isteyen önemli yapıtlar, cesaret isteyen bir temel üzerinde zorunlu olmadığı halde az çok kurgulanırken, diğer kalıcı olmayan yapıtların nasıl kuralları çiğneyerek oluştuğunu tahmin edebilirsiniz, örneğin edebi mektuplar, meseller ve her türden eleştiri, bunlarla bir yandan kendi kendimizle iç çatışmamızı, diğer yandan dış dünyayla kavgamızı sürdürdük.

Basılmış olanların dışında elimizde olanların sayısı çok az, keşke hepsi mevcut olsa. Kısa notlar, düşünen insanların çıkış noktası ve amacını daha net ortaya koyabilir. Bu konularla ileride karşılaşıp, daha derin çalışmalar yapacak kişiler, böyle farklı çalışmaların tümünün temelinde dürüst bir çaba olduğunu anlayışla göreceklerdir. İçten gelen arzu kibirle uzlaşmaz, doğa geleneklere, yetenek kurallara, deha kendisine, güç yumuşak başlılığa,

geliştirilmemiş başarı gelişmekte olan vasatlığa karşıdır, öyle ki tüm bu tavırlar, bir savaş ilanını izleyen ve şiddetli bir çatışmanın habercisi olan öncü çarpışmalar olarak görülebilir. Çünkü iyice bakıldığında bu elli yıl içinde savaşın sona ermediği, hâlâ sürdüğü, ama daha üst düzeyde, anlaşılıyor.

Bir süre tahammül gösterdikten sonra, daha önce bahsettiğim fazlasıyla sıkıcı esnaf operaları bana oldukça itici gelmeye başladı. *Claudina von Villa Bella*'da kendime romantik bir konu seçtim, çünkü soylu düşüncelerin avare olaylarla ilintili kılınmasını sahne için başarılı bir motif olarak görürüm, bu İspanyol şiirinde yeni bir şey değildi, ama o zamanlar bizim için yeniydi. Şimdi ise sıklıkla kullanılıyor hem de tüketilircesine.[347]

347 Bu paragraf, *Şiir ve Hakikat*'in bu çevirisine esas olan Artemis Yayınevi'nin baskısında yer almıyor. Goethe'nin *Şiir ve Hakikat*'e konu olan dönemde oluşan yapıtlarının çeviri metinde eksiksiz olarak yer alması için *Claudine von Villa Bella* başlığının geçtiği bu paragraf Reclam Yayınevi'nin baskısından alınmıştır. (ç.n.)

Almanların eski bir kukla ve çadır tiyatrosu örneğine göre mükemmel bir soytarı figürü tasarladım, başlık şu olacaktı: *Hanswurst'un Düğünü*.[348] Planı şöyleydi: Zengin ve öksüz köylü çocuğu Hanswurst reşit olur olmaz Ursel Blandine adındaki zengin kızla evlenmek ister. Hanswurst'un vasisi Klian Brustfleck, Ursel, annesi ve diğerleri durumdan çok memnundur. Yıllara dayanan planlar ve çok büyük arzular böylece gerçekleşecektir. Bu konuda en ufak bir engel yoktur ve her şey aslında genç insanların birbirine sahip olma isteklerinin, düğün hazırlıkları ve o arada ağır basan zorunlu ayrıntılar yüzünden ertelenmesiyle ilgilidir. Oyunun başlangıcında düğün davetini bildiren kişi her zamanki anlamsız sözlerden sonra sözünü şu beyitle bağlar:

348 Fragman olarak kalan bu oyunda Hanswurst soytarı anlamına gelir ve aynı zamanda yapıtın ana figürünün adıdır. (ç.n.)

Zur goldenen Laus otelinde
Verilecek düğün ziyafeti.

Mekânda birlik kuralının hiçe sayılmasına yöneltilecek eleştiriden kurtulmak için, sahnenin arka planında yer alması düşünülen, göze çarpan

amblemiyle otel görülebiliyordu, ama bu otel mil üzerinde döndürülüp, dört cepheden sergilenmesi olanaklı olacak şekilde; ancak sahne dekorunda ön tarafın buna uygun biçimde değiştirilmesi gerekiyordu.

Birinci perdede ön cephe caddeye bakar, güneş mikroskobuyla[349] çalışılmış, altın yaldızlı amblem de görünecek şekilde; ikinci perdede cephe bahçeye, üçüncüde bir ormana, dördüncüde yakındaki bir göle bakar, bu sayede kıyıya vuran suyun sesini tüm tiyatronun üzerinden suflör deliğine kadar duyurmak için sonraki sahnelerde sahne tasarımcısına az iş çıkacağı önceden söylenmiş oldu.

349 Güneşin ışık kaynağı olarak kullanıldığı projeksiyon mikroskobu. (ç.n.)

Ancak tüm bunlarla oyunun asıl ilginç yanına değinilmedi; sahnedeki tüm oyunculara Almancadaki bir sürü sıradan onur kırıcı, olumsuz lakap isim olarak verilir, bu sayede her bireyin karakteri hemen belirtilip, kişilerin birbirlerine karşı ilişkilerine ışık tutularak temeldeki espri çılgınlık noktasına vardırılır.

Bu oyunun iyi çevrelerde, hatta saygın aile ortamlarında da sesli sesli okunabileceğini umduğumuzdan, her tiyatro afişinde olması gerektiği gibi, figürlerin isimlerini sırayla yazamıyor, ayrıca çok net ve olağanüstü bir tarzda ortaya çıkan bölümleri de burada sahneleyemiyorduk; en basit yolla neşeli, komik, tehlikesiz ilişkiler ve zekice espriler vurgulanmak zorunda olsa bile. Onaylama kararını yapıtı yayıma hazırlayacak kişilerin[350] takdirine bırakmak için, deneme amacıyla araya boş bir kâğıt koyalım.

350 Goethe’nin ölümünden sonra yapıtlarını yayıma hazırlayacak olan Eckermann ve Riemer’den bahsediliyor. (ç.n.)

Yeğen Schuft[351] aileye olan bağı nedeniyle düğüne davet edilme hakkına sahiptir, ama onu kimse hatırlamaz; yaşantısında çok düzgün biri olmasa da, buradadır ve burada olduğu için de, yakışık alır biçimde kimse onu yadırgamamalıdır; böyle bir şenlik gününde, zaman zaman onunla ilgili huzursuzluklar yaşanmış olması da bahane edilmemelidir.

351 Schuft’un anlamı alçak. (ç.n.)

Bay Schurke’nin[352] durumu daha düşündürücüdür, aileye faydası dokunmuştur, şimdi bundan faydalanıyor olmasına rağmen aileye yine zarar verir, belki çıkarı için, belki de bunu uygun gördüğü için. Daha az ya da daha çok akıllı olanlar onun gelmesinden yanadır, onun dışlanmasını isteyen az sayıda kişi ise birlik olur.

352 Schurke’nin anlamı haramzade. (ç.n.)

Fakat hakkında karar verilmesi zor olan bir üçüncü kişi daha vardır; toplum içinde düzenli bir insan, diğerlerinden daha değersiz değil, uysal, hoş ve bazı konularda işe yarayan biri; bir tek kusuru vardır, o da ismini duymaya katlanamaması, ismini duyar duymaz, kuzeylilerin sinir küpü dediği gibi, aniden şiddetli bir öfkeye kapılır, herkesi dayaktan öldürmekle tehdit eder ve o cinnet anında bazen etrafa zarar verir bazen de kendisi zarar görür: Oyunun ikinci perdesi de onun yüzünden çok karmaşık bir sona ulaşır.

Soyguncu Macklot'u cezalandırma fırsatı burada asla kaçırılmamalıydı. Saçma sapan konuşmalarıyla dilencilik yapar ve düğün için yapılan hazırlıkları görünce, burada da başkalarının sırtından geçinme dürtülerine karşı gelemez ve başkalarının hesabından aç karnını doyurur. Geldiğini bildirir, Kilian Brustfleck taleplerini inceler, ama onu reddetmek zorunda kalır, çünkü tüm konukların herkesçe tanınan kişiler olduğunu, Macklot'un öyle bir talepte bulunamayacağını söyler. Macklot, kendisinin onlar gibi meşhur olduğunu kanıtlamak için elinden gelen her şeyi dener. Fakat Kilian Brustfleck sert karakterli düğün organizatörü olarak dediğinden şaşmayınca, ikinci perdenin sonundaki öfke krizini yenen meşhur olmayan bu kişi, kendisine çok yakışan hiddetli tavırlarıyla öyle bir baskı yaratır ki, sonunda diğer konuklar arasına kabul edilir.

Kont Stolberg'ler, İsviçre seyahatine çıkmak üzereyken bize uğramak istediler. Göttingen'de yayımlanan Musenalmanach'ta yeteneğimin çok erken dönemde kendini göstermesiyle, hem onlarla hem de kim oldukları ve neler yazdıkları yeterince bilinen bütün genç şairlerle çok yakın bir dostluk kurmuştum. O zamanlar insanların dostluk ve aşk konusunda çok ilginç düşünceleri vardı. Aslında birbirine açık, yetenekli ama kültürsüz iç dünyalarını yücelten hareketli bir gençlik vardı. Doğal olarak güven gibi görünen karşılıklı böyle bir ilişki aşk, gerçek sevgi olarak değerlendiriliyordu; ben de bu konuda diğerleri gibi kendimi kandırıyordum ve bu yüzden yıllarca farklı şekillerde acı çekmiştim. O döneme ait Bürger'in yazdığı bir mektup hâlâ bende, arkadaşlar arasında etik, estetik yaklaşımların hiçbir şekilde söz konusu olmadığını bu mektuptan anlamak mümkün. Herkes heyecan duyuyor ve buna göre hareket edip, edebiyat yapabileceğini zannediyordu.

Kardeşler geldiler, Kont Haugwitz de onlarla birlikteydi. Büyük bir içtenlik ve dostça bir ilgiyle onları karşıladım. Otelde kalıyorlardı, ama yemeklerde genellikle bizdeydiler. Başlangıçtaki neşeli beraberlik çok sevinçli bir ortam yarattı, ancak çok geçmeden bu havayı değiştiren sözler edilmeye başlandı.

Annemle özel bir bağ kurdular. Annem çalışkan ve dürüst tavırlarıyla, bir Lombardiya veya Bizans prensesinin yanında Aja[353] olarak görev almak için, kendini ortaçağa döndürmeyi bilirdi. Ona Bayan Aja adını taktık, bu espri hoşuna gidiyordu ve Götz von Berlichingen'in eşinde benzerini gördüğüne inandığından dolayı gençlerin bu şakasına o da katıldı.

353 *Haimon'un Dört Çocuğu* başlıklı halk kitabındaki eğitici anne figürü. (ç.n.)

Bu böyle uzun sürmedi. İçilen birkaç şişe şaraptan sonra konu şiirde despot nefretinden açılıp böyle zalimlerin kanına susamışlık özlemi duyulduğunda, hepsi hepsi birkaç kez yemek yemiştik. Babam gülümseyerek kafasını olumsuz anlamda salladı, annemse hayatında despotlarla ilgili hiçbir şey duymamıştı, ama Gottfried'in *Tarihçe*'sinden böyle bir zalimin gravür şeklindeki resmini gördüğünü anımsamıştı: Babasının gözü önünde oku öz kardeşinin kalbine saplayıp, zaferini ilan eden Kral Kambyses hâlâ belleğindeydi. Gittikçe sertleşen bu ve buna benzer sözleri neşeli bir konuya çevirmek için kilere indi, çok eski şarapların bulunduğu bakımlı büyük fıçılar vardı. Kilerdeki 1706, 19, 26, 48 yıllarına ait, sayısı hiç de az olmayan şaraplara annem bizzat bakar, onlarla ilgilenirdi, bu şaraplar sadece önemli bir kutlama nedeniyle içilirdi.

Hem şişesi güzel, hem de rengi kaliteli şarabı masaya koyarken yüksek sesle şöyle dedi: "Gerçek zalim kanı işte burada! Bununla eğlenin, ama her tür cinayet düşüncesi evimden uzak olsun!"

"Zalimin kanı şerefine kadeh kaldıralım!" dedim; "yüreğinin kanı önünüze koyulan bu zalimden daha büyüğü yok. Doya doya tadına bakın, ama çok fazla da değil! Çünkü tadı ve ruhuyla sizi boyunduruğu altın almasından korkmanız gerekir. Evrensel despot asma kütüğüdür, kökü kazınmalıdır; hükümdar diye Trakyalı aziz Lykurgos'u bunun için seçmeli ve ona tapmalıyız; o kutsal içeceğe şiddetle karşı çıkmıştı, ama insanı baştan çıkaran daymon Bacchus tarafından kör edilip felakete sürüklendi, inanç uğruna şehit olanlar içinde haklı olarak en başta gelir.

Bu asma kütüğü en kötü despot, aynı zamanda hem ikiyüzlü, hem dalkavuk, hem de saldırgan. Kanının ilk yudumları hoşunuza gider, ama bir damlası bile önlenemez biçimde diğerlerinin içilmesine yol açar; kopmasından korkulan inci dizisi gibi yudumlar arka arkaya birbirini izler.”

Çok değerli tarihçilerin yaptığı gibi, ben de burada o sohbetin yerine hayal ürünü bir konuşmaya yer verdiğim kuşkusunu uyandırıyorsam, şu isteği dile getirebilirim, hızlı bir sekreterin bu kapanış konuşmasını hemen yazıp bize ulaştırdığını varsayalım. Bu konuşmanın motiflerinin aynı, akışının ise belki daha hoş ve çekici olduğu düşünülecektir. Bu anlatının bütününe bakınca genel olarak eksik olan şey, duyarlı olduğu halde yeteneğini ve gücünü nerede kullanacağını bilmeyen bir gençliğin kapsamlı ve çok yönlü konuşmalarıdır.

Frankfurt gibi bir kentte insan kendini ilginç bir durumda bulur; devamlı buradan gelip geçen yabancılar dünyanın bütün bölgelerinden bahsedip, insanda seyahate çıkma arzusu uyandırırlar. Eskiden karşıma çkan fırsatlar sayesinde oldukça çok dolaşmıştım, şimdi de acaba Lili’den vazgeçebilir miyim diye düşündüğüm, biraz da olsa rahatsız edici bir huzursuzluğun yapmam gereken her şeyle ilgili olarak elimi kolumu bağladığı sırada, Stolberg’lerin birlikte İsviçre’ye gitme teklifleri hoşuma gitti. O bölgeye yapılacak bir seyahatten çok hoşlanan ve ne şekilde olursa olsun oradan İtalya’ya geçmeyi ihmal etmememi öneren babamın beni ikna etmesinden aldığım destekle hemen karar verip, kısa sürede hazırlandım. Lili’den ayrılırken biraz imada bulundum, ama ona veda etmedim; onu o kadar seviyordum ki, ondan ayrılabileceğimi hiç sanmıyordum.

Birkaç saat içinde kendimi neşeli yol arkadaşlarımla Darmstadt’ta buldum. Sarayda oraya yakışır şekilde davranmak gerekiyordu, orada bize Kont Haugwitz kılavuzluk ediyordu. En gencimiz oydu, yakışıklı, zarif ve soylu bir görünüme, yumuşak ve sempatik karakter özelliklerine sahipti, tutarlı ve paylaşımcı biriydi, ama diğerlerine göre insanda soğuk bir izlenim bırakıyordu. Bu yüzden onların çeşitli şakalarına ve taktıkları lakaplara katlanmak durumundaydı. Doğada bulundukları sürece bu geçerliydi; ama görgü kurallarının söz konusu olduğu ortamlarda, yeniden kont sıfatıyla, mecburiyetten değil, ortaya çıkması gerektiğinde, yakışık alır şekilde davranmayı biliyordu, oysa bu konularda bizim çok iyi olduğumuz söylenemezdi, ama durumu idare ediyorduk, o kadar.

O arada ben Merck’le zaman geçirdim, planladığım seyahati gözleriyle olumsuz bir ifade takınarak değerlendirdi ve kendisini de ziyaret eden yol arkadaşlarımdan lafını esirgemeden söz açtı. Kendince beni çok iyi tanıyordu, yaradılışımdaki başa çıkılmaz saf ve iyi kalpli taraf ona acı veriyordu; sınırsız hoşgörü, içinden geldiği gibi yaşamak onda nefret uyandırırdı. “Bu toy adamlarla yola çıkman,” dedi, “bu bir çılgınlık.” Sonra onlar hakkında isabetli ama çok doğru olmayan ifadeler kullandı. Onlardan hiç hoşlanmıyordu, bu yüzden onu kendisinden daha iyi anladığımı düşünüyordum, sadece anlamakla kalmıyor, onun görüş açısı dışında kalan yanları değerlendirmeyi de biliyordum.

“Onlarla uzun süre kalamazsın!” anlattıklarının özeti buydu. O arada söylediği ve daha sonra tekrarladığı ilginç bir sözü şimdi bile anımsarım. “Senin uğraşların,” dedi, “yönü belli eğilimin, gerçeği edebi bir biçime büründürmek, başkalarının edebiyattan anladığı ise düşsel olanı gerçekleştirmeye çalışmak, bundan daha saçma bir şey olamaz. Bu iki görüş arasındaki fark anlaşılırsa, saptanırsa ve kullanılırsa, insan binlerce şey hakkında birçok bilgi elde eder.”

Arkadaşlar Darmstadt’tan ayrılmadan önce, ne yazık ki Merck’in düşüncesini yadsınamaz biçimde doğrulayan bir olay yaşandı.

O zamanki çılgınlıklarımızdan biri, insan çıplak olacağı bir ortam aramalıdır fikrine dayanıyordu, açık havada suda yıkanmak da buna dahildi; büyük bir olasılıkla resmi bir görüşmeden sonraydı, dostlarımız burada da bu yakışıksız davranışta bulunmadan durmadılar. Akarsudan yoksun Darmstadt’ta kumlu bir toprak vardı, elbette yakınında bir göl de olacaktı, bu gölün varlığından ilk kez bu vesileyle haberdar oldum. Doğa diye çıldıran ve gittikçe ateşlenen arkadaşlar bu küçük gölde ferahlamak istediler; güneşli bir gün çıplak delikanlıları görmek, bu bölgede biraz tuhaf bir olay olarak karşılandı, kaçınılmaz şekilde skandal çıktı. Merck onlarla ilgili eleştirilerinde daha acımasız oldu, ben de bu yüzden yola çıkmak için acele ettiğimi yadsıyamam.

Daha Mannheim’a varmadan, olumlu ve soylu ortak duygular dışında, düşünce ve davranışlarımızda biraz farklılıklar ortaya çıktı. Leopold Stolberg üzüntüyle şunu söyledi: Güzel bir İngilizle olan aşk ilişkisine son vermek zorunda kalmış ve bu yüzden bu uzun yolculuğa çıkmış. Bu duygulara yabancı olmadığımı ona hak vererek söylediğimde, gençliğin

sınır tanımaz duyguları açığa çıktı: Ona göre sevgilisinin güzelliği ve sevimliliği kadar kendi hüzünleri ve acılarının dünyada eşi benzeri yokmuş. İyi arkadaşların yapması gerektiği gibi, uygun bir dille onun ortaya attığı iddiayı hafifletelim derken, mesele daha kötü bir hal aldı, Kont Haugwitz ve ben sonunda konuyu kesmek zorunda kaldık. Mannheim'a geldiğimizde, iyi bir otelde güzel odalara yerleştik, ilk gün öğle yemeğinden sonra sıra tatlıya geldiğinde, bol bol şarap içildi, Leopold sevdiği güzelin sağlığına kadeh kaldırmamızı istedi, büyük bir şamatayla dediğini yaptık. Boşalan bardaklardan sonra şöyle dedi: "Bu kutsanmış kadehlerden artık bir yudum bile içilmez, ikinci kez sağlığa kadeh kaldırılırsa kutsallık bozulabilir, onun için bu bardakları yok edelim!" ve hemen kadehini arkasındaki duvara fırlattı. Biz de aynısını yaptık, o arada sanki Merck'in uyarıcı bakışlarını üzerimde hissettim.

Ancak gençlik iyi dostlarına karşı alınganlık göstermez, sevgi eleştirilebilir ama zarar görmez ve bu çocukluktan gelen bir şeydir.

İngilizce konuşularak kaldırılan kadehler faturayı yüklü hale getirdikten sonra, güven içinde ve endişesiz yeni bir çevreye girmek için sakin ve neşeli halde Karlsruhe'ye doğru çabucak yola çıktık. Klopstock da oradaydı, kendisini çok sayan öğrencileri üzerinde eski geleneksel otoritesini oldukça insanca kullanıyordu, bu duruma ben de memnuniyetle ayak uydurdum, diğerleriyle beraber saraya davet edildiğime göre acemi biri için oldukça iyi davranışlar sergilemiş olmalıyım. Zaten insandan bir biçimde doğal ama aynı zamanda önemli olması bekleniyordu.

Sınır bölgesinin yönetimini elinde tutan marki, yaşlı prenslerden biri olarak, özellikle Alman prensleri arasında yönetim adına mükemmel hedefleri olması nedeniyle çok saygı görüyordu, ekonomi hakkında konuşmaktan çok hoşlanıyordu. Sanat ve bazı değerli bilgi alanlarında etkin ve deneyimli biri olan eşi markiz, güzel konuşmalarıyla bizimle biraz ilgilendi, biz de bu durum karşısında nezaketimizi koruduk, ancak otele gittikten sonra onun kalitesiz kâğıt fabrikasını ve korsan baskı yapan Macklot'u himaye etmesini alay konusu yapabildik.

Benim için en önemli şey, Saksonya-Weimar'ın genç dükünün soylu nişanlısı Hessen-Darmstadt prensesi Luise'yle resmi evlilik töreni yapmak için buraya gelmiş olmasıydı; şansölye von Moser çok önemli ilişkileri netleştirip, saray öğretmenlerinin başkanı Kont Goertz ile kesin bir karara

varmak için gelmişti. Her ikisiyle sohbetim çok huzurlu geçti, ayrılırken konuşmayı tekrar tekrar şu sözlerle tamamladılar: Beni kısa zaman içinde Weimar'da görmekten ikisi de çok mutlu olurmuş.

Klopstock'la yaptığımız birkaç özel konuşma, bana gösterdiği samimiyet nedeniyle, ona karşı bende güven ve yakınlık duygusu uyandırdı; ona *Faust* için yazdığım en son sahneleri anlattım, çok ilgili göründü, sonradan duyduğuma göre, genellikle böyle bir tarza sahip olmasa da, başkalarına bu anlattıklarımdan gayet açık bir takdirle söz etmiş ve bu tiyatro oyununun yazılıp bitirilmesini arzu ettiğini söylemiş.

O zamanlar ara ara dâhiyane bulunsa da, ama henüz olgunluğa erişmemiş davranışlarım, Karlsruhe'de temiz, neredeyse kutsal bir yerde biraz olsun yatıştı. Eniştemin üst düzeyde görevli olduğu Emmendingen'e gitmek için anayoldan ayrılarak arkadaşlarıma veda ettim. Kız kardeşimi görmek için attığım adımı gerçek bir sınav olarak görüyordum. Onun mutsuz bir yaşam sürdüğünü biliyordum, suç ne onda, ne kocasında, ne de içinde bulunduğu şartlardaydı. Anlatılması zor, garip bir kişiliğe sahipti, söze dökülebilecekleri burada özetlemeyi deneyeyim.

Beden yapısı güzeldi, iyilik, zekâ ve ilginin yüzüne verdiği belirgin ifadeye rağmen, yüzü düzgün ve hoş hatlara sahip değildi.

Buna ek olarak bir de çıkıntılı alnı, sevimsiz moda yüzünden geriye doğru taranıp, sıkıca toplanmış saçları, kendisi ahlaki ve kişilik özellikler bakımından değerli biri olsa bile, insanda biraz sevimsiz bir izlenim bırakıyordu. Yenilerde moda olduğu gibi yüzünün üst tarafını dalgalı saçlarıyla gölgeleyip, şakaklarına ve yanaklarına aynı saç lülelerini dökebilse, hem kendisi, hem başkaları tarafından beğenilme kaygısı taşımadan aynanın karşısına geçtiğinde kendini daha güzel bulabilirdi. Buna bir de cildinin nadiren sivilcesiz oluşunun sıkıntısını ekleyin, çocukluğundan beri çoğunlukla şenlik günlerinde, konser, balo ve başka davetlerin verildiği günlerde, kötü aksilikler yüzünden, belirmeyi âdet haline getirmiş bir hastalık.

Diğer güzel özelliklerini gittikçe daha çok geliştirirken, zaman zaman bu durumların üstesinden gelmeye çalışmıştı.

Kararlı ve kolayca etki altına alınamayan kişilik, başkalarıyla ilgilendiği ölçüde kendisi de ilgi bekleyen bir ruh, oldukça kültürlü, güzel bilgilere ve yeteneklere sahip biri; birkaç dil bilen, işlek kalemi olan biri, dış görünüm

olarak bir hoşluğu olsa, yaşadığı dönemin çok beğenilen kadınlarından olabilirdi.

Tüm bunlara ek olarak onun tuhaf bir yönünü daha açıklamalıyım: Doğasında en ufak bir dişilik yoktu. Benimle büyümüştü, yaşamını bu kardeşçe uyum içinde sürdürüp geçirmek istiyordu. Ben üniversiteden döndükten sonra birbirimizden ayrılmaz olmuştuk; düşüncelerimizi, duygularımızı, evhamlarımızı, kalabalıkta rastlantısal olarak gelişen bütün izlenimlerimizi her yönüyle paylaşırdık. Ben Wetzlar'a gittiğimde, yalnızlık ona katlanılmaz geldi; değerli kardeşimin hem tanıdığı, hem de kendisine itici gelmeyen arkadaşım Schlosser o zaman benim rolümü üstlendi. Ne yazık ki Schlosser'in kardeşlik duyguları, sert ve titiz yapısına rağmen, belki de ilk aşk denebilecek kesin bir tutkuya dönüştü. Böylece, hep söylendiği gibi ona uygun ve beğenilen bir kısmet çıkmış oldu, birçok önemli evlilik teklifini kesinlikle reddettikten sonra, gerçi bu teklifler nefret ettiği önemsiz adamlara aitti, buna nihayet evet demeye, rahatlıkla söyleyebileceğim gibi, ikna oldu.

Kız kardeşimin yaşamıyla ilgili düşüncelere daldığımda, onu ev kadını olarak değil, rahatlıkla bir rahibe veya değerli bir topluluğun başkanı olarak hayal etmekten hoşlandığımı dürüstçe itiraf etmeliyim. Böyle yüksek düzey bir ortamın isteyeceği her şeye sahipti; onda eksik olan, hayat için sıradan olan, olmazsa olmaz şeylerdi. Kadınlar üzerinde karşı konulmaz bir gücü vardı; genç insanları kendine çekerdi, iç dünyasındaki olumlu özelliklerle onlar üzerinde hâkimiyet kurardı. Tüm tuhaf yanlarına rağmen, eğer hata söz konusu değilse, benimle ortak olan yanı genellikle insani ve iyi olmasını sağlayan sabrıydı, bundan dolayı acayip huylara sahip biri ondan saklanmak veya utanmak zorunda kalmazdı. Bu sayede önceden anlattığım gibi sosyal yaşantımız her zaman renkli, özgür ve hoştu, ara ara cesaret isteyecek kadar hareketli olmak gerekse de. Hemen kesin bir sınırlama ve sahiplenme duygusuna kapılmadan, kadınlara karşı terbiyeli ve nazik davranma alışkanlığını ona borçluyum. Yine de yazmadığım, ama ima ettiğim şeyleri satır aralarında okuma yeteneğine sahip anlayışlı okuyucu, o zaman Emmendingen'e hangi endişeli duygularla gittiğim konusunda bir fikir sahibi olmuştur.

Ancak kısa bir süre kaldıktan sonra ayrılırken, kız kardeşimin bana çok ciddi bir tonda Lili'den ayrılmamı tavsiye etmesi, hatta emretmesi,

yüreğimde çok daha ağır bir yük oluşturdu. Kendisi nişanlanıncaya kadar uzun süre beklediği için çok sıkıntı çekmişti; Schlosser etik anlayışı doğrultusunda Baden grandüklüğünde bir işe girinceye, hatta çalışmaya başlayıncaya kadar da denebilir, kardeşimle nişanlanmamıştı. Evliliğin gerçekleşmesi de inanılmayacak şekilde uzamıştı. Bu konudaki tahminimi söylemeliyim, işini iyi yapmaktan hoşlanan mert Schlosser, dürüstlüğü yüzünden ne prens ne de onun en yakın çalışma arkadaşı olan bakanlar tarafından isteniyordu. Karlsruhe'de beklediği ve ısrarla istediği iş olmadı. Emmendingen'de üst düzey bir iş için kadro boşalıp, onu hemen bu göreve atadıklarında, beklemesinin nedeni anlaşıldı. Tamamen uygun olduğu, kazancı iyi resmi bir memuriyet ona devredildi. Burada yalnız olmak, istediği gibi hareket etmek, ister övülsün ister yerilsin, her şeyden sorumlu olmak onun düşüncelerine ve davranış biçimine çok uygun düştü.

Bunda itiraz edilecek bir şey yoktu, kız kardeşim onun peşinden gitmek zorundaydı, elbette umduğu gibi bir başkente değil, ona yalnızlık ve ıssızlık hissi veren bir yere; makamına uygun geniş, gösterişli ama her tür sosyal yaşamdan yoksun bir eve. Eskiden arkadaşlık ettiği birkaç genç kız arkasından oraya gitti, Gerock ailesinin çok sayıda kızı olduğundan, biri gelip biri gidiyordu, bu sayede birçok insanın yokluğunu hissetse bile, en azından uzun zamandır tanıdığı kişilerle hoşça vakit geçiriyordu.

Bu durum ve bu deneyimler çok ciddi biçimde bana Lili'den ayrılmamı söyleme hakkını verdiğini düşündürüyordu ona. Çok beğendiği böyle bir kızı, belki ihtişamlı değil, ama oldukça hareketli yaşamından çekip, güzel fakat önemli şahsiyetler için düzenlenmemiş evimize, iyi niyetli, az konuşan ama öğretmeyi seven bir babayla, kendi tarzında ev işlerinde çok becerikli, işlerini tamamladıktan sonra huzurla el işini yaparken rahatsız edilmek istemeyen veya eve gelen genç ve seçkin kişilerle rahat rahat sohbet eden bir annenin arasına sokmanın acımasızlık olduğunu düşünüyordu.

Oysa bir de Lili'nin içinde bulunduğu ortamı gözlerimin önüne serdi; çünkü ben ona, bazen mektuplarla, bazen de bol sohbet anlarında her şeyi en ince noktasına kadar anlatmıştım.

Anlattıkları maalesef, zamanla kendisinden olumlu bir şey beklenmeyen dedikoducu bir dostun yetersiz ana hatlarıyla gözler önüne sermeye çalıştığı şeyin ayrıntılı ve iyi niyetli bir yorumundan başka bir şey değildi.

Beni ikna ettiğini itiraf ettiğim halde ona söz veremedim. Kalbimde hüznümü artıran karışık duygularla yola çıktım; hızlı adımlarla uzaklaşmak üzere olan ümide, âşık çocuk hâlâ sıkıca sarılıyordu.

Bulunduğum yerle Zürich arasında şimdi bile çok net hatırladığım tek şey Schaffhausen'deki Ren şelalesidir. Akarsuyun orada sert bir biçimde düşüşüyle, gitmek istediğimiz dağlık bölgenin varlığını işaret eden ilk basamak, dikkat çeken bir biçimde göze çarpar; oradan yavaş yavaş, basamak basamak yükselerek zorlu bir şekilde tepelere ulaşılır.

Schwert adlı otelin kapısından Zürich Gölü'nün manzarasını doya doya seyrettiğimi bugünkü gibi anımsıyorum; otelin kapısından diyorum, çünkü içeriye girmeyip, aceleyle Lavater'e gittim. Beni neşeyle ve içten karşıladı, hatta benzerini yaşamadığım bir ilgiyle demeliyim; samimi, koruyucu, kutlu, yüceltici, zaten onun olduğu yeri başka türlü düşünmek mümkün değildi. Karısının yüz hatları, biraz enteresan ama huzurlu ve hassas bir inancın izlerini taşıyordu, etrafındaki her şeyle, düşünce ve yaşam tarzıyla tamamen uyum içinde biriydi.

Araya neredeyse başka bir konunun girmediği bir sonraki sohbet onun *Fizyonomi*'siydi. Yanlış hatırlamıyorsam, bu ilginç yapıtın birinci bölümünün tamamı veya en azından tamamına yakın bir kısmı basılmıştı. Bu kitabın yaratıcı, deneysel, yöntemsel-kolektif bir çalışma olduğu söylenebilir. Ona çok özel bir ilgi duydum. Lavater tüm dünyayı çalışmasına dahil, hatta ortak etti; Ren seyahatindeyken bile, kendilerini içinde bulacakları yapıta o kişilerin ilgilerini kendi suretleriyle çekmek için çok sayıda önemli adamın portresini yaptırdı. Ressamlara karşı da aynı şekilde davrandı; hedefine uygun desenler göndersinler diye her birine çağrıda bulundu. Geldiler, ama yaptıkları onun istediği gibi olmadı. Aynı şekilde birçok yerde gravürler yaptırdı, onların da ancak birkaçı tipikti. Çok büyük bir işe kalkışmıştı, hem para, hem de büyük çabaya mal olan önemli bir yapıt için yapılan hazırlıklar *Fizyonomi*'nin her tür takdiri hak edeceğini gösteriyordu; fizyonomiyi bir öğretiye dayandırıp, örneklerle kanıtlayıp, bilimsel saygınlığı koruyacak şekilde bir kitap ortaya çıkaracakken, resimli sayfaların hiçbiri tezleri doğrulamıyordu; tüm resimlerin eleştirilmesi, bazılarının övgüyü bile hak etmeyip sadece kabul edilmesi, hatta açıklamalarla çıkarılması gerekiyordu. Bir işe başlamadan önce sağlam bir temel arayan benim gibi biri için yapmamı istediği şey çok zordu. Herkes

bunu bir düşünsün. Elyazması, metnin arasına sokulmuş baskı resimlerle bana Frankfurt'a gönderildi. Hoşuma gitmeyen şeyleri silme, değiştirme, hoşuma gidenleri de araya sokmama izin verdi, elbette ben bu konuda çok ölçülü davrandım. Sadece bir kez, haksız eleştiride bulunan birine karşı biraz sert bir tartışma yazısını araya koymuştu, onu çıkarıp, yerine doğayı işleyen neşeli bir şiir[354] koydum, bundan dolayı bana kızdı, ama sonradan sakinleşince yaptığımı onayladı.

354 Şiirin başlığı, *Sanatçının Akşam Şarkısı.* (ç.n.)

Fizyonomi'nin dört cildini başından sonuna şöyle bir karıştıran ve okuyan hiç kimse buna pişman olmaz, işbirliğimizin bize ne gibi bir yarar sağladığı, kitabın içindeki resimli sayfaların çoğunun önceden çizilmesiyle, bir kısmının özgün baskı şeklinde gözler önüne serilip yorumlanmasıyla, bu çalışmada yararsız bir şeyin öğretici, yani yararlı hale gelmesi için akılcı yolların düşünüldüğü görülür.

Lavater'in yapıtına bir kez daha göz gezdirirken, bende neşeli ve komik duygular uyandırıyor; o zamanlar çok iyi tanıdığım, eskiden canımı sıkan, şimdi ise hoşlanmadığım bu insanların gölgelerini karşımda görmüş gibi oluyorum.

Bu kadar çok sayıda layıkıyla resmedilmemiş kişiyi bir şekilde karşılaştırma olanağı, desenleri ve özgün baskıları yapan Lips'in güzel ve değerli yeteneğinde yatıyordu; aslında o gerçeğin yalın tasvirini özgürce yapmak için doğmuştu, zaten burada da istenen buydu. Titiz talepleri olan fizyonomistler arasında çalışmış, ustasının isteklerini karşılasın diye çok dikkatli olması gerekmişti; yetenekli köylü çocuğu, çok ayrıcalıklı bir kentten gelen bir din adamının kendisine yüklediği ağır sorumluluğun farkındaydı.

Arkadaşlarımla aynı yerde kalmıyordum, aramazda en ufak bir kırgınlık yaşanmadığı halde giderek onlara yabancılaştım, buna rağmen geçen günler içinde onlardan uzaklaştım; şehirde biraz görüşebilsek de, artık kır gezintilerinde eskisi kadar beraber olamıyorduk. Gençliklerinden ve kont olmalarından gelen kibirle Lavater'i de ziyaret etmişlerdi, onlar deneyimli bir fizyonomist olan Lavater'e herkesten farklı göründüler elbette. Lavater onlarla ilgili düşüncelerini bana anlattı, Leopold Stolberg'den bahsederken şunları söylediğini çok net anımsıyorum: "Hepiniz ne düşünüyorsunuz bilmem, o soylu, yetenekli, mükemmel bir genç, ama onu bana bir

kahraman, bir Herakles gibi anlatmışlardı, ben hayatımda onun kadar munis, hassas, yerine göre kararlı başka bir genç adam görmedim, şimdilik fizyonomi konusunda kesin bir görüş sahibi olmaktan uzağım, ama siz ve diğerleri daha işin başındasınız.”

Lavater Aşağı Ren bölgesinde seyahate çıktığından beri, hem kendisine, hem de onun fizyonomi çalışmalarına karşı ilgi çok hissedilir biçimde artmıştı; yapacağı birçok ziyaret üst üste geldi geldi, bu yüzden akıllı din adamları arasında ilk sırada gelmek ve yabancı insanların bile ilgisini üzerinde toplayan biri olarak değerlendirilmek, onun kendisini biraz mahcup hissetmesine neden oldu; bu sebeple tüm kıskançlık ve çekemezlik duygularından kaçınmak için kendini ziyaret eden herkese diğer önemli adamlara karşı da içten ve saygılı davranmalarını hatırlatıyor, bu yolda onları özendiriyordu.

Bu arada yaşlı Bodmer’in adı anıldı, onu görmek ve gençler olarak saygılarımızı iletmek için yola çıktık. Gölün sağ tarafındaki bir tepede oturuyordu, Limmat Nehri’nin sularının göle aktığı yerdeki büyük ve eski kentte; orayı gezdik, sonunda gittikçe eğimi artan, surların arkasındaki patikalardan yukarıya tırmandık, eski kent suruyla tabyaların arasındaki, kâh birbirine ekli, kâh tek başına duran evleriyle yarı köy havası veren, kent dışında güzel bir semt. İşte Bodmer’in bütün yaşamını geçirdiği yer buradaydı, güneşli, güzel bir günde onun evine girmeden önce oldukça zevk alarak manzarayı seyrettik.

Bir basamakla çıkılan, her yanı ahşap kaplı bir odaya alındık, orta boylu, dinç bir ihtiyar bize doğru geldi. Bizi selamlayarak karşılarken, kendini ziyarete gelen gençlere hitaben şunları söyledi: Bu dünyadan ayrılmak için bu kadar beklemiş olmasını, kendisi için güzel bir şey olarak görmemiz gerekirmiş, bizi içten karşılamak, bizi tanımak ve bize gelecek yaşantımızda başarı dilemek için buna değermiş.

Bize gelince, ataerkil bir dünyanın şairi olduğu halde, kültür açısından çok zengin bir kentin yakınında, hayatı boyunca gerçekten şiir gibi bir eve sahip olduğu ve yükseklerde, temiz havada gözlerine huzur veren bu kadar geniş ufuklu bir manzaranın tadını çok uzun yıllar çıkardığı için onu şanslı görüyorduk.

Penceresinden manzaraya bakmak için izin istememiz hoşuna gitti, manzara çok güzel bir mevsimde, güneşli bir günde gerçekten eşsizdi.

Limmat Nehri’nin yukarısındaki kasaba ve akşama doğru Sihl Nehri’nin oluşturduğu tarım arazisi gibi büyük kenti aşağıya doğru çeken birçok şey tepeden görünüyordu. Arkada sol tarafta da, birbirinden farklı dağların ve ovaların sonsuz zenginliğiyle, parlayan hareketli yüzeyiyle Zürich Gölü’nün gözler önüne serdiği inanılmaz biçimlerin bir bölümü; tüm bunlardan gözler kamaşmış halde, isim verilmiş zirveleriyle uzaktaki yüksek dağ sırtlarının mavi sırasına şiddetli özlem duygularıyla baktık.

Uzun yıllardan beri onun her gün gördüğü olağanüstü manzaradan delikanlıların büyülenmesi hoşuna gitmiş gibiydi; açıkçası ilgimize espriyle yaklaştı, ondan dostça duygularla ayrılırken, mavi sıradağ tepelerine kavuşma arzusu çoktan ruhumuzu sarmıştı.

Saygın duayenimizle ilgili sözlerimi tamamlamak üzereyken, onun dış görüntüsünden, yüz hatlarından, hareket ve kendine özgü davranışlarından hiç bahsetmediğimi fark ediyorum.

Aslında seylahların, ziyaret ettikleri önemli birini sanki ihbar için eşkal bildirir gibi anlatmalarını doğru bulmam. Onu merakla incelediğiniz, kendine özgü haliyle gözlemlediğiniz yerde sadece o anın söz konusu olduğunu kimse düşünmez; bu yüzden ziyaret edilen kişi bazen gerçekten, bazen görünüşte kendini beğenmiş veya alçakgönüllü, suskun veya konuşkan, neşeli ya da asık suratlı gelebilir insana. Bu özel durumda, Bodmer’in saygın kişiliği dış görünümüyle sözlere dökülünce, hemen olumlu bir izlenim bırakmayacağı için affınıza sığınıyorum. İyi ki Graff’ın yağlıboya tablosundan yapılan Bause’nin gravürü var, bu resim onu bize her zamanki haliyle, hem de gözlerindeki bakıp inceleme merakıyla mükemmel şekilde tasvir ediyor.

Gerçi beklenmedik bir şey değildi, ama genç dostum Passavant’la Zürich’te karşılaşmak benim için özel ve çok arzu ettiğim bir zevk oldu. Doğduğum kentte saygın reformcu bir ailenin oğluydu, İsviçre’de, ilerde rahip olarak yayacağı öğretinin merkezinde yaşıyordu. Çok uzun boylu değildi, ama çevik bir yapısı vardı, yüzü ve tüm varlığı hoş ve hızlı bir kararlılığa işaret ediyordu. Saçları ve sakalı siyah, gözleri canlıydı. Çoğunlukla paylaşımcı ve kararlı bir çalışkanlığa sahipti.

Birbirimizi henüz kucaklamış, merhabalaşmıştık ki, küçük kantonlara gitmemizi önerdi hemen, oralarda hayranlıkla yürüyüşler yapmıştı,

manzaralarını görünce benim de mutlu olacağımı ve büyüleneceğimi düşünüyordu.

Lavater’le gündemdeki en önemli konuları konuşup, beraber yaptığımız çalışmaların neredeyse sonuna geldiğimiz sırada, neşeli yol arkadaşlarım çeşitli nedenlerden dolayı buradan ayrılmışlar ve kendilerine göre yöreyi keşfe çıkmışlardı. Beni içten dostluğuyla saran Passavant, arkadaşlarımın gitmesiyle boşalan yeri doldurmaya hakkı olduğunu düşünüp, bu yüzden onlar yokken beni olabildiğince çabuk dağlara gitmeye özendirdi, bölgeyi sakin sakin, kendi tarzımda yürüyerek gezme işini gerçekleştirmeyi uzun zamandır özlediğimden, zaten ben de fazlasıyla istekliydim. Gemiye bindik, güneşli bir sabah vakti muhteşem gölde kuzeye doğru yol aldık.

Bu araya sokulan şiir o mutlu anlarla ilgili bazı düşünceleri burada yansıtabilir:

Taze yiyecekler ve taze kan
Emiyorum özgür doğadan;
Dünya öyle iyi, öyle güzel,
Kucaklamış ki beni!
Dalgalar kayığımızı sallar
Kürek sesleriyle yukarıya doğru,
Dağlar bulutlu gökyüzüyle,
Karşılar bizi giderken.

Gözüm, ah gözüm, niçin kapanıyorsun?
Altın düşlere mi daldın yine?
Altın olsan da ey düş çekil!
Aşk da yaşam da burada.

Dalgalarda parlar
Binlerce süzülen yıldız,
Her yanda sivrilen tepeleri

İçer hafif bulutlar;
Gölgelenmiş körfezde
Sabah yeli eser,
Olgunlaşan meyveler
Gölde aksini bulur.[355]

355 Şiirin başlığı, *Gölde*. (ç.n.)

Richterswil'de gemiden indik, Lavater, Doktor Hotz'a oraya gideceğimizi bildirmişti. Hem doktor, hem de çok anlayışlı ve iyi niyetli bir insan olarak yaşadığı yerde ve bölgede onurlu bir saygınlığa sahipti, Lavater'in *Fizyonomi*'sinde onu gösteren bir bölüm olduğunu söylersek, anısına saygımızı yeterince göstermiş olacağımızı sanıyorum.

Çok iyi ağırlanmış, yürüyüşümüzün bir sonraki durağı hakkında çok güzel ve faydalı bir söyleşi yapmış olarak arka taraftaki dağlara tırmandık. Schindellegi ovasına ineceğimiz yerde bir kez daha arkaya dönüp, Zürich Gölü üzerindeki büyüleyici manzarayı belleğimize kazıdık.

O zaman yazıldığı gibi not defterimde korunmuş olan aşağıdaki dizeler kendimi nasıl hissettiğimin bir ifadesi:

Eğer sevgili Lili, seni sevmesem,
Bu manzara beni mutlu etmez ki!
Yine de Lili, seni sevmesem,
Mutlu olur muyum acaba?

Buradaki bu kısa seslenişi, şiirlerimin toplu baskısında çıkan versiyonundan daha etkili buluyorum.[356]

356 1789 yılındaki ilk baskıda son dize, *Her yerde mutlu olur muydum?* şeklindeydi. (ç.n.)

Oradan Maria Einsiedeln'e[357] giden engebeli yollar neşemizi kaçırmadı. Gölün aşağı tarafında gördüğümüz, dua edip, ilahiler söyleyerek düzenli bir şekilde yürüyen çok sayıda hacı bize yetişmişti; selamlayıp, geçsinler diye onlara yol verdik, bizim de dini şarkılarına katılmamızı isteyerek, bu ıssız

tepeleri kendine özgü bir neşeyle hareketlendirdiler. Yılan gibi kıvrılan yürüdüğümüz patikanın işaretlenmiş olduğunu gördük, Roma kilisesinin geleneklerinin bir Protestan için çok önemli ve etkili olması gibi, o esnada posayla, meyvenin kabuğuyla, ağaçla, dallarla, yapraklarla, gövde kabuğu ve köklerle ilgilenmeden, geleneklerin uyandırdığı ilk ve içsel olana, nesilden nesle geçirdikleri insana özgü olana bakarak işaretleri sevinçle takip ettik.

357 Einsiedeln'deki Benedikten manastırı. Manastırın en eski bölümü 934 yılından kalmadır. (ç.n.)

Issız ve ağaçsız bir ovada muhteşem kilisenin, bu kadar çok ve değişik konuğu uygun bir şekilde karşılamak için temiz bir yerleşimin ortasında uzaktan oldukça büyük bir manastırın yükseldiğini gördük.

Manastırın içinde eskiden azizlerin inziva evi olan küçük kilise mermerle süslenmiş, hayli düzgün bir şapele dönüştürülmüştü, bu küçük yapı benim hiç görmediğim yeni bir şeydi, inşaatta değişiklikler yapılmış, sütunlar ve kubbelerle çıkmalar eklenmişti. Ahlak ve Tanrı korkusu adına tek bir kıvılcımın burada her zaman yanan ve ışıyan bir alevi ateşlemiş olması insanda ciddi düşünceler uyandırmalıydı ki, inançlı kalabalıklar binbir zorlukla bu kutsal ateşte kendi küçük mumlarını yakmak için buraya hacı olmaya gelsinler. Ne derseniz deyin, bu, insanlığın sınır tanımaz ihtiyacını gösteriyor, aynı ışığa, aynı sıcaklığa duyulan ihtiyaç; tıpkı o ilk gelenin en derin duygu ve en kesin inançla hissedip yaptığı gibi. Bizi hazine odasına götürdüler, zengin ve etkileyiciydi, özellikle tarikat kurucularının ve azizlerin hayran kaldığımız gerçek büyüklükteki muazzam büstleri.

Ama açılan bir dolabı görmek çok farklı bir ilgi uyandırdı. İçinde antik döneme ait değerli eşyalar vardı. İlginç kuyumculuk işçiliği olan değişik taçlardan gözlerimi ayıramadım, bunların içinden sadece biri incelendi. Tarih öncesi sanat anlayışıyla yapılmış ucu sivri taç, benzerlerini eski çağ krallarının başlarında gördüğümüz gibiydi, ama çok zevkli bir tasarımın, hiç yorulmak bilmez bir işçiliğin ürünüydü, eklenen renkli taşlar bile çok özenli bir seçim ve ustalıkla yerleştirilip karşı karşıya getirilmişti, kısacası, bu izlenimi sanata uygun şekilde düşünmenize fırsat bulamadan, ilk bakışta mükemmel diyebileceğiniz türden bir eserdi.

Sanata uzak ama insana yakın bir duygu böyle durumlarda bile, aklınız ve ruhunuzla o nesnenin kullanılmasını arzular, birini sevindirmek için o mücevhere sahip olmak istersiniz. O minik tacı elime almak için izin

istedim, onu özenle tutarak yukarıya kaldırdığımda, aklımdan geçen sadece şuydu, bunu Lili'nin ışık saçan saç buklelerinin üzerine koyup, onu aynanın karşısına geçirsem, kendini beğenerek bakmasını ve yaydığı mutluluğu görsem. Sonraları sık sık, yetenekli bir ressam tarafından gerçekleştirilecek bu sahnenin çok anlamlı ve duygulu bir tablo oluşturabileceğini düşündüm. Böyle bir gelin ve yeni bir ülke elde edecek genç bir kral olmak için çaba göstermeye ancak o zaman değerdi.

Manastırda sergilenen şeyleri göstermek için, bizi sanat, antika ve doğa bilimi salonuna götürdüler. O zamanlar bu nesnelerin değeri hakkında pek fikrim yoktu, oldukça övüldüğü halde, güzel yer yüzeyinin insanlarda oluşan imajını parçalayan yer bilimi de bende henüz bir ilgi uyandırmamış, hele hele olağanüstü jeoloji beni bilinmezliklerine hiç çekmemişti; fakat bizi dolaştıran rahip, söylediğine göre uzmanların çok değer verdiği mavi kil tabakası içinde olduğu gibi korunmuş yabani küçük bir domuz kafasıyla ilgilenmem için ısrar etti, gerçekteki gibi siyah olan bu kafa daha sonraları belleğimden hiç çıkmadı. Rapperswil yöresinde bulunmuştu, burası dünya kurulduğundan beri bataklık bir bölgeydi, benzer mumyaların gelecek nesiller için saklanıp korunmasına elverişli bir yerdi.

Martin Schön'ün (Schongauer) camlı bir çerçevedeki Meryem'in ölümünü anlatan bir gravürü çok farklı şekilde ilgimi çekti. Elbette ancak böyle bir ustanın mükemmel bir eseri bize sanat hakkında bir fikir verebilir, sonrasında ise mükemmel olan her tür şeyden öyle duygulanırız ki, her zaman seyretme olanağımız olsun diye –aradan çok zaman geçse bile– benzerine sahip olma hevesinden kurtulamayız. Sonradan bu resmin aynı şekilde başarılı bir baskısını bulmadan rahat etmediğime şimdiden değinip, niçin bunu itiraf etmeyeyim?

16 Haziran 1775 tarihinde, yazılı halde bu tarihi ilk kez burada görüyorum, zor bir yolda yürümeye başladık; sarp kayalık zirveleri aşacaktık, hem de kuş uçmaz kervan geçmez bir yerde. Akşamleyin dokuza çeyrek kala Schwyz kantonundaki Haggen[358] adlı tepelerin, yan yana tüm görkemiyle gökyüzüne doğru uzanan iki zirvenin[359] karşısındaydık. Geçtiğimiz yollarda ilk kez karla karşılaşıyorduk, kayalıkların bu sivri tepelerindeki kar kıştan kalmaydı. Çok yaşlı bir ladin ormanı, aşağıya doğru ineceğimiz ucu bucağı görülmeyen geçitleri tehdit edici ve ürkütücü bir biçimde kaplamıştı. Kısa bir mola verdikten sonra, dinlenmiş halde ve

bilerek hızlı bir tempoda bir kayalıktan öbürüne, bir düzlükten diğerine, sarp bir meyille ovaya inen patikadan aşağıya sıçraya sıçraya yürüdük ve saat onda Schwyz'e vardık. Hem yorgun ve neşeli, hem takatsiz ve heyecanlıydık; şiddetli susuzluğumuzu aceleyle giderdik ve coşkumuzun daha da arttığını hissettik. Neredeyse iki yıl önce *Werther*'i yazan genç adamı ve o harika kitabın elyazmasının yakılmasına neden olabilecek genç dostu düşünün, her ikisi de farkında olmadan doğal bir duruma sürüklenip, geçmiş tutkuları heyecanla düşünüp, o an olanlara odaklanıp, arkası gelmeyen planlar yapmıştı; huzurlu bir güç duygusuyla hayal dünyasında mest olmuştu; yazmayı beceremediğim, güncelerimde de yer almayan o hayaller içinde bulmuşlardı kendilerini: Gece yarısına kadar kahkahalar ve sevinç nidaları atıldı.

358 Tepelerin adının aslında Haggen değil, Mythen olması gerekir. (ç.n.)

359 Büyük ve Küçük Mythen. (ç.n.)

On yedisi sabahı penceremizden Schwyz zirvelerine baktık. Bu birbirinden farklı devasa doğa piramitleri bulutları delip gökyüzüne uzanıyordu. Öğleden sonra saat birde Schwyz'ten ayrılıp, Rigi'ye doğru yola çıktık, saat ikide Lauerz Gölü üzerinde güneş pırıl pırıl parlıyordu. Sonsuz hazdan gözümüz bir şey görmedi. İki çalışkan kız geminin dümenindeydi, bu hoş bir şeydi, ama biz pek ilgilenmedik. Adada gemiden inerken şöyle dediler: Burada eskiden bir despot oturmuş; öyle olsa bile, şimdi harabelerin arasına bir münzevinin kulübesi sokulmuştu.

Rigi'ye çıktık, saat yedi buçukta Maria zum Schnee şapelinin yakınında durduk, sonra şapelin ve manastırın önünden geçip, Zum Ochsen adlı otele gittik.

On sekizi pazar sabahı kaldığımız otel Ochsen'den şapelin resmi çizildi. Saat on ikide Kaltbad ya da Üç Kız Kardeş[360] kaplıcasına yüzmeye gittik. Saat ikiyi çeyrek geçe tepeye tırmandık, hem manzarayı engellediği, hem de aşağı çöken sis nedeniyle nem oluşturduğu için kendimizi bu sefer bize oldukça sevimsiz gelen bulutların arasında bulduk. Ama sis oradan buradan dağılmaya başlayınca, etrafını dalgalı bir çerçeveyle sararak, aydınlık, muhteşem ve güneş ışıkları içindeki dünyayı bize gittikçe yaklaşan, durmadan değişen görüntüler halinde gösterince, artık bu rastlantılardan üzüntü duymadık; şimdiye kadar hiç görmediğimiz, bundan sonra da bir daha göremeyeceğimiz bir manzaraydı, durmadan hareket eden bulut kümelerinin ayrılması ve aralanmasıyla, güneşin vurduğu küçük bir köşe,

dar bir kıyı şeridi ve gölün bir ucunu görmek için, biraz rahatsız olan bu yerde uzun süre kaldık.

360 Efsaneye göre kötü bir beyin peşine düştüğü üç kız kardeş oraya kaçmış. (ç.n.)

Akşam saat sekizde tekrar otelin kapısının önüne geri döndük ve fırında balık, yumurta ve yeterli miktarda şarapla kendimize geldik.

Gün kararmaya başlayıp, gece gittikçe yaklaşırken, kulağımıza birbiriyle uyumlu, anımsamaya değer sesler geldi; şapelin çan sesi, fıskiyeli havuzun su sesi, değişen havanın esintisi, uzaktan gelen avcı borularının sesi – bunlar insana huzur veren, insanı yatıştıran ve uyku getiren anlardı.

On dokuzunda, sabah altı buçukta önce tırmanıp, sonra inerek Luzern Gölü kıyısındaki Vitznau'ya gittik, oradan göl kıyısındaki Gersau'ya. Öğlende göl kıyısındaki oteldeydik. Saat iki sularında üç Tell'in[361] ant içtiği Rütli'nin karşısında, sonra kahramanın kaçtığı ovada, onun anısına hayatının ve kahramanlıklarının efsanesini resimlerle ebedi kılan yerdeydik. Saat üçte Flüelen'de gemiye bindik, saat dörtte Tell'in elmaya ok attığı Altdorf'taydık.

361 Tell efsanesi. (ç.n.)

Göle dimdik inerken, bize söyleyecek en ufak bir sözü bile olmayan bu sarp kayalar labirentinden geçerken, insan doğal olarak bu edebi konuya takılıyor. Tiyatro dekorları gibi onlar orada hiç sarsılmaz bir biçimde duruyor; talih, talihsizlik, sevinç, yas gibi şeyler ise ancak bugün kâğıt üzerinde duran şahıslar için hayal edilmişti.

Benzer değerlendirmeler o delikanlıların bakış açısının çok uzağındaydı, yakın geçmişte olanları akıllarından çıkarmışlardı, gelecek ise geçmeye çalıştıkları dağlar gibi harika bilinmezliğiyle önlerindeydi.

Yirmisinde Amsteg'e gitmek üzere aceleyle yola çıktık, orada bize çok lezzetli fırında balık hazırladılar. Orada, Reuß'un yalçın kaya çatlaklarından fışkırıp, diri kar suyunun temiz çakıl taşlarına doğru türlü oyunlarla aktığı vahşi dağların bulunduğu yerde, beklediğim fırsatı değerlendirmek, kendimi gürültüyle akan suların arasına serinlemek üzere atmak için bir an bile duraksamadım.

Saat üçte oradan yolumuza devam ettik: Sıra halindeki yük beygirleri önümüz sıra gidiyordu, onlarla geniş kar kütlesinin üzerinde yürüdük, karın altının boş olduğunu ancak sonradan öğrendik. Kıştan kalma kar bir uçurumu örtmüştü, başka zamanlarda etrafından dolaşmak gerekirken,

şimdi dümdüz kestirme bir yol görevi görüyordu. Aşağıda akan sular uçurumu yavaş yavaş oymuştu, karlar ılık yaz havasıyla gittikçe erimeye başlayınca, geniş bir köprü kemeri şeklinde iki tarafı doğal olarak birbirine bağlamıştı. Biraz yukarıdan aşağıya, geniş uçuruma doğru yürüme cesaretini göstererek bu harika doğa olayını inceledik.

Gittikçe yükselirken, ladin ormanları uçurumda kaldı, ormanların arasından sarp kayalıkların üzerine doğru köpük köpük akan Reuß'u zaman zaman gördük.

Yedi buçukta Wassen'e vardık, orada kırmızı, sert, ekşi Lombardiya şarabıyla susuzluğumuzu giderdik, ama ancak suyla hafifletip, doğanın üzüme katmayı esirgediği bol şekeri takviye ettikten sonra. Otelin sahibi güzel kristaller gösterdi; fakat ben o zamanlar bu tür doğa incelemelerinden, dağın bu ürünlerini düşük fiyata almayı düşünemeyecek kadar uzaktım.

Yirmi birinde, altı buçukta yukarıya çıkış, kayalar gittikçe daha görkemli ve ürkütücüydü, Teufelstein'a kadar giden, Teufelsbrücke'yi göreceğimiz yere kadar uzanan yol gittikçe daha yorucu hale geldi. Yol arkadaşım burada dinlenmek istedi, güzel manzaraları resmetmem için bana cesaret verdi. Ana hatlarıyla çizmeyi başardım, ama görmeye değer bir şey yapamadım, çizdiklerim önemsiz türdendi, bu tür konuların dilinden anlamıyordum. Yolda zorlukla ilerlemeye çalıştık, el değmemiş olağanüstü doğa gittikçe zorlaştı, düzlükler dağlara, çukurlar uçurumlara dönüştü. Böylece rehberim beni Urn tüneline götürdü, oradan geçerken biraz sıkıldım, oraya kadar gördüklerimiz olağanüstüydü, oysa tüneldeki karanlık her şeyi sildi.

Ama yine de muzip rehberim dışarıda yapacağımız gezinti sırasında beni sevindirecek sürprizi önceden hazırlamıştı. Sakinleşen köpükleriyle ırmak burada dağlarla çevrili olduğu halde hayli geniş, insanda yerleşme isteği uyandıran ovada sakin sakin kıvrılarak akıyordu. Temiz bir yerleşim yeri olan Urseren'in (Andermatt) ve biz düzlükteyken karşımıza çıkan kilisenin üst tarafında bir ladin koruluğu yükseliyordu; koruluk, dağın eteğine yerleşen insanları yükseklerden yuvarlanıp gelen çığdan koruduğu için kutsal addediliyordu. Ovanın yeşeren çayırları yine ırmak boyunca kısa söğüt ağaçlarıyla süslüydü, burada uzun zaman hasret duyulan yeşilliğe kavuşuldu. Sonsuz sükûnet vardı, düz patikalarda yeniden gücümüze

kavuşmuştuk, yol arkadaşım çok yerinde yaptığı sürprizle az gurur duymadı.

An der Matte'de (Andermatt) meşhur Urseren peyniri vardı, keyiflerine keyif, yapmak istedikleri şeylere harika bir haz katmak için coşkulu gençler orta kalitede bir şarabı tadına vara vara içtiler.

Yirmi ikisinde, saat üç buçukta dümdüz Urseren ovasından taşlık Liviner ovasına[362] gitmek için otelimizden ayrıldık. Burada da hemen verimli toprakların eksikliğini hissettik; gördüklerimiz karlarla kaplı, çıplak ve yosun tutmuş kayalar, zaman zaman esen fırtına, yaklaşan ve gelip geçen bulutlar, şelalelerin sesi, kimsenin ortalarda görünmediği dağın tepesindeki ıssızlıkta yük beygirlerinin çıngıraklarıydı. Buradaki kaya yarıklarında kartal yuvalarının olduğunu düşünmek, düş gücünü zorlayan bir şey değildi. Yine de çoğunlukla resimlerde gördüğümüz türden, yer yer değişiklik gösteren muazzam biçimlere sahip en güzel şelalelerden biri kendimizi mutlu ve huzurlu hissetmemize neden oldu, yılın tam bu mevsiminde erimiş karla oldukça coşan, bulutların kâh örtüp kâh görünür kıldığı şelale bizi epeyce bir zaman olduğumuz yere mıhladı.

362 Goethe burada Gotthard'ın güneyindeki Vale Laventina'yı Gotthard Geçidi ve Hospental arasındaki yerle karıştırıyor. (ç.n.)

Sonunda küçük, bulutsu göllere geldik, atmosferdeki nebulalardan ayırt edilmedikleri için ben onları böyle adlandırıyorum. Çok geçmeden hafif sisin arasından bir yapı göründü: Bu bir pansiyondu, onun konuksever çatısı altında korunabileceğimiz için çok sevindik.

On Dokuzuncu Kitap

Bize doğru yaklaşan küçük bir köpek kısık kısık havlayarak geldiğimizi bildirince, yaşlı ama dinç bir kadın bizi kapıda güler yüzle karşıladı. Rahip adına özür dileyip, onun evde olmadığını, Milano'ya gittiğini, ama akşama döneceğini söyledi; sonra fazla söze gerek duymadan rahat etmemizi sağladı, ihtiyaçlarımızı giderdi. Geniş ve sıcak bir odaya alındık; ekmek, peynir ve içilebilir kalitede şarap ikram edildi, akşama yeterli yemek çıkacağı da söylendi. Günün sürprizlerine değinildi, izlenimlerin ne düzyazı ne de şiir olarak yazılmasına olanak tanıyan bir günde her şeyin yolunda gitmesinden dolayı dostum çok gururluydu.

Nihayet geç vakit hava kararırken, heybetli bir görünüme sahip rahip içeriye girdi, konuklarını içten gelen samimi bir olgunlukla selamladı ve birkaç şey söyleyerek aşçı bayandan gösterebileceği tüm özeni göstermesini istedi. Burada dağın başında, çok ıssız bir yerde, tüm insanlardan uzak bir yaşam sürdürdüğü için ona karşı duyduğumuz hayranlığı ifade edince şunları söyledi: Bizim onu mutlu etmek için ziyaretine gelmemiz gibi, gelen giden çokmuş. İtalya ile Almanya arasında nakliye işleri çok yoğunmuş. Bu kesintisiz geliş gidiş, önde gelen ticarethanelerle görüşme gerektiriyormuş. Bu yüzden sık sık Milano'ya iniyormuş, Luzern'e nadiren gitmesine rağmen, bu anayolda ulaşımı sağlayan ticarethanelerden, bu işle ilgili, kavşak noktasında bulunan tepedeki tüm sorunlar ve olaylarla meşgul oldukları bilinen gençler sık sık ona gönderiliyormuş.

Buna benzer çeşitli konularla akşamı geçirdik, biraz kısa, duvara raptedilmiş, yataktan çok rafa benzer yataklarda uyuyarak sakin bir gece geçirdik.

Erkenden kalkıp, hemen açık havaya çıktım ama yüksek dağ tepeleriyle çevrili dar geçitlerde buldum kendimi. Aşağıya doğru İtalya'ya giden patikanın kenarına oturup, resmi yapılamayacak, resmedilmeye değmez her şeyi amatörce çizdim. Aşağıya doğru eriyen kar, çok yakındaki dağ

zirvelerinin yüzeylerinde beyaz oluklar ve siyah çıkıntılar oluşturmuştu. Yine de bitiremediğim resim sayesinde o görüntüler belleğimden hiç silinmedi.

Yol arkadaşım neşeyle yanıma gelip konuşmaya başladı: “Ruhani ev sahibimizin dün akşam anlattıklarına ne diyorsun? Benim gibi sende de bu kartal yuvasından aşağıya, o büyülü yerlere gitme isteği doğmadı mı? Bu geçitlerden aşağıya doğru yürüyüş yapmak harika ve kolay olmalı, hele Bellinzona’ya gitmek kim bilir ne büyük bir zevk olur! Büyük göldeki adalar, rahibin anlattıklarıyla tekrar gözlerimin önünde canlandı. Keyßler’in yaptığı seyahatlerden sonra oraya gitme arzusuna karşı çıkamayacağım kadar çok şey duyup gördük.

“Sen de aynı şeyleri hissetmiyor musun?” diye devam etti: “Tam yerindesin; bir keresinde burada durup, aşağıya atlamaya cesaret edemedim. Gerisini düşünmeden yola düş, Airolo’da beni bekle, iyi yürekli rahiple vedalaşıp, işleri yoluna koyduktan sonra, postacıyla arkandan gelirim.”

“Hazırlıksız böyle bir şeye kalkışmak hoşuma gitmez.” diye yanıt verdim. – “Çok düşünmeyi gerektirecek bir şey yok,” dedi o, “Milano’ya gidecek kadar paramız var, kredi nasıl olsa bulunur, fuarlarımızdan tanıdığım birçok tüccar arkadaş var orada.” Daha da sabırsızlandı. – “Hadi git!” dedim, “Buradan ayrılmak için işlerini tamamla, kararı sonra da veririz.”

İnsan böyle anlarda kararlı olamıyor, daha çok önceki izlenimler yönlendirici ve etkili oluyor gibi geliyor bana. Lombardiya ve İtalya bana çok yabancı yerlerdi, Almanya ise tanıdığım, sevdiğim, sıcak memleket manzaralarıyla dolu bir yerdi, bunu şöyle açıklamak mümkün: Uzun zaman etrafımı her şeyiyle saran, yaşantımı kucaklayan, benim için şu an bile sınırını geçmeye cesaret edemeyeceğim vazgeçilmez bir olguydu. En güzel anlarımızdan birinde onun bana verdiği altından minik bir kalp, onun taktığı aynı zincir, sevgi dolu sıcaklığıyla hâlâ boynumdaydı. Zinciri tutup öptüm, bu sebeple kaleme aldığım şiiri buraya yazıyorum:

Sönmüş mutluluğun hatırasını,
Hâlâ boynumda taşıyorum,
Aramızdaki bağdan daha mı kalıcısın?
Aşk için kısa günleri uzatır mısın?

Kaçıyorum senden Lili! Boynumdaki kolyenle
Yabancı yerlerde,
Uzak ovalarda, ormanlarda da dolaşsam!
Ah, Lili'nin aşkı öyle hemen
Kalbimden çıkmaz.

İpini koparan bir kuş
Ormana döndüğünde,
Üstündeki iple sürükler,
Hapsolduğu günlerin utancını;
O eski özgür kuş olmaktan çok,
Sahibinin kuşudur.[363]

363 İlk baskıda şiir, *Boynuna Taktığı Altından Kalbe* başlığını taşıyordu. (ç.n.)

Sırtında sepet taşıyan postacıyla bana doğru koşturan dostum beni uçuruma sürüklemesin diye hızla ayağa kalkıp, dik yamaçtan uzaklaştım. İnançlı rahibi ben de selamladım ve hiçbir şey demeden buraya gelmiş olduğumuz patikaya yöneldim. Arkadaşım biraz tereddütle beni izledi, bana olan sevgisine ve bağlılığına rağmen, sonunda harika şelale bizi yeniden karşılaştırıncaya, buluşturuncaya, verilen kararın doğruluğu anlaşılıncaya kadar, yolun bir bölümünde bir süre geride kaldı.

Yukarıdan aşağıya inerken olanlarla ilgili anlatacaklarıma ekleyeceğim bir şey daha var; ağır yükler taşıyan insanlarla birlikte birkaç gün önce sakin sakin üzerinden yürüyerek geçtiğimiz kardan köprünün tamamen çöktüğünü gördük, açılan boşluğun etrafını dolaşmak zorunda kaldığımızdan, doğanın oluşturduğu mimarinin kalıntılarına şaşkınlık içinde hayran olduk.

Dostum, İtalya'ya yapılacak reddettiğim yürüyüşü hiç aklından çıkaramıyordu; bunu önceden düşünüp, yeri geldiğinde iyilikle beni kandırıp, sürpriz yapacağını ummuş olmalıydı. Bu yüzden dönüş çok neşeli geçmedi; oysa ben patikalarda sessizce yürürken daha çok zamanla oluşan

olağanüstü şeylerin en azından algılanabilir tipik ayrıntılarını saptamakla meşguldüm.

Yenilenmiş bazı duygu ve düşüncelerle Luzern Gölü'nün önemli tepelerinden geçerek Küßnacht'a vardık, orada göl kıyısına inip, yürüyüşümüze devam ettik, yolumuzun üzerindeki Tell Şapeli'ni görmek hoşumuza gitti ve tüm dünyanın kahramanlık ve yurtseverlik bakımında övgüye değer bulduğu cinayeti[364] anımsadık. Rigi'de tepeden bakınca uzaktan gördüğümüz Zug Gölü üzerinden yolculuğumuzu sürdürdük. Zug kantonundan aklımda kalan tek şey, oteldeki odamızda fazla büyük olmasa da kendi tarzında mükemmel, pencere kanatlarına takılmış resimli camlar oldu. Sonra yolumuz Albis üzerinden Sihl ovasına uzandı, yalnızlıktan haz duyan bir Hannoverli, von Lindau'yu görmeye gittik, daha Zürich'teyken bize katılmak istemiş, ben de dostluğa yakışmayan uygunsuz bir biçimde onu reddetmiştim, şimdi amacımız onun bundan duyduğu rahatsızlığı gidermekti. Gerçi hoş ama pek huzurlu olmayan bu arkadaşlığı reddetmemin asıl sebebi, değerli Passavant'ın dostluk ilişkisinde kıskanç biri olmasıydı.

364 Wilhelm Tell, eyalet beyi zalim Heinrich Geßler'i 1307 yılında öldürür. (ç.n.)

Ancak güzel tepelerden tekrar göle, sevimli bir yerde bulunan kente inmeden önce, yöreyi resmedip, desenler yaparak ortaya koyduğum çalışmalar konusunda bir saptamada bulunmam lazım. Doğaya bir resme bakar gibi bakarken, böyle anların somut bir anısı kalsın diye, çocukluğumdan beri var olan, doğayı resim gibi görme alışkanlığı, bende o yöreyi kâğıda dökme arzusu uyandırırdı. Başka zamanlar sadece sınırlı konuları resimlerime konu olarak seçtiğimden, çok geçmeden böyle bir manzara için yetersiz olduğumu hissettim.

Hırs ve telaş aynı anda beni ilginç yollara başvurmaya zorluyordu: İlginç bir konu yakalayıp, birkaç kalem darbesiyle oldukça yüzeysel olarak kâğıda geçirir geçirmez, kurşunkalemle çizmeyi ve bitirmeyi başaramadığım ayrıntıları hemen yanına sözcüklere döküyordum, bu şekilde bu manzaraların bende uyandırdığı duyguları dile getirmiş oluyor, sonradan şiir ya da öykü olarak kaleme alacağım her yeri hayalimde canlandırabilme olanağını buluyordum.

Zürich'e döndüğümde Stolberg'leri bir daha göremedim; bu kentte kalma sürelerini garip bir biçimde kısa kesmişlerdi.

Evlerinin sınırlı ortamından uzaklaşan gezginlerin, hem bir ölçüde bilmedikleri hem de tamamen özgür doğaya adım attıkları sanısına kapıldıklarını da ekleyelim. Polislerin pasaport incelemesi, gümrük vergileri ve benzer engeller insana dışarısının evden daha kurallı ve kötü olduğunu her an hatırlatmadan önce, insanın kapıldığı bir hayaldir bu sadece.

Doğada gerçekleştirilen kural tanımaz özgür davranışı öncelikle hatırlarsanız, zinde ve genç ruhlarını rahatlatmak için İsviçre'yi doğru yer olarak gören genç insanları anlamanız mümkün olabilir. Geßner'in hem hassas şiirleri, hem de çok güzel özgün baskıları bunun en belirgin örnekleridir.

Gerçekte böyle edebi anlatımlar için gürül gürül akan nehirlerde yıkanmak birinci sırada gelir. Daha yoldayken yapılan bu tür doğa sporları, çağdaş ahlak görüşlerine fazla uygun değildi, bunlardan bir ölçüde kaçınıldı. Oysa İsviçre'de damlayan, akan, çağlayan, düzlükte biriken, yavaş yavaş göle doğru genişleyen akarsuların manzarası ve serinleme duygusuyla, içten gelen isteklere sınır koyulamadı. Görünüşe göre insanların uğramadığı bir yerde, pırıl pırıl bir gölde arkadaşlarımla yıkandığımı yalanlayamam. Oysa çıplak bedenler uzaktan bile görünür, bunu gören kişinin ise bundan canı sıkılır.

Kendilerini bir şiirdeki çoban gibi yarı çıplak ya da bir pagan tanrısı gibi çırılçıplak görmeyi itici bulmayan iyi ve masum delikanlılara, dostları böyle şeyleri yapmamalarını hatırlattılar. İlkçağdaki doğal bir ortamda değil, ortaçağdan kalma eski kurallar ve gelenekleri değerli ve gerekli sayan bir ülkede dolaştıkları gençlere izah edilmeye çalışıldı. Onlar bunu anlamaktan uzak değildi, hele hele, çok benimsediklerinden kendilerinde saygın bir yeri olan ortaçağdan söz ediliyorsa. Bu yüzden onlar günün çok erken saatlerinde göl kıyısından ayrılıyorlardı, gezintilerinde dağlardan geçerken öyle temiz, gürül gürül akan, insana zindelik veren akarsulara rastlıyorlardı ki, Haziran'ın ortasında bu şekilde serinleme isteğine karşı durmak onlar için olanaksızdı. Böylece uzun süren yürüyüşlerden sonra akşam karanlığının çöktüğü ovaya vardılar, burası Zürich'in alt tarafında, Limmat'a dökülmek üzere Albis'in arkasındaki Sihl'in azgın sularıyla aktığı yerdi. Yakınlarda ne bir ev ne de ayak izlerinin olduğu bir patika vardı, gözlerden tamamen uzak bu yerde cesaretlerini toplayıp, kendilerini elbiselerini çıkarmış, köpük köpük akan nehrin sularına dalmış buldular;

elbette bu eylem sessiz gerçekleşmedi, kısmen suyun serinliği, kısmen de alınan hazzın yarattığı heyecandan vahşi çığlıklar attılar, bu sayede ormanlarla kaplı bu karanlık kayalıkları yazacakları şiire konu yapmak için fikir sahibi oldular.

Ancak, kendilerinden önce kötü niyetlilerin gizlice buraya gelip gelmedikleri veya bu edebi çığlıkların ıssız yerde bile düşmanları çağırıp çağırmadığı bilinmiyor. Kısacası, yukarıdaki sessiz çalılıklardan durmadan taş atıldığını anladılar, az mı çok mu, tesadüfen mi kasıtlı mı olduğu kuşkusuyla, en doğrusu serinletici sudan çıkıp, elbiseleri aramak diye düşündüler.

Neyse ki taşlar kimseye isabet etmemişti, beklenmedik baskın ve can sıkıntısı, katlanmak zorunda kaldıkları moral bozukluğuna neden oldu, yaşama sevinci olan gençler olarak bu olayla ilgili anıyı kolayca kafalarından sildiler.

Lavater bu densizliği yapan gençleri dostça ağırlamış, onlarla araba yolculukları yapmış, gelenekçi ve kuralcı bir bölgede ölçüsüz, azgın, Hıristiyanlığa aykırı, hatta tanrıtanımaz davranışlarının böyle bir skandala yol açtığı gençleri başka zamanlar hep korumuştu, o da kendini çok sevimsiz olayların içinde buldu.

Ruhani dostumuz yine de büyük bir anlayışla ortaya çıkan tepkileri yatıştırmayı ve bertaraf etmeyi bildi, taşa tutulan bu gezginler yola çıktıktan sonra dönüş yolculuğunda her şey bir dengeye kavuştu.

Toplu yapıtlarımın on altıncı cildinde yeniden basılan Werther'in Yolculukları başlıklı fragmanda, İsviçre'nin beğeni toplayan düzeni ve yasal sınırlamaları ile zıtlık oluşturan gençliğe özgü çılgınlığın yarattığı doğal yaşantıyı anlatmaya çalıştım. Şairin sınır koymadan anlattığı her şey anında kesin bir yargı, eğitici bir eleştiri şeklinde ele alındığı için, İsviçreliler bundan hiç hoşlanmadılar, böyle olunca planladığım halde yazının devamını yazmaktan vazgeçtim; burada Wer-ther'in acılarını anlatan döneme kadar olanları bir ölçüde anlatmaktı niyetim, bu yazacaklarımı psikologların beğeneceğinden emindim.

Zürich'e gelince zamanımın büyük bir bölümünü beni yine büyük bir konukseverlikle karşılayan Lavater'e ayırdım. *Fizyonomi* olumlu ve olumsuz yanlarıyla bu değerli adamın omuzlarında gittikçe ağırlaşan bir yük oluşturuyordu. Fırsat buldukça her şeyi yeterince ayrıntıya inerek

tartıştık, döndükten sonra önceden olduğu gibi ilgimi esirgemeyeceğime dair ona söz verdim.

Gençliğimden gelen özgüven, daha ziyade öğrenmeye aşırı istekli olma duygusu, acele karar verme yeteneğimi geliştirdi, aslında Lavater'in fizyonomileri analiz şekli benim tarzıma uygun değildi. Bir insanın ilk karşılaşmada üzerimde bıraktığı izlenim, bir ölçüde onunla ilişkimi belirliyordu; bana aslında sürekli egemen olan ve olayları biraz flu bir atmosferde görmeme yol açan gençliğin düşüncesizliğiyle içimdeki genel iyimserliğimin el ele vermesine rağmen.

Lavater'in zekâsı çok saygı uyandırırdı; yanındayken bariz etkisinden uzak durmak mümkün değildi, böylece alna ve burna, göze ve dudağa tek tek bakmam, aynı şekilde birbirine oranlarını ve alakalarını uzun uzun düşünmem isteniyordu: Çok net gördüğü bir şeyi eksiksiz savunmak için kâhin sıfatıyla bunu o yapmalıydı; karşımdaki insanı bölümlere ayırarak onun ahlaki özelliklerini tahmin etmek bana her zaman bir kötülük veya ispiyonculuk gibi geliyordu. Ben daha çok, kişinin kendisini içinden geldiği gibi açığa çıkardığı konuşmalara bakardım. Bununla ilgili olarak Lavater'in yanında adeta endişeli bir halim olduğunu yadsıyamam: Çünkü fizyonomimize bakıp, özelliklerimizi çıkardığından, karşılıklı konuşurken, keskin zekâsı kolayca tahmin edebileceği düşüncelerimize hâkimiyet kuruyordu.

Bir sentezi kendi içinde gerçekten özlü bir biçimde hisseden kişi, aslında analiz yapma hakkına da sahiptir, çünkü dış görünümdeki her özelliğinde o insanın içindeki her şeyi görür ve açığa kavuşturur. Lavater'in bunu nasıl yaptığını bir örnekle gösterelim.

Pazar günleri vaazdan sonra din adamı olarak görevi, dışarıya çıkan insanlara kısa saplı, küçük kadife torbayı uzatarak onları kutsayarak bağış toplamaktı. Örneğin o pazar insanlara değil, sadece ellerine dikkat etmeyi ve elleri biçimlerine göre yorumlamayı kafasına koydu diyelim. Ama yalnızca parmakların şekline değil, bağışı torbaya koyarken aldığı biçime de dikkat ederdi, bu konuda bana çok şey anlatırdı. İnsan resimleri yapma yolunda uğraş veren benim gibi biri için bu sohbetler çok eğitici ve heyecan vericiydi.

Yaşamımın daha sonraki bazı dönemleri, yakın dostluk kurduğum çok değerli insanlardan biri olan bu adamı düşünmeme neden oldu. Onunla ilgili

şimdi yazacağım şeyler farklı zamanlarda yazıldı. Farklı yönlerdeki çalışmalarımızdan sonra, geçen zamanla birbirimize tamamen yabancılaştık, ancak onun değerli varlığı benim için her zaman önemini korudu. Birçok kez onu düşündüm, bu yazdıklarım birbirinden tamamen ilintisiz şekilde ortaya çıktı, bu yazılarda tekrarlar olabilir, ama umarım onun aleyhinde bir ifadeye yer verilmiş olmaz.

Lavater aslında çok gerçekçi biriydi ve terbiye kuralları altında hiçbir soyut düşünceyi tanımazdı; bu düşünceyi aklımızda tutarsak, bu nadir bulunan ilginç adamı hemen anlamış oluruz.

Ebediyetle İlgili Görüşler'i[365] aslında sadece dünyevi yaşamın devamıdır, burada katlanmamız gerekenlerden daha kolay şartlar altında. Onun *Fizyonomi*'si, duyumsal varlığın ruhsal varlıkla tamamen örtüştüğü, birinin öbürünün kanıtı olduğu, hatta diğerini tanıttığı fikrine dayanır.

365 Yapıtın özgün başlığı, *Aussichten in die Ewigkeit*. (ç.n.)

Sanatın mükemmel örneklerine pek olumlu bakmadı, çünkü keskin bakışı yüzünden, böyle varlıkların canlı olabileceği ihtimali ona göre fazlasıyla olanaksızdı, bu yüzden onları masallar, hatta canavarlar dünyasına ait görürdü. Soyut olanı gerçek kılmak için önüne geçilmez bir istek duyması, onun hayalperest olarak tanınmasına yol açtı, oysa kimsenin kendisi kadar gerçek olana nüfuz edemeyeceğini kesinlikle hissediyordu; bu yüzden de düşünce ve davranışlarındaki hatayı asla bilemedi.

Onun kadar tutkulu çabasıyla tanınan birini kolay kolay bulamazsınız, bu yüzden öğretmenliğe çok uygun biriydi; çalışmaları başkalarının düşünsel ve ahlaksal açıdan iyileştirilmesiyle ilgili olsa da, sadece bununla sınırlı değildi.

İsa'nın dış görünümünü belirlemek onun en çok uğraştığı şeydi, bu yüzden arka arkaya İsa resmi yaptırmak, kopyasını çıkarttırmak, taklit ettirmek gibi anlamsız denebilecek işlere kalkıştı, doğal olarak bunların hiçbiri onu tatmin etmedi.

Onun yazılarını anlamak şimdi bile zordur, aslında amacının ne olduğunu kavrayabilmek kolay değil. Kimse onun kadar o döneme ait ve o dönem için bir şeyler yazmadı; yazıları gerçek günlük gazetelere benzer, hepsi o dönemde geçen tarihi olayların en gerçek yorumlarıdır; bu yazılara karşı nesnel olmak için, kullanılan grup dilinin bilinmesi gerekir, yoksa hem

yaşarken, hem de öldükten sonra Lavater nasıl çokça eleştirildiyse, anlayışlı okur bazı şeyleri çok aptalca ve yavan bulabilir.

Böylece biz onun kafasını oyun yazma merakımızla çok şişirdik, olan her şeyi oyun formunda anlatıyor, başka bir yazın türünü geçerli saymıyorduk, buna sinirlenince, *Pontius Platus*'unda şunu göstermeye çalıştı: Mevcut dramalar içinde en hası İncil'dir; özellikle İsa'nın çektiği eziyetler, yazılmış tüm dramların en başta geleni olarak görülebilir.

Kitapçığın bu bölümünde, hatta yapıtın tümünde Lavater, rahip Abraham a Santa Clara'ya[366] çok benzer; yaşadığı zamana tesir eden her zeki insan böyle davranır. Sonradan amaçları doğrultusunda kullansın, kendine çekmek istediği kitleye yaklaşsın diye o zamanki sevgileri, acıları, kullanılan dil ve terminolojiyi öğrenmek zorunda kalır.

366 Sözü edilen kişi aslında Johann Ulrich Megerle'dir (1644-1709). Viyana'da yaşamış rahip ve hiciv yazarı. (ç.n.)

İncil'in ve bazı yorumcuların ortaya koyduğu Hıristiyanlığı en ince detayına kadar kavradığından, bu düşünceler onun kendi varlığının bir parçası haline geldi, sonunda Tanrı-İnsanla tek bir varlık haline gelinceye, onunla birleşip, hatta kendini o sanıncaya kadar, kendi bireysel varlığının Tanrı-İnsan'ını hayalinde yarattı.

Her yönüyle İncil'e sadık bu inanç sayesinde, insanın o zaman olduğu kadar bugün de aynı şekilde mucizeler yaratabileceği konusunda tam bir inanç sahibiydi, ayrıca önemli ve acil işlerde, tutkuyla, hatta arzulu bir şekilde dua ederek, büyük kötülüklere yol açan felaketleri bile anında olumlu yönde değişime zorlamayı çok eskiden beri başarabildiğinden, duygusuz akılcılık onun biraz olsun aklını karıştıramadı. Ayrıca Hıristiyanlıkla kendini toparlamış ve mutlu bir ebediyete adamış insanlığın önemli değerleriyle dolup taşarak, aklın ve yüreğin çeşitli gereksinmeleri sonucu bilgiye duyulan sınırsız istekle, yıldızlı semanın bizi soyut olarak çektiği sonsuzluğa açılma hazzını bizzat hissederek, çağdaşlarının büyük bir bölümüne tuhaf gelen *Ebediyetle İlgili Görüşler*[367] başlıklı yazılarını ortaya koydu.

367 Bkz. dipnot 365. (ç.n.)

Oysa tüm bu çabalar, tüm arzular, tüm girişimler doğanın ona bahşettiği yüz çizgilerinden karakter okuma dehasıyla üstün kılındı. Yüzeyindeki

siyahlık ve pürüzlü-düz özellik sayesinde denektaşının boyanmış metalden farkını en güzel şekilde göstermesi gibi: O da aynen böyleydi, içinde taşıdığı saf insanlık kavramıyla, önce doğal dürtüyle sadece yüzeysel ve rastlantısal bir şekilde, sonra düşünceyle planlayıp, kurala bağlayarak kullandığı keskin ve nazik açıklama yeteneğiyle, her insanın özelliklerini fark etmek, tanımak, ayırt etmek, hatta ifade etmek konusunda son derece kabiliyetliydi.

Her yeteneğin temelinde önemli bir karakter yapısı vardır, bu bize büyülü bir şey gibi gelir, çünkü ne yeteneği ne de yeteneğin ortaya koyduğu şeyleri tek bir kavrama indirgeyebiliriz. Gerçekten Lavater'in her insanla ilgili düşüncesi tüm düşüncelerin üzerindeydi; şu ya da bu insan hakkında konuşurken, onu şaşkınlıkla dinlerdiniz, hatta doğanın biz bireylere koymaktan hoşlandığı sınırları net olarak gören bu adamın yakınında yaşamak ürkütücü bir duyguydu.

Herkes sahip olduğu özelliklerin anlatılabilir olduğunu sanır, oysa Lavater bu büyük yetenekten yalnızca kendisi için faydalanmaz, bu yetenek aynı zamanda başkalarında da aranıp bulunmalı, uyandırılmalı, hatta herkese aktarılmalıdır. Bu ilginç öğretinin hangi aptalca şakalara, hangi kötü alaylara yol açtığı bazı insanların hâlâ hatırındadır, buna bu değerli adamın da katkısı olmadı değil. Gerçi onun iç dünyasının bütünlüğü yüce bir ahlaklılık temeline oturmuştu, aynı şeyi çeşitli çabalarına rağmen dış dünyasında oluşturamadı, çünkü o ne felsefi düşünceye ne de sanat yetisine ilgi duyan biriydi.

Ne düşünür ne de şairdi, gerçek anlamda hatip de sayılmazdı. Bir şeyi asla bir yönteme dayanarak ele almazdı, bireyi tek olarak ele alır, sonra onu cesaretle diğerleriyle yan yana getirirdi. Kapsamlı fizyonomi konulu yapıtı bunun çarpıcı bir örneği ve belgesidir. Ahlaklı ve duyarlı insan onun düşüncesine göre bir bütündür; ama kendisi dışında bu düşünceyi kimseye anlatmayı bilemedi, yaşamın içinde bireyi ele aldığı gibi, bireydeki bütünlük kavramını kendisinden başkasına anlatmayı bilemedi.

Bu kadar zeki bir adamın çok sıradan bir deneyimde nasıl tökezlediğini, yapılan resimlerin az ya da çok başarılı, önemli ya da gereksiz olduğunu sonradan kitapta belirtsin diye yaşayan sanatçıların hepsine çağrıda bulunup, onlara hiçbir özelliği olmayan desenler ve gravürler için nasıl inanılmaz paralar döktüğünü işte bu yapıt bize maalesef gösteriyor. Elbette

bu sayede hem kendinin, hem başkalarının yargısını güçlendirdi; ancak içinden gelen eğilim onu, deneyimlerini açıklığa kavuşturacağına, üst üste yığma noktasına götürdü. İşte bu yüzden asla sonuca varamadı, oysa ben bunu ondan sık sık ve ivedilikle rica ediyordum. Daha sonraki dönemde dostlarına bunu gizlice söylemesi benim açımdan pek fazla bir şey ifade etmedi; çünkü bunlar belirli çizgiler ve hatların bir araya getirilmesinden ibaretti, et beni ve cilt lekeleriyle belli ahlaksal, genellikle de ahlaksız özellikleri ilintili görüyordu. Bunların altında insanı irkilten notlar vardı; ancak ortaya bir genelleme çıkmıyordu, hepsi genellikle plansız bir karmaşa içinde yazılmıştı, herhangi bir yerde bir açıklama veya bir hatırlatma bulmak olanaksızdı. Diğer yazıları da yazınsal yöntemden veya sanatçı duyarlılığından yoksundu; bu yazılar daha çok onun düşüncesini ve amacını hep oldukça öfkeli bir anlatımla dile getiriyordu bunların tamamında başaramadığı şeyi ise çok içten ve dâhiyane ayrıntılarla gideriliyordu.

———————

Yukarıda anlatılanlarla aynı şekilde ilintili olduğundan, aşağıdaki değerlendirmeleri yazmanın tam yeri.

Kimse biraz olsun hoşlanmadığı birine olumlu bir özelliği layık görmez. Doğuştan gelen her tür olumlu özelliği yadsımak pek mümkün değildir, o zamanların ortak görüşü sadece şairin deha olması yönündeydi. Fakat sonra birdenbire başka bir dünya belirdi, doktordan, subaydan, devlet adamından ve çok geçmeden ister bilimsel ister pratik açıdan sivrilmiş olsun tüm insanlardan dâhi olması beklendi. Zimmermann talepleri mükemmelen dile getirdi. *Fizyonomi*'sinde Lavater zorunlu olarak her tür zihinsel yeteneği bir grup altında topladı; deha sözcüğü dillerden düşmeyen bir parolaya dönüştü, çok sık kullanıldığı duyulunca, içeriğindeki olgu zaten elde mevcut diye düşünüldü. Başkalarının dâhi olmasını isteme hakkı doğunca, sonuçta herkes kendisinin de dehaya sahip olduğunu sandı. Konuya açıklık getirilinceye kadar uzun zaman bu böyle kaldı: Davranış ve eylemle yasa ve kuralı oluşturan güç, yetenektir.[368] O zamanlar bu, var olan yasaları aşıp, uygulamadaki kuralları altüst edip, kendinin sınırsız olduğunu ilan ederek ortaya çıktı. Bu yüzden dâhi olmak kolaydı; eylem ve söz istismarının düzene sokulmuş insanların hepsini bu saçmalığa karşı durmaya çağırmasından daha doğal bir şey yoktu.

368 Immanuel Kant: *Kritik der Urteilskraft* (Yargı Gücünün Eleştirisi), 46-50 (ç.n.)

Niçin ve nereye sorusuna tam olarak karşılık vermeden birisi dünyayı yürüyerek geziyorsa, buna deha seyahati deniyordu, eğer birisi bir amaç ve çıkar gözetmeden ters bir şey yapıyorsa, buna da deha muzipliği deniyordu. Genç, hayat dolu, genellikle gerçekten yetenekli olanlar aşırı şeylere daldılar, orta yaşlı ve anlayışlı olanlarsa, belki de yeteneksiz ve can sıkıcı olanlar diyelim, başkalarının gördüğü zarardan fazlasıyla sevinç duyarak, çok çeşitli başarısızlıkları gülünç bir şekilde okuyucunun gözleri önüne serdiler.

Kendimi geliştirmek ve ifade etmek yolunda daha ziyade engellendiğim duygusuna sahiptim, kâh benimle aynı düşüncede olanların yanlış katkısı ve etkisi yüzünden, kâh aykırı görüştekilerin karşı koyması yüzünden. Çok üstün zihinsel yetilerin aleyhine olan sözcükler, sıfatlar, cümleler ruhsuz taklitçi yığın arasında öyle yaygınlaştı ki, onları şimdi bile günlük yaşantımızda, orada burada cahil insanlardan duyuyoruz, hatta bu sözcükler sözlüklere bile girdi, yanlış yorumlanan deha sözcüğünün Alman dilinden sürgün edilmesi gerekti.

Diğer uluslara göre sıradan olanın üstünlük sağlama fırsatı bulduğu Almanlar, sadece görünürde yabancı, ama aslında tüm ulusların kullandığı, dilin en güzel sözcüğünden olacaktı belki, şayet derin bir felsefeyle en yüce ve en iyi adına tekrar yenilenen anlam yararlı bir biçimde oluşmasaydı.

Hatıraları Alman edebiyat ve ahlak tarihinden asla silinmeyecek iki kişinin[369] gençlik dönemlerinden daha önce söz ettim. Bahsi geçen akımda biz onları bir ölçüde sadece attıkları yanlış adımlardan tanıyoruz, buna onları aynı yaşlardaki çağdaşlarının oluşturduğu toplulukta kullanılan günün yanlış bir ilkesi sürükledi. O zamanlar zeki Lavater'in onları doğrudan karşısına alarak yaptığı gibi bizim de onların fiziksel yapılarını, gerçek karakterlerini takdir edip, saygıyla tanıtmamızdan daha doğal bir şey olamaz; kapsamlı fizyonomi konusundaki yapıtının ağır ve pahalı ciltleri sadece az sayıda okuyucunun eline geçeceği için iki kardeşle ilgili önemli paragrafları, adı anılan yapıtın ikinci bölümünün iki yüz kırk dördüncü sayfasındaki otuzuncu fragmandan buraya almakta sakınca görmedik.

369 Stolberg kardeşler. (ç.n.)

"Resimleri ve siluetleri önümüzde olan bu gençler, fizyonomi betimlemesi yapayım diye, ressamın karşısına geçtikleri gibi hem oturarak, hem ayakta

durarak karşıma geçen ilk kişilerdi.

Bu soylu insanları zaten tanıyordum, kişilikleriyle ilgili başka her türlü bilgiyle karakterlerini incelemek ve yazmak için ilk denememi yaptım.

İşte bir insanın bütün olarak betimlenmesi.

Önce küçük kardeşinki:

Yirmi beş yaşında, gençliğinin zirvesinde olan delikanlıya bakınız! Kolayca süzülen, yüzen, elastik bir yaratık! Yatmıyor, ayakta durmuyor, yaslanmıyor, uçmuyor, süzülüyor veya yüzüyor. Dinlenmek için çok canlı, kararlı durmak için çok rahat, uçmak için hem çok ağır, hem çok hafif.

Yani yeryüzüne temas etmeden süzülen biri! Bedeninin tümüne hâkim olan hatlar bütünüyle gevşek hatlardan oluşmuyor, ama ne düz ne gergin, ne tümseği sabit, ne keskin kavisi var; – ne de köşeli bir hat; alnında sert bir çıkıntı yok, sertlikten uzak, donuk değil, küskün bir kabalığı yok, tehdit edici bir büyüklük taslamıyor, çelik gibi cesaretten yoksun – esnek denecek kadar duyarlı, ama çelik kadar değil; kararlı ve araştırmacı derin düşünceden yoksun; yavaş düşünmüyor, veya temkinli dikkatten uzak; hiçbir yerde bir elinde sıkıca tuttuğu terazi kefesi, diğer elinde kılıcı olan akıl insanı değil, ayrıca bakışlarında ve yargılarında en ufak bir sertlik yok! Ama tamamen bir mantık veya daha ziyade tümüyle lekesiz hakikati kavrama gücü! Her zaman samimi denecek kadar duyarlı, asla derin bir düşünür değil, asla buluş yapan biri değil, çok çabuk görülen, çabuk teşhis edilen, çabuk sevilen, gerçeği sınayarak gelişen biri değil… Ebedi kararsız! Kâhin! İdealist! Güzelleştiren biri! – Tüm fikirlerini biçimlendirmiş biri! Her zaman görmek istediğini gören yarı hayalperest şair; – karamsar, baygın – sertçe ezip geçen biri değil – ama yüce, soylu, güçlü biri! Havadar bölgelerde dindirdiği ‘güneş özlemiyle’ oradan oraya dolaşan, kendini aşmaya çalışırken – tekrar yere inmeyen! Yere düşen, ‘kayalıklardan akan ırmakların’ dalgalarına dalan, ‘seslerin yankılandığı kayalıkların gürültüsünde’ sallanan biri. – Bakışı kartalın ateşli bakışları değil! Alnında ve burnunda aslanın cesareti yok! Göğsü – kavga için kişneyen atın kararlılığına sahip değil! Ama bütün olarak bakıldığında, filin kararsız yumuşak başlılığından çok iz taşıyan biri…

Yumuşak, köşesiz, öne sarkık burnuna doğru dışarıya taşkın üst dudağın açılması, dudağın bu kararlılığına rağmen onun çok zevkli biri olduğunu ve fazlasıyla duyarlılığa sahip olduğunu gösteriyor; yüzünün alt bölümü onun

çok çapkın, tembel, kayıtsız biri olduğuna işaret ediyor. Profilindeki konturların hepsi, samimiyetin, dürüstlüğün, insanlığın, ama aynı zamanda kolayca baştan çıkarılabilirliğin ve kendinden başka kimseye zarar vermeyen iyi kalpli düşüncesizliğin göstergesi. Dudağının ortasındaki hat dobra, plansız, yumuşak yaradılışlı iyi birinin sükûnetine dair bir işaret; hareketleriyle kibar, ince ruhlu, oldukça çabuk sinirlenen, iyi kalpli, soylu bir insan. Göz kapaklarının kavisinde ve gözlerinin pırıltısında Homeros olmasa da ondaki çok derin çok içten çok hızlı olan duygulu ve atak insanı görüyoruz; destan şairi değil, ama od şairi; fışkıran, biçim değiştiren, soylulaştıran, oluşturan, kararsız kalan, her şeyi kahraman suretiyle büyüleyip, her şeyi yüceleştiren deha. – Yarı yarıya görünen göz kapaklarının yuvarlağı plana göre yazan, yavaş çalışan, sanatçı olarak gittikçe daha hassas düşünen bir şaire işaret ediyor; katı birinden çok âşık birine. – Delikanlının çehresinin önden görünüşü, rahat ve esnek profiline göre daha hoş ve cazip. Yüzü önden en ufak hareketinde hassas, özenli, icatçı, amatör, içten iyiliğin, hafif titrek, haksızlıktan çekinen, özgürlüğe susamış canlılığın kanıtı. Bir kez bile kesintisiz olarak algıladığı birçok şeyin en ufak etkisini gizleyemez. – Onunla temas eden her nesne, yanaklarını ve burnunu kızartır, onurlu denebilecek en bakir utangaçlık, şimşek gibi bir hızla zarif bir şekilde harekete geçen cilde yayılır. –

Yüzünün rengi, her şeyi yaratan ve tüketen dehanın solgun rengi değil, vahşice gürleyen küçümseyici zaliminki de değil, aptalların süt beyazı, sert ve katı olanların sarı teni değil, yavaşça çalışan işçinin kahverengi teni de değil, ama beyaz-kırmızı, mor renkler karakterinin güçlü ve güçsüz yanları gibi, öyle canlı ve öyle kaynaşmış, öyle başarılı bir biçimde birbirine karışmış ki. – Her bir özel çizginin ve bütünün ruhunda özgürlük, kolayca azalan ve çoğalan esnek bir çalışkanlık var. Tevazu ve içten gelen neşe bütün yüzünden ve kafasının duruşundan yansıyor. Bozulmayan hassasiyet, ince zevk, temiz kalp, iyi ve soylu ruh, aktif yetenek, güç ve güçsüzlük duygusu bütün yüzünde insanın içine öyle çok nüfuz ediyor ki, başka zamanlardaki cesur özgüveni soylu tevazuya dönüşüyor ve doğal gururuyla delikanlı kibri, bu çok kolay bütünlük içinde zorlama ve hile olmadan teşhis ediliyor. – Ak düşmüş saçları, boyunun uzunluğu ve bedeninin huzursuzluğu, yumuşak hafifliğiyle ortaya çıkışı, oraya buraya süzülerek yürümesi, yassı göğsü, beyaz ve kırışıksız alnı ve başka birçok özelliği

onun tüm varlığına biraz efemine bir özellik katıyor, bu sayede içinden gelen çabuk hareket etme özelliği yumuşuyor ve kasıtlı olan her sıkıntı ve alçaklığı bu kalp için olanaksız kılıyor, fakat cesur ve ateşli şairin aynı zamanda, özgürlüğe ve kurtuluşa duyduğu tüm doğal özlemlerine rağmen, kendi içinde kararlı, planlarını gerçekleştiren, sabırlı bir devlet adamı veya kanlı bir çarpışmada kendini ölümsüz kılacak biri olmadığı açık. En çarpıcı özelliğiyle ilgili hiçbir şey söylemediğimi ancak sona yaklaşınca anladım; tüm soylu çabalarının katıksız sadeliğiyle ilgili hiçbir şey söylenmedi! Çocukluğuyla ilgili olarak da hiçbir şey! Soylu sınıftan biri olmasını hiç umursamamasıyla ilgili de hiçbir şey! Uyarı ve eleştirileri, hatta eleştiri ve haksızlıkları bile dinleyip, bunlara izin veren, son derece iyi huylu oluşuyla ilgili hiçbir şey söylenmedi. –

Yine de içinde salt insanlığa özgü birçok şey barındıran iyi bir insanla ilgili olarak farkına varılan veya hissedilen her şeyin söylenmesini kim istemez!

Ağabeyin betimlenmesi:

Kardeşiyle ilgili söylediğimiz şeyler – ağabeyi için de yinelenebilir! Ama çok soylu olanın ağabey olduğunu belirtmeliyim: Bu kişi, bu karakter daha etkileyici, öncekinden daha derli toplu. Öbürünün her şeyi uzun ve düz, bununki kısa, geniş, şişkin, kabarık; onun her şeyi rahat, bunun ki sert. Alnı da, burnu da, göğsü de birbirine daha yakın, daha canlı, pek yaygın değil, daha hedefe koşan bir yetenek ve canlılık! Bunun dışında aynı sevimlilik ve sadelik! Göze çarpacak kadar dışa vurumcu değil; daha kurnaz, ama esasında genellikle eylemde var olan aynı dürüstlük. Haksızlık ve kötülüğe karşı aynı önüne geçilemez nefret; entrika ve kötülük denen her şeyle aynı şekilde uzlaşmazlık; despotizm ve zalimliğe karşı aynı acımasızlık; soyluluk, iyilik, büyüklük karşısında aynı temiz ve dürüst duygular; dostluk ve özgürlüğe karşı duyulan aynı gereksinim; aynı hassasiyet ve soylu şöhret hırsı; iyi, bilge, sade, çok yetenekli, ünlü veya ünsüz, ister tanısın ister tanımasın herkese karşı aynı nesnellik; aynı neşeli umursamazlık. Hayır! Tam olarak aynısı denemez. Yüzü daha keskin hatlı, daha çekici, daha kararlı; devlet işleri ve karşılıklı görüşmeler için kolayca geliştirilen daha fazla beceri; özellikle gözleri çevreleyen, sertçe öne çıkan geniş, yuvarlak kemiklerde ifadesini bulan daha fazla kendini gösterme cesareti. Taşkın, zengin, saf, yüce şairlik duygusundan yoksun; başkasının yaratıcı gücünün

hızlı kolaylığına sahip değil. Buna rağmen derinlerinde hareketli, dürüst, içten. Gün doğumunda kızıllaşan havadar ufka süzülen, suretler oluşturan ışıklı deha. – Daha çok iç güç, belki daha az dışavurum! Daha güçlü ve verimli – Fırçasının rengi ve büyüsü olsa da, gösterişi ve başarısı daha az. – Daha esprili ve hızlı bir ruh hali; eğlendiren Satyr; alnı, burnu, bakışı – hepsi aşağıya doğru, öne çıkık; dışarıdan toplamayıp, içinden gelen, özgün ve herkesi canlandıran espri için gerçekten belirleyici. Üstelik bunların hepsi bu karakterde daha çarpıcı, sert, saldırgan, fırtınalı! – Hiçbir yerde sıradan değil, hiçbir yerde gevşek değil, alnı ve burnu gibi sevincin dışarıya yansıdığı – aşağıya bakan gözleri hariç. Ayrıca bu alında bile, hepsinin bu sıkışıklığında – bu bakışta bile – gösterişsiz büyüklüğün dürüst ifadesi; güç, insanlık aşkı, kararlılık, sadelik, kesinlik!” –

Arkasından yakında neşeli arkadaşlarından ayrılacağını önceden söyleyen Merck’e, Darmstadt’ta başarısından dolayı güzel şeyler söyledikten sonra kendimi yine Frankfurt’ta buldum; herkes beni iyi karşıladı, babam Airolo’dan güneye inip, Milano’da olduğumu bildirmemiş olmamın üzerinde pek durmazken, özellikle o sarp kayalıklara, sis göllerine, kartal yuvalarına en ufak bir ilgi göstermeyerek hoşnutsuzluğunu belli etti. Onaylamayan bir tavır sergilemedi, ama ne demek istediğini zaman zaman şu ifadeyle hissettirdi: Napoli’yi görmeyen yaşadım demesin.

Lili’yle karşılaşmaktan kaçmadım, istesem de kaçamazdım, aramızda hoşgörüye dayalı duygusal bir durum vardı. Benden ayrılmaya, bunun gerekli olduğuna, hatta yaptığım seyahatle tamamen keyfi bir davranış sergileyip, kendimi yeterince ortaya koyduğum için doğrusunun bu olduğuna yokluğumda onu ikna ettiklerinden haberdardım. Kentteki ve köydeki aynı yerler, şimdiye kadar yaşananları bilen aynı insanlar, tuhaf bir biçimde ayrılmalarına rağmen birbirini hâlâ seven iki sevgiliyi rahat bırakmadılar. Bir anlamda bu, mutlu-mutsuz bu dünyadan göçmüşlerin beraberliğine, Hades’e benzeyen lanetli bir durumdu.

Geçmiş günlerin geri gelmiş gibi olduğu anlar yaşandı, ama şimşek misali bir görünüp bir kaybolan hayaletler gibi hemen geçiverdi.

İyi niyetli dostların dediklerine göre, Lili ilişkimizin tüm engellerinin kendisine anlatıldığını söylemiş: Beni sevdiği için, o zaman sahip olduğu her şeyi ve herkesi bırakarak, benimle Amerika’ya gitmek istiyormuş. O

zamanlar Amerika, içinde bulundukları durumdan bunalan insanlar için, galiba bugünkü Eldorado’dan daha çok şey ifade ediyordu.

Fakat benim beklentilerimi gerçek kılacak şeyi ezip geçiyordu. Onunkine yüz adımdan daha yakın olan güzel baba evim, denizaşırı bilinmeyen bir çevreye göre herhalde daha katlanılır, çok daha güzel bir ortam sunardı; ama o yanımdayken tüm ümitlerimin ve arzularımın uyandığını, içimi yeni korkuların kapladığını inkâr edemem.

Kız kardeşimin isteği elbette çok yasaklayıcı ve kesindi; hem mantıklı, hem duygulu yaklaşımıyla, böyle bir yetisi vardı, durumu bana tümüyle netleştirmekle kalmadı, gerçekten insana hüzün verecek kadar etkili mektupları da söylediklerini güçlendiren ifadelerle doldurdu. “Tamam,” diyordu, “vazgeçemiyorsanız, katlanacaksınız; böyle şeylere insan tahammül göstermeli, ama bunları seçmemeli.” Birkaç ay olabilecek en kötü şekilde geçti, etrafımızdaki herkes bu ilişkiye karşıydı; yalnızca ben bu ilişkide her şeyin üstesinden gelebilecek bir güç olduğuna inanıyor, bunun böyle olduğunu biliyordum.

Durumlarının bilincindeki iki âşık baş başa kalmamaya çalışıyordu, ama alışkın oldukları gibi topluluk içinde karşılaşmaktan kaçmanın bir yolu yoktu. Tam olarak söylersem, soylu düşünceye sahip birinin onaylayacağı gibi o sıra çok zor bir sınavdan geçiyordum.

Genellikle biriyle yeni tanışınca, yeni bir aşk ilişkisi başlayınca, seven kişinin eskiden yaşadıklarının üzerine bir sünger çekmeyi sevdiği bilinir. Aşk daha önce yaşananlarla ilgilenmez, şimşek gibi bir hızla engel tanımadan ortaya çıktığı gibi, ne geçmişi ne de geleceği bilmek ister. Gerçi Lili’yle yakın ilişkim, onun bana çocukluk yıllarından bahsetmesiyle başladı: Örneğin küçüklüğünden beri gerçekten çok sevgi ve ilgi uyandırdığını, özellikle hayat dolu evlerine gelen yabancı konuklarda, sonrasında görüşmeseler ve haberleşmeseler bile, bundan hoşlandığını söylemişti.

Gerçek sevenler, o zamana kadar hissettikleri her şeye, sadece o anki mutluluklarına hazırlık olarak, sadece üzerinde önce yaşam ağacının yükseleceği temel olarak bakarlar. Eski aşklar, gün doğmadan sessizce kaybolan gece hayaletleri gibidir.

Ama o arada ne oldu! Fuar kuruldu, o hayaletler sürüsü gerçek suretleriyle belirdi, nüfuzlu evin iş dünyasından dostları yavaş yavaş buraya geldiler,

kimsenin sevimli kızla ilgilenmekten tamamen vazgeçmediği, vazgeçemeyeceği hemen duyuldu. Genç sayılanlar rahatsız edici olmadan, tanınmış kişiler sıfatıyla boy gösterdiler; biraz saygılı davranışlara sahip orta yaşlılar ise, kendilerini sevdirip, belki daha büyük taleplerle ortaya çıkmak isteyenlerdi. Aralarında yakışıklı erkekler de vardı, köklü bir zenginliğin rahatlığı içinde olanlar da.

Fakat yaşlı beylerin amca tavırları hiç katlanılacak gibi değildi, ellerine sahip olmayıp, Lili’yi can sıkıcı bir şekilde okşuyor, yanaktan öpücük bile istiyorlardı. Herkese saygılı şekilde karşılık vermek Lili için çok doğal bir şeydi. Ancak sohbetler bile insanın aklına kuşku uyandıran şeyler getiriyordu. Nehirde ve kent dışında yapılan araba gezintilerinden, güzel sonuçlanan bazı maceralardan, balolardan, akşam gezintilerinden, gülünç taliplerin alay konusu olmasından ve deyim yerindeyse bunca yılın semeresini bir süreliğine toplayan umarsız âşığın kalbinde kıskançlık duygularına yol açan, sıkıntılar uyandırabilen şeyler konuşuluyordu. Ama bu kalabalık arasında, bu hareketli ortamda Lili erkek arkadaşını ihmal etmiyordu, onunla karşılaştığında durumlarına tamamen uygun, en duygulu şeyleri birkaç sözle ifade etmeyi biliyordu.

Ancak! Anılarda neredeyse katlanılmaz bir işkenceye dönüşen bu konudan, ortamı rahatlatıp neşelendirecek şiir sanatına dönelim.

Lili’nin Parkı aşağı yukarı bu döneme rastlar; şiiri buraya almıyorum, çünkü bu şiir duygulu ve hassas bir durumu ifade etmiyor, yalnızca dâhiyane bir sertlikle talihsizliği yüceltiyor, vazgeçmeyi tuhaf denecek kadar can sıkıcı tablolarla çaresizliğe dönüştürmeye çalışıyor.

Aşağıdaki lied ise daha ziyade mutsuzluğun hoş tarafını anlatıyor, burada yer almasının nedeni de bu:

Solmaktasınız tatlı güller,
Sevgim size yetmedi;
Açın çiçeklerinizi ümitsiz,
Elemden kalbi kırık için!

Ey melek, acıyla anarım

Seni sevdiğim günleri.
İlk tomurcuğu özlemle beklerken
Erkenden bahçeye giderdim;

Çiçekler meyveler
Taşırken sana,
Yüzüne bakınca
Kalbimde ümit belirdi.

Solmaktasınız tatlı güller,
Sevgim size yetmedi;
Açtınız çiçeklerinizi ümitsiz,
Elemden kalbi kırık için![370]

370 *Solmaktasınız Tatlı Güller* adlı lied *Erwin ve Elmire*’de Erwin’in ayrılık acılarını ifade eden arya olarak kullanılmıştır. (ç.n.)

Erwin ve Elmire başlıklı opera, Goldsmith’in sevimli romansı *Wakefield Papazı*’ndan esinlenmişti, benzer şeylerin başımıza geleceğini hiç düşünmeden, iyi zamanlarımızda bizi eğlendirmişti.

O dönemin birkaç şiir denemesi daha önceki sayfalarda yer aldı, hepsinin kalıcı olmasını isterim. Mutlu bir aşk dönemindeki kesintisiz heyecan, ortaya çıkan endişeyle artarak, tamamen gerilimli değilse de, her zaman anlık duyguları ifade eden şarkılar yazılmasına neden oldu. Hep birlikte söylenen kutlama şarkılarından en küçük hediyeye kadar hepsi heyecanla kültürlü insanlar tarafından paylaşıldı; başlangıçta neşeli, sonra üzüntülü, en sonunda mutluluğun zirvesinden hüznün uçurumuna kadar, seslendirilmeyen en ufak bir tını kalmadı.

Babamı üzebilecek, ailenin içinde ve dışında gelişen her şeyi, bunların başında beğendiği ve hoşlandığı ilk gelin adayının evine geldiğini görme ümidinin gittikçe zayıflaması geliyordu, annem çok akıllıca ve çok etkin bir biçimde bertaraf etmeyi bildi. Diğer süslü bayanın ise, annemle baş

başayken babam ondan böyle söz ederdi, kendini ona beğendirmek gibi bir derdi kesinlikle yoktu.

O arada babam olayları akışına bırakmıştı, küçük avukatlık bürosunun işlerini hiç yorulmadan sürdürüyordu. Hem genç hukukçu dostu[371], hem de deneyimli sekreteri bürodaki işlerin eksiklerini tamamlıyorlardı. Bilindiği gibi gözden ırak olan gönülden de ırak olduğu için beni kendi halime bıraktılar ve benim tutanamayacağım bir zemine gittikçe daha çok yerleşmeye çalıştılar.

371 Goethe'nin sekreteri Seidel'in tahminine göre burada Goethe kendisinden söz ediyor. (ç.n.)

Uğraşlarım şans eseri babamın düşünceleri ve istekleriyle örtüşüyordu. Edebiyatla ilgili yeteneğime çok değer veriyordu, ilk yazılarımın gördüğü ilgiden de çok mutluydu, gelişmeler ve gelecekte yapılabilecekler konusunda sık sık benimle sohbet etti. Buna karşın onu, arkadaşlar arasında yapılan şakalardan, aşk şiirlerinden haberdar etmemem gerekiyordu.

Götz von Berlichingen'de önemli bir tarihsel dönemin sembolünü kendi tarzımda yansıttıktan sonra, siyasi tarihteki benzer bir dönüm noktasını özenle incelemeye başladım. Hollanda ayaklanması ilgimi çekiyordu. *Götz*'de dürüst bir adam çıldırarak mahvoluşa sürükleniyordu: Anarşi zamanlarında iyi niyetli güç oldukça önemlidir. Sert ve iyi hesaplanmış zalimlik karşısında önüne geçilemeyen, esaslı sebeplere dayanan olaylar *Egmont*'ta söz konusuydu. Nelerin yapılabileceğini, ne yapmak istediğimi büyük bir heyecanla babama anlattım, kafamda çoktan biten tiyatro oyununu kâğıda basılmış halde görmek, ona hayranlıkla bakmak için önüne geçemeyeceği kadar büyük bir arzu duydu.

Lili'nin benim olacağı ümidini henüz kaybetmediğim ilk zamanlarda, tüm dikkatimi burjuva meşguliyetlerini incelemeye ve izlemeye yöneltseydim, bu şimdi çok işime yarardı ve beni ondan ayıran korkunç boşluğu mantıklı ve manalı bir biçimde doldurmam mümkün olurdu. Böylece *Egmont*'u gerçekten yazmaya başladım, hem de *Götz von Berlichingen*'deki gibi olay sırasına göre değil, başlangıçtaki giriş bölümünden hemen sonra, gerekli bağlantılarla ilgilenmeden ana bölümdeki sahnelere geçtim. Böylece kendi rahat çalışma tarzıma rağmen, bu abartı değil, babam tarafından gece gündüz özendirilerek, çünkü o insanın kafasında çok kolayca oluşan şeyin aynı kolaylıkla yazılıp bitirileceğini sanıyordu, epeyce yol aldım.

Yirminci Kitap

Böylece *Egmont*'u yazmaya devam ettim, hüzünlü ruh halim bu sayede yatıştı, ama mert bir sanatçının varlığı da bazı kötü zamanları atlatmama çok yardımcı oldu, ruhumun gizliden gizliye duyduğu huzuru, aksi takdirde o günlerde bunu hayal etmem bile olanaksızdı, el yordamıyla ilerlediğim uygulamalı bir eğitim çabasına borçlu olduğumu sık sık yaptığım gibi burada söylemeliyim.

Georg Melchior Kraus, Frankfurt'ta doğmuş, Paris'te okumuştu, o sıralarda yaptığı kısa bir seyahatten Kuzey Almanya'ya döndü, beni ziyarete geldi, onunla bağlantı kurmak için içimde hemen bir istek ve ihtiyaç belirdiğini hissettim. Neşeli bir hayat insanıydı, fazla olmasa da başarı sağlayan yeteneği Paris'te doğru ekolle buluşmuştu.

O zamanlar Paris bir Alman için elverişli şartlara sahip bir yerdi; Philipp Hackert orada hem çok saygın, hem de refah düzeyi yüksek bir yaşam sürdürüyordu; peyzajları doğaya sadık Alman üslubuyla çizerek, guvaj ve yağlıboya kullanarak başarıyla resmediyordu ve Fransızların kullandığı pratik tarzın aksine çok beğeniliyordu. Wille, gravür sanatçısı olarak çok takdir ediliyor ve Alman sanatına bir temel oluşturuyordu; çoktan etkisini duyuran Grimm'in değeri Almanlar için daha az sayılmazdı. Doğada resim yapmak için güzel yürüyüşler yapıldı, bazı güzel şeyler düşünülüp hazırlandı.

Doğuştan gerçek iki sanatçı olan Boucher ve Watteau'nun eserleri, dönemin ruhundan ve düşüncesinden uzak olsa bile oldukça saygı uyandırdı ve yeni oluşuma yatkındı, sırf şaka veya deneme için olsa bile etkin bir tarzda işin içindeydiler. Aile ortamında sessiz ve kendi halinde bir yaşam süren Greuze, benzer şekilde aile tabloları yapmaktan hoşlanıyor, kendi eserlerinden büyüleniyordu, dikkate değer, serbest bir fırçası vardı.

Bizim Kraus bunların hepsini yeteneğine gayet güzel dahil edebildi; çeşitli çevrelere girip, kendini eğitiyor, aile ve arkadaş gruplarında çok

güzel portre çalışmaları yapıyordu; peyzaj desenleri başarılı sayılırdı, temiz konturlara, bol çini mürekkebiyle gözü okşayan renklere sahip bu resimler herkese içtenlikle önerilebilirdi; biraz naif bir gerçeklik iç dünya için, yeteneği ise sanat meraklısı için yeterliydi: Doğaya bakarak resmettiği her şey aynı zamanda bir kompozisyon olarak görülebilir, değerlendirilebilirdi.

Çok hoş bir arkadaştı: Hep sakin ve neşeli bir hali vardı; kibre kapılmadan çalışmaya hevesli, gurura kapılmadan bekleneni yapan biri olarak kendini hiçbir yerde yabancı hissetmezdi, her yerde sevilirdi, tüm ölümlülerin en çalışkanı ve aynı zamanda en huzurlusuydu. Böyle bir yetenek ve kişilikle donanmış olarak kısa zamanda soylu çevrelerde aranır oldu, özellikle Lahn Nehri kıyısındaki Nassau'da, Baron Stein'ın şatosunda, onun çok yetenekli ve oldukça güzel kızını sanatsal çalışmalarında destekleyerek ve aynı zamanda çeşitli şekillerde toplantılara renk katarak kabul gördü.

Bu mükemmel genç hanım Kont Werthern'le evlendikten sonra, yeni evli çift sanatçıyı beraberinde Thüringen'deki büyük çiftliğine götürdü, bu sayede o Weimar'a da geldi. Orada isim yaptı, kabul gördü ve oradaki çok kültürlü çevre onun Weimar'da kalmasını istedi.

Her yerde yapacak çok iş bulurdu, birçok kez Frankfurt'a geldi, her seferinde benim o zamana kadar sadece koleksiyon yaparak gösterdiğim sanat sevgimi pratiğe dökmemi istedi. İşin acemisi biri için sanatçının yakınında olmak vazgeçilmez bir şeydir, çünkü insan onda kendi yaşamını tamamlayan bir yan görür; heveslinin arzuları alanının ustasında gerçekleşiyor.

Bir parça yetenek ve çalışmayla bir taslak yapmayı başarıyor, doğada karşımda gördüğüm şeyi kolayca resmediyordum; ancak bende eksik olan plastik yetenek, yılmak bilmez çaba, kademe kademe ışık ve gölge sayesinde taslağı biçime kavuşturmaktı. Kopya çalışmalarım, herhangi bir formla ilgili daha ziyade uzak fikirler veriyordu, figürlerim Dante'nin Araf'ındaki[372] gölgesi olmayan, somut cisimlerin gölgesi karşısında ürken havadaki canlılara benziyordu.

372 Dante'nin *İlahi Komedyası*'nda Araf: III, V. 88-91. (ç.n.)

Lavater'in fizyonomi konusundaki koşuşturması –hırslı bir teşvik elbette böyle adlandırılır, o tüm insanların sadece fizyonomilerini incelemekle kalmadı, aynı zamanda sanatkârane veya üstünkörü bir biçimde yüz biçimlerinin amaca uygun resimlerini yaptırmak zorunda kaldı– sayesinde

ben de bir deneme yapmış, arkadaşlarımın portrelerini gri kâğıt üzerine siyah ve beyaz tebeşirle çizmiştim. Benzerlik hissediliyordu, ama onların silik fon üzerinde görünür kılınması için sanatçı dostumun elini onlara değdirmesi gerekti.

Değerli Kraus'un yaptığı seyahatlerde yanında taşıdığı zengin dosyayı karıştırıp incelerken, peyzajları ve figüratif tasvirleri gösterdiğinde, en güzel sohbet konusu Weimar'ın sosyal yaşamı ve çevresi oldu. Ben de bu konular üzerinde uzun uzun durmayı seviyordum, çünkü genç adam bu kadar çok resme, bir metnin ayrıntılarıyla tekrarlanan tasviri gibi bakmaktan hoşlanıyordu: Beni Weimar'da görmek istiyorlarmış. Getirdiği selamları ve yapılan davetleri çok hoş bir şekilde o insanların resimleriyle renklendirmeyi bildi. Başarılı bir yağlıboya resim, orkestra şefi Wolf'u piyano başında, karısını ise onun arkasında şarkı söylemeye hazırlanırken gösteriyordu; bu değerli çiftin beni ne kadar içten karşılayacağından ressam da oldukça önemle söz etti. Desenleri arasında Bürgel'in etrafındaki ormanlık ve dağlık araziyle ilgili birçok resim vardı. Çalışkan bir ormancı orada belki güzel kızlarını çok sevdiğinden, sarp kayalıkları, çalılıkları ve orman yollarını, köprüler, çitler ve korunaklı patikalarla yürünebilir hale getirmişti; kızlar beyaz elbiseleriyle güzel yollarda birileriyle beraber görülüyordu. Bertuch olduğu anlaşılan genç adamlardan birinin en büyük ablayla ilgili ciddi niyetleri dikkatten kaçmıyordu, ikinci genç erkeğin Kraus'la ilişkilendirilmesine ve onun kız kardeşe karşı içinde bir aşk doğduğunun söylenmesine cesaret edilmesinden ressam rahatsız değildi.

Wieland'ın öğrencisi Bertuch dükün saray sekreteri olarak bilgisi ve çalışmasıyla sivrilmişti ve gelecekte kendisinden çok şeyler bekleniyordu. Wieland'ın dürüst, neşeli biri olduğuna ayrıntılarıyla değinildi, edebiyat ve şiirle ilgili güzel planları anıldı ve Merkur'un Almanya'daki etkisinden bahsedildi; bazı isimler edebiyat, devlet işleri ve toplum açısından ön plana çıktı, bu bağlamda Musäus, Kirms, Berendis ve Ludecus'un isimleri geçti. Bayanlardan Wolf'un karısından, güzel bir kızı ve güler yüzlü bir oğlu olan Kotzebue'nin dul eşinden ve bunların yanı sıra başka birçok isimden övgüyle ve onların tipik yönleriyle söz edildi. Her şey orada canlı ve aktif bir edebiyat ve sanat dünyasının varlığına işaret ediyordu.

Genç dükün Weimar'a döndükten sonra gerçekleştireceği ortam yavaş yavaş ayrıntılarıyla belirdi, böyle bir ortam için asıl hazırlık yapan kişi, söz

sahibi anneydi[373], önemli işlerin yürütülmesi ise, geçici yönetimler sırasında sorumlulukların yerine getirilmesi gibi, geleceğin hükümdarının bilgisi ve çalışma azmine bırakılmıştı. Sarayın yanması sonucu oluşan çirkin harabeler yapılacak yeni işler için bir başlangıç olarak değerlendiriliyordu. Derin maden kuyusuna masraflı bir bakım yapılarak, yeniden işler hale getirilmesini sağlamaya çalıştıkları kapalı durumdaki Ilmenau kömür işletmesi, çağın anlayışının biraz gerisinde kalmış, başarılı hocalarını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya olan Jena Üniversitesi gibi birçok başka şey değerli bir ortak bilinci harekete geçirmişti. Yükselen Almanya'da birçok olumlu şeye teşvik için görevlendirilebilecek kişiler aranıyordu, yalnızca yetenekli ve heyecanlı gençliğin arzu edebileceği, tümüyle yepyeni bir ufuk belirdi. Genç bir prensesi, ona yakışır şıklıkta bir saray olmadan, çok sıradan, başka amaçlar için inşa edilmiş bir eve davet etmek üzücü gibi gelse de, güzel yerlerde, güzel döşenmiş Ettersburg, Belvedere gibi şatolar ve başka elverişli köşkler, hayatın tadına varmak ve o zamanların talebi olan doğa yaşantısı içinde üretken ve rahat çalışma olanağı sunuyordu.

373 Dükün annesi Anna Amalia. (ç.n.)

Bu biyografik anlatının içinde ayrıntılı olarak bebeğin, çocuğun, delikanlının çeşitli yollardan metafizik konulara nasıl yaklaşmaya çalıştığına değinildi; önce doğal bir dine ilgiyle yaklaştı[374], sonra gerçek bir inanca sevgiyle bağlandı[375], ayrıca iç dünyasına çekilip, kendi yeteneklerini keşfedip, en sonunda kendini sevinçle herkesçe bilinen bir düşünceye[376] verdi. Bulunduğu yörenin çeşitli yerlerinde yürüyerek dolaşırken, ararken, incelerken, hiç ilgilenmediği bazı şeylerle karşılaştı, olağandışı, kavranamaz şeylerle ilgili düşüncelere sırtını dönmenin daha iyi olacağını gittikçe daha çok anladığına kanaat getirdi.

374 Birinci Kitap: Protestanlık; s. 34. (ç.n.)

375 Kardeşlik tarikatı (ç.n.)

376 Spinoza (ç.n.)

Canlı olan veya olmayan, hayat veren veya vermeyen doğada, zıtlıklar içinde var olan ve bu yüzden bir düşünceyle, hele hele bir sözle hiç anlatılamayacak bir şey keşfedeceğini sandı. Bu tanrısal değildi, çünkü mantıksız görünüyordu; insani değildi, çünkü akıldan yoksundu; şeytani değildi, çünkü iyilikseverdi; meleklere özgü değildi, çünkü başkalarının gördüğü zarardan sevindiği görülüyordu. Rastlantısaldı, çünkü sürekli değildi; kehanete benziyordu, çünkü bir bağıntıya işaret ediyordu. Bize sınır

koyan her şey ona nüfuz edebiliyordu; yaşamımızın gerekli unsurlarını keyfince kullanıyor gibiydi; zamanı daraltıyor, mekânı genişletiyordu. Yalnızca olanaksız olandan hoşnutken, olanaklı olanı küçümseyerek kendinden uzaklaştırıyor gibiydi.

Başkalarının arasına katılıyor, onları hem ayırıyor, hem birleştiriyor gibi görünen bu varlığa, buna benzer bir şeyin farkına varmış antik dönem yazarlarını örnek alarak daymonik diyorum. Alışkanlıklarım doğrultusunda bir metaforun arkasına sığınarak kendimi bu ürkütücü olgudan kurtarmayı denedim.

Ayrıntılarıyla çalıştığım dünya tarihinin bazı bölümleri arasında, sonradan birleşik Hollanda'yı çok meşhur eden olaylar da vardı. Kaynakları yorulmadan araştırdım, olabildiğince birinci elden bilgi edinmeye ve kafamda her şeyi canlandırmaya çalıştım. Yaşanan durumlar bana oldukça dramatik geldi ve diğerlerinin onun etrafında büyük bir istekle toplandığı, insan olarak şövalyeye özgü şöhretini en çok beğendiğim Kont Egmont dikkatimi çekti.

Ancak işime yaraması için onu yetişkin bir erkekten çok bir gence, bir aile babasından çok bir bekâra, çeşitli şartların sınırlandırdığı birinden çok hâlâ özgür düşünceye sahip bağımsız birine yaraşır özellikleri olan bir karaktere dönüştürmem gerekiyordu.

Onu düşüncelerimde var edip, tüm koşullarından bağımsız kıldıktan sonra, sınırsız yaşama zevki, ölçüsüz özgüven, tüm insanları kendine çekme yeteneği, halkın saygısı, bir prensesin gizli aşkı, bir köylü kızının ise ilan edilmiş aşkı, akıllı bir siyasetçinin ilgisi, hatta en büyük düşmanının oğlunu kendi safına çekme gibi özellikleri ona ait kıldım.

Kahramanın üstünlüğünü gösteren kişisel cesaret, tüm varlığının temeli olan, üzerinde gelişip büyüdüğü zemini oluşturur. Tehlike tanımaz, kendine yaklaşan en büyük tehlike karşısında körleşir. Etrafımızı saran düşmanların arasından geçerken gerektiğinde kendimize silahla yol açarız, devletin entrika ağını yarıp geçmek daha zordur. Sevilenin mahvolduğu, nefret edilenin zafer kazandığı çatışmada her iki taraftan etkili olan daymonik olgu, sonra tüm insanların arzusuna uygun düşecek üçüncü bir şeyin[377] ortaya çıktığı ümit, işte bu, tiyatro oyununa elbette yayımlanır yayımlanmaz değil, ama sonradan doğru zamanda hâlâ tadını çıkardığı başarıyı sağlayan şeydi. Ancak açıklamak için kısa zaman içinde tekrar konuşma olanağı

bulur muyum, bulamaz mıyım bilmediğimden, bazı sevgili okuyucular için sonraları ikna olduğum bir şeye burada değinmek istiyorum.

377 Goethe'nin Lavater'le ilgili olarak söz ettiği sentez, bu anlamda "üçüncü bir şey"dir, tezden ve antitezden ortaya çıkar. (ç.n.)

Bu daymonik olgu, maddi manevi her şeyde kendini göstermesine rağmen, hatta en dikkat çekici biçimde hayvanlarda ifadesini bulur, insanda çok harika bir bağıntı içinde mükemmelen mevcuttur, etik bir dünya düzeni kurar, bu düzende zıtlık oluşturmadan birinin atkı, birinin çözgü olarak düşünülebileceği çapraz güçler vardır.

Bu sayede ortaya çıkan olgular için sayısız isim vardır: Tüm felsefeler ve dinler hem düzyazı, hem şiirle, daha uzun süre adsız kalacak bu gizemi çözmeye ve sorunu gidermeye çalıştı.

Herhangi bir insanda ağırlıklı olarak ortaya çıkarsa, bu daymonik olgu çok verimli olur. Yaşamım boyunca kâh yakında kâh uzakta birçoğunu gözleme olanağına sahip oldum. Zekâ ve yetenekten yoksundurlar, nadiren iyi kalpli oldukları görülür, her zaman çok mükemmel insanlar değillerdir; ama içten gelen müthiş bir güce sahiptirler, tüm yaratıklar üzerinde inanılmaz bir şiddet kullanırlar, hatta elementler üzerinde de, böyle bir etkinin nereye kadar uzanacağını kim bilebilir? Birlik oluşturan tüm etik güçler onlara karşı hiçbir şey yapamaz; insanların iyi olanları onları aldatılmışlar ya da aldatanlar diye kuşkulu hale getirse de, kitleyi kendilerine çeken onlardır. Aynı dönemde yaşayanlar nadiren karşılaşırlar ya da asla karşılaşmazlar, mücadeleye giriştikleri evrenden başka hiçbir şeyler alt edilemezler; benzer saptamalardan şu ilginç ama müthiş söz çıkmış olmalı: "*Nemo contra deum nisi deus ipse*."

Bu iddialı gözlemlerden sonra yine mütevazı yaşantıma geri döneyim, benim yaşantımı da daymonik ışığa bürünmüş ilginç olaylar bekliyordu. Gotthard'ın zirvesindeyken, İtalya'ya arkamı dönüp, Lili'den vazgeçemediğim için eve döndüm. Karşılıklı sahiplenme, sürekli beraberlik ümidi üzerine kurulmuş bir aşk birdenbire bitmiyor, hatta aşk insanın hissettiği onurlu ümitler ve ciddi arzuların değerlendirilmesiyle besleniyor.

Bu durumlarda kızın delikanlıya göre daha makul olması meselenin doğası gereği. Pandora'nın ardılları olarak güzel kız çocuklara cezbetmek gibi çok arzulanan bir yetenek bahşedilmiş, bu sevgiden çok doğanın iradesiyle olur, pervasızca etrafında topladığı hayran kalabalığından korkan

büyücü çırağı gibi onlar sık sık tehlikeyle karşılaşırlar. En sonunda burada seçim yapılmalı, biri nihayet tercih edilmelidir, gelini eve götürecek biri.

Seçimin olaylara yön vermesi, seçenin kararı o kadar rastlantıya bağlı ki! Lili'den vazgeçmeye karar vermiştim, ama aşk bu kararımı çelişkili kılıyordu. Lili aynı düşünceyle benimle vedalaşmış ve ben eğlenceli, güzel seyahatime çıkmıştım, ama seyahatin üzerimdeki etkisi tam aksi yönde oldu.

Uzakta olduğum sürece, ayrıldığımızı sandım, ama birbirimizden koptuğumuzu düşünmüyordum. Tüm anılar, ümitler, arzuların hepsi özgür bir oyundu. Sonra geri döndüm, tekrar karşılaşmak, özgür ve mutlu sevenler için nasıl cennetse, mantıklı sebeplerden ayrılan iki kişinin görüşmesi, katlanılmaz Araf, cehennemin avlusuydu. Lili'nin ortamına geri döndüğümde, ilişkimizi bozan tüm uyumsuzlukları iki misli fazla hissettim; yeniden onun karşısına yalnız olarak çıktığımda, içim acıyarak onu kaybettiğimi anladım.

Bu yüzden yine kaçmaya karar verdim, bundan dolayı yeni evlenen genç Weimar dükü ve karısının Karlsruhe'den Frankfurt'a gelmesinden ve zaman zaman yapılan davet uyarınca onlarla Weimar'a gitmemden daha güzel bir rastlantı olamazdı. Bu dükler bana karşı hep aynı alçakgönüllü, hatta güven dolu bir davranış içinde oldular, ben de onlara heyecanlı bir minnet duygusuyla karşılık verdim. İlk andan başlayarak düke olan bağlılığım, sadece uzaktan da olsa uzun zamandır prensese duyduğum saygı, bana önyargıyla yaklaşmayan Wieland'la bizzat tanışıp ona dostça yaklaşma ve kâh bilinçli kâh bilinçsiz yaptığım aşırılıkları orada telafi etme arzum, sakin delikanlıyı cezbeden, hatta kamçılayan sebeplerdi. Buna bir de hangi yolla olursa olsun Lili'den kaçma zorunluluğunu eklemeliyim, yolum babamın her gün anlattıklarıyla çok muhteşem sanat ve doğa cennetinin hayalini kurduğum güneye de çıkabilirdi, değerli insanların oluşturduğu çok önemli bir çevrenin beni davet ettiği kuzeye de.

Genç prens ve prenses dönüş yolunda Frankfurt'a uğradı. Meiningen düklük sarayının sakinleri[378] o sırada Frankfurt'taydı, onlar ve genç prenslere eşlik eden saray müşaviri Dürckheim beni çok içten karşıladılar. Gençlere özgü garip bir olay yaşanmadan olmayacağı için, bir yanlış anlama beni inanılmaz ama oldukça komik bir mahcubiyete sürükledi.

378 Saksonya-Meiningen dükünün dul eşi Düşes Charlotte Amalia ve Frankfurt doğumlu iki oğlu Karl August Friedrich Wilhelm ve Georg Friedrich Karl. (ç.n.)

Weimar ve Meiningen düklüğünün aile bireyleri bir otelde kalıyorlardı. Beni yemeğe davet ettiler. Weimarlılarla o kadar çok ilgiliydim ki, daha fazla bilgi edinmek aklıma gelmedi, çünkü Meiningenlilerin benimle ilgilenmek isteyeceklerini düşünecek kadar önemli olduğumu sanmıyordum. Römischer Kaiser adlı otele gittim, Weimar saray ailesinin odaları boştu, Meiningenlilerin yanında olduklarını düşünüp, oraya gittim. Bunun yemek öncesi bir ziyaret olduğunu, belki birlikte yemek yeneceğini düşünüp, beklemeye başladım. Ancak Weimar prensi ve maiyetindekiler ayağa kalkınca, ben de onlarla çıktım, ancak onlar odalarına değil, merdivenden inerek arabalarına doğru gittiler ve ben kendimi yalnız başıma sokakta buldum.

Görgülü ve akıllı bir biçimde meseleyi soruşturup, bir açıklama arayacağım yerde, hemen her zamanki kararlı tavrımla eve döndüm, ebeveynim yemek sonrasında tatlı yiyordu. Annem beni elinden geldiğince avutmaya çalışırken, babam kafasını sağa sola salladı. Akşam olunca annem bana şunları anlattı: Babam, başka konularda aptal biri olmadığım halde, onların benimle eğlendiğini, beni mahcup duruma düşürmek istediklerini nasıl olup da görmek istemediğime çok şaşırıyormuş. Buna alınmadım: Çünkü o arada Bay von Dürckheim'la karşılaşmıştım, beni nazik tavrıyla, şakayla karışık hoş serzenişlerle sorguya çekmişti. Gördüğüm kâbustan uyanmış, arzu ve beklentilerime karşı gösterilen lütfa gerçekten nazikçe teşekkür edip, bağışlanmamı isteme fırsatını elde etmiştim.

Ben iyi niyetli dostça davetlerle yumuşayınca şuna karar verildi. Strasbourg'da yapılan landonu beklemek için Karls-ruhe'de kalan saray görevlisi belli bir tarihte Frankfurt'ta olacaktı, o gün hemen Weimar'a doğru yola çıkmak için hazır olmam söylendi. Genç prenslerden neşeli ve olumlu duygularla ayrılmam, maiyetin yakın davranışları bende bu seyahati yapmak için büyük arzu uyandırdı, bunun için de bir engel yok gibiydi.

Fakat bu sefer de gelişen aksilikler yüzünden bu kadar basit bir mesele, zorlukla karşılaşıp heyecan yüzünden karmaşık hale gelince, neredeyse tamamen çıkmaza girdi: Herkese veda edip, seyahate çıkacağım tarihi söyledikten sonra, aceleyle valizimi hazırlayıp, o arada basılmamış yazılarımı unutmadan, söz ettiğim dostun yeni arabayla buraya gelip, beni yeni bir yere, yeni ortamlara götüreceği anı beklemeye başladım. Sözleşilen saat gelip geçti, o gün de geçti, ikinci kez vedalaşmakla, kalabalıkla ve

gelenlerle meşgul olmamak için, yola çıkacağımı söylediğim sabahtan sonra kimseye görünmeden evde, hatta odamda sessizliğimi korumak zorunda kalınca, kendimi tuhaf bir durumda buldum.

O anlardan faydalanma yoluna gittiğimden, yalnızlık ve sıkıntının benim açımdan her zaman olumlu bir yanı olduğundan, *Egmont*'u yazmayı sürdürdüm ve neredeyse bitirecek noktaya geldim. *Egmont*'u babama okudum, bu tiyatro oyununa karşı çok özel bir ilgi duydu, en büyük arzusu onu bitmiş ve basılmış halde görmekti, çünkü oğlunun sahip olduğu iyi şöhretin bununla daha da artacağını umuyordu. Böyle bir rahatlamaya ve huzura da ihtiyacı vardı: Çünkü arabanın gelmemesiyle ilgili çok düşündürücü iğneli laflar ediyordu. Her şey yine bir aldatmaca diye düşünüyordu, yeni bir landon yapıldığına inanmıyor, bir türlü gelmeyen saray görevlisini hayal ürünü olarak değerlendiriyordu; bana bunu dolaylı yoldan anlatmaya çalışsa da, her şeyi saray usulü eğlenceli bir alay gibi görüp, hem kendine, hem anneme işkence ediyordu, bunların benim yersiz davranışlarım sonucu geliştiğini, beni kırmak ve utandırmak için yapıldığını, beklediğim saygıyı göreceğim yerde incitildiğimi düşünüyordu.

Bir haftayı böyle geçirdim, arkasından kaç gün daha geçti hatırlamıyorum, bu tümüyle zindanda olma halinden sıkılmaya başladım. Yıllardır açık havada yaşamak, çok samimi ve etkin ilişkiler içinde olduğum arkadaşlarımla beraber olmak, ayrılmaya kararlı olduğum halde, görüşme olanağı olduğu sürece beni şiddetle kendine çeken sevgilinin yanında olmak, her şey beni öyle huzursuz etmeye başladı ki, tragedyamın çekim gücü azalma, edebi yaratma gücü sabırsızlık yüzünden tükenme tehlikesiyle karşılaştı. Bazı akşamlar evde kalmam olanaksızlaştı. Geniş bir pelerine sarınarak, gizli gizli kentte dolaştım, dostlarımın ve tanıdıklarımın evinin önünden geçtim, Lili'nin penceresinin önünde durmayı da ihmal etmedim. Köşedeki bir evin zemin katında oturuyordu, yeşil storlar indirilmişti, lambaların her zamanki yerde olduklarını net olarak fark ettim. Çok geçmeden onun piyanoda şarkı söylediğini duydum, bu o şarkıydı: *Niçin çekiyorsun beni dayanılmaz!*[379] Bu şarkı onun için yazılalı bir yıl bile olmamıştı. Bana onu her zamankinden daha içli söylüyormuş gibi geldi, her sözcüğünü gayet net duyuyordum, pencerenin dışarıya doğru bombeli demirleri izin verdiği ölçüde kulağımı pencereye yanaştırdım. Şarkıyı bitirdikten sonra stora düşen gölgeden onun ayağa kalktığını gördüm, bir

aşağı bir yukarı gidip geliyordu. Onun güzel varlığının siluetini kalın dokumanın arkasından fark edebilmek için boşuna uğraştım. Orada durmakla ona sorun yaratmamak, gerçekten ondan vazgeçmek için çekip gitme kararım ve tekrar ortaya çıkarsam nasıl nahoş bir heyecan yaratırım şeklindeki düşüncem, böyle tatlı bir yakınlıktan vazgeçmeye zorladı beni.

379 *Belinde*'ye başlıklı şarkının ilk dizesi. (ç.n.)

Birkaç gün daha geçti, babamın varsayımı gittikçe gerçek olmaya başladı, Karlsruhe'den arabanın gecikme sebeplerini bildiren bir mektup bile gelmedi. Yazdığım kitap tıkanıp kaldı. İçten içe beni yiyip bitiren huzursuzluk babama iyi bir fırsat yarattı. Bana şöyle bir öneride bulundu: Artık geriye dönüş yokmuş, valizim nasılsa hazırmış. İtalya'ya gideyim diye bana para verecekmiş, kredi açacakmış, ama yola çıkmak için hemen karar vermeliymişim. Bu kadar önemli bir konuda tereddüt ve kararsızlık gösterip, sonunda buna şöyle onay verdim: Belli bir zamana kadar ne araba ne haber gelirse seyahate çıkacaktım, şöyle ki önce Heidelberg'e, ancak oradan İsviçre'ye geçmeyip, Graubünden veya Tirol'den geçerek Alpler üzerinden İtalya'ya gitmek istiyordum.

Kendini kolaylıkla yanlışa sürükleyen bir genç, bir de yaşlı birinin büyük bir yanılgısı yüzünden yanlış yola saparsa, tuhaf şeyler doğal olarak kaçınılmaz olur. İşte gençlik ve yaşam bu, genellikle savaş bittikten sonra strateji geliştirmeyi öğreniyoruz. Yalnızca işlerin akışı içinde böyle rastlantısal bir şeyi açıklamak mümkün olabilir, fakat doğal gerçeğe yanılgıyla yaklaşmayı çok seviyoruz, rastlantının gerçekteki payı azaltılmasın diye oyun kâğıtlarını dağıtmadan önce karıştırmamız gibi; böylece daymonik olgunun etkin olmaktan çok hoşlandığı ortam oluşuyor ve onun yakınlığını hissettiğimiz ölçüde o bizimle daha kötü oynuyor.

Son gün de geçti, ertesi sabah yola çıkacaktım, o gün İsviçre'den dönen dostum Passavant'ı bir kez daha görmem gerekti, çünkü hiç ortaya çıkmayarak yakın dostluğumu zedelemiş olsaydım, gerçekten bana küsmesi için eline bir sebep vermiş olurdum. Bu yüzden, tanımadığı birini ona göndererek, gece vakti belli bir yere gelmesini istedim. Pelerinime sarılmış halde ondan önce oraya gittim, o da geldi, randevuya şaşırmış olsa da, geldiği yerde gördüğü kişiye daha çok şaşırdı, görüşmek ve konuşmak olanağı yoktu, İtalya seyahati için bana iyi şanslar diledi, vedalaştık ve ben ertesi gün tam vaktinde kendimi Bergstraße'de buldum.

Heidelberg’e gitmek istememin birçok nedeni vardı: Birincisi mantıklıydı, Weimarlı dostun Karlsruhe’den çıkıp, Heidelberg’den geçeceğini duymuştum; Heidelberg’e gelir gelmez, belirtildiği şekilde seyahat ederken oradan geçecek saray görevlisinin eline verilsin diye kısa bir mektup yazdım; ikincisi duygusaldı, Lili’yle olan eski ilişkimle ilgiliydi. Aşkımızın şahidi olan, hatta ciddi bir bağ kurulsun diye ebeveynimle konuşan Matmazel Delph orada oturuyordu, Almanya’dan ayrılmadan önce, bir kez daha o mutlu zamanları değerli, sabırlı ve anlayışlı bir bayan arkadaşla konuşabilmeyi büyük bir şans olarak görüyordum.

Beni gayet iyi karşıladı, bazı ailelerle tanıştırdı, orman müdürü von W.’nin evinde kendimi çok iyi hissettim. Olgun, huzurlu insanlardı, kızların biri Friederike’ye benziyordu. Tam bağbozumu zamanıydı, hava güzeldi ve güzel Ren ve Neckar ovalarında Alsace ile ilgili tüm duygularım yeniden uyandı. O sıralar hem kendimle, hem başkalarıyla ilgili harika şeyler yaşadım, ama her şey oluşum içindeydi, geleceğim zihnimde belirsizdi, farkına vardığım geleceğimi görememe hali ise kafamı daha çok karıştırıyordu. Ancak insanların arasında her zamanki gibiydim, belki de daha sempatik ve konuşkandım. Burada açık havada, neşeli insanların arasında, gençlere her zaman yeni ve ilginç gelen eski oyunlara başvurdum. Yüreğimdeki eski ama henüz sönmemiş aşkı söylemesem de, istemeden ilgi uyandırdım, bu çevrede de kısa sürede onlardan biri gibi oldum, hatta vazgeçilmez biri; sohbetle geçen birkaç akşamdan sonra, seyahate kaldığım yerden devam etme planımı bile unuttum.

Matmazel Delph doğrudan entrika yapmayan, her zaman yapacak işi olan, diğerlerini meşgul eden, bazen şu bazen bu hedefini gerçekleştirmek isteyen insanlardan biriydi. Bana karşı anlayışlı bir dostluk geliştirmişti ve daha uzun kalmam için beni kandırabilirdi, onun evinde kaldığım için, burada kalışımı çeşitli eğlencelerle uzatıp, yola çıkmamı çeşitli bahanelerle engelliyordu. Sohbeti Lili’ye getirmek istediğimde, bundan pek memnun olmadı ve ümit ettiğim gibi bu konuyla ilgili görünmedi. Aksine bu şartlar altında ayrılmaya karşılıklı karar vermemizi çok olumlu bulduğunu bile söyledi, insanın kaçınılmaz olana boyun eğmesi, olanaksızı aklından çıkarması, yaşamında yeni bir ilgi alanı araması gerektiğini ekledi. Her zamanki gibi planlı biri olarak bunu rastlantıya bırakmak istemiyordu, gelecekte yapacağım işle ilgili bir planı vardı, bundan da Heidelberg’e

geleyim diye yaptığı en son davetin göründüğü kadarıyla maksatsız olmadığını iyice anladım.

Elektör Karl Theodor sanat ve bilim için çok şey yapmış biriydi ve halen Mannheim’da yönetimi elinde bulunduruyordu; saray Katolik, eyalet Protestan olduğundan, eyaleti zinde ve ümit veren adamlarla güçlendirmek için birçok sebep vardı. Yani benim Tanrı adına İtalya’ya gidip, orada sanat alanında bilgilerimi genişletmem gerekiyormuş, o arada da benim için uğraşacaklarmış, Bayan von W.’nin bana karşı kalbinde filizlenen sevginin sürdüğü veya söndüğü, saygın bir ailenin kızıyla evlenerek yerleşeceğim yeni yerin yaşamımı ve geleceğimi sağlam temeller üzerine kurmak için uygun bir yer olup olmadığı ben dönünce belli olacakmış.

Tüm bunlara hayır demedim, ama benim plansız halimle, bayan arkadaşımın programlı davranış biçimi tam olarak uyuşmuyordu, ben o anki ilginin keyfini sürüyordum, Lili’nin görüntüsü gerçekte ve düşte gözlerimin önünden gitmiyor, hoşuma giden veya beni oyalayabilen başka her şeye karışıyordu. O zaman yapacağım kapsamlı seyahatin ciddiyetini aklıma getirip, uslu ve sakin bir şekilde bağımsız olmaya, birkaç gün sonra yoluma devam etmeye karar verdim.

Gecenin geç saatlerine kadar Matmazel Delph bana planlarından, benim için insanların yapmaya istekli oldukları şeylerden ayrıntılarıyla söz etti, sayemde olası başarılarımla belli bir çevrenin kendini güçlendirme niyetini tamamen göz ardı etmesem de, böyle düşüncelere karşı elimden minnettarlığımı göstermekten başka bir şey gelmiyordu. Kapı önündeki atlı postacının boru sesiyle uyandığımda, uzun olmasa da derin bir uyku çekmiştim. Az sonra Matmazel Delph elinde lamba ve mektupla görünerek yatağıma doğru yaklaştı. “İşte, geldi!” diye konuştu. “Okuyup, bana ne olduğunu söyleyin. Mutlaka Weimarlılardandır. Eğer bir davetse kabul etmeyin, konuştuklarımızı hatırlayın.” Ondan lambayı ve beni on beş dakika yalnız bırakmasını rica ettim. İstemeden odadan çıktı. Mektubu açmadan kısa bir süre düşüncelere daldım. Atlı kurye Frankfurt’tan geliyordu, mührü ve elyazısını tanıyordum; demek ki dostum oraya gelmişti; beni davet ediyordu, güvensizlik ve belirsizlik acele etmemize neden olmuştu. Seyahati bazı aksilikler nedeniyle gecikebilecek, geleceği kesin olarak bildirilen kişiyi insan sakin ve rahat bir ortamda niçin beklemez? Birden meselenin özünü kavradım. Önceki tüm iyilikler, lütuf ve

güven yeniden gözümde canlandı, tuhaf düşüncesizliğimden neredeyse utandım. Sonra mektubu açtım, her şeyin doğal bir açıklaması vardı. Gelmesi geciken, yolculuğu birlikte yapacağım kişi, bizim onu beklediğimiz gibi, o da her gün her saat Strasbourg'dan gelecek yeni arabayı beklemiş; sonradan görevi gereği Mannheim üzerinden Frankfurt'a gelmiş ve orada beni bulamayınca telaşlanmış. Atlı postayla hemen mektubu acil olarak göndermişti, mektubunda açıkladığı bu yanlış anlaşılmanın arkasından hemen Frankfurt'a dönmemi, Weimar'a giderken ona katılmayarak kendisini mahcup duruma düşürmememi rica ediyordu.

Her ne kadar aklım ve duygularım o tarafa meyletse de, yapacağım seyahat de o kadar önemsiz değildi. Babam bana çok güzel bir yolculuk planı yapmış, hazırlıklı olmam ve gittiğim yerlerde yararlanmam için yanıma birçok kitap vermişti. Şimdiye kadar boş zamanlarımda tek eğlencem bu olmuştu, hatta en son yaptığım kısa araba yolculuğunda da başka bir şey düşünmemiştim. Çocukluğumdan beri bana anlatılan ve gösterilen her tür resimle tanıdığım o müthiş şeyler gözlerimin önüne geliyor, kararlı bir şekilde Lili'den uzaklaşırken, en çok istediğim şeyin o yerlere yaklaşmak olduğunu hissediyordum.

O arada giyinip, odada bir aşağı bir yukarı yürümeye başladım. Ciddi ev sahibi içeriye girdi. "Senden güzel şeyler duyacak mıyım?" dedi. "Değerli dostum," dedim, "beni ikna etmeye çalışmayın, geri dönmeye kararlıyım; gerçekleri kendi kendime ölçüp biçtim, onları tekrarlamanın faydası yok. Sonuçta karar vermek lazım, kararı ilgili olan kişiden başka kim verebilir?"

Gergindim, o da öyle, sert bir tartışma oldu, hizmetlime[380] araba ayarlamasını söyleyerek tartışmaya son verdim. Ev sahibimden sakinleşmesini, bir önceki akşam dostlara şaka olsun diye ettiğim vedayı ciddiye almasını, çıkacağım yolculuğun bir ziyaret, kısa süreli bir nezaket ziyareti olduğunu, İtalya'ya yapacağım seyahatin ise hâlâ programımda olduğunu, buraya tekrar dönüşümün söz konusu olduğunu göz ardı etmemesini boşuna rica ettim. Hiçbir şey duymak istemiyor ve gerginliğimi daha da artırıyordu. Araba kapının önündeydi, valizim hazırdı, arabacı sabırsızlığın göstergesi her zamanki işareti borazanıyla verdi, güçlükle veda ettim, gitmemi istemiyordu, o anla ilgili yeterince yapay birçok gerekçe öne sürdü, öyle ki sonunda Egmont'un sözlerini duygulu ve coşkulu bir şekilde yüksek sesle söylemem gerekti:

380 Philipp Friedrich Seidel (1755-1820) 1785 yılına kadar Goethe'nin sekreterliğini yapmıştır. (ç.n.)

"Çocuk, ey çocuk! Dur! Sanki görünmez hayaletler kamçılamış gibi, zamanın güneş atları yazgımızın hafif arabasıyla geçip gider, bize düşen, cesur bir azimle dizginleri sıkı sıkı tutmaktan, oradaki taş, şuradaki uçurumdan tekerlekleri geri çekmek için bazen sağa bazen sola yönelmekten başka bir şey değil. Onun nereye gittiğini bilen var mı? Nereden geldiğini kendisi hatırlar mı?"

DİZİN